

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

Universitätsbibliothek Paderborn

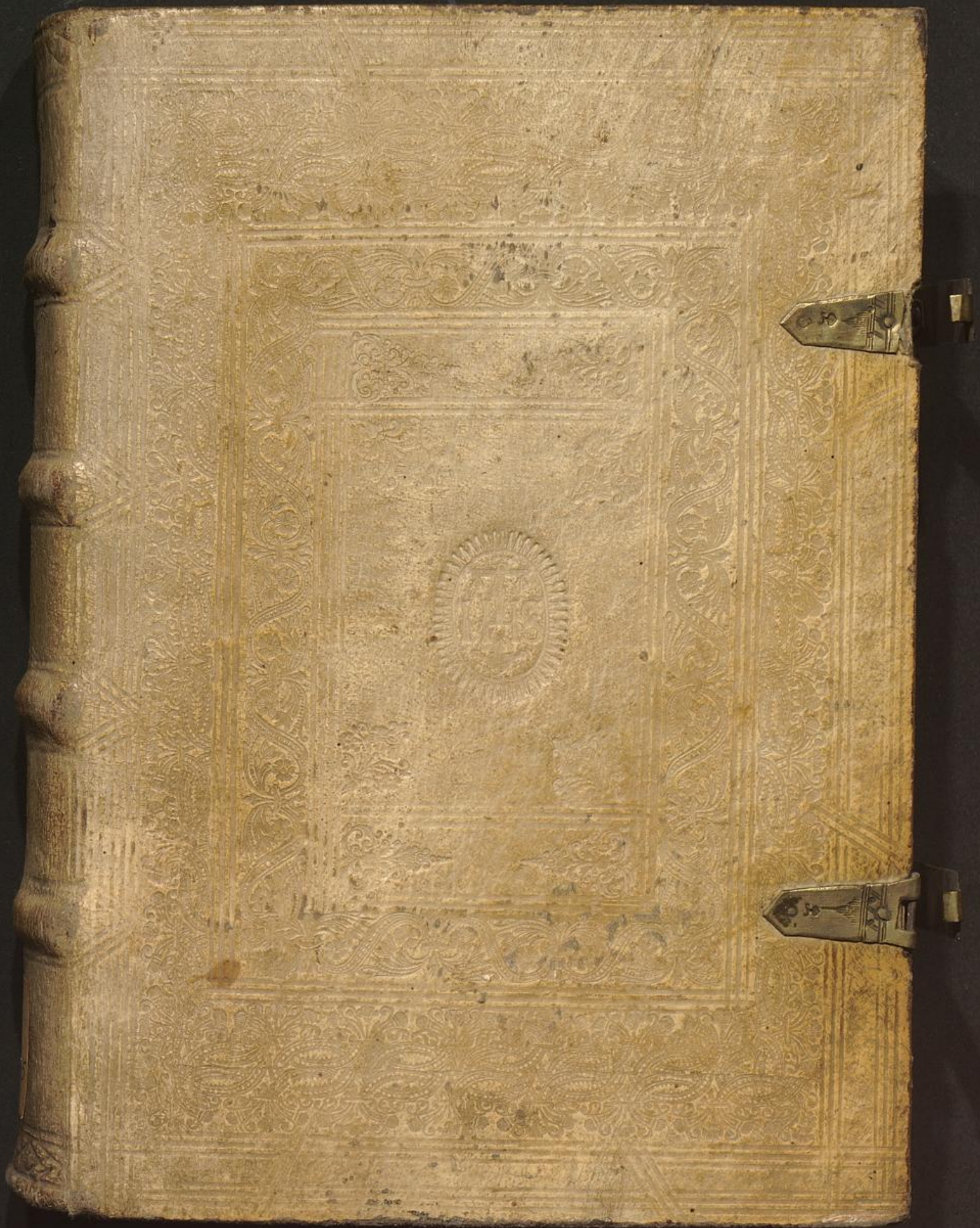
Vera Concilii Tridentini Historia

Contra falsam Petri Suaui Polani narrationem

Pallavicino, Sforza

Antverpiae, 1670

urn:nbn:de:hbz:466:1-11642

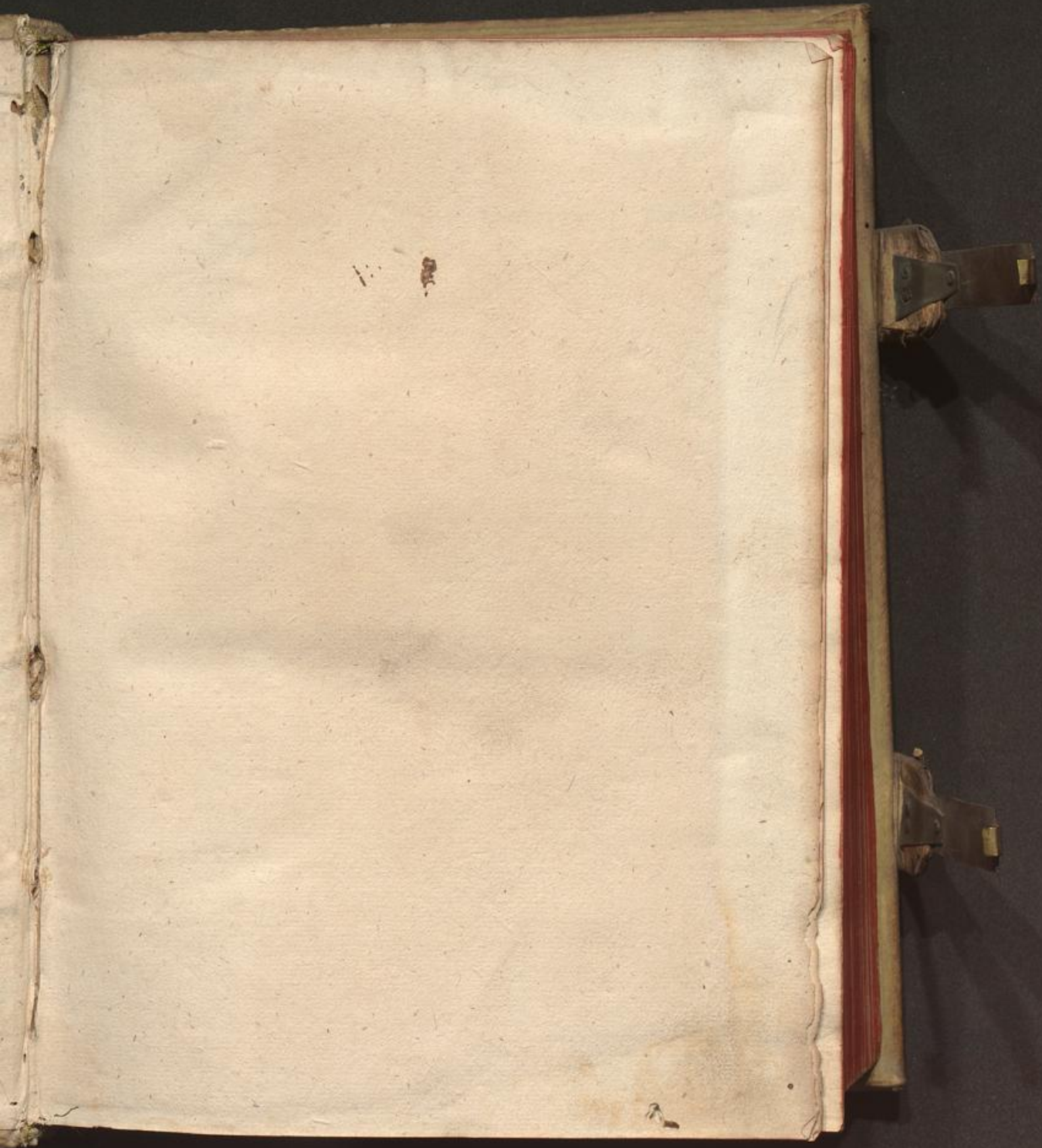

N III

31

Th. 4965.

Ex munificē liberalitate Rev^{mi} et Alt^{mi} Principis ac Domini. I. F. R. D. A. A. D.
Episcopi Paderbornensis, Coadjutoris et successoris Monasteriensis S. A. S. Principis ac
Comitis Pyrmontani etc. Domini nostri Clementissimi. a. 1671

HISTORIA
CONCILII
TRIDENTINI.

HISTORIA
CONCILII
TRIDENTINI

VERA CONCILII TRIDENTINI HISTORIA,
AVCTORE SFORTIA PALLAVICINO,
E SOC. IESV, S.R.E. CARDINALE.
ANTVERPIÆ, EX OFFICINA PLANTINIANA M.DC.LXX.

VERA CONCILII TRIDENTINI HISTORIA,

Contra falsam Petri Suavis Polani narratio-
nem, scripta & asserta à P. SFORTIA PAL-
LAVICINO, Societatis IESV, postea
S. R. E. Cardinale Presbytero.

*Primum Italico idiomate in lucem edita; deinde ab ipso
Auctore aucta & recensita; ac Latine reddita à
P. IOANNE BAPTISTA GIATTINO, Panor-
mitano, eiusdem Societatis IESV Sacerdote.*

PARS PRIMA.
Soc. IESV Indub. 1671

ANTVERPIÆ,
EX OFFICINA PLANTINIANA
BALTHASARIS MORETI.
M. DC. LXX.

VERA
CONCILIUM
TRIDENTINUM
HISTORIA

Contra falsam Petri Secundi Pontificatus
historiam, et contra P. Morici
LAVINIO, Societatis Iesv, po-
S. R. I. Cardinalis Presbytero.
Ejusdem tractatus in hunc modum, deinde ab ipso
LAVINIO, Societatis Iesv, po-
S. R. I. Cardinalis Presbytero, hunc
tractatum, cuius titulus est, de

Sec. 1637. 1638.

EX OFFICINA
ANTONII MORICI
IN DE LUX

SANCTISSIMO
DOMINO
NOSTRO
CLEMENTI X.
PONTIFICI
OPT. MAX.

ISTORIAM Concilij Tri-
dentini, quam Sfortia Car-
dinalis Pallauicinus Italicè
conscriptam secundò edi-
dit, à me Latine conuersam, non eru-
besco, BEATISSIME PATER, Tuos
ante pedes deferre, Tuique patrocini
luce perfundere. Duo sunt præcipua,
quæ mihi, tenuitatis meæ conscio, ru-
borem

borem abstergunt, & animos addunt;
Operis à me translatis dignitas singularis,
& incomparabilis humanitas ac pietas
Tua, cum pari sapientiæ prudentiæque
splendore coniunctæ. Etenim argu-
menti amplitudo summa est : quippe
quod Synodum complectitur, plurimis
doctrinæ dogmatis, morumque legi-
bus supra ceteras instructam, Christia-
næ veluti Fidei munitissimam arcem;
simulque defensionem egregiam Pon-
tificiæ auctoritatis, ac sincerissimæ veri-
tatis. Argumenti celsitati consonat præ-
cellsi Scriptoris & sapientia & solertia &
elegantia, quibus apud omnes sapien-
tes commendationem plausumque
promeruit. Verum hæc ipsa Operis di-
gnitas me deterruisset, ne illud à me La-
tinam

tinam in linguam translatum tanto No-
mini consecrarem, nisi humanissimum
ingenium Tuum, & in eo admirabilis
illa temperatio eximiæ religionis, &
exquisitæ sapientiæ ac prudentiæ, inge-
nuam quamdam audaciam mihi indi-
dissent. Nemo sanè est, qui amabilem
festiuitatem, ac beneficam comitatem
& animi & oris Tui admiratus exper-
tusque non sit; vt hanc præstantissimam
animi dotem, in Te planè ingenitam,
non Tibi virtus & industria compara-
rint, sed excoluerint, exornarint, & ab-
solutissimè perfecerint. Hinc oritur
communis omnium erga Te beneuo-
lencia, obseruantia ac venerationis ple-
na; hinc inflammata obsequiorum stu-
dia; hinc intima cunctorum vota, in
**
tuam

tuam felicitatem & gloriam conspirantia. Sed patrocinantis mihi comitas Principis satis non esset, nisi accederet admirabile studium pietatis, cum sapientiæ prudentiæque præstantia, quæ litterarium hoc munus, Catholicæ Religionis Armamentarium, suâ luce donarent. Maiestas Principis exterius quoddam lumen est, quod extimam operis faciem illustrat: pietas & sapientia Principis subeunt religiosi operis penetralia, & intimo fulgore perfundunt. Iam verò Tuæ pietatis claritas tam in aperto se prodit, ut omnem adulationis vmbra omnino disijciat. Perpetuam in Te vitæ diuturnioris integritatem spectatrix Italia semper venerata, auditor terrarum Orbis admiratus, Tuæ probitatis exempla de-
prædi-

prædicant; Tuæque virtutis excellen-
tiam, omnibus planè numeris absolu-
tam, lux publica, quæ falli non potest,
tot annorum testimonio numquam in-
terrupto fatetur: sapientiæ verò pru-
dentiæque Tuæ decus ac specimen, pu-
blica munia per summam laudem à Te
obita luculenter declarant; in quibus
exercendis nihil à Te profectum est,
quod cum omnium Ordinum com-
probatione plausûque exceptum non
fuerit: vt proinde cunctis non admira-
tioni solùm, sed voluptati sit venerari
supremum Ecclesiæ Principem, in quo
(quamuis grauitatem senectutis acriter
causante, & votis communibus viriliter
reluctante) animi dotes, & vigor sapien-
tiæ cunctarúmque virtutum, Vaticana

** 2

Comi-

Comitia compulerint, vt vnanimi consensu Purpureum galeum Pontificiâ Tiarâ præuerterent. Ne igitur grauere, SANCTISSIME PATER, ET HUMANISSIME PRINCEPS, quâ soles hilaritate, meas hasce lucubrationes excipere, ac tueri.

Ad osculum Sanctissimorum pedum prouolutus

Ioannes Baptista Giattinus.

IOAN.

IOANNES BAPTISTA GIATTINVS
LECTORI SALVTEM.

Libet mihi, Amice Lector, causam hic ingenue
fateri, quæ me ad Italicam de Concilio Tri-
dentino Historiam Sfortia Cardinalis Palla-
uicini Latine vertendam compulit; ut consti-
lij mei particeps, & quid mihi perficiendum proposuerim
intelligas, & an id assecutus fuerim pernoscas. Semper
enim ea qua nos impulit ad agendum causa, opus ipsum ita
moderatur ac digerit, ut exactam ad idem aptè dimetien-
dum cognoscendumq; mensuram exhibeat. Hanc itaque
Historiam, olim ab Auctore primum vulgatam, eâ lege-
ram, seu potius hauseram animi voluptate, ut mecum ipse
contenderem, hinc impatiente ac penè præcipiti eius deuo-
randa auiditate stimulatus, hinc eiusdem accuratius conspi-
ciendæ, & quasi iucundius ruminandæ voluntate. Et iam
tum admiratus singularem illam, ac prorsus incomparabi-
lem sermonis elegantiam & venustatem, sententiarum in
omni sapientiæ genere varietatem & excellentiam, doctri-
narum subtilitatem & vbertatem, argumentorum perspi-
cuitatem & efficaciam, in indaganda veritate diligentiam
ac sagacitatem; in aduersarij seu detegendis fraudibus,
seu refellendis mendacijs, euentiam & acrimoniam;
in explicandis Patrum Doctorumq; sensis ac dictis soler-
tiam ac facilitatem; in toto denique Opere, singulisq; eius
partibus, Philosophiæ, Theologiæ, Politicæ, Iurisprudentiæ,

omniumq; planè disciplinarum sublimitatem & copiam. Hanc inquam incredibilem Operis præstantiam, omnibus absolutam numeris, admiratus, angebar animo, quòd nationes omnes Italicam linguam haud callerent; adeoq; laboris egregij tam copioso, tam iucundo, tam salutari fructu priuarentur. At postea, cum è secundo pralo prodijt eadem Historia, non solum additâ Auctori purpurâ illustrior, sed nouis etiam ab eo adiectis cuiusuis generis ornamentis supra veterem præstantiam pulchrior & admirabilior, eaq; cœpta est in publica nostra mensa de more rursus audiri; tum enim uerò mihi uehementior exarsit dolor, quòd tanta utilissimæ planeq; necessaria veritatis lux, diuinâ beneficentiâ ad illustrandam uniuersam Ecclesiam concessa, lateret quasi sub modio sermonis Etrusci, nec adhuc super candelabrum Latini, hoc est uniuersalis in Europa idiomatis, plurimis ac præcipuis nationibus præfulgeret. Hoc stimulatus dolore, è tandem deueni, ut Latinam huius Historie versionem, quamquam tanto molimini me imparem agnoscerem, utcumque mihi suscipiendam putarem; non quidem illecebrosâ spe ductus, eam dictionis venustatem, illum sententiarum splendorem, illam in explicandis doctrinis felicitatem, ob quæ Italicam Auctoris eloquentiam admirabilem potiùs quàm imitabilem existimo, per meam in Latino sermone tenuitatem expressum iri; sed publica utilitatis desiderio animatus, ad eam, si non adeò concinnè, certè fideliter dilucideq; representandam. Quare mihi non tam scribendum aliquid quàm exscribendum proposui:

posui: cuius propositi potissima laus est, non adijcere ornamenta de suo, sed obiectum exemplar exactissime imitari. Ex his mei consilij summam tenes, Benevole Lector, nimirum, hoc mihi enitendum, ut simillimam Historie Sfortiana imaginem per dissimilis elocutionis colores ad vivum expingam. Cum autem diuersa linguarum ratio ab illa puerili versione de verbo ad verbum prorsus abhorreat, quantum potui conatus sum, ut quod Italus loquitur, Latine redderem. Si hoc enim perfecero, & voto meo, quod iam exposui, abunde satisfaciam, & alienas diuitias reddam meas, non certe alieni fur, sed Domino obsequentissimus. Verum hic te admonitum velim, me Latinarum vocum ac formularum obseruantissimum quidem futurum, non tamen omnino pretermisurum ea vocabula, quae licet Latina non sint, aut quasi propria nomina quibusdam rebus indita censentur, aut usurpantur in scholis ad abstrusiores animi conceptus exprimendos. Sed hac ipsa per eam cautionem adhibebo, ut quaedam alijs descripta characteribus appareant. Ceterum si quid in hoc meo labore tibi sapidum iucundumque placuerit, non condimenti gratiam, sed cibi vim agnoscas, qui vel sub insulso condimento adhuc seipso affatim sapit.

HIERO.

HIERONYMI PETRVSII S. I.

Historia Concilij Tridentini ab Eminentissimo SFORTIA
CARDINALI PALLAVICINO conscripta,
veritasque defensa.

SFORTIA, Romani miles pro Sede Parentis;
Fulminea in profugos tela gigantas agit.
Ille Tridentinum, Regumq, Patrumq, Senatum
Iurata fidei narrat in Historia:
Nodis ille dolos, fraudeq, reuincit ahenis:
Agminaq, errorum in Tartara precipitat:
Dulcia Sirenium mendacia nudat: & atram
In Scyllam incautas non finit ire rates.
Palladis aspectu in lapides rignere gigantes;
SFORTIAM vt aspexit Persidia, obrigit.
Centimani Briarei prensatis Sidera? Non est
SFORTIA vicinus Palladi, Pallas hic est.

ALEXANDRI POLLINI

Ad Eminentissimum SFORTIAM CARDINALEM PAL-
LAVICINVM de Historia Concilij Tridentini
ab eo scripta.

C Lara Ducum soboles, Bellatorumq, propago,
Qui veteres forti nomine reddis Auos,
Tu licet abnueris Martem, & meliora secutus
Palladys iam calum artibus attigeris,
Arma tamen fato generis te, duraq, bella,
Atque triumphato laurus ab hoste manent.
Indomiti vel nunc infracta superbia monstri,
Totq, dabat Populis qui modo damna furor,
Quem nouus Alcides & ferro aggressus & igni
Diuini extincti viribus ingeny,
Quas peperit palmas? qua venit adorea? quantus
Inde tulit plausus nomen ad Astra tuum!
Ille quidem edomuit postquam portenta, domari
Postremam victor comperit Inuidiam:
Tu maior, simul indomitum certamine primo
Et superas hostem, SFORTIA, & Inuidiam.

STE-

STEPHANI GRADII

Ode in Emblema præfixum editioni Latinæ Historiæ Concilij
Tridentini Eminentissimi CARDINALIS PALLAVICINI.

Montium præpes nemorumq; cultor,
Arduum cæli decus, ô minister
Impios certo ferientis ictu
Fulminis Ales;
Qui Viris clarum, titulisq; priscis
SFORTIÆ magni genus atque stirpem, &
Missa per longam seriem parentum
Stemmata signas,
Perge, vbi pulchræ generosus ardor
Te dapis dudum tenet, atque pugne
Ultimum victor pretium decoris
Addere lauris.
Perge, divini radios tuendo
Solis, & rostro lacerare, & ungui
Si quid inuisti Superis colubri
Restat inultum:
Tuta ut à sædo Pietas vapore
Splendeat castis operata templis;
Et teter puras odor inquinare
Desinat auras.
Non vides quantâ tibi mole præsens
Auxilli Cælum faucat? Verendo
Sol tuus latè superis & imis
Nomine fulget.
Hoc duce insuetum per iter citatas
Explicas prime inter operata causa
Arduus pennas, penetrasq; summi
Limina Veri.
Nota iam dudum hic tibi tela, & acres
Sufficit cordi intrepido fauillas;
Hostium tergo bene sæpe notas
Sufficit tras.
Sed quid immites, mea Musa, pugnas,
Sena quid frustra meditaris arma?
Vicinus: primo ferus hostis olim
Concidit ictu.

Conci-

*Concidit latè, volucrumq; regem
Auxit aeterno domitus trophæo:
Et nouum asserti radiare fecit
Sidus Olympi.*

*Tale Cyrrhei domitor draconis
Rettulit palma decus, & Gigantum
Impias sano iaculatus igne
Iuppiter arces,*

*Dira cum Terrâ sata matre pubes
Pressit insano Superos duello, &
Sanguine ex tetro tetrrior cadentum
Exitit anguis.*

*Talis in Dacos utinam Scythasq;
Italas virtus animaret hastas;
Tamq; felici quateremus Asra
Oppida marte!*

*Barbarâ haud ultra gemerent catenâ
Græcia pingues Asiæq; campi;
Et Sacris lati fluerent Latinis
Nilus & Ister.*

AVGVSTINI FAVORITI.

S I te, magne Heros, tellus Argiua tulisset,
Cum vacua adscripsit fortibus Astra viris;
Vidissetq; tuâ confossum cuspide monstrum,
Sternere quod centum non potuere manus:
Quâ Nemees Lernaq; feras posuere, tropheum
Herculis, arderet quæ tibi victa fera est;
Quodq; habet Alcides, tu Calum inuicte teneres,
Creditus hoc humeris sustinuisse tuis.

OCTAVII FALCONERII.

C Ede loco, falsi Iouis Ales, Græcia mendax
Quem Astra inter rapto pro Ganymede dedit.
Cede loco: stellis iamq; es minus apta notandis
Fabula, te cælo iam micuisse pudet.
At tu Tartarei domitrix succede Draconis;
Vnus & hic posthac impleat Astra labor.
Sic tandem calo dignis, te vindice Cæli,
Fulgere incipient sidera nominibus.

IOAN-

xix

IOANNES PAVLVS OLIVA
SOCIETATIS IESV
PRÆPOSITVS GENERALIS.

VM Historiam sacri Concilij Tridentini, à P. Sfortia Pallauicino nostræ Societatis, nunc S. R. E. Cardinali, Italico idiomate aliàs conscriptam, à Patre Ioanne Baptista Giattino, eiusdem Societatis Sacerdote, in Latinum translata, aliquot nostri Theologi recognouerint, & in lucem edi posse probauerint, potestatem facimus vt typis mandetur, si ijs ad quos pertinet, ita videbitur. Cuius rei gratiâ has litteras manu nostrâ subscriptas, sigilloque nostro munitas damus Romæ XVIII. Ianuarij M. DC. LXV.

Imprimatur.

Ioannes Paulus Oliva.

*Fr. Hyacinthus Libellius,
Sacri Palatii Apostolici Magister.*

APPROBATIO CENSORIS.

Nfrascriptus per præsentis attestor, me legisse tres tomos, in quibus continetur *Vera Concilij Tridentini Historia*, contra falsam Petri Suauis Polani narrationem, scripta & asserta à P. Sfortia Pallauicino Societatis IESV, deinceps S. R. E. Cardinale Presbytero; prius Italico idiomate in lucem edita, deinde ab ipso Auctore aucta & recensita, ac Latinè reddita à P. Ioanne Baptista Giattino Panormitano, eiusdem Societatis IESV Sacerdote: qui quia nihil continent quod S. Romanæ Ecclesiæ aut bonis moribus aduersetur, meritò in lucem proferentur. Datum Antuerpiæ die VI. Iunij M. DC. LXX.

*Aubertus vanden Eeden I. V. L.
Protonot. Apostolicus, Canon. &
Archidiaconus Antuerp. Lib. Censor.*

*** 2

SVM-

SVMMA PRIVILEGII.

AROLVS II. Hispaniarum & Indiarum
 Rex Catholicus, ac potentissimus Belgarum
 ac Burgundionum Princeps, diplomate suo
 sanxit, ne quis *Historiam Concilij Tridentini*,
Auctore Sfortia Pallavicino S. R. E. Cardinale Presbytero,
 prius *Italico idiomate editam*, nunc *latinitate donatam*
 à P. Ioanne Baptista Giattino Societatis IESV Sacerdote,
 præter Balthasaris Moreti voluntatem vllò modo imprimat,
 aut alibi terrarum impressam in has Germaniæ Inferioris
 ditiones importet, venalémve habeat. Qui secùs faxit,
 confiscatione librorum, & aliâ graui pœnâ mul-
 tabitur; vti latiùs patet in litteris datis Bruxellæ
 XXIV. Maij M. DC. LXX.

Signat.

Loyens.

APPA-

A P P A R A T V S,

Ad veram Concilij Tridentini Historiam,
& falsæ à Petro Suaui conscriptæ
confutationem.

A R G V M E N T V M.

Operis materia proponitur. Aperitur notitia libri Londini editi, præfixo nomine Petri Suaui Polani, de eadem materia. Discutiuntur illius Scriptoris conditio; fontes unde sibi deduxit rerum cognitiones; & præsumptiones vniuersales, quas Historia sua substernit, tam generatim ad Oecumenica Ecclesiæ Concilia, quàm præcipuè ad Concilium Tridentinum spectantes.

C A P V T P R I M V M.

Proœmium ad Lectorem, in quo argumentum Operis exponitur; & quàm digni videantur Historiâ Religionis euentus, ac potissimum Concilij Tridentini.

HISTORIA, quam aggredior, haud cò tendit, vt per iucundum præliorum horrorem phantasiâ legentium oblectet, communem cuilibet animantium facultatem; sed quò præstantioribus formis vtilissimæ veritatis mentem perficiat, quæ solum inest homini, ac sola homo est. Historia, cui pro fine præfigitur non legentis oblectatio, sed eruditio, tunc sanè præcellit argumento, cum res gestæ, quas subiicit, præstabiliores sunt ad notitiâ, non cum speciosiores ad picturam.

a

In

In rebus humanis fastigium obtinet Religio, cuius beneficio eum Cœlitibus mortales assueſcimus, ipsūque Cœlum adimus. Proinde narrationes, quibus Religio materiam præbet, eo certè altius supra ceteras euehuntur ex argumento, quo cælum supra terram attollitur. Quin, ut in ipsis terrenis effectibus maiorem exercet efficaciam cælum quàm terra; perinde in ipsa profanarum rerum gubernatione, quocumque profano molimine potentius euadit. Terror ille, quem vnus homo, binis instructus brachiis, multis brachiorum millibus incurit, larua est, quæ statim euaneſcit: validam catenam, quâ vincitur hic Briareus, reuerentia Diuinitatis conflat. Vt ex Proceribus quispiam Curia apparitori nequaquam cederet, nisi Principis auctoritatem in eo reputaret; ita nec populus vni pareret homini, nisi Diuinam in homine illo auctoritatem agnosceret. Religionis diffidia, officinas penè dixerim ad bella maximè implacabilia: constantissimè cum hoste pugnaret, quicumque Numen sibi fœderatum opinatur. Idcirco conflictus illi, atque adeò tragicæ rerum conuersiones, quæ admiratione luctuosâ postremi temporis historias locupletarunt, aliud reuera non sunt, nisi malorum colluuiæ, expressa (ut de pyxide nescio qua vetus fabula prodidit) ex atramentariis Lutheri atque Caluini. Celsiores porro mentes non solum magis iuuat, sed oblectat causarum cognitio, quàm effectorum inspectio; tametsi oculorum aciem iucundius vellicent frondes ac flores arborum, quàm radices.

Ex alia etiam ratione ad peculiarem Politicæ finem accedit; propius Historia narratione decretorum Religionis, quàm rerum in bello gestarum. Bellum, ut Aristoteles animaduertit, pacis gratiâ institutum est: hinc ipse eas Respublicas meritò reprehendit, quibus curæ fuit decernere quæ prodesſent ut in bello vincerent, non quæ facerent ut in pace quiescerent; tamquam prouidas vtilium ad finem, & ipsius finis negligentes. Itaque fructuosius agitur, ad lectorem in Politicis instituendum, si rationes explicentur, quibus præscriptæ sint leges, ad vitam in pace

pace perpetuò ducendam idoneæ; quàm si volubiles referantur euentus incertæ bellorum varietatis. Atqui inter leges eæ perfectò maioris sunt ponderis, quas sancit Religio: ipsa namque non solum omnino moderatur eam Reipublicæ partem, quæ doctrinâ, virtute, dignitate potior est, Ordinem videlicet Ecclesiasticum; sed etiam multa præscribit præcipuis reliquorum Ordinum actionibus.

- 4 Iam verò si quis Religionis processus meretur ob eiusmodi cominoda, ut posterorum memoriæ commendetur, ea sine dubio est habenda Oecumenica Synodus superiore sæculo Tridenti celebrata. Nullum è reliquis Conciliis eâ diuturnius tempore, amplius Fidei dogmatibus ibi sancitis, morum legumque mutatione efficacius, obstaculis interpositis magis arduum, sedulitate in rebus discutiendis accuratius, & quod ferre solet operis magnitudo, nullum magis ab amicis collaudatum, ab inimicis vituperatum. Huius Concilij in animo est referre causas, principia, progressus, tractationes, euenta. Argumentum, ut ostendi, per se maximè conducibile; sed huiusmodi, ut quemadmodum accidit plerumque negligi bonum, quod necessaria malo medicina non putatur; ita nemo Catholicorum pertractandum suscepit, dum ad confutanda mendacia, vera narrandi necessitas non accessit. Occasio igitur, quæ ad hanc Historiam conscribendam animum compulerit, capite proximo proponetur.

C A P V T II.

Historia Concilij Tridentini edita nomine Petri Suavis Polani, & quam mereatur fidem.

- 1 **T**riginta amplius anni sunt, cum prodiit Londini liber, in lucem editus à Marco Antonio de Dominis, Archiepiscopo Spalatenfi, Catholicæ Religionis transfuga, quem ipse Britannia Regi Iacobo dicauit, scriptum (ut in proposita

posita dedicatione habetur) ab homine inter Catholicos degente. Huic libro titulus erat, *Historia Concilij Tridentini*, adiecto auctoris nomine *di Pietro Soave Polano*, quod sub Italico anagrammate verum nomen ac patriam scriptoris inuoluit. Liber hic tantum planè fidei merebatur apud Famæ tribunal, quantum in Iudicium confessu integerrimo testimonium hostis, acerbissimum odium profitentis.

Quisquis historiam scribit, solam testis personam agit: narrat, haud probat. Imò neque ut oculatus testis loquitur, sed ex coniecturis; cum ipse non quod suimet sensus euidentiae subiectum fuerit exponat, sed quod è multorum narrationibus incertis, ambiguis, sibi quæ nonnumquam repugnantibus, industria iudicij sui tandem collegerit. Hinc fit, ut ad eleuandam historici fidem opus non sit, peruersam in eo deprehendere libidinem falsa pro veris affirmandi: satis est, animum malè affectum agnoscere, qui ut simile vero amplectitur, quod veri speciem non præfert.

Quæ cum ita sint; hostilis animus huius scriptoris in Catholicos non modò in fronte Operis sese prodit (quippe Archiepiscopo apostatæ ab eo donati, ab hoc autem Regi hæretico dicati, instar, ut ipse iactat, noui Moysis ab aquis subtraçti, qui aduersus Vaticanum eas esset relaturus victorias, quas alter aduersus Ægyptum reportauit;) sed patentius in Operis progressu sese aperit. Ibi auctor ferè ne periodum quidem claudit, quin hanc suam maledicendi propensionem lectoribus detegat, dum semper acta factionis hæreticæ defendit, Catholicæ damnat; alterius rationes in singulis roborando, alterius fundamenta deridendo, æquâ semper exultatione prægestiens in primæ luero, quàm in secundæ iactura.

Præterea scriptor Historiæ, perinde ac testis, quò sibi fidem conciliet, probitatem præferat necesse est. Hic autem auctor apertâ nequitia sese improbum patefacit, non solum Fidei, sed etiam Naturæ lumini. Inuitus equidem in hoc argumentum ingredior. Cupereim etiam è re mea, ut *literatus ac probus homo* nomina

nomina essent indiuidua. Quælibet exceptio huiusce regule non modo displicet mihi, sed etiam nocet. Tamen ut charitatis est publicæ, scelesti cuius capiti non parcere, quò plurium bonorum vitæ consulatur; ita charitas erga Rempublicam compellit, ne vnus impij famæ parcat, quò multorum piorum existimatio redimatur. Eâ sanè cum Suauiter moderatione agam, ut quidquid hac de re dicam, attentius inspicienti clypeus non gladius videatur. Ita iure comparatum est, ut ad tuendam clientis innocentiam contra falsos testes, adducantur in iudicium, & probentur ea quæ ipsorum inquinant famam, & quæ alioqui famosum libellum capite plectendum conficerent. Quare, cum apud vniuersitatis humanæ iudicium non priuati clientis, sed Ecclesiæ Catholicæ defensionem susceperim; præuicator enormis haberet, nisi opponerem testi eam exceptionem, quæ ipsius iaculis aciem vel obtunderet, vel adimeret.

Aio itaque, Suauem improbum se prodere cuiusque non solum Fidei, sed Naturæ lumine prædito. Nequam est quicumque eam Religionem colit quam falsam existimat, legitimâ diuinitatis veneratione alicui humano commodo posthabita, per scelestissimam proditorem quam possit homo moliri; quippe contra summum summeque legitimum Principem. At scriptor, de quo sermo est, non modo Catholicam Religionem professus, eiusque coluit ritus; sed è cathedra eam explicauit, inculcauit è suggestu, & vitam in Ordinis Religiosi disciplina ducens, non suscepit solum, sed exercuit & administravit Ecclesiæ Sacramenta: atque in ipsius Vita, ab eiusdem alumno illi intimo & coniunctissimo scripta, dicitur eius lingua, in Romana Fide tuenda, tota penitus æstuasse. Vel igitur eam ipse profitebatur ex animo, vel se profiteri simulabat. Si reipsâ existimabat ut veram; quænam scædior impietas, quàm librum conscribere ad opprimendam eiusmodi veritatis Fidem? Non loquor de perpetua vituperatione, quâ ipsius omnes Præsides ac Decreta ad infamiam trahit; sed de impudentia intolerabili, quâ sæpissimè impugnat, planeque deridet præcipua

cipua dogmata, quibus distinguimur ab hæreticis; ferè semper argumenta Lutheranorum Teutonum antefereus Tridentinorum Patrum sententiis: adeò ut ille Catholicæ Religionis perduellis donum eo gratius non inuenerit, quod offerret Regi Protestanti, qui non minùs stylo quàm sceptro hæresi fauebat.

Verùm hac suspiciõne, quòd scripto Fidem Catholicam oppugnauerit, quam animo complectebatur, haud obscure Suauem liberant interceptæ eius litteræ ad Castrum Gallum, hominem Vgonottum, datæ, vel suâ manu exaratæ, vel per indicia probationesque efficaces pro suis habitæ agnitæque, & uti Suauis litteræ communicatæ Paulo V. P. M. à Roberto Vbalino, Pontificio Nuntio in Gallia; qui postea in Apostolico Senatu, virtute, litteris ac prudentiâ conspicuus diu eluxit. Seruantur huius rei monumenta, manu eiusdem Pontificis scripta, & à nobis etiam inspecta: satis erit hîc ex his nonnulla delibare.

Ex litteris
13. April.
1611.

Libenter pernoscerem, an Regina Condeo faueat: sicut etiam, an spes affulgeat, Reformatos aliquid acquisituros in causa Religionis: huc enim supra cetera specto; cum persuasum mihi sit, hoc futurum adiumento, ut in Italiam Euangelium introducat.

Ex litt. 16.
Martij
1610.

Nouus Legatus, isthuc destinatus, cordatus est vir; at Papista non quidem per inscientiam, sed ex animo, adeoque magis cauendus. Fratri Paulo mutua cum eo palàm intercedunt officia, nulla interius fides. Studebit ille inire consuetudinem cum Casaubono atque Castrino, quibus erit operæ pretium cum eo versari, sed cautè. Sullij conseruatio mihi placet summoperè, ob adiumenta quæ inde capere possunt Reformati.

Ex litt. 21.
Decemb.
1610.

Opus erit, ut habeatur ratio Vgonottorum: ipsi verò benè rem agent, nihil petitionibus parcentes; eò præsertim, quòd quæcumque ex ipsorum re fuerint, ex Regis bono atque ex Dei causa erunt.

Nolo hîc ingratè reticere honorem, quo ibi Suauis meum Religiosum Ordinem prosequitur, dum illum pronuntiat aduersantem paci, quâ firmiter frui cum Christianissimo Rege exoptabant hæretici; ita prorsus latinè scribens: Gaudeo quòd isthic pax Religionis mansura sit: sed Jesuitis presentibus,

tantum

tantum bonum difficile obtinebitur, à quo illi magis quàm à morte abhorrent.

Et quoniam veritas quamdam edit vocem, cui vndecumque consonat echo, post primam huius Operis editionem euulgatæ hîc sunt Epistolæ Claudij Serrauij Caluinistæ, Consiliarij Parisiensis, impressæ Aurantij anno 1654. operâ Isaaci Serrauij filij: in quarum vna, iam inde ab anno 1639. data ad Vgonem Grotium, celebrem eiusdem sectæ litteratorem, laudatur Suauis, vero ipsius nomine haud dissimulato. Narrat autem Serrauius, inspectas à se quasdam eius litteras ad Philippum Moreneum, insignem plane Vgonotum, cum quo Cardinalis Peronius, ante Purpuram, adeo feliciter disputauit; additque: *Sed quanto zelo reparationis Diuinæ Domus vterque flagrabat, dum admot à manu inuocabant Dominum? Perficiat tandem opus suum* ὁ Πατρις τῆς ἐκκλησίας. Altera etiam extat Epistola, 29. Iulij data anno 1646. ad Claudium Salmasium eiusdem factionis, in litteris humanioribus illustrem; in qua, vbi de Primatu Romani Pontificis habetur sermo, vt in inuidiam vocetur, hæc de illo pronuntiantur: *Quid si eum nouo, sed vero vocabulo, à magno....* (hîc verò proprio nomine Suauis appellatur) *solerter excogitato, Totatum dicamus? ita enim ille in ἰδὲ τοῦ Χριστοῦ, quas nuper versare mihi contigit, ad Villerium Hotomannum epistolis, eadem cum illis tabe correptum.*

Nouum mihi argumentum confirmandi, viuente ac luculento teste, ea quæ hucusque dixi de praua religione, peruersoque animo Petri Suauis, in cuius fide nititur historia quam impugno, suppeditat notitia quædam, à * Marchione de Lionne, præclaro illo Regis Christianissimi Ludouici XIV. administro, mihi communicata pro singulari ipsius in Catholicam causam studio. Ea verò est. Cum à Batavorum Ordinibus fuisset missus ad Suauis patriam Dominus de Sommerdijck ipsorum Orator, incidissetque ipsi opportunitas cursum illius alloquendi, à Suauis eum fuisse his propemodum verbis interpellatum: *Lator summoperè, me eousque vixisse, dum in patria*
mea

* Inchoat Epistola 11.
Aprilis an.
1665.

mea cernerem Legatum illius Reipublicæ, quæ mecum hanc veritatem agnoscit, Romanum Pontificem esse Antichristum. Hoc narrauit laudato Marchioni de Lionne Dominus de Zuilichom, qui tunc erat in comitatu commemorati Oratoris, & postea Principi Aurancio à Secretis fuit; idque postea scripto, quod apud me est, suâ manu exarauit.

Accedam ad alteram propositi dilemmatis partem. Si Catholicam Religionem pro vera non agnoscebat; quâ poterit impietatis infamiam euitare vel apud hæreticos, qui nunquam prætermisit eas impetiri absolutiones, quas censebat superstitiosas caeremonias; quique Fidei sacramento se obstrinxerit, quam habebat pro falsa; atque illi obedientiam deuouerit tamquam Christi Vicario, cui tyrannicam huius nominis usurpationem animo imponebat?

C A P V T III.

An Suauis aliquam excusationis speciem suæ nequitiae possit prætexere, saltem apud hæreticos.

Mihi fortasse quispiam respondeat, in ea Suauem opinionem fuisse, ut censuerit hominem pie viuere in quacumque secta Christianæ Religionis posse, modò huius fundamenta retineat: quo pacto quilibet æternam vitam consequi potest, siue S. Thomæ, siue Scoti doctrinis adhæreat. Atque hæc sanè fuit opinio, quam disseminare meditabatur memoratus Archiepiscopus Spalatensis; qui post voluntarium ad Romanam Ecclesiam regressum, simulatamque abiurationem, quâ præteritorum errorum veniam impetrarat, suâ ipsius confessione conuictus, quòd in ea esset sententia, simulque moliretur conciliationem quamdam cum hæreticis Britannia, quæ illam credendi libertatem cuique concederet, damnatus est, eiusque cadauer combustum, cum ipse prius ex morbo diem obierit in carcere, editis pœnitentiæ validis argumentis.

Hac ergo positâ opinatione, contendit existimasse Suauem,

uem, licere cuilibet in hisce materiis ad arbitrium alteram sententiam animo retinere, alteram opere prosequi; vti multorum fert opinio, idipsum permitti in quæstionibus vtrunque probabilibus. Verum ab ea sententia solent etiam hæretici abhorre; qui, si hoc verum existimarent, Catholicos planè pro Idololâtris damnare non possent, nec Pontificem pro Antichristo; cum & Pontifex, & Populi, illum tamquam Christi Vicarium agnoscentes, haud fidem iis assertionibus abrogent, quas isti solum necessarias ceu fundamenta Fidei arbitrantur; neque potuissent ob discrepantiam opinionum merè probabilium, & quæ ad salutem necessariæ non haberentur, ab imperio legitimorum Principum se subducere, eaque de causa tantam Christiani sanguinis eluuiem profundere. Iam verò ad quem spectabit (eos percontor) secernere hæc necessaria dogmata ab opinabilibus ex arbitratu? Non ad Pontificem, nec ad Christianæ Reipublicæ partem illi parentem; quippe quæ veneratur vt necessaria quæcumque in Tridentino Concilio decreta sunt: non ad veterem Ecclesiam; vt quæ pro temporis successione damnauit semper, & anathemate percussit eos, qui vel minimùm à communi Fide & Conciliis Oecumenicis dissentirent. Neque sanè quòd Pelagiani, Donatistæ, & Iconomachi, diuinam Triadem, Incarnationem, aliaque præcipua dogmata faterentur, idcirco tolerati, atque exempti ab Ecclesiæ anathemate, sanctorumque Patrum execrationibus. An tandem spectabit ad concordem consensum eorum omnium, qui quocumque cultu Christum adorant? At si tam communi consensione opus esset, quò articulus aliquis Fidei redderetur ad salutem necessarius, huiusmodi non esset Verbi Diuinitas, ab Arianis negata; non Spiritus Sancti, quem Macedoniani inficiabantur; non ipsa Diuina Trinitas, Sabellianis improbata; non vera vnio inter Diuinam humanamque naturam, à Nestorianis reiecta. Quocirca Suauis, vbi semel refert opinionem Nestorij, haud rectè sic fuisse exorsus, *Postquam impietas Nestorij.* Quis non animaduertat, hæc laruas

b

esse,

esse, vel propemodum Impietatis, humana commoda externo Diuinitatis cultui anteferentis; vel Atheismi, qui nihil de Superis credit, sed varias conflat species mendaces, quibus vultum obtegit huic *nihilo*, nimis odioso naturæ sensui hominumque consensio: Cum ergo Suavis in tam aperta de Religione discordia, inter vitam suam & calamum, interque calamum & linguam nequeat notam effugere, quod ex iis altera cordi repugnet; id satis est vt improbitatis conuincatur, cuius veluti reos damnant & oracula Scripturæ, & Naturæ principia eos omnes, qui in quamlibet harum partium scelus admittant: atque ex his patet, quânam ratione in singulis materiis, ac præsertim Religionis, veritatem historiæ suæ ipse conciliet.

Orator, cuius tamen munus non est suadere rem solum as-
firmando, sed probatione confirmando, oportet adhuc, ex
concordi Rhetorum documento, vt vel homo probus sit, vel
certè probus appareat: aliter probatio quæuis ab eius ore, sus-
pecta, adeoque infirma procedit. Quantò magis Historicus,
cui fidem abundè faciat necesse est celebratum illud Pythagoræ
auctoritatis prodigium, *Ipse dixit*? Hinc ego in hoc ho-
mine clariùs quàm in aliis perspexi, quantum peruersæ affe-
ctionis vapor acumen sagacitatis obnubat.

Ille quidem inter clara nostræ ætatis ingenia locum obti-
nuit. Inuestigatione profanæ Politicæ apprimè versatus, desu-
dauit in hoc Opere non æstu quodam celeri, sed tantâ laboris
maturitate, vt in hoc vitam ferè totam impenderit; quod ipse
testatur. Operi colorando adhibuit exquisita quæque pigmen-
ta, vt ei quod fieri nequit, faciem veritatis appingeret, & quod
incredibile omnino esset, probabilitate fucaret; prout hic liber
ostendet. Imperare tamen haud potuit effrænato animo, quin
prolaberetur in amentiam tam manifestam, tam efficacem ad
abrogandam scriptori fidem, quanta fuit se prodere hostem
Pontifici, impium Deo. Sed hoc fortassis è Naturæ prouiden-
tia manat; quæ cum ad veri cognitionem procreauerit homi-
nem, characterem quemdam veritati impressit nullâ arte imi-
tabilem,

tabilem, quò à falsitate secerneretur : quod certè, vbi necessitas magis urgebat, accuratiùs perfecit, adeoque patentius ; vt apparet in vultibus, in vocum sonis, in scripturis, ceterisque ad hominum commercia pertinentibus. Atque ita videtur ex vna parte in Auctoribus eximie sanctitatis, veluti in Augustino, & Aquinate, hæc sanctitas interlucere per eorum scripta, quamuis planè theórica, maximeque contentiosa; ex altera verò in hæreticis, ac potissimum in hoc homine, argumenta tam pia pertractantibus, nulla vsquam deprehendi guttula teneræ pietatis in Deum, nullus sensus æterni boni, nullus ardor charitatis; sed solus ardor ille satyricorum, qui non fouet, sed comburit ac denigrat; nulla denique animi propensio ad ea quorum magister extitit Christus, & quæ idcirco Christianam Religionem à contrariis sectis discriminat.

CAPUT IV.

Virum Suavis rerum notitiam hauserit ab auctoribus integræ fidei, an suspectæ.

Verum omittamus reliquas coniecturas, quæ fidem subtrahunt Suavis narrationi : satis sit auctores exquirere, è quorum seu dictis seu scriptis rerum ille notitiam traxit; idque vel ex ipsius, vel eius studiosorum, intimeque familiarium testimonio. Laudat ipsemet in prima periodo accuratam diligentiam, quâ Ioannes Sleidanus præcedentes Concilij causas congeffit; atque indicat se velle in pauca redigere, quæ Sleidanus fusè recenset. Sciendum verò hîc est, Sleidanum adeò se profiteri fautorem hæreticorum, Romanæque Sedis inimicum, vt librum suum Augusto Saxonæ Duci dicauerit, eò laudibus Ducem extollens, quòd in eius ditione Lutheri secta primum asylum nacta sit, suamque historiam hisce verbis ordiatur: *Leo Pontifex Romanus, pro sua, quam in omnes Christiani nominis Ecclesias habere se putabat, quadam usurpatione Maiorum potestate.* Idem præterea fodinam non dissimulat, à qua

æ ad suum Opus conflandum extraxit, cum ipse testetur, cognitionem rerum ad Germaniam pertinentium se à Iacobo Sturmio, magni nominis inter Caluinistas, desumpsisse. Huiusmodi ergo testi fidem adhibet, qui Suauis adhibet in iis quæ Concilium præcessere, hoc est in huiusce molis fundamentis.

Illud etiam exploratum est, Sleidanum non solum Catho-²lico nomini infensum esse, sed etiam ob mendacia famosum. Cuius vitij eum ex professo conuicerant inter Germanos Surius, inter Gallos Fontanus. Posseuinus, præter testimonium contra graua illius mendacia productum, ex auctoritate Iulij Flugij Episcopi Neuburgensis demonstrat locum à Sleidano deprauatum, in historia ab eo latinè versa Philippi Cominæ, verbis aliquot prætermisissis Missæ Sacrificio fauentibus.

Anno 1519. Spondanus itidem in Appendice ad Baronium *Loquacissimum mendaciorum* appellat. Enimuero Sleidanus tam perditè affectat inimicitiam in Romanam Ecclesiam, vel pretio infamiae quod malignus ac mendax audiat, vt Suauem in hoc longè superet. Proinde videri posset in præsentia à vero discrepare scitum illud, quod imitatio mali maior euadat exemplari; nisi ea species veneni, quod secus ac regulus solum non videntem lædit, tunc maior esset, quando est minor.

De iis quæ postea in Concilio euenere, haud explicat particu-³latim Suauis, vnde traxerit ea quæ protulit, nisi interdum de insigni aliqua re gesta: semel tamen refert Camillum Oliuum, à Secretis Cardinali Gonzagæ, Legatorum in Concilio Principi, multis postea ærumnis affectum à sacris Fidei Quæstionibus, quod vel ab eo gesta, vel à Cardinali Concilij tempore, vlcerentur: subditque se cum illo egisse, eaque indignum calamitate sibi visum. Porro in Vita Suauis habetur, eum iu- uenili ætate cum Oliuo Mantuæ contraxisse amicitiam, postquam hic à Fidei Tribunali diu fuisset detentus in carcere ex causa iam dicta; (vnde liber quidem euaserat, sed numquam in gratiam Aulae redierat) atque ab eo primas magisque distinctas notiones de Concilij rebus suxisse. Hoc profecto si ve-
rum

In Vita Sua-
uis edita
Leidæ
pag. 15.

rum est, apud se quisque reputet, quàm sincerâ veritatis gratiâ de eo cœtu ille verba fecerit, cuius nomen ac fortuna tantum inde vulnus acceperant. Quo sensu commouemur, quando eorum locorum audimus nomina, vel ea reuifimus, in quibus acerbum aliquod infortunium pertulimus? Inimicitia odio auersamur, licet inimicitia non capacia, quippe sensu carentia. Quantò id vehementiùs contingit erga eos homines, eorumque conuentus, qui malorum nobis auctores fuere? Verùm, ne quem ipse immeritò lædam, moneri me sentio ab officio meo, vt fatear me dubitare, Oliuum fuisse non calumniatorem, sed calumniam passum. Etenim, vbi * Suauis affirmat, illum in Pontificis odium incurrisse, ob minimè impletas spes ab eo factas Cardinalis Gonzagæ nomine, qui eundem ad Pontificem allegauerat, ac proinde digressum à Concilio, Gonzagâ demortuo, diuturnâ in carcere detentione vexatum à sacris Quæstitoribus multiplici prætextu fuisse; euidenter compertum habeo, hanc totam narrationem à vero aberrare. Oliuus numquam fuit Romam missus à Cardinali; sed Fredericus Pendasius, per eam occasionem quam Suauis commemorat: atque in ea Pontifex tam egregiè functum suo munere Cardinalem putauit, vt religioso præcepto illum compulerit, ne, vt optabat, Concilij præfecturam deponeret; eiusque adhuc viuentis, ac tamquam optimè de se meriti fratris filium Purpurâ donauerit; quem etiam non admodum maturæ ætatis, patruo defuncto, Mantuæ Episcopum sublegit. Nec Oliuus post illius mortem abscessit à Concilio, sed apud Legatos scribendis Epistolis præfectus permansit cum menstruo quadraginta scutorum stipendio; quod Pontifex ratum habuit vsque ad Concilij exitum. Huc accedit, quòd idem semper curam gessit sibi fidenter demandatam, distribuendi occultas eleëmofynas egentibus Episcopis, absque syngrapha receptæ pecuniæ. Fuit à Legatis assiduè collaudatus, & commendatus per litteras Cardinali Borromæo, sororis Pontificis filio; quibus ille respondens, honorificam de eodem opinionem ostendit.

b 3

tendit.

* Libr. 6.
pag. 102. in
impressione
Londinensi
an. 1619.

tendit. Hoc totum apertissimis certissimisque argumentis in hac historia opportunis locis constabit.

Duo interim delibemus: Primum ex Epistola, quâ Legatis respondet Cardinalis Borromæus paulò post Mantuani obitum; alterum è consimili Epistola sub Synodi finem. Prima hisce verbis loquitur: *Iniunctum à vobis munus Camillo Oliuo placuit Sanctissimo Domino, sicuti etiam spes per vos facta; cum verè Pontifici sit in animo eius labores remunerari, ubi sese offeret occasio.* In secunda hæc habentur: *Notum esse Pontifici, illius labores in distribuendis pecuniis, & reliquis peragendis, mercedem ac præmium mereri.* Nemo profecto non videat, quantum momenti conferat causæ meæ, pro certo sumere (vt in Suavis Vita narratur, & in prolato, historiæ suæ loco ab illo significatur) arctam inter ipsum & Oliuum familiaritatem, à quo præcipuam rerum cognitionem acceperit: cò quòd Oliuus ante initam, vt diximus, amicitiam cum Suauis, diu fuerat carcere conclusus à sacro Fidei Quæsitorem Tribunali, ac deinde dimissus; non tamen gratiâ Pontificum recuperatâ, de quibus optime se meritum ob diuturnos suos in Concilio labores existimabat. Vnde conficitur, exemplum rescriptum ab autographo, cum religionis tum malevolentia suspecto, omni ex parte indignum fide meritò habendum esse. Iam quod spectat ad Religionem: equidem acta Mantuana non vidi; sed apud Romanum generale Tribunal Fidei reperio, à * duobus testibus Mantuæ Camillum Oliuum nominatum: ab altero tamquam conscium hæreticorum Mantuæ degentium; ab altero tamquam hæreticum: ex quibus liquet, in illum obtentu haud accersito fuisse inquisitum, eiusdemque narrationem in hisce rebus auctoritate caruisse. Tamen, vt iam dixi, credibile mihi est, assertam Suauis cum Oliuo necessitudinem, assertentis esse mendacium, quò fidem sibi narranti conciliaret, quippe cum rerum bene consciis coniunctissimo. Non enim fieri posse videtur, vt post eiusmodi familiaritatem inter eos, post domesticas colloquutiones identidem

24. Aprilis
1563.

18. Nouembris
1563.

* Antonius Cerrusus Canonicus Mantuan. Vergerij discipulus, in Constituto Mantuæ fact. 8o Septembris an. 1567 & Ioan. Baptista Rosa, etiam hæreticus formatus, in suo Constituto ibidem fact. April. 1572.

dem habitas de rebus in Concilio gestis, Suavis enarrans euentus Oliui, affines eidem Concilio, effuderit tot errorum congeriem, ita grauium, ita patentium, vt supra demonstratum est. Hoc pacto animosus fabulator, qui studens attentam sibi dicenti curiosorum turbam tenere variorum descriptione locorum, pulchritudinem fori ad S. Marcum Venetiis amplificauit à fonte è medio erumpente, palam fecit eam urbem suis oculis inaspectam.

5 Iam verò qui vellet excusare in Suavis historia ipsius temeritatem, quasi potius versatam tam in credendo quam in comminiscendo malo, posset faciliùs arbitrari non fictum, quod in eiusdem Vita pariter narratur de altera cloaca, vnde fecem hauserit. Ibi exponitur, Suauem, priusquam ad arcana suæ patriæ admitteretur, quod ipsi aditum interdixit ad ceterorum Principum Ministros, Legatis Galliæ intimum fuisse, ac præcipuè Fererio, qui Concilio interfuerat, & multa eius monumenta ac literas retinebat, quæ tutissimum ac solidissimum fundamentum historie sunt. Par est scire, Fererium vnum fuisse ex tribus Oratoribus missis à puero Rege Carolo IX. Tridentum, dum Regium Galliæ Consilium magna ex parte regebatur ab hominibus nouâ tabe Vgonottorum infectis. Hic tanè tale sui specimen ibi dedit, vt præter Commentarios ^a Petri Consalui de Mendoza, Salmanticensis Episcopi, & litteras ^b Mutii Callini, Archiepiscopi Iadrensis, scriptas Tridenti ad Aloysium Cardinalem Cornelium; Nicolaus à Ponte, Venetorum in eodem Concilio Legatus, ac postea Veneti Senatûs Dux, in copiosissima enarratione de illo memorabili Conuentu ad Senatum coascripta, & quæ adhuc per manus omnium circumfertur, affirmat, fuisse de Fererio suspicionem, cum esse Vgonottum, cumque dum Sacro interesset, legere solitum libros Luciani, id est athei scriptoris. Sed insuper, vt in Opere meo videre licebit, sperauit ille ingens se lucrum facturum ex mercatura Religionis; atque ad id occultè transigere studuit cum Pontifice per Sebastianum Gualterium, Viterbien-

scum

Quod supra dictum est de missione Romæ non Oliui, sed Pendasij, in occasione à Suauis narrata, habetur etiam fusè in litteris Archiepiscopi Iadrensis 7. & 11. Maij 1562. de quo infra.

^a Dum refert postream contra-
tationem habitam à
Fererio in
Concilio.
^b 24. Maij
1562. ubi
suo chiro-
grapho re-
fert varia pu-
blice gesta à
Fererio ac
Fabro, quæ
suspicionem
ipsorum re-
det funda-
bant.

sem Episcopum, qui fuerat in Gallia Nuntius, propositâ intermissione Concilij, atque adeò sancientiâ emendationis, quam Romæ inuisam putabat, vsque in Gallia peculiaris Synodus haberetur Pontificis moderationi subiecta; cui Synodo se adfuturum sperabat Regis nomine: vnaque pollicebatur ingentia Pontifici emolumenta, sicut ingentia vicissim à Pontifice sibi pollicebatur; præ se ferens intimam animi persuasionem de Pontificia auctoritate, in articulis etiam à Sorbona impugnatis: adeò vt Gualterius, & ex parte etiam Pontifex homini aliquando crediderint, numquam tamen Legati. Postea, cum intelligeret, optare quidem Pontificem, ne sibi iniuriâ aduersarentur Galliæ Regis Ministri, sed velle vt legitimè ad exemplum virtutis, & Ecclesiæ correctionem res procederet; cœpit animaduertere suarum pollicitationum pretium minui: ac regresso inde Gualterio, cum quo egerat, cupiditatem conuertit in rabiem. Quapropter captâ opportunitate, quòd Rex sub conditione mandauerat suis Ministris, vt ibi protestarentur; quodque Cardinalis Lotharingus Romam discesserat, ac Lansacus princeps Gallicæ legationis, integer Catholicus, in Galliam redierat, solum ibi relicto Fererij collegâ Guidone Fabro, tunc palàm Vgonotto, prout ipsum nominat memorata Veneti Oratoris narratio; publicam in Concilio declamationem habuit, & postea typis impressit, quâ non solum Satyrici nomen meretur aduersus Patres ac Pontifices, sed audet etiam arrogare Christianissimis Galliæ Regibus (vt Legati Romam scribentes obseruarunt) eandem ferè auctoritatem in Ecclesia Gallicana, quam schismatici Angliæ Reges sibi arrogauerunt in Anglicana. Ac postea in Synodi Conuentibus numquam visus; quippe se intelligens omnibus inuisum. Sed haud ita multò post Venetias abiit; vnde ad Regem scripsit litteris, quæ itidem impressæ leguntur, quæcumque potuit deterrimè, & politicæ rationis argumenta exquisitissima, quibus suadebat, ne iterum se vel alios Oratores ad Concilium mitteret, quod Cardinalis Lotharingus vrgebat; neque admitteret

mitteret Decreta Concilij, quasi à Regiæ potestatis rationibus aliena. Et nummos in his officinis cufos, tamquam sincerum aurum Suavis venditat.

C A P V T V.

*Cur huiusmodi historia sit aliquam nacta fidem
apud multitudinem.*

Nihilominus, odium quod profitetur Suavis, aperta eius improbitas, & cisternarum prauitas vnde suas aquas hausit, haud satis fuere, ne hic auctor apud multos fidem aliquam consequeretur: quod mirum sanè accideret iis, qui alteram hominum ingenij conditionem non perpendere, quæ non minùs admirabilis videtur, & ab eodem manat principio; atque idè ad ipsum inuestigandum mentem adiuuat. Efficacissima ratio est laudis à pluribus obtinendæ, stylo maledico de pluribus scribere. Ex eo id oritur, quòd libenter quisque audit, speciem vniuersam præstantiâ carere, ne sibi indiuiduo illius inopia probro sit. Gratiùs etiam aures mulcet vituperatio in eos verbo iacta, quos opere magis attollimus; in eos, inquam, quibus vel circa nos iurisdictionem deferimus, vel obsequium vti dignioribus supra nos; rati, quod illis ex vna parte detrahimus, id nobis accedere, ad compensandum excessum obseruantia, quam ex altera eisdem exhibemus. Atque id causæ erat, vt notat Lucianus, quòd vulgus summoperè delectaretur, quando in fabulis Aristophanis & Eupolidis adductum per deridiculum in scenam Socratem spectabat, captabatque comica in eum iacta conuitia. Quâ nimirum arte Lucianus ipse popularem sibi plausum excitauit, vertens in ludibrium in suis Dialogis tria cunctis maxime venerabilia, Sapientiam in Philosophis, Potentiam in Principibus, Sanctitatem in Diis. Itaque scriptor satyricus supra ceteros adulatur, quia pluribus adulatur: & quemadmodum facillè quisque verum putat, quod vt verum sit optat; sic

c

tam

tam assentator, quam satyricus, etiam in rebus supra fidem, fidem nanciscitur.

Huic populari gratia, quam secum affert suâ naturâ detrectatio, vires addidit, saltem apud hæreticos, auctoris conditio, cum in Operis exordio vulgatum sit, eum natum educatumque sub Romani Pontificis obedientia; eundemque consultò Latinus eius interpres pronuntiat *Hominem Ecclesiæ Romanæ Sacris addictum*: non dignoscente vulgo, inter testes maximè indignos fide, proditorem iure haberi. Nec minora sibi emolumenta Suavis industriâ quæsiuit. Primò quidem cum se pro virili ostentauerit de Principum negotiis peritissimum, in historiis versatum, in doctrinarum scientia firmum, præditum antiquitatis eruditione. Proniùs quippe credimus iis, quos pluris facimus, existimantes eò veraciorem hominem esse, quò habilior est ad vera cognoscenda.

Præter hæc, geminâ usus est arte, adhibitâ ab ingeniosissimis inter mendaces, nempe à Poëtis. Sita est altera in ostentanda certa animi firmitate circa id quod affirmatur; dicti siquidem constantia nasci solet à facti stabilitate: idcirco alienæ fidei facillè fit dominus, quicumque dominus est frontis suæ. Altera est, res particulatim describere cum iis adiunctis, quibuscum euenire solent; quod quamdam veri speciem ipsis prætendit, quamvis reipsâ similes vero non sint: eam namque dissimilitudinem à vero tot veri similitudines obruunt, quæ in accidentibus ostentantur.

His adiumentis, quibus ab initio Suavis fidem sibi comparauit à mediocribus, qui sunt multo maxima pars hominum, aliud à tempore additum est; mora videlicet responsionis, quasi orta, ut aliqui autumant, ex insuperabili difficultate respondendi. Atque in hoc agnoscitur imbecilla multitudinis ratiocinatio. Nam si liber hic præcipuas validasque rationes proferret contra capita Romanæ Fidei, possent forsitan ob silentium argui mentes Catholicorum conuictæ: sed cum potissimum contineat meras minimeque probatas narrationes, quid-

quidnam leuioris fuisset negotij, quàm narrationem alteram oppositam vel pro arbitrio contexere, si Romanæ causæ studiosi iis agerent fraudibus, quas ille pro certis assumit? Deinde talis arguendi ratio deberet fidem tribuere satyris omnibus, famolisque scripturis, quarum confutatio non legeretur.

5 Ac multò magis hæc deneganda fides est maledicis illis scriptoribus, quibus legitima obstat præsumptio. An verò præsumptio legitima non enixè fauebat eiusmodi confessui, ubi collectum fuerat quidquid sapientiâ, auctoritate, ac prudentiâ excelebat per tot annos in præstantissima generis humani parte; qualis est ex cuiusque consensu Christiana Respublica Catholicorum; cui celebrando & absoluendo viros in suis ditionibus præstantissimos destinarunt Pontifex, Cæsar, potentissimi Reges, sapientissimus Venetorum Senatus, aliique innumeri Principes ac Dynastæ? Iam apud se quisque reputer, quam esset necessitas respondendi nudo dicto hominis palam inimici aperteque contemptoris cuiusvis Religionis; qui de Patribus amplissimi Conuentus ita scribit, ut partim improbitate, quâ semper ille eorum mentes studiaque conuestit, partim ludibriis, nunc apertis, nunc per ironiam de rebus ab ipsis gestis, partim despectu eorumdem sententiarum ac fundamentorum, illum ponat ob oculos veluti synagogam coactam è sacrilegis deceptoribus, è sordidis assentatoribus, è garrulis, è ridiculis, ex ignaris? Huiusmodi profectò silentium, despectio verius, quàm confessio fuerat existimandum.

6 Veruntamen quia Charitas illi etiam offensionis remedium afferre debet, quam Scholæ *scandalum pusillorum* nominant, quod non prouenit ab rei obiectæ vi, sed à spectantis imbecillitate; post aliquod tempus Terentius Aleciatus, eximius Theologus mei Ordinis, meusque olim magister, hoc multitudinis errore cognito, confutationem Suauis aggressus est, contextens eandem operâ veracem historiam rerum in Concilio gestarum. Quis verò homo paulò cordatior, hîc non stomachetur calumniam Marci Antonij de Dominis in memorata di-

cationis Epistola ad Angliæ Regem; nimirum, Pontifices nondum vulgasse Acta Concilij Tridentini, quò modos & artes, quibus vsi sunt eorum antecessores, occulerent? Perinde quasi artes à Suauis iactatæ, ab illo in Actis Concilij certò ponantur contentæ, in quibus meræ seu cærimonix, seu disputationes recensentur; de rebus verò politicis ne versus quidem legitur. Quis autem non intelligat, non aliam ob causam abstinuisse Ecclesiam ab Actorum promulgatione, nisi ob immensam eorum prolixitatem, ac vbertatem quâ proponuntur Decreta; vnde esset Actorum lectio superuacua? Etenim sicut solius huiusce Concilij Decreta æquant propemodum cuncta simul à reliquis Conciliis sancita, tum ex temporis diuturnitate quâ durauit, tum propter rerum multiplicitatem quæ ibi agitatæ fuerunt; sic etiam Acta in molem immensam excreuerant, æquè incommodam ad imprimendum, legendumque, ac superuacaneam ad sciendum. Ceterum quâ par est curâ in Archiuo Pontificio asseruantur quidem, non tamen in adytis inaccessis, vt affirmat Archiepiscopus Spalatenfis, quin eadem pluribus per varias occasiones & communicata & commodata fuere. Proculdubio hæc obiectatio euadet potius apud viros rerum experientes ac doctos ipsius accusationis euersio, cum haud possit ea non esse calumnia, quæ ducit initium à conatu persuadendi per probationes manifestum calumniatorem detegentes. Vtinam inter Acta Concilij illi tractatus, eaque arcana continerentur, quæ memorata libri dicatio pro certo ponit: satis enim ea essent ad materiam præsentis historiæ suppeditandam; neque accidisset Alciato ea difficultas, de qua dicturi sumus circa veri narrationem, & confutationem Suauis. At verò sicuti hic arrogauit sibi fas esse absque probatione crimen inferre, quod pœna *Talionis* puniatur à legibus; ille è contrario negare crimen noluit, nisi falsi probationem afferret, à quo lex omnis eum absoluebat. Hinc euenit, vt plurimos ille annos consumpserit in exquirendis certis monumentis eorum euentuum: ea quidem ingenti labore

bore collegit, sed non pari copiâ; ideoque nec idonea ad explendam ingenij morosissimam seueritatem, quæ effecit, ut ille interdum, ne laberetur in absolutæ perfectionis defectum, lapsus fuerit in summum inter defectus, qui est ipsum nihil. Adde algorem ætatis confectæ, naturam perplexam & hæsitantem, stylum quàm accuratum tam lentum, occupationes domesticæ gubernationis, quæ certè causæ satis fuere, ut vitæ cedens, solum vestigium aliquod reliquerit operis per ideam mente concepti. Illud tamen vestigium est eiusmodi, ut possit mihi formam exhibere ad opus extruendum: simulq; materia per summam molestiam ab eo parata facilem mihi reddiderit formæ inductionem; cuius formæ auctori tamen opus integrè adscribitur, non ideo plurima meriti pars eidem debetur. Quin eò plus laudis est Alciato tribuendum, quò de uexâ iam ætate maiorem laborem suscepit, minori cum spe laudis sibi comparandæ; nemo quippe de Republica amplius mereri videtur, quàm qui ad posterorum non modò felicitatem, sed etiam gloriam desudauerit. Nec in minores planè obices ob monumentorum penuriam, sed magis ob vitæ breuitatem impegit labor alterius docti viri, qui idem onus sponte subierat.

7 Paucis igitur elapsis mensibus à morte Alciati, quæ incidit sub finem anni 1651. Moderatores mei huiusce rei curam mihi demandarunt; ego verò ut eam exequar, apud me statui, sincerè veritatem hîc exponere, atque simul grauiora mendacia refellere. Grauiora inquam: quia quemadmodum non quæcumque vera sint, tanti sunt ponderis, ut mereantur posterorum memoriæ commendari; ita neque falsa quælibet tanti sunt momenti, ut operæpretium sit eadem è posterorum fide depellere. Satis est illa non fateri, ne sibi fidem arrogant maiorem eâ, quam ipsis facit nuda affirmatio Auctoris ita suspecti, sicut ostensum est, atque ita fallacis, sicut in potioribus materiis ostendemus. Solùm interdum non omittam arguere nonnulla ex eius leuioribus mendaciis, quibus aduersario detrahain auctoritatem docti ac veridici in grauioribus.

Num Auctoris animus, Ecclesie Romanae addictus, fidem Historiae praesentis eleuare debeat.

Sed fortasse Historiae meae idem obiicietur, quod à me Historiae Suauis obiectum est, scilicet studium partium in Auctore. Quantum ille Romanae Sedi aduersatur, tantum meus Ordo, meusque animus eidem obsequitur. Ad hoc abunde mihi esset respondere, cum vtraque narratio suspicione non careat, neutri fidem tribuendam, sed in ea existimatione Concilium Tridentinum persistat, in qua prius erat quam de hoc quidquam scriberetur. Opus enim uero non habet ex se Concilium alieno calamo, ad conquirendam sibi pietatis, integritatis, maturitatis, sapientiae venerationem. Mihi sufficit umbras ab hostis atramento diffusas, ab eo dispelli; quemadmodum Aquilonis flatus lucem Soli non auget, sed solum obductas illi nebulas discutit.

Accedit, plurimum interesse inter mei ac Suauiani animi propensionem. Nulla mihi priuata similtas aut maleuolentia est cum asscelis aduersantium sectarum: at uero Suauis propensio ab animi auersatione oriebatur. Ille Caput Ecclesiae Catholicae altè læserat; & quod proprium est lædentis, odio prosequeretur, quod se illi odiolum putaret; atque ut bonam apud se opinionem sui retineret, libenter eum iudicabat improbum, à quo ipse improbus reputabatur. Rescuerat datam fuisse operam, ut ab eo dignitatis gradu depelleretur, quo in patria poteretur. Eaque de causa, prout ingentibus delictis semper adest pro carnifice timor quasi phreneticus, suspicatus est sapè insidias vite suae construere. Nec defuit qui eam illi ferro adimere tentauerit; ipse uero auctorem facinoris celsit haud magis affinem uero, sed magis irritatum. Libellus de illius Vita, quem nominauimus, demonstrat, quā altè infederit hæc eius animo persuasio.

Haud dubito, quin uiris prudentibus Romanaeque Aulae petitis absurda uideri debeat hæc suspicio; cum Pontifices numquam

quam soliti sint hisce artibus se ab hostibus liberare; quemadmodum potuissent maiori ex causa, minusque seueris quam sunt hæc nostra tempora, id moliri contra Lutherum, Caluinum atque alios, supremam Tiaram ex eorum capite diuellentes. Idipsum etiam humani commodi respectus declarat. Nimiùm sanè talis agendi ratio esset noxia illi venerationi, quæ ipsorum imperij fundamentum est. Atque ex altera parte homo cœnobita, qui cum execratione bonorum, cupidorum inuidia, offensorum odio, vituperatione cunctorum, tantum studij & auctoritatis in publicis negotiis obtinebat, quique à multis sinistra famâ impius habebatur, satis apparet, quàm facile potuerit manum irritare siue læsis, siue amulis, siue etiam piis, sed non prudenti studio æstuantibus; atqui ut amaritiem concipiat animus, verâ offensione non indiget, credita sufficit. Num verò Suavis amariore erga Pontificem animo fuerit, licebit cui-cumque, vel vnicâ delibatâ illius historiæ guttulâ, experiri.

4 Alioqui cum priuata desunt odia, publicæ inimiciæ vim non habent, ut scriptor non vulgaris calumniæ indignitate fœdari se velit. Tam vetera quàm recentia exempla id efficiunt. Græcorum victoriæ traxerunt eorum excidium, qui postmodum ad Imperium Romanum statuendum venêre; nec tamen Romanorum minus quàm Græcorum literis eas celebratas videmus. Ipsi etiam Romani illius Pyrrhi virtutem famæ commendant, qui eos ad extrema redegerat. Atque inter nostros Italos, Iulius Turcarum Reges suis Operibus gloriâ cumulauit. Ut de ceteris fileam, à meo Ordine Famianus Strada sic bella, descripsit inter Catholicum Regem & Belgij hæreticos, ut eius Historia sæpè Leidensè prælum subierit in eorum linguam conuersa, & ab eorum præclaris Poëtis collaudata.

5 Altera ratio, quæ meos commentarios à suspitione vindicat, inde petitur, quòd nos Fidem profitemur, quæ non soli Fidei beatitudinem spondet, nec præceptorum custodiam despicit, perinde quasi ad salutem minimè necessariam, qualis est eorum fides qui Tridenti damnati sunt, & à Suauis defensi. Iam
verò

verò inter praecepta, à quorum obligatione ne Deus quidem nos possit eximere, censemus esse legem non mentiendi, quam in graui materia grauem iridem arbitramur. Quare quòd equidem impensè studeam Religioni Catholicae, non modò me non compellit vt mentiar, sed potiùs retrahit à mendacio.

Verùm necesse non est ad praeumptiones confugere, vbi 6 suppetit euident probatio. Ego sanè in his narrationibus nolui eam mihi assumere auctoritatem, quæ Historicis tribui solet; sed me ipsum obstrinxi, vt in margine adnotarem cuiusque rei quamuis minimæ testificationem, petitam vel ab impressis scriptorum Operibus, quorum fides passim recipitur, vel è manuscriptis, quorum auctores extitere Principes, Legati, Oratores, & huiusmodi viri conspicui; hoc est, ab eorum literis, narrationibus, mandatis, actis, ac similibus, quæ vel in bibliothecis, vel tabulariis à me citatis seruantur, siue authentica, siue ex iis exemplaribus, à quibus & locorum auctoritate, & vetustate librorum omnis fraudis suspicio longè absit. Quod nimirum est maximum illud, quod fieri possit in humanis casibus enarrandis, & quod scriptor, cui respondeo, penitus omisit. Imò vt lectores quam illi fidem debeant, simul intelligerent; syllabum hîc apposueram innumerabilium ipsius mendaciorum, errorumque de rebus gestis, cùm hæc Historia primùm est edita, indicans in Historiæ libris & capitibus, vbi de iis mentio habetur. Nunc verò, quando iam ampliùs in hac re fama non fallitur, neque fallit, cessat necessitas purgandi lectorum animos pharmaco tam sollicito; idcirco ad finem singularum partium Operis syllabum transferemus, vbi prægustata iam lectio clariorem eum reddit, adeoque cariorem. Hic autem lectorem admoneo, ne videar agere minùs sincerè, quoties à me Suauis historia citatur, atque refellitur, eam esse intelligendam, quam ipse Italico sermone conscripsit, & Londini Spalatensis vulgauit; non eam, quam interpret latinè vertit, qui non tam interpretis quàm correctoris in aliquibus partes agit.

Denique cùm vsu veniat, vt quemadmodum ficta purpura, ad

ad veræ conspectum appareat decolor, ita veritas & mendacium inter se collata discernantur ab oculo perspicaci atque intento; eos rogo, quibus licuerit vtriusque libros legere, ut diligenter obseruent, in vtro illorum sibi videantur inspicere characterem, quo Veritas deberet scribere, si sumpto calamo semetipsam in pagina vellet expingere.

CAPVT VII.

An verum sit, Concilio Tridentino euenisse aduersus quàm sperauerant viri pij de redintegratione Ecclesie.

IAm prius monui, mihi non esse propositum, lectoribus exhibere molestiam, singulis periodis refellendo quidquid falsi dictum à Suauì mihi videatur. Qui hoc pacto se gerit, vel ab animi perturbatione decipitur, vel eam putat in ceteris dominari, quam in seipso experitur: & ea de causa minutissima quæque ceu grandia proponit, sicuti dormienti guttula pituitæ in faucibus, seu bilis punctiuncula in aliqua parte corporis, induit speciem torrentis hominem suffocantis, & incendij viscera comburentis. Ut plurimum haud morabor scribere, quod alij legere non curarent; solum, ut dixi, id faciam sicubi operapretium arbitrabor, numero leuiorum quàm mendaciorum quàm erratorum, aduersarij auctoritatem grauiora peccantis eleuare. At in Proœmio se mihi dant obuiam nonnullæ ipsius præsumptiones valdè notabiles, quarum prima profertur à Suauì cum admirabiliū antithetorum pictura, quàm dicto fidem conciliet: nam id pronā quisque sequitur fide, quod vellet; ac dum audit admirabile, blandè erga illud afficitur, cuperetque verum esse. Affirmat Suauis, Concilij exitum nequaquam respondiſſe expectationi, tum eorum qui cogendum illud curauere, tum eorum qui diutiùs sunt auersati.

2 Viri pij, ait ille, Concilium celebrandum curarunt, ut Ecclesiam ad vnitatem reuocarent; Principes eidem studuere, ut Clerum ad digniorem formam reducerent: & tamen Ecclesie diuisio reddita est per Concilium irreparabilis; Cleri verò de
d formatio

formatio deterior euasit, quàm vnquam fuerit, ex quo Christianum nomen exortum est. Episcopi spem conceperant recuperandæ pristinæ auctoritatis in Romanum Pontificem, magna ex parte transgressæ: at Concilium eam penitus illis ademit, maiorem in seruitutem reductis. Contra verò Aula Romana à Concilio abhorrebat, tamquam à causa validissima ad eius potentiam temperandam: hæc verò Concilij ope ampliores quàm vnquam firmioresque radices egit, per eam Christiani orbis partem quæ Romanum nomen reueretur.

Paucis hisce lineis ideam adumbrat, quâ Concilium in monstri specie repræsentet. Nostrium erit, ideam illam cursim hic ruditerque conferre cum eo, quod primo obtutu cunctis apparet in vultu, vt ita loquar, Concilij: nam componere postea per partes effectam à Suauī imaginem cum vero prototypo, totius Operis erit negotium.

Fieri profectò potuit, vt viri quidam pij, vi desiderij (quod sæpè spei fallacissimæ parens est) à Concilio sibi pollicerentur redintegrationem Christianæ Reipublicæ: sed nec exempla temporis præteriti (quod verax futuri vates est) neque conditiones præsentis ad eam fiduciam alliciebant.

Non quidem exempla: cùm certum sit, si mentis aciem ad anteaacta sæcula conuertamus, ad primum vsque generale Concilium, quod Nicænum fuit, Magnum Concilium nuncupatum, summaque in veneratione apud Ecclesiæ memoriam; ac exinde per cetera generalia Concilia descendamus, habita aduersus aliquam præualidam, ac latè disseminatam hæresim, vix vnquam reperietur, eam per definitiones cuiusquam ipsorum extinctâ fuisse: ita planè, vt S. Gregorius Nazianzenus non fuerit veritus pronuntiare, nullius Synodi successum prosperum à se visum. Reuerà post Nicænum Ariana pestis in vniuersum Orbem grassata est. Illi fauerunt Imperatores: quod illi obstiterint viri sancti, indigna passi sunt: ex Oriente vel in Hispaniam ad Gothos est peruagata: ibi Regem patrem eò impulit, vt in filij sui primo loco geniti caput sæuaret; idque multa post
sæcula,

saecula, quippe Magni Gregorij ætate. Quid iam de Wandalica persecutione dicemus? de crudelitate Theodorici, de tot Catholicorum, imò tot Episcoporum laniena, quæ bonam partem occupat Romani Martyrologij, simulque lacrymas nobis elicit ob eorum temporum atrocitatem, & gaudium excitat ob illorum fidelium constantiam? Concilium Constantinopolitanum, cui Ecclesia debet absolutionem Symboli, * quod ipsa in sacrificio Evangelicæ lectioni adnectit, adesse sibi sensit triginta sex Episcopos Macedonianos, totidemque à se discedere iisdem erroribus inhærentes; variis subinde ortis motibus, qui Ecclesiam coegerunt, ut rursus confirmata dogmata exagitaret. Post Ephesini celebrationem, eius Legati contumeliis ac verberibus affecti à Nestorianis. Cyrillus & Memnon eadem causâ de gradu deiecti, ac decepti Principis potentiâ in carceré detrusi.

* De Divinitate S. Spiritus.

Iam verò quodnam ex Conciliis maiori celebritate habitum est sexcentorum triginta Episcoporum frequentia? cui nam magis favere Imperatores patrocinio in terris, Deus in celo miraculis, quàm Chalcedonensi? Et tamen Dioscorus ibi cædis & hæresis crimine damnatus, postea in superos relatus, & in Sanctorum honore habitus ab Eutychianis, qui Episcopis religiosissimis trucidatis, nobilissimis Ecclesiis occupatis, Caesarum impietatem in Catholicos extimulantes, furæ militantis Ecclesiæ facti sunt. Satis sit, ne sim longior, hoc à me demonstratum in quatuor primis Conciliis, quæ summe semper venerata est Ecclesia iuxta quatuor Evangelia; & apud Lutheranos ipsos, propter antiquitatem, retinent aliquam reverentiæ possessionem. Idem autem accidit quinque subsecutis Conciliis, ut cuique in Ecclesiasticis historiis vel mediocriter versato manifestum est. Atque huiusce rei ratio in promptu est. Contra nullam sententiam à Conciliis conclamatur tamquam hæreticam, quæ id temporis communi Doctorum opinioni, simul etiam vel cogentibus Scripturæ dictis, vel auctoritati Ecclesiæ non repugnet. Iam verò quisquis inducit animum, ut sentiat ac scribat contra tantæ venerationis compotes adversarios,

rios, par est profectò, vt à Concilio damnationem expectet, ad quod propterea conculcandum se comparet; & solum poscit aliquando Concilium, quò moræ beneficium, non decisionis accipiat. Nimiùm sanè coluntur duo illa idola inter se coniuncta; *Proprium iudicium, & honor proprius*. Rarò mens ea, quam alij reuerentur, patitur à seipsa damnari, præsertim in causa grauissimâ; multoquæ minùs hanc sui damnationem promulgari patitur, tamquam in foro exteriori. Mutant, haud inficiat; interdum sententiam homines etiam palàm: sed vel ex præstantissimo quodam animi candore atque studio veritatis adducti, quæ rara admodum virtus est; vel in rebus leuioribus, & quas ignorasse non pudet; vel ij homines, qui sibi non tribuunt ingenium ad docendum, sed solum ad discendum; vel eâ saltem ratione, vt sententiæ mutatio cum pudore præterito præsentem laudem coniungat, videlicet mutando sententiam vi rationis, ab eo qui mutat inuentæ: cum graue nobis non sit, plus scire quàm sciebamus; & intolerabile, plus ceteros scire quàm ipsi sciebamus. Hæc verò difficultas incredibiliter augetur ex ipso argumento in Auctoribus nouæ religionis; cum lapsus nimis horribilis videatur, ex dignitate vātis diuinæ, in temerarij deceptoris infamiam delabi.

Sic igitur de Luthero eiusque sectatoribus futurum suadebant exempla communia, ac generales rationes: haud tamen minus peculiare conditiones id suadebant. Cum audacissimo hæresarcha certamen aderat, qui tam veneranda Legum Canoniarum volumina sacrilegè in foro Wittembergenſi concremaret; qui de sanctis Patribus scripserat tamquam de ineptis ingeniis, atque illusione occupatis; de vniuerso genere Christiano supra mille annos, tamquam non de Christi cultoribus, sed idolorum mancipiis; de Pontifice, de Cæsare, de Rege Angliæ, quasi de hominum fæce; qui iam debacchabatur ebrius eâ summâ voluptatè, quâ fruitur superbus animus in illis prosperè conculcandis, quorum antea sub pedibus succubuerat; qui sibi Principes in propugnatores, Academias in discipulos, populos

in

in cultores asciuerat; qui iam improbâ spe fortunam & gloriam noui Mahumetis in Occidente reuocauerat. Et poterat de hoc homine pronuntiari, dicto audientem futurum eisdem Sacerdotibus atque Doctoribus, quos toties probris obruerat, & petulanter irriserat? Dimicabatur cum seductis nationibus vel à sensus licentia, vel ab arrogantia illecebra, quâ se in arcanorum caelestium scientia conspicuas existimabant; adeoque eò firmiores in sua sententia, quò maior erat impugnatorum multitudo. Certabatur cum Principibus, siue illectis ad sacros calices confringendos auaritia conflandæ ex illis pecuniæ, siue intentis ad interponendam Diuinitatem, instar machinæ, quæ solueret nodos eorum obligationis erga Petrum in rebus sacris, erga Cæsarem in profanis: & quisquam ab his sperare potuisset obsequia subiectionis erga Concilium? Quid amplius? Num fortè ignorabantur Lutheri, eiusque sectatorum denuntiationes; ut eiusmodi Concilium congregaretur, in quo victores ipsi ante commissum certamen aduersus pacificam possessionem Pontificis atque Ecclesiæ pronuntiarentur? Concilium, inquam, in quo potestas Pontifici nulla esset, & adeò tale, ut si vera docemur à Fide, acephalum foret, minimeque legitimum; in quo non alia proponerentur argumenta, nisi nuda effata sacre Scripturæ; quæ propter obscuram sublimitatem in rebus quàm plurimis, non est satis ad pertinaces conuincendos. absque lumine ab ea collato, quam S. Vincentius Lerinensis *Ecclesiasticæ traditionis lineam* appellauit, Iuris verò periti *Interpretationum reginam*, id est, Observationem, seu illam in agendo, seu in credendo seruat Ecclesia: quæ observatio oportet ut monumentis antiquitatis, consensione Patrum, definitionibus Pontificum, tamquam certis testibus confirmetur. Quin etiam postulabant, ut ne omnes quidem sacre Paginæ ab Ecclesia receptæ inter disputandum proferri possent: sed ea tantummodo illarum pars, quæ Luthero visa esset; neque ea secundum editionem translationemque communem, sed secundum Luthero probatam. Ex hoc ergo habitu rerum animorumque cuiusdam

sperare licuisset, futuram reintegrationem, nisi cui liberet rem ideo futuram arguere, quod bona videretur. Illud autem mirabile: (si mirum tamen esse debet, mendacem sibi repugnare) ipse Suavis proficitur alibi, hanc sibi veritatem esse compertam, dum anno 1545. refert tamquam Pauli III. sententiam sibi probatam, Concilium Germanicæ reconciliationi haud conducibile.

Atque hæc ad primum caput, in quo Suavis pronuntiat, ab euentu Concilij delusas fuisse piorum hominum spes de statu Ecclesiæ constituendo. Ad alterum accedamus, in quo idem affirmat, Ecclesiæ discordiam potius redditam à Concilio implacabilem; adeoque Concilium non fefellisse solum emolumenti defectu, sed effectu iacturæ. Si nomine implacabilis intelligamus, ex eo iam patere, concordiam inter nos ac Lutheranos esse nullam potuisse, dum hi suis in erroribus persistenter; hoc non modò piorum spem non fefellit, sed inter Conciliorum beneficia præcipuum est, correptos peste ab integris edicto publico seiungere. Quid enim significat illud *Anathema*, quod ex veterrima consuetudine intercalare verbum est Canonum in Synodis, nisi seiunctionem? Quare potissima Tridentini Concilij intentio fructusque potissimus extitit, obstare, ne multorum Christianorum simplicitas ab hæreticorum astu irretiretur; sed agnosceret eorum doctrinam Fidei repugnare, tamquam eo nomine ab Ecclesia Catholica damnatam, ac propterea æquè ab ea cauendum atque ab angue, non amplius inter herbas latente. Verum, si Suavis præterea eo verbo intelligit, à Concilio difficiliorem hæreticorum conuersionem redditam, mendacij reuincitur vel ab ipso euentu, qui palàm facit quantum illud contulerit confirmationi fidelium, ac restitutioni perditorum. Hæresis progressus tam immanes ante Concilium fuerant, ut perpetuas doloris & commiserationis lacrymas mereantur. Inundauerat hæc eluies Germaniam Superiorem, aggeres Inferioris diffregerat; per Poloniam diffundebatur; Britanniam atque Scotiam obruerat; magno impetu pene;

penetraverat in Galliam; quin etiam necesse fuit flammis eos riuos absumere qui irrepserant in Hispaniam. At Concilium Iris illa visa est, quæ tanto diluvio finem posuit. Obseruetur, an hæc noua secta eadem postea incrementa iactare possit; an potius contra impetum geminæ validissimæque potentiae, sensus & utilitatis, illi militantium, viri natalibus, doctrinâ, dignitate præstantes quotidie eius castra deserant? Et quamquam inter iacturas victoriam aliquam interserat, manus, non mentis victoria est, à militibus, non à prædicantibus reportata. Ceterum quemadmodum ante Concilium populi errore occupati capitis famæque periculo ad nouæ doctrinæ sectas confluebant, ita nunc innumeri pænè Catholici, per eadem discrimina veterem Fidem seruant inter hæreticorum Principum minas & supplicia. At præ memoratis Catholicis ne millesimum quemque reperiemus, qui per eadem pericula & incommoda hæresi adhæreat sub Principibus eam insectantibus. Atque vti inter Catholicos ex eo ad hoc tempus tot viri sanctitate doctrinæque spectatissimi floruerunt; ita hæresis ex aduerso ne vnum quidem è primis numerare habet, nec multos ex alteris; & hi, si qui sint, lectionis eruditionisque laude magis excellent, quàm scientiæ ingeniique præstantia; præterquam quòd eorum præcipui, in Antiquitatis studio ab euidencia compulsi, in potioribus articulis ab suis hæresiarchis discreparunt, vt Hugo Grotius, & Gerardus Vossius, quos non Catholicos verius quàm Calvinianos appellaueris.

CAPVT VIII.

*Virum Concilium reformauerit, an deformauerit
Ordinem Ecclesiasticum.*

A It secundo loco Suavis, à Tridentino Concilio Principes expectasse, vt Ordo Ecclesiasticus in formam digniorem redigeretur; sed contra ab illo effectum, vt euenerit eiusdem deformatio supra omnem priorem ætatem, ex quo nomen Christianum exortum est. Equidem, quidquid esset in
me,

me, alicui libenter dederim, quitam præcipuam assumptionem, hoc inuolutam mendacio, veram efficeret. Ea est, ex quo viuit Christianum nomen, numquam in Ecclesiasticis maiorem morum deformitatem fuisse, quàm post Concilium, adeoque maiorem eam quam hodie cernimus, & quæ cuiusque nationum ætatumque perito erit quidem dolori, non autem admirationi, præterquam ex paruitate. Tunc enim uerò detraheretur obtentus hæreticis, quod antiquam Fidem abiecerint, eius Custodum licentiâ commoti. Tunc euanescerent ea omnia Suauis molimina, quibus conatur ostendere, discinctos Ecclesiasticorum mores, fuisse nitratum puluerem, cuius vi Lutheri scintillæ in subitum incendium crepuere. At perdolet, quoniam illud negare cogar, quod peruellem posse concedere.

Verum quidem est, deformitatem Concilio antecedentem, maiorem in ordine Ecclesiastico non fuisse, quàm proportionem in profano, ut posterius ostendemus; neque causam præbuisse ad hæresim excitandam, sed colorem & adminiculum ad sustinendam. De reliquo, quicumque aspectum circumuerterit ad antea acta & præsentia, intuebitur & admirabitur immensam morum correctionem à Concilio adhibitam in tam ampla terrarum Orbis parte, quæ Catholicorum vniuersitatem complectitur; ac præcipuè in præclarissimam illius classem, quæ ipsius magis subiacebat legibus, magisque eius curæ erat commissa, hoc est in Clero. Conferatur vtriusque temporis sacrarum functionum dignitas, sacrificiorum frequentia, assiduitas chori, Ecclesiastici ritus observatio, cultus ac celebritas in templis, moderatio in cultu corporis, in agendo, in viuendo licentiæ compressio, parsimonia immunitatum, firmitas in commissis Ecclesiis residendi, ætas, doctrina, in iis requisitæ qui ad hunc Sacrum ordinem adscribuntur, & qui per gradus ascendant, ac denique pietas quæ inde in reliquum populum est diffusa; & opus erit omnino confiteri, à nullo unquam hominum conuentu post Orbem conditum, tantum ad homines probitatis incrementum prouenisse. Neque hoc ceu chymicum fuit alexi-

alexipharma cum, quod initio restituere sanitatem viderur, sed ægrum citò in suo languore destituit: fuit potius ceu vitæ arbor, quæ spiritum in Ecclesia renouauit firmiter in pristinam iuuentutem. Centum ferè anni sunt ex quo Concilium est absolutum; & tamen eius vis sanandi roborandique eadem viget, eiusque leges in dies magis salutare atque opportunas experientia demonstrat.

2 Verum si boni mensuram petere volumus ab eo quod præstari par esset (quod infinitæ Diuinitati debetur, quodque hinc æternæ beatitudinis, inde æternæ miseriæ respectus exigeret) & non potius ab eo quod sperari licet in hac Adami facie, & quod ex eadem per tot annorum millia potuit obtineri: si Rempublicam cogitemus non ex paruo perfectorum numero conflata, sed tot millia hominum complectentem, quot fideles vetus nouusque comprehendit Orbis; perdurat proculdubio deformitas immoderata. Sed hæc Concilij dedecus non est: dedecus est nostri natiui nihili, dedecus nostræ naturæ fragilis, belluique consimilis, dedecus primi parentis, qui eam contaminauit: est etiam immensi Numinis gloria, cuius infinitæ præstantiæ nulum vnquam exhiberi potest obsequium sine infinito defectu. Ceterà Concilium ab humano genere tantum expressit, vt temerarium fuisset id sperare, nisi spem in Diuina potentia collocando. Quare si rerum pretium non æstimatur numero, sed præstantiâ, plurisque sit parum auri, quàm plurimum æris; licebit fortasse credere, Diuinam prouidentiam maiora cultus ac probitatis in Republica Christiana incrementa traxisse ex Concilio, hæresis Lutherani causâ coacto, per integram pietatis accessionem parti Catholicæ factam, multò ampliorem quàm quod ab hæresi detractum fuerat, adeptis veræ Fidei tot, tam latis, tamque frequentibus Prouinciis. Iactare res præsentis veteribus deteriores, comicorum verba sunt, & vulgi querelæ: nec Suauem tam expertem eruditionis arbitror, qui hoc crederet. Quod autem attinet ad præsentia: per omnes orbis plagas discurrat animus, reperire num queat tantam ho-

c

minum

minum multitudinem sanctitate, ingenio, doctrinâ excellentium, in quibus tanta morum honestas, tantus Diuinitatis cultus, tanta proximis iuuandi cura, tanta sensuum coercitio, tantum studium æternitatis emineat, quantum in pluribus centenis millibus Ecclesiasticorum, qui ex utroque sexu peculiarem Romano Pontifici subiectionem profitentur.

CAPVT IX.

*Num euentus Concilij spem fefellerit Episcoporum,
de auctoritate pristina recuperanda.*

VEniamus ad Episcoporum spem, qui, vt autumat Suauis, primariam se auctoritatem ope Concilij recuperaturos confidebant, & arctiori quàm vnquam seruituti se addictos experti sunt. Equidem quod ad primum attinet, nescio quasnam spes & quæ desideria nonnulli Episcoporum animo fouerint: illud compertum habeo, in quouis ordine capitum frequenti, quantumuis sacrosancto ac sublimi, interdum se inferere ignorantiam, ac multos variare animorum motus; atque hinc ait moralis Philosophus, *esse etiam vulgus Regum.* Iam verò ignorantia proprium est cum vehementi affectione coniuncta, quaecumque superiorem potestatem auersari, quamquam sæpè ad proprium præsidium sponte constitutam ab iis ipsis communi consensu, quam postea peculiari odio singuli prosequuntur. Id autem ideò contingit, quòd deliberationes communes intentis multorum millium oculis considerantur; at peculiare singulorum affectiones commouentur interdum ex vnico negligentique contuitu. Verum, vt res habuerit, duo sunt in hoc extra dubium.

Primum est, Episcoporum ordinem numquam extitisse adeò magnificum ac potentem, quemadmodum postquam Romanus Pontifex plenam super eum iurisdictionem exercuit. Antiquissimâ tempestate videbantur quidem Episcopi minùs subiecti quàm in præsentia, si ad Pontificem referuntur; si verò ad ceteros, non ad eam quâ nunc eminent auctoritatem asurgebant.

surgebant. Profectò eruditus quisque huic dicto consentiet : mihi verò erit aliàs opportunum pluribus ea de re disputare. Quidnam præpossent supra corpora inferiora manus ac pedes hominis, si totidem essent capita, nec ab vno capite viū omnem directionemque susciperent?

3 Alterum æquè certum est; ad omnes prudentiæ leges hanc Episcoporum erga Pontificem obedientiam, ex ortu nouæ hæresis nihil imminuendam fuisse. Ne vulgus quidem ignorat, Romanos, quamvis adeò de libertate sollicitos, si quando ab hoste valido premerentur, Dictatorem creasse. Vniuersa Ecclesia, vniuersa Religio, maximè verò vniuersus Ecclesiasticorum ordo petiit se atque oppugnatum à Lutheri phalangibus sentiebat; & sanūmne fuisset consilium, à supremo Duce dis-iungi, ac per varias minorum capitum turmas dispergi? Nūquam nauclero tantum obsequij, quàm in procella.

4 Hæc satis sit disseruisse de iis, quæ tunc Episcopi sperare atque optare prudenter debuissent. Sed alteram positionis Suauianæ partem exequiamur; id videlicet quod effectum est. Effectum enim uerò est, vt Episcopi, ne minimâ quidem subiectione erga Pontificem sibi adiectâ, quæ sanè opus non erat, eam potestatis accessionem eodem assentiente obtinuerint, quâ per-motus prudentissimus Hispaniæ Rex Philippus II. dixisse memoratur: *Hi homines Concilium tamquam tot Parochi adiere; iidem teu tot summi Pontifices rediere.* Imò ne vniuersa quidem series Conciliorum reperietur simul tot sanxisse Decreta, tam conducentia iurisdictioni Episcoporum cū detrimento Romanæ Curia, vt solum Tridentinum. Sed de hoc fusiùs capite sequenti.

C A P V T X.

An Romani Pontifices depreſionem auctoritatis suæ à Concilio formidarint; & an hæc auctoritas aucta fuerit.

1 Descendamus ad obiectum vltimo loco: quòd existi-mauerit Aula Romana, ne ipsius auctoritas per Conci-lium decreſceret; quam tamen postmodum ab eo ita confir-matam

matam vidit, vt neque tanta neque tam altè fundata vinqum extiterit, si nostro Suauī fides.

Verum equidem puto, Romanam Aulam timuisse sibi, & etiam aliquamdiu abhorruisse à conuocatione Concilij. Ac primum quidem, si nomine Aulæ multitudinem Aulicorum intelligamus, certum est, fore vt eorum auribus semper molestum obstrepat nomen emendationis, hoc est nouæ seueritatis, noua vincula, vita minus commoda minusque iucunda. Hæc autem animi affectio sic naturâ inest homini, vt eam quicumque cœtus, etiam sui despicientiâ & sanctitate conspicuus, experiatur. Illud etiam extra dubium est, à Concilio non nisi correctionem expectari potuisse. Neque sanè ea sola correctio expectabatur ab Aulicis, ita moderata, ac circumspecta, quæ postea extitit, & cui Patrum prudentia homines obtemperaturos sperauit, sed quædam emendatio imaginaria, quam imperiti quidam boni viri deperibant, qui optima factu ab optimis iussu nihil fecernunt; quique multa vituperant, solum vni intenti malo quod inde manat; non verò libratīs malis, quæ ex aduerso prodirent, quorum postea non rarò experientia infelix magistra est. Præterea mos est cuiusque multitudinis ad extrema prolabi, vel timiditatis, vel audaciæ; adeoque mihi nouum non esset, multos ex Aulicis timuisse Pontificatus ruinam.

* Nazianzenus in Epist. 5. ad Procopium, alibi 42.

Verum si Aulæ nomine Pontifices accipiamus: alius longè² respectus eos difficiles ad vocandum Concilium reddebat. Retinebant memoriâ effatum præclarissimi illius Patris: * Numquam sine periculo atque offensione, Sacerdotum haberi conuentus: vbi enim plures adsunt mentes, ac plura corda, ibi semper aliqua inest sententiarum appetitionumque discordia. Porro discordia contentionem parit; contentio verò tam in corporis quàm in animi temperamento corruptionis origo est. Obuersabantur animo satis recentia Basileæ incommoda: intelligebant, cunctorum esse Principum regulam, generales Ordines absque summa necessitate non esse cogendos. Animaduertebant, conuersionem hæreticorum per Concilium fieri non posse;

posse: at ex altera parte, in eo Præfulum cœtu, in quo plures interessent regendis populis inexpecti, verendum esse, ne sensa erumperent immoderata, & Ecclesiæ quieti turbulenta, quibus Pontifex sine Reipublicæ detrimento assentiri non posset. Existimo pariter, ut liberè loquar, non illis omnibus Pontificibus, quorum ætate de conuocando Concilio agitatum est, placuisse, ut nonnulla ipsorum facta in huiusmodi theatrum prodirent, ac præcipuè propensio erga proprium sanguinem, in eorum nonnullis planè immodica. Erat etiam timendum, ne importuna quæstio reuiuisceret de prærogatiua inter Concilium ac Pontificem, quæ ob eorum dissidia eos cogeret ad Concilium dissoluendum cum graui Ecclesiæ offensione. At de cetero, quod Concilium auctoritati Pontificiæ detrimentum illaturum fuisset, nequaquam erat à prudentioribus formidandum. Id perinde fuisset, ac vereri, ne peruerteretur Ecclesiasticum Christianæ Reipublicæ regimen, & magna etiam ex parte Politicum: ne tot Concilia damnarentur, in quibus ea potestas constituta & confirmata legebatur: ne repelleretur communis Scholasticorum doctrina: ne pronuntiaretur, Ecclesiam per tot sæcula iam errasse: vno verbo, ne cuncta reuocarentur in dubium, iniurereturque cum Luthero concordia. Neque tamen negare assueuerant ausim in illis Pontificibus huiusmodi suspensionem; cum exploratum mihi sit, quemadmodum in pupilla quodcumque pulueris granum dolorem acerbissimum excitat, ita in rebus maximi pretij à quantumuis remoto periculo acerrimum timorem creari.

- 3 Alterius quoque partis falsitas satis patet; nimirum Pontificiam potestatem numquam fuisse tantam, nec tam solidè fundatam quàm fuit operâ Concilij Tridentini. In hoc Concilio ne vna quidem conspicitur syllaba pro nouo Pontificis emolumento. In Florentino, valde propinquo, eius Primatus supra totam Ecclesiam fuerat definitus: in vltimo Lateranensi eiusdem prærogatiua supra Concilium disertè continetur: in hoc Tridentino, neque tales neque alij promulgantur articuli ad

Pontificem pertinentes. Quin uti ex Historia nostra cognoscetur, ubi actum est de tribuendo Pontifici eo vno quod à Florentino tribuitur, deque eiusdem prorsus verbis adhibendis; cum Patrum pars multo maxima assentiretur, solum habitatio est paucorum Gallorum, qui ne decima quidem Concilij parerant: Pontificem Legatosque detinuit, ne ad firmandum Decretum progredierentur. Sic ille concordiam satisfactionemque paucorum suo quamvis iusto commodo antehabuit. E contrario, ubi prius multa gratia immunitatesque liberè à Romana Sede concedebantur, in hoc Concilio illorum usus usque adeo est coarctatus, ut si Pontifex eas leges transgredi nolit, suæ beneficentiæ fons media ex parte exarescat. Et quamquam ipsi liceat se hisce legibus soluere, tamen Pontifices conscientia atque existimationis gratia exigunt plerumque causas ita graues, atque ita raras, ut facultates concessæ in rebus à Concilio interdictis haud expleant partem vicesimam prioris in eo genere largitatis. Idem accidit causis, quæ ex prima petitione Romanam in Curiam trahebantur; idem priuilegiis, quibus complures priuati se ab Episcoporum iurisdictione subducebant (quod certè aliud non erat, nisi plures hominum se proximè subdere Pontificis Tribunali); idem denique plurimis negotiis, quibus à Concilio datum est Episcopo, ut præsit tamquam à Sede Apostolica delegatus; quod sanè, quantum attinet ad potestatis Episcopalis incrementum, perinde se habet ac si proprio nomine præesset.

Hæc sunt potentia lucra ab Aula Romana facta in Tridentino Concilio. Et quoniam Suauis concludit, hoc Concilium nostrorum temporum Iliadem vocari posse; ego cenfeo, huiusmodi nomen aptius eius narrationi congruere: quippe quæ ex vna parte ingeniosâ arte concinnata est, mirisque referta; ex altera, ab eo auctore contexta, qui ex affectione cæcus erat, ex mendaciis Poëta.

CAPVT XI.

*Discutiuntur variae assumptiones à Suauis præmissæ de
veteribus Conciliis : ac primum de celebrato
ab Apostolis.*

¹ Priusquam Suauis narrationem suam ordiatur, in pauca redigit originem Conciliorum in Ecclesia. Affirmat ea fuisse maxime opportuna remedia, tam ad conciliandas in doctrina discordias, quàm ad vitia in moribus corrigenda. Ac propterea, viuentibus adhuc pluribus Apostolorum, quatuor ex ipsis, vnà cum ceteris fidelibus Hierosolymæ commorantibus, primum Concilium habuisse, vt excitatam controuersiam componerent, An Christi cultores præceptis legis Moisaicæ tenerentur.

² Missum faciamus, his paucis verbis propemodum significari, in eo Concilio solum quatuor ex Apostolis, non verò quinque interfuisse; cum tamen, præter Petrum, Paulum, Iacobum, & Barnabam, quos ibi locutos refert sanctus Lucas, Paulus in Epistola ad Galatas suum iter in Hierusalem narrans, de sancto Ioanne Apostolo ibi à se reperto mentionem faciat.

³ Pergo ad grauiora mendacia, dicentis ad Concilium illud omnes Christianos Hierosolymæ degentes conuenisse. Id à Suauis Suauisque antesignanis ideò legentium opinioni insinuat, vt inde colligatur, non solos Episcopos, sed omnes Ecclesiasticos & profanos suffragij ius in Conciliis obtinere: cuius deductionis mole conati sunt hæretici Tridentinum concutere, quod huius suffragij vsum profanis interdixit. Verùm ne ipsi quidem Centuriatores * Magdeburgenses pronuntiare sunt ausi, in Apostolorum Concilium Christianos omnes admissos ad pertractanda Religionis negotia; satis habentes, præter Apostolos ac Presbyteros, introduxisse alios non paucos. Et sanè affirmatio Suauis prorsus incredibilis euadit. Tria cititer hominum millia ipso Pentecostes die * Fidem susceperant, Petro concionem habente: mox vbi ad eiusdem Apostoli imperium

* Centu-
ria 1. lib. 1.
cap. 9.

* A. G. A. 2
post. cap. 2.

* AG. c. 4.

Cap. 5. & 6.

perium claudus repente conualuit, * noua quinque millium accessio facta est, ac sub idem tempus in Actis Apostolorum legimus, * notabiles aliquot conuersiones adiectas. Quæso, quonam pacto hi omnes potuissent Hierosolymæ ad Concilium conuenire, vbi Christiani insectationibus exagitati, neque templum, neque commodum vllum hospitium obtinebant, sed solum in ædiculas confugiebant, in quibus, vt dicitur à S. Luca, panis frangebatur? Præterquam quod præclarum enimvero Concilium fuisset, ad quod immensa turba imperitorum, mulierum, puerorum conflueret, ad sententiam de cæli negotiis ferendam. Afferit quidem Diuinus Historicus: *Tunc placuit Apostolis, & senioribus cum omni Ecclesia, eligere viros ex eis, & mittere Antiochiam cum Paulo & Barnaba.* Sed quis ignoret, nomen *Ecclesia*, quod originem ducit à conuocatione, sæpissimè à sacris Litteris adhiberi pro quacumque hominum multitudine ad rem aliquam certam congregata? Quin etiam hac de re exempla non desunt vel apud profanos scriptores, non Græcos modo, sed etiam Latinos, præsertim verò apud Plinium Epistola 111.

Adfuere ibi sanè cum Apostolis alij etiam Episcopi, ac præterea Sacerdotes, alijque pauci fideles, qui cum plausu excepere Decretum ad Antiochenos scribendi ex Petri & Iacobi sententia: sed neque illi nisi pars valde exigua fuerunt è tot Christianorum millibus, neque se immiscuere causæ decisioni. Possunt, ac solent ex laicis nonnulli doctrinâ, dignitate prudentiâque conspicui ad Concilia admitti, sed tamquam Consiliarij, non tamquam Iudices: hic verò semper in Ecclesia mos fuit, cuiusque exemplum illustre cernimus in Chalcedonensi Concilio.

CAPVT XII.

Vtrum vera sint, quæ asseruntur à Suauide Concilio Nicæno.

Pergit Suauis affirmare, sæuiantibus adhuc in Ecclesiam persecutionibus, quæ commercia impediabant, controuersias vnâciuitate, vel vt maximè vnâ prouincia non egressas; adeo-

adeoque ad eas sedandas haud opus fuisse Conciliis generalibus usque ad tempora Constantini. Possum equidem hic ostendere, ante Constantinum decem plane haereses in Ecclesia excitatas, quae non una continebantur prouincia, sed quoquo uersus vagabantur, ducto initio ab haeresi Simonis Magi, qui ab Ignatio Martyre primogenitus diaboli nuncupatur, ceterasque subsequentes enumerando Nazarenorum, Ebionis, Carpocratis, Cerdonis, Valentini, Montani, Praxeae, Nouati, Manetis; at inducere in animum haud possum, totum id non occurrissse homini in Ecclesiastica Historia minimè rudi, qualis erat Suauis: unde imitari non placet quod in eo reprehendo, id est, insincera malignumque studium cauillandi verba singula, seu scripta in Concilio, seu prolata à viris doctis illi operam dantibus. Lex est tam apud Dialecticos quàm Legum Peritos, hominum existimationi propitia, ut quodlibet dictum multiplicis significationis capax, ubi dubium sit, ad eam significationem trahatur, quae consonat uero. Hinc iuuat opinari, Suauem loqui non de haeresi quacumque, sed de illis quae primà fronte speciem aliquam pra se ferebant, & quas profitebantur ij, qui simul Christi cultum profitebantur, ac proinde fidelium Conuentu ad eas exagitandas opus foret.

- 2 Ingrediamur in alteram quaestionem longè ponderosiores. Subdit, postquam Dei beneficentià pax Ecclesiae concessa est, felici Constantini aetate erupissse haeresim Arij, quae Caesarem compulit, ut ex uniuersa ditione sua Concilium Nicæ congregaret, atque illud Concilium à principio *Magnum & Sanctum* fuisse appellatum, non uerò *Oecumenicum*, nec *Generale*, sed postea sequenti aetate hisce titulis decoratum: quia sicuti tellus Romanis Principibus subiecta, tametsi non æquaret decimam totius orbis terrae partem, per assentationem uniuersus orbis nominabatur; ita Concilium illud ex Episcopis totius Romani Imperij conflatum, *Concilium generale uniuersi orbis* appellatum est; eodemque modo per succedentia tempora usque ad Imperij diuisionem titulus *Concilij Oecumenici* illis etiam est ap-

f

positus,

positus, quæ à Constantini posteris ex Romano Imperio vniuerso collecta sunt.

Hæc narratio duo perniciosissima intendit; alterum est, quòd, assumendo, primum illud Concilium, atque inde subsecuta, solà Constantini, eiusque Successorum auctoritate fuisse conuocata, tacitè insinuat, potestatem congregandi Concilia penes Cæsares esse, non penes Pontifices.

Alterum est, quòd, indicando epithetum *Oecumenici* neque Nicæno Concilio coæuum fuisse, neque proprium, sed posterius, & per abusum, persuadet, titulum *Oecumenici* esse nomen ascititium, aliquibus inditum Conciliis, non ex ipsorum natura intima, quâ secernantur à Synodis peculiaribus, sed ab externa vniuersitate illius profani Imperij, ex quo vocati sunt Episcopi qui interfuerunt.

Iam verò, sicuti falsæ sunt conclusiones, ita & principia falsa sunt, quæ ad eas colligendas Suauis disseminat; imitatus in hac re artificium in Poëtis ab Aristotele commendatum, quo dramaticis initio quædam ponunt haud momentosa tunc ab auditoribus existimata, ideoque minùs discussa, minùsque agitata vt fide indigna, è quibus postea in fabulæ progressu oriantur illa admirabilia, quæ comminisci Poëta meditabatur. Mei non est consilij, quæstionem hîc inducere dogmaticam de natura atque origine Conciliorum; satis erit breuissimâ probatione refellere quod ille absque vlla probatione asseuerat.

Nequaquam fanè verum est, Nicænum Concilium solà Constantini auctoritate coaluisse. Omissis ceteris longioribus, aut minùs clavis demonstrationibus; in sexta Synodo generali, non Romæ, sed Constantinopoli habita, disertè narratur, Concilium Nicænum fuisse congregatum à Siluestro simul & Constantino: sed quia hoc argumentum nobis alibi in manus recidet, ibi ostendemus, quo pacto tam illud Concilium, & etiam posteriora auctoritatem acceperint à conuocatione Pontificum, non autem Cæsarum; qui se illis intermiscabant, non quòd iurisdictionem in causis sacris obtinerent, sed quia, cum parte maxi-

mâ

mâ Christiani orbis potirentur, Concilium in ipsorum ditio-
ne semper celebrabatur, & lege cautum erat^a, ne collegia cœ-
tusque haberentur eorum iniussu ob seditionum suspensionem,
præterquam quod ipsorum sumptu res tota peragebatur.

7 Præterea neque verum est, Concilium illud à suis vsque nata-
libus non fuisse appellatum *Oecumenicum*. Testes duo certissimi
& eiusdem ætatis id euincunt; ^bEusebius in Vita Constantini,
vbi hoc illi nomen tribuit, vt ex Græco exemplari palam est; &
^cS. Athanasius, qui sapissimè sic illud appellat: qui ambo, cum
ante Constantinopolitanum scripserint, quod fuit secundum
Generale, vtique suspicari non licet, ab eo hanc appellationem
mutuatos. Id ipsum confirmat factum in signe à^d Nicephoro
allatum. Narrat, duos Episcopos, Chrysantum & Musonium,
diem obiisse, priusquam suo chirographo Decreta illius Con-
cilij firmassent; ceteros verò collegas Episcopos ad eorum se-
pulchrum accessisse, eosq; rogasse, vt si Deo complacitum foret,
communi ipsorum sententiæ, quam ibi exaratam in pagina de-
posuerant, suum adscriberent suffragium; postero die reuerfos
subscriptam reperisse, his verbis: *Chrysantus, & Musonius, qui
cum Patribus in prima sancta Oecumenica Synodo consentimus.*
Iam verò aut memorata narratio pro vera recipitur, & Suavis
assertio corrui; aut repudiatur ceu falsa; atque, vt hoc maxime
fit, certum est, Nicephorum, quippe in antiquitate sacra peri-
tum, ac in monumentis Græciæ, vbi natus est & educatus, po-
tuisse quidem fortuito peculiari euento quamuis falso fidem
habere; sed longè melius quàm Suavis pernosse, quo fuerit no-
mine Concilium Nicænum initio appellatum: quare si titulus
Oecumenici postea fuisset indictus, non adeò oscitanter subscri-
ptioni duorum Episcoporum illum apposuisset: quemadmo-
dum, si quis nunc scripturam aliquam commemoraret, vbi fie-
ret mentio cuiuspiam Cardinalis qui centum ab hinc annis vi-
xerit, vsque eo stultus non esset, vt eam putaret, ac referret tam-
quam auctoritate dignam, in qua haberetur recens titulus *Emi-
nentiæ*. Sed parum refert, an hoc certo nomine primis temporibus
vsi fuerint in Concilio Nicæno Patres, cum in comperto
sit,

^a Vide Pel-
larmium
lib. 2. de
Concil. c. 13.

^b Lib. 3.
cap. 6.

^c Videantur
eius Opera
Græco-Lat-
ina, impre-
sa Parisiis
an. 1627.
in Opat. 1.
contra Arianos,
pag. 288. &
seqq. & in
Epistola de
Decretis Ni-
cænis contra
Arianos,
pag. 251. &
257. in lib.
de Synodis
Arimin. &
Seleucenf.
pag. 88. &
889. & in
Epistola ad
Arianos,
pag. 932. &
seqq.
^d Lib. 8.
c. 23. Vide
Baronium
ann. Chri-
sti 325.

fit, obseruatam in eo fuisse vniuersalem illam amplitudinem atque auctoritatem eo nomine significatam.

Tertiò, tam adulterina est deriuatio nominis *Oecumenici* per 8
Suauem deducta ab Imperij amplitudine, vnde Concilium co-
actum est, vt facto ipso reuincatur. Nam à regionibus Occi-
dentis Romano Imperio subiectis eò non ampliùs conuenisse
constat quàm * tres Episcopos, & præterea paucos quosdam
Presbyteros, vti habetur in quinta Synodo generali, & liquet ex
ipsis Nicænæ subscriptionibus. Adeò vt Perronius Cardinalis,
vt explicet quâ tandem ratione Concilium illud fuerit reuera
Oecumenicum, ex coniectura dicat, Legatum aliquem com-
muni Episcoporum Occidentis nomine eò venisse; verumta-
men huiusmodi legationis nullum extat in tota antiquitate ve-
stigium; adeoque verior firmiorque defensio est, Concilium
Nicænum per legitimam potestatem indictum apertumque
omnibus, atque vt Oecumenicum postea confirmatum ac rece-
ptum, eaque ex causa non caruisse ob multorum absentiam ti-
tulo ac prærogatiua Concilij vniuersalis, sicuti euenit in reliquis
etiam Cœtibus atque Conuentibus. Idem confirmat exem-
plum Ephesini, quod pro legitimo, satisque pleno sese censuit,
cùm ad Nestorij damnationem processerit priusquam Occi-
dentis Episcopi Ephesum peruenissent.

E diuerso nec similiter verum est, è solis Romani Imperij 9
prouinciis conuenisse Episcopos Nicæam ad Concilium; inter-
fuit etiam Ioannes in Perside Episcopus, cuius nomen subscri-
ptum legitur ad eiusdem Concilij calcem; cuius etiam meminit
Eusebius ibi tunc præfens: quin Gelasius Cyzicanus, qui eius
Acta descripsit, inchoat: *Que in sancta & magna & vniuersali*
Synodo, ex omnibus, vt ita dicam, Romani Orbis prouinciis, & ex
Perside. Et tamquam Persidis Episcopum connumerat in Ta-
bulis prædictum Ioannem. Satis autem liquet, Persidem nullâ
ratione Romano Imperio paruisse Constantini tempore; qui
verò certio rem notitiam quæreret, legat in Eusebio mutua offi-
cia inter Constantinum ac Saporem Persarum Regem.

Neque solus hic Episcopus adfuit ex Persarum Regno; inter- 10
fuere

* Quem E-
piscoporum
Cœtum re-
gular Con-
cilij genera-
lis essentia,
benè dispu-
tat Suarius
de Fide,
disp. 11.
sect. 2.

fuerit pariter quinque Armenia maioris Episcopi, quæ usque ab ætate Philippi Cæsaris fuit ab Romano Imperio seiuncta, & Persis tradita, ex quo ipsius incolæ Persarum vocati sunt, ut ex Euagrio constat, donec Iustini tempestate, nimirum longè post Concilium Nicænum, ob dominationis Persicæ sæuitiam ad Romanorum confugere patrociniū, eorumque se imperio subdiderunt. Hi sanè quinque Armenia maioris Episcopi in Concilio Nicæni syllabo continentur. Quapropter neque dici potest, Episcopos ut Nicæam conuenirent, solo Constantini imperio adductos, sed alterius imperantis iussu, qui sacram iurisdictionem exercebat ultra profanos Cæsaris fines; cum allici non potuerint suimet ipsorum gratiā, ut amplas suas Dioceses, adhuc adolescentibus in Christiana pietate, deferrent, quò incommoda sumptusque ad tam longa atque ardua itinera deuorarent; neque in Conciliis appellationem *Oecumenici* aliud non sonare, nisi collectionem ab vniuerso Imperio Romano. Profectò mirandum non est, conari hæreticos hæc tam validas tamque firmatas rationes variis molitionibus eludere: ubi enim intellectus in vna sententia se pertinaciter circumuallat, alterius munitiones prospicit, non acie machinatoris ut examinet, sed libratoris ut feriat. Mirum sanè est, hunc hominem ea tam confidenter affirmare, quibus tam apertè repugnat vetus Historia prorsus ab illo prætermittā, sed perinde ac si essent euentus adeò certi, sicuti est, Iulium Cæsarem fuisse Dictatorem.

CAPUT XIII.

Virum vera sit Suavis doctrina de nomine Oecumenici attributo Conciliis post diuisionem Imperij celebratis.

Affirmat eadem confidentiā Suavis, post occupatum à Saracenis Imperium Orientis, Occidentis verò in varios dominatus diuisum, *Concilij Oecumenici* nomen apud Græcam Ecclesiam perstitisse in iis Conciliis, quibus omnes quinque Patriarchæ interessent; apud Occidentales verò illis datum, quæ fuissent coacta ex ea parte fidelium, qui in rebus Ecclesiasticis Pontifici Romano parerent.

Contexitur hæc narratio formulis, quæ falsis, quæ alienis, eodemque spectat, quod supra monuimus, videlicet ad eneruandam Oecumenicorum Conciliorum auctoritatem, indicando hanc esse vocem ambiguam, variæque significationis, ideoque obtinere non posse certam quamdam naturam, ex qua dimanent certæ statæque proprietates, hoc est, indubitabilis veritas, ac potestas vniuersalis, quas Catholici in iis Conciliis agnoscunt, quibus tale nomen apponunt.

At ille quidem haud propriè loquitur; quoniam titulus *Oecumenici* non denotat interuentum neque quinque Patriarcharum, neque Ecclesiarum Pontifici parentium, sed Concilium totius Christianæ Reipublicæ; quæ vel vniuersa conuenerit, vel vniuersa legitimè vocata fuerit, vel cuius totius nomine fuerit Concilium celebratum, ac tota deinde ratum habuerit. At verò cum vniuersus Christianus orbis quinque Patriarcharum curæ commissus sit, verè conficitur, sed non vi significationis, Concilium illud esse Oecumenicum, ad quod Ecclesiæ confluant quinque Patriarchis subiectæ: quo pacto, exempli causâ, hic titulus, *Successor S. Petri*, significat Episcopum, non verò Dominum Ciuitatis, cuius Episcopus S. Petrus decessit, hoc est Romæ; sed quia reipsâ qui Romæ sedet Episcopus, Romæ etiam dominatur; reipsâ & certâ consecutione, non verò quia vocabulum ex intelligentia communi hoc significet, qui Romæ dominatur, est itidem S. Petri Successor. Imò ostendant mihi si possunt Suauis patroni, interfuisse Constantinopolitano Concilio fideles quinque Patriarchis obtemperantes: soli Græci adfuere, iidemque soli vocati, & tamen extra controuersiam est, *Oecumenici* appellationem optimo iure ei conuenire. Quid ita? quia vt tale à S. Damaso vniuersalis Ecclesiæ capite fuit approbatum. Verum sanè est, sicuti cetera legitima Acta, ita & hæc non posse acceptari, seu, vt sic loquar, rata fieri ab eo, cuius nomine gesta non sunt: ac propterea quamuis Concilium Arausicanum, aliaque fuerint à Pontifice comprobata, & à Catholicis recepta; tamen cum pauci illi Episcopi non egerint vniuersæ Ecclesiæ nomine, vt egerunt Patres Græci in primo Constantinopolitano; hinc est, quod neque Pontifices

ea comprobarunt tamquam totius Ecclesiæ Acta, neque vniuersa Ecclesia tamquam talia rata habuit.

2 Peccat deinde Suavis vitio non locutionis haud propriæ, sed falsæ, dum asserit secundo loco, titulum *Oecumenici* in Ecclesia Occidentali datum esse Conciliis collectis ex iis solum Regionibus, quæ Romano Pontifici obediunt. Datum fuit ab Occidentalibus vltimo Constantinopolitano, quò tota Ecclesia ad Photium damnandum se contulit: datum Concilio primo Lugdunensi sub Innocentio IV. ad quod Pontifex Præsules ac Principes totius Christiani orbis inuitauit, & quò simul cum Græciæ Imperatore conuenere Patriarchæ Constantinopolitanus & Antiochenus: datum secundo Lugdunensi sub Gregorio X. in quo refert Historia consimilem inuitationem habitam, & adfuisse Legatos Græciæ Imperatoris: secundo Lateranensi sub Innocentio II. ad quod par etiam fuisse inuitamentum, & mille Episcoporum concursum, narrat Historia: tertio Lateranensi sub Alexandro, quò similiter omnes conuocati, vt tradit Robertus in Appendice ad Sigibertum. Ob eundem concursum omnium ferè Græcorum, siue per seipsos, siue per Procuratores, ait Surius, nemini sanæ mentis dubium esse, quin quartum Lateranense sub Innocentio III. Oecumenicum fuerit. Nec aliter ad Viennense in Gallia sub Clemente V. omnes etiam conuocati sunt, ei que interfuere Patriarchæ, Alexandrinus & Antiochenus. Ac denique idem valet in Constantiensi, Florentino, atque in postremo Lateranensi sub Iulio & Leone.

3 De aliis Conciliis, de quibus nec inuitatio, nec præsentia, nec acceptatio vniuersalis Catholicorum probatur, titulus ac æstimatio Oecumenici incerta etiam esse posset. Dixi, nec inuitatio, nec præsentia, nec acceptatio, quoniam, vt ostendi capite præcedenti, vniuersalis præsentia non extitit in Nicæno, nec in primo Ephesino, cum damnatus est Nestorius; sed satis fuit, legitimam inuitationem antecessisse, & acceptationem vniuersalem fuisse consecutam; atque, vt supra consideraui, neque præsentia, neque inuitatio vniuersales fuere in primo Concilio Constantinopolitano; & tamen satis fuit, vniuersalis Ecclesiæ nomine fuisse celebratum,

bratum, & postea pro vniuersali acceptum ab vniuersa Ecclesia.

Scio illud etiam verum esse, quædam Concilia, quibus Pontifex interfuit ab vniuerso Christiano Orbe non conuocatis, eiusdem auctoritate confirmata, ab omnibus recepta fuisse in Fidei dogmatis, tamquam certa ac pariter indubitata, atque ipsa Oecumenica. Hinc palam fit id quod Suauis nolle, aliorumque vocum vmbri obuoluere nititur, Pontificis videlicet auctoritatem extra falsi aleam esse in quæstionibus Fidei terminandis: at veritas instar Solis est, ex quo semper sublustre quiddam per obductas illi nubes erumpit.

Hunc equidem Apparatum præmittendum censui, quod lector firmiori vestigio per narrationum seriem incedat. Placuit Opus in capita partiri, quippe historiâ & apologiâ permixtum, multisque contextum doctrinis, quamuis non ex professo, neque consuetâ illâ Scholasticorum seueritate agitat. Itaque cum varia lectoribus inesse possint cum ingenia tum studia, operepretium putavi, in cuiusque, ut sic loquar, semitæ aditu proponere, an plana ea sit, an prærupta, & quorsum ducat; ut liberum cuique sit, ubi ita maluerit, amœniorem historiam apologeticis digressionibus haud interrompere, atque in amœnitate iucundius immorari, quæstionum asperiorum vepribus euitatis. Neque verò meras quoque narrationes in capita diuidere illustrium Auctorum exemplo caret, uti Suetonij ac Flori inter veteres (siue partitio ab ipsis scriptoribus facta sit, siue ab iis qui postea ut opportunam illorum operibus agnouere) & Philippi Cominæ, Ioannis Villani, aliorumque inter novos. Sed utcumque res sit, non quod Homerus sua Poëmata libris non distinxerit, improbat idcirco mos postea inductus ea distinguendi, præfigendi que sua singulis libris argumenta. Quare non esset reprehensione, sed potius commendatione dignus inuentor claritatis, apud veteres inusitata; quemadmodum apud eosdem in more non fuit, rerum indices libris apponere, quibus recentes tam facile reddidere literarium iter, quam magneticâ pyxidē maritimum.

HISTO.

HISTORIÆ CONCILII TRIDENTINI LIBER PRIMVS.

ARGVMENTVM.

STatus Reipublicæ Christianæ ineunte sæculo decimo sexto nostræ salutis: Origo & exitus falsi Concilij Pisani. Indulgentiæ à Leone X. promulgatæ: eadem à Luthero impugnata, aliæque præterea Fidei dogmata. Dies illi dicta ab Auditore Cameræ Apostolicæ. Eius causa Thomæ de Vio Cardinali, tunc in Germania Legato, commissæ. Huius cum Luthero congressus. Lutheri prouocatio à Cardinali tamquam à suspecto Iudice. Legati ac Lutheri studia contraria apud Saxonem: secundi prævalent, & quare. Timor Lutheri, & eiusdem ad futurum Concilium prouocatio. Declaratio interim à Pontifice promulgata super Indulgentiarum vi. Mors Maximiliani Caesaris, & incommoda inde consecuta. Carolus Meltitius ad Saxonem allegatur à Pontifice, occasione Auræ Rosæ ei deferendæ; at potissimum Lutheri causâ: quomodo is exceptus. Duos annos in ea tractatione versatur diligentius quàm prudentius. Eius cum Luthero colloquia; atque huius ad Pontificem literæ. Solemnis disputatio Lipsiæ habita inter Carlostadium ac Lutherum ex vna parte, & Ioannem Eckium ex altera. Exordia Zuingliana hæresis in Heluetia. Lutheri doctrina in variis Academiis damnata: Leonis in eum

Pars I.

A

Diplo-

Diploma. Lutheri libri nonnullis in locis concremati ob Diplomatibus obseruantiam. Mutua combustio solemniter à Luthero habita VVirtembergæ eiusdem Diplomatis, totius Iuris Canonici, aliorumque voluminum. Ad Carolum Cæsarem, nouum Imperatorem, Nuntij à Pontifice missi Caracciolus & Aleander, cui præcipue negotium de Luthero datum. Propensa in Carolo voluntas, atque in Belgio Diplomatis executio. Difficultates ad id exequendum Colonia & in alijs Germaniæ Urbibus obiectione, ac superata. Generalis Conuentus à Carolo VVormatiæ habitus. Varia tum in eius Consiliariis, tum in diuersa conditionis viris de causa Lutheri sensa. Proponitur Conuentui edictum Cæsareum contra Lutheranos. Perorat ibi tres horas Aleander. Euocatio & accessio Lutheri, fide publicâ acceptâ. Interrogatur, & admonetur in Conuentu; eiusque responsa. Timor ab eiusdem fautoribus Conuentui incussus. Adhortationes, quibus priuatim Principes erga Lutherum visi sunt; eiusque pertinacia. Eiusdem inde dimissio, discessio, ac voluntarius in itinere raptus. Edictum Cæsaris, contra Lutherum, eiusque affectas ac doctrinam promulgatum.

CAPVT PRIMVM.

Rei Christianæ status ante Lutheri hæresim, & Iulij Secundi ingenium & mores.

VVAT meam inde narrationem inchoare, vnde plane Suauis inchoat; vt pari passu gradiens, possim subinde lectorem admonere de iis locis, vbi ille vel per ignorantiam labitur, vel per fraudem lapsus alteri parat. Nostræ salutis sæculo sexto supra decimum perdurabat schisma atque hæresis in Oriente, è cælo multata supplicio æquæ graui ac lamentabili Regnis etiam Catholicis; tyrannide scilicet Turcarum, qui paulò antè Constantinopoli expugnata regiâ, opprimebant eodem tempore partem Christianæ gentis noxiam seruitute, innoxiam terrore, cum in Occidente vera Fides regnaret, vix leuiter contaminata; quippe minutis quibusdam labe- culis, ac penè visum fugientibus aspersa ignobilium ac despectarum hæresum, apud gregem exiguum rusticorum ac rudium; reliquias nempe

nempe vel antiquorum Waldensium, vel factiones Ioannis Hussi, damnati combustiſque ſuperiore ſæculo in Conſtantiensi Concilio. Verum ex hiſce neglectis reliquiis accidit, quod in contagiis vſue- nit; in quibus aliquoties incuria ſordidi panniculi cremandi efficit, vt poſt aliquod tempus peſtilentia ſæuior ex improviſo repullulet.

2 Huiusmodi calamitatum aliquem prius metum incuſſerant con- tentiones Principum cum Capite Religionis: hiſ tamen feliciter compoſitis, debiliſ viliſque auctor tantam Europæ vaſtitationem poſtmodum intulit. Diſcordiæ inter Iulium Secundum, atque Lu- douicum Duodecimum Gallia Regem, ab eo Sacris interdictum, accedente aliquot Cardinalium ambitione, quorum quiſque, prout fert huius vitij natura, ſperabat inter ſchiſmatis fluctus Petri Naui ſe poſiturum, horribilem antea procellam in Eccleſia exciuerant. Etenim vbi Ludouicus à Iulij obedientia ſeceſſit, exſtimulatus pol- licitationibus Maximiliani Caſaris, Pontificem pariter auerſantis, indixit coëgitque (Cardinalibus, quos memorauimus, vnâ conſpiranti- bus) Concilium Piſis, animo, vt vulgabant, Eccleſiæ reformandæ cum in membris tum in Capite, hoc eſt Pontifice, adeoque ipſius exauthorandi. Sed Piſani, Florentinæ Reipublicæ, cui parebant, imperio adducti, apertis execrationibus cœtum illum vt ſacrile- gum exceperunt: neque ſe ab vlla ſignificatione contemptus & auer- ſionis abſtinuere; conclamante per liberam indignationem popu- lo, longè indigentiorum reformationis eſſe quemlibet coëuntium, quàm ij ad quos reformandos ſe conueniſſe iactabant. Clerus non modò reſuſcitauit Synodi functionibus intereſſe, ſed non aliter, quàm iuſſu Reipublicæ coactus, vſum Eccleſiæ ſacriſque ornatus conceſ- ſit. Tranſlatus deinde cœtus ille Mediolanum, magnâ Gallorum Antitiſtum lætitiâ, qui vnâ cum Alibreto Cardinali, dumtaxat me- tu Regis concurrebant; ideoque opportunitatem quamlibet eius diſſoluendi cupidè conquirebant. Verum Mediolani cum deſpectu Regiæ auctoritatis excepti, non vt Cardinales (quæ dignitas in Chriſtiana Republica maximo in honore habita eſt) ſed vt perditionis ac ſcelerati homines, atque vt cometæ infauſti, quocumque perue- niſſent. Quin etiam, tametſi Galli memorabili ad Rauennam vi- ctoriâ poti, Mediolanum duxiſſent captiuum Ioannem Medi- ceum Cardinalem, exercitus Pontificij Legatum, qui poſtea creatus Pontifex, Leonis X. nomen ſumpſit; haud tamen victores milites cohibuere ſe, quin incredibili frequentia confluerent ad veneran- dum vt Legatum Chriſti Vicarij, quem captiuum habebant; abſo- lutionem poſtulantem, quam illis impertiri poterat, quod contra

A 2

Eccle-

Iouſus &
Guicciardi-
nus in Hi-
ſtoria eorum
temporum.

4. HISTORIAE CONCILII TRIDENTINI Lib. I. Cap. I.

Ecclesiam arma captassent; datâ fide, se id in posterum haud commissuros. Tanta inest Christiano populo Religionis vis, tantoque illi horrore est, obuolutam Religionis pallio siue ambitionem siue ultionem deprehendere.

Opposuit Iulius huic Concilio, quasi quoddam propugnaculum; unde quateretur, alterum Concilium ad Lateranum indictum. Adscribitur id consilium ab aliquibus ^a Thomæ de Vio à Caieta, Magistro Generali Ordinis Prædicatorum, ac Theologo præstantissimo, qui postea à Leone adlectus ad Purpuram; ab aliis, ^b Cardinali Antonio à Monte S. Sabini c Iulij Tertij patruo, eiusque fortunæ auctori; qui Antonius à Iulio Purpuram acceperat, præmium sententiæ à se in Romana Rota fortiter dictæ, aduersus iteratas atque ardentissimas eiusdem Pontificis commendationes. Consilium autem eò tendebat, ut omnem seditiosis auferret speciem, quod viderentur velle auctoritate Concilij, obtentæ necessitati Ecclesiæ consulere ob incuriam Pontificis, quando iam ipse Pontifex (cuius erat pro sua summa inter Christianos auctoritate illud indicere) satis superque consulebat per Concilium à se conuocatum. Verum, quia solet ab hominibus respui satisfactio uti deficiens, ubi non quaeritur ex causa, sed ex colore alienationis; Concilij Pisani fautores negabant, esse amplius in facultate Pontificis Concilium congregare, cum iam ipsi præoccupassent: quin aiebant, debere Pontificem adesse ipsorum Concilio, quod fuerat ab illis citatus.

^a Flavius in Oratione habita in Iulij funere; & recensetur in App. I. Bzouij.
^b Guicciardinus lib. 10.
^c Cappellanus in suis dissertationibus.

Quamquam autem Christianum genus totius oculis tueretur hosce seditiosos ac turbulentos, neque Rex Catholicus suos Hispanos Antistites eò misisset, neque Maximilianus Cæsar, uti promiserat, Germanos, imò permisisset, Conuentum Præfulum Germanorum Augustæ habitum ferre suffragium contra Pisani Concilium, tamquam schismaticum; non tamen post eos turbines coorta serenitas est, nisi ut euenire solet in discordiarum vlceribus inueteratis aduersus Principes per electionem creatos, nimirum Iulij obitu. Nam Cardinales schismatici, Iulio contumaces, Purpurâ ab eo exuti, ideoque à Pontificis Comitibus exclusi, mox ad Leonis, qui Iulio successerat, benignitatem confugere, ^{*} ac supplices veste non Senatoriâ sed priuatâ, in Pontificio Senatu detestati solemniter Pisani Concilium uti spurium, seque reos fassi, eorum criminum, ob quæ gradu moti fuerant, veniam, ac pristinam dignitatem impetrarunt. Idem Rex Galliarum cum Ecclesia in gratiam rediit; Concilium verò Lateranense, promotum absolutumque à Leone, pro legitimo acceptatum est.

^{*} Guicciardinus lib. 11.

Diem

5 Diem clausit Iulius (vtr^{us} * Franciscus Guicciardinus, seuerissimus * Eodem lib.
 ille cenfor summorum omnium virorum, & inprimis Pontificum,
 tradit) pari constantiâ ac pietate. Fuit indolis tam præcellæ, vt si
 profanum tenuisset dominatum, inter Heroës meritò recensere-
 tur. Sed ea est celsitudo virtutis, quam sibi vendicant nomen illud
 Sanctissimi, & auctoritas Sequestri inter Cælum ac terram, vt ma-
 culæ in ceteris hominibus inobseruabiles, euadant in ea luce mon-
 strôsæ. Præterea tam difficile est explere simul in alios Principes &
 partes Parentis in rebus Diuinis, & identidem æmuli in humanis,
 vt interdum à Fama carpantur Pontifices, quasi nimium rei suæ,
 vel parum alienæ studiosi, quòd subiectos sibi populos tueantur seu
 recuperent, ad quorum patrocinium obligatione mutuâ dominan-
 tes ac subditi trahuntur: & tamen, quò ditionem suam defende-
 rent, ferro non pepercerunt vel ij * Pontifices, quorum nomen
 fidelium pietas erectis Aris veneratur. Erat quidem Iulius feroci
 animo atque iracundo: sed hi animi impetus etsi nonnumquam
 contra virtutem dimicant, sæpè tamen dimicant pro virtute. Næ
 ille, si tam ferox non fuisset, numquam Ecclesiæ recuperasset ma-
 iorem potioremque suæ ditionis partem, quæ peculiari Dei prou-
 dentiâ attributa Pontifici videtur, cum neque tam modica sit, vt
 à profanis Principibus violentiam ferre faciliè cogatur; neque tam
 magna, vt cultus Christiani obseruatio humano timori, non stu-
 dio Religionis possit adscribi.

* S. Leo No-
 nus.

6 Quoniam autem contra Iulium incipit Suavis dentes suos sem-
 per mordaces exercere, placet hîc sincere ac breuiter meum iudi-
 cium de Iulio proferre. Indulsi ille quidem militiæ studiis supra
 quàm opus fuit, ad recuperandam & conseruandam Ecclesiasticam
 ditionem, & supra quàm tanti Capitis sanctitatem deceret. Sed
 quis tam perfecte sui compos est in rebus gerendis, præsertim iis
 quæ citra æstum & impetum fieri nequeunt, qui numquam extra
 fines arctissimos honesti dilabatur? Inter eos fines ne maximi qui-
 dem sapientissimique Sanctorum, etiam in castigando corpusculo,
 seplerumque continere. Vnde S. Bernardus vtr^{us} nimias & impru-
 dentes damnauit corporis afflictationes, quibus diu fuerat vsus in
 hac vita; in qua (vt Catholica Fides contra Pelagianam arrogan-
 tiam nos docet) nulla quidem virtus obtinetur nec ab omni per-
 turbatione secura, nec ab omni labe incontaminata. Pro se quis-
 que perpendat, an maiorem mereantur laudem constantia ac vigor
 Iulij, quibus iam senior, posthabitis otij commodis, tot tantisque
 laboribus ac periculis sese obiecit, vt lacerum Petri pallium re-
 sarciret,

farciret, paucos sibi annos gerendum, neque postea consanguineis relinquendum; an maiorem vituperationem, quod succentiam semel, nec iniuste, bilem cohibere nequirit, nequando in flammam minus moderatam exarserit; sicuti peritissimus militum imperator nequit semper exactissimâ disciplinâ suas copias coercere.

* Ioules &
Guicciardi-
nos supra ci-
tati.

Verum his omisissis quæ Iulio vertuntur vitio, non à Suauis magis 7
quàm ab aliis historicis Suauis acceptissimis, dum Pontifici obla-
trant, regrediamur ad Pisanam Pseudosynodum. Neque verum,
neque ab alio quoquam auctore traditum est id quod Suauis pro-
nuntiat, huius cogendi necessitatem inde ortam, quod Iulius cum
Cardinalibus ac Principibus iusto imperiosius ageret. Quod atti-
net ad Cardinales, concordant in hoc eius ætatis * Historici, nihil
sanè Pontifici studiosi, discordiarum sollem, vt supra significau-
mus, fuisse ambitionem Pontificatus, quam singulis suimet ipso-
rum amor pollicebatur; fallax enim uerò dialecticus, dum intentus
ad obseruata in aliis obstacula, exclusis singulis, per necessariam
consecutionem seipsum includit. Principibus uerò, eius Concilij
auctoribus, non tam in Iulio imperiosa agendi ratio displicuit,
quàm mansueta. Cameracensi fœdere perdurante, nihil in eo re-
prehensum, ceu minus sedatum moderatumque quàm commu-
nem Parentem deceret: mox initâ per eum cum Venetis pace, vi-
deri cœpit intolerabilis; & qui regredi ad memoratum fœdus re-
cusauerat, alioque arma conuerterat, ipsum abdicare moliti sunt,
tamquam faciem Christianæ Reipublicæ.

Nulla mihi cum Iulio nec publicè nec priuatim studia sunt; ni- 8
hil ille de Tridentino Concilio; nondum Lutherus eius ætate bel-
lum intulerat Ecclesiæ. Et quantum spectat ad Romani Pontifica-
tus gloriâ, qualiscumque tandem fuerit Iulius, satis exploratum
est, Romanos Pontifices quamplurimos extitisse sanctitate specta-
biles, nonnullos uerò deteriores quàm Iulius, vt Suauis alijque con-
firmant. Sed ingenui scriptoris officium nequaquam est, permit-
tere vt laudis rectè quæsita gloria, adulationis potius beneficium
quàm virtutis præmium videatur, nec dedecoris ignominia à mor-
tu liuoris quàm à vitij pœna profecta, vtrumque enim horum vim
illam debilitat, quæ Natura in bonæ famæ appetitione ad honesti
custodiam esse voluit.

Equidem haud procul absim ab ea existimatione, Iulium in ea
parte excessisse, in qua Suauis eum defecisse reprehendit. Afirmat
hic, non magnopere eum Sacerdotali deditum fuisse muneri. At
ego ex aduerso cenfeo, vtrumque ille fortasse naturæ, vel sæculi,
non-

nondum à Concilio Tridentino emendati vitio, aliquid in eo genere defecerit; nullâ tamen re aliâ magis rei Christianæ nocuisse (quamquam recto animo, & quòd ita res tulisset) quàm molimine operis summi Sacerdotis, ac summi pariter Principis, adeoque supra vires ærarij sui; nouâ, inquam, ædificatione admirabilis Basilicæ Vaticanæ. Hanc religiosâ Constantini potentiâ prius extructam, dein maiori, hoc est temporis potentiâ dirutam, decreuit ille ampliorem in formam magnificentius restituere. Ferebatur Iulius suopte ingenio ad gloriosa facinora: quod sanè studium, cum ita quærir humanam laudem, vt in ea quasi in vltimo fine minimè consistat, ad eamque nititur per bonas artes, honestate non caret ex Patrum doctrina. Venerabatur Iulius præcipuâ quâdam pietate Principem Apostolorum, non modò quòd eius muneri successerat, sed quòd prius Cardinalis titulum tenuerat ab Æde sacra, vbi vincula eiusdem Apostoli asseruantur, iam tum ab ipso exornata eximia porticu, quæ adhuc visitur. Quare beneficio Pontificatus Apostolo obligator, ac viribus auctior, statuit templum eiusdem honori dicatum extruere, Bramantis nobilis Architecti operâ delineatum, omnium post homines natos pulcherrimum. Sed pietas sumptuosa Salomonis tunc planè est cumulatè laudabilis, cum opibus Salomonis innititur: alioqui magnificentia studium, etiam pietati seruiens, in Principibus Aulæ quàm in priuatis cautius oportet esse. Hi de suo sumptum faciunt; illi, de alieno quæsitum pro suo patrimonio subditorum substantiam habentes. Quapropter hæc Vaticani templi structura cæmentaria, magna ex parte ruinam traxit ædificij quod in animis pietas struxit: quò enim tot decies centena aureorum millia colligerentur, quæ operis immensitas absorbebat, necesse fuit Iulij successori ea aggredi, vnde Lutheri hæresis duxit originem, quæ multo pluribus decies centenis animorum millibus absumptis depauperavit Ecclesiam.

CAPUT II.

*Natura & mores Leonis Decimi Iulio suspecti, &
Indulgentiæ ab eo promulgatæ.*

SUCCESSIT Iulio ex concordia integerrimaque suffragatione Vaticanæ Senatus Ioannes Mediceus supra memoratus, non modò excellenti variâque literaturâ præditus, sed egregiæ probitatis opinionione conspicuus, vt * Guicciardinus ipse testatur; & qui iuuentutem egerat intaminatæ innocentia famâ, vti Iouius in eius Vita
comme-

* Guicciardinus lib. 12.
& 14.

commemorat: quæ res indicio est, Patres per ea suffragia eu-
hendæ virtuti studuisse.

Opponit Suavis, magis illum in literis profanis versatum, quàm
in sacris & ad Religionem pertinentibus. Haud quidem illi repu-
gno. Leo ingenio capacissimo, ac singulariter studiis addicto do-
natus à Deo, vix pueritiam egressus, cum se in supremo Senatu Ec-
clesiæ collocatum cerneret, suo planè officio defuit, neglectâ in
literarum studio parte non solum nobiliore, sed suæ magis congruâ
dignitati. Grauior apparuit deformitas, quando trigesimo septimo
ætatis anno Præses ac Magister Religionis constitutus, non conti-
nenti solum studio profanarum literarum curiositati se totum im-
pendit, sed in Regiam ipsius Religionis maiori curâ eos accersuit,
quibus essent perspectæ Græcorum fabulæ, Poëtarumque deliciae,
quàm Ecclesiæ Historia ac Patrum doctrina. Haud sanè omisit
idem Theologiam Scholasticam remunerari Purpuræ honesta-
mento in Thoma de Vio, in Ægidio Viterbiensi, in Adriano Flo-
rentio eiusdem successore, & munere Magistri sacri Palatii in Sil-
uestro Prierate, quorum lucubrationes sacram disciplinam im-
mortaliter illustrarunt: sed non æquè Theologorum ac Poëtarum
consuetudine est delectatus, nec iuxta sacram eruditionem promo-
uit ac profanam, relictâ Ecclesiâ in ea quam reperit penuria viro-
rum, qui post infelicem plurium sæculorum ignorantiam in lucem
reuocarunt sacram eruditionem, quâ iam fruebatur profana.

Certè vtriusque noxæ pœnas exoluit. Si namque Theologis as-
sueuisset, captius profectò in distributione Indulgentiarum eorum
consilio se gessisset; & nisi virorum copia in Ecclesiastica eruditione
præstantium ei defuisset, fortassis eorum scriptis primas Lutheri
scintillas facile oppressisset. Sed visitata est incuria Principum, sub-
ditos in pacis otio ad arma non exercere, minimè reputantium,
non posse breui tempore homines imbui disciplinâ militari, cum
improvisa ingruit necessitas præliandi; atque ideo multarum cla-
dium pretio, militum deinde peritia comparatur.

Addit Suavis, Leoni haud magnæ curæ pietatem fuisse. Primum
quidem nosse oportet, in illo usque à pueritia extitisse semina ad-
miranda virtutis, ac præsertim pietatis: vnde Angelus Politianus,
agens Innocentio Octauo gratias quòd eum adolescentem ad Ordi-
nem Purpuratorum euexisset, ita de illo scribit: *Cultum pietatis &
religionis penè etiam cum lacte nutricis exsuxit, etiam tum ab incunabilis
sacra meditans Officia, quando nondum editum, eum tamen Ecclesiæ iam
genitor prouidentissimus destinarat.* Et paulò antè: *Natiua in eo probi-*

tas à genuina quoque diligentia parentis ita impensè exulta est, ut ex illius ore non modo non sedius dictu verbum, sed ne leuius quidem umquam aut licentius exciderit. Hunc vitæ existimationisq̃ tenorem securus ille est vsque ad Pontificatum, ut vidimus: cū verò Pontifex factus est, affirmare non ausim, tantam in eo curam pietatis eluxisse, quantam cellitudo illa penè diuina postulabat. Neque mihi est in animo, Leonis hīc mores vniuersim commendare, vel certè defendere. Nam ut ea præteream, quæ sub famæ suspitione magis quàm affirmatione delitescunt (quæ fama semper amplificandi cupida, ibi libentiùs exprimit maculas, vbi deformiores apparent) constat venationes, facetias, pompas adeò frequentes, fuisse in Leone vitia partim sæculi, partim potentia, partim etiam ingenij: non tamen exigua in eo inter mortales fastigio, cui nulla par esse potest, nisi summa perfectio.

5 Non tamen prætereunda silentio ingens eius decus & maiestas in sacris functionibus obeundis, supra ceteros antea Pontifices, simul etiam abstinentiæ rigor, cū bis per hebdomadam ieiunaret, & insuper quartā quaque feriā colendæ Virginis gratiā mensam priuaret carnibus, sextā verò, ob memoriam Christi patientis, herbā tantū ac legumine vesceretur. Tam crebra sensus maceratio in Principe iuvene, animoq̃ deliciarum appetente, coniuncta cum periculo diminuendæ vitæ, quæ à potentibus ceu numen quoddam plerumque amatur & colitur, diu non potuisset produci, nisi per vim validissimæ pietatis: neque certè, quòd non pertigerit quispiam propositam virtutis metam, eò reticendus est gradus ille, ad quem peruenierit, aliter nullum inter improbum & non optimum discrimen erit. Sed ad inceptum redeamus.

6 Leo, post Iulium in Romana Sede collocatus, se quidem hebetari passus est ab ea specie, quæ magnificum cum bono confundit, plausumq̃ multitudinis cum Reipublicæ emolumento: quamobrem illectus quoddam magnificentiæ splendore, quæ instar ignis tantum fulget quantum consumit, eam adhibuit in functionibus, in supellectili, in donariis; potissimè verò animum adiecit ad vix inceptum à Iulio opus Vaticanæ Basilicæ perficiendum: quo nimirum animi impetu, honestiq̃ specie iuxta ferebatur; nec animaduertit, cauendum esse, ne in plures riuos dissipetur fons, à quo ingens lacus est deducendus. Cū ergo immensæ pecuniæ vim opus absumeret, & ararium esset exhaustum, ad subsidia confugit collationis cuiusdam efficacis simul ac suauis, quippe liberæ, & tamen exactæ, quia conferentibus conducibilis. Indulgentias per

Pars I.

B

Chri.

^a De Indulgentiis concessis à Iulio II. ob fabricam S. Petri habetur distincta mentio in Diplomate Leonis in lib. 3. Diplomatum Secret. fol. 9. vbi extenduntur ad aliquas Gallic Prouincias eas exoptantes: atque in quodam Diplomate die 9. Augusti an. 1515. vbi confirmatur deputatio facta anno præcedenti Fr. Christophori Froluensis Vicarij citra Montes Minorum obseruantium, tamquam Commissarij eorundem Indulgentiarum in Polonia fol. 255. Et harum omnium deputatorum Fratrum Franciscanorum per hos annos distinctè mentionem facit Fr. Lucas Wadidius Tomo 8. suorum Annalium. b Extat in lib. ab hæreticis impresso

Christianas regiones promulgauit, simulque facultatem lactis ouorumque comedendi diebus ieiunio sacris, ac etiam deligendi quem sibi quisque vellet ad excipiendam peccatorum confessionem, dummodò voluntariam eleemosynam ad construendum Templum Principis Apostolorum conferret.

Profectò à vero dissentit id quod Suauis narrat, hoc subsidium 7 ab exhausta iam prodigèntia Leonis inductum. ^a Iulius Secundus ante illum ad inopiam pecuniæ redactus, cum ob bellum maximis impendiis confectum pro recuperandis urbibus sibi adeptis, tum ob necessariam maritimarum arcium reparationem contra bellicos Turcarum apparatus, intendit animum ad has fidelium suppetias vltro conferendas, quibus inchoatam Basilicam promoueret. Eas primò per annum indulsit, quod postea spatium ad suum arbitrium produxit, adiuncta etiam ad Indulgentias ac priuilegia consequenda veneratione templorum, quæ eligeret Hieronymus Torniellus, Vicarius citra Montes Ordinis Minorum, illi negotio à Pontifice cum potestate præfectus in vigintiquinque Prouinciis, in quibus Vicarij munere fungebatur; atque illi postmodum anno 1508. demortuo substituit 2. Ianuarij 1510. Franciscum Zenum, eidem in Vicarij munere subrogatum; inde 23. Iulij ann. 1512. Zeno etiam vitâ functo suffecit; post alios quosdam minori cum potestate delectos, quos breuitatis gratiâ prætermittimus, Timotheum Lucensem, & Alphonsum Matritensem eiusdem Ordinis, Diplomatis vsu ad Heluetios pariter porrecto. Neque sanè tunc sibi defuit aut Christianorum pietas in argento elargiendo ad opes diuinas comparandas, aut Iulij magnificentia in attollendo augustissimo ædificio. Iam verò tamen ab eo vsque tempore Maximiliano Cæsari ^b libellus oblatus fuerit, exponens decem grauamina Germaniæ per Curiam Romanam illata, quorum octauo novarum Indulgentiarum concessio arguebatur, veteribus aut abrogatis aut suspensis; Cæsaris verò responsio aliquam præferret ceteris in capitibus querimoniam, de hoc tamen nullum prorsus verbum fecit; utpote qui & in Pontifice auctoritatem agnoscebat, & in re honestatem. Quare non potest iure Leo neque cupiditatis neque inconsiderantiæ condemnari, quippe in ea re exemplum antecessoris secutus, Populorum pietate ac Principum iudicio comprobatus. 8

Sunt qui huiusmodi concessiones vituperant tamquam lucro inhiantes, perinde quasi cælestes thesauros pretio venales Pontifex faceret: alij tamquam prodigas carpunt, quod pro tantulo argento immensi pretij priuilegia dispergantur. Sed primæ accusationi facile

cilè occurritur, si animo recolamus, pecuniam esse necessarium instrumentum ad obtinendum quidquid est in aliorum hominum potestate, siue id opes sint ab illis possessæ, siue illorum labores & opificia. Quocirca, cum fieri non posset, ut Vaticana Basilica extrueretur absque substantiis multorum millium hominum, & absque multorum etiam millium sudoribus; perinde erat impertiri Indulgentias & priuilegia cuiumque partem aliquam illius Basilicæ adificanti, atque eadem concedere tribuenti pecuniam idoneam ad cæmentorum partem aliquam comparandam, & aliquibus operis mercedem persoluendam. Ceterum quis ignoret, hominem nihil habere, & nihil esse nisi terram? ac propterea ad cælum emendum nihil posse de suo conferre, nisi terram? Deus autem hac terrâ contentus, pro ea nobis soluit, non quanti ea est, sed quanti à nobis æstimatur: idcirco Regem illum hortatus est Daniel, ut electi-mosynis sua peccata redimeret. Sacrilegus quidem est, qui cæli thesauros argento commutat in propria lucra conuerso, non qui eos spondet uti præmium oblata Deo pecuniæ, & ad eiusdem cultum expensæ. Enimuerò si opus huiusmodi æternum Diuinæ amicitiae, claræque Dei visionis incrementum mereri potest, quidni mereri possit condonationem alicuius pœnæ certo tempore post mortem luendæ, & alicuius Ecclesiasticæ legis laxationem, modò id ritè & ordine fiat? Quæ de re alibi copiosius disputandi erit locus.

9 Alterum quod opponitur, trahit originem ab ignoratione cuiusdam principij, quod totius prudentiæ, moralisque ac politicæ scientiæ fundamentum est; Quo statuitur, oportere, ut alicuius rei sanctio bona sit, haud respicere ad ea quæ fert in singulis peculiaribus euentis, sed quæ in eorum omnium collectione conferat: alioqui punire ciuem capite, quoddam malo consilio sicam gesserit, Magistratum feritas esset. Nouimus, sub aliquorum placida dominatione iuuenecam conficere, haberi pro capitali delicto. Hæ leges iustæ sunt ob ingentia incommoda, quæ pateretur Respublica, si frequentius ea opera committerentur: quod sanè eueniret, nisi grauius eadem prohiberentur vniuersè. Iam verò quod in pœna contingit, pariter vsu venit in præmio. Actiones quædam modicam de se utilitatem conferunt, sed earum frequentia tantum affert emolumenti, ut ad id obtinendum validissimo præmij illicio eas condire operæpretium sit. Hinc obseruare licet, Græcorum Respublicas, ut perpetuo militiæ tyrocinio ciues excolerent, pro ut finitimorum ratio postulabat, victores in luctatione vel cursu, honoribus, ut ait Tullius, Romanum Consulatum æquantibus

an. 1533. cui
est titulus:
Fasciculus
rerum expo-
sendarum,
& fugien-
darum.

fuisse remuneratos. In quibusdam etiam regionibus, infecundi soli fossoris ars exornatur amplissimis priuilegiis, quæ peculiari fossori, ob peculiare commodum nauatæ à se operæ, minimè concederentur. Hac sanè ratione præstantissimæ illæ Indulgentiæ ac immunitates, quæ Cruce signatis attributæ sunt, rectè tribui videntur binos denarios conferentibus: nam ex innumerabili multitudine exiguarum collationum Rex Catholicus maxima subsidia suauiter conflat, quibus ingentes classes ad Christianorum tutelam possit instruere.

CAP V T III

Consideratur, quâ ratione Leo pecuniam expenderit ex Indulgentiis collectam.

N Vllum Suauis verbum facit, quo indicet concessas fuisse Indulgentias causâ colligendæ per eleemosynas pecuniæ ad Vaticanam Basilicam extruendam; quod tamen in Lutheri literis ad Moguntinum Septemvium disertè habetur, & in thesibus, quibus primò classicum cecinit contra Religionem Catholicam: adeoque ea silentio prætermitti non poterant ab horum euentuum scriptore, nisi maligno.

^a In Tom. 1. Operum Lutheri impressi. Tenæ Saxoniz anno 1556. & 1557 quæ impressio semper intelligitur citata in Luthero, cum in posterum citabuntur Tomi omnium eius Operum generatim.
^b Guicciardinus.
^c Iouius in Vita Leonis lib. 4.

Quod si mentionem de his fecisset, eius quidem obtreptationem excusarem, quâ Leonem accusat, quod Magdalenzæ forori suæ prouentum quarundam Germaniæ partium, nempe Saxoniz, finitimarumque regionum dono dederit. Hoc non temerè Suauis tradidit: quippe à ^b graui auctore mutuatus. Quod ipsum, si verum foret, fuisset vituperatione dignum ob speciem quamdam potiùs sceditatis; non tamen quod ea inesset enormitas reipsâ, quam species præferret, ac supponit Suauis, semper aduersus gesta Pontificum mordacissimos historicos secutus. Leonis animus nobilis atque excelsus aditum suspitioni præcludit, templum Vaticanum corrasâ per Indulgentias pecuniâ ab eo fuisse defraudatum. ^c Scimus in Sacerdotiis conferendis se integerrimum præstitisse, impen-
seque Puccio Cardinali commendasse, ne sibi auctor esset quædam largiendi, quorum postea pœnitendum pudendumque; in frustra interdum concidisse oblatos ab aliquo è suis Cubiculariis libellos, quibus tale aliquid poscebatur; ac de suo eis elargitum, quod illi ab indecora concessione sibi decerpendum sperassent. Neque minus constat cum ex eius Vitæ scriptoribus, tum ex eius Operibus adhuc extantibus, quàm ille magnificentiz appetens fuerit, & in pri-
mis

mis in ædificiis. Ecquænam augustior digniorque fabricæ moles, quàm ea templi structura in Orbe terrarum facilè principis? Inter Diplomata Pontificia à Bembo edita, duæ sunt Leonis Epistolæ, ab eodem scriptæ ad Raphaëlem Vrbinatem, quæ miram Pontificis sollicitudinem illius ædificij declarant: in illarum altera Raphaëli mandat, vt ideam templi à Bramante descriptam, ex eiusdem morientis consilio in opus deducat, atque perficiat; ibique præter amplissimæ laudis stipendiique stimulos, hisce verbis vitur: *Nos, quibus nihil est propè antiquius, quàm vt Fanum id quàm magnificentissimè quamq. celerrimè construatur. & mox: Te verò hortor, vt huius muneris curam ita suscipias, vt in eo exercendo, cum existimationis tuæ, ac nominis (quorum quidem in iuuenili ætate bona fundamenta iacere te oportet) tum spei de te nostræ, paternæq. in te benevolentie, demum etiam Favi, quod in toto orbe terrarum longè omnium maximum atque sanctissimum semper fuit, dignitatis & celebritatis, & in ipsum Principem Apostolorum debet à nobis pietatis, rationem habuisse videre.* Legitur etiam de Leone, in aula sacris historiis picturata ad Pontificium Sacellum exornandum, eum simul insupersisse quinquaginta aureorum millia, quæ ad ætatem nostram collata, ducentorum millium summæ respondent. Verùm, vt identidem vsuuenit, Principes in sumptu faciendo parum solertes, cuiusmodi erat Leo, conuertere in vius minoris momenti pecuniam siue ad bella destinata, siue ad alia quæuis necessaria, quibus sperant se postea subuenturos argento aliunde quæsito: ita, si verè affirmetur ea largitio, Leoni contigisset, adnitenti rependere forori, quidquid familia Cibo, cui nupta fuerat, sibi iam impenderat in priuata atque infortunata ipsius conditione.

3 Dixi, Si verè affirmetur ea largitio: quòd rem commentitiam certè comperio ex accurata diligentia in perscrutandis omnibus illius temporis concessionibus decretisque Pontificiis Felicis Contelori, in hisce rebus vel maxime experti, quique Vaticani Tabularij diu custos impensissimo studio ea peruestigauit, & incomparabilem eorum cognitionem est adeptus. Hic ergo in Opella à se conscripta, quæ lucem præfert huic argumento, vnde multarum eorum ceteros latentium notitiam traxi, fidentissimè affirmat, nusquam reperiri præfatam donationem in vllo eorum librorum, in quibus oportuisset tam ex vsu, quàm quòd cautum esset Apostolicæ Cameræ administris, illam referre. Neque sanè quidquam ab eo nos dimoueat auctoritas Guicciardini. Is enim sæpius in palmares apertosque errores labitur in harum rerum narratione, vt palàm à

nobis fiet, præsertim pluribus in locis secundi ac tertij libri. De reliquo, conuertantur oculi ad inæstimabilem illam Basilicam: atque hic obtutus satis erit ad liberandum Leonem, ceterosque Pontifices ab ea opinione, quâ quisque temerè suspicetur, distractas ab illis in propria emolumenta (prout Suauis diblaterat) eleemosynas, à Fidelibus eidem ædificandæ Basilicæ oblatas. Tam vasta moles adeò ingentem thesaurum absorbit, vt eleemosynæ illæ vltro collatæ penè atomus fuerint tanto colosso.

Quod autem hic Indulgentiarum prouentus peculiaribus quibusdam redemptoribus fuerit diuenditus, turpem quoque speciem præfert; vsque adeò, vt ingenuè fatear, satius fuisse quodcumque incommodum deuorari, quàm hoc scandalum, vt scholæ loquuntur, vel actiuum, vel passiuum Christianis populis afferri. Verùm si res ipsa per se perpendatur, quicumque de hominum commerciis peritus, intelliget vix aliam iniri potuisse rationem. Quis Principum in cunctis vectigalibus quæ constituit, non cogitur idem exequi? Nam tamen hac viâ modica pars ad Principem perueniat, multò tamen minùs perueniret, si per administratos suo nomine eadem exigeret. Et tamen coacta vectigalium exactio eam secum affert ex inflicta violentia perturbationem, quæ in collatione voluntaria, qualis prouenit ex Indulgentiis, timeri non potuit. Quare in multis quidem peccauit Leo; sed non ita grauiter, vt ab iis reprehenditur, qui studio sinceritatis volunt apud populos illum vituperare, à quo quies publica pender, id est Principem.

Verumtamen finge, in eo genere plusquam sacrilegum extitisse Leonem. Admirari satis nequeo, quo pacto Suauis hinc ortum hæresis deducat. Lutherus ipse cum suo Sleidano hominem arguunt mendacij: neuter enim rerum nouarum hanc causam fuisse commemorat.

Est itidem eiusdem calumnia, Indulgentiarum promulgationem fuisse demandatam non Eremitanis S. Augustini, vt mos fuerat, sed Patribus Dominicanæ familiæ, quo quid auctius exprimeretur, nihil verentis infamiæ notam inurere Ordini religioso, qui non minùs integritate quàm doctrinâ Ecclesiam perornauit.

Ac primò quidem falsum est, consueuisse hoc munus iniungi Eremitanis, cum à Iulio Minoribus impositum fuerit, vt supra declaratum est: ^a similiter Minorum Moderatori vnà cum Archiepiscopo Moguntino commiserat Leo in pluribus ^b Germaniæ locis die vltimâ Martij anni 1515. Equites etiam Teutonici paulò antè Patres Prædicatores adhibuerant ad promulgandas quas-

^a Hæ concessionem Indulgentiarum à Leone factæ pro Fabrica continentur in libro 3. Diplomatum Leonis fol. 9. & lib. 1. & 2. Diplomatum secretorum Sadoleti.
^b Lib. 4. Diplomatum à Sadoleto scriptorum fol. 60.

quasdam similes Indulgentias, ipsis collatas à Pontifice in subsidium aduersus Turcam.

Secundò, Suauis in plerisque aliis circumstantiis memorat fuisse promulgatas à Leone Indulgentias per cunctas Catholicorum regiones, ^a cum re verà peculiare concessiones in hac materia tractatæ fuerint ad peculiare regiones, ac diuerso tenore. Idque ab eo factum anno 1517. quo anno Lutheri hæresis incepit. Sed repugnat facti euidencia, cum legantur Apostolicæ literæ super ea re confectæ anno 1514. & initio anni 1515. & vulgatæ anno 1516. Curam etiam conquirendæ pecuniæ ex promulgatis Indulgentiis in tractu Saxonie, cuius prouentus, ut ipse vult, Magdalene fuerat dono datus, commissam fuisse Arcimboldo ^b Episcopo, qui assumptâ Episcopi dignitate, mercatoris Genuensis artem non exuerat; & tamen Arcimboldus neque id temporis erat Episcopus, neque fuit Genuensis, neque mercator, sed Mediolanensis Patritius. Et, quod magis refert, eius delegatio regiones illas haud pertingebat, sed omnino alias, præcipuè verò tractum Rhenanum, Belgium, & Burgundiæ Comitatum, ut constat ex eius Diplomate. Liceat hinc deliberare quanta fuerit in Suauis seu peritiâ seu veracitas.

8 Vt redeamus ad Fratrum Prædicatorum delegationem; hæc electio nec à Pontifice, nec à degentibus Romæ Administris habita est. Pontifex hoc negotium iniunxerat Alberto Archiepiscopo Septemuirò Moguntino, è Brandenburgensi familia, videlicet viro tunc in Germania præstantissimo, ipsis quoque hæreticis farentibus. Et tamen tantæ dignitatis Principi Lutherus ita non parcat, ut affirmare non dubitet, lucrum dimidium illi promissum, ad excitandam Alberti diligentiam; quod tamen ne Lutheri quidem testimonio recenferi potest inter causas, quæ eas turbas excitauerint; siquidem ipsemet fatetur, illud se non rescivisse, cum aduersus Indulgentias inuectus est. Alioqui tamen Moguntini asperitati totam turbarum culpam assignat. At verò Suauis, quod Pontificem premat, nihil planè hac de re loquitur. Itaque Septemuir delegatus, Indulgentias promulgandas dedit Ioanni Terzelio Dominicano, qui paulò antè similem delegationem administrauerat pro Teutonicis Equitibus; qui quæ tam doctrinâ, quam munere Quæstoris Fidei, quoungebatur, satis ad hæc idoneus, satis dignus haberi poterat.

^a Ea delegatio fuit 2. Decembris an. 1514. & legitur lib. 2. Diplomatum secretorum Leonis à Sadoleto descript. fol. 65.
^b Delegatio Arcimboldi est an. 1514. 2. Decembris, & legitur in lib. 2. Diplomatum secretorum Leonis, scriptorum à Sadoleto fol. 65.

^c Georgius Sabinus hæreticus apud Serassium in Alberto.

CAPVT

Lutheri contra Indulgentias turba.

HÆc delegatio Ordinis Prædicatorum Eremitanos offendit, siue ob dispendium cunctis mendicantibus commune, tam voto paupertatis obstrictis, quàm solutis, dum eleemosynæ ex Indulgentiis partim ad Curia Romanæ commodum, partim ad subsidium stipendiumque Quæstorum reductæ, sustentationi ceterorum pauperum popularium videbantur subtractæ; quod incommodum opinione, ut assolet, exaggeratum, animos commouit multitudinis egenorum, ad ferociter tumultuandum contra eiusmodi concessionem alioquin optabiles: siue ob exortas planè per eos dies contentiones quasdam inter vtrumque Religiosum Ordinem, quæ tum in sacra tum in profana militia solent graui cum damno ac dedecore ardentius inter commilitones quàm inter hostes feruere.

* Lutherus in Opusculo de Votis monasticis. Floremundus Remundus de Origine hæresum lib.1. c.5.

* Lutherus rom.1. Epistolæ 8. 13. 27.

Degebat inter Eremitanos Martinus Lutherus, in Saxonia natus, tam peruiaciter audax, ut ad eum deterrendum opus fuerit cælo * fulmen impendere, quo afflatus, & tantum non fulminatus, relictis laribus profugerit ad Cœnobium. Sed fortasse à suimet experimento eam doctrinam didicit, cuius postea ipse auctor euasit; posse quidem à timore hypocritam effici hominem, sed non probum. Acuto viuidoque fuit ingenio, propensus ad studia literarum, & in iis corpore ac mente indefessus. Cum inops literaturæ non esset, longè ditissimus videbatur; quippe cui in lingua, tamquam in numerato sua omnia in promptu erant; eiusque linguæ dexteritate, laterum etiam robore pollentis, eorum semper plausum sibi conciliabat, qui sensu magis quàm mente de disceptante iudicium ferunt. Hæ dotes replebant animum mirâ superbiâ, & apud vulgus opinionem, quæ illam aleret, prouocabant. Ex hoc animi tumore oriebantur despectus spectatissimorum Scriptorum, & arrogantia, quæ suam scientiam iactitabat, quasi non ab antiquis Doctoribus hereditariam eam haberet, sed totam ingenio suo comparauerit. Idcirco * duo nomina, ad summam in scholis venerationem euecta, Aristotelem in Philosophicis, sanctum Thomam in Theologicis euertendos susceperat: & iam tum huius facinoris spargebat semina in Wirtembergenf Academia. Igitur ab euulgatis Indulgentiis libenter opportunitatem arripuit; quippe quæ ob causas à nobis traditas viam sternebat ad res nouas inducendas absque inuidia, imò cum domesticorum fauore,

uore, non minùs ad comparandum difficili quàm necessario, ne nouitas priùs suffocata quàm orta dispercat.

3 Consilium immanis audaciæ plenum suscipit, persuadendi, humanum genus vniuersum decipi, erroribus, non nisi à se detectis, implicatum. Contendebat, nullius esse emolumenti Indulgentias, quas fideles tam impensò labore ac pietate consequi satagebant; quo istu æmulos quoque vulnerabat, illas promulgantes, & ad cælum euehentes. Cœpit, fouentibus ipsius Moderatoribus, eos parvipendere priuatis colloquiis, tractatâ in amarum derisum Aulâ Romanâ, cui acerrimè infensus erat; fortasse quia quod ambiit adeptus non est, vti aliquis a Historicus narrat: quem sanè tam in malevolentia, quàm in eiusdem causâ, imitatus est Suauis. Vnde mirum non est, quòd hic calamo defendat, quem facto secutus fuerat. Illud certum est, Lutherum scripsisse ad Argentoratenses, se initio ad res nouas compulsus, non studiò erga Deum, sed odio erga Romanam Curiam adductum. Lutheri obrectationes & cum voluptate excipiebantur à populo, semper inuido potentioribus maioriq̃ reuerentiâ conspicuis, & à Poëtis in satyrarum oblectamenta trahebantur; qui se ignobiles putant argutiarum iaculatores, nisi sublime quid feriant. Hinc animosior Lutherus, statuit vniuersis in multorum theatro proponere, quæ singulis priuatim cum plausu infusurauerat. Atque vt posset absque inuidia multitudinis, plerumque à turbulentis auersâ, ad alterum extremum excurrere, extremi contrarij aduersam partem insinulauit. Ad Septemuirum Moguntinum b scripsit, Concionatores quos non audierat, à se quidem non reprehendi; sed per vulgus serpere audacem fiduciam, suadentem, quicumque eleëmofynam quæsitam conferret, æternæ gloriæ certum esse, nec aliâ satisfactione indigere, vt culpâ simul & poenâ soluatur: nihil reperiri posse Sacris Literis repugnantius eâ persuasionem, cum à S. Petro doceamur, *vix iustum esse saluum*, & apud Amos ac Zachariam æquiparentur electi torribus è medio incendio subtraçtis. Vim aliam Indulgentiis haud inesse, nisi à poenis Canonicis liberandi, quas imponit Ecclesia. Ipsius Septemuiri nomine circumferri libellum, in quò affirmabatur, eleëmofynas tribuentibus nihil opus esse peccatorum dolore conteri, neque ad Indulgentias impertiendas defunctis, neque ad absolutionem obtinendam ab eo, quem sibi delegissent ex priuilegio ad peccatorum confessionem audiendam. Non posse ampliùs sibi temperare in tam graui fidelium errore: proinde se Christi nomine remedium efficac: à Septemuiro suppliciter

Pars I.

C

pliciter

1517

a Colligitur
è Viris v-
triusque im-
pressis, & è
Vita Suauis,
præcipuè pag. 202.

b Lutheri
Oper. tom. 1.

1517.

a Conclusio-
nes eodem
die fuisse
propositas,
colligitur à
die literis
subscripto,
qui est viti-
mus Octo-
bris; quo die
factum ex-
positæ Con-
clusiones, vt
testatur
Spondanus
in Auctario
anni 1617.
& Martinus
Crusius in
Annalibus
Sueuicis
lib. 10. c. 6.
b Lutheri
Oper. tom. 1.

pliciter postulare. Ita scripsit Lutherus: at non eam, quam petebat, medicinam optabat; quin etiam fortasse morbo letabatur, quò speciosius foret venenum, sub medicinæ forma ab eo paratum. Propterea ad epistolæ calcem adiecit; Quò Septemuir pernosceret quàm dubia hæc de Indulgentiis materia esset, si ipsi liberet, à se positas in pagina de ea re Conclusiones perlegeret, quas illi mittebat. a Eodem die, responsis haud expectatis, nonaginta septem theses proposuit, quibus sanè multa vera continebantur, sed vasrum consilium eò solum spectabat, vt Indulgentiarum religionem eleuaret, fidemque adimeret eas promulgantibus, inter quos, & Eremitanos æmulatio ardebat. Atque ad id multa falsa veris immiscuit, excerpta plurimum à quopiam Scholasticorum, sed contraria sententiis magis receptis, magisque consonis Ecclesiæ sensui: ea quippe suis consiliis conducebant.

Hæc porro erant: b Per Indulgentias aliam pœnam non remitti, 4 præter impositam à Sacerdotibus.

Pontifici nullam inesse potestatem absoluendi, sed solum declarandi aliquem absolutum, & comprobandi quòd in ea re factum foret.

Defunctorum animas, nisi hac in vita summam charitatis attigerint, tolerare in Purgatorio timorem desperationi parum dissimilem: hinc paruo discrimine Purgatorium ab inferno differre.

Posse prædictis animabus charitatem ac meritum augeri: oppositam verò sententiam in Sacris Literis fundamentum non habere.

Quidquid potest circa eas animas Pontifex, æquè posse intra fines suæ iurisdictionis Episcopum ac Parochum.

c Quemcumque ex animo peccatorum pœniteat, plenam consequi pœnæ remissionem, absque Indulgentiarum auxilio.

Saluatoris & Ecclesiæ thesauros ita esse proprios fidelibus, vt iisdem nullum ius ad illos addere Pontifex queat.

Ecclesiæ thesaurum, vnde Pontifex Indulgentias extrahit, non constare Christi meritis ac Sanctorum.

Hæc erat capitum summa, quibus illæ theses à doctrinis communibus diserepabant. Idcirco prodit se Suauis perperam edictum in duobus quæ narrat. Alterum est; Martinum initio signa sustulisse solum aduersus Quæstorum abusus, postea verò per occasionem discutiendæ materiæ, Indulgentiis generatim se opposuisse. Alterum est; Cùm Romani contra Lutherum vterentur argumentis desumptis ab Ecclesiæ doctrina de Purgatorio, Pœnitentia, Remissione peccatorum; fuisse ideò propositam à Luthero disputationem de his articulis. Vtrumque conuincitur falsitatis, tam

ex eo

ex eo quòd constet, efficaciam ac utilitatem Indulgentiarum re ipsâ impugnari à Luthero, quàm etiam quòd errores pertinentes ad alia memorata dogmata congerantur in iis ipsis thesibus, quas Lutherus ad Archiepiscopum Moguntinum miserat unâ cum primis querimoniis contra Quæstiones, quasque solemniter eodem die ipse defenderat.

1517.

6 In illis, inter errores suprà narratos, multa popularia sophismata ferebantur, ad invidiam promulgantium, Indulgentiarumque despiciunt. Aiebat illic Lutherus, ægrè rationem reddi, cur à Pontifice, centum Crassis ditiore, templum illud omnino desuo construi non deberet. Quod argumentum quàm leue est apud homines rerum experientes, satisque conscios angustiarum in omnibus arariis summorum Principum vicies locupletiorum Romano Pontifice, tam est validum apud vulgus, cui persuasum est, Principes Midæ manus habere, ac potissimè Tyberim à Poëtis *Flavium* nominari, quòd auro liquefacto fluat.

7 Deberet, addebat ille, Romanus Pontifex, ac vellet (hac utebatur ironiâ, quasi ad animum Pontificis à vituperatione liberandum; sed reipsâ, ut in eiusdem res gestas licentiùs inueheretur) deberet, inquam, ac vellet Basilicam S. Petri diuendere, quò subveniret plerisque eorum, à quibus nonnulli Concionatores eleemosynas corrogabant; sineretque potiùs eam in cinerem redigi, quàm carne & ossibus suarum ouium ædificari. Quâ in re nolebat Lutherus discrimen animadvertere inter exactiones coactas, & eleemosynas voluntarias, quæ tunc acceptiores Deo sunt, cum à minus pecuniosis proveniunt; quemadmodum duo illa minuta à vidua in gazophylacio posita. Præterquam quòd tenuitas pecuniæ à singulis oblata leui erat incommodò cuicumque offerentium, & alioquin in summam Dei gloriam redundabat, cum Christiana Religio sui specimen faceret in magnificentia templi cunctorum maximi quæ habet Ecclesia, erecti liberali suorum omnium membrorum pietate. Quod si Lutheri sophisma vim haberet, multo magis oporteret tot alia templa damnare, infimæ plebeculæ pecuniis ultro collatis extructa. Quid porro: num ad Principum ædes, villarumque delicias construendas aliunde auri copia deflueret, quàm à subditorum tributis, non quidem liberis, sed coactis?

8 Vociferatur hîc Lutherus, magis à Concionatoribus amplificari emolumenta Indulgentiarum, quæ reipsâ solùm à poena ad tempus nos liberant, quàm operum charitatis, quæ meritum augent æternæ felicitatis. Sed non intelligebat, opera pro acquiren-

C 2

dis

1517.

dis Indulgentiis iniuncta, cum sint opera pietatis, vtrumque simul emolumentum conferre, cum à rectæ mentis radice gignuntur.

Affirmat, responderi vix posse, cur, si potest Pontifex impertiri 9 defunctis inexhausta Redemptoris merita, Purgatorium vniuersum vno verbo non exhauriat. Obiectum enimverò tam validum, quàm quicumque non hebes agnosceret. Quali verò hoc ipso, quòd Deus instituit Purgatorium, non satis liqueat, nolle Deum illud vacuum; & perinde ac si Romanus Pontifex prædicaretur à Catholicis tamquam dominus, non tamquam administrator diuini ærarij; adeoque in largiendis Indulgentiis vti posset liberalitate extra omnem causam rationi consentaneam. Simile id foret ac percontari: Si Princeps pœnas merentibus indulgere potest, cur custodias vincitis, & triremes compeditis non exhauriat.

Quiritater, si ad æris vnius campani sonitum promulgantur In- 10 dulgentiæ, centum profectò pulsanda essent, cum recitatur Euangelium, quippe citra omnem comparisonem sanctius. At verò cui non est exploratum, actionum solemnitate non tam esse dime- tiendam dignitate rei quæ sit, quàm raritate? Quidquid enim fre- quentius est, maximè solemne esse nequit sine tædio & incommo- do intolerabili. Quis est regnantium, qui sæpè incedens per vr- bem, tantum sibi concursus pompæque postulet, quantum fieri so- let, cum alij minores magistratus procedunt in publicum celebri- oribus quibusdam diebus? Ex hoc Lutheri præscripto omnes qui- dem Principes meritò essent obiurgandi, quòd maiori solemnita- te, quàm prædicetur Euangelium per dies singulos in quouis tem- plo, leges humanæ in regijs conuentibus promulgentur.

CAPVT V.

Quid Lutherus egerit post literas & theses ad Septemvium Moguntinum missas.

HAs Conclusiones proposuit ipso Sanctorum omnium perui- 1 gilio in templo magnifico, ipsorum nomini dicato in mo- dum propugnaculi in arce Wirtembergenli ab eodem Saxonie Se- premuiro. Et quòd pluribus in locis vno tempore suscitaretur incen- dium, ac difficilius comprimi posset, eas imprimendas, & per om- nem Germaniam dispergendas curauit. Sed gnarus, disputationes scholasticas, vè quæ intellectu difficiles, non frequentari à multi- tudine (quæ tamen potissimum maximeque necessarium ciendis turbis instrumentum est) haud certe defuit ad populares artes con- fugere, hoc est ad conciones. Hinc vnam habuit solemnem in tem- plo

plo memorato super eodem argumento; eandemque simul habuit per vniuersam Germaniam typorum facundiâ. 1517.

- 2 Proponebat Lutherus recensitas sententias, vti mos est noua molientibus, per simulatam moderationem à vero metu profectam. Aiebat, idcirco se nihil affirmatè pronuntiare, sed solum dubitantis modo; atque omnino Ecclesiæ iudicio se submittere. Et sanè credibile est, id quod ipse scribit in præfatione primi voluminis, eum non concepissem initio spiritus sic elatos, cuiusmodi postea ab euentus prosperitate in illo sunt excitati, atque eos turbines casu commotos. Ex quo palàm est, eum cæli interpretem non fuisse, vt Propheta ac Diuinus Redemptor, qui nos veram legem edocuerit. Hi etenim ab eo Spiritu confirmati à quo mittebantur, electo populo prædixerunt per promissa, quæ id temporis pro eorum statu humanæ ratiocinationi temeraria videbantur, ingentia illa incrementa, quæ postmodum euenere. Neque vñquam trepidè verbum locuti: quin Christus asseueranter dixit, Cælum ac terram transitura, numquam verò suorum verborum tenorem.
- 3 Præterea Lutherus, vbi prius in thesibus quos diximus Concionatores incensabat, quod acrius compellerent homines ad diluendam per Indulgentias pœnam finiti temporis, quàm ad charitatem augendam per opera præmium merentia; paulò post, esse meritum negauit, illiusque boni operis emolumentum; imò affirmavit, in omni opere lethalem culpam inesse.
- 4 De Pontifice dislerebat ille quidem alicubi cum quadam submissione, quòd eum sopiret, ac sibi gratiam conciliaret ostentatione modestiæ: alibi verò cum despectu, quòd illius venerationem minueret, à quo se condemnatum iri præuidebat.

C A P V T V I.

Oppositiones contra Lutheri doctrinam, prius habitæ à priuatis, mox à Cæsare & Pontifice.

- 1 **A**duersus Lutheri Conclusiones exposuit alias Tetzelius Francfurti, vbi Quæsitorem Fidei agebat, quibus probi Theologi partes expleuit, cum breuissimè & intra thesium limites Lutheri fallacias detexerit, & Romanum Pontificem atque Concionatores aduersâ opinione purgauerit, qualem ipsis constabant vatræ astutæque verborum formulæ, quibus Lutherana scripta texebantur. Verumtamen hæ theses, quòd obiectabantur ab æmulo, quodammodò antiperistatim imitata sunt, ad obfirmandam in sententia Lutheri 1518.

1518.
* In Lutheri
Vita.

* Tom. I. E-
pist. 42. &
47.

* Epist. 44.
tom. I.

Lutheri pertinaciam. Addit * Melancthon, iussu Tetzeli igni traditas Lutheri theses, ut hæreticas: sed hic in suis literis nullam huiusce rei mentionem facit, seu ob illius combustionis fallitatem, seu ad rei notitiam dissimulandam, quod pariter ultionem dissimularet; cum parem acceperint contumeliam à flammis Wirtembergæ octingenta exemplaria thesium Tetzeli. Quod tamen in foro publicè peractum fuerit ante conspectum totius Vniuersitatis, * scribit tamen Lutherus, Duce, Magistratibus, ac se infcio, imò ægrè ferente, id fuisse patratum. Adeò rarum est citò ad extremum audaciæ deuenire, ut non modò superiorem subditus conculcet, sed à se conculcari profiteatur.

Scriptit illicò aduersus Lutherum breuissimas quasdam notas: Ioannes Eckius, Ingolstadij Procancellarius, & Augustæ Concionator, vir doctrinæ & eloquentiæ præpollens, prout eius Opera typis edita palam faciunt. Hunc à se despici simulabat publicè Lutherus, quod eius contradictionem auctoritate exarmaret. Ea verò ab Eckio fortasse minùs acerba confici potuisset, quod non tam hosti spiculum inferret, quàm erranti facem præferre videretur. Fortè oppugnatores, dum præposterè hæreticum indigetant, hæreticum faciunt: & fortè è contrario in ipso opere necessitas sese obtulit, obre-cti veneni patefaciendi, ad cautelam prouisionemque imperitorum, nobis absentibus haud explorata. Constat planè, ad has Eckij notas atrocissimo animi sensu Lutherum excanduisse, eique per extrema conuitia respondisse. Verùm in * epistola priuata satis aperuit, quanti faceret in Eckio virtutum præstantiam, quantumque doleret, tam egregium virum, prius secum amicitia coniunctum, sibi aduersarium experiri: quod certè plenior auctoritatem addidit Eckij oppositionibus, quippe à sincero iudicio, contra studij propensionem, profectis. Quod si plures Eckio pares nouis Lutheri placitis occurrissent, quod ille ex parte repressit, illi penitus oppressissent.

Non adeò in rem fuit scriptum, quo ea Romæ reiecta sunt, ubi primùm de Germaniæ turbis rumor peruenit. Illic Siluester Prieras, sacri Palatii Magister, ac generalis Quæsitore Fidei, Theologiæ præsertim Morali peritissimus, ut ex eius voluminibus liquet, opusculo Pontifici dicato ea refutauit. Sed quàm appositè proponebatur ibi fallacia Lutheri sophismatum, tam ieiunè rationes afferebantur, ad reuincendam fallitatem illius assertionum; cum eæ non semel tamquam hæreticæ ibi damnarentur, non alio fere argumento, quàm Pontificiæ auctoritatis. Quare scriptum il-
lud

Iud & Lutherum exasperavit, quod se altè petitum cerneret probris æmulorum, quibus humana superbia numquam se victam faceret; & planè ipsum edocuit, hanc infamiam euitari non posse, nisi oppugnatà Romani Pontificis potestate; induxitque vt crederet, eà semel expugnatà, nullum aliud superesse vincendum magni roboris obstaculum.

4 Eiusmodi nouitas in controuersia Religionis à Luthero excitata, maiori sollicitudine Germaniam quàm Romam vrgebat: quippe homines cordati, qui proprium bonum malo eorum quibus inuident metiri non solent, satis præuidebant, vtcumque ea Romæ aliquam auctoritatis detractionem potuisset afferre, Germaniæ quidem allaturam exitium innumerabilium animarum per hæresim, innumerabilium verò corporum per bella ciuilia. Quapropter cum solemnibus tunc iniretur Conuentus Augustæ, Maximilianus Cæsar exposuit ibi Septemuiris, ceterisque Procerum Ordinibus nouas doctrinas, quas Lutherus de Indulgentiis & de auctoritate Anathematis disseminabat; circa quod etiam scripto vulgauerat perniciosam concionem à se habitam, quod se suosque audaciâ muniret contra fulmen illud, quod in se vibrandum præuidebat. Illinc etiam per literas certiore fecit Pontificem, Martinum obdurescere in suis hæreticis doctrinis, quas vt tales Magister sacri Palatii notauerat: adiecitque, eum foueri patrociniis quorundam Principum. Proinde Pontificem enixè rogabat, vt auctoritate suâ prospiceret & consuleret: quidquid enim à Sanctitate sua, ad quam res pertinebat, fuisset sancitum, effecturum se vt in omnibus Imperij sui locis obseruaretur.

5 Hæ Maximiliani literæ, in * Operibus eiusdem Lutheri impressæ, à Suauis certè prætermittendæ non erant, si Lectorem de hac causa sincerè voluisset edocere; quippe quæ iactatam vulgò in Leonem accusationem diluissent, quali nimis propere Lutherum irritasset, plagamque perfreuerat. At situm hoc est in animis mortalium, vt in aduersis rebus culpa semper attribuatur ei quod patratum est, magnique existimetur emolumenti id quod prætermisum: atque hinc est, quod præterito ac præsentis numquam satis contenti, maximam in futuro voluptatem speremus, plurimumque commodi fingamus in eo quod non fuit, posito quod fuisset.

6 In vno fortasse defecit Leo, sed excusabili defectu, quippe summis Principibus consueto: nimium scilicet credidisse, posse re ipsâ obtineri à se, quod iure potuisset; illectum tamen ad eam opinionem à prolixis plenisque obsequij Cæsaris pollicitationibus.

Hinc

1518. Hinc omisit planè rem prius cum Saxone stabilire, à quo eius effectus pendeat; quandoquidem neque sacra Pontificis auctoritas vim obtinet contra nolentem, neque profana Maximiliani se tam validam ostentabat, quæ posset suo iussu pollentem viribus Septemviri detertere. Quare Saxo, qui ante susceptam priuati hominis tutelam fortasse honori sibi duxisset, duobus hiis summis Principibus sponte gratificari, compulso ad reuerentiam Lutheri, dum opportuna erga se officia negligebantur, se paulatim abduci passus est ab ea vi, quam incutit viuida eloquentis hominis vox, & auditorem doctrinâ superantis: adiecto etiam delectamento, quo gaudent Principes, hominem in sua ditione natum supra ceteros externos sapientiâ ac ingenio excellere, & consuetâ propensione putandi, debiliorem à potentiore opprimi.

Romæ itaque, vbi lentius quàm pro rei magnitudine mora trahebatur (vbi mos est in Aulis maximis, in rebus quæ nondum ingentes videntur, ac præsertim procul spectatæ ipsâ longinquitate minuuntur) Augusto ineunte, nimirum nono mensè post excitationem à Martino turbas, mandato Pontificis expeditæ ad Lutherum literæ ab Apostolicæ Cameræ Auditore, quibus in ius ritè vocabatur Romam, vbi intra sexagenum diem præsens causam diceret super iis quæ ipsius doctrinæ opponebantur. Causæ Iudex idem Auditor delegatus, qui ex suo munere Pontificias omnes sanctiones exequitur. Sed quò Theologi iudicio dirigeretur, collega illi adiunctus sacri Palatii Magister, cuius supra facta est mentio, ad quem causa spectabat, quippe tunc generalem Fidei Quæsitorem: cogitaret interim Lutherus, an illum vellet, vt ipsi fas erat, suspectum denuntiare, ob commissam prius inter eos contentionem.

CAPUT VII.

Effecta post diem Luthero dictam.

HÆc in ius vocatio, Lutheri animum summoperè exagitauit; quippe certum non parere, incertum an impunè id posset. Promiserat illi Saxo, se non permissurum vt vi extra Germaniam traheretur: sed idem non ignorabat, Principes etiam non semper posse præstare, quod cum promiserant, se posse putarant. Neque tum illi erat tantum impudentiæ, vt satis esset ad sustinendam à Pontifice in causâ Fidei damnationem citra pudorem. Eapropter iteratas scripsit, * atque anxias literas ad Septemviri, Conuentus causâ commorantem Augustæ, & ad Georgium Spalatinum, illius

* Epist. 41.
tom. 2.

Aulicum,

Aulicum, sibi quæ fidum. In earum nonnullis eos enixè rogabat, ut Septemuiro ac Cæsare intercedentibus, à Romano Pontifice delegarentur suæ causæ Iudices intra Germaniam; unde obligatione Pontifici se statuendi soluebatur, simulque manebat facultas ad eum post primam sententiam prouocandi, & interim patronis & assessoris se muniendi. * Curauit etiam, ut idem peteret à Pontifice Wirtembergensis Academia, quæ Leoni testata est, Lutherum contaminatum non esse vllâ doctrinâ repugnante Romanæ Ecclesiæ, cui Academia ipsa, cuius alumnus erat Lutherus, integram confessionem atque obedientiam profitebatur: sed tantummodò propositas ab eo fuisse disceptantis, non affirmantis modo theses aliquot, liberiùs quàm eius æmuli ferre potuissent.

* Tom. I.
Operum
Lutheri.

2. Veritus tamen Lutherus, ne Pontifex illis postulatis non assentiretur, aliis literis à Septemuiro postulauit, ut simularet se à Luthero rogatum, ut ipse peteret per Septemuiro ditionem, eius interpositâ fide, iter facere quo Romam peteret; se verò recusasse, adscriptâ literis diem veram diem antecedente: ut Lutheri postulatio mentiretur tempus opportunum (quod iam defluerat) ad eam re exequendam priùs quàm sexaginta dies præscripti elapsi fuissent. Addebat etiam nescio quæ sophismata, quo factum à mendacio liberaret: nullius tamen testimonio mihi liquet, Saxonem ad eam indignitatem adductum: solum rogauit Saxo Caietanum Cardinalem, quem supra memorauimus, tunc apud Cæsarem legatione fungentem, ut exoraret à Pontifice illius causæ delegationem in Germaniam. Iuuat hinc in transitu notare, falsum esse quod communiter hac de re scribitur, Caietanum scilicet, utpote insignem Theologum, in Germaniam missum, ut Martini nouis conatibus obstitere. Eius legatio casu, & ex aliis causis orta est: siquidem eo tempore Italia metu perculsa ob Turcæ propinquas victorias, quas in dies reportabat, Romanus Pontifex Christianorum Principum fœdus contra communem hostem promouebat: eiusque gratiâ

* Epist. 56.
tom. I.

14. Martij, an. 1518. * destinauit in Vaticano Senatu quatuor Legatos, ad Cæsarem, & ad Reges Hispaniæ, Galliæ, & Angliæ. Ad primum designatus fuit Alexander Farnesius Cardinalis, cui Sadoletus, à Secretis Pontifici, mandata præscripserat, in quibus nihil de nouis Lutheri cœptis, quippe de re nullius tunc existimationis. Postea, ægrotante Farnesio, successit in Senatu Vaticano habito die 26. Aprilis * Caietanum Cardinalis. Cum igitur is in Germania ob aliam causam versaretur, suas interposuit ad Pontificem preces, Septemuiro impellente.

* Blasius
Cæsenas in
Diariis Leo-
nis X. ann.
1518. & A-
cta Consi-
storialia die
14. Martij.
* Blasius
Cæsenas ubi
supra. & A-
cta Consistor.
26. Aprilis.

Pars I.

D

At

1518.
* Lutheri
Operum
Tom. I.

At verò gliscebant Romæ indignatio contra Lutherum, ex nuntiis de gliscentibus in Germania eius erroribus. * Proposuerat ille in Vniuersitate Heydelbergenſi, priuſquam Romam acciretur, aliquot ab eo nuncupata *Paradoxa*, appoſito ad ea confirmanda tractatu.

Aſſirmabat illic: Humana opera omnia eſſe peccata lethalia; ſolumque venialia euadere, ſi fiant cum metu ne ſint lethalia.

Solam Fidem ad ſalutem ſufficere.

Post peccatum Adami nullas in homine remanere reliquias liberi arbitrij.

Voluntatem nihil operari in bonis actibus, ſed ſolum exercere miniſterium cauſæ *Materialis*, vt dicunt, & *Paſſiue* in iis excipiendis, non verò eos producere; atque idem ante Adami peccatum eueniſſe.

Quæ opiniones ex ipſius Lutheri confeſſione adeò enormes viſæ ſunt, vt riſum ſæpius in corona excitauerint. Fuit etiam ibi qui diceret, ſi ruſtici eas propoſitiones audirent, haud ſanè ſe à iactu lapidum abſtinerent. Sub idem tempus, per effrenatam obloquendi licentiam, eſt debacchatus in ea quæ apud Philoſophos maximæ ſunt reuerentiæ, pluribus poſitionibus productis tam genericis quàm peculiaribus, in ſummum Ariſtotelis eiufque doctrinæ contemptum, Anaxagoræ, Pythagoræ, ac Platonis placitis antepoſitis.

C A P V T VIII.

Cur Lutherus huiusmodi opiniones docuerit, & præſertim inter eas quedam adeò incredibilia; & tamen affectus nactus ſit.

IAm verò ſi hæ opiniones de Luthero narrarentur, non autem in ipſius voluminibus palàm eſſent, eas equidem vel amplificationes, vel malignas interpretationes, vt crebrò aſſolet, æmulorum putarem. Sed cùm eas iterum atque iterum ille pronuntiarit, ac diu ſuſtinuerit, mirum ſanè videtur, quò pacto ipſe non agnouerit falſas, & aliis perſuaſerit pro veris. Verumtamen, ſi rem intimè perſcrutemur, deprehendemus, vbi ſic primò exilire cœpit, aliam nequiuiſſe viam inſiſtere, quæ duceret quò inhiabat. Me non latet, quandoque Scriptores ſibi fingere myſteria & prouida conſilia, in eo quod reapſe cæci caſus fortuitum opus fuit; nec pro certo aſſirmauerim, non idem mihi euenturum in ſequenti coniectura. Quòd ſi ex vna parte debiliſſimum ingeniorum eſt, ſibi ſuadere, cunctas mortalium actiones altiffimum ſibi finem præfigere; quemadmodum

modum ferè oculi, siue ex infirmitate siue ex tenebris, ad obuia 1518.
quæque, quamuis parua, quasi ad grande quiddam expauescunt:
ex altera nos docet Natura, vbi obleruatur actionum ordo consen-
taneus operi ab iis effecto, existimandum nobis, earum artificem
fuisse consilium. Quapropter si fortè aberrauero, non ideo temerè
agam in exponenda textura Lutheri, quæ mihi visa est deprehendi
in eius liciis, ad telam, quam contextam videmus, consueiendam.

2 Erat ille, vti diximus, appetens non tam veri quàm noui. Cœ-
pitque aliquid nouare in ea materia, quò motus animi hominem
compulit, suorumque domesticorum fauor impulit. Conatus ita-
que Indulgentiarum venerationem abiicere, quamdam reperit opi-
nionem à S. Thoma confutatam; earum nempe vtilitatem in eo
solum sitam, quòd Canonicas pœnas remittant. Et quoniam S. Do-
ctor hinc vt absurdum deducit; Si hoc ita foret, Indulgentias
damno futuras, quippe quòd pœnæ canonicæ nihil aliud erant,
nisi medicamenta; vnde ab iis soluere peccatores, perinde esset,
ac soluere ægrotos à suscipienda medela: libenter Lutherus hanc
sententiam arripuit, quò eamdem consecutionem concederet, ob
cuius falsitatem S. Thomas eam refellit; vtriusque animis ad op-
posita regione spectantibus, cum hic studeret defendere, ille im-
pugnare commodum, quod fideles sperant ex Indulgentiis sibi de-
cerpendum. Haud tamen audebat vaser ita derepentè Indulgen-
tias omnino contemnere: idcirco alteram simul sustinendam sibi
suscepit opinionem, asserentem, Indulgentiarum beneficium, quod
spectat ad pœnam Purgatorij, aliud non esse, quàm declarationem
illius fructus, quem opus bonum ex se obtinebat ad eiusdem pœnæ
remissionem. Atque hæc sententia concordabat cum ea, quam mi-
nus consultè dixerat Magister cum aliis Scholasticis; nimirum in
foro Pœnitentiæ nihil aliud esse Absolutionem, nisi declarationem
veniæ à Deo datæ ex vi perfecti doloris, quem pœnitens sibi inesse
Sacerdoti confirmat. Propterea Lutherus hanc etiam doctrinam
assumpsit: sed quoniam hinc oriebat, Sacramenta nouæ Legis,
cuiusmodi est Pœnitentia, verè gratiam non efficere, sed tantum-
modo significare, ideoque in hoc non excellere supra Legis anti-
quæ Sacramenta, hoc ipsum etiam Lutherus libenter admittit.

3 Ad hoc: quia vt Indulgentiæ possent à nobis impertiri defun-
ctis, videbatur opus esse consensu in excipientibus tale donum: ideo
Lutherus sedulo perquisiuit cunctas opiniones, quæ probabiles
quæ improbables, quibus hunc nodum nequius implicaret. Ac pri-
mo quidem cum aliquibus consensit, * negantibus, eas animas de

In 4. Di-
stinct. 20.
Quest. 1.
Art. 3.

* Dionysius
Cartusianus,
quem
postmodum
secutus est
Michael
Baius.

D 2

sua

1518. sua salute certas esse: vnde arguebat, easdem non posse dono as-
sentiri, quandoquidem, an illius essent capaces, ignorabant; non
animaduertens, dum illæ non experiuntur se Deum odio habere,
satis nosse, extra inferos degere, adeoque in tuto versari; nisi singa-
mus, eam cognitionem, quam in hac vita Fidei beneficio obtinue-
rant, amisisse. Propterea significauit, se propendere in aliorum sen-
tentiam, opinantium, eas animas interdum recusare huiusmodi le-
uamentum, vt in ipsis diuina Iustitia expleretur: perinde quasi ma-
gis in se amarent effecta Iustitiæ, quàm Misericordiæ ex meritis
Redemptoris.

Tertiò: quoniam potissima causa, cur fidelium pietas conetur 4
opem ferre illis animis, est impotentia sibi metipsis opitulandi,
quippe sitis extra merendi statum: & hoc itidem negauit Luthe-
rus, affirmans ibi charitatem augescere; ac proinde par non esse,
vt fideles sibi bonum subtrahant, vt porrigant illi, qui melius pos-
set idem sibi comparare de suo.

Iam verò, tametsi nonnullas ex dictis opinionibus tenuerit, vt;
significatum est, nonnemo Scholasticorum; tamen S. Thomas,
animaduertens absurdum inde manantibus, eas confutauit, & cum eo
communis consensus Doctorum maximi nominis; quorum do-
ctrinæ adhæserat iam Ecclesia tum in Conciliis expressè, veluti in
efficacia nouorum Sacramentorum, ac speciatim Absolutionis in
Sacramento Pœnitentiæ; vt Florentinum declarauit: tum in Di-
plomatis, vsuque Pontificum, veluti in eo quod spectat ad Ecclesiæ
Thesaurum, ac vim Indulgentiarum pro viuis ac defunctis; vt ap-
paret in celebri Constitutione Clementis Sexti. Eapropter Luthe-
rus adnatus est non modò S. Thomam, communemque Schola-
sticorum consensum, sed Pontificis etiam atque Ecclesiæ auctori-
tatem, eiusque traditiones paruipendere.

Intellexit porrò, subtracto hoc fundamento corruere multa no-
stræ Fidei dogmata, quippe claris verbis à Sacris Literis haud ex-
pressa: ipse verò (vt solent qui iam æstuant ardore certaminis)
haud retraxit pedem, quin in peiorem nouandi exarsit cupidinem;
& quæcumque dogmata putauit aliunde probari non posse, im-
pudenter reiecit.

Deducebatur ex his, non esse in terris certum Sacræ Scripturæ
Interpretem, nullique obnoxium errori: vnde, ne fateretur Fide-
les temerè atque incertò credere, affirmat; sibi quemque interpre-
tem Dei esse, habentem pro certa suæ fidei regula diuinum affla-
tum, quem in semet experitur.

Huius-

- 7 Huiusmodi doctrina secum trahebat, negandam esse Romano Pontifici eam iurisdictionem, quam in Ecclesia vniuersa tamquam Christi Vicarius exercet; tamen nonnullis Principum molestam, existimantibus, tantumdem ipsorum detrahi potestati. Accedebat auaritia in iisdem potiundi amplis illis prouentibus, quos vel maiorum, vel subditorum suorum pietas Ecclesiæ donauerat, & quorum libera distributio penes Romanum Pontificem erat, tamquam penes Ecclesiæ Caput. Lutherus igitur consentaneo suæ doctrinæ, suique propositi consilio, cœpit concutere omnem auctoritatem Legum Canoniarum, & iurisdictionis Ecclesiasticæ, omnesque Sacerdotiorum institutiones, seu merè Ecclesiasticas, seu etiam Religiosas.
- 8 Sed hæc illicia non erant populis accommodata, quibus vsui sunt immunitates illæ, quas secum affert Clericorum status, atque illi redditus, qui cum à Pontifice non possint sibi retineri, inter priuatos distribuuntur, ac plerumque inter vnus cuiusque Regionis populares. Vnde postea experimento compertum est, Prouincias ab Ecclesiæ obedientia subtractas, non idcirco pecuniosiores ditioresque quam antea fuerint euasisse. Et alioqui iucundum ac speciosum cuilibet accidebat, eminere in Christiana Republica Aulam vniuersalem, quæ promiscuè fideles omnes complectatur, & absque multo Patriæ nataliumque discrimine supremum Principem eligat, ac tot præterea Senatores regio in honore habitos à tam magna tamque præcipua generis humani parte, præter innumerabiles Antistitum præfecturas, honorum ornamenta, Sacerdotiorumque vectigalia: quæ omnia ibi dispersita recreant quamplures re, omnes spe; quæ forsitan inter mortales magis recreat quam res ipsa, nobis penè exhibens delibanda ea bona, quæ maiora videntur ac dulciora animo concepta, quam re experta.
- 9 Itaque quò populos alliceret, sine quibus Principum cuilibet non plus inest virium quam vni de populo, alià illecebrâ ad eos insecandos opus habuit. Ea verò fuit sensus licentia, abiectio metus gehennæ, & liberatio à moribus conscientia. Ad hoc aliquid verè conferebat indicata iam solutio à legibus Ecclesiasticis; non tamen satis erat, dum naturales ac diuinæ perstarent, duriores fortasse catenæ, & absque dubio maximè indissolubiles. Idcirco Lutherus eas etiam perfringere conatus est: cumque in Epistola Pauli ad Romanos animaduertisset, argui ab Apostolo tam Iudæos quam Ethnicos, quòd sibi salutem sempiternam pollicerentur merito operum, ad obseruandam siue scriptam siue naturalem legem exhibitorum,

1518. bitorum, monstratque neutros propriis viribus posse memoratas leges implere, animam verò iustitiam haud esse mercedem operis nostrà vi parati, sed fructum fidei nobis à Redemptore donatam; hæc verba inconditè accepit, docuitque præceptorum obseruantiam haud esse possibilem; opera esse ad salutem inutilia; solamque fidem sufficere: quamuis idem Apostolus in secunda memoratæ Epistolæ parte, pluribusque aliis locis bona opera, præceptorumque effectiōnem ardentèr inculcat, denuntiāns, eos qui vetita peragunt, cæleste Regnum haud ingressuros. Quoniam autem confidens animal homo est, ac libenter extollitur in temerariam fiduciam, fidemque tribuit facienti spem certam boni, desumpsit quædam eiusdem Apostoli dicta, vbi Christianos cohortatur, vt plurimum spei collocent in eius Domini ope, qui ipsos fide suâ illuminauerat: omisitque aliis verbis, quibus idem Paulus redigit in memoriam metum, quæ quisque de suo statu coram Dei oculis debet concipere, pronuntiavit: Nobis firmitate Fidei credendum esse, diuinam gratiam nobis inharere.

Vltrà progressus, specie quidem quasi diuinæ misericordiæ omnia tribuenda censeret, sed re verà, quò omni onere curaque humanam ignauitiam liberaret; negauit in hominis anima esse vim efficiendi honestos actus, sed merè eos à diuina gratia excipiendi, non aliter quàm aqua calorem ab igne accipit; detorsitque ad huiusmodi sententiam varias Sacræ Scripturæ & Augustini assertiones, quibus dicitur, nos ex nobisipsum nihil posse; neque solum quod possimus, sed etiam quod operemur, Dei donum esse: quasi verò eadem locutio oppositum non conficeret. Quandoquidem si nos posse Dei donum est, ergo possumus: quòd si etiam Dei donum est nos operari, ergo reipsa operamur. Ita etiam dici solet, Quidquid possunt, & quidquid efficiunt corpora inferiora, cæli beneficium est: non quòd ea non sint effectrices causæ nouorum effectuum; sed quòd à cæli affectionibus excipiunt eiusmodi impulsione, vigorem, atque adiumentum, vt absque ipsis nihil efficerent, & nihil possent.

Opinionem iam indicatam, quæ tollebat è medio necessitatem operum à Diuinis legibus iniunctorum, quòd nimis incredibilis videbatur, studuit ille quodam mysterio mitigare; affirmavitque, ea opera in manu nostra non esse, propterea quòd Adami noxa liberum arbitrium nobis sustulerat: non quidem ad actiones ciuiles (quæ ratione humana commercia, leges pœnasque à Principibus profanis illatas illæsa seruabat) sed ad pietatis opera, atque animæ salutem.

saluti conducentia. Atque ut hanc doctrinam persuaderet, abusus est quibusdam effatis diui Augustini contra Pelagianos, peccatum originale negantes, arrogantisque naturæ viribus perfectam legis obseruantiam & salutem, statuta ceu suæ rationationis basi aduersus id, quod Caietanus Cardinalis scripserat, hac asseritione: Tribuere exsuperantiam Augustini locutionibus in hæreticis impugnandis, idem esse, quod infirmare Ecclesiæ fundamenta contra Pelagium, & vniuersæ veterum Patrum auctoritatem. Cum ergo S. Augustinus dicat, sublatis per peccatum Adami iustitiæ originariæ donis, haud posse nos bene agere, nisi denuò nobis Deus opituletur gratiâ Redemptoris, & quidquid nos ex nobis, non verò ex vi gratiæ agimus, esse peccatum; docuit Lutherus, quodcumque nostrum opus reipsa peccatum esse, sed à Deo pro sua miseratione, culpæ non assignari fidelibus.

1518.
In thesibus
defensis præ-
sidente Lu-
thero à
Francisco
Güntero
Witten-
bergæ an-
no 1517.
num. 1. 2.
& 3. in to-
mo 1. Ope-
rum Luth-
ri.

12 Sic itaque per ostentationem submissi gratiæ animi erga Deum, sublata ab homine omni facultate, adeoque omni debito recte agendi, perfregit molestissimos illos dentes, quibus seuerâ conscientia mortales arrodit; eademque operâ seipsum absoluit ab ea vitæ innocentia, ad quam alioquin ipsum adstringebat ratio personæ, quam agendam susceperat in hac scena, diuini interuentij: quam certe personam, nisi prius eâ opinione inductâ, retinere non potuisset absque sibilis theatri, vitam ducens inter petulantiam ac furorem animi excandescens, interque crapulam ac lasciuiam concupiscentis.

13 Quod autem hæc doctrina principiis rectæ Philosophiæ ex præscripto Aristotelis aduersabatur, tanti Philosophi existimationem euertere aggressus est, utpote multos errores contra Fidem scribentis: dissimulato discrimine inter ea, quæ protulit in medium Aristoteles tamquam dubitationi obnoxia, & per prolixam obscuramque argumentationem deducta, in quibus humanæ mentis imbecillitate nonnumquam labitur; & ea, quæ idem statuit tamquam positiones naturæ perspicuas, cuiusmodi sunt: Inesse nobis tam agendi libertatem, sine qua neque supplicia neque præmia mereremur, quàm innatam ad liberè agendum vim, sine qua actiones nec voluntariæ neque vitales esse possent.

Animos præterea addidit ad has doctrinas disseminandas temporis quædam conditio, quæ spem copiosæ messis augebat. Hæc fuit secta, quæ adhuc in propinqua Bohemia vigeat, Hussitarum, plures ex iam dictis erroribus asserentium; cum scilicet vi infinitis partibus maiore opus sit ad rem ex nihilo procreandam, quàm ex paruo propagandam.

Hæc

1518. Hæ igitur, quantum possumus assequi coniecturâ non vanâ, 14
 fuere causæ, cur Lutherus, in ludum fortuito ingressus, eâ in al-
 ueolo dispositione repertâ, latrunculos in hanc formam promo-
 uerit. Et quemadmodum ingens inde, tametsi damnosum lucrum
 protuenit, ita longè maius forsitan reportasset, nisi geminum ob-
 staculum offendisset. Alterum ex parte Dominantium, quippe qui
 animaduenterant, idem esse à Romani Pontificis obedientia se
 subducere, ac subditis exemplum præbere, quo se pariter ab ipso-
 rum Principum obedientia subducerent: tum ex eo quòd cuius-
 cumque Principis auctoritas in profanis haud nititur validioribus
 firmamenti diuturnæ possessionis, existimationisq̃ue communis,
 quàm Romani Pontificis in rebus sacris. Quare dum alteram ipsi
 concuterent, docuissent alios de altera dubitare; tum quòd eâ
 persuasione sublatâ, quâ Monarchicum regimen à Christo insti-
 tutum putatur, cum hoc (saltem inter Ecclesiastica) sit perfe-
 ctissimum, multò sanè fortius Monarchia depellitur à Dominatu
 profano, in quo eam rationes minùs validæ suffulciunt.

Alter obex, qui Lutheri progressus retardauit, fuit ex parte po-
 pulorum. Diffractâ siquidem vnitate Fidei, res in vnica sectione
 contineri non potuit, sed necessariò ferè in infinita diffracta. Et
 ratio in aperto est: nam sublatâ regulâ, vnica, certa, ac sensibus
 manifesta credendi, sed constituto pro regula impulsu interno;
 confestim necesse est, vt pullulent tot sectarum genera, quot ij
 sunt, qui arrogantes sibi aliquam ingenij præstantiam, persuasum
 habent, penes se esse clauem ad referendas arcanas cæli notas in Sa-
 cris Paginis exaratas. Profectò ablatâ per tam multiplicem par-
 tium diuisionem cuiusq̃ue sectæ vnitate, aufertur concordia ac
 firmitas, adeoq̃ue vis & veneratio. At verò Catholica Ecclesia
 regulam suprâ memoratam retinendo, arque ita concordiam & fir-
 mitatem, semper venerabilis præpotensq̃ue perdurat.

CAPVT IX.

*Pontifex Lutheri causam Legato committit: & quid
 inter eos actum sit.*

HAud grauatè Pontifex annuit Frederici precibus de commit-
 tenda Lutheri causâ in Germania, quando præsentia ibi Le-
 gati opportunitatem suppeditabat, eundem causæ Iudicem con-
 stituendi; quod videbatur rerum conditionibus mirificè accom-
 modatum. Simul enim Principem obstringebat ad exequendam
 senten-

sententiam Iudicis, quam ipse postulauerat; simul etiam negotium collocabat in Theologo eius ætatis spectatissimo, ac facile principe: adeoque decissio non potuisset sperari vel directâ melius à doctrina, vel commendata magis à fama: cui famæ oportebat satisfieri & propter dignitatem Pontificis, & quò sententia per venerationem id efficeret, quod per vim extorqueri non poterat.

- 2 Grauis tamen ea delegatio Luthero accidit; quippe tria illa mirum in modum eminebant in Cardinali, à quibus maximè Lutherus abhorrebat: Non solum esse Iudicem Ordinis Dominicani, sed eiusdem supremum fuisse Moderatorem: Ingenium obtinere usque adeò Scholasticis doctrinis refertum, ut in illis planè regnaret: Inherere tam studiosè Theologiæ à S. Thoma traditæ, ut in ea interpretanda reliquos omnes, adeoque seipsum superauerit. Verumtamen à Frederico confirmatus, plurimisque illius commendationibus communitus, Augustam se contulit; sed noluit Caietano se sistere, nisi prius à Cæsare fide acceptâ: neque Cæsar eam interposuit, nisi prius voluntas Legati sibi suboluisset. * Hic verò, quò procliuior esset congressus, assensus est: noluit tamen assensum suum patefieri, ne hac ratione comprobaret, à profano Principe fidem porrigi reo, in causa Religionis ad Romanum Pontificem iam delatâ.

* Epistola
Cardin. Caietani ad
Ducem Saxonie, to-
mo I. Ope-
rum Luthe-
ri.
Tom. I.

- 3 Mandauerat Leo Cardinali per diploma, cuius exemplar extat in ipsis Lutheri libris, ut cum sibi liqueret ex fama, aliisque certis indiciis, Martinum Lutherum hæreticarum opinionum fontem esse, ubi tamen hic sponte se sisteret, erroresque retractaret cum intimæ poenitentiae significatione, in Ecclesiæ unitate benignè eum reponere: sin minus, accitâ profanorum Principum operâ, eum carceri manciparet. Quòd si Lutherum in sua potestate habere non posset, illum eiusque assecclas, atque eos omnes qui hominem defenderent, excepto Cæsare, percelleret anathemate; Sacris etiam interdicere cunctas regiones ipsum excipientes, & quemcumque locum quousque ibi degeret, ac ternis postea diebus. E diuerso concessit Legato, ut cunctis sibi obtemperantibus in ea re, plenam Indulgentiam, aliaque priuilegia ac beneficia tribueret.

- 4 Mentitur hic Suauis, dum narrat iniunctum fuisse Caietano, ut Sacerdotia & præmia Luthero polliceretur, si de illius obedientia spes affulgeret. Hoc haudquaquam legitur inter Pontificis mandata, in ipsius Lutheri voluminibus impressa. Perinde certè id fuisset, ac ab illo licitari simulatam quamdam obedientiam, non eum flectere ad veram. Imò non tam id præ se tulisset speciem obsequentiæ

Pars I.

E

subditi

1518. subditi erga Principem, quàm concordia ac pactionis inter duos æquo iure disceptantes. Ne ipse quidem Lutherus quidquam indicat de huiusmodi conditionibus, in proluxa illius congressus narratione. In reliquis pariter Suavis historia de hac re discrepat ab eo quod hinc Lutherus, hinc Ioannes Baptista Flavius, ibi Legato ab Epistolis, referunt. Quod ostendit, illum haud satis fuisse vel diligentem in rerum notitia perquirenda, vel fidelem in proferenda; & instar Poëtæ potius quàm Historici, haud valdè laborasse de veritate.

Conuenit Martinus Legatum, à quo humanissimè, vt ipsemet fatetur, acceptus est. Si eidem credimus, tria petiit ab eo Caietanus: Vt propositiones perperam à se edictas improbaret: Vt eas in posterum ne proferret: Vt abstinere à quavis alia doctrina, Romanæ Ecclesiæ auctoritati contraria. Si Luthero, inquam, credimus: nam indicata narratio Ioannis Baptista Flauij, à Secretis Cardinali, habet, satis Legato fuisse, si Lutherus scripto affirmaret, se subdere doctrinæ quam Ecclesia Romana fideles docuerat, nullà imposita expressâ palinodiâ. Sed quoniam hoc non consonat aliorum narrationi, assensionem hac ab re cohibemus; tametsi magis idonea ad notam duritatis in Legato delendam, quàm illi in huius rei tractatione hominum rumor inurit.

Negauit Lutherus, prolatam à se ad eum vsque diem assertionem vllam contrariam dogmatis Ecclesiæ. Tunc duas illi Cardinalis obiecit.

Prima dicebat, In Ecclesiæ thesauro merita Christi & Sanctorum non contineri.

Secunda, Ad obtinendum fructum Sacramenti, opus esse credere Fidei firmitate, illum obtentum iri.

Adiecit Legatus, alteram repugnare Constitutioni Clementis Sexti, cuius initium est, VNIGENITVS: alteram, refelli claris Scripturæ dictis, negantis posse quempiam certò scire sibi gratiam inesse.

Respondit ad primam Lutherus, perlectam à se fuisse Clementis Constitutionem, & alteram Sixti Quarti, illi concordem: non tamen idcirco se per eas dimoueri; cum anteferenda sint Pontificum sententiis Scripturæ oracula, à quibus dissidebant in multis binæ illæ Constitutiones, prout ipse conabatur ostendere. Ceterà, Pontificum Romanorum auctoritatem haud esse falsitatis immunem, quin etiam Conciliorum censuræ subiectam esse. Ibiq; reuocare cœpit in medium Gersonis sententiam, recentisq; Synodi Basileensis. Qua in re satis aperuit, verba, quibus identidem affirmat

marat

marat se obtemperaturum Pontificis decisioni, omniq̃ue planè obsequio Romanæ Ecclesiæ sensis adhæsurum, simulationes fuisse ad tempus aucupandum, & ne plus audaciæ in eo negotio ostentaretur, quàm in præsentia opus foret. Si namque, ubi se premi sensit, Clementem & Sixtum erroris damnauit, Sedemq̃ue Apostolicam vniuersè fallacem pronuntiavit; intelligi satis poterat, idem quoque in Leonem ausurum fuisse, ubi res compulisset. Ipsemet discrete memorat, paratum se ad obsequendum exhibuisse ad speciem quamdam vrbauitatis, at obfirmato animo se numquam reuocandi.

8 Ad secundum obiectum varia protulit Lutherus Scripturæ dicta, quæ vel nobis præcipiunt fidenciam in diuina misericordia, vel tamquam necessarium cuicumque ad Deum accedenti, vt ipsum credat se quærentes remuneraturum. Atque hoc pacto confunde-
bat nunc Fidem cum Spe, nunc vniuersalem iudicij firmitatem de remuneratione diuina, cum peculiari de præsentī in nobis habitu-
dine, qualem postulant diuinæ promissiones remunerandi quæ-
rentes Deum vt oportet.

9 Legatus optimè intellexit, neque decorum esse, neque conduci-
bile cum eo disceptare, qui & auctoritatem Romanæ Ecclesiæ re-
pudiabat, & eò venerat non animo subditi quo se submitteret, sed
tamquam aduersarius vt altercaretur, nixusq̃ue ingenio, quasi
peruersæ affectionis patrono, noua semper effugia reperisset. Ex
altera verò parte, si Cardinalis, vt accidit in actu & improuisis
iētibus disputationis, rationem aliquam responsionemve minùs
firmam adduxisset, Lutherus & ipsius asseclæ mille tubarum clan-
goribus per vniuersam Germaniam triumphum cecinissent. Quod
sanè Romanæ Sedi dedecus conflasset, causæ verò aduersam opi-
nionem apud imperitum vulgus; quod tamen summam obtinet
potentiæ, adeoque si non iure, saltem re summum tribunal existit.
Legatus igitur, graui simul ac benigno vultu subridens, declarauit
se nolle cum eo contendere; sed hortari parentis modo, vt reuo-
caret errores, seque Ecclesiæ iudicio submitteret. Quo in sermo-
ne dulcedinem suadentis, aliquà minitantis acrimoniâ appositè
temperauit; satis gnarus, tunc sanè timorem esse causam effica-
cissimam interiùs ad hominem permouendum, cum exteriùs hone-
stior adest species quâ moueatur. Et quoniam videbatur Luthe-
rus his consiliis acquiescere, quippe qui nihil amplius reluctatus
discesserat; tunc sanè Caietanus (vt cuique mos est magnam sibi
efficaciam in suis suasionibus polliceri) certam concepit spem sibi
hominem restituisse.

E 2

Rediit

1518.

Rediit postridie ad Legatum Lutherus; sed inopinato comitatu, nimirum cum scriba publico, & quatuor Senatoribus: nec ita multò post superuēnit Ioannes Stupitius, Vicarius Generalis eius Ordinis in Germania. Contestationem scriba legit, quā denuntiabat Lutherus: Nolle se vlllo in articulo Romanæ Sedi obflittere; quin illi subdere quidquid dixerat, & quidquid seu tunc, seu postea dicturus esset. Addebat, Propositiones à se ad eam vsque diem assertas, probas esse, diuinisq̃ Literis consentaneas. Denique, se paratum esse id ipsum quāuis disputatione defendere; acquieturum verò iudicio cuiuscumque Academix ex tribus Cæsareis celeberrimis, hoc est Basileensis, Friburgensis, & Louaniensis, nec recusaturum vniuersalem studiorum matrem, nempe Parisiensem.

At verò Legatus non poterat absque indignitate sui Principis cuiusque tribunalium causam committere. Præterea satis exploratum erat, ea omnia moras esse ac diuerticula, non quò sibi satisficeret de Iudice, sed quò alius ex alio semper commutaretur, vt nulum tandem haberet: quod ex euentu postea compertum est, cum iudicium Colonia ac Louanij, & paulò post etiam Parisiorum, damnationem Pontificis comprobantium, Lutherus tam petulanter est aspernatus. Quapropter Cardinalis hisce nugis abruptis, denudò cohortatus est vehementer hominem, vt errata retractaret, ostensâ huius remedij necessitate, ad euitanda pericula quibus premebatur. Sed Lutherus adduci non poterat, vt accepto vulnere tam acerbo sanitati consuleret. Et quo pacto vsuuenit litigantibus, qui vbi causâ ceciderunt, semper conqueruntur se à Iudice inauditos, quia noluisent factum sibi vmquam audientix finem, litemq̃ue diiudicatam; impensissimè flagitabat, vt causæ suæ momenta scripto consignata expenderentur, quandoquidem pridie eius diei secum Legatus satis * digladiatus erat.

* Verbum
Lutheri.

Ad ea Legatus subiecit: *Fili, nec tecum digladiatus sum, nec digladiabor, aut disputabo. Charitate parentis contendi, vt ad obsequia Pontificis & Ecclesiæ redires; nec abnuo ex commentario cognoscere quæ à te adducuntur, vt omni ex parte tibi fiat satis.*

Nimis enim uerò arduum accidebat homini arrogantis ingenij, & qui tantum in eo negotio procefferat, palinodiam canere. Ex altera parte, dum ille non ampliùs cogitatione, sed oculis voraginem metiebatur, cuius ad oram se præcipitanter adduxerat, planè exhorruit; dolensq̃ue se eousque progressum, cupiebat pedem retrahere, dummodò terga non verteret. Hæc animi perturbatio effecit, vt eâ nocte ingenij vires omnes impenderet, quò nouam aliquam

quam sibi viam aperiret, quâ suam opinionem tueretur, simulque infamiam effugeret despectæ auctoritatis Sedis Ecclesiæ Romanæ. Quare Constitutionem VNIGENITVS legens eo microscopio, quo omnes atomi non solum sub aspectum veniunt, sed migrant in species ingentes, comperit ibi affirmari, Thesaurum Ecclesiæ fuisse à Christo acquisitum. Quare die postero ad Legatum regressus, prolixum obtulit commentarium, plurimis argumentis refertum, pro more litigantis ex animi commotione: at præcipuum, & quo magis intumescebat, quasi ea Constitutio sibi faueret, illud erat, quod cum ea diceret acquisitum fuisse thesaurum Ecclesiæ à Christo propriis meritis, oportebat hunc thesaurum à meritis secerni, ut à causa seceretur effectus.

14 Verum nimis in aperto erat responsionis infirmitas. In primis Constitutio ait, Thesaurum donatum Ecclesiæ, fuisse acquisitum à Christo: non ait, Christum propriis meritis acquisivisse. Sed ut hoc illa asseruisset, quis ignoret vocis *merita* duplicem significationem esse, & utramque propriam, atque usitatam? Altera exprimit actum, quo meremur; exempli gratiâ actum dimicandi pro patria, exercendi Reipublicæ munia, & consimiles. Altera designat ius illud, quod inest in nobis ex vi huiusmodi actionum ad remunerationem exeipiendam: atque hoc sensu dicimus, multa vni homini adesse merita ad gradum aliquem obtinendum. Ius illud permanens, est fructus quidam earum actionum, quæ fluxæ sunt; atque hoc pacto verissime dicitur, à Christo per sua merita, hoc est per ea quæ passus est, fuisse acquisitum thesaurum suorum meritorum à se Ecclesiæ relictum; illud videlicet ius adeptum esse, quo apud Patrem potis est condonationem pœnæ homini debita impetrare. Hanc autem esse memoratæ Constitutionis sententiam adeo perspicuum est, ut ad eam pernoscendam sola lectio abunde sit, nisi quis per officinas de industria hallucinari velit.

15 Ex his intelligens Cardinalis, ad quæ sophismata Lutherus seu ab ingenio seu ab arrogantia adduceretur, eò firmitus in sententia persistit, in disputatione bonæ spei nihil esse, quo ille resipisceret: cum quædam ingenia minus difficulter per obsequium voluntarium auctoritati se mancipient, quàm ratione tamquam expugnata se dedant; in altero sibi indulgentia, quasi ex obtentu virtutis, ab altero abhorrentia, quasi à confessione debilitatis.

Itaque ostensâ breuiter Luthero noui fulcimenti imbecillitate, sublatâque omni quæstionum disceptatione, multus in eo fuit, ut grauiter & amanter adhortando perduceret hominem ad reuocan-

1518.

da quæ dixerat: iniunxitque, ne ad se rediret, nisi id perfecturus. Legatus enim existimabat, non aliud noui colloquii emolumentum fore, nisi per contentionem Lutheri ingenium acutius incendere, & ita alius in æmulatione defigere, dum in dies magis assuesceret reuerentiam erga Pontificis Maiestatem in eius Legato imminuere.

Duo manifestè peccat Suauis, ubi de his colloquiis mentionem ¹⁶ habet: alterum minoris momenti, dum solum duo colloquia numerat, tertio prætermisso: alterum grauius, dum affirmat à Cardinali cum contumelia Lutherum depulsum. Primi falsitas palàm sit literis Legati æquè ac Lutheri, vtrisque rem exponentibus Saxoni Septemuiro, & tria colloquia, vt à me supra recitata sunt, concorditer narrantibus. Nec minùs secundi falsitas ex iisdem literisprehenditur, atque ex peculiari etiam euentuum narratione à Luthero euulgata: non solum enim ille ne verbum quidem vsipiam facit de huiusmodi contumeliosis verbis (quæ sanè fuissent vsui ad suam causam, prouocationemque à Legato, tamquam ab iniquo Iudice purgandam) sed ait se fuisse ab eo humanissimè exceptum; eundem à se compertum in comitate alium hominem atque eius Concionatores Ordinis Dominicani, de quibus ipse conqueritur; paternam secum ab eo cohortationem adhibitam: appellat *optimum & humanissimum*. Solum queritur, conatum Caietanum fuisse, ipsum adigere ad se nondum conuictum reuocandum. At hominem conuincere, conuinci nolentem, non est in potestate vllius sapientiæ, nisi Omnipotentis. Hinc Legatus, desperato ex hac parte remedio, ad aliam cohortationem se conuertit; ad id quoque Stupitium adhibuit, apud Lutherum quàm pollentem auctoritate, quàm amicitia gratiosum, cum & Vicarius Generalis in Germania familiæ reformatæ esset, & illi quàm maximè intimus. Sed Lutherus ingenio ac doctrinâ suo præside maior, & cum eo coniunctus æmulatione erga Dominicanos Quæstores, eundem suarum partium fecerat. ^a Quin etiam sunt qui velint, à Stupitio demandatam primò fuisse Luthero impugnationem Indulgentiarum, haud præuisâ ruinâ è succenso cuniculo mox futurâ. Stupitius itaque & renitentem se ostendit demandatâ à Legato procurationi; eâque haud fideliter peractâ, ^b Lutherum, vt idem narrat, reipsâ dehortatus est ab eo quod in speciem suadere illi studebat.

^a Florimundus Remundus de Orig. hærelum lib. I. cap. 8. Spondanus in Aucto-rio an. 1517. ^b In dicta relatione.

CAPVT

Oblata à Luthero, & à Cardinali recusada. Discessus, ac prouocatio ad Pontificem. Quae ea in re gesserit Cardinalis expenduntur.

- 1 **I**Taque Lutherus à conspectu quidem Cardinalis abstinuit, sed per literas exposuit, retractationem suam infructuosam futuram: cum ex vna parte non valeret ipse rei per hanc veritatem euertere; & ex altera, conscientiam prohiberetur: neque S. Thomae, & Scholasticorum auctoritatem sibi tanti esse, vt in ea conquiescendum existimaret.
- 2 Obtulit illi, vti semper obtulerat, velle se auctoritati Ecclesiae subiacere: sed ab ea obsequentis specie bracteolam apertae contumaciae praetendi satis apparebat, ex quo Lutherus à Legato pressus negauerat vel ipsam Ecclesiae auctoritatem, damnatis Clementis & Sixti Constitutionibus, tunc verò detrectabat iudicium Legati à Latere, ab ipso Pontifice Romano ad eam causam cognoscendam constituti.
- 3 Duo praeterea alicuius momenti addebat. Alterum, cum animaduertisset se prolapsum in verba minus reuerenter in Pontificem iacta, quamquam ad ea ab aduersariis lacescitum, tunc errorem e suggestu se reuocaturum, nec in posterum id commissurum: alterum, de articulis Indulgentiarum se habiturum silentium, modo haberent aduersarij.
- 4 At verò circa id apertissime labitur Suauis, narrans hasce literas fuisse à Luthero datas post prouocationem ad Pontificem, & postquam Augustus decesserat: vtrumque enim refellitur à die literis adscripta, & à memorata narratione Lutheri.
- 5 Ea quae literis quas diximus exhibebantur, haud poterant satisfacere Legato. Primò, quia Lutheri errata non solum Indulgentiis aduersabantur, sed grauissimis alijs capitibus, vti narrauimus. Secundò, quia promissum silentium solum effecisset, ne multiplicarentur errores, non verò vt iam asserti corrigerentur; cum semper Lutheri scripta perstarent typis ab eo edita, ac diuulgata; essetque cunctis exploratum, ipsum in sententia persistere. Tertiò, quia pro tali silentio pretium ille postulabat, cuius solutio nimis foret indigna Pontificiae Maiestati; nimirum, par frænum ori Catholicae veritatis, & ab Ecclesia traditae iniiciendum. Satiùs igitur habuit Legatus, Lutheri literis nihil respondere; ratus fore vt

foliis

follis ille ventosâ elatione distentus, nulloque repercussus ictu, de se tandem humi confideret. Secus tamen ac speratum erat accidit. Nam prius quidem Stupitius timore correptus, siue eorum monitis, qui solent amicitia studium ostentare, pericula atque infortunia præsagiendo, siue interioribus minis conscientia, ob operam minus fideliter Legato nauatam, gnarusque nullâ sibi fide publicâ cautum, uti Luthero; clâm se subtraxit, Cardinali Caietano insulato. Ac paulò post Martinus etiam, suspitione atque intolerantiâ agitatus, improvisò discessit; contestatione prius habitâ per acta publica, quæ post eius digressum in Augustâ foro defixa sunt, destinatisque ad Legatum literis excusatione plenis. In iis, recensitâ facti serie, ostendebat: Fieri non potuisse, ut se Romam conferret ex præscripto diei sibi prius dictæ, quâ corporis inualitudine, quâ inopiâ, & quia Romæ intutum videbatur domicilium ipsi Pontifici, nedum aliis; indicans, opinor, coniurationem ibi contra Leonem recens conflam. Duobus Iudicibus prius à Pontifice delegatis se diffidere, propterea quod sacri Palatii Magister ante delegationem contra ipsum scripserat: Auditor verò Apostolicæ Cameræ potuisset quidem pro sua scientia diiudicare de causâ Iuris Ciuilis, non tamen dogmatis Theologici; unde ab auctoritate Collegæ se trahi suisset. Cùm autem postea ad interpositas Septemviri preces impetrata fuisset huius causæ cognitio in Germania, ac Legato demandata, voluisse aduersus multorum consilia Augustam pedibus adire, & graui cum incommodo, quod eum redderet de causâ certior. Fuisse quidem ab eodem humaniter exceptum; sed impetrare nequuisse, uti res ex diuinæ Scripturæ testimoniis expenderetur, atque omnino iussum se retractare, quod sibi pro sua conscientia fas non erat; nosse etiam, gratiorem suo Principi prouocationem, quàm retractionem fore. Proinde cùm ob paupertatem illic diutius commorari ei non liceret, statuisse decedere, contestando, ubicumque foret, se obedientem Pontifici & Ecclesiæ filium, se suâque omnia Leonis pedibus substernentem; prouocare se interim à Legato, tamquam à suspecto Iudice propter Dominicanorum Ordinem, cui nomen dederat; propter Scholasticam disciplinam, quam profitebatur; propter doctrinam S. Thomæ, in qua fuerat eductus: prouocare pariter à Pontifice, tunc causâ suâ malè conscio, ad eundem Pontificem, cùm de ea melius fuerit edoctus.

Hunc extremum actum habuit ea scena, in qua Martinus duplicem & oppositam personam gessit; alteram contumacis & contemptoris,

temptoris, alteram obtemperantis & obsequentis Romani Pontificis auctoritati. Etenim non in literis modò ab eo ad Legatum scriptis, solemniq̃ue prouocatione, sed in aliis plurimis ad Leonem missis, incredibile est quàm prolis pollicitationibus plenam exhibeat obedientiam mentis ac voluntatis, atque etiam operis ad eius nutum. Porro ex se quisque animaduertit, quàm bellè adeò fallax & subdola agendi ratio congruat homini, qui se Dei nuntium venditabat, missum ad emendandos mortales, lucemq̃ue Religionis affundendam. Verùm subsecutis annis studuit ipse duplici arte huius fœditatem maculæ ab alienis oculis remouere. Alterâ, Christianam demissionem affectando, quâ seipsum damnabat; quippe id temporis nondum satis cœlesti lumine afflatus & adhuc Saulus erat, fidemq̃ue tribuebat Romani Pontificis auctoritati. Alterâ, profitendo fuisse vrbauitatis officium, in ea rerum conditione huiusmodi subiectionem exterius obtendere. Atqui si Saulus id temporis erat, ergo tunc haud cœperat, vt sibi arrogat, Gentium Apostolus esse. Et si tunc fidem tribuebat auctoritati Pontificis, cur eidem simul refragabatur? Vrbauitas verò postulat ea quidem obseruantia officia, quibus tamen numquam in iis, quæ scripsit, vltus est Lutherus, vel ab ipso Melanchthone suo in eo genere reprehensus; at minimè postulat vt offeratur veræ Fidei abiectio: alioquin fas erit, per vrbauitatem idola venerari. Quare sacrilegus extitit Lutherus, si veram existimauit eam fidem, à qua obtulit se recessurum, si Pontifici id probaretur, quem legitimum diuini Verbi interpretem non censebat.

7 Equidem fateor, antequam hoc opus aggredere, harumq̃ue rerum veritatem peruestigasse, ductum me ab opinione vulgari, cui quisque in eo quod sua non interest facile credit: idcirco inducebam in animum, hinc imperitiam, vti ferebatur, Caietani in Ecclesiastica eruditione, postremis deinde annis ab eodem sibi comparata; hinc eiusdem imperiosorem in agendo asperitatem, fuisse medicinæ defectum ingenio, & venenum animo Lutheri. At postmodum hanc rerum seriem ab ipsius Martini calamo edoctus, haud intelligo, tametsi Cardinalis viuum fuisset totius Ecclesiasticæ eruditionis ararium, quàm potuisset per eam quidquam proficere illi negotio, assumptis sibi disceptantis partibus, per se quidem minùs conducibilibus, & odiosis illi cui succumbendum est; adeoq̃ue debilitatâ Iudicis auctoritate, instar quorundam militarium Imperatorum, qui ad digladiandum cum suis militibus per iram se adduci patiuntur. Alioqui tantâ moderatione se gessit erga fratercu-

Pars I.

F

lum

1518.

* Lutherus
in literis &
narrationi-
bus citatis.

lum hæreticum, & nondum in ea conditione fortunæ positum, ut posset Wittembergâ Augustam equum conducere; ibique emendicato Religiosis Carmelitis hospitio exceptum, victuque nutritum; quod si secus accidisset, maiore ratione fuisset Caietanus incusatus, dignitatis suæ minùs fortiter sustentatæ. Quin etiam potuit ad eò sibi imperare, ut ubi sensit se tam audacter ac solenniter à Luthero repudiatum, tamquam iudicem suspectæ iustitiæ, eundemque nullâ petitiâ abeundi facultate à se contemptim digressum; non tamen effecerit id quod in simili negotio quicumque iudex pedaneus effecisset, videlicet reum damnare. Sed est in more positum apud homines, adulari fortunæ, & alienam imprudentiam calumniari, in cunctis malis publicis illam ceu fontem absoluen- do, hanc uti fontem damnando.

CAPUT XI.

*Acta inter Caietanum Cardinalem, & Fredericum Septem-
vium. Technæ Lutheri cum Septemuiro adhibitæ:*

& quæ inde consecuta.

Epistolæ
omnes, alia-
que scripta,
quæ hic suc-
cessive ci-
tantur hanc
rem concer-
nentia, im-
pressa sunt
primo tomo
Operum
Lutheri.

Delusâ Legati spe, quam conceperat sibi conciliandi vel men- tem Lutheri doctrinâ, vel obsequium auctoritate, vel ani- mum comitate, vel submissionem terrore, non idcirco ab ea fiducia se deduxit, quam summi viri in suorum bonorum præstantia collocant; sed illum per se deicere posse putavit ab existimatione Septemuiro, solo impetu suæ præpotentis testificationis. Itaque ad Fredericum dedit literas, quibus ipsum de re summam docebat, rationibus prætermis- sis, quarum vim intelligebat ab eo Principe haud percipi non posse; sed certiorum suo testimonio eundem faciebat, Martinum hæresi pollutum esse, suisque obiectis responsa relatu indigna reddidisse: quæ verba spectabant ad ea quæ Lutherus iactauerat de erroribus, in quos Romani Pontifices inciderant in Constitutionibus contra se adductis pro Indulgentiis. Quapropter rogare Saxonem, ut conscientiæ decorique suo consuleret, siue reo Romam dimisso, siue à sua ditione depulso, suâque tutelâ exarmato; eidem se denuntiare, pestilentem eam tabem non posse ita persistere, & causam tunc à se dilapsam, mox Romæ agitan- dam, ac iudicio decidendam.

Sed quemadmodum propinquo igniculo acrius incalescimus; quam toto sole longinquo; ita maiorem intulere vim Frederico præsentia Stupitij ac Spalatini verba ad prosequendam Lutheri de- fensionem,

ensionem, quàm Cardinalis absentis scripta ad elevandam ipsius fidem. Erat Stupitius ex nobili familia Frederico subiecta, magno ingenio, haud ita magnâ literaturâ; sed tamen tantâ, quæ apud omnino illiteratum magnam vim haberet. Dignitas Vicarij Generalis auctoritatem addebat: eiusque causæ agnoscebatur ab eo Lutherus quidem vt minister, ipse verò vt auctor præcipuus. Spalatinus, qui Saxoni à Secretis erat, & primarius sacrorum Curator (quod magno erat argumento, fidelem simul ac pium à suo Principe habitum) in eo negotio rem suam agebat, quamvis minùs cognitam, ideoque potentior: nimirum non tam Lutherum quàm suum de illo prolatum iudicium tuebatur. Vt non rarò contingit, primum beneficium quâ studio quâ temerè conferri, cetera verò ad iam collati prudentiam sustinendam.

1518.
Cocleus de
actis Lutheri
an. 1517.
& 1518.

3 Impetrarunt hi, vt Septemuir Legati literas ad Lutherum transmitteret. Nec ille sibi defuit tam difficili tempore. Rescripsit ad Septemvium, adhibitis cunctis artibus, quas docet homines vera Rhetorica, hoc est ingenita, quâ pollebat, & quâ negotia promoventur; non illa quæ arte comparatur, cuius expertus erat, & quâ plausus excitatur in scholis. Hinc Frederici ingenium mirificè extollere, ipsumque sibi ludicem depolcere: Populares quasdam rationes adducere, quæ vt doctioribus contemptui essent, ita rudioribus inaudita responsione vim faciunt: Recensere colloquia cum Caietano, sed in rem suam, & quâdam moderatione, quæ fidem conciliaret; perinde ac si mentiri voluisset, non esset tam ieiunè mentitus: Præferre studium ardentius erga Dei causam, quàm erga propriam existimationem; atque capropter non æquè difficilem se ostendit ad vtramque propositionem reuocandam, cum ex altera, nempe de thesauro Ecclesiæ, levis momenti conclusiones deduci posse viderentur; quâ, inquit, propositione retractatâ non idcirco Indulgentiarum natura peruerteretur. Circa alteram propositionem, quæ asserit credendum esse, Fidei firmitate gratiam recipi à suscipiente Sacramentum, se iactitat inflexibilem, quod conscientia refugiat à Sacris Literis abnegandis. Simulat præterea, retineri se à reuerentia erga Cardinalem, quem hic, vt diximus, *optimum & humanissimum* appellat, ne ampliùs sui causâ armadenudet, ab iis ipsis desumpta, quæ contra se Cardinalis ad Septemvium scribit; atque optaret, inquit, scriptum illud fuisse ab aliquo Siluestro Prierate. Sed interea per reticentiam congerit in eum quæcumque in animo habebat. Atque vbi Caietanus memorat, eos errores à Martino fuisse appositos in suis Thesis haud affirmandi

1518.

firmandi & solùm disceptandi gratiâ, sed ex aliis eius scriptis palam fieri, eos ab illo pro veris habitos; ibi submissâ voce triumphum canit, & argumentatur: *Ego, inquit, Romam non aliarum scriptorum, sed thesauri causâ accersitus fui; adeoque, si nihil per eas asserui, evanescit delicti titulus, quo reus agor.* In ea porro ratiocinatione fastuosam quamdam comitatem venditat; instar lanistæ, qui intendit aciem pectori imperiti Dynastæ, ac deinde ictui parcat. Quasi verò modus ipse, quo Theſes Lutherus confecerat, satis non indicaret, à se veras credi, curarique ut veræ ab aliis crederentur; quamquam, conscius easdem Ecclesiæ Romanæ dogmatis aduersari, abstineret ex formidine tunc in publico disertè eas confirmare; & perinde ac si hæc præsumptio fulciri non posset in iudicio ex aliis ipsius commentariis.

Accusat deinde acerbissimè huiusmodi vim tyrannicam, quæ cogitur quispiam ad palinodiam, neque ratione compellente, neque disputatione concessâ; sed ex potentioris libidine, seipsam anteponente cuiuscumque probationis ponderi, & Sacrarum Literarum auctoritati.

Hæc redargutio semper fuerat Lutheri Achilles; sed Achilles ille supposititius, de quo canitur, Achillis specie non robore instructum diu certasse. Et idcirco à Cardinali per suas ad Fredericum literas detrahenda paucis fuisse ea larua: quod sanè affatim præstitisset, indicatâ illi Principi fallaciâ, eum percontatus: An Iudices à Septemuiro constituti, qui tandem supremi non erant, eam legem vel ex debito, vel ex usu accepissent, ne quem damnarent reum, nisi prius suæ noxæ verbis eum conuicissent, & cum eo tamdiu disceptassent, donec ipse fateretur, nihil sibi quod opponeret superesse?

Ad Lutheri literas redeamus. Implorabat ille Ducis clementiam, ne se mitteret suorum hostium victimam ac ludibrium. Concludebat postremò, se libenter inde digressurum, ne quid suboriretur, quod quietem Septemui, & cum Romano Pontifice concordiam turbaret; ibique eos ciebat studij, benevolentiae, & commiserationis affectus, ut satis introspeceretur in eo fuisse obtentum abeundi desiderium, quod ipsum reputaret firmissimum obicem ne abiret.

His erant eius literæ subfarcinatæ. Simul etiam commendatiam epistolam ad Saxonem obtinuit ab Academia Wittembergenſi: sed eius commendatio fuit admodum tepida, & cum diserta conditione, quâ tepor ille in glaciem demigrabat; videlicet: Modò Lutheri patrociniū non disiungeretur à Romanæ Ecclesiæ magi-

magisterio, aut Pontificis voluntate; uti in ipso Septemuiro, quamvis se non monentibus, sponte statutum esse sciebant. Equidem ex ea quam accepi rei tunc agitatae notitia ita censuerim: Si Romanus Pontifex ex tot Theologorum sententia, suorumque Senatorum suffragio id temporis, uti postea factum est, solemniter anathemate perculisset non modò geminos illos Lutheri errores subtiliores, à Caietano impugnatos, & quos Leo primùm damnauerat, sed etiam tot impie & insanè ab eodem scriptis editos, enumeratosque à Diplomate Leonis postmodum promulgato; Septemuir nondum ad Lutheri defensionem tam vehementer affectus erat, ut eius causam sibi suscipiendam putasset. Sed fortasse prudenter actum est: nam si non optimum, certè id peractum est, quod homo prudens optimum cèssisset pro rei notitia quæ tunc habebatur.

Itaque Saxo, ratus Caietanum, utpote suorum sodalium studiosum, Lutheri depressionem affectare, usum pro ratione potestatis vi, subacerbè rescripsit Legato per epistolam, ut credibile est, à Spalatino, qui à Secretis erat, confectam. Se quidem aiebat promissa præstitisse, misso ad illum Luthero: ex præcedentibus Cardinalis literis spem longè diuersam concepisse de iis quæ ibi Lutherus fuisset experturus; nec in animum umquam induxisse, benignæ missionis vice, nisiurum ipsum fuisse, antequam rationibus eum conuinceret, solo imperio ad palinodiam cogere; nunc verò denuntiare causæ curam à se dimissam, & Romæ damnationem minitari. Quamplures pios ac doctos viros, tam ex sua ditione quàm ex aliis Academiis testari, doctrinam Lutheri probam esse, quamvis eiusdem eruditio eorum commodo, qui pro re sua illi obstiterrant, nequaquam esset accommodata. Idcirco suam Academiam tam erudito viro priuandam non esse, donec vel rationibus, vel iudicio earum Academiarum, quibus suam causam permittebat Lutherus, in sua responsione Cardinali à Saxone communicata, compertum foret ipsum iure esse puniendum.

CAPUT XII

Prouocatio Lutheri ad Concilium. Pontificis Romani declaratio de Indulgentiis. Maximiliani Caesaris obitus.

Cardinalis literæ ad Septemuirum incussere Luthero metum suæ damnationis Romæ breuè ferendæ; statuitque eam præuocare per prouocationem ab imminente sententia, ne illa post sententiam protractâ, videretur solum ex eo denegasse supremam

1518.

nam Pontificis auctoritatem, quod se damnasset. Igitur, cum usque ad id temporis in suis commentariis, actisque iudiciorum, plenam subiectionem sui suarumque rerum Pontifici professus esset; tunc scripto publico palam fecit, se imprimis nolle aduersari Ecclesiæ, Sedisque Apostolicæ magisterio, ac Pontificæ auctoritati: sed adiecit, Romanum Pontificem, tametsi Dei Vicarius in terris esset, tamen obnoxium esse tamquam hominem erroribus; quod in Petro patebat, qui idcirco legitur à Paulo acriter obiurgatus. Quapropter sicut paratus erat obtemperare Pontifici probe edocto; ita ubi hinc suorum æmulorum suasu quidquam in se, vel per se vel per suos iudices statuisset à iure Sacrisque Literis alienum, prout Legati literæ ad Ducem minabantur, prouocare se ad futurum Ecclesiæ vniuersale Concilium, quod Romano Pontifici præest; unde in Pontificum potestate non fuerit huiusmodi prouocationes interdicere. Studet eo scripto Martinus causas diffidentiarum rationibus fulcire, queriturque Cardinalem tyrannicè secum egisse, dum palinodiam imperabat, eius ratione haudquaquam adducta, simul etiam crudeliter ob minas, nisi pareret; non tamen hinc eas refert contumelias, quibus affirmat Suauis fuisse hominem à Cardinali repulsum.

Interea cognito Romæ congressus euentu inter Caietanum ac Lutherum, antequam hic in secundam prouocationem supra expositam prorumperet, scribit Suauis, Legatum ab Aula vituperatum, quod Luthero vel ipsam Purpuram non obtulisset, si conquiesceret: sed hæc vel sunt ad Aulæ inuidiam dicta, vel ab aulicis imperitis profecta, qui solum statuarum mobilium obtinent vicem. Ex altera parte, cum in eorum gestorum monumentis ne scintillula quidem tam exaggeratæ auctoritatis emiceret Cardinali concessæ, neminem in Romanæ Aulæ negotiis expertum latere potest, non esse in manu Legatorum ea offerre, quæ penes Pontifices summa sunt inter vel beneficia conferenda, vel præmia; eâ præsertim tempestate, quâ illorum paucitas qui Purpurâ donabantur, eiusdem augebat perinde æstimationem ac difficultatem. Verum, ut fuerit in potestate Legati, quis sanæ mentis fuisset auctor, ut Purpuram foedaret eo capite, quod paulò antè Cæsar ac Pontifex manifestarum hæresum cloacam declarauerant? Vbinam umquam huiusmodi exempla in Ecclesia Catholica memorantur?

Variatum quidem Aulæ sententiis, an seuerè, an leniter contra Lutherum agendum fuerit. Mitiora consilia antehabita, & ut magis ad ingenium Pontificis accommodata, & ut minus erga se peri-

periculosa ac turbulenta, ubi cum eo agitur, qui non habetur in potestate, & potest ultionem tentare. Verisimile quidem erat, Lutherum, toties pollicitum & verbis, & literis, & actibus publicis, subiecturum se iuxta Leonis arbitrio, ac si foret ipse Dei, nihil aliud postulasse, nisi Romani Pontificis declarationem super articulis impugnatis; & tam ipsum quàm eius assecclas quieturos fuisse, ubi palam fieret, Pontificiam auctoritatem circa Indulgentias nequaquam, ut ipsi dicebant, amplificationem Fratrum Quæstorum fuisse, sed Ecclesiæ Romanæ doctrinam. Et alioquin hæc generali decisione, neminem nominatim proscribente, locus relinquebatur Luthero sine pudore pedem retrahendi, quando multi etiam ex Patribus, in Ecclesiæ doctrinâ ac sanctimoniâ spectatissimis, sententias habuere, quæ nunc post sancita ab Ecclesiâ dogmata haberentur hæreticæ, neque idcirco ullam inde maculam eorum nomen contraxit.

4 Itaque nouo diplomate Pontifex declarauit, in Ecclesiæ thesauro Christi ac Sanctorum merita contineri, atque etiam iure clauium eo Romanos Pontifices uti posse, Indulgentias elargientes ad emolumentum viuientium ac defunctorum. Missum est hoc diploma ad Legatum Lintzj commorantem, quod est oppidum Superioris Aultriæ: ab eo verò euulgatum, pluribus per Germaniam exemplaribus transmissis.

Diploma & alia scriptura infra citanda leguntur impressa in 1. tomo Lutheri.

5 Tres in errores hic incidit Suauis. Primus est, dum recitat tenorem Lutheranæ prouocationis ad Concilium, non solum mutilum & confusum, sed etiam à vero discrepantem. Experimento sit, cum asserit Lutherum ibi dixisse: *Nolle Pontificis auctoritati se opponere, ubi vera doceat*: quæ loquendi forma ridicula planè fuisset, cum certum sit, neminem umquam profiteri, se opponere veritati; at Lutherus ait; *se non intendere aduersari definitionibus Pontificis bene consulti*. In aliis pariter hallucinatur, prout quisque comperiet, cui libuerit eius narrationem conferre siue cum hac nostra, siue cum ipsa Lutheri scriptura: qua in re haud certè sim longior, ne dum lectoribus Suauem commonstro erga ipsos negligentem & infidelem, eisdem ipse minutus ac morosus euadam.

* Sunt Lutheri verba

6 Alter est, dum affirmat, ad eam prouocationem impulsam fuisse Lutherum à diplomate per Legatum promulgato. Et tamen promulgatio huius diplomatis habita fuit Lintzj 13. Decembris; prouocatio verò Martini iam præcesserat Wittembergæ 28. Nouembris. Quin ex quo idem diploma fuit Romæ subscriptum 9. Nouembris, etiam si Pontifex illud eodem die ad Lutherum misisset,

1518. sisset, cum ferè menstrui itineris spatio Roma distet Wittember-
 1519. gâ, haud planè peruenisset in eius manus, nisi longè post illum
 diem, quo diè legitur peracta à Luthero prouocatio. Et, quod
 idem conficit, in ipsa prouocatione nuspiam fit sermo de tali di-
 plomate; à quo Lutherus disertè prouocasset, si quam eius noti-
 tiam accepisset.

Tertius error in eo situs est, quòd dicatur, Lutheri prouocatio-7
 nem rationi consentaneam existimatam, & idè Leonis diploma-
 te incendium non restinctum. Eius prouocationis cum ratione
 consensus neque credita est, neque credi poterat à cordatis viris.
 Non est credita; propterea quòd illicò prodierunt censuræ aduersus
 Lutherum ex Academiis Colonienfi ac Louanienfi, decretum
 Pontificis, eiusque in definiendo auctoritatem comprobantes. Ne-
 que poterat credi; quia in huiusmodi eausis vel admittitur quo-
 quo modo auctoritas Pontificia, vel omnino negatur. Si prorsus
 negetur, non est prouocatione opus; quemadmodum frustra esset
 prouocare à sententia hominis priuati. Sin aliquo modo admitta-
 tur, vti disertè ibi admittebat Lutherus, Romanum Pontificem
 appellans Dei Vicarium in terris, tametsi talis auctoritas tamquam
 Concilio subiecta admitteretur; non idcirco Pontificiæ sententiæ
 executio, præsertim contra priuatum hominem, suspenderetur pro-
 uocatione ad futurum Concilium. Alioqui vel oporteret cuiusuis
 litis gratiâ Oecumenicum Concilium cogere, vel quilibet pende-
 ret anceps, donec opportunitas incideret Oecumenici Concilij in
 Ecclesia conuocandi. Pari ratione, quamquam sint Principes, qui
 subiecti sint generalibus Regni Ordinibus; risu tamen exciperetur,
 qui contenderet, executionem sententiæ, à Principe in priuatum
 latæ, ad Ordinum Generalium conuentum retardandam. Posi-
 to quòd Pontifex errare posset in Fidei dogmatis declarandis,
 essent quidem soluti fideles obligatione credendi indubitanter
 quod ille definit; sed non ex eo soluerentur obligatione extrin-
 secus obseruandi, quod in eo genere idem præciperet, dum-
 modò hoc præceptum Scripturæ, seu Legi diuinæ euidenter non
 opponeretur: quæ euidentia nequaquam poterat à Luthero præ-
 tendi, vbi tam magna fidelium ac Theologorum pars illius no-
 uitati reclamabat.

Ex alia igitur causa, quam suprà indicaui, hebetata fuit acies
 diplomatis apud multitudinem; quia videlicet declaratio ab In-
 dulgentiis cœpta est, in quo populi opinabantur, & à Pontifice
 studiosius agi in rem suam, & à potentia Dominicanorum (qui
 in

in eo articulo certamen exciuerant cum Eremitanis ac Luthero) 1519.
 declarationem extortam, pro qua sacræ Scripturæ ac Patrum testimonio haud omnino clarebant.

9 Quod si damnationi fecisset initium aliqua ex tot odiosis sententiis, & iam à Luthero prolatis, propter quas (vt ipse à nobis supra memoratus fatetur) in theatro Heidelbergensi fuerat irrisus; multò pronius eius existimatio apud homines concidisset. Quare vel fuisset necesse palinodiam canere cum existimationis iactura; vel si pertinaciter obstitisset, pro hæretico habitus popularem auersionem sibi conflaret.

10 Verùm nihil vim Pontificij diplomatis adeò debilitauit, quàm Maximiliani Cæsaris obitus die 17. Ianuarij anni 1519. plane post mensẽ ab promulgato per Legatum diplomate. Etenim non solum firmum illud Catholica Religionis columen cecidit, quod potissimè contra Lutherum auctoritatem suam, quã vrgendo, quã offerendo, tam strenuè impenderat; sed Septemuiro Saxonie Vicarij munus pro Imperio gerente, in iis Germaniæ locis, vbi præscripta consuetudinesque Saxonie seruantur, tam amplam illam regionem, deiecto quã aggere, Lutheri errores inundarunt, quorum plerique iam cum ex fama curiosiores, tum ex ipso Quæsiturum aduersantium interdicto audiores euaserant.

Litteræ Cardinalis Caietani ad Leonem X. tomo 1. litterarum ad Principes 29. Iunij 1519.

CAPUT XIII.

Leo ad Saxonie Septemuirum, Lutheri causâ Militium mittit: & quid initio actum.

1 **S**atis intelligebatur Romæ, ad subiectum ignem extinguendum, fomitem auramque Septemuiro subtrahenda esse; sed opus arduum id ipsum agnoscebatur: eò quippe is palam processerat, vt in damnando Luthero seipsum vnà damnaturus videretur. Quare cum alia prius tentata incassum cessissent, statuit Leo, ad Saxonem datâ operâ delegare virum aliquem ipsi gratiosum, in regionis illius moribus expertum, & qui titulum præferret Septemuiro acceptum atque honorificum. Mos est Romanis Pontificibus, quarto die Dominico Quadragenalis ieiunij solenni ritu Rosam auream consecrare, eamque intra aliquod tempus vni ex Principibus de Religione benè meritis dono mittere. Inter hos meritò recensendus erat Fredericus, non Maiorum modò pietate, sed propriâ, si eum ante Lutheri tabem * consideremus.

* Vide Catalogum de actis Lutheri 1517.

Pars I.

G

Magni-

1519.

Magnificum hic templum extruxerat, vti dictum est, Sanctorum omnium venerationi dicatum in arce sua Wittembergenſi, illudque incredibili planè studio insignibus Sanctorum liſanis ditiuerat, copioſis prouentibus inſtruxerat, ſplendidoque Canonicorum cœtu cohoneſtarat. Eadem in vrbe egregiam fundauerat Academiam, præſtantiffimis tam ſacræ quàm profanæ diſciplinæ Magiſtris ab vniuerſa Germania eò aduocatis: atque vtrique operi perhonorifica priuilegia à Romano Pontifice obtinuerat. Sed in hoc liquidò compertum eſt, non æquè in Politica, atque in Natura licere à ſeminis probitate fructus præſtantiam præſagire.

Memorata Ædes Sanctorum omnium nomini ſacra, ſeruatoque ibi ſacrorum cinerum theſauro venerabilis, primum fuit hæreſis Lutheranæ theatrum, venerationem cunctis Cælitibus abrogantis, ipſorumque cineres flammis ventisque diſpertientis. Andreas Caroloſtadius, in ea Archidiaconi dignitate functus, hoc eſt præcipuà poſt Sacerdotem adminiſtratione auguſtiſſimæ Euchariſtiæ, præcipuus extitit hæreſiarcha in Euchariſtia conculcanda, illi prorſus abnegatâ Corporis ac Sanguinis Chriſti præſentiâ. Martinus Lutherus, qui ordinarium Theologiæ ſcholæſticæ magiſterium exercuit in Academia Wittembergenſi, in hoſtem abiit ſupra ceteros inſenſiſſimum ſcholæſticæ Theologiæ. Philippus Melanchthon, eò conſuctus humanarum præceptor literarum, diuinarum euasit corruptor deterrimus. Adeo verum eſt, quemadmodum è vipera conſiſa pharmacum conficitur ſaluberrimum, ita ex optimi corruptione venenum nocentiſſimum conſari; nec aliunde in hominum Rempublicam ſauiorem inuadere peſtilentiam, quàm è duabus rebus planè diuinis, è Sacerdotio ſcilicet atque Doctrina, vbi ea deprauari contingat.

Sed inceptum proſequamur. Memorata pietatis nomina viam Pontifici ſternebant, ad honorem Frederico Roſæ munere citra adulationem oſtentionemque deferendum. Carolum Militium elegit, ſuum intimum cubicularium, qui eam deportaret, è familia in illis regionibus prænobili, & quem prius Academia Wittembergenſis rogauerat, impetraret à Pontifice, vt cauſa Lutheri Romanam citati in Germania dignoſceretur. Pontificis literas efficaciffimi ſtudij plenam ſecum detulit, non ſolùm ad Ducem, ſed etiam ad Spalatinum, alioſque primarios adminiſtros, vti Principem à Lutheri tutela deſlecterent; vnaque harum conſimiles literas Iulij Cardinalis Medicei, Leoni ſanguine coniunctiſſimi, atque in gradu quâ auctoritate quâ fiducia ſupremo, qui poſtea Romano Pontifi-

Quæ ſpe-
ctant ad ad-
uentum ac
tractatus
Militij, pa-
riter impreſ-
ſa ſunt in
primo tomo
Operum
Lutheri.

Pontificatu suscepto, dictus est Clemens Septimus, eritque nostræ historiæ haud exiguum argumentum. 1519.

5 Sciscitatus per viam Miltitius, quam esset in æstimatione Lutherus, cum imperitos plerumque percunctaretur, quibus quodcumque nouum est ingens, sensit de eo cum admiratione homines loqui. Vbi Ducem adiit, nec benignè nec honorificè exceptus est; adeò vt ne obtinere quidem potuerit, vt suâ manu solenni que ritu illi Rosam offerret, sed solum vt priuatim alteri traderet, qui Ducis nomine acciperet: nimirum ne videretur Saxo donum illud magnipendere, cui gratiam rependere recusabat.

6 Comperio in literis Hieronymi Aleandri, paulò post in Germaniam à Pontifice missi ob easdem Lutheri turbas, vt mox exponemus, sibi suboluisse, Fredericum, hominem alioquin animi haud prauis, adductum ad Lutheri patrocinium, non modò Consultorum suasionibus, sed peculiari, quamuis occultatâ indignatione, tam generatim in Clerum, & præsertim in Moguntinum, in quem prima tela contorserat Lutheri lingua, quàm in Romanam Aulam, de cuius dignitate certabatur. In Clerum, inquam, ac Moguntinum, ob quamdam de oppido Erfordiæ controuersiam: in Aulam Romanam, quoniam cum filius nothus & occultus Ducis Romæ impetrasset, vt Sacerdotij commendati fieret adiutor; in reditu in Germaniam Bononiæ factus est certior de morte Commendatarij, quæ cum incidisset antequam ipse per diploma Adiutoris titulo insigniretur, opus fuit, vt de integro solueret bonam pecuniæ vim, vt sibi Sacerdotium illud obtineret. Nouit itaque Aleander, eâ re palam à Frederico dissimulatâ, homine taciturno, sui que obtegente, stomachum illi corruptum aduersus Romam: quòdenim Ducem singulari læserat incommodo, eundem adduxit, vt crederet vniuersa, quæ de Romana avaritia per immodicam amplificationem ferebantur. Enimuerò, vt in omnibus Aulis auditas ministrorum amoris decorique Principis sæpissimè officit; Romanam Aulam longè grauius lædit, vbi Sanctitas Principatus, & ratio Sacri per omnes concessiones permixta, quamcumque avaritiæ labeculam frædiorem reddit.

7 Haud quidem assererat Saxo, velle se tueri quidquid Lutherus contra Indulgentias protulerat: sed negabat velle se esse Iudicem, qui hominem damnet opprimeretque. Eâ verò ratione tantum licentiæ ac securitatis Luthero tribuebat, quantum satis erat, vt in Pontificem, Sedemque Romanam tela ex tuto iacularetur.

8 Idcirco cum animaduerneret Miltitius, haud posse Lutherum

1519.

vel ob sequacium numerum despici, vel ob acquisitam potentiam deiici, putauit lenitatis fomento posse molliri. Is ergo (ut mos est nouis ministris, ad peragendum negotium suffectis, infelicitate ab aliis administratum) maluit euentus improsperi accusare Caietani duritiem, quàm negotij arduitatem. Quapropter rationem agendi prorsus oppositam inire statuit. Sed cum Cardinalis ex dignitate Sedis Apostolicæ se gessisset, Lutherumque cohibuisset, ne quid in suo conspectu insolentius ageret; Miltitius ita se uolenter abiecit, ut demissè timideque cum eo collocutus, responsa ignominiosa Pontifici, sibi scripto reddita tolerauerit: insigni documento, cuicumque homini rem quampiam gerenti, æquam laudis vituperationisque mensuram non à solo euentus commodo incommodò petendam; sed etiam à maiori incommodo per suam solertiam euitato, vel à maiori comodo per suam inconsiderantiam haud acquisito.

CAPVT XIV.

Colloquia Miltitij cum Luthero, eorumque effecta.

INtentus itaque Miltitius Luthero sibi conciliando, impegit in arduam eius alloquendi difficultatem, cum hic audire refugeret, quem exaudire nolebat. Sed congressus tandem Ducis auctoritate impetratus. Colloquio initium fecit per uerba præferentia estimationem nominis, plausumque, quem erga Lutheri doctrinam per Germaniam exceperat: usque adeò, ut (si credimus ipsius Martini commentario) illi affirmauerit, ab integro iam sæculo nullum negotium Ecclesiæ contigisse, quod maiorem illi sollicitudinem incussisset: quin etiam in itinere pro singulis Romæ fauentibus, ternos offendisse Lutheri studiosos. Ad hæc vel profusis lacrymis ipsum orauit, ne tam perniciosam Christiano generi tempestatem cieret. Præterea, siue placandi hominis gratiâ, siue mulctandi Tetzeli eius æmuli noxas, forsitan à Caietano neglectas, tam acriter Tetzeli obiurgauit pro malè gesto Quæstoris munere, ut ille miser ex agitudine animi extinctus sit, prout refert Lutherus, qui gloriatur insuper, se humaniter illi per literas consolationem exhibuisse. Additque, si ab initio huiusmodi ratione secum fuisset actum, nequaquam futurum fuisse, ut tam graues turbæ excitarentur: sed primam mali labem Septemuiro Moguntino adscribendam, cuius asperitas ipsius animum exulcerauerat. Quæ omnia magis magisque declarant, quàm falsò Suauis Lutheri irruptionem

Ponti-

Pontifici assignet, pecuniam ex Indulgentiis corrofam distrahenti.

1519.

Primo tomo
Lutheri
pag. 222.
secundum
impressionem
circa-
tam.

2 Summa postea rei transactæ hæc fuit. A Miltitio quinque re-
rum capita scripto accepit Lutherus, ut ipse affirmat, harum turba-
rum fontes: Populum fuisse seductum ad prauas de Indulgentiis
opinionem: Eius seductionis auctorem fuisse Martinum: Eidem da-
tam ad id occasionem à Tetzelio: Ab Archiepiscopo Magdebur-
genfi (erat is Moguntinus Septemuir) ex lucri cupidine Tetzeli-
um impulsu fuisse: Tetzeli-um fines iniuncti sibi muneris transgres-
sum. Sperauit hac ratione Miltitius fore ut Lutherus facilius de-
glutiret amaritiam culpæ in se coniectæ, dum eâ vituperationis dul-
cedine suis æmulis inultæ aspergebatur.

3 Lutherus vicissim scripto respondit: Culpam esse Pontificis,
quippe qui non debuerat vel Moguntinum soluere Ecclesiæ legi-
bus, ad tot Episcopatus gerendos; vel, ob pretiorum pro palliis ex-
actionem, illum inducere ad pecuniam sibi conquirendam per ab-
usus Quæstorum, quibus ipse Indulgentiarum promulgationem
imposuerat: simplex verò Pontificis ingenium ab auaritia Floren-
tinorum illi ministrantium circumduci. Tam impudentis senten-
tiæ responsum scripto suscepit is qui personam Pontificis agebat à
priuato fratreulo; quod sanè responsum reddere per tam apertum
contemptum nemo summorum Principum ausus fuisset. Denuò
tamen palam sit, ad hanc effrenatam obloquendi licentiam nihil
omnino impulsu fuisse Lutherum, ex dictata erogatione illius
pecuniæ à Pontifice sorori facta, neque ab iis, quæ in hac re Suauis
congerit ad Leonem prægrauandum.

4 Ceterà, cuique compertum est, an possit Germaniæ Principi-
bus denegari, ne pluribus Ecclesiis admoueantur: quod quamuis
postea interdictum fuerit à Concilio, haud tamen in ea regione ser-
uari potuit. Tunc primum quidem per legis Ecclesiasticæ solutio-
nem duo ibi Archiepiscopatus Alberto concessi: * Datum hoc fue-
rat non solum generis amplitudini, sed viri etiam præstantiæ, ab
ipsis hæreticis, ut meminimus, supra ceteros qui tunc in Germania
florebant, celebratæ, & à Trithemio Germano, eorum tempo-
rum probato Scriptore, per plura admirabilis pietatis gesta com-
mendatæ. Hinc porrò pro se quisque expendat, quam extorquen-
dæ pecuniæ occasionem præbuerit Pontifex Moguntino, dum exi-
geret ob indulta, ut diximus, beneficia eos legitimos prouentus,
quibus alimenta supremo Patriarchæ suppeditantur, quatenus ci-
tra dominatum profanum consideratur: quos certè prouentus qui-
cumque Princeps atque Magistratus exigunt extra omnem vitu-
perationem,

* Vide Ciac-
conum in
Vita Leo-
nis X. ubi
agit de Al-
berto ad
Purpuram
promoto
ab eodem
Leone, &
Vghellum
in Appendi-
ce ad Ciac-
conum.

1519.

13. Martij
1519. in pri-
mo tomo
Lutheri.

perationem, ex prerogatiuis immunitatibusque collatis pro consue-
tis singularum Regionum statutis.

Expressit tamen à Luthero Miltitius, ut cum aliqua obsequij spe-
cie literas ad Pontificem daret. Studuit in his antea à se tam-
quam necessaria excusare: de integro silentium est pollicitus circa
Indulgentias, dummodò aduersarij æquè silerent. Scripti præter-
eà vulgationem obtulit, quo populos hortaretur ad purum Eccle-
siæ Romanæ cultum, damnaretque suam nimiam acerbicatem, &
iacta vehementius contra suos æmulos maledicta; contra quos ta-
men, dum hanc ipsam pœnitentiam expromit, vitur nouis atque
asperrimis maledictorum aculeis. Hæc etiam verba subdit: *Nunc
etiam, Beatissime Pater, coram Deo, & omni creatura sua testor, me neque
voluisse, neque hodie velle Ecclesiæ Romanæ, ac Beatitudinis tuæ potestatem
ullo modo tangere, aut quacumque versutiâ demoliri; quin plenissimè
confiteor, huius Ecclesiæ potestatem esse super omnia, nec ei præferendum
quidquam siue in calo, siue in terra, præter unum Iesum Christum Do-
minum omnium.*

Hæc ille. Sed quod spectat ad oblatum silentium, quid poterat
Lutherus tacere, quando per tot ora loquebatur, quot aperiebat
scriptionibus innumeris, ab eo Latinâ linguâ ac Germanicâ disse-
minatis? Qui autem poterant eius aduersarij tacere, quando ipsius
errores præcipua Fidei dogmata corruperant? Fieri hoc nequisset,
nisi simul Theologiæ, adeoque Religionis euulsis linguis.

Alia igitur excogitata sunt: conatusque Miltitius est Lutherum
adducere, ut suam causam in aliquo iudice reponeret; à qua re
numquam se alienum professus fuerat. Conuenerunt de Archiepi-
scopo Septemuiro Treuirensi, & de Confluentia, loco congressus.
Sed cum res arctius vrgeretur, Lutherus variis adductis Miltitio
excusationibus per prolixam epistolam resiliit; quarum multæ ag-
noscebantur arte quæsitæ, vel inani specie obtentæ: Se vitæ suæ
insidias formidare; aris inopiam ad iter conficiendum prætende-
re; in eadem vrbe commorari Legatum quicum agere recusabat,
quod eum Christianum haud putaret. Aliæ honestiorem speciem
præferabant: Nondum Româ peruenisse consensum, suæque dele-
gationem causæ Treuirensi Septemuiro. Et re verâ delegationis hu-
iusmodi tenuis dabatur spes, posteaquàm causa à Legato de Latere
fuerat abdicata; & Pontifex eò processerat, ut illam delegare haud
amplius posset, nisi alicui supremo, sibi que fidissimo è suis mini-
stris. Altera excusatio opportunè contigit Luthero; nempe Dis-
putatio, ad quam ipse ab Eckio Lipsiam vocabatur.

Hic

8 Hic sæpius cum Luthero Augustæ verba miscuerat, & partim studio Religionis, partim æmulatione præferuidus, nihil cupiebat ardentius, quàm sui specimen præbere in solemnî disputatione cum æmulo. Præstabat Eckius indole, huiusmodi palestræ mirificè accommodatâ, promptus ingenio, memoriâ, facundiâ, vox ac gestus animi vim ardoremque spirabant; atque hæc omnia sedulâ exercitatione pro virili exacuera. Quare huic inhiabat certamini eo animi æstu, quo milites pugnæ auidi prælij signum efflagitant. Videbatur illi Orthodoxæ Fidei ignominia non ferenda, Martinum tam frequenti petulantia quemcumque sibi aduersantium prouocasse, ut secum in literario puluere doctrinæ periculum faceret, singulisque indictum certamen subterfugientibus, formidatum quasi Goliath, vniuerso Dei populo insultasse. Itaque auctoritate priuatâ Eckius ad huiusmodi certamen Lutherum prouocauit; quod alter per varias excusationes declinare studuit, ut qui aduersarij robur, suasque opiniones parum acceptas satis intelligebat. Hinc tergiversari, ne discrimen subiret, quo ad eam palinodiam cogeretur, præ cuius horrore ne ipsa quidem tartara exhorrescebat. Sed ab vrgente Eckio stimulatus, cum eo tandem conuenit, uti Lipsiæ congregarentur, & vnde haud longè aberant amborum domicilia, & ubi Dux Georgius à Saxonia Frederici patruelis imperitabat.

9 Huic congressui obstitit Episcopus Marseburgensis, in cuius Diœcesi Lipsia sita est. Nec certè sine causa: etenim, ut in locis ubi permissu Principum hæresis grassatur, hæc concertationes incredulis lucem affundunt; ita ubi Catholica Religio sola dominatur, sinceros fidelium animos importunis nebulis inuoluunt, atque in controuersiam reuocant id quod pacificè possidebatur. Nilominus impetrarunt hi à Duce Georgio fidem publicam, & campum certamini destinatum. Initum illud fuit in Aula prægrandi, adstante Principe, Senatu, & Academiâ. Delecti sunt Iudices ad dirimendas, si quæ acciderent de forma disceptandi lites: impressæ utrimque controuersiarum theses, & euulgatæ per varia Germaniæ loca, finitimis ad spectaculum inuitatis. Conuenit præterea inter eos, uti publici scribæ utrimque dicta aut gesta subinde perscriberent. Verùm difficile planè fuit de arbitro concordare, qui sententiam circa discussas quæstiones postmodum ferret. Lutherus quemcumque pro Iudice postulabat, ne quemquam haberet. Aiebat, ad vniuersos mortales pertinere iudicium, hoc est ad tribunal cuius colligendis calculis nulla vna satis capax. Vrgebat Eckius,

Eckius,

1519.

Eckius, ut aliquis peculiaris arbiter legeretur, nec ullam Academiam, citra Wittembergensem, aliasque perpaucas, recusabat. Post varias altercationes, nominavit Lutherus Erfordiensem, & Parisiensem: in altera tamquam in altrice sua confidebat, in altera propter quasdam offensiones ab ea nuper Romæ susceptas. in utramque Eckius consensit.

* Vide de hac disputatione speciatim Coeleum de actis Lutheri anno 1519. & Bzouium eodem anno. num. 21. vlt. que ad 30. atque eius acta leguntur impressa ab hæreticis una cum variis literis & apologis.

CAPUT XV.

Summatim narratur disputatio Lipsiæ habita inter Eckium & Carolostadium, priusquam Lutherus congrediretur.

L Ipsam cum magno comitatu Lutherus se contulit, ac præsertim cum Andrea Bondenstein, qui à patria sua Carolostadia, Franconiæ oppido, Carolostadij sibi nomen fecit. Archidiaconus, ut supra indicatum est, Wittembergæ, & à quo Lauream Doctoris in Theologia Martinus acceperat; hic, quippe doctrinis Lutheri addictissimus, voluit earum propugnationem in se recipere.

Cœpta igitur inter illum & Eckium disputatio die 29. Iunii: ac prius quidem uterque contestatus est, se haud in animo habere, per ea quæcumque dicturi essent, Ecclesiæ Catholicæ sensis repugnare. Fama huius literarij conflictus, quæ per ora, quæ per scripta hominum expectatione admodum celebrata, mihi persuadet, ut illius præcipua delibanda lectoribus exponam; quantum tamen in me erit, cum prolixitate, tum austeritate vitatâ.

Primum quod Eckius impugnandum suscepit ex aduersarij thesibus, fuit: Nostrium liberum arbitrium in actibus bonis nihil operari; sed eos in se recipere tamquam potentiam merè patientem. Sex ipsos dies super hoc articulo habita quæstio: ac primum Eckius protulit locum Ecclesiastici, quo dicitur *Deus fecisse hominem, & eum reliquisse in manu consilij sui*; & subdit: *Si volueris mandata seruare, conseruabunt te. Apposui tibi aquam & ignem; ad quod volueris porrigere manum tuam. Ante hominem vita & mors, bonum & malum: quod placuerit ei, dabitur illi.* Quæ verba quiduis aliud profectò sonant, quam acceptionem quamdam, omnis libertatis omnique efficientiæ vacuum.

Fore sperauit Carolostadius, ut hoc telum declinaret, respondendo, Ecclesiasticum loqui de homine in innocentia creato, non verò de eodem, qualis in præsentia est post originarium peccatum. Verumtamen repulsa ab Eckio responsio: Tametsi verum sit, Diuinum

uinum Scriptorem ibi exordiri ab Adami creatione; tamen certum esse, per consequentia verba modò recitata loqui cum hominibus qui nunc sunt, & quales nunc sunt, non autem cum Adamo, qui amplius inter mortales non versatur; neque cum eius progenie, in eo innocentiae statu considerata, in quo fuisset si Adamus non cecidisset.

5 Præterquam quod, addebat ille, sancti Patres conferunt hominis arbitrium ante lapsum cum eodem post lapsum, tamquam sanum cum infirmo; atque ita S. Ambrosius locutus de arbitrio prout nunc est, appellat *vulneratum*, & S. Augustinus appellat *claudicans*. At vulneratus viuit, claudicans ambulat; quamuis vterque indigeat peculiari auxilio.

6 Processit Eckius ad idem confirmandum eâ Euangelij parabolâ, vbi seruus fidelis dixit Domino, acceptis à se talentis fuisse totidem lucratum, & ob eam rem à Domino & laude & præmio affectum. Ergo, arguebat ille, ad summam gratiæ à Deo acceptæ, accessionem aliquam adicere possumus operosâ industriâ nostræ negotiationis.

7 Carolostadius, vbi se in angustias coniectum vidit, respondit, suam thesim ab Eckio haud fideliter redargui: Non negari ab ea nostro libero arbitrio omnem efficientiam ad actus honestos, negari solum quamdam naturalem efficientiam, eamque distinctam à gratiæ operatione. Verum Eckius ostendit illicò, cum ipse tredecim theses proposuisset, oppugnatas à Carolostadio per septemdecim ab eodem confectas; in earum decimaquarta illum hisce verbis locutum: *Dominus Ioannes haud perspicuus, quo pacto opus bonum ex Deo totum sit, & opus Dei, adhuc legit, & recipit Scripturam per Moysen velamen*. Quibus verbis refellebat septimam Eckij thesim ita asserentem: *Errat, qui negat liberum hominis arbitrium esse dominum actuum hominis; quod ad solum malum habeat se actiuè, & ad bonum tantum passiuè*. Produxit etiam aduersario nonnulla eiusdem opera, in quibus dilucidè asseriebatur, liberum arbitrium recipere tantummodò, non item efficere actum honestum: adiciebat, tametsi nunc ille admitteret in eo vim ad agendum à gratia ipsi communicatam, satis id sibi fore. Hic verò Carolostadius miseris modis tergiversari; & quandoque pressus argumentis, Aristoteli maledicere, cuius doctrina Theologiam corrupisset. In vno semel rectè Eckium confutauit: nam cum is pro se adduxisset Epistolam ad virginem Demetriadem, S. Hieronymi inscriptam nomine, monuit ille, (quod paulò antè didicerat ab Erasmo, quem principem Theologorum nominabat) eam verè non esse S. Hieronymi

Pars I.

H

ronymi

1519. ronymi Epistolam, sed alicuius auctoris Pelagiani.

Protulit vicissim Carolostadius rationes suas aduersus Eckium: sed hæc nonnisi in aliquibus Scripturæ & Patrum assertis nitebantur, quibus affirmatur, Non esse me qui honestè operor, sed gratiam Dei mecum: Absque diuino adiutorio nos nihil posse: Totum opus honestum, Dei esse. Prima retorfit Eckius, argumentatus: Si gratia mecum operatur, ergo non ipsa sola operatur: Si ego à Deo adiuuor, ergo simul operor pro mea parte; quicumque enim adiuuatur, oportet aliquid de suo conferat. Postremis respondit: Quamquam totum opus Dei sit, non tamen, vti dicunt, *totaliter* à Deo esse; quemadmodum totum pomum efficitur à Sole, sed non à Sole *totaliter*, & sine plantæ efficientia.

Mirabile sanè est, discrimen illud, quod interest *efficere totum*, & *efficere totaliter*, cuiusque statim obuium, qui primum ascendit Philosophiæ gradum, & adeò intellectu facile, visum fuisse Carolostadio, eiusque asseclis, portentum quoddam sophisticum: ita vt per derisum Eckium fuerit percontatus, vbinam Patres eam distinctionem vsurpauerint. Ad ea respondit Eckius, Consimili modo Arianos egisse contra S. Athanasium, postulantes ab eo, vt in Scriptura & antiquis Patribus reperirer distinctionem inter vocem *ὁμοῖος*, hoc est, *eiusdem substantiæ*, & *ὁμοῖος*, hoc est *similis substantiæ*; quapropter se iuxta responsum ac ille respondit: Opus non esse eadem reperiri nomina, modò eadem sentia reperiantur.

Iuuat paucis simul ea contexere, quæ inter hos duos agitata sunt, etsi eorum disceptatio ab altera inter Eckium ac Lutherum, vti dicemus, fuerit interrupta. Itaque disceptatum est postea de duabus aliis thesibus. Altera fuit, * Liberum arbitrium operando quod in se est, non posse auferre impedimenta gratiæ. In quo de nomine ferè certatum: nam Eckius ostendit, se in suis variis commentariis docuisse, nos efficere quod in nobis est, nequaquam idem esse, ac efficere sine Dei auxilio; sed perinde esse, ac assentiri iis inspirationibus, quæ iustitiæ infusionem anteueniunt, adeoque obstaculum peccati amouere; non vti Deus efficit condonando, sed per dispositionem præmittendo condonationi actus honestos. Nec ab eo videbatur longè dissentire Carolostadius, affirmans, se non fuisse reluctaturum tribuenti hanc agendi virtutem hominis arbitrio, si ea loquendi forma apud sacras Literas in vsu fuisset. Quod planè ratione recusaturus erat vocabulum *Diuiinarum Personarum* * vti iam Eckius obiecerat, quòd non legatur in Sacris Literis.

Postre-

* Erat decimertia Carolostadij contra Eckium.

* In fine disputationis de primo articulo.

- 11 Postremò disputatum est super Eckij thesi, quæ sic habet: 1519.
** Quamuis peccata venialia sint quotidiana, tamen negamus iustum pec-*
care semper in quolibet opere bono, etiam bene moriendo. Cui positioni
 ab Carolo studio superba, impia atque hæretica iniusta nota, pro-
 ducente dictum illud Ecclesiastici: *Non est homo iustus in terra, qui* Cap. 7.
faciat bene, & non peccet. Eckius contrà opposuit fallaciam ab uni-
 uersalitate suppositorum, vti Scholæ loquuntur, ad vniuersalitatem tem-
 porum: peccare quidem omnem iustum, sed non omni tempore;
 idque confirmauit multiplici testimonio, ac præsertim S. Hiero-
 nymi * dicentis: *Qui cautus est ac timidus, potest ad tempus vitare pec-*
cata. Tandem addidit, incredibile videri, S. Laurentium peccasse
 super craticula, quando Ecclesia ipsi in ea posito accommodat ea
 Psalmi verba: *Ignem me examinasti, & non est inuenta in me iniquitas.* * Lib. 3. con-
 tra Pelagia-
 nos.

CAPUT XVI.

Disputatio inter Eckium & Lutherum.

- 1 HÆ duæ postremæ theses interruptæ, vti narrauimus, exa-
 gitatæ fuere. Nam Lutherus, animaduerso minùs prospere
 Carolo studio certamine, * subiit ipse pugnam, confirma-
 tã prius pro Romana Ecclesia Eckij contestatione; professus etiam,
 inuitum se trahi ad eam haud necessariam atque inuidiosissimam
 quæstionem. Verùm illa contestatio, vel inter disceptandum à Lu-
 thero subinde iterata, factò repugnabat; cùm ipse in suis thesibus
 poneret: b Romanam Ecclesiam esse omnibus aliis superiorem, probatur
 ex frigidissimis Romanorum Pontificum decretis citra quadringentos annos
 natis, quibus aduersantur historia approbata mille ac centum annorum,
 textus Scripturæ Diuinæ, & Decretum Nicani Concilij omnium sacratissi-
 mi. Itaque Eckius hanc positionem refellere orsus est, adductis
 Scripturæ dictis, & veteri communiq̃ue sanctorum Patrum inter-
 pretatione, quæ S. Petro eiusq̃ue Successoribus fauent. Ad hæc
 Lutherus respondere non dubitauit: *Si Augustinus etiam, omnesq̃*
Patres, per Petram (à Christo nominatam cap. 16. S. Matthæi) in-
tellexerint Petrum, ego iis solus obstitam cum auctoritate Apostoli: ar-
 rogatã sibi vni intelligentiã sermonis Apostoli supra sanctos Patres
 vniuersos. Opponebat alter, à quocumque hæretico pro se Scri-
 pturam produci: ita factum ab Ario, vbi Filij Diuinitatem abne-
 gans afferebat ea Christi verba, *Pater maior me est:* hoc interfuisse
 inter Arium & S. Athanasium, quòd ille sensum à vero aberrantem
 memoratis Euangelij verbis appingebat; hic verò eadem secun-
 dum

a Disputatio
inter Ec-
kium & Lu-
therum est
impressa in
primo tomo
Operum
Lutheri.
b Decima-
tertia Lu-
theri thesis.

1519. dūm Spiritum sanctum interpretabatur. Quænam autem sit secundū Spiritum sanctum interpretatio, ex nullo testimonio probatiori certius fieri, quàm ex concordi veterum sacrorumque Doctorum interpretatione.

Protulit in medium pro se Lutherus Concilium Africanum, aliatum distinctione 99. in Canone *Primæ*, vbi cautum est, Ne primæ Sedis Episcopus appelletur *Summus Sacerdos*, vel *Princeps Sacerdotum*; atque adiicitur, Ne etiam Romanus Episcopus dicatur *Episcopus vniuersalis*. In ea Concilij productione vtriusque non semel erratum. Quod certè documento esse potest, quantum subeat periculi, qui improuisæ vocalis disceptationis alexæ magni momenti controuersiam committit. Prima pars memorati Canonis inest quidem Africano Concilio: sed in eo, vbi nominatur Episcopus primæ Sedis, sermo est non de Romano Pontifice, qui etiam si, vt Lutherus contendebat, fuisset Occidentis tantummodò Patriarcha, haud sanè potuisset legem accipere ab vnius Africanæ nationis Concilio. Sermo igitur ibi est de peculiaribus Primatibus Africanis. At verò secunda pars, vbi fit certa mentio Romani Episcopi, pars illius Concilij neutiquam est: neque vt talis ea recenseretur à Gratiano; sed ab eodem subscribitur Canoni iam allato diuersis characteribus, veluti summa ab ipso confecta duorum Canonum sequentium, quos ille continuò regerit decerptos ex literis Pelagij II. & Gregorij Magni Pontificum Romanorum. Et nihilominus tam Lutherus quàm Eckius in pluribus congressibus egerunt de illa interdictione, tamquam de re Concilio Africano contenta.

Verū adhuc necesse habebat Eckius, vt literis modò indicatis Pelagij & S. Gregorij satisfaceret, quæ pariter à Luthero opponebantur, sed separatim ab eo Concilio. Ad eas porò manifesta erat Eckij defensio, recusatum ab illis Pontificibus titulum, quatenus videbatur significare, solum Episcopum & Patriarcham Romanum potiri dignitate ac iurisdictione Episcopali ac Patriarchali. Neque potest in dubium reuocari, hunc esse germanum illorum sensum; cū ratio suprà allata huiusmodi interdicti legatur disertè posita in iisdem literis, vnde laudati Canones excepti sunt. Quamuis autem Lutherus contrà opponeret, Neminem tam stolidæ mentis esse potuisse, cui dubitatio suboriretur, an solus Episcopus Romanus esset Episcopus, adeoque non potuisse eius tituli interdictionem eò spectare, vt suspicionem huiusmodi significationis auerteret: eum tamen Eckius monuit legere quæ scripserunt Aluarus in libro de

Planctu

Planctu Ecclesiæ, Cardinalis à Turrecremata in Summa de Ecclesiâ, Guillelmus Occamus in Dialogo, ibique comperturum, huiusmodi dementiam in quibusdam capitulis exortam; nihil ramen opus esse ad coniecturas confugere, vbi memorati Pontifices hanc apertè rationem reddunt, cur huiusmodi titulum recusent, vt à nobis demonstratum est.

4 Asserebat insuper *Eckius, hoc solùm sensu sublato, posse nominatum titulum illis conuenire, ideoque eodem vsos Sixtum ac Victorem Pontifices Romanos; quin etiam eadem S. Gregorij Epistolâ vt compertum referri, fuisse illum titulum eius decessoribus oblatum à magno Chalcedonenſi Concilio, Patribusque subsecutis.

5 Tunc Lutherus retorquere probationem contra aduersarium admissus est, perinde quasi inde conficeretur, Pontificis Romani Primatum, quippe à Concilio illi oblatum, esse solùm ex humano iure, non item diuino. Sed ea reiectio nimis languidè cessit: siquidem huiusmodi appellatio nec à Concilio nec à Patribus subsecutis oblata fuit Episcopo Romano, quasi tunc primùm supra vniuersam Ecclesiam principatum deferrent; quod fieri nequiuisset, si Christus in ea non vnius supremi, sed multorum æqualium regimen constituisſet; multoque minùs talis principatus offerri potuisset à Patribus subinde ſecutis, quibus nulla inerat potestas totius Ecclesiæ vni Episcopo subiiciendæ. Fuit igitur ab eo Concilio Romanis Pontificibus oblatum hic titulus, immò delatus cum quadam acclamatione publica, vt narrant S. Thomas, & S. Leo IX. adducti in Notis Gratiano additis, tamquam illis debitus propter summum Imperij fastigium, quod in iisdem supra vniuersam Ecclesiam agnouit: nisi enim id fuisset agnitum, hoc illos insigniri titulo fas non erat.

6 Rursus æquè vtrunque peccatum, ab Eckio in proferendo testimonio, ab Luthero in recipiendo. Aiebat Eckius, Gregorium Magnum in recusando Episcopi vniuersalis titulo, neutiquam potuisse in animum inducere, Primatum, vt Lutherus arguebat, sibi non conuenire; quando in eius epistola encyclica à Gratiano relata, in quæstione sexta causæ secundæ, in Canone *Decretum*, pronuntiat, ab Ecclesia Romana ita dispartitam reliquis fuisse suam iurisdictionem, vt illæ quidem admittantur in partem sollicitudinis, non verò in plenitudinem potestatis. Sed enim reuera hæc Epistola non est Gregorij Magni, sed Gregorij IV. quod fortasse eà tempestate non erat adeò exploratum, nondum eà diligentia recognitis collatisque locis à Gratiano citatis, quâ postea iussu Gregorij XIII. id

* De titulo Occumenici seu Vniuersalis, seu simili, vsitato à Pontificibus Romanis, vel erga eodem, vide Horatium Iustinianum, postea Cardinalem, in Notis, collatione 22. Concilij Florentini num. 9. pag. 325.

1519.

peractum est. Quare cum ibi Gregorius Papa citaretur, credidit uterque disceptantium, illum esse, qui sic per antonomasiam vocari solet absque additamento. Iam verò, Gregorium Magnum agnouisse in se huiusmodi principatum, & Eckius ex historiis probauit, & ex variis Operum Gregorij locis patefieri licebat. Quapropter concludit Eckius in tituli quæstione, oportere ad tollendam de medio nominis ambiguitatem, appellari Romanum Pontificem, non quidem *Episcopum vniuersalem*, sed *Episcopum Ecclesiæ Catholicæ*, hoc est, *Ecclesiæ vniuersalis*.

Ita respondit Eckius præcipuo Lutheri obiectioni: alterum enim, 7
è quodam Canone Concilij Nicæni deductum, minorem intulit difficultatem: quod cum postea fuerit accuratius discussum à recentioribus, & inter ceteros à Ioanne Matthæo Caryophyllo aduersus Nilum Thessalonicensem, atque à Iacobo Sirmondo, nihil attinet de eo differere.

Verum implicatori nexu Eckius Lutherum inuoluit ex auctori- 8
tate Concilij Oecumenici recenter in ipsa Germania celebrati, videlicet Concilij Constantiensis. Damnantur ibi hæc quatuor positiones Ioannis Husli.

Petrus nec est, nec fuit Caput Ecclesiæ sanctæ & Catholicæ.

Non est scintilla apparentiæ, quod oporteat esse vnum Caput in spiritibus, regens Ecclesiam, quod semper in militanti Ecclesiâ conuersetur.

Papalis dignitas à Cæsare inoleuit.

Papæ præfectio & institutio, à Cæsare inoleuit.

Ex harum positionum damnatione liquidò constabat, Pontificis Romani potestatem & ortam in S. Petro, & esse necessariam, nec ab hominum arbitratu pendere, nec inductam auctoritate Cæsarum fuisse, ut Lutherus asseuerabat, illecebrâ supremæ huius eminentiæ appetentiam Cæsaris, ac Principum, Cæsarumque imperio fauentium, ad suam doctrinam pellecturus.

Hisce tam vrgentibus assertis illius Concilij vniuersalis, cuius summa perdurabat in Germania veneratio, respondit quandoque Lutherus; Illius Acta ab aliquo impostore potuisse perueri. At illius memoria in illis Prouinciis adeò vigeat, ut facile fuerit hoc illi profugium occludere. Subiunxit, effata Ioannis Husli interdicta, non omnia indiscriminatim hæresis fuisse damnata; sed per disunctionem, alia aliis censuris affecta, quæ reapse propositioni quamuis veræ possunt appingi. Sed hæc vicissim repulit Eckius; quoniam aliquam certè censuram merentur singulæ ex iis reliquis censuris, per disunctionem à Concilio iniustis, nimirum, vel esse *erroneas*, vel

vel *scandalosas*, vel *temerarias*, & alia huiusmodi. Vnde Luthero necesse erat fateri, suam doctrinam aliquā ex nominatis censuris esse dignam secundum Concilij definitionem; sc̄que in ea publicè defendenda violasse solennes Vniuersalis Ecclesiæ leges, & tamquam reum subiici pœnis in contumaces ibi statutis.

1519.

10 Lutherus itaque, vbi se coarctari sensit, voluit pedicas prorsus excutere; diserteque pronuntiavit, Concilia quoque falli posse; neque illis concessum, vt noua dogmata adderent Fidei. Nitebatur dicti austeritatem lenire, ita quasi moderando: Errare Concilium posse *in rebus præsertim ad Fidem non spectantibus*: sed vox illa *præsertim*, allataque ab eodem probationes satis ostendebant, eò illum tendere, vt Conciliorum Decreta omni auctoritate falli nesciã spoliaret.

11 Aseruit postea peculiariter, Constantiæ Concilium errasse, dum aliquot Hussi positiones condemnat apertè Catholicas: & quatuor adduxit:

Prima erat: *Vna est sancta Ecclesia Catholica, quæ est prædestinatorum Vniuersitas.*

Secunda est: *Vniuersalis Ecclesia tantum est vna, sicut tantum vnus est numerus prædestinatorum.* Has ille assertiones esse sancti Augustini, & Magistri Sententiarum contendebat.

Tertia: *Due natura, Diuinitas & Humanitas, sunt vnus Christus.*

Quarta: *Diuisio immediata humanorum operum est, quòd sint vel virtuosa, vel vitiosa: quia si homo est virtuosus, & agit quidquam, sic agit virtuosè; & si virtuosus est, & agit quidquam, sic agit virtuosè.*

12 Clamitabat proinde, in eo Concilio Pontificum adulatorem præpotuisse: nec posse cenferi vt necessarium ad æternam salutem, credere eam summam in Pontifice eminentiam, quam mille & quadringentos annos Orientis Ecclesia, viris sanctissimis decorata, minime crediderat.

13 Sed Eckius contrà redarguit: Si Oecumenicæ Synodi erroribus essent obnoxia, & in dubium reuocari posset, an re ipsâ nouos illæ articulos adiecissent Fidei; omnes Fidei articulos, ab Ecclesiæ primordiis ad eam vsque horam sancitos, vacillare incertos, neque firmi quidquam in Ecclesia permanere. Nullum ex Conciliis magis esse alienum à suspitione assentationis erga Pontificem, quam Constantiense, à quo ij abdicari fuerant, qui sibi Pontificatum vindicabant; damnataque Hussi effata, quando Pontifex nullus habebatur. Orientis Ecclesiam fuisse eam quidem Sanctorum fecundam, vel maxime spectabilem; sed ante schisma, & quo tem-

pore

1519.

pore tam ipsa quàm illi agnoscebant supremum Romani Pontificis principatum, ut per exempla non pauca eruditè comprobavit: sed postquam illa ab Ecclesia Romana descivit, nominaret Lutherus, si posset, eos egregios Doctores, eos præclaros sanctimoniâ diuos, qui florissent in Oriente.

Supererant diluendæ quatuor positiones, quas Lutherus protulerat ut iniuste proscriptas à Constantiensi Concilio. Ad primas duas perspicua fuit responsio, cum earum proscriptio supra Hussi sensum ibidem explicatum incideret, qui erat: Ecclesiam nonnisi ex prædestinatis constare; cum tamen eam Christus æquiparauerit decem virginibus, quarum quinque fatuæ, & quinque prudentes. Tertiam rectè damnatam affirmavit Eckius; nam Dei coniunctio cum homine non est facta in natura, sed in Persona Verbi, ac propterea Symbolum S. Athanasij aliter loqui, dicens: *Sicut anima rationalis & caro unus est homo, ita Deus & homo unus est Christus*. Et responsio satis quidem obiecto soluendo erat; non tamen ex mente Concilij, quod narratam assertionem improbavit secundum absurdissimam intelligentiam auctoris sui Wiclef, cui Hussus adhæserat. Ea erat, Humanitatem per se solam, uti etiam Diuinitatem per se solam esse Christum. Quod pariter de anima à carne separata pronuntiabat; adeoque docebat, quando dicitur Christus fuisse in sepulchro, id non intelligi solum per figuram synecdochen, nomen totius parti tribuentem; sed illud quod sepulchro continebatur, propriè & citra figuram fuisse integrum Christum. Enimvero meretur hæc opinio non minus insanix quàm hæresis nomen, & figmentum calumniæ videri posset, nisi Wiclef verba extarent exposita in Thomâ Waldensi Carmelita, qui eadem quâ illi hæretici vixit ætate, eorumque opinamenta egregiè confutavit. Sed hoc Hussi erratum vel Eckium latuit, vel in tempore non occurrit.

Minus etiam aptè tutatus est Eckius quartæ positionis censuram. Etenim cum alias ipse docuisset, præter actiones honestas, ac præter prauas, esse quasdam indifferentes, libenter admisit, opinionem suam tamquam certam fuisse à Concilio confirmatam. Quod neque factum fuit, neque esse poterat, per notam contrariæ sententiæ, admodum ab Scholasticis receptæ, appositam. Sed apertissima solutio ab ipsa damnata positione petenda erat, asserente: *Quidquid agit iustus, esse opus virtuosum; & Quidquid agit malus, esse actum vitiosum*. Vtraque autem pars manifestis Scripturæ effectis contradicit.

Interim Lutherus atrociter debacchabatur, petitus Eckij aculeis

leis, numquam cessantis in tam celebri corona illum ostentare, vti studiosum Bohemicorum hæreticorum, eoque demersum tabo, cuius vel nomen per Germaniam grauissimè olebat. Ita quando Eckius vt Bohemorum sectatorem Lutherum infectabatur, is obiectione mendacij Eckium interpellabat; nec Latinâ contentus linguâ, Teutonicâ identidem utebatur, seu quò melius ab adstantibus perciperetur, seu quòd ira ad narium sermonem excitare solet. Hinc incredibili anxietate conari accusationis istum frangere, asserendo modò, se in Bohemis damnare solum schisma, vti Charitati virtutum reginæ contrarium; modò, satius esse, illos ratione conuincere, quàm contumeliis exasperare. At cum vrgebatur ad expromendum quidnam de opinione sentiret, haud licebat inficiari, suam ex earum esse numero, quas in Ioanne Husso, & in Wiclefo Ecclesia improbat. Atque ita fieri non poterat, vt sibi maculam abstergeret, si minùs hæretici, saltem temerarij, simulque contumacis; quippe qui tueretur id quid Oecumenica Synodus damnauerat atque interdixerat. Qua in re iuxta violabat leges initio disputationis à Duce Georgio præscriptas, ne in dubitationem reuocarentur quæ à Concilijs Oecumenicis fuissent definita.

17 Protinus circa alia capita quæstiones mitæ: *An anima in Purgatorio mereantur, ac pro se ipsis satisfaciant*, vt volebat Lutherus: *An Indulgentiæ sint alicuius emolumenti*: *An Penitentia possit à timore initium ducere*: vtrumque enim ex his postremis ille pernegabat.

18 Sed ea contentio, quæ septemdecim dies absumpsit, multis horis in dies singulos impensis, atque impressa plurimas paginas opleuit, in paucas redigi non potest, nisi pictores imitando, qui in representando duorum exercituum conflictu, nobiliora quædam distinctius, & quasi propius exprimunt, cetera, procul & confusius adumbrant.

Ad exitum certaminis, vti solet, nulla prodiit decisio. Postea Parisiensis Academia, altera ex iis quarum iudicio litem commiserant disputatores, vt narrauimus, Lutherum damnauit: sed frustra, cum Iudici parum sit iurisdictio, nisi vis adsit ad compellendum. Ab altero iudice, qui erat Erfordiensis Academia, vllane prolata fuerit sententia, incertum est. Dux Georgius, & Lipsiæ Gymnasium in antiqua Fide perstare, facto comprobantes, vtra partium, ex ipsorum sententia, validioribus fundamentis inniteretur.

Libelli de Lipsiensi disputatione vulgati, & nonnulla circa eos expensa.

LVtherus, eiusque fautores, varios huiusce conflictus commentarios edidere; qui triumphum quidem epinicia præferunt, sed si attentius legantur, infelicitis pugnae apologia agnoscuntur. Conqueritur Melanchthon in quadam ad incertum epistola, & in altera ad Ioannem Oecolampadium hæreticum (de quo mox sermo habendus est) Eckium, relicta potissimâ Lutheri thesi, affirmante, Liberum arbitrium sine gratia nihil nisi ad peccandum valere, declinasse ad eam quæstionem, An arbitrium sit causa efficiens, an solum patiens actus honesti. Additque, oportuisse de primaria thesi disceptare, quando Scholastici, quorum vniuersæ doctrinam Eckius propugnabat, communiter admittunt, posse liberum arbitrium per suas vires meritum congruum obtinere; in quo Scholasticos communiter consensisse affirmat pariter Lutherus in sua huius disputationis narratione ad Spalatinum, excepto Gregorio Ariminenfi, quem solum ait cum S. Augustino & cum S. Paulo sentire. Verum stupore perfunditur mihi animus, tam intrepida Melanchthonis ac Lutheri effata lustranti. Enimvero, num hæc sit communis doctrina Scholasticorum, ut isti pronuntiant, an tantum quorundam peculiaris, est in comperto cuicumque eorum scriptis asfucto. Nec difficulter equidem hinc palam id ostenderem, si per argumentum susceptum liceret in re adeo explorata diutius morari. Nec sane redarguebat Eckius, quidquid Lutherus ab aliquo Scholasticorum dissentiret, cum liceat in pluribus quæstionibus eas sibi inuicem aduersari: redarguebat id quod sentiebat opponi Ecclesie sensus, & vnanimo Scholasticorum consensui; uti hoc ipsum solum postea & à Leone & à Tridentino Concilio damnatum est.

Derident Melanchthon & Carolostadius Eckij responsum, quod aiebat honestam operationem esse totam à Deo, sed non *totaliter*; & autumant hinc se didicisse, quid sit sophistam agere, operam perdere, nouasque pro libidine distinctiones comminisci. Impudens profecto mendacium, vel enormis inscitia! Cuius vniquam aures, sicuti Eckius in quadam breui defensione sua loquitur, adeo hebetes aduenæ in schola, ut millies non audierint hanc fundatissimam distinctionem, cum dicimus *totam* generis naturam, exempli gratia, animalis esse in quacumque specie, sed non *totaliter*; cum misit etiam

etiam in ceteris speciebus: à Beatis videri Deum *totum*, sed non *totaliter*; quia ab iisdem non comprehenditur pro immensitate diuinæ essentiae: animam esse *totam* in pede, sed non *totaliter*; quod reliqua corporis membra pariter informet.

3 Ludos etiam facit infulsè mordax Lutherus, se tot sumptus disputationi Lipsienti impendisse, vt addisceret, Pontificem Romanum non esse quidem *Episcopum Vniuersalem*, esse verò *Ecclesiam Vniuersalem Episcopum*. Et tamen satis est literas nosse, vt quis perspiciat eam distinctionem esse omnino ex mente illorum Pontificum, qui titulum *Episcoporum Vniuersalium* recusarunt; cum adduxerint pro ratione, posse inde videri, ceteros non esse Episcopos. Idcirco nolabant sibi eam appellationem, quæ præferret, Romanum Pontificem, vt est Romæ, itidem esse cuiusuis alterius Ecclesiæ Episcopum: haud contrà negarunt, eum fuisse Ecclesiæ Vniuersalis Episcopum; videlicet quatenus ea non consideratur in varias Dioceses partita, sed accipitur vt vna, vnumque caput ad spectabile postulat à quo regatur. Nec huius in communi sermone discriminis exempla desunt: Metaphysica haud nuncupatur Scientia vniuersalis, sed scientia quædam peculiaris rerum *in vniuersali*: è diuerso, Diuina cognitio est scientia vniuersalis rerum omnium *in peculiari*.

4 Hic per ludibrium argutatur Lutherus, ex æquo negari posse, eodem temporis momento de vno eodemque homine, esse Moguntinum Episcopum, simulque concedi, eundem esse Episcopum Moguntiæ. Sed quid ille, si in huiusmodi etiam formulis nominandi, titulisque deferendis eluceret sibi constans ea distinctio, quam ipse tamquam ridiculam per exempla traducit? In promptu res est. Duo Patriarchæ Constantinopolitani eliguntur, alter Græcus, alter Latinus. Poterit ergo Latinus dici verè esse vnus ex Patriarchis Græciæ; non item dici poterit idem esse Græcus Patriarcha. Quin harum rerum exempla affatim suppetunt. Carolus Magnus fuit Germanorum Princeps; & nihilominus non est certum fuisse Principem Germanum. Rex quoque Hispaniæ numeratur esse quidem inter Dynastas Italiæ; sed non adeo propriè inter Italicos Dynastas. Ad summum, despectus Aristotelis facultatisque Scholasticæ effecit, vt homines ingeniosi atque eruditi, quales erant Lutherus & Melancthon, in consutationibus subtile cum sophistico malè confuderint; ideoque tam verbo quàm scripto rationes adhibuerint, populo magis quàm sapientibus accommodatas. Hinc est quod eorum secta haud in magno sit pretio, &

1519. inter illius asseclas ægrè recenserì possint præstanti admodum intelligentiâ scriptores.

De Eckio aliter Lutherus, aliter Melanchthon pronuntiant. Ille semper probris insectatur, quasi hominem, cuius lingua diues quædam esset ineptiarum fodina: hic fatetur, in altercatione Lipsiæ ipsorum plerisque fuisse admirationi Eckium, propter varias & insignes ingenij dotes.

Verumtamen infructuosus euentus illius disceptationis palàm comprobatur non æquitatem modò, sed etiam prudentiam Legati in repellendis Lutheri postulationibus iteratis; huiusmodi doctrinæ suæ experimentum vrgentibus; cùm ex dimicatione Lipsiensi compertum fuerit, nihil aliud in Luthero per eam confectum, nisi quò tenaciùs inhaereret contumaciæ, veritus ne per mutatam sententiam videretur non obtemperasse Pontifici, sed succubuisse aduersariis, atque vti conquereretur de Lipsiæ Vniuersitate, ipsoque Duce Georgio indignis modis, tamquam de iniquis arbitris in præscribendis ratione legibusque certaminis. Porro in ceteris effecit, vt acta huiusmodi conflictus euulgata, pro eo ac variant hominum ingenia, aliquos in dubitationem adducerent circa eos articulos, quos antea pro compertis recipiebant, dum quædam ex argumentationibus vel solutionibus Eckij minùs inexpugnabiles videbantur; cùm sibi persuasissent, in eius lingua coactum in compendium, quidquid esset in Ecclesia rationum. Hisce tamen detrimentis aliquid commodi fuit intermistum: paruit namque, quàm audacter Lutherus in Sedem Romanam perduellem se gesserit, & commune Scholasticorum iudicium irriserit. Cùm enim haberetur disputatio, non quidem rationibus, quas cauillationes appellabat, sed merà auctoritate sacræ Paginæ, ac Patrum, in qua se triumphare gloriabatur; ab ea tamen in extremas reductum angustias haud semel manifestò se senserat.

CAPVT XVIII.

*Nova Militij studia, quibus Lutherum reuocaret;
eorumque exitus.*

Nondum tot pressus difficultatibus animum desponderat Militius, quin alias iniret vias ad recuperandum Lutherum, per duos ferè annos in ea procuratione consumptos, nec itinerum labore defatigatus, nec repulsarum pudore deterritus. Dignus profectò non mediocri laude, nisi eam obscurasset, non

non solum abiectione sui, parum illi decorâ qui personam Pontificis gerebat; sed factis ac dictis, Aulæ causæque sui Principis officientibus. Etenim oblitus, quas partes ageret, nec ab intemperantia conuiuiorum abstinuit, nec ab usu immoderato vini, quo tortore varia de Romana Aula depromptit, simulque (vti assolet) moris gerendi gratiâ amplificauit; quæ ibi, tamquam Romæ ipsius confessiones, libenter excepta sunt ex ore Nuntij Pontificij ad confirmandam Lutheranam obrectationem; exprobrata postea, vti inficiationi haud obnoxia, in Wormatiensi Conuentu.

Iam verò post Lipsiense discrimen, Miltitius nouæ industriæ nihil parcens, ad operam Eremitanorum Patrum Congregationis Teutonicæ confugit, qui tunc ad Generalia Comitia conuenerant; sperauitque Lutherum, vti suorum gratiâ pugnam suscepit, suorum itidem gratiâ quieturum. Nec grauâtè Lutherus tulit, huiusmodi sibi deprecatores adhiberi, suæ arrogans potentiæ, quod ea planè agnosceretur dimoueri non posse imperantium viribus, sed solum flecti precibus amicorum. Quare nouas literas ad Leonem 6. Aprilis 1520. dedit, sed veneno turgentibus aduersus Romam, eosque quos Pontificis adlatores appellat. In his verò non æqualem modò se gerit, sed superiorem, oblati, quasi per commiserationem, pacis conditionibus. Atque sicuti nihil æquè ac Eckium abominabatur; ita molestissimum quod possit in eum conatur, in inuidiam modis omnibus Eckium vocans apud Pontificem, cuius ille causam defensabat, & cuius gratiam vnicè cupiebat. Itaque contumeliosis vsque scommatis illum carpens, impensè studet in eum regerere, quidquid passa fuerit detrimenti Romanæ Ecclesiæ auctoritas: quapropter eidem obiicit, non solum per importunum eius accitum ad Lipsiensem pugnam, abstractum se fuisse à concordia, quæ iam fuisset inita coram Septemuiro Treuirensi; sed argumento capto ex voce, quæ sibi casu exciderat de Pontificis potestate, ad disputandum ex professo fuisse protractum; eleuatâ illius potestatis existimatione in Lipsiensi certamine, ex iis quæ fuerant exagitata tum in ipsa concertatione, tum per eiusdem occasionem.

2 Verum, quod ad primum spectat: quâ fronte id ille scribebat Leoni, cuius Nuntio paulò antè scripserat, non hanc vnicam, sed sex septemve præterea causas, quæ ipsum, ne Confluentiam adiret ad Septemuirum Treuirensē, retinuerat? Quod verò ad alterum: perlustratur an verbulum vnum fortuitò iactum fuerit. Hæc est Lutheri thesis ab Eckio oppugnata: *Romanam Ecclesiam esse omnibus*

1519.

Continetur
in secreta in-
structione
Aquis E-
piscopo tra-
dita Septem-
bris an. 1536.
à Paulo III.
Nuntio mis-
so in Ger-
maniam, vt
Concilium
Mantue ha-
bendum in-
diceret.

6. Aprilis
1520.

159. nibus aliis superiorem, probatur ex frigidissimis Romanorum Pontificum Decretis, intra quadringentos annos natis; contra quæ sunt Historiæ ap. probatæ centum & mille annorum, textus Scripturæ diuinæ, & Decretum Nicæni Concilij omnium sacratissimi.

Equidem cum oculis usurpo tam aperta Lutheri mendacia, sordidasque contumelias, quibus onerat suos omnes æmulos, quamvis dignitate, probitate, doctrinâ præclaros, stupore planè defigor; quinam fieri potuisse reputans, ut is non modò sibi nactus fuerit sententiarum sectatores, sed virtutis etiam laudatores.

At nihilominus in iis literis, tantam exhalantibus infamiam in Romam, tantam despicientiam in Romanum Pontificem, cui simul audent librum impudentissimum scribere, *De libertate Christiana*, clariùs atque apertiùs falsum deprehenditur id quod Suauis persuadere laborat, causas hæresis Lutheranae à non satis pia Leonis vita ortum duxisse: sic enim de Leone Lutherus hîc loquitur: *Scilicet celebratior & augustior est in omni terrarum orbe tot tantorum virorum literis cantata opinio, & vitæ tuæ inculpata fama, quàm ut à quouis vel maximi nominis possit quauis arte impeti. Non sum tam stultus, ut cum incessam, quem nullus non laudat. Eum verò nominat modò agnum in medio luporum, modò Daniele in medio leonum. De in importunam Caietani Cardinalis tyrannidem Lutherus accusat, quippe qui nullis habitis ad id mandatis, se ad palinodiam adigere voluisset, eâ violentiâ trahens etiam Pontificatus ruinam. Quasi perspecta Luthero non fuissent, & ab eo edita in suis voluminibus, præscripta Cardinali mandata illius puniendi, nisi per clara pœnitentiæ indicia resipuisset. Narrat deinceps, quid secum egerit Carolus Miltitius, commendatque hominis sedulitatem ac postremam industriam in poscenda tandem à suis Eremitanis ope ad ipsum flectendum, quando spes reliqua non erat ad opprimendum. Ceterum ait, Pontificis prouolutum pedibus sese abiicere, sed geminâ conditione: alterâ, ne secum ampliùs agatur de sententiis mutandis; alterâ, ne lex ipsi statuatur in diuino verbo interpretando. Quod perinde sonat, ac esse immunem in dogmatis Fidei Pontificia iurisdictione.*

Initia heresis Zuingliana.

LVtheri exemplum in Germania effecit, quod in seditionibus fieri solet, vt alia ex alia concitetur, cum homines factiosi haud vniquam desint, qui per speciem reuocandi populos in libertatem, sibi ambiunt principatum tum potentia, tum doctrina; animosque ad illum affectandum excitant in iis, qui in aliis euentum prosperum animaduertunt.

Hanc propensionem animi fouebat Vlricus Zuinglius, obscuro natus genere in Heluetia, sed ingenio aptissimo ad omnes disciplinas addiscendas, adiutus etiam idonea corporis habitudine ad exercendas maxime actiuas, & ostentandas maxime contemplatrices. Variis se linguis instruxerat, ac eruditione multiplici; atque vt pollebat gratia atque facundia, validissimis in populari dominatu illecebris, amorem atque commendationem apud suos ciues sibi comparauerat. Ferunt illum iam inde a puero in familiaribus sermonibus nihil ardentius, nihil crebrius anhelasse, erumpentibus ab intimo votis, quam aliquam sibi viam aperire ad nominis immortalitatem. Militia Ecclesiastica nomen dedit, cui fatale quasi quiddam est, atrociora vulnera a suis accipere. Hic post administratam animarum curam in aliis obscurioribus locis, Parochi munus obtinuit Tiguri, quod oppidum inter primaria, vni ex Heluetiae Tribubus nomen fecit. Cum itaque nouitatis Lutheranae rumor hic personaret, a Zuinglio percussa est Echo, eam laudibus extollente. Lutheri tamen defectionem ita laudabat, vt æmulum se, non discipulum profiteretur. Quare perditæ exæstuans ambitione attollendi, non subsequendi vexilli, gloriatur se, cum primum in Ecclesiam inuectus est, ne vllum quidem rumorem de Luthero inaudiuisset; cuius facinoris primordia eius affecta tribuunt anno 1516. At si non hæresim a Luthero, audaciam certè didicit; eius namque vox sonum edidit nullum, aut certè surdum, nisi præcimente Luthero. Quinetiam post infaustos hæresis Lutheranae natales, narrant ann. 1518. die festo S. Michaëlis in Eremita templo, vbi ille curabat antequam ad Tigurim gradum faceret, suam prædicationem exorsum cum ea ambiguitate, quæ formidinis idioma est. Patientius eam profitebantur ipsius discipuli, minus quippe per ætatem cauti, magisque arrogantes. Deridebat ille Indulgentias, vota, dona templis largita, quin & ipsa templa; quippe

CIII

1519.

cum Deus ubique esset, nec peculiarem sibi sedem usquam figeret. Venerationem erga Sanctos improbabat, perinde ac honoratio illa detraheretur Deo, quia illis impertiebatur. Asserebat ad ea usque tempora Euangelium nondum fuisse denuntiatum, cunctis sub infidelitatis tenebris vitam ducentibus. Aiebat tamen, etiam sub infidelitate posse vnumquemque salutem adipisci: & cum Lutherus solam fidem exigeret ad consequendam salutem, Zuinglius contra minimè necessariam existimabat; adeoque non minus cælestis gloriæ compotes credebat Ouidium ac Martialem, quàm eos quos uti cælestes veneramus; tametsi hoc ipsum postea nifus est

^a In libro inscripto, Declaratio peccati originalis.

^b Vide inter recentiores Io. Martinum de Ripalda de Ente supernaturali, & contra Michiælem Baium. c. 5. Ianuarij in lb. 4. Diplomatum secretorum Leonis.

^a temperare, falsâ potiùs quàm hæreticâ doctrinâ asserens, potuisset eos homines ob Christi merita obtinere cognitionem aliquam Dei, prout est auctor naturæ, quæ laxiori quâdam significatione nomen Fidei mereretur, & cui vis inesset eos promouendi ad honestos actus, ipsorumque saluti sufficientes. Quod redigi posset ad quorundam ^b Scholasticorum opinamenta, nisi deprauasset impiæ falsitatis adiectu. Postremò, discrimen quodcumque inter Romanum Pontificem & Episcopos, inter Episcopum & Sacerdotem, inter Sacerdotem ac laicum, repudiabat.

Tigurim postea profectus, ut modò scripsimus, illud hæresis suæ domicilium elegit, quemadmodum elegerat centum ante annos Arnaldus Brixienfis; cœpitque eam in vulgus edere initio anni 1519. Demandarat Romanus Pontifex Indulgentiarum promulgationem in ditione Heluetiorum Francisco Lichetto Brixienfi, Ordinis Minorum Generali Visitatori, celebrique Theologo, à quo suffectus est quidam Samson eiusdem Ordinis. Hic Tiguri exorsus administrationem muneris sui, magno cum pietatis sensu fuit à Tigurinis exceptus: sed illicò in illum Zuinglius iuxta se gessit ac Lutherus in Tetzelium. Hoc etiam in loco labitur Suavis fides, dum Samsonis aduentui, adeoque Romanæ auiditæ colligendæ pecuniæ, nouam Zuinglij hæresim adscribit; quæ reuera orta fuerat priùs quàm Samson eo peruenisset, neque primordia, uti Lutherana, ab argumento Indulgentiarum accepit, sed ab alijs pluribus grauioribus, maximeque diuersis dogmatibus. Memorata hæresis corpus Reipubl. Heluetiorum in partes discedit, æquè ac Lutherana corpus Imperij Germanorum. Sed hæc ad se nos reuocat, vnde primam ac præcipuam traxit originem huius Historiæ argumentum.

CAPVT

Leonis X. in Lutherum Diploma.

Abscissâ itaque omni spe recuperandi Lutheri, seu per Pontificis mansuetudinem, seu per coërcitionem Septemuiri, statuit, studuitque Legatus Leoni suadere, necesse iam esse illius doctrinam tamquam hæreticam proscribere, quò ab ea illi saltem abhorrent, qui etiam tum integri erant, eiusque contagionis puri; cum longè facilius amoveatur ab esu venenatæ dapis, qui eam nondum degustauerit, quàm qui eam iam pastus, reuomere compelleretur. Augebatur autem necessitas, Martini erroribus in dies gliscentibus. Quemadmodum etiam in linea, initio cum à recta deflectit, modicus eius deflexus haud faciliè deprehenditur, sed quò procedit longius, eò manifestius obliqua conspicitur; ita vsu uenit ingenio, ubi à recta principiorum semita, aut philosophando aut credendo deerrare cœperit. Lutherus igitur, ubi semel arrogauit, licere sibi auctoritatem consuetudinesque Ecclesiæ aspernari, & ad libidinem diuinas Literas interpretari; non solum progressus est ad errores suprà recensitos, sed negauit subinde vim inesse Sacramentis ad diuinam gratiam infundendam, & Baptismati ad noxam originalem delendam: Mulieribus etiam absoluendi potestatem concessit: Reprehendit negari ab Ecclesiâ laicis usum Calicis: Scripsit generatim contra Ordines Mendicantium: Affirmauit animas in Purgatorio noua peccata contrahere: eoque deuenit, ut Christianos argueret, quòd se tutando Turcis obsisterent: De Pontifice, de Vaticano Senatu, de Aula Romana, quâ voce quâ calamo depromebat quidquid contumeliarum congeri possit ab ingenio, & naturâ facundo & rabie concitato. Hæc omnia Legatus ad Leonem perscripsit. At quoniam literæ verba sunt inanimata & depicta, Romam ipse Eckius se contulit, & linguæ efficaciam clariùs exposuit animarum stragem ab ea peste in Germania editam, propterea quòd adhuc denunciata non esset.

2 Equidem existimo, hanc tantam Eckij sedulitatem, quâ multus ac impiger fuit in proscribendis Lutheri sententiis; ac Pontificum diploma eidem concreditum, quod quasi victoriæ suæ trophæum in Germaniam detulit, quodque ex munere delegati Nuntiique Apostolici ad plerosque Germaniæ Principes, ac præcipuè ad Saxonem Septemuirum, promulgandum exequendumque pro virili curauit, haud minimam fuisse causam, cur Lutherus illum ictum

Vide Epistolam Iulij Card Medicei ad Cardin Bibianum in 1. tomo litterarum ad Principes 17. Martij 1519.

* Delegatus 18. Iulij an. 1520.

Pars I.

K

exci-

1519. exciperet, non tanquam à securi legitimi licitoris, sed à telo infensissimi hostis, atque ex eo pudorem in furorem vertisse, ac per dexteritatem suæ factioni eum ostentasse, non à Fidei veritate, sed ab odio technisq̃ue aduersariorum contra se fuisse pugnatum. Satiùs enim uerò fuisset, omnem damnationis curam ab eo longiùs remouere, qui disputatione certasset; quandoquidem non res ipsæ, sed earum imagines inuadunt in animos, & ad iudicia cupidinesq̃ue compellant.

a Contro-
tur in veteri
libro moni-
mentorum,
quæ Cardi-
nalis Moro-
nus reliquit.
b Lib. 7. E-
pistol.

Haud impigrè variæ à Pontifice a consultationes Romæ sunt habita, accitis Theologiæ ac sacrorum Canonum peritissimis; ac tandem digesta diplomatis forma à Petro Cardinali de Accolitis, Anconæ Præsule, vnde Anconitanus appellatus. Hic è Tribunali Romanæ Rotæ in Senatum Purpuratorum Patrum à Iulio II. cooptatus fuerat. At de eo b Sadoletus Cardinalis memoriæ prodidit, tantæ fuisse auctoritatis, vt omnibus publicis Consiliis non interesset solum, verum etiam præfesset; & propè solus gubernare Rempublicam, ac eam suis sustinere humeris videretur: illius potissimum monitis ac prudentiâ nitebantur Summi Pontifices, & omnis Italia, Christianumq̃ue nomen cunctum consiliis eius acquiescebat. Diplomatis forma ab Accolito confecta, in frequenti cœtu coram Pontifice expensa; & quamquam de summa rei constarent sententiæ, circa minuta quædam à nonnullis Purpuratorum Patrum aliquid obiectum, donec in sententiis dicendis ad Laurentium Cardinalem Puccium, tunc Datarium, ventum est: qui ratus id sui esse muneris, formam alteram à se conscriptam sinu fouebat, dolebatq̃ue se alteri posthaberi; ideoq̃ue in ea quam Anconitanus proposuerat, acerbitate magis æmuli quàm studio Consiliarij, plurima perstrinxerat. Nec Accolitus sibi nauiter defendendo defuit. Quare nouis continuò mordacibusq̃ue argumentis, tam ab ingenio quàm ab æmulatione vtriq̃ue suppeditatis, ita certatum, vt cum satis non esset seu contrahendæ seu leniendæ concertationi, Pontifex oris Maiestate eam imperij auctoritate compresferit. Inde vocatis ad priuatum consilium viris scientiâ clarissimis, diploma Cardinalis Anconitani, aliquot locis reconcinatum, mox in noua Congregatione perlectum & concorditer comprobatum.

Damnabantur hîc vna supra quadraginta ex Lutheri positionibus, non quadraginta duæ, vt sæpiùs per incuriam inexcusabilem in re tam clarè pernoscenda narrat Suauis. Exponitur, eas fuisse accuratè discussas à Patribus Vaticanis, ab Ordinum Religiosorum Præsilibus, à Theologis, à Iurisperitis. Commemoratur, quàm

quàm benignè cum Luthero actum sit, quàm clementer Romam vocatus, oblatà fide ac viatico. Additur, quantumuisliceret nunc in eum tamquam publicè hæreticum ferre sententiam; tamen, quò mitius procederetur, illi eiusque affeclis certum præscribi tempus ad reuocandos errores, pestilentesque libellos comburendos; quo elapso, eos omnes damnari hæresis, ac pœnas seuerissimas in hæreticos constitutas iisdem configi: cunctis verò Principibus populisque grauissimas denuntiari censuras, nisi iussis obtemperent.

CAPVT XXI.

Quæ Suavis opponat Diplomati Pontificio.

Congerit hîc Suavis ea quæ in diplomate reprehenderint *rerum intelligentes*, quâ appellatione reprehensionem confirmat.

Primum est: Forensi stylo decreta de Fidei dogmatis fuisse confecta. At non intelligit, forenses stylum non in damnanda doctrina, sed in denuntiandis interdictionibus, pœnisque statuendis contra inobsequentes adhibitum; quod non pertinet ad Theologos, sed ad fori peritos.

2 Secundum est: Periodum quamdam, cuius initium est, *Inhibentes*, perplexam esse, & quæ ægrè percipi possit, propterea quòd inter eam vocem, ac verbum præcipuum ad quod illa refertur, quadringenta vocabula sint interiecta. Suavis populo potissimum scribit; adeoque me cogit, ne ea negligam ab illo obiecta, de quorum examine, uti superuacaneo, possint mihi viri sapientes succensere, si mea responsio ipsis tantummodò obuiam iret. Bonâ igitur horum veniâ pauca hîc apponam, quò multitudini fiat satis. Enimverò ea periodus tam est clara, ut cuicumque leuiter experto in diplomatis legendis nullâ sit opus animaduersione peculiari, quò illam percipiat. Equidem stylum diplomatis conscribendis iam in Curiam inductum haud probo: sed aliud est, potuisse ab initio quiddam præstantius eligi; aliud, esse nunc variandum quod in usu est, nullo alio commodo inde deducto, nisi explicatioris concinniorisque sermonis. In quacumque sapientissima Republ. retinentur nonnullæ consuetudines, exortæ aliquo sæculo rudiores, quæ si nunc inciperent, meritò risum excitarent. Nihilominus eas seruare summa prudentia est, ob rationes ab Aristotele adductas, ne leges veteraque instituta facile commutentur, etiam cum potioribus,

* 2. Polit.
cap. 6. in
fine.

K 2

ribus,

1519. ribus, si leue sit emolumentum. Quænam Respublica prudentior quàm Romana? Lustretur tamen id quod cum risu Marcus Tullius narrat in Oratione pro Murena de Iurisperitorum vocabulis etiam tum vsurpatis, atque id, cum illa iam Domina terrarum orbis eiusdem sapientiam complectebatur. Si Adamus alter denuò conderetur à Deo, atque ex improviso spectaret subiectionem, onera, altercationem, atque iacturam pecuniæ ac temporis, quæ se cum adferunt profanæ ceremoniæ, officia inutilia, honorifici tituli ac ritus; crederet profectò cunctos homines desipere, dum perpetuò hisce grauissimis, simulque voluntariis catenis sese sponte reuinciunt. Et tamen haud ita res est: hæ namque consuetudines non omnes simul irrepere, neque sine vilo compendio; sed paulatim, ac plerumque cum aliquo præsentis commodo. Nunc verò eas stirpitus euellere, vt alibi dicit Aristoteles in Politicis, idem foret, ac malè affectum corpus à cunctis noxiis humoribus vnà purgare; quod sanè vitam extingueret.

Opponit tertio Suauis: Articulos propositos in diplomate, sub incerta quadam verborum clausula fuisse damnatos, quæ erat, *respiciendæ vel tamquam hæreticos, vel tamquam scandalosos, vel tamquam piarum aurium offensus*, vel aliâ censurâ; atque adeò ex diplomate controuersum fuisse, quænam esset eorum singulis assignanda censura: aitque, eò magis hinc patuisse Concilij necessitatem.

Sed in primis vltima conclusio vsque adeò falsa est, vt potius celeberrime recensque Concilium Constantiæ habitum hanc ipsam damnandi rationem vsurpauerit. Nec ea sanè ratio vacat à laude: etenim, vt aliquis articulus tamquam Fidei dogma statuatur, & summa necessitas urgeat oportet, & exactissimâ trutinâ examinetur; cum huiusmodi declaratio imperet hominum mentibus, rem maximè omnium quam Christiana lex habet arduam, id est, vt res obscuras citra omnem dubitationem credamus. Quapropter Ecclesiæ, quantum licuit, ab eo semper abstinuit. Iam verò quia multæ doctrinæ homines inclinant in hæresim, aliæque infligunt incommoda, par est eas e linguis ac paginis relegare: atque ad id necesse non est, vt illa certò Dei verbis repugnent; satis est, si aut graui extent indicia huius repugnantia; eò quod aduersentur seu communi Scholæ consensui, seu veteribus Ecclesiæ vsibus, seu sanctorum Patrum auctoritati; aut deprehendantur vt semina operum quæ officiant Christianæ Reipublicæ; ac proinde mereantur aliquam ex suprà memoratis censuris, quæcumque tandem ea sit. Similiter, vt ab aliquo oppido excludatur aduena, non semper est opus

opus ut peste correptus, aut perduellis in aperto sit, sufficit pestilentia aut perduellionis suspicio. Non igitur Pontifex habuit in animo, per huiusmodi diploma dubitationem omnem tollere, (quibus dubitationibus libitum est Deo oppletam esse penè omnem huius vitæ scientiam, ac potissimè Theologiam, quippe cui obscuriora obuerlantur themata, altiusque nostram intelligentiam supergressa) solum illi consilium fuit, ut certi tantum haberemus, quantum satis erat: nimirum declaravit, eas omnes propositiones perniciosas esse, si tradantur; periculosas, si credantur. Ceterum innumeræ sententiæ sunt, quæ communi consensione à Theologis reiectæ adhuc in incerto sunt, & ignoratur quanam speciali notâ sint configendæ; cum alij hæreticas existiment, alij erroneas; alij solum temerarias seu improbables.

5 Iam quod spectat ad Concilij necessitatem, quam affirmat Suavis fuisse tunc agnitam, quod dubitationes tollerentur circa proscriptas assertiones; stuporem incurrit mihi hominis ita blaterantis enormitas, qui palam in suo toto volumine, & clam in arcana sua Academia numquam destitit in Concilium Tridentinum oblatrare, quod eosdem articulos extra necessitatem definierit, adeoque spem omnem reconciliationis præciderit.

6 Obtrudit quarto loco Suavis, partam multis admirationem, quinam in diplomate diceretur, inter positiones interdictas esse Græcorum errores iam damnatos. Profectò nisi mihi comperta esset hominis eruditio, pateretque ipsum interdum haud inopiâ doctrinæ, sed odij affluentia prolabi, vterer hîc responso vulgari, admirationem ex ignorantia nasci. Num fortè ignotum aliquod arcanum est, duos ex præcipuis articulis, paulò antè contra Græcorum errores à Florentino Concilio definitis, fuisse *Purgatorium* ac *Prælatum S. Petri, Romanorumq; Pontificum*? Nónne pariter in damnatis Lutheri assertis legitur trigésimum septimum, quo negatur Scripturâ vllâ Canonicâ *Purgatorium* probari; & vigésimum quintum cum tribus sequentibus, quæ *Prælatum S. Petri, Successorumque* potestatem reiciunt?

Enimverò debuerat Suavis in memoriam reuocare, quinam viri Romæ tunc degerent, cum diploma digestum est. Aderat Silvester Prieras, aderat Ioannes Eckius, aderant Franciscus Ferrariensis, Dominicus Cardinalis Iacouaccius, Ægidius Cardinalis Viterbiensis, omnes sapientiâ præclari, quorum sacra scientia & eruditio typis edita celebratur; aderat denique vnus instar omnium doctissimus Caietanus, è sua legatione iam redux, qui controuersiam il-

1579.
* Totum
extat in
Actis Con-
sistorial.

lam diu multumque tractauerat, & qui, cum de formanda Con-
stitutione Conuentus iniretur, in Senatum, quamuis æger, deportari
se iussit, ob summam rei grauitatem. Ibi verò ne vna quidem ad-
missa syllaba est accurato examine non expensa; adeoque præter
priuatos cæterus, apud Cardinalem Anconitanum, à vigesimo pri-
mo Maij vsque ad primum diem Iunij quater ad eam causam agi-
tandam Pontificius Senatus habitus fuit, & semel præter Patres
Vaticanos octo præstantissimi Theologorum eò aduocati, singuli-
que circa singulos articulos sententiam disertè dicere iussi sunt. Ita-
que hi viri tam graues non adeò caligantibus erant oculis, vt post
intensissimam considerationem non fuissent animaduersi hallu-
cinationem, quæ tam palmaris tamque manifesta extitisset.

* Vide in
1. tomo
Operum
Lutheri.

Vltima reprehensio sic habet. Determinasse Pontificem de tot
articulis solo Aulicorum consilio, re non communicatâ cum Epi-
scopis & Academicis Europæ. Omitto quidem dicere, quos hic
Aulicos Suauis appellat, fuisse eos viros quos modò nominaui,
præterquam plurimos alios Theologos minoris famæ. Sed quo-
modo eum præterit, intra quatuor versus se sibi contradixisse,
dum proxime adiecit, Academiâs Louanensem & Colonensem
præ gaudio exultasse, quòd ipsarum censuram Pontifex compro-
basset, quam censuram idem pauculis supra paginis obseruarat,
* pluribus antè mensibus prodixisse quàm Pontificis diploma? Præ-
ter memoratas Academiâs, idem quoque ait, Pontificem in eam
proscriptionem venisse, quasi coactum sollicitationibus Acade-
miarum Præfylumque Germaniæ. Quinetiam per cuncta Europæ
Gymnasia totum ipsum biennium nullus certè sermo frequentior,
quàm de tam celebri Lutheri nouitate. An fortè consultationes
huiusmodi satis non erant, ne decretum illud inconsideratum
censeretur? Quòd si postulabat Suauis, vti de integro diploma-
tis tenore consulerentur omnes Episcopi, & cunctæ Christiani ge-
neris Academiæ, viderentur hæc animi sensa digna potius solita-
rio, idealque rerum speculante, quàm homine in rebus gerendis
expertissimo, cuiusmodi erat Suauis, quem fugere non poterat,
an quisquam Romanorum Pontificum, ac ceterorum Principum,
in vlla vel grauissima constitutione id egerit; an id egerit Iustinia-
nus, cum vniuersi Romani Imperij Leges in summam digessit; an
Gregorius IX. cum in vnum redactum volumen Ius omne Cano-
nicum Ecclesiæ promulgauit: eoque an id citra infinitam molem,
implicationem, confusionem peragi possit. Nonne videmus in
quauis Republica benè constituta id moris esse, vti decreta certo-
rum

rum hominum vnâ coëuntium iudicio fanciantur, quò ex horum certè coniunctione confletur vnitas Principatus, quâ, secundum * Philosophi effatum celeberrimum, optima rerum gubernatio nititur?

1519

* 12. Metaph. in fine.

CAPVT XXII.

Quid Diploma Leonis effecerit tam in aliis quàm in Luthero.

Pontificis diploma delatum euulgatumque fuit ab Eckio per Germaniam, summâque exceptum lætitiâ; præsertim ab iis Academicis, quæ Lutheranos errores iam damnauerant, ideoque in alterius improbatione propriæ doctrinæ comprobationem intuebantur. Verum hæc aduersariorum lætitiâ quàm graui afficiebat tristitiâ, tam acri inflammabat ardore Martini pectus, & cuiusvis etiam eadem animi deprauatione corrupti. Wittembergæ hæsit quasi suspensâ diplomatis efficacitas. Cùm Pontifex illi Academicæ misisset * literas, quibus eam hortabatur vt in antiqua pietate persisteret, iubebatque seuerissimis pœnis exequi cuncta diplomatis decreta, de iis illa Fredericum certior fecit, eo tempore absentem, quò electo nuper Cæsari assisteret. Ad ipsum etiam Fredericum alias literas Pontifex dederat officij plenâs, quibus significabat, solâ ipsius causâ dilatatâ adeò fuisse Lutheri proscriptiōnem; simul etiam famam excitatâ, perditum illum deceptorem ausum esse ita furere eius præsidio nixum: proinde quò præcellens ipsius virtus, ac nominis claritudo debitum sibi splendorem apud Deum & homines retinerent, illum hortari, rogare, Deique omnipotentis nomine postulare, vt vel Martinum oblatâ veniâ ad bonam frugem adduceret, vel si obduresceret, in eum mandata diplomatis exequenda curaret.

* 8. Iulij 1520. v. apparet in libro Archiui Vaticanæ scripto, *Ad V. Formati.*

2 Excepit Wittembergenſe Gymnasium à Frederico ambigua quædam responsa; vtpote ab eo, qui nec rem peragi vellet, nec à se prohiberi. Lutherus interim anxie inhiabat captandæ electi Cæsaris beneuolentiæ: iserat Carolus Hispaniæ Rex. Spem illi in primis faciebat, tam acerrimum patrociniū quod sibi apud Carolum Frederici operâ pollicebatur, quàm inæstimabile beneficium, quo Fredericus Carolum sibi deuinxerat. Etenim, vt ipse Legatus suis * literis exponit Pontifici, pridie quàm Carolus eligeretur, Septemviri Imperium Saxoni concorditer obrulere. Is verò heroicâ planè moderatione animi magnificè repudiavit, simulque præcipuus auctor fuit, vt in Rege Hispaniæ collocaretur; in eo quippe Prin-

cipe.

* Tom. 2. litterarum ad Principes. 5. Iulij anno 1520.

1519.

cipe, qui posset eam Solij Maiestatem tueri à finitima potentissimorum violentia; & tamen tam inde procul regnum possideret, ut nullâ possent suspitione corripere Germaniæ Principes. Addebat, eundem populis acceptum fore, & uti in ea regione natum, & uti nepotem Maximiliani, qui militari virtute ac singulari charitate, quibus maximè populi capiuntur, adhuc vivebat percarus in Germanorum memoria, & in ore Famæ, percelebris ob corporis animique dotes planè singulares.

Verùm tam excelsa repudiatio, in tanta mortalium ambitione portentis similis, diuini propè consilij humanorum arbitri testificatio visa est, volentis quidem afflictere Germaniam, sed nolentis omnino deferere: quod contigisset, si ad tantæ dominationis fastigium euectus esset is Princeps, qui Lutheranam hæresim sibi iam quasi filiam adoptauerat. Augebat Lutherò spem iuuenta Cæsaris annum vigesimum vix ingressi: quæ ætas, præsertim potentis atque fortunæ opibus affluens, libenter audit noua consilia, spectatque nouas excelsitatis ideas, quæ extra omnem legem superioremque auctoritatem regnantem locent. Propterea summo studio Lutherus per varios libellos exaggerare tyrannidem Romanorum Pontificum in Germaniam, extollere iurisdictionem Cæsaris, nulli obnoxiam; antiquas lites inter Romanos Pontifices ac Cæsares refricare; postremò amplificare meritum simul & gloriam, quam verus Augustus, diffracto iugo, inter Germanos consequeretur. Suberat peculiaris quædam noui Cæsaris erga Pontificem dissidentia; quòd is, ut fama erat, tentasset electionem Caroli præpedire, nolletque eandem comprobare, causatus lege cautum esse, ne in Regni Neapolitani possessionem admissi Romano Imperio potiantur. Sed breui spes omnis elanguit: Carolus enim noluit oblatum Imperium accipere, nisi prius rogato Pontifice, ut memoratæ legis sibi obstaculum relaxaret.

Is itaque, quippe Austriacorum Principum, Regumque Catholicorum sanguine procreatus, & piâ imbutus disciplinâ Adriani, viri religiosissimi, qui paucos post menses Pontifex electus est, non aures quidem gerebat quibus audiret, ne dum animum quo promoueret aliam Religionem nisi Romanam. Quare in Belgium regressus è Britannia, ubi Reginam materteram suam inuiserat, atque à Ministris Pontificiis maturè præoccupatus, declarauit, velle se veterem Fidem tutari, iussitque in vrbibus Brabantiæ, in Academia Louaniensi, aliisque in locis, ex Pontificio diplomate, Lutheri Opera flammis absumi.

Luthe-

Continetur
in Epistola
Caroli V.
ad Clemen-
tem VII. in
lib. 2. cap. 13.

3 Lutherus, ex his incendiis alicubi iam peractis grauius inflam-
 matus, literisque Erasmi sibi studiosi factus certior, Caesarem ciui-
 que Aulam Romæ fauere, in consilium à desperatione proposi-
 tum, hoc est ad extremum despectus atque hostilis furoris in Ro-
 manam Ecclesiam præceptis corruit, nactus facinoris socios, Wit-
 tembergenfes scilicet Academicos operâ, Septemvium verò per-
 missu: cum satis intelligeret, eâ ratione simul vilescere auctori-
 tem quasi aspernabilem Pontificis, ipsum deprimentis, simultati-
 tate iniuriæ societate, Academiam ac Principem obstringi ad ini-
 placabilem inimicitiam in læsum.

Ideirco 10. Decembris, erectâ extra mœnia Wittembergæ py-
 râ, vocatisque per scripta publica ad spectaculum Academicis,
 aptoque ad spectandum loco illis destinato, eò se contulit magno
 cum comitatu, & partim sua, partim suorum manu in ignem con-
 iecit duo volumina Decreti à Gratiano digesti, duo etiam alia,
 quorum primum continebat quinque libros Epistolarum Decreta-
 lium, secundum verò complectebatur librum sextum, Clementi-
 nas, aliasque Constitutiones *Extravagantes* appellatas. Combussit
 itidem diploma Leonis quo ipse Lutherus damnabatur, Eckij
 commentarios, atque etiam Emseri, quicum similitatem contra-
 xerat, quod hic haud plenè de re Lutheri Lipsiensis certamen descri-
 pserat. Dum incendium peragebatur, nouus veluti Propheta in ea
 verba prorupit: *Quia Sanctum Domini conturbasti, conturbet te ignis
 æternus.* Similis combustio in duobus vel tribus aliis Germaniæ lo-
 cis confecta à Martini fautoribus, & quod admirationi est, non
 defuere, qui Lipsiæ coram ipso Duce Georgio tam execrandum
 scelus ausi sunt.

4 Studuit Lutherus variis commentariis impium facinus excusa-
 re: Compertum sibi esse, obstringi se, quippe Christianum, Theo-
 logiæ Magistrum, sacrumque Concionatorem, vt mederetur pe-
 stilentibus malis, quibus concremata volumina opplebantur, cum-
 que animaduerneret, contestationes, ceteraque officia Romano
 Pontifici exhibita cessisse irrita, adactum se planè fuisse ad ea cape-
 senda remedia, quæ Pauli suafu adhibuerant aliqui ab eodem ad
 Fidem traducti, libros igni tradentes quinque millibus æstimates,
 in quo numero decies pro singulis spectat, cum quinquaginta mil-
 libus æstimati dicantur.

* In 2. To-
mo Lutheri.

5 Fœdius tamen mentitur in afferenda causa. Nam si Religionis
 ardore atque debito compulsus fuit, quomodo non prius exarsit,
 nec se obligatum sensit, quàm suorum voluminum flammis incen-

Pars I.

L

lus

1519. sus & illuminatus? Cur iis verbis, quæ inter incendium protulit, aliisque mox memorandis, ultionis gratiâ se id egisse declarauit? Cur, ubi sua volumina combusta rescivit, Spalatino scripsit, se aduersariis ostensurum, posse se par pari reddere, nisi ligna defuerint?

Sed eius apologiæ insistamus. Siue quò in summa purulentia & atque iniuriæ indignitate aliquam certè apud rudiores reuerentiæ speciem erga Pontificem simularet, siue potius quò illum morderet ac deluderet, scripsit, existimare se, eam incensionem haud accidere Leoni molestam, neque ab illo comprobari errores, quibus combusti libri scatebant; quin etiam Leonis iniussu suos vicissim incensos fuisse: verum, utcumque res se habuerit, parum id interesse. Syllabum ad hoc descripsit illius prauæ doctrinæ, quam aiebat contineri Iure Canonico; ubi quâ sententiam communem peruerit, quâ reprehendit iustissimas sanctiones, cuiusmodi ea est, Licere vim repellere. Et tamen, quo nihil absurdius, quoddam ex memoratis ipsius scriptis clauditur Samsonis effato cap. 15. Iudicum, quo Martinus contendit, non defensionem modò per vim, sed etiam ultionem sibi licere: cum enim Samson aduersum Philisthæos ignem igne vindicasset, verba tunc ab eo dicta Lutherus mutuatur, *Sicut fecerunt mihi, ita & feci eis.*

Mirum etiam est quod contigit Wittembergæ. Nam post ignominiosum incendium Legum Canoniarum, illæ ipsæ, ut prius, è Cathedris expositæ in Gymnasio à Doctoribus stipendio conductis, inter quos erat Iustus Jonas, ipsius planè Lutheri corculum. Neque hic auctoritatis ac linguæ efficaciam valuit hoc annis pluribus impedire: ij namque non ratione sed libidine acti, gestiebant quidem per contumelias odium euomere in Romanam Ecclesiam, nolebant tamen eo se commodo spoliare, quod illius disciplinæ magistris proueniebat è statuto stipendio, & etiam auditoribus, ex comparata facultate ad eandem postea cum lucro profitendam, & ciuitati, à frequentia discipulorum per eam opportunitatem ibi degentium.

CAPVT XXIII.

1519.

Romanus Pontifex Nuntium ad Cæsarem legat Martinum Caracciolum; cui additur Lutheri causâ Hieronymus Aleander. Vtriusque ingenium ac mores. Erasmi obices: & quid actum fuerit prius in Belgio, postea Colonia.

I Lecto Cæsari Leo Nuntium misit, qui de more delatum Imperium gratularetur, vnaque de rebus publicis cum eo ageret. Potissima præ ceteris erat, vti Cæsar opprimeret insurgentis hæresis Lutheranae contagia: quod certè necessarium videbatur tam sempiternæ gregis Christiani salutis, quàm tranquillitati politicæ gubernationis, tum etiam Apostolici Principatus incolumitati. Contulit igitur hoc Nuntij munus Martino Caracciolo, Protonotario Apostolico, ex ea Caracciolæ familiæ stirpe, quæ nunc ad Auellini Principes deducta est, ob generis claritatem conspicuo, & ob munera cum laude obita, etiam in Germania. Interfuerat is haud ita multò antè Cæsareis Comitibus, Augustæ à Maximiliano celebratis, atque vt Orator Ducis Mediolanensis publicam personam gesserat in Synodo Lateranensi ab eodem Leone perfecta: inde temporibus annum de quo scribimus subsecutus, functus iam grauissimis ministeriis, & à Cæsare & à Sede Apostolica sibi iniunctis, Purpuram à Paulo Tertio accepit, simulque Legationem ad Cæsarem, ac inde demum supremam pro eo Insubriæ Præfecturam administravit.

2 Sed quoniam negotia tunc egregiè peraguntur, cum, ex documento Aristotelis, singula singulis solum committuntur, quòd tunc rei peculiari gerendæ eligere aptissimum licet; id sanè Leo in præsentia spectauit: siquidem adiunxit Caracciolo alterum Nuntium Hieronymum Aleandrum, cui tota sollicitudo inniteretur nascentis hæresis euellendæ. Hic verò operæpretium puto, de hoc viro, qui sæpius per huius historiæ decursum nobis erit nominandus, quique postmodum Purpurâ decoratus inter primos Legatos adlectus est ad inchoandum Concilium destinatos, pauca quædam cognoscenda lectoribus proponere. Is in Carnia natus, iam inde ab adolescentia linguarum peritiâ, eruditione tum sacrâ tum profanâ, omnique disciplinarum varietate progressus fecerat planè mirificos. Cum autem Apostolicus Principatus, quippe sacris Literis innixus, numquam obtineatur à Principe adeo virtutis inope,

* 1. Polit.
cap. 1. &
2. Polit.
cap. 9.

L 2

vt

1519.

vt literas aliquo in pretio non habeat; Alexander VI. Aleandrum sub primam adhuc iuuentam accersiuit, vt Duci Valentino à Secretis esset. Dein, mutato consilio, eum Venetiis, vbi morabatur, in Pannoniam ad quoddam negotium transigendum ire iussit, sed infectum ægrotante Aleandro. Postea, vigeſimo octauo ætatis anno, à Ludouico XII. ad Parisiensem Academiam vocatus, cum optimo stipendio ad humaniores literas profitendas. Illinc Leodium transiit in familiam Erardi à Marca, Episcopi ac Principis Leodiensis; ab eo Romam missus, ad auertendam moram à Rege Galliarum iniectam Purpuræ, ad quam Erardus aspirabat. Per eam opportunitatem perspecta est Leoni Decimo viri præstantia. Fuit is à Pontifice Romæ detentus, Erardi permissu, mutuoque vtriusque emolumento. Nam vti succedentibus annis Aleander è Germania officiis suis apud Pontificem pristino Domino, viam strauit ad expectatum dignitatis gradum; itidem Aleandri cum Erardo necessitudo eum Principem inflammavit, vt contra Lutheri conatus Romanam Sedem propugnaret. Interim Aleander Iulio Cardinali Mediceo, Leonis Patrueli à Secretis fuit: mox Acciaiole defuncto, viro in literis præclaro, successus est in suprema procuratione Bibliothecæ Vaticanæ; quod munus in præsentia vni ex Purpuratis imponitur.

Ex hoc itaque gradu delectus est Caraccioli comes, ac Pontificis Nuntius ad Cæsarem, vti rem tanti ponderis agitare. Vt hic potissimum deligeretur, tria non solum memoratæ doctrinæ decora Leoni suafere, sed tria insuper alia; Integritas vitæ, quâ prænoſcebatur personam Pontificis cum dignitate gesturus & inter hostes, & inter adhuc nutantes; Studium flagrantissimum Religionis, quo causam Principis habiturus esset pro sua; & Ardor indolis, cuius in primis vsus est ad res arduas & indigas celeritatis. Et sanè incredibile est, quantâ solertiâ iniunctum negotium fuerit prosecutus. In Belgio Cæsarem nactus, nihil habuit antiquius, quàm impetrare à Carolo, vt in eius patrimonij ditionibus Lutherani libri ex præscripto diplomatis flammis vlttricibus absumerentur. Eo, vt supra narrauimus, peracto, obtinuit etiam Edictum Cæsareum ad cuncta sui dominatus Regna, contra Lutheri & cuiuscumque libros in fraudem Romani Pontificis oblocuti. Illinc in Superiorem Germaniam profectus Carolus, Aquisgrani more maiorum Coronam suscepit, mox Coloniarum Vbiorum substitit, tamquam in vrbe finitima Belgio, infulisque Septemviri conspicua. Ibi Aleander omnem iterum mouit lapidem, vt in ea celebri Academia,

* Quidquid narratur de Aleandro Nuntio, habetur in suis literis ad Cardinalem Iulium Mediceum, postea Clementis VII. seruatis in Bibliotheca Vaticana.

demia, ex Caroli iam Caesaris auctoritate, ante ora summorum Germaniæ Principum par anteactis spectaculum exhiberetur. 1520

4 Aleandri conatibus vehementer obstitit Erasmus Roterodamus, ex oppido Batavorum, unde cognomen sibi traxit. Erat hic eruditione clarus, & amicus Luthero: vitam egerat nouem annos in sacro Cœnobio inter Canonicos Regulares; postea impatiens omnis non minus in scribendo quàm in viuendo ligaminis, siue apostatæ licentiæ, siue, quod alij affirmant, Pontificis permissu habitum exiit. Quod autem rerum omnium scientiam affectaret, nullius perfectam obtinuit; in omnibus tamen eminere non eminentibus visus. Ferebatur singulari propensione ad restituendum Latinæ ac Græcæ literaturæ splendorem, captusque adeo est immoderatâ quâdam verustatis obseruantia, quæ illius æui literatos inuaserat, ut repudiaret vel propria nomina hominum, familiarum, nouorumque Magistratum, substitutis in eorum locum vocibus ante quindecim & amplius sæcula iam vsitatis. Qua in re non ignorantem modò rectæ Philosophiæ præ se tulere, sed eorum etiam, quæ ex rectæ Philosophiæ legibus in eo genere tradiderant. ^a Tullius, & ^b Horatius, alique scriptores ab ipsis planè adorati. Ex hac nimietate obseruantie desumpserat sibi Philippus cognomen *Melanchthonis*, tamquam in Græco idiomate consonans proprio cognomini, quod Teutonicè *Tellus nigra* sonabat. Similiter cum adoptiuo *Erasmi* nomine fuit commutatum proprium *Gherardi*, quod apud Belgas *Desiderium* significat, itidem ac apud Græcos *Erasmus*. Ex eo vocum repudio, quæ nec elegantiam neque criticum sonarent, ortum est, ut eâ tempestate literatorum natio infensissimos gereret animos in Scholasticos, adeoque in Dominicanam familiam.

5 In Scholasticos, ob formulas loquendi barbaras ab illis vsurpatas, imò procreatas: præterea, quod humanarum literarum studiis suas merces extollentes, deprimentes alienas, informationem strenui Theologi eruditioni, non ratiocinationi tribuebant, eaque propter deridentes argumenta secretioris scientiæ, & quidquid Aristoteles ac S. Thomas attulere, rei summam adscribebant notitiæ linguarum Græcæ atque Hebræicæ; ex cuius notitiæ arrogantia, pro suo quisque arbitratu receptam Bibliorum editionem emendabant; eoque deueniebant audaciæ, ut Carolostadius, cum Erasmi faceret mentionem in disputatione Lipsiensi, ut tractauimus, *Principem Theologorum* appellauerit, in quorum Republica ciuis salutari vix meruisset.

a 3. De finibus
b In arte Poetica.

1520.

In Dominicanos verò ut peculiarior, sic acerbior erat inimicitia; propterea quòd, cum Fidei Quæstorum illi munus administrarent, non rarò huiusmodi literarum sectatores vetabant sua scripta typis edere, seu quòd in iis nostra Fidei mysteria profanis vocibus antiquæ superstitionis proferebantur, seu quòd nouæ sententiæ perperamque fundatæ contra Scholæ consensum inducebantur, etiam si de Religione tractarent. Interdum è contrario contingebat (si quibusdam credimus) aliquem ex Quæstoribus, minùs peritum politicorum literarum, generatimque erga huiusmodi scriptores suspiciosum, opponere quædam parum apta illorum lucubrationibus, quæ, ut assolet apud exlex vulgi iudicium, vniuerso planè Ordini Dominicano & Scholastico existimationem detrahebant; obtendebantque speciosam excusationem querelis ac satyris perfrictæ literatorum licentiæ.

* Habetur
id in Vita
Lutheri à
Melanch-
thone scri-
pta.

Eorum igitur cohors ad Lutherum accessit, signum libertatis attollentem, simul impetum in eorum aduersarios molientem: omnium verò maximè Erasmus, tamquam magnæ auctoritatis testis apud multitudinem, quæ satis habet oculorum ad collustrandum in aliena sapientia latitudinem, non verò ad subeundam dimerendamque altitudinem, Saxonis animum opinionemque de Lutero confirmauit. Hic enim, dum Coloniæ cum Cæsare versabatur, fluctuans inter hortamenta Aleandri, sedulo commonentis * non posse cum Lutero coniungi, quin seiungeretur à Christo, interque motus æstuantis animi excitos assiduo flabello ministrorum, illi iugiter suadentium ne Lutherum desereret, percontatus est Erasmus, quidnam reuerà de Lutero sentiret. Quod fortasse sciscitabatur non tamquam incertus consilij, ut illud, in verumque promptus, amplexaretur; sed tamquam comprobationis securus, ut iniusti patrociniij morsus intimos mitigaret. Erasmus verò respondit, Nihil habere quod in Lutheri doctrina, sed solum quod in mordendi licentia reprehenderet. Id causa fuit, quòd Saxo tutelam doctrinæ prosecutus, solum licentiæ Martinum commounerit, quodque ille in vtraque perstiterit. Verum ubi postea Erasmus animaduertit, quoniam opinandi libido amicum præcipitaret, subduxit se cum ab eius amicitia, tum à sententiis, ac tandem obiit malus quidem Catholicus audiens, sed non Lutheranus.

Eo tamen tempore, de quo sermo est, summâ cum Lutero necessitudine tenebatur. Idcirco non solum à principio diuulgauit, ipsius proscriptionem esse falsam, nec profectam à Romano Pontifice, atque hoc quò rem tantisper protraheret, dum Cæsar re-

fectâ inde discederet; sed redargutus ab Aleandro, ipsius diplomatis autographo coram multis auctoritate præstantibus producto, ad alias technas confugit, sollicitatis per nocturnos congressus ad amici tutelam Aulicis Carolo acceptissimis, ipsiſque etiam Septemviris. Et quò vocis efficaciarum nervos adderet, clam Commentarium elaboravit, postea editum à Luthero, ubi Cæsarem hortabatur, ne Imperij sui primordia per eum seueritatis rigorem malè auspicaretur: Lutherum nec Pontificis voluntate, nec ex debita Christi Vicario clementia damnatum, sed æstu impetuque insectantium maleuolorum: nulli præter duas Academias damnationem illam probatam; aliarum quoque iudicium præstolandum: audiendum præterea Lutherum, ut efflagitabat, in publica disceptatione: saltem ante tam grauem in eum contumeliam, ipsi Erasmo non dene-gandum super ea re cum Aleandro colloquium. Verùm hic minùs prudenti sollicitudini existimationis suæ nauirer obstitit, quæ publicum quandoque propugnatorem à priuato laceffitum ad priuatum certamen magno Principis causæque damno propellit. Itaque respondit, ab vrgentis rei tractatione haud sibi nunc otium concedi ad aliò diuertendum; post librorum incendium se illi de congressu facturum fatis. De quo, re iam peractâ, nulla amplius Erasmo fuit cura.

9 Proposita Erasmi argumenta, decipiendis populis idonea, haud ita summi Principis Aulam commouebant, hoc est, vnâ ex iis officinis, ubi eiusmodi opificia quàm exquisitè elaborantur, tam subtiliter agnoscuntur. Quamobrem frustra ibi fuit, clementiæ titulo fucare deformem incuriam, quasi ne flammis pestis fidelium reprimeretur. Commentitium illud, fuisse scilicet absque Pontificis assensu promulgatum diploma, nullam apud Cæsarem suspicionem obtinuit; quippe qui de iis quæ Romæ agebantur indubitatos nuntios à suis ministris ibi curantibus accipiebat. In dies satis etiam liquebat, in Aula Cæsaris postulationem illius moræ, idem esse, ac postulare inuolutis verbis vel perpetuam operis prætermissionem, vel extremam rei corruptionem; neque quidquam ignem prodesse gangrænarum sanationi, postquam maiorem aut nobiliorē partem corporis occuparunt.

10 Erasmus interea, qui voluisset quidem nouandi licentiæ patrocinari, nec tamen iram Pontificis prouocare, nec infamiam hæretici suscipere, literas obsequentissimas Leoni dabat, ab eoque benignas vicissim accipiebat, quæ malè Aleandrum torquebant, quasi aduersarij existimationem hæc communirent. Sed fortasse pruden-

1520.

prudens erat consilij, hominis prauitatem dissimulare (quod fuit nomine Pontificis Aleandro significatum) tum quod ille ab aperiore adeoque nocentiori agendi licentia cohiberetur, tum quod ad honestum receptum pons illi relinqueretur. Elusis igitur irrisionibus eius artibus, Lutheri Opera Cæsaris iussu Colonia in ignem coniecta, ac deinde in duabus Metropolitanis Septemviro- rum Sedibus, Moguntia ac Treuiris; sed utrobique durissimis offensis obstaculis, grauissimisque contradictionibus, Aleandri tamen ardore ac dexteritate superatis. Id exemplum subsecuta sunt Halberstadtum, Misna, & Musenburgum; quod Lutheri literis deploratur.

Neque tamen complures deerant, qui non quasi aduersarij, sed quasi concordia studiosi se interponentes, enixè dissuadebant huiusmodi tam acerba facinora, quippe apta refricando vulnere, non curando; neque parcebant in ea re cuiusque specioso argumento, non solum apud Cæsaris Ministros, verum etiam apud Pontificis Nuntios. Doctrinam Lutheri nequaquam in his pauculis exemplaribus in cineres redigi, iam impressam in paginis, altiusque insculptam in mentibus vniuersæ ferè Germaniæ: Rem eò progressam, ut in vi spes nulla superesset, aut si qua, in vi tantummodo innumerabilium gladiatorum qui infinitum populum trucidarent, non paucorum lignorum quæ pauculas chartas comburerent: De decere Pontificis Cæsarisque dignitatem hebes illud ludicrumque armorum genus, quæ maculam vestibus inferant, non pectori plagam infligant, coniunctamque cum conatu imbecillitatem ostendant.

Verum tamen aduersæ his rationes maius momentum præstare: fuitque in primis obseruatum, huiusce sententiæ auctores omnes ad vnum fuisse Lutheri partium, eiusque opinionibus contaminatos; adeoque, tametsi quæstio in ancipiti fuisset, nullius prudentiæ videbatur, consilium capere ab inimicis. Sed eadem rationes, suâ etiam sponte suoque pondere examinatæ, leuiore deprehensæ. Etenim ea incendia non erant vana spectacula, ut hi clamabant, sed grandiores veluti characteres, atque omnibus aspectabiles, quamquam obtusis rudium etiam & absentium obtutibus: in hisce verò characteribus legebatur iudicium à duobus in Christiana Republica supremæ auctoritatis arbitris concorditer exaratum; quod non æquè conficere potuissent scripturæ, utpote à pluribus non visæ, à plerisque non intellectæ.

Nec sanè libros concremari, eorum etiam qui nec in potestate haberi, nec assecclis spoliari possunt, inusitatum est apud summos Principes.

Principes, tam Ecclesiasticos quàm profanos. Quòd si hoc ipsum doctrinam non evertit funditus, certè debilitat. Quà pariter ratione quicumque Principum facinorosos, si è toto terrarum Orbe nequeat exturbare, nec bonis omnibus interdicare, non idcirco desinit in exilium pellere è sua ditione, ac bonis exuere quibus inibi fruebantur.

14 Quod autem lenitate potiùs quàm asperitate fuisset opus, mendosum sophisma erat. Conducit profectò lenitas, ut placetur quispian, reconcilietur, eaque tribuat beneficia, quæ sibi magno detrimento futura non sint: at verò nihil confert, ut quis extremo suo malo consentiat, quale est infamia. Ad hæc mala ferè nemo nisi per vim adducitur, adeoque omnis eos adducendi spes in vi est reponenda. Iam res Lutheri eò deuenerat, ubi auctoritas Pontificia, Fidelisque Catholica salua esse non posset, nisi Lutherus à suis veneratoribus agnosceretur & hæreticus, & deceptor, & sacrilegus. At sanè id quod illi contingebat, iis pro portione contigisset, qui linguâ seu calamo ipsum publicè defendissent. Quamquam autem eam ignominiam apud mortales tolerare, fuisset iisdem verè conducibile ad æternam beatitatem consequendam; iam tamen in comperto erat, hominibus adeò perditis non esse oculos, quibus quidquam supra terram aspicerent. Quare, si remedia mordacia pro dubiis habebantur, lenientia sine dubio inutilia prænoscebantur.

CAPVT XXIV.

Instat Aleander, ut Edictum Casareum contra Lutherum promulgetur: & quæ in Aula, populisque Germaniæ, animi fuerit affectio.

1 **H**I tamen ignes vsui quidem erant, sed non satis ad expurgandum aërem Germaniæ iam tabificum. Paucis in urbibus accendebantur, ibique etiam ut satis essent ad simpliciores commouendos, ad corrigendos improbos non valebant. Etsi benè cesserant ad bibliopolas deterrendos, ne tam execranda volumina ipsi haberent, aliisque diuenderent; parum tamen obtinebant virium, ad eadem extrahenda è domibus potentiorum ac nobilium, quorum alij factionis gratiâ, curiositatis alij apud se retinebant. Nullum potentius occurrebat medicamentum, quàm Caesaris Edictum in caput & in scripta Lutheri. Hoc enim efficit in Germania, sicuti apud veteres fulmen, ut quicumque eo tactus, horrore sit omnibus.

Pars I.

M

nibus.

1520. nibus. Sed initio illud impetrari non poterat, nondum Coronâ de more Aquisgrani Cæsari impositâ; cum ante solennem illius susceptionem, nulli Cæsarium sit in more huiusmodi Decreta edere. Postea verò itinera, comitatus officia, & moles curarum, in eo rerum æstu magis urgentium, nullum huic tractationi aditum laxarunt. Substitit postremò Carolus Wormaliæ, quò Generalem Ordinum Conuentum indixit. Ibi verò cœpit Aleander rem promouere.

Istam benè affectum Cæsarem nactus est, ut ad Mediceum Cardinalem scripserit, à mille planè annis sincerioris rectorisq̃ mentis eo neminem extitisse. Dum autem obices refert, in quos ipse Aleander incurrebat, & de quibus postea dicemus, noto luuentalis carmine leuiter in rem suam immutato, ait:

Et spes & ratio vincendi in Cæsare tantum.

Nihilominus certum erat, haud euenturum fuisse, ut Carolus, negotiis adeoque Imperio nouus, impelleretur ad telum illud vibrandum (quò venerabilius, eò parcius educendum) in factionem immensam, tutelisque amplè munitam, absque Consultorum iudicio, Principumque consensu. Amborum igitur mentem Aleander explorauit.

Summâ erant apud Carolum auctoritate, in rebus ad pietatem pertinentibus, Ioannes Glapion, ex Ordine Franciscano; in rebus ad politicam gubernationem spectantibus, Carolus Guillelmus nobilis Belga, ab oppido suæ ditionis Ceurius dictus. Alter illi aderat à Confessionibus; adeoque ex consueta Hispaniæ pietate, in qua fuerat Carolus educatus, plurimum apud ipsum valebat in deliberationibus illius fori: alter, eundem à puero instruxerat; unde potius à Carolo obseruabatur ut pater, quàm adhibebatur ut minister. Conspirabat cum Ceurio Mercurinus Gattinara, summus Cancellarius, cui Cæsar postea Vaticanam Purpuram obrinuit.

Glapion itaque tametsi aliàs animum non vsquequaque Romanæ Curiae addictum præ se gessisset, id tamen temporis aliter se affectum ostendebat, benignis officiis recens à Pontifice delinquit. Et sanè in eo toto negotio singulare probitatis ardorisque specimen dedit. Cum præcipuis hæresis fautoribus priuatos magno cum fructu congressus habuit: Cæsaris Consiliarios quâ tepentes inflammavit, quâ perplexè cunctantes extimulauit. Neque id effecit, ut nonnumquam vsuuenit, ostentato quodam Religionis studio, quod magis præferat potentiæ speciem, quàm conscientie sanctitatem: imò in eiusdem seuera Instituti sui custodia, cum ob-

obsequentiſſima ſubiectione Pontifici, eluxit pietas demiffionis tenax, ſuique Ordinis agnomini conſentanea. 1520.

5 Ceurius veterem Religionem in animo quidem conſantiſſimè tuebatur; ſed uti Politicis negotiis intentus, ſtudebat aliquid in iis emolumenti eadem operâ conquirere. Quapropter, quaſi ex ore ſibi excidiſſet, auditus quandoque dicere, Cæſarem ita ſe geſturum erga Pontificem, uti ſe Pontifex erga Cæſarem gereret, nec ipſius æmulis opem ferret: quibus verbis Rex Galliarum haud ambigüe ſignabatur.

6 Hæc à Ceurio per conditionem oblata ſupra modum Aleandri animum angebant offendebantque, quòd in dubium vocarent euentum, cuius deſiderio conflagrabat, ſuſpicionemque iniicerent, deliberationes ad Fidei patrocinium attinentes humani commodi trutinâ expenſum iri. Sed ea muſſitabat Ceurius, quòd rem Cæſaris promoueret; ſatis alioqui gnarus, etiamſi Pontifex Cæſarem deſertiſſet, non idcirco deſerendam illi Religionem, quam tueri par eſt ipſius Dei, non eius Vicarij tunc gubernantis gratiâ; & cuius deſertio, vel ex humana ratione, futura eſſet quoddam ultionis genus, ipſi ultori maximè pernicioſum. Lentiùs etiam agebat Ceurius, opportunitatem oppertiens, quâ rem proſequeretur, quando ſimul reſideret omnis grauior Germanorum offenſio; ne ſub Imperij ſuſcepti primordia à Cæſare abalienati, frigefcerent in ſupeditando ſubſidio, quòd illi pollicebantur, tam ad bella quàm ad Romanum iter ut Coronam capeſſeret.

7 Optimates Hiſpani, non Eccleſiaſtici modò, ſed etiam profani, ad excidium novæ hæreſis flagrantiffimè ferebantur; eorumque Princeps Fredericus Albæ Dux, quoties his de rebus ſermo incidebat, videbatur aliquando furentibus modis agitari, & extra ſe impetu pietatis exilire. At contrarius animi habitus apparebat in mercatoribus Hiſpanis, aliisque Maurorum ſtirpe prognatis. Hi namque palàm pro Luthero loquebantur, cuius Opera Hiſpanicè reddita Antuerpiæ iam fuerant impreſſa. Huius rei cauſa, ſed latens, ea erat, quòd Lutherus negabat, fas eſſe quemquam capite plecti nomine Religionis; atque ita iniuſtas declarabat eas flammæ, quibus Hiſpanum Tribunal Fidei Quæſitorum ſæpiùs illorum proſapiarum homines punierat.

8 Hiſpaniarum Senatus, & Ioannes Luſitaniarum Rex, ſanguine & amicitia coniunctus Carolo, per Nuntios ad id deſtinatos vehementer illum concitarunt ad hæreſis euerſionem: tametiſi Miniſter Luſitanus poſt aliquot meſes primùm aduenerit.

M 2

Sed

1520.

Sed rei summa in Germanis erat, in quorum regione consilia & ineunda, & ad exitum perducenda erant: inter quos non solum Purpurati Patres, qui erant, Moguntinus Septemuir, Guillelmus Iacobus Crocius Episcopus Cameracensis, idemque Archiepiscopus Toletanus, Ceurij fratris filius, qui in ipso ætatis flore præpoterâ morte illic obiit, Matthæus Langius Gurgensis, Archiepiscopus Salisburgensis, & Matthæus Schineius, Episcopus Sedunensis; sed etiam Archiepiscopi Septemuiri, aliique Antistites in primis conspicui, causæ Catholicæ apertè studebant, & cum iis Ioachimus Septemuir Brandeburgicus, Moguntini frater, & alij Principes ac Dynastæ. Contrà, Lutheri partes tuebantur non solum Saxonæ Septemuir, sed etiam Ludouicus Septemuir Palatinus, Romano Pontifici grauiter indignatus, quòd Romæ certa quædam immunitas tributa fuerat laicis Ratisponensibus, à jurisdictione Ioannis Episcopi illius vrbs, ac Septemuiri fratris.

Ita factiones dissidebant. Adeoque præpollebat in Optimatibus, atque in Consiliariis propensio ad hæresim diuellendam: omnes tamen metus incessebat ex plausu, quem sibi Lutherus excitauerat apud multitudinem, quâ infimis atque mediocribus constat in quacumque classe mortalium: nam maxima tandem multitudini est in terris potentia. Apud turbam pauperum nobilium summam ille gratiam obtinebat, præsertim operâ Ulrici Hutteni, claro genere nati, qui variâ literaturâ, facundiâ, efficaciâ, populique beneuolentiâ præpotens, postremò illectus splendore illarum inauratarum vocum *Libertatis, ac morum emendationis*, supra Lutherum ipsum Lutheranus euaserat. Atque uti nobilitas inops, honore simul ac indigentia vniuersè compulsâ, pronior est ad seditionem ciendam aduersum ditiores, inhiabant hi nobiles illis diuitiis, quas maiorum pietas Ecclesiæ tradiderat, & sibi quisque, ut accidit, opimam inde manubiarum partem pollicebatur. Ad eos plebeculæ vulgus accedebat iisdem ferè de causis, & quòd huius volubilitati semper perplacent noua consilia, ac potentiorum depressio.

Grammatici, & humanis literis dediti, quibus abundabat Germania, Luthero militabant sub Erasmi vexillo, ob rationes capite superiori relatas. Eòdem confluebant infimæ notæ causidici, ac leguleij, seu quòd eius doctrinæ quam profitebantur ignari, Doctorumque titulo ad obeunda in suis patriis munia contenti, gaudebant à Lutheri flammis absumi magna ex parte illa volumina, quorum intelligentiam, quâ verè carebant, sibi comparare debuissent, seu potius eâ disciplinâ leuiter tincti, valebant quidem ad capiendas

piendas difficultates à Luthero populariter obiectas legibus Pontificiis, non verò ad easdem dissoluendas, quibus propterea irretiti succumbebant. In Clero consimilis inerat discordia inter summos & infimos. Ecclesiarum rectores Lutherum impugnabant: at inferiores Ecclesiastici sustinebant; quippe qui indocti iuxta ac moribus corrupti, auebant falsitatis insimulari eam doctrinam quam ignorabant, atque irritas reiici eas Ecclesie leges, quas ipsi violabant.

12 Tandem augetur Lutheranorum factio multorum Regularium utriusque sexus accessione. Aliis odio erat Dominicanorum potentia, quibuscum similitatem exercebat Lutherus: sed pars multò maxima libertatis libidine ducebatur; quemadmodum compediti remiges facile cum eo conspirant, qui quocumque conflato tumultu illos à transstris exoluit. Hæ omnes hominum conditiones petulanter arroganterque grassantium, ut in vulgi seditionibus contingit, metum cuilibet incutebant. Quapropter non Alexander modò sensit identidem se capitis periclitari, & cum Cesare iter faciens, neminem nactus qui auderet ipsum excipere, ad vilia sordidaque hospitia ægrè diuertit: sed de ipso Cesare inermi, atque inter Germanorum manus agente, quandoque dubitatum est, ne ab Hutteno eiusque affeculis opprimeretur. Adeò se debilem prodit, cum res vrget, ea Regum potentia, quæ vulgo tamquam omnipotens deprædicatur.

CAPUT XXV.

Alexandri sedulitas, quò Cesareum Edictum obtineat. Ad id obstracula. Eius concio trium horarum de hac re ad Generalem Conuentum.

1 Tribus potissimum rebus viam sibi parare aggressus est Alexander. Prima fuit, diploma Romæ deposcere (quod postea tertià Ianuarij datum fuit) ubi Lutherus non sub conditione, si contumax persistisset, ut prius in altero, sed absolute, quando dies iam dicta præterierat, pronuntiaretur hæreticus; non tamen ibi nominaretur Huttenus, aliisve illius factionis. Huiusmodi enim diploma simul eripiebat è manibus fauentium Luthero clypeum illum erga rudiores, quòd is nondum ad eam diem ab Ecclesia fuisset absolute damnatus; simul parcens nominibus eiusdem affecularum, nec ipsos poterat stimulare, nec eisdem obtendere titulum ad viciscendam ignominiam contra Pontificios administratos,

1520. stros, qui diploma vulgassent; cum Huttenus non fuerit veritus ad Moguntinum Septemvium scribere, si is ipsius libros combussisset, se vicissim ipsius oppida combusturum.

Secundò, curavit enixè, ut omnibus fieret exploratum, item cum Luthero non esse de sola iurisdictione moribusque Curie Romanæ, de quibus Germaniæ populi pessimè sentiebant; unde conceperant opinionem de illorum oppugnatore, quasi de altero Germanorum Moyse, qui ipsos ab Ægypti tyrannide subduceret: sed de Sacramentis, aliisque sanctissimis Fidei dogmatis, ab omni Pontificis utilitate semotis, quæ tot sæcula maiores ipsorum professi fuerant, ac postremò Constantiense Concilium comprobarat aduersus Wiclefsum & Ioannem Hussum, nomina Germanis nefasta. Porro ad hoc secundum caput explicandum multum sanè contulit * censura, paulò ante Lutheri aduentum ab Academia Parisiensi edita in illius sententias, coarctata planè ad articulos omnino seiunctos ab auctoritate Pontificis: quod huius rei gratiâ à se effectum ij Doctores asseruerunt; sed à plerisque creditum est id ab ea opinione profectum, quæ ibi dominabatur de Concilij supra Romanum Pontificem potestate. Quæcumque fuerit causa, effectum certè conducibilem peperit.

* 15. Augusti apud Bazouium anno 1522. num. 21.

Tertiò, dedit operam Aleander, ut Romæ perspecta fieret operis gravitas ac difficultas, atque inde sibi traheret opportuna subsidia. Etenim, cum ad primos Aleandri cum Cæsare congressus in Belgio impetratum fuisset voluminum Lutheranorum incendium in iis Prouinciis, edictumque ut per vniuersam Caroli ditionem ea proscriberentur, negligens quædam securitas Romam peruaserat, perinde quasi turbamenta illa iam confedissent; cum homines distenti negotiis, adeoque Principes, libenter inducant in animum id quod ipsos & curarum molestiâ, & demissione precandi liberat. Quocirca nec Aleandro mandata deferebantur necessaria exercendæ auctoritati, ut interdum oportebat, per sanctiones interdictionesque nomine Pontificis in ea causa, nec pecunia ad varios pro eadem sumptus, nec literæ Pontificiæ, ad potentiorum turelam precum actarumque gratiarum pretio coëmendam. Ab his verò alioqui Pontifex auersus erat, ne ad huiusmodi se inclinans officia, suam imbecillitatem indigentiamque Cæsarei præsidij fateretur; adeoque sineret sibi in aliis Italiæ negotiis à Cæsare, tamquam à potentiore, iniici frænum. Sed hoc ipsum erat in causa, quòd animi res Cæsaris administrantium refrigescerent; cum prima compensatio, quam exigit humana superbia ab affectu beneficiis, sit indigentia

gentiæ opifque acceptæ confeflio. Quamobrem tepidè fe gerebant; non quò Lutherus præualeret, fed quò Pontifex ab ingrauefcen-
 malo difceret plus illi fauere, qui poſſent malo mederi. Poſuit
 igitur Aleander ob oculos Mediceo Cardinali accreſcentem in dies
 Martini factionem; alienationem Germaniæ populi ab Aula Ro-
 mana; arduitatẽ incredibiliter maiorem executionis à Cæſare
 obtinendæ in poſterum in Imperij locis, quàm priùs in ſui patrimo-
 nij ditione; torporem in potentioribus, quamquam benè affectis,
 in re Pontificis fouenda, ob Pontificis erga ipſos languorem; pe-
 riculum denique amittendæ Germaniæ, ex parſimonia monetæ
 cuiuſdam, cuius ærarium in exhaustum in calamo Principes habent.

4 Hæ literæ, periculi ſollicitudine, ad ipſum periculum propulſan-
 dum Romæ animos excitauit. Vnde mox Aleandro tranſmiſſa
 mandata, pecuniæ, ac diplomata efficaciffima ad quofcumque hu-
 iuſce rei deliberatio præcipuè ſpectabat. Triplici hac induſtriâ tunc
 Aleander ad ſe animos flexit Septemuiralis Conuentus, ſine cuius
 conſenſione viſum eſt Cæſaris Conſilio nihil eſſe deliberandum,
 quippe non niſi eorumdem manibus poſtea perficiendum.

5 Interè Lutherani cuncta pro ſe quiſque innumeris artibus
 moliebantur, vti ſolet numeroſa hominum natio, variisq; lo-
 cis diſſuſa, vbi communis vtilitas vel cuiuſque propria reue-
 ra eſt, vel propria ſit ex affectu. Quòd ſi pariter in exercitu ſinguli
 milites cauſam haberent pro ſua non minùs ac Princeps, is euade-
 ret inſuperabilis. Per idoneos homines, ad id arte conductos, cun-
 cta Romæ quoque Lutherani explorabant: ita quidquid ibi actum,
 quidquid imperatum eſſet, ipſis liquebat. Diu confirmatam erga
 Romanum Pontificem reuerentiam euertere nitebantur, eam in
 argumentum irriſionis traducentes, quæ ſcripturis vincto ſolutoq;ue
 ſermone, quæ picturis; quarum vna, vti fama eſt, viſebatur in
 ædibus Frederici, indignum ſanè eo Principe ſpectrum: exprime-
 bantur in ea Huttenus antecedens, ac Lutherus ſubſequens, arcam
 geſtantes, ſupra quam duo calices extabant cum inſcriptione, *Arca
 vera Dei*. Arcam Erasmus præcedebat cum cythara, quaſi nouus
 Dauid, eam ſequabatur Ioannes Huſſus: in angulo Pontifex cum
 Cardinalibus cernebatur ſeptus armatis corporis cuſtodibus. Cir-
 cumlata quoque per Germaniam effigies Aleandri pedibus ſuſpen-
 ſi, ſubſcriptis Teutonicis verſibus contumeliæ plenis; atque in
 eumdem ſcribebant quidquid ignominioſum vel exprimi vel con-
 cipi poſſet. Epiftolas ad Cæſarem ac Septemuiros dabant, partim
 Hutteni, partim nullo ſubſcripto nomine, vindictam, bellum,
 mortem

1520.

mortem minitantes. Inter ceteras verò quamdam foro præfixerunt, cum instaret damnatio Lutheri, qui ad Conuentum, ut dicemus, aduenerat; eaque deterritus elanguit Moguntinus, Comitiorum Princeps: affirmabatur ibi, quadringentos nobiles viros iniisse fœdus inter se ad eam iniuriam vlciscendam. Quamquam Carolus, Cæsaris non solum nomen sed animum præ se gerens, timorem Moguntini reprehenderit, & animo ingeniose præfenti Aleandro dixerit, Quadringentos illos perinde futuros, ac olim trecenti à Mutio iactati, hoc est vnici.

Sed supra cetera Pontificiis erat obstaculo Fredericus Septemuir, qui summâ in Conuentu auctoritate præcellebat, atque ea de re auditus est vsque à conclauibus extra Conuentus aulam tam ardentem altercari cum Septemuiro Brandenburgico, ut linguarum contentio ad manus conferendas eruptura videretur. Insolens profectò res, quæ numquam ibi contigerat; quippe nimis absconditæ summæ reuerentiæ, quâ se mutuo colere solent Principes, præsertim in celeberrimis hisce Conuentibus. Hinc igitur aqua manabat, quæ succensæ pietatis æstum restinguebat, variis pro Luthero defensionibus adductis, quæ per se imbecillæ, vim trahebant ab ore tam præpotentis patroni.

Quapropter, cum peruellet Cæsar, uti cœtus plenius edoceret de tota causâ à viro præstante, qui simul deberet ex munere, simul ex ingenio posset ardentem & efficaciter rem agere, Aleandrum aliquoties eò introduxit, præsertim verò quadam die, qui dies Cinerum fuit, prius tam à Ceurio quàm ab ipso Cæsare admonitus, ut liberè peroraret, nec quemquam pertimesceret. Eo die Saxo, morbum simulatè causatus, à Conuentu se abstinuit; aliquos tamen legauit, qui quæ diceret Aleander scripto summatim notarent. At primò quidem optimum factu duxit Aleander, tam multas hæreses à Luthero disseminatas ante omnium oculos palam ponere. Allatis igitur aliquot libris ab illo iam impressis, opportuna quædam in eis prius obseruata videnda obtulit subinde, prout in dicendo ferebat occasio, auditoribus sibi magis propinquis, quibus loco testium luculentissimorum vteretur. Hoc instructus apparatu, tres ille horas perorauit, summâ concionis attentione. Quoniam verò argumenta validissima sunt ab eo hîc producta, quæ spectatis siue conscientia siue politicis rationibus, Reges & Regna Christiana permouerent ad insectandam hæresim, seruandamque Romano Pontifici obsequentiam; par esse censeo, quò melius ea lectoribus innotescant, illius Orationis summam hîc referre,

ferre, quæ quantum colligo ex eius literis, geminoque mandato-
rum libello, altero ab eo Romam delato, altero quibusdam Cæsa-
ris Oratoribus tradito, quod Saxonem adduceret ad resistendum Lu-
thero, habita est in sententiam hîc mox apponendam. Nec repre-
hendar, opinor, à lectoribus, quasi veritatis non seruantissimus, si,
quod ipsis orationem adeo memorabilem exponam, non veluti in
statua quadam inanima, sed in forma quodammodo spiranti, eam
in eiusdem Aleandri lingua repræsentauero. A quo tamen abstinere
mihi est in animo in Historiæ progressu; tametsi per exempla,
perque auctoritatem plurimorum id licere satis liqueat, cum fi-
dei magis laudem quam eloquentiæ quæram.

8 **N**emini vmquam accidit, Augustissime Cæsar, Potentissimi
Principes, & Præstantissimi Delegati, vt in vilo publico Cœtu
verba faceret minori cum periculo ne fallerentur auditores, quam
mihi hodie in præsentî Conuentu. Solent Oratores decipere, boni
studium simulantes eorum quos alloquuntur, à dicentis commo-
do, animique affectione vsquequaque seiunctum. Hinc est quod
aliquando amoris opinione magis quam rationis pondere persua-
deant. At equidem fateor me causam agere, cuius bono studiosissi-
mè confûlo, cuius amore vehementissimè conflagro. Agitur
hîc de retinenda in mei Principis vertice adorata cunctis Tiara:
agitatur id, cuius gratiâ vel ex priuato animi mei sensu libenter
me viuum flammis deuouerem, dummodo mecum vnâ monstrum
nascentis hæresis arderet. Idcirco vos omnes præmonitos volo, ne
villam mihi fidem porrigatis, nisi quantum meæ probationis robur
exquisitissimè à vobis expensâ iudicia vestra pertraxerit. Accura-
tum hoc examen non solum non formidatur à me, quin potius
exoptatur. Quas enim adducturus sum rationes, vt fert veri na-
tura, tunc certiores deprehendentur, cum intentioni simul ac per-
spicaciori oculo dispicientur. Deliberatur in præsentia, an in Lu-
theranam sectam Edictum Imperatorium sit intorquendum, id est
telum, omnium quæ Cæsaris auctoritas obtinet, maximè formi-
dabile. Ad hoc diiudicandum, tria præcipuè considerentur oportet.
Primum, Num hæc secta omnino sit abolenda: Secundum,
An id per mitiora quædam, minusque turbulenta confici possit:
Tertium, Vtrum ex hoc decreto maiora impendant pericula,
quam ex lenta conuiuentia atque permissu.

9 **O**rdiar à primo, quod, si rectè perpensum intellectumque sit, to-
tam causam profligat. Ad id autem opus est, falsam opinionem
prorsus euellere, antehac multorum animis insidentem: hoc est,

Pars I.

N

omnem

1520.

Sunt in libro
Archij
Vaticani in-
scripti, A^{aa}
VVormatia
fol. 66. &
99.* Vide post
alios Ma-
scardum
lib. 3. de Ar-
te Historica
cap. 4.

4520. omnem inter Lutherum Romamque discordiam in quibusdam capitibus sitam esse, quæ conferunt in rem Pontificis, & à Luthero negantur. Tantum id abhorret à vero, ut inter quadraginta & unum articulos, à Romano Pontifice per suum diploma damnatos, qui ad Pontificiam auctoritatem attinent, exiguum teneant huius numeri partem. Ne fortè existimetis, reliqua impietatis effata illi per calumniam obrudi; huc mecum detuli Martini libros, ab ipso Latinè scriptos ac Teutonicè, & ab eodem impressos atque vulgatos. Satis est oculos in fronte gerere, ut ea clarè intueamini confirmata ac sæpiùs iterata. An fortè in leuioribus argumentis? Negat ille necessitatem, utilitatemque cuiusvis nostri operis ad cælestem gloriam consequendam: negat libertatem ad Legis naturalis Diuinæque obseruantiam; quin affirmat, quolibet actione nos ex necessitate peccare. Quod ex Orci armamentario validius telum ad hebetandos cunctos conscientiarum morsus, ad frænâ pudoris perfringenda, ad honestatem aureis spei calcaribus exarmandam? Quod nocentius poculum vel in fabulis excogitatum est, ad homines in belluas deformandos; atque in belluas eò quicumque aliâ belluâ nequiores, quòd illi peccare soli possunt, & ratione pro armis iniquitatis abuti? Cur veteres sapientes Epicuri sectam adeò sunt execrati, nisi, quòd, quamuis ipse Diuinitatem in cælo fateretur, negabat ab ea nobis vel pœnas infligi propter delicta, vel præmia rependi propter operum honestatem? Cur accebat vir ille cordatus, posse ciuitatem potius sine igne & aqua, quàm sine Religione seruari; nisi quòd ad obtemperandum legibus, ad coercendas rebelles appetitiones homo, qui sibimet ipsi numen est, numquam adduceretur nisi allectus præmio, supplicioque deterritus, quæ ipse à quadam omnipotenti Iustitia præstolatur? Parum profectò est ad nostram cupiditatem eò redigendam, ut arceat à sese oblectamenta sensibus iucunda vehementius instantia; parum, inquam, est respectus remunerationis ac pœnæ, quæ à terrenis Magistratibus adhibentur. Hi quandoque falluntur, quandoque corrumpuntur: modò fugâ vitantur, modò vi repelluntur: humanum supplicium numquam denique maius est malum eò quod cuicumque hominum ineuitabile natura præscribit, videlicet morte. Præmium verò quod accipitur ab hominibus, non exiguum modò, sed rarum est. Hinc sempiterna felicitas, hinc sempiterna calamitas, à Iudice potentissimo sapientissimoque rependenda, si mentis oculis obuersentur, fulcimenta sunt humanæ virtutis, adeoque ciuilis quietis.

Num

10 Num fortè spectat hæc dogmatis doctrina ad Romani Pontificis emolumenta? Spectatne ad eiusdem commoda, vis illa Sacramentis à Luthero detracta gratiæ affundendæ; quâ persuasione in animis credentium omnis extinguitur fiducia, nixa diuinis illis pharmacis, quæ nostræ salutis causâ IESVS CHRISTVS suo Sanguine in Cruce conflauit? Quid iam dicemus de potestate inaudita prorsus, Ecclesiæ fontes absoluendi non solum laicis, sed planè feminis ab eo tributa; præcipuâ veneratione ab Ordine Sacerdotali sublatâ, & Sacramenti Pœnitentiæ corruptâ efficacitate cohibendi à peccatis, tam ex verecundia in iis aperiendis viro sacrâ dignitate venerabili, quàm ex eiusdem monitis ad emendatiorem vitam sedulò deducendis?

11 Sed progrediamur. Quanam impietas vel sacrilegio fœdior, vel perturbatione Christianæ Reipublicæ perniciosior, quàm vora religiosa delere, quàm sacrosancta illa vincula dissoluere, quæ sexus vtriusque Regulares intra sacra septa indissolubili nexu deuinciunt? Huiusmodi doctrina profectò abundè, quid sit Lutherus, ostendit. Neminem latet, astum, quo vtuntur initio deceptores, grassatorum duces, perduellionis auctores, in eo situm esse, vt omnis indicatur licentia, quasi stipendium ad numerosam assecclarum manum conscribendam, sumptu communis ruinæ. Quanam erit rerum peruersio, quæ populorum offensio, quæ in cunctis vrbibus oppidisque discordia, spectare, quàm turpiter ij qui prædicatione & exemplo Fidei fermentum erant in populis, nunc irritamento doctrinæ sensibus illecebrose corrupti, vestes illas abiiciant adeò venerandas, templa deserant prius ob eorum Psalmodiam adeò frequentata, enormibus incestisque stupris sese contaminent? Concitabuntur enimuero fratrum patrumque pugiones in sororum filiarumque proiecta libidini corpora. Efflagitabunt effrænati apostata à suis quisque consanguineis patrimonia, tamquam non ritè abdicata: breuì per cunctas familias dedecus, infama in re familiari dissipatio, simultas in animis dominabitur.

12 Prætermitto brutalem eam insaniam, quâ docet Lutherus, nefas esse Turcarum aggressionibus obsistere; quippe qui diuinam in nos vltionem Dei vindices exercent. Quod æque conficeret, nefas esse morbos curare, ne Deo, valetudinem ad noxarum vindictam infligenti, impiè resistatur. An demens non intelligit, hanc ipsam necessitatem obsistendi, bellandi que per tot incommoda, per tot metus, esse graue supplicium, & illud planè, quo sperandum nobis est, in suis fidelibus Diuinam clementiam esse contentam? Non

1520. intelligit, utcumque res habeat, dubitari non posse, ne fortè Diuinam voluntatem nos latentem frustremur, si Deo liberet grauius nos punire; cum certum sit, nostram omnem repugnantiam, ex araneorum telis clypeum ad ictus Diuini gladij nobis euasuram? Sed hæc Lutheri dementia, quò certè maior, eò minùs perniciosior est, cum fieri nequeat, ut ea in animum inducatur: solum ostendit, quodnam lumen Diuinum huiusmodi prophetæ mentem irradiet, quænam sit charitas istius vindicis libertatis vestræ, qui mallet intueri Germaniam à Byzantiis canibus deuoratam, quàm à Romanis Pastoribus custoditam.

Et quoniam incidit mentio reuerentiæ quæ Romæ debetur, simulque animaduerto, popularem acclamationem plausumque Luthero excitatum, esse præmium huiusce tam expetitæ libertatis à Romana tyrannide, quam ille iactitat; perpendamus, si placeat, quàm is benè de Republica hoc tam salutari nomine mereatur. Qua in re lætor equidem, me verba facere in eorum Confessu, in quibus mens non caligat vulgi opinionibus mancipata, quarum falsitas quibuscumque rationum luminibus conspicua reddi non potest intelligentiæ populari; sed viget maximè perspicax, vel ad eam penitissimam veritatem collustrandam, cuius notitiâ nationum regnorumque fræna moderantibus opus est. Ac primum quidem præmitto, nolle me hîc disputare de iis omnibus, quæ Romæ sunt in vñ Tribunalibus Curiaque administris. Quemadmodum Regia quoque conclavia suo puluere sordescunt, quo identidem mudentur oportet; ita in Principum Curias quidam etiam abusus irrepunt, qui sanè opus est ut interdum correctione purgentur. Nec tam exigua vel prudentia Cæsaris est, clarissimi que huius Conuentus in dignoscenda indigentia Germaniæ, vel auctoritas apud Romanum Pontificem, ut sine tragicis exclamationibus vnius transfugæ exaugurati rabulæ, rerum peritiâ nihil illuminat, ac furore penitus occæcati, nesciant ipsi per se Christi Vicario rem efficaciter proponere, atque ille iustis postulationibus satisfacturus non sit. At quod nititur Lutherus euertere, Pontificia in vniuersum Potestas est, quæ toti præest Ecclesiæ in Diuinis Oraculis exponendis, rebusque Ecclesiasticis moderandis. Præcipuum illius argumentum, & populis maximè accommodatum, ad hanc sanctissimam auctoritatem eleuandam, in eo versatur, quòd affirmet, Romæ aliud manu perfici, aliud linguâ præscribi; adeoque mortales non ex veritate, sed per fraudem doceri. Missum facio, postea cumque libuerit, mores Romanos oculatâ luminum fide perspicere.

cere, non malignâ alienæ narrationis calumniâ noscitare, eosque oculo purgato, humanaque censurâ, non idearum mensurâ perquirere; ac facile compertum iri, tantum temporis, tantum auri pondus continenter Diuino impensum obsequio, tantam eleemosynarum largitionem, tantam abstinentiam ab iis quæ sensus appetit, quæque in aliis locis effrânate arripiuntur, tantam vitæ integritatem in plerisque ex Apostolico Senatu, ceterisque Ordinibus magis ibi conspicuis, ut fateamini necesse sit, in eo quiddam maxime singulare, supraque vires hominum promicare: prætereo, fuisse Christi monitum, eorum nobis documenta non exempla sequenda, qui prima in Cathedra præsident. Sed aio, in argumentatione Lutheri, ex eius supposita sumptione consecutionem legitimam potius contrariam esse debere; atque affirmo disertè, luculenta esse indicia falsæ religionis, ubi custodes ordinarij, quantumvis aucti numero, & per quamcumque temporis diuturnitatem id exequi planè soleant quod præcipiunt. Huiusmodi erat veterum Romanorum religio, qui, utpote ambitione feruentes, non aliam monstrabant viam ad diuinitatem sibi conquirendam, nisi quâ per humani generis stragem potentia atque gloria comparantur. Talis est Mahumetis religio, quæ omnem sensibus petulantiam indulget, fordesque voluptatis inquinatissimæ in omni æternitate pollicetur. Talis est, ne longius digrediamur, ipsius Lutheri religio, qui in ignauæ impuræque libidinis suæ gratiam, negat sempiternæ salutis honesti operis necessitatem, & inhonesti detrimentum. At non ita Religio quam Romani Pontifices nos edocent. Eam ipsi talem semper professi sunt, quæ eos omnes damnat tamquam deficientes, multos ut quadantenus reos, nonnullos (dicam ingenuè) ut scelestos; quæ ipsos adigit ad quamdam subiectionem, suarum appetitionum carnificem; quæ plurima illorum gesta extra hanc religionem nihil improbata subdit, tamquam noxia linguarum vituperationi dum viuunt, historiarum infamiæ post mortem; quæ per perennem gloriam, vel hinc inter mortales, antehabet excalceatum fraterculum coronato Pontifici. Quam oblectationem, quam utilitatem suspicari possumus huius doctrinæ fuisse inuentrices? Quo pacto Romani Pontifices, etsi vitiis quandoque affecti, atque in aliis opinionibus nimium inter se discrepantes, adeo constanter omnes ad vnum consensissent in eadem doctrina confirmanda, nisi fuisset iisdem à Veritate dictata, & afflata diuinitus? Delabi Romæ quosdam ex Antistitum ordine in noxas admodum etiam graues, haud ibi superbè negatur, sed verecundè conceditur. Roma

1520.

ea est, quæ non multis antè sæculis aras cultumque decreuit Bernardo, illi scilicet viro, qui suis paginis Romam tam acerbè castigarat.

Vociferatur Lutherus, Romam esse simulationis domicilium. In primis hæc est consueta vitij effrenati calumnia, contra inuisam reuerentiam virtutis exemplo prælucentis. Verùm, sit Romæ in quibusdam hypocrisis: quisnam sapiens nesciat, hypocrisim non nisi in patria sinceræ probitatis versari? Nemo certè desudaret adulterando auro iis in locis, vbi magno in pretio aurum non esset: nemo pariter laboriosissimæ simulationis impendio studebit virtutis speciem præferre in ea Republica, vbi animaduertat, virtutem nec affici præmio, nec reuerentiâ coli.

Atque hæc de Doctrina: iam de Iurisdictione. Queritur Lutherus, supremum in Ecclesia Principatum à Romano Pontifice iniuriâ occupatum. Quinam hoc? Num fortè Alexandri phalangibus, Cæsarisve legionibus? Homines naturâ imperij appetentes, ac subiectionis inimici, ex tot Orbis terrarum regionibus, & cum propensionibus studiisque politicis ita diuersis, potuissentne unquam vnanimes adducti, ad venerandum vti Christi Vicarium, Romæ Episcopum inermem, modicique terreni dominatus? illi se subiecissent ceteri Præsules? strauissent se ad eius pedes tot diademata inter se dissidentia, nisi veteris doctrinæ traditio iis omnibus persuasisset, id esse Christi mandatum ac testamentum? Sed penitus rem introspeciamus. Comminiscamur, paratum esse Christum ad Ecclesiam suam nostro arbitratu permutandam, & huiusce sapientis Confessus auctoritati permittat, Romanum Pontificem à possessi Principatus fastigio deturbare: an id bono publico expediat, expendamus. Quod si non expedire deprehendamus, satis nobis perspicuum fiet, à Christo Ecclesiam suam eâ ratione fuisse constitutam, quæ maximè congrua est felicitati fidelium, etiam humanæ. Vos ad rem tanti ponderis attentiores deosco. Romani Pontificatus fastigio deiecto, quodnam erit Ecclesiæ regimen? Quilibet Episcoporum supremumne in propria Dicecesi culmen imperij tenebit? Clamabimus, vnam nos tyrannidem extinxisse, innumerabiles peperisse. Sperare quidem licet, vnum tandem Pontificem ferè semper talem electum iri, qui prudentiâ, probitate, rerum experientiâ, atque vt hæc omnia desint, ministrorum auxilio, humanæque laudis cupidine, regat vel probè vel certè tolerabiliter Christi gregem. Sed cuiam cadet in animum, hoc posse sperari in immentâ minorum Episcoporum multitudine, qui non

e Sc.

è Senatu Cardinalium, neque ab eorumdem Senatu eligantur; sed ex iis, qui paruo contenti censu, & angustis regiunculae finibus, à popularibus Presbyteris eiusdem regiunculae deliguntur? Enimvero in tot Antistites nulli subiectos diuidere Hierarchiam Ecclesiasticam, perinde foret, ac minores dominos in suo quemque oppidulo supremum profani dominatus caput constituere.

16 At enim, inquit, Episcopi Concilio parebunt. Quæro: semperne istud Concilium coactum persistet? videlicet, an semper Episcopi à suis Ecclesiis absentes una persistent? Iam ut non ita persistant; quodnam erit adeundum tribunal, si quid grauius acciderit quo tempore non habetur Concilium? Atque huiusmodi Concilium, cuius erit iudicio cogendum, quando, quomodo, quo præside? Nónne intelligitis angustis hisce interrogatiunculis, id si fieret, quantum perturbationis, discordiæ, contentionis exagitarer ac deformaret Ecclesiam? Scio non defuturum, qui audacter respondeat: Penes Cæsarem esse debere potestatem Concilio præsidendi. Sed mihi certum est, Augustissimi Principis, qui me nunc audit, prudentiam ad huiusmodi opinamenta non flecti, non magis possibilia, tametsi forent legitima, quàm à Cæsare terrarum Orbem, à Decessoribus suis possessum, recuperari. Quicumque non cæcutit, satis conspicit, an potentia adeò coarctata, adeoque ab aliis Principibus in profana dominatione oppugnata, obtentura sit unquam per eosdem supremum sacrae Dominationis fastigium, adeò cum profana confusa. Communis sententia est, inter formas regendi Monarchiam excellere: sed ut Polyarchia præferatur, nemo sanè sic eam præoptabit, quin perpetuò summum Tribunal extet, & certo in loco, & quod in horas singulas cogi possit: quod sine dubio in Ecclesia non haberetur, si vno capite destituta à disiuncta omnium Episcoporum multitudine penderet. Præterea, quæ Legum, Rituum, ac tandem Fidei discrepantia inter fideles oriretur, cum singuli populi illud crederent, quod suus cuique Episcopus, alioquin errori obnoxius, tamquam Diuinæ Scripturæ sententiam proposuisset? Reipsa non amplius mereretur Ecclesia nomen *Ecclesia*, hoc est *Congregationis*, ubi iam in tot membra segregata, vnitatem careret illius animæ, quæ ipsam informat ac regit. Quin etiam breuè huiusmodi Polyarchiæ regimen arrogarent sibi Rectores priuati aduersus ipsorum Episcopos; aduersus Rectores, minores Presbyteri; ac tandem illa vere Babylon conficeretur, quam Romæ Lutherus sacrilege comminiscitur.

17 Sentio mihi à vulgo populariter opponi: Quonam pacto primæ-
uis

1520. uis sæculis Ecclesia regebatur, quando certum est, tantam potestatem à Pontifice nequaquam fuisse exercitam? Verùm hac eadem ratione arguendi redigi possent homines, ut rursùm glandibus vescantur; Principes, ut sine custodibus, sine aulae frequentia, sine aulicorum comitatu vitam ducant; Regum filia, purgandis linteis operam nauent, quòd eam legimus antiquitus usurpatam viuendi rationem. Quemadmodum humanis in corporibus hominum habitudo indigentiaque pro atate mutantur, nec iuuenis ad victum, quo idem usus est infans, regredi posset; non aliter Reipublicæ corpori contingit. Metiamur id quod effici liceat ex eo quem cernimus rei Christianæ statu, non ex eo quòd Pontifices quandoque fecere, quà insectationibus coacti, quà paucis probatissimæ sanctitatis Episcopis consili, quà præpediti potentia Cæsaris vbique gentium imperantis, quà etiam ob commercia nationum longè minùs quàm atate nostrà usurpata; vnde fiebat, ut nec facile nec frequenter Romanus Pontifex adiri posset. Ceterum etiam Cæsari erga multos inest ius supremum, quibuscum, ob eorundem potentiam vel distantiam, ille nunc eà vniuersà auctoritate non vtitur quam iure obtinet, & quæ alioqui foret interdum opportuna Imperij vnitati, rectæque gubernationi populorum. Arqui satis constat, Romanum Pontificem quouis tempore fuisse habitum uti reliquis Episcopis superiorem, eamque potestatem, quam ille à tot sæculis hucusque adhibet, nequaquam armorum violentiâ sibi comparasse, eandemque esse in præsentia, ut demonstrauit, ad bonum Ecclesiæ regimen necessariam. Constat pariter, per illa tempora, quorum exemplar mihi obicitur, non extitisse in Ecclesiastica Hierarchia eum concentum, eam propensionem, eum ordinem, eam firmitatem æquabilitatemque Legum ac Rituum, quibus nunc fruitur. Quin multi Episcoporum præcipui atque sanctissimi, definitiones, sanctionesque magni momenti, editas ab Ecclesia circa mores ac Religionem, ignorabant; & in sacris caeremoniis ea varietas inducebatur, quæ in longinquiorebus Prouinciis adhuc perdurat. Paulatim etiam potentiores insulæ ac remotiores, in Petri Tiaram insurgere non verebantur, ea schismata concitantes, quæ mysticum Christi Corpus dilacerarunt, & magna ex parte Orientalem Ecclesiam ab Occidentali seiunxerunt. Ex quibus incommodis nullum patimur, postquam Romanus Pontifex in Episcopos inferiores plenà iurisdictione perfungitur.

Cum autem ostensum sit, ob vnitatem, gubernationem, maiestatem, vnum esse constituendum supremum Caput, supremumque

Recto-

Rectorem Ecclesiæ; oportet eundem, quò parens communis, neminiq̃ suspectus habeatur, in ditione cuiuscumque ex aliis Principibus haud sedem figere, sed propriam ditionem obtinere, propriam aulam, proprios ministros, & qui suæ administrationis amplitudini debeantur. Atque ad hæc omnia vndenam necessarij sumptus suppeditabuntur? Quodlibet oppidum eos suo Parocho suppeditat, quælibet Diocesis suo Præsuli, quælibet ditio suo Principi, multæq̃ simul ditiones ac regna suo Monarchæ. Neque subditorum detrimentum existimatur, si vnius regionis pecunia deportetur in aliam, modò illi pecuniæ ea merces rependatur omnium maximè necessaria, maximoq̃ in pretio habita, quæ scilicet est ipsa Lex & Iustitiæ conseruatio. Cur igitur extortum nequiter dicendum est id, quod è Christianæ gentis collationibus conflatur ad alendum Ecclesiasticæ Regiæ Principatum?

19 Dicent, ea esse quidem, sed rebus necessariis suppeditanda, non in luxus deliciasq̃ dissipanda, nascenti Ecclesiæ ignoratas, & Euangelio repugnantes. In hac populari querela grauissimo itidem sophismate peccatur. Si de splendore loquuntur, ad magnificentiam ornatumq̃ templorum, ad sacra vasa, ad sacerdotalem suppellectilem spectante; hic sanè in Ecclesiâ primæua parciore fuit, at sæculi prauitate, non Præsulum voluntate. Videamus cuiusmodi splendorem in Hierosolymæ templo Deus præceperit; qualem adhibuerit Constantinus statim ac Fidem susceperat, & quas inde laudes tulerit Sanctorum omnium calamis concelebratus? Nouit id vel Ethnica superstitio, asseruitq̃, aurum nusquam melius quàm in templo fulgere, Quòd si quis mordacior satyristes hunc morem carpsit, scomma retorlit egregiè S. Bernardus, seuerissimus ille paupertatis & austeritatis cultor, dum ait: *Non quid in Sancto, sed quid in freno aurum faciat, inquirendum.* Quà ratione Deus, vt ita loquar, cælum inaurauit luce, quò mortalium amorem excitaret; eadem optimum est, auro templa illuminari, quò populus alliciatur, eoq̃ confluat, sensu cum ratione, voluptate cum pietate conspirantibus. Neque hæc magnifica sanctitas Romæ peculiaris est. Quis vestrum est, Principes ac Dynastæ, qui eam suis in ditionibus piâ liberalitate non imitentur? Flagitat populus theatra: hinc est non solum pietati, sed etiam politicæ congruum id agere, vt splendidiora & iucundiora theatra sint, in quibus vitium non alitur, sed curatur.

20 Iam verò, si sermo sit de luxu priuato, par est vt in Ecclesiastico, sicut in quolibet alio Principatu, desiderium à spe discernamus.

Pars I.

O

Pauper-

1520.

Paupertas voluntaria Romæ laudatur; illius auctores adorantur, vituperatores damnantur: non tamen virtus tam excelsa postulanda vniuersè in omnibus, aut speranda. Leges tunc planè sunt pessimæ, cùm exigunt optimum, hoc est, suprà quàm sperari queat perfectum: neque vult Deus vel innatas animis propensiones euellere, vel eisdem heroicam sanctimoniam generatim infundere. Vnde humana incommoda in cultu diuino humanis vicissim commodis compensentur oportet: idcirco pacem, non persecutionem exoptamus Ecclesiæ. Etenim si hæc per victoriam ardui quosdam excitat ad sanctitatem; illa facilitatis ope plurimos euehit ad salutem. Nec sanè humani alicuius illicij adminiculum diminuit operis honestatem Dei causâ suscepti, prout liquet ex multis præmiis terrenis, ab eo in veteri Lege promissis. Si itaque velimus, vt sacra Christianæ Reipublicæ Regia re ipsâ frequentetur à viris ingenio, literis, virtute, nobilitate præclaris, qui deservat patriâ, præcisâ spe concessâ connubij prolisque non indecoris, cetera subeant onera Ecclesiasticæ disciplinæ; necesse est honorum ac prouentuum spe eorum animi releuentur. Quantum splendoris, quantum firmitudinis nostræ Fidei confert, spectari Principum ac Dynastarum filios sacerdotio deuinctos, & obsequio summi Sacerdotis addictos? Id verò neutiquam contingeret, nisi pietas Christiani populi eidem summo Sacerdoti copiam remunerandi suppeditaret.

Vereor ne mihi à multis hæc exprobetur, hæc Christiani Orbis collationes posse tandem tolerari, si præmia iis conflata, ex merito, non ex affectu Romæ dispertirentur. Paulisper sistamus. Hac ratione de medio tollenda esset cuique Reipublicæ facultas remunerandi. Nulli enim Reipublicæ Deus tradidit perpetuo veluti fideicommisso, iustitiam ac sapientiam in distributoribus præmiorum. Quidquid humano iudicio committitur, cuidam regulæ committitur, sæpè ab affectu, sæpè ab ignorantia distortæ. Adde, acutiùs ab egregio scriptore fuisse obseruatum, huiusmodi errores esse necessarios ad quietem Reipublicæ conseruandam; cùm certum sit, si maius præmium, maioris etiam meriti certissimum esset argumentum, neminem æquo animo passurum, se aliis per tam apertum dedecus posthaberi. Gratissimum cuique leuamen est, posse fortunam vt inimicam virtutis incusare. Ceterùm, quæ ab huiusmodi sacræ politiæ rudiori examine proueniunt expendamus, vt factò opus est in cunctis legibus moribusque ponderandis. Liquet profectò, ex tot tamque amplis remunerationibus à Pontifice distributis, oriri nostræ Religioni splendorem illum incompa-

comparabilem à me laudatum, propterea quod in Christianis nationibus flos nobilitatis, doctrinæ, virtutis, Christi Aris deuotetur; quod certè, humanæ imbecillitatis vitio, in Ecclesiæ inopia non eueniret.

- 22 Neque hoc est (vt oblatrant aduersarij) sanguinem Christianæ gentis exfugere, quo Roma pinguescat. Nam si Sacerdotia consideremus; ea quocumque in loco, eiusdem loci populares plerumque obtinent: & quibus hoc non contingit, alia aliis in aliorum patria, per quamdam compensationem vicissim impertiuntur. Si pecuniam consideremus, quam sibi Pontifex è diplomatum, aliarumque facultatum traditione desumit; ea sanè veritatis calculo computata, tanta non est, quanta mediocri Principi sustentando sufficiat; cum videamus multos Principes non maximos nihilo minorem quam Pontifex in alenda familia sumptum impendere. Et tamen ij prouentus solam conficiunt partem illius summa, quam Pontifex ad id insumit; cum pars altera, nec tenuis, ab eiusdem profana ditione illi suppeditetur. Rationem subducite, quam particulam eorum singula verè conferant. Præterea illà ipsà particulà quiaam, rogo, perfruntur? Romana Aula, non est Aula ibi à stirpe nascentium: Aula est Ecclesiasticorum, ex variis Orbis Christiani Prouinciis eò confluentium: ac propterea decora, diuitiæ, commoda illius Aulæ ad cunctas etiam Orbis Christiani Prouincias pertinent. Quis verò, nisi vecors aut improbus, inficiabitur, conferre plurimum ad incitamentum virtutis, communem quamdam Christianis omnibus Aulam esse, in qua possit pro se quisque coniti per meritum gressus ad summa & dignitatis, & opulentia, & dominationis fastigia?

- 23 Dimetiatur denique huius principatus vtilitatem normà magis apertà, sensibus & vulgo etiam exposità, id est effectis. Nulla perinde Respublica vt Christiana tam numerosè, tam splendide tueretur ac fouet nobilitatem, nimirum decori, honestatis, virtutis, ingeniorum altricem, & quæ meritò apud inclytam Germanorum nationem tanti æstimatur. Id autem ex eo prouenit, quod cum in Christiana Religione, dignitatibus redditibusque nobiles alliciantur ad vitam cælibem, quàm inter Militares, quàm inter Clericalem ordinem profitendam, efficitur, vt patrimonium familiarum ab iis facile integra retineantur, vbi alioqui maiorum natu iura minoribus fratribus euaderent intolerabilia. Nulla alia hominum natio adeò vel maximè abundat literis. Quid ita? Quia supremum obtinet Principatum, atque in eo tam sublimes gradus, quibus tam

1520.

quam præmiis propositis, ad Palladis studia, non Martis aspirant. Si (vt paucis multa complectar) vniuersum terrarum Orbem circumspectemus, nulla nobis occurret Respublica aut felicior, aut excellior, aut ornatior iis dotibus, quæ supra belluas hominem euehant, ipsisque Angelis admovent, quàm Christiana Communitas obtemperans Romano Pontifici. Neque id naturæ climatique beneficio tribuatur. Aliis tempestatibus longè felicior, excellior, & in politicis præstantior extitit Oriens, quàm Septemtrio. Id igitur quoddam bonum est, quod oritur ex ipsa ratione Principatus à Christo constituti, quo suum populum manifestâ prærogatiuâ insigniret in terris; cuius Principatus, vt intelligitis, basis, nexus, rector, ac mouens tamquam intelligentia, Romani Pontificis auctoritas est.

Quare primum ac præcipuum ex capitibus à me propositis ita concludo: Si Lutheri pertinacia, vti iam vobis exploratum est, id enititur, vt Christianæ Religionis cardines diuellat, sublato mortalium operibus respectu supplicij præmiique cælestis, Sacramentis veneratione, votis solennibus custodiâ, fidei sacroque Christianorum Principatui vnitatem; atque id expellendo funditus ex animis pietatem, atque à cœtu mortalium felicitatem, vbicumque illius doctrinæ lues afflatur; quæ lues adipi sensuive infusa, adeo tenaciter, vt in dies experimur, populos corripit, adeo longè lateque per eos grassatur: liquidò apparet, opus esse remediis præsentissimis, vt opprimatur. Animaduertit id perspicaciâ singulari Maximilianus Cæsar, suisque literis Romanum Pontificem stimulauit, vt proserpentem hæresi suarum definitionum auctoritate obuiam iret, pollicitus se per vniuersum Imperium eas pro virili promoturum. Hac permotus fiducia Leo Decimus, non dubitauit sacrosancta sua tela ad pugnam educere, & Apostolico studio suas omnes partes explere. Nolet enim uero Carolus, despectâ sententiâ, violatâque promissione Decessoris & Aui, Pontificem impiorum ludibrium deferere, ingensque illud incendium sibi præsens negligere, cuius vel primæ scintillæ tantum Maximiliano sollicitudinis ardorem intulere.

Hoc ita stabilito, de reliquis duabus partibus pauca supersunt dicenda. Secunda pars est, an sit reliqua spes vlla curationis per remedia minùs acria, minùsque mordacia, quàm sit Edictum Cæsareum. Sed quod, oro, huiusmodi remedium non est adhibitum? Pontifex, exclamare ausim, per suum dedecus (si vniquam Christi Vicario dedecori vertenda sit charitas) Pontifex, inquam, perinde cum

cum Luthero egit, ac si cum magno Principe agendum, non cum peruiacaci cucullato. Illum acciuit Romam; eoque recusante, causam Romano Tribunali nouo exemplo subtractam, in Germania Cardinali Legato, clarissimo ætatis nostræ Theologo, demandauit. Legatus passus est, ut sese Lutherus adiret Cæsareâ fide munitus: quod idem erat, ac reuinctis Legati brachijs, & linguâ solum soluta. Audiuit hominem sæpè quâ voce quâ scripto loquentem: integram obtulit veniam sceleris, omnium quæ à Christi cultore admitti possunt scdissimi, modò ipse scelus agnosceret. Amicorû cohortationes adhibuit: tulit postea se ab eodem indecore deferri, non modò non impetratâ, sed ne significatâ quidem abeundi facultate, atque uti suspectæ fidei iudicem repudiari, abstinuitque ab ea legitima consuetaque multa, quæ est, reum damnare. Deinde Luthero exhibente plenam animi confessionem cum voce Pontificis, ac si Dei vox foret, Pontifex articulos definiuit in genere, prætermisso Lutheri nomine in diplomate, ut ab ea ignominia intactum relinqueret. Ille interea in Romanam Sedem, summis Regibus adoratam, tamquam in sceleratorum colluiem ore & calamo debacchari, ipsius auctoritatem abnegare, & ad Concilium prouocare, quod neque tunc coactum erat, neque erat in promptu ut cogeretur, arrogatâ sibi licentiâ, vel agendi vitam immunem ab omni Ecclesiastica potestate, vel compellendi Ecclesiam, ut ipsius solâ gratiâ Generale Concilium congregaret. Post hæc omnia, Carolus Miltitius, vir in his regionibus satis clarus, Legatus à Romano Pontifice ad præclarissimum Septemuirum Saxonæ, sæpius impendit reconciliando Luthero, nedum lenitatis, sed demissionis officia lacrymasque; neque quidquam ab eo impetrauit, nisi literas ad Pontificem eâ putidas ignominiâ, ut longè urbaniores illi scriberet Turcarum Princeps. Obtulit tam sæpè Lutherus causam suam subiicere iudicio, inter ceteras, Academiæ Louanienfis: ea doctrinam illius damnauit; sed obsequij loco contumelias retulit. Adhuc Pontifex, ut suæ vocis humanitate orisquæ maiestate hominem recuperaret, & quò etiam ipsemet adspiceret quantum interesset inter veram Romam, & eam quam idem obrektionum suarum carbone delineauerat, flexit animum ad eum Romam inuitandum, simulque fidem publicam ac viaticum offerendum: neque destitit, tamquam cum filio fugitiuo cum eo agere, qui secum atroces inimicitias profitebatur. Postremum, sollicitatus Academiarum Præsulumque Germaniæ postulationibus, ut in hunc animorum deceptorem damnationis fulmen iacularetur,

1520.

ipsum de ista imminente pramonitum voluit, eique simul indulsit nouum spatium fulminis euitandi. At quis iam ex tam constanti clementia, tam patienti ac tanta cunctatione tandem extitit fructus? Durior eius contumacia effecta est, eius despicientia petulantior, supra modum impia eius blasphemia, dum ipse interea nouos in dies asseclas sibi adiungeret, seu loquacitate deceptos, seu licentia fascinosos. Atque hoc denique leuamentum est, quod infamiae illius perditae capitis mitiora remedia contulere.

Caesar ex altera parte purgantia, sed minus acriter expertus est. Primum enim sacrilega volumina interdixit, sed auctorum nominibus pepercit, & ea tamen volumina auctiore semper numero ac foedior contumacia pullularunt. Eadem comburi iussit, Academicarum magni nominis iudicio, vnaque Archiepiscopis Septemviris auctoritate ac exemplo rem comprobantibus. Lutherus contra ausus est aliis flammis ea volumina absumere, quae maxime, secundum sacras Literas, venerationi sunt Christianae Reipublicae, quippe certa regula recte credendi atque viuendi. Augentur in dies concionum impietas, libellorum petulantia, satyrorum aculei, conuenticulorum seditio, querimoniarum etiam insolentissima confidentia. Quoniam ergo quodcumque aliud telum draconis huiusmodi squamis retunditur atque hebetatur, quid iam reliqui sit, nisi Edicti Caesarei tormentum explodere?

Verum, ne quis obiciat, ex hoc ipso incrementum mali pertimescendum, si forte Lutherani, ex desperatione ferociiores, potentioresque ex multitudine, in apertam adeoque insuperabilem perduellionem erumpant, oportet ad vltimum caput ex tribus allatis accedere, expendamque breuiter, vtrum ex duobus consiliis maius nobis detrimentum minuetur. Edicto superfedeat Caesar. Quid, nonne Caesarem pro inimico Lutherani iam habent? Nonne Caesar ex vniuersa ditione sua illorum doctrinam profligauit? Nonne per incendia eidem simul cum auctoribus suis infamiae notam inussit? Nonne hoc ipsum etiam tres à me laudati Septemviri perfecerunt? Quam sibi pacem ab his Principibus sperandam putent, post tam acerbam nequitiae suae declarationem? Et post offensionem adeo grauem, quam ab illis vltionis efferatae vicem hi Principes expectare non debeant? Vbi inimicitia iam capitalis est & in aperto, tergiversatio hoc vnum facit, vt opportunitas detur hosti se muniendi, & ictum praecupandi. At verò, etiamsi animi iam exultant non essent offensionum acerbitate, satis adhuc forent damna tam funesta, de quibus iam disserui, ab hac secta imminenda.

tia sinceritati Religionis, populorumque tranquillitati, vt quodcumque minus periculum præ illis leue reputaretur.

28 At vndenam ymquam, per vestram fidem, hæc pericula formidamus? Nonne in hoc amplissimo Senatu tota Germaniæ potentia coalescit? An ignoramus infinitam in hac natione populorum erga Principes reuerentiam? Enimuero quibuscum tandem contenditur? cum turba, quæ vti formidabilem ante certamen obtemeritatem sese ostentat, ita in conflictu contemnendam se prodit propter timiditatem. Plurimi sunt, non inficior, non tamen innumerabiles, vt videntur quod voce turbulenter obstrepant: qui autem impendit totum spiritum vt obstrepat voce, nihil sibi retinet, quod manu rem gerat. Quanto ex Dei beneficentia numerosior est factio Catholicorum? neque solum numerosior, sed instructior, atque validior cunctis illis dotibus, quæ in certaminibus numero potiores sunt? At sapientiæ existimationem exposcitis? Academia celeberrimæ Lutherum damnarunt, Gradus venerationem requiritis? omnes Germaniæ Episcopi, Praefides, Rectores Ecclesiarum maximè conspicui Lutherum execrantur. Vultin' dominationis potentiam? Cæsar in sui patrimonij ditione Lutheri Opera publicè concrematuit, potiorque pars Germaniæ Principum ac Dynastarum Lutheri nouitatem abominatur. An fortè Principum exterorum tutelam extimescitis? Gallorum Rex Lutheri doctrinæ suæ in Regna ingressum prohibet, certisque coniecturis habetur, consensu Regis à Parisiensi eiusdem Academia censuram in Lutherum excudi ac fabricari, quam hîc breuè spectabitis. Rex Britannia, vt perlatum est, vulnus Luthero intemat, suâ manu infligendum, dum in illius errores librum elaborat. Quid Pannonia, quid Italia, quid Hispania sentiant, satis liquet. Nemo ex finitimis, tametsi vos odisset, hoc vobis malum optaret. In hostili domo, si propè sit, exoptatur quidem febris, non tamen pestis. Quid tandem sunt Lutherani, nisi farrago ex arrogantibus grammaticis, ex inquinatis clericis, è discinctis regularibus, ex illiteratis causidicis, ex nobilibus delapsis, è seductis plebeiis? Concors decretum huius præstantissimi Confessus simplices animos illuminabit, monebit incautos, nutantes pertrahet, pauidos confirmabit. Quod si quis ex Primoribus huius sectæ hucusque patrocinator est, noler in Luthero importunè defendendo inuidissimi Cæsaris, & Augustissimi huiusce Senatus Maiestatem offendere, quippe se suo inobsequens capiti, suo discors corpori membrum ostensurus.

Verum-

1520.

Verumtamen, utcumque hominum improbitas, temporumque calamitas efficerent, ut ad tam grauem ictum nefasta hæc planta adhuc viua persisteret; viuet adeo debilitata, ut sperare iam liceat, non solum eius germina in præsens reprimenda, sed ipsam sæculo feliciore casuram. At verò absque huiusce securis ictu illam videre mihi videor occupantem suis ramis ingentem hanc Christi vineam, eamque in horridum nemus, in omnium bestiarum lustra miserimè deformantem: vnde contingat Germaniæ, ob effrænatam Lutheri hæresim, id quod Asiæ contigit ob fœdam Mahumetanam superstitionem.

CAPVT XXVI.

Lutherus accitus ad Conuentum, datâ Caesaris fide; adest: interrogatur: quid respondeat.

COetus ille vehementer commotus est Aleandri rationibus, et eâ eloquentiâ adductis, quâ ipsas intenderet neruis, non effeminaret pigmentis. Quapropter cum eodem antea propenderet, rebus pluribus, de quibus ambigebatur, euanescentibus, à plerisque in eam sententiam itum est, Lutheranam hæresim esse funditus euellendam. Carolus verò eam adeo auersabatur, ut oblatas à Luthero literas, quibus ad excutiendum Pontificiæ auctoritatis iugum à Germaniæ ceruicibus illiciebat, legere recusauerit; quin eas repente conciderit, itaque concisas tradiderit Aleandro, qui ad Leonem mitteret. Non tamen cessabat factio Lutherana saltem moras innectere, satis gnara, tempus commutationum omnium parentem esse. Studuit idcirco ad æmulationem distrahere Aleandrum disputationis inuitamento, quam ille sapienter repudiavit, quemadmodum Colonia prius egerat; meritò Romæ ob eam rem collaudatus, mandato etiam iniuncto, ut in eadem repulsa vsque persisteret.

Operam etiam dedere, ut idem laceffit in iniuriis incandesceret; si fortè ad priuatam ultionem conuersus à sollicitatione causæ publicæ dimoueretur: eoque deuentum est, ut homo vilis, Consilij Cæsarei ianitor, animo Lutheranus, Aleandrum pugnis eius pectori admotis repulerit. Ille verò excelsi animi moderatione iniuriam tolerauit; cum satis intelligeret, perperam ab eo pugnari, qui à configendo hostium Imperatore se flectat, quod acceptum à lixa vulnus vlciscatur: ostenditque se probè callere discrimen inter verum honorem, cuius mensura bonum publicum esse debet, ac popularem,

pularem, qui idolum quoddam est, ab ingeniis stolidè ferocientibus fabricatum.

3 Non tamen euitare licuit obstaculum planè molestum à Saxone propositum, aiente, dubitari posse, an multa ex impiis Operibus, quæ Lutheri nomen præ se gererent, eum reuerà auctorem haberent, ideoque non æquum videri, hominem non vocatum & inauditum damnari. Timuit Aleander, ne hic hominis accitus eò tenderet, ut in solempni disputatione Lutherus audiretur, cui ille inhæbat auidè, fretus linguæ suæ volubilitate, animi sui audaciâ, & communi auditorum insecutiâ. Quamobrem sedulò contestatus est apud Cæsaris administratos, non esse in controuersiam adducendum id quod à Romano Pontifice, supremo Iudice in rebus Religionis, sancitum fuerat; præterquam quòd non esset in potestate illius conueniens, utpote profana, huiusmodi causis præesse: Lutherum denique Colonix palàm edixisse, recusari à se Philosophos, Canonum peritos, & vniuersum Ordinem Ecclesiasticum; proinde solum esse reliquum, ut Tribunal ab illo admissum ex meris Grammaticis ac Poëtis constitueretur.

4 Sed statim factus est certior, vocari Lutherum; non quòd proscriptos à Pontifice Romano articulos in concertationem adduceret, sed quòd declararet, an eos tamquam suam doctrinam agnosceret. Nihilominus, tametsi illius rei causâ is acciretur, nec mora nec periculum vitabatur; quoniam homo factiosus, ac linguâ promptus, ardore vultus, & oris spiritu ad concitandam seditionem plurimum valuisset. Cùm etiam haud lateret, à quibusdam veluti sanctum illum coli, eiusque imaginem excusam fuisse, apicto supra verticem diademate more Sanctorum.

5 Urgebat Aleander, hæreticum manifestarium, à Romano Pontifice iam damnatum, neutiquam audiendum. Quòd si adhuc citandus esset, ut nouæ damnationis forma seruaretur, haud certè fidem publicam illi præbendam, quæ concedi non debet pro eo crimine, cuius nomine reus citatur. Sed in causâ magnis utrimque patrociniis fulta, media plerumque consilia prævalent: præsertim verò Germaniæ libertatis mos est, in re dubia mitiorem sequi rationem damnandi. Missus igitur Fecialis minister Cæsaris, qui fidem publicam Luthero deferret. Hic Lutherus, quamquam multis dehortantibus, statuit eò se conferre; confususque suæ linguæ viribus, quæ elatus vniuersis Imperij Ordinibus sollicitudinem incusserat, sperauit ad sua signa vniuersos Imperij Ordines eadem se pertracturum.

Pars I.

P

Effecta

1520.

Effecta huius aduentus (quæ probrosissima fuerunt ignominia, supra quam Lutherana umquam hæresis passa sit) describuntur à Suauis eâ artis industriâ, ut non per plurimum falsitatis, sed per plurimam veritatis silentium, rem tamquam illi sectæ admodum honorificam repræsentet; sculptores imitatus, qui è rudî saxo pulchrum simulacrum conformant, non addendo, sed demendo. Nos itaque, quod Lectorem edoceamus, rem distinctè pleneque proponemus, existimantes longitudinem breuitatemque narrationum ab eorum voluptate commodoque metiendam, quibus illæ scribuntur.

Venit ad Conuentum Lutherus, centum equitibus, quos nobiles eiusdem partium instruxerant, comitantibus. Iter facienti occurrebant populi, nonnulli studio, cuncti curiositate commoti. Cum octo solum equitibus Wormatiam ingressus, ad hospitium prope Saxonem diuertit, atque è curru desiliens exclamauit: *Deus pro me stabit*. Eodem die tota ciuitas sollicitè confluit, quod monstrum spectaret seu sapientiæ seu nequitia. Conspectus tamen minuit existimationem apud multos doctrinæ, apud plurimos probitatis. Defecerat opinio doctrinæ, quod eius argumenta, ut est natura sophismatum, amiserant fulgorem illum improvisò, quo aciem perstringebant; atque aduersus ea iam cognita in ipsius commentariis, exactâque sapientium virorum trutinâ perpensa, satis se quisque munierat: ac propterea ipse potius ad obiectorum nouitatem inermis euaserat. Ex altera parte aduersantem sibi experiebatur fauorem ac studium ipsius famæ. Sicut enim illa suis exaggerationibus hominis ingenium quasi supra conditionem humanam extulerat; ita quidquid in eo infra hanc mentionem apparebat, despiciatui ducebatur. Quod verò ad probitatem attinet: rudiores haud deerant, qui sub ea loquendi agendique ratione per lymphticam auctoritatem, nescio quid diuinum suspicabantur; ut ex aduerso alij, ob eandem causam malo dæmone obsessum existimabant. At magis cordati, illius animum metientes tam eo quod per os eius intrabat, quam eo quod exibat, planè agnoscebant in ipso multum intemperantiæ, superbiæ plurimum, plurimum iracundiæ, vno verbo, summam peruerfionem inferiorum appetentiarum, quibus edomandis studuit Euangelium. Quare haud illis verisimile videbatur, eum à cælo fuisse destinatum, tamquam ipsius nuntium & interpretem singularem. Atque in primo ad Cæsarem aditu tantum modestiæ in verbo ac gestu ne tantisper quidem valuit sibi mutuari ab arte ac reuerentia, ut qualis esset reapse dissimularet.

simularet: vnde lepidè Cæsar dixit: *Hic certè numquam efficeret ut hæreticus euaderem.* 1520.

- 8 Postridie quàm aduenerat, Cæsarem adiit coram Comitibus die 17. Aprilis. Statimque ex Conuentus mandato interrogatus fuit ab altero Ioanne Eckio (quod nomen Lutheri damnationibus fatale) Treuirensis Archiepiscopi Vicario, viro docto, Catholico, & Aleandri necessario. Prima interrogatio fuit, an Martinus tamquam suos agnosceret libros ibi productos, aliosque suo nomine iam euulgatos. Aderant ibi viginti quinque circiter ex Operibus in lucem editis à Luthero, & Aleandri collectis industriâ. Simul etiam quaesitum, an vellet res in illis contentas sustinere. Ad priorem partem respondit, eos libros reuerà suos esse: ad posteriorem, tempus ad deliberandum postulauit in tam arduo negotio, quod ad Dei verbum, animarumque salutem pertineret. His auditis, Cæsar cum suis Consultoribus aliò secessit, aliò Septemviri cum ceteris Principibus, aliò etiam liberarum Ciuitatum Delegati. Dein cunctis in vnum conuenientibus, idem Eckius, Cæsaris ac Imperij nomine dixit: Absurdum videri, spatium ab eo ad considerandum deposci, cum ad dicendam super eo argumento causam disertè in ius vocatus, debuisset in promptu responsum habere. In causa Fidei prolationem minimè concedi, propterea quòd cum periculo atque offensione fidelium id contingit: nihilominus, ex summa Cæsaris clementia, vsque ad proximum diem tempus indulgeri. Postea illum admonuit, fuisse ab eo theses conscriptas contra Romanum Pontificem Sedemque Apostolicam, ac multas hæreses disseminatas, quibus nisi confestim fuisset occursum, nec ipsius retractationem postea, neque vim Cæsaris ad incendium extinguendum profutura. Sed hæc postrema verba in rem fortasse non erant, cum illi ceu periculum obicerent id ipsum, quod idem ceu prosperum quid appetebat. Verumtamen visus est Lutherus egredi minori cum confidentia quàm fuerat ingressus; quippe intelligebat eò se adactum, ut vel partum sibi nomen exueret palinodiâ, vel Imperij totius indignationem subiret peruicaciâ.

Alter Lutheri accessus ad Conuentum; & quæ ibi acciderint.

Quæ Wormatiæ gesta, in causa Lutheri, narratur in Volumine Archiepiscopi Vati- cani, inscrip- to, *Acta Wormatiæ*; præter cita- tas Aleandro- literas.

Post huiusmodi colloquium iniunxit Cæsar suo Confessario, ac Vicario Treuirensi, vt posttridie manē vnā cum Aleandro conuenirent de iis, quæ cum Luthero postero die essent agen- da. At Aleander sollicitudine haud prorsus vacabat, gnarus multos, nomini Romano infensos, auctores esse Luthero, vt ea solū reti- neret quæ contra Romanum Pontificem eiusque Aulam oblocutus fuerat, ceteris erroribus reuocatis. Quod si accidisset, minimè spe- randum videbatur, vt Conuentus conflatus ex tot profanis homi- nibus, ac sinistra opinione corruptis, in sententiam damnationis abiret. At vasti callidique homines, cuiusmodi erat Lutherus, student impensius nihil sibi nocere, quàm nocere inimico. Id- circò consilium ab eo reiectum; vtpote quod omnem fidem suæ doctrinæ ademisset, si ore suo palàm omnibus fateretur, se ad eam vsque horam hæresiarcham fuisse, soloque pœnæ metu coercitum à Christianis seducendis.

Itaque sequenti die regressus ad Conuentum Lutherus dixit: Li- bros suos tripartito diuidi posse: aliis religionis argumenta conti- neri, & ex iis multa ne ab aduersariis quidem damnari: se non posse, nisi conscientiam lædat, ab eorum doctrina recedere. In aliis, Romani Pontificis Decreta, ac Pontificiorum sententias im- pugnari: atque illorum reuocationem nihil aliud esse, nisi eam hu- mani generis carnificinam communiri. Hic verò contumeliosis obiurgationibus debacchari cepit; quæ tamen illicò Cæsar's au- thoritate in illius ore suffocata sunt. Quare ad tertiam classē pro- gressus, in ea dixit varios aculeos inesse ac probra in suos æmulos, Romæ assentatores & mancipia; ac sanè ingenuè fateri, se in pun- gendo mordendoque fines honesti transgressum; sed hoc ipsum in illos reiiciendum, qui se prouocassent; nolle tamen eos libros re- tractare, vt is qui non sanctitatem sed doctrinam profitebatur. Satis se quidem hominem noscere, adeoque erroribus obnoxium: propterea se paratum esse de suis opinionibus cum quocumque mor- talium disceptare; atque vbi sacræ Scripturæ testimoniis conuin- ceretur, suas offerre manus, quibus suamet Opera in flammis con- iiceret. Interea in ipsis contradictionibus agnoscere se Euangeli- cæ doctrinæ lineamenta, dicente Christo, *Non veni pacem mittere, sed gladium*. Dignum esse tantis Principibus, supplicem & innocen- tem

tem ab impetu inimicorum tueri: Agi in eo negotio de communis Patriæ salute. Consulere proinde Cæsaris iuuentæ, neque recentis Imperij natalem infaustum redderent eâ imprudenti damnatione, inextricabilibus turbis Germaniam implicaturâ: neque fas, neque congruum esse, humanæ vtilitati res Diuinas accommodare. Cumque pergeret fusiùs sacrarum Literarum exemplis ea confirmare, interpellauit Treuirensis Vicarius; Si nouæ ab eo sententiæ proferrentur, fortasse cum Pontifice acturum fuisse Cæsarem, vti doctis integrisque viris examinandæ committerentur. Verum, hos errores fuisse iam ab Ecclesia proscriptos in hæreticis Waldensibus, Piccardis, Adamitis, in Wiclefo, Ioanne Husslo, & Pauperibus Lugdunensibus. Eum deinde percontatus est, velletne Concilium Constantiense recipere, quod adeo Germaniã venerabatur, quodque fuerat recens collectum ex vniuersis Christiani Orbis nationibus. Negauit disertè, propterea quod Concilia quandoque aberrauerant, atque inter se discrepabant. Demonstrandum hîc suscepit Vicarius, non posse in rebus Fidei Oecumenica Concilia aberrare, nec discrepare. Sed Cæsar ad postremum Lutheri effatum horrore perculsus, colloquio interciso illum à Conuentu dimisit. Remigrauit ad hospitium Lutherus multis ex Frederici familiaribus deductus, populi que infinitâ multitudine, semper auidi exaturandi lumina iis spectaculis, quorum rumor quocumque tandem nomine percrebuerit.

4 Cæsar postridie manè, Septemuiris aliisque Principibus magnâ frequentiâ conuocatis, eorum sententias de Lutheri causâ rogauit: petitoque ab illis ad respondendum spatio, subdidit Cæsar, velle se prius exponere quid ipse sentiret; iussitque recitari scriptum haud breue suâ manu exaratum, quod contestim cum Pontifice per suum Romæ Legatum communicauit. Pontifex verò & in Senatu Vaticano id perlegendum curauit, & Cæsari gratias egit literis studiosissimis, quibus per insolitam Pontificibus amoris significationem in eo literarum genere, suo chirographo aliquot versiculos adscripsit. Scripturæ sententia hæc erat: Compertum esse Conuentui, se ortum ducere ab Imperatoribus Christianissimis, à Catholicis Hispaniæ Regibus, ab Archiducibus Austriæ, ac Burgundiæ Ducibus, qui omnes cultu ac propugnatione Romanæ Fidei, veterumque Catholicorum Rituum illustres extiterant: proinde studere se, vti venerabatur memoriam; ita Maiorum suorum exempla prosequi, cum Religionem pristinam tuendo, tum ea potissimè quæ ab iisdem in Oecumenico Constantiensi Concilio re-

1520. cepta fuerant. Aduersari tunc huic Religioni cœnobitam male deceptum, qui non solum vniuersam fidelium classem tunc existentem damnabat, sed vniuersam etiam à decem sæculis iam præteritam. Ideò apud se statuisse, regna, thesauros, amicos, corpus, sanguinem, vitam spiritumque profundere, ne tantum malum amplius progredi sineret, cum tam graui sua ipsorumque ignominia. Cum ad ea usque tempora Germanorum natio inter alias præluxisset Iustitiæ Fideique cultu, non posse absque summo apud æquales ac posteros dedecore, in præsentia pullulantem illic, nedum hæresim, sed qualemcumque illius tenuem suspicionem à se permitti. Quoniam igitur pridie illius diei pertinax Martini responsum omnes audierant, placere tunc sibi quid haberet in animo Conuentui palam facere; id autem esse, valde se pœnitere, tamdiu moram traxisse ad eam hæresim propulsandam. Quapropter nolle amplius Lutherum audire, sed ipsum dimittere, seuerè admonitum, vt per viam conditiones in concessa fide appositas exactè obseruaret, neque conciones habendo, neque populos seu publicis seu priuatis sermonibus ad res nouas motiue concitando, neque vllò pacto suorum errorum tabe inficiendo: dein penè statutum apud se esse, hominem persequi vti manifestum hæreticum; atque ab ipsis omnibus postulare, vt in ea causa se gererent prout probos Christi cultores deceret.

Vniuersus Confessus iuit in sententiam Cæsaris, idque agebatur, vt postero die Martinus dimitteretur. Sed eadem nocte Lutherani præfixerunt in foro, vt iam insinuauimus, denuntiationem minarum, quâ quadringenti nobiles coniurati minabantur, primò quidem Moguntino tamquam Conuentus Principi, deinde verò ceteris generatim Ordinum capitibus. Hæc denuntiatio, sumptis viribus à propinquitate nobilis cuiusdam Dynastæ, militari virtute formidati, ac Luthero studiosissimi, Moguntinum perpulit (qui pio magis animo erat, quàm forti) ad Cæsarem communi nomine rogandum, vt per ipsum liceret denuò Lutherum interrogare, atque ad saniora consilia cohortari. Quamquam autem intrepidè Cæsar id pernegasset; tamen Saxo dedit operam, vt rursus vniuersorum precibus id à Cæsare deposceretur, adductâ ratione, Vbi nihilominus peruicaciter Martinus obdurefceret, titulum inde cunctis honestiorem futurum ad hominem depellendum. Ad hæc tandem respondit Cæsar, Nolle se ab eo quod statuerat recedere, neque cuiquam iniungere, vt nomine publico Lutherum adiret; sed quò postulanti Conuentui gratificaretur, indulgere nouum spatium trium dierum,

dierum, quibus priuatim exhortari hominem possent: atque ubi is resipisceret, curaturum se ut à Romano Pontifice venia impetraretur.

- 6 Negotium permouendi Lutheri suscepit Archiepiscopus Treuirensis. Erat hic Richardus Grieffeclau, Frederico intime familiaris, sed probus Catholicus, adeoque cupientissimus rei ita componendæ, ut simul amico Principi satisfaceret, simul Religioni nihil officeret. Mos est hominibus, ut si fortè cum argumenta ad persuadendum idonea se habere arbitrentur, unusquisque antecedentem peruiaciam adscribat non tam peruiacis animi duriæ, quàm prius hortantium infantia, confidatque id se perfecturum, quod alij nequiuierint. Conuenerunt apud Treuirensensem multi Septemuires ac Principes, tam Ecclesiastici quàm profani, omnesque Lutheri suadebant, ne contra communem sententiam animum obfirmaret, obiectis præsentissimis periculis, in quæ sua ipsum pertinacia præcipitem ageret: sed omnia incassum. Verumtamen Treuirensis sperauit rem sibi meliùs processuram in priuato quàm in publico congressu, atque suum intra cubiculum secum duxit Lutherum cum duobus Doctoribus, sine quibus hic de causâ quidquam agere renuebat; adduxit quoque memoratum Eckium Vicarium suum, & Ioannem Cocleum Decanum Francofordiensem, spectatæ pietatis ac doctrinæ virum, qui ex priuato Religionis studio Wormatiam per eam occasionem se contulerat, quò causæ Catholicæ opitularetur; ideoque semper postea Lutherana loquacitatis morsibus dilaceratus est. Hic denuò plurimis rationibus Martinum Eckius hortatus est ad recipiendam Generalium Conciliorum doctrinam. At ille constanter affirmavit, ea interdum falli; præcipuè verò errasse Constantiense in damnanda positione Ioannis Husi, affirmante, *solis prædestinatis Ecclesiam constare*. Pro qua quidem positione idcirco Lutherus adeò laborabat, quia cum promissam Ecclesiæ assistentis Dei tutelam negare non auderet, nolebat Ecclesiam concedere visibilem ac manifestam, cuius iudicio damnari posset, sed quamdam Ecclesiam, ad quam discernendam necesse sit impenetrabilia diuinæ destinationis decreta dignoscere; quò hac ratione cuicumque humano iudici se subdiceret, atque vniuersa ad interiorem Dei asflatum referret, hoc est, ad suammet assertionem atque sententiam.
- 7 Rei euentu ad Principum Congregationem, deinde ad Cæsarem delato, significauit Carolus, videri sibi rei expediendæ tempus instare. Sed conceptæ spei tenax Treuirensis, petiit impetrauitque, deprecante Conuentu, adhuc bidui dilationem. Itaque 25. Aprilis Lutheri accito, quietis appetentior Archiepiscopus quatuor obtulit, quæ

1520. quæ tamen Romano Pontifici nec accepta fuissent, neque decora. Primum erat, Vt Lutherus Pontificis simul & Cæsaris iudicio se permitteret: alterum, Vt vnus Cæsaris iudicio, quem pro certo habebat Septemuir, omnia ex Pontificis sententia peracturum: tertium, Vt in Cæsaris Ordinumque Imperij iudicio se reponeret: quartum, Vt enormiora quædam pronuntiata in præsentia reuocaret, cetera futuro Concilio committeret. At sanè media consilia sæpè vtramque partem offendunt, cùm etiam mediarum qualitarum sit extremas corrumpere. Hæc oblata ex vna parte supremam Romani Pontificis in rebus Fidei auctoritatem violabant; adeoque de iis Aleander acerrimè conquestus est: apud quem se purgabat Septemuir, sibi fuisse in animo non aliâ ratione ea proponere, nisi quatenus postmodum auctoritate Apostolicâ comprobarentur. Ex altera parte decisionem delegabat iudicibus huiusmodi, quorum iudicium sibi aduersum futurum prænoscebat Lutherus: & propterea repulsam ab eo retulere. Iactabat ille, Romanum Pontificem sibi esse inimicum, Cæsarem suspectum, seque ab Oraculo diuino edoceri: *Maledictus homo qui confidit in homine. Nolite considerare in Principibus, aut in filiis hominum, in quibus non est salus.* Neque minùs suspectos sibi esse Ordines Imperij, eosque omnes aduersos in se animos variis argumentis satis patefecisse. Iudicium futuri Concilij amplexurum se fuisse, dummodò ibi res verè perpenderentur solis Scripturarum effatis, non simul intermixtis seu maiorum traditionibus, seu superiorum Conciliorum scitis, seu Patrum interpretationibus, seu viribus rationum. Quod planè idem fuisset, ac debili oculo (qualis est hominis mens ad Diuina mysteria) paginam legendam proponere minutissimis characteribus exaratam, simulque conspiciolorum omnium vsum negare. Adhuc tamen propendebat ad ea Septemuir, modò Lutherus, vt aliis significauerat, silere sustineret; quòd ita speraret hæresim lentâ tabe interituram. Sed hoc etiam ille peruicax recusauit, cùm articuli futuro Concilio committendi ex iis forent, quos Constantiense proscripserat; certus apud se nequaquam in dubium reuocandi quidquid Hussus & Wiclefus contra vniuersam Ecclesiasticam Hierarchiam effutierant.

Postremò, Archiepiscopus Luthero proponendum curauit, vt quando propositas ab aliis conditiones repudiabat, aliquid ipse depromeret quieti publicæ conducibile. Tum verò Lutherus, ex multiplicatione precum, quâ totum Imperium ad se conuersum spectabat, suarum virium fiduciam exaugebat; adeoque preces illæ solùm valebant ad pertinaciam ex audacia cumulandam. Respondit itaque,

que, nihil sibi opportunius occurrere, quam id quod ore Gamalielis Scriptura pronuntiat: *Si est ex hominibus consilium hoc, opus dissolvetur: sed ex Deo est, non poteritis dissolvere illud.* Quam nempe ratione conficeretur, Mahometis etiam superstitionem, atque idolorum cultum, esse à Deo, cum per tot sæcula nondum dissolui potuerint: à Deo pariter esse Calvinismum, qui reuera est quasi quædam hæresis hæreseos Lutherana, eamque, multis ipsi ablati Prouinciis, potentia & asseclis superauit. Et etiam verum est, has omnes consecutiones magistro Luthero facile concedendas esse, cum ille vel ipsa scelera, Dei opera affirmare non dubitet.

C A P V T XXVIII.

Discessus Lutheri: Voluntarius eiusdem iter facientis raptus: Editum Cæsareum in eum promulgatum.

T Reuirenſis, deferueſcente iam ſpei calore pacificandæ Germaniæ, adeoque ſedatiore animo rem perſoluens, enimvero ſenſit, cuiam periculo, oblati huiusmodi cõditionibus, ſeſe obiecerat. Quapropter ex accepta repulſa latus, cupidusque ſe ab illis tricis prorsus expediendi, quidquid actum fuerat Cæsari detulit. Nec deſtitere Pontificij adminiſtri ſtimulos addere ad rem maturandam. Tunc Cæſar iuſſit per Curia miniſtros Luthero ita diſceſſum indici, vt intra viginti dies ab vniuerſa Caroli ditione decederet, ſeque per viam à concionibus habendis, concitandiſque populis abſtineret. De ea denuntiatione per eoſdem ille gratias egit Cæsari, addiditque ſe in omnibus obtemperaturum; ſed, vt ait Apoſtolus, *Verbum Dei non eſt alligatum*: quo dicto ſuam obſervatam contumaciam expromebat aduerſus præceptum de concionibus non habendis.

Proſectus eſt igitur poſtero die, qui fuit 26. Aprilis, ipſum deducente eodem Cæsareo Feciali, extra portam Wormatiæ à 20. equitibus ſuæ factionis exceptus. Poſt triduum Friburgum peruenit: ibi Fecialem dimiſit, cum literis ad Cæsarem animi ſui firmitatem purgantibus; reddidit etiam eidem miniſtro publicæ fidei chirographum, ſubdens eo ſibi amplius haud opus eſſe. Creditum eſt, faſtu quodam id à Martino peractum, quaſi ſemetipſo ſatiſeſſet armatus: ſed reuera id egit, ne per concinnatum ab eo facinus, de quo dicemus, necèſſe foret cuſtodiam Cæsaream violare; & quò magis fieret veriſimile, ſibi eo munimine ſpoliato à ſuis emulis vim factam.

Thuringiam ingreſſus, Saxoniſ ditionem, poſt habitam Eyſenachi

Pars I.

Q

chi

1520. chi publicè concionem, excusasque ibi præmemoratas literas ad Carolum ab eo missas, quibus res omnibus innotesceret, die 3. Maij iter Wittembergam versùs prosequitur. Siluam ingressurus multos ex equitibus dimittit, qui ad eum præsidij causâ conuenerant. Alios è comitibus præmittit, specie hospitij opportunè parandi: ita quàm maximè potuit in comitatus arripit iter per siluam. Illic duo nobiles viri, Frederico fidissimi, hominem inuadunt ore personato; curruque cohibito, deiectoque, ut imitarentur hostes, in solum aurigâ & verberato, per vim simulatam abripiunt Lutherum, & equo impositum, ac militari chlamyde occultatum, per noctis tenebras clam in Westbergam arcem Saxonis, in monte à commerciis semotositam, adducunt. Perstitit ibi nouem menses, lautè quidem pastus, sed ita clausus, ut ab vno solùm iuvene nobili videri posset, cibos quotidie deferente. Quin hoc totum vsque adeò deliquit, ut ne ipse quidem Fredericus (sicuti narratur) scierit in quam è suis arcibus Martinus degeret; cum idem tamen prius rei peragendæ generatim dedisset mandata, peculiaris loci notitiâ sibi interdictâ, quò fas esset in iureiurando, uti fecit, verè Cæsari affirmare, quòd vbinam Lutherus moraretur ignoraret.

^b Bzouius.

Epistola 31.
Aleandri.

Confestim raptus Nuntij Wormatiam peruenere. Plerique (ut Alexander Romano Pontifici significauit) ac in primis Cæsar, id quod erat suspicati sunt; eam videlicet ab aduersariis nequaquam captum, sed ab amicis subductum, ne in primo æstu Edicti iam imminenti grauius aliquid pateretur. Non tamen deerant, tam ex ipsius affectis quàm ex aliis inscitioribus, qui cultores Romani Pontificis ob eam rem lacerarent, perinde quasi violatâ fide publicâ hominem in vinculis detinerent. Et sanè (prout semper in promptu est aliquis temerarius blatero, qui, quò rerum admirabilium spectatorem se venditet, suorum etiam oculorum testimonium pro mendacio adducit) fuit qui testatus sit, visum à se Lutheri cadauer transfossum, reperiuntque in argenti fodina sepultum: quæ res præferocem leuitatem illi fauentium tam vehementer concitauit, ut ambo Pontificis Nuntij in magnum vitæ discrimen adducti censerentur. Atque hîc mihi veri dissimillimum sonat id quod narrat Suauis, antequam hoc accideret, proposuisse nonnullos in Conuentu, Lutherum esse interficiendum, nullâ fidei publicæ habitatione, & per vnicam fidelitatis iacturam partâ Christianæ Reipublicæ tranquillitate. Profectò huiusce rei propositæ aliquid subuissset inuestigationi intentissimæ, quâ semper in eo negotio vltus est Alexander; nec illam sanè reticuisset ipsius literæ, quibus suum Princi-

Principem de rebus omnibus exactissime certiolem reddebat: in
 iis tamen nulla profus de hoc mentio habetur. 1520

5 Interea curauit Caesar, ut publicae res in Conuentu statuerentur,
 inter quas obtinuit Legationem ad Galliae Regem Imperij nomine,
 suadentis ut abstineret ab inferenda Caesari molestia: quod si Rex
 recusaret, decretum obtinuit de conscribendis communi sumptu vi-
 ginti millibus peditum, equitum vero quatuor millibus, ad Ca-
 saris praesidium. In quo haud ita facile consensissent, si quidquam
 prius ille vehementius patrasset. Fautor siquidem amorque in nouum
 Principem tantisper vigent, dum re ipsa dominari non incipit, hoc
 est, potestatem plerisque grauem exercere. Inter haec Aleandro man-
 dauit, ut Edicti formam conscriberet, quod ille perfecit. Fuit etiam
 deinde recognita ac reconcinnata in pluribus Caesareis Conciliis, ac
 praecipue in Austriaco, ubi Lutherani animi multi gerebant,
 etsi leuior quam timebatur emendatio fuerit. Verumtamen exe-
 quendae rei mora, cuius arcanum vel ipsum summum Cancellarium
 latuit, Pontificios Ministros vehementer angebat, cum soluto Con-
 uentu ea se palma frustratos cernerent, quam suis iam manibus an-
 tea constringere sibi videbantur. At Principes, si velint prudenter
 rem suam gerere, saepe imprudentiae notam patiantur oportet, eas
 causas obtegentes, quae, instar radicis, fructuosae non sunt nisi sepultae.

6 Perfectis igitur ciuilibus negotiis, Caesar cum actione gratiarum
 Ordines dimisit. Iussit tamen ad componendas minores controuer-
 sias adhuc quatrimum Wormatiae vnumquemque persistere. Postea
 e domo ubi Conuentus habebatur, proprias in aedes concessit, qua-
 tuor Septemviris comitantibus, cum Saxo ante biduum fuisset di-
 gressus, & Palatinus Heidelbergam praeuenisset, eiusdem illic exci-
 piendi gratia, relictis tamen ab utroque Vicariis. Aderant etiam
 multi Principes, & magna vis nobilium ex Italia atque Hispania.
 Ibidem pariter iussu Caesaris eum praestolabantur Caracciolus & A-
 leander, a quo tunc primum voluit, ut sibi redderetur postremum
 Diploma plane studiosissimum, quo & agebantur Caesari gratiae ob
 Diplomam plane studiosissimum, quo & agebantur Caesari gratiae ob
 rem inceptam, & idem, ut inchoata perficeret rogabatur. Accepe-
 rat iam ille multo antea eius interpretationem gallice ab Alean-
 dro, eam vero tam apte concinneque contextam, ut ter legerit cum
 voluptate Caesar. Quod sane declarat, quantum conferat negotiis
 exquisita vel illarum literarum scriptio, quae merae sunt urbanitatis,
 quantam etiam vel erga maximos, vel in rebus maximis quaecum-
 que res minima curam solertiamque deposcat. Hoc ergo Diploma
 sollemniter exceptum, a magno Cancellario alta voce recitatum,
 Q 2 cunctis-

1520.

cunctisque plaudentibus auditum. Post hæc, ut prius mandauerat Cæsar, delata sunt alia Diplomata ab iisdem Pontificiis Ministris, singula singulis Septemuiris: ceteris priuatim tradita, ad euitandam ex temporis prerogatiua æmulationem, adeoque offensionem.

Deinde Cæsar Septemuiris ac Principibus exposuit, velle se aduersus Lutherum, iuxta ac in Conuentu sancitum fuerat, Edictum promulgare. Perlectaque ibi eius formulâ, Brandenburgicus Septemuir respondit communi nomine, eam cunctis placere, atque huiusmodi fuisse concordem totius Conuentus sententiam. Quæ omnia in publicas tabulas referenda curauit Aleander. Postridie mane 26. Maij (quamuis subscriptio, ut interdum vsuuenit, ad diem octauum reuocata fuerit) qui eo anno dies erat Dominicus Diuinæ Triadî nominatim sacer, cum Cæsar in templo adesset Nobilium frequenti coronâ cinctus, innumerâque populi multitudine stipatus, processit illi obuiam Aleander, duoque Edicti exemplaria latine alterum, alterum teutonice scriptum obrulit, obsecrauitque ut Cæsareâ subscriptione vtrumque firmaret: quod ille festiuissimo vultu peregit, adstantibus Cardinalibus Moguntino, qui ut Princeps Conuentus iam illud signauerat, & Sedunensi; ac statim ytraque exemplaria consuetis typis edita, & vndique peruulgata. Placet hic Edicti tenorem apponere.

Ad veri Romanorum Imperatoris officium pertinere, non modo fines Sacri Imperij, ad Orthodoxam viam adductis vel expulsis infidelibus, propagare, verumetiam ne qua hæreseos labes aut suspicio in iam sibi subditis nationibus sacrosanctam Religionem commaculet, summo studio prouidere: ac si quæ iam oriri cæperit, eam omni ope, omniq. curâ, iuxta normam à sancta Romana Ecclesia hæcenus obseruatam, delere penitus & extinguere. Quemdam fratrem Martinum Lutherum, Ordinis sancti Augustini, erroribus & hæresibus, ab Orthodoxa Fide longè alienis, Religionem Christianam, in inclita præsertim Germanica natione inspicere conatum. A sanctissimo in Christo Patre Leone X. sacrosanctæ Romanæ & vniuersalis Ecclesiæ Summo Pontifice, ad quem Fidem Catholicam, & Ecclesiæ Sacramenta curare spectat, prædictum Martinum à principio clementer & paternè monitum esse, ut à nefandis huiusmodi inceptis desisteret, & iam sparsos errores reuocaret. Quod cum ille neglexisset, & peiora semper prioribus adderet, conuocatis sapienter Reuerendissimis sanctæ Romanæ Ecclesiæ Cardinalibus, Episcopis, & aliis Prælati, necnon Regularium Ordinum Prioribus seu Ministris Generalibus, ac ceterisq. pluribus scientiâ & probitate præstantibus viris, & in omni doctrinarum & linguarum genere eruditis, ac diuersarum Christianarum nationum Doctores & Magistris (non paucissimis quibusdam Aulicis, ut

Polanus,

Polanus, alibi à nobis memoratus mentitur) prædicto tamen Martino prius vocato ac citato, ac in contumacia persistente, ipsius scripta, ut perniciofa, & Fidei, unitatiq; Ecclesiæ contraria, auctoritate sua Apostolica, præfatorumq; ad hoc accedente Cardinalium consilio & assensu, ac Episcoporum & Prelatorum, Doctorum & Magistrorum maturâ deliberatione, damnafe. Lutherum, perinde ac in manifestam Ecclesiæ perniciem furens rueret, complures aceruatim libros, non modo nouarum, sed etiam à sacris Conciliis olim condemnatarum hæresum plenos diuulgare: Extremam Vnctionem cum VViclefo, fictionem dicere: Liberum arbitrium prorsus nullum esse, sed omnia, certâ lege stare, ex Manichæi quidem, & ex VViclefi penu depromere, & tamquam irrefragabili argumento Doctorum carminibus confirmare: De Purgatorio, & animarum quæ in eo expiantur statu, deq; diuini Sacrificij & veniarum suffragiis, quæ à nobis fideles defuncti expectant, cum VValdensibus & VViclefis contra Ecclesiam sentire: De Ecclesia verò ipsa militante, cum Pelagianis & Husitis, sacrosanctis Conciliis palam contradicere, & pro suo arbitratu detrudere: Concilium Constantiense synagogam satanæ, quig; in eo conuenerant, & Ioannem Hussum Hæresiarcham comburi iusserunt, Sigismundum utique felicis recordationis Imperatorem, & sacri Imperij Principes, Antichristum & suos Apostolos, homicidasq; & Phariseos vocare. Et ne omnia, quæ innumerabilia sunt Lutheri errata, singulatim percescantur, tamquam si hic vnus non homo, sed diabolus ipse sub hominis specie, ad perniciem humani generis assumptâ Monachi cucullâ, quam plurimorum hæreticorum damnatissimas hæreses iam diu sepultas in vnâ sentinam congerisset, & aliquas etiam nouissime de suo excogitauerit: sub simulatâ prædicatione Fidei, quam ad prætexendos suos dolos tam sæpè tantog; opere obuiit, Fidem veram prorsus destruere: sub libertatis, quam promittit, specie, diaboli iugum & seruitutem inducere, & sub Euangelicæ professionis nomine, omnem Euangelicam pacem & charitatem, omnemq; rerum ordinem, & pulcherrimam denique totius Ecclesiæ faciem inuertere, labefactare, & penitus pefundare moliri.

Dein commemorat Cæsaris clementiam: Eum in Conuentum acceptum fuisse fide publicâ datâ: concessum sæpius ad respiciendum spatium, crebris doctorum hominum, ac Principum hortationibus monitisq; adhibitis; oblatâ noxarum veniâ, tum suo nomine, tum à Pontifice impetrandâ: sed eum semper contumacius fuisse insolentem, spretâ, & lesâ Pontificis, Ecclesiæ, Oecumenicorumq; Conciliorum auctoritate. Vbi aduertere licet, hîc haud connumerari condiciones à Treuirensi propositas; quippe non publico, sed priuato nomine oblatas.

Mox ait: Se tandem ad reliquas opportunas medelas, huic pestilentissimo morbo necessarias, Romanog; Pontifici & sanctæ Sedi Apostolicæ debi-

1520. tam reuerentiam, ex Imperiali & Regia auctoritate, nec non consilio & assensu Electorum, & omnium Sacri Imperij Principum, Ordinum, & Statuum, Martinum Lutherum, ut membrum ab Ecclesia Dei abalienatum, ut obstinatum schismaticum, & notorium hereticum habendum decernit: denuntiatisq; grauissimis penis mandat, ne quis præfatum Martinum Lutherum receptare, defendere, sustentare, fouere dicto, facto, aut scripto præsumat. Quinimo, post elapsum viginti dierum terminum, contra eum, ubicumque deprehensus fuerit, procedant: eiusdem Martini complices, fautores & sectatores, nec non eorum omnia & singula bona, mobilia & immobilia capiant, & in usus suos optimo & pleno iure conuertant. Mandat insuper: Ne quis Martini Lutheri scripta, à Summo Pontifice auctoritate sua Apostolica damnata, aut alia quæcumque, tam latino quàm alemannico, seu alio quouis idiomate ab eo hætenus composita, vel in posterum componenda, utpote mala, suspecta, & à notorio & peruicacissimo heretico prouenientia, emere, vendere, tenere, legere, describere, imprimere, aut describi, vel imprimi facere, asserere, sustentare, predicare, defendere præsumat.

Præterea præcepit: Nequis famosos libros, seu quascumque alias schedas, scripturas, imagines, contra Orthodoxam Fidem, bonos mores, & id quod sancta Romana Ecclesia hætenus obseruauit: atque etiam inuectiua, criminationes, & ignominias contra Summum Pontificem, Sedem Apostolicam, Prelatos, Principes, Vniuersitates studiorum, & eorum facultates, honestasq; personas, componere, scribere, imprimere, depingere, vendere, emere, tenere, habere audeat: iubenturque omnes cuncta hæc igni comburere.

Demum lex promulgatur: Nequis calcographus, & librorum impressor, aut alius quiuis, libros ullos, seu aliam quamcumque scripturam, in quibus de sacris Literis aut Fide Catholica aliquid vel minimum tractatur, non habito prius consensu & voluntate Ordinarij loci, aut eius ad hoc Substituti & Deputati, cum auctoritate etiam Facultatis Theologicæ alicuius propinque Vniuersitatis imprimat.

Huiuscemodi fuit iudicium ab vniuersa Nobilitate Senatuque Germaniæ solemniter pronuntiatum de Luthero, eiusque doctrina atque scriptis; de auctoritate Pontificis, Sedisque Romanæ; de ipsius definitionum firmitate; de iis quæ Leo X. egit in illa causa; de diplomate, quo illam decernit; de pondere & æquitate eiusdem diplomatis. Quod speciem tam diuersam præfert ab iis quæ Suius id temporis Germaniæ sensus appingit, quàm diuersa planè est vera Pontificum Romanorum facies, ab ea quam hæretici quandoque confinxere.

HISTORIÆ CONCILII TRIDENTINI LIBER SECVNDVS.

ARGVMENTVM.

EODVS Leonis X. cum Carolo V. eiusque effecta. Reditus Caroli in Hispaniam, & Germanorum languor in exequendo Edicto VVormatiensi. Obitus Romani Pontificis, & Adriani Sexti creatio. Eius consilia & solertia ad Aulam reformandam, & inopinata difficultates obiecta. De Indulgentiis earumque vi disputatio. Norimbergensis Conuentus, quò delegatur Nuntius Franciscus Cheregatus; ei que mandata. Responsum, exitusque Conuentus. Lutheri VVittenbergam regressus. Obitus Adriani; cui sufficitur Clementis Septimus. Legatio Campegij Cardinalis ad alterum Norimbergensem Conuentum. Quid ibi Statutum. Ecclesiasticorum emendatio à Legato habita. Varietas pullulantium hæresum. Dissensio inter Clementem & Casarem. Prouocatio Cesaris ad futurum Concilium. Spira Conuentus, & orta in eo discordia. Bella. Clementis captiuitas, ac liberatio. Diuortium à Britannia Rege tentatum. Nova Legatio Campegij Cardinalis. Auocatio causæ ad Pontificem. Inter hunc & Casarem coniunctio. Novus Spira Conuentus: ipsius Decretum. Contestatio sex Principum & quatuordecim Ciuitatum aduersus illud Decretum. Cesaris indignatio. Fœdus Smalcaldicum, & Protestantium origo.

CAPVT

CAPVT PRIMVM.

*Varia per Italiam ac Germaniam effecta Edicti Cæsaris
in Lutherum promulgati.*

^a Extat inter
monumenta
felici Con-
celor.
^b Iouius
lib. 4. in Vi-
ta Leonis,
& Guicciar-
dinus lib. 13.
^c In Actis
Consistoria-
libus die
28. Iunij
1521. & in
Diario in-
scripturis
apud Ludo-
uicos.

Iouius &
Guicciardi-
nus ubi su-
pra.

ROMANVS Pontifex, cū intelligeret, ea quæ in Lutherum egerat, maiori fidelibus venerationi, maioriq̃ue innouantibus terrori futura, publico Imperij accedente consensu, duas Romæ Lutheri imagines comburi iussit; ^a alteram vultus in eius statua, alteram animi in eius libris. Ac adeo vberem conceperat animo voluptatem, ^b tum ex Edicto Wormatiæ edito, tum à Caroli studio in Romanam Sedem aduersus quorundam politicorum suasionem, ut huius præsertim rei gratiâ statuerit apud se in rebus Italiæ ipsi fauere. Ac primò quidem, ^c ex Patrum Purpuratorum sententia indul- sit, ut Imperium simul ac Regnum Neapolitanum Carolus obtineret, solutus lege pactionis ab eo iureiurando firmatæ, cū in illius possessionem missus est; eodem vicissim assentiente, aucturum se censum annum septem millium scutorum; frumentum, si annonæ caritas acciderit, suppeditaturum; ac tercetos etiam hastatos, ad rebelles, si opus fuerit, coercendos: fuitq̃ue disertè expositum, eam concessionem diutius retardatam propter obiecta à Rege Galliar, qui legitimum illius Regni ius sibi tribuebat; sed tunc ad ea deuentum esse, & ob offensiones ab altero Sedi Apostolicæ illatas, & ob alterius merita in Lutherana hæresi deprimenda. Præterea Pontifex res Cæsaris apud Insu- bres maximè promouit. In quo sibi visus est præter Italici Principis, simul Christi Vicarij munus implere: propterea quòd, quæ se cum Cæsare coniungebat, Insu- briæ ditionem Italico Duci recuperabat, cuius gratiâ tamquam ex supremo sibi iure subiecti Cæsar bellum gerebat (erat hic Franciscus Sfortia:) eadem contra Gallo subtrahebatur, cuius ingens ac vicina potentia adiectâ illâ ditione, quasi turgidus torrens intumisset, nullo alio coërcitus aggere, nisi moderatione voluntariâ, ne vniuersam Italiam occuparet: quæ verò magnitudo Caroli ex eo augebatur, accessio fiebat in eo Principe, qui se Petri clauum defensorem, non æmulum exhibebat. At cū è diuerso Regis Galliar Ministri rem Mediolani curarent, bellicosi magis quam pij, Sacerdotia indignis impertiebant, aditumq̃ue ad Romanam Curiam prohibebant, non mediocri Clericorum disciplina, sum- mique

miq̃ue Pontificatus detrimento. Et quamquam id iniussu Regis eueniret, qui semper meritis fuit, pietatiq̃ue consuluit, eius tamen longinquitas, & administrantium arrogantia ea damna Ecclesiæ intulere, quæ ceteroqui, vt verisimile erat, neque tentata, neque per vim tolerata fuissent, si ad veterum suorum Ducum potestatem Insabria reuenteretur.

2 Quapropter inter Pontificem ac Cæsarem inito fœdere, tametsi primi conatus non admodum prosperè cessere, celeriter tamen Florentiâ in Insubriam missus Mediceus Cardinalis cum amplissima potestate, atque ingenti pecunia, qui, reconciliatis copiarum Ducibus antea dissidentibus, succentisq̃ue præsentia & auro militum animis, peperit insignem illam victoriam, in qua Lautrechius, Gallici exercitus imperator, prius se sensit Mediolano pulsum, quàm armis petitum. Quod contigit cum accessione ditionis facta Pontifici, recuperatis per illud fœdus Placentiâ & Parmâ.

3 Cum hæc in Italia gererentur, varij in Germania ex Edicto Cæsareo motus oriebantur. Necesse fuerat Cæsari confestim inde in Hispaniam regredi, ad componendas eorum Regnorum turbas; vbi Ceuri, Belgarumq̃ue ministrorum avaritia, postremis mensibus cum ibi Carolus moraretur, spiritus exciuerant haud minùs turbulentos, quàm eos quos postea Hispanorum Burgundorumq̃ue administratio excitauit in Belgio, cum Philippus Rex, Caroli filius, inde secessit. Euentu tamen valde dispari. Sicut enim Belgæ, Nobilitatis Principes seditionis suæ principes nacti sunt, quibus inuicti persistere; ita è contrario Hispani quosdam ex popularibus iudices constituerunt, qui primores abiicere contendebant; vnde hi ab eorum factione recedentes, coniunctiq̃ue cum Castellæ Comestabili, Castellanaq̃ue classi imperante, qui rem bellicam pro Rege administrabant, vilem illum rebellantium gregem profigarunt, ipsorum ducibus laqueo suspensis. Adhuc tamen adeò malè affecti animi agitabantur, vt opus planè fuerit præsentia Caroli, quâ sanguis exæstuans tepesceret; & auctoritate, quâ tabidus educeretur.

4 Itaque à Superiore Germania* profectus Cæsar, per Belgium regreditur, iisdem Pontificiis Nuntiis comitantibus; ibiq̃ue & illius vigore, & horum diligentia, ex Diplomatis Edictiq̃ue præscripto quamplurima Lutheri voluminum exemplaria manu carnificis solemniter flammis tradita sunt, quæ Magistratuum industria conquisita, quæ ab iis apud quos erant sponte delata. Idem actum Antuerpiæ, Bruxellis, ac præcipuè Gandau, adstantibus quinquaginta

* Totum extat in edito Syllabo Aleandri ad Cardinalem Iulium Mediceum.

Pars I.

R

ginta

2321. ginta propemodum millibus hominum, atque ipso Cæsare, qui dum illac transiret, ore subridenti spectaculo plaufit. Idem in Superiori Germania contigisset, si Cæsar ibi fuisset commoratus: id enim apud se firmissimè statutum ostendit paulò antè quàm Edictum vulgaretur, ita suum Confessarium allocutus dum fenestram inniteretur: *Sanctè iuro* (dexterâ pectori admotâ) *quicumque sepi-
mò Lutheranium proder post euulgatum Edictum, eum ex hac fenestra mea
iussu suspensum iri.* Sed leges æquæ ac machinæ quò validiores sunt, eò potentiore opus habent vi quâ pertractentur, priusquam, ut sic loquar, fuerint ab usu dedolata.

Cæsareum igitur Edictum, post abitum Cæsaris plus retinuit fragoris quàm ponderis. Nonnulli ipsum exequi non audebant, alij non curabant, alij planè nolebant. Præcipuè verò accidit importunè, ut penes duos Septemuiros Lutherò beneuolos, Saxonem scilicet ac Palatinum, esset absente Cæsare legitima Germaniæ administratio, in duos Vicariatus partita. Tales autem solent effectus procedere, qualis est causarum conditio, non tam superiorum, quàm propiorum. Accedebat vulgi fauor, ad licentiam, ad nouitates, ad prædas propensus, atque insuper deceptus populari quâdam ratione, quòd Lutherò disputationis experimentum, prout ipse flagitauerat, negatum fuisset. Imperiti siquidem, uti sibi persuadent, quicumque ratione præpolleat, eundem etiam robore præpollere, ideoque monomachiam furenter induxerant, ita inducunt in animum, inesse veritati vim quamdam magicam ad occludendum os aduersario in congressibus literariis; neque intelligunt, in ipsis fortius obstrepere non eum qui causâ, sed qui literibus præstat.

Vix ergo Cæsar extra Imperium pedem extulerat, cùm Lutherani voce, scripto, ac re ipsâ denuò tumultuari sunt. Id ubi Romæ rescitum, elanguit latinitas, quæ ibi concepta erat ex Edicti promulgatione, perinde quasi eius pondere oppressa planeque confulta hæresis iacuisset. Quare Mediceus Cardinalis Aleandro iniunxit, ut ea de re cum Cæsare in Belgio commorante vehementer conquereretur, eique ob oculos poneret, si nondum exsiccatò eius subscriptionis atramento, ipsoque penè spectante, Lutherani aut fuerant Edictum paruipendere, quidnam expectandum, ubi primus vigor defluxisset, & ubi Cæsar in Regnis adèò remotis versaretur? Ex tam celebri Caroli V. totiusque Imperij conspirantis studio, nullum aliud emolumentum exiturum, nisi deridiculo futuram petulanti turbæ geminam Christiani Orbis supremam Ma-
iestatem,

iestatem, Romanum Pontificem atque Cæsarem. Sed frustra de morbo cum eo querimur, in cuius potestate remedium non est.

- 7 Inter hosce molestiarum aculeos, quos antecedens oppositæ spei iucunditas acerbiores reddebat, nonnihil lætitiæ asperit Pontifici singulare munus Henrici VIII. Britanniarum Regis. Hic non modò Lutherana hæresi aditum in sua Regna seuerissimis denuntiatio- nibus interdixerat; sed etiam, ut iunior disciplinis operam dede- rat ad vitam Ecclesiasticam exercendam, dum frater natu maior adhuc viueret, ita studuit conquisita sibi literarum decora in causa tam celebri palàm facere. Doctum ergo volumen in aliquot Marti- ni errata lucubrauit, voluitque ut à suo Romæ Legato in Senatû Vaticano Pontifici offerretur vi. Non. Octobris, binis hisce versi- bus, qualescumque illi sint, adiectis:

*Anglorum Rex Henricus, Leo Decime, mittit
Hoc opus, & fidei testem & amicitia.*

Brouius.

Magno hinc gaudio affectus est Leo, re non tam per se ipsam æsti- matâ, quàm ob faustum auspiciu optati negotij, quod ipse cum Henrico agitabat. Animaduvertebat Pontifex hæresim, studio mul- titudinis, ac patrocinio quorundam Principum communitam, affligi non posse, nisi sacra potentia præualida præsidia contrahe- ret à profana. Idcirco in Heluetia, ubi minus certamen futurum censuerat, Duci Sabaudiarum negotium dederat illius seminis euellen- di: pro sumptu ad id necessario tribuerat illi auctorum tria millia & sexcenta ex annuis censibus, ceterisque prouentibus Ecclesiasticis ipsius ditionis. At pro Germania, ubi multò validius robur obsti- turum præuidebat, negotium instituerat fœderis inter Cæsarem & Britanniarum Regem, eius cognatum atque amicum, ad- uersus eos omnes qui Pontificio Diplomati, Edictoque Cæsareo ar- mis obistere ausi fuissent, delegato ad eum Regem huiusce rei cau- sâ Nuntio Hieronymo Ghinuccio Senensi, Episcopo Asculano, & Auditore Cameræ (fuit hic postea Purpurâ exornatus à Paulo) qui ab initio diem Luthero dixerat, ab eoque repudiatus fuerat, tam- quam iudex ineptus ad ferendam de Theologicis doctrinis senten- tiam; quiq; adeò peculiari quodam sensu erga eam causam affe- ctus, putabatur efficacius mandata sui Principis impulsu priuati studij promoturus. Exceptus ibi est honorificè à Rege, euectusque etiam ad nobilem in eo Regno Episcopi Sedem. Sed inceptum ne- gotium intercisum vnâ cum vita Pontificis, qui, ut dicemus, pau- lò post decessit.

- 8 Interim Leo, gratis amplissimè Regi actis, Indulgentiam imper-
R 2 tuit

Brouius
an. 1521.

1521.

Totum id
recensetur
in Actis
Consistoria-
libus.* 10. Iunij
1521.* 20. Octo-
bris 1521.

tit cuiusque eius librum lecturo; ipsi verò auctori exoptatum ab eo titulum, FIDEI DEFENSORIS: quem ne quis forte per leuitatem concessum existimet, & quasi parui pretij donum, quippe tantummodò aurâ sonoque conflatum, haud equidem reticebo, Romæ diu & accuratè super eo consultum. Etenim Thomas Cardinalis Volsæus, Eboracensis Archiepiscopus, qui tunc non modò Regi fidissimus, sed penè arbiter eius sensa moderabatur, à Leone petierat, vt illum Principem specioso aliquo titulo decoraret, prout ab Apostolica Sede duo maximi Christiani Orbis Reges. * In consessu Purpuratorum, eâ petitione propositâ, variatum sententiis. Alij censuebant, nullam causam adesse noui nominis conferendi: alij dixere, à Iulio Secundo Regem Galliæ titulo CHRISTIANISSIMI spoliatum, donatumque Britannia Regem, vt de Romana Ecclesia benemeritum; vnde tunc etiam videri, Regis illius studio in proscribendo Luthero parem aliquam remunerationem rependendam. Varij tunc tituli excogitati, ceu, APOSTOLICI, qui minimè placuit; quippe qui, quamquam alicui prius Regi concessus, proprius Pontificis videbatur; PROTECTORIS FIDEI, ORTHODOXI, vel FIDELIS vel ANGELICI, alludendo ad nomen *Anglici*; quod tamen plus ioci quàm decoris pro se gerebat. Considerauit Pontifex, eiusmodi titulum seligendum esse, qui ceteris Regibus offensionem non foret: atque ad eam rem commemorauit Ægidius Cardinalis Viterbiensis, conquestum Maximilianum Cæsarem ob insignem CHRISTIANISSIMI titulum Regi Galliæ datum; propterea quòd Cæsares in publicis Ecclesiæ precibus eodem appellabantur. Nihil tamen aliud tunc decretum, nisi vt Pontifex varios notaret titulos, scriptosque ad singulos Cardinales mitteret, quò impendentes quantum par erat operæ, tandem statuerent an ex iis aliqui comprobandi; quibus cum Volsæo communicatis, Rex quem præ ceteris mallet, eligeret. Cùm verò quarto post mense * offerretur Regis nomine ab eius Oratore laudatus Henrici liber in Senatu Purpuratorum, emicaretque in Patribus singularis voluptas ex ea Regiæ pietatis in Fide tuenda significatione; Pontifex opportunum duxit, de integro ibi proponere tituli concessionem. Improbabant plerique titulum pluribus conflatum vocibus, cuiusmodi erat DEFENSOR FIDEI, eumque maluissent qui vnica voce proferretur, ceu aliorum Regum tituli; vnde tres huius formæ positi & comprobati: ORTHODOXVS, FIDELISSIMVS, GLORIOSVS. Verumtamen quâ maioris benevolentia declaratione Patres Regi responderent, sancitus est titulus FIDEI DEFENSOR, si nomina-

tim expeteretur à Rege. Illum autem Rege petente, diploma fuit editum, vnaque literæ Pontificiæ conscriptæ, & vtraque in alio Senatu recitata * & comprobata. Adeo Rex cognomen illud expectiit, quo aliquot annis cohonestatus, perennem impietatis infamiam sibi cumulauit eodem turpius violato.

1521,

* 26. Octobris 1521.

- 9 Hunc Æmulum tam excelsum aliquamdiu reuerenter, quamuis inuitus, tolerauit Lutherus; sed post aliquot annos illi Principi contumeliosè respondit, eodem planè contemptu, quo in priuatos aduersarios utebatur: quæ insolens petulantia fauorem illi existimationemque apud vulgus conciliabat; quasi infra Reges non sit, qui Reges non veretur.

CAPVT II.

Leonis obitus, & Adriani electio.

- 1 Paucos post dies obiit Pontifex. Quare Mediceus Cardinalis è militari Legatione celeriter Urbem repetiit, humanæque indulgens ambitioni, studuit ad defuncti Patruelis Principatum assurgere. Ad id spem fouebat & existimatio suarum dotium haud vulgarium, & fauor iuniorum Cardinalium; quippe quos nec æmulos dignitatis, & acceptæ Purpuræ beneficio sibi obligatos habebat. Et quamquam seniores numero præstarent; tamen cum ad se quisque rem traheret, non ita omnes coalescebant, vt factioni iuuenum possent obistere, ad vnius electionem conspirantium. Nec inter seniores erubuit Carauaius Cardinalis pristinum Pontificatus ambitum palàm excitare, vnde idem paucos ante annos flabellum seditionis euaserat, nomenque Ecclesiæ nefastum. Verum, tametsi veterani in promouendo vno sene minimè concordabant, conspirabant tamen in excludendo quocumque iuniore. Quapropter post multos dies, cum esset in comperto, nec absque factione Medicei Cardinalis, nec ab ea sola Pontificem creari posset; petierunt ab eo seniores, per Cardinales à Monte & Caietanum, vt æquo animo cum ipsis conueniret in eligendo Pontifice; ne quid Ecclesiæ sine Capite detrimenti pateretur tam difficili tempore; virumque designaret, ætate meritisque cunctis acceptum. Is verò per summam animi moderationem respondit: Quamquam esset exploratum ex amicorum studio, quàm firmo sua spes fundamento niteretur, eam tamen bono publico, eorumque voluntati se libenter immolare, idque proximà suffragatione satis ostensurum. Vbi hoc promisso generatim se obstrinxit, voluit in seligendo Capi-

R 3

te

1521.

te diuinis simul humanisque rationibus satisfacere. Conscientiæ monitu sollicitabatur, ut eum proueheret, qui probitate, doctrinâ, studioque pietatis futurus esset idoneus ad recentem Christiani populi contagionem operâ exemploque curandam. Ab humana utilitate admonebatur, uti faueret alicui non dubiæ erga Cæsarem voluntatis, qui proinde ipsum metu solueret, ne quid sibi fraudi essent offensiones postremò Gallis illatæ. Quapropter beneuolos suos rogauit, ut postridie manè Adriano Cardinali suffragarentur.

Hic sanè arbitror non abs re fore, nec quasi vanum diuerticulum, aliquid breuiter exponere de hominis moribus, gradibusque quibus ille ascendit, seu veriùs euectus est ad supremum Ecclesiæ fastigium. Etenim si hoc fortasse ad mei operis argumentum non adeò facit, multum tamen ad finem conducit, qui finis est in cunctis actionibus opportuni mensura: cum per huiusmodi narrationem innotescat, quænam dotes illis etiam temporibus minùs seueris allicerent Vaticani Senatores ad constituendum sibi Caput ac Principem: & an hinc fiat, quòd huius Principatus fundamenta supra virtutem studiumque Religionis iaciantur, an supra fraudem, rerumque fluxarum utilitatem: in quo magna ex parte controuersia inter me & Suauem agitur. Atque id etiam generatim procedit, ad ea quæ in progressu Operis à me proferuntur, aptius confirmanda. Natus est Adrianus Traiecti, quæ vrbs vni ex Belgarum Proinciùs nomen facit, ex genere adeò humili, ut cum cognomine careret, illius loco proprium patris nomen, nimirum *Florentij*, assumpserit. Par fuit generi fortuna natalium. Quare Louanium adolescens profectus studiorum causâ, necesse habuit, in vno ex his Collegiis quæ gratuito studiosos inopes alunt, sibi locum conquirere. Ac breuè quidem mirificè profecit, sed in seuerioribus magis quàm amœnioribus disciplinis: atque in ætate magis lubrica & rudi, æquè doctrinæ præstantiâ ac innocentie laude præluxit. Quo factum est, ut cum vice Maximiliani Cæsaris Margarita eius filia Belgio præflet, accidissetque Paraciæ cuiusdam apud Batauos vacatio, de dignioribus facta certior, ad eam Adrianum promouerit, tamquam famæ iudicio ceteris antehabitu. Quæ certè electio non minùs illi accidit ex improviso, quàm postea in Hispania degenti suprema contigerit. Deinde munus Vicecancellarij illius celeberrimæ Academiæ illi delatum est, & iam tum cœpit nouum ibi Collegium moliri, in quo pauperes studiosi eodem quo prius ipse beneficio fruerentur. Quod opus adeò supra hominis vires vitium est, ut non nemo inceptum illud animo non tam generoso, quàm

* Notus in
Vita Adria-
ni.

audentiori tribuerit: is tamen copiosis parsimoniae prouentibus Collegium in priuata fortuna perfecit, si non cum inuidia, certe cum admiratione potentiorum. Porro cum in Belgio, ubi natus fuerat, educaretur Carolus Austriacus, Philippi Primi Castellae Regis filius, ac patre defuncto Caesaris Aui curae relictus esset; cumque ageretur de magistro deligendo, qui illum pueritiam iam ingressum literis ac pietate simul imbueret, Adrianus, quippe utriusque laude spectabilis, à Caesare ceteris praelatus.

3 At Ceurius pueri moderator, studens integrum sibi Carolum habere, ac nihil alteri concedere, quantum potuit admissus est, à literarum seueritate ad equestria oblectamenta illum abducere; quod illi ex voto facile euenit, conspirante puerili propensione. Neque id satis habuit Ceurius; sed animaduertens, à Carolo si non studium, certe magistrum amari, auctor fuit ut Adrianus inde specioso nomine amoueretur, videlicet Oratoris in Hispaniam ad Ferdinandum Catholicum, cui, quippe nepos ex filia, Carolus successurus erat in Regna.

Huius Legationis occasio fuere turbulentissimae dissidentiae inter Ferdinandum ac Philippum generum subortae, ac post obitum Philippi, in Carolum eius filium transgressae. Ceterum suavis atque ingenua Adriani dexteritas animum senioris Regis nepoti facile conciliauit; quod fieri nequit nisi eodem sibi etiam conciliato; adeoque à Rege Dertusensis Episcopus destinatur.

4 Iam verò Superis hunc hominem prouehentibus per inopinatas rerum vices, Leo Decimus, detecta multorum Cardinalium contra se coniuratione, constituit amplissimo praecellentium virorum delectu se communire. Cum itaque Adrianus summis laudibus sibi commendaretur à Caesare, & voce Guillelmi Enckenforti, Belgae, magnae apud Aulam Romanam auctoritatis, egregiae eiusdem conditiones comprobarentur, illum Pontifex Purpuram cohonestauit. Post haec transgresso in Hispaniam Carolo, in cuius Regna extincto Ferdinando successerat, ibique ad Caesarem Coronam mox adlectus, ideoque in Germaniam regredi coactus, Ceurius oblata rursus occasionem captauit Adriani à Carolo seiungendi; cui semper aemulus, opposito quamuis consilio, ad supremum dignitatis culmen gradus extruxit. Itaque Regi persuasit, neminem aptius quam Adrianum, cum ob contractam apud populos reuerentiam, tum ob probatam erga Regem fidem, iis Regnis administrandis praefici posse. Restitit primò Cardinalis, & ex amore quietioris vitae, quo ferebatur ingenio, & ex perturbatione, quam in animis

1521. animis Hispanorum animaduvertebat: sed impensius vrgenti Carolo tandem cessit. Hispanorum postea tumultus exorti, quos supra significauimus; sed duce virtute, ac Principis felicitate compressi.

Sub idem tempus Galli absentia Hispani Regis, & intestina populorum discordia, in spem erecti illius Regni non frustra inuadendi, ad recuperandam Nauarram arma intulere. At Hispania populi iam sedati, quod recentem noxæ ignominiam delebant, tanto animorum ardore pro tuenda Principis ditione pugnarunt, ut hostes affectos clade depulerint. Ac per ea præclare gesta, ut magna pars gloriæ ad Adrianum ex successus prosperitate, ita nihil inuidiæ ex consiliorum asperitate rediit: eius autem in agendo moderatio ac celsitudo virtutis, non modò immunem ab communi in populares suos Belgas odio reddebant, sed venerationem Capitis illi conciliabant, sollicitudini Capitis haud obnoxio, & citra sudorem ac sanguinem martiales coronæ deferebantur; quæ literariis additæ, quas obtinebat, Pontificias peperere. Cum enim tunc ille tam eximiam scientiæ virtutisque laude floreret, potuit honestâ fronte Mediceus Cardinalis eum proponere, ut Pontifex eligeretur eâ tempestate, quæ ambas hæc dotes in eo postulabat, ad binas in Romanam Sedem seditiones opprimendas; alteram literis, à Luthero excitatam; alteram armis; à variis Potentiorum familiis, quæ ob interregni debilitatem eas ditiones inuaserant, vnde fuerant à Leone depulsæ. Præterquam quod Placentiâ ac Parmâ nuper recuperatis, & ægrè vacuâ Pontificis Sede retentis, Gallorum arma ferociter minabantur.

Fauentibus igitur Mediceo Cardinali eiusque studiosis per sua suffragia Adriano, paratisque Caietani auctoritate alterius partis calculis in accessu, fuit is ad Pontificatum euectus. Inaudierat Caietanus Adriani virtutes summopere per Germaniam celebratas, cui laudis accessionem apud Belgas faciebat popularis in Ceurium inuidia; atque, ut assolet, ad eas Prouincias administrandas ex eo etiam aptissimus habebatur, quod æmulus ab earum administratione illum arcuerat. Euoluerat præterea Caietanus eiusdem libros Theologicos iam typis editos: ac prout suam quisque artem pluris æstimat, maxime in rem fore videbatur, eo præsertim tempore, si in Cathedra Diuinæ veritatis magistra tam præclarus Theologus collocaretur. Accedebat, esse compertum, Doctores Louanientes, antequam Lutheri doctrinam proscriberent, petiisse & acceperunt consilium à tam conspicuo illius Academiæ alumno, quamquam absente. Quare haud dubium erat, quin collaturus esset omnem nouæ

* Sleidanus
lib. 2.

novæ dignitatis potentiam ad eam pestem opprimendam, quam adeò Caietanus execrabatur. His permotus rationibus tam efficaciter ac magnificè de Adriano disseruit, ut omnium suffragia in eum transierint; vno excepto, qui negavit velle se in re tam graui decernenda soli aurium fallaci testimonio credere.

1521.

7 Noui aliter à Guicciardino huius rei seriem referri, quasi prima Lib.14.

suffragia in Adrianum fuissent collata, non quòd quispiam eius electionem intendisset, sed quòd irrità suffragatione diem illum transigerent. Verumtamen maior quàm Guicciardino, id temporis Parmæ gubernatori, fides debetur Iouio, tunc Romæ agent, & Historici Pontificis munus exercenti à Leone demandatum; qui præter intimam cum Mediceo Cardinali familiaritatem, certas hausit rerum notitias à Cardinali Enckafortio, ^a Adriani negotia Romæ gerente eius electionis tempore, uti narrabimus, ac primario deinde illius Pontificis ministro, & cui Vitam Adriani Iouius dicar, ubi distinctè illius assumptionem describit. Adde, satis ex eo patèrem ferè agitatam, quòd in *scrutinio*, uti vocant, suffragiorum media ferè pars pro Adriano concordabat. Id etiam confirmant duæ epistolæ à me perlectæ, altera ^b Oratoris Hispani Romæ scripta ad Pontificem absentem, ^c altera Pontificis absentis ad Archiepiscopum Cosentinum. Neque narrationis Guicciardini fidem augebit apud peritos rerum homines aliquis illi concors Commentarius de iis Comitibus, qui tunc prodiit; cum satis constet, huiusmodi monumenta non rarè conscribi ab Aulicis tenuioribus, quorum cognitio sistit in cortice, quiq; semper student in noui Pontificis electione eleuare quidquid in eam contulit Cardinalis ille, qui fauore præstitit in Pontificatu præterito; quia in illum inuidia & magis feruescit, & incipit obloqui, timoris repagulis ab ore discussis.

^a Literæ
Cardinalis
Viterbiensis.

^b 18. Ianuar.
1522.
^c 5. Maij
1522. inter
scripturas
Barberinorum.

8 Sed adhuc Guicciardinus bis grauius labitur in præcipuo nostræ narrationis argumento. Semel, cum asserit, Saxonem Septemvium à Leone literis graues pœnas minitantibus percussum, adeoque non mediocriter irritatum: quod planè somnium est, refertissimis rerum tunc gestarum monumentis omnino contrarium. Iterum, cum ait, Lutherum ab Edicto Cæsareo adeò deterritum, ut nisi à Caietano Cardinali contumeliosis ac minacibus verbis ad desperationem ultimam fuisset adductus, sed honesta aliqua viuendi ratio fuisset illi proposita, facilè à suis erroribus destitutus fuisset. Et tamen certum est, Caietanum neque tunc, neque postea, neque satis longo prius tempore cum Luthero sermonem habuisse; ^d quippe

^d 5. Septembris 1519.
ut in Actis
Consistor.

Pars I.

S

quando

1521.

quando cum Luthero egit, veniam ei benignè obtulit; ut ipsemet Lutherus narrat. Idemque constat postea illi sæpius oblatum in Wormatiensi Conuentu; sicuti Cæsar in Edicto suo, cuius summam retulimus, testatus est. Ex quibus intelligo, hunc scriptorem in iis quæ non spectabant ad præcipuum ipsius argumentum, notitiâ vsum valde confusâ: pronum etiam semper fuisse ad deteriora quæque credenda: idque crebra eius in omnes obtrectatio patefacit, quâ apud vulgarem improbitatem veridici existimationem in primis sibi comparauit. Maior quoque aduersus Romanos Pontifices fuit eius acerbitas, cum ex consueta ministrorum auersatione, quam post obsequia diuturna concipiunt erga dominos, infra spem remunerati; tum quod fortasse ademptam ab illis patriæ suæ libertatem doleret.

CAP V T III

Novi Pontificis Romam aduentus; & obstacula in qua impedit in Aula rectè componenda.

HÆc electio magno mœrori populo fuit: aliquibus, quod electus ipsis esset ignotus, ac ipsi electo; adeoque eâ carentibus dulcedine, quâ Principis nouitas alit spem, eo tam nobis propenso fruendi, quàm priuatum experti sumus: aliis, quod ex nationis ingenio, nimium ab Italis diuerso, coniectabant, animos parum concordēs mutuo futuros: aliis, quod immodicas morum correctiones sibi metuerent; vnde fit, ut virtutem seueriorem semper quidem multitudo veneretur, raro ad Imperium sustollat: aliis, vel Gallo vel nulli Principum addictis, opinio de homine nimis in Cæsarem propenso displicebat. Animos denique mortalium communis suspicio cruciabat, eum senij genijque suasu, ac precibus Caroli, sibi in educatione filij, in fortuna parentis, in illius Regnis sedem locaturum; vnde Roma simul ac Pontificatus ea incommoda essent ab Hispania passura, quæ duobus antè sæculis Gallia tolerauerant.

Verum ab hac postrema solitudine Aulam confestim Adrianus liberauit. Nam electionis suæ certior factus, præ se tulit quidem quamdam animi æquabilitatem, quæ inter hebes & heroicum non discernentibus stupor videbatur: omni tamen abruptâ morâ, posthabitoque congressu cum Cæsare iam aduentante, enixeque id rogante, in Italiam traiecit. Secutus Ioannis Emmanuelis, Cæsarei Romæ Oratoris consilium, proprij nominis retinendi, quippe

fauli

fausti ob egregios cognomines Pontifices, Adrianus VI. appellari voluit. Alterum verò eiusdem consilium non admisit; ut nimirum per Belgium iter faceret, atque ita aspectus Maiestate Germaniae populos ad sui venerationem alliceret; sed Barcinone Genuam nauigauit, ac summâ vsus celeritate Romam * peruenit.

1521.

* 20. Augusti
an. 1522.
ut in Actis
Consistorial.

3 Res hic eò adductas offendit, ut non modò ad iam à se conceptam formam eas reuocare nequiuert, sed necesse habuerit modicæ malorum parti mederi, propriæ existimationis iacturâ. Ac primò quidem, cùm in Principe nulla virtus magis plausum conciliet, seu veriùs mereatur, quàm liberalitas, eamque ipse miris modis exercuisset in minori fortuna, ut diximus; impegit tunc in Principatum non solum exhaustum, sed oppignoratam adeò, ut coactus fuerit à multis pro potestate repetere reditus à Leone seu concessos, seu perperam venditos, uti rebatur, quippe in fraudem Successoris. Prodigentiæ siquidem est, hominem tandem adigere ad duriores conquirendi pecuniæ artes, quàm avaritia vmquam adegisset. Accedebat necessitas inusitati sumptus ad recuperandas vrbes, quas Capite destitutas, cuius præsidio defendi possent, plerique occupant; ad continuandum fœdus cum Cæsare, quod vnâ Franciscum Sfortiam, & Parmam ac Placentiam tueretur; ad opem ferendam Ludouico Hungariæ Regi aduersus Turcarum impetum; ad auxilia mittenda Hierosolymitanis Equitibus, in insula Rhodò à Solymano obsessis. Tot difficultatum tam vrgentium moli nequaquam imparem se Adrianus ostendit, seu studio publici boni, seu animi præsentia. Nam receptis in fidem Ferrariæ Urbiniq; Ducibus, ipsorum ope recuperauit Ariminum, propter Pontificis absentiam subreptum à Malatestis, vbi alias imperitauerant. Fœdus cum Cæsare sustinuit, sed vnâ paternum animum Regi Galliarum patefecit, pacis magis quàm victoriæ cupidus. Caietanum Cardinalem legauit ad Hungariæ Regem, cùm ob earum Regionum experientiam, tum ob præsidium quod ab exemplo & studio Religionis collaturus esset, ad rem Christianam strenuè propugnandam; adiecitque quinquaginta scutorum millia, subsidio futura, si quid egregium pro re tentaretur. Eodemque tempore Franciscum Cheregatum in Germaniam ad Norimbergensem Conuentum misit, quò ab eorum Principum potentia validas illi Regi suppetias impetraret. Sed nec suppetiarum pares indigentia fuere, & aduentum Legati grauissima clades Hungarorum intempestiuè pugnantium præuertit. Fines Dalmatiæ & Croatiæ frumento armisque communiuit, imminente ipsis periculo à copiis Ottomanniis. Quò

S 2

Rhodo

1521.

Rhodo subueniret, excelsas naues Genuæ fabricandas curauit, sed insolens ventorum aduersitas navigationi semper obstitit. Tam immensis sumptibus nec parsimonia erga se adhibita, nec plenissima carnis ac sanguinis obliuio suffecere. Eoque necesse illi fuit, seuerioribus modis, vt memorauimus, pecuniam parare: quæ res apud populum, ad ea solum quæ magis patent oculatum, auaritiæ illi opinionem atque inuidiam peperit.

Ad hæc, cum sit proprium hominum acutiorum, quales plerumque sunt in Italia Aulici, artibus quibusdam vti, indolis vero ingenue, qualis inerat Adriano, ab omni artificio abhorre, atque in eo fraudem suspicari; breuiter cœpit Italis vniuersæ diffidere, in eorum plerisque candorem illum Germanicum, in quo educatus fuerat, haudquaquam nactus: cumque eâ careret peritiâ, quâ simulatum à vero discerneret, non solum cunctos offendebar, dolis suspicionem aduersus vnumquemque promiscue præferendo; sed in rerum administratione solis Belgis fidem habendo, quàm sinceris tam inexpertis, multò maiorem fraudem ex communi eorum imperitiâ passus est, quàm ex vlla Itatorum calliditate passus fuisset. Accidit etiam subortæ pestilentie calamitas; quæ cœpta aduersus Principem odia, si non vti fontem, certè vt infaustum vehementer auxit.

Hæc omnia aduersa obstitere, ne pro eo ac optauerat, in Romana Tribunalia Aulæque mores eam formam induceret, quam vnicum hæresis remedium futurum existimabat, quamque * triduo post suam in Urbem aduentum, hoc est postridie sumptæ solenniter Tiaræ, in Senatu proposuerat, ad eandem Patres magnopere cohortatus. Etenim summa Ærarij inopia, ac summa Principatus necessitates eam emendationis partem arcebant, quæ ad Principis vtilitatem conduceret: populi pariter malevolentia, cum imperitiâ ministrorum, alteri officiebat parti, quæ ad mores pertinet subditorum; cum populus omni tandem lege præualeat, adeoque magnâ dexteritate opus sit, nec minore venerationis amorisque adiumento, quò sibi frænum iniici patiatur.

* 1. Septembris 1522.
prout in
Act. Consistorial.

CAPVT

*Opera à Pontifice impensa ad Curiam reformandam : ac præcipuè differtur de Indulgentiarum argumento : varia-
que Suavis dicta ponderantur.*

Adrianus ad morum reparationem instituendam duos accersuit, qui probitate, probitatisque studio præcellere videbantur. Alter fuit Ioannes Petrus Caraffa, Episcopus Theatinus, iam antè à Leone in Hispaniam & Angliam Nuntius allegatus ad fœdus contra Turcas ineundum; qui postea vnus ex Institutoribus illius præclari Ordinis fuit, qui ab eius Episcopali Sede vulgò *Theatinorum* dicitur; ac longè post hæc tempora Petri Cathedram ascendit. Alter, Marcellus Caietanus: * non quidem Caietanus Thienæus, vnus ex primis etiam huius laudati Ordinis Institutoribus: in quo labitur Spondanus, accuratus ac pius Historicus, quamquam sæpè Romanis de rebus minùs, quàm par esset, edoctus.

* Fuit hîc Thomas Gazelius Caietanus, primò Regentis muneris functus Neapolij inde primarius in Hispania Minister, ibique Pauli IV. amicus. Longam de commemorationem facit auctor Vite Pauli manuscriptæ lib. 2. cap. 9. & 10.

2 Ac primò quidem adiecit animum Adrianus ad abusus amolendos in eo negotio, vnde primæ incendiij scintillæ prorupere, nimirum in promulgatione Indulgentiarum. Quod etiam Purpuratorum Patrum sensus consonabat: comperio siquidem in iis capitibus, quæ inter Vaticanæ Comitii constitui solent pro rerum opportunitate, & quorum obseruationem iureiurando singuli, si Pontificatum adepti fuerint, pollicentur, hoc etiam tunc insertum; Reuocandas esse facultates omnes, Fratribus Minoribus concessas, promulgandi Indulgentias pro Vaticanæ templi molitione.

quæ est apud Barberinos. Forasse duplici nomine appellabatur etiam Martinus, ideoque sic à locuto nominatus.

3 Hic aggreditur Suavis describere quidquid planè Adrianus cum plerisque Cardinalium egerit de iam concepta morum correctione, simulque minutatim referre cuiusque sententias ac rationes, vsus testimonio diurni Commentarij Episcopi Fabrianensis: quo suam negligentiam palàm facit in rerum inquisitione. Etenim Fabrianum, cum iura Ciuitatis non obtineat, Episcopi Sedem non habet: & Franciscus Cheregatus, cui sæpè hunc titulum apponit, Teramenfis Episcopus apud Samnites erat, * primusque ab Adriano creatus Episcopus. De hoc ergo Diario, cum vbi locorum asserueretur nihil ille significet, neque inter Cheregati scripturas à me repertas extet, nihil aliud dicendum superest, nisi nullam apud me fidem esse debere aduersario testem producenti, cuius testi-

* 7. Septembris 1522 ut in Act. Consistor.

1522. monium non modò repeti non licet, sed ne prolatum quidem legitime iudicari. At contrà ego nullas adducam tabulas, quæ vel in manu mihi non sint & in promptu, si opus ostensis fuerit, vel à me indicari non possint apud quem asseruentur.

Sed qualecumque tandem sit hoc Diarium, duo assero: Primum, multa hinc à Suavi decerpta, falsà esse: Secundum, vt etiam id integrum plusquam verum sit, sicuti vera est aliqua illius pars, in re tamen præsentì illud ipsum Pontificum Sedisquæ Apostolicæ causam strenuè tueri. Iam quod spectat ad falsitatem: narrat Suauis, Adrianum propenso fuisse animo, vt eam doctrinam, quam priuatus auctor tradiderat, Pontificiâ auctoritate firmaret: nimirum, Indulgentiarum fructum percipi pro ea mentione pietatis, quâ iniunctum opus perficitur. In quo, ait ipse, facile soluebatur quod opposuerat Lutherus; quinam fiat, vt vno oblato obolo tam ampla Indulgentia concedatur, cum quodcumque opus honestum possit ab ea interioris charitatis copia proficisci, vt eam remissionis amplitudinem mereatur. Sed addit; Pontificem à Caietano deterritum, dicente, sibi quoque eam opinionem animo infedisse: *Sed suis in voluminibus ita temperasse, vt non nisi homines in literis exercitatissimi, germanum è verbis suis sensum possent elicere. Quod si hæc doctrina auctoritate publicâ semel fuisset euulgata, tum futurum fuisse periculum, ne literati etiam ex ea colligerent, Romani Pontificis concessionem nihil iuuare; sed quidquid eius sit, qualitati operis imputandum. Quæ res absque dubio feruorem hominum in acquirendis Indulgentiis valde frigefactura esset, & opinionem, de auctoritate Pontificia conceptam, mirum in modum labefactura.*

Verùm hæc narratio ab horum Scriptorum sententia, quam libris tradidere, valdè discrepat. Nam Adrianus in 4. Sententiarum, vbi agens de quarto Sacramento, disputat de Ecclesiæ potestate in Paragrapho, *Ex his omnibus*, opinatur quidem, Indulgentiæ fructum non aliter metiendum, quàm pro mensura rationis, cuius grati huiusmodi operi conceditur Indulgentia: sed nec ille, nec alius quisque è Scholasticis vmquam putauit, hoc rationis momentum coartari ad tantum fructum, & non amplius, quantum consequeretur à Deo illud opus per seipsum, & absque Indulgentiæ donatione. Quæ sola assertio tamquam inutilem ostenderet Pontificis concessionem, traheretque secum omnes consecutiones à Suavi recitatas. Sicut etiam certum est, relaxationem votorum ratam non esse, nisi alicui legitimæ causæ innitatur: non tamen idcirco inde deducitur,

citur, huiusmodi relaxationem utilitate carere; siquidem ut ea rata sit, nequaquam necesse erit talis causa, quæ per se ipsa satis esset voto abrogando. Ita pariter, ut rem suam licite dominus, vel eius procurator rem domini legitime donet, iusta quidem causa opus est: sed non inde conficitur, eiusmodi donationem esse infructuosam; quippe quod non tantum causæ pondus adesse debet, quantum sufficeret, ut is, cui res donatur, in eam ius obtineret absque libero donatoris consensu. Aliter liberalitas cum iustitia confunderetur; cum omnino liqueat, nec liberalitatem, uti nec ullam aliam virtutem exerceri posse, nisi idonea accedat causa.

6 Subtilior in hac re sententia ab Adriano excogitata, quæ tum omnium Indulgentiarum largitio, ut rationi consentanea defenditur, tum stimulantur fideles ad opera per eas iniuncta peculiari pietate præstanda, in eo versatur, quod quodcumque opus honestum oriri potest ab actu charitatis magis magisque feruenti. Vnde si operatio illa exterius consideretur, prout constat vnum atque idem meritum coniuncta cum voluntate interiori à qua procedit, eiusmodi semper esse potest, ut iure optimo Pontifex eius gratiâ Indulgentiam quantumvis amplam impertiatur. Quapropter Pontifex numquam elargitur nec ex irrito, neque prodigè, concedendo quamcumque vel maximam Indulgentiam ex quocumque vel minimo opere; cum habeat in animo eam concedere, quatenus peragatur opus ex tanta charitate, quanta satis sit ad causam constituendam huiusmodi concessioni congruentem. Cum verò charitas hunc infra gradum adest, ex mente Pontificis conceditur tanta pars Indulgentiæ, quanta congruè concedi possit illius operis gratiâ, eo modo peracti. Quare ex vna parte fideles certò sciunt, sibi aliquid emolumenti ex Indulgentia prouenturum, ubi Diuinæ gratiæ compotes præscriptum sibi opus compleant: ex altera, stimulantur ad illud quàm exactissime possunt exercendum, quod vberiorum fructum inde decerpant. Præterea, cum illis numquam incomperito sit, opus eo pietatis ardore à se perfectum fuisse, qui satis fuerit ad plenam Indulgentiam consequendam; compelluntur, ne noua vniquam opera piaculalia prætermittant, quod perpetuò ex aliis atque aliis Indulgentiis subsidia sibi comparent.

7 Hanc autem opinionem, non minus ingeniosam quàm rationi concordem, validè confirmavit Adrianus Bonifacii VIII. Constitutione, in promulgando seu in instituendo Iubileo; ubi hortatur Pontifex fideles ad exequenda opera ibi statuta quàm maximâ possint pietate, quod plenius efficaciusque Indulgentiæ beneficio perfruan-

1522. perfruantur. Igitur (colligit ille) hoc beneficium magis minusve plenè consequi possumus; quique impositum opus melius perficit, plenius beneficium consequitur.

Iam verò apud se quisque perpendat, an ex hac sententia, non inquam literatis (quemadmodum narrat Suauius à Caietano affirmatum) sed ne ipsi quidem, qui vix literis sunt aspersi, liceat arguere, *Romani Pontificis concessionem nihil inuare; sed quidquid eius sit, qualitati operis imputandum*: & præterea, an *Hæc res absque dubio feruorem hominum in acquirendis Indulgentiis valde frigidat* esset, & opinionem de auctoritate Pontificis conceptam mirum in modum labefacturum. Extingueretur potius hic feruor, ubi fideles opinioni contrarie firmiter adhererent, hoc est, obtinendi plenitudinem Indulgentiæ, quocumque tandem modo iniunctum opus perfecerint. Tantum enim industriæ nequaquam impenderent ad nouas iterum Indulgentias acquirendas; neque quò lucra ex iis caperet, qui sacram iconculam obtineret amplissimis Indulgentiis præditam, longæ peregrinationes susciperet, aliaque opera magni laboris. Quomodo etiam opinionem de auctoritate Pontificis conceptam labefacturum esset hæc assertio, Posse quidem cum causâ sacros Ecclesiæ Thesauros à Pontifice donari, sine causâ tamen profundî non posse? Num labefacturum consimili doctrinâ opinio de Pontificis auctoritate in relaxatione vororum? Labefacturum in profanis bonis dispertendis? Labefacturum quidquid habent auctoritatis seu ministri omnes, etiam supremi, in re dominorum distribuenda; seu Præsules Ordinum Religiosorum, in regulis relaxandis?

Præterea, quodnam tandem Cereris arcanum illud erat, quod debuisse, ac potuisset homines latere? Nónne illud pronuntiauerant inter Scholasticos S. Bonaventura, Richardus, Gabriel, Maior, & Ioannes Gerson? inter Canonum Consultos, Innocentius Pontifex, & Felinus? Nónne paucos ante annos in duobus Tractatibus illud typis impresserat ipsemet Caietanus? Quis illiteratus, Confessarium vel mediocriter doctum percontatus, idem non audiuisse? Nec satis fuerit respondere, Confessarios illud tamquam opinionem disputationi obnoxiam, non tamquam veritatem firmatam dicturos fuisse: nam ad eleuandam in populo fiduciam æstimationemque Indulgentiarum, primum abundè fuisse.

Non igitur ex tam inepta ratione, quam acutissimo Caietano Suauius imponit, sed ex alia causâ id statuere non oportebat. Euerò fuit, quòd Ecclesia minimè soleat sententias damnare, pluribus præcipuisque Theologis innixas, qualis erat contraria sententia.

Et quò refelleretur memorata Lutheri oppositio, modica verborum impensa satis erat per hoc breue responsum: Si ipsi minùs congrua videbatur opinio liberalior de Indulgentiarum vi, strictiori adhæreret; nec communem Ecclesiæ doctrinam improbarer, cuiusdam rationis obiectu, quæ illi doctrinæ vim vniuersè non in-
cutit, sed vni solùm peculiari modo, quo eam amplificant non-
nulli Scriptores.

11 Ad alteram partem accedamus, vbi refert Suauis, Caietanum eam sententiam professum, sed scribendo ita rem temperasse, ut non nisi homines exercitatissimi germanum è verbis suis sensum possent elicere. Vereor equidem, ne hic homo, cuius ingenium ab ingenio Caietani ex opposito dissidebat (hoc nimium, illud nihil planè metaphysicum) impatienter duos illos Commentariolos legerit, offensamque in quadam peculiari quæstione, de qua mox dicemus, obscuritatem, sibi persuaserit per eos totos libellos esse transfusam, finxitque ab illorum auctore, in consiliis cum Pontifice habitis, affirmatam.

12 Caietanus in primo Opusculorum Tomo, tractatu nono de Causis Indulgentiæ, & in decimoquinto, qui Iulio Cardinali Mediceo dicatus est, cap. 8. docet, Indulgentias non valere, nisi quantum rationi congruat ut concedantur illis piis operibus, quæ in concessione præferibuntur. Id verò affirmat verbis adeò claris ac iteratis, ut magis diserta in nullis vocabulariis reperiri possint. Addit exemplum suprà à nobis allatum relaxationis votorum, adducitque comparisonem cum fluxis bonis ad hanc vitam spectantibus, quibus multò sunt pretiosiora quæ ad æternam attinent: vnde verisimile non est (ait Caietanus) arctius illa quàm hæc fuisse commissæ Pontificum administrationi: si ergo priora ipsi non licet prodigè profundere, nec licebit posteriora.

13 Quamobrem tres distribuendi modos distinguit. Primus versatur circa ministeria Ecclesiastica; ac de iis asserit: *Quamquam ultra Pontificis imperium exigunt rectam regulam voluntatis imperantis; si tamen absque recta regula solo Pontificis imperio fiant, valida sunt.* Non enim potest idcirco vis concessionis in dubium vocari; quippe quæ citra omnem dubitationem sit oportet, ne fidelium conscientia & Ecclesiæ tranquillitas fluctuent.

14 Alter respicit profana Sedis Apostolicæ bona, *Quæ*, dicit Caietanus, *si Pontifex pro suo libitu donaret, donatio esset inualida; quia ipse non est dominus bonorum Ecclesiæ: & si facta & Bullis poneret eos quibus donauit in possessione, non propterea transferret dominium illarum.*

Pars I.

T

rum

1522. rum rerum in illos; adeoque possessor non euaderet verus dominus earum.

Postremus modus complectitur relaxationes votorum & Indulgentias; quas res, quippe incorporeas, non potest Pontifex exteriori operatione tractare, sicuti bona temporalia; ac proinde huiusmodi concessionem citra rationem, & re & iure sunt inefficaces. Addit: *Si quis putaret, Romanum Pontificem non posse errare in istis particularibus actionibus, putaret quoque ipsum non esse hominem.* Imò ait, *Pontificem non solum posse errare in huiusmodi, sed etiam facile posse errare.* Numquam tamen id circa peculiaria præsumendum; cum præsumptio actui eiusque auctori faueat, si utatur legitimâ potestate.

Hic sanè scire peruelim, an ea Caietani locutio sit ænigmatis involutum arcanum, non nisi ab eruditissimis viris euoluendum. Age iam, videamus an ille indicium aliquod præbeat, malle se opinionationi suæ inuolucra prætexere, an dilucidè fideles docere. Caput octauum Opusculi 15. his verbis orditur: *Ad difficillimam autem questionem, de causa Indulgentiæ propositam, respondere quamvis temerarium fortasse censetur, dicendum tamen est ratione duce, quid sentiendum est de illa: oportet enim & Ecclesiæ predicationem saluare ut verasque & fideles pascere pane intellectus.*

In alia verò parte inest obscuritas Caietani; sed in qua vis Indulgentiarum non deprimitur, sed sustentatur. Subiungit ergo, hanc *rationabilem causam* haud esse intelligendam, tamquam *rationabilem causam percipiendæ remissionis*, sed *eiusdem concedendæ*, quæ scribendi ratio docto lectore opus habet, & id planè significat quod paulò antè fusè declarauimus; videlicet, quò ritè concedatur Indulgentia, non exigi in opere tantum meriti, quantum per se satis foret ad impetrandam à Deo talem poenæ remissionem; sed quantum sufficit, ut ea Pontificis largitio non sit imprudens prodigalitas. Atque ita causa, quam postulat Indulgentiæ efficacitas, non est causa per se proximè sufficiens ad fructum illum capiendum; sed est causa per se sufficiens, ad obtinendam à liberalitate prudentis dispensatoris concessionem illius fructus. Hoc enim inter se discrepant Iustitia & Liberalitas, quòd ratio quâ compellimur ad dandum ex iustitia (exempli gratiâ, emptio ad dandum pretium, opus ad dandam mercedem) est ratio per se efficax, ut id pro quo soluimus, obtineamus, cum ea non pendeat in effectu præstando ab alterius gratia. At contrà, ratio quâ mouemur ad dandum ex liberalitate, cuiusmodi esset virtus vel indigentia illius cui aliquid donamus, non habet ipsa per se efficaciam proximam

ad illius donationis effectum; sed solum efficax est ad excitandam in ipso domino liberali eam voluntatem, cuius gratia qui virtute pollet, vel indigens est, rem dono accipit. Hæc, inquam, doctrina, quæ ad retinendam Indulgentiarum æstimationem ac pretium omnibus patefacienda fuisset, ea demum est, quam Caietanus paucis scabrisque verbis inuoluit.

18 Aliam quoque sententiam ibidem tradit, explicationi sermone exemplisque illustratam, quæ pariter augeat in Christianis fiduciam erga Indulgentiarum vim in peculiaribus euentis; nec valde differt ab eo de quo disseruimus in libro primo. Ea autem est: Causæ convenientiam esse metiendam, non quidem ab operis per se ipsum magnitudine; sed ab eius vi comparatè ad illum finem, eamque peculiarem vtilitatem Ecclesiæ, quæ Pontifex intendit cum Indulgentiam largitur.

Afferit exempla Caietanus. Idem planè opus est atque idem labor, Romanas Basilicas inuisere quocumque anno, atque anno vniuersalis Jubilæi; adesse in foro S. Petri quocumque die, ac die Paschatis, vel alterius celebritatis, quo soleat Pontifex populo ibi congregato solenniter benedicere. Nihilominus congruentior ad est ratio concedendi plenam Indulgentiam, ob illud opus certo peculiari anno, certoque peculiari die, quibus ea exercitatio operum huiusmodi sit vniuersalis quædam professio, à fidelibus exhibita circa vnitatem Ecclesiæ, & circa cultum quo Romanum Pontificem vti Christi Vicarium venerantur. Quare, cum lateat nos in singulis casibus quisnam sit finis bonumque Ecclesiæ peculiare, in quod destinat Pontifex opera præscripta vt Indulgentia obtineatur; temerè profectò arguemus ex operum tenuitate inanem irritamque concessionem.

Perpendat iam vnusquisque, an huiusmodi forent hæc doctrinæ, quæ euulgatæ periculum crearent, ne literati etiam ex iis colligerent, Pontificis concessionem nihil iuuare, & seruorem hominum in acquirendis Indulgentiis valde frigesactum iri, opinionemq; de auctoritate Pontificis labefactandam.

An vero consonet, quod narrat Suavis de origine progressuque Indulgentiarum.

Verum adhuc magis impium magisque falsum est, quod describit Suavis de Indulgentiis, dum principia hæresis Lutheranae referret: quod consulto hunc in locum adduximus, ut coniunctim confutarem.

Narrat ipse: *Rei nummaria per Indulgentias subleuandæ rationem ceptam esse adhiberi sub annum centesimum super millesimum. Siquidem Urbanus Pontifex, id nominis Secundus, Indulgentias plenâ manu cum expiatione omnium delictorum concedens iis qui in Militiam proficisci vellent, ad Terram sanctam recuperandam, & Christi Sepulchrum vindicandam, Successoribus suis exemplo præiit; horum nonnullis (ut est facile inueniunt addere) eadem Indulgentiarum plenitudine prosequentibus eos, qui cum ipsi non possent, aut certe nolent sacro bello interesse, alium suis sumptibus alerent militem.*

Equidem haud intelligo, quanam parandæ pecuniæ ars tandem sit, bellum gerere adeo pium, per sumptus, per labores, per discrimina tum Pontificis, tum ceterorum Christiani nominis Principum, atque impertiri Indulgentias cuicumque vel per se, vel per alium opem ferenti, quod nostri Redemptoris Nomen, Patria ac Sepulchrum honorificentius habeantur.

Subiungit, *Hac ipsâ veniarum largitate donatos eos, qui bello lacefferent quosvis Ecclesiæ Romanæ Edictis minus obsequentes, etiam si Christianos.* Hic pariter nihil perperam actum apparet. Si namque honestum est, ac præmio dignum, pro iustitia pugnare, legitimoque Principi aduersus ipsius perduelles ferre suppetias; cur laude ac præmio dignum non censebitur, opem ferre Pontifici ad eum gregem recuperandum, cuius Pastor à Iesu Christo fuit constitutus, qui quæ ab illius baculi moderatione se nefariè subduxit? Si ergo fas est, flagellationum, ieiuniorum, & huiusmodi operum gratia Indulgentias concedere; multò magis concedendæ illæ sunt propter opus maioris virtutis, vberioris fructus, difficilioris laboris. Præterea tacet Suavis, memoratas Indulgentias fuisse concessas ad debellandos eos, qui non solum erant Pontifici refractarii, sed hæretici, sacrosanctæ Fidei dogmata oppugnantes, veneranda Religionis nostræ mysteria palam conculcantes, & Rempublicam Christi

Christianam pestiferâ errorum tabe corruptentes; quales fuerunt 1522.
Albigenses, Waldenses, & alij.

3 Pergit affirmare, *Pecuniam, quam ad hæc opera fideles conferebant, vel totam, vel maxima ex parte alios in usus auersam.* Prætermitto, nulum ab eo tam enormis fraudationis argumentum adduci; populum verò, qui semper pronior est ad nimiam suspicionem, quàm ad nimiam fiduciam erga sibi imperantes, si quod huius indicium comperisset, seu nihil collaturum fuisse, seu manu suâ stipendia militibus soluturum, nullâ alterius arbitrio commissâ pecuniâ. Sed interrogo: Gerebantur hæc bella, nec ne? & Gerebantur ne iis sumptibus, qui hanc exiguam collationem voluntariam excederent? Id qui negaret, aut illius ætatis historias numquam lustrasset, aut ignoraret quantum auri deglutiat prodigiosus stomachus, ut ita dicam, ingentis exercitus, longo tempore stipendia merentis. Hoc posito, quod extra dubitationem est, adhuc quæro: Quidnam illa significant, *Maiorem illius pecunie partem in alios usus auersam?* Num fortè significat, non fuisse bello impensam eam ipsam planè monetam, quæ *Cruciatæ* nomine oblata fuerat? Haud ita sanè: non enim fugere poterat Suauem tritum illud Iurisperitorum; Pecuniam, prout pecuniam non considerari in humano commercio, quâ hæc numero est, ut Scholastici loquuntur: adeoque is, qui ab altero, exempli causâ, vnum aureum accipit, quem in aliquem quemcumque usum impendat, nullo iure compellitur, ut illum ipsum in specie aureum tali vsui destinet; cum fas eidem sit, acceptum aureum nummum, uti libet, expendere, suffecto altero ad eum usum, ad quem ipsum acceperat.

4 Post hæc recenset Suauis varias Scholasticorum opiniones de Indulgentiarum natura; sed eâ arte illas exponit, perinde quasi auctores illi temerè pedem protulerint, variasque per viam nacti scrobes, institutum iter quacumque possent semitâ sæpius flectere cogerentur, semper tamen prætentando potius quàm gradiendo. Mihi verò, utpote historiam non Theologicas quæstiones scribenti, non est animus, fusiùs hîc vel defendere, vel exponere vim Indulgentiarum, opus sanè confectum à pluribus celebratis scriptoribus: non tamen licet prætermittere quasdam animaduersiones, quibus mordaces aduersarij dentes hebetentur.

5 In primis, nequaquam illi silentio prætereundum erat, hunc Indulgentiarum usum haud incepisse, secundum longè maximè communem sententiam, seu ab expeditionibus Cruce signatorum, per Urbanum II. ut dictum est, institutis, seu cum onere confere-

T 3 rendæ

rendæ pecuniæ: adeoque si res ita se non habet, existimari non potest ceu avaritiæ inuentum. Etenim, quæ de hoc ab antiquissimis Patribus attinguntur, habemus ex monumentis fide dignissimis, à S. Gregorio mille ante nos annis concessas Indulgentias iis qui destinata quædam Urbis templa adiissent, prout S. Thomas ^a testatur, & ante ipsum Guillelmus ^b Episcopus Antisiodorensis; à Leone etiam III. octingentis ab hinc annis plura Germaniæ templa inde nobilitata muneribus, vti refert S. Lugdonus in quadam Epistola, quam Surius habet post Vitam S. Guillelmi, à S. Marcellino conscriptam. Eorum quoque vetustatem indicat lapis inscriptus Sergio Pontifice, circa annum 844. qui lapis Romæ visitur in templo S. Martini de Montibus; vbi largitur Pontifex Indulgentiam templum illud adeuntibus eo die, qui S. Martino sacer est.

a 4. dist. 10.
q. 1. art. 3.
quæstioncu-
la 3.
b Lib. 4.
Sum. Tr. 6.
cap. 9.

c Morin. de
Pœnit. lib.
10. cap. 10.

At verò, cum de veritate memoratæ probationis recentior aliquis eruditus ambigere visus sit, nolo de re disceptare, neque sententiæ magis probabili, sed certæ inniti. Enimvero, nisi quis ab Apostolis hic mos aliquo modo in posteros dimanasset, quo pacto cuiquam Pontificum licuisset, rem adeo nouam ex improviso in Christianum genus inducere, à cunctis exceptam, ac nullius calamo reprehensam eo tempore, quo tam libere rebus Pontificum in paginis obrectabatur?

Insuper nouimus, Indulgentiam ab Urbano II. Cruce signatis impertitam, fuisse in Concilio Generali Claramontano promulgatam. Et alias etiam huiusmodi Indulgentias, quas pro Palæstina bello Eugenius Tertius indulxit, per conciones promulgauit S. Bernardus; vti in eius Vita legitur, & sub initium libri secundi ab eo conscripti *de Consideratione*: vir scilicet inter maximè conspicuos doctrinæ sanctimoniam animique candore, quos vniquam tulerit Ecclesia, proculdubio commemorandus. Alia non absimilis Indulgentia tradita in proximis Conciliis Generalibus Lateranensibus, in quibus nationis Christianæ flos planè conuenit.

Tertiò, tametsi hac in re iuxta ac in aliis veterum Scholasticorum sententiæ variarent, adhuc tamen Thomas, ac Bonauentura, sanctissimi sapientissimique Doctores, & alioqui sententiis plerumque discordes, conueniunt in ea propugnanda, quam tradiderant duo prima vtriusque illorum Ordinis & Scholasticæ Theologiæ lumina ^d Albertus, & ^e Alexander: quæ sententia, tamquam caput perenne, Indulgentiarum agnoscit thesaurum, quem sub administratione Pontificum Ecclesia possidet, ex Christi Sanctorumque redundantis satisfactione conflatum. Quare nimis audacter Suius

d In 4. dist.
10. art. 16.
e In 4. parte
summe
q. 2. §.

affirmat, hæc incerta fuisse, nec validiori nixa fundamento, quàm Clementis VI. Constitutioni; cùm liquidò constet, duo hæc præstantissima Capita nobilium Classium consensisse cum prioribus magistris, qui huiusmodi sententiam tradiderant annis centum ante editam eam Constitutionem. Proinde per se quisque perpendat, an simile vero sit, illos absque vlllo fundamento in eandem sententiam conuenisse.

9 Verum quidem est, Franciscum Mayronem, ac Durandum, qui ut aliorum sequi placita recusarunt, ita nec alios suorum assecclashabuerunt, ab ea communi doctrina discrepasse. Ac prior in 4. Sententiarum distinct. 1. quæst. 2. opinatus est, Operibus Christi ac Sanctorum à Deo satis abundè repensum esse, remuneratione gloriæ seu primariæ seu secundariæ. Hinc censuit, memoratam Pontificis auctoritatem Indulgentias largiendi, pendere ab eo quod S. Petro dictum est: *Quodcumque solueris*, &c. quorum verborum vi, quemadmodum potest Ecclesia æternum supplicium in temporarium conuertere per absolutionem ex Sacramento; ita etiam posse temporariam pœnam alterius vitæ, in temporariam quamdam minorem huius vitæ per Indulgentias commutare. Alter, in 4. Sentent. distinct. 30. quæst. 3. negauit, in hoc thesauro includi redundantem Sanctorum satisfactionem; arbitratus, satis firmum esse in illis argumentum Mayronis, quippe qui visionem beatam pro præmio obtinuerit; at ab ipso Christo, cui ea debebatur ex natura, & data fuerat in primo eiusdem conceptu, non aliam fuisse acceptam mercedem in se ipso, quàm gloriam corporis, quæ infra ipsius merita est, adeoque per ea potuisse humanum genus redimere. Ita hi duo philosophati sunt. Veruntamen idem viginti circiter ante annos docuerant, opinionem duorum Sanctorum, quos memorauimus, fuisse ab Romana Ecclesia receptam, cuius magisterio Durandus suam omnem doctrinam se subiicere profitebatur. Reliqui verò omnes Scholastici cum duobus illis sanctissimis Doctoribus consensere.

10 Denique, huius rei ratio in promptu est. Scimus satisfactionem Christi excrecere absque mensura supra debitum supplicij à peccatoribus contractum; ut proinde semper ipse persistat creditor Diuinæ Iustitiæ, ad alias atque alias pœnarum remissiones suo nomine obtinendas. Tantam autem crediti vim nulla ratio postulat otiosam torpere. Ex altera parte, haud par erat, illam conferri peccatoribus, nihil satisfactionis ipsis de suo depromentibus, ut contendunt hæretici, qui per speciem amplificandæ diuinæ misericordiae,

1522.

cordiæ, humanam fœcordiam alunt ac fouent. Quapropter ratio-
ni consentaneum fuerat, vti Redemptor illius heredem eo pacto in-
stitueret Ecclesiã, vt fieret non quidem eius dominus, sed dispen-
sator ipsius Ecclesiæ Rector, Christi nimirum Vicarius, qui cœle-
stem haberet thesaurum, suis subditis opportunâ liberalitate dispen-
tiendum; vti quæcumque terrena Respublica suo etiam Princi-
pi Aerarium tribuit, vnde dona præmiaque, vbi vsus fuerit, de-
promat.

Constat præterea, Sanctorum plerosque laboribus fuisse perfun-
ctos, poenarum remissione dignis supra debitum suarum noxarum:
vt liquet non solum in sanctissima Virgine, quæ nullius culpæ rei-
tam graues tolerauit ærumnas; sed etiam in Ioanne Baptista, qui
vitam laboriosissimam simul & innocentissimam traduxit, atque in
tot Martyrum millibus, qui cum potuissent vniuersum poenæ de-
bitum solâ morte delere, diuturnis præterea atrocibusque tor-
mentis vexati sunt atque concisi. Neque his omnibus satis repe-
sum est cœlesti præmio, vti Durandus & Mayronis existimabant,
propterea quod huiusmodi præmium respondet merito, etiam si do-
lor omnis ab eo seiungatur; cuiusmodi planè fuisset meritum Ada-
mi in sua innocentia, & reipsâ fuit meritum Angelorum. Ceterum,
vt pluribus in locis præclare S. Thomas ratiocinatur, diuinæ ami-
citiae diuinæque visionis præmium debetur charitati, non operis
difficultati. Quare arduitas non augeat per se meritum, sed solum
auctius indicat, quatenus maiore charitatis ardore necesse fuit ad
ipsam difficultatem superandam. Vnde fieri potest, vt opus facilli-
mum, per charitatis feruorem patratum, maiori præmio dignum
sit quàm aliud difficillimum, à charitate minis ardente profectum.
Sed non ita supplicij satisfactio, quæ suam dimensionem petit à gra-
uitate molestiæ propter Deum toleratæ. His præmissis, animadu-
uertendum est, in laboriosa Sanctorum actione præmio digna du-
plex inesse ius, alterum ab altero separabile. Vnum, prout solum
meritum obtinet; & huius ampla remuneratio est gloria cœlestis:
alterum, prout actio laboriosa est; & huius compensatio est remis-
sio poenæ aliunde debita. Quapropter quicumque ex Sanctis plu-
rius poenæ passi sunt quàm meruissent, adhuc eo nomine creditores exis-
tunt: cum autem vnus sit ex articulis Symboli, *Sanctorum Commu-
nio*, patet hanc satisfactionis exuperantiam nequaquam proici, sed
ad subsidia indigentium seruari in communi Ecclesiæ arario, pro-
prudenti arbitratu supremi eiusdem Administratoris, qui est Sum-
mus Pontifex.

Ne-

12 Nec officit, quod Suavis per consuetam confidentiam obiicit doctrinæ Catholicæ: Si Christi satisfactio infiniti fuit pretij, frustra fit accessio ex satisfactionibus Sanctorum. Mirum quod non intelligat, idem posse confici de Diuina potentia; cui, cum infinita sit, frustra vis causæ creatæ adiungeretur. Si pariter Dei misericordia est infinita, fides, merita, preces, & quidquid nos conamur, incassum caderent. Aliud est, vim quamdam esse infinitam ex se; aliud, infinito modo sese impendere effectui. Sic Atlas quidam posset vnâ cum puerulo arundinem gestare, dummodò illi ponderi gestando tantum impenderet virium, quantum de se non iufficeret, sed ad opus peragendum vires etiam pueruli postularet. Itaque quod Deus facit in donis naturæ, dum ad ea progignenda vim etiam creatam sibi sociam adsciscit; itidem in donis gratiæ facere solet, dum vult Angelos alterum ab altero illustrari, eosdemque hominibus custodes adesse; inter homines verò, Sacerdotes, & adhortationes ac preces alterius alteri prodesse. Consimili tandem ratione vult, ad Sanctorum gloriam, arctiusque charitatis vinculum inter Christianos, veniam à peccatoribus impetratam solui ex speculo redundante Sanctorum; quod non solum ipsis abundat, sed cunctis etiam illorum fratribus in Christo renatis.

CAPUT VI.

Examinantur reliqua, quæ de Indulgentiis à Caietano Pontifici exposita Suavis narrat.

Pergit Suavis narrare, Caietanum suasisse Pontifici, ad sustinendum Indulgentiarum pretium, vt veterem seueritatem Ecclesiasticæ disciplinæ circa *Sacramentales penitentias* reuocaret; affirmantem, tametsi minimè dubitandum sit, inesse Pontifici potestatem à quocumque genere pœnæ absoluendi fideles; tamen exploratum esse, morem veteris Ecclesiæ fuisse, eam solum pœnam per Indulgentias condonari, quæ fuisset à Confessoribus iniuncta. Proinde, si ab his antiquis pœnitentiæ rigor adhiberetur ex præscripto Canonum ad id spectantium, futurum fuisse, vt reseruesceret languescens Christianorum feruor, & auctoritas Sacerdotum resurgeret, & Indulgentiarum existimatio mirificè refloresceret. Subdit, placuisse Pontificis animo consilium: sed cum Congregationi Pœnitentiariæ expendendam proposuisset, rem grauissimis adeò plenam difficultatibus visam esse, vt communi Consultorum nomine Cardinalis Puccius, summus Pœnitentia-

Pars I.

V

rius,

1522.

rius, fuerit Pontificem dehortatus, proposito periculo, ne Christiani populi nouum illum rigorem passuri non essent: adeoque ex huiusmodi consilio, recuperandæ Germaniæ loco, obsequentes Pontifici Prouincias perditum iri.

Athæc narratio veri speciem haud præferebat. Etenim vel Caietani mens erat, ut post renouationem grauiorum poenarum sacramentalium Indulgentiæ concederentur ad relaxandam *Purgatorij* poenam, huiusmodi afflictationibus respondentem, quæ Indulgentiarum vi fuisset deleta; & hoc pacto perdurabat integra difficultas, quam narrat Suauis fuisse prius ab eodem Caietano propositam. Vel intendebat, Indulgentiis remitti solum debitum iniunctæ à Confessario poenæ, perseverante debito cum ipso Deo per peccata contracto, & quod vi poenæ à Confessario impositæ delendum esset. At hoc pacto reualefcebat argumentum Lutheri, damnantis ex eo Indulgentias, uti noxias, quod vnicus earum effectus esset ægrotum liberare ab obligatione medicinæ salutaris adhibendæ. Quo argumento S. Thomas redarguerat eos Doctores, qui efficaciam Indulgentiis tribuebant solum à poenis Canonicis liberandi; præterquam quod verba in earum concessionibus usurpata ab Urbano II. à Concilio Claramontano, à Gelasio II. ab Honorio III. aliisque, palam faciunt, eos voluisse ab ea poena fideles absolueri, quæ responderet in *Purgatorio* illi Canonicæ poenæ, à qua Indulgentiæ operâ exolvebantur. Non potuit igitur Caietanus, tam egregius & Theologus & Aquinatis sectator, huiusmodi consilij auctor esse.

Vide Morinum de poenis lib. 10. cap. 22.

Verum quidem est, quod subiungit Suauis, cum tentaret Pontifex moderari eos prouentus, qui ob concessas à Pontifice facultates dati *Datarie* nomen fecere, in eas difficultates atque incommoda incidisse quas animo non præuiderat. Enimuerò pro aliquibus legum relaxationibus sumptus remittere, perinde erat ac disciplinam remittere. Nam sicuti pecunia vi quâdam omnia est; ita pecuniaria poena pluris æstimatur quâuis aliâ, quæ ab Ecclesiastico foro possit infligi: cui cum haud liceat, uti licet profano, Legum dissolutioni frangum iniicere ex ferro, opus est ut iniiciat ex argento. Præterea fideles leuare eâ pecuniæ solutione, quæ fit Pontifici ob diplomatum & facultatum concessionem, iuxta id erat, ac ærarium exinanire satis iam per se exhaustum, & quidem tempore summæ indigentia; simulque euertere tot honestorum hominum fortunas, qui bonâ fide coëmerant munera hisce prouentibus innixa.

Nec satis erat antecedentium Pontificum culpæ rem vertere; Etenim,

Etenim, ut hoc ita sit, non idcirco iis qui succedunt, licet facta infecta reddere; sed par est medicum imitari, qui nactus corpora præcedenti intemperantiâ debilitata, non perinde illis consulit ac si essent valida; sed posito ex intemperantia damno, quàm saluberrima possit pro rei conditione medicamenta præscribit. At insuper verum est, hanc morbi speciem, ut in aliis compluribus vsuuenit, non tam Principis vitium esse, quàm Principatus, imò & hominum vniuersè. Et primò quidem expendamus aliorum ditiones, & obseruemus, an ferè omnes ad statum deteriorem redactæ sint quàm Pontificia; seu de profana sermo sit, quæ ad subiectos illi populos coarctatur; seu de sacra, quæ vniuersum Clerum Catholicum complectitur. Profana Imperia, quæ naturâ, quæ consuetudine per successionem continuantur; ac proinde illorum Principes possunt ad plurimas ætates sua consilia extendere, iisdem profutura. At verò Pontifices ferè senes eliguntur, ac planè certi, post breuem eorum vitam successurum Pontificem sibi non præuisum, atque in pluribus à decessore discrepantem: quod uti alioqui plurima maximaque confert commoda, ita hoc parit incommodum, ut nequeat hic Princeps longè prospectum capere ad ea rebus publicis ad mouenda remedia, quæ diuturnam postulant curationem.

4 Et tamen ararij angustia communia cunctis magnis Principatibus sunt incommoda, tametsi ab hoc peculiari incommodo immunibus. Cuius rei euidentis est ratio. Quicumque Princeps, quò avaritiæ notam euitet, perinde quasi citra indigentiam vectigalia à subditis exigat, oportet ut quidquid à sua ditione collegerit, totum expendat, satis modico contentus arario. Cum autem superueniat interdum noua pecuniæ difficultas ad sumptus extraordinarios, necesse tunc est aliunde argentum conquirere, adeoque alia onera populis imponere. Ex his verò minima pars ad Principem confluit, maxima per aquæductus disperditur, antequam in fontis alueum influat. Ut leuiora sint huiusmodi onera, minusque intolerabilia, imponuntur vel perpetua, vel diuturno tempore duratura; ex quibus fundus constituitur, cuius in fructibus, pro ipsorum perpetuitate seu diuturnitate moderatis, nititur securitas prouentuum ingentis pecuniæ, quam præsentem ac totam simul à mercatoribus Princeps accipit, quæ vrgenti necessitati satisfaciat. Cessante eâ extraordinaria necessitate, exempli gratiâ, belli gerendi, emunctum remanet ararium, & ordinarij redditus diminuti ob accepta à militibus detrimenta: adeò ut vix liceat à nouis populorum oneribus temperare, nedum releuare iam imposita; quandoquidem ipsa splen-

3522. splendoris atque Aulae Principis diminutio, spectaculum euadere nimis deforme, nimisque ingratum vel ipsis subditis, in quorum leuamentum induceretur. Ita paulatim augentur variorum generum tributa, iam illis oppignorata, qui tributis tamquam vadibus acceptis, praesentem pecuniam dedere: ac proinde, si eorum postmodum fieret reuocatio, fides publica violaretur, & omnis praecederet aditus Principi ad comparanda subsidia in huiusmodi angustis deprehensio.

Neque tamen ob ea incommoda humana Respublica eueritur, ut experientia liquet; non solum quia fortuiti casus, rerumque humanarum vicissitudines citra Principis fraudem e medio tollunt, prouentus qui ex oppignoratis fundis hauriebantur, unde iisdem spoliantur emptores; quemadmodum plane contingit emptori casus, ubi fluius eius fundum absorbeat: sed etiam, quia reipsa, quaecumque tandem imposito vectigali, semper penes subditos Principis pecunia persistit; adeoque dum emunguntur alij, alij pinguescunt, & vniuersa Communitas, quae totum quiddam est, eundem iugiter obtinet rerum statum.

Quamquam autem, quod spectat ad Pontificem, haec tributa, ab omni Christianorum genere collata, videantur confluere ad dicendos tantummodò Pontificiae ditionis populos; reuera tamen haec ita se res habet. Etenim satis constat, hos non esse locupletiores praeter alios, nisi quantum fert moderatius eorum regimen, statusque pacatior supra quam vsuuenit profanorum Principum ditionibus. Huiusce rei ratio ex eo petitur, quòd Romana Aula, quae his collationibus totius Christiani Orbis fruitur, conflatur iisdem ex totius Christiani Orbis hominibus: & quamuis plures in ea Itali numerentur, quam Transmontani, pluresque ex Prouinciis subiectis Ecclesiae, quam ex aliorum Principum ditionibus; non tamen discrimen inde ortum discernitur paupertatis aut opulentiae, si totius Catholici populi amplitudo spectetur. Quapropter, qui se à Pontificis obedientia subduxere (prout alibi considerauimus) pecuniosiores certè non sunt vel alius qui Pontifici nunc obtemperant, vel ipsis quo tempore illi obtemperabant.

Haec igitur ratiocinatio, sapientissimo experientiae magister deducta, satis poterat nouum Pontificem admonere, eius animi feruentiora consilia, esse formas quasdam abstractas, speculatas quidem speciosas, sed subiectae materiae conditionibus minimè accommodatas: adeoque earum plurimas, à quibus ille antè tamquam à quibusdam monstrosis abhorrebat, iam esse minimum meliorum

lorum inter ea quæ fieri possent: quod sanè penes prudentes rationem induit boni, & laudem, & honestatem.

1522.

8 Est pariter veritati consentanea ea ratio, quam Suanis asserit à Soderino Cardinali propositam Pontifici; Emendationem *Datariæ*, aliorumque Ecclesiasticorum Romæ Magistratuum, hæreticorum conuersioni parum esse conducibilem. Cum enim illi honesti gratiâ nequaquam mouerentur, huiusque Principatus non restitutionem, sed dissolutionem percuperent; numquam eorum libidini satisfactum iri, nisi Romanus Pontifex in ordinem cum ceteris Episcopis redigeretur. Quin ex eo quod ipsorum causâ emendatum fuisset, plausum auctoritatemque apud populos sibi comparaturos fuisse; gliscente in dies ipsorum audaciâ ad efflagitandas res, vulgò quidem speciosas, sed reuerà contra ius falsque, & quæ peragi planè nequirent: atque ita experimento compertum esse, moderatis concessionibus iratum quidem populum quandoque placari posse, perduellem non posse: adeoque perduellionis incendium non nisi vel terroris gelu, vel sanguinis pluuiâ restingui. Verumtamen non idcirco emendationes congruas esse omittendas, quæ plurimum valent ad bonitatem propriæ causæ in conspectu generis humani comprobendam, & ne ad rebellantium signa etiam malè affecti transfugiant; sed oportere cuncta peragi per quamdam voluntariam moderationem, quâ patefiat, sponte consuli subditorum obsequentium leuamento, non vi compelli ad contumacibus satisfaciendum. Quod quidem abundè præsticit Romana Ecclesia, abusus plurimos resecando, moresque ac disciplinam reparando, quando hæreticorum factio tam apertè implacabilis grassabatur, vt nemo prorsus nouas leges vtilitati potius recuperandi perditos, quam studio perficiendi probos, posset adscribere.

9 Tunc itaque Pontifex à re præsentī sibi statuit ordiendum; temporis consilio relictis Constitutionibus, in posterum profuturis. Quapropter & Indulgentias perparce concessit, & quæstuosæ in facultatibus indulgendis liberalitati modum adhibuit. Simul etiam Nuntium in Germaniam ad Conuentum, absente Cæsare Norimbergæ coactum, destinauit Franciscum Cheregatum, Vicentinum, cuius suprà facta est mentio, * & cuius operâ antea Cardinalis Suedunensis, postea verò Adrianus Cardinalis Cornetanus, vsi fuerant in grauibz negotiis peragendis, variisque legationibus apud multos Europæ Principes obeundis, quemque dein etiam Leo Decimus prius ad Regem Angliæ miserat, inde duobus ante obitum

* Hoc-tum apparex ex literis diplomatis, aliisque scripturis, communicatis Auctori à Cheregatorum familia.

1522. annis ad Carolum Hispaniæ Regem, ut cum eo de controuersis transigeret, quam Vrfini Leonis cognati agitabant super quibusdam oppidis Carolo subiectis. Per eam ille occasionem egerat in Hispania cum Adriano, in cuius Pontificatu eam fruebatur prærogatiuâ, quâ pollet apud nouum Principem, quisquis ab eo inter plures ignotos idoneus agnoscitur.

CAPVT VII.

Mandata Nuntio Cheregato præscripta.

^a Scripturæ hic citatæ leguntur in libro, cuius titulus est, *Fasciculus rerum exspectandarum & fugiendarum*, in præf. to an. 1533. & in 1. tom. Const. Cæsarearum à Goldasto hæretico. ^b Diploma est 9. Septembris 1522.

DVo^a potissimum Cheregato iniuncta: ^b Hungariæ à Turcarum aggressionibus defensio, & Germaniæ à Lutherani contagione curatio. Nos de postremo loquemur, quippe ad nostrum argumentum spectante.

Scriptit Pontifex ad Conuentum vniuersè diploma, quo querebatur, non modò vulgus, sed plerosque nobilium, Cæsareo Edicto neglecto, Lutherani impietati fauere; adeoque Sacerdotum bonam diripi (quod fortasse, aiebat ille, hisce tumultibus præcipuum fomitem præbuerat) cunctisque legibus Ecclesiasticis simul ac profanis obedientiam abrogari. Præmonebat, incassum eos auri sanguinisque profusione victoriam ab externis hostibus reportaturos, dum tabificum schismatis hæresisque venenum intra ipsorum viscera nutritur. A se quidem, cum in Hispania degeret, & Cardinalis esset, magno doloris sensu audita fuisse tam graua Germaniæ suæ mala; sed ipem etiam conceptam, futurum fuisse, ut breuè tum ipsa errorum stoliditate, tum hereditaria nationis pietate profusè extinguerentur. At verò, cum cerneret illius pestiferæ plantæ ramostam latè diffusos, se ob oculos ipsis ponere, quantà Germanici nominis ignominia finirent sibi fucum indigne fieri à fraterculo apostata, qui deserta semitâ, tot præclarissimorum Sanctorum vestigiis trita, & innumerabilium Martyrum sanguine stratâ, gloriabatur, ut impius olim Montanus, sibi vni Spiritum sanctum affusum; Ecclesiam verò vniuersam iactabat ad eam usque ætatem in tenebris iacuisse obuolutam. Proinde eos adhortari, ut omnem operam industriamque conferrent, ad Lutherum eiusque affectus ad veritatem Catholicam reuocandos. Vbi verò obdurati persistenter, resecandos, ut membra iam putrida, à sano corpore. Ita duos fratres seditiosos Dathan & Abiron à tellure viuos absorptos ob indignationem diuinam; Dei que iussu capitali poenâ puniri hominem, Sacerdotis imperio detrectantem: ita Apostolorum Principis

cipis imperio Ananiam ac Sapphiram, sibi contra Deum mentientes, subitâ morte correptos: ita veterum Imperatorum vindice pietate Priscillianum ac Iovinianum hæreticos ferro sublato: ita hæretico Vigilantio mortem corporis, ne periret animus, à S. Hieronymo exoptatam: atque ita nuper ab ipsorum maioribus Ioannem Hussum & Hieronymum Pragensem flammis traditos; qui nunc rediuiui quodammodò respirabant in Luthero, ipsorum nomina summâ veneratione prosequente. Postremò suam omnem opem, vitamque ipsam offerre, quò illos aduersus infidelium tutaretur impetum. Cetera ex iis intelligerent, quæ suo nomine Episcopus Aprutinus exponeret, iam à mense Septembri, vt ibi patet, Nuntius à se nominatus. Vnde falsò eum Suauis appellat (quod suprâ obseruatum est) Episcopum Fabrianensem, narratque eundem initio Nouembris Nuntium fuisse designatum.

3 Præter hoc commune diploma, data sunt etiam ipsi Cheregaro mandata, de iis omnibus quæ Pontificis nomine ad Conuentum deferret. Hæc mandata (siue id ex Adriani nimis ingenui voluntate fieret, siue ex indole apertissima Cheregati, ideoque Pontifici accepta) scripto sunt ab illo Conuentui communicata: vnde postea typis impressa, simul adiectis ad eadem responsionibus. Vtraque à Suauis narrantur, sed per dicendi formulas quàm maximè Romanæ Sedi obtrecentes.

4 Hæc erat mandatorum summa. Primò, rationes afferret, præter contentas diplomate, quibus impellerentur ij Principes ad opprimendam neruis omnibus subortam hæresim, suorum maiorum exemplis insistentes, ex quibus nonnulli suis manibus Ioannem Hussum in flammis coniecerant. Rationum hæc erant capita; Iniuria, quâ hæresis afficiebat in primis Diuinam Maiestatem; deinde suorum maiorum memoriam, quos vt expertes veræ Fidei orco damnabat: Clades, quas illa inferebat Germaniæ per tot latrocinia, direptiones ac cædes: Perduellio, quam in Principes legitimos moliebatur; nam quo pacto legibus profanis parceret, qui sacras proculcabat? sineretne intactos laicos, qui violabat Sacerdotes? Denique hanc sectam artibus vsam esse similibus Mahumetis artium in effrænata licentia, adeoque similem animi propensionem præferre, ac euentum similem minitari.

5 Addebatur; Frustrâ obtendi, Lutherum inauditum à Pontifice fuisse damnatum; eam quippe defensionem adduci posse, quatenus puniretur vt reus ob prædicationem, euulgationemque peruersæ doctrinæ, vbi facti agitur controuersia; non quatenus spectatur veritas

1522. veritas aut falsitas sententiarum, vbi res procedit ex auctoritate Ecclesiæ atque Sanctorum, credendo, non probando, vt Ambrosius loquitur. Præsertim verò cum eadem sententiæ ab Occumenicis Conciliis damnatæ fuerint, quorum definitiones si tunc in dubitationem redirent, iam nihil firmi, nihil inconcussi in Fide perstare.

Mandauerat præterea Cheregato, vt ipse liberè fateretur, cognoscere Pontificem, eam rerum perturbationem nihil aliud esse, quam supplicium inflictum à Deo noxis præcipue Sacerdotum & Præfulum; ac proinde (vt obseruauit Chrysostomus in eo quod egit Christus in Vrbe Hierosolyma) flagellum à templo inceptisse, cum prius capiti quàm ceteris infirmi corporis membris mederi par esset. In eam Sedem aliquot iam annos quædam vitia irrepsisse, abusus in rebus sacris, in legibus violationes, in cunctis denique peruersionem. Mirum non esse, si morbus à Capite reliquas in partes defluerit, nimirum à Summis Pontificibus ad minores Antistites: eos omnes peccasse, ac proinde oportere submittere animos, & dare gloriam Deo, atque vnumquemque semetipsum iudicare, ne à virga Diuini furoris iudicaretur. Quod ad se spectaret, statutum sibi esse Curiam reformare, vt inde sanitas initium duceret, vnde morbus inceptat; ad quam reformandam eò se strictius obligari putabat, quod ardentius à cunctis id expecti intelligebat. Se, vt alias indicasse Cheregato sibi videbatur, numquam eam dignitatem ambiuisse, multoque libentius in vita priuata, ac secura quiete Deo ac sibi fuisse vacaturum. Quin præterea Pontificiam Tiaram vltro repudiaturum fuisse, nisi ad eam suscipiendam Dei timore coactus esset, sinceram electionis suæ formam, & periculo schismatis vbi se subtraxisset. (Et reuera in eius Vita narratur, cum ad vesperum nuntium suæ electionis accepisset, eam noctem ingram fluctuasse ancepit, assensurusne esset an dissensurus.) Prosequitur, se ceruices submittere celsissimæ dignitati, non dominandi cupiditate, neque propinquos locupletandi; sed quò Diuinæ voluntati obsequeretur, quò deformatam eius sponsam reformaret, quò subueniret oppressis, doctos ac probos viros, qui ante iacuerant, erigeret ac exornaret; omnes denique boni Pontificis partes expleret. Neminem tamen mirari debere, si tam citò perfectam emendationem haud cerneret: cum enim inueterato morbo, variisque malis conflato mederi opus esset, lentè ac pedetentim agendum; priusque occurrendum grauioribus malis, ac periculo proximis, ne festinatio ipsa cuncta simul reformandi, cuncta

potius perturbaret. Doceri nos à Philosopho, subitas omnes mutationes esse periculosas, & verissimum esse sacrum prouerbium: *Ellicere sanguinem, qui nimium emungit.* 1522.

7 Quoniam autem Cheregatus monuerat, grauiter fuisse conquestos Germaniæ Principes, quod Sedes Apostolica identidem violasset quæ cum ipsis iam concordauerat, iussit illum Pontifex respondere: Eas violationes sibi pariter displicuisse, dum priuatus esset; adeoque fixum sibi esse in animo, vel ipsis non petentibus, ab ea se semper abstinere; tum vt suum cuique ius seruaretur, tum quia ipsa humanitas exposcebat, vt non modò non laderet, sed promoueret suam inclutam Germanicam nationem.

8 Mandabat etiam, vt se faceret certiorum de viris doctis ac probis inopià laborantibus, quod eorum egestatem leuaret, Sacerdotio in eos potius sponte conferendo, quam in homines indignos, vt alias factum esset. Iussit etiam eum sedulo curare, vt Principes in responsis ad sua diplomata singulis data, perscriberent, quibus potissimum modis & artibus existimarent huic pestulenti sectæ posse obuiam iri.

9 Huiusmodi mandata, sicut aperte declarant Adriani probitatem, eius vitæ æquabili tenore comprobant, vel ex ipsius. Suauis testificatione; ita apud plerosque maiorem in eo prudentiam circumspeditionemque desiderabant. Visus est inprimis nimium credulus Adrianus satyricis Aulicorum assentationibus, qui per vituperationem Principis recenter defuncti, apud successorem profundunt odia in eum, qui cupiditates ipsorum minus expleuit, simulque tamquam Reipublicæ restitutorem eum palpat, cui illas explere iam licet. Ceterum quoniam poterat verè dici, Virtutem atque doctrinam viuo Leone Pontifice iacuisse, cui mille planè calamis opposita laus amplè tribuitur? Quod si eius ætate nec omnes digni præmiis ornati sunt, nec omnes indigni præteriti; quis, quæso, Princeps latæ dominationis se iactiter, certam distinctamque singulorum hominum notitiam ita assecutum, vt hoc incommodum vitare potuerit? Profectò cum ea optima voluntate Adrianus in hoc genere Leonis gloriam non æquauit.

10 Ea quoque tam acerba proximè antecedentium Pontificum reprehensio, plerisque ardor visus est iusto vehementior. Non quod in quibusdam illi offendissent, idcirco ingentibus virtutibus caruere, vt suis in locis ostendimus. Pietate quidem impares Adriano fuere; sed aliis dotibus præstare, minùs quidem possessori proficientibus, sed publicæ salutis fortasse utilioribus. Experienciâ com-

Pars I.

X

pertum

1522.

pertum est, non modò Romanum Pontificatum, sacrâ profanâque dominatione permixtum, & multis grauibûsque de causis ciuili prudentiâ summè indigentem; sed regimen modici Ordinis Religiosi, quantumuis simplicis ac formæ leuioris, meliùs regi à quodam prædito mediocri probitate cum eximia prudentia coniunctâ, quàm à sanctimonia modicæ prudentiæ compote. Quapropter, ut ipsa sanctitas in subditis cõseruetur, non tantum in sanctitate, quàm in prudentia momenti est. Optimum enim uerò esset, Præfulem utrâque præcellere; sed necesse est is eligatur, non inter Platonis ideas, sed inter homines in terris degentes, ipsiisque electoribus notos, & tum ex lege, tum ex consuetudine regiminis capaces.

Insuper, etiam si Pontifex ea sentia in animo haberet, liberioris tamen quàm par erat sinceritatis fuisse visum est, ea Conuentui patefacere; & vel ab ipso, vel ab eius Nuntio scripto proponi. Satis mouerat, in eo cõtù, multoquæ magis in vniuersa Germania, cui mandata Nuntio iniuncta divulganda erant, complures adesse Romanæ Fidei aduersarios; qui libenter accepturi essent eam confessionem dimidiatam, ut contigit, hoc est, quâ Romanos Pontifices accusabat; non quâ Lutherum damnabat. Quare satius erat, vitium factò tantummodò redarguere, adhibito per Pontificem quantum fieri poterat remedio; de suis verò Decessoribus solum dicere: Cum se laterent certæ temporum rerumque conditiones, quibus ea peracta fuerant, & è contrario minimè lateret, aduersus Principes recens extinctos mortalium nequitiam perperam oblatrare; nullam sibi aut obligationem esse ad eos defendendos, aut probationem ad damnandos: comperisse quidem, multos abusus inductos, fortasse tum temporum necessitate, tum improbitate ministrorum; quibus abolendis operam impensurus esset. Hoc pacto priorum Pontificum existimationi nauiter ille consulisset, Germanorum querelis satisfecisset, & vnâ cum charitate ac prudentia veracitatem copulasset. Qui loquitur aduersus quàm animo sentit, humanæ societatis commercium labefactat, perditque præcipuum instrumentum negotia prouehendi, quod est fides: quicuncta cordis arcana patefacit, donum prodigit sibi traditum à Natura, quod imperuium illud effecerit, & arma quibus munitur, cum hoste communicat.

Postremò, ut multi rebantur, aberrauit non nihil Adrianus ab officio perfectæ prudentiæ, in exquirendo consilio ab singulis ad quos scripserat. Satis erat, si Nuntius per se audita singulorum consilia Pontifici significaret, nullâ illi iniectâ palàm necessitate

ea per se ipsum excipiendi. Cunctis permittere, ut sua promant consilia, perinde Principi est, ac suas aures exponere audiendis oblocutionibus sibi indecoris. Quod si nimis excellat auctoritas Consiliarij, consilium quodammodo in necessitatem migrat. Praestat igitur edoceri quidem de iis quae singuli proferunt, sed paucos consulere exploratae fidei, sinceritatis ac prudentiae; horum verò consilia seu admittantur, seu respuantur, grata sibi acceptaque semper habere.

13 Sed magis adhuc ille reprehensus, quod mandata Conuentui communicauerit, ac proinde omnium simul sententias exquisierit, tum quod illius coetus potentia, & ea species publice dandi consilij Pontificem urgebat ne illud omitteret, Principes verò, ne omitti sinerent; tum quod, cum illi interessent Conuentui varia hominum genera diuersis inter se studiis variantium, eam quisque praenoscebatur comprobaturus fuisse malo publico medicinam, quae suo priuato bono prodesset, atque alterius alter petitionibus assensurus fuisse, quod suis alter inuicem assentiretur.

14 Huic postremo malo ex parte obstitit, non solum varietas, sed oppositio studiorum in iis qui conuenerant ad Comitia; promouentibus aliis Ordinis profani commoda, aliis Ecclesiastici, in quo ipsi recensebantur. Atque hinc effectum est, ut communis responsio, sicuti narrabitur, admodum moderata prodierit: per eam tamen rogabatur Pontifex, ut postulationibus profanorum Principum satisfaceret, separato libello proponendis; qui post Nuntij discessum conscriptus, & ad Pontificem missus titulum habuit, *Centum grauamina*, propterea quod centenis rerum capitibus querebantur, ab Roma Germaniam, & laicos ab Ecclesiasticis grauari. Quibus omnibus postulatis si Pontifex indulgisset, eius auctoritas deferta iacuisset; & dum recuperandis laicis, & reconciliandis haereticis studeret, obsequentium sibi Germanorum Antistitum iacturam fecisset.

*Conuentus responsio; & quid contrà responderit Cheregatus.
Eius abitus: ad eundem literæ Saxonis. Et Lu-
theri VVittembergam reditus.*

Pontificis diplomati, ac mandatorum summæ respondit Conuentus libello quem diximus. In eo Ferdinandus Archidux, frater Cæsaris, eiusque locum tenens, & cum ipso cuncti Ordines, post officia gratulationis ac reuerentiæ erga Pontificem, affirmabant (quod Suauis de industria oblitus est) se non minùs quàm Pontificem dolere ex animo, atque auersari impietatem, turbamenta, pericula Christianæ Religionis, à Lutherana ceterisque sectis profecta: quidquid remedij à sua ipsorum moderatione conferri posset, libenter id præstituros, Pontifici & Cæsari omnem obedientiam profitentes.

Addebant, fuisse se retardatos, ne diploma Pontificium, Editumque Cæsareum exequerentur, à validissimis causis, quò maiora euitarent incommoda. Etenim cum longè priùs persuasum, & tunc etiam à Lutheri libris impressum fuisset animis innumeræ multitudinis, Germaniam plurimis Romanæ Curix abusibus grauiter oppressam esse, si ad eorum obseruantiam populi cogerentur, tumultuatos fuisse aduersus eadem, quasi confecta ad veritatem Evangelicam conuellendam, memoratosque abusus confirmandos; ut ipsis Principibus variis ex argumentis liquebat. Adhibenda ergo esse opportuniore remedia. Hic verò confessionem, promissionemque Pontificis, inter mandata contentas, paucis modestisque verbis memorabant: vnaque adiciebant; cum Pontifex præseferret animum adeò firmum, obseruandi fauendi que pro sua virili parte *Concordata Germania*, non posse ipsos quoque non vehementer incendi veræ pietatis ardore, & erga parentem optimum charitate, præsertim reipsa iam opus aggressum. Pergebant; à Pontifice entæ se petere ut articulis satisfaceret (quod iam significauimus) quos profani Principes proposuissent.

Deinde agebant de *Annatis*, hoc est de annuo prouentu, quem post obitum cuiusque Episcopi Romanus Pontifex solet exigere, dum nouum illi Ecclesiæ sufficit: asserentes à Germanis Principibus fuisse in eo consensum per aliquod tempus sub conditione, dummodò in bella contra Turcas pecunia impenderetur; quod

neuti-

neutiquam præstitum fuerat: ac proinde satius esse, ut in posterum eadem à Cæsareo fisco exigetur. Quæ postulatio reipsa conficiebatur, ut legitimus ille fructus, ad id temporis Pontifici persolutus, non in sola Germania, sed in ceteris Christianorum Regnis pro Decimis Sacerdotiorum, à Pontifice ad Cæsarem traduceretur; quo pacto an tutius in opportunos usus conuertendus foret, pro se quisque pernoſcit. Et quod spectat ad bella contra Turcas; ubi hoc etiam verum esse concedatur, eo scilicet nomine fuisse inductas Germaniæ *Annatas*; tametsi huiusmodi bella singulis annis non gerantur, nihilominus quotiescumque ea gesta fuerant, numquam omiserant Pontifices valida Germanis auxilia suppeditare, idemque cum aliis Christianis Principibus gessere. Unde certum est, si multi simul anni connumerentur, Pontificis sumptus in hisce bellis, *Annatarum* proventum longè transgressos.

4 Verum, quod potissimum pro certo ponitur, prorsus vanum est. Nam memoratos proventus nec ex ea nec ex alia conditione Pontifex accipit, neque ex consensu profanorum Germaniæ Principum; quin illi ex Sacerdotiis totius Christiani Orbis tamquam Decimæ exiguntur, quibus summus Sacerdos, aliique minores Ecclesiastici sustententur, ut iam disseruimus. Cui certè opus est pro Christianæ Gentis communi bono, non modò Pontificiam Aulam instruere plurimis eximiis ac nobilibus ministris; sed suorum Senatorum indigentiam subuenire, tot Nuntiis sumptus præbere, tot miserorum fortunas erigere, totque de Republica benemeritis præmia opportunè largiri. Hoc autem ius ab eo trahit originem, quod Deus ipse statuerat in veteri Testamento. Præterquam quòd, cum Pontifex Romanus hæc emolumenta solùm colligat ex Occidentis Sacerdotiis, vel solo nomine Patriarchatus Occidentis ea iure colligit, ad quem ex Canone sexto Nicenæ Synodi contendebat Lutherus Pontificem coarctare. Quantò autem huiusmodi exactio minor sit quàm Decimæ, quæ in annos singulos penderentur, nemo est quem lateat; non solùm quia nouæ Sacerdotiorum traditiones rariùs fiant quàm quinto quoque anno (prout opus foret, quòd dimidium fructus annui, vnius anni partem decimam exæquaret) sed quia nihil exigitur ex plurimis Sacerdotiis, *delapsis*, ut aiunt, *ad manus mortuas*; neque ex iis, quæ ex veteri taxatione *viginti-quatuor ducatus Camera*, ut vocant, non excedunt, quamuis reuerà multò maioris emolumenti sint; tum denique quia ex aliis exiguntur secundùm veterem æstimationem, longè inferiorem vero proventu.

1522.

In *Germaniæ Concordatis* inter Nicolaum V. & Fredericum III. aliosque Principes Imperij, tam sacri quam profani Ordinis, continetur *Annatarum* exactio absque conditione memorata; quemadmodum pariter absque huiusmodi conditione eas perfoluunt reliquæ nationes Christianorum. Quod si forte Germani Principes profani aliquid in eo genere inter se statuisent, non proinde Pontifex obstringeretur, qui nec eorum Decretis consenserat, nec ipsorum consensum quæsierat, in re ab eorumdem arbitratu minime pendente, nec ab ipsis pendenda. Verum post primam huiusce mei Operis editionem, in lucem publicam prodire doctæ Prosperi Fagnani *Lucubrationes super Decretalibus*, ubi disputatur generatim de Iurē Pontificis in his *Annatis* exigendis, * per rationes adeo & factis & iure firmatas, ut quicumque ausit in posterum dentes exercere quibus mordeat, simul oporteat carere sensu quo percipiat.

* In repetitione cit. præterea tit. *Ne Prælati vices suas. num. 6. vique in finem.*

Pergebant: Cum Pontifex ipsorum consilia exposceret, quibus iretur obuiam Lutheri erratis; cumque ipsi animaduernerent, non mediocrem morum depravationem, tum Lutheranâ doctrinâ, tum aliunde pariter inductam, atque ingentia imminerent pericula à Turcarum tyrannide; saluberrimum existimabant consilium, si Pontifex cum Cæsaris consensu intra annum, ubi fieri possit, Concilium congregaret in aliqua Germaniæ Vrbe, veluti Moguntiz, Colonia, Argentorati, Metis, vel alio opportuno in loco: in quo Concilio quicumque interesset vel ex Ecclesiasticis, vel ex laicis, posset ac deberet, amore quouis obice obligationis iurisiurandi, liberè promere quidquid e Christiana Republica iudicaret, non dulcia sed vera proponendo. Interim, ne quid turbaretur, daturos se operam, ut Saxoniz Septemuir, in cuius ditionem Lutherus eiusque nonnulli asseclæ se receperant, eos vetaret quidquam vel typis edere, vel scribere. Comitiorum quoque Principes curaturos, ut eo tempore in Concionibus piè placideque purum Euangelium prædicaretur, ac sacra Scriptura secundum interpretationem ab Ecclesia receptam & comprobata, subtilioribus quibuscumque prætermisissis, populorum captui minime congruentibus. Si quid verò à Concionantibus fuisset erratum, id leniter corrigendum; ne daretur occasio suspicandi, veritatem Evangelicam de industria præpediri.

Expostulauerat itidem Nuntius apud Conuentum, complures Sacerdotes ausos uxores ducere, & complures Religiosos sacrum habitum deponere. Respondent: Hæc delicta nullâ ciuili lege mulctari; proinde satis esse, si ab Episcopis anathemate, aliisque

pœnis Canonice punirentur: quod si iidem postea in ipsorum ditionibus aliis in rebus deliquissent, adhibendam à Principibus curam ne abirent impunes. 1522

8 Postremò Archidux & Conuentus Pontificem obsecrabant, uti res suprà recensitas exeeperet, tamquam ab animo Christiano, pio, sinceroque profectas; cum in ipsis præcipuum votorum esset felicitas & incolumitas Ecclesiæ Catholicæ Romanæ, ac supremi Pontificis, cui se obediens obsequentesque filios profitebantur.

9 Nuntius, qui (ut aliquibus videbatur) ambiguas quasdam voces nihil deducens ad opus, debuisset in sensum saniores, magisque sibi propitium trahere, atque interea nervos omnes intendere quod Lutherus opprimeretur, cœpit subtilius expendere verba responsionis, perinde ac si ea sibi licuisset pro libitu præscribere. Exposuit ergo, eâ responsione parum sibi, & minus Pontifici satisfactum iri, ac proinde velle se Conuentui significare ea quibus Pontifex assentiri non posset, nisi corrigerentur, explicarentur, atque augerentur.

Primum: Nec à Pontifice, nec à Cæsare, nec ab ullo Christianorum potuisse vniquam putari, huiusmodi causam obtentum iri, ne Diplomati atque Edicto in Lutheranos obtemperaretur, cum fuerit reipsâ compertum, eorum scelera postea in dies semper augescere; unde augendæ potius pœnæ quàm relaxandæ fuissent. Mala minimè toleranda, quod eueniant bona. Atque ut etiam memorata *Graua* verè à Romana Curia fuissent illata, non propterea satis excusari hæreticos, cum potius quæcumque damna perpeti debeat Christi cultor, quàm à Fidei communione secedere.

10 Hæc expostulatio multis haud sanè probata, cum falsò dicatur vniuersè, Malum aliquod tolerandum non esse, ne in maius malum incuratur; uti patet ex permissione meretricum. Satiùs fuisset, aiebant, ostendere, maius malum ex indulgentia provenire, quàm ex rigore seueritatis imminere. Nec appositè dictum, quamquam verissimè videbatur, debere populos grauissima quæque potius tolerare, quàm se à Fidei communione seiungere: sed consultius dictum fuisset, Tamen si voluissent detrectare incommoda, quæ sibi per Romanam Ecclesiam causabantur illata, potuisse id aliter consequi, quàm vera & antiqua dogmata deferentes, seque ab Ecclesia seiungentes.

11 Deinde satis opportunis atque appositis verbis reliqua capita prosecutus, ad propositam Concilij celebrationem respondit: Opinari se, haud eam Pontifici displicituram, modò illa refecarentur, quibus potuisset suspicio iniici, auctoritatis suæ coarctationem spectare.

1523. spectari; cuiusmodi erat, ut cum Cæsaris consensu celebraretur in una ex Urbibus nominatis: ut esset liberum: atque ut iis, qui interessent, vincula iurisiurandi, & quævis obligatio adimerentur. Quod spectabat ad primum: dixerunt aliqui, potuisse Nuntium acquiescere diuersis modis quibus de Pontifice ac de Cæsare loquebatur Conuentus; cum potuerit Concilium à Pontifice conuocari, solamque Cæsaris consensionem postulari: sine qua quis dubitaret unquam Pontificem coacturum illud fuisse, præsertim in Germania, & Germaniæ causâ?

De libertate; quis negabat, Concilium oportere esse liberum. Aliud est liberum, atque aliud effrenatum, & à suo capite minime pendens. Nec petebatur à Conuentu, ut omnia omnino vincula soluerentur; sed solum ut ea liceret cuique proponere, quæ in rem Ecclesiæ sentiret: quod, modò fiat opportunis conditionibus, nullo iurisiurandi nexu prohiberi potest. Præterquam quod tam per hæc, quam per reliquas conditiones, quippe quæ à Principibus proponebantur, tamquam de iis à Pontifice sententiam rogatis, & præterea profitentibus, & sub initium & sub finem responsionis, debitam Pontifici obedientiam, nihil eius auctoritati detractum esse velle significabant.

In Concionatoribus meritò Nuntius aliquem arctiorem nexum, & aliquid etiam plus subiectionis Ordinariis postulauit. Erga Typographos petiit, uti ex Decreto postremi Lateranensis Concilii ageretur; de quo Aleander scripserat, in Edicto Cæsareo nullam factam mentionem consultò, ne nouæ lites cicerentur, Germanis supra cetera frantum interdicti Cæsarei reuerentibus.

De Religiosorum Ordinum transfugis, coniugatisque Sacerdotibus, fuit aliquorum iudicium, potuisse Nuntium interpretari responsa ex petitionis sententia; videlicet, profanas Principum viros Ecclesiæ præstò futuras: ille verò progressus est ad exposcendam responsi declarationem; Cum enim (subiecit) ij characterem recernerent, quamquam in scelere prolapsi, soli Antistitem iurisdictioni subdebantur.

Illud ergo Nuntij scriptum ea rerum capita perstringebat, quæ multis haud opportuna visa sunt ut in deliberationem vocarentur minime congruentem; cum ita significaretur, iam animaduerti apud Principes in litem vocari. Non tamen ausim de illius facti sententiam ferre. Etenim rerum conditiones, interdum illi solam qui adest compertæ, tamquam necessaria persuadent ea quæ absentibus importuna videntur. Quandoque etiam, cum ea subsequantur,

tur; quædam res geritur, providere non licet; in causa sunt, ut à posteris tamquam imprudentia vituperentur, quod eo tempore proximè sapientia meritò habendum erat. Ceterum, tunc Conventus visum est nihil denuò respondere; sed, quod Suavis prætermittit, Edicto, * nomine Cæsaris de more quamquam absentis vulgato, in recessu Conventus die sexta Martij quædam loquendi formulæ sunt appositæ; quæ nullum quidem datæ responsionis caput reuocarent, sed tacite in rem Pontificis declararent aliquos ex articulis, qui ut ambigui Cheregatum commouerant: ac proinde omisere relaxationem à iureiurando, & obligationibus eorum, qui essent Concilio interfuturi; quasi per tale silentium post Nuntij oppositionem, ostenderent eam Pontifici à se proponi, sed non absolute postulari. De pœnis verò in coniugatos Sacerdotes, ac Regulares apostatas, ita locuti sunt, ut significarent nihil aliud à se intendi, nisi profanos Principes Ecclesiasticis Magistratibus dexteram vindices porrecturos.

16 Discessit Nuntius: & quidquid operæ ibi fuerat impensum, parum valuit ad deprimendam audaciam prædicantium. Huius rei causa ea certè non fuit, quam affert Suavis, hoc est, utramque partem fuisse pro re sua interpretatam decretum ambiguum, prædicandæ puræ veritatis secundum expositionem ab Ecclesia comprobata. Quin Lutherus * ad Saxonem scripsit, aliud de sua causa Norimbergæ, aliud in cælo decretum; tametsi in aliis eius literis encyclicis, * Decretum sibi favere iactitavit. Quinam autem eius significatio anceps esset, cum Conventus profiteretur obedientiæ debitum erga Romanam Ecclesiam ac Pontificem, Lutheri verò doctrinam impietatem appellaret? Causa igitur fuit idem tepor in animis executorum; qui sicuti antea viuidum illum Edicti Wormatiensis longè validioris ardorem extinxerat; ita facilius effecit, ut parum illud caloris, indebili Decreto Norimbergenfi consumptum, breui languesceret.

17 Interim Lutherus è sua latebra post nouem menses prodierat, Wittembergam regressus. Hoc ipsum à Saxone ille petierat: sed durius accepit responsum ob imminencia utrique pericula. At Lutherus satis expertus, se iam Saxonis animo potitum, rescripsit, Dei negotia rationibus humanis expendenda non esse: se compulsum ab eo Domino; qui non tantummodò, uti Fredericus, in corpus, sed in animum quoque dominabatur: ipsum Fredericum ita sentire, quòd adhuc esset imbecillis in Fide: à maligno dæmone iacta fuisse Wittembergæ quædam semina noxia, quibus se præsentè erat opus.

Pars I.

opus.

1523.

* Habetur de verbo ad verbum apud Beouillan. 1523. num. 3.

* In 2. tom. Lutheri.

* Sleidanus lib. 4.

1523.

* In 2. tom.
Lutheri.

opus. Atque ita eò contendit, nondum nouo responso expectato. Studuit deinde Septemvium lenire literis submissioribus, memoratam necessitatem distinctius explicantibus, * quæ post Conuentum scriptæ videntur.

Noxia femina à Luthero memorata spectabant ad Augustinianos Wittembergenses; apud quos, quamquam absente satore, mala seges excreuerat: adeoque decretum ab iis fuerat Missæ sacrificium de medio tollere. Facinus absurdum nimis visum est Duci, deditque negotium expendendæ rei quinque ex suis literatoribus, Carlostadio, Melanchthoni, Ionæ, aliisque horum similibus, qui omnes factum comprobarunt. Non tamen omnino acquieuit Septemvium; susceptoque medio consilio in Fidei negotio, quæ, viceret Theologicæ virtutes, medium numquam habet, decretum quidem permisit, sed in supremo Urbis templo, quod ipse considerat, iussit rem sacram more veteri celebrari: idque postea benium perseueravit, donec Lutheri virus totum corpus peruasit, adeoque in illud Wittembergæ cor, ut ita loquar, penetrauit.

Excitauerat Carlostadius, præter iam dictos errores, antiquam hæresim in sacras Imagines. Hæc neque volebat Lutherus improbare, quod sua etiam essent opinamenta; neque comprobare, quod non essent à se tradita, cum sibi gloriam integram ambiret Christiani Orbis à se reformati. Eapropter quæ solebat ingenij impotentia, moras omnes sui Wittembergam reditus præcipitauit: vbi non sententiam increpuit, sed modum turbulentum & importunum illius exequendæ. Itaque dum arbitrum agit, alienos sibi foetus adoptat.

Pontifex de hisce rebus edoctus, enixè studuerat ei parti mederi, vbi morbus sedem præcipuam fixerat, & vnde ceteris partibus suam tabem afflabat, hoc est Saxoniæ. Idcirco prolixas feruidasque literas ad Saxonem scripsit, quibus per graues, paternas, studioque flagrantibus formulas ponebat ob oculos ipsius erratorum deformitatem, cum tam graui Diuini Numinis ac Germaniæ offensione, cum iactura illius gloriæ, quam Carolus Magnus Imperator Adriano Primo Summo Pontifice comparauerat ex redacta ad Fidem Orthodoxam Saxonia, & cum turpi nota ingrati animi erga Romanam Sedem, à qua Gregorij V. ætatē Maiores sui ob ipsorum pietatem Septemviali dignitate fuerant exornati. Hinc illum hortabatur, ut alterius Caroli Caesaris ætate, atque alterius Adriani Pontificis, Saxoniæ pristina gloriæ restitueretur. Secundas etiam adiecit literas exquisitiùs conscriptas, ab ipso Nuntio illi reddendas. Sed cum Saxo Norimbergam non aduenisset, ad illum vnà cum suis eas misit Chere-

Cheregatus. Per hoc secundum diploma querebatur Adrianus, amanter quidem, sed libere, ab illo in Lutheri tutela minime obseruata, quæ Caietano Cardinali pollicitus fuerat; videlicet hominem à se punitum iri, ubi fuisset à Pontifice proscriptus, cum constaret ab ipso in suis ditionibus Lutherum detineri ac foueri, non solum post damnationem Pontificiam, sed post Edictum Cæsareum.

- 21 Iam verò Dux, ad diluenda obiecta, Ioannem Vmet Plucerinziū Aulicum Norimbergam legauit, cum epistola fidei effectrice ad Nuntium 15. Februarij, misitque cum eodem responsa generatim scripta ad Pontificem, aliaque Nuntio voce exponenda. Sed digresso Nuntio, antequam Plucerinzius eò peruenisset, quæ acceperat in mandatis à Saxone, per literas datas 24. eidem significauit. In his ad querelas violatæ promissionis respondebat: Si Caietanus Cardinalis benè meminisset, nihil aliud ei pollicitum fuisse Septemvrium, nisi effecturum se, vt illum Augustam adiret Lutherus ad rem componendam. Post reditum Lutheri Augustâ, habuisse quidem se in animo eum è sua ditione depellere, sed à Militio, quem Leo Decimus miserat, rogatum vt hominem retineret, ne tabem in alias regiones diffunderet. Fuisse ab eodem Militio significatum, eam causam à Pontifice demandatam Richardo Archiepiscopo Treuirensi, cuius iudicio semet subdere Lutherus paratus. Duce numquam Luthero fuisse patrocinarum, eique ne tum quidem patrocinari, vt iam declarauerat per literas ad Cardinalem S. Georgij scriptas (erat is Raphaël Riarius, Sixti Quarti Con sanguineus, & à quo Purpuram acceperat, Germaniæ notus ob legationem obitam in Hungaria) & coram significauerat Colonia Caracciolo & Aleandro. Indicabat autem hic ea responsa, quæ illis dederat, conantibus ad meliorem partem ipsum adducere, quæ impressa extant in II. Lutheri volumine, in quibus pariter continentur quæ cum Militio acta, & reliqua. Præterquam, quod tunc astimauerat Septemvrium, nondum vsque ad id temporis se certum fuisse redditum à Cæsare, an scripta Lutheri flammis addicenda essent: quod in præsentia dicere nequaquam licebat, Edicto Wormatiensi iam promulgato. Apposuit Plucerinzius, post Edictum Cæsareum abfuisse Lutherum Wittembergâ integrum annum; eò autem remigrasse infcio Duce, ac tunc etiam professum esse, se ad dicendam causam paratum, Proinde Saxonem se gessisse, vt probum & obsequentem Ecclesiæ Catholicæ filium decebat: quod si quis rem, vt ipse testabatur gestam, inficiaretur, se quacumque opus esset ratione repugnaturum. Hinc rogare Nuntium,

Exemplar
huius totius
extat in scri-
pturis Che-
regatorum.

3523.

vt Pontificem de re tota edoceret, simulque precaretur, ne aduersis narrationibus aures porrigeret. Hæ literæ palam faciunt, ad ea vsque tempora Saxonem abstinuisse à publica Lutheranæ hæresis professione, cum adhuc varia contumaciæ suæ tegumenta conquereret. Solent quippe magnæ mutationes ita in animis vt in corporibus paulatim crescere, ac demum ipsa impietas longè prius corde quàm vultu potiri.

CAPVT IX.

Adrianus VI. moritur, eique sufficitur Clemens VII.

* Non t. 3.
vt narrat
Suanis.

Maturè admodum Adrianus decessit, nimirum * 24. Septembris, vix anno peracto postquam Romæ sedit. Fuit sane optimus Sacerdos; sed Pontifex reuerà mediocris: apud populum verò, res ex euentu metientem, infra mediocrem, ob temporum iniquitatem: à Vaticanis Senatoribus supra meritum æquè æstimatus, cum euexerunt ad Solium; ac supra noxam Aulæ iniusus, cum in eo regnauit; ac supra verum incusatus, cum inde moriens descendit. Parsimonia ad Reipublicæ commodum adhibita infamiam illi peperit, tamquam aurum auarè cumulanti: sed ab ea infamia eundem liberauit in eius obitu ipsa quæstorum manus, quæ ne tria quidem scutorum millia ex ipsius arca numerauit.

Vide Totulium & Comitia illius electionis.

Adriani regimen viam strauit Iulio Mediceo ad Principatum obtinendum. Etenim, vt post mortem Leonis obstaculo illi erat inuidia recentis potentie, & præsumpta nimis opinio eum in sensu decessoris iturum, qui eiusdem consilio ductus credebatur, ita nunc inuidia in commiserationem migrauerat, & ipsa prælagio Pontificatus futuri consimilis illi quem eius Patruelis gesserat, adeo ipsi non oberat, vt etiam suffragaretur. Quò id percipiatur, scire oportet, fuisse initio datam operam, vt apud absentem Pontificem in suspicionem traheretur memoratus Iulius, * tamquam ad Gallorum partes conuersus. Postea Romam ingressus Adrianus, nactus quæ minus quàm nihil, hoc est, oberatum simul ærarium, & ære vacuum, faciles aures præbuit suspicionibus à Soderino Cardinali Mediceorum inimico blandè iniectis, nempe à Iulio denuntiatos ad se fuisse thesauros Leonis tempore expensos. Hinc Iulius Florentiam se receperat Pontifici minimè gratus: sed arripit illi fortuna. Interceptæ siquidem sunt Soderini literæ, adulterinis illæ quidem, sed facilis interpretationis notis exarata, quibus

* Literæ Adriani VI. ad Archiep. Colentinum 25. Maij 1522. inter Barberinorum Commentarios.

bus cum Gallorum Rege, de rebus Cæsari ac Pontifici haud parum officientibus agebat. Hæ literæ ad Iulium delatæ, & ab eo per Legatum Cæsareum ad Pontificem transmissæ, effecerunt, vt coniecto in carcerem Soderino, ac tamquam deceptore deprehenso, maledicis eius relationibus fidem abrogarit. Quamobrem reuocatus Mediceus Cardinalis, extinctâ iam inuidiâ, auctâque ex inuiso regimine hominis existimatione, per summa populi studia fuit exceptus, obuiam illi procedentibus Urbini Duce, aliisque primoribus, quamquam malè habitis à Leone. Cum autem subditorum sit, futurum regimen exoptare præsentì contrarium, quod existiment, maius malum id quod experiuntur, quàm quod vel experti sunt, vel experiri possunt, omnium vota adspirabant ad Leonis humanitatem, splendorem, pietatem, atque clementiam: præter quas dotes eos alliciebat in Iulio maior consiliorum grauitas, & minor erga genium indulgentia. Viridis ætas, quæ illi offecerat Comitibus antecessoribus, nunc eidem fauebat apud Senatores, iam expertos damna & incommoda tam brevis Pontificatus.

3 Quod si verum est, quod in quibusdam monumentis manuscriptis reperio de illis euentis, nihil adeò ad illum extollendum valuit, quàm adhibita semel ab eo moderatio, sibi, ne ascenderet, temperandi. Res ita se habuit. Pompeius Columna, inter Purpuratos Iulij æmulos antesignanus, nequiuerat impetrare à senioribus, ferè cunctis Gallicarum partium, vt Iacobatium promouerent, causantibus eum esse Cæsaris studiosum. Quà re indignatus exclamauit: *Ergo partium ductor, non Christi Vicarius creandus est?* Mox Iulium nactus petiit, vt aliquem ex iuuenibus suarum partium proponeret. Statim ille duos vel tres proposuit, nullâ sui habitâ mentione. Tum Columna, *Cur*, inquit, *temetipsum præteris?* Cui alter respondit, Nolle se pluribus inuitis suam rem promouere. Quâ Iulij moderatione adeò captus est Pompeij animus, vt confessum quantum satis esset suffragiorum, ad eius electionem conuerterit. Sic interdum vsuuenit, facilius obtineri dignitatem, dum eam per quietem expectamus, quàm dum per curriculum persequimur. Is verò, quod præferret clementiam quâ cum suis æmulis erat vsurus, Clementis VII. nomen accepit.

Sensa noui Pontificis de conuocando Concilio; & legatio Laurentij Cardinalis Campeggij ad alium Norimbergensem Conuentum.

Communis est fama, Clementi non fuisse in animo Concilium cogere, uti ad componendos Religionis tumultus in Germania Norimbergensis Conuentus postulauerat. Suauis, qui opiniones Pontificibus magis aduersantes amplectitur, duos profert peculiare causas huiusmodi Pontificiæ voluntatis propria ipsius commoda spectantes, tertiam verò vtilitati Pontificatus generatim consulentem. Altera ex peculiaribus est, exploratum fuisse Clementi, natales suos reuerà non esse legitimos, qui tamen legitimi in iudicio Leone regnante probati fuerant, quò ad Purpuram eueheretur: proinde vereri, ne id in Concilio sibi opponeretur, hoc est, ne legitimè creatus Pontifex videri posset. Contestatus equidem sum * alias, cum animum Clementis ceterorumque Pontificum præsens non intropexerim, ubi se alienos à conuocatione Concilij prodidere, non posse pro certo affirmare, quidnam eos ad id permouerit; præterea me non ignorare, in rebus grauissimis qualemcumque umbram quandoque in gigantis speciem grandescere. Quamobrem hinc expendam commemorata à Suauis pericula ex vero illorum momento, non ex imaginario, quod illis potuisset appingere phrenetica quædam anxietudo.

* In Apparatu.

Atque ut ordiar à primo periculo paulò antè memorato; aio illius formidinem suboriri non potuisse nisi in animo, qui iaculis etiam pictis terreretur. Prætermitto, legitimum Clementis ortum comprobatum fuisse nomine matrimonij clandestini, quod inter Iulianum & Florettam eius parentes intercesserat; ac difficulter potuisse umquam validis argumentis rei falsitatem conuinci, iam confirmatæ, ac Pontificiæ sententiæ roboratæ. Sed ut Suauis ipse fatetur, ortus legitimus nullà lege necessarius habetur ad ratam Pontificis electionem. Quapropter, nullus aderat titulus suspicandi, potuisse à Concilio, non vulgaris, sed exquisita doctrinæ hominibus conflato, tam inuolidam ac labantem quæstionem intentari Pontifici.

Specialis altera causa, quam Suauis adducit, in eo sita est, quòd Clemens per *Simoniam* Romanam Sedem inuaserit, quodque id palàm fieri potuerit à Pompeio Columna: ac proinde, cum Iulij II. Constitutio vim omnem abroget huiusmodi electionibus, tamen assensu

assensu consequenti comprobatis, veritum Pontificem, ne in Concilio eius creatio irrita proclamaretur. 1523.

4 Fieri potest, ut cum nemo rationis compos quemquam renuncio mulctaret sine legitima noxæ probatione, tam leuiter tamen inducantur nonnulli, ad Pontificem honestâ famâ spoliandum enormissimi criminis notâ, absque alia probatione, quam popularis confusique rumoris? Id semel si liceat, nullo cuiquam erit in pretio bona existimatio, cuius iactura excuiusvis linguæ temeritate dependeat. Ad hæc, in re nostra non solum accusatio non probatur ut vera, sed falsa penè conuincitur. Si Clemens huiusce rei sibi fuerat conscius, ausûmne vmquam fuisset timidum ipsius ingenium per offensas grauissimas (ut mox fusè dicemus) Pompeium Columnam incendere ad rem patefaciendam? Is verò si potuisset hoc manifestum facere, quis inducat in animum, eundem non fuisse cohonestaturum huiusmodi nomine contumaciam suam post Clementis admonitionem, bellumque in Pontificem illatum, contemptum sententiæ quâ Purpurâ exutus est, expugnationem Urbis, & captiuitatem Pontificis, Pompeij causâ peractam? Nonne telum adeò robustum communicasset cum Cæsare, quando is non factis minùs quam literis Clementis laceffit, tantâ indignatione ac tam minaciter illi respondit, ut paulò post enarrabitur? Atqui in tam infensorum animorum æstu nemo vmquam, nisi fortè per aliquam priuatam obtredationem, nomen auctoritatemque veri Pontificis ei denegauit. Et tamen ad id negandum opus non erat, ut per Concilium Clemens abrogaretur, si alioquin in eo valuisset Iulij II. Constitutio: hæc enim *Simoniacum* non damnat quasi per legitimam sententiam è gradu Pontificio deiciendum, quod nullâ humanâ lege fieri potest, numquam supremum Principem suâ vi obligante; sed electionem ipsam irritam facit, impeditque, ne qui eligitur, verus Pontifex euadat, ac simul ad nouam electionem indicit Comitia, nullâ prius latâ sententiâ, quâ *Simonie* reus legitime denuntietur.

5 Reperio quidem, Principum aliquem conatum insinuare Clementis animo pericula ipsi à Concilio impendentia, quò sibi deuinctum detineret iniecto metu, ne ipsi Principes, publicæ necessitatis colore urgentes Pontificem, adigerent ad Concilium celebrandum: sed comperio, responsa eius iussu tradita eam præferre animi securitatem, quæ sanè ab innocentia progigni solet.

6 Subnectit Suauis, præter duas hæc peculiares causas, Clementem prius etiam quàm esset Pontifex, abhorruisse à Concilio eâ tempe-

In fine Epistolæ Gilberti ad Langum Nuntium in Angliâ, in 2. Tom. Letter. Principum.

1523. tempestate, tamquam Romanæ Sedi periculoso: cum diceret, Concilia ex quavis alia occasione celebrata prodesse, præterquam ubi agitur de Pontificia potestate. Sed quæ poterat vniuersè id affirmari, illiusque controuersie gratiâ, quæ de Pontificia auctoritate tunc agitabatur, hoc est, quæ cum Luthero tunc erat, quando tria postrema Concilia, Constantiense, Florentinum, & Lateranense eam ad eò confirmauerant, ut ipsorum primum editis definitionibus, dum adhuc nullus existeret Pontifex, euaserit Catholicorum machina Lutheranis prorsus inexpugnabilis?

Verum quidem est, visam in Clemente variis temporibus aliquam dubitationem, ne aperto semel, quamquam alterius rei causâ, Concilio, inquieta quædam ingenia importunam quæstionem de prærogatiua inter Concilium ac Pontificem suscitarent, adeoque cum periculo, ne dum schisma vetus compescerent, nouum inducerent: sed occurrere studuit huic periculo, selectis prius vti cum Casare articulis, de quibus in Concilio agendum erat.

Causæ igitur, quibus mouebatur Clemens ad declinandum Concilium, erant in primis, respectus illi atque metus, quos decimo Apparatus capite significauimus. Secundò, bellum exortum inter summos Orbis Christiani Reges: adeoque perspectum erat, non posse cogi Concilium ex Præsulibus ab illorum Prouinciis conuenturis. Postremò, quod animaduerneret, peti Concilium iis conditionibus, quibus Luthero satisficeret: quod idem erat atque Concilium, in cuius conspectu Pontifex desineret esse Pontifex, euaderetque priuatus Episcopus, neglectâ institutione Christi, & cum Ecclesiæ labe.

Quapropter Nuntium destinauit ad alterum Conuentum, tertio decimo post superiorem mense Norimbergæ celebratum. Sed quò maturius animos compararet, Hieronymum Rorarium sibi à Cubiculis eò præmisit, cum diplomate illi fidem asserente ad Saxonem perferendo: quod diploma ex errore sub Adriani nomine in * II. Lutheri volumine habetur; in quo etiam Sleidanus decipitur. Aiebat in eo Clemens, Latari se, quòd audiret Saxonem illis Comitibus interfuturum: in eius pietate plurimum se spei locare; simul etiam de adfuturo Nuntio certior faciebat; in reliquum iis fidem haberet quæ Rorarius exponeret. Postea mutato consilio, existimauit ad rem tanti ponderis opus esse auctoritate Legati: de qua mutatio ne per alteras literas Fredericum admonuit. Ad eam legationem delegit Laurentium Campeggium, qui prius Romanæ Rotæ Duodecimuir, dein Leonis Decimi Nuntius apud Maximilianum

Mense Decembri
1523. in
diplomate
ms. Clementis VII.
* In 2. tom.
Lutheri, in
fine.

1524.
* 17. Ian.
1524. vi. in
Breuib.
ms. in
Consulori
relatione.

Caxi.

Cæsarem, ac postea in Purpuratorum ordinem adlectus ab eodem Pontifice, missusque in Angliam Legatus, ac tandem Episcopali Tiara Bononiæ patrio eius solo à Clemente fuerat ornatus. Vnde idoneum ad id muneris putauit, cum doctrinâ negotiorumque experientiâ, tum peritiâ rerum ingeniorumque Germaniæ. Hæc, quantum video, in mandatis accepit. Cum libellus *Centum grauaminum* redditus Nuntio non fuisset, ut dictum est, sed post illius abscessum ad Pontificem missus, qui paulò antè decesserat, dissimularet eum Principum nomine acceptum fuisse, quò ipsis pateret aditus facilius recedendi à postulationibus importunis. Etenim agebatur in eo per verba contumeliosa tum de Ecclesiasticis generatim, tum de Romana Curia nominatim; simulque quò sibi satisfaceret, ea deponerebantur, quæ ordinis Ecclesiastici omnem libertatem euerterent, à Deo & ab Ecclesia constitutam, piisque tot Principum legibus confirmatam; cum ibi adigerentur Clerici, ut iisdem quibus laici criminum poenis essent obnoxij: & tamen inter ipsos laicos graduum varietas priuilegiorum varietatem obtinet, seu immunitas seu punitio spectetur. Proinde ab omni discrepat ratione, Christi Militiam priuilegiis spoliari, planeque in vulgus referri. Efflagitabat præterea, ut præceptum ciborum discrimen diebus poenitentiae destinatis aboleretur; quasi, dum eorum usus discriminatur, concessa à Deo liberè illis vtendi facultati repugnetur. Quod pro se quisque perspicit, quantum Apostolicis traditionibus Sanctorumque documentis aduersetur.

10 At quoniam hic libellus typis vulgatus per ignorancem dissimulari non poterat, Legato demandatum fuit, ut de illo tamquam de re priuatim Pontifici cognita loqueretur, patefactâ postulationum iniquitate. Ceterà se paratum exhiberet ad ea in Clericis corrigenda, quæ populos offenderent, sanosque inducerent ad absorbenda veris obsecrationibus permixta falsa Lutheri deliramenta. Demum nauaret omnem operam, ut Edictum Cæsareum seruaretur.

11 Verùm aliò Legatus, aliò magna pars Conuentus spectabat: unde consilia conuenire non poterant. Cum enim alter totus esset in tuenda Religionis vnitatem, sui que Capitis excellentiam; altera plerumque conabatur, per quamdam *Simoniam* speciem, vendere Pontifici animorum recuperationem pretio prouentuum ac iurisdictionis, quibus Ecclesia spoliabatur: ac proinde vim omnem intendebat, ut *Centum grauaminibus* satisfaceret; rata iam tempus adesse, quo liceret eò Pontificem adigere, si mallet Germaniam non amittere, eosque à perdita libertate coercere, ad quam Lutherus alliciebat.

Pars I.

Z

Legatus

1524.

Legatus, præter publicam Concionem, insinuare per priuata colloquia numquam destitit, postulata suapte naturâ iniqua videri, quatenus verò Pontificis assensum requirebant, ob rationes tam Diuinas quàm humanas, prorsus desperanda. Eorum iniquitatem ex eo patere, quòd vellent rerum statum permutare, tot sæculis pacificè in Germania permanentem, atque in ceteris omnibus Catholicorum regionibus conseruatum: præsertim cùm ipsi poscerent non leuari tantummodò aliquo onere, vel immodico, vel fortuito, sed aboleri emolumenta præcipua, quibus Pontifex & Antistes potiebantur, quâ ex antiquissimis legibus, quâ ex donatione ac liberalitate suorum maiorum. Quapropter, si tamquam publicæ pacis perturbator odiosè malè audit quicumque bellum ciet contra veteres ac pacificos alicuius ditionis possessores; longè odiosius auditurus, qui Præsules Ecclesiasticos ab eorum possessione deturbat, quippe qui non armis, nec vi ea sibi extorsere, sed consensu populorum, titulisque sanctissimis obtinere.

Hæc de postulorum iniquitate. Sed quia etiam postulatur nonnumquam iniqua, cùm ea sperantur; monstrabat, eam impetrationem sperari non posse, tum ex vtilitatis, tum ex charitatis norma, etiam si Pontifex se ad alterutrum redactum cerneret, vel ut omnino magnam partem Germaniæ amitteret, vel ut ibidem hisce postulatibus de suo iure decederet. Non quidem vtilitate spectatâ: nam ex huiusmodi concessione proculdubio confici, coactum iri Pontificem, ut idem reliquis Catholicorum Regnis indulgeret, ac proinde longè maiorem facturum fuisse iacturam, si sponte consentiret se tantâ bonorum parte in iis regionibus priuari, quàm si in iisdem per vim emolumentis omnibus priuaretur. Neque pariter charitatis gratiâ posse Pontificem ad hoc adduci, salutem illius gregis quolibet pretio, quantumvis iniquo, redimentem: eâ siquidem ratione animorum lucra facturum, iacturam copiosiores fecisset. Satis id patere: quoniam hinc quidem parum esset sperandum in eorum ope, qui ne à Christo desciscerent, violenter peruellent sub fieri satis lucro tam fordido, ac tam iniquo. Qui ad hanc Religionis mercaturam inducit animum, semper, quidquid agat, in rem suam inhiat; adeoque ex hoc ipso, quòd iisdem iniquas aliquas conditiones obtinuissent, ad nouas iterum postulandas promptiorem animum habituros fuisse. Hinc verò huiusmodi concessionibus fractum vigorem, & eneruata studia totius Ecclesiastici ordinis funditus collapsura fuisse; in quo tamen conseruandæ in Germania Religionis præsidium vnicum nitebatur. Ostendebat præ-

14

terea Legatus, existimari falso, Pontificem ceterosque Antistites, dum suas prerogativas tuebantur, duci non studio Religionis, sed utilitatis. Potius utilitatis studium esse putandum, cum quis iura Magistratus quem obtinet, cum fraude successorum negligit, quod vel suam vel suæ familiæ rem augeat, potentiorum gratiam aucupando: quod Pontifex & Episcopi tunc patrassent, si cum profanis Principibus consentientes, dignitatem, quam tuebantur, turpiter prodidissent. Quiuis civium, aiebat ille, commendatur, quod suæ patriæ iura defendat: quilibet Senator, quod Reipublicæ statuta studiosè custodiat: quicumque publicam personam gerens, quod suum munus illibatum præstet: & tamen & Civitatis & Reipublicæ bona quadamtenus ad heredes quoque perveniunt, atque ij omnes tuentur dignitatis gradus ab hominibus constitutos. Et obiurgandus erit, quasi nimium sui commodi tenax seu Pontifex seu quilibet sacræ notæ, si momentis humanarum rationum abiectis, summâ fide tuetur illius prerogativæ & eminentiæ possessionem, quam cum suscepto munere vnâ suscepit? Quod munus non propagatur ad heredes, & fuit à Deo constitutum, cum ad humani generis salutem in terras descendit. Nec reticuit Legatus easdem ipsas rationes, quas libro superiore protulimus, quibus Aleander Wormatiæ patefecit, quantum Pontificius Principatus eâ formâ quam nunc obtinet, tam ad unitatem Religionis, quàm ad civilem felicitatem Christianorum prodesset.

14 Sed mos est hominum bonis instantibus inhiantium, damna procul imminetia parvipendere. Idcirco complures Principum Germanorum nihil considerarunt, se ob modicum lucrum, quod ex Ecclesiasticorum detrimento fecissent ad Lutherum accedentes, emunduros è Germania fuisse præstantiorem succum ad bella civilia, inductis reuerà in communem Patriam iis calamitatibus, quas tam magnificè clamitabant è prerogatiuis Ecclesiæ provenire. Quamquam autem alij ad Catholicam Fidem retinendam, opprimendamque Lutheri sectam prompto animo propenderent; ineluctabili tamen pertinaciâ Saxo, liberæque civitates obsistebant, blando licentiæ veneno iam ebrizæ: adeoque horum artes, & auersi à rectis consiliis animi, salutaria reliquorum consilia deprimebant. Quapropter illis opportunis legibus repudiatis, quas Legatus proposuerat ad emendandum Clerum, leuandamque communem plebem ab oneribus immoderatis ad Ecclesiam spectantibus, Decretum condidit 18. Aprilis ann. 1524. à Suaui, suoque Sleidano relatum satis mutilum in iis rebus, quæ fauent Catho-

Z 2

licæ

* Gilberti
literæ ad O-
ratores Flo-
rentinos in
Hispania
22. Decemb.
1524. in
2. tom. Liter.
Principum.

* Sleidanus
lib. 4.

1524.

lica Fidei, ac Pontificis causam vindicant.

Ibi exponitur primò: Cùm Cæsar abfens ad Conuentum dele-
gasset Oratorem suum Ioannem Hannare, haberi in eius mandatis,
se confisum, Imperij Ordines re perfecturos fuisse quæ Wormati-
li Edicto ex ipsorum consensione promulgata præcepta essent.
Quare vbi postea rescitum est, rem ab illis neglectam, non medio-
criter Cæsarem doluisse, cùm vniuersali erga Christianum nomen
studio, tum peculiari erga Germaniam. Proinde illius obseruan-
tiam ab ipsis de integro se postulare; inter eos verò iam conuenisse
Cæsari obtemperare (prout se obstringi sentiebant) omni studio
atque efficaciam interdicens in posterum Typographis libellos fa-
mosos imaginesque contumeliosas imprimere. Ex quo liquet, vni-
uersalem Germanorum Principum voluntatem eoque perstitisse
in execranda hæresi Lutherana, & Apostolica Sede colenda, qui-
bus sensus Edictum illud abundat.

Secundò: Aiebat Conuentus, ad malorum remedium depose-
re Pontifex quàm citissimè posset Concilium liberum in Germaniam
indiceret, vti affirmabant ipsis cum Legato conuenisse.

Tertiò: Alius Conuentus Spiræ indicebatur 11. Nouembris,
vbi discuterentur à prudentibus Consiliariis *Centum grauamina*, quæ
decerneretur ad quam denique tolerabilem moderationem redigi
possent. Vnde palàm fit, Corpus Imperij, post cognitæ Legati ra-
tiones, anceps atque incertum animi adhuc hæsisse de iis postulari-
adeoque ad exquisitiorem exactioremque trutinam ea reuocasse.

Quartò: Decretum est, vti interea singuli Principes doctis viris
negotium darent, ad novos de Religione articulos, adductos in
controuersiam, diligentè studio perpendendos, quò postea in Con-
uentu Lutheri volumina examinarentur, secretaque integrà à cor-
rupta doctrina, statueretur quid tantisper scribendum ac prædican-
dum esset, dum Oecumenicum Concilium conuocaretur: qui li-
bor etiam conferret ad ea præparanda, quæ per Concilium essent
postea facienda.

Quæ hic
narrantur,
extant in li-
bro Archi-
u. Vatica-
ni, cui titu-
lus est, *Acta
Vormatiæ.*

Legatus, cui hæc rerum capita, antequam vulgarentur, scripta
fuerant exhibita, suo quoque scripto respondit: Probari sibi pri-
mum articulum de Edicto Wormatiensi promouendo. Quod ad se-
cundum spectabat de Concilio; tam celeriter cogi non posse, ut
præsens malo remedium esse possit, cùm opus foret concordia &
consensu Christianorum Principum. Vbi tamen Concilium cen-
seretur opportunum, ipsum in se suscepturum, ut à Pontifice co-
gendum curaret, ac pro certo se habere, consentientibus ad id
Cæsari.

Cæsare aliisque Principibus, intra tempus idoneum à Pontifice coactum iri. 1524.

20 Quodd attinebat ad quartum: Ostendit fusiùs, quàm alienum esset examen Spirense de rebus Religionis; tum quod per illud reuocarentur in controuersiam dogmata iam ab Ecclesia stabilita, tum quod maximum adiretur periculum, si ea committerentur iudicio hominum, magna ex parte Ecclesiasticæ doctrinæ expertium, pronisque in hæresim apimis: qui si fortè præualuissent, haud postea ne magnâ quidem sudoris copiâ deleri potuisset id quod semel ab illius auctoritate vim exstimationemque traxisset. Præterea, vel ad sententiam dicendam promiscuè homines etiam è plebe admitterentur (sed quæ hæc rei indignitas atque confusio?) vel cum delectu: sed nimis arduum id accidisset; quippe quod iam ij contemnentes Pontificias ac Cæsareas constitutiones, quicumque excluderentur, factum irritum atque iniustum esse exclamarent. Postremo; quod reliquæ nationes recusarent credendi leges accipere ab vno solius Germaniæ cœtu citra Pontificis consensum habito; adeoque exoptata Ecclesiæ vnitas nequaquam obtineretur. Quod si quis putaret, in eo confesso, omisiss Religionis articulis, agendum esse tantummodò de Gentis Ecclesiasticæ correctione; illi certè non opus fore vllâ nouitate legum, sed veterum obseruantia. Inesse Legato ad id satis auctoritatis: proinde si ab ipsis compellaretur, se omnia compositurum.

21 Circa *Centum grauamina* significauit, Opportunius sibi videri, si Ordines Imperij per suos Oratores de iis cum Pontifice transigerent, plura quàm sperarent ab illo impetraturi. Sin autem ipsis liberet secum agere; designarent viros spectatæ prudentiæ, moderationis ac pietatis, se paratum esse ex honesti ac decori præscripto corrigere, immutare, minuere, restaurare, quidquid prudentia postulasset.

22 Verumtamen plerisque ea quæ Legatus obtulerat non admittentibus, Decretum euulgatum est, formâ quam retulimus nihil mutatâ. Legatus verò, ne à Decreti verbis eiusque præsentia aliquis ipsius consensus argueretur, legitimè contestatus est, se, quod spectabat ad Concilium Congregationemque Spiræ habendam, nihil spondidisse, nihil probasse aliter quàm in suo scripto continebatur.

23 Significauit postmodum Comitiorum gesta Pontifici; & quia moraturus erat in Germania cœtu dimisso, acturusque priuatim cum Principibus de rebus in eo statutis, peculiaria ad id mandata poposcit. At Pontifex ea scita Principum Germanorum ægerrimè tulit,

1524. tulit, intelligens nouum de Religione tribunal eo pacto excitari ci-
tra ipsius auctoritatem. Idcirco cœtum Romæ collegit, qui vari
huiusce negotij capita ritè perpenderet.

Primum: Quæ ratio esset ineunda, vt Edicto Wormatiensi obtem-
peraretur. Opportunum ad id visum est, à Cæsare, cuius decus &
auctoritas in ea re agitur, enixè petendum, simulq̃ à Pontifice
sedulò curandum, vti Reges Angliæ & Lusitaniæ ad id compelle-
rent Principes ac Ciuitates Germaniæ, adiectis etiam minis dene-
gandi commercia suis in Regnis mercatoribus contumacium regio-
num, tamquam hæresi contaminatis. Fuit id ipsius Pontificis con-
siliū: nam præter egregiorum illorum Regum studium Religio-
nis, peculiaremque in ipsum Pontificem beneuolentiam ac necessi-
tudinem, eorum officia minimè suspecta Germanis futura erant.
Reges id nauiter præstitere, ommissis tamen amouendi commercij
minis, quæ sanè aduersus humorum malignitatem potentior ami-
rities fuisset.

Diligentiæ
in hoc adhi-
bitæ à Pon-
tifice, conti-
nentur in li-
teris Gilberti
ad Lan-
gum Angliæ
Nuntium in
tom. 2. l. iter.
Principum,
& reperitur
de hoc Di-
ploma ad
Angliæ Re-
gem 16.
Maij 1524.
inter Diplo-
mata ligata
Clementis.

Secundum: Quâ ratione cauendum esset, ne in Spirensi Con-
uentu Religionis articuli ex Decreti forma discuterentur. Com-
modum ad id visum, vt Legatus omni curâ ac sollicitudine suade-
ret iis, qui Catholicarum essent partium, præsertim Ecclesiasticis,
vt obfirmati resisterent, eosdemque cohortaretur, vt quò minus
ipsi præsentibus obstare possent, per absentiam quidem impedirent,
vel certè auctoritatem detraherent: præterea solemnī clausulâ ca-
uerent, ne quid iura Pontificis læderentur. Præ cunctis verò cura-
ret, vti Cæsar rem totam prohiberet, vel saltem, si aliter fieri non
posset, Conuentum retardaret, se diditans interfuturum.

Tertium: Quidnam respondendum circa petitionem Concilij
& circa *Centum grauamina*. Consensere, vt quod ad primum spe-
ctaret, suapte quasi sponte Legatus diceret, multò magis exoptari
Concilium à Pontifice, quò iurisdicctio Ecclesiastica, tot in locis
totque nominibus labefactata restitueretur: nihilominus oportere,
vti pax Christianarum gentium, Principumque consensio in cun-
ctis conditionibus, Concilio viam sternerent: sed ea de re cum
Pontifice agendum. Ad alterum verò responderet, præcipua quib-
us grauabantur onera, sublata iam fuisse per leges Concilij Latera-
nensis, qualem obseruantiam Pontifex statim ac fuit creatus iam
indixerat; si quædam alia minuenda adhuc censerentur, id ipsum
etiam ante Concilium curaturum Pontificem, cum ad deliberan-
dum de hisce rebus peculiaris Congregatio fuerit statuta.

Quartum fuit: An ampliùs cum Duce Saxoniæ Pontifici agen-
dum

dum esset. Comperio, ab Aleandro, in prolixo Commentario de huiusmodi rebus, Pontificis iussu ab eo conscripto ante Campeggij discessum, hoc datum consilium: Quando irritæ cederent admonitiones omnes, mitiora prætermittenda, infligendæque seueriores Ecclesiæ pœnas, eumque Septemviro priuandum: sed hæc peracta non sunt, & Saxo paucos post menses occubuit.

28 Cetera quoque enarrata capita quæ diximus, Pontifex summâ industriâ promouit. Animaduertebat, Principes profanos existimare, scopum vnicum Lutheranorum furoris Pontificem esse; eoque magis in illis retundendis ipsos teperescere, quod cuperent Pontificem sese agnoscere ipsorum opis indigentem. Quare quibuscumque eos officiis sollicitaret, semper profitebatur, se primum ac præ ceteris feruere in obluendo procellæ, non quod sibi soli & non aliis vectoribus naufragium immineret, si quid nauigium periclitaretur; sed quod ipse regeret gubernaculum. De reliquo, seditionem primum impetum facere contra sacram auctoritatem tamquam magis inermem, ac facilius expugnabilem; sed vltimum vertere contra profanam, eamque quò validiorem, eò grauiorem effrenatis animis perduellium. Addebat (præfagiendo id quod postea confirmauit euentus) si quo in Regno hæresi inualecente Roma iurisdictionis Ecclesiasticæ damnum faceret, multo maiorem iacturam ex humani commodi mensione passurum fuisse proprium illius Principem, è profana etiam potestate breuè deiiciendum. Superos hominesque contestabatur, se nec defuisse, nec defuturum suo muneri: sed vbi negligerent alij suas secum opes conferre, se quidem supra ceteros animo discruciatum iri ex clade tanti gregis, sibi à Redemptore commissi; sed eos qui neglexissent, multo maximam perniciem toleraturos.

29 Præcipua Pontificis cura eò tendebat, vt indictum illicitè Conciliabulum impediret: nec sanè absque fructu. Nam Cæsar etiam iniuriæ sibi verterat, eos Principes in primo Norimbergensi Conuentu Edicti Cæsarei tormentum quasi clauo occæcasse. Ac de eorum tum conquestus erat cum quibusdam Germanorum Legatis ad se in Hispaniam missis: adeoque cum animaduertisset, hunc se absente arrogasse ubi tantarum rerum examen, scripsit Burgis literas indignationis plenas ad fratrem suum locum in Germania tenentem, ceterosque Imperij Ordines, quibus eos increpabat, quod Edictum oscitanter promouissent, quod vniuersalem proscriptionem Lutheranorum voluminum, ad famosos libellos tantummodò & contumeliosa scripta rede-gissent; quod Generale Concilium

In citatis
Gilberti li-
teris ad Lan-
gam, & fu-
tus in In-
structione
rerum ad
Cæsarem fe-
rendarum
contra re-
cessum No-
rimbergen-
sem, & Con-
ciliabulum
Spiram indi-
ctum, in li-
bro cui titu-
lus est, *Acta
Vormatiae.*

conuo-

1524. conuocandum decreuissent, cuius conuocatio ad Pontificem, propositio verò ad se spectabat: at longè grauius, quòd Conuentum, quin potius profanum Conciliabulum Spiræ indixissent, vbi Religionis argumenta, per magnam Apostolicæ Sedis iniuriam expenderebantur. Semper autem in iis literis præ se tulit sensa veteris Fidei studiosissima, horrendis execrationibus in Lutheri personam atque doctrinam inuectus. Postmodum verò spondit, quòd illis, quantum æquitas ferret, gratificaretur, acturum se cum Pontifice, vbi Concilium pro eo ac par esset Tridenti cogeretur, vbi primum sibi licuisset illi interesse, vt in animo habebat: interim eos iubebat, denuntiatis Edicti Wormatiensis pœnis, Edictum ipsum obsequenter exequi, & ab illicito Spirensi Conciliabulo abstinere.

* 18. Iulij
an. 1524.

Hæc literas Cæsar ad fratrem misit, cum arcanis mandatis, vt eas Principibus redderet * vbi obtemperaturos prænosceret; quòd si eas contempturos putaret, apud se retineret, perscriptâ ad Pontificem suscepti consilij necessitate. Ferdinandus literas reddere satius duxit. Verùm vt facilius est impedire, quàm agere; ita solum in eo Cæsari obtemperatum est, quòd secundo loco de omittendo Spirensi Concilio iniungebatur; adductâ à Germanis ad obseruandum Edictum Wormatiense insuperabili difficultate.

CAPVT XI.

Ecclesiastici Ordinis in Germania emendatio, habita à Legato Ratisponæ, complurium Principum consensu.

Legatus interea, quòd suas partes quantum posset expleret, emendaretque si minùs vniuersam Germaniam, eorum certe Principum ditiones, qui nec hæresi corrupti, nec politici commodi illecebris irretiti, ad vera Religionis incrementa consueverant: quòd etiam palàm faceret, bonam Germaniæ partem adharere Pontifici, eiusque mandata tamquam rationi publicæque saluti consentanea satis agnoscere, Comitiorum Principes, qui se cum consenserant, Ratisponæ collegit. Hi fuere Ferdinandus Cæsaris frater, eius loco apud Germanos imperitans, Cardinalis Archiepiscopus Salisburgensis, Guillelmus & Ludouicus vtriusque Bavarie Duces, Episcopus Tridentinus Administrator Ecclesiæ Ratisponensis, & Procuratores Episcoporum, Bambergensis, Spirensis, Argentoratensis, Augustani, Constantiensis, Basileensis, Frisingensis, Brixinensis, & Administratores Passauiensis.

2 Hi die 6. Iulij Edictum euulgarunt, quo narrantes, ab utroque Norimbergensi Conuentu fuisse indictum, ut quoad eius fieri posset Edicto Cæsareo Wormatiensi aduersum Lutheranos omnes parerent, iusserunt in suis ditionibus omnino illud obseruari, cunctique vetiti antiquæ Religionis ritus inuerrere.

3 Postero die Legatus ex ipsorum consilio & consensu emendationem Cleri promulgauit, eiusque obseruantiam cunctis Germaniæ Ecclesiasticis præcepit. In huius scripturæ proœmio habetur, magnam hæresis causam fuisse abusus & corruptos Ecclesiasticorum mores: proinde se percipere ad eum vitæ decorem illos deduci, quem Apostolus in ipsis exposcit. Mox triginta quinque, non vero, ut ait Suauis, triginta septem emendationis capita statuuntur. Inter quæ multa conducunt ad releuandos laicos oneribus tribuendæ pecuniæ: huiusmodi est Quintum, Parochis interdicens, ne quædam consueta subsidia à populis exigent: Sextum, sepulturae sumptus imminuens: Septimum, præscribens, ut Ordinarij intra sex menses ex Principum profanorum consensione controuersias omnes componant, de pecuniarum solutionibus inter Pastores Ecclesiasticos, ac subditos exortas: Nonum, quo vetitum est, ne pecunia recipereetur pro absoluendis noxis superiori foro reseruatis: Decimum sextum, remouens ab Indulgentiarum quæstoribus inductos: Decimum octauum, quo præscribitur fidelis expensio atque custodia pecuniæ à fidelibus collatæ ad templorum constructionem: Decimum nonum, quo prohibentur impensæ quæ Vicarij exigebant pro Templorum atque Altarium consecratione: Vigessimum tertium, quo vetantur Episcopi adire, uti mos erat, tamquam heredes patrimonialia, seu bona ex industria parta Clericorum obeuntium intestatò: Vigessimum quartum, negans iisdem Episcopis dimidium prouentus annui, cum ea conferunt Sacerdotia, quæ vix hominis alimento sufficiunt, & ex quibus huiusmodi dimidium Roma non exigit.

4 Nullum ex his capitibus narrat Suauis, quippe semper intentus ad inexhaustam æris cupiditatem in legibus Ecclesiasticis ostentandam. Narrat tamen, fuisse creditum, eam morum correctionem, instar leuium medicamentorum, aucturam morbum, maiorumque Præfulum tyrannidi vires addituram.

5 Sed quod spectat ad primum: quânam medicorum lege ille didicerat, curationem corporis malè affecti à validiore ac magis purgante pharmaco esse inchoandam? quis ignorat ipsorum effatum, Prius esse leniendum, deinde soluendum? Præterquam quod ea

Pars I.

A a

reuerà

1524.

reuerà erant capita correctionis indigentia, ad leuamentum confirmationemque populorum, & satisfaciendum potiori parti postulatorum in libello *Centum grauaminum*; cùm reliqua ad Principum potentiorumque utilitatem referrentur.

Quantum verò spectat ad alterum: si nomine *Tyrannidis* intelligit consuetam atque canonicam iurisdictionem Antistitum, verum quidem dicit, sed falsis vocibus utitur: ea namque disciplina restauratio, ad satisfaciendum populis plurimum conferebat, adeoque eosdem in Religione Præsulumque obtemperacione confirmabat. Quòd si nomine *Tyrannidis* intellexerit id quod verè vox illa significat, hoc est, subditorum vexationem ex libidine atque utilitate dominantium; expositus iam tenor earum legum per se satis accusationi respondet.

Ait præterea, reliquos indignè passos, Legatum, ac paucos quosdam, sibi arrogasse ad eiusmodi disciplinæ leges contra Collegarum sententiam progredi. Verum si Suauis, omnium ratione subducta qui Conuentui interfuere, eos demat, qui Luthero aperte fauebant, comperiet eorum partem, qui Ratissponæ cum Legato conuenerant, ad totum relatum, haud modicam certè fuisse, utpote quæ conflagratur Principibus amplissimi Dominatus, & Episcopis magnarum Diocesium, qui omnes per animi leuitatem aut arrogantiam nihil unquam decreuissent.

Sed postrema Suauianæ narrationis calumnia auctior est. Dicit tam Legatum quàm reliquos nihil curasse, quidnam suscepta consilia paritura essent; sed solum quo pacto Pontifici satisfaceret. An forte huiusmodi viri, videbantur Suauis parafiti quipiam seu Meretriculi, qui tam sordida adulationi seruirent? Satis est nominasse primò, Ferdinandum Archiducem, amplissimis ditionibus imperitantem, locumque Cæsaris in Germania obtinentem; deinde Bauariæ Duces, ac tot Principes Ecclesiasticos, qui suam auctoritatem impenderunt: sed euenta nos docent, vtra duarum factionum studiosius bono publico consulebat, an hæc adherendo Pontifici, an altera se à Pontifice, seiuungendo, simulque efficiendo, ut per diuisionem Religionis Germania in suamet viscera futurum conuerteret.

CAPVT

CAPVT XII.

*Heresum in Germania diuisiones, earumque progressus.**Cura Pontificis ad eas comprimendas.*

Quemadmodum recta linea vnica est, obliquæ verò supra numerum; ita hæresis, quæ ab Orthodoxa veritate deflexit, longius progredi vna non potuit, sed in contrarias sectas resiliit, quæ cuiusque oculo incorrupto ipsam hæresim non dissensionis modò, sed Atheismi veluti parentem prodidere. Inter Lutherum ac Zuinglium de Sacramento Eucharistiæ neutiquam conuenire potuit. Etenim cum Lutherus doceret, eo tempore quo sumitur Eucharistia, verè ibi Corpus Christi præsens adesse, sed cum substantia panis coniunctum; quod extra illud tempus adesse negabat, indulgens, vt fertur, inuento Bucerì apostatæ Dominicanì, quò facilius ad suas partes hominem traheret, assentis verbum est in consecratione prolatum, idem ac erit significare. Zuinglius huiusmodi præsentiam omnino negabat; & quando iam concordabant eorum voces significationem propriam retinendam non esse, volebat sensum mere allegoricum illis tribuere. Eadem etiam tempestate Carolostadius acutius quiddam à se admirabiliter excogitatum credidit. Aiebat enim, Christum, quando affirmauit illud esse suum Corpus, intellexisse de suo Corpore secundam præsentiam ibi Apostolis adspectabilem, quibuscum cœnabat; non verò secundam præsentiam sub accidentibus panis oculos latentem. Perinde quali posset id accommodari similibus verbis, quæ proximè deinde protulit super calicem, dicens illum esse calicem sui sanguinis; & quasi in aliis Euangelij locis non satis ipse declaret, suam carnem esse verè cibum, & suum sanguinem esse verè potum. Sed cum grandia facinora quamuis mala, grandium etiam bonorum præsidio indigeant, Carolostadius, cui nihil inerat nisi mediocre, non habuit satis virium, vt prosperæ perduellionis ducem ageret: quin à Saxone perturbatoris notâ in exilium actus est, & à Lutherò ac Melanchthone non fuit solùm exagitatùs, sed etiam conculcatus.

2 Celebris exiit in Germania Anabaptistarum secta, quæ plurimis in rebus & à Lutherò & ab Ecclesia Catholica discrepabat; præcipue verò in præcipiendo, vt ij qui Baptismum susceperant ante vsum rationis, adeoque ante voluntariam noxam, Fideique liberum exercitium, iterum baptizarentur, vnde & nomen traxere. Illorum auctor incertus est; sed præcipuus ductor fuit quidam Thomas

1525. mas Moncerus, miraculorum confictione præstigator: haud ta-
 1526. men constat an ipse hunc de Baptismo errorem hauserit, quem plu-
 res alij huiusce factionis hauserunt. Is quoque in Saxonia primum so-
 boli suæ nidum construxit: verum cum ij negarent esse Magistratibus
 obtemperandum, rusticorumque seditionem commouerunt, publica in se arma concitarunt, quibus in prælio profligati: Mon-
 cerus verò, aliique complures flammis consumpti sunt. Hæ secta-
 rum diuisiones in dies magis pullulantes eò Religionem adduxe-
 runt, vt magna Germaniæ pars, non tam assentiret falso, quam dis-
 sentiret à vero, nullam firmam stabilemque sententiam complexa.

In Spirensi Conuentu, indicto à Norimbergensi, vt narrauimus, prætermisso profano Concilio à Cæsare iam interdicto, post varias altercationes consilium captum est, quo nihil confectum, vt euen-
 tu constitit; nimirum vsque ad conuocationem Concilij quilibet Principum ita se gereret, vt sui rationem reddere rectè posset: sed cum seditio mota in Pontificem subditos docuisset, contemni posse quem hætenus venerati fuerant, rustici, vt iam significauimus, defectione in Dominos ac Magistratus concitatâ, Germaniam annum integrum tumultibus concussere.

Lutherus, vbi perspexit populos erga se benè animatos, ad ea animi sui sensa aperienda progressus est, quæ si ad eius hæresis exor-
 tum illi fuissent attributa, ipsius studiosis enormes calumniæ visæ fuissent. Iam obtinuerat, vt Wittembergæ vsus Missæ sacrificij, cul-
 tusque sacrarum Imaginum aboleretur: abiectoque habitu Religioso, non satis habuit vxorem ducere, nisi Christo creptam. Nec minores progressus vel impietate vel asseclis in Heluetia faciebat Zuinglius, cuius hæresim multæ illius Gentis tribus susceperant, sed plures repulerant. In primis verò virili Religionis studio, præstantique doctrinâ illi obstitit Ioannes Faber, Constantiensis Vicarius, qui postea Viennensis Episcopus fuit, præter alios priuatos propugnatores, qui Catholicorum causam solemnibus disputationibus egregie sustinuerunt; ac potissimum Eckius, qui huiusmodi ludationibus deditus, cum Zuinglio & cum Oecolampadio, doctiore illo quidem, adeoque scelestiore, in certamen descendit. Gallia salubri ac præsentis fuit remedio Prouinciale Concilium Senonense, apud Catholicos illustre, celebratum auctoritate Antonij Cardinalis à Prato, illius Metropolis Archiepiscopi, Primatis, Magni Cancellarij, & tunc in Regno Legati. Ibi ex sententia summorum Antistitum, virorumque maximè spectabilem, damnata fuisse falsâ recentium sectarum opinamenta, eaque planè stabilita doctrina, que

Bzouius an-
 no 1528.
 dum. 41.

quæ in Concilio Tridentino postea confirmata perdurat: sed hæc
ann. 1528. gesta sunt. 1525.
1526.

5 Nec à Pontifice solliciti Pastoris officia prætermissa. Plurima
Campeggius Legatus ad integritatem Bohemiæ & Pannoniæ moli-
tus est, impetratis à Ludouico Rege seueris Edictis in ea sacrilega
inuenta. Ad Heluetios in Fide retinendos præferuida diplomata
scripserat Adrianus; quibus modò laudibus & cohortationibus Ba-
sileenses * Canonicos inflammabat, vt veterem Religionem tueren-
tur; modò deterrendo, puniendoque Theobaldum quemdam Ere-
mitanæ Ecclesiæ administratorem, mala semina ibi iacentem. Ea-
demque officia postmodum à Clemente continuata, missis * literis
perhonorificis, summæque beneuolentiæ plenis, tam ad Heluetio-
rum Rempubicam vniuersè, quàm ad eos seu Ecclesiasticos seu lai-
cos peculiariter, qui in Fide Catholica sustinenda sui specimen il-
lustrius dederant. Dum etiam interea strenuè desudaret, per vtriuf-
que Pontificatus tempora, Ennius Filonardus, ibidem Nuntius,
(quem postea Paulus Tertius Vaticanâ Purpurâ remuneratus est) vt
quàm posset maiorem corporis Heluetici partem foedæ contagioni
subduceret. Sollicitauit quoque Pontifex efficacibus literis, ad Edi-
cta, salutaria conficienda prouum in hæc Angliæ Regis animum.
Nec minùs opportuna remedia, quâ epistolis quâ Nuntiis, apud
Reges Academiæque consecutus est Clemens in Gallia atque Polo-
nia; præter adhibitam diligenter operam, nequa lues afflaretur Ita-
liæ à corruptis militum copiis, & Hispaniæ à mercatoribus tabe
correptis. Neque quòd incendium immane aliquam partem do-
mus ac suppellectilis absumpserit, eò suâ laude fraudanda sunt labor
atque sedulitas Patrisfamilias, qui aquæ copiâ opportunè iniectâ,
magnam illorum partem à flammis illæsam seruauerit.

* 15. Augu-
sti an. 1523.

* 18 Aprilis
ann. 1524.

CAPVT XIII.

Inter Pontificem ac Cæsarem grauissima offensiones.

1 **I**nterea acerbæ dissidentiae Pontificis ac Cæsaris animos incesse-
re, quibus Concilium est præpeditum; dum alter illud poscere
videbatur ad alterum deprimendum, ad quem ipsius conuocatio
pertinebat. Hæc mutuae suspiciones, quæ plurima scitu digna ad no-
strum argumentum spectantia peperere, ortæ sunt ex ea causa, quam
paucis perstringemus, adicientes postea per compendiarium narra-
tionem, subnatos inde effectus maximè lamentabiles; de quibus
compertum nobis fuit non solum è scriptoribus eius æui, sed mul-
to

Aa 3

tò

1525.

1526.

Exstat hoc in
Commentariis
Borghesiorum.

tò penitiùs è legitimis tabulis, & ex prolixo mandatorum Commentario, quém Clemens tradidit Alexandro Cardinali Farnesio, suo postea successori, cùm ipsum Legatum ad Cæsarem destinabat ad suam captiuitatem liberandam. Cùm autem hic Commentarius scriptus sit à Principe rerum gestarum optimè conscio, vt ea quæ continebat referrentur ad Principem de iisdem à suis accuratissime edoctum, simulque victorem, cuius administris in manus deuerant per occasionem direptæ Urbis scripta Pontificis, dubitari non licet ne vel erret, vel comminiscatur.

Totum id
habetur ex
varis libris
contentis in
1. tom. Li-
terarum ad
Principes.

Clemens coniunctus semper cum Carolo persistit, dum existima-
uit illius arma Italiæ libertati fauere: sed geminus metus alter al-
teri oppositus eum occupauit, & vterque ad contrariæ factionis fœ-
dus traxit. Ortus est prior metus ex Cæsarianarum virium imbe-
cillitate. Dum enim hic, posthabito Pontificis consilio, Galliam
infelicitè aggrediretur suasu Caroli Ducis Borbonij, qui à Rege
Francisco deliciuerat, idem Rex ingenti exercitu Mediolanensem
regionem, nullis penè præfidiis munitam adortus, Mediolanum oc-
cupauit. Hinc Pontifex, desperatis illius ditionis rebus, sibi que per-
timefcens, suas copias retraxit, & in ancipiti persistit nullarum par-
tium; vsusque Nuntiorum operâ tam apud Neapolitanum Prore-
gem, quam apud ipsum Cæsarem, seu pacem seu inducias inter
vtrumque Principem moliri cœpit. At Prorex elatiùs loqui visus,
& contestari: *Qui non est mecum, contra me est.* Quare Pontifex in-
telligens, dum neutri inclinaret, alteram partem offendi, nec alte-
ram conciliari, illeotusque tandem inuitamentis ac præfenti Gallo-
rum felicitate, occultè cum iis fœdus pepigit, eo planè tempore,
quo postremum diem agebat illorum prosperitas. Et quamquam
arctaretur fœdus ad res Insularum; adactus tamen est, vt Albanæ
Duci per Pontificiam ditionem in Regnum Neapolitanum aditum
concederet. Verumtamen visus est per vim adduci, siquidem nec
magni momenti suppetias Gallo consulit, nec obstitit quò minus
Cæsariani varia è suis ditionibus emolumenta decerpserint. Inopi-
natâ deinde victoriâ ad Ticinum à Cæsare reportatâ, captoque
Francisco Rege, Ministri Cæsarei clandestinum cum Gallo Cle-
mentis fœdus primò dissimularunt; quin etiam illicò Hierony-
mum Aleandrum, Brundasinum tunc Archiepiscopum, atque ad
Regem Galliarum Nuntium (qui incognitus à victoribus captus fue-
rat) liberum dimiserunt; & ipse Prorex de victoria certiorém fe-
cit Pontificem, tamquam de successu æquè vtrisque fausto ac ru-
cundo. Sed à verbis facta discreparunt: etenim iidem Cæsariani,
partim

* Galeciar-
dinus lib. 15.
& Appendix
ad Porcacchij.

1525.

1526.

partim indignati se in summo discrimine à Clemente destitutos, partim necessitate compulsi exercitus alendi ac fouendi, copias suas intra Pontificis ditionem deduxerunt, minasque acerbissimas Clementi ferociter intentarunt; donec ad nouum fœdus faciendum adductus est cum Prorege, & Bartholomæo Gattinara, magni Cancellarij fratris filio, cui à Cæsare potestas ad id amplè tradita; in Italia quidem aduersus quemlibet vtriusque hostem, sed extra Italiam solum aduersus Turcas; quod verò spectabat ad ceteros hostes Caroli, se Pontifex solum obstringebat, ne illis opitularetur.

- 3 Nono fœderis capite asserabatur: Cum sacra magis quàm profana Pontifici cordi essent, complures autem eò deuenissent, vt male de Fide sentirent, ac Pontificem maledictis discerperent; Cæsarem, Regem Angliæ, & Archiducem Ferdinandum polliceri, se arma capturos omni potentia suæ conatu contra Catholicæ Religionis turbatores, iniuriososque Pontifici, atque omnes illius iniurias tamquam proprias vindicatuos.

Præterea Clemens, numeratis præsentì pecuniâ centum scutorum millibus, assensus est aliis pactis Cæsari fauentibus, cum quibusdam vicissim emolumentis spectantibus Ecclesiasticam Iurisdictionem, Rhégi recuperationem, obligationemque Mediolanensium salis è Pontificia ditione coëmendi. Verùm has postremas conditiones Cæsar postea, cum fœdus ratum habuit, arctius contraxit.

- 4 Ex his nouus timor Pontificem inuasit, priori contrarius, hoc est, ex nimia Cæsaris potentia, non parum auctus ab imperiosa agendi ratione, quâ utebatur Antonius Leua cum Francisco Sfortia, Mediolanenti Duce, quasi illum vellet specie solam ac nomine ibi Ducem agere. Hinc Sfortia liberioris dominationis desiderio conflauit, cui Marchio Pescaræ fomitem addidit. Hic enim præcipuus partæ victoriæ auctor, ægrè ferebat, anteferri sibi à Cæsare tam gloriâ spectatâ quàm gratiâ, Carolum Lanoiam, Proregem Neapolitanum, cum hic ignaro Pescario, Gallia Regem suæ quasi virtutis trophæum in Hispaniam adduxisset. Proinde Pescarius seu verè seu per simulationem similem vero, initio aures arrexerit coniurationi, quâ sibi Regnum Neapolitanum deferrebat. Ad rem peragendam opus erat Pontificis consensu; non solum quò illius viribus Pescarius se muniret, sed quò honestum colorem obtenderet armis contra proprium Principem, Carolum videlicet, Neapolitano Regno imperantem inferendis; cum hinc præstò sibi esset defensio, quasi id ageret imperio supremi Dominantis, hoc est Pontificis.

tificis.

1525. tificis, in eo Regno primum supremumque ius obtinentis. Sed
 1526. Pescarius, vel pœnitentiâ ductus, vel prioris simulationis consilia
 perfecturus, paulò pòst de inita conspiratione Cæsarem edocuit;
 Pontifex verò eam reipsâ prosecutus, tantummodò per Nuntium
 significauit Carolo, curaret Cæsar, vt suarum copiarum in Italia
 Duces hilarem haberent animum, ac defæcatum. Verùm, vt visu-
 uenit artibus nimis subtiliter negotia molientibus nec rem in præ-
 sentia promouere, & in posterum eas aures adhibentibus fidem ab-
 rogare; ita illa Pontificis monita Cæsari data, calliditatis technæ
 habita sunt, studentis rem non detegere, ne inturbaret; simul-
 que incertæ alex se subducere, quasi rem indicauerit, si improspe-
 re succederet.

Re patefactâ, Sfortia perduellionis nomine Mediolano exutus,
 & in arce Mediolanensi circumfessus est; nec officia Pontificis, ad
 impetrandam illi veniam à Cæsare, quidquam valere. Ad hæc of-
 ficia non sanè priuato in Sfortiam studio Clemens ferebatur; sed
 quòd pernosceret, quicumque alius Sfortiæ sufficeretur, mutatum
 quidem bellum, sed non extinctum iri; tum quia multas ac præci-
 puas vrbes illius ditionis adhuc is retinebat, vnaque inueteratam
 populorum fidem ac beneuolentiam, finitimorumque parata subse-
 dia; tum quia quicumque alius ibi constitutus Princeps in graues
 offendifset difficultates suspicionum offensionumque Italicæ na-
 tionis. Hæ rationes suspicionum tunc umbris obductæ nihil Cæ-
 sari persuasere, quod tamen præstiterè post aliquot annos, cum ab
 illo in meliori luce perspectæ sunt. Quin Cæsar intelligens, se
 grauius ab infidis amicis offensum, quàm ab hoste manifestò, ma-
 luit Gallo quàm Italicis Principibus reconciliari. In Regis libe-
 ratione conuenerunt, vt Mediolanensi ditioni Dux Borbonius
 imperaret, Regis in gratiam recipiendus: atque idem Borbonius
 fuerat aliàs à Pontifice Cæsari ad id nominatus, si Sfortia ex mor-
 bo, quo tunc laborabat, occubuisset, vnde stirps eorum extin-
 gueretur, qui ad eam ditionem beneficiario iure obtinendam de-
 stinabantur.

At verò hæc pacis conditio inter Cæsarem ac Regem inita, mel-
 toque magis aliæ Carolo maximè conducibiles, tam turbidis su-
 spicionibus Clementis animum oppleuere, vt eas ratus Christiani
 generis tranquillitati periculosas æquæ ac iniustas, quippe à Rege
 captiuo per vim extortas, illum à sacramento pactionis exsoluerit,
 ab ea seruanda dehortatus. Varia postea, quæ Pontifici cum Cæsa-
 re conuenirent, sed incassum agitata; nonnulla tandem proposita,
 quorum

Litteræ Lan-
 gæ nomine
 Pontificis ad
 Nuntium
 Hispanum,
 27. Aug.
 1529. in
 2. lib. Litterar.
 ad Principes.

quorum comprobatio ab Hugone Moncada erat ex Hispania deferenda. Sed cum is diutius per viam moram traheret, est veritus Pontifex, ne interim cum Rege Galliarum & obsessio Sfortia idem Hugo concordaret. Proinde ne desertus hostium ictibus absque munimine obiceretur, festinavit fœdus statuere aduersus Cæsarem cum Regibus Galliarum atque Angliarum, cum Venetis, cum Heluetiis, & cum Florentinis, ad liberandum redintegrandumque Sfortiam, aliaque perficienda communi utilitati atque indemnitati opportuna; aditu etiam ad societatem fœderis Cæsari relicto, si eisdem conditionibus assentiri veller. Et quamquam paulò post Moncada Romam peruenerit, oblati omnibus quæ Clemens postulauerat, aliisque pluribus, tamen irrita cuncta cessere, sanciti iam fœderis causâ.

7 Pontifex, ne quid indecorum videretur egisse, scripsit ad Cæsarem diploma 23. Iunij anno 1526. in quo commemorabat quæcumque Cæsaris gratiâ quouis tempore perfecisset, expendebatque quàm malè fuisset sibi repensum, recusatis ab eo conditionibus, quæ sibi cum eiusdem Ministris conuenerant post captum Galliarum Regem, nec redditâ centum millium aureorum summâ, à se iam perlolutâ ad ea quæ statuta fuerant exequenda; repudiatis insuper ipsius postulatis pro Sfortiarum causâ ad Italiæ quietem; derogatâ sibi suoque Legato Cardinali Saluiato fide, dum de liberando Francisco agebatur; promulgatis Neapoli atque in Hispania legibus Iurisdictioni Ecclesiasticæ iniuriolis; dominatione auidius amplificatâ per aliquorum damna, & omnium anxietatem. Quæ cuncta scribebat Pontifex, fortasse euenisse improborum administratorum suasu. Declarabat deinde necessitatem, primò se à fœdere subtrahendi, dum languentibus Cæsaris viribus sibi opus erat ditionem suam communire; postea conuersâ fortunâ, porrigendi aures oblati Pescarij conditionibus, quò sibi præsidium aliquod adesset, si defuisset Cæsar, prout re ipsâ defuerat: cum tamen interim ipse nunquam destiterit per opportuniora consilia Cæsarem admonere, ut illius conspirationis successus impediretur, ac tunc denique in eundem fœderis cum iis qui non nisi æqua postulabant, eiusque opem tamquam Parentis Pastorisque communis implorabant. Proinde si Cæsar cum honestis tot Principum votis consensisset, Pontificem quoque veterem in eum beneuolentiam præstiturum: sin autem in priore proposito persistendum existimaret, suo se munere obstringi, ut quod par esset pro re sua conaretur.

3 Alterum postea diploma Cæsari conscripsit Clemens 25. Iunij, *quasi*

Pars I.

B b

quali

Hoc Diploma ac responsa habentur in variis Commentariis iam impressis: secundum Diploma refertur à Guicciardini signatum sequenti post primum diem, sed à Contiloro duobus post diebus.

1326. quasi eum prioris pœniteret; omiffaſque illius mentione, in eo ſe abſtinens ab omni accuſatione, exprobratione atque minis, per Chriſti charitatem, & Chriſtianæ Reipublicæ quietem obſecrabat, vt cum Principibus ab eo diſſidentibus pacem componeret.

Balthazar Caſtilioneus, eâ ætate ſtudiis literarum inſignis, & tunc Pontificis Nuntius apud Carolum, primum diploma Caſari reddidit, deinde verò ſecundum, teſtatus, vnâ cum eo accepiffi mandata, vt niſi primum Caſari iam reddidiſſet, apud ſe retineret. Sed hoc non ſine artificio ab eo factum eſſe creditum eſt, quaſi Pontifex ſcriptum id à ſe vellet, ſed reſponſum à Caſare nolle accipere. Caſar verò decreuit vtrique reſpondere duabus epiſtolis; alterâ quidem priori diplomati 17. Septembris ſupra octoginta paginas complexâ, quæ interuentu legitimo ſcribæ publici Nuntio in manus à Cancellario Gattinara tradita eſt, ac poſtea 12. Decembris in Senatu Vaticano ſolemniter Pontifici reddita à Caſaris Oratore.

Ibi Caſar, conſeſſus vera beneficia à Clemente tam ante quam poſt Pontificatum accepta, oſtendebat mutuis officiis à ſe cumulatè reſponſum, tam priuatis eius commodis, quam publicis Apoſtolice Sedis emolumentis; non ſolùm profanis, in recuperando Parma & Placentia, ſed etiam ſacris, in infectandis hæreticis. Quid egiffet, moderatè à ſe actum oſtendebat, omnemque in ſe notam ambitionis dominandiſque libidinis detergebat; conqueſtus ſe immeritò à Clemente inculari. Agitatam Pontificis conſilio coniurationem execrabatur; offerebatque ſe amorem & obſequium filij præſtiturum, modò ille patris perſonam non deponeret; ſed vbi præceps perſonam hoſtis aſſumeret, tamquam iudicem tunc ſuſpectum denuntiabat. Poſtremum obteſtabatur, vt Concilium cogeret, ad quod de cunctis iniuriis prouocabat.

In ſecundo reſponſo, poſtridie dato, dicebat: Latatum ſe fuiſſe altero Pontificis diplomate, ex quo deduxerat, illam conſiliorum acerbiter in eo iam fuiſſe mutatam, quandoquidem mitioribus modis ipſum hortabatur ad pacem; quam ex animo quidem à ſe expeti confirmabat: ſed eam conficere vni ſibi non eſſe integrum. Proinde Pontificem precabatur, vt illam per meliora conſilia promoueret, quam quæ priori diplomate continerentur.

Iam verò, vbi Caſar animaduertit, Clementem perſiſtere in ſententia, adeoque in prioris diplomatis ſententia, dedit literas 6. Octobris ad Patres Vaticani Senatus, expoſtulans de iis quæ ſibi Pontifex impoſuerat. Atque vt illos ad aliquam erga Pontificem indignationem oblique concitaret, tamquam ab eo neglectos, adiecit, ſe non

se non potuisse in animum inducere, Pontificem ad incepta tam graui progressum ipsis inconsultis; ideoque suae responsionis exemplar se ad eos mittere: subdebatque, se pro sua in sanctam Sedem reuerentia occlusisse aures importunis postulationibus Germaniae, Imperiique vniuersi, de iniectis sibi, ut querebantur, *Grauinibus* à Romana Curia. Cum autem magis magisque in dies glisceret Lutheri vecordia, publice quiritantis, ab iis commemoratis *Grauinibus* opprimi, quorum causa Norimbergensis cœtus Generale Concilium efflagitauerat, & interim Spirensē Conciliabulum destinarat; se, qui satis intelligebat, eo Germaniam ab obsequio erga Romanum Pontificem subductum iri, seuerè ipsum interdixisse; Concilium verò Vniuersale Germanis fuisse pollicitum, curaturum se à Pontifice quàm maturissimè posset cogendum. At Clementem, gratiis actis quod alterum prohibuisset, rogasse, ut ad alterum celebrandum tempus opportunius præstolaretur. Vnde pro veteri in sacrosanctam Sedem obseruantia, maluisse se Pontificis voluntati obsequi, quàm Germaniae precibus indulgere: in præsentia tamen se à Pontifice (ex eorum consilio, si credere fas erat) tot insimulationibus argui, perinde ac si ad eam vsque horam Romanæ Ecclesiæ aduersarium se gessisset.

13 Inde suum pacis studium numquam intermissum demonstrabat, & quantum Pontifex suo deesset muneri, dum in Ecclesiæ Patro-num adeò fidelem Christianos Principes concitaret, non alio nomine, quàm ut obstarēt, ne ipse hominem sibi subditum, grauissimis criminibus reum, legitimè plecteret. Proinde eos rogare, ut à consilio tam impio Pontificem abducerent, eidem suadentes, ut ad quietem Reipublicæ Christianæ Concilium indiceret. Quod si recusasset, vel vltra quàm par erat protraxisset, eos orare, hortari, & commonere, ut vice Pontificis ipsimet indicerent. Si denique ipsi quoque renuissent id agere; contestari se pro ea quam Deo debebat pietate, pro dignitate Coronæ suæ, pro Christiani generis utilitate, quodcumque opportunum & efficax remedium se adhibiturum.

14 In hisce literis opiparæ escæ præbentur Suauis odio in Apostolicam Sedem; easque ita refert, ut omnino quantum potest prætereat ibi, Cæsarem inter indignationis impetum non desuisse Lutheri perfidiam toties execrari, debitamque Pontifici obedientiam & obsequium profiteri, eiusque auctoritati tribuere conuocationem Concilij. Quæ certè sensa in eo rerum statu, nec ex cæca animi affectione, nec ex adulatione suis commodis inhiantē enasci poterant.

1526. terant. At deinde progressus, ut homini mos est, à narratione ad commenta, pronuntiat, eos qui viuendi agendique rationem ad aliorum exempla, & præsertim potentiorum dirigunt, quique Cæsaris gestis in Germania & alibi, arbitrabantur eum conscientia impulsu fauere Pontificatui, offensionis plenos habuisse ad eam repentnam mutationem; præcipue verò ad ea quæ scripserat, *Se occlusisse aures honestis Germaniæ precibus, ut Pontificis gratiam demereretur. Homines verò sagaciores iudicare, Cæsarem non satis consideratè tantum arcanum diuulgasse; quod inde occasionem plerisque dederit existimandi, cultum & obseruantiam quam Pontifici detulerat, fuisse quamdam artem regendi, pallio Religionis obtectam.*

Animi perturbatio sic hominem exagitat, ut non mentis modo, sed oculorum etiam aciem peruertat. Vbinam in hisce literis Cæsaris reperire licet, huiusmodi vocem, *honestis*, adiunctam precibus Germaniæ, quibus aures occlusisse se dicat? Vbinam vocem aliam, *necessarias*, quam vocem paulò antè refert Suauis, ut epithetum in iisdem literis à Carolo datum precibus Germaniæ in Spirensi Conuentu? Reperitur quidem semel epithetum *importunas*, ut memorauimus; quod prorsus oppositum sonat. Vbinam vinquam asserit Cæsar, se quidquam egisse, *ut Pontificis gratiam demereretur*? Affirmat ipse, prorogationi Concilij se consensisse *ex obseruantia in sacrosanctam Sedem*. Spirensis Conuentus ab eo interdictus, appellatur ibidem *Conciliabulum*: Lutherum ut *impium & insanum* abominatur. Vbinam demum est hoc euulgatum arcanum, *quo plerisque data est occasio existimandi, cultum ac reuerentiam eousque Pontifici exhibitam, fuisse quamdam artem regendi, pallio Religionis obtectam*? Quia Carolus in ipso simultatis æstu, quo agitatus tamquam à suspecto iudice à Pontifice ad Concilium prouocauit, in dubium haud vocauit eius falli nesciam auctoritatem in controuersiis Religionis morumve; sed solum in quadam facti quæstione, ad res profanas spectante, inter Cæsarem eiusque aduersarios; in qua Pontifex terrori erat obnoxius: quamquam reuera inde non conficiatur, cum in hoc decisioni Concilij subiici, cum etiam Concilium in controuersiis facti, negotiisque politici æquè possit errare. Multoque minus inde sequitur, Cardinalium esse munus cogendi Concilij, à Pontifice abnuat: quippe cum hi auctoritatem indubitanter obtineant à Pontifice, non à Christo, deficit in iis quæcumque titelli species, quò valeat eorum Senatus quantulacumque in re præstare Pontifici. Tamen ergo Cæsaris in eo petitio nullo nixa fundamento esset, & proposita vel ad deterrendum Clementem, vel

more indignantium, qui per impetum iracundiae de re qualibet aduersario litem intentant; tamen ne minimam quidem labeculam simulatae Religionis, animique politici magis quam Catholici praese tulit.

1526.

CAPV T XIV.

Bella inter Pontificem & Caesareos. Pacta inter eos inita, ac soluta; quo tempore Roma bis expugnata & direpta, & Pontifex captus.

- 1 **P**ontifex cum Caesaris administris concordiam composuerat, Praeter ceteris eam promouerat Pompeius Cardinalis Columna, qui stipulationis die Sacris operatus in Templo SS. Apostolorum, suis in aedibus, templo contiguus, solempni excepit conuiuium Pontificem, Cardinales, ac Principum Oratores.
- 2 Sed cum ea pacta rata non fuissent à Caesare habita, nisi cum quibusdam exceptionibus à Pontifice repudiatis, hic verò cum aduersariis iniisset foedus; Pompeius, post aliquam tergiuersationem maluit suae familiae, quam suae Purpurae partes sequi, coepitque suis in oppidis pro Caesare militem comparare. Pontifex, cui satis erat Sfortiam in Principatu reponere, & cui uti erat sumptus grauis, ita bellum odiosum, quod auro magis quam ferro conficitur, neglexit, ut id temporis poterat, Columnios opprimere, & contra Gilberti primarij Consultoris sententiam cum iis conuenit, ut Pompeius, ac reliqui illius familiae desisterent à delectu militum intra Pontificis ditionem; quod si Caesari deseruire luberet, in Regnum Neapolitanum abirent. Verum seu ex ambitione Pompeij, sperantis se defuncto Pontifice per suae factionis studia Vaticanum Solium ascensurum; seu ex arte Hugonis Moncadae, Caesareorum militum ductoris, cui datum fuerat negotium ita Pontificis implicandi, ut Caesarianis in Insubria molestiam asferre non posset, à pactio-
ne recessum: & ambo clam exercitum Duce Moncada ad Urbis usque moenia perduxere, à Pontificiis nec detecti, nec impediti, quippe languidis ac negligentibus ob stipendiorum difficultatem: adeoque cepere pariter ac diripere Leoninam Urbem, aedesque Pontificias ad Vaticanum, compulso Clemente ad Aeliam arcem confugere; qui Moncadam ad se accersiu, duobus è Senatu Purpuratorum datis obsidibus. Hic ingressus, redditisque Clementi diademate, aliisque Pontificiis ornamentis è praedatorum manibus, flexis genibus factum excusauit, sui muneris necessitatem cau-

B b 3

satus.

1526.

* Ex relatione Contilii.

fatus. Inde, inuito Pompeio, inducias cum Pontifice his conditionibus iniit: Vt ab Infubria Pontificias copias ille deduceret, & Columniis veniam impertiret. Sed mox Pontifex, reuocatis exercitus sui Ducibus quò pacta perficeret, seque armis communitum animaduertens, censuit pactonibus haud se teneri; tum quòd eorum aliqua nec à Cæsarianis seruata fuerant, tum quòd Columnii in nouum delictum reciderant. * Quare iussit fisci procuratorem in Senatu adesse 7. Nouembris, ac petere vt contra illos, eorumque asseclas ageretur ex iure, tamquam è pactonibus delapsos, propter eà quòd præterito Septembri in variis Vrbis locis affixerant edicta, Ecclesiastica libertati aduersantia; multas conscripserant literas, quibus Sedis Apostolicæ ciuitates, populiq; Romani Magistratus ad perduellionem sollicitabant, aliasq; præterea literas ad varios Principes, Pontifici contumeliosas. Hic Procuratoris petitionem admittit, iussitq; eos legitimâ commonitione citari; ad quam, vt mox dicemus, Neapoli Pompeius acerbissimè respondit. Vnde Pontifex eò magis exacerbat, 21. Nouembris, post elapsum diem iure præscriptum, sententiam protulit in Columnios vt læsæ Maiestatis reos; Pompeio Purpuram abrogauit, eorumq; pagos directioni concessit.

Sed consilium ardentius quidem quàm cautius minimè comprobauit euentus. Cardinalis primò commonitionem, dein sententiam despexit, acerbasq; Cæsaris literas, ad Clementem eiusq; Senatū scriptas, typis euulgandas curauit, publicisq; libellis Romæ affixis, ad Concilium prouocauit, Spiræ, vt ipse dicebat, celebrandum. Non quòd verè tunc ageretur de conuocando ibi Concilio, sed quoniam in commemoratis literis, vt expositum est, aiebat Cæsar, se ex obseruantia in Romanam Sedem prohibuisse Spiræ Conciliabulum, vrgebatq; altera ex parte, vt cogeretur Concilium, seu à Pontifice seu à Senatu Purpuratorum; quod si id neglexissent, ipsum per se remedium adhibiturum. Hinc Pompeius re fortasse haud plenè conscius, aut minas speciosius obuoluens, per nouum Conuentum Spiræ verè habendum, ad Concilium Spiræ celebrandum prouocauit; perinde ac si Cæsar mutato consilio cogere meditaretur: adeoque simul ita ostendebat, se non prouocare ad Concilium merè possibile; simul timorem Pontifici incutebat quâdam machinâ non imaginariâ, sed imminente, quæ tamen non alio quàm enarrato nitebatur fundamento: eaq; propter Suauis, qui rem hanc minimè percepit, fatetur à se numquam fuisse còpertum, quidnam ageretur negotij in conuocando Spiræ Concilio Roman.

4 Romam interea rediit, unde à Pontifice missus ad Carolum fuerat, * Franciscus Quignonius, qui tunc ab Angelis dicebatur, Minorum Generalis Minister, & cum eo Caesar Ferramusca: hi literas à Caesare humanissimas suâ manu scriptas deferebant, quibus Pontifici testabatur, sibi esse in animo cum eo reconciliari. Commissa Quignonio mandata hæc fuere: Cuncta Pontifici restituenda, tametsi pessumdatam Pontificiam ditionem, ubi esset regressus, offenderet: Casarem nec sibi nec fratri suo ullam velle accessionem fieri, ne vnus quidem vlnæ telluris Italica: Sfortia causa committeretur Iudici à Pontifice ac Caesare ad id destinato, & si probaretur innocens, Principatus illi restitueretur, sin autem reus, Borbonio concederetur: In Italia pax haberetur: Regi Gallia: si redderentur, persoluto, quod ab ipso offerebatur, libertatis pretio. His conditionibus confestim Pontifex assensus est, ut qui molimina Insubria: cernebat minus prospere procedere, ac supra modum à sumptibus periculisque abhorrebat.

5 At Caesatis in Italia Ministri alias pactiones Pontifici grauissimas adiecerunt: quocirca cum pax componi non posset, Clemens voluntate Caesaris fretus, sibi per literas significatâ, inducias suis rebus perincommodas confecit, interuentu Lanoia: Proregis Neapolitani: atque quò cautiùs ageret, voluit & à prædictis Caroli Nuntis, & à Prorege, & à Borbonio, copiarum Caesaris in Insabria Duce supremo, reddi certior, satissine foret cum Prorege sibi conuenire, an opus esset seorsim quoque cum Borbonio pacisci. Et quantum idem asserit inter mandata Farnesio tradita, responsum est ab omnibus tamquam certum, pactionem cum Prorege satis futuram.

6 At verò Caesareus exercitus apud Insabres elatus victoriis, stipendiorum penuriâ contumax, insensus Pontifici, quippe magna ex parte Germanis hæreticis conflatus, ductore Georgio Franspergio, acerrimo Lutherano, atque ipse etiam Borbonius supremus illius imperator, sancitas cum Lanoia inducias recusarunt. Cum autem non auaritiæ modò, sed ne fami quidem satis pabuli suppeteret in Insabria, per ipsos deuastata potius quàm debellata, spe Romanarum opum alebantur, quæ re ingentes, vulgi tamen (ut assolet) opinione in immensum excreuerant. Ita indigentia simul & auaritia stimulati, commeatum transitumque præbente Ferrariæ Duce, cui depressio Pontificis satis placebat, supremum sibi ius in Mutinam Rhegiumque tribuentis, Romam versus per Ecclesiasticam ditionem magnis itineribus contenderunt.

7 Fœderatorum copiae ad Pontificem tuendum languidissimè processerant,

1526.

1527.

* Vide de hac re etiam Lucâ Waddingum. tom 8. Anagninum.

1527.

cesserant, tum quodd in ea virium imbecillitate militum Præfecti magis suarum rerum in Insubria satagebant; tum quodd animum Clementis adeo pacis avidum intelligebant, ut Nuntium in horas expectarent compositæ inter illum ac Cæsarem pacis, unde ipsi colati auxilij operam perdidissent.

Pontifex in huiusmodi angustiis deprehensus, quod in fœderatis ardorem ciceret, nouum cum eis fœdus stabilivit, quinto vel sexto ante suas ærumnas die; at sine fructu. Nam Cæsariani, nullo per vias obice retardati, Romæ verò modicam naçti propugnatorum vim, minusque consilij, Orbis Christiani Regiam expugnarunt, ac diripuerunt, nihil planè parcentes sanctitati seu vasorum, seu locorum, seu graduum, seu professionum; nihil ætatis vel sexus innocentia, nihil denique factionis amicitia, quando Hispani quoque Cardinales nihilo mitius quàm reliqui accepti: tantaque vbique immunitate sæuitum est, ut vel in Turcarum diripienda Regia nimis barbara crudelitas illi par haberetur. Verumtamen neque Frangepanius eo spectaculo frui potuit, cuius audivitate captus è Germania descenderat, oppignerato etiam patrimonio, quod milites quibus præerat conduceret, secum etiam laqueum gerens auro illitum, Pontificis gutturi ab eodem impiè destinatum: neque Borbonius nefasta victoria superstes fuit. Prior enim paralyti correptus, necesse habuit Ferrariam deduci morbo coactus, antequam exercitus Romam perueniret: alter verò in ipso ingressu ictus plumbeo globo minoris tormenti, animam efflauit infelix perduellis in duo suprema Capita, quæ in terris erga ipsum Dei vicem obtinebant. Pontifex cum in arcem confugisset, nec satis virium ad resistendum haberet, Aurlantio Principi, qui Borbonij loco exercitui præerat, se dedit; ab eo autem non solum arcte, sed acerbius etiam habitus in custodia.

Expectabatur interea quid Cæsar de ipso Pontifice decreuisset. Ille tam grauis & inopinata rei nuntio anceps hæsit. Hinc horror eius animum occuparat, ob innatam Religionem, offensionemque generis Christiani: hinc consumpta victoriis pecuniâ, nulla ipsi occurrebat ratio, quâ milites, ob merita nec soluta stipendia querulos, in officio contineret, nisi pretio redimendi captiui. Intelligens præterea, libertatis beneficium longè impar offensionis gravitati futurum, timebat à tanto hoste libertati reddito parè inuictam vindictam. Quapropter facinus quidem execratus, festiuam Aulæ speciem ob natum filium in vestes lugubres commutauit; sed copiarum Ducibus iniunxit, ut eâ ratione Pontificem liberarent, qui

super-

stipendia militibus debita perfoluerentur, sibi que cautum foret, ne 1527.
quid ex ea indulgentia detrimenti esset passurus.

- 10 Hæc ambigua Cæsaris mandata, tamen si honestiorem ad sensum traxerint pro auita generis magnanimitate Columnij, qui Patriæ cadaver inter palmas deplorabant, simulqueangebantur inultâ supremo ipsorum Principi tam enormis ignominia notâ; inhumaniore tamen subtilitate ea sunt interpretati & executi Duces Cæsariani: adeoque plures menses in custodia Pontificem habuere; nec inde liberum dimisere absque ingenti auri vi, multisque arcibus acceptis ab eo, tamquam pacis obfidibus.

- 11 Verum illi exercitui execrandis frui spoliis non licuit, cum penè totus absumptus pestilentia satis breui perierit. Moncada verò, præcipuus mali auctor, ac medicinæ submotor, paulò post infelicitè clausit diem, in prælio nauali vndis absorptus. Hoc pacto noluit Deus, ut victi calamitas in victoris prosperitatem abiret.

Guicciardini
lib. 19.

- 12 Nihil diligentia prætermiserat Castilioneus, Nuntius, in Cæsaris mandatis pro libertate Pontificis sollicitandis: & præter priuatim adhibitos apud Carolum deprecatores ex Hispaniæ primoribus, tam Ecclesiasticis quàm laicis, * curauit etiam, ut Episcopi lugubri amictu vnâ supplices adirent Cæsarem, enixeque peterent ipsorum Capituli libertatem. Sed hæc officia ex sententia satis progressa vbi Aulæ Cæsareæ comperta, sunt illico interturbata, ceu quædam species ordinis nimis commoti.

* Literæ
Nuntij Bur-
gis ad Cle-
mentem,
16. Decem-
bris 1527.
in 1. tom.
Liter. ad
Principes.

- 13 Postremò, post eas retardationes, quibus Hispanica consilia suos concipiunt fœtus antequam pariant, præsertim in summis negotiis, efficacia Cæsaris mandata Romam deuenere. Per hæc, operâ in primis Pompeij Columnæ, iam à Pontifice in gradum pristinum reuocati, in pactionibus cum Cæsareis, & Generali Ministro

* Nō vltima
Octobris,
ut narrat
Guicciardi-
nus.

* 26. Nouembris anno 1527. solenni stipulatione composita pacificatio, subscribentibus hinc Pontifice & Patribus Purpuratis; hinc Moncadâ iam Neapolis Prorege, & memorato Minorum Præsidi Generali (qui acceptâ postea à Clemente Purpurâ, Cardinalis S. Crucis est appellatus) ac Petro Veirâ, Cæsari à Cubiculis; quem ad hoc miserat Carolus, cum literis etiam ad populum Romanum, sensum doloris præ se ferentibus, simulque consolationem ac promissa præbentibus.

* In Tabulis
Vaticanis,
collectis à
Contiloro,
in libro cui
titulus est,
Historia pro
Concilio
Tridentino,
pag. 5.

- 14 Summa concordia erat: Cæsarem ægrè tulisse, arma in Pontificem & Urbem illata, ceterasque vexationes, quibus Pontifex variisque Cardinales ac Præsules affecti fuerant. Exercitum sine duce, sine lege, propriaque cupiditate compulsus ea omnia perpe-

Pars I.

Cc

trasse,

1527. trasse, non solum ignaro, sed inuito Cæsare; cui semper in animo fuerat, Pontificem tamquam Patrem reuereri, ac tamquam Christi Vicarium venerari; adeoque ad primum indigni facinoris nuntium mandasse, ut comprehensa quantum fieri posset licentia, pristina dignitas Apostolicæ Sedi, non in Sacris modò, sed in profanis etiam redderetur. Cum autem nihil ipse optaret ardentius, quam inter Christianos pacem, communem in Turcas expeditionem, & Ecclesiæ solatium atque concordiam, ad quæ supra cetera conducere videbatur Vniuersale Concilium; idcirco illud in primis instituendum, ut Pontifex sacrumque Collegium omni studio ac fide Christianorum pacem conficiendam curarent, ac præterea, quòrefloresceret Ecclesiæ, Lutherique hæresis extirparetur, Generale Concilium indicendum *cum debitis* (ut aiebat) *& legitimis modis, & loco debito, & cum earum rerum obseruatione, quæ iura exposcunt, omnia quæ fieri posset celeritate*: Vel certè, ut Pontifex ac Patres pro viris Principes compellerent tam ad pacem conficiendam, quam ad Concilium congregandum.

Haud equidem miror, hanc conditionem, à me in tabulis huius concordia perlectam, ab aliis Historicis prætermittam fuisse, tamquam rem minus spectantem ad præcipuum ipsorum argumentum: at è contrario hoc silentium in Suaui arguit nimis mutilam rerum notitiam; quippe qui dum alia peculiaria recenset, quæ tamquam parerga ab eo inferuntur historiæ; de hac re, quæ solum ad ipsius institutum pertinebat, nihil mutit.

C A P V T XV.

Quid apud Pontificem Rex Angliæ tentauerit, quòd matrimonium suum irritum declararetur. Et Campeggij Legatio.

1528.

Egressus ab arce Pontifex, Urbem Veterem adiit, situ minutissimam, & bidui itinere Româ distantem. Eò ab Henrico Anglorum Rege Legati aduenere, summa quæque pollicentes, sed vnà rem grauissimam postulantes. Henricus, ut diximus, secundo loco natus maiorem fratrem habuit Arcturum Principem. Huic pater Henricus Septimus (non Odoardus, ut fallitur Guicciardinus) nuptui dedit Catharinam, Ferdinandi & Isabellæ Regum Catholicorum filiam, & sororem natu minorem Ioannæ Caroli V. matris. Sed intra paucos menses extincto Arcturo, Rex Angliæ impetrato Ferdinandi consensu, & à Pontifice le-

Guicciardinus lib. 18.

1528.
 lio Secundo legis Ecclesiasticæ solutione, eandem Catharinam Henrico Secundo filio, ad quem primi iura deuenerant, matrimonio iunxit: nuptiæ tamen non nisi post mortem patris à sponso peractæ. Multiplex ex his virilis proles suscepta, sed nulla infantiam transgressa; femina solum superstes fuit Maria nomine, quæ aliâ tempestate, vt narrabimus, Angliæ Regno potita nupsit Philippo Secundo, Caroli V. filio. Hæc ergo Maria, quippe successioni proxima, Princeps Walliæ à parente dicta est; qui titulus eam sonat dignitatem in magna Britannia, quam in Gallia nomen Delphini. In Catharina verò Henrici coniuge cuncta illa prælucebant decora, tam Regiæ quàm Christianæ præstantiæ, quæ ad amorem venerationemque sibi conciliandam plurimum valent. Atque is erat Regiæ familiæ status.

2 Apud Regem magistri potius quàm ministri partes agebat Thomas Volseus, qui ex humili ortu, ingenij vi, artisque subtilioris industriæ, Regis gratiam, rerumque administrationem aucupatus, ad summos gradus adeo enisus fuerat, vt Henricus magni Cancellarij potestatem, potissimamque in Anglia Eboracensis Ecclesiæ dignitatem in eo collocarit, tum Vaticani Senatus Purpuram, ac demum in vniuerso Regno Legati à Latere auctoritatem eidem obtinuerit.

Vide Sande-
rum de
Schismate
Anglicano,
Spondanum,
aliosque Hi-
stóricos il-
lius ætatis.

3 Hunc hominem, quippe supremum regiorum consiliorum arbitrum, Cæsar aliquamdiu perhonorificis scribendi formis est profectus; cuius nimium intererat Anglum sibi coniunctum præstare inter durissima certamina cum Galliæ ceterorumque æmulum potentia. Sed diminuto periculorum metu, diminuta pariter honoris officia: quod Volsei animum acerbè commouit. Ea de causa (nisi fama malignè obstrepat) ex acutâ mentis acie magnum quiddam moliri cœpit, tum quò Henricum à Cæsare extra omnem reconciliationis spem seiungeret, tum quò cum illius hostibus coniungeret, tum etiam quò de suo Rege simul ac natione benè mereretur. Venit itaque illi in mentem, quo tempore Legis Ecclesiasticæ solutio fuit impetrata, vt Henrico nuberet Catharina, dubitatum fuisse prius Alexandri VI. ætate, postea Iulij II. an per Summum Pontificem id liceret; cum Diuina Lege cautum sit in Leuitico, ne frater alterius fratris turpitudinem reuellet, & Ioannes Baptista Herodem corripuerit, ob iunctam sibi sui fratris vxorem.

4 Sed ad hæc perspicuè responsum. Etenim, vt maritalis coniunctio inter Catharinam & Arcturum intercesserit, quod & ipsa pernegabat, & validissimæ coniecturæ refellebant; obiurgatio Præcursoris in eum recidebat, qui veram fratris sui viuientis adhuc

1528.

vxorem sibi copulauerat; & Leuitici prohibitio in eam sententiam trahi nequit, cum in Deuteronomio iubeatur frater excitare fratris fratrem demortui. Præterquam quod, utcumque res esset, hæc secunda Lex, quippe posterior, priorem aboleret, palamque faceret alteram non esse inter naturæ verita & immutabilia, sed inter iudicialia, quibus ille solum populus, non item Christianus obstringeretur. Quod si hoc naturæ lege interdictum esset, Patriarcha Iudas Onæ filio minimè præcepisset, ut sibi connubio iungeret Tamarim, viduam ex obitu maioris natu fratris. Nihilominus disputationes tunc habitæ super ea re pro ingeniorum varietate in opinando, ambitioneque non minùs implicandi difficultates in enodi negotio, quàm in complicato soluendi, opportunitatem obtulere Volsæo exsuscitandæ controuersiæ; in qua sperabat habiturum se tunc Doctores Anglicos tam procliuēs ad improbandas tamquam irritas eas nuptias, quod Regi morem gererent, ac virilem eidem sobolem patriæ verò Principem ibi natum conquirerent; quàm procliuēs fuerant ad easdem comprobandas, cum Regi Regnoque erant acceptæ, quod Reginam obtinerent omnibus prærogatiuis inclutam, adeoque cunctis optabilem. Spem etiam conceperat, per eam opportunitatem Regis animum alliciendum ad nouas nuptias cum Francisci Galliarum Regis sorore, Alençonij Principis vidua, suæque operæ Gallicarum omnino partium euasurum.

Idcirco sub specie religionis cum Regis Confessario differret de irritato matrimonio Regis, & quâ consilij quâ potentia auctoritate hominem adduxit, ut rem secum concorditer Henrico proponeret. Iussu deinde Regis quæstione occultissime exagitata, nec deerat, uti semper accidit, ex Theologis & Iurisconsultis, qui eius voto sentiret. Hinc Volsæus persuasit Episcopo Tarbiensi (quæ paulò post sacrâ Purpurâ ornatus est) tunc à Rege Gallorum in Angliam Legato, ad nuptias Mariæ Henrici filia, cum Aurelianensi Duce, Francisci secundo filio deposcendas, ut prius improbatum tamquam irritum Catharinæ connubio, nouum suggereret cum Alençonij vidua; quod facilius videbatur, essetque accommodatum ad Anglum à Cæsare firmiter abalienandum.

Rem Tarbiensis ita perfecit, ut Henricus in Galliam Volsæum miserit, vulgò dictum ab Episcopatu *Cardinalem Eboracensem*; publico quidem nomine, ut iunctis cum eo Rege viribus, Pontificis liberationem consequeretur, at cum occulto mandato, ut communi nomine Pontificem vrgerent, ad declarandum irritum coniugium cum Catharina, utque nouæ Regis nuptiæ firmarentur cum

Marg.

Sanderus in
libro 1.
schismatis
Anglicani,
& Spödanus
anno. 1528.
num. 8. 9.
10.

Margarita Alençonij Ducis vidua, & Francisci Regis sorore; 1528.
non autem cum Renata Ludouici XII. filia, vt narrat * Guic- * Lib. 18.
ciardinus. citato.

7 At iter facienti adhuc Volsco superuenere ab Anglo mandata, vt cetera quidem perficeret, sed abstinere à noua coniugis designatione. Hinc ille satis gnarus arcanorum Henrici, atque ingenio acer, id quod erat suspicatus est; sed emissum iam à se telum tempori retinere non potuit; quod & Regis & patriæ salutem, & propriam ipsius fortunam lethaliter vulnerauit.

8 Henricus, vt erat molli animo & effeminato, adeoque indulgens libidini in se dominanti, ardentem id temporis deperibat quamdam ex Aulæ puellis, Annam nomine, Thomæ Boleni ex equestri ordine filiam. Illa verò, quàm solers in adeo præcelso amatore illecebris inescando, tam ambitiosè studens, eum sui corporis idololatram, non dominum detinere, numquam suimet copiam Regi consensit, quam aliis amatoribus sibi placentibus, sui satis prodiga largiebatur: sicut fama vulgauit, sumptumque postea de illa tamquam impudica supplicium persuasit.

9 Statuit itaque Rex, Regiæ Coronæ pretio, cum aliter non liceret, eam coëmere, inductoque Francisco Rege, vti secum vnà apud Clementem rem virgeret, ac dissimulato quò collimabat scopo, suis apud Pontificem Oratoribus impensissimè demandauit, vt negotium strenuè promouerent. De Clementis voluntate summa quæque, nec temerè, sibi pollicebatur. Nemo siquidem ex Christianæ Reipublicæ Principibus animum præ se tulerat vel constantiorem, vel beneuolentiorum in Pontificatum, eumque Pontificem. Ceteros Principes, vtpote suamet commoda in Italia spectantes, & priores Pontifices, & Clemens sæpè tamquam hostes, semper tamquam suspectos habuere. At verò Anglus, cupidus ne suorum æmulatorum opes auergerentur, atque ab omni erga Pontificem æmulatione in rebus profanis liber, semper quàm officiis quàm armis eum sustinuerat; adeo vt Clemens in quibusdam a Commentariis à me perceptis testatus fuerit, se cum eo Rege tum ex animi beneuolentia, tum ex acceptis beneficiis summo opere esse coniunctum. Postea verò dum carcere clauderetur, non solum Rex per armatas preces ac denuntiationes b eius liberationem apud Carolum sollicitare studuit; sed per pecuniæ subsidia illum adiuuit. Erat insuper in Clemente cicatrix nondum satis obducta acerbissimi vulneris à Cæsare inflicti, ex quo minùs difficilis videbatur ad peragenda quæ Carolo displicuissent. Præterquam quòd Henricus, ad abstergendum no-

Sanderus
lib. citato.

a In capitulis pacis cum Protege post Ticinense prælium.
b Gaspar Contarenus, Venetus Leparus, postea Cardinalis, in relatione suæ Legationis contenta in lib. 63. Instructio ad Concil. Trident. in Tabulario.

1528.
Gulcear-
dinus lib. 7. 8.
& Sanderus
lib. 1.

uæ à Casare iniuriæ metum, * Clementi quatuor millia peditum ad custodiam obtulit, ære suo conducenda.

Per hanc ergo fiduciam ex Pontificis propensione, Rex illi iussit per suos Oratores exponi, se in eo connubio conscientia aculeis pungi, ex iis quæ sibi fuerant explorata per viros doctissimos ac pios suæ ditionis. Et quamquam sibi licuisset, ibidem à Iudice ordinario rei declarationem exposcere; tamen ne sententia Christianis nationibus videretur ex timore seu assentatione potius, quam ex iustitia prolata, Pontificem obsecrare, ut eam causam committeret in Angliā duobus Legatis Pontificiis, Cardinali videlicet Eboracensi, qui aderat ibi Legatus à Latere ac Primas illius Regni, & Cardinali Campeggio, qui sub Leone ibidem pariter legationem obiuerat.

* Vide in li-
bro Litera-
rū ad Prin-
cipes, Epi-
scopos ad Gam-
barā, 19.
Febr. 1528.

Hæc Regis petitio (quantum coniecturâ ducor) Clementi prorsus improvisa non accidit. Etenim aliqua mihi sunt indicia, Casarem scilicet, cum sibi suboluissent occulta Regis consilia, iunxisse Ministro Generali Minorum, postularet suo nomine à Pontifice, adhuc in arce detento, ut pro potestate caueret, ne quid de huiusmodi diuortio tentaretur; Pontificem verò, ubi primum liber dimissus, dedisse negotium Gambaræ, suo apud Anglum Nuntio, ut quid ea de re ageretur diligenter peruestigaret.

Clemens, tamen si rem arduam animaduerneret, tamen torpescens angustius, ausus non est huiusmodi Patronum de se tam benemerentem, præsentem repulsâ atrociter vulnerare; sed studiosissimis verbis benignè promisit, quidquid sibi in eo liceret, Regis gratiæ se perfecturum; simul ad rem discutiendam Purpuratos aliquos, aliosque viros doctrinâ præstantes delegit, qui nec prætensa iram matrimonij argumenta comprobarunt, neque causam in Angliâ cognoscendam censuerunt.

Hoc posterius Oratoribus Anglis durius videbatur, adducen-
tibus omnium causarum exempla, quas per ordinarios cuiusque re-
gionis Iudices decidi licet. Nec obstare in præsentia suspensionem,
quâ posset commoueri Regina, ne quid iniuste pateretur; quippe,
ut aiebant, adeo ab humanis affectionibus animi libera, adeoque per
precum assiduitatem, sui que afflictationem diuinis rebus adducta
erat, ut libenter sacrarum Virginum Claustra subitura videretur,
ut ibi soli Deo viveret.

Cum autem intelligerent Oratores, ob rationes à Cætu Pontifi-
cio adductas nimis arduum esse, Catharinæ nuptias tamquam iure
Diuino interdictas iudicatum iri, propterea quod in eo iudicio
falsum

falsum dogma inuolueretur Diuinis Literis repugnans, Iulique II. iudicium redargueretur, aliò confugere; & per fucatas rationes conati sunt, solutionem Legis Ecclesiasticæ à Pontifice impetratam prætereundam tamquam subreptitiam. Et quamuis singulæ leuiore viderentur, cum tamen nulla inde confurgeret nouitas vniuersalis doctrinæ, Clemens ex noui cœtus Cardinalium ac Theologorum sententia satius existimauit, rem Legatorum conscientia permittere, sed accedente Catharinæ consensu. Considerabat quippe, si ea consentiret, licere illis fortasse ad publicam Regni adeo benemeriti utilitatem reipsa agere, ad normam opinionis quamuis minus probabilis, ex theoricis rationibus.

- 15 Legatum itaque in Angliam nominauit Campeggium, Regi acceptissimum, qui præter veterem cum eo consuetudinem, ex eo Regno reditus percipiebat Sarisberienſis Ecclesiæ sibi collatæ: causam illi vnâ cum Eboracensi Cardinali demandauit. Quare ad Regem Galliarum scripsit, se pro summis beneficiis, quibus Henrico se agnoscebat obnoxium, quæcumque tandem obstacula rei peragenda remouisse, præsertim quòd intelligeret eam uti propriam ab ipso pariter haberi: neque quidquam posse duobus huiusmodi Regibus à se negari: postremo vtrumque rogare, ut ipsi vicissim vrbes Pontificias, inter calamitates suas à Venetis occupatas, sibi restituendas curarent.

Viterbio
29. Iunij
ann. 1528.
in 2 tom.
Liber. ad
Princip.

- 16 Tria Clemens Campeggio mandauit. Primum, ut omni conatu studeret coniugibus ad pristinam beneuolentiam reuocandis. Quod satis ostendit, neutiquam optasse Pontificem vlcisci Cæsarem, uti literis tradiderunt quidam ex iis scriptoribus, qui veri arcana ignorant, quod credibilis est venditant populo, sibi persuadendi, cunctis in hominibus ea inesse sentia, quæ in seipso experitur. Secundum, ubi nulla reconciliatio esset sperabilis, suadere niteretur Reginæ, ut inter Sanctimonialium Claustra se reciperet, ad vitam in tuto collocandam. Quòd si neutrum processisset, tertio imponebat, ut rem protraheret, ea beneficia præstolaturus quæ tempus parere consuevit, nec Iudicis vmquam personam assumeret pro Tribunali.

Sanderus
lib. 1. & Epist.
Sangerman.
a Senatu
Pontific. infra
citanda.
* Iouius.
lib. 27.

- 17 Noui equidem, Guicciardinum, quem postea complures, ac præsertim Suauis, secuti, referre: Traditum fuisse Campeggio diploma, quo Regium connubium irritum declarabatur, eâ gratiâ, ut Regi latenter ostensum, beneuolentiam erga Pontificem eius in animo foueret: sed iniunctum Legato, ne illo prius vteretur, quam à Pontifice discretè imperatum fuisset, quod diploma postea an. 1529.

Guicciardinus
lib. 29.

missum

1528.

iussu Clementis per hominem certum ad Campeggium delatum, combustum Henrico indignante. Verum hæc narratio nec ex auctoritate, nec ex similitudine veri fidem meretur. Non quidem ex auctoritate; quoniam Guicciardinus, qui primus illius auctor extitit, & in quo minus abesset à probabili huiusmodi arcani notitia, se prodit parcissimè conscium huius rei; ut qui non modò labitur, asserendo novas Henrici nuptias agitari cum Renata Ludouici XII. filia, quod iam obseruauimus, sed tamquam indubitatum ponit, maritalem Catharinæ cum Arcturo copulam, quæ semper tamen constanter est pernegata; & in literis Pontificiis, facultatem ad nuptias cum Henrico indulgentibus, expressa cum particula *forſitan*, quò magis cautum foret, & omnis dubitatio rarè facultatis amoueretur. Affirmat pariter, ex Catharina & Henrico vnicam virilem prolem exortam; cum tamen ea multiplex fuerit. Ex altera parte, Sanderus & Risthonus, Anglicarum rerum scriptores non minis copiosi, quàm edocti de transacto negotio, ne minimum quidem vestigium rei tam memorandæ suis in paginis reliquerunt. At veri dissimilitudo liquet ex pluribus: Primò; cum Legatorum nomine sententia fuisset pronuntianda, quoniam Pontificem decuisset causam per suum diploma decidere? Secundò; quo pacto potuisset hoc diploma pro iniusto & irritum non haberi, ante discussam legitimè causæ quæstionem, ante auditas partis alterius rationes confectum? Tertiò; nonne idem melius obtinuisset Pontifex, traditis priuatim mandatis Campeggio, Regi clam patefaciendis, per quæ eiusmodi sententiam ferret? Quartò; Clementis ingenium in primis cautum, quis vnumquam non temerè credat citra vllam necessitatem fuisse adductum, ut diploma tantè momenti signaret, mitteret, regique inspectandum mandaret, qui tum arte tum vi potuisset eo potiri, & confestim quod ardentè optauerat adipisci, cum immenso Pontificis pudore atque infamia? Postremum; compario, post abitum Campeggij ab ea legatione, mutua in rebus aliis literarum ac fiduciæ officia inter eum & Henricum intercessisse, quod minimè contigisset, si per eam occasionem offensum illi tantum Henricus gessisset.

Suauitatem tamen sua debetur excusatio, quòd intento semper animo ad Pontificem onerandum, scriptorum haud vulgari testimonio adhæserit. Sed maior illi debetur laus singularis modestiæ ab Henrico Rege, cuius libido in eius repudio, propter nuptias tam abiectas, à reliquis omnibus vituperatur, ab eo tantummodò illibata præteritur. Hic auctor maledictorum prodigus, in Pontificem & Ca-

& Catholicos adeò inuohitur, vt ne obolus quidem illi supersit, quem hæreticis atque schismaticis impertiat. Alioquin admirationi foret, ab eo inter verisimiles causas, Regem impellentes ad exoptandam primi coniugij solutionem, ne leuiter quidem indicari perditos in Bolenam amores. Enimuerò quòd Suauis reticeat opinionem, per quam Anna Bolena eiusdem Regis filia habita est, non admodum reprehendam. Nec mihi lubet hîc hominem arguere, quòd nihil pariter loquatur de credita inter ipsam ac Regem affinitate in primo gradu, ex præcedente illius commercio cum Annæ sorore; tametsi non modò eam enarret Sanderus, sed productis testimonij Cardinalium Poli & Caietani comprobet, Regem occultè impetrasse à Pontifice, vt eo nuptiarum impedimento abrogaretur. Verùm quòd huiusmodi scriptor, qui ex muscarum ingenio semper ad sanem ac putredinem, quamuis pictam, recurrat, silentio obuoluerit insolentiam tam enormis libidinis, quæ vel ipsis hæreticis stomachum mouerit, heroica profectò scribentis moderatio censenda est; cum certè in Vaticana Bibliotheca perlegantur amatorix Henrici literæ ad amicam, in quibus miserabilis peruersio Regis in mancipium apparet. Nec huiusmodi Suauis silentium adscribi potest reuerentiæ in Iacobum Angliæ Regem, cui librum inscribendum curauit. Iacobo enim filio Mariæ Stuardæ Reginae, cui crudeliter caput abscissum fuerat ab Elisabetha, illius thori progenie, eiusdem connubij memoria execrabilis erat. Quocirca illud conficiatur oportet, perduellionem in Pontificiam auctoritatem id consequi apud Suauem, quod martyrium obtinet apud Deum, cuiusvis noxæ labe detergâ, & pœnâ condonatâ.

CAPVT XVI.

Noua Pontificis cum Cæsare coniunctio.

IAm verò narrationis seriem repetamus. Nullo pacto Clementis ingenio aptari poterat, videri se tamquam auctorem illius sententiæ, quæ Caroli V. materteram dedecorasset, quippe qui callebat optimè commune documentum, numquam ita simultates exercendas, vt nullus reconciliationi locus relinquatur. Et sanè eâ tempestate desiderium Cæsar præ se gerebat contrahendæ rursus amicitix cum Pontifice, quâ eam notam aboleret adhuc inhaerentem sibi ante Christiani generis conspectum. Nec auersum ab illa animum nactus est apud Clementem, prudentiæ magis fræno coercitum, quàm iræ stimulis incitatum. Sed ea est humani iudicij licentia,

Pars I.

D d

centia,

1528.

a Literæ ar-
canis notis
datæ ad Ar-
cellum Nea-
poli Nuntiu,
16. Maij
1529. in
2. tom. Li-
ter. ad Princ.
b 9. Februa-
rij 1528. in
eodem libro.
c In citatis
Literis ad
Arcellum.

d Literæ
Sangæ ad
Gambaram
Nuntium in
Anglia Vr-
be Vetere,
9. Februar.
1528. in
lib. 2. Liter.
ad Princip.
e Burgis
27. Nouem-
bris 1527.
eodem li-
bro.

f In Epist.
cuius inci-
piens est, Li-
teras non
habeo, in
2. lib. Liter.
ad Princ.

centia, ut utrumlibet in ea deliberatione consilium capesseret, vel iræ commotioni, vel commodi cupiditati tribuendum fuisset. Maluisset ille quidem a neutro propendere; quod optimè congruere arbitrabatur idonei pacificatoris muneri, quodque visum est initio à Cæsare pariter comprobari. Atque in hanc sententiam respondit hinc Longeuallio Vrbe Vetere, b ipsum ad Gallorum Anglorumque partes acriter stimulanti; hinc Nuntio Neapolitano, c Protegens amicitiam eius nomine suadenti. Duo tamen apud se statuerat Clemens: Alterum, erepta per eos motus Sedi Apostolicæ oppida recuperare: alterum, iustam in Italia pacem firmare; adeoque certum habebat in animo cum aliqua ex factionibus se coniungere, vi ad hæc duo consequenda id opus foret, quod ille satis utriq; testatus est. Verum Cæsar ex altera parte 3. Augusti anno 1527. cum ab arce Pontificem dimitti iussit, eum vnâ secum Barcinonem inuitauerat, d amplissimè pollicitus, ipsum rerum omnium supremum arbitrium à se constituendum; atque ad primos eius libertatis nuntios ipsi gratulatus est literis obsequentissimis suâ manu conscriptis, e quibus profitebatur, quantum doluisset ereptam illi citra suam noxam prius libertatem, tantum postea lætatum eadem suo iussu ipsi restituta; offerebatque suas omnes vires ad reparandam & ipsius & Apostolicæ Sedis dignitatem, multò impensius quàm ad sua ipsius commoda promouenda; quæ fusiùs erat expositurus vir illi acceptus, quamprimum à se delegandus: interim verò ipsum orare, ne se abduci pateretur oblocutionibus hominum suis cupiditatibus seruientium. Atque ad hæc confirmanda, eadem postea à Ministro Generali Minorum efficacius oblata sunt. At non idem in æmulis Caroli emicabat ardor. Vnde Sanga, Clementi à Secretis, f ad Campeggium in Anglia Legatum scripsit, Pontificem, cum animaduertet fœderatos nullâ ope curare, ut oppida in Prouincia Flamma à Venetis intercepta, Mutina etiam ac Rhegium à Ferrariæ Duce retenta, Ecclesiæ redderentur, violenter adigi, ne amplius medius & neutrius partis esset, quemadmodum aliquamdiu perstiterat, & se perstiturum optasset. Proinde inculcabat, ut per officia Henrici Regis Gallus sollicitaretur, quò eius ope Ecclesiæ oppida recuperaret, ne cogeretur in patrocinium Cæsaris sese tradere.

Verum Gallia Rex, cuius armis improspere cesserat Neapolitana expeditio, nolebat illos Principes irritare, nec nisi filiorum restitutionis satagebat. Pontifex verò suo doctus detrimento, quod ex præoccupato à Gallis fœdere cum Cæsare passus fuerat, illud componere maturauit: eoque potissimum, quò spectato Religionis negotio,

gotio, satis intelligebat, quantæ offensionis, quantæ confidentiæ Germanis hæreticis essent diffensiones inter se atque Cæsarem, vnicum in illis Prouinciis Fidei Ecclesiasticæ præsidium. Summopere quoque Clementem deuinxerant mandata ex Hispania delata à memorato Minorum Præfide Generali, a quippe libera, nullisque obnoxia pactionibus. Ea erant, vt redderentur Pontifici arces atque obsides, b Cæsarianis traditi in illius ab Ælia arce dimissione, appositis etiam Cæsaris nomine aliis beneuolentiæ argumentis.

3 Adiecit itaque animum Pontifex coniunctioni cum Cæsare. Neque id Italiæ quieti vel statui officiebat, propterea quod honestioris suæ dignitatis specie Cæsar adducebatur ad aliquid indulgendum Sfortiæ in Pontificis gratiam, tamquam communis Parentis, quam aliorum Principum æmulorum.

4 Hinc falsitatis arguuntur duæ Suauis criminationes aduersus Clementem: Prior; dum blaterat, anno præterito deceptos ab eo mortales simulato pacis, neutroque inclinandi desiderio: etenim Pontifex vsque ab initio vtrique partium respondit per eiusdem sententiæ tenorem, cui postea res ipsæ concordarunt, vti liquet ex memoratis Commentariis, aliisque eius temporis monumentis. Posterior; dum ait, fuisse antehabitam à Clemente Cæsaris amicitiam, quod animaduerneret hunc, & non Gallum, opem sibi allaturum fuisse ad Florentiam subigendam. Et tamen constat in conditionibus à Longeuallio propositis ad feriendum cum Gallia ac Britannia fœdus, si fortè Cæsar æquam communemque pacem recusaret, actum quidem de recuperanda Ecclesiæ ditione, sed de subigenda Florentia nihil. Vnde quicumque malignè cauillari non studet, deducere potest, ad priora, non ad posteriora potissimè spectasse Pontificem.

5 Quapropter sub initium Maij Barcinonem misit c Franciscum Schiedum Vicentinum, Episcopum Vasonensem, Pontificiæ Domus Præfectum, sibi fidum & intimum, cum Cæsare acturum: nec multò post 20. Iunij fœdus confectum his pactionibus, vt Cæsariani restituerent quidquid Ecclesiasticæ ditionis occupauerant, darentque operam, d vti Pontifex vrbes in Flaminia, & insuper Mutinam, Rhegium & Ruberiam recuperaret: sed ex iis pactionibus duæ priores perfectæ, non item tertia.

De Mediolano sancitum, vt si causâ cognitâ à Iudice minimè suspecto Sfortia innocens pronuntiaretur, ad Principatum rediret, sin reus, illi dominio ex consilio consensuque Pontificis, & Italiæ comprobatione, consuleretur.

D d 2

Ob-

1529.

a Sunt qui volunt, eum tunc fuisse Cardinalem: sed oppositum probat VVaddingus anno 1528 nu. 1. & sequentibus.
b Epist. Iacobi Salutati ad Nuntium in Hispania, ... Februarij 1529. in 2. tom. Lit. ad Princ.

c Epist. Pontificis manuscripta ad Cæsarem, 7. Maij 1529. tom. 2. Liter. ad Princip. d Guicciardinus lib. 19.

1529.

a Vide Sleidanum lib. 6. anno 1528.
b 25 Iulij
vt in lib. cui titulus, *Capitula Nicolai V. Leonis X. Clementis VII.* in Archiuo Vaticano.

c Guicciardinus lib. 19. & Iulius Iovius.

d Iovius in Vita Leonis X.

Obstinxerunt se^a Cæsar & eius frater (iam Rex dictus, sed^b non per pacificam possessionem, Hungariæ ac Bohemiæ, ex obitu abbat^c que liberis Ludouici Regis, cuius sororem sibi uxorem duxerat) ad omnem industriam viresque impendendas, vt hæreticos ad Ecclesiæ obedientiam subigerent; ac vicissim Pontifex ad remedia adhibenda Ecclesiasticæ auctoritati, curandumque, vt ceteri quoque Christiani Principes ad id opem conferrent. Pollicitus est etiam plurima, quæ reliquis Principibus nihil officerent: cuiusmodi erant Decimarum & Crucesignatorum subsidia.

Hic me iuuat haud præterire, à Florentinis, cum inter Pontificis infortunia Clementis consanguineos expulissent, eius ac Leonis imaginibus hostiliter concisis, e continuatâque hostili ostentatione Nicolaum Capponium sapientissimum vexilliferum Magistrum deposuissent, eique Franciscum Carduccium eo munere indignum subrogassent, propterea solum quod Capponius patriæ consulens mollius cum Pontifice eiusque amicis egisset, adeo Clementis animum fuisse commotum, vt æquum sibi duxerit, familiam suam dignitati pristina restitueret. Ad id verò sua quoque arma Cæsar contulit: & quod arctius sibi hominem deuinceret, Margaritam filiam suam notham sponddit uxorem, cum pingui prouentu, Alexandro Mediceo notho Laurentij, orti ex Petro Clementis Patre le. Qua in re duo certè obseruare licet: Alterum, Florentinos, quod bis à Pontifice descuerint, libertate bis excedisse; primò, cum hostibus Iulij II. concordēs nefarium^d Conciliabulum Pisis aduenerunt: quâ offensâ permotus Iulius, suum Legatum constituit Ioannem Cardinalem Mediceum, Florentiâ tunc pulsam in exilium cum vniuersa familia, atque ita gradus ad solum extruxit, quæ res sub pristinam Mediceorum auctoritatem Florentinos redegit. Secundò, ob causam modò narratam: quæ postmodum eodem præcipientes egit, per apertam in Cæsarem contumaciam, ad faciendum cum Rege Galliæ fœdus, à quo Rege in Cameracensi pace, ob cupiditatem recuperandi liberos, destituti, Pontificis ac Cæsaris armis faciliè prædæ fuere. Hi autem ambo Principes, intelligentes, quamcumque illis partem libertatis indulgissent inturbafore, integram ademere. Quod si abstinuissent Florentini Pontificem inter ærumnas conculcare, maluissentque nonnisi post illius obitum in Mediceos insurgere, faciliè quidem Alexandrum & Hippolytum, haud magni consilij capita, in ordinem redegissent.

Alterum est, cum ea peregisset Clemens haud sine nota exempli non imitabilis, ac per eum rependendæ vicis ardorem, qui excutitur

forſitan poſſit, laudari non poſſit, eius familiam ſuper patriæ clades euectam, non alios inde fructus excerptiſſe, niſi ſuos inter conſanguineos ſimilitates, Alexandri cædem, ac ſui generis excidium; traductâ poſt eius funus per libera Florentinorum ſuffragia dominatione in aliud Mediceæ ſtirpis germen, quod in fortuna priuata inter patriæ calamitates innocens perſiterat.

CAPVT XVII.

Clemens cauſam Regis Angliæ ad ſe reuocat.

D Vm concordia cum Cæſare agitabatur, decreuit Pontifex, cauſam diuortij ab Anglo intentatâ ad ſe reuocare. Pro reſ notitia ſcire præſtat; cum Româ Campeggius profectus eſt, habuiſſe in mandatis, ſicuti narrauimus, vt omnino abſtineret, in tam confragoſa lite iudicis perſonam aſſumere, ſed partes amici conciliatoris ſuſciperet. Idemque confirmauerat Pontifex quatuor literis, antequam in Angliam appuliſſet.

Epistoſa æ-
canis notis
ſcripta no-
mine Pontif-
icis à San-
ga Legatoſ
29. Maij 15
2. tom. Li-
ter. ad Prin-
cip.

2 At Campeggius, vbi certò comperit, quæ duo ſibi priùs tentanda erant, nullo pacto perfici poſſe, nimirum vel vt Regem coniugi reconciliaret, vel vt Catharinæ diuortium ſecefſionemque ad Cœnobium perſuaderet, quod Regis Oratores tamquam facile colorauerant, difficultatem etiam naçtus eſt ad rem tergiuerſatione protrahendam. Henricus enim, amoris aculeis acriter ſtimulatus, ac pudore perſuſus, quodd ab intento totius Orbis theatro in ea ſcena diutius ſpectaretur, Legatum vehementer vrgebat; quamuis nihil hñc vrgeretur à collega, quippe quem iam pœnitebat præcipitij, in quod imprudenter à ſe deductum Regem ac patriam ſentiebat. Itaque pluribus literis Campeggius Clementem obſecrarat, vt cauſam ad ſe reuocaret, & ipſum Legatum his anguſtiis liberaret; idemque Romæ eſſagitabant, per legitimas iuris denuntiationes, Cæſaris ac Ferdinandi Regis Oratores: & Catharina, vtriuſque matertera, quodcumque in Anglia tribunal tamquam ſuſpectum repudiabat. Sed Pontifex huiusmodi prouocationibus haud ſubſcripſerat, veritus offenſionem Regis, quem de ſe optimè meritum fatebatur, non ſolum ob rei profanæ commoda ſibi collata, ſed etiam ob Religionis tutelam; cuius gratiâ Rex, præter commemorata eius opera, nunquam deſtitit Saxoniæ Duces ardentiffimè cohortari, & tam priùs quàm recenter edicta ſeueriſſima in hæreticos intorſerat. Spes igitur inerat Pontifici, fore vt hic Regis æſtus, pro eo ac fieri ſolet, morâ deferueſceret, adeoque ſe minimè coactum iri, vel ſimul Iuſtitiam

D d 3

& Au-

1529.

a Sanderus
lib. 1.b In Literis
citatis San-
gæ.c Sanderus
lib. 1.

& Austriacos ledere, vel amicum Principem à se disiungere.

At Campeggius, qui iam 7. Octobris^a Londinum peruenerat, ex-
posuit Pontifici, sibi, consumptâ cunctarum excusationum morâ,
^b necesse fore post Ferias Pentecostes ad causæ quæstionem accede-
re; quod postea peractum est^c 28. Maij. Eâ re grauius commo-
tus Pontifex, seuerè tunc interdixit Legato, ne quidquam de villo ar-
culo diiudicaret, pollicitus se illi breuî obsecundaturum in ^{ca}causâ
Romam reuocanda. Hæc mandata, secretis characteribus Campe-
gio scripta, sine vlla diplomatis illi traditi mentione, & in quibus
firmabatur, ea mandatis eidem proficiscenti traditis consonare, satis
poterant Suauiter ante oculos ponere (cùm hæc arcanè scripta manda-
ta in edito typis libro perlegantur) errorem historicorum, qui
ad perstringendum Pontificem libenter sectatur.

Postremò Regina ad iudicium accersita, Iudices & iudicij locum
repudiavit, obtentâ suspicione, eâque validissimis rationibus com-
probatâ: quocirca Legati, tametsi appellationem non admiserunt,
adeò lentè progressi sunt, vt interim de re Pontifex edoceret. Cam-
peggius insuper causatus est consuetudinem Romani fori, cuius ipse
administrum agebat, quâ à mense Iulio vsque ad Octobrem feriatum.

Tunc Pontifex, intelligens alia quæcumque remedia haud pro-
futura, causam à Legatis amotam Paulo Capisucchio, Romanæ Ro-
tæ Decano cognoscendam dedit, ad se tamen auocatâ potestate re-
tendæ sententiæ. Eam rem peracerbè Rex tulit, cœpitque de Volse
fide subdubitare, satis gnarus illius apud Pontificem potentia, ipsi
vni referentem acceptum quidquid Rex in Clementis & Ecclesiæ
rem peregisset. Quare suspicatus est, ex destinatæ sponsæ mutatio-
ne, mutatam pariter Volsei propensionem ad prioris diuortium,
eiusque suasu Pontificem à concessione retractum; quem repetitum
ante aliquot annos reuerà studuisse cum Volseo, tamquam cum il-
lius Regni arbitro, arcanum commercium contrahere. Ea de causâ
Rex discedentis Campeggij sarcinas euolui iussit, si quam fortasse
occultam Collegæ Epistolam ad Pontificem deprehenderet. Cete-
rùm suspensionem tunc dissimulauit, nec excidit è spe se voti com-
potem Romæ futurum. Et Clemens significabat, velle se, quantum
fas esset, Regis causæ favere, quem etiam ferebat opinio singulari
adhuc beneuolentiâ in Henricum affici; quod Gaspar Contarenius
(postea Purpuratus, nobis sæpius commemorandus) testatur in
Commentario * Legationis suæ apud Pontificem ac Cæsarem, cùm
hic Bononiæ anno 1530. fuit solenniter inauguratus.

At paulò post apertius in Volseum Anglus insensum animum
pate-

Vide Literas
Gilberti ad
Langum
Nuntium
Angliæ, in
1. tom. Liter.
ad Princip.

* Habetur
in cit. lib.
Archiuji
Vaticani.

patefecit, inuitauitque, vt vsuuenit, Aulicorum linguas, ad Regis iram, propriamque ipsorum inuidiam, innumerus in Volseum accusationibus exsaturandam. Gliscentē igitur indignatione, à magno Cancellarij munere, Vindouienti Episcopatu, sancti Albani Abbatia Volseus amotus, atque ad vitam solitariam priuatamque ducendam relegatus. Postea verò iussu Regis Londinum more captiui reuocatus, vt grauissima crimina sibi obiecta dilueret, ex corporis animique molestiis in itinere extinctus est.

CAPVT XVIII.

Conuentus Spirensis, & Protestantium origo.

Non defuere Pontifici nouæ ex Germania sollicitudines. Cum per superiora Spiræ Comitia fuissent habita (quod à nobis relatum est) generalia quædam atque incerta decreta; alius Conuentus iussu Cæsaris ibidem coactus mense Februario anno 1529. præside Ferdinando Rege, cum ad comparandas contra Solimannum copias, qui captâ Budâ, ac præcipuâ Pannoniæ parte, proximis Regis ditionibus minabatur, tum ad componenda Religionis dissidia, in dies grauius nequiusque grassantia. Misit eò Pontifex Ioannem Thomam, Comitem Mirandulanum, simul pollicitus ad bellum quidquid ipsius ditio tot perculsa calamitatibus conari posset, simul cohortatus Germanos ad sinceram antiquæ Fidei unitatem. Variæ Anabaptistarum sectæ, utpote odiosæ, & à Principibus Magistratibusque damnatæ, ab eo Conuentu procul amotæ: magnâ tamen confidentiâ hinc Lutherani, hinc Zuingliani aduenire, non minùs alteri alteris inter se, quàm vtrique Catholicis infensi infestique. Ex quo opportunè singulis factionibus fuit compertum, quænam intestina certamina pareret effrenata petulantia, abiectis ritibus communibusque dogmatibus. Id à Suauī narratur, ceu quoddam calliditatis artificium, à Philippo Hassiæ Lantgrauio detectum ac delusum; qui vt hæreticos aduersus Catholicos coniunctos præstaret, illis ostendit leuem esse inter duas nouas sectas discrepantiam, eamque componendam in se recepit. At pro se quisque reputet, vtri inuidiosum calliditatis nomen mereantur, an Catholici, dum ob oculos collocant seductis hæreticorum fautoribus rem planè veram, magnique ad publicam quietem ponderis, hoc est defectionem à veteri Fide, ciuium dissensiones implacabiles parituras; an Lantgrauius, dum alterum affirmat prorsus falsum, leuitatem scilicet discrepantiæ, & alterum, quod fieri non poterat, polli-

Vide post
alios Bzo-
uium, an-
no 1519.
num. 47.

1529.

pollicetur, videlicet inter illos concordiam, sicut exitus palam fecit.

Patuit tamen, in eo Conuentu malum in præceps ruere. Et quando vires deerant, quibus ritè curaretur, aliqua certè eius compendi quæsitæ ratio. Hæc itaque in Comitiorum recessu 13. Aprilis anno 1529. sancita; Vt quibus locis Edictum Wormatiense fuerat acceptum, in iis vsque ad futurum Concilium in posterum seruaretur; vbi verò mutata fuerat vetus Religio, nec posset eius exercitium reuocari absque publica rerum perturbatione, res ita perfleret, vique ad Concilium: Vt *Sacramentarium* secta, quæ nimirum in Eucharistia veram Christi præsentiam negabat, vndique pelleretur; magis quoque Anabaptistarum factio, in quos Edictum seuerissimum contortum est: Vt Missæ sacrificium vbique esset in vsu; neque Catholicis prohiberetur in iis etiam regionibus, vbi Lutherianorum inualuisset: Vt Euangelium exponeretur ex Patrum interpretatione, quos Ecclesia comprobauerat: Vt Ordines Imperij pacem inuicem exercerent, nec alius alij Religionis causâ molestiam inferret, nec alienis subditis patrocinaretur.

Literæ Langæ ad Ioannem Thomam Mirandul. 3. Maij 1529. in lib. 2. Liter. ad Principes.

Pontifex, qui spem suam metiebat non ex omni eo quod fieri debuisset, sed quod potuisset, rem æqui boni fecit, commendatâ suæ administri operâ, & actis gratiis Catholicæ Fidei studiosis, sperantibus Cæsaris præsentiam efficax antidotum futurum.

Obiit Fredericus anno 1525. vt narrat Sleidenus lib. 8.

Haud ita contraria factio sese gessit, quæ ob numerum ac potentiam sibi fauentium animosior, cœpit laruam obsequij erga Cæsarem ac Imperij auctoritatem, ad id vsque temporis obtentam, abicere. Vnâ coaluere sex Principes, Ioannes Saxonix Septemuir, Fredericus successor, cuius erat frater ætate minor, sed apertâ hæresis professione maior, Georgius Septemuir Brandenburgensis, Ernestus & Franciscus Luneburgi Duces, Philippus Hassiæ Lantgrauus, & Wolfgangus Princeps Anhaltinus, & cum his quatuordecim ciuitates, Argentoratum, Norimberga, Ulma, Constantia, Rutelinga, Wilsenium, Merminga, Lindavia, Compodonum, Hailbrunnum, Nurnum, Wilsenburgum, Norlinga, & Sangallum; palamque contestati sunt, haud sibi licere illi decreto acquiescere, quippe Euangelicam veritatem violanti; proinde ad futurum Concilium, ad Cæsarem, ad quemcumque Iudicem haud suspectum se prouocare. Reusarunt sic omnes militaria subsidia suppeditare aduersus Turcam, nisi plenâ Religionis suæ licentiâ potirentur; Legatosque ad Cæsarem misere, qui Placentiæ illum nacti sunt, dum Bononiam adiret ad Pontificem inuisendum, Imperijque Coronam ab eo capeffendam.

Libet hîc mihi animaduertere, Martini hæresim sub vno Principe

cipe ortum duxisse; & quò ipsum pelliceret, per opinamenta vnius dominatui maximè conducentia fuisse disseminatam: Zuingliana contrà, è populari regimine procreata, suorum concionibus ac scriptis fuisse diffusam per alia sensa, libertatem populi promouentia, ac præcipuè, ne cum Principibus exteris per stipendia vincerentur. Ex quo factum cernimus, vt in eo Conuentu Principes omnes Luthero adhæserint, plurimæ verò ex liberis ciuitatibus Zuinglium sint secutæ.

6 Ex iam dicta protestatione in Spirensi Conuentu habita, defluxit per Germaniam celebre *Protestantium* nomen, quod per apertio- rem vocem sibi vult, *Péruelles in Pontificem, ac in Cæsarem*. Illi ergo, accepto responso quod referemus, coeuntes sequenti Nouembri, ac postea denuò mense Ianuario Smalkaldæ, quod oppidum Hassiæ Langtraui paret, iuncto scedere conspirarunt aduersus quemcum- que in rebus religionis molestiam sibi exhibentem. Atque hoc pacto famosum illud *Fœdus Smalkaldicum* originem habuit.

Id totum à
Sleidano
narratur in
titio libri 7.
ann. 1529.

7 Cæsar in hanc sententiam Placentiæ responderat Protestantium Legatis * 13. Octobris: Sibi permolestam accidisse eorum à De- creto Spirensi discrepantiam, quod ad præcludendum nouitatibus aditum, ad arcendas sectarum turbas, ad Imperij concordiam con- fectum fuerat; adeoque debuisse Saxonix Septemviri, eiusque socios illi acquiescere: Cæsarem ac reliquos Principes non minus quam ipsos percupere Concilium ad Reipublicæ firmamentum, quod tamen Concilium haud necessarium futurum, si Decreta com- muni consensione sancita, ac in primis Wormatiensæ, seruarentur: Cum igitur & consuetudine & lege receptum sit, vt minor pars ob- temperet iis, quibus maior ac potior Imperij pars consenserit, iam se per peculiare literas Saxoni sociisque mandasse, vt pro ea fide quâ sibi atque Imperio erant obstricti, Decretum exequerentur, quod nisi præstitissent, se auctoritatis exemplique studio seuerè in eos animaduersurum: Spem tamen habere, ipsos per obseruantiam Decreti obsecuturos; quæ sanè id temporis ob Turcarum aggres- sionem erat maximè necessaria, cum hosti tam formidabili obfisti non posset absque mutua consensione animorum, & tamen ab illius depulsione pendere salutem vniuersæ Germaniæ, Fideique Christia- næ in extremis calamitatibus deprehensæ: Acturum se propediem cum Pontifice, quò atrox ille hostis propulsaretur, & vniuersa Re- ligionis opera in Dei gloriam populorumque tranquillitatem con- uerterentur: Breuè etiam Italiæ se pacem compositurum, vt seipsum suasque vires omnes conuerteret ad Germaniam defendendam.

* Habetur
fossè apud
Bzouium
anno. 1529.
num. 48.

Pars I.

E c

Hære-

1529.

Hæreticorum Legati ab ea responsione prouocantur. Quamobrem Cæsar, tametsi indignatus, satius habuit eos impunitos dimittere, præter unum nomine Michaëlem Codenum, iussu capitalis pœnæ denuntiatione ibi subsistere, quod fuisset impudenter ausus Lutheri Catechismum Cæsari offerre; hic tamen inde fugam corripuit.

Huiusmodi argumenta propensæ in Ecclesiam Catholicam voluntatis à Carolo edita, Suauis displicent, quamuis à suo Sleidano relata, adeoque silentio obuoluuntur: cum præsertim ex memorata responsione liquidò constet, Cæsarem sponte, suaque ex sententia, priusquam ageret cum Pontifice, declarasse, Concilium à se minime necessarium putari. Quod probat, huiusmodi sensum non fuisse Clementis artem suis commodis inhiantem, sed persuasionem rationi consentaneam, non ipsius magis quam Cæsaris. Intelligebat hic fortassis, esse proprium hominum molientium perduellionem, publicos cœtus expellere; siquidem eloquentiæ technæ valent potissimum ad multitudinem commouendam; ut egregius ille scriptor * animaduertit, qui causas corruptæ Eloquentiæ indagauit, et tamquam præcipuam huiusce corruptelæ causam in eo locat, quod Romanum regimen è Republica deueniret ad unicum Principatum.

* Auctor in
Dialogo de
causis cor-
ruptæ Eloquen-
tiæ.

HISTO

HISTORIÆ CONCILII TRIDENTINI LIBER TERTIVS.

ARGVMENTV M.

LRRITA Lantgraviæ opera ad Lutherum cum Zuinglio concordandum. Caesaris Bononiæ inauguratio: & quæ cum Pontifice transegerit. Conventus Augustæ celebratus; & Augustana Confessionis origo. Congressus iussu Caesaris habiti, quod Lutherus cum Catholicis conveniret. Proxima huiusce rei spes, sed fructu vacua. Nova Caesaris in hereticos Edicta. Consilia cum Pontifice habita à Cesare, Germaniâ stimulante, de convocando Concilio; & rerum capita, super eo ad Carolum delata à Gambara Nuntio Pontificio. Protestantium tentamenta, ut Gallia & Angliæ Reges ad se pertraherent. Alexander Nuntius missus ad Conventum Spira indictum, atque inde ad Casarem; eiusque res gestæ. Insignis victoria ab Helvetiorum Catholicis de hereticis reportata, & Zuinglij cædes in prælio. Conventus Ratisbonæ coactus, præsertim propter bellum in Turcas, & quod Ferdinandus Romanorum Rex agnosceretur. Obstatula quæ in Protestantibus Caesar offendit. Religionis induciæ ab eo confectæ Norimbergæ usque ad novum Concilium, renuente Conventu. Consilium ibi susceptum, dandi operam apud Pontificem, ut intra sexquiannum cogeretur. Subsidia à Pontifice collata Casari contra Turcas, & Legatio ad id

Ec 2 Hippo-

Hippolyti Cardinalis Medicei. Solimanni à Pannonia recessus. Regum Gallie Angliæque conatus, ut à Cesare Pontificem abdicarent. Diffidentia inter Cesarem & Pontificem, exorta in altero eorum congressu Bononiæ. Decretum ab iis, uti Concilium tunc indiceretur: eiusque Decreti executio. Ad eam rem mittitur Rangonus ad Germaniæ Principes Nuntius, cui comes additus Caesaris Legatus; & reddita à Protestantibus responsa. Profectio Massiliam Pontificis, & colloquium ibi cum Francisco Rege. Duplex sententia, variis temporibus lata in causa duortij aduersus Angliæ Regem; & ex eo illius Regni schisma. Clementis obitus, & Pauli Tertij successio: eius studia in Concilio conuocando, & ob eam causam Vergerij missio in Germaniam. Colloquia Nuntij cum Principibus Catholicis ac hereticis, & cum Luthero. Caesaris post Tunetanam Victoriam aduentus Romam. Sollemnis eius oratio coram Pontifice, Curiaque vniuersa, in Gallie Regem; & Gallorum Oratorum responsa. In medio firmus Pontificis animus. Indictum Concilium Mantuæ. Anna Bolena capite plexa.

CAPVT PRIMVM.

Lutheri ac Zuinglij congressus, eorumque discordia.

1529.

PHILIPPVS Lantgrauius, quæ præstandi gratia quod in se susceperat in Conuentu, quæ corroborandi concordia vires nouam religionem molientium contra Catholicos, impensè studuit inter Lutherum & Zuinglium controuersias componere. Ad eam rem congressum vtriusque Marspurgi habendum curauit, qui mense Octobris anno 1529. initus est.

Spondanus
an. 1529.
num. 11.

Adfuere hinc Lutherus cum Melanchthone, Iona, Osiando, Brentio; hinc Zuinglius cum Oecolampadio, Bucero, & Hedone. Colloquium per dies plures productum. Et quamquam Zuinglius huius coniunctionis audius, minusque quàm alter obfirmatus, adduci sineret ut in plurimis articulis vel idem quod Lutherus sentiret, vel idem quod Lutherus loqueretur, ne vnum quidem ab omni superbia potuit impetrare. Potissima dissensio persistit de Christi

Christi præsentia in Eucharistiæ Sacramento, de quo egimus libro superiore. Ferunt Zuinglium vel per lacrymas conatum emollire Lutherum, sed incassum: quin ex ipsa Zuinglij facilitate arrogantiores Lutherani, palmas & epinicia suo duci decantabant. Unde irritati Zuingliani, idem de suo magistro supra Lutherum iactabant. Quare aduersus quàm operâ Lantgrauij partes pepigerant, vt certè in posterum à mutuis aculeis abstinerent, semper intensior & contumeliosior inter eos dissensio exacerbata.

3. Dum hæc Suauis narrat, bis grauitur errat. Semel, vbi ait Zuinglium ac Lutherum, quorum alter ab altero non pendebat, atque in diuersis regionibus morabantur, in omnibus aliis doctrinæ capitibus idem sensisse vsque ad annum 1525. tum verò solum in explicando sanctissimo Eucharistiæ Sacramento sententiis discrepasse. Verum sanè est, Lutherum ac Zuinglium in multis articulis consensisse; adeò vt tum ex ea doctrinarum concordia, tum quia Lutherana & prior extitit, & potior factionibus euenerit, non solum in diplomatis Adriani & Clementis, ad Heluetios aliosque scriptis, sed in mandatis quæ Catholici Heluetij suis Oratoribus tradidere, illius regionis hæresim generatim fuisse vocitatum Lutheranam: sed verum etiam est, Zuinglium dissensisse à Luthero & ante annum 1525. & in altera præcipua assertionione, hoc est, *Originalis peccati*: cum ille affirmaret quidem, ex Adami noxa posteros tamquam hereditariam habituros fuisse (dico *habitu* fuisse, per formulam conditionis, propter id quod mox subdam) vitiosam propensionem ad solum proprium bonum, quæ ad peccandum traheret, nisi eos reparasset meritum Redemptoris; sed non idcirco contrahendam ab ipsis fuisse veram culpam, verumque peccatum, sed solum peccatum quoddam metaphoricum; quatenus ea est hereditaria propensio ad peccandum, cum qua nasci debuissent ob contagionem parentum, potuisse *peccatum* nominari eà ratione, quæ per metaphoram mors dicitur *pallida*, quia pallorem efficit. Verumtamen Suauis, quàm Catholicis infensus, tam hæreticorum studiosus, maluit fidem habere quibusdam ex iis qui conati sunt ab huiusmodi hæresi Zuinglium liberare; atque ad ea diluenda respondere. Illum, vbi negauit *peccatum originale*, intellexisse nomine *peccati* actionem prauam à peccatore patrata; qualis absque dubio non fuit Adami delictum ad suos posteros relatum. Eneruis enim verò defensio: etenim eatenus id intelligit Zuinglius nomine *peccati*, quatenus affirmat non reperiri verum vllum peccatum, quod non sit opus prauum à peccatore patratum; & inde conficit, appellationem

* Henriens
Belengerus
in sermone
decimo Decadis 3.
Martinus
Bucerus in
cap. 5. Epist.
ad Rom.
Rodolphus
Gualterus in
Apologia
pro Zuinglio.

Ec 3

lationem

1529.

In lib. de
Baptismat.
tract. 3. in
digressione
peccati ori-
ginalis.
In Declara-
tione pecca-
ti originalis
ad Urbanum
Regium.

In eodem
libro.

lationem *peccati originalis* meram esse metaphoram, ut videbimus. Quod si nolisset Suavis fidem habere aliis innumeris scriptoribus, qui hunc errorem retulere, eam certe debuisset tribuere verbis ipsius Zuinglij. Præterea, illum fateri, hanc suam opinionem Theologorum consensu repugnare; quod ne vmbra quidem veritatis præferret, ubi tantummodo hic negasset, culpam originariam esse actionem illius propriam, qui per eam maculatur. Nonne ille extra ambiguitatem pronuntiat: *Quid enim breuius aut clarius dici potuit, quam originale peccatum non esse peccatum, sed morbum, & Christianorum liberos propter morbum istum non adduci aeterno supplicio? Contra verò quid imbecillius dici potuit, & à Canonica Scriptura alienum, quam Baptismi lauacro hanc calamitatem leuari; penuriâ verò illius intentari, & non tantum esse morbum, sed etiam reatum?* Nonne statim dein æquiparat cum quorundam populorum innata balbutie aut podagra? Nonne subdit: *Est ergo ista ad peccandum amor sui pro- pensio, peccatum originale; quæ quidem propensio non est propriè peccatum, sed fons quidam, ac genius?* Imò planè, ut significauimus, neque etiam hoc peccatum metaphoricum vult ille reipsâ contrahi, sed contrahendum fuisse ab Adami progenie: cum tamquam probabiliorum doctrinam tradat, per Christi merita naturam vniuersam ita fuisse reparatam, ut nemo seu infans seu adultus, genitoribus vel Christianis vel Ethnicis ortus, pereat, nisi noxam contra legem committat. Præterea hæc ex eo meritis Redemptoris attribuit, quod collocans ille salutem seu calamitatem æternam in mero Dei arbitrio, nullâ ratione habitâ siue nostrorum meritorum, siue culparum, ait: *Quemadmodum paterfamilias æquè mactat lupum gregis sanguine cruentatum, ac lupi catulum, qui nondum agnos occiderit, sed æqualiter ad eos mactandos ingenium propensum gerit; ita Deum damnaturum fuisse pueros, quamuis haud peccatores, ob hanc naturam propensionem ad peccandum, nisi Christus per sua merita eos liberasset.* In reliquum nullum in ipsis meritum, ut puniantur, agnoscit.

Neque vim habet, quod à Zuinglij defensoribus adducitur, Eum in solenni cum Luthero colloquio (de quo mox differemus) agnouisse peccatum originale, & mortem omnium ab eo indolentiam, si Christi sanguine non fuissent redempti. Nam post illud colloquium, cum Lutherani celebrem suam Confessionem protulissent, adeoque cum ad colloquium inter eos & Catholicos ventum esset ut concordia tentaretur, consensit utraque pars in secundo articulo per hæc verba: *Damnamus Pelagianos, & alios, ut Zuinglij*

glianos & Anabaptistas, negantes peccatum originale. Et tamen in comperto ibi fuerat Zuingliana confessio. Vnde liquet, exploratam fuisse cunctis partibus dissensionem earum sectarum in eo articulo. Et certè ex opinione Zuinglij à nobis recitata satis detegitur, quoniam ille sensu affirmavit peccatum originale, & damnationem quæ per ipsum subeunda fuisset: qui sensus omnino discrepat & à Catholico dogmate, & ab eo quod Lutherani admittebant. Quare Zuinglius cum Luthero in loquendo, non in credendo consonabat.

5 Secundus Suavis error, qui duos vnà continet, situs est in eo quod dicit, discordiam inter Lutherum & Zuinglium de Christi præsentia in Eucharistia, fuisse merè de nomine, adeoque difficillimam ut componeretur. Equidem nunc primùm audio huiusmodi effatum, difficilius componi controuersias nominis, in quibus cuiusque parti absque reuocata assertionis pudore licet consentire cum altera, & in aliquo tertio loquendi modo conuenire; quàm quæstiones de rebus, in quibus nequit pax coalescere, nisi alter de præstantium sese dedat, & quasi æmuli trophæum euadat. Verùm, ut hoc se habeat, quis vnquam inducat in animum, fuisse litem de nomine, inter alterum hinc affirmantem, & alterum hinc negantem, Corpus & Sanguinem Domini esse verè in Hostia? At verò Suavis, eò quod legisset, Melanctonem ac Lutherum minimè consensisse de Christi præsentia in Sacramento extra vsum, sicuti libro præcedente indicauimus, in puerilem errorem videtur delapsus, hoc ipsum intelligens quasi Lutherus ibi negaret veram Christi præsentiam, & quamdam metaphoricam concederet, atque ad modum operationis & gratiæ quam ille fumentis impertiatur, quam præsentiam Zuinglius pariter admittebat. Sed rei veritas est, à Luthero fuisse perpetuò propugnatam veram ibi Christi præsentiam, quamquam in vsum dumtaxat, id est perdurante actione Sacramentali, quam ille non mathematicà, sed morali duratione metitur, nimirum ab initio Orationis Dominicæ vsque ad totum illud tempus, quo fideles sacram Communionem susceperint; quo pacto explicat in suis literis ad Simonem Wolfertum.

6 Quàm deinde sincerè se gesserit Lutherus in Religionis doctrina, potest ex eo facillè intelligi, quòd ille, teste Suau, semel cuiusdam amico scripserit, noluisse se in eo Eucharistiæ articulo in Zuinglij sententiam ire, ne grauiorem populorum inuidiam in suos assclas excitaret: in quo palàm fecit, à se Fidei mysteria tradi non ex diuina veritate, sed ex humana calliditate. Semel verò ad Albertum Brandeburgensem, Teutonicorum Equitum supremum Magistrum,

20. Iulij.
an. 1543.
tom 4. Operum
Lutheri.

1530. gistrum, qui à Catholicis ad Lutheranos transfuga nuptias celebrauerat, & à Zuinglianis, vt ad ipsorum partes transiret summopere sollicitabatur, scripsit idem Lutherus cum execratione illius sententiæ, quippe sacris Literis, Patribusque, & peruetustæ Ecclesiæ consuetudini repugnantis.

Nec maior in Zuinglio sinceritas: qui cum per hæresis suæ primordia hunc errorem haud protulisset, vbi audiit ortum propagatumque in Germania, non solum per Heluetios euulgauit, sed nomen discipuli in eo dedignatus, affirmavit, diutius à se fuisse mente conceptum, tametsi voce non ediderat; seruum frugi imitatus, qui domini familiæ tempore suo alimenta suppeditat. Proinde mensura docendi populos Diuina mytheria, mortale commodum ambobus fuit.

Vera ratio cur ad eam controuersiam componendam nullus ipsi patuit aditus, ea fuit, quod illius dissensionis argumentum nimis erat apertum populorum intelligentiæ, nec obscuris vocibus obnoxi poterat, perinde vt doctrina de originali peccato: ideoque nequaquam hæresis auctor alteri cedere voluit, suæque apud suos existimationi plurimum detrahere.

CAPVT II.

Acta inter Clementem & Carolum, ex occasione Cæsareæ inaugurationis Bononiæ celebrandæ.

Suaus ex hæresiarcharum congressu ad Principum colloquium progressus, narrat Cæsarem à Pontifice coronâ redimitum Bononiæ, quod Clementi videretur indecorum eos Romæ suscipere, qui ante biennium ipsam diripuerant; imponens oblique Pontifici minis sinceram indultæ veniæ voluntatem. Id conuincitur planè mendax illius inuentum: primò, ex opposita epistola, quam Pontifex ad Episcopum Vasonensem, suum apud Cæsarem Nuntium, scribendam iussit; in qua dicitur, Vbi Cæsar haberet in animo pacem Italiæ conficere, pro eo ac Pontifex suadebat, gratius sibi futurum, si Romam adire non grauaretur, cum ex veteri more Cæsareæ inaugurationis, tum ad parcendum itineris incommodis, sumptibusque Pontificis, ex proxima calamitate morboque, pecuniâ & viribus exhausti: quod si statueret bellum prosequi, malletque sollicitè festinare ad arma in Germania componenda; se laborem adeundi Bononiam eius gratiâ suscepturum.

Præterea Guicciardinus, tunc ibi degens, commemorat, professionem

Sanga 27.
Augusti
1529. in
lib. Liter. ad
Princip.

Lib 20. prope
initium.

tionem Pontificis & Caroli Bononiæ Senam in promptu fuisse, 1530.
quod arma in Florentinos incallescere, atque inde Romam, ad Cæsarem coronandum; cum hic ad excusationem adduxit fratris ac Principum Germanorum recentes preces, se ad quemdam Conuentum sollicitantium: fratris quidem, quod ipse Romanorum Rex eligeretur; Principum verò, quod celebratio Concilij vrgeretur: adeoque ex improviso properanter coronam Bononiæ suscepisse. Quod enucleatius legitur in diariis eius temporis commentariis rite consignatis, in quibus dicitur, plerosque ex Purpuratis & Aulicis Bononiæ Senam profectos, ibi Pontificis ac Cæsaris aduentum præstolatos. Iam verò, si Suavis in re quæ tam facile cognosci poterat, & vel per libros typis editos conuinci, adeò vel indiligens fuit vel fallax, apud quem vniquam erit illi fides, cum postea narrat de secretioribus inter Pontificem & Cæsarem colloctionibus de Concilio? Quas res ille ita confidenter, ita minutatim describit, vt Poëta solent euenta omnia antiqua & abdita particularim ac indubitanter referre, quasi Musarum admonitu ea cognouerint.

Blasius Cæsariensis
Diasius
scripsit. an-
no 1530.

3 Hic equidem ad hominis ratiocinationem obstupefactus hæreo. Eam quæso expendamus. Inducit ille in ore Pontificis argumenta verissima, quibus ostendat, potestatis suæ diminutionem a Concilio se minime formidare, quæ ex promissione Christi eam constituentis, quæ ex antea actis Conciliis eam semper confirmantibus, quæ ex humanis etiam rationibus, quibus conficiebatur, sibi ne tum quidem à Concilio formidandum fuisse, quando etiam fiduciam suam non in Deo, sed tantum in hominibus collocasset, cum in comperto sit, in Concilio Episcopos, penes quos solum suffragij ius est, tamen à propriis commodis ducerentur, fuisse tamen semper integram seruaturus auctoritatem Pontificis, in quo ipsorum auctoritas præsidium ac patrocinium agnoscebat aduersus laicorum amulationem, eiusque minuendæ licentiam: ipsos etiam Principes eandem sustentaturos, tamquam validissimum frænum ad suarum ditionum Præsules in officio continendos, si quando ex comparata apud populos veneratione, supra quàm par est vellet assurgere. Quæ ratiocinatio seu confecta seu conficta, certè verum continet, ac palam facit, Pontificiam supra ceteras auctoritatem fuisse optimè constitutam à Christo, ad ceteras alias tuendas, iusteque moderandas. His iactis, addit Suavis, à Pontifice dissuasum Cæsari Concilium: cum enim ea postulatio ad speciem obtenderetur ab hæreticis contumacibus, quippe qui intimo animi sensu

Pars I.

F f

nihil

1530.

nihil aliud expectare poterant ab eo, nisi suorum capitum profectionem; ubi ea proscripserant, petulantius perduellionem illos molituros aduersum tum Ecclesiasticam tum profanam potestatem. Vnde per opportunitatem Concilij, priorem potestatem ipsorum patriis extinctum iri, sed in Catholicis Prouincijs inuoluturam: alteram verò in Germania collapsuram, vel certe vulnus non leue passuram, sine villo alibi emolumento: saltem certum esse, Concilium, & quamcumque aliam dissidij dirimendi viam in bellum tandem eruptura. Proinde optimum tantum esse remedium, vel vti imperio Lutherani coërcerentur, vel ubi id nequam prodesset, vi præoccuparentur, haud liberè permissis hærenis populorum licentiæ, potentiorum ambitioni, capitumque hæresis improbitati.

His rationum momentis enarratis, quæ si verè tunc à Pontifice prolata fuissent, tamquam prudenter ac piè, & ab euentu comprobata laudanda forent, Suauis concludit; Rationes hæc indignas fuisse, quæ ab ore fratris Iulij Medicei proferrentur (id fuerat Pontificis nomen in Rhodia militia) nedum Clementis Septimi, & tamen iis Cæsarem fuisse permotum. Hicne audet fratrem Iulium Medicum, Equestri Militiæ Religiosum vituperare, quod ita disseruerit, dum ipse seuerioris Ordinis, arctiorisque pietatis obstrictus legibus, non erubescit librum euulgare, cui sola molis crassities nomen adimit famosi libelli perpetuò in Ecclesiam oblatrantis; librum, aio, palæstram doctrinarum, præ quibus effata Machiuelli pia sanè videri possint, vno verbo, Atheismi seminarium. Meus hic sermo proculdubio contumeliam aut calumniam haud præferet cuicumque legenti sinceris oculis intrentisque, non inquam meam totam Historiam, sed (si concessum sit) solum etiam totam Suauis.

Lib. 20. citato.

Iam quod spectat ad narrationis veritatem: dubium non est, potuisse ibi fortasse indicari à Pontifice, putare se Concilium bono publico haud profuturum; non tamen patere animi ab eo prorsus abhorrentem, nec multa largè promitti magno Cancellario ad illud auertendum, quemadmodum Suauis comminiscitur. Ac primò quidem Guicciardinus antè laudatus, cui poterant ea quæ tunc agebantur esse satis explorata, narrat, excusationem Cæsarine Romam adiret, in eo sitam, quòd Germaniæ Principes suum illuc aduentum sollicitabant Concilij vrgendi causâ. Quinam igitur potuisset, ille Pontifici huiusmodi excusationem prætexere, si iam ne illud cogeretur vnâ conuenissent?

Præterea

6 Præterea in quadam responsione, eodem anno à Pontifice data Cæsari Concilium postulanti, tamquam existimatum extirpandæ hæresi remedium opportunum, habentur hæc verba: *Certus sum, à te, pro eo ac conscius es mea in commune bonum voluntatis, minime dubitari, nullam umquam à me prolationem interponendam.* Quà ratione potuisset id à Pontifice ad Cæsarem scribi, si Bononiæ ipsemet à Concilio Carolum pro virili dimouisset, atque ad id Gattinarae officia abiectione implorasset?

7 Progreditur Suavis. Vbi Cæsar ad Augustana Comititia profectus est, eo animo ut hæreticos adigeret ad obedientiam Ecclesiæ, Pontificem, quò sibi propitium redderet Ferdinandum Regem, indulgisse illi Decimas ad bellum in Turcas, quinetiam sacrarum Aedium argentum & aurum. Quis hominis liuorem non perspicit? An non Pontifices debent, aut solent amplissima subsidia concedere ad repellendos à Christianorum ceruicibus tam horribilis hostis acinaces? An non Patres, Theologi, Canonum interpretes ea comprobant? Cur igitur in re tam pia, tam iusta, tam necessaria, tam consueta, appingere Pontifici utilitatis propriæ aueritatem? Duci quoque Sabaudia, quò se ab incursionibus hæreticorum Heluetiæ tueretur, Legatus missus est cum facultate eadem subsidia largiendi. Enimverò licentia tam nequiter interpretandi, semel admissa in quacumque mortalium deliberatione, vtravis eligatur pars, neutra vituperationem effugiet.

1530.
Vltima Iulij
ann. 1530,
in 2. lib.
Liter. ad
Princip.

* In Confessorio 15.
Decembris,
in Diario citato Ludouisorum,

CAPUT III.

*Augustanus Conuentus: & producta ab hæreticis
sue Fidei professio.*

1 **A**diit Germaniam Cæsar, Cardinale Campeggio comitante, cui tanti ponderis Legatio fuerat à Pontifice demandata ob hominis peritiam de rebus quæ tunc agebantur. Conuenere Augustam ad Comititia frequentes supra morem Ecclesiastici Principes ac profani. Quæ ibi Catholica Fidei honorifica contigere, à Suau pro suo instituto vel reticentur, vel mendaciis obruuntur. Nos verò testibus nulli suspicioni obnoxii innitatur, non solum Cocleo qui tunc interfuit utemur, sed ipsis hæreticis scriptoribus, cuiusmodi est Sleidanus, ac præsertim Georgius Cælestinus, illius Conuentus Acta quatuor voluminibus complexus: quamquam ipse pariter multa prætermittat parti Catholicæ conducen-

* De Actis
Lutheri anno
1530.

Ff 2

tia,

1530.

^a Hæc sunt apud auctorem desumpta ex 2. libris Archiepiscopi Vaticani; altero Instructionum, altero cui titulus, *Acta VVor-matia.*
^b Legitur apud Goldastum hæreticum in 3. tomo Constit. Cæsarearum.

Legitur apud Cælestinum 1. tom. Histor. dictæ, Comitia Augustana.

tia, quæ vel apud ipsum Sleidanum habentur, vel in legitimis ^a manuscriptis apparent.

Peruenit Augustam Cæsar 15. Iunii, pridie illius diei quo Christi Corporis solennia recoluntur. Principum, Legatorum, ac Septemviro- rum amplissimo Comitatu deductus Urbem ingressus est ex præscripto prius editæ ^b Oeniponti constitutionis; nimirum Ferdinando fratre, quod Bohemiæ Rex esset (*nam alioquin, inquit, non id requirerem*) ad dexteram, & Pontificio Legato ad sinistram equitantibus: plurimas huiusce rei causas adducens, tum ex utilitate Germaniæ ob aduentum Legati, tum ex prærogatiua dignitatis, quæ illi supra reliquos Principes debebatur. Postridie in pompa quâ Christi Corpus solenniter circumferebatur, incescit semper nudo capite sub meridiani solis ardoribus, professus per tam mole- stum tamque periculosum obsequium suam Fidem de illo mysterio, quod tot recentes hæretici ibidem astantes pernegabant. Dixi *sub meridiani solis ardoribus*; propterea quod non nisi sub illam horam functio est inchoata, cum perciperet ad eam Cæsar omnium Prin- cipum comitatum, & Protestantes se interfuturos negassent, tam superstitiosos esse huiusmodi ritus, quod libello vulgato testati sunt, affirmantes agnoscere se quidem ibi Christi præsentiam, sed impro- bare consuetudinem deferendi Sacramenti dimidiati, & non sub vtraque specie, & per eam pompam deducendi, quasi quodam in theatro atque scena; ac proinde nolle se comitatu suo illius ritus sanctitatem comprobare.

At Saxo, cuius munus erat gladium Cæsareum ante Cæsarem gestare, adhæsit illi suorum Theologorum parti, quæ sententiam sequebatur tutiorem à temporario incommodo suæ dignitatis, af- firmavitque, per huiusmodi ministerium exerceri à se quasi civilem quamdam functionem, non item religiosum opus; idque ex auctoritate Prophetæ Elisei, qui permiserat Naamano Syro, ut se- cante idolum incuruaret, cum Rex eius brachio innixus genua flecte- ret. Quod tamen reliqui Principes Protestantes amplecti recusa- runt, memorato libello affirmantes, per integrum ordinem condi- tionemque illius pompæ declarari id tamquam opus sacrum, & non mere civile.

Hinc arripit opportunitatem Suavis agendi furtim cuniculi, quo- serpat quasi pacifica fidelium in mentes doctrina tabifica. *Cum de- beat* (illius verba sunt in adducenda Elisei permissione Naamano habita) *per illud exemplum licere cuique ad conservandam dignitatem su- ditionem, suam seu domini sui gratiam, vel alterius eminentis viri, non recitari*

recusare cuiusque rei operam impendere, cui tametsi alij assisterent tamquam religiose, ipse tamquam civili interesset.

Proposita doctrina quamvis in aliquo sensu, & aliquibus restricta conditionibus vera sit, & à Theologis tradita; tamen generatim affirmata, & cum querimonia incommodorum quæ ex ea omissa oriuntur, quo pacto à Suavi affertur, laxat aditum, vel Helcesitarum hæresi, qui negabant obligari quemquam ad Fidem externis argumentis testandam; vel certè illorum errori, qui fas esse opinabantur, obtemperare legibus Anglorum Regis in adeundis hæreticorum templis, eorumque ibi prædicantibus audiendis, aduersus quam duplici diplomate sanxit Pontifex Paulus V. Et sanè si Martyres impegissent in Magistrum paria cum Suavi opinantem, forsitan haud passi fuissent se trucidari, ne thuribulum attollerent, genuaque rethecterent, cum ipsis quoque prætereundum licuisset, ea non exhiberi tamquam opera religionis, neque ad ea simulacra colenda, sed tamquam simplices motus, qui suapte naturâ id non significant. Quin & Magister usque adeo in ea pacifica doctrina progredi potuisset, ut etiam doceret, absque vlla conscientie offensione fas esse illis exprimere voce cunctas blasphemias sibi à tyrannis imperatas, modò intenderent animo meram exercitationem lingue ac labiorum habere, absque voluntate per eam significandi vllum impium animi sensum. Quod ipsum nisi Deo displicuisset, haud profecto laudem tamquam Heroës mererentur, sed vituperationem tamquam inscij. Verum quidem est, quoties quædam actio ex hominum instituto duplicem ad finem, civilem alterum, alterum religiosum referri potest, tunc semotà fidelium offensione licere eam adhibere spectato solum civili, religioso minimè comprobato. Huiusmodi planè fuit in Naamano genuum submissio, quò dominum brachio fulciret. At verò cum actio quæpiam vel ex condicito, vel ex usu hominum merè ad ritum religiosum refertur, nec apparet in ea vlla alia utilitas, cuius causâ fieret, præterquam profiteri per eam foris Religionem quæ intus animo colitur; tunc certè, si ea Religio falsa est ac superstitiosa, illius actionis exercitatio, quocumque tandem animo fiat, gravis est impietas, & contra Deum perduellio. Eaque propter nefas itidem erat parere legi memoratæ Anglorum Regis; quandoquidem, tametsi non sit generatim interdictum honesta de causâ templi hæreticorum ingredi, eorumque concionatores audire; tamen id agere ad obtemperandum legi, ea opera tamquam religiosa præcipienti, perinde est ac illa velut talia foris comprobare.

Ff 3

Credi

Vide Suarium in defensione, lib. 6. cap. 2. & 9.

1530.

Credi posset, Suauem per eas patulas voces, quas retulimus, al-
se purgandum apologiam perstrinxisse, vbi non esset vero similis
eum non indigere defensionis, vt qui fortasse animum ab omni Re-
ligione liberum gerebat, adeoque vitam poterat agere tutam ab om-
ni nota defectionis à sua Religione, ob externam professionem
cuiuscumque à se quamuis falsæ existimata.

Inter solennia sacrificij habita fuit Oratio à Vincentio Pim-
pello, Archiepiscopo Pisanensi, Pontificis Nuntio, quam sane, vi-
quequò apud Cælestinum descriptam non perluaui, fateor me
à Suauis deceptum fuisse, illam inaniis plenam, & religione vacuam
arbitratum: tantà is confidentiâ scribit, Nuntium ibi de Religio-
ne nihil egisse, nisi cum dixit, Si Germani Scipionem Nasicum
fuisent imitati, populum Romanum, eorumque maiores, in Fide
Catholicâ perstituros fuisse, eosdemque stultitiæ insimulasse, *quod*
cum Religionem mutassent, sanctiorem aliquam prudentioremque, non elegis-
sent. Sed postquam eam orationem verbatim perlegi, mihi tempe-
rare non possum, quin tantisper à narratione desistam, dum huius
calumniæ veritatem opponam.

Agitabatur potissimum in eo Conuentu, quâ ratione vires Ger-
mania simul coalescerent, quibus furori Turcarum obfisteretur.
Et quoniam Protestantes negabant suam opem se collaturos, mi-
plurima sectæ suæ commoda præcepissent; Nuntius institit tam-
quam argumento præcipuo, rei magis in præsentia necessaria, et
suasum faciliore, spectatis etiam humanis emolumentis, videlicet Ger-
manorum concordia ad impetum hostis adeò formidabilis repel-
lendum. Ac per eam opportunitatem ostendit, quantum ad id opus
foret, non eâ conscientia licentiâ quam Protestantes efflagitabant,
sed cunctorum in pristina Fide consensione. Hoc posito, libet hic
illius orationis particulas aliquot afferre, quibus liqueat, peruenit
Suauis narratione non tam exprimi Oratoris sensa, quam tenebris
offundi.

Non ea, inquit, fuit Senatui populoque Romano, Gentilibus viris, &
vero Dei cultu longè quondam alienis, in seruanda eorum religione se-
rities ac perferendis hostibus patientia: nihil enim melius antiquiusq; docu-
runt, quam propriis & vñtatis ceremoniis eorum Deos fictos placare, &
aduersariorum iniurias qualescumque manu, ferro & igne vindicare.
Dein verò: At vos Germani, qui Christiani, ac veri & omnipotentis Dei
cultores estis, despectis sanctæ Matris Ecclesiæ ritibus, maximam hosti
daciâ, facinusq; inauditum, inultum esse patiemini? Romani, Varronem
Consulem apud Cannas, ob iratam Iunonem ab eo quondam iniuria affe-
ctum,

Etiam, infeliciter dimicasse cum Carthaginensibus crediderunt. At vos Germani, sublati veris Sacrificiis, negatis Christi Mysteriis, adempti à Sacerdotibus auctoritate, eo invito qui Dominus est exercituum, qui fortis est, & potens in pralio, putatis posse vincere, hostesq; profligare? His sententiis confecta oratio probat per argumentum à minori ad maius, quantum deberet Gens, Imperij Romani heres, suam veram Religionem ex eo tueri, quod ipsorum maiores tam præclara gessissent studio suæ falsæ opinionis. An non eos adhortatur ad pugnandum ita contra Turcas, ut seipsos prius expugnent, Deumq; optimum maximum placent, quem propitium exoptant, Christi, Fidem ita componant, ut altero sine altero fieri posse commodè non sperent? An non eos arguit, quod tunicam illam inconsutilem Christi, multas iam in partes diuisam destruant, & ad nihilum redigunt? Quod vera & honestissima Christi dogmata, tantorum optimorum Patrum consensu ordinata, & à sanctissima Spiritu confirmata, quâdam diabolica persuasione eliminant, & ad scurrilia ac impudica quæq; deducant? Atque hic adiungit eam sententiam, quam Suavis adeo deformatam affert: Posteaquam monstrum hoc parere volebant, meliorem aliquam saltem, prudentioremq; ac sanctiorem Fidem induxissent, ut à vera nostrorum Patrum antiquorum semita, quâ melior inueniri non unquam poterit, iure quidem, & non stolidè defecissent. Significans postremis hisce verbis, se per priora (quæ sine subterfugio lenimento malè procudubio sonuissent) non postulare ab iis huiusmodi conditionem uti possibilem, sed ex hoc ipso, quod ea effici nequiret, evinci, ipsos citra omnem excusationem delinquere, in veteri Religione deserenda. Præterea nonne eosdem admoneteo in bello, non Christianorum sanguinem effundendum, sed hostes Christiani nominis conerendos? Nonne ostendit iis, sublato omni pessimorum interpretum velo, qui nihil afferunt de suo, sed antiquas opiniones, à sacratissimis quondam Conciliis solo æquatas, in eorum perniciem iterum reponebant, ac eorum malitia per illos Principes optimos depressa, Civitatem sanctam Hierusalem, gloriosissimi Domini nostri Iesu Christi Corporis sepulcrum, ceteraq; Redemptoris nostri sanguine inspersa, ex infidelium canum, spurcissimorumq; latronum manibus liberanda? Nonne affirmat, ab aliis patriam, parentes, bona propria, ab ipsis vero non modo omnia hæc, sed Christum ipsum ea bello defendendum? Nonne concionem absoluit per ardentissimam implorationem duorum Principum Apostolorum, ac ipsius Redemptoris, precatus, per apposita Scripturæ verba execrationes e caelo in operis tam egregij turbatores, si amplius obduruissent, & in eosdem amplissima cæli munera, si ad illum promouendum consentiant: Compo-

natur

1536.
* Martialis.

* 6. Iulij
1536. in
Diaro cita-
to Ludoui-
siorum.

natū iam hæc vera Oratoris locutio cum eiusdem effigie à Summi delineata: & in eum aptè recidet id quod de pictore vulgari. Poëta cecinit, qui Veneris imaginem nequiter pinxerat, huiusmodi ab eo simulacrum fuisse in gratiam Palladis illius æmula conformatum. Quin Oratio Pimpinelli tam apta visa est, tantoque excepta plausu, ut Purpuratorum Patrum Senatus decreuerit, Oratorem publico nomine commendandum.

Postridie Legatus in Conuentu alteram habuit concionem, in cuius laudem abunde sit dicere, eam adeò grauem, adeò piam extitisse, ut Suauis inuidencia nihil in ipsa arguendum deprehenderet. Alio die Principes, ac Ciuitates Protestantes suæ Fidei professionem Cæsari detulerunt. Lutheranam exposuit Melanchthon, et iis quæ Coburgi acceperat à Luthero, qui Augustam adductus non est, ne tam aperto despiciatu Cæsar offenderetur, eo ante ipsius conspectum obtulit, quem seuerissimo Edicto Wormatiensi proscripterat. Hæc Confessio scripto edita, tamquam delapsa de nouo cælo doctrina ab illis habita est; adeoque ipsorum Theologi percipiant subscriptionibus suis signatam offerre, tamquam reuerentiores Prophetæ. Sed quò grauius in eo Conuentu pondus obtineret, fatius visum est ipsam auctoritate potentia quam scientia communire.

Hæc est celebris illa *Confessio Augustana*, quæ instar Euangelij perstitit Lutheranis. Dein etiam Zuingliani suam attulerunt, quæ nobilium Ciuitatum nomine, Argentorati, Constantiæ, Memmingæ, & Lindauj, fuitque artificio exquisito contexta, quo inclusorum hæresum asperitatem leniret, Lutheranæque factionis fauorem manifestâ oppositione non amitteret. Hinc dissidere ab ea vix est in solo Eucharistiæ articulo, quod modò enarratum. Sed Augustana tantummodò famam nacta est, quippe tot Principes complexa, & postea, ut deinceps dicemus, Germaniæ permissa.

Studuit Melanchthon omni ingenij ope inuidiam suæ sectæ detrahere, prætermittis in ea, quantum fieri potuit, opinionibus odiosis & improbatis: quo animaduerso Cæsar atque Conuentus percontati sunt Protestantes, an vlla alia in re à Catholicis dissentirent: illi verò, re maturè deliberatâ, negarunt. Complectebant ea Confessio vnum supra viginti articulos de ipsorum Fide, septem verò de abusibus, quos Romanæ Ecclesiæ opponebant, quorum articuli erant: *De Communione sub vtraque specie; De coniugio Sacerdotum; De Missa; De Confessione; De discrimine ciborum; De Foris Monachorum; De potestate Ecclesiastica* quibus nomina multa sunt, &c. Eandem

- 13 Eandem à Cæsare parti Catholicæ communicatam libello scripto confutarunt Cocleus, Faber, & Eckius: ex quo libello demptum est quidquid vel ostentaret contradictionem in Lutherano- rum doctrina variis temporibus tradita, ne per eam exprobratio- nem ad pertinaciam illos irritaret, vel speciem præferret aculei magis quàm probationis, adeoque ad exasperandam potius volun- tatem, quàm ad conciliandam mentem valeret. Admonuit Lega- tus, ne huiusmodi confutatio scripto, sed solum voce aduersariis exponeretur; aliter præuidebat, noua eos responsa reddituros, abs- que vilo contentions exitu, citraque Sedis Apostolicæ dignita- tem, dum ex æquo cum suis rebellibus certamen iniret: quin eos- dem singulas syllabas cauillaturos, & si quidquam quantulumcum- que minus solidum offendissent, traducturos in ludibrium apud vulgus vniuersam Ecclesiæ doctrinam & auctoritatem, perinde ac si libellus ille Oecumenici Concilij scita complecteretur. Haud pa- rum institerunt hæretici, vt cum ipsi doctrinam suam scripto tradi- dissent, scripto pariter responsionem acciperent: id Cæsar constan- ter negauit, nisi pollicerentur, se responsionem illam nemini com- municaturos, nisi prius obtentâ ipsius facultate: quæ conditio ab iisdem recusata.

CAPVT IV.

*Congressus inter Catholicos & hæreticos habiti iussu Cæsaris
& Edictum in Conuentus exitu promulgatum.*

- 1 Carolus, vbi coram Protestantibus confutatio lecta est, eos ad veterem communemque doctrinam amplectendam hor- tatus, septemdecim Catholicos, partim Principes, partim Oratores delegit, quibuscum agerent. Fredericus Palatinus facun- dâ oratione concordiam suaserat. ^a Illi post bidui consultationem se quatuor rationibus excusarunt: Prima fuit, ^b Se haud satis auditos à Cæsare, prout indictum fuerat cum eò accerferentur: secunda; Si- bi non fuisse scripto traditam aduersariorum responsionem: tertia; Non posse ab ipsis illam recipi, conscientia reclamante: quarta; Non fuisse Concilium coactum; quod Spiræ statutum fuerat.
- 2 Ad hæc Palatinus communi nomine respondit. Ad primum; Fuisse humaniter à Cæsare auditos, & coram se, & per libellum, eos- que amplius auditum iri, si quid aliud essent allaturi. Ad secun- dum; Permissum à Cæsare, vt non semel ipsis responsa recitaren- tur, non tamen vt ex scripto traderentur, satis quippe memoria reti-
nebat

^a Eius sum-
ma est apud
Sleidanum
lib. 7. an-
no 1550.
^b Vide Co-
cleum supra
citatum.

Paris L

G g

nebat

1530.

nebat conuitia, quibus eorum concionatores Edictum suum Wormatiense discerplerant, per grauem Cæsaris atque Imperij contrumeliam: proinde ea scripto illis tradere noluisse, nisi prius data ab ipsis fide, ne ulli absque permisso Cæsaris communicarent. Ad tertium; Vt æqui bonique consulerent quod admonebat, eos videlicet debere potius conscientiarum stimulis agitari, quod Fidem defertissent, in tot Regnis, per tot sæcula, à tot Patribus Conciliisque comprobata, aliamque suscepissent tam inordinatam, tam incompositam, ut eos pauculis annis in sectas innumerabiles disciderit. Ad quartum dixit; Nondum Cæsari per bella licuisse animum ad Concilium adiicere; at ex altera parte, Lutherum Wormatiæ Conciliorum auctoritatem palam contempsisse, nec potuisse umquam flecti, ut futuro Concilio se permitteret; postea verò plurima conscripsisse contra Conciliorum auctoritatem: proinde merito ab ipsis Tribunal illud postulari, quod eorum principes tamquam auctoritate vacuum repudiabat.

Ad quinque postulata res Protestantium redigebatur. Ea erant: Eucharistiæ perceptio sub utraque specie: Sacerdotum coniugium: *Canonis* prætermisio in *Missa* sacrificio, quod illis videbatur in eo Sanctorum non modò cultus, sed inuocatio contineri, ipsis improbata: Bonorum Ecclesiasticorum, quæ iam occupauerant, retentio: & Concilij celebratio, in quo ceteræ controuersiæ expendirentur. His postulatis Campeggio à Cæsare patefactis, & ab illo ad Pontificem perscriptis, atque in Purpuratorum Senatu recitatis, decretum est: Cum ea tam oppositos Religionis articulos susciterent, & qui tam graui forent disciplinæ legibusque Ecclesiæ detrimendo, admittenda non esse; grates tamen Cæsari agerentur de Religionis studio, quo in reuocandis ad Ecclesiam transfugis laborabat.

His Romæ delatis responsis, quò tamen iniretur concordia, à Cæsare votis omnibus expetita, cum ad Reipublicæ Christianæ bonum, tum ad Germaniam secum coniungendam aduersus Turcarum conatus, septem denuò utrimque delecti, qui simul operam studiumque conferrent; & ex quibus bini essent Principes, bini Legisperiti, terni Theologi. Designati sunt pro parte Catholicorum inter Principes Christophorus Episcopus Augustanus, Henricus Dux Brunsvicensis, cui obeunti suffectus Georgius Saxonie Dux; inter Legum Consultos, duo Cancellarij, alter Septemviri Colonienfis, alter Marchionis Badensis; inter Theologos, Ioannes Eckius, Conradus Vimpina, & Ioannes Cocleus: pro Luthe-

* 6. Julij, in
Diario cita-
to Ludouic-
siorum.

rana, ex Principibus Ioannes Fredericus, filius Saxoniae Septemuiri, & Georgius Marchio Brandenburgensis, cuius patrum erant Moguntinus & Ioachimus Brandenburgensis Catholici Septemuiri, at ipse haereticus, & frater Alberti, supremi Magistri Equitum Teutonicorum, qui pariter, ut diximus, à Catholicis descenderat, ex Legisperitis, Gregorius Pontanus, & D. Hellerus; ex Theologis, Philippus Melanchthon, Ioannes Brentius, & Erardus Schnepsius. Cœpit congressus 16. Augusti, & complures dies consumpsit, multa dogmata Catholicis concedente Melanchthone, aduersariorum partium principe; qui non prauo, sed deprauato erat ingenio, ac tam pacis cupidus, quam Lutherus certaminis. Nec vero consonat, quod adducit Suauis ad eleuandam partis Catholicae praerogatiuam, videlicet concordiam in leuibus ac minutis quibusdam constituisse. Fuit enim uerò in potissimis articulis, quibus consensus tunc Lutherana pars, aduersus quam prius ipsa docuerat, ac postmodum docuit. Melanchthon ipse producat testis in ipsius epistola ad Legatum scripta, quam Caelestinus haereticus in historia sua recenset. *Dogma*, inquit, *nullum habemus diuersum à Romana Ecclesia. Multos etiam repressimus, qui perniciose dogmata serere conati sunt; cuius rei extant publica testimonia. Parati sumus obedire Ecclesiae Romanae, modo ut illa pro sua clementia, quae semper erga omnes homines uisa est, parua quaedam uel dissimulet, uel relaxet, quae iam, ne quidem si uelimus, mutare queamus. Neque fidem habeat Roma. D. T. maleuolis nostris, qui nostrorum scripta scelerate deprauant, & assingunt quidquid uidetur ad inflammandam publica odia quoquo modo facere. Ad haec Romani Pontificis auctoritatem, & uniuersam politiam Ecclesiasticam reuerenter colimus, modo non abiiciat nos Romanus Pontifex. Cum autem concordia facile possit constitui, si aequitas uestra paucis in rebus conueniat, & nos bonâ fide obedientiam reddamus; quorsum opus est supplices abiicere? quorsum opus est supplices ferro & igne prosequi? Multis non dubium est, quin R. D. T. nullo modo probatura sit uolenta consilia, si causam nostram, & uoluntates nostras penitus norit. Nullam aliam ob rem plus odij sustinemus in Germania, quam quia Ecclesiae Romanae dogmata summâ constantiâ defendimus. Hanc fidem Christo & Romanae Ecclesiae ad extremum spiritum, Deo uolente, praestabimus. Leuis quaedam dissimilitudo rituum est, quae uidetur obistere posse concordiae. Sed ipsi Canones fatentur, concordiam Ecclesiae in huiusmodi rituum dissimilitudine retineri posse. Pro se quisque reputet, num haec sit oratio Lutherani, parati conuenire cum Ecclesia Romana tantummodo in leuibus ac minutis quibusdam, seruata in tot grauissimis discrepantiâ, in quibus à Catholicis ea secta dissentit. Sed singulatim,*

3530. quænam ea sint, inspectemus. Atque iis omisiss, in quibus nunc etiam idem quod Lutherani, Catholici sentiunt; admiserunt tunc in quarto articulo: Ne amplius diceretur, nos iustos reddi per solam Fidem, quodd hoc effatum in sacris Literis non reperiatur; sed per Fidem, & per Gratiâ. In sexto: Neceffe esse, vt bona opera, quæ Deus præcipit, efficiamus. In septimo: In hac vita contineri ab Ecclesia non solum electos ad gloriam, sed præscitos æternum puniendos. In decimo octauo: Inesse homini liberum arbitrium, tametsi nequeat absque diuina gratia iusticiam assequi. In vigesimo primo: Cælitæ pro nobis Deum deprecari, eorumque memoriam statim diebus piè recoli: quamquam ipsorum inuocationem neque comprobare neque improbare voluerint. Ad summam, ex viginti & vno capitibus ad Fidem pertinentibus, in quindecim plene cum Catholicis consensere; in tribus ex parte; tria reliqua reiecerunt ad illa septem, quæ spectant ad abusus, Romanæ Ecclesiæ ab illis adscriptos.

Ex his autem septem concessere primum; hoc est, Christum integrum secundum Corpus & Sanguinem contineri sub vtralibet specie; nec ab illis damnari eos laicos, qui sub vna solum Eucharistiam sumerent. In quinto conuenere de ieiunio in multis dierum sacrorum peruigiliis, ac de multorum Festorum celebritate. In septimo, comprobarunt Episcoporum iurisdictionem, eisque debitam obedientiam à Parochis, à Concionatoribus, à Sacerdotibus in causis Ecclesiasticis; & ne inflata ab iisdem anathemata ex sacrarum Literarum norma impedirentur. Quâ igitur audaciâ Suis asserit, fuisse hæc quædam doctrina capita minoris momenti, aliæ res leues, ad ritus quosdam spectantes? Aded hæc gratia fuisse, vt Melanchthon in odia vituperationesque suorum delapsus fuerit; præcipue quod iurisdictionem Episcoporum comprobasset, quæ videbatur fundamentum illius machinæ, quam Lutherus euertere conabatur. At in Vita Melanchthonis comperio, id ab eo non fuisse peractum inconsulto magistro. Sed fortasse per huiusmodi potestatis declarationem, erat animus aucupandæ gratiæ tot insignium potentiumque capitum, quotquot erant in Germania Præfules, eorumque causæ à Vaticana seiungendæ. Vt cumque id euenerit, certum est, dum Melanchthon aquam ad extinguendum incendium propinabat, multo plus sulphuris subdidisse Lutherum suis literis, quæ typis editæ leguntur.

Spes adhuc suberat Cæsari, facilius paucos quam multos in concordiam ituros; ita congressum ad ternos vtrimque coarctauit.

hinc ad Eckium, duosque Legisperitos: hinc ad Melanchthonem, duosque pariter Legisconsultos. Sed nihil amplius confectum, propterea quod, ipso Sleidano teste, Melanchthon vltra progredi vetitus fuit. Atque ita Fidei professionem alterius calculus, non propria conscientia metiebatur. Neque in hoc par erat Lutheranorum Catholicorumque conditio. Illi, vel cum plurima iactura vincebant, modò cuncta non deperderent: hi cuncta prorsus deperdebant, vno solum deperdito; quemadmodum deperditur tota ciuitas, tametsi reliqua mœnia defendantur, modò muri pars decempedalis perfringatur ab hostibus. Nostra Fides vnico articulo indiuiduo vniuersa innititur, qui est auctoritas Ecclesiæ falli nescia: quapropter statim ac quamcumque partem desereremus, vniuersa corrueret; cum in comperto sit, indiuiduum vel integrum perstare, vel integrum deficere. Atque hinc ortum duxit recepta S. Thomæ doctrina, non posse vni articulo Fidem abrogari, quin in reliquis omnibus concidat Fides: quippe quod tunc fortasse reliquis credi posset ex peculiaribus humanisque argumentis, non ex obiecta Dei loquentis auctoritate, omnibus articulis communi, quæ Fidei actum constituit.

7 Denique desperatâ concordia, Cæsar ex sententia plurimorum Principum atque Imperij Ordinum, quæ in recessu statuta erant promulgauit. Ibi commemoratâ Cæsaris curâ ac diligentia in Comitibus adhibitâ pro Religionis concordia, eorumque successu, tempus indulgebatur Principibus, Ciuitatibusque Protestantibus vsque ad 15. Aprilis, quo palam faterentur, an vellent vsque ad futurum Concilium cum Sede Apostolica, ac reliqua Imperij parte, de Fidei summa conuenire. Interim verò ipsis præscribi, ne sinerent suis in ditionibus quidquam typis excudi, vendi, seu innouari in rebus Religionis, neque ipsorum subditos in ea exercenda perturbarent; nec aliorum subditos ad suam Religionem pertrahendos curarent. Vnâ omnes conspirarent aduersum Anabaptistas, & negantes Diuinam Eucharistiam; repudiatâ hoc pacto Confessione quatuor Ciuitatum, quæ Zuinglio adhaeserant. Et quoniam, subdebatur, iam dudum Generale Concilium haud fuisset celebratum, fierique potuerat, vt variæ corruptelæ pullulassent in Ordine tam laico quàm Ecclesiastico; idcirco Cæsarem cum Sede Apostolica, ac dein cum Imperij Ordinibus decreuisse, vt intra sex menses Concilium Christianum liberum Generale in aliquo opportuno loco indiceretur, daturumque operam, vt reliqui Principes Christiani consentirent: Concilium verò ad summum post annum ex quo indictum fuerit,

1530. congregaretur. Sed cum diuino humanoque iure interdictum sit, ne suum ulli auferatur, iuebantur interea erepta Ecclesiasticis bona restitui.

Verum his conditionibus reiectis à Protestantium primoribus aliud Edictum edidit, cui reliqua Principum Ordinumque Imperij pars subscripsit: ubi cum ea omnia quæ in priori continebantur, eiusque insuper repulsam commemorasset; recensitos errores, quibus Anabaptistæ, Zuingliani, Lutherani quæ in doctrinis, quæ in ritibus insistebant, singulatim prohibuit; Ecclesiastica bona reddi iussit; in suam Imperiique Fidem recepit hæreticorum subditos, dummodò in Catholica Religione fideliter persisterent; cunctisque iniunxit, ut ad Concilium adeundum essent parati, quod à Pontifice se impetraturum intra prædictum temporis spatium pollicebatur.

C A P V T V.

Agitatur Concilij celebratio.

Vbi Cæsar ad Comititia peruenit, animaduertat communis Germanorum vota ad Concilij celebrationem propendere. Illud hæretici efflagitabant; leuiore quidem egentioresque, melioris fortunæ spe ex ea publici corporis commotione: sagaciores verò potentioresque, cunctationis studio, protrahendæque minus impudenter contumaciæ; ceterum sperantes, vel se minime impetraturos, vel certè impetraturos eâ formâ, ut possent aliquid postea prætere ad Concilium recusandum. Alioquin hi Concilium non solum non cupiebant, sed formidabant; certi proserptionis, & veriti Tribunal tantæ auctoritatis ac roboris. Imò cum esset Concilium ex Ecclesiasticis conflandum, pertimescebant libici, ne ab illo adigerentur ad reddenda Ecclesiæ sublata bona; adeo ut Aleander, in Wormatiensi Conuentu Nuntius Pontificius, hæreticis perpetuò Concilium conclamantibus, simulauerit semel, per tabellarium, qui Româ alia de causâ aduenerat, fuisse ad se delatum Decretum de Concilio conuocando, confestim verò cuncta mœsto silentio conticuerint.

Catholici pariter postulabant; aliqui ob detectam aduersariorum artem; aliqui, propterea quod admotis iam frustra lethalibus Germaniæ morbo aliis medicaminibus, anceps potius quam malum malebant; quidam denique, ut omni excusatione refractarios exartarent, omni quæ fide apud communem omnium opinionem exue-

In Scriptura
ab Aleandro
missa ad
Campeg-
gium, cum
Legatus ad-
sit Norim-
bergensem
Conuentum.

exuerent. Fixa igitur in animo Cæsaris stetit huius necessitatis persuasio, eamque ab initio Pontifici significauit; à quo responsum illico: "Quæsiisse se super ea re sententiam à peculiari Purpuratorum cœtu; multosque censuisse, Concilium haud profuturum: duasque potissimum ob causas: Primò, Quòd Oecumenica Concilia cogi consueuerunt ad nouas opiniones expendendas, non verò iam damnatas à prioribus Conciliis iterum agitandas; quales erant recentium hæreticorum sententiæ. Eas enim tunc in disputationem reuocare, perinde videbatur, ac certissimam Ecclesiæ auctoritatem perstringere: nec posse nouum Concilium in eo plus auctoritatis obtinere, quàm veterum definitiones obtinuerant. Secundò, Bellum Turcicum, quod imminebat, Christianas nationes auersurum à Concilio prosequendo; quod certè absque grauissima perturbatione dissolui non posset. Quinetiam per eam occasionem in ynum coactis tot hominibus turbulenti & contumacis ingenij, timendum esse, ne inter eas Christianæ gentis angustias iidem iniqua minimeque decencia tum à Cæsare, tum à Pontifice violenter exposcerent. In summa, redigendum esse in memoriam, corruptionem optimi, pessimam. Quare quemadmodum ad curandos Ecclesiæ morbos salubrior medicina non suppetit quàm Concilium temporis coactum; ita nullum esse pestilentius venenum, quàm Concilium celebratum eà temporis conditione, ex quâ eiusdem perturbatio exoritur. Adiecit tamen Pontifex, cunctis hisce rationibus præualuisse apud se Cæsaris sententiam, qui summo Religionis studio, summaque prudentiâ præditus, eam Prouinciam habebat ob oculos, cui curandæ huiusmodi medela proponebatur: proinde illi concedere, vt si opportunius existimasset, Concilium Pontificis nomine sponderet. Cum autem Cæsar id sub conditione postulasset, dummodò interim hæretici à suis erratis se deducerent, Concilioque obtemperaturos pollicerentur; petebat hinc Pontifex, vt omnino propositæ conditiones seruarentur, sine quibus, aiebat, indignitatem ac detrimentum Ecclesiæ vitari non posse. Atque ab his compulsus, videtur Cæsar per vtrumque Edictum in illis conditionibus firmissimè perstitisse. Eundem rogabat Pontifex, vtea, quæ in Concilio discutienda forent, curaret in eos paucos articulos redigenda, de quibus hæretici potissimum litigabant, quò diuturnæ moræ parceretur, quippe quæ periculo numquam vacat.

De Concilij loco, cum ibi Cæsar adfuturus esset, parum dicebat referre Pontifici, quicumque tandem is esset: sed vbi videretur in Italia cogendum, tamquam in Prouincia nulli nationum suspecta, cunctis-

1530.

* Literæ
chirographo Clementis
tom. 2. Literæ
ad Principem
31. Iulij
1530.

1530.

cunctisque satis accommodata; aptissimam ad id Romam existimare, Religionis Regiam, ac rebus omnibus affluentem ceteri opportunis: quandoquidem huiusmodi Concilium neque schismatis causâ, exorti ex ambiguitate veri Pontificis, aduocabatur; neque ob controuersiam inter Principes Christianos, in quibus conditionibus ea Vrbs suspicioni esse potuisset: sed solum ad euellenda errorum semina, parandamque expeditionem in Turcas. Sin autem Roma minùs placeret, Bononiam à se proponi, Placentiam, ac demum Mantuam Cæsaris beneficiariam, & Germaniæ proximam. Quapropter per calumniam Suauis affirmat, à Pontifice non nisi conditionis Ecclesiasticæ urbem propositam, eò quòd prænosceret, Germanos in eo minimè consensuros; ut euenit. Vtrumque planè falsum; cum & Pontifex Mantuam obtulerit Concilio, prout videret licet in literis memoratis; & is locus Germanis placuerit, ut constabit. Et quoniam emendatio morum constanter exposcebatur, per easdem literas petiit à Cæsare Pontifex, ut ea quæ corrigenda viderentur, sibi perscriberet, pollicitus se suo muneri haud defuturum.

Ex hisce literis sincerè perpensis satis liquebit, an Pontifex Concilium per simulationem obtulerit, an etiam, cum illud Cæsar postulauit, sibi offensionem duxerit; nec minus, an putauerit iniuriam sibi illatam ex Augustanis de Religione congressibus iussu Cæsaris initis, quod Suauis autumat: cum satis constet ex temporum ratione, multò priùs quàm Pontifex hasce literas scripsit, à Cæsare datâ fide publicâ hæreticos accitos ad iam paratum congressum: adeoque Pontificem huius rei conscium, haud prætermisurum fuisse illum ab eo dehortari re adhuc integrâ, dum eidem per concessionem Concilij gratificabatur. Quinè diuerso mihi persuadeo, quamquam Pontifex noluisse se illi negotio intermiscere, ne vel ipsius particeps, vel ipsi consentiens videretur; qua de causâ Legatus Pontificis nec interfuit Conuentui, quo die Confessio hæreticorum perlecta est, nec voluit confutationem suo nomine proferri, tamen rem illi gratam accidisse; quoniam hinc Cæsar Iudicis potestatem in rebus Religionis sibi neutiquam arrogauerat, sed intactâ semper Sedis Apostolicæ auctoritate, cuncta cum Legato communicauit: hinc Pontifex spem summam locauerat in officiis præsentiaque Caroli, quam in eo spem alebat Dani conuersio, quæ sub illius aduentum acciderat: proinde non parum profutura existimabat Cæsaris tentamenta, lenitate atque auctoritate permixta. Sic enim vel hæretici reconciliarentur, & tunc Pontifex ingentem victoriam reportasset absque sumptibus, hoc est, absque incommodis pericu-

* Literæ Pontificis chirographo ad Cæsarem, 23. Iunij 1530. in 2. lib. Liter. ad Princip.

hisque Concilij: vel obfirmati persisterent; tunc verò & in maius odium Imperij Ordinum incidissent, & hi maiori studio ad illos nouis proseriptionibus percellendos incaluisent; neque Pontifex incusari poterat, quasi mollibus quieti Germaniæ consiliis obstipisset. Quinetiam compertum mihi est, Legatum semel in opinione fuisse adeptæ propemodum magis quàm adipiscendæ concordie: vnde in epistola * ad Aleandrum, Archiepiscopum Brun-
 dusinum, Nuntium in Spirensi Conuentu scripta, ostendere stu-
 dens, quantum noceat agendi asperitas cum Lutheranis, queritur, Augustæ, cùm die postero ea esset stabilienda concordia, importu-
 ne a Fabro editum fuisse librum, inscriptum *Contradiçiones Luthe-
 ri*, & ab Eckio, *Syllabum hæreticorum*, vbi Melanchthon recense-
 batur; quibus rebus illius factionis furor, iam quasi extinctus, reui-
 xit. Illud porro, quod Suauis addit tamquam aliam causam offen-
 sionum Clementis, nimirum quòd consenserit Cæsar auctoritate
 suâ quibusdam ritibus delendis; haud est historici, narrationem re-
 rum notitiis, sed somniis contextentis, cùm constet, huiusmodi
 consensus in illis actis ne vestigium quidem conspici. Quod si fortè
 Cæsar (quod equidem ignoro) spem aliquam Lutheranis fecisset,
 vbi Fidem Catholicam ij penitus recepissent, indulgentiam ipsis
 alicuius Ecclesiastici mandati relaxationem, discrimenque in ali-
 quo leuiori ritu ab Romanæ Ecclesiæ vsu, vt in Concilio Florenti-
 no Græcis permissum fuerat; id sanè fecisset ex aliqua arcana con-
 cedendæ facultatis sibi facta spe, de qua, sicut ipse postea Ratispo-
 næ significauit Aleandro, * censebat sibi aliquid à Pontifice indica-
 tum. Quin ex altera Melanchthonis epistola palam fit, totum ne-
 gotium ab auctoritate Legati pependisse.

1530.

* 16. Octo-
bris 1531.

5 Ad Historiam redeamus. Deerat conditio, sub qua Cæsar Con-
 cilium poposcerat, hoc est, * vt interim hæretici obtemperarent.
 Non tamen idcirco destitit ab eo petendo: sed Pontifex per Lega-
 tum, suosque Nuntios, Episcopos Vasonensem, & Dertonensem
 (erat hic Hubertus Gambara, qui prius in Lusitania, Gallia ac Bri-
 tannia Nuntium egerat, at postea inter Purpuratos adscitus) expo-
 suit, præter adductas in memoratis literis rationes, pericula ex præ-
 senti Lutheranorum contumacia impendentia: duplici ex causa
 tunc expeti Concilium, & quò dissidia Religionis componerentur,
 & quò Christianorum defensio aduersus Turcas firmaretur; sed
 neutrius inde spem affulgere.

6 Quod spectabat ad primum: Vel admitterentur hæretici ad di-
 sceptandum de articulis per priora Concilia iam damnatis, vel non.

Pars I.

H h

Alte.

* Literæ A-
leandri ad
Sangam,
23. Aprilis
1531.* Hæc ex-
stant in libro
citato Ar-
chiuij Vati-
cani Instru-
ctionum.

1530. Alterum nocentissimo futurum exemplo, & in perniciem auctoritatis Ecclesiæ, cum inde posterius docerentur, eam habere præsentis Concilij rationem; quæ in ipso de præteritis fuisset habita. Neque facilius ex eo consensionem secuturam, cum Lutherani non aliam adhiberent rebus Fidei normam, nisi Bibliorum literam in ea solam parte, quæ ipsis pro legitima habenda videbatur, & ex veritate, quæ pro ipsorum libidine fidelis asserebatur, eamque locorum interpretationem sequerentur, quæ ipsorum ingenio magis placuisset; quacumque auctoritate despecta, quæ in aliis interpretationibus inesset, siue ob diuturnitatem sæculorum eas amplectentium, siue ob interpretum sanctitatem ac sapientiam.

Per alteram non modò reconciliationi viam omnem interclusum iri, sed hæreticos ad atrociorē rabiem irritandos; quippe conquesturos, se vel ab ipso congressu reiectos. Satis intelligere Lutheranos, scissam Ecclesiam per Concilia refarciri non posse, quorum auctoritas ab ipsorum magistris tam apertè contemnebatur: adeoque non ex alia causa ab illis ea peti, nisi ad fucandam inter ipsorum contumaciam. At ex alio capite formidanda ex huiusmodi Concilio acerbiora dissidia: Vigere adhuc memoriam eorum, quæ in Basileensi Conuentu per tranquilliora tempora contigerant: magis in præsentia verendum, ne quod turbulentius & ambitione plenius caput, vel, si non alij, ipsi certè fautores hæreticorum ex arte iacerent in medium in primis quæstionem de Principatu inter Concilium & Romanum Pontificem: quæ tunc duobus Conciliis, duosque Summos Pontifices spectandos dederat in Orbis theatro per vniuersæ Ecclesiæ discrimen atque commotionem, nequidquam obsistente immenso religiosissimi Sigismundi Cæsaris studio, cuius indefessâ operâ eidem Ecclesiæ post diuturnum scissinam tranquillitas parta fuerat; multò minùs illi Carolum restitutum id temporis, cum domi Lutheranorum conspiratione, foris Turcarum potentiâ infestaretur.

In huius litis decisione, si Concilij Patres veræ parti ac Pontifici ei propitiæ adhæsisent, reclamaturos illicò Lutheranos, non liberum, quinimò neque Catholicum esse Concilium; vtpote quod repugnaret Decretis Constantiensis, quod quantumvis à Lutherano in aliis effatis repudiatum, in hoc tamen tanquam oraculum acciperetur; nullâ prorsus habitâ ratione, quod tunc in eo lis ageretur non de vno certo Pontifice, sed de pluribus dubiis, qui non possent alterius subditi iudicio, nisi Concilij; perinde, vt accidit in quocumque Principatu, quamvis ad vnum absolute Principem referatur.

feratur. Sin è contratio pleriq; in Concilio, quâ ducti ambitione, quâ improbitate, quâ etiam fraude decepti, in opinionem oppositam propenderent, mallentque indiscriminatim admittere Constantiensē sanctionem, cuiusque potestati Cæsareæ ac Pontificiæ Concilium anteferentem; inde forsitan euenturum, vt ad obluſtandum fortius vtrique aduersæ potentie, opem ac subsidia quærent à factione Lutherana, eius erroribus approbatis, eaque viâ niterentur erigere populare Tribunal in Christiana Republica, cui liceret Regnorum omnium titulos recognoscere, sibi que Coronas omnes subiicere, conuulso tum vnius Hierarchiæ, tum multiplicis profanæ Monarchiæ statu. Quæ certè damna, tametsi timenda non essent Ecclesiæ, Christi promissis innixæ, non tamen per consilia minus prudentia, suæque sponte periculosa Deum tentandum.

9 Quod ad alterum spectabat, vt videlicet contra Solimannum subsidia compararentur; considerandum esse, nihil ad eam rem Concilium conducturum, cuius initium ad sesquiannum trahebatur, ante quod tempus Solimanni arma imminebant; qui etiam si alioqui moram trahere habuisset in animo, statim ac indictum Conuentum audiret ad contrahendas in vnum contra se vires Christianæ Reipublicæ, expeditionem maturaret: interim verò, qui malent parcere sumptui, & illius collationis incommodo, ad excusationem prætenderent, velle se præstolari, quam cuique partem ferendi subsidij Concilium decerneret. Præterea, quænam esset rerum peruersio, Synodo simul belloque operam dare? Quando confidentius hæretici, armis instructi, minitantesque se ad hostem transfugituros, vt ab Ecclesiâ & ab Imperio per vim extorquerent eas facultates, quæ confestim ab aliis populis dein efflagitæ, vtrique Principatui excidium inferrent? Quâ fieri posset, vt belli tempore Concilio Cæsar interesset, cuius præsentia vnice fretus Pontifex posset & seipsum & Dei causam tutò concredere illi Conuentui citra schismatis metum inter tantam nationum, affectionum, ac sententiarum varietatem? Postremum erat, videri Vaticanis Patribus negotia Fidei pertractantibus, Concilium ad neutrum ex optatis finibus quidquam conducere; quin grauissima euidentissimaque pericula vtrique minari: nihilominus Pontificem in Cæsaris Imperijque prudentia se collocare, & malle Consiliarij solum partes exercere, vbi Iudicem agere potuisset: disertè tamen significare, ad id opus esse ceterorum Christianorum Principum consensu, ac præcipuè Gallorum Regis.

10 Transgressus in Belgium Cæsar, Pontificiis Ministris ex scripto respon-

Hh 2

In libro
tato Archi-
uij Vaticanæ

1530.
* Sleidanus
in fine lib. 7.

respondit: Allatas Pontificis nomine rationes, grauissimas videri, easque se per literas exposuisse fratri Romanorum Regi (* electus hic fuerat in Comitibus Septemviralibus Coloniae habitis paulo post Generalem Augustanum Conuentum) aliorumque Principum Catholicorum consilio; cunctosque in ea persistere persuasione, Concilium superesse vnicum ac necessarium his vlceribus medicamentum. Proinde ad obices amouendos, se iam Regi Galliae proposuisse Concilij conuocationem, & mutuum vtriusque foedus ad tuendam ibi ab omni iniuria indemnem Sedem Apostolicam, ac ipsum Pontificem: Gallum verò assensum esse Concilio, de altero nondum post duos menses responsum reddidisse. Verumtamen à se probari quidquid Gallus Pontifici significasset, ad quem nouerat ea de re perscripsisse. Se ob oculos Pontificis ponere grauissimum ex dilatione periculum: *Vt ipse (inquit) tamquam Christiana nationis Praeses, cuius obsequium & obedientiam deferri ab omnibus par est, illud discernat, prout magis expediat Domini nostri gloriae, Religionis Christianae praesidio, ac sanctae Matris Ecclesiae, Sedisq; Apostolicae indēnitati. Ac pro curia habeat, Caesarem cum Rege fratre, quò res aptè procedat, & praesentia, & suarum ditionum viribus illi adfuturum, vti ipse iam sponderat. Idem sperabat, reliquos Christianos Principes praestituros, vbi sanctissimum Pontificis Decretum accepissent.* Cùm igitur Clemens ex Senatus Purpuratorum sententia ad Dertonensem Episcopum misisset conditiones cogendi Concilij cum Caesare sancientas, si constanter censeret illud opportunum fore; Nuntius tunc eas exposuit.

In libro Instructionū,
in diuersis
scripturis
spectantibus
ad Concilium, in
Archiuo Vaticano.

Prima erat: Vti Synodus indiceretur & haberetur tantummodo ad contrahenda contra Turcas subsidia, ad Lutheranos ad frugem reuocandos, ad haereses extinguendas, ad pertinaces mulctandos. Erat profectò ea conditio rationi consentanea: si enim Concilium indiceretur, ac generatim coiret ad quaecumque agitata, verendum sanè erat, ne haeretici ex reis callide actores euaderent, virgutes morum emendationem, legumque mutationem; & ne multi ex eo cœtu, vt assolet in huiusmodi rerum capitumque varietate, spe ducti alicuius sanctionis sibi conducibilis, in postremum locum Religionis controuersias discutiendas reiicerent: ex quo ingens disgladiatio ac perturbatio esset oritura ob iudiciorum vtilitatumque dissidia, nec vniquam ad definienda dogmata deueniretur, quibus animorum salus & Ecclesiae vnitas firmarentur; adeoque Concilium noua potius Christianae Reipublicae vulnera inflixisset, quam inflicta curasset. Verùm hæc tam valida ratio à Pontifice prolata, iurguescebat; quippe qui rem suam agere videbatur, quasi formidat-

set à Concilio ad quæcumque vniuersè facienda coactio, Aulæ Pontificiæ correctionem. Quapropter à Cæsare responsum; Quod præcedentium Conciliorum mos seruaretur, omnisque præcluderetur aditus contemptui atque calumniis, satius videri absque vlla coarctatione illud conuocare; cum postea in ipsa re ad Pontificem pertineret, quid in eo proponendum, quid agendum, præscribere. Ex qua responsione scripto tradita satis liquet, à Cæsare Pontifici fuisse agnitum vt moderatorem Concilij, non vt illi subiectum.

12 Altera conditio erat: Vt ipse Cæsar interesset Concilio, eoque abeunte Concilium ceu dimissum haberetur. Ex quo intelligitur, quam discrepet à vero id quod Suauis hac in re comminiscitur de Pontificis animo Cæsari diffidente; cum potius ex aduerso Clemens consideret, Cæsarem præsentis maiestate futurum vnicum tutamentum inter tot ingeniorum propensionumque discrimina. Ad hoc Cæsar respondit: Vbi statueretur Concilium maturè indicendum, se quibuscumque posthabitis libenter interfuturum, quamdiu ad prosperum rei exitum id opportunum censeretur.

13 Tertia: Vt in Italia Synodus haberetur, in vna ex vrbibus à Pontifice designatis in epistola supra commemorata. Responsum à Cæsare: Sibi quidem placere vrbes omnes à Pontifice propositas, at verò Germanis Mantuam acceptam fore, quæ inter alias proponebatur, vel Mediolanum.

14 Quarta: Ne quisquam Ius suffragij obtineret, nisi cui è sacrorum Canonum præscripto tribueretur. Eâ conditione opus erat, quod innotuerat hæreticorum sententia, quæ iuxta laicis ac Episcopis ius suffragij concedebat: adeoque nisi hoc præcaueretur, Concilium iniri non poterat; cum in comperto sit, antequam iudicium exerceatur, oportere iudicem constitui. Responsum ad id generatim: Formam ac morem superiorum Conciliorum in eo seruanda; quod excludendis laicis erat satis. Hinc patet Suauianæ narrationis falsitas, quæ Cæsarem inducit à Pontifice postulantem, vt ex priuilegio illis quoque suffragij ius indulgeret, quibus neque lex neque consuetudo concedebat.

15 Postrema fuit: Vt Lutherani Concilium flagitarent, literasque procuratorias legitimè mitterent: cum enim ipsorum reconciliatio nis gratiâ Synodus celebraretur, consentaneum videbatur, vt & ipsam poscerent, & eidem se obsecutores pollicerentur. Verum cum hæc conditio haud speranda videretur, eius abrogationem Nuntio permisit Pontifex, & re ipsa fuit abrogata: nam vt in responsione Cæsar affirmavit; *Omnibus explorata erat hereticorum*

H h 3

parti-

Concilium, nondum loco statuto inuitantis. Quasi verò potuisset locus constitui, nondum consultis super eo Principibus; & ipsum Diploma ad aliud eos inuitasset, quam ut ipsi parati essent, promptique haberent Episcopos ad Concilium aduendum, ubi fuisset indictum: quæ Principum voluntas, opus erat ut prius innotesceret Pontifici, quam Concilium indiceret, ne quid frustra inceptaret. Neque quidquam aliud per ea Diplomata voluit Clemens, nisi omnibus palam facere, à se pariter opportunum existimari Concilium, sibi quæ esse in animo id celebrare, dummodò alij Principes non obstitissent.

CAPVT VI.

Apologetica litera Protestantium ad Gallie & Angliæ Reges: & quid his impetratum. Alexander Nuntius, ad Conuentum Spirenses & ad Cæsarem legatur.

Protestantes iterum Smalkaldæ conspirantes, statuerunt Augustano Decreto neutiquam obtemperare, armisque sese tueri, à variis Lutheri libris ad ea inflammari; qui cum prius docuisset, non esse Magistratibus reluctandum, dum verebatur ad sibi supra vires esse, eosque irritare periculosum, tunc facta virium accessione, sententiam mutauit. Hi ergo, ut Pontificis Diplomati aliquam excusationis speciem obtenderent, literas in modum Apologiz ad Gallorum Anglorumque Reges scripsere, suæ causæ rationem reddentes, Concilium liberum flagitantes, & vtriusque Sceptri opem implorantes. Vterque Regum alienus à Cæsare, cupidusque ad clientelam suam contumaces illius subditos pertrahere, perhumano responso Concilij petitionem tamquam iustam comproba-
uit, & Anglus inprimis ad eam rem apud Cæsarem operam suam sponndit; neuter verò quidquam penitus habuit eorum haresim inculcare: vnde Protestantium contumacia in Pontificem ac Cæsarem animosior sese erexit, & Gallus etiam Guillelmum Bellayum Langeum ad eos misit, quod fœdus cum ipsis iniret, opemque ad ipsos tuendos offerret (non ad Cæsarem offendendum, ut refert Martinus Bellayus Guillelmi frater in sua * Historia) quæ res ansam præbuit hæreticis Germanis & Gallis, eas literas, eaque negotia Francisci Regis iactandi, quasi iura quæ sibi arrogauerant promouentis; quamquam ille reuerà semper Fidei Catholicæ tenacissimus extiterit, capitalique supplicio eos omnes multauerit, qui ausi sunt uita lib. 2.

* Lib. 4. & Spondanus ann. 1531. num. 31.

* Vide Catharinum A. sunt uita lib. 2.

1551. sunt per sua Regna veræ Religionis obloqui & aduersari. Sed ea quæ tunc eorum animos occupabat perturbatio, vtrique Regi aciem hebetavit, ne gravissima quæ impendebant mala prospicerent, dum incendium in aliena domo fouebant, mox ad proprias irrupturum. Vult præterea ^a Guicciardinus, stimulaturn à Francisco Solimannum, ad Germaniam inuadendam, quod ^b à Gallis scriptoribus negatur: at si fortè verum esset, ^c ab eorum sincera pietate meritò vituperatur. Enimuerò Turcarum aggressio, quod mox videbimus, nullum attulit Gallicæ potentie incrementum, sed ingens Ecclesiæ Catholicæ detrimentum.

^a Lib. 10.

^b A Bellayno, locis citatis.

^c A Spondano.

Conspicatus itaque Cæsar, Lutheranos Principes, Decreto Augustano inobsequentes, oblato Concilio haud acquiescere, gnarus etiam se non posse vires suas in eos conuertere, cum satis non essent, quæ absque illorum viribus hosti potentiori resisterent; cepit denuò viam aliquam inire, quâ eos conciliaret, indixitque nouum Spiræ Conuentum, ad rei tum sacræ tum profanæ prædium. Ibi iussit Pontifex, quod cuiusque contra Religionem molimini iretur obuiam, interesse Archiepiscopum Aleandrum, Nuntium à se Cæsari destinatum; quippe illius causæ ac Principis fami expertum, eidemque gratum ex insita nobis voluptate cum eis agendi, quibus gratificari sumus. Quod sanè tunc paruit, cum illum Cæsar hilariter exceperit, & de iis quæ Wormatiæ acciderant, iucundè meminerit. Sed antequam ad Aulam Cæsaris Aleander adiret, Spiram contendit, vt indicauimus, sed ignoto habitu, et Legati consilio, ne quem motum cieret; postea verò Ferdinandi Regis permissu palam prodiit. Verùm ibi Conuentus non coactus, dilatus quò Cæsar interesset, & sequenti vere Ratisponæ inditus. Inde Bruxellas abiit Aleander, vbi Cæsar vnâ cum Legato aderat, ei que literas Pontificiâ ^{*} manu scriptas reddidit, in quibus, cum reliqua in Aleandro reponeret, vt pote summâ doctrinâ conspicuo, mentisque Pontificiæ satis gnaro, duo adiciebat.

^{*} 1. Septembris 1551. in libro Archiepiscopi Vaticani, inscripto, *Alia Conuentus Ratisponensis, & alia quadam vis digna.*

Primum: Si Cæsar, quò grauiorem euitaret cladem, opus esset, censeret aliqua concedi, quæ, nisi compelleret necessitas, concedenda non forent, curaret, ne indulgentior in iis esset, quæ reliquis Christiani Prouincias offenderent; pactionesque ita sanciret, atque firmaret, ne postmodum eo discedente res ad priora incommoda relaberetur. Præterea, ne quæ Germaniæ concederentur, essent huiusmodi, vt reliquas nationes allicerent ad eadem efflagitanda, sicut in quibusdam euenerat. Quod apertè Suauem falli redarguit, affirmantem, vt retulimus, indignatum Pontificem, quòd Cæsar

Augustus

Augustæ in spem adduxerit hæreticos, ipsis aliquid indulgendum in ritibus ac præceptis, ubi Catholica Fidei dogmata recepissent. 1531.

4 Alterum in eo erat; Quod Pontifici suboluerat, ab Alphonso Ferrariæ Duce fuisse Cæsari significatum, interceptas à se Clementis literas ad Gallia & Britannia Reges, quibus ipsis amplè se facturum satis pollicebatur, modò Concilij negotium inturbarent. Tulit id ægerrimè Pontifex, enixeque à Cæsare petiit, ut pro sua in ipsum benevolentia efficaciter hæc literas in veritatis lucem ab Alphonso proferendas curaret. Quapropter impensissimè Nuntio iniunxit (cui explicauerat in mandatis, id in quo Pontifex satisfactorum se Regibus fatebatur, solum esse cuiuscumque sententia suspensionem de coniugio inter Catharinam & Anglum legitimo declarando) ut Cæsarem ad eam rem enucleandam vrgeret: quod si responderet Cæsar, se de Pontificis integritate minimè dubitare, haud tamen acquiesceret. * Cæsar speciem præferens quasi incomptum quiddam audientis, respondit; Etiam si ea Alphonsus insinuasset, haud se fidem adhibiturum fuisse, gnarum vnde res emanasset, & confestim cuncta Pontifici significaturum fuisse. Nuntius tamen haud destitit, sed ex præscripto Pontificis multa subdidit de infenso Ducis animo in Leonem & Clementem, de iis, quæ contra hunc per literas egerat cum Adriano in Hispania, statim ac Pontificatum iniit, de suppeditatis commodis exercitui ad Romæ cladem properanti; iterumque institit, ut quando exploratum erat, ab Alphonso ea fuisse iactitata, Pontificem Carolus solaretur, curaretque, uti Dux vel mitteret vel ostenderet literas interceptas. At Cæsar, captato ad deliberandum spatio, iterumque Nuntio stimulante, subiecit, incredibile sibi videri, ab Alphonso haud amotæ mentis homine ea fuisse iactata: vnde res vltra non processit.

5 In eodem congressu Alexander aliud negotium insinuauerat, quod valdè sollicitum habebat Cæsarem; id erat propositum à Rege Gallia connubium inter Henricum Aurelianensem Ducem, eius filium secundo loco genitum, & Catharinam Alexandri Ducis sororem, sed iustis nuptiis genitam, adeoque neptem Patruelis Clementis. Communicauerat hic Bononiæ cum Cæsare hanc Regis petitionem, per speciem consulentis: ille verò, siue remanentem ratus, nolensque per dissuasionem se Pontifici obstringere, ut ea illi emolumenta rependeret, quæ tam splendida nuptia pollicebantur, siue quòd, statuta apud se Italia pace, perspiceret conductura publicæ utilitati eam Pontificis cum utroque Principe coniunctionem, ad consensum hortatus est. Deinde Rex, mutato consilio, aliam

Pars I.

Ii

Henri-

a Literæ
Sangæ ad A-
leandrum
eadem die;
hoc autem
cum reliquis
scripturis,
spectantibus
ad ea quæ
gessit Alexan-
der, tam
Nuntius
quàm Lega-
tus, tradita
fuerunt Sir-
lerio Vatic.
Biblioth.
Custodi ab
Alexandro
Coruino, a-
liquor annis
post mor-
tem Marcel-
li II. qui eas
habebat.
b Literæ A-
leandri ad
Iacobum
Saluiatum
14. Nouem-
bris 1531.
quæ cum se-
quentibus
extant in vo-
lumine Bi-
blioth. Vatic.

1531. Henrico filio vxorem à Rege Romanorum poposcerat. Cæsar vero, seu colorata seu veræ rationis obtentu, respondendum à fratre curauit. Cum de altero Henrici coniugio cum Pontifice agitarum fuerit, haud par esse, illud obturbare; quod fortasse coniceret ex ea Regis varietate, eò magis eius animum alienum à filij nuptiis ad priuatam sponfam demittendis, eoque propensioem erga se Clementis animum futurum, dum ad extollendam illius familiam vel per æmuli affinitatem operam dabat; infensioem verò erga Franciscum Regem, qui Clementem spei umbrâ allexisset, eiusque in credendo leuitatem publico risui traduxisset. At verò vbi Rex cepit rem acrius ac seriò vrgere, Carolus suis ministris Romæ de gentibus significauit, sibi huiusmodi negotij progressum minime probari. Quare per Nuntium Pontifex conquestus, rei seriem Cæsari referuit, ostenditque, prius quidem patefactâ sibi Caroli voluntate, fas futurum fuisse, oblatam spem honestis excusationibus præcidere, nunc verò ab ipso etiam compulsus eò vsque progredi, si ex improviso retrocederet, maximum adituum discrimen, Regis Gallorum animi altius vulnerandi, qui se & repulsâ despectum, & mutatione delusum existimaret.

Tunc igitur Cæsar Oratoribus Pontificiis declarauit, sibi quidem alioqui coniugium illud placere, sed ex eo solum sollicitudinem iniici, quod à suis ministris audierat, destinatam à Pontifice Parmam ac Placentiam Catharinæ dotem; quod sancto secum fœderi repugnabat, concordique vtriusque sententiæ, ne Gallus in Italia pedem figeret: in reliquum optare sese ad Christianæ rei bonum, vti Pontifex communem se parentem gereret, & vtrumque tamquam filios amaret, modò ipsè prærogatiuam *Primogeniti* non amitteret. His Nuntius & Legatus respondere: Quod spectabat ad dandam alteri earum Urbium possessionem; si Clementi, quando Florentino bello adeò premebatur, ne in mentem quidem venerat vel oppiduli alienandi, multò minus potuisse tunc in animum cadere, vt auferret sponsæ suæ, quod alienam dotaret, tam optimam ditionis Ecclesiasticæ partem. De *Primogeniti* prærogatiua, competam esse Carolo per tot argumenta Pontificis beneuolentiam, vt nihil liceret ambigere: præterquam quod ea illi iure debebatur, tamquam Cæsari & Ecclesiæ Patrono. Placuit mihi rem hanc exponere, quod palam fiat, quàm iniuriâ Pontifex ille carpat minus sincere in Cæsarem amicitia, quod cum ipsius æmulis affinitatem contraxerit.

CAPUT VII

1531.

*Iterata Caesaris postulatio de celebrando Concilio;
& Pontificis responsa.*

ADuersos reuera animos in rebus publicis duo Principes Carolus & Franciscus gerebant; adeoque, ut ad diuersa spectabant, perinde opposita moliebantur. Quare id quod alteri placebat, ut per quietem Germaniae imperitaret; alteri eadem de causa displicebat. Hinc oriebatur, Concilij celebrationem à Galliae Rege minimè comprobari; praesertim cum iis rerum agendarum locique conditionibus, quae in Germanorum gratiam à Caesare poscebantur. In eam Pontificis animus haud propendebat, parum idoneum arbitratus mali publici conditioni, & ceteroqui sibi incommodum eam tempestate. Roma pecuniae inopia laborabat ex praeteritis calamitatibus; & tamen oportebat, ut aduersus Orthodoxos subsidia Germaniae suppeditaret: à quibus desistendum omnino fuisset, si Concilium cogeretur; quippe ubi reipsa coalesceret, non solum magnam argenti vim postulabat ad subleuandam indigentium Episcoporum inopiam, plurimisque Legatis & Administris alimenta praebenda: sed euulgatus tantum Concilij cogendi rumor, per generale Diploma ad Principes missum, tam acrem suspicionem incusserat de Tribunalibus corrigendis, ut publica Romae munera, in ipsorum incertis prouentibus fundata, è quorum munerum venditione praesentissimam pecuniam Pontifex contrahebat, iam in vilissimum pretium decidissent. Nihilominus intelligens, magnam inuidiam atque infamiam, si Concilium recusasset, in se concitatum iri, malebat vero malo consentire, quam dissentire bono falso, ab hominibus sperato tamquam longè maiori: cum saepe accidat in deliberationibus Principum, in quorum bonis praecipuum fama est, ut communis opinio, quamuis pro falsa ab ipsis habita, veri vicem obtineat. Ceterum haud ille Nuntium ad Caesarem legasset Aleandrum, maximè in Concilium procliuem, quippe & publicae morum emendationis studiosum, & percupidum impendendi in eam rem quidquid sibi literaturae comparaauerat: adeo ut non semel ipsi purgare se opus fuerit ab inculpationibus, quod illud ardentius quam cautiùs promoueret. Quin datà operà Pontifex in a diplomate, quo Nuntium ipsum constituit, disertè Concilij mentionem fecit: quod Caesari pergratum b accidit.

² Neque Caesar suamet sponte Concilium cupiebat, ut in fine praecedentis

Ii 2

* Literae
Sangae ad
Pimpinel-
lum Nun-
tium, tom. 3.
Lit. ad Prin-
cip. fol. 5.

a Datum
15. Augusti
ann. 1531.
b Literae A-
leandri ad
Saloiarum
19. Nouem-
bris 1531.

1531.

* Literæ
modò cita-
tæ.

cedentis Libri narratum est; sed ad illud Germanorum stimulis ad-
gebatur, qui concordibus quidem studiis, verum diuersis inter se
finibus id efflagitabant: quapropter & ipse pariter Pontificem ve-
gebat. Is itaque silentio prætermisissis aliis obstaculis, seu minoris
habitis, seu minus creditis apud Germanos, * parem tantummodò
consensum Principum deposcebat, sine quo Synodus vel in sceli-
sima quasi monstrum, vel in contemptum quasi abortus degenera-
set. Quandoquidem de reliquo Cæsar ceteris conditionibus à Pon-
tifice appositis, quæ sua erant in manu, subscripserat, videlicet ut
ipsemet Concilio interesset, quemadmodum Constantinus Nica-
no, Theodosius Maior Constantinopolitano, Marcianus Chalcedo-
nensi, aliique Cæsares aliis Conciliis interfuerant; atque ut mo-
rum emendatio non ad solos Ecclesiasticos, sed laicos pariter pro-
moueretur. Non poterat eodem pacto Carolus æmulum con-
sensionem polliceri: adeoque conabatur suadere Pontifici, ne ob
eorum perniciem à Germaniæ curatione desisteret: verisimile vi-
deri, ubi Concilium fuisset indictum, eosdem haud passuros publi-
câ notâ inuidiæ se deturpari in re tamquam optima, Christianis
omnibus expetita.

Pontifex Vaticanis Patribus Consultis, eorum sententiam per Le-
gatum Cæsari patefecit, ac de eo suâ manu exaratam epistolam mi-
sit; in qua significabat, sibi quoque probari Concilium ut oppor-
tunum, ubi id vtriusque ipsorum officia Francisco Regi persuasiss-
sent, quò illi assentiretur eâ formâ, quæ inter ipsos conuenerat.
Verum (sic ille scribit) *si videatur Christianissimus illud vel abnueri,*
vel retardare, tibi, Cæsar, ingenuè fateor, me vereri, ne si absque eius con-
sensu conuocetur, aduersus quam exoptamus res eueniat, ac Lutheranis, quæ
ad æquiores conditiones pertrahere fortasse liceret, robur ac fauor porrigatur,
quò perniciaciùs obdurescant. Idcirco, ne graueris quæ in rem sunt exputari,
illud enim optimum factu arbitrabitur, quod à te proponetur. Tria hinc
deducuntur Suauis narrationibus opposita. Primum est: Totius
difficultatis cardinem à Clemente, ut diximus, censi in Galliarum
Regis assensu versari: qui sanè assensus, an fuerit conditio rationi
ac necessitati consentanea, pro se quisque intelligit. Secundum est:
Pontificem, quò se publici Germaniæ boni appetentem probaret,
id ipsum in Cæsaris prudentia reposuisse, consilium fortasse, haud
illi post maturiora consilia visum iri, Conuentum ita mancum ac
mutilum vel ipsi Germaniæ profuturum. Tertium: Clementem
alienum non fuisse à recuperandis hæreticis quâuis non iniquâ con-
ditione; adeoque falsum omnino esse, quidquid narratum de illius
in

19. Maij
1531. tom. 3.
Liter. ad
Princip.

in Lutheranos asperitate, arque indignatione in Cæsarem conce-
pta, quòd is Augustæ spem illis ingesserit alicuius indulgentiæ. Ve-
rùm ab ea indulgendi facilitate longè aberat Nuntius Aleander, ar-
bitratus * nihil inde sanitatis sperandum putrefactæ Lutheranorum
conscientiæ; timendumque potiùs, ne ceteri Christianorum po-
puli corrumpèrentur, qui ab huiusmodi exemplo animati, vel in
similia, vel in diuersa, & magis indecora ac violenta postulata, per
summam Ecclesiæ perturbationem deformationemque prorum-
perent.

1531.

* Habetur
in quibus-
dam Literis
ad Salutarum
& Sangam.

CAPVT VIII.

Victoria Catholicorum in Heluetia, ac Zuinglij mors.

DVM Lutherani quotidie per Germaniam inualescebant,
hæresis in Heluetia ingentem calamitatem accepit: vbi Ca-
tholici cum hæreticis prælio congressi, eos duplici memo-
rabili clade, ac insuper Zuinglij cæde afflixere, cui satis non fuerat
ceterorum omnium manibus, quas suâ arinauerat linguâ, dimicare.
Ac post eius mortem etiam periit ex morbo Oecolampadius, eius
Basilæ minister, qui cum videretur in vita, eadem quâ Zuinglius
informatus animâ, idem etiam in mortis coniunctione visus est.
Hunc euentum Suauis callidis interpretationibus de more concin-
nat. Catholicos, ait, vtriusque mortem Diuinæ Prouidentiae ad-
scripsisse ad excidium illius sectæ: sed vti religiosi animi est, hu-
mana euenta Diuinæ Prouidentiae designare, ita parum ab arrogan-
tia abesse, velle de ipsius consiliis ac finibus diuinare. Id autem per
eam occasionem fuisse compertum: nam postea compositâ pace in-
ter Heluetiæ Tribus de Religione discordes, non modò ibi non
concidit, sed erecta magis est doctrina recepta à Tribubus, quæ appellatur
Euangelica: dilucidum sanè argumentum, ab altiori causa, quàm ab opera
Zuinglij eam doctrinam prouenisse.

Iam verò hic homo fidem primò in narratione, religionem se-
cundò in animaduersione violat. Ac de primo, Quâ fronte ausit af-
firmare, sectam Zuinglij post auctoris obitum auctam fuisse, si vel
tunc Heluetiorum hæretici & numero & conditione longè incom-
parabiles præcellerant; adeoque Catholicos ad incitas redegerant,
negarâ ipsis annonâ, eaque violentiæ asperitate ad mutandam Fidem
compellentes, vt in Vita Zuinglij eius asseclæ nitantur ipsum excu-
sare, ceu tantam inhumanitatem perosum? Si, quando signa con-
tulere, triplo fortasse maior aderat hæreticorum exercitus? Et ta-

li 3

men

1531.

men octingenti è Catholicis extra aciem primi præcurrentes viginti hostium millia generosiùs adorti, tria illorum millia trucidarunt, totidemque captiuos abduxerunt; & quoniam nox interposita effusum victoriæ cursum inhibuerat, Zuingliani renouato prælio, eos coëgerunt, qui ardentiores discordiæ flammæ supposuerant, ut proprio exemplo ac periculo maius pondus certaminis sustinerent. Quare Zuinglius ceterique apostatæ sacerdotes cum Tigurino Magistratu in primo agmine collocati, confossi ceciderunt, ut ex trecentis senatoribus vix septem euaderent; & tamen tanta hostium clades victoribus Catholicis vix triginta capitum pretio constitit. Si deinde rursus hæretici, refecto triginta militum millibus exercitu, validisque Germanorum suppetiis aucti, ita ut pugnantium numerus quadruplo Catholicos superaret, secundam tamen cladem priore grauiorem passi sunt, seque adeo profligatos senserunt, ut beneficij loco pacem acceperint. Et ubi prius Catholici quinas solum numerabant tribus, nunc septenas obtineant, & vix præterea sit ita permixta, ut Catholicorum pars in ea præsteret; adeoque obsequij legationem ad Concilium miserit, ut suo loco dicemus. Non igitur excreuit post has victorias Zuingliana factio, pro ut Suavis comminiscitur, sed angustis illis finibus conclusa subistit, quin adhuc potiùs diminuitur. Res gesta videatur seu breuiter apud Spondanum, seu fusiùs in epistola Benedicti Accolti Cardinalis inter literas Sadoleti, cui missa fuerat, & quicum Accoltus magnam familiaritatem exercebat, ut patet in eo volumine (quæ epistola scripta fuit postridie coacti Purpuratorum Senatus, in qua perfecta fuerat exacta rei narratio, à Nuntio Filonardo ad Pontificem missa) & obuersabitur oculis miserabilis Catholicorum conditio ante victoriam, & quantæ temeritatis existimata fuisset in hac pugna ab eo, qui spem euentus è solo virium humanarum apparatu metiri voluisset. At verum est, nimiam quietis appetentiâ, ac spe defecturi anguium cæde veneni, magna ex parte fructum victoriæ corruptum; quod si Catholici constanter victoriæ cursum prolecuti fuissent, Religionis pace hæreticis denegatâ, in splendorem pristinum illustris Heluetiorum natio rediisset; qui pia strenuitate merito fuerant priùs à Pontificibus nuncupati, *Sedis Apostolicæ defensores.*

Hæc de Suavis narrantis falsitate; peiora de eiusdem argumentantis impietate: cum sanè admirandum sit, quo pacto hic non erubuerit, quod esset impius, ignorantem se prodere; dum continuationem illius doctrinæ appellat *dilucidum argumentum*, ab alio

Ann. 1531.
num. 7. & sequentibus.
Lib. 7. 12.
Decembris
ann. 1531.

causa, quam ab opera Zuinglij eam prouenisse. Vel intelligit eam prouenisse ab altiori causa eo sensu, quo singula rerum euenta, quantumuis nefaria ac scelerata, pendent aliquatenus à Diuino consilio: & ad hoc deducendum, opus non fuerat eam doctrinam doctore suo fuisse superstitem; dictum enim illud fuisset æquè certum, etiamsi ea breuè euauisset. Vel intelligit, ex eo quòd persistenter, rectè argui, à Deo, tamquam à peculiari causa cuiusuis veræ sententiæ honestique operis prouenire. Et si huiusmodi argumentatio quidquam valeret, multò magis veritatem probitatemque comprobaret Mahumeticæ superstitionis, & idolorum cultus, quæ per immensâ temporum locorumque spatia perdurarunt. Quodnam magis decantatum adagium, quàm, non sanari vulnus arcu remisso? Num fortè quod fabri morte scamnum non soluitur, nec pereunte pictore imago, nec patre decedente filius perit, idcirco horum operum Deus, non solum vt vniuersalis, sed vt peculiaris auctor est agnoscendus? Per pauca in rerum natura sunt, quæ vt perseuerent, persistentem exigant causam, à qua primo producta sunt.

4 Quòd autem ad arrogantiam is accedat, qui ex rerum euentibus Diuinæ Prouidentię consilium coniicit, opinaturque, improborum æumnas adhiberi à Deo ad infringendas improbitatis vires, idem planè est ac in arrogantium hominum album ferè eunctos adscribere sanctos Patres, ac præcipuè Augustinum in cælesti illo volumine *De Ciuitate Dei*. Certum autem est, passimque compertum, eò quòd obseruantur effecta naturæ illò conspirare, quòd prudens Artifex suum opus dirigeret, inde confici, mundum haud ex atomis fortuito esse conflatum, vt volebat Democritus; sed opus naturæ, esse opus causæ intelligentis, vt primus docuit Anaxagoras. Quapropter Aristotelem quasi diuinum admiramur, quòd in libris de Animalibus tam aptè finem inuestigauerit, cuius gratiâ quodcumque membrum hac vel illâ ratione, in hoc vel illo animali natura elaborauerit: & tamen eius ratiocinatio quandoque fallitur, adeoque multis in rebus à Galeno refellitur, præsertim in Opere præstantissimo, quod eiusdem rei gratiâ conscripsit, inscripsitque, *De usu Partium*. Eadem ratione, quòd animaduertantur euenta Fortunæ ad ciuilis Communis conseruationem concurrere, efficiendo vt plerumque probitas in amore atque in honore habeatur; ex eo nobis palàm fir, curari etiam à superis res morales, quibus tandem naturales deseruiunt. Vt propterea Claudianus Poëta ille cecinerit; Rufinî poenâ direptam fuisse apud animum suum litem inter Casum ac Prouidentiam, hæc an ille regerent Orbem terrarum. Quamobrem, qui melio-

1532.

melioris causæ prosperitatem cuidam Dei voluntati tribuit, qui velit eam firmiter peiori præcellere, religiosè, piè, sapienterque probabilia differit; tamen interdum fallatur ex Philosophi sententia; Quandoque probabilius, esse falsum: id namque nisi esset obnoxium falsitati, non probabile, sed certum foret. Quòd si falli posse satis est, ut quicumque, quantumvis dubitanter, de consilio Diuinæ Prouidentia iudicet, arrogans iure appelletur; appellatur arrogans, quicumque quòd inter Christianos Dei beneficio natus sit, ac religiosè uiuat, ex eo coniecturam ducat, se fuisse sempiternæ felicitati destinatum; contrarium verò arguat de quouis, qui inter Saracenos ortus impiè uiuit: cum in comperto sit, euenire posse ut primus detrudatur ad inferos, alter ad superos euehatur.

CAP V T IX.

*Conuentus Ratisponensis, & induciæ Religionis
Lutheranis concessæ.*

Hanc Heluetiorum concordiam cum libertate mutua Religionis auersati sunt primò Germani, at postea imitati. Adit Cæsar Comitia, Ratisponæ, ut supra diximus, à se indicta, comitantibus Pontificis ministris. Scribit * Aleander, se in eo itinere nactum Germanorum animos longè diuersos ab iis, qui missus ad Wormatiensem Conuentum Nuntius, fuerat expectatus. Deprehendisse tunc in Lutheranis ingens & hostile odium Romani nominis; nunc in iisdem comitatem æquè ac in Catholicis: Plebeculam in urbibus hæreticorum Principum facti pertaxam, quippe quæ re compererat, quòd se à Pontificis obedientia subdlexerat, haud sibi relaxationem libertatis adeptam, sed subiectionem, quasi per tyrannidem, profanæ potestati, & cuiusvis asyli remotiorem: similiter ægrè se habentes honestiores ciues urbium liberarum, quòd se cernerent redactos in ordinem à plebis petulantia, nunc proculcare gestientis, quos prius venerabatur. At è diuersis regionum Catholicarum vulgus concepissee auaritatem delibandam legum impunitatem, easque bonorum Ecclesiæ rapinas, quas hæreticis inuidebat. Adeò consuetum est homini per opinionem sibi met adversari, dum conditionem suam, quæcumque tandem sit, miseram putat, adeoque miseram facit.

Erat Cæsaris animus, in eo cœtu cunctos Imperij Ordines ad diuini ponderis adducere: ad auxilia contra Turcam conferenda, cuius molimina non solum Pannoniæ, sed simul vniuersæ Germaniæ

* In variis
Literis ad
Saluatum,
ac præsertim
14. Martij
anno. 1532.

niæ, ac Reipublicæ Christianæ formidini erant; adeoque, tamquam pro communi causa, à Gallorum Anglorumque Regibus suppeticas efflagitauerat: tum verò, vt Ferdinandus concordibus suffragiis Romanorum Rex agnosceretur: Septemuir namque Saxonix non solum eius electioni neruis omnibus obstiterat, sed irritam deinde denuntiauerat, & cum eo reliqui Lutherani Principes consentiebant. Hac de re comperio Pontificem, quò tutam Imperij successionem pro viribus assereret in eo Principe Catholicæ Fidei studiosissimo, duo edidisse diplomata: horum altero dignitatem Septemviralem, adeoque ius suffragij ferendi abrogabat Saxoni propter susceptam hæresim; altero, permittebat eidem ferre legitimum suffragium, quantis hæresis obtaret: vtrumque autem ad Cæsarem misisse, quò alterutro vteretur, prout magis ad rem, ac Germaniæ utilitatem expedire censuisset. Carolus verò, ne animos refricaret, maluerat Saxonem cæptis vtiq; aduersantem tolerare, quàm iis aperte repugnaturum experiri: & in vtroque domi forisq; difficultates haud modicas offendit. Quod ad subsidia spectabat, apertam à Francisco Rege repulsam accepit, affirmante, Germaniam sibi ipsi tuendæ sufficere; & ab Angliæ Rege tacitam, spatium ad deliberandum postulante. Protestantes verò non subsidia solum pernegabant, sed se cum Solimanno conspiraturos minitabantur, si quid ipsis molestiæ in negotio conscientiæ infligeretur. Cumulauit etiam ea de re sollicitudinem Sigismundus Poloniæ Rex. Etenim cum Albertus Brandenburgensis, de quo iam meminimus, Prussiam ceu propriam, Ducisq; nomine occupasset, quam prius ipse, quòd supremus esset Ordinis Teutonici Magister, possidebat, eamque tamquam Sigismundi, cui vetus quoddam in eam ius tribuebatur, beneficiariam agnosceret; non est veritus Polonus Cæsari per suos Oratores denuntiare, si ob eam possessionem Albertus vexaretur, se cum Cæsaris & Imperij hostibus arma sociaturum: quod sonare videbatur cum Turca, hoc est, cum atrocissimo maximeq; implacabili ipsius Poloniæ hoste. Adeò vel apud Principes cunctis animi affectionibus, cunctisque malis imminetibus præfens utilitas prædominatur.

3 Ne Ferdinandus Romanorum Rex concorditer agnosceretur, hæreticorum proteruitas vires nocentissimas traxit à duobus Principibus apertè Catholicis, & ex ea familia, quæ in ea hæresum collusione salutis Arcam fabricauit; à Guillelmo inquam ac Ludouico fratribus, Bavarix Ducibus, tametsi cum Austriacis affinitate coniunctissimis. Quorum minor natu, ius nescio quod in Bo-

Pars I.

K k

hemiam

1532

In libro
Archij
Vaticani,
in scripto,
Capitula
Clementis.

Litteræ A-
leandri ad
Sangam ul-
timo Maij
ann. 1532.

Litteræ A-
leandri ad
Sangam
12. Iulij
ann. 1532.

Dux Litteræ
Aleandri
ad Sangam
4. Martij
ann. 1532.

1532. hemiam sibi esse opinatus, vterque verò percitus cupidine Cæsare dignitatis in suam familiam reuocandæ, sibi temperare minime potuerunt, quin in ferendo suffragio cum hæreticis coirent.

Cæsar inter has angustias suadere sibi cœpit, necesse iam esse in leuiori malo conuiuere, quò rem Christianam à grauiore subtraheret; misitque etiam in Franconiam, vt cum Protestantibus de Religionis induciis vsque ad Concilij celebrationem transigerent, Septemuiros Moguntinum ac Palatinum, probos Catholicos, sed magis de ciuili Germanorum consensione, quam de Religionis vnitæ sollicitos. Moguntinum verò, sacris licet Infulis ac Purpurâ insignem, eius frater Ioachimus, Septemuir Brandeburgensis, tametsi laicus, pietatis studio longè superabat; adeoque non sine rei Catholice detrimento contigit, vt Ioachimus nimis serò Rati-
ponam peruenerit, & post fratris protectionem in Franconiam; cuius vti postea factum improbauit, itidem antea consilium amouisset.

Quam rem odorati Pontificis administri, de ea conquesti sunt apud Nicolaum Perenottum, Burgundionem, Granuelæ dominum, qui ab oppido, quod eius nominis possidebat, cognomentum more Gallorum obtinebat, & loco Cardinalis Gattinara demortui, munere magni Cancellarij fungebatur. * Is Catholice Fidei studio mirifice flagrabat, quod studium in ipso validius, quòd erat cum summa doctrina coniunctum. Sed rem ipsi dissimulare opus erat, ne sui Principis arcana vulgaret: at balbutiens aiebat, aliquid per viam à Lutheranis iactatum de Religionis induciis vsque ad Concilium sancendis; nondum tamen quidquam firmatum, neque proinde decretum iri, nisi habita, quantum res ferre posset, ratione Fidei Catholice, ac Pontificie dignitatis, & nisi re cum Pontificis communicata. * Sed non ita Ferdinandus, qui certè infra suam magnitudinem ratis, iis vti verbis quæ veritatis non patefactio, sed pallium forent, rem ingenuè Pontifici aperuit: simulque tam addens Fidei Orthodoxæ, ac Pontificie dignitatis studium ostendit, vt non modò illi tuendæ sanguinem se deuouere affirmaret, verum, dum hæc diceret, lacrymas fuderit.

De his cum Cæsare Pontificis administri conquesti, quæ Granuelano protulerant, repetiere: His induciis nihil aliud effici, nisi parietem rimis hiantem dealbari, qui oblitis tunc sanè hiatis, mox ruinam molitur: Hæreticis inducias quouis modo laxari, idem esse ac opportunitatem iis largiri suæ potentie confirmandæ, quæ magis insuperabiles redderentur: Palam esse, fraudulenter concordiam vsque ad Concilium ab illis accipi, à quibus iam constabat
repu-

Litteræ A-
leandri ad
Iacobum
Saluiatum
14. Martij
1532.

* Litteræ A-
leandri ad
Sangam
23. Aprilis
1532.

* Litteræ A-
leandri
24. Martij.

* Litteræ A-
leandri ad
Sangam
30. Martij,
& 23. Aprilis
1532.

repudiari Concilium iis conditionibus, quas Pontifex & Cæsar proposuerant: Iactatas minas vel se adiungendi, vel non obstandi Othomanno, similes esse clamoribus refractarij filij, minitantis patri, acturum se præcipitem è fenestra, ne suos ille corruptos mores coërceat: Eos Principes nec tam amentes esse, nec tam propriæ utilitatis oblitos, ut mallent abiecto mitissimo Cæsaris Imperio, iugum intolerabile immanissimi Tyranni subire: Quos ratio communis causæ coniungit, eos tutissimos inter socios numerari: alios polliceri sæpè multa, ac postea deesse, hos, ubi necessitas urgeat, eam opem conferre, quam prius offerre recusauerant.

7 Cæsar molestè tulit sua consilia patuisse, responditque: Neque missos à se Principes quidquam statuisse, neque potestatem habere quidquam statuendi, sed solum audiendi; quod obesse non poterat: Se consuetum Religionis ac Sedis Apostolicæ studium semper præstiturum, nec quidquam ipsis inconsultis decretum iri. Ea tamen res Pontificis administratos non mediocriter angebat, præsertim increbescente rumore, Protestantes quidquid optauerant impetrasse, & peculiaria quædam satis enormia iactante. Quare Aleander, quò Cæsarem ab eo consilio dimoueret, significauit illi, Galliæ Regem huius rei famà se vehementer offensum ostendisse, & apud Nuntium non sine stomacho & admiratione factum improbasse: * proinde mirum videri, Cæsarem, qui ad eam usque horam summam supra ceteros Principis Religiosi gloriam obtinuerat, nunc æmulatorum suorum obrectationibus aditum patefacere.

Adiecit, eadem iactari ab utroque Bauariæ Duce, dehortantibus Pontificem, ne huiusmodi pacificationi assentiretur: eam, ut Imperio ignominiosam detestari, ac profiteri se illi minimè confensuros. Sed contraria votis suis Aleander per hanc significationem peperit: suspicatus enim est Cæsar, eam in suis æmulis ostensionem fucum esse proprij emolumenti, cupientibus ipsum Protestantium dissidiis implicitum, adeoque contra se imbecilliores experiri. Hæc porro suspicio ex eo creuit, quòd ferebatur, ab Oratore Gallico Lutheranos ad obdurandum animari, suadente, hac ratione votorum compotes mox futuros. Quam ob rem Cæsar grauiter indignatus, Oratori ultionis minas intendit, nisi id sui Principis iussu peractum probasset. Existimauit itaque Cæsar hic è re esse quod vulgò dicitur: Illud optimum esse consilium, quod inimico maxime displicet: præter occultam propensionem innatæ hominis superbix, recusantis eò se flectere, quò se animaduertit arte simulationis induci, ne quis apud se gloriatur, eum per occasionem suis

K k 2 artibus

* Literæ Aleandri ad Sangam supra citatæ.
Literæ Aleandri ad Salutarum 23. Martij, & ad Sangam 30. anno, 1552.

1532.
Literæ A-
leandri ad
Sangam,
vlt. Maij
ann. 1532.

artibus irretitum. Sed nihil vehementius rem sollicitauit, quam perlati Venetiis nuntij de formidoloso armorum Solimanni aduersum Germaniam apparatu. Quapropter Carolus, missis iterum Norimbergam, biduo Ratisponâ distantem, memoratis Principibus, egit cum Protestantibus; & re prope concordiam deductâ, quâ staret promissis, cum Legato pactionis capita communicauit. Horum summa erat: Non quidem integram conscientiarum libertatem Lutheranis concedi, vt ipsi petierant, ac euulgauerant; sed solum cessationem quamdam ab Augustano Edicto, cunctisque molestis causâ Religionis inferendis vsque ad futurum Concilium, quod Cæsar à Pontifice sex intra menses indicendum, ac deinde post annum celebrandum curaret: quod si id effici nequisset, Conuentum alium cogendum, in quo hisce negotiis aptè consuleretur.

Administri Pontificis acriter obstitere: neque destitit Aleander rogare Cæsarem, nollet eâ parum honestâ concessione partem sibi Edicto Wormatiensi gloriam apud Christianam Rempublicam omnesque posteros contaminare. Cæsar eo dicto se perstringi ratus respondit: Fuisse quidem Edictum illud sanctè prudenterque confectum: quod si postmodum reliqui Principes suas partes explefent, se in eas difficultates haud coniectum iri. Pontificios poriter haud culpâ vacare, innuens fortasse Clementis fœdera cum suis æmulis inita, per quæ pecuniâ & viribus emunctus, imparet tunc erat Turcarum armis absque Protestantium auxiliis. Quam ad eam exprobrationem propulsandam aiebat, Si post Augustanum Decretum, Concilium tot conditionibus ommissis indictum esset, eò discriminis neutiquam deuentum fuisse. Quamquam, vt à nobis ostensum, conditio desiderata solum erat Galliarum Regis consensus, sine qua Oecumenica Synodus cum fructu celebrari non poterat: & hanc ipsam conditionem Clemens Caroli iudicio permiserat. Itaque coactum se Cæsar putauit ad eam ineundam concordiam; sed studuit eius speciem minùs piam gemino religioso temperamento cohonestare.

* Totum id
extat in li-
bro Archioj
Vaticani, in-
scripto, *Acta
Conuentus
Ratisponæ
celebrati*, &
alia quadam
visu digna,
ann. 1532.

Alterum fuit, * vt exposuimus, integram libertatem Lutheranis haud indulgeri, sed solum vsque ad Concilium intra sesquiannum habendum; eoque non habito, vsque ad alium Conuentum: ad eoque potestatem sibi non ademerat, vbi ex iis angustis emerisset, illos ad seruanda priora Edicta, sopita quidem, sed non extincta, compellendi. Verum huic concessioni non minùs Imperij Ordines aduersati quàm Pontificij Administri. Reiecerunt illi sæpius propositas inducias cum Lutheranis, reclamantes, sinceræ Germani-

rum Religioni eas refragari: utcumque forent, non esse absque Romano Pontificis auctoritate statuendas: in illis nec efficaciter nec diu profuturum inesse remedium curandis nationis vulneribus, quin magis vlcerosa magisque insanabilia ea redditurum. Idcirco iteratis reclamationibus efflagitabant, ut Lutheranae Confessionis confutatio, Augustæ approbata, in lucem ederetur, omnesque cogerentur ad illius præscriptum Fidem & opera conformare. De hac Ordinum Imperij mente, quæ Pontificiæ auctoritati tantum decoris affundit, quippe totius Germaniæ testimonio confirmatæ, tametsi tunc Pontifici haud benè affectæ, ut paulò post constabit, quæque simul ostendit, illud Cæsaris consilium improbatum fuisse non à solis Romanarum partium studiosis ex utilitate priuata, ne verbum quidem Suavis, qui tamen eam ignorare non poterat, cum in Actis illius Conuentus disertè haberetur.

1532.

10 Alterum temperamentum fuit de re minùs quidem graui, sed maioris contentionis, non hæreticis modò, sed Catholicis, in Conuentu; cum is de Cæsare, & acriùs de Pontifice quereretur, quòd nondum Concilium indictum fuisset, ab omnibus, sicuti diximus, expectum: ut in morbis grauissimis vsuuenit, sanitatis vim in ea credi medicina sitam quæ prætermissa. Quapropter Decretum designauerant de cogendo omnino Concilio Oecumenico; & ubi Pontifex tergiversaretur, uti Cæsar potestate Cæsareâ id conuocaret, vel certe peculiaris nationis Germanicæ Synodus haberetur. Hoc postremum ab incorruptæ mentis hominibus noxium censebatur. Siquidem vel in ea nationis Synodo Lutherani fraude malâ præpollerent, & actum foret de Orthodoxa Fide in Germania, ad eam superbiam erectâ eorum pertinaciâ, ut nullius amplius auctoritate deprimi posset: vel Catholici potiores essent, & hæretici audacter repugnarent, eâ planè ratione, quâ Edictis Cæsaris & Imperij Ordinum repugnabant; cum ibi nec auctoritatem, nec vires vniuersæ Christianæ Reipublicæ sibi infestas, perinde ac in Concilio Oecumenico habituri essent, vnde implacabilior discordia illos peruerteret. Idcirco Cæsar, eo reiecto consilio, noluit Vniuersale Concilium cum detrimento Apostolicæ auctoritatis polliceri; adeoque noluit suam fidem obstringere, à se illud coactum iri si Pontifex renuisset. Id tamen solum in se recepit, daturum se operam, ut à Pontifice cogeretur: quod si intra præscriptum à Comitibus tempus ex quacumque causa impetrari non posset, iterum se Comitibus Ordinum Imperij (ut pactæ cum Protestantibus induciæ ferebant) conuocaturum, quò aliquo modo laboranti Germaniæ

Litteræ A-
lexandri ad
Sangam,
22. & 29. Iulij
an. 1532.

K k 3

confu-

1532. consuleretur. Priorem cunctationem purgabat Cæsar, ostendens nihil à se diligentia, nihil efficacia prætermisum, quod publica Germaniæ vota plurimis Comitibus iterata perficeret: sed vna testabatur, neminem pariter in eo de Pontifice iure conqueri posse. Vis enim ille cognouerat à Cæsare, Germaniam adhuc post rationes propositas, ab Episcopo Bertonenſi Nuntio Pontificio ad Concilium dissuadendum adductas, in priori sententia ac voluntate persistere, facile, quod in se erat, rem probasse: sed simul Regis Galliæ consensum postulasse, qui satis patebat quàm non solum opportunus, sed necessarius foret: is verò ut obtineretur, officia Legationesque à Cæsare fuisse impensa; sed nihil cum Gallo aut de modo aut de loco Concilij peractum esse. Hanc Cæsaris testificationem callidè silentio Suauis obuoluit, quandoquidem in eo totus erat, ut culparetur Concilij caderet in Clementem; cum opus omnino sit vel vnius mendacij auctori, veritates innumeras, illius indices, occultare.

Proponebat Cæsar, ut ipsi Imperij Ordines solemnibus legationibus cum à Pontifice, tum à reliquis Christianis Principibus Concilium efflagitarent, cupidus, ut hoc pacto Germani re ipsa experirentur eas difficultates, quibus à se narratis fidem abrogabant, adeoque à communibus querimoniis se subtraheret. At illi renuerunt, casati, ea Comitibus non adeò Principibus ac Delegatis videri frequentia, ut nomine totius Imperij, perinde ac deceret, legatio decerneretur: imò conquesti sunt, velle Cæsarem eam se curâ leuare, quæ in ipso tamquam in Capite deberet insidere. His Cæsar opposuit: Quando iam ipsi censuerant, satis esse Caput in Comitibus ad faciendum, ut si Pontifex procrastinaret, Concilium Oecumenicum sine Pontificia auctoritate aduocaretur; vel si minus id succederet, peculiaris Germaniæ totius Synodus haberetur, quæ sanctio tam ponderosa, tamque inusitata videbatur; longè facilius posse eodem suffragiorum numero legationem decerni, quæ Concilium celebrandum curaret per consuetam formam, & ab antea actis Conuentibus postulatam: se dum ea proponeret, onus non detrectare, sed coniuncta secum eorum officia percipere, quod plurimorum simul conatus vim obstaculorum amolirentur. Illi tamen usque repugnarunt, affirmantes, haud futurum pro Cæsaris dignitate, si Principes ei subiecti rem ad Imperium spectantem suo nomine apud externos Reges egissent. Et Cæsar ex aduerso constanter inhæsit promissæ Concilij formæ, quam retulimus: & quamuis ter à Conuentu repulsam passus, immobilis persistit, adeoque tandem illi cessare.

Hac Ordinum perniciem commotus Cæsar spondit, se connifurum, ut intra memoratum temporis spatium Concilium haberetur; quod spatium, tametsi nimis angustum ipsi videretur, ut Cætus coiret tot difficultatibus obnoxius, & è regionibus adeò locorum intervallo, sed magis adhuc commodorum ratione distantibus; ne tamen animos incenderet, necesse habuit operam suam obstringere illi negotio, quod ultra suam aliorumque potentiam progredi sentiebat.

- 12 Concordia cum Lutheranis, à qua reliqui hæretici fuerant exclusi, celebri nomine *Pax Norimbergensis* dicta est, ab ea vrbe in qua fuerat inita 13. Iulij, & à Cæsare 2. Augusti confirmata. Mox Protestantes validas opes ad bellum Turcicum subministrarunt, electo copiarum imperatore Septemuiro Palatino. Præcepit insuper Carolus Ordinibus, ut Ferdinandum omnes Regem Romanorum agnoscerent, colerentque: cui rei nihil ab ullo reclamatum; adeoque id omnes tacite, non tamen aperte ratum habuere, donec postea Cademæ in Bohemiæ oppido, exeunte Iunio anni 1534. confirmata est ab eo Pax Norimbergensis. Et Saxo ne tum quidem assensus est; quin deinde contestari non destitit, eam in Ferdinando dignitatem à se neutiquam agnosci. De quibus libro sequenti agitur.

CAPVT X.

Animaduersiones in ea quæ Suavis differit de huiusmodi concordia.

- 1 S Vavis dum hæc euenta commemorat, culpam omnem pro suo instituto conicit in Clementem, quod noluerit cum conditionibus à Lutheranis propositis Concilium celebrare. Inde progreditur ad ea quæ tum Romæ tum foris differebantur; sed tam subdola depingit arte, ut quæ à Pontificis studiosis promuntur, falsa vel inuidiosa perstreant; quæ à contrariis, sonent speciosa sophismata; ac postremo sua sensa pronuntiat.
- 2 Ea breuiter expendamus, ne virus neglectum, ab Lectorum oculis ad corda proserpat. *Roma, inquit, crimini dabatur Cæsari, quod in alienam messem falcem immisisset; cum singulorum Principum, ac potissimum Cæsaris partes sint, damnatos à Pontifice extirpare. Quinam verò erant Romæ, qui tam ineptè ratiocinarentur? Quo pacto ea duo conueniunt, suo munere non perfungi, & in alienam messem falcem immittere? Hoc postremum tunc verum foret, si Cæsar arrogasset sibi potestatem, Religionis dogma-*

1532.

2532

dogmata fanciendi, præcepta Ecclesiæ relaxandi, sacros ritus inuertendi, Concilium indicendi. At dum solum ipse cum Lutheranis paciscitur molestiæ cessationem ad certum tempus, poterat fortasse videri otiosa quidem à se falx in campo sibi tradito demissa, non verò in alterius messem immissa. Pergit narrare Suauis: Alios ex aduerso laudi vertisse Cæsari, quòd per eam concordiam viribus communierit Christianam Rempubliam, impotentem alioquin Othomanno resistere: *Lutheranos tandem Christianos esse, & solum in aliquo ritu à ceteris discrepantes, per tolerabile discrimen: illud axioma Romæ adeò decantatum, Esse hæreticos magis quàm infideles persequendos, Pontificio quidem dominatui accommodari, at non rei Christianæ emolumento.*

Per hæc plures & graues insinuantur errores. Atque vt ordiar à postremo, eò forsitan nocentiore quòd aptior est ad fallendum; Suauem percontor, Ecquid ipse intelligat rei Christianæ nomine? Num fortè Principatuum multitudinem, quibus communis sit Christi cultus, ceterum sint planè soluti, minimeque inter se cohærentes in Politico Religiosoque regimine? Id si intelligit, tanta inerat vnitas rei Christianæ in sensu Suauiano, quanta inest inter Turcas ac Persas in colendo Mahumete concordēs, tametsi in articulis Religionis, eiusque supremo Antistite, & in quauis alia seu sacra seu civili communione dissentiant. Quare accepto per hanc significationem rei Christianæ vocabulo, tam par erit, vt vnum è Christianorum Regnis studeat alterius indemnitati ab armis Turcicis, quam studeat Persa, ne Christiani Regnum aliquod Turcis adimant. Quin etiam ex pari argumento possit animo concipi communis quidam populus Theistarum, hoc est vnus Dei cultorum, Saracenos complexus & Christianos, qui in grauiori dogmate inter se concordant, quatenus ab idololatriis dissentiunt, quàm inter Christiani hæretici atque Catholici, quatenus discrepant à Saracenis: ac proinde incumbendum erit Christianis, vt Turcæ idolorum cultores subigant; ac vicissim Turcis, vt eosdem subigant Christiani; adeoque vt Hispani Prouinciis Indiæ potiuntur. Quam Politicæ rationem quilibet Suauis defensor videat, quantum subiectionis animi, vt populis persuadeat. An non animaduertebat ille, nomen illud *Christiana Reipublica*, inanem fore vocem, meramque congeriem rerum, fortuito vel animi arbitrio coniunctarum, nisi à forma, quæ ipsam moderetur ac dirigat, vnitatem accipiat? Curus formæ munus, cum exerceri nequeat à profano Principe, præstetur oportet à supremo quodam sacro Magistratu, qui varios huius vniuersificationis

uersitatis Principatus cōtineat in eadem Religione, in eadem legum obseruantia, tamquam inter destinatos ciues cælestis Hierusalem, ac demum in eadem Ecclesia, quæ Congregationem sonat. Itaque posito in articulis Fidei dissidio, & vnus partis inimicitia in alterius supremum Antistitem, hæc vox, *Christiana Reipublica*, non est amplius nomen eiusdem corporis, conflati ex membris variis, peculiari quali fœdere inter se cōeuntibus, sed ex pluribus corporibus, non modo prorsus seiunctis, sed mutuo inter se infensis.

4 Hac sanè fraude occultiori detectâ, alias apertiores narratæ dissertationis prosequar. Nemo nisi rationis expers affirmare potuit, debuisse Cæsarem hæreticos insectari, etiamsi ob eam rem Christiana Respublica in Turcarum potestatem redigenda fuisset: sed qui pacem illam improbauit, haud necessariam censuit quâ Turcis obliuisceretur; simulque credidit, irreparabile detrimentum Germaniæ vulneribus allaturam. Hoc posterius sanè accidit: de altero, quod affirmare vel inficiari non pendet ab eo quod fuit, sed quod futurum fuisset, vnus Dei est certa scientia, hominis coniectura.

5 Quod autem affirmat, dissensionem inter Catholicos & hæreticos versari solum in quorundam rituum discrepantia certè tolerabili, est nimis putidum apertumque mendacium. An discrepantia in Fidei dogmatibus, de libero arbitrio, de numero ac vi Sacramentorum, de votorum efficacia, de bonorum operum necessitate, de Ecclesiæ auctoritate in præscribendis legibus, sciendi sive dogmatibus, de Christi præsentia in Eucharistia, etiam extra ipsius vsum, ac denique de veritate Librorum, quibus tamquam Diuinis effatis veneratio habenda, dissensio est in quibusdam ritibus, an in Fidei cardinibus? Si Christi cultus satis est Lutheranis, vt in reliquis tolerabilis discordia sit, frustra defudauere tot Concilia in damnandis hæreticis, frustra Deus peculiaria Fidei mysteria sacris Literis nos edocuit.

6 Age verò: Vbinam vmquam audiuit illud axioma Romæ decantari; *Esse magis hæreticos quàm infideles persequendos*? Docetur quidem Romæ, hæreticos, non infideles esse puniendos: illi enim sunt Ecclesiæ perduelles, violatâ Fide, quâ se per Baptismi tesseram Christo eiusque Vicario obstrinxerunt; hi verò neque sunt Ecclesiæ subiecti, neque ipsius legibus foroque tenentur. Non tamen hæc doctrina Romæ disseminatur, perniciosiorem esse hæreseos quàm Alcorani propagationem; nec esse ardentius bello petendos hæreticos, quàm Saracenos. Horum alteri cælum non adimunt aliquibus, qui eorum in secta nascuntur; iis videlicet, qui per Baptismum

Pars I.

L1

renati,

3532.

renati, ante rationis vsum decedunt, vel cum ea ignoratione, vtnullam contrahant culpam quædam Fidei dogmata non credentes: at alteri proculdubiò ab Ecclesia Triumphanti omnes excludentur, ad cuius incrementum omnia Militantis studia referuntur. Quænam contra hæreticos expeditio tanto vniquam studio, tot muneribus, tam magnis sumptibus promota est à Romanis Pontificibus, quemadmodum in Mahumetanos? Nulla planè est in Annalibus Ecclesiasticis pagina, quæ id ipsum non testetur. Quoniam alio spectant tot militares Religiosorum Ordines, quos auctoritas Pontificia instituit, ac peculiariter moderatur? quorsum tot indultæ Decimæ, tot Crucesignatorum largitiones cum prouentu, tot decies centenorum aureorum millia Catholicis Regibus impertita, nisi ad eam Christianæ Reipublicæ partem tuendam, quæ nunc libertate fruitur, & alias ab immanis draconis faucibus vindicanda?

Clemens ipse nōne paulò antè Ferdinando Regi ad huiusmodi expeditionem tam multa concesserat, vt Suavis ea traxerit ad pretiosâ illicia, quibus Concilium retardaret? Sed post concordiam à Cæsareis cum Lutheranis pactam, & patefactam de habendo Concilio voluntatem, num fortè præterit Pontifex illi contra Solimanum opem conferre? Ad id misit Hippolytum Cardinalem Medicum, sui Patruelis filium, non cum subsidio in mensem^a quadriginta scutorum millium, vt narrat^b Guicciardinus, sed cum decem millibus equitum ex equitatu Pannonico, quibus vsque ad belli exitum à Legato stipendia soluerentur, præter duodecim turrem suo ære constructas, Cæsari ad tuendam oram maritimam Italiæ concessas, oblati quoque maioribus subsidiis, vbi necessitas ingrueret, prout exposuit in diplomate benevolentia pleno per Legatum deferendo. Quamobrem omnium plausu & acclamatione in Germania^c collaudatus, quæ in tantis angustiis auxilia tam amplè experta est ab eo solo Principe, quem paulò antè Germani milites eiusdem Cæsaris diripuerant, expoliauerant, in custodia concluserant. Quid verò, nōne Clementem in eo successores imitati? Ac in primis Paulus III. nōne validis militum copiis, duce suo nepote, Cæsari præstò fuit aduersus Turcam bellum terra marique instauranti? Num fortè negligentes aut tenaces habendi sunt Pius IV. in defendenda Melita, & Pius V. in componendo sustinendoque federe, quod tantà perculit clade Imperium Thraciæ? Quid Gregorius XIII. in eodem federe quibusvis impensis pro sua virili parte continuando, promouendoque? Postremâ tempestate Clemens VIII. nōne pariter ad tuendam Pannoniam inmisit exercitum,

a 18. Iulij, vt in lib. cit. Archiu. Vaticanis, inscripto, *Acta Conuentus Ratisponensis*, an. 1532. *Et alia quædam visu digna.*
b Guicciardinus lib. 10. c Epist. Aleandri ad Sangam, 7. Iulij 1532.

citum, illius ductore sui fratris filia marito, qui per eam expeditionem extinctus est? Enimvero numquam desiere Pontifices Christianos Principes stimulare literis, legationibus, oblatis argento, milite, sui que corporis presentia, ad arma in communem hostem conuertenda. Haud certe prætermisum ab iisdem, suppetias ferre Catholicis Principibus ad bella etiam in hæreticos suscepta; præsertim ubi grauius periculum maiorque indigentia visa sunt: sed ob tenuitatem virium validiora adminicula reseruarunt aduersus hostem magis impium, magisque formidolosum. Neque sanè falsum est, Turcarum Imperium adeò non obesse sempiternæ Christianorum salutis, quibus dominatur, cum liberum Fidei Catholicae usum illis concedat, qui ab hæreticis interdicatur.

8 Pergit in incepto Suauis: Dicebant alij, inquit, nullà habità Turcarum ratione, Principatus administrandos non esse ex vtilitate Sacerdotum: adeoque, cum cuius Principum ex officio sit incumbendum, ut præcepta diuina, nec vnum altero magis seruetur, interdum eorum violationem tolerandam pro eo ac postulat quies publica; neque maiorem esse impositam obligationem, hæreticos quam scortatores puniendi. Et quamquam vix huiusmodi permissionis exempla produci possint per octingentos ab hinc annos; tamen qui ad priora tempora conuerteret aciem, effectum id ab omnibus comperturum, & quidem cum laude, cum ad id necessitas coëgit. Qui hoc pacto philosophabantur, è Stoicorum secta fuerint oportet, cuncta peccata æqualia existimantium, per opinionem adeò absurdam, ut ea satis fuerit Marco Tullio, ad habendum apud populum Romanum ludibrio ipsum Catonem. Atque eodem arguendi modo deduci liceret, quā facilitate à Catholicis Magistratibus meretrices tolerantur, permittendum esse subditis, ut ad ludæos transfugiant, & Iesum Christum tamquam impium deceptorem detestentur; ut Alcorano dent nomina, Mahumeti que delubra construant, ut idololatriam reuocent, & Mineruæ ac Apollini templa, Sanctorum nostrorum nominibus iam consecrata, restituant; & denique, ut atheismum deprædicent, omnemque Diuinitatem tamquam poetarum fabulam derideant: hæc enim omnia nihil aliud tandem sunt, nisi diuinorum præceptorum violationes: Cuiusque verò Principum incumbendum est, ut non magis alterum altero custodiat. Obseruetur in quacumque seu veteri seu noua Republica, an scortatores, gulosi, helluones, & huiusmodi vitiis humanæ imbecillitatis deturpati, per leges publicas puniantur tam acriter, quàm violatores creditæ Religionis, quæcumque tandem ea fuerit. Obseruentur Patres, & sacra Oracula, quàm diuersis execrationibus inue-

L 1 2

hantur

Vide Orationem pro
Muræna, &
eius Com-
mentatores.

1532.

hantur in hæresim, ac in reliqua flagitia. Quidnam indicat antiquissimum illud, horrendumque vocabulum, *Anathema*, ab Ecclesia in hæreticos præcipue contortum, nisi *Seiunctionem*? Cetera delicta solum fructibus ramisque arborem spoliant; at defectio à recta Fide illam radicitus euellit. Cum in Fide tamquam in fundamento nitatur omne meritum, & omnis ad æternam salutem præparatio, Fide præditus si labatur in reliqua crimina, suum lapsum agnoscat, habetque in animo, quandocumque sit, resipiscere; quod certe quoddam semen est operis: faetur ad hæc se cecidisse; adeoque per exemplum à semetipso damnatum minori alios contagione contaminat. At qui Fidem abiecit, resipiscendi voluntatem non habet, suam fassus turpitudinem: quin se supra ceteros perspicacem in eo iactitat, propriæque mentis auctoritatem auctoritati Divini Verbi, ac legitimi eius Interpretis audacter opponit; atque ad id comprobandum habemus in Vitis SS. Patrum illum Monachorum Moderatorem, sui despicientiâ insignem, plurimis turpium criminum calumniis oneratum, nihil eorum negasse; at postremo hæresis insinulatum, ab ea se accusatione ardentissime vindicasse. Præterea, tametsi culpa ad æternam vitam relata par omnino foret, quis inficiabitur, relatum ad civilem vitam longè imparem esse? Vbinam promiscua castorum incestorumque, sobriorum helluonumque commercia eos in Republica tumultus excitare solent, quos Religionis dissidia?

Quod autem deinde affirmet, huiusmodi permissionem ante octingentos annos fuisse omnibus laudabiliter usitatam, id Suavem arguit tamquam subdole oblitum tot legum Romanorum Cæsarum in hæreticos, & vicissim tot persecutionum, quibus vel Ethenici, vel Cæsares Ariani Catholicos afflixere: sed dictum illud contractatum per postremam exceptionem, cum ad id necessitas coegit, adeo verum redditur, ut non ante potius quam post octingentos annos limitandum sit. Cum adegit necessitas Christianos, urbem sanctam Hierosolymam, & Christi Sepulchrum Saracenis tradidere: an hinc ergo conficiendum, id consilij per se ipsum, & citra necessitatem ultimam licere; atque ita prudenter ad ea conniuendum, ut ad pudicitia ieiunijque violationem connuemus?

Subtexit deinde Suavis alios aliorum sermones; nec temperare sibi potest, quin eos quasi voces suas paternâ veluti charitate complectatur. Id enim inquit hic agi, utrum unaquaque ex regionibus Christianorum administranda sit prout ipsarum necessitas ac utilitas postulat; an unius tantum civitatis servitio mancipentur, ad cuius commodum

res sustentandas, oporteat cetera se ipsas exhauriant atque deuastent. Cuncta seducentium effata idcirco pestilentia sunt, quod specie charitatis oblecta audientibus blandiantur: quemadmodum omnium hostium deterrimus est proditor, qui pro necis instrumento adhibet amicitiam. Huiusmodi argumentum parem habebit vim ad subditos deterrendos, ne ipsum dominum vitâ fortunisque defendant in bello, affirmando, nolle se, quod vnius commoda sustineant, semetipsos perditum ire: deterrebit etiam populares, ne dimicent pro Patritiis, qui Rempublicam per Aristocratiam administrant: atque ita Principatus quilibet euadet vitreus, inermique prædâ iniustas inuadentis manus alliciet. Hæc planè fuere sensa, quæ memorabilem Romæ seditionem peperere, cum plebs ad sacrum collem secessit, ac pro Senatu bella gerere recusauit: sed deceptam exiit mentem, vbi à Menenio Agrippa celebrem apologum accepit de membris animantium, quæ cum à ventre desciuissent, recusarentque ad ingerenda illi nutrimenta amplius laborare, statim eo languente, ipsa pariter languere. Iam verò, si Menenio contigisset pro tuendo Apostolico Principatu causam agere, rationes similitudinesque longè quidem efficaciores adducere potuisset: quandoquidem neque manus neque pes vniquam in ventrem migrant, sicuti neque ferè plebeius in Aristocratia ad Patritios transit, neque subditus in Monarchia hereditaria vocatur ad Sceptrum; adeoque semper verum perstat, potissimam vtilitatem communium laborum esse bonum alienum, quamquam inde singulis etiam aliquid emolumenti redundet; quemadmodum cibus ventrem præcipuè corroborat, sed ex eo necessaria in reliqua membra refectio dimanat.

11 Verum in Ecclesiæ corpore membrum quodlibet in ventrem conuerti potest, vti chylus in sanguinem, hic verò in carnem: videlicet in hac Republica plebeo cuiusque licet in Senatorem, cuius subdito in Principem euadere. Roma, prout Regia Religionis, non est vna peculiaris ciuitas, sicut alibi declaratum est: proinde in frustra concisa corruit muralis illa Suavis machina inexpugnabilis; *agi in hoc, vtrum regiones Christiane vnius tantum ciuitatis seruitio mancipentur, ad cuius commoditates sustentandas, oporteat cetera se ipsas exhauriant atque deuastent.* Fuit olim priuata Ciuitas ea Roma, quæ per annos septuaginta Pontificum præsentia Auenione degentium destituta iacuit, in cuius commoda nihil à reliquis Christianorum nationibus conferebatur. At ea Roma, quæ Fidei Orthodoxæ, ac Pontificiæ auctoritatis viribus innititur, quædam Re-

1532.

gia est ex cunctis Catholicis Prouinciis conflata, in qua quisque doctrinâ ac meritis ad summarum dignitatum fastigia eniti potest, ac reipsâ vel earum supremam obtinere, vel Ecclesiastici regiminis ac patrimonij particeps fieri. Est quædam Regia, quæ instar animæ tot Regna connectit, atque è regionibus sibi obtemperantibus corpus vnum ciuile constituit, ceterorum omnium maximè formidabile, maximeque virtute, literis, felicitate conspicuum. Itaque apud se quisque reputet, anne huiusmodi corporis membris conducatur aliquod incommodum tolerare, ne ab hac anima seiungatur, nève deserantur cum solis *formis partialibus*, vt Scholæ loquuntur, quæ cuius membro, quamquam animâ viduato conueniunt. Id igitur non est quædam seruitus erga herilem dominationem, cui seruituti naturæ propensio reluctatur; sed coniunctio potius vitæ perfectæ politicæ, ad eam naturæ consentanea, vt Aristoteles pronuntiauerit: Quemadmodum manus, quæ integro corpori non deseruit, è cuius bono statu suum cuique membrorum bonum redudat, dicitur per amphibologiam *manus*; ita hominem priuatum, qui proprium sibi bonum pro fine spectat, non commune à quo priuata singula deriuantur, per amphibologiam *hominem* appellari.

Primo Politicorum
cap. 2.

Verumtamen, sicuti euenire quandoque potest, vt seu pecuniæ inopiâ, seu corporis imbecillitate computrescere brachium finamus, ne vel ceteris membris alimentum desit, vel atrocitate remedium extinguamur; ita pariter aliquis Princeps iis poterit interdum angustius deprehendi, vt cogatur seiunctionem à Romanæ Sedis obsequio permittere aliquibus ex suis subditis, quod potioris partis saluti consulatur. Sed, vt in corpore naturali fit, extrema non nisi euidens cogat necessitas, admittuntur, itidem in ciuili corpore statuendum. Vtrum verò Carolus euidenti hæcenus necessitate premeretur, temerarius esset, qui confidenter affirmaret, eâ plane ratione, quâ si quis telescopio discerneret merces è longinquo nauigio in mare prolici, temerarius foret in ferenda certo sententia de tanta periculi magnitudine, quanta iacturam illam prudentem redderet.

Errat tamen Suauis, dum ait, subsecuta tempora docuisse, ac perpetuò doctura esse, initum à Cæsare consilium, fuisse cunctis humanis diuinisque legibus consentaneum. Posteriora siquidem tempora docere neutiquam potuerunt, an Cæsar ab ineluctabili necessitate vim passus fuerit: sed potuerunt satis docere, libertatem conscientie indulgere, idem esse atque domo excipi Amphisiænam, quæ gemino ore animis æquè ac Principatibus virus afflor, inuerrat.

que Religionem in quoddam chaos, in bestiarum mores, in atheismum, obedientiam in contumaciam vnus, & optimorum regimen in popularium plurimorum dominatum; quarum rerum exempla funesta Caroli successores experti sunt ab ea concessione profecta.

1532.

CAPVT XI

Solimanni receptus è Pannonia. Caesaris in Italiam reditus. Inter ipsum ac Pontificem offensiones. Britanniae ac Galliae Regum tentamenta.

Solimanni exercitus, quemadmodum vastæ machinæ, suâ magnitudine lentior, in Pannoniam serò peruenit; neque Princeps ille sapientis esse consilij existimauit, suam potentiam fortunæ committere, neque partem sibi gloriam, cum Carolo V. congregiendi in discrimen vocare; sed agro latè vastato, potius latrocinantium Ducis, quàm summi Imperatoris more, suas copias Byzantium reduxit. Cautum illud consilium in Orientis magno Imperatore imitatus est non minor Occidentis Imperator illius hostis, nullâ illatâ molestiâ ab aggressione recedenti; ratus insignem imperiti victoriam, dum solo aspectu impetentem deterret, vincitque gladio in vagina recondito. Quin quò celerius hereditaria Hispaniæ Regna repeteret, futurosque ibi heredes pararet, fratri opem ferre neglexit, eoque militum robore Pannoniæ illi plenam possessionem acquirere, aduersum Ioannem Scepusium Zapolensem, ab Austriacis *Vaynoda* nuncupatum, qui supremus erat post Regem Magistratus intra ditionis fines, eamque obtinuerat prius quam per electionem, habitam anno 1529. quamquam suffragiis deficientem, sibi ius Regni arrogasset, eiusque titulum ac possessionem occupasset; vnde Pannoniæ Coronam Ferdinando præripere adnixus, ad sui patrocinium Solimanni arma potissimum sollicitarat. Præcepit quidem Cæsar, vt ibi validus ad id Itatorum exercitus remaneret: sed illi alterius nationis Ducem supremum sibi præfectum dedignati, seditione factâ secessere; neque ipsius Caroli præsentia ad eos placandos quidquam valuit, quin contemptus ac repulsæ iniuriam pateretur. Quare suâ sponte raptim in Italiam redeuntes, iter hostilibus incendiis funestarunt, dictitantes, quò deformem licentiam splendido aliquo colore cohonestarent, à se illa patrari, vt similes clades, à Germanis illatas patriis focis, vlcerentur.

Hinc accedit, vt cum Cæsar Italiam versus iter faceret, irâ commotus,

Vide librum de Republ. & Statu Regni Hungariæ pag. 136. 141. & 143. & Broderichii & Sambucum in Appendice ad Bonifacium pag. 757.

Guicciardini lib. 10.

1532.

motus, leuem ob causam grauissimo dedecore Clementis Legatum, eiusque patruelis filium affecerit; vti fert irascentium impetus, qui bilis æstuantis igniculis irritati, eam, qualieumque oblatâ occasione, contra quos possunt violenter effundunt. Designauerat Cæsar ordinem in viâ stationibus seruandum: at Legatus impetentiâ iuuenili Cæsarem præuenterat, aderatque cum eo Petrus Maria Rossius, præcipuus auctor creditus narratæ Italarum seditionis. Vnde Cæsar iussit non modò Rossium, sed Legatum etiam comprehendere: postea verò facti pœnitens, Cardinalem dimisit, mox verò ad offensionem mitigandam, Rossium etiam paulò post exsoluit, nec prætermisit excusationis officiosissimæ lenimenta erga Legatum, ipsumque Pontificem adhibere; apud quem illatam iniuriam honestâ specie suspicionis obtexit, quasi vereretur, ne Legatus agrè ferens antehabitu sibi in Florentiæ Principatu Alexandrum Patruelis filium, ad eum depellendum cum suo Comitatu desisteret. At verò, tametsi Pontifex, qui cunctis animi perturbationibus præter timorem mirificè imperitabat, boni publicæ rationibus iustæ iracundiæ frænaret impetus, ad retinendam cum Cæsare necessitudinem, adeò tamen eâ tam publicâ contumeliâ fractus victusque animo est, vt in lacrymas præ dolore proruperit.

Petrus Sorianus, in relatione suæ Legationis ad Senatum Venetum.

Guicciardinus loco citato.

Quò arctius cum Carolo Pontifex iungebatur, eò fortius duo Reges illius æmuli hunc ab eo diuellere conabantur, asperis certis modis, quandoquidem blandis non processerat. Horum alter, gloriæ ac potentiæ auidus, Insubriæ recuperandæ inhiabat: alter, ex æstuans libidine, amicæ nuptias anhelabat. Vtriusque autem consilium, quippe & vtilitati & honori Caroli contrarium, adeoque fauore Pontificis indigum, in eorum coniunctionem velut in obicem offendeat. Idcirco, dum Cæsar bello Turcico distinebatur, quod diuturnum & arduum ij Reges fore sperabant, statuerunt in congressu Caletij habito, vt Galliæ Rex Acromontium & Turonum Cardinales Romam mitteret cum peracerbis mandatis, qui Pontifici denuntiarent, eos Reges se ab eius obsequio subtrahuros nisi Gallo de Mediolani recuperatione, Anglo de Annæ cõnubio assentiretur. Sed inopinata celeritas, quâ Cæsar hostis tam terribilis aggressionem dissoluit, Gallum ad consilia moderatiora redegit, ne Clementem impelleret, non tam ad amicitiam cum Cæsare, quam ad inimicitiam erga se. Proinde molliora Purpuratis Orationibus iniuncta mandata, quamquam, vt Angli fiduciam foueret, cui amoris cæcitas prudentiæ prospectum ademerat, voluit aliquam offensionem in Pontificem præferre, imponendo ex propria auaritia

Fortitate Ecclesiasticis vectigalia quædam. Simulque ad alias efficaces artes, sed minus violentas conuersus, studuit suadere Pontifici, Germaniæ Protestantes, quod Galliæ vires tamquam vnicum sibi aduersus Cæsarem præsidium spectabant, futurum ut à suo nutu penderent: Angliæ quoque Regem in prosequendo coniugio, eatenus ausurum vnâ cum Pontifice Cæsarem lædere, quatenus Gallorum viribus se tutum agnosceret. Proinde aliam non posse rationem iniri, quâ dignitas Apostolicæ Sedis, rei que Christianæ unitas sustineretur, nisi se cum ipso coniungeret: posse id à Clemente perfici seruata Cæsaris amicitia, cui haud molestè ferendum erat, quando iam Gallus Pontificem cum solo Cæsare affinitate coniunctum tolerauerat, eum nunc pariter cum eorum ytroque Principe coniunctum aspicere. Ad ea consilia amplectenda compulsus est vehementius Pontifex, quod aliorum fauore destitutus, minoris à Cæsare aestimari videretur. Cuius rei argumenta varia suppetebant: ac in primis, quod Cæsar Alphonso Duci Mutinam, Rhegium ac Ferrariam contra Pontificem adiudicarat. Nam de Mutina ac Rhegio, elegerat Cæsar (ut Iurisperiti loquuntur) solum ex Iure procedere; de Ferrariâ verò, de qua si hanc viam inisset, oportebat Ducem perduellionis damnare, amici conciliatoris sibi partes assumpserat: secundo autem, in procrastinandis nuptiis filiae iam nubilis cum Alexandro, absque causa conspicua: postremo, dum videbatur Lutheranorum violentiâ magis trahi, quam æquitate Pontificis, in rebus de Religione & Concilio sanctiendis; cum satisfacere mallet non magis honesta petenti, meliusque merito, sed planè magis formidabili.

CAPVT XII.

Alterum Cæsaris cum Pontifice colloquium Bononiæ; aliaque apud Christianos Principes officia ad Concilium celebrandum.

Reuersus è Germania Cæsar, atque in Hispaniam traiecturus, voluit iterum Pontificem alloqui duplici de causa: & quò cum eo confirmaret amicitiam, quâ quicquid suæ ditionis per Italiam erat, satis in tuto fore existimabat; & quò aliquid de Concilio statueretur, sine quo se in Germaniæ negotiis intutum arbitrabatur. Clemens, quantumuis impar ad itineris incommoda, maluit se conferre Bononiam, quàm Cæsari occasionem inde præbere in Italiam penetrandi, ac Neapolim pertingendi, quò destinabat. Ferunt, in eo congressu non aequè vtrique satisfactum,

Guicciardinus supra citatus.

Pars I.

M m

ac

1532.

1533.

ac in priori. Etenim Pontifex, cupiens nulli partium sese addicere, quòd id Patris personam magis deceret, magisque securitati conduceret, ægrè se passus est ad nouum fœdus pro rebus Italiæ adduci; præsertim tum quia Veneti illud inire recusarunt; tum quia, ut ad illud ineundum Ferrariæ Ducem traheret, necesse fuit Clementi, haud sanè libenter, ei polliceri, se ipsi ad certum tempus molestiam non illaturum. Ex altera parte cupiebat Carolus, ut Clemens patruelis neptem Francisco Sfortiæ matrimonio iungeret, quo tenaciori affinitatis nexu illum ad Mediolani tutelam pertraheret: cui rei Pontifex assensus non est, ne Regem Galliæ læderet, illius hosti eà desponsatà, quæ iam ipso Cæsare comprobante illius filio desponsa fuerat. Rex enim sibi hostem * declarauerat Sfortiam eo nomine, quòd in gratiam Cæsaris Meruellium interfecisset, filium quidem subditum, sed qui ex Regiis literis Legati prærogatiuâ fruebatur. Cæsar arbitratus illud coniugium quasi per simulationem à Rege oblatum, petiit à Pontifice, ut Regem ad illud perficiendum vrgeret, sperans eà ratione comperturum Clementem, aduerterinam esse monetam, quâ Rex ipsum commercari studebat, adeoque propensionem erga Gallos in indignationem commutaturum. Sed contrà res accidit: Gallus namque explorato æmuli consilio, ut ipsum eluderet, eò statim properauit, quòd fortasse magis dubitanter ac pedetentim processisset; ac duobus suis Oratoribus supra memoratis, Bononiæ apud Pontificem degentibus, tradidit quidquid opus esset potestatis ad matrimonium stipulandum. Quapropter quantum Cæsari defuit de colore ac spe illius affinitatis remouendæ, tantum curæ ac sollicitudinis accreuit, quæ insuper auxit sunt, quòd Rex Pontificem rogauerat, ut vnâ Nicæam in Prouinciâ conuenirent, cum sibi aditus in Italiam ulterius non pateret. Nec Pontifex id negandum censebat, quippe iam bis ad colloquium cum eius æmulo accesserat. Inerat Cæsari suspicio, ne ea res spectaret aliquod fœdus pro recuperanda Insubria, Aurelianensi Ducis Catharinæ sponso concedenda, cui compertum erat destinari à Rege eam ditionem, quòd lis cum priori natu filio componeretur de Britonum Principatu. Sed in eo Pontifex nixus est animum Cæsaris securum reddere, in itâ inuicem pactione, ne fœdus cum aliis Principibus sancirent. Et promissis quidem stetit, aduersus quàm Senatus affirmat; uti non solum Guicciardinus testatur, sed Petrus Sotinus Venerorum Legatus in sua narratione, qui exquisitissimam ac certam notitiam profertur eorum, quæ inter Clementem & Gallos tunc temporis agitata. De Concilio mirum est à Guicciardino

* Falcaius
lib. 20 §. 50.

Guicciardi-
nus citatus.

narrari, fuisse tunc à Pontifice idcirco reiectum, quòd neuter è Regibus in id consentiret, simulque omitti quidquid ibi ea de re deliberatum atque statutum. Ex quo liquet, quàm indiligenter vestigauerit quæ ad res extra Italiam gestas pertinebant. Idque etiam patet ex eo, quòd pro certo ponit, Ferdinandum electum fuisse Romanorum Regem in Comitibus Augustanis; quodque tam confuse refert negotia de Anglicano diuortio; præteritque quod præ ceteris erat animaduertendum, hoc est, postremam Clementis sententiam, Catharinæ connubium ratum pronuntiantis. Quem quidem notitiæ defectum in eo Historico visum mihi est iterum indicare, ne auctoritas scriptoris, alioqui conspicui summiq; nominis, lectorum fidem tenaciùs occupet; præsertim in iis rebus, quas ille negligenti calamo percurrit pictorum more, cum lacinias finesque regionis, quod operis præcipuus scopus est, cursim adumbrant.

2. Habitus est Bononiæ peculiaris cœtus ad deliberandum de Concilio; ubi interfuere Pontifex, Cæsar, Cardinales Farnesius, Campeggius, Cæsius, & Archiepiscopus Aleander ex parte Pontificia; ex Cæsarea verò Gabriel Stephanus Merinus Hispanus, Archiepiscopus Bariensis, & Indiarum Patriarcha, at paulò post in Cæsaris gratiam Purpureo pileo donatus, magnus Cancellarius Granuelanus, Commendatarius Couius tunc apud Carolum gratiosus, ac Maius Iurisconsultus Cæsareus, apud Clementem Orator, & Arragoniæ Procancellarius.

3. Duo ibi constituta: alterum, vt quando conditiones à Pontifice proposite de Concilio æquæ videbantur, Nuntius ab eo legaretur ad Germaniæ Principes, & Orator à Cæsare, qui Nuntio concors cum illis ea de re transigeret, animosque ad Concilij celebrationem pararet. Compertum erat, in eo solum à Pontifice Cæsarem dissentire, quòd alter agnoscebat quidem conditionum æquitatem, sed utpote cupidus quocumque modo Germanis satisfaciendi, quò Imperio quies esset, flagitabat à Pontifice etiam immoderata, ubi Germani æquioribus non acquiescerent. Contrà verò Pontifex, cui Vniuersalis Ecclesiæ salus curæ erat, cupiebat quidem vim omnem per officia Francisci Regis adhibere, vt Protestantes Concilium exciperent, quo par erat ritu celebrandum; sed ubi recusarent, nolebat insanæ libidini vnius partis indulgere, quasi totum illa corpus moderaretur: ac dum Concilium insolito peruersoque modo cogeret, fraudi esset Apostolico Principatui, cui non Dominus, sed Custos præsidebat, vniuersamque Ecclesiam perturbaret, eum imitatus, qui vt importunam situm faucium ex febris arefcentium

M m 2

expleat,

Acta inter
Clementem
ac Cæsarem
de Concilio,
fussè conti-
nentur in li-
bro Archiui.
Varie in-
scripti, In-
strutio ad
Concilium
Trident. &
in altero in-
scripto, Va-
ria, &c.

1533.

expleat, potum illis indulget, vnde vitæ calor obruitur, & morietur.

Alterum ibi stabilitum fuit, vt Pontifex, de Aleandri consilio, iam tum scriberet ad Principes de Concilij celebratione; ne crederetur aut simulatum aut extinctum ipsius propositum, per encyclicum ad Principes Diploma duos ante annos vulgatum: à quo quidem Archiepiscopus Bariensis dissensit, ratus, non esse nouis nexibus implicandos vsque ad ipsam Concilij conuocationem; ceterum verò omnes, ac præsertim Cæsar, consensere.

Pontifex, vt hoc ipsum exequeretur, aliud scripsit Diploma 10. Ianuarij ad Romanorum Regem, ac reliquos Principes Catholicos Imperij, in quo factâ præteriti diplomatis mentione, & commemoratâ interiectâ cunctationis necessitate ob Turcicum bellum, aiebat, cum illud vtriusque fratris virtute feliciter confectum esset, auditusque à se fuisset Cæsaris reditus Italiam versus, neglectâ valitudinis ætatisque imbecillitate, & asperâ tempestatis incommodis, nec labori nec periculo pepercisse, quò Bononiam contenderet, ad agendum cum Cæsare de conciliandis Christianorum nationibus: ipsum autem Cæsarem vsque adeò se Concilij studiosum ostendisse, vt, vbi Pontifex ad illud alioquin haud propenderet, exarsurum adhuc fuisse illius cogendi desiderio, quò tanti Principis pietatem imitaretur. Proinde habere se in animo, quantocyus posset illud indicere. Sed quoniam, cum Oecumenicum futurum esset, operæ pretium erat, vt omnes Principes Christiani in id consentirent, ne dum pars altera curabatur, altera discinderetur, quod & ipse Cæsar optimè aduerterat; se minimè desitutum literis atque Nuntijs reliquos Principes ad illius consensionem sollicitare. Hanc postremam periodum diplomatis ad Regem Romanorum, Cæsaream amputandam curarunt in diplomate ad Ordines Imperij destinato, simul cum alijs quibusdam vocibus, quæ illis esse poterant suspitioni: in reliquo idem planè fuit omnium tenor.

Ad eosdem quoque Ordines scripsit Cæsar eodem die, ac fecit in eandem sententiam; adiectâ laude amplissimâ voluntatis ac sollicitudinis in Pontifice, qui, dicebat, *animo verè paterno & ardentissimo ad hanc publicam causam promouendam adeò incubuit, vt nihil in eo desiderari potuerit in suo munere suisque partibus explendis.* Ac speciatim postea testabatur, Pontificem cogendæ Synodo libentissimè consensisse; sed simul optimo iure ac prudenter tamquam necessariam quæsiuisse reliquorum Principum consensionem, quò omne schismatis perturbationisque periculum vitaretur: atque in id impendit.

disse idonea officia per literas ac Nuntios; & consentanea responsa eum praestolari, antequam Caesar ex Italia discederet. Huius verò Caesaris de Pontificis voluntate testimonij Suavi haud placuit meminisse, cum eius memoria sit planè monoceroti contraria, ea nimirum, ut quidquid est veneni antidotum à se depellat.

1533.

CAPVT XIII.

Pontificis Nuntius, & Caesaris Legatus in Germaniam pergunt ad componendas Concilij conditiones: & quid principes Protestantes responderint.

QUOD res maturaretur citius, dum omnium Principum expectabantur responsa, voluit Pontifex alterum quod in concilio statutum erat exequi, de Nuntio destinando. Legauit itaque Hugonem Rangonium, Rhegiensem Episcopum, cum diplomatis ad Ferdinandum Regem, & Catholicos Principes 20. Februarij anno 1533. simulque Nuntium misit Vbalinum de Vbalinis, sibi à Cubiculo, ad Reges Galliae ac Britanniae, cum diplomatis eodem die datis; b qui Nuntij Synodi conuocandae conditiones cum iis Principibus statuendas curarent. Mandata Rangonio tradita, pariter ab Vbalino seruanda, iniungebant, ut octo rerum capita, quae necessaria & aequa videbantur, proponerent.

a Mandata tradita Rangonio, aliaque per eam occasionem missis, extant in Volumine Vaticanæ Biblioth. in quo, & in alio, sunt multae Licentiae, Diplomata, & Commentarii Clementis Septimi de Concilio, postea citanda.
b Haec Diplomata extant inter alia Clementis.

1. Ut Concilium sit liberum, celebreturque more ab Ecclesia usurpato usque ab initio Vniuersalium Conciliorum.

2. Ut ij, qui sunt interfuturi Concilio, se illi obtemperaturos polliceantur.

3. Ut ij, qui legitimam causam adfuerint excusantur, legitimos Procuratores mittant.

4. Ut interea in controuersis Fidei nihil innouetur in Germania.

5. Ut locus decernatur, secus enim omnia frustra parari: ac proinde proponi à Pontifice Mantuam, Bononiam, ac Placentiam; quarum singula tuta sunt, capaces, fertilessq; ac caelo salubri, atque Germaniae propinquiores, quam ceteris transmontanis nationibus Synodo interfuturis.

6. Ut si quis Christianorum Principum operi tam Religioso absque iusta causa defuerit, non idcirco omittatur; sed cum reliquis sanioris mentis in ipsum conspirantibus promoueat.

7. Ut si quis Sacrum huiusmodi Catum impedire, seu postea eius Decreta violare tentauerit, reliqui cunctis suis viribus Pontifici pro Concilio tuendo adsint. Pontifex verò sexto mense postquam de ceteris memoratis capitibus propitium responsum acceperit, Concilium indicat, post annum.

Mm 3.

cogen-

1533.

*cogendum, quo spatio opus est, tum Vrbi destinatae rebus opportunis instruen-
de, tum quò y presto sint, qui è tam longinquis regionibus aduocantur.*

Nuntio Rangonio adiunctus est Casareus Orator Lambertus Briardus, Belgici Concilij Praeses, datumque ipsi negotium, ut prius à Romanorum Rege rei transigendae rationem acciperet: ut statum Germaniae obseruaret, animosque cognosceret, an per Concilium, analia viâ reconciliari possent; ac de iis Pontificem ac Caesarem certiores redderet; nullam tamen spem faceret Protestantibus de conditionibus Concilij, si quas fortè proposuissent, ne postmodum gloriarentur, ut alias euenerat, in proclui sibi esse, in summis atque grauissimis seu Fidei seu praëceptorum Ecclesiae negotiis, consensum ac tolerantiam obtinere.

Si priuata Nationis Synodus tentaretur, eam ostenderet inuicem; utpote quidquam sancienti auctoritate carentem, violentam Pontifice non annuente, neque consentientibus reliquis Prouinciis Christianorum, ubi tamen res communis ageretur; periculosam denique ob rationes quas supra recensuimus. De iis, quibus scilicet Romana Curia grauatos Germani querebantur, significaret, iam ex parte à Pontifice adhibita remedia, & omnibus ritè examinatis, aptius reliquis prouidendum. Quidnam certius, quid parentius praestare poterat Caesar ad comprobandum Clementis animum Concilio celebrando paratum, quo tempore nulla suberat suspicio priuati in eum studij, dum ex noua cum Gallo affinitate, suborta erat aliqua sibi inuicem dissidendi causa?

Legati, post accepta à Ferdinando mandata, officio primum defungi statuerunt cum Ioanne Frederico, à parentis obitu Saxoniae iam Septemuiro, tamquam cum principe Protestantium: & cum eo conuenere 2. Iunij Wimariae, illius oppido in Thuringia. Is, qui proponebantur auditis, ad respondendum spatium postulauit, quod à Nuntio collaudatum, tamquam prudens ad grauiora deliberanda consilium. Hic Suauis insulsa malignitate dictum Nuntij coadit: Sibi, ait, temperare non potuisse Nuntium, quin per eam laudem conceptae spei voluntatem patefaceret, interuentura suo negotio morae ex voto Pontificis; sed mox accepto responso fuisse delusum. Primò quidem, quidnam uisitatius Principibus, ubi quàm quantumuis leuioris momenti proponitur, quàm se deliberaturos respondere, antequam certum & irreuocabilem assensum praebent? Adeoque nec improuissimum accidere illud poterat, nec insolitam cunctationem praeferre. Secundò, quanam Oratori nouo magis uisitata ratio beneuolentiae captandae ab eo Principe quicum ageretur, quam

* Capite 9.
huius libri.

quàm acceptā vñdecumque occasione ipsum laudare? Tertiò, 1533.
num fortè non obuersabatur Nuntio lætitiæ causā, dum Ioannes
Fredericus, adeò palàm obfirmatus in hæresi, adeò abhorrens à quo-
cumque Concilio ex Catholico ritu celebrando, ipsum non illicò
repudiabat, sed ancipitem animum præ se gerebat, adeoque nutan-
tem in eo, cui ad eam vsque horam firmiter inhæserat? Quartò, si
Nuntius moram trahere cupiebat, multò magis ex eadem causā
Concilij repudiatio optanda erat, quæ Pontificem ab illius solici-
tudine liberaret, simulque palàm faceret per ipsum non stetisse, quò
minùs conuocaretur. Quare si verum foret quod pro certo ponit
Suauis, repulsa festum accepta debuisset Nuntij gaudium cum-
mulare ob rem certam, non verò extinguere ob euanescentem
spem, vt ille comminiscitur.

At huius hominis liuor adeò frequenter, adeò manifestè se prodit,
vt verear, ne quæ in illo animaduerto, lectoris oculos iuxta ac meum
calamum defatigent. Nominis tamen fama, cum tanta Catholica
Fidei fraude ab eo quæsita, postulat vt satius mihi sit fastidium le-
gentibus narrando inferre, quàm in ipso confutando deficientem
videri, cum pro victoria, non pro plausu scribam.

Ad narrationem itaque regredior. Respondit postea Septemuir,
velle se ceterorum Principum Protestantium super ea re senten-
tiam rogare. Quapropter hi cum illo Smalkaldæ conuenere, vt
de responsione consuleretur, quam ibi decretam, ipse communi
nomine reddidit scripto, Iulij postremo die. Eius summa fuit, præ-
ter generales querelas de Religione per Romanam Sedem depraua-
ta, ritibus ac definitionibus Diuinæ Scripturæ aduersantibus, se
primæ ac secundæ conditioni consentiri non posse: in iis enim ex
vna parte haberi, Concilium liberum futurum; ex altera verò, de-
positi Pontificiæ auctoritati subiectum, cui ab omnibus esset ob-
temperandum. Sed mira sanè excusatio: nam in articulis modò
recitatis ne nominatur quidem Romanus Pontifex, quin solùm
dicitur, *Concilium celebrandum more ab Ecclesia usurpato à primis vsque
vniuersalibus Conciliis*: quæ postrema verba, quibus æqua & congrua
conficitur propositio, à Suauis omittuntur. Neque sermo ibi est de
obligatione obtemperandi Pontifici, sed Concilio.

Dein respondebant, in Conciliis à multo etiam tempore cele-
bratis aberratum fuisse à recta ratione, inità à primis Ecclesiæ Con-
ciliis, arrogatà sibi à Pontificibus auctoritate supra quàm par erat,
ac subinde inductis abusibus, doctrinisque aduersus Dei Verbum:
adeoque se velle Concilium, in quo Sacre Literæ prævalerent, quod-
que

1533.

que Romanorum Pontificum aut Scholasticorum auctoritati minimè subderetur. Cuius responsionis imbecillitas mirum est quam latere potuerit Suauem, dum eam tamquam iustam recenset. Vnum saltem ipsi proferant ex Conciliis Oecumenicis, in quo demonstrent, nullà vfos auctoritate Pontifices, quemadmodum et aduerso Pontifici tot in medium asferre licet, in quibus ne ipsi quidem id ausint in dubium reuocare. Ea sunt in primis omnia in Occidente celebrata, non in Laterano inquam, sed in Gallia, in Germania, apud Reges ac Cæsares potentissimos, & conuenientibus et amplissimis ac religiosissimis Episcopis, qui omnes numquam consensissent, occupari ab Romano Episcopo nouam & contra iurpraxinidem supra Ecclesiam vniuersam, præsertim cum armorum vi seu formidine ad id minimè adigerentur. Fierine potuit, ut ad tam improuissam alienæ potestatis assumptionem, in prima quæ eo pacto habita est Synodus, nemo prorsus reclamaret, nullumque planè vestigium facti tam memorandi in vlla historia discernatur? Præterquam quòd huiusmodi auctoritas Romani Pontificis vel in primis Orientis Conciliis, quorum memoria distinctior viget, manifestò liquet, cum exploratum sit, quam subiectionem professum fuerit Ephesinum Cælestino, & Chalcedonense Leoni. Et satis quidem intelligebatur, Protestantes, dum articulum illum verbis tam appositis conceptum repudiabant, inde deducentes libertatem adimi, ac Pontifici Concilium subiici, se vel nolentes contrari antiquissimam Ecclesiæ consuetudinem, non à longo hucusque tempore, sed à primis Oecumenicis Conciliis fuisse, ut illis Romanus Pontifex præstideret.

Præterea, efflagitare ut Sacra Scriptura definitionibus Pontificum, Scholasticorumque doctrinis anteferreretur, æquè erat, ac pro certo ponere, eas inuicem sibi repugnare. Quod si contingeret, quidnam dubiter illam antehabendam? Si quidquam Pontifex contra Sacras Literas doceret, desineret esse Pontifex, & Scholastici qui hoc ipsum auderent, Scholasticorum nomen amitterent: utriusque verò proferuntur in Concilio tamquam meri Scripturæ interpretes in obscuris locis, sed ille absque erroris periculo, hi ut erroribus obnoxij. Dixi, *in obscuris locis*: siquidem in iis quæ per se patent, variasque interpretationes minimè patiuntur, non requiritur neque conuocatur Concilium, ut ex iis omnibus constet, quæ ab Ecclesiæ primordio, vel per ipsos Apostolos celebrata sunt. At Lutherani per eam speciosam loquendi formam volebant, ut in effatis Diuine Scripturæ non adeò apertis, explicationes ex ipsorum libidine antehabere.

haberentur declarationibus Interpretis legitimi, atque à Deo constituti, tum sacrorum Doctorum commentationibus à peculiari ipsorum lumine profectis, qui tandem communem Ecclesiæ sensum enuntiant. Quapropter postulatio Protestantium æquiparanda erat litigatoris petitioni, qui contenderet, in suæ causæ decisione rationem legi ac Iurisperitorum opinationi præferri. Certissimum quippe est, legem rationi aduersantem neuiquam valere, multoque minus cuiusvis Iurisconsulti opinionem rationi pariter repugnantem. Quare ubi ratio in aperto est, nihil opus lege, nihil Legisperito; sed sufficit lumen, hominum animis à natura inditum. Verum quoniam in rebus moralibus ratio plerumque delitescit, idcirco eius inuestigandæ cura, ac declarandæ auctoritas prudentibus Legislatoribus tradita est; & cum aliquando lex ipsa obscura sit, multo plus lucis accipit ab intelligentia Iurisdctorum, qui diu accurateque in eo se studio exercuere, quàm à gregariis Iudicibus, quibus instrui necesse est innumera ferè Tribunalia. Hinc ergo, ut quàm possit tutissimè legi ac rationi adhæreatur, in more positum est, ut Iudices in ferenda sententia opinionibus suis insignium Iurisperitorum doctrinas anteferant.

8 Concludebant Protestantes: Vbi Pontifex more consueto Concilium habere vellet, se minimè recusaturos adesse, ubi ita aduocarentur, ut cautum publicè ipsis foret (intelligentes per eam conditionem inter alia Concilium in Germania celebrandum) & ubi existimarent id è Dei gloria futurum; sed retentâ libertate accipiendi, repudiandive eius decreta, prout ea Diuinis Oraculis vel consona vel absone arbitrarentur. Quod profectò sonabat, se Concilio interfuturos, ut ipsum impugnarent ac diiudicarent, non ut ibi promouerent vnitatem Ecclesiæ, illud agnoscentes tamquam legitimum excitatum dissensionum Iudicem.

CAPUT XIV.

Pontificis in Galliam aduentus. Et quid egerit cum eo Rege, præsertim de causa Protestantium, & Anglicano diuortio.

1 **R** Ex Galliæ non destiterat sollicitare congressum cum Pontifice; qui respui à Clemente non poterat, quin immodicam seu existimationem seu benevolentiam præferret in Cæsarem, non solum ut primogenitum, sed velut vnigenitum eum habendo; quod vicissim effecisset, ne Rex ipsum uti parentem agnosceret, cum causæ publicæ perniciæ. Quoniam verò Sabaudia Dux

Pars I.

N n

iis

1533.
* Guicciar.
dinus lib. 20.

iis Principibus arcem Nicenam concedere recufauerat, necesse habuit Pontifex Massiliam nauigare; * quò 12. Octobris appulit, eodem postmodum deducta, vt Rex postulauerat, Catharinâ sponsâ. Hæc inter Florentinorum tumultus propè fuit vt infantula in horum occideretur: inde ætatis fauore subtrahæta, ac fortunâ propitiâ non modò ad Galliæ Coronam destinata, vbi demortuo primo filio ipsa cum viro regnauit; sed etiam ad plenum fermè Gallorum imperium, tergemina ipsius sobole ibi regnante.

Suauis hæc nuptias à Pontifice sancitas refert ad postrema offensionum semina in Cæsarem iacta, præsertim ex occasione Concilij; iter verò in Galliam, ad ambitiosam eiusdem matrimonij cupiditatem. Et tamen de altero demonstratum est, quatuor iam ante annos, cum Clemens & Carolus aliàs Bononiam amicissimè conuenissent, connubij negotium à Pontifice cum Cæsare communicatum, comprobatumque ab ipso, ac postea rursus idem propositum à Nuntio Aleandro Bruxellis, idemque redditum à Cæsare responsum, biennio prius quàm res ad effectum adduceretur, ante Ratisponensem Conuentum, ac Pacem Norimbergensem, ante Concilij petitionem, & adiudicatam Duci Ferrariæ causam, ante cetera Cæsareæ diffidentiae irritamenta. Bononiæ denique Pontificem Cæsar extimulauit vt rem perficeret, atque ita ratus inanitatem spei patefactum iri, rei exitum maturauit.

Enimuero quando iam Pontifex eam animi libertatem ab omni sanguinis studio non præ se tulerat, quæ sui muneris sanctitati plene responderet, nullus supererat excusationi locus recusandi eam cum Gallo affinitatem sine graui offensione illius Regis, cuius beneuolentia Religionis rebus id temporis adeò necessaria cernebatur. Quare quicumque sanæ mentis intelligebat, admissâ semel eâ in consanguineos animi procliuitate, illum vel ex quacumque Religionis seueritate retrocedere haud potuisse. Quòd si Pontifex ambitione ad id compulsus est, non igitur opus fuerat diffidentia cum Cæsare; adeoque Suauis, quò duplici vitio simul hunc oneret, sibi simul contradicit, & in vtroque fidem suam labefactat. Quod ad iter in Galliam spectat; patet ex narrationibus Scriptorum, rebusque postea gestis, nihil aliud in eo colloquio curæ fuisse Pontifici, nisi Ecclesiæ emolumenta, quæ simul etiam ad Cæsaris emolumenta spectabant: cuiusmodi erat, per Francisci Regis officia Germaniæ Protestantes mitigare, Regemque Britanniae à repudio materis eiusdem Caroli reuocare. Ceterum, non modò Pontifex nulum cum Rege fœdus iniit, quod animosè Suauis affirmat aduersus

his testes incorruptos, quos supra * produximus; sed neque assensus est Cardinali Mediceo, sui patruelis filio, ex muneribus pretiosissimis à Rege oblati quidquam acciperet, præter Leonem iam mansuetum Francisco Regi dono missum ab Hariadeno Oenobarbo.

Cum Protestantibus egit profectò Rex quàm ardentissimis potuit officiis. Sed fallitur quicumque sibi persuadet, rebelles cum externi Principis patrocinium implorarunt, suæ contumaciæ illius gratiâ temperaturos. Si enim parati forent suorum motus animorum componere pro alicuius imperantis arbitrio, illi sanè se subiicerent, cui olim obtemperare consueuerant; quod humana natura æquius fert, quàm denuò exterorum voluntati se subdere. Sic postmodum actum vidimus à Batauis perduellibus, modò cum Alençonio, modò cum Casimiro Palatino, modò cum Archiduce Mathia.

Diutius, ac meliori cum spe tentatum fuit à Gallo, Henricum Octauum retinere ne se præcipitem daret. Qua in re accuratè obseruandum, si Pontifex mortalibus inhians commodis, ut cum Suauis effingit, fautores Cæsari inensos sibi conquirere voluisset, in ea certè causa tam rectâ libertate nequaquam visum fuisse, adeò ut Suauis ipse (qui prudentiæ nomine appellat, politicam calliditatem, non autem iustitiam fluxis commodis imperantem) dixerit, in eo negotio Clementem consuetâ prudentiâ à Deo fuisse priuatum.

4 Scire igitur oportet, Henricum Angliæ Regem, seu moræ diuturnioris impatientem, seu diffisum Romanam Curiam sibi propitiam futuram, iam diu vehementissimè efflagitasse, ut sua causa iudicibus Britannæ committeretur, ac cum Pontifice conquestum accerrimè, quòd id pernegasset. Eius literis in Senatu Vaticano recitatis 22. Decembris anno 1530. adhuc tamen demandatum Romanæ Rotæ Auditoribus, ut ex Iure procederent, ac postea ad Senatuum referrent, à quo sententia proferretur. Eadem die in Senatu, Catharinæ Procuratoribus postulanti, alterum quoque latum Decretum. Cum enim Angliæ Rex Bolenam, nuptias ei pollicitus, ad se pertraxisset, cum ea simul degebat, eidemque se re ipsâ nupturum ostentabat: quamobrem Carolus ac Ferdinandus ad Pontificem Senatūque Purpuratorum tanto animi ardore scripsere, ut ab eo Confessu Diploma conficiendum impetrauerint, quo Regi, simulque Annæ, & cuicumque feminae prohiberetur, ne matrimonium inirent, vel aliud quidquam auderent in ea causa attemptare; & quidquid secus faxint, irritum foret. Hoc Diploma

N n 2

Alean-

1533.

* Cap. 12.

Iouius lib. 31. & Spondanus anno 1533. num. 9.

Ex Diario
cit. Ludouicior.

1533. Aleandro ibi Nuntio traditum, iniunctumque, ut apud se quamdiu posset id retineret, ne Henricus acrius exanderet: sed ubi te necessitas, vel Cæsaris urgentis efficacitas postularer, illud proquitate adhiberet.

Literæ Aleandri ad Saluaturn 14. & 15. Nouemb. 1531. * 21. Octobris 1530.

Iam verò Bruxellis, ubi primùm Aleander Cæsarem adiit, flagrantissimè super ea re loquentem audiuit: Sibi matertera lacrimis discerpi præcordia: ac proinde in ea causa Clementis iustitiam à se implorari; ad quem * literas ardentissimas dederat, in Senatu Vaticano lectas 29. Martij anno 1531. Nuntius aliquamdiu rem protraxit, causatus eà Pontificem uti morà, ne Regis animum in ipsam Reginam inflammaret, facilioremque fineret aditum reconciliationi cum ipsa, ubi æmulæ pertasum foret; prout ferre solent huiusmodi commotiones animorum, quò impetu citiores, eò facilitati propinquiores. Sed tandem comperto Regis cum Anna peruicaci contubernio, eiusque voluntate * ad grauiora proclui, necesse fuit Nuntio Diploma proferre; ^b quod ex mente Pontificis actum est. Vehementer querebatur Cæsar, vnus hominis, vnusque feminae libidine, causam huiusmodi contra ius fasque retardari. Vnde oportuit interpositam in mittendo Diplomate moram cum illo dissimulare, ob indignationem ex eo ortam, quòd nondum missum suspicaretur.

a Literæ Aleandri ad Iacobum Saluaturn 25. Martij ann. 1532. b Literæ Saluaturn ad Aleandrum 14. Aprilis ann. 1532. c Literæ Aleandri 17. Aprilis 1532.

* Granuellanus pariter, & Couius ob eandem cunctationem ferociter obstrepere, Nuntio significantes, eam futuram in Comitibus potissimam de Pontifice querimoniam: ab Henrico, cum audacter in causa tam pudenda sibi obfisteretur, omnem audaciam deponendam: Anglicanum Regnum minimè passurum, vilem illam mulierculam sibi Reginam imponi. Studebat Nuntius Pontificem excusare, ab illo sententiam protrahi affirmans in rem ipsius partem eam efflagitantis. Verùm Cæsar ac Ferdinandus, Catharinæ questibus perstricti, Pontificem ad ferendam sententiam acerrimè compellebant, quam validissimum frænum libidini alioquin indomiti perditæ Regis fore sperabant. Hæc ipsa officia vim summam accipere ab ipsa Cæsaris voce Bononiæ alloquentis Pontificem, qui iam nihil obtendere poterat; seque in angustias redactum sentiebat, inter discrimina vel iustitiæ lædendæ, simulque abalienandæ à se par fratrum potentissimorum Principum, vel Regem libidinis impotem vnà cum Regno præcipitem agendi. Sed quantò facilius est omittere quàm agere, illudque minùs periculosum habetur, cum hoc semper in promptu sit, Clemens rem procrastinauit, nec irrevocabile sententiæ telum vmquam intorsit.

Coe-

6. ^a Contrà, Rex Galliarum spatium flagitavit, quo Henricus suæ causæ patronos Romam legaret; quippe qui arbitraretur se minimè obligari ad se vel præsentem vel per legitimos Procuratores Romæ sistendum. Ac spatium quidem ad id, sed extra iudicium illi concessum; adeò ut in Senatu Cardinalium Capisucco, in Romana Rotâ Iudici, iniunctum fuerit in causâ progredi, nisi qui ad excusandam Henrici contumaciam adesset, illius ad id mandata proferret. Interim Anna concepit: & Rex, quâ ut eam leniret, sibi momentis singulis exprobrantem inanem Regiæ promissionis fidem, per quam ipsi virginitatem ac famam ademerat, quâ ut futuram prolem, quam virilem sperabat, legitimam declararet, effecit ut coniugium Catharinæ irritum pronuntiaretur à Guillelmo Cranmero, qui Boleniæ familiæ à Sacris fuerat, ideoque ab Henrico in Sedem Archiepiscopi Cantuariensis intrusus; atque hac nixus sententiâ, clandestinum cum Anna coniugium Henricus contraxerat.

Huiusce rei certiores fecit Franciscum Regem, simulque significavit, à se prospici ob eas nuptias imminetia sibi à Pontifice anathemata, & à Cæsare bellum: proinde ipsius opem implorare, enixeque ab eo petere, ut in Massiliensi cum Clemente congressu ob oculos illi poneret, ubi Pontifex laram in Angliâ sententiam abrogaret, Regem reipsâ Annæ nupturum, suumque Regnum ab illius obedientia subduendum. Responsum à Gallo, * se in omnibus, quæ Religioni detrimento non forent, fraternâ illi benevolentia adfuturum. His cognitis, quæ sanè latere non poterant, Cæsariani Pontificem adorti, ipsum ut sententiam ferret, ineunte Iunio sollicitabant. Ipse tamen, quàm potuit cautissimè, iuribus contra Regem agentium sui que Tribunalis auctoritati consuluit. Itaque 11. Iulij anno 1533. in secreto Patrum confesso, Cæsare & Catharinâ sollicitantibus, super duobus sententiam tulit; nimirum, Regem in censuras incidisse, ob contumaciam in iis peragendis quæ sibi fuerant per Diploma interdicta, vxore depulsâ, aliâ sibi feminâ adiunctâ. Huius tamen sententiæ effectum suspendit usque in integrum futurum * Septembrem, eâ temporis morâ Regi concessâ, si forte resipisceret atque pareret. Reginam verò, utpote ab eo iniuriâ deturbatam, in pristina coniugij Regiæque dignitatis quasi possessione reponendam. Sed præcipuus litis articulus, an ratum fuerit Catharinæ connubium, de industria nondum decisis, ut aliquid timendum sperandumque Regi superesset.

7. At Anglus adeò non paruit, ut idolo suo obsequendi cupidus, populisque publicè ostentandi heredem Regni in partu iam proximo,

1533

a Literæ Saluati ad Aleandrum 8. & 13. Decembris 1531. b 10. Decembris 1531. ex Diario citato Ludouiciorum.

* Guicciardinus lib. 20. Spondanus ann. 1533. & Ionius.

Blasius Cæsenas in suis Diariis.

* Sive Octobrem, ut narrat in Diario citato Blasius Cæsenas, qui sententiam sibi legitimum esset à Secessis.

1534. mo, ritu solenni nuptias celebrauerit, vetueritque Catharinæ nomen suæ coniugis in posterum tribui, sed *Arturi Principis* vidam nominari. Ad hæc iussit Annam Regiâ Coronâ per insolitam pompam redimiri; Mariam filiam, ceu ex non legitimo conubio natam, titulo *Principis Valliæ* priuauit, adiectis ad hoc vniuquoque neglectæ Pontificiæ auctoritatis argumentis.

Guicciardini
lib. 20.

Verumtamen cupiens aliquid cum Pontifice componere, Oratores suos Massiliam legauit, dum hic vnâ cum Rege Galliæ ea in rebe commorabatur. Ibi verò fortuito contigit, vt Rex Galliæ, cuius intimum conclaue à Pontificis cubiculo solus paries secernebat, in quo peruia vtrique ianua patebat, eâ ingressus Anglos Oratores offenderit, à Pontifice ad Concilium inurbanis modis prouocantes. Hâc re iratus Rex, & ægerrimè ferens Pontificem domi suæ adeo indignè habitum, enuntiauit Pontifici, se minime offensum iri, si ille in ea causâ ex iure ageret. Tum verò Clemens intellexit, se iam necessitate adactum ad educendum potestatis suæ telum, nisi maluisset omnibus patefacere, idoneum sibi non esse brachium ad illud ei aculandum; adeoque compelli se tum ad decretorium anathematis fulmen euibrandum, quando præstituta sententiæ dies iam præterierat; tum ad potissimum articulum decidendum. Restamen vsque ad eius in Urbem reditum dilata, qui sub anni exitum contigit. Eo igitur regressus Pontifex certis le datisque verbis propinquam sibi mortem pronuntiabat, ac sepulchralem sui funeris apparatus adornabat: cum interdum in quibusdam magis conspicuis magisque commendandis euentibus in dat Deus mortalibus intimam futuri præfagitionem, quâ testatur in terra, eam cæli prouidentia regi.

CAPUT XV.

Sententia in Regem Angliæ à Pontifice lata, eiusque Regni schisma.

8. Ianuarij
ann. 1534.
vt in actis
Consistoria-
libus.

Reuersum Romam Pontificem Casariani ad ferendam in Henricum sententiam acriter extimularunt, pro qua exequenda validissimas copias pollicebantur. Cunctatus nihilominus Pontifex est, propterea quod sese interim Galliæ Rex interposuerat, legaueratque ad Pontificem Ioannem Bellayum Parisiensem Antistitem, illustrem doctrinâ ac prudentiâ virum, ac postea Purpurâ decoratum, quò illum leniret; eodemque tempore conatus erat præferendis officiis Henricum ad Pontificis obsequium per-

percellere. Cumque hic spem aliquam faceret Pontificiae sententiae obtemperandi, lis protraheretur in plures articulos discissa, quamquam Caesarei postulationibus iteratis decisionem vehementissime flagitarent. Postremo per certum tabellarium Bellayus Regi Angliae enuntiavit, non posse amplius Romae citra Iuris famaeque labem sententiam Pontificis protrahi, quā ille uti contumax damnaretur, nisi per eundem tabellarium redeuntem missis suis literis, siue procuratorio libello, se foro Pontificio subderet. Elapsis omnibus praescripti temporis spatiis, non modò nondum ille redierat, sed vulgatum Romae fuit, in Anglia, dum comedia publica coram Rege haberetur, ab eo iussos in scenam produci ad ludibrium & ignominiam Purpuratos Patres, ipsūque Pontificem, quasi non Ecclesiae Principes, sed Regis ridicularios.

2 Tum sanè habita fuit imbecillitas, mentis quidem, si obedientia speraretur, pectoris verò, si sententia protraheretur. Quare Pontifex, qui absenti Capisucco ad causam cognoscendam suffecerat Iacobum Simonertam, Episcopum Pisauriensem, Romanæ Rotæ Duodecemvirem, & postea honore Purpuræ à successore donatum, a auditā ab eo totius causae serie, pronuntiavit, matrimonium inter Henricum & Catharinam ratum esse, præcepitque Regi, ut in eo peristeret, & Catharinæ pecuniam in litem expensam persolveret. At fortuna per euentum (qui laudis vituperationisve apud vulgus mensuram obrinet) studuisse visā est admirabili quādam orbitæ suæ conuersione, Clementi notam præcipitis inurere in memoria posterorum, cum per paucis diebus post latam sententiam reddita fuerint Romæ Henrici responsa, qui scenicum Pontificem à vero discernens, animaduertensque sceptri pericula, subditorum turbas, apud Christianum genus infamiam, prolisque labem ac defectum, si ab Ecclesiae Præside supremo priores nuptiæ pro legitimis haberentur, ipse verò denegatā illi obedientiā peristeret in secundis, obtulit se obtemperaturum tam sententiæ de iis quæ ipse attentauerat, modò anathematis fulmen cohiberetur, quàm Purpuratorum Coetui, quibus causa commissa, modò nonnulli sibi suspecti excluderentur; simulque Cameracum delegarentur homines, quibus meritò fideret, ubi quædam pro sua causa proferre cupiebat, & quod etiam tum procuratores suos præmiserat.

3 Hic euentus, simul cum obitu Catharinæ, qui non intra decem menses, ut narrat Suauis, sed intra vnum & viginti accidit, quique finem controuersiæ imposuisset, effecit, ut nimix festinationis inferenda sententia Pontifex incusaretur ab iis ipsis, qui paulò antè

a 23. Martij
ann. 1534.
in Actis
Consistorial.
& in Dia-
rio citato
Ludouico-
rum; non
verò 24. ut
scribit Sua-
uis.
b Post duos
dies scribit
Bellayus
lib. 2. c. 14.
id colligens
è Commenta-
riis Guillel-
mi fratris
ipsius Bel-
laij: quam-
quam An-
gulus auctor
Vite Henri-
ci sex dies
interfuisse
dicat.
c 6. Ianuarij
ann. 1534.
vbi narrat
auctores de
Spondano-
citari, & Ba-
tholæus in
Indicæ Chro-
nologico
8. eiusdem
mensis, ut
narrat au-
thor citatus
Vite Heo-
rici Octauij
feu

1534. seu imbecillum illius animum, seu callidum in prorogando iudicio damnabant; neque secum reputabant, vel oportuisse perpetuam causâ supersedere, hoc est, nihil umquam agere, vel quandocumque tandem lis diiudicaretur, potuisse statim aliquid contingere, cuius ne suspicio quidem cordato viro prius incidisset. Mox 20. Aprilis, Reginâ petente, in Senatu datæ literæ, quibus executio sententiæ mandabatur.

a In Actis
Consistorial.
b Vide Spon-
danum
ann. 1534.
num. 5.

Henricum auditâ sententiâ, ferunt aliquamdiu fluctuasse, hinc religione ac famâ, hinc libidine ac superbiâ eum distrahentibus; sed hæc, quippe geminum appetitum ad delectamenta prouocantes, rationis imperium detrectarunt. Quapropter quacumque Pontifici obedientiâ per suas ditiones abrogatâ, Caput Anglicanæ Ecclesiæ seipsum constituit, colendumque præbuit. Ordini Ecclesiastico interdixit capitali supplicio cultum omnem Romanæ Sedis, tametsi verbis titulisque solum exhibitum: expunxit vnde consuetis Ecclesiæ precibus precationem pro incolumitate Romani Pontificis, & illius loco apposuit, à tyrannide Romani Pontificis, libera nos Domine.

Citatus au-
tor Henrici
Vetæ.

De his quæ egerat, ad varios Principes Catholicos & hæreticos scripsit. Hi factum comprobant, sed vtrique causam detestantur. Optauissent Protestantes, vt eorum sectam palam amplecterentur: sed ille quamdiu vixit id recusauit. Quin statim atque descendi Pontifice, multos hæreticos comburi iussit; siue Lutheranis iratus, vtpote radicem illam repudiantibus, cuius fructum poscebant; siue illius libri doctrinis inhærens, quem ad eorum scita refellenda conscripserat; siue Regno prospiciens, ne veteri euersâ Religione, quies publica pariter euerteretur. Quod narrat Suauis fuisse à plerisque collaudatum, tamquam consilium summæ prudentiæ, cum se Romano iugo subtraxerit, ritibus ac Religione minime perturbatis.

At nullo alio exemplo licuisset clariùs perspicere, quàm inter individua sint in quouis Regno veneratio Catholici Capitis, & Catholicæ Fidei conseruatio. Quis Principum, Religione deserta, umquam adactus ad polluendas sibi manus tanto ac tam illustri sanguine, tot capitum nobilitate, virtute, doctrinâ præstantium, vt Henricus solo in Pontificem obsequio ciurato? Enimuerò exegit ille postmodum vitam adeo subditorum motibus turbulentam, adeo funestam ministrorum strage sibi maximè intimorum, & vel etiam duarum coniugum, adeo popularibus exterisque inuidiosam, planeque abominatam, vt Caligulæ Neronisque vitæ metus

inuidere potuerit. Exactâ tandem vitâ Regnum tam malè constitu-
tum reliquit, vt non modò confestim eruperit in apertam hæresim,
quâ semper grauidum schisma est, sed ex hæresi orta subinde est tam
enormis rerum confusio, vt magna Britannia, excellentium olim
ingeniorum parens in Orbe Christiano, degenerarit nostrâ ætate
ex discordia in Babelem, ex tragicis calamitatibus in Thebas.
Quis autem non animaduertat, quàm hæc duo inter se dissideant,
hinc Pontificem non agnoscere Religionis Caput, hinc eam Reli-
gionem retinere, cuius dogmata simul accepta nihil habent certi
ac stabili, à quo proximè pendeant, nisi Pontificis auctoritatem;
quâ neglectâ, nequit alia Scripturarum intelligentia persistere, quæ
sit vna suique tenax, non autem varia pro innumerabili ingenio-
rum varietate: quin etiam nequit tutum solidumque fundamen-
tum præstare, quo nixi conspiremus omnes in credendo, hanc vel
illam esse veram partem Diuinæ Scripturæ. Dum igitur cupiebat
Rex, in veteris Fidei vnitatem suum Regnum perseverare, necesse erat
vt vel inuitus idem cerneret perseverans in illius Capitis Fide, in
quo vniuersa hæc vnitatis coalescit, hoc est in fidē Pontificiæ aucto-
ritatis; adeoque vti cogeretur exhaurire Britanniam optimo san-
guine, iis omnibus mortali vitâ ademptâ, qui eam posthaberent im-
mortali. Sed huius indiuiduæ coniunctionis aliud exemplum Sua-
ui proferendum non esset, quàm Suavis ipse, qui concepto prius in
Romanos Pontifices odio, postea in Romanum Pontificatum, ab
odio ad impugnationem progressus, & in hac à leuioribus Ecclesia-
sticæ iurisdictionis articulis ad solidiora fundamenta Apostolici
Principatus transgressus; continenter deinceps per sua scripta in
eam doctrinam impietatem se præcipitem egit, vt nihil aliud de ipso
certo constiterit, nisi eum non fuisse Catholicum. De reliquo,
cuius sectæ adhaerit, incertum; minusque omnium vero
dissimile videtur, nulli adhæsisse. Atque vt hominem in ærumnis
Romanæ Sedis festiuus exultantem, ac imprudentiæ in ea sedentis
insultantem deprimam, ipsum, seu potius ab eius calamo seductos,
duplicis hac in re erroris admonebo.

7 Errat primò: quoniam, tamen grauem quidem passa fuerit Ec-
clesia iacturam tam piæ florentisque nationis, maiorem tamen pas-
sa est Britannia ab Ecclesia iam scindita. Neque hic loquor de sem-
piterna cælestis felicitatis iactura, cum hic in eos scribam, qui nul-
lam aliam prudentiæ exstimationisque regulam agnoscunt, nisi fla-
xa terræ commoda; adeoque necesse mihi est vti sermonibus Chri-
stiano homine minime dignis, vt ab iis capiat quibuscum loquor.

Pars I.

O o

Com-

1534.

Componatur ex vna parte status ille humanæ felicitatis, quo Catholicus Orbis, ac Roma eiusdem Regia, ante Anglicanum diffidum fruebatur, cum eo quo nunc fruitur, spectatis literis, virtutibus, tranquillitate, existimatione, opulentiâ, gloriâ; ac leue quoddam detrimentum deprehendatur. Conferatur ex altera parte verus Angli olim Catholica, cum eadem postea schismatica; & deprehendatur in ea vera, non fabulosa metamorphosis, quâ nobiles Reginae in rabidas canes commutatae. Ita profectò contingat necesse est; si nocet corpori vnus manus abscissio, multò grauius nocebit manus ipsius à corpore seiunctio.

Secundus error ad Pontificis imprudentiam spectat. Sed ea sane nulla fuit: humana siquidem prudentia non ab euentu petenda, sed ab antecedentibus futuri euentus coniuncturis. Ausim præterea affirmare, etiam si Pontifex euenta tunc minime probabilia illius sententiæ diuinasset, nimirum, eam neutiquam sustinendam Austriacæ potentiae viribus, tam illi additis, si sanguinis, honoris, sollicitationum, promissorumque ratio haberetur; Regem iam annos plurimos adeo religiosum in eam impietatis voraginem se submersurum, ut inde numquam emergeret; Regnum tam egregium haud obliuaturum sacrilegis flagitii hominis perditâ libidine infanientis; Regis filiam priorem natu ac Religione Catholicam, atque heredem Regni sine prole obituram, Sceptrumque in manus adulterinæ sobolis delapsurum, quæ legitimum sibi dominum in Angliam sumere nequiret, si Pontificis iurisdictionem in Ecclesiâ legitimam agnosceret. Vbi, inquam, Pontifex hanc ærumnarum leuiem inopinabilem prænouisset; tamen ex prudentiæ lege illud ipsum peragere debuisset. Eâ sententiâ vnus quidem Regni obsequium deperditum; sed confirmata Pontifici potestas, in qua Christiani Principes, quotiescumque ad Iustitiam ac Religionem per inemendabilem contumaciam violandam induxerint animum, Variæ cana tela pertimescant, quæ in Regni discrimen Henricum Octauum rede gere: & quamquam per eam occasionem, non vti necesse fuerat res euenerint, tamen Regem illum infelicem in se, multoque infeliciorem in posteros reddidere. Certè huiusmodi exemplum Principibus Catholicis animos addere ad impie agendum absque terrore non poterit: contra verò, si Pontifex post adeo turpiter conculcatam iustitiam contra ius fasque tam incluxit vxoris, abiectam reuerentiam in Ecclesiæ Caput, despectam matrum religionem, deses adhuc elanguisset; indicasset profectò, in sacre potestatis armamentario solum suppetere tormentarium puluerem.

ad inanem edendum strepitum, non pilas fulmineas ad vulnerandum: atque ita iacturam fecisset illius auctoritatis, quæ in animis improborum terrore continetur. Nec aliâ sanè lege videmus ceteros uti Principes: fulminantur proscriptiones, promulgantur edicta in perduelles Prouinciarum perturbatores, tametsi dubium sit satisne virium sit ad ea exequenda, tametsi quandoq; viribus hi postea præpolleant, tametsi denique interdum oporteat immunitatem iisdem concedere, eisdemque in amicitiam reuocare. Nihilominus ea priora prudenter peracta, ne iis omittis vnusquisque citra metum rebellaret: satiusque semper est, spiritus contumaces timore pœnæ frænare, quàm impunitatis spem illis permittere.

CAPVT XVI.

Neua Clementis consilia de Concilio. Ipsius obitus; eiûque Paulus III. successus.

IAm verò ut historiam ad propositi argumenti seriem redigamus, affirmat Suauis, Cæsarem iis auditis quæ de Concilio Rango- nus Nuntius proposuerat, conquestum cum Pontifice, quòd actum ab eo fuisset cum Protestantibus aliâ omnino ratione quàm Bononiæ conuenerant, adeò ut illi se delusos existimarent; ab eo- que enixè quæsisse, ut rationem iniret, quâ ipsis fieret satis: hæc verò Cæsaris literas in Vaticano confessu lectas octauâ Iunij, ac paulò ante nuntios perlatos, à Lantgrauio Hassiæ armis Ferdinando ademptam Wirtembergæ ditionem, ac Duci Ulrico hæretico legitimo domino restitutam; vnde opus fuerat Ferdinando cum iis pacem componere: Multos ex Purpuratis Patribus dixisse, Lutheranis victoriâ elatis aliquid concedendum; nec vtendum ampliùs callidis artibus, sed verè sincereque Concilium conuocandum: verumtamen Pontificem, cum eorum potiori parte animaduertentem, fieri non posse ut ab hæreticis Concilium acciperetur iis conditionibus, quæ Romanæ Aulæ conducerent, sanxisse, Cæsari respondendum: cum in dies nouæ subnaſcentes discordiæ inter ipsum & Galliæ Regem, aliosque Principes Christianos audirentur, opus esse potiùs illas componi, quòd ex Concilio fructus expetiti colligerentur.

2 Mirum certè non est, Suauianas narrationes ab historica veritate aberrare; sed absurdum est, vel à poëtica verisimilitudine recedere: altero solum opus est quòd veraces simus, altero quòd saltem veraces credamur. Quo nam pacto fieri potuisset, ut Cæsar conquereretur, à Nun-

O o 2

à Nun-

1534.

à Nuntio Rangone actum cum Protestantibus aduersus quam inter se ac Pontificem Bononiæ conuenerat, si etiam tum mandata concorditer fuerant tradita duobus Ministris, ab utroque Principe Germaniam destinatis; si Legatus uterque à Ferdinando rei transigendæ rationem acceperat; si uterque simul adeuntes rem peregerat, utrique simul Ioannes Fredericus communi Protestantium nomine responsa reddiderat scripto? Sed rem enucleemus. Quinam è sancitis articulis, quæ syllaba fuerat immutata? Ipse plane Suius ea ne leuiter quidem indicat, cum ad ipsa fucanda nullus suppetat color. Quid? nonne ipsemet narrat, quod ex legitimis etiam Commentariis constat, tunc fuisse à Protestantibus reiectum Concilium consueto Ecclesiæ more celebrandum? Num forte Bononiæ concordauerant, habendum esse Concilium contra morem Ecclesiæ? Subdolæne artes Cætus Patrum nuncupabat, cum ea conditione Concilium propositum? An erant auctores Pontifici, ut aliâ ratione illud cogeret? Atqui eius narratio tam longe à uera desectit, ut numquam in Patrum Senatu Cæsaris seu querimaniæ seu literæ recitatae fuerint, quantum ex eiusdem Senatus actibus liquet.

Scire iuuat, notam fuisse Pontifici, simulque molestant, parum sibi decoram, sed communem opinionem, susceptum ab eo illi iter ex priuato studio, quod patruelis neptem extolleret: quod eodem ob rationes supra relatas falsum arbitror. Idcirco in primo Patrum Purpuratorum consensu, à Romæ post suum regressum habito, publicas causas exposuit itineris à se suscepti: scripsitque potestati Romanorum Regi, se percupidum Concilij ex pio Cæsaris fratris voto; eâ ætate temporisque inclementiâ, itineris laboribus, marisque periculis caput obiectasse, quod Regem Galliæ ad consensum impelleret, cuius opera ad eam rem tam ingentis tamque perspicui momenti videbatur: ea de causa, quod arctius eius animum ac voluntatem sibi coniungeret, cum illo affinitatem contraxisset. Se quidem in eo Rege magnum Religionis studium nactum, sed ab eodem rem Christianam adedum variis motibus turbatam certum, ut opportunitiora tempora præstolanda existimaret, quibus ex cunctis Christianorum Prouinciis Concilium per omnium conspirationem fructuosius coalesceret. Hanc animorum præparationem ipsum utique curaturum polliceri, & consecuturum sperare: dolere se nihilominus, quod unde regi ipsam impetraturum confideret, solam rei spem tetulisset, quamquam ceteroqui congressus ille non absque emolumento Reipublicæ Christianæ fuisset: multis quippe

a 12. Decembris
1534. ut in
Actis Confessio-
nalis.
b 10. Martij
ann. 1534.

quippe malis obuiam itum, indicatis per hæc armis, quæ in Cæsarem Rex antea moliebatur. 1534.

4 Et sane de Concilio fatetur Suavis ipse, Regem urgente Clemente impendisse operam, uti Protestantes aliquam Italiae urbem comprobarent, cum Pontifici satis esset, eos consentire se Concilio interfuturos, uti Rangoni significauerant; tametsi obtemperaturos se nequitiam pollicerentur: hoc enim ab hominibus adeo perditis sperandum non erat; illud verò Pontificem ac Cæsarem apud Catholicos satis commendabat. At illi Regis postulationi non assensere: ac præterea in Commentariis Petri Soriani, Veneti Oratoris apud Clementem VII. & Paulum III. habetur, ab Rege ipso ob alienationem animi à Carolo, recusatum Concilium in Germania, & ægrè etiam Mantuæ acceptum, utpote iuris clientelâ, & propinquitate loci Imperij ditionibus nimis coniuncta.

5 In Vaticano Confessu ter, quantum comperio, ea de re actum post reditum Clementis, & ante illius obitum. Primò 18. Maij, quâ die exposuit Pontifex grauiſſimorum malorum seriem, quæ à Germaniæ dissidiis oriebantur, Anabaptistarum obsidionem, bellicos Turcarum apparatus ad Tunetum expugnandum. Atque ut hæc duo postrema intelligantur, breuiter insinuandum: de primo, Anabaptistas, innumeras sacrilegas ineptias disseminantes, occupato Monasterio præcipuâ Westfalix urbe, Regem ibi creauisse Ioan- nem quemdam Bocoldum Leydensem sarcinatorem, qui post ductam uxorem in adulterio deprehensus, ac inde noxam libidinis sanctimonix velo studens obumbrare, ausus est capitali pœnâ subditos cogere ad polygiam, ritibus impijs ac ridiculis solenniter profitendam. Hi ergo ab Episcopo, ut legitimo Domino illius urbis, obsidione premebantur; ac postea deuicti, vulgo prius ludibrio fuere, deinde verò neci traditi, non ob cruciatum minus, quam ob ignominiam detestabili. Quod attinet ad secundum: Hadriadenus Oenobarbus, Solimanni classis Præfectus supremus, Neapoli, Romæque prius exterritis, potenti classe oram Italiae percurrens, direptisque Capreis, Fundis, Prochyta, Terracinaque, Tunetum versus deinde impetum vertit, ut inde Muleassem expelleret, qui crudeliter ambitiosus, quâ trucidatis quâ occæcatis vnâ cum Mai- mone nati maiore vno & viginti fratribus, eorumque filiis, præter Roscerem fortunatâ elapsam fugâ, sibi Regnum Tunetanum occupauerat, subditis odiosus. Hinc Solimannus, per speciem expellendi tyranni, legitimi que Principis restituendi, tentabat, prout euenit, Regem eiusque ditionem sibi reddere vestigales; maioremque Chris-

O o 3 tianis

Vide Spon-
danum an-
no 1534.
num. 16. &
anno 1535.
num. 18.

1534. stianis populis eâ Regni proximi accessione metum incutere. De his itaque in eo Confessu Pontifex rationem reddidit.

Secundò, de iisdem rebus apud eosdem locutus est Clemens 8. Iunij, ut memorat Suauis; recensuitque denuò damna & discrimina Germaniæ, ex ea dissensione Religionis profecta, ac demum Patribus demandauit, ut re adeò graui attentius ponderatâ, in sequenti Senatu de opportunis remedijs sententias dicerent. Tertiò, post biduum in Senatum Pontifex venit, nimirum 10. Iunij, lectæque ibi sunt literæ, non Caroli, sed eius fratris, quibus oppugnatus, non expugnatus Wirtembergensis Principatus nuntiabatur: quem Cæsar ante annos plurimos Ulrico abrogatum, Ferdinando contulerat, propterea quòd recusabat Ulricus illum sibi à Carolo, tamquam ab Archiduce ac Domino hereditario bonæ partis Sueuiæ, beneficiario iure dari agnoscere. Postea verò noua illa obfidio acciderat; cum enim fuerit in more positum, decimo quoque anno fœdus quoddam (Circulum Sueuicum appellant) apud Germanos instaurari, à Frederico Cæsare institutum, accitis vrbibus Imperio non omnino subiectis, quòd per illud communis pax conseruaretur; hoc fœdus postremò renouari haud potuerat ob Religionis dissidia. Vnde Lantgrauius occasione arreptâ, aliorumque hæreticorum Principum opibus fretus, illam Ferdinandi ditionem inuaserat. Ipse verò Ferdinandus concordiam Norimbergensem, ut notauimus, exeunte Iunio confirmauit, adeoque aliquot hebdomadis post enarratum Confessum, in quo Suauis ea de re Pontificem conquestum affirmat.

Cardinales concordiam sententiâ decreuere, nullum fore salubrius remedium, tum hæresi, tum reliquis Reipublicæ calamitatibus, quam Vniuersalem Synodum, pacemque inter maximos Christiani nominis Principes. Proinde, ut Pontifex pro vtrâque eousque laborem impenderat, ita peculiari sedulitate eidem insisteret. Et quoniam emolumenta per Concilium speranda paci communi debebant inniti, eam primo loco promouendam. Ita libri legitimi de illo Patrum Confessu loquuntur; cetera commentitia.

Paulò post euenere quæ de obitu suo Pontifex præfagierat; qui post molestum variumque morbum, unde se alioque grauiore uitæ tædio affecerat, die 25. Septembris decessit. Eius mors tanto excepto gaudio, quanto ipsius electio; non solum ob eam satietatem quam parit diuturnitas Imperij per electionem deferendi; sed ob calamitates in illius administrationem ingruentes, quæ Principem plerumque inuisum, uti noxium reddunt, cunctis ut infaustum. lis etiam
dotibus

1534
doribus verè caruit, quæ populorum studia conciliant, quæque in eo tamquam in Leonis patruele sperabantur, creditoque illius Pontificatus capite, cuius re verà solum dextera extiterat; beneficiâ videlicet & humanitate, quæ in Leone præstiterunt, excessu noxio, sed plausibili; in Clemente defuerunt, defectu minùs quidem nocente, sed magis inuiso. In eo timor dominabatur: ea nimirum animi affectio, quæ dum alios pluris æstimat, hominem aliis minoris æstimabilem reddit. Ceterum mens in eo rerum plurimarum capax, magna in agendo solertia, conspicua morum grauitas, plurima linguæ efficacitas: hæc tamen decora, quæ Ministrum egregium prius effecerant, haud quidem satis fuerunt, ut amabilem Principem postea redderent.

9 Postremis diebus aptè rationem iniit deligendi sibi successoris. Nam Mediceo Cardinali, patrueis sui filio, hominem ad id commendauit, non sibi amicitia in primis carum, nec beneficiis maximè deinctum, sed meritis supra ceteros insignem; Alexandrum videlicet Cardinalem Farnesium, Sacri Collegij Decanum: ita heredem voluit in Principatu, quem in Senatu non creauerat filium. Hunc postremis duobus Comitibus summi Principatus sibi competitorum Clemens expertus fuerat, quod in imbecilliorum animis odium parit, in obicem quasi propriæ celsitatis, at in magnanimis existimationem auget; victi siquidem amplitudo, victoris excellentiæ pretium facit. Hinc ab eo postea grauissimis negotiis consiliisque difficillimis admotus, ac demum Romæ Legatus pro Pontifice constitutus, cum is in Galliam profectus est.

Clementis iudicium subsecuti Vaticani Senatores, primò Comitiorum die concordibus suffragiis Alexandrum ad Pontificatum euehere Octobris die 13. Ait Suauis, ubi primum Pontifex renuntiatus est, se Honorium Quintum nuncupasse; inde, cum solenniter coronaretur, Pauli III. nomen accepisse. Equidem huic errato libens potius pepercissem, quippe nonnullis Scriptoribus communi, nisi Suauis exquisitam rerum cognitionem sibi gloriosius arrogaret, cum tamen multas potius quam selectas habuisse videatur. Id igitur mera fabula est, uti constat non modò illorum Comitiorum Commentariis, ab iis qui interfuere conscriptis, atque ex Ephemeride Blasij Cæsenatis, à Pontificiis ceremoniis, ac Petri Pauli Gualterij Aretini, qui pariter adfuere; sed ex legitimo libro, in quo Vaticani Senatus acta continentur.

* Videatur
Spondanus
ann. 1534
num. 2.

Ex Relatio-
ne Oratoris
Sortani.

PRæ se tulerat semper Paulus, cum Senator esset, animi propensionem in Concilium, quæ viam strauit supremæ dignitatis, compulsiq; ad eam ipsi deferendam Cardinales Cæsari ad dictos, atque eandem ille voluntatem in summo fastigio confirmauit. Sed uti mortales prudentiam à simulatione seiungere haud consueuerunt, cum tamen huius vsus summa sit imprudentia, quippe qui diffidentiam alienationemq; in aliis excitat, quæ duo præcipue & suasionem retundunt, & rerum, quas apud alios aggredimur, successum interuertunt; ut, inquam, haud solent mortales secernere duas hæc qualitates, quamuis sibi mutuò repugnantes; ita prudentiæ opinio de Paulo callidiores induxit, ad optati Concilii simulationem illi appingendam: & tamen nihil Pontifex diligenter prætermisit, donec rem ipsam perfecit. Quamquam ipse in eo sedulitas Clementis cunctationem purgauerit, cum ea obstacula palam fecerit, quibus hic se retineri prædicabat; dum non semel Paulus visus est non modò incassum indixisse Concilium, sed ob Legatos miserit, quos post diuturnam & otiosam moram opus fuerit reuocare, quod ceteri minime conuenirent: neque unquam inchoare illud licuit, nisi eo impetrato, quod decessor uti necessariam conditionem postulauerat, hoc est, inter Cæsarem ac Regem Galiliæ concordiam.

Gemina in re visus est Paulus Clementem prudentiâ superare. Prima fuit; Noluisset quacumque specie, ne meræ quidem defensionis, cum Principibus Christianis fœdus habere. Satis ille intelligebat, quicumque in aliqua lite cum altera parte confederatum se gerit, numquam eundem posse apud alteram partem in quouis negotio æqui iudicis fidem obtinere. Altera fuit, Haud male fuisse animatum de Concilii euentu, uti Clemens solebat, qui dum professus est, se illi assentiri, quò votis potius communibus satisfaceret, quibus obsecundandum erat, quàm quòd sponte suâ opportunum illud arbitraretur. Atque id in causa fuit, ut à plerisque crederetur, voluntas eius Concilium auersata, ut sæpè vsuuenit, iudicium mentis traxisse ad improbandum ceu noxium, quod vniuersè expectabatur, ceu dictamus Ecclesiæ vulneribus salutaris. Eadem ratio nouum Pontificem mouit, ne tamquam arduam Concilii Congregationem ostenderet, ut Clemens quidem affirmabat, ac repleta erat, haud

haud sanè infcius, eum, qui rem aliquam auidius efflagitat, abhor-
rere tamquam ab aduersante voluntati suæ, ab illo qui rei confi-
ciendæ difficultates in medium affert. Paulus itaque satius habuit,
ut ab ipsa re obstacula detegerentur, & ipse haberetur ab hominibus
potius minùs in prænoscendo sagax, quàm minùs propitius in agèdo.

1534.

1535.

3 Idcirco in primo Senatu * 13. Nouembris aperuit Patribus eum-
dem de Concilio sensum in se, quem in Purpura præ se tulerat, eosq;
cohortatus est, ut in seipsis, Curiaq; vniuersa, ad morum emendatio-
nem exemplo cunctis futuram incumberent, designauitq; ad id post-
eà, non quidem tres solum Patres quos * Suauis nominat, sed Picco-
lomineum Cardinalium Decanum, Sanseuerinum, Ghinuccium, Si-
monettam, Cesium, Christophorum Iacouaccium, tunc *Datarium*,
eundemq; Episcopum Cossanensem, mox Purpuratum, Episcopum
Nicosiensem & Aquensem, qui etiam in Romana Rota Duodecim-
uiru agebat, viros Canonum peritos, in negotiis expertos, & ingenio
moderatos, quales oportet Censores sint, ne postea censuræ ipsæ
magis noceant quàm corrigant, magisque sint ad contemplandum
speciosæ, quàm ad agendum accommodatæ. His verò auctoritatem
amplissimam in cuncta tribunalia impertiit. Ante hanc solemnem
Censuræ designationem, * diu ea de re deliberatum; ac in Diplo-
mate exposita rerum capita, quæ opportuniore ad id censebantur,
eaque in Vaticano consensu proposita, singulorum iudicio priuatim
expendenda: sed postea in alio * consensu decretum, ne vulgaretur
diploma; quippe quod dum reformari mores iubebat, fatebatur in
iis, in quibus reformandos curabat, deformationem inesse; adeo-
que obreptiones hæreticorum apud vulgus confirmasset, ac præ-
tereà nihil amplius supra Maiorum decreta præstitisset. Proinde
opus esse potius dari operam ut ea seruarentur, tam in tribunalium
emendatione, quàm in morum honestate ad exterorum exemplum:
atque ut huiusmodi decretum re perficeretur, potestatem iam in-
dicatam tribuit Pontifex Censoribus, quos retulimus. His à Suau-
seu ignoratis seu dissimulatis, errabunda destituitur eius narratio
inter falsitatis liuorisque laruas & umbras.

* Non 12.
ut dicit Sua-
uis, & con-
stat ex Actis
Consistor.

* 23. Augu-
sti in libro 1.
Diploma-
tum Secretor-
um Pauli III.
in Secretaria
Diploma-
tum fol. 53.

* 19. Aprilis
anno 1535.
ut in Actis
Consistor.

* 9. Iulij.

4 Mox etiam legauit Pontifex varios Nuntios, quibus apud Prin-
cipes Concilium promoueret. Egregios etiam viros in Purpurato-
rum Senatum * adlegit, inter quos Ioannes Fischerus, Episcopus
Rossensis: is fuit qui à Latina lingua sumpto vocabulo, *Rossensis* di-
ctus est, vir doctrinæ ac sanctitatis præclarus, cui nonnulli volumen
tribuunt, ab Henrico Rege antea typis editum in Lutherum. Hic
babeatur id temporis in custodia ob Regis indignationem, cuius

* 21. Maij
ann. 1535.

Pars I.

P p

impiis

1535.

impijs iussionibus subscribere recusabat, quamquam initio, ne impetum obsistendo stimularer, plus aequo indulserit: cuius indulgentiæ, quamdiu postea vixit, frequenter seipsum incusauit. Neque verò eam illi dignitatem Pontifex detulit, quòd eandem speraret Regi venerationi futuram; vt pro certo ponit Suauis, quòd Paulum derideat, quasi deceptum in eo ac delusum. Quem vtquam spes allexisset huiusmodi obsequij ab eo Rege exhibendi, qui conculcandi Pontificis, eiusq; Hierarchiæ destruendæ studiū ostentabat? Consilium Pontificis fuit, vt auctor ipse Henrici Vitzæ scribit: *Carceris iam annui molestiam solari eā nouæ dignitatis accessione*; ac Roffensi, quocumque tandem modo per hoc quamuis mortale præmium, illos annos rependere, quorum iacturam patiebatur pro Summo Pontificatu defendendo: quandoquidem præclis animis, vel ex regula felicitatis naturalis, inest præsumptio, honorem ipsā vitā non malè emi. Eadem etiam cum ceteris dignitate donatus Nicolaus Scombergius, Archiepiscopus Capuanus, natione Sueuus, qui præcipuis Magistratibus in Ordine Prædicatorum functus, ad eam Sedem euectus fuerat à Clemente, adhibitusque consiliis grauioribus, æquè ac Gilbertus Episcopus Veronensis, vterque summæ prudentiæ ac pietatis; sed prior in Casarem, aliter in Gallorum Regem propensior. Hunc itaque Scombergium Paulus tunc existimauit reconciliandis Germanorum animis idoneum administrum: nec eum impedit vel in remuneranda hominis virtute, vel in credendis negotiis eiusdem fidei, affinitas citra culpam illius contracta cum hoste Sedis Apostolicæ maximè capituli: etenim (si tamen verum asserit Orator Sorianus in suis Commentariis) Scombergij consobrina, quæ iam inter sacras virgines le Deo vouerat, postmodum Luthero nupsit.

Philosophatur Suauis, Pontificem haud vero Concilij emendationisq; studio rem gessisse, propterea quòd confestim inter Vaticanani Patres adsciuit Alexandrum Farnesium, & Guidonem Ascanium Sfortiam, nepotes suos iuniores. Verum, quòd Paulus amore sui sanguinis nimium exarserit, haud inde extemplò conficitur, non fuisse in reliquum Religionis studiosum; prout liquet ex vniuersa ferie eius Principatus. Quemadmodum enim ex vnica honesta actione non rectè deducitur virtutum vniuersitas, ita perperam ex vnico deformi actu omnis virtus excluditur. Eius verò in Paulo vitij nota tam est homini consuetæ, vt pro vitij nota non haberetur in quouis alio Principatu, qui supra conditionem hominis non assurgeret. Adeò vt planè Philosophus asseruerit, à Principibus

cum suam progeniem, quæcumque ea sit, ad Principatum non prouehunt, *virtutem exerceri supra modum humane nature.* Proinde qui ob hanc humanæ conditionis labem Pontifices vituperat, inesse Diuinum quiddam in Pontificatu fatetur. Ceterum nonnulli in Paulo ex humana imbecillitate lapsus, quos in Principatus illius initio expandit Suauis, ut infantiæ afflatus veluti prodromus animos paret secuturis obrectationibus, quadraginta iam annis præcesserant ipsius electionem, & antequam Purpurâ claresceret, ac per eam temporum licentiam, quorum memoria non sine horrore ac vituperatione repetitur. Postea verò tam decorè, tam integrè vitam instituit, ut in omni Pontificatu inter summos habitus fuerit; in tribus Pontificiis Comitibus, inter Solio proximos; in postrema verò electione, sine competitore in eodem Solio collocatus. Quod non nisi præcella virtus consequi potest: non semper quidem concordia omnium voluntate conscenditur; at sine illa numquam. Quicumque rerum publicarum notitiam delibauit, satis nouit, administrationem Pauli extitisse Pontificiæ prudentiæ præclarum exemplar. Ex iis quos Vaticani Patres creauit, quatuor continenti successionem per annos duodeviginti primam Sedem tenere; & præter eos primaria illius ætatis capita, virtute ac doctrinâ in supremo Senatu ab eo constituta, ut duo iam laudati Rossensis & Scombergius, ut Contarenus, Sadoletus, Polus, Bembus, Aleander, Moronus, Bellayus, Guidiccionus, Parisius, Truxius, & Carolus Lotharingus. Enimuero acerbior in Paulum se habuit Suauis, quàm eius tempestatis hæretici; de quibus Vergerius Nuntius pluribus in literis à me conspectis narrat, in existimatione singulari apud eos fuisse tanti Pontificis probitatem ac merita; ut mox constabit, cum planè opportunitas instet enarranti huius Nuntij electionem ac iter.

CAPVT XVIII.

Vergerius in Germaniam Nuntius. Eius colloquia cum Principibus tam Catholicis quàm Protestantibus, & cum ipso Luthero. Et quænam responsa reddita.

Pontifex itaque, quò penitiùs Germaniæ statum exploraret, Romam acciuit Petrum Paulum Vergerium Iustinopolitanum, qui apud Regem Romanorum Clementis nomine Nuntium agebat. Ab eo cognouit, vnicum exasperatis Germanorum

Pp 2

rum

1535.

rum animis mitigandis lenimen fore, si Pontifex promptum omnino procliuemque animum patefaceret ad Concilium celebrandum, absque vlla cuiusvis obstaculi mentione; illudque re ipsa, quocumque tandem modo conuocaret. Illi siquidem Nationi, discordiis intestinis defatigatæ, nullam quietis aliunde spem affulgere: adeoque hostis loco eum ducere, qui Concilij conuocationem reuocaret in dubium; seruatoris, qui eam polliceretur. Prætereaque sibi persuadebat, per errorem vulgo frequentissimum, à sola Pontificis voluntate Synodi congregationem re ipsa pendere. Eam igitur agendi rationem secutus Paulus, Vergerium ipsum in Germaniam legauit, tamquam ingeniorum, quibuscum agendum erat, expertum, & auctorem Concilij à se promouendi. Tradidit eidem Diplomata ad cunctos Principes seu Catholicos seu Protestantibus, charitatis quàm dignitatis studiosior. Iniunxit, ut vnicuique locum cogendo Concilio statuendum curaret; quæ conditio minime poterat in incerto relinqui: de reliquis verò conditionibus taceret, quò obices omnes amoliretur; re postea incepta, cetera facilius componi posse. Quod consiliū eum periculo proximum improbare licebat, nisi grauissimis pariter malis remedia quoque periculi plena prudenter adhiberentur. Quin deinde monuit Pontificem Nuntius, ut consiliū de non agitandis in futuro Concilio priorum definitionibus, vel ipsos Oratores Cæsareos ab eo celebratur: secus enim, cum illi ad Cæsarem scriberent (in cuius Concilio Lutherani aderant, suam factionem de singulis admonentes) ad primos eius rei Nuntios tumultuatos Protestantes, ac prouide Concilij negotium euanesceret; quod ipsum à Cardinali Leodiensi postea significatum, cuius sententia erat, perniciosum quidem, sed tamen necessarium fore Concilium. Pro Sede Concilij Mantua proposita: cui, ut alibi diximus, Cæsar consenserat, adueniente Germaniâ, cum de iis ibi Episcopus Dertonenfis egerat; & quæ vrbs tum clientelâ, tum propinquitate Germaniæ, ceteris nationibus minùs fortasse opportuna videri poterat.

Litteræ Vergerij 12. & 24. Septembris, quæ sunt in Volumine Biblioth. Vatic.

* 17. Maij
ann. 1535.

Quæ fuerint tradita Vergerio mandata ad ea conficienda, ex eadem epistola liquidò constat: * sic enim ad Ambrosium Recaltum, qui erat à Secretis Pontifici, scribit: *Duabus de causis me Pontifex in Germaniam legauit pro Concilij negotio; altera nimirum ut dissuaderem, ne quis hoc anno Conuentus habeatur, per quem forsitan peccatoris Nationis Synodus celebretur, uti minabantur: altera, ut re ipsa Concilium Oecumenicum conuocaretur. Neque quisquam putet, hæc ab eo scripta timoris impulsu, ne litteræ interciperentur: altera enim epistola*

stola * arcanis notis scripta hæc profert initio: *Mihi plane liquet, Paulum verè integerrimum sanctumq; Pontificem eo me animo delegasse, ut non solum motus, qui timebantur, sopirem; sed ut Germanorum animos ad ipsum Concilium sincere veraciterq; pararem.*

1535.
* 19. Augu-
sti an. 1535.

3 Anxius erat, nec temerè, de eo Conuentu Paulus. Nam hinc Germaniæ Principes significabant, se nihil certi respondere posse, nisi simul coirent: hinc cœtus ille in peculiare Concilium abire poterat, ex vno constatum corpore, cuius magna pars corrupta integræ parti admiscebatur. At verò in Oecumenica Synodo, ceteras omnes nationes complexura, pars tabida, præ incorrupta, modica sanè fuisset.

4 Optimam de Pontifice opinionem vel in hæreticis nactus est Nuntius, non modò in ea quæ præcesserat illius virtutis famam, sed in gemina illa agendi ratione sub Pontificatus initia, cuius meminimus; hoc est, in Concilio efficaciter procurando, & se in Christianos Principes æquè propenso præstando. De loco, Catholici Principes ferè omnes, excepto Palatino Septemuiro, nihil opponebant Italiæ ac Mantuæ; tantummodò consensum Cæsaris postulabant. Hic verò Africano tunc bello distractus, ac de Gallico ac Britannico sollicitus, nondum animi sui sensa patefecerat, ob causam mox exponendam. In Catholicorum de loco sententiam venit paulò post Georgius Brandeburgicus, primarius Lutheranorum fautor, tametsi duos Catholicos Septemuiros Patruos, ut alibi vidimus, haberet. Qui * non solum Vergerium excepit honorum officiis, cuicumque summo viro consentaneis; sed in responso ad Pontificem, eum *Dominum clementissimum* appellauit, adiecitque alias obsequij formulas, Principibus hæreticis insuetas.

In isdem ac-
ceteris Literis.

Literæ Ver-
gerij arcanis
notis scriptæ:
23. Iulij.
1535.
* Literæ
Vergerij-
7. & 19. Augu-
stij.

Interim de Cæsaris in Africa victoria per Germaniam fama percrebuit, Golettâ ac Tuneto feliciter expugnatis; quæ summopere negotium promouit. Etenim antehac indigens Cæsar potentium Germaniæ opum, & conscius occultæ inuidentiæ multorum ibi Principum Austriacæ stirpis incrementis, non modò verebatur, ne ab illis desereretur, sed etiam ne captâ externarum expeditionum opportunitate, domi cuniculus ab iisdem ageretur. Hinc adnitebatur illos sibi beneuolos præstare, atque ab omni suspitione dimouere, quâ opinarentur, sibi esse in animo ipsos per vim ad veterem Religionem adigere. Proinde supremum Cæsareæ Domus Præfectum, Adrianum Crozum adeos miserat, qui contraria testaretur. Adeoque ex vna parte cupiebat quidem, ut Concilium, à Germanis summopere expetitur, promitteretur; ex altera verò nolebat.

Pp 3.

ullam

355. vllam ex Italiae Urbibus ad id probare, nisi satis explorata prius illorum voluntate, qui in aliis Conuentibus semper efflagitauerant urbem Germaniae. Quare, dum aliqui ex Germanis Principibus, quamquam alioqui consensurus esset Caesar, reluctarentur illius celebrationi in quouis Italiae loco, causati, non licere Caesari Conventuum decreta negligere; ceteri verò, tametsi propitij, non aliter consentirent, quam Caesare comprobante; atque hic sententiam suam promere non auderet, nisi Germanorum consensus praecessisset; videbatur nouus Conuentus euitari non posse, quo decreta prioris abrogarentur. Verum ea victoria Caesari timorem minuit, Germaniae auxit. Nihilominus cum ingeniis adeo de sua libertate sollicitis ita Nuntio agendum erat, vt simul minimè imperiose remgeret, simul auctoritatem Pontificis sustineret, quam deprimere conabantur haeretici. Is itaque sic sermonem ea de re cum illis temperabat: * Cum liceret Pontifici Concilium vbicumque censuisset indicere; tamen ex paterna beneuolentia, ac singulari illius egritiae nationis existimatione, velle prius eorum consensum depolliceri.

* Litterae
26. Augusti.

Ex maximo
prolixa Ver-
gerij epi-
stola 12.
Nouemb.bris.

Incommodè sanè tunc incidit Ioachimi Septemviri Brandeburgici mors. Duo enim ab eo liberi relictæ ad sectam Lutheranam propendebant matris operâ, quæ Christiæ Daniæ Regis soror, illius haereticis virus tam altè hauserat, vt cum illius usus à matre fuisset ipsi interdictus, ab illo ad Saxonem suum consanguineum profugerit. Tentatum igitur, quâ Moguntini eorum patruus auctoritate, quâ Nuntij studiosis officiis, ne in apertam haereticis professionem, adeo Catholicis perniciosam, erumperent. At Nuntius, quò posset cum iis agere Berolini degentibus, coactus est per Saxonis ditionem iter facere. Quapropter necessarium duxit, in aperta haud pernoctare, ne rusticis haereticis insanè furentibus præda foret, sed in tuto personam quam gerebat collocare. Itaque ab eo petiit, qui Wittembergæ absens tunc Ducis vices obtinebat, vt isthac sibi tuto transire liceret. Hic maiori quàm à Catholico sperari potuisset obsequio, Primorum quosdam è suis misit viam ducere; vetuitque cauponibus, ne quidquam ab eo pretij caperent. Postea illi processit obuiam cum equitatu Nobilium: ex equo cum salutaturus desiliit: in ipsas ædes Principis illum deduxit; voluitque mensæ assidenti ipsemet ministrare. Ceterum de Pontifice fidenter atque honorificè cum eo locutus, dixit ab eo Pontifice verè Synodum expeti, à qua decessores refugerant; adeoque eundem in ea procella Iridem salutarem futurum.

Die postero, cum ientaculum Nuntius manè prægustaret iter facturus,

Aurus, ad obsequium regressus idem Saxonis Vicarius, adduxit vna Lutherum, & Ioannem Bugenagium Pomeranum. Erat hic insignis apud haereticos; qui ex auctoritate Lutheri, ac Wittembergenfis Academiae, Sacerdotes Sacris initiabat; obtenta sacrilegij irritique ministerij excusatione, quod Lutherani adigerentur ad ea, cum Episcopi recusarent eos Sacris admouere.

8 Hoc inter Nuntium ac Lutherum colloquium pluribus sanè mendacijs peruertitur à Suauī, quàm Troiae bellum ab Homero, cum illud depingat velut indecorum Pontifici, quasi eius iussu quaesitum, & à Nuntio assentionibus promissisque viliter affusis, & imprudentiā sensisque parum religiosi deturpatum: ex altera vero parte gloriosum Martino, sententiarum pietate, responsionum sapientiā, magnanimitate repulsarum. Operapretium erit illud hic in summam redigere ex prolixis Vergerij literis, ea de re scriptis Recalcato, qui erat à Secretis Pontifici.

9 Qui Saxonis locum tenebat, duos illos adduxit, dixitque (Vergerij verba transcribo) Absentibus Principe, alijsq. literatis viris, Wittembergenfi Academiae interesse solitis, in Thuringiam pestilentiae causa translata, alios sibi non suppetere, qui mecum cognita mihi lingua colloquerentur; proinde inter ientandum illis aures praeberem, qui sapientes illic habebantur. Non potui sanè, cum in huiusmodi versarer loco, non assentiri: ac Martinum, eiusq. socium audiui ad finem usque ientaculi, & dum famuli equos conscenderent. De Luthero deinde tam contemptim loquitur, quàm ex sequenti earumdem literarum particula palam fit. Latine, inquit, adeò inepte loquitur, ut certum mihi videatur, aliquot libros eius nomine vulgatos, qui nonnihil latinitatis & eloquentiae redolent, Luthero tribui minime debere. Et paulò post: Hanc solam urbanitatem exhibuit, quod capite detecto mecum loquebatur, & quaedam protulit in laudem Pontificis: audiuisse se, illum prudentem ac probum esse, iam tum cum Romae aderat, quo tempore (subridens bestia subdidit) multa Missarum sacrificia peregi. Atque uti confestim quid de eo sentiam expromam; ducta coniectura ex vultu, habitu, gestu ac verbis, siue malo damone sit corruptus necne, cerè ipsamet arrogantia, malignitas & imprudentia totus est. Euius deinde descriptis indumenti varietate, vilitate in agendo, morumque licentiā, subiungit: Primum quod protulit, me taciturnum conspicatus, fuit, an quidquam in Italia de ipso audiuissem, eum esse ebriosum Germanum. Multas praeterea hominis ineptias enarrat, quem numquam pra se tulisse quidquam prudentiae dicit, nisi semel, cum habita de Rege Britanniae mentione, sibi temperauit, ne ea damnaret comprobaretque, quibus Princeps ille immaniter saeuierat in viros.

ros

1535. ros probos; quamquam à Vergerio interrogationibus super ea re compellaretur. Tantum quoque absuit, ut Nuntius illi laudes, ac promissa blandius aut abiectè indulserit (quod utique fingit Suauis) ut è contrario scribat: *Equidem magno cum cruciatu loquentem audiebam; nec umquam respondere volui præter paucula verba, ne truncus viderer.* Postremum ait, cum de Concilio sermo incidisset, Martinum in rabiem actum dixisse: *Veniam in Concilium: & me capite diminutum volo, nisi meas opiniones defendero aduersus vniuersi mundi homines. Non est ira mea, sed ira Dei.*

Hæc fuit summa congressus. Neque sanè suspicari licet, ne fortè Nuntius in re ad Pontificem scribenda prorsus à veritate deflexerit: quod sanè effecisset, si Suauis narratio vera foret. Vult siquidem Suauis, à Vergerio ea promissa atque illicia ex præscripto Pontificis adhibita, adeoque non celauisse postea suum Principem, quæ illo præcipiente peregerat: præterquam quod ij sermones coram pluribus habiti ientante Nuntio, Pontificem aliunde latere minimè potuissent.

Supererat Vergerio, Lutheranorum Principum responsionem accipere. Ea verò fuit huiusmodi, quæ palàm fecit, haud illis postea per oblatum Concilium satisfieri. Nam Smalcaldæ coacti scriptum omnium nomine Nuntio reddidere, quo non solum Romani Pontifices, Romanumque Pontificatum proscindebant contumeliosis nominibus tyrannidis in occupata iurisdictione aliena, sacrilegij in deprauata Religione, insidiarum in re dolosè proponenda, sed repudiabant inprimis Concilium in Italia. Ut autem repulsum colorarent, ibant obuiam iis quæ obiecta fuerant de Germania, tamquam intuta ceteris regione, propter sectarum ibi tumultuantium contentiones; asserentes, in ea potiùs regione cunctis libertatem præberi, iusto ac moderato Cæsaris Imperio subiecta. Perinde quasi nec notæ nec recentes forent innumerabiles iniuriæ, illarum per eas Prouincias Ecclesiasticas, è quibus tandem Concilium erat conflandum; adeò ut ne Ferdinandi quidem, qui Cæsaris locum tenebat, nec aliorum Principum auctoritas efficere potuerit, ut Legatus Campeggius Purpurati habitu Norimbergam Comitiorum gratiâ tutus ingrederetur: quin ægrè prohiberi potuerit, ne eidem Augustam transeunti obuiam non occurrerent centum pueri tetræ dæmonis specie laruati, raptantes ad ludibrium hominem Purpurati habitu personatum. Causabantur præterea priora exempla Conciliorum (ad Constantiense scilicet alludentes, in quo Ioannes Hussus igni traditus) quibus docebantur, ne con-

*In mandatis rerum quæ erant Cæsari proponenda post Conuentum Norimbergensem, in Volumen Archiepiscopi Vaticani, inscripto, Ex Adis Synodalia.

cessa quidem quacumque fide publicâ, in Italiam irent, in cuius urbibus vniuersis adeo pollebat Pontificia potestas: & tamen Concilij negotia tanti erant ponderis, vt ea per se ipsos, non per procuratores agitari oporteret.

12 Verum hæc ratio euicisset potius, Concilium in Germania cogendum non esse; cum ibi Constantiense peractum sit, in quo Ioannes Hussus per ipsos Germanos Principes flammis addictus. Neque licet excogitare Concilium, in quo Pontifex minus possit, quam in Constantiensi, vbi omnes ij dignitate abdicati, qui sibi ius ad Pontificatum tribuerant, & Hussus sociique damnati, quo tempore Romana Sedes vacabat. Ex altera verò parte, quis tantam Pontifici potestatem in qualibet Italia vrbe tribuisset, quæ perfringendæ fidei publicæ satis esset, contra tam præpotentes tantæque venerationis Principes? Nónne paulò antè vel minores Italiæ reguli cum bello petiuerant? Nónne multò plus ditionis ac virium obtinebat in Italia Cæsar, quam Pontifex? Nónne Mantuæ Dux Cæsaris beneficiarius erat, locique naturâ Germanorum aggressionibus obnoxius?

13 Opponebant secundo loco; Fraudulenter à Pontifice obtegi in proponendo Concilio ea suæ sectæ incommoda, quæ ipsius Decessor per Nuntios ac diplomata professus fuerat apertius: velle nimirum ipsum Concilio præesse, ac nolle in controuersiam vocari traditiones definitionesque præcedentium Conciliorum: quorum alterum idem esse, ac se Iudicem simul ac partem constituere; alterum, inauditos damnare; vtrumque verò aduersus omne ius fasque. Deduci eam Pontificis mentem ex ratione propositi à Nuntio Concilij, quâ dicebatur, Pontificis esse Concilium indicere. Nec minùs de iis capitibus præteritis Pontifices sua sensa tam priuatim quam publicè declarasse. Fraudulentum atque iniquum esse quòd à Nuntio proponebatur, re scilicet inceptâ, postea de modo concordandum. Opus esse ante omnia, iudicij formam statuere; ac postea, vt consentiant Tribunali, postulare.

14 Per hæc satis omnibus compertum fuit, propositas à Clemente condiciones non obices fuisse Concilio, sed potius notam in eo fraudis absterxisse; quandoquidem ex ea Lutheranorum responsione constitit, non posse de Concilio conueniri, quin simul de forma conueniretur, quâ constituendum fuisset. Quod verò attinet ad hæc condiciones, atque huiusmodi querelarum æquitatem: si Concilium cogere non erat Pontificis, cur adeo angebantur, quòd ab eo non cogeretur? Iudicis ac litigatoris simul partes

Pars I.

Qq

tes

1535.

tes agere, priuatis profectò non licet: sed in Republica semper oportet supremam aliquam potestatem esse, cuius sit vel in causa propria ferre iudicium: alioquin ea suprema non esset, & infinitum abiretur, siue hic suprema præditus potestate vnus homo sit, vt in Monarchia, siue vnus Senatus, vt in Polyarchia: atque hoc quidem apud omnes in more positum. Num ipsi non intelligebant, æquè se incurfuros in incommoda ab ipsis adducta, vti Pontifex aliorum Cœtui se subdidisset? Ille namque Cœtus, Iudicis ac litigatoris munus obiret in ferenda sententia super ea questione, quâ quæreretur, num eiusdem Cœtus vel corpus integrum, vel membra singula subessent Pontifici; num verò illi præstent, vel certè ab eo non penderent. Hoc posito, quænam ratio postulabat, vt hoc Iudicis simul ac partis munus illi potius qui id nunquam possederat impertiretur, atque ei eriperetur, qui vel ipsi hæreticis fatentibus ipso functus erat in proximè superioribus Conciliis? Nec magis rationi consona postrema querimonia deprehenderetur, quâ quiritabantur, nolle Pontificem Ecclesiasticas traditiones, priorumque Conciliorum definitiones in controuersiam adducere. Perinde siquidem erat, eas in controuersiam vocare, atque simul fateri, Ecclesiam falli posse: quod si concederetur, quænam esset vera Scriptura diuina, quæ vera illius editio, quæ vera interpretatio? Quare ea in dubium vocare, perinde erat, ac velle in aliqua scientia disputare, sed disceptationem incipere ab utriusque principiis, quibus ipsa tamquam fundamentis innititur, quæque ab eadem non probantur, sed pro certis ponuntur; adeoque à quis quæstionem de iis tamquam de ambiguis haberet, ambigens pariter de tota scientia, ac proinde negaret eam esse veram scientiam. Eadem ratione, cum præcipuum in Fide sit, eam esse certam, ipsam confiteri vt incertam, idem planè erit ac falsam fateri. Hinc deducitur, velle in Concilio de his articulis decertare, nihil aliud fuisse, quam eam inferre iniuriam Catholicæ Religioni, quam ipsæ sectæ suæ vociferabantur illatam; hoc est, eam falsitatis ante omnem disceptationem damnare: cum hoc tamen discrimine, quod altera per tot sæcula, per tot Concilia, tot viris doctissimis conspirantibus possessionem obtinebat; altera paucorum ingeniorum audax inuentum erat. Quin ipsa postulatio, vt per controuersias agerentur Ecclesiæ traditiones ac definitiones, duo simul contraria postulabat; vt scilicet Iudex constitueretur, simulque pro certo haberetur, eum Iudicem legitimum non esse. Quodcumque siquidem Concilium simul coactum nihil amplius habuisset auctorita-

tis, quàm ipsa Ecclesia; ergo idem planè fuisset illud cogi, vnaque pro certo poni, Ecclesiam falli posse, ac ipsū cogi; simulque pro certo poni, idem quoque Concilium falli posse; adeoque non esse legitimum Iudicem Fidei; quæ falli nequeat necesse est.

15 Conspirationi Protestantium confidentiam auxerant Regum Gallia ac Britannia legationes. Hac fungebatur Edoardus Foxius, Erfordienſis Episcopus: illà Ioannes Bellayus, cuius oratio typis edita legitur apud Freherum. Anglus quidem, quò se aduersus Pontificis anathema communiret, fœdus illis obtulerat, præsertim in repudiando Concilio Mantuano, & quocumque alio, cui Pontifex præfideret, simulque in propugnando, Romani Pontificis auctoritatem supra Ecclesiam non esse Iuris Diuini, neque Christianæ Reipublicæ conducibilem. At cum in ceteris dogmatibus nec se fateri discordem vellet, nec in suo Regno turbas ciere, suumque librum damnare, pollicebatur, se Confessionem Augustanam defensurum accepto *Defensoris* titulo, prout *Fidei Defensor* appellabatur, dummodò de communi sententia nonnulli ex reliquis articulis emendarentur: proinde de hoc & reliquis ad fœdus spectantibus acturum in Britanniam mitterent cum legitima potestate Legatum. Gallus verò, cupidus in ditione Cæsaris comparandi sibi clientes, inflicta quibusdam supplicia Religionis causâ excusauit, ceu alterius sectæ asseclis, sui que Regni perturbatoribus. Suam operam obtulit ad eas controuersias componendas, fœdusque contra quoscumque vim illis eo nōmine illaturos. Denique postulauit, vt vel ipsi mitterent in Galliam viros, quibuscum controuersia capita expenderentur; vel apud se cœtum haberent suæ sectæ Doctorum, ad quem suos ipse Theologos Gallia delegaret.

16 At verò Protestantes, cum animaduertent, vtrumque Regem in excludenda è suis ditionibus eorum secta persistere, solumque studere, vt vmbatili quodam patrociniō eos inescarent ad suas contra Cæsarem partes in rebus Politicis; decreuerunt vmbra vmbra rependere, rebusque oblati vti solum ad Cæsarem cohibendum, ne vim ipsis inferret. Egerunt itaque gratias Henrico, quod ille, vt pro certo sumebant, ipsorum doctrinis assentiretur; de cetero ad eum missuros quæ statuissent. Francisci Regis Legato actis gratis responderunt, se quoque contra quoscumque Regem defensuros, excepto Cæsare & Imperio. Quod autem de congressu pro controuersis Religionis habendo proponebatur, rem esse grauissimam, sibi que improuissam accidere; adeoque multorum Principum procuratoribus necessariam ad id facultatem ibi non inesse;

Tom. 3.
Scriptorum
de Rebus
Germania.

Historia
Concilii
Tridentini
Lib. 3.
Cap. 18.

1535.

esse, se tamen curaturos, ut illi Principes de iis fierent certiores, et communi nomine ad Regem postea responsa reddituros.

Vide citatos
à Spondano
anno 1535.

Et sanè Franciscus Galliarum Rex, literis imbutus ac ingenio curiosus, sollicitabatur ad audiendos in disputatione nouæ doctrinæ propugnatores à sorore Margarita, Nauarræ Regina, quæ ad ingenium plusquam muliebris ostentationem insolitæ doctrinæ nouitatem adhibebat: unde Rex ad Melanchthonem ciendum adductus. Quæ re cognita, Franciscus Cardinalis Turnonius, Archiepiscopus Lugdunensis, librum manu gestans Regem adiit, interrogatusque ab eo de libri auctore, respondit, Auctorem fuisse sapientissimum in Gallia Episcopum, eundemque virorum Apostolicorum alumnus, Irenæum Polycarpi discipulum; cuius inter præcipua documenta illud erat, Catholicis nulla esse colloquia, nulla commercia cum hæreticis commiscenda. Quæ de re tam grauius differuit, ut ab eo noxio consilio Regem deflexerit.

CAPVT XIX.

Cæsaris Romam aduentus: & indictum Mantuæ Concilium.

Vergerius, ut ipse suaferat, à Pontifice reuocatur, ut voce plenius distinctiusque narraret de Germaniæ statu ea, quibus explicandis semper calamus impar est. Statimque à Paulo Neapolim missus ad Cæsarem, eò regressum ex Africa, de iisdem edocendum. Inde Cæsar Romam aduenit die 5. Aprilis * moraturque ibi est, non quatuor solum dies, ut Iouius scribit, sed tredecim. Labitur quoque Suauis, dum illum in Confessu Vaticano loquentem inducit die 28. Aprilis, hoc est, decimo post eius discessum die. In Octobrem anni superioris inciderat mors Francisci Sfortiæ absque liberis; adeoque Insubria in Cæsaris potestatem redierat: quod in Francisco Rege veteres igniculos suscitauerat ad ius, quod inesse sibi in eam ditionem arbitrabatur, eò certe flagrantiores, quod potentior ex eo suum æmulum prospectabat. Quare bellum in Insabria aduersus Cæsarem gerendum parabat; simul etiam Hariadenum, Africæ cladibus irritatum, extimulabat ad Neapolitanum Regnum secum vnâ vexandum. Quod tamen fecerit nulli Francisco Regi emolumento fuit, sed plurimum eius famæ detraxit vel apud Gallos * Historicos, Religioni magis addictis quam Nationi. Etenim Gallus, conuersis maioribus virum neruis in Belgium Galliarum finitimum, eidemque olim clientelæ iure obnoxium, eas contra Cæsarem in Italia copias, quas Hariadeno promiserat,

* Diarium
Petri Pauli
Gualterij, &
Acta Con-
sistorial.

* Vide Spon-
danum an-
no 1537.
num. 4. & 5.

ferat, neutiquam suppeditauit. Hic proinde, neglecta à Rege promissa conquestus, Italiam deseruit, maiori terrore quàm damno perculsam. 1536.

2 Verùm antequam hæc acciderent, Romam Cæsar accesserat, ubi prolixos intimosque cum Pontifice sermones habuit; adeò ut die septimo Aprilis ^a septenas horas vnà colloquentes insumpserint. Ac die postremo Pontifex Senatorio Cœtui proposuit ^b conuocationem Concilij; cui omnes consensere. Inde viri aliquot rerum experientissimi ibi designati, qui de Concilij habendi ratione consulerent. Ea cura Principi Senatus Piccolomineo Cardinali demandata, vnaque Purpuratis Patribus, Campeggio, Ghinuccio, Simonetta, Contareno, Cæsio, & Cæsarino, ac præterea Aleandro, ac Vergerio; adeoque septem Purpuratis, vni Episcopo, aliisque Præfuli; non autem sex Purpuratis & tribus Episcopis, ut refert Suauis. Existimauit Vergerius, nondum Mantuæ indicendum Concilium, nisi postquam ea vrbs disertè à Germanis probaretur, quò in eo sui rationem habitam agnoscentes, rem facilius aggredirentur. Omittendam pariter in diplomate conditionem illam, *secundum formam præcedentium Conciliorum*; cum ea non nisi ad augendas aduersariorum querimonias conferret, neque fuisset appolita, cum indicta fuerant proxima Concilia Constantiæ ac Basileæ. Ex propositis à Vergerio, secundum placuit, non primum; propterea quòd Protestantium consensio in Concilium vllum legitimum speranda non erat; Catholici verò iam implicitè consenserant, cum ipsi Mantuam probauerant, *si Cæsar assentiretur*, iamque de huiusmodi conditione constabat. Cæsar enim certus denique, Lutheranorum proteruitatem per Conuentus mulceri non posse (quod multò sibi priùs innotuisse monstauerat in responsione reddita propositis à Gambara conditionibus, ut suprà dictum est) eoque animosior quò minus indigens, vnice animum adiecerat ad explenda Catholicorum vota; qui tandem & numero plures erant, nec minùs acriter quàm hæretici Synodum efflagitabant, & magis ex animo cupiebant. Hic verò palmarium mendaciorum admirabilem structuram compingit Suauis, quæ Cæsarem æquè ac Pontificem representat, nihil in eo negotio seu Religionis integritati seu Reipublicæ Christianæ quieti studentes, sed vtilitati politicæ solum inhiantes.

3 Dicit, Cæsarem recenti victoriâ tumidum in spem venisse expellendi Gallum intra biennium ex Italia, ac deinde sibi subiiciendi Germanos: neque illi curæ fuisse, quâ formâ cogeretur Concilium,

Qq 3

^a Diarium
Petri Pauli
Gualterij.
^b Ut in Actis
Consistor.

* Vergerius
tunc Episcopus
non erat.
sed Episcopus
primò
infectus,
die 1. Maij
eodem ann.
ut in Actis
Consistor.

1536.

lium, cum id duplicis rei gratiâ solùm posceret: altera erat, ut Pontificem coerceret, si pro more decessorum se cum Gallis coniungeret, ubi eos debilitatos cerneret: altera, quò Germanos ipsos in suam potestatem redigeret. Potestas enim Pontificia ab eo secundaria censebatur: ac propterea ipsi Mantuam probari, neque de conditionibus laborare.

Sed ordiari postremo. Si hoc ita se habebat, ergo Lutherani Mantuam iniuriâ recusabant, quasi Pontificiæ auctoritati nimis obnoxiam, Synodumque in Germania flagitabant, ut haberetur in urbe aliqua *æquo ac moderato Cæsaris Imperio subiecta*. Præterea, si Mantuæ coactum Concilium poterat Pontifici frenum iniicere, ergo non alliciebatur Paulus humanis commodis, ut ibidem illud tam enixè postularet. Sed quam in Carolo Cæsare mentem fingit, ut hæc tam friuola cogitaret? Tametsi Mantuæ fieret Synodus, nonne ea è Gallis etiam, è Polonis, ex Italis conflanda erat, qui vim à Cæsare pati non poterant, & ad suorum Principum nutum illinc abiissent? Si Pontifex cum Rege Galliarum, aliisque Italiæ Principibus, ad eius tuendam libertatem sanxisset fœdus aduersum formidandam Caroli potentiam, nonne Cæsar animaduertebat Synodum illicò discissam iri, nec amplius Oecumenicam futuram, & quæ posset Pontifici timorem incutere? Iam quod spectat ad alteram causam, ut videlicet Cæsar sibi redderet obsequentes Germanos, quid poterat prodesse Concilium? Non quidem militibus copiis, cum id non nisi togatos complecteretur. Solùm igitur conducere ad hoc potuisset, dum hæreticos in inuidiam adduceret, per vniuersæ Ecclesiæ sensa eorum impietate patefactâ, eoquæ pæcto rectæ conscientie viros excitasset ad conferenda Cæsari auxilia in eorum excidium. At hoc ipsum nonne prius Germaniam redigisset sub auctoritatem Magisteriumque Romanæ Ecclesiæ, quo palàm fiebat, quemcumque illi perduellem, fieri pariter Christo perduellem, vnde Protestantes tantæ perduellionis nomine vexarentur? Pontificia igitur potestas non poterat à Cæsare tamquam secundaria censei, sed tamquam ea, ex qua penderet suæ firmitas potestatis, quotiescumque vellet Lutheranos compellere ad obtemperandum Ediictis Cæsareis, quæ Pontificiarum sanctionum legumque reuerentiam præscripserant. Enimverò ex tot Caroli decretis significationibusque antea actis super ea Religionis causa, quiduis aliud apparet potius, quàm remissum Religionis studium, & Pontificiæ auctoritatis incuria.

Affirmat deinde Suavis, Paulo non displicuisse Concilium eo tempore,

tempore, quo Rex Gallorum Sabaudia & agro Pedemontano occupatis, opplebat armis Italiam, cum inde decora suppeteret opportunitas armato milite Synodi munienda. Nec in mentem incidit sibi, post pauculas paginas esse narrandum, Concilium Mantuæ ex eo non fuisse coactum, quod Mantuanis ibi stabilia militum præsidia poscebat, Pontifex verò armatum Concilium recusabat. Ad hæc percontor: Erantne militares illæ copiæ solius Pontificis stipendio conducendæ? Num ipsi satis virium erat ad alendum exercitum, qui reliquis Christianis Principibus timorem incuteret? Minime verò. Quod si is accepturus erat stipendia, maxima ex parte à ceteris Principibus, nonne is terrori potius fuisset Pontifici quàm munimini?

6 Narrat denique, Paulum Cæsari bellum Germanicum suasse, non tam ad Lutheranos opprimendos, quàm ad eum auertendum ab occupanda Insubria, quippe cupidum, ut ea ad Principem Italicum deueniret: adeoque arbitrabatur, se Cæsari suadere posse, ipsum Pontificem, & vnâ Venetos, quâ officiorum quâ armorum viribus satis futuros ad eam Prouinciam contra Gallos tuendam. At primò quidem, nimis hebes ac imprudens fuisset Paulus, si vel ex humani commodi mensione ardentius præoptauisset eam ditio- nem Italico subiectam domino, quàm hæresim funditus euersam. De nullo sanè Pontifice ea suspicio vmquam incidet: & Paulus quidem ipse, qui contra hæresim validissimas copias Cæsari suppeditauit, pro rebus Insulariæ ne vnum quidem militem, vnum te- rrentium subministravit. Age porrò: Si Cæsar bello Germanico distrahebatur, num idcirco Mediolanensis ditio ad Italicum Prin- cipem deuoluebatur? An Rex Galliarum tam oscitanter languesce- ret; qui tam acriter, tam ardentem se gesserat, ut obsistentibus illi Caroli V. & Henrici VIII. Angliæ Regis viribus fœderatis, pax

*In Pace facta
17. Septem-
bris 1544.
vide Iouium
in fine suæ
Historiæ, a-
liosque cita-
ros à Spon-
dano eo an-
no, num. 12.*

7 Postremò: Quinam poterat Pontifex suas offerre copias contra Gallos impetum in Italiam facturos, cum apud se potissimum sta- tuisset, cunctisque sæpius declarasset, velle se inter Christianos Principes medium, & nullarum partium stare; cumque de hoc ipso, quo tempore Cæsar * aderat Romæ, sanctiones confecisset? * 24. Aprilis

Habe- anno 1536.

1536. Habebatur in his, bello inter Cæsarem & Gallum imminente, se quò pacificatoris officio vtilius fungéretur, polliceri inter vtriusque partes medium perstiturum, neutrius secum fœdere accepto, neutri seu pecuniæ seu militum porrecto auxilio; neutrum etiam in sacras ditiones recepturum, neutri denique quidquam opis directè vel obliquè collaturum: præterea quamdiu bellum duraret, se in nullum Christianorum Principum arma moturum; sed solum sua defensurum iura, vbi fortè suæ ditionis homines obedientiam sibi debitam detrectarent: adhæc, se nulli ex Italiæ Principibus impedimento futurum, ne pro se quisque cum alterutra parte fœdis iniret. Sex menses in gratiam Cæsaris censuras & Apostolici hinc iura inhibiturum aduersum Camertium & Vrbinatium Duces. Postremum subsidia necessaria Heluetiis Catholicis daturum, ad Religionem ibi fortiter sustinendam. Quod si bellum in Turcas, aliòve Christianorum hostes mari terræ incidisset, pro viribus expeditionisquæ conditione, aurum ac militem suppeditaturum.

* Hoc totum per scriptum ab homine qui rei interfuit, extractum in Archivio Burghesiorum.

Cæsar dum Romæ morabatur die 17. Aprilis, secundo Paschæ, & proximo antequam discederet, in Aula Pontificia, vbi Senatus haberi solet, coram Pontifice iamiam * in Sacello sacris operantur, Patribus Purpuratis, ac Aulicorum frequentia, horam integram Hispanico sermone concionem habuit, quâ post gratias officiosissimè actas Pontifici, ac Patrum Senatui, ob Decretum conuocandi Concilij, acerbè de Rege Galliæ questus est, ob illata in se arma: ostensaque suæ causæ æquitate, & aduersarij iniquitate, affirmavit postmodò, futurum opus fuisse, quò semel Christiana Respublica conquiesceret, vel pacem omnino stabilem firmari, vel bello dirimi, solo vtriusque illorum discrimine, vt ambo pallio, gladio ac pugione solum armati, in conspectu explicatarum copiarum singulare certamen inirent: in ea re suum animum Pontifici se patefacere, & de Regis animo intra vigesimum diem velle se reddi certiore.

Respondit Pontifex, Sperare se fore, vt Diuina Clementia ea mala minimè permitteret, sed pacem potius inter eos concederet, pro qua conficienda nihil se diligentia curæque prætermisurum. Gallorum Regis Orator, qui Romæ degebat, permissu Pontificis in medium processit, petiitque à Cæsare, vt quando ipse Hispanica linguæ haud erat probè peritus, prolata ab eo verba sibi scripto traderentur, quæ ad suum Principem mitteret. Cui Carolus subiecit, se non ea locutum, quò ad Regem Galliæ perscriberentur, sed quò Pontifici ac Vaticanis Patribus causæ suæ rationem redderet. Quòd si Orator expeteret ea cum suo Rege communicare, sciscitaretur.

1536.
 retur ab Oratore item Gallico, qui apud se erat, Hispanici sermonis satis gnaro, & cui sæpius sua sensa explicuerat, quæ huiusmodi erant in summa. Mox Italicis verbis compendio recensuit quæ iam narrauimus: adiecitque, reliqua vel se Regi per literas, vel Pontifici ex scripto significaturum. Postero die duo Gallici Oratores Cæsarem iam discessurum rogarunt, vti declararet, an pridie ipsorum Principem ad singulare certamen prouocasset. Quibus Cæsar respondit: Si eam habuisset mentem, se tam parum reuerenter cum Pontifice utique non acturum, vt coram ipso quemquam ad certamen prouocaret: solum pronuntiasse, satius sibi videri, vt singulari ipsorum, quam communi tot capitum certamine finis bello imponeretur: id Pontifici se iterum confirmare, eumque sollicitare, vt rem totam à Rege pernoscendam curaret. Postea verò die 5. Maij, Christo in cælum Ascendenti sacrâ, eodem in loco recitata est à Gallico Legato iussu Regis responsio ad Cæsaris concionem, nullo alterutrius partis emolumento, præterquam impotentem animorum perturbationem expromendi.

- 10 Digresso Cæsare, diploma confectum, quo Mantuæ Concilium indicebatur 23. Maij * futuri: quod perlectum & comprobatum fuit 29. Maij in Patrum Senatu; additaque Pontificia sanctio, quâ decernebatur, si perseverante Concilio Romana Sedes vacasset, noui Pontificis eligendi potestatem non penes Concilium, sed penes Cardinalium Collegium futuram. * Deinde in proximo Senatu 2. Iunij promulgatum diploma. Tria in eo spectari affirmabantur; Hæresum excidium, Christianæ Reipublicæ pacem, & Libertatem fidelium regionum, quæ Turcarum tyrannide premebantur. Ad perficiendas diplomatis iussiones, Legati tres ex Purpuratis in * alio Senatu designati, Caracciolus ad Cæsarem, Triuultius ad Regem Galliarum, Quignonius, cui à S. Crucis titulo cognomen erat, ad Regem Romanorum, viri prudentiâ singulari, & Principibus, ad quos destinabantur, accepti. In eodem huius electionis Senatu literæ perlectæ, quibus nuntiabatur, ab Anglorum Rege deprehensam in adulterio Bolenam coniugem suam, quin potius concubinam; eaque propter simul cum fratre, aliisque quatuor nobilibus viris criminis sociis capite plexam. Ita sæpè contingit, vt flagitium sub honoris ac diadematis larua infamiam inferat ac securim.

* Non 27.
 vt Suauis
 asserit.

* Extat totum in Actis
 Consistorialibus.

* 9. Iunij.

HISTORIAE CONCILII TRIDENTINI LIBER QVARTVS.

ARGVMENTVM.

VNTII ad indicendum Concilium per Christianas Nationes delegati. Quae in Germania Nuntius Vorsiuss egerit; & quae una cum Oratore Casareo acceperit responsa Smalcaldiae à Protestantibus. Obiecta à Duce Mantuano, ne Concilium ibi cogeretur. Eius prolatio. Pontificis sedulitas pro pace inter Coronas. Eiusdem fœdus cum Casare ac Venetis contra Turcam. Et indictum Vicentiae Concilium. Profectio Pontificis Nicæam Prouinciae, ad duos Reges conciliandos; & Legatorum missio Vicentiam. Censura in Anglorum Regem promulgata. Noua Concilij, petentibus Principibus, dilatio. & Legatio Cardinalis Aleandri in Germaniam, quâ Religionis discordiae rogatu Casaris componerentur. Casaris administrum cum Protestantibus Oeniponti conueniunt, non sine Sedis Apostolicae detrimento. Adhibita à Paulo cura, ne ea Casar haberet ratam. Legatio in Hispaniam Farnesij Cardinalis. Casaris iter per Galliam ad Gandauenses in obsequium redigendos. Congressus inter Catholicos & Protestantes à Carolo constitutus. Noua Legatio in Belgium ad Casarem Ceruini Cardinalis. Conuentus Hanouiae, & congressus memorati executio VVormatiae hîc interruptus, & postea sollemniter renouatus in Ratisponensi Conuentu, cui Casar &

Contarenius Cardinalis Legatus interfuere. Huius Conuentus postulatio de Concilio Oecumenico in Germania habendo; & si hoc fieri nequeat, peculiaris Nationis Synodi. Caesaris cum Pontifice colloquium Luca. Eiusdem ad Algerium infortunium. Initia dissidij inter ipsum & Gallia Regem. Auxilia à Pontifice suppeditata fœderi Catholicorum, ac bello in Turcas. Ab eodem proponitur Tridentum celebrando Concilio; & in Spirensibus Comitibus comprobatur. Diplomatis promulgatio.

CAPVT PRIMVM.

Varij Nuntij destinantur, Concilium variis in Regnis indicturi.

PONTIFEX quæ per Diploma præceperat perfecturus, decreuit in Senatu ^a varios Nuntios destinare, qui Concilium in Christianorum Prouinciis indicerent iis Principibus qui erant inuitandi, iisque Præsulibus qui conuocandi. Petro Vorstio ^b Belgæ, Episcopo Aquisi quem supra laudauimus, ea cura demandata apud Romanorum Regem, ceterosque Catholicos, & hæreticos Germaniæ Principes. Missus in Poloniam Pamphilus Strafoldus, ^c qui aliâ tempestate Epidauri creatus Episcopus. Ad Iacobum Scotiæ Regem perrexit Dionysius Laurerius Beneuentanus, Seruorum Ordinis Præses Generalis, cuius operâ fuerat usus a Clemens in grauibz Pannoniæ negotiis transigendis, vir præclaræ pietatis ac doctrinæ, qui pro virili supremam sui Ordinis dignitatem respuens, meruit postmodum ad Ecclesiæ supremum Ordinem euehi. Lusitaniam adiuit ad hoc ipsum Hieronymus Capiteferreus Ricinientis, qui postea splendidiore ad Legationes missus, & ad publicarum rerum administrationem adhibitus, post decem annos Purpuram adeptus est. Pro Cæsare eiusque in Hispania Regnis datum negotium Ioanni Poggio, ibidem Apostolico Quæstori, qui multos post annos in illius Principis gratiam inter Purpuratos est coopertus. Regi Galliarum delegatus Rodolphus Pius, Carpensis, Episcopus Faentinus, ibidem tum id temporis Nuntius, cui ^d mox in Senatum Vaticanum adlecto Cæsar Nobilis suffectus est. Præterea id ipsum indictum Italiæ Episcopis per minoris notæ ministros.

^e Facili negotio mandata perfecere Strafoldus, Capiteferreus, Poggius, & Laurerius. Huic postremo fuerat iniunctum, vt ubi Parisios

a 12. Iulij
1536. vti in
Actis Consistorial.

b Mandata
iis Nuntiis
tradita, sunt
in Volum,
Biblioth.
Vatic.
c 30. Ianuar.
1540. vti in
Act. Consist.
d Vide Io-
uenum in hi-
storia Ser-
uorum, Ga-
ribertum &
Vghellium.

* 21. De-
cemb. an-
no 1536.

Rr 2

sios

1536. sios adiisset, sibi Francisci Regis operâ publicam fidem conquiret ab Henrico Britanniae Rege, quâ erat traiecturus. Sed contigit vt Parisiis Concilium * indixerit Scotiae Regi, quod hic se contulerat, vt Magdalenam Francisci filiam sibi sponsam acciperet; quod coniugium, tametsi haud diuturnum ob proximè secutam sponsæ mortem, Angliæ Regi Scoti æmulo suspicionem iniecit, eumque à Rege Gallorum abstractum ad Cæsarem inclinauit.

* 18. Ianuarij an. 1537.

Indicti Concilij denuntiationem solenni ritu exceperunt tam ipsi Scotiae Rex, quam memorati Principes, eorumque ditionum Antistites, promptæque voluntatis obsequio Pontifici responderunt. Sed arduum supra cetera Vorstij negotium erat. Mandata igitur huic peculiaria tradita, præter communia reliquis Nuntiis præscripta. Vtrorumque hic summam subiiciemus. Fuit illi impositum, ne cui prius per viam Pontificium Diploma traderet, quam Romanorum Regi: cum à Capite initium indicendæ Synodi habendum esset.

Vtrem ageret de consilio Bernardi Cardinalis Clesij, qui à sua Ecclesia *Tridentinus* appellabatur. Erat hic Magnus Cancellarius, ac Præses Regij Consilij, atque in Regis tam gratia quam existimatione supremus, incomparabili Religionis studio ac prudentiâ vir; qui certè, tametsi eam gloriam non obtinuit, vt dum viueret, eius vrbis compendariam Ecclesiæ Vniuersitatem exceperit, & alter Sæculi Christiani Orbis euaserit; satis tamen meretur laudis, quod eam quasi rem * præfagiens, meliorem in formam redegerit, adeoque exornauerit, vt postea tanto operi idonea visa fuerit.

* Præter Ciacconum, & Appendicem, Relatio Nicolai à Ponte, Legati Veneti apud Concilium tempore Pij IV.

Curaret, vt Rex ac Principes seu testimonio publico faterentur sibi Concilium indictum, seu idipsum scriberent ad Pontificem. Et quò ampliùs cautum foret, inter familiares suos aliquem haberet cum legitima scribæ potestate, aliosque rei arbitros tamquam testes, qui postea certam fidem facerent, tam de indicto Concilio, quam de rebus propositis ac responsis.

Vt singulis Concilium proponeretur iisdem, quantum ad res summam, verbis.

Vt à Patribus Purpuratis, quippe præcipuis Ecclesiæ Romanæ membris, publica testimonia indicti sibi Concilij non exigerent, sed à cunctis planè reliquis Præsulibus.

Vt acciperet quæcumque scripto ad Pontificem ipsum mutanda traderentur, siue aperta, siue obliuata, ac Romam mitteret: non tamen denuntiationes, seu contestationes legitimas; causatus ut Nuntij fungi munere, non scribæ publici nec præconis.

1536.
 Ut si quis quidquam obiceret de Mantua pro Concilij Sede, responderet, id à Pontifice statutum ex consensu maximæ partis Germaniæ Principum, Regis Romanorum, ac ipsius Cæsaris, qui ob eam rem Pontifici, ac Vaticanis Senatoribus gratias solenniter egerat. Si quid aduersus hæc cuiquam occurreret, Pontifici per se proponeret, cum sui non esset muneris, iam decreta in consilium reuocare.

Vt tam ipse, quàm sui cauerent, ne cum hæreticis in disputationem venirent; cum experimento compertum fuerit, per eam inflammari iram, ac pertinaciam obdurescere: sed ipsis responderetur, cum iam Synodus immineret, posse pro se vnumquemque ibi quid sentiret expromere.

4 Præter ea quæ dicta sunt, cum paulò post à Pontifice missus esset Ioannes Moronus (tunc Mutinensis Antistes, ac postmodum præclarissimus Purpuratus, & inter præcipuos actores quos nostra Historia in theatrum adducet) ut apud Romanorum Regem Pontificius Nuntius moraretur, mandata pariter ad eandem rem spectantia detulit; ac speciatim illi iniunctum, ut homines delegaret, qui Episcopis Pannoniæ Concilium indicerent: de qua re meditate consultum fuerat, quòd illi contumaces in Pontificem essent, eoquæ intrusi auctoritate Ioannis Scepusij Sacris interdicti, & cum Turca fœderati. Nihilominus visum est satius, tam præcipuum nationis Christianæ membrum non omittere. Quòd si Romanorum Rex de eo expostularet, perinde quasi Ioannis potestas ita comprobari videretur, daretur responsum, ex duplici causa huiusmodi detrimentum euitari: Primò, quòd sacri Canones disertè docent, ex eo quòd Pontifex alicui tribuat in suorum diplomatum inscriptione Episcopatus alteriusve dignitatis titulum, non effici, ut eam ille dignitatem adipiscatur, nisi antea legitimè eam possederit: Secundò, quòd in diplomatis Nuntio traditis, non propria eorum nomina, sed solum Ecclesiarum tituli apponebantur; ac proinde diplomata singula singulis legitimis Episcopis vniuscuiusque Ecclesiæ, quicumque tandem essent, scripta censebantur. Cum autem postea Concilium adirent, ibi tunc expendenda esse cuiusque iura ad singulos dignitatis titulos, adeoque ad ferendum suffragium. Per hanc occasionem haud tacuerim, paulò post compositam fuisse pacem inter Ferdinandum & Ioannem, cui ab altero concessa Regis nomen ac possessio illius Pannoniæ partis, quam tunc Ioannes obtinebat; sibi tamen ab Ferdinando successionis iure retento, sed cum ea conditione, ut ubi Ioanni Regi proles virilis

8536. rilis superesset, in eam transfere hereditas Dacia; & cum pactio-
mutua se aduersus Turcam tuendi. Quare Ioannes cum Ecclesia in
gratiam rediit: verumtamen haud consensit postea Ferdinandus,
vt ille pro legitimo Rege haberetur, donec contracta pacificatio-
nis promulgationem præstaret, à se flagrantissimè concupitam, &
à Ioanne diutius retardatam, ex causis quas in Historiæ progressu
subiiciemus.

Hoc de Pannonia negotium, vt dictum est, Nuntio apud Fer-
dinandum degenti datum, non autem Vorstio, ne ab itinere desin-
nato diuerteret. Dedit tamen is operam, vt Episcopis Inferioris Ger-
maniae, vnde ortum ducebat, Synodus indiceretur, sed non item
Mariae Reginae, viduae relicta à Ludouico Pannonum Rege, sorore
Caesaris, & quæ ipsius loco eas Prouincias administrabat: idque ex
eo, quod ipsi Caesari, earum Prouinciarum Domino, Concilium
indictum fuerat, adeoque solum oportebat eam rogaret, vt mane-
re suæ ditionis Episcopos mitteret.

Hæc Vorstius mandata pro Catholicis accepit; alia verò pro ha-
reticis tradita: atque in primis, vt cum Saxoniae Septemuiro dele-
geret ex præscripto consilioque Georgij Ducis, tunc vel maxime
Religionis studiosi, geminoque flabello etiam inflammati, duobus
scilicet præstantissimis viris quos apud se retinebat, Ioanne Flugo,
Scombergij Purpurati consanguineo, qui postea insignis Antistes
Herbipolensis fuit, & Ioanne Cocleo, Lutheri antagonista. Vt eo-
dem pacto consiliis Moguntini Cardinalis plurimum deferret in
agendo cum Septemuiro Brandenburgico, illius fratris filio, qui ma-
terno, vt narrauimus, impulsu nutare in Religione videbatur.

* Ex pluri-
bus literis
Nuntij ad
Pontificem,
& ad Am-
brosium Ri-
caleatum,
qui à Secre-
tariis illi erat.

Cum hisce mandatis discessit Vorstius autumno ineunte: &
credi vix potest quanto cum plausu Viennæ fuerit exceptus à Fer-
dinando Rege cunctisque Catholicis Superioris Inferiorisque Ger-
maniae, qui & Pontificis studium in astra sustulere, & responsis ob-
sequentissimis voce ac scripto se obtemperaturos, adiutoresque Con-
cilium promissere.

Adeo veritati aduersatur id quod scribit Suauis, visam fuisse
cuique mediocri ingenij importunam Concilij promulgationem
eà tempestate, quâ nouum bellum ardebat inter Carolum V. &
Franciscum I. in agro Pedemontano, in Gallia Narbonensi, in
Franco-Belgica; vt potius omnes consenserint re ipsa conficien-
dam Synodum, quidquid tandem obstarer, aliter de Germania
actum foret. At malitia est, quò magis adspectabilis eò magis ca-
ca, ab eodem planè scriptore, qui pluribus in locis & paucis ante
pagina

paginas narrauerat, inuictâ excusationis coloratâ notâ, causas quæ
Clementem permouerant vt abstinere ab indicendo Concilio vs-
que ad pacificationem inter duos Principes, nunc Paulum vitupe-
rari, quod ante pacificationem indixerit: qua in re consilium Pon-
tificis fuit, in conspectu Christianæ Reipublicæ, Sedis Apostolicæ
moram purgare. Num ipse per otium ac voluptatem spectabat dis-
cordiam, quod vel denuntiatio Concilij foret irrita, vel in promptu
esset honesta species dissoluendi prout liberet Concilij, atque in-
terim illud milite muniendi, vt Suavis comminiscitur: Varias
equidem literas hinc proferrem Triuultij Cardinalis, atque Legati
in Gallia, & Guidiccioni in Hispania Nuntij, cui ea cura delata,
postquam Caracciolus Legatus à Cæsare ad Insubriæ Præfecturam
missus est; ex quibus apparet indefessa solertia ac diligentia iussu
Pontificis impensa, vt pacificatio impetraretur, nisi luculentissimæ
huiusce rei testificatio eunctorum auribus insonuisset, à Triuultio
habita Gallorum Regis impulsu coram Principum Oratoribus,
qui huiusmodi Consiliis intererant.

Ad Vortium reuertamur. Præter procliuēs Catholicorum ani-
mos in Concilium, haud iniquè affectum nactus est Georgium
Brandenburgicum, qui tamen humana Diuinis antehabebat. Vnde
apud Nuntium Vergerium mutatam à se Religionem excusarat,
quod suis populis gratificaretur: sed inter humana ita priuatis stu-
debat, vt publica nequaquam negligeret, adeoque impensius
præoptabat concordem nationem suam, quàm liberam ab om-
ni suprema potestate factionem suam. Propensiotem etiam adhuc
Norimbergensem Senatū comperio: volebant tamen hi quid-
quam polliceri, nisi auditâ prius sanctione Cæterus Smalcaldici, hoc
est, Lutheranorum Areopagi. E diuerso tantundem offendit per-
uicaciam in reliquis illarum partium Principibus, nimirum in Se-
premiro Saxonie, & Hassiæ Lantgrauio. Ille quidem publicam
Nuntio concessit fidem immunitatis per suas ditiones, non tamen
secum colloquium, allatâ per literas excusatione. Cum acturus
esset Nuntius, quantum audierat, de rebus ad omnes Smalcaldæ
fœderatos spectantibus, haud futurum sibi consentaneum fuisse,
certam illis inconsultis responsum ipsi reddere: Proinde eum
hortari, vt illuc se conferret, vbi mox omnes ad deliberandum
erant adfuturi: Polliceri postremo, nihil se prætermisurum, quâ
priuatis quàm publicis officiis, quod in Dei & Euangelij gloriam es-
set futurum. Anceps tunc animo nutauit Nuntius, an eo iturus
esset, cum de hoc mandata Pontificis nihil dicerent, consulitque
Mogun-

* Extat in
scriptis
Borgheser-
um.

a Vortium
ad Recalca-
rū 14. Mar-
tij 1537.
b 2. Februa-
rij a. 1537.

1537

Moguntinum; qui haud dubitanter eundem suavit; adiecitque, nisi irret, ipsius nimia seueritati vertendum quidquid infra votum accidisset; adeoque minus esse reprehendendum, alicui hæreticorum inurbanitati se exponere, & alicui apud Aulam obrectationi ex leui dignitatis dispendio, quàm apud omnes Christianos infamiae, ex præpedita Ecclesiæ concordia ob dignitatis obseruantiam inflexibilem: præsertim cum ibi quoque interfuturus esset Mathias Heltius, Cæsaris Procancellarius, ab eo missus cum præuldis mandatis ad assensum à Lutheranis eliciendum. Quod prosperi successus spem faciebat, à quo semper rei gestæ oritur commendatio; atque utcumque res cederet, commune illi cum Cæsare periculum repulsæ futurum; ac proinde eius ignominiae, quæcumque tandem foret (quippe cum tanto Principe diuisa) tum grauitatem tum exprobrationem diminutum iri. Mense igitur Februario anni 1537. perrexit Vorstius Smalcaldam, oppidum modicum quidem, sed munitum, montibusque circumseptum, ad finem celebris Hærciniae syluæ situm, adeoque parem tot belluarum conuentui sedem; cum eo, præter multos Principes, Protestantiumque Ciuitatum delegatos, confluxissent tunc illius sectæ antesignani, Lutherus, Melancthon, Pomeranus, Bucerus, Urbanus Reginus, aliique complures, tamen minoris famæ, non minoris quidem impietatis Nuntius verò, & Cæsaris Orator eodem ibi hospitio suscepti.

CAPVT II.

Quid Smalcaldæ Vorstius & Heltius egerint; & quid ab illorum Cætu responsum.

Sollicitè Nuntius dedit operam, ut Saxonem alloqueretur: sed is eodem prætextu, quo antea suis in ditionibus, hæc etiam colloquium recusauit: causatus rem, quantum ipse censebat, communem esse Cætui vniuerso; proinde magis esse consentaneum, ut ad illum iunctim referretur. Obiecit Vorstius, data sibi esse mandata, nuntiosque peculiares à Pontifice ad Septemvium, aliosque ex Principibus, non item ad Conuentum vniuersum; adeoque ipsis seorsim esse reddendos. Ita demum admissus coram Ducis consilio, duo Pontificis diplomata tradidit; alterum tamquam Septemviro, alterum tamquam Principi Saxonici circuli, futurumque Concilium indixit. Assurgens Saxo, ac subridens accepit diplomata; atque ut erant obsignata, super mensa reposita, postea cum iisdem Consiliariis secessit: pauloque post per eosdem

se apud Nuntium excusauit, ad consueta urbanitatis officia se non redire, quodd acciretur ad Conuentum ob maximi ponderis negotia; significauitque se breuī responsa redditurum.

Durius se gessit Lantgrauius illius Consilij Vlysses, quocumque priuato cum Vorstio sermone pertinaciter recusato. Verū hi ambo Principes paucos post annos experimento didicerunt, eos, qui promptiores audentioresque præcurrunt ad inuadendam arcem, sub eius moribus mortem oppetere, tametsi postmodum arx capiat.

Interim Heltius, quæ iniuncta sibi fuerant, ardentem exposuit: Promissum à Cæsare Concilium ad opus deduci; nec amplius spem ostentari, sed rem ipsam proferri: Indictum iam esse certo ac propinquo tempore, absque vlla rerum agendarum exceptione, absque conditionum laqueis, in vrbe penè Germaniæ finitima, à Principe Imperij cliente possessa: Hispaniam, Galliam, Poloniam, Italiam, & ferè omnes Germaniæ Principes illi consentire: A Protestantibus neque prudentiam neque studium Religionis supra ceteros Christiani nominis sibi arroganda: Egisse Cæsarem per se cum Pontifice, illudque testari, ne vmbra quidem suspicionis exploratā illius mente deprehendi: Proinde eos hortari, vt & Concilium excipiant, & eidem intersint pro Christi gloria, cuius mysticum Corpus dissidiis laceratum deplorabatur; pro salute propria, sese inuicem communicantes aduersus communem hostem Mahometanum, qui & atrocius & propius minabatur illis Christiani Orbis Prouinciis; pro quiete Patriæ, quæ ob noua Religionis discrimina, ex ouili gregis charitate coalescentis, ferarum saltus euaserat inter se præliantium.

Hiscæ suasionibus * nonnulli Principum, Legatorumque Ciuitatum flectebantur; qui tamen propterea decreto mox exponendo minimè subscribere, sicuti contendebat Cæsaris Legatus à singulis præstandum, ad legitimam decreti formam; sed solum duo memorati Principes communi nomine subscribere. Horum seditioso consilio adhæsit pars Cæterus, seu numero seu viribus potior, ducta pleni dominatus ambitione, alij vt in populis, alij vt in literis regnarent: ita *quærentes solum*, vt de quibusdam scripsit Tertullianus, in *Capitolo Celum*.

Idem itaque Heltio responderunt festo S. Mathiæ die, quod anno superiore Vergerio responderant: addentes, sibi Ducem Mantuæ haud satis notum: scire quidem, eius fratrem Romæ esse inter præcipuos Pontificis Senatores; ac proinde illius fidei sese committere nequaquam posse. Perinde ac si huiusmodi Princeps, quædam

Pars I.

S f

esset

* Literæ
Vorstij ar-
canis notis
ad Recalca-
tum 23.
Martij.

1537. esset icuncula Belgica, quæ nisi è proximo inspicatur, obtutum la-
 ter; neque potius ingens Colossus è longinquo spectabilis; & qua-
 si par vinculum foret cum Pontifice ob fratris minoris natu Purpu-
 ram, ac cum Cæsare ob totius Principatus clientelam; cum hæc
 contingat, eos Principes nullâ fraternæ Purpuræ habitâ ratione à
 Pontifice dissidere, & cum eo etiam bellum gerere. Quod & mor-
 patuit per eandem occasionem, Mantuano Duce suam urbem
 Pontifici denegante, quam pro sede Concilij postulauerat, non li-
 ne graui illius indignatione, vt paulò post narrabitur. Quin et
 ipsa clientelæ ratio, quâ Mantuanus à Germania pendeat, natio-
 nes alias adeò retardabat, vt in mandatis vtriusque Nuntij ad Fer-
 dinandum Regem disertè appositum sit, præter fidei publicæ tabe-
 las petendum à Cæsare, vt Mantuanus, dum adesset ibi Concilium,
 clientelæ legibus solueretur: quamquam id postea deletum, ne
 grauior inde suspicio Germaniam inuaderet, quæ pars vti morbo
 laborans, delicatius vtique tractanda erat.

Addebant secundò, in Concilio opus fore suorum Ministrorum, &
 Concionatorum, ac Theologorum præsentia; quod aiebant non
 mediocri detrimento futurum fuisse illis Ecclesiis, vbi extra Ger-
 maniam coiret Concilium. Atqui hæc ratio confecisset, nullam ex
 nationibus consensuram, vt Concilium in alieno solo celebraretur;
 quin etiam in ipsa Germania, Galliam simul & Italiam magnitudo-
 ne superante, vnamquamque Prouinciam meritò repugnaturam
 Concilio in alia Prouincia cogendo, cum ex ipsis altera ab altera
 magis distet, quàm earum complures distent Mantuâ.

Tertio loco reluctabantur Concilio, quòd in eo Præsules con-
 stituerentur iudices, iureiurando Pontificis obedientiæ obstricti. At
 ex ea causa multò magis oportuisset eorum Ministros à Concilio
 excludi, qui tamquam oracula se interfuturos arbitrabantur, Lu-
 therum inquam, Bucerum, aliosque ex religiosis familiis, qui so-
 lemni voto strictius professi fuerant obedientiam suis moderatori-
 bus, constitutis ac pendentibus à sola Pontificis auctoritate. Quem-
 admodum igitur ipsi huiusmodi votum pro irritò habebant, ac pro
 vinculo iniquitatis, adeoque ipsum securè perfringebant; ita vbi
 Episcopis in Concilio contigisset, habitum ab ipsis iusiurandum ir-
 ritum ac iniquum videri, illud pariter contempturos. Præterea hu-
 iusmodi ratiocinatio remouisset à Concilio non modò cunctos
 Ecclesiæ Antistites, adeoque eos omnes qui vnicè iudiciariam iuris-
 dictionem exercuerunt in Conciliis Oecumenicis, seu recentibus
 seu vetustis, ducto initio à Nicæno; sed etiam Regulares, aliosque
 plures.

plures, qui gradus alicuius insignia fuscipientes, professi sunt subiectionem Pontifici tam in agendo quàm in docendo, seque ad Fidem Romanam defendendam obstrinxere. Quid verò? Horum omnium loco laici ad ferendum suffragium admittantur? At allata ratio prohibebit à Concilio Cæsarem, qui in sua inauguratione solemniter sanctè pariter pollicetur, se Apostolicæ Sedi obsecuturum; & cum eo reliqui Catholici Reges, qui vel dum Coronam suscipiunt, eadem solemniter profitentur, vel per Oratores suos solemniter etiam ritu promittunt Pontifici, se illi in Religionis negotiis obtemperaturos, eumque vti Christi Vicarium habituros: quare paulatim concludetur, Concilium non esse conflandum, nisi vel ex Græculis schismaticis, vel ex fece multitudinis, vilitate ignorantiaque aspernabilis.

6 Postremò nauiter obieciabant, se à Pontifice tamquam hæreticos per diploma proscriptos, ac proinde & illum & alios, qui ab eo penderent, sibi iudices nolle. Sed facillè intelligebatur, per ea obiecta magis peti Cæsarem, Reges Galliæ ac Poloniæ, ipsumque Britanniarum Regem, quàm Paulum III. Hi enim iidem planè erant, qui per sua edicta seuerissimas pœnas contorserant in Lutheranos, tamquam in hæreticos; quod potissimum egerant Carolus, aliique Germaniarum Principes, postquam eos Wormatiæ & Augustæ publicè audiuerant. At contrà Paulus III. per obliquam enuntiationem, quæ in iudicio haud satis probat, hæreticos nominauerat. Vnde si quid roboris obtinebat ea ratio, potuissent æquius vti suspectos repudiare eos Principes, omnesque illis subiectos, & Synodum poscere ad solum Conuentum Smalcaldicum redactam. At sicuti omnes semel Catholici extiterant, ac postea veritate (vt aiebant) compulsi, ad eam Fidem impugnandam progressi fuerant; ita potuissent confidere, Pontificem, vel certè Episcopos, aliosque illarum partium, idem effecturos, vbi eadem illis veritas affulsisset.

7 Varia hisce responsionibus opposuit Heltius, absque alio relato emolumento, quàm nouarum acerbiorumque accusationum in Romanum Pontificatum. Denique prima responsa illi reddita, Vortio quoque à Cœtu fuerunt communicata; cui postea Septemuir Saxonicus Pontificia diplomata reddi iussit, adhuc vt acceperat obsignata, ne vel ad vrbanum responsum, vel ad inurbanum silentium cogeretur. Cum Heltio etiam in alio concertatum: nam animosiores, non quietiores facti, vt vsuuenit, ex indulgentia Cæsaris Norimbergæ per ipsos extorta, contenderunt, ad eos pariter qui postea transfugerant, illam extendendam; etsi sancitum pactis erat,

Sf 2

ne

1537.

ne quid interim noui vtrunque tentaretur. Prauum adeo consilium est, nimium subditis indulgere, quò illis fiat satis, vbi creditur indulgentia non ab amore, sed à timore suborta.

CAPVT III.

Mantuani Ducis obstacula, ne Concilium Mantuae cogeretur.

Hic rei exitus, qui minus fortunatus Apostolicæ Sedi visus est, re verà conducibilis fuit; cum haud sanè dubium sit, si Protestantes Mantuano Concilio consensissent, obiectum enatum ne ibi celebraretur, ab ipsis Pontificiæ fraudi adscriptum iri, sinistram de eo per vniuersam Germaniam opinionem excitantibus. Dum igitur Vorstius aliique Nuntij promulgandæ Synodo dabant operam, * Pontifex Frederico Mantuæ Duci diplomate significauit; Quamquam existimaret illi iam esse comperta, quæ de conuocando Mantuæ Concilio decreta fuerant; tamen velle se in præsentia de iisdem eum reddere certior. Pergebat, Ex eo palam fieri quantum & Pontifex, & Ecclesia vniuersa fiduciæ in eo reponerent, dum alter eius manibus sese crederet, altera in eius vire coalesceret: Postremò, ipsum rogare, vt cuncta opportunè pararet, quibus præscripto die tutò ac commodè hospites tam frequentes, tam nobiles exciperentur. Respondit Mantuanus; * Antea eius res solùm famam sibi delatam, de qua nunc Pontificio diplomate certior reddebatur; quod, quantum arbitror, ille scripsit, non quòd promulgatum Concilij diploma quidquam amplius quàm mera forma non esset, sed quòd significaret, debuisse prius quàm res promulgaretur, id officij secum impendi; quamquam reuerà Pontifex ab initio sanctionem illam aperuerat Cardinali Mantuano Ducis fratri, à quo grates illi actæ; præterquam quòd rem vnà cum Cæsare constituerat, supremo Mantuæ Domino, & cui exploratam addidit illius Principis voluntatem sibi persuadebat. De reliquis literis Dux obstrictum beneficio animum, & voluptate gestientem præ se tulit, adiecto etiam subscriptioni *Mancipij Pontificij titulo*, promissoque quod in se esset, rerum omnium quæ opus erant apparatu.

At minimè verum est, quod illi Suauis appingit, eum inconsultè primùm concessisse Pontifici (nisi tacitè, sicuti diximus) se Mantuæ Concilium excepturum; postea verò re consultius inspectà, cœpisse opportuna cautè præsidia postulare. Quia iisdem literis ille Pontifici significauit, quemadmodum omni sollicitudine prospic-

* 15. Februarij anno 1537.

* 24. Februarij anno 1537.

* Mandata Pontificis Nuntio apud Cæsarem, & Regem Romanorum, 1537.

aurum se & hospitiorum commoditati, & annonæ vbertati, ita dolere, non satis sibi virium suppetere, quibus posset de suo, sanctissimi Capitis, ac tot præclarissimorum hospitem securitati consulere. Adeoque Pontificem enixè rogare, vt eò quamprimum hominem mitteret, quicum inspecto loco statui possent, quæ ad rem opportuna viderentur.

3 Ducis literas æqui bonique fecisse visus est Paulus, ei que dono misit Rosam auream, à se paulò antè consecratam a quarto sacri Ieiunij die Dominico, per hominem, qui sibi erat à Cubiculo, Ducique ipsi subditus; b & cui mandata tradiderat de rerum apparatu, prout postulauerat Fredericus. Quod verò ad extremam responsionis partem adiecerat Mantuanus, ostendit se credere eam ad verba diplomatis referri, quibus ab eo poscebatur, vt Concilij securitati consuleret. Ac illi rescripsit, c Ne solitudine afficeretur ob ea quæ præcedentibus literis indicauerat; siquidem non alià ratione tutam ibi Sedem quæsierat, nisi vrbe prudenter ordinatâ, nequis in tanta nationum frequentia tumultus suboriretur, vti fusiùs Cardinali eius fratri explicauerat. Verùm ab memorato Cardinali cõgnouit, reipsâ præsidium Pontificis sumptibus conductum à Duce postulâri, quod inprimis hospites, secundò seipsum communiret; cum abs re videretur, tot eximia Capita domi suæ excipere, obiecta iniuriis ac petulantia tam immensæ nationum varietatis, ignotarum, ferocium, diuersisque studiis & cupiditatibus æstuantium, quæ simul eò conuenirent; multoque minùs, si se suamque urbem huiusmodi periculis subiceret.

4 E contrario contendebat Pontifex, Concilium haud ex armatis constandum; præsertim vbi nullum apparebat indicium, eò Principes vltos conuenturos præter ipsum Pontificem, qui aliud ibi præsidium, aliud tutamen volebat, nisi fidem ac beneuolentiam Ducis, in cuius manibus plenissimâ se fiduciâ collocabat. Adeoque non alios ibi hospites futuros, quàm vel Ecclesiasticos, vel certè Toga-
tos, à quibus nec iniuriæ, nec violentiæ timor; & ad quos cohibendos satis erant consueta vrbis præsidia, Ducisque custodiæ; adiectis, si quid accideret, tot nobilium Mantuanorum auxiliis, qui statim inermem imbellemque turbam coërcuissent: & exempla peti ab antea actis Conciliis, ac potissimum è recenti Constantiensi; quod tamen si multitudine numerosum, militum præsidia numquam adhibuit; & tamen ibi Summi Pontifices & abdicati & creati, tum verò hæresis auctores multis asseclis factiosi in flammis coniecti; at propterea ne parua quidem scintilla seditionis emicuit. Hæc sensa

S f 3

Duci

1537

a In Diariis Blasij Cæsenatis 21.

Martij anno 1537. in Biblioth. Barbarinorum.

b Difficultates obiectæ super Concilio Mantuæ celebrando, continentur in libro ex iis qui membranâ colliguntur, cui titulus, *Varia, in Archiu. Vaticanano.*

c 21. Martij ann. 1537.

1537.
a 12. & 15.
Martij an-
no 1537.
b 14. Martij,
& extant in
Actis Confi-
storial.

Duci à Cardinali perscripta, * & à Cæsaris Oratoribus, quippe Principis votorum satis gnaris, efficaciter coram proposita. At Ducem minimè permouere: quin per prolixas literas obstitit, in Senatu Vaticano-recitata; per quas suam sententiam propugnauit his præsertim rationibus: Interfuturos Concilio multorum Principum Oratores, multos Purpuratos ac Proceres, quibus Aulicorum qui ferre arma possent, comitatus denegandus non erat: Mantuam arcem non esse, quæ militari robore ac tormentorum fulminibus turbam coerceret, sed ipsam urbem sibi arcem esse contra impetum exterorum. Haud videri consentaneum rationi, Mantuanam nobilitatem, assuetam domesticis curis tranquillè occupari, inquietam, & quasi vrbis excubiis custodiisque tamdiu mancipatam haberi: Superiorum ætatum exempla præsentis non congruere, in qua tanta animorum perturbatio cernebatur: Constantiam Mantuam perperam æquiparari; ibi enim liberam esse Rempublicam, adque eius ciues in tuenda, quandocumque res posceret libertate, semetipsos tueri, neque communem salutem ab vnius capite pendere, indigentis idcirco peculiari præsidio, sicut indigebat Mantua, ubi vnicus Princeps dominabatur. Et quoniam neque Pontifex, neque Pontificis Senatus illis literis acquievere; ac plura Duci argumenta ex aduerso proposita à Recalcato, qui erat ab Epistolis Pontifici, studuit ipse in eorum animis eam persuasionem æquitatis imprimere, quam suis inesse postulatis existimabat (viuâ internuntij voce) notam auersatus seu minùs vrbani erga preces Pontificis, seu minùs studiosi erga Christi gloriam, & Christianæ Reipublicæ emolumentum.

* Qui Romanam peruenit 16. Aprilis 1537.

Ad id Romam legauit hominem cognomento * Abbatinum, plurimis instructum rationibus, quibus persuadere niteretur postulat præsidij necessitatem. Rei summa erat, vt Pontifex ære suo centum quinquaginta pedites conduceret pro vrbis custodia contra motus vrbis, & centum equites ad excurrendum agrum, quò tuta esset exteris via; sibi quoque liceret de suo militum numerum augere, si visum foret. Sed Pontifex & sacrum Collegium conditionibus dissenserunt, non tam ob sumptus (quod postea in protogoni Concilij diplomate appositum est) quantumuis graues, eâ tempestate supra morem impendiosâ Pontifici, quâ vtrique Italix ora erat munienda aduersus Turcicam classem; quàm ne vel suspicio vel color obtenderetur hæreticis aduersus Concilium, quasi non liberum, neque tutum, sed vi obnoxium, ac militari terrori.

Hæc fuit vnica inter Pontificem ac Mantuanum dissensio, vt li-
quet

quet ex citatis vtriusque literis, quæ extant inter legitima monumenta, & in mandatis Abbatino traditis. Quapropter ignoro, quo pacto Suavis, præter leuiore lapsus, quibus eius confusa de hac re narratio sæpiusculè peccat, tamquam secundum obicem Synodi confinxerit firmam Pontificis voluntatem, quâ præsidium illud militum à sua Synodique auctoritate pendentium postulabat: contra verò, à Mantuano peti milites ipsi obtemperantes, quippe qui iurisdictionem in Ecclesiasticos sibi arrogabat Concilio interfuturos, cui oppositum à Pontifice, non Ecclesiasticos modò, sed vel ipsam Sacerdotis concubinam ex vnanimi Doctorum sententia eximi profano foro. Quod inuerecundum dictum, à calamo nescio cuius imprudentis Leguleij profectum, nulli ex Iurisconsultis melioris notæ probatur, nisi fortè explicetur, eam concubinam in foro etiam Ecclesiastico pro delicto suo posse puniri: nec à Romanis Tribunalibus accipitur, quæ neque fori immunitatem omnibus Clericorum famulis generatim concedunt: satis per se quisque intelligit, quantà verisimilitudine id voci huiusmodi Pontificis affingatur, qui vt exemplar prudentiæ viuit in memoria posterorum. Quo pacto autem poterat Mantuanus eam sibi arripere iurisdictionem in Concilij Ecclesiasticos, si eam in suæ ditionis Clericos sibi nequitiam adscribebat? Si nec recentè in re simili sibi arrogarant Dux Ferrariæ, Florentinorum Respublica, & ipse Mantuanus Marchio, qui eum præcesserat in Concilio Mantuæ, vbi Pius II. aderat, celebrato? At noster Suavis primum illud ac præcipuum mandatum seruat, vt alius faciat quod sibi vult; vnde cùm ipse identidem incondita & contumeliosa in Ecclesiam sensa depromat, iisdem aliorum ora per eximiam charitatem opplet.

CAPVT IV.

Concilij prorogatio. Legatio Cardinalis Poli. Pacis inter duos Reges agitatio.

Pontifex frustratus spe Concilij Mantuæ cogendi, in angustiis hæsit. Hinc eius celebrationem cupiebat, ne videretur vora Germaniæ verborum inanitate lactasse, eamque ad peculiarem nationis Synodum adigeret, tam sibi infensam, ac periculi plenam: hinc nolebat illud extra Italiam celebrari; in Italia verò ditiones Cæsaris recusabat tamquam Gallis suspectas, tunc præsertim, cùm inter duos Principes, si vmquam acriter, bellum atque iræ fervebant. Quare vrbes aptæ tutæque Concilio, non nisi vel in Veneta,

1537.

• Videatur
Fagnanus
Cap. Nullus,
à num. 25.
vsque ad 33.
de foro
compet.

1537.

* 20. Aprilis
1537. vt in
Actis Con-
sist.

neta, vel in Pontificia ditione censebantur; sed alteras imperatorum se diffidebat, ob summam illius Reipublicæ circumspiciendum; altera non modò à Protestantibus repellebantur, sed ipsa repulsa honesto quodam velo prætexebatur. Itaque quinto postuentum Abbatini die, accitis in arcanum Senatus confessum Principum Oratoribus exposuit, vt confestim ad suos quisque Principes referrent, velle se Concilij conuocationem protrahere vsque ad initium Nouembris futuri, nullo designato nominatim loco, sed generatim aliquà ex Italiæ vrbibus. Inde 20. Maij diploma vulguit, quo rei peractæ ratio reddebatur, reiecta in Mantuanum campà, qui tot menses ne indicium quidem huiusce suæ voluntatis protulisset, quæ consuetudini priorum Conciliorum, & opportunitati præsentis temporis aduersabatur: huiusque dilationis notitiam sollicitè perferendam curauit in regiones longinquas, ne Præsules & Oratores frustra iter arriperent.

Postea per suos Nuntios in Hispania Cæsarem, in Germania Regem Romanorum certiores fecit; Quando nulla iam spes erat reliqua Protestantes adducendi ad Concilium, vt eà postremà Smalcaldicâ responsione constabat, solumque cogendum erat, vt Catholici confirmarentur, eisque satisfaceret, sublatam videri omnem de Italia difficultatem. In ea verò in primis proponi vrbes Venetæ dominationis, quippe nemini suspectas, & situs amplitudine, rerum affluentia, cæli temperie, Germaniæ propinquitate opportunas, quales forent Patauium, Verona, Vicentia. Quod si Venetis Senatui, multa cautiùs de more consulenti, eas concedere non pateretur, offerre se eorum prudentiæ considerandas nonnullas in Ecclesiastica ditione, nimirum, Bononiam ac Placentiam, ambas negotio peragendo commodas, & biduo tantum plus quam Mantua distantes à Germania, nec iis suspectas, qui aduenturi sperabatur. Atque vt omnem diffidentia vmbra amoueret, pollicetur, illius vrbis regimen à se abrogatum Concilio se committere, quousque perduraret. Duo præterea vt obseruarent, Nuntios monuit. Alterum, vt de loco eligendo, quasi sponte sua loquerentur; ne Pontifex, dum Principum mentem exquirat, eam potestatem tamquam legem sequi cogeretur. Alterum, si fortè iidem Principes Mantuam in deliberationem reuocarent, id omnino reuocarent. Etenim Rex Galliæ, cum sui ad id assensus cum pœniteret, quem Pontifex tacitè sagaciterque elicuerat, nunc verò ex reuocatione indicti Mantuæ Concilij animaduerneret, se pristina libertati redditum, negabat se suos legaturum in urbem aduersarij benedicant.

ciariam. Quin reuerà Episcopo Fauentino * Gallus affirmarat, tempus sibi idoneum non videri ad Concilium Ecclesiæ proficiens conuocandum, cum Oecumenicum esse non posset, dum primaria illius Capita bello inter se concertarent; adeoque ipsorum neque consilia neque subditi conuenire possent: quamobrem ipsum, quod viam sterneret tam salutari negotio, promptum fuisse ad componendam cum suo incommodo pacem; eam tamen ab aduersario repudiata, ut Pontifici compertum erat.

Romanorum Rex, laudato ob Concilij prorogationem Pontifice, quod nec Hispaniæ, neque Galliæ Episcopi præstò essent, percontatus est Nuntium, in eum fortè sermonem incidens, Quousque pacis negotium, agitatum à Pontifice, progressum esset, quæ sanè facilem Concilio aditum aperiret; & in reliquis * deliberandi spatium petiit tantisper dum diploma Pontificium acciperet. Acerbè ille de Paulo conquestus erat, quod neutro inclinaret, dum, ut aiebat, Rex Galliæ Lutheranos ad Pontificatus perniciem tutabatur, Turcasque ad Christianorum excidium concitabat: at ex diuerso Austriaci neruis omnibus contendebant, ut alteros frenarent, aliter opprimerent: & tamen indulgisse postremò Pontificem Regi Galliæ duas Decimas, an ut per Christi patrimonium Hariadeni classis aleretur? Id esse in causa, cur Gallus honestas condiciones sibi à Cæsare oblatas recusaret. At privato sui sanguinis commodo detineri Pontificem, ne palàm profiteretur quod suæ dignitatis celsitudo, commissique gregis utilitas postulabant. Quare per eam occasionem, ubi diploma prorogationis Ferdinandus accepit, dixit, Hinc Germanos veritatis indociles nec Pontifici nec sibi fidem habituros; hinc verò nullum sibi videri locum Concilio celebrando opportunum bello strepente, nisi Pontifex, ut Christi Vicarius illi palàm adhereret parti, quæ Christo militabat: eo enim pacto facile repertum iri Concilio locum Germanis acceptum in Cæsaris Verbis, cuiusmodi foret Tridentum: nec esse desperandum, eò dum Lutheranos accessuros, ut etiam Bohemi Basileam conuenerent, ubi coactam ibi Synodum aspexerunt. Blandè Nuntius utrique expostulationi respondit. Quod spectabat ad habitam sanguinis rationem, nemini melius quàm Ferdinando innotescere, Pontificem, dum neutri adhærebat, priuatis familiæ suæ rationibus obstitisse; cum ipsi magis quàm reliquis essent exploratæ conditiones amplissimæ, quas ipsi Cæsar eius frater obtulerat, ut eum sibi coniungeret: Regem Galliæ modicum adeò Christiani corporis membrum non esse, ut spernendum foret, neque tam perditum, de quo desperandum.

Pars I.

T t

randum.

1537.

* Literæ Episcopi Fauentini, ex Valentia ad Rhodanum 15. Septembris 1537. ad Cardinalem Farnesium.

* Literæ Nuntij ad Recalcatum 9. Aprilis 1537.

8537.

randum. Et sanè miserrima in hoc Pontificum conditio est, quidquid ab ipsis agatur, is Principum, cui id non prodest, adhibet sanguinis commodo, quò illos vel accusationis timore ad se pertrahat, vel infamiae inultà notà vlciscatur.

Reuerà Pontifex in Catholicis pacificandis, hæreticisque reconciliandis strenuè desudabat. Idcirco ineunte anno, ad Angliæ motum componendos legauerat Reginaldum Polum, Regio ex matre sanguine ortum, & heroicà virtute conspicuum. Hic Henrici schismatici consensu constanter negato, Patauium secesserat, priuatamque ibi vitam agebat in literarum studiis, pecunià ille quidem inopius, sed doctrinà opulentus. Eum deinde Pontifex ex ea vmbra parua ante menses ad Purpuræ splendorem inopinatò eduxerat, & pro temporum conditione ministrum idoneum putauit ad duo quæ peroptabat. Primum, ac præ altero expetitur erat, vt Henrici munus alliceret, cum in eo odia, tum ex veræ, tum ex illegitimæ vris causa, concepta, utrâque iam demortuâ, languescerent; & veler postremis illius, edictis se Lutheranorum hostem profiteretur. Secundum, vt vbi priora vota non procederent, illius Regni Catholicos pro virili confirmaret.

Additus Polo Comes Ioannes Matthæus Gibertus, Veronensis Episcopus, aliàs à nobis memoratus. Erat ille animo Polo similis, & hæc imita ab ingenio prius, quàm secum ageret, amicitia postea fortius coaluit ex consuetudine per eos annos, quibus Patauij & in finitimis vrbibus habuit Polus literatum secessum. Conspirabant ad id in Giberto summa politicarum rerum peritia, animique propensio, quam sub antecedente Pontifice semper patiturat, in Gallia ac Britannia Reges, quibuscum agendum erat, & cui tamquam de re sibi perspecta uterque Rex, & studiorum gratias egerat, & eximia dona obtulerat, quamquam ab eo generose repudiata.

* In Literis
Giberti ad
Recalcatum
Ambiano
20. Aprilis
an. 1537.

Aderat tunc Rex Gallia Franciscus in Belgio, victorius fortissimus. Etenim Gallia infeliciter à Cæsare armis tentatà, vt accideret plerumque iis bellis, quibus hostis validus ac subditis carus dominus appetitur, Rex plenum impetum formidabilis Gallorum militum in Belgium impulerat, & Hesdinum, aliasque magni nominis arces occupauerat, cum ibi libentiùs quàm in Italia Gallica nobilitas bellum gereret, propterea quòd in bello Belgico rem sibi suam recuperare videbatur, abscissumque quasi brachium Gallia rursum adnectere, contra, verò spectabant iudem Italiam tamquam extraneam regionem, in qua dominium negligebant, quòd ibi dominum

lium non amabant: adeoque dicere soliti, * Se promptius petitorios
Belgium ad mortem, quàm Italiam ad victoriam. Prospero itaque
Marte, accensisque suorum studiis pugnabat Rex contra hostem ad-
uerso iam praelio debilitatum, distractumque ad muniendam Italiae
oram, cui formidabilis classis Turcica minabatur. In his Galliae
Rex versabatur, cum illi Polus à Pontifice destinatus est, acceptis
mandatis, ut cum ipso ageret, seduloque studeret eum ad pacem
flectere, vel eius consilia operamque ad res Britannicas ab illo impe-
traret. Sed quamquam Polus fuisset ad ea designatus Oratore Gal-
lico comprobante, idque è Regis voluntate esse affirmante, quam
quam etiam in itinere perhonorifice fuisset in Gallia exceptus, ubi
tamen Parisios peruenit, per nobilem internuntium vetitus est
Hesdinum ad Regem accedere, quin etiam in ipsius terris commo-
rari, tamen denuntiationis amarities quàm dulcissimo verborum
lenocinio aspergeretur.

7 Huius rei causa fuit, quòd Henricus, post libidinis ardores,
irarum, ambitionis & avaritiae flammis exarsuans, in Sedem Apo-
stolicam contumax, implacabili odio contra Polum fremebat, quàm
illius constanti dissenso quasi despectus, quàm tamquam in suspicio-
nem adductus, ne quid eius opera Nobilitas Anglicana ad defectio-
nem sollicitaretur. Hinc vehementissimè institerat apud Franci-
scum Regem, ut Polum comprehensum sibi traderet, arbitratus,
quemadmodum ipse ad omne Ius Diuinum conculcandum pro-
gressus fuerat, ita posse alios ad Ius Gentium violandum adduci.
Hanc impudentem petitionem cohonestare nitebatur Henricus eo
nomine, quòd Polus ad commouendas sibi seditiones coniuratio-
nesque aduentaret, quàm ob causam eius matri caput abscindi ius-
sit, quasi proditoris filij participi, & quinquaginta millium aureo-
rum premium ei proposuit, qui Polum interficeret. Quapropter
satis habuit postea Paulus eum Romam reuocare, & custodiis
communire. Et tamen, ut ipse perspexit, data Polo mandata vsque
adeo erant mitia, ut parum abfuerit, quin Ministris Anglis, in Gal-
liam contra se missis, eorum autographum visendum obtulerit, qui
quantum imperio compulsi hominem insectabantur, tantum hu-
manitate commoti ipsius miserebantur. Verùm Britanniae Rex,
inter tres illos Principes infimus, duobus reliquis quasi supremis ius
dabat: duo quippe libratis mutuo utrimque viribus, intelligebant,
leue additum alteri lauci momentum posse in libra dominari. Qua-
re Gallus indignationem Henrici vel iniquam peritescens, satis
habuit se his difficultatibus liberare, Polo à se suisque Regis amoto.

Tr 2 Idem

1537.

* Giberti
Litera infra
citanda.

* Giberti
Litera infra
citanda.

* Litera Po-
li ad Car-
pensem Ca-
meraco,
26. Aprilis
1537.

* Litera ci-
tata Gi-
berti 20. A-
prilis.

1537.

* Literæ Gi-
berti ad Re-
galcatum
Ambiano,
20. Aprilis
1537.

Idem à Gallo imperatum Giberto: sed compertum postea ex qua-
dam epistola Rodulphi Pij Cardinalis Carpenis, nondum ab Aula
profecti post acceptum nouæ dignitatis Nuntium, non tam id fuisse
Regis imperium, quam internuntij interpretamentum, quare * Gi-
bertus, non expectatis à Rege responsis, quem per literas vt ab eo
exciperetur rogauerat, Hefdinum ad Regem contendit, ibique cau-
satus, se nec personam publicam in eo negotio gerere, nec illis Re-
gibus suspectum esse, quin potius se vt eorum studiosum, à rerum
tractatione Clementis ætate recessisse, cum is ab eorum coniunctio-
ne secesserat, benignè fuit admissus à Rege. Quoniam autem Pau-
lus, pridie quam ille proficisceretur, quædam de pace publica ani-
mi sui sensa patefecerat, ea Regi nauiter exposuit; conatus ob oco-
los ipsi ponere, quantum sibi laudis ac beneuolentiæ ab vniuerso
Christiano nomine esset consecuturus, si eo tempore, quo viribus
præpollebat, consuetâ sibi moderatione vsus esset, ne totius Chri-
stiani Orbis bonum seu immortale seu temporarium impediret,
præsertim verò vt Christianos à Turcarum oppressionibus liber-
ret: hoc pacto comprobatum iri, quod alias Rex ipse professus
erat, huiusce rei gratiâ se abstinuisse à Cæsare diuexando, cum
Viennensi ac Tuncano bello distineretur; nec minus id nunc
agendum, ne Britanno opportunitas daretur, in summissis infortu-
nio triumphandi, dum gemina illa Ecclesiæ brachia, quæ ipsum
coërcuissent, inter se decertarent. Ita subtractum iri eius æmulo
eam speciem, quâ apud Christianos omnes in inuidiam Regem
traducebat: nullam ampliùs superfuturam Cæsari excusationem
denegandi Gallo beneficiarium ius in Insu briam; quod nempe
perinde id foret, ac ignem alere, non sic expletâ, sed irritatâ ipsius
inexplebili edacitate. Quin compertum fore, Regi tantum inesse
animi, vt penè iam sibi quæsita deponeret, ac paci commodisq;
publicis immolaret. Quapropter vel Cæsarem, gnarum Regis in-
tegritatis, certumq; in beneficiis eum sibi gratum futurum, quem
humanum in iniuriis experiebatur, concessurum ei fuisse Mediolan-
ensem Prouinciâ fiduciario nomine, pro quo tot Regi iura sup-
petebant; vel vbi eam pernegaret, Pontificem ac Venetos iura
optimo curaturos, prius officis, deinde si opus foret etiam armis,
vt illi redderetur, cum & ipsi & nationes omnes tunc intelli-
rent, ea arma & æquitati patrocinio, & publicæ tranquillitati ad-
iumento futura. Contrâ verò, si Rex eâ Turcarum expeditione in
Italiam Cæsarem armis vrgeret, id ipsi plurimum inuidiæ, mini-
mum commodi pariturum: Turcarum siquidem impetus minores

mobl

1537

fama

famā futuros, maiori factā iacturā miseræ plebeculæ, per excursions repentinas in seruitutem abactæ, quàm ditionis stabili Marte occupatæ.

1537.

9. Responsum à Rege, quouis tempore à se desiderium pacis exhibitum; ut qui * consenserat, Insubriam in Pontificis manu deponi: ex eo suam in Pontificem fiduciam patere. Nunc, quando Deus sua contra iniustum æmulum arma sospitabat, nolle se Cæli opem æquitati suæ suppeditatam recusare: Nihil sibi cum classe Turcica esse negotij; sed inde malè erga se animatum Cæsarem patefieri, qui mallet se cum reliquo Christianorum genere obicere periculo succumbendi Barbarorum tyrannidi, quàm fororis suæ viro sua reddere, fraternumque amorem impendere. Se, quod animi sui moderationem ostenderet, paratum tunc esse Belgicæ victoriæ cursum sistere, dummodò Pontifici cum Venetis conveniret, ut sibi per officia conferrent operam ad Insubriam obtinendam, & ubi officia minùs valerent, per vim.

* De hoc Consensu in Epistola Giberti ad Recalcatum Lugduno, 24. Martij 1537.

Reposuit his Gibertus; Si hoc pacto convenissent, perditum iri validissimam rationem Insubriæ sine sanguine, sine sumptu, per summam gloriam recuperandæ: quæ ratio in eo sita erat, quod tunc liceret iis Principibus inculcare Cæsari, Franciscum Regem non aliò spectantem, quàm ad suam comprobendam animi magnitudinem, ac publicæ quietis studium, & ad ipsum humanitate superandum, sibi temperasse, ne gravius illi vulnus infligeret, dum iugulo instaret: proinde opinione omnium obstringi Cæsarem ad par pari æquali magnanimitate referendum, oblato tamquam dono, quod aduersarius tamquam spoliū potuisset auferre. Quæ tam honesta nomina si Cæsar negligeret, Italiæ Principes iure optimo Regi opem collaturos, cum ita non alio duci studio viderentur, nisi officij & æquitatis. Verùm hæc Regi speciosius & exquisitiùs, quàm veriùs ac validiùs dici visâ. Quare in proposito perstitit, nisi Pontifex ac Veneti arcana saltem aliquo se obstringerent promisso: atque ita res hæsit.

Tt 3

CAPVT

Fœdus Pontificis cum Cæsare ac Venetis contra Turcam. Inductio inter duos Reges. Concilium Vicentiæ indictum.

Primum re-
tulit ad Se-
natum,
8. Septem-
bris.
Secundum
19. vt ex
Actis Con-
sistor.

EXcursiones per Italiæ litora ex voto non euenerant Hama-
deno: proin abductâ inde classe, vires in Corecyram Vene-
torum Insulam conuertit. Et iam Pontifex cum illis &
cum Cæsare fœdus inierat contra Turcas, ad oppugnandum simul
ac propugnandum. Sed huius fœderis exitus, vt sæpe accidit, spe
minor fuit, cum satis habuerit Andreas Atria, Cæsareæ classis du-
ctor, hostium conatus eludere sine pugna, tamen maior adesset vi-
ctoriæ spes quàm cladis timor. Ille siquidem leue suo Principi emo-
lumentum ex altera sperabat; ex altera verò grauissimum detri-
mentum formidabat. Quod consilium Atriæ Cæsari apud fœde-
ratos inuidiam, apud vulgus infamiam peperit.

Interea Pontifex vsus opportunitate, à Senatu Veneto impetra-
uit Vicentiæ ad Concilium ibi celebrandum. Contigerat quo-
que vt Cæsaris sorores, Eleonora Francisci Regis coniux, & Maria
Ludouici Pannoniæ Regis vidua, quæ Belgium administrabat, bre-
ues inducias sancirent, quasi quoddam crepusculum serenioris ac
diuturnioris concordia. Vnde Paulus 8. Octobris Diploma vulga-
uit, quo gratis hilariter actis Diuinæ beneficentiæ, quod Italiam
à Turcarum aggressionibus liberasset, & pacis spe inter duos Prin-
cipes significatâ, Veneti Senatus pietatem laudabat, qui quamquam
grauissimâ Corecyæ defensione implicitus, commodam cogendo
Concilio urbem Vicentiæ concesserat. Sed cum id tam serò con-
stitutum esset, vt parum suppetere temporis ad rem promulgandam,
quo statuto per præteritam prorogationem die, qui conuocandi
erant adessent, hoc est Kalendis Nouembris, instaretque incom-
moda itineribus tempestas, rursus illud protrahere ad Kalendas
Maias, Philippo ac Iacobo Apostolis solennes.

Habendæ simul morum emendationi opera nauata, infirenti
iterum Cœtu quatuor Purpuratorum Patrum, & quinque Præ-
sulum in primis præstantium. Purpurati fuere Contarenus, Sadole-
tus, Caraffa, postea Summus Pontifex, & Polus à legatione regret-
sus. Præsules omnes postea Purpuram adepti, præter vnum, cuius
meritis iure obstitit culpa non sua. Fuit hic Gibertus, cuiusque ad
idem opus collegæ fuerunt Fredericus Fregosius, Archiepiscopus
Salernitanus, qui exemplo admirabili Purpuram recusauit, eamque
non

1537.

non nisi iussu Pontificis coactus accepit; Archiepiscopus Aleander, Gregorius Cortesius è Familia Diui Benedicti Abbas Venetiis, & Thomas Badia, sacri Palatii Magister, vterque Mutinensis, vitæ probitate ac literis præclarus. Hi plura emendationis capita proposuere, quæ præcipue versabantur in quibusdam ab Romana Curia collatis beneficiis; quæ cuique displicent dum alteri conceduntur, sed eadem postea ab vnoquoque importunè sibi flagitantur: atque ipsi Principes, qui reformatam disciplinam requirebant, validius præ ceteris admouebant machinas, quibus identidem à Pontificibus eadem extorquerent. Vnde Scombergius Cardinalis, vir & Religionis studiosissimus, & Germanicorum ingeniorum peritissimus, persuadere conatus est, vt Suauis fatetur, Quando plerique mortalium cupiditate relaxationis insaniebant, sacrorum Claustrorum repagulis, votorumque ligaminibus petulanter diffractis, opportunam non esse nouorum nexuum medicinam: Instare Concilium, cui huiusce rei deliberatio permittenda, quippe constando ex cunctis nationibus, adeoque earum peritiam habituro, quæ nec pondus sibi intolerabile suscepturæ fuissent; & vbi de communi voluntate suscepissent, libentius tolerarent, quàm paucorum impositum auctoritate.

4 Addit Suauis, Hanc opinionem acceptam, tametsi contrà Ioannes Petrus Cardinalis Caraffa disseruisset. De hoc postremo nihil habeo exploratum: sed, vt ita fuerit, obseruetur, an is quando postmodum Ecclesiam gubernauit, per eum emendationis ardorem quidquam amplius perfecit, quàm effecerunt alij de iis emendationibus prius mente conceptis. Dixi, *quidquam amplius quàm effecerunt alij*: nam quamquam ob rationes antea narratas, & ob eas quæ ante triennium Senatum Purpuratorum impulerant ad huiusmodi Concilium, allatas à nobis * libro superiori, satius habitum fuerit, * Cap. 17. nihil ad id nouo diplomate obstrepere; tamen reipsa pedetentim; sed efficacius eius decreta inchoata. Ac deinde sub eodem Paulo III. spe Concilij longius protracta, reformandæ disciplinæ cura rursus incaluit anno 1540. designauitque * Pontifex in Senatu quadru- * 27. Augusti an. 1540. vt in Actis Consistor. plicem Senatorum triadem, qui sanctitas emendationis leges in vnoquoque Tribunalium seruandas curarent; videlicet *Apostolicæ Camere*, aliisque peculiaribus Romæ foris consulerent De Cuppis, Ghinuccius, & Polus; *Romana Rota*, Cæsarinus, Montanus, & Guidiccionus; *Cancellaria*, Grimanus, Aleander, & Ridolfus; *Penitentiaria*, Contarenus, Caraffa, Ceruinus. Præterea seueris edictis cautum, ne Præfules à suis Ecclesiis abessent, allectique ad id noua concess-

1537.

* Ad Cardinalem Farnesium,
27. Iunii
1541.

concessione, ut non sine Pontificiæ Curia iactura ipsis liceret in sua Sede morantibus, alternis mensibus pro arbitratu distribuere ea Sacerdotia, quæ suis in Ecclesiis vacarent: varia quoque opportune confecta diplomata. Alteram etiam partem non modicam eorum legum quas plerique laudauerant, stabilivit viuentem Paulo Concilium eius industria coactum: reliquas verò postea, leni quidem, adeoque lentâ, sed æquæ assiduâ curâ in eadem Synodo posteriores Pontifices perfecerunt. Atque ad id confirmandum, in promptu mihi est * epistola Contareni Cardinalis, dum Legatus Ratisponæ aderat, in qua insignis ille Sacri Collegij Cato, ac nullius dissimulato navi quem in Clero Aulaque observasset, uti & ipsius, & aliorum de ipso scripta testantur, narrat, Ferdinandum Regem secum amicè conquestum sæpius fuisse, agitatum Romæ morum emendationem, sed numquam præstitam; se verò fidenter respondisse, licere sibi huiusce rei rationem reddere, quippe deliberationum illarum conscio, non posse tam multiplicem legum novarum oblationem suauiter, adeoque fructuose, nisi lentè induci: Ut Episcopi in sua Dicecesi persisterent, iam prouisum; Præstantissimos viros in Senatum adlectos; ita pariter correctam in reliquis Aulam, uti illius in præsentia mores cum præteritis conferrentur, satis fore ad accusationem eluendam; cum ipsa emendatio non in paginis, sed quod potissimum est, in operibus discernetur: subditque, factum tunc Regem, ea omnia vera esse. Quoniam autem Suavis ait, dissertationem illam à Cardinalibus censuræ destinatis confectam eo tempore de quo scribimus, meruisse ut suæ historiæ infereretur, nisi eius prolixitas obstitisset, iuvat ipsius dissertationis capita breuiter expendere, ac palam facere, designatam in ea morum reformationem in omnibus ferè ipsius partibus fuisse ad opus deductam sanctissimis præscriptionibus, quæ hodie obseruantur, quantum sperare licet ex imbecillitate humanæ conditionis ac diligentia.

Ea capita bifariam diuidebantur. Altera ad Ecclesiam Romanam peculiariter spectabant, reliquis Christiani Orbis tamquam exemplar proponendam. In ea verò reprehendebatur minus decorus Vaticanæ Basilicæ cultus, in Diuinis laudibus mysteriisque celebrandis. Num quid in iis nunc desiderandum? In Nosocomijs aliisque pijs operibus socordia. Quantum hodie in eo studio Roma præcedit? Pompa matronalis, quâ mulis vectæ, comitante Clericorum familiâ deducebantur meretrices. Num amplius hoc enorme spectaculum Romam deturpat? Cruenta inter Procures & aperta diffidia. Quæ nunc vrbium Romæ pacatior?

Altera,

6 Altera, in vniuersa Ecclesiæ gubernatione versabantur. Quo in genere cuncta incommoda profecta asserebantur à Pontificum facilitate, in fide habenda quibusdam assentatoribus, qui potestatem in ipsis interminatam exaggerabant, non tamquam administrantium, sed planè dominantium in vsu Clauium; adeò vt quod licet, & quod libet, in iis minimè distinguatur. Ad singula progrediamur.

Primum: Incusabatur, ad sacros Ordines adscribi Clericos ac Sacerdotes illiteratos planè atque indignos. Obseruetur, an id nunc Romæ contingat; an validiores ad id leges ab ea expeti possint. Verumtamen præterea opus est hominibus, qui sciant ac velint eas leges ad vsum deducere; quod à prouidentia plusquam humana, non à Romana dependet. Idem aio de secundo detrimento; nimirum de Sacerdotis inconsideratè distributis, ac præsertim de Parochorum ac Episcoporum dignitate. Enimuerò nullus est principatus, in quo tot munera redditibus modica, curis laboriosa, solitaria, situque molesta, per tot examina, simulque tantà literarum, morum, ætatis, natalium habità ratione impertiantur, perinde ac Romæ Paræciarum curæ, & Episcopatus conferuntur. Angelica solertia petatur ab Angelis in cælo regendo, non ab hominibus in terris administrandis. Transitur ad cessiones Sacerdotiorum, retentâ parte prouentus priori possessori pendendâ; in quibus pro se quisque experitur (multi verò cum querimoniis), quàm in præsentia difficiles sint Pontifices.

7 Iam verò eorum iurium, quæ ad vacatura Sacerdotia concedebantur, vulgo *Expectatiue* appellata, & hîc pariter accusantur cum aliis capitibus quæ adiiciemus, nunc omnino vsus abolitus. Multitudo Sacerdotiorum vni collata, generatim euitari non potest, cum singulorum ferè prouentus satis non sit alendis Ecclesiasticis, ac præsertim sublimioribus, qui ceu columnæ, columnen simul sunt ac decus Ecclesiæ. In iis verò Sacerdotiis quæ possessoris præsentiam exigunt, ac præsertim in Paræciis & Episcopatibus, ipsorum multitudo interdicta; præterquam in quibusdam Prouinciis hæresi contaminatis, vbi conducibile ducitur, si multa alicui Principi Religionis studioso conferantur: ceterùm ipsis Cardinalibus æquè ac reliquis id prohibitum, nec minùs iidem pari cum aliis feueritate commissis sibi Ecclesiis abesse verantur; quod inter præcipuos abusus pariter numerabatur.

8 Præterea, in ea discepratione acriter inculcabatur, vt Purpurati Patres à Catholicorum Principum clientelis amouerentur in Sacerdotiis ab iisdem accipiendis. Nemo non intelligit, quàm

Pars I.

Vu

id

id Romano Pontifici arduum foret: nec ea de re pluribus disseram.

Diuturna procul ab Vrbe Cardinalium absentia, quæ ibi quoque redarguitur, non nisi aut Ecclesiæ commissæ, aut legationis causâ, aut interdum in Principum gratiam permittitur.

Quæ spectant ad Ordines Religiosos; tam acriter cum ipso actum est, ut plerique de seueritate potius conquerantur, quam indulgentiâ offendantur. Sed hic etiam experimento docetur, quanto sit difficilius formas in materia imprimere, earum impressioni interdum reluctante, quam in pagina scribere, quibusvis characteribus excipiendis parata.

Quis nunc leges relaxandi consuetudinem non nisi generatim perraram affirmet? Ut autem Pontifex, ceterique Antistites (quod censores proponebant) nihil inde sibi decernerent, esset quidem sanctissimè optandum; sed oporteret, nouam aliquam artem aut conficiendi edocerentur Pontifices, quò satisfaceret cunctis Principibus, tam ardentem frequenterque subsidia deprecantibus, quando bella aduersus infideles incidunt, hoc est ferè semper. Quanam pecuniæ flumina vnius sæculi spatio recensere possem, à Romano Pontifice, & ab Ordine Ecclesiastico in hunc vsum profusa? Et tamen obstrepunt vndique Principum ac populorum indigentium querimoniæ contra Romanam tenacitatem. Itaque perinde plane est, velle Christianos, ut hi prouentus Romæ & Ecclesiasticis immineantur, ac velle, ut simul idem fons vniuersi generis humani sitim expleat, simul canales, quibus aqua in ipsum defluit, præcedantur. Aduertendum hic est, eâ planè tempestate Pontificem ad sumptus grauissimos vrgeri, quibus fœdus maritimum promoueret; Ferdinando Regi in Pannonia Turcicis armis atrociter vexato subueniret; Polonia Regi contra Scythas opitularetur: Ab eodem Pontifice tunc efflagitasse subsidia Fredericum Palatinum, ut eas ditiones recuperaret, quas sibi à Christierno Rege Daniæ hæretico occupatas conquerebatur: Simul etiam eius opem implorasse Catholicos tum illius Regni, tum Noruegiæ ac Sueciæ, contra impetum memorati Christierni & Gustavi: & tamen oportere tunc pariter sumptum suppeditare pluribus Legatis, qui de pace agerent, & quæ celebrando Concilio opus essent largè pararent. Si cui verò luberet exactam Pontificis per eos annuos prouentus rationem curiosius nosse, eam comperiet in narratione Soriani, Oratoris Veneti, sæpius à nobis memorata, quæ duo ac ducena scutorum milia non excedebat; è quibus plus dimidio trahebatur ex concessorum facultatum pretio, ac venditione illorum munerum, quorum

rum fundus maiori ex parte gratiosi atramenti fructus est.

Opponet quispiam, Pontificios redditus copiosius redundaturos, si accuratius procurarentur. At equidem cedo Principatum paris amplitudinis, in quo hæc accuratior procuratio exerceatur: quod si nullus est, hominum conditio, non Pontificum incuria incusetur. Opponent alij ea quæ Pontifices consanguineis largiuntur. Hoc in genere heroica præsentis Pontificatus exempla amplam mihi libertatem loquendi de præteritis largirentur: hinc ego, non ex vlla humana ratione, sed ex ipsa solum æquitate, ne plus iusto mortuis detrahā, pro certo affirmo, peccatum quidem in eo, sed multis partibus minus, quàm seu populorum error, seu maleuolorum calumnia confinxerit. Ceterum parem huic Principatum proferant, in quo non sæpè contingat, à Principibus plura profundi in gratiosos administratos, quin plerumque dissipari in homines, solum fauore non merito vel utilitate domini commendatos, quàm ea, quibus Pontifices consuevere suos remunerari, qui non modicam curarum partem sustinebant, & inuidiam Principatus quasi hereditariam adhibant. Quod si nusquam est, sanctè Deum exorent, vt S. Petri spiritus, qui hodie perstat, eius animet successores: sed interim metuantur leges huius Imperij, vt hominibus destinati ex Adami labe profectis.

10 Mihi sanè de legum relaxationibus affirmare licet, Pontifices multis ab hinc annis ita constituisse, vt quidquid pecuniæ inde collectum est, pios in vsus conuerteretur.

Alia quoque corruptelarum genera numerabantur. Concessa scilicet multis post solennia vota Religiosis facultas deponendi habitum, seque ab obedientia subducendi: nunc verò citra summam necessitatem neuti quam conceditur. Permissa potestas matrimonia contrahendi cum consanguineis secundo gradu coniunctis: hæc pariter non sine graui causa indulgetur; tametsi vbi parè id fiat, quid offensionis aut incommodi afferat, non apparet. Altaris deportandi vsus: & hic per vniuersam Italiam desuevit. Redintegratio titulorum simoniacis possessoribus, quæ itidem arguebatur: sed ea in præsentia non impertitur, cum, vt loquuntur Canonum periti, *Simonia realis* præcessit, neque pariter impetrari solet in ceteris eiusdem criminis generibus, nisi interdum in conscientia foro, quando vitium ita latet, vt nec probari possit, nec infamiam parere: satius quippe tunc est, delinquentium animos ad quietem componere, quàm ad salutis desperationem adigere; vnde enormia quæque in iis hominibus erumperent, quibus alienæ salutis procuratio deman-

V u 2

deman-

1537.

demandatur. Ibi demum reprehenditur immutatio supremæ decentium voluntatis: sed quamquam è re publica sit, vt huiusmodi potestas in quouis supremo Principe insit, quandoquidem mortui reuiuiscere haud possunt, vt pro variis quæ superuenerent conditionibus rerum, diuersa statuunt; ac præterea legis beneficium sit, posse dominium exerceri ab homine, adhuc quadamtenus domino earum rerum quas inter viuos reliquit, cum è viuis decessit; tamen conetur quispiam hæc Romæ impetrare, qui eius ad ea nimiam facilitatem vituperat, & se vtique falli animaduertet. Hæc erant quæ ad reformandam seu vitam, seu potestatem Ordinis Ecclesiastici pertinebant. Commendabatur insuper, vt ab Academicis impiæ doctrinæ arcerentur. Qua sanè in re, modò Pontifex liberam admoveat manum, timendum non est, ne Quæsitorum Fidei solerti operi huiusmodi toxicis Ecclesiæ pascua non perpurgentur.

Itaque si dissertationem illam historiæ suæ Suauis inseruisset, vindicatio Concilij ac Pontificum ab eo fuisset inserta, qui de præcellentium virorum consilio, Ecclesiam Aulamque, quoad fieri poterat, emendarunt. Sed effatum quoddam Philosophi ibi prolatum, mirum, Legum relaxationem Reipublicæ cladem esse, eo lenius quo prudentes illos censores accepisse arbitror, verum est; contra verò generatim acceptum, falsissimum. Vero consonat, si sermo sit de relaxationibus, vel adeò crebris, vel adeò facilibus, vt lex in tabulis potius, quàm in moribus viua persistat; tunc enim earum reuerentia in contemptum degenerat; sed veritati plurimum dissonaret scitum illud, vbi prohiberet in Republica quæcumque legum laxamenta. Eas quidem nullo pacto laxari fas est, quas Natura, cuiusque Auctor animis insculpsere: si reliquarum firmitas adeò necessaria fuisset, earum prætermissio vitio vertenda esset Legislatori supremo, qui hominum imbecillo consilio eas sancendas reliquisset. Disputat Philosophus, * an magis conueniat Rempublicam regi legibus vniuersè latis à Fundatoribus, an sanctionibus ad euenta singula editis à Magistratibus. Tria pro priori parte afferuntur emolumenta. Ea sunt: Leges constitui absque animi perturbatione, diuturni consilij maturitate, & ab hominibus selectioris prudentiæ. Pro altera parte adducit, non posse à Legislatoribus præuideri conditiones cunctis postea euentibus adfuturas. Vtraque opinio in eo certè conueniet, quòd lex omnibus communis plerumque vim habeat; at per aliquam occasionem liceat eiusdem derogatio. Præterea vsque adeò humani est ingenij in veritatem ferri, vt semper operæpretium sit, leges seueriores præscribi, quàm Legislator

* Vide præfatum 3. Politic. c. 12. & primum Rethor. c. 1. & 13.

latores seu optauerit, seu sperauerit obseruandas. Hinc fit, ut earum rigor molliatur, vel conuiuendo, ubi modicè peccatur; at hoc ipsum legis auctoritatem obtundit, redditque subditos ad peccandum proniores: vel indulgendo decentes ac moderatas earum relaxationes; quod imperantibus subditorum reuerentiam ac beneuolentiam simul auget, simul in subditis innocentiam fouet. Ut multa in vnum congeram, iustitia gratiae expers, est misera inferiorum conditio.

12. Risu quidem excipendum est, quod hic addit Suauis, veluti à quibusdam sagacioribus animaduersum: Exemplum earum legum fuisse transmissum à Pontifice per Scombergium in Germaniam, ut amulis persuaderetur, Romae dari operam illi rei, postea verò eo inuito typis editum. In variis Pauli III. mandatis, quod primum reperi, est, ne ea de scripto traderentur: mox enim haereticorum typis impressa ea proditura fuisse; & si quid Aulam Romanam tangeret, illicò exprobratum iri, prout Adriani monitis à Cheregato Norimbergam delatis acciderat: nec Romanae Aulæ vitia proferenda, ut euitaretur quod obrigerat Melitio, ad Saxonem à Leone misso, cuius narrationes quam faceret, tam inconsultè ab eius popularibus acceptae sunt, quasi luculenta testimonia Aulæ Romanae, atque pro huiusmodi in Wormatiensibus Comitibus exprobratae. Nec alia de causa semper in Senatu statutum, ea documenta clam habenda, & per opera potius quam per leges complenda. Et quod spectat ad memoratam Cardinalium disputationem, in manus mihi incidit Aleandri Legati Epistola ad Coclearum, * in qua sic loquitur: *Multa haberem scribere de Republica, sed mali custodes estis rerum arcanarum. Consilij Cardinalium promulgatio cum inuictina Sturmijs, manibus hominum teritur, antequam vel ab auctoribus edita, vel executioni fuerit demandata: quod palam facit, eam dissertationem alicui Catholicae partis Germano conceditam, ut quid de ea sentiret exponeret, & ab eo non satis celatam ad aduersarios emanasse. At Diuinâ prouidentia effectum, ut ea monita prodirent in medium, quò reuerà cunctis paterent penitiora vulnera regiminis Ecclesiastici per summam diligentiam perquisita, & liberè ac sincerè proposita à censoribus, incomparabili studio Religionis sapientiæque praestantibus, fuisse non dogmatum falsitatem, non sacrae Scripturae deprauationem, non legum iniquitatem, non calliditatem politicam sanctimoniam fucatam, non vitiorum impunitatem, quod Lutherani oblatrabant, sed nimiam indulgentiam in delictis persequendis, vel in abrogandis iis mandatis, quae multò licentiùs abrogauit Lutherus,*

Vu 3

rus,

* Vienna
26. Iulij
an. 1539.

1537.

rus, cum ea Wittembergæ publicè concremauit, suosque affectas eorum obseruatione prorsus absoluit. Neque, ut ostendimus, seuerâ illa Præfulum consultatio perinde se habuit, ac Medicorum Chirurgorumque consilium, quod frustra ægroto præscripserit salutaria pharmaca, quæ ab eo postea seu delicate reiecta, seu negligenter ommissa. Quidquid tunc emendatione dignum habitum fuit, pro viribus humanæ conditionis emendatum nunc cernitur, imminuto bona ex parte Pontificiarum concessionum usu, adeoque imminuta illâ duplici bonorum adeptione, ex qua solum Principatus videtur optabilis, auri videlicet & gratiæ.

CAPUT VI

Pontificis Nicæam profectio ad duos Reges conciliandos. Legati ab eo Vicentiam missi. Noua protrahendi Concilij necessitas.

IN comperto erat, haud satis futuram ad perditos recuperandos, morum integritatem in Romana Curia, nisi Principum terror accederet. Alterâ populis simplicitate deceptos allicere poterat; altero Proceres ambitione tumultuantes coerceri oportebat. Et huiusmodi terror incuti non poterat à duplici quantumvis valida potentia, alterâ ab altera per mutuum certamen debilitatâ. Expropter quàm posset maximâ sollicitudine Pontifex adhibebatur duos Reges ad concordiam cohortari. Captâ igitur opportunitate induciarum, quæ quasi quædam nubium explicatio videbantur ad formam Iridis excipiendam, * Legatos destinauit, qui de pace atque Concilio agerent, Iacobatium Cardinalem ad Cæsarem, & Pium Cardinalem Carpenssem ad Galliæ Regem, apud quem munus Nuntij gesserat; ac per eosdem dies * misit Episcopos, Rhegiensem ac Veronensem, qui Veneto Senatui grates agerent, ob concessam Synodo Vicentiam, simulque ibi pararent quæ illi cogendæ opus forent. Interim Romæ consulebatur, an expediret, ut confectum ipse Pontifex Vicentiam se conferret. Videbatur ex vna parte id opus esse ad præstanda de Concilio promissa palam exhibita, confirmandamque Pontificiæ voluntatis efficaciam: ex altera vero ea decesse, quæ ad illud celebrandum necesse erant, nondum pace compositâ. Quod si Pontifex ipse ibi adesset, nec eum vel antecederet, vel subsequeretur Præfulum Oratorumque frequentia, seipsum obiecturum fuisse ludibrio, quasi leuem in adeundo, & spretum in imperando.

Consultius ergo visum, ut præmissis Vicentiam suis Legatis, præ-

* 19. Octobris 1537. ex Actis Consistor.

* 5. Octobris in Actis Consistor.

lām faceret, quantum in se erat, nihil omitti quo min⁹ Concilium inchoaretur; simulq̃ue, ne suo labori parcere pro re Christiana videretur, Subalpinam & Insubrium oram adiret, vbi Franciscus Rex ex occasione proximi belli morabatur, & quā Cæsar transiturus erat, vt e Germania in Hispaniam traiceret, ibique vtrumque alloqueretur de pace inter se firmanda, & inchoando Concilio: quibus ex voto cedentibus, inde Vicentiam illicō peteret. His itaque in Senatu decretis, * Legati ad Concilium selecti tres ex Purpuratis, Campeggius, earum rerum experientiā in primis præditus, Simonetta, Canonum peritiā insignis, & Aleander, non min⁹ rerum intelligentiā quā exercitatione præcellens: vnde in eodem Senatu, in quo illi commissā legatio, fuere simul cum eo adhibita duæ illæ ceremoniæ, quæ per duos congressus in Purpuratorum inauguratione haberi solent, & imponendi, & abrogandi silentij. Post triduum Pontifex Nicæam profectus, vbi sperabat se duos Reges ad colloquium adducturum. Statim ac Placentiam peruenit, literas accepit à Legatis Vicentiā, significantibus, nullum ibi Episcoporum conspicui: quare ne contemptui exponeretur auctoritas Pontificiæ ac Legatorum, qui intra quinque dies solemini pompâ urbem ingressuri erant, auspicaturi Concilium, statuit in Senatu, * inaugurationem Synodi intelligendam esse protractam ad diem per se præstituendum, adeoque non posse ante illum diem inchoatam censeri; euulgauitque de ea re diploma, ^b admonitis festinè Legatis, ne quid solenniter ^c agerent.

Paulus iter profectus, cum Cæsare 18. Maij prope Saonam; deinde cum Rege extra Nicæam ad colloquium venit; ibique Senatū habuit, ^d in quo ad rem assidue promouendam tres Legatos sacri Collegij nomine constituit, qui vltro citroque eos Principes, quos e re visum fuisset, adirent. Hi fuere tres Purpurati, Cupis, Senatus Princeps, Ghinuccius, & Cæsarinus. Mensē vnum per ea loca versatus est Pontifex, modò cum Cæsare, modò cum Rege sermone habito. Nequit inter eos pacem componere, sed inducias in decem annos firmavit, haud tamen impetrare vquam potuit, vt illi simul congredierentur: quamquam postea regresso Paulo id euenerit prope Aquas mortuas; Gallus enim prius suapte sponte in manus Cæsaris sese tradidit, cymbulā vectus ad illius naues. Postea verò Cæsar in Regis manus, ad eum terrâ progressus, biduumque apud illum commoratus. Id actum est per mutuam amoris significationem, patefactâ à Carolo voluntate gratificandi Francisco Regi, & cum eo pacem sancienti, redditisque pariter à Rege promissis Cæsari

* 20. Martij, vt in Actis Consistor.

a 24. Aprilis 1538. in Actis Consistor.

b Quod incipit. Rom. a. nus Pontifex, eadem die.

c Hæc mandata perueniunt Vicentiam

28. Aprilis, vt constat ex responsione Aleandri ad Cardinalem Ghinuccium, Diplomatum Secretarium.

d 5. Iunij 1537. ex Actis Consistor.

oria
Trid.
1
V

1538.

Cæsari opitulandi, tam ad hæreticos subigendos, quàm ad Turcos propulsandos. Qua de re consilia ibi inita à Cardinali Lotharingo & Comestabili Momorantio ex parte Regis, & à Cotto & Granuellano ex parte Cæsaris; conuentumque in eo est, vt memorati Administræ & Oratores, vtriusque Principis negotium agerent absque solemniori congressu strepituque; & Rex interim denuntiaret transfugis à Fide, se in sinceram cum Cæsare amicitiam rediisse; eosque vehementer hortaretur ad reconciliationem auctoritate Pontificis habendam. Hæc omnia primùm ab Aquis mortuis scripsit Carolus, deinde Vallisoletò à Ferdinando Regi confirmavit.

^a Misit exemplum Legatus Alexander Vicenti ad Pontificem, 2. Nouembris 1538.
^b Alexander Vicenti ad Pontificem, 12. Augusti 1538.
^c Ioan. Baptistæ Adriani lib. 2. Hist.

Verùm tam studiosus vtriusque congressus ad Pontificem per suos Nuntios impigrè delatus, tamquam ob signata subscriptio amicitie paternis eius monitis contractæ, satis non fuit, vt sagacem illum senem spe lactaret firmæ concordie inter eos Principes pertitura; ^b qui tum ex physicorum, tum etiam multò validius ex politicorum sententia amicitie impotes^c censcebantur. Et sane ad colligendum illud Cæsarem adduxerat non tam voluntas quàm casus, eius triremibus tempestate iactatis, postquam à Pontifice digressum Barcinonem petebat: nec alia ex causa tunc facilius ad id se fluxit, quàm ante profectionem Pontificis, nisi quòd eo pacto res in mutua humanitatis officia erat abitura citra pactionis actionis necessitatem; at è contrario sequestri tam venerabili presentia placere cogi videbatur ad pacem iis conditionibus componendam, quas Gallus postulasset, & Pontifex pro quiete publica suafisset. Nihilominus haud omisit Paulus rem læto animo ad Senatum referre, & actis^dque solenniter Deo gratias edere publicæ gratulationis argumenta: ipsam enim significationem credendi quippiam, vel non credendi, interpretantur homines tamquam ab eiusdem rei desiderio vel auersatione profectam.

^d 29. Iulij ann. 1538. in Actis Consistorij Diarium Blasij Cæciliæ 5. Augusti 1538. e Ioan. Baptistæ Adriani lib. 2. cit. & alij.

Duo hinc in Paulo III. carpit Suavis. Alterum est, quod ab aliquo scriptorum illius ætatis accepit, ^e causam suscepti Nicæam tenneris fuisse non tam Christiani generis pacem, quàm Mediolanensem ditionem familiaræ suæ impetrandam, vtrique Coronæ exhiberi illius Principatus nomine clientelâ. Equidem vt libere loquar, pertâuerim, libenter id Pontificem consecuturum fuisse, cum intelligeret, simul in eo coalescere & proprii sanguinis, cuius erat studiosissimus, commoda, & Reipublicæ vtilitatem, Italico ibi Principe constituto. Sed fidenter affirmare mihi licet, lectis intimis & accuratissimis illarum rerum monumentis, cuiusmodi sunt mandata à Pau-

1538.

à Paulo tradita cùm suis Nuntiis Legatisque, tum Farnesio Cardinali nepoti suo, semel ad Carolum missi, & iterum ad vtrumque Principem, ac literæ vtrò citroque per eam occasionem perscriptæ: perfectis, inquam, iis omnibus, quæ tunc Pontifex in suæ familiæ gratiam agitauit, ne verbulum quidem à me compertum, quod ad comparandam suis Mediolanensem ditionem spectaret, etiam in rerum conditionibus magis quàm id temporis ad hoc ipsum opportunis; quales erant post connubium Octauij Farnesij cum Margaritha Austriaca: adeoque cùm eiusmodi concessio collatura fuisset Cæsari & amplitudinem filiæ suæ, & suorum posterorum dignitatem. Quin vbique comperio, semper à Pontifice iniunctum singulis Ministris, ipsique nepoti, cùm pacis necessitas vrgeret, quò & Othomanno resisteretur, & hæretici deprimerentur, nec ea, nisi traditâ Francisco Regi Insubriâ perfici posset, Cæsarem rogarent atque obtestarentur, ne grauaretur hac magnanimitatis hostiâ tamquam incolumitati Christianorum, & Religionis emolumento litare. Verum, vt etiam fides iis porrigatur, qui non aliâ notitiâ, quàm ex opinione vulgari semper ad deteriora procliui, arbitrantur studuisse Paulum suis Mediolanum conquirere; certè inficiari nemo poterit, eum tam altæ cupiditati tam strenuè temperasse, vt accuratius publici quàm priuati parentis partes expleuerit. Satis enim intelligebat, vnicam rationem Insubriæ impetrandæ à Cæsare (penes quem eius concedendæ potestas erat, eiusdem quippe possessorem ac dominum supremum) futuram fuisse, si à proposito neutri parti adhærendi discederet, de quo adeò querebantur Austriaci. Qui medius inter duos hostes æquè perstat, sperare quidem quietem vtrîque potest, eximia beneficia ab alterutro sperare non potest. Quin vti animi perturbatio cognitionem decipit, & tepidus calenti manui frigidus, frigidæ calidus videtur; ita qui æqualiter in medio pedem figit, vtrique partium suspectus euadit, quasi alterius studiosus. Erat etiam Clementis exemplum, qui partes Cæsaris apertè secutus Florentiam obtinuerat.

Quod si tot legationes, tot sumptus, tot officia, tot itinera, tot res per eas curas confectæ parum valent ad persuadendum in Paulo III. pacis ac Religionis studium, quicumque certè in terris labor frustra suscipitur, quo præclari nominis fama comparetur.

6 Sed hac in re possum equidem accusationem euertere oculato teste omnem exceptionem superante, cuius dictum latere Suauem haud potuit, adeoque malignæ fraudis eum redarguit. Num fortè non legit narrationem Nicolai Tepoli, qui Orator à Senatu Veneto

Pars I.

Xx

neto

1538.

* Apud Bar-
berinos.

neto ad ea negotia peragenda missus, Regum pacificationem de sua Reipublicæ voluntate omni studio promouit, omniumque arcum-
rum conscius fuit? Hic itaque in illa accuratissima narratione non
modò numquam indicat agitatum à Pontifice de Insubria Fara-
siis impertienda, sed refert, eundem per summam efficaciam stu-
diuisse Cæsari persuadere, ut illam Aurelianensi Duci concederet.
Insuperabilis quæ obstitit difficultas, in eo erat, quòd volebatur
vna parte Cæsar, ut eius concessionis effectio tres annos protrahere-
tur, donec Ferdinandi fratris sui filia ætatem pertingeret, quæ cum
Aurelianensi coniungeretur, Insubiâ interim penes amicum depo-
sitâ, acceptisquæ à Rege suppetiis in Turcam, & officiorum ope in
Protestantes. E diuerso Rex abnuebat, præsentem suarum rerum dis-
pendio, amicorumque iacturâ spem futuræ accessionis emere,
hinc verò recusabat Cæsar præsentem Mediolani iacturâ spem Gallicæ
auxilij fauorisque mercari. Inter hæc difficultates utrimque in-
eluctabiles, ait Tepolus, præ se tulisse Pontificem tam studiosam
boni communis voluntatem, tam liberam parentis, & Christiani
animi sinceritatem, ut ab utroque Principe quemcumque vaporem
diffidentiae prius de se conceptæ planè depulerit, suspensionemque
in fiduciam verterit. Affirmat quoque, Pontificem ardenti huiusce
pacis desiderio posthabuisse cuncta corporis incommoda, senectutis
morbisque confecti, cunctasque Maiestatis offensiones, cui haud par-
exhibita, præsertim à Sabaudia Duce, reuerentia fuerat, ut qui pol-
licitus illi Nicææ arcem, in qua & ipse diuerneret, & in colloquium
Reges exciperet, reipsâ postmodum eam denegauit, ob suspensionem
ex militia externa inducenda excitatam. Vnde Paulo, nolenti alio
pacto urbem ingredi, necesse fuit in Cœnobium extra Nicæam se
recipere. Quod Pontificis rei que agitæ incommodum, ut asse-
rit Tepolus, viam strauit induciarum sanctioni, quas prius Carolus
diuturnas, Franciscus breues recusabat. Ipsarum siquidem diutur-
nitati repugnabat antea Cæsar Sabaudj gratiâ, qui oppidis à Gallo
occupatis interim priuabatur, at ubi postea sensit, auctoritatem
suam tanti apud Ducem non fuisse, ut ab illo tam æquam gratifica-
tionem Pontifici impetraret, prout se posse considerat, ac se velle
declarauerat, statuit vicissim longas inducias voluntati auctoritati-
que Pontificis concedere, posthabitâ Sabaudj utilitate.

Alterum quod super hac re in Paulo Suauis arguit, Concilium
spectat. Ad hoc ipsum intelligendum scire oportet, cum Pontifex
ab utroque horum Principum quæsiisset, ut Antistites, qui tunc
erant in eorum comitatu, ad Synodum mitterent, mox verò reli-
quos

* Genue
28. Iunii
1538 ex
Actis Con-
sistor.

quos suarum ditionum, moram ab utrisque postulatam, causantibus, nec decere alteros tam arduum opus solos aggredi, nec alteros ad maturè conueniendum præstò esse: proinde rursus à Pontifice Synodum Romæ prorogatam vsque ad futurum Pascha, * disertè asserente, id fieri tam in gratiam Cæsaris & Ferdinandi fratris, quàm Regis Galliarum; cum ita se subtraheret à calumnia vitandi Concilij quali Pontificiæ Monarchiæ periculosi. Edixit etiam, non idcirco putandum prius diploma Placentiæ editum per ea abrogari: quibus significabatur, tamen si eius inchoatio vsq; ad Pascha traheretur, non idcirco ipso Paschatis die ut inchoatum censendum, absque noua denuntiatione Pontificis; quandoquidem fieri poterat, ut ex variis rerum euentis ne tum quidem è Republica foret eius inchoatio.

8 Hic verò Suauis autumat, Paulum huic duorum Principum petitioni adeò se promptè flexisse, ut non tam alienis votis indulgere, quàm proprio satisfacere videretur. Sed in hoc pariter eundem mendacij reum arguit Tepoli narratio; in qua non solum nulla eius rei mentio fit, sed contraria planè habetur, ubi affirmat; Cum inter pacis conditiones proponeretur, ut Rex Galliarum Concilio consentiret, haud illum id Cæsaris impulsu agere, sed in Pontificis gratiam voluisse. Quòd si Paulus non se durius gessit concordie Regum petitioni protrahendi Concilij, nonne Suauis animaduertebat, esse prudentis consilij ad retinendam & auctoritatem & beneuolentiam, haud obfirmatè iis repugnare, quæ inuito petitore impedire in potestate nostra non est, cum spes non suppetit hominem à petitione dimouendi? Quid amplius effecisset Pontifex, si firmus in festina inchoatione Synodi perstitisset, nisi palam ostendere, in eo sibi potestatem impotentem inesse, eosque Principes impelli ad id per seipsos exequendum, Pontifice apertè repugnante, quod tunc ab ipso tamquam beneficij loco poscebant? An fortè id æquis titulis non petebatur? Rationes audiamus, quas Pontifex attulit inter mandata suis Legatis præscripta.

* Extat in libro Archiuij Vaticanæ, relicto ab Aleandro, cui titulus, *Littera Italica ex Legatione mea tertia Germanica*, in quo libro sunt etiam scripturæ ac Litteræ Aleandri infra citandæ.

9 * Prima fuit: Ab illis Regibus affirmari, se libenter Synodo interfuturos: sed cum diu ab illa quisque Regia belli causâ abfuisset, opus esse domum redire, & aliquamdiu sua negotia ibi componere.

Secunda: Cum ad tempus induciæ solum inter eos confectæ fuissent, nondum pax perpetua, quæ uti inter eos conuenerat, missis Romam utriusque Oratoribus agitanda erat, ubi Pontifex eius sequestrum ageret, rei euentum præstolandum: etenim stabilità pace Concilium proculdubio solemniori frequentia, accuratori solertia, defæcationi securitate, vberiori fructu celebratum iri.

X x 2

Tertia

1538.

Tertia erat: Cum immineret præualidus Turcarum impetus, vniuersæ Pannoniæ minitanti, eorum conatus nervis omnibus reprimendos. Proinde Episcopos tam Germaniæ quàm Pannoniæ, eosque præcipue, qui profanis pollerent ditionibus, defensionem operam impensuros, adeoque partem adeo nobilem Insularum Concilio defuturam.

Quarta: Ex pluribus acerbisque dissidiis inter Germaniæ Proceres gliscentibus, difficilem tunc videri huiusmodi Conuentum, & importunum; quapropter satius esse, illorum concordiam exspectare, cuius spem non inanem Carolus ac Ferdinandus faciebant.

Postrema: Cum duos iam menses Legati Vicentiæ consumpserant, nullum ibi Episcoporum visum, nec proximi illorum aduentus indicium haberi; quod non solum vtilem, sed necessariam quoque dilationem ostentabat.

Num fortè hæ rationes parum ponderis præ se gerunt? Sedes omnes mittamus. Nonne diu erat, quod tres præcipui Principes in eam petitionem conspirarant? Quis ardentius Carolo Concilium exoptauerat? Quà penè dixerim importunitate ad illud convocandum Pontifices extimulauerat? Cuiusnam magis quàm Cæsaribus interesse videbatur ea præstare, quæ tot flagrantissimis totius Germaniæ postulationibus sponderat? Cum igitur idem prohibitionem deposceret, nullus erat dubitationi locus, quin vel nequeret, vel parum congrueret id temporis Concilium cogi. Enimvero

* Germani tam prius auidi festinati Concilij, per eam occasionem ne vnam quidem linguam gerere visi sunt, quæ de prorogatione mutiret.

CAPUT VII.

Censuræ ac mulctæ à Pontifice in Britannia Regem promulgatæ.

EGerant ad ea usque tempora Pontifices cum Rege Britannia, seu cum corpore tabefacto quidem, at delicato, cui læta medicamenta essent adhibenda, opem non vim inferentia, præstolando temporis beneficio accommodata. Sed experientia iam spem consumpserat, adeoque pariter timorem; cum illi nihil hostilium in mentem cadere videretur, quod in Ecclesiam non exaceret. Duo capita, quæ in maxima fuerant apud Anglos reuerentia, præcidi iusserat, Cardinalem Rossensem ac Thomam Morum, ab ipso, cum castus regnaret, ad summos gradus euectos. Maiestas crimen erat, noluisse hunc Nabuchodonosorem adorare tamquam Christo

* Variæ Literæ Alexandri Legati, & Mignanelli Nuntij in Germania.

Christi eo in Regno Vicarium. Paribula perfuderat innocenti cruore integerrimarum Matronarum maximè spectabilem, Cœnobitarum virorum in literis summè præstantium. Aduersus Polum Cardinalem, qui præter affinitatis cum eo coniunctionem, ceu agnus præ mansuetudine habebatur, eratque omnium virtutum exemplar, tam atrociter insaniit, vt insectationibus, quas memorauimus, nondum satur, cum ille Parisiis Cameracum confugerat, obtulerit Cameracensi Senatui multa militum millia vsque ad exitum belli, modò sibi hominem dederent. Et sanè impendebat Polo ingens vitæ periculum, nisi Cardinalis Leodiensis illi præstò fuisset tamquam Angelus ad custodiam. Tempa per eum direpta, sacra Cœnobia profanata, Religiosi Ordines eiectione, nomen Romani Pontificis horrendis execrationibus infra ipsum Luciferi nomen proculcatum. Vbi Pontifex Concilium indiceret, illi eò Regis diræ in illud concrepabant tamquam in sacrilegum ac tyrannicum. Vbi ex necessitate ipsum protraheret, alia rursus diræ perstrepebant, quibus prorogationis consilia ceu fraudes damabantur. Ad summam, nihil Henrici similis quàm Suauis, in lacerandis Pontificum rebus gestis, in iisdem carbone stygio expingendis, in Christi Vicario odiis prosequendo, quantum satanas Christum odit.

Postremum eò impietatis præceps abiit, vt vel Ethnicis abominandus videretur, nec vilius excusationis capax, tametsi in astu furoris & in hostem recentem excandesceret: & tamen rabiem Henricus exercuit animo sedato (si quid vnquam sedati ab intestiniis furis eius animo concessum est) & aduersus Diuum antiquâ Religione cultum. Id planè egit, cum in cadauera immaniter sæuiit: & quoniam S. Thomas Cantuariensis Antistes, pro tuenda Ecclesiastica dignitate contra Henricum Secundum martyrium fortiter tolerauerat, hic verò postmodum Martyris ossa veneratus, voluntariâ pœnitentiâ sese abiecerat, veniamque ab illo lacrymabundus flagitauerat, Henricus Octauus illius ossa manu carnificis comburi iussit, cineresque in fluuium proiici, & habitâ in ipsum iudiciariâ quæstione, sollemnique latâ sententiâ tamquam in perduellem, venerabilem eius memoriam deturpauit; addictis fisco Regio tamquam patrimonij bonis, Templi ornamentis, quæ ob illustria Viri miracula ab annis quadringentis fidelium pietas illi sacrauerat. Re tulit hæc enormia scelera Pontifex ad Purpuratorum Senaturn * eo die quo ibidem egerat de habenda morum emendatione; destinauitque ad consulendum super ea re viros spectatissimos, Ghinucium,

* 25. Octobris, vt in Actis Consistor.

1538.

cium, qui tunc Pontifici ab Epistolis erat, & Campeggium, utrumque rerum Anglicarum peritum, Contarenum, omnibus planè rebus eximium, instructumque prudentiâ Patriæ suæ, supremæque eius arte magistræ, & Caraffam, studio Religionis, integritate viri, & Aula Regiæ, præsertim Londinensis, experienciâ probatissimum.

Iam verò apud se reputet unusquisque, an vlcisci tot crimina, à postolicæ Sedi, Iustitiæ ac Deo iniuriosa, post tantam tolerantiam ac lenitudinem, tantumque consultationis, fuerit *prudenter patientiam abrumpere*, uti Suavis loquitur. Censebant Vaticani Senatores, animaduertendum in Henricum gravissimo damnationis rigore aliàs à Romanis Pontificibus adhibito, videlicet censuris, Regni iuris abrogatione, ac præterea Catholicis commercium cum eo eiusque asseclis interdicendum: atque id ita peractum per diploma die 27. Decembris eodem anno, misso priuatim Polo Cardinali ad Cæsarem ac Franciscum Regem, qui eos inflammaret ad abrumpendam quamcumque cum Henrico communionem, edoceret, & cetera, quibus Britannia indigeret.

Henrici tam impia facinora plausu quidem excipit Suavis, scribitque, molestiorem accidisse Pontifici detractum sancto Thomæ cultum, quàm oppugnatam in se potestatem Synodi conuocandæ, siquidem sacris honoribus hominem spoliare à Pontifice inter Cælites iam relatum, idem erat, ac ingens arcanum patefacere. Sed dictum hoc multis erroribus permixtum est, amaro liuoris succo dilutis. In primis Rex, qui Pontifici Ecclesiæ supremum Principatum pernegat, ac sibi arrogat, uti Henricus ad eam usque horam præstiterat, proculdubio longè ampliùs illi detrahit, quàm auctoritatem hominis inter Cælites adscribendi; cum & eam illi detrahat, & simul reliquam omnem supremam Pontificis potestatem, planeque ipsum redigat ad Antistitis priuati conditionem. Secundo, oppugnatio Summi Pontificum Principatus, potestatisque Oecumenicæ Concilia conuocandi, ad id usque temporis ab Ecclesiâ Romana damnabatur tamquam hæresis, Fidei fundamenta commouens; sed non hæresis damnabantur ab eadem Ecclesia auctores, qui affirmarent, posse Pontifices falli in deferendis alicui Cælitum honoribus, quippe quod ad factum merè spectaret: quam opinationem suis in libris in lucem editis Caietanus paulò ante asseruerat, tametsi damnaretur tamquam temerarius atque impius, quicumque affirmaret, in hoc vel illo inter Sanctos adscribendo erratum reipsâ fuisse. Verumtamen nunc eiusmodi opinio passim refellitur, cum censeatur pertinere ad ipsam Dei prouidentiam, quæ semper Eccle-

Ecclesiæ suæ præstò fuit, ne illam in re tanti momenti decipi sinat. Tertio loco: Nónne Suavis animaduertebat, damnatâ sancti Thomæ memoriâ eo nomine, quòd supremam Regis potestatem Ecclesiasticam oppugnasset, damnatam pariter iri sancti Ambrosii, memoriâ, quòd ausus fuisset supra Imperatorem Theodosium exercere potestatem; & S. Ioannis Chrysostomi, quòd in Eudoxiam Augustam suæ quoque auctoritatis nervos intendisset? Ac demum, si Regi liceat veneratione spoliare aliquem è numero Sanctorum, tot sæcula ab Ecclesiâ concorditer adoratum, idem etiam agere cum quocumque inter Sanctos habito licitum fore; adeoque neque nefas existimandum, erectas Sanctorum cultui aras euerti, eorum sacra ipsa conculcari, solumque generatim ac promiscuè colendos tamquam beatos illos Spiritus, quicumque sint qui cælo fruuntur.

Præterea videtur sibi Suavis Pauli III. imprudentiæ hac in re ludificari valido quasi argumento, vbi ipse addit, Euentu patuisse, quo in loco susceptum Pontificis consilium apud homines fuerit. Sed illudentis vecordia libro superiore * à nobis demonstrata iam est: perinde quasi maioris fuisset prudentiæ se proculcandum nihil obfistendo permittere, quàm incertâ victoriâ certare. Derideat simili argumentatione Philippum II. qui Aurantium, Britannię Rege longè minorem, publicâ sententiâ perduellionis damnavit, & tamen euentus ostendit, quo ea damnatio fuerit in loco habita. Derideat præteritos Galliæ Reges, qui tam sæpè Dynastas sibi beneficiarios ipsorum ditionibus tamquam perduelles spoliarunt, postea verò satius habuere, eosdem sibi reconciliare, auctis in eorum commodum conditionibus. Quis adeò desipit, qui Pontifici tribuendam censet ut Christi auctoritatem, itidem Christi dexteram omnipotentem? Ipsa cæli fulmina non semper scelestos interimunt, semper tamen deterrent, quòd interdum interimunt. At neque fœdera postea cum Henrico à Catholicis Principibus confecta, despectum illius Pontificiæ sententiæ comprobant, ut Suavis argumentatur, cum illi numquam causati fuerint irritam Pontificis in Angliæ Regem sententiam, sed necessitatem extremam, quâ se premi arbitrabantur, quando fœdus cum eo sanciebant. Vt cumque res cesserit, certum est, huiusmodi Pontificum animaduersiones, tametsi quandoque plagam non inflexerint, non idcirco contemptas ab illo Christianorum Principum; quin etiam eorum aliquis Britanno Rege præcellior haud prius potuit firmam capite Coronam atollere, quàm eam Romano Pontifici submiserit.

Neque

oria
y Trid.
1.
V

* Cap. 15.

1538.

^a Literæ
Farnesij To-
lerio quæ ad
Paulum III.
20. Ianuarij
1539.
^b Ex cõpen-
dio Litera-
rũ ex Gallia
21. Ianuar.
1539. scri-
ptis à La-
tino Iuvena-
li, Internun-
tio Pontifi-
cis Extraor-
dinario ad
Cardinalem
Farnesium,
& ab eo ad
Cardinalem
Aleandrum
missis, cuius
manu non-
nulla in
margine an-
notata, re-
posita sunt
in Archivio
Borghesio-
rum.
^c 3. Septem-
bris 1538.
^d De duobus
primis con-
stat ex auto-
grapho Car-
dinalis Far-
nesij, Episto-
lâ ad Alean-
dram, 17.
Decembris
1538. apud
Barberinos.
De tertio ex
Epist. Card.
Aleandri Le-
gati, & Fla-
uij Migna-
relli Nuntij
apud Ferdin-
andum, ab
utroque scri-
pta ad Cor-
din. Farnes-
ium, 20.
Nov. 1538.

Neque id temporis hanc fiduciam Paulus temerè conceperat; ciuilibus quippe tumultibus Catholicorum in Regem humanitæ prorsus exutum, accedebat primò Regis vtriusque diserta compo-
batio, vt ^a Farnesius Granuellano commemorauit. Addebantur se-
cundò promissa Cæsaris, spēsque ^b à Francisco Rege, sicuti vel Sue-
uis testatur, facta, nec certè per simulationem; nam post diplom-
Paulo sponderat, se Legato suo apud Angliæ Regem iniunctu-
rum, vt eodem die inde discederet, quo Cæsareus Legatus disce-
fisset; simulque eam insulam se aggressurum iustis copiis, vbi Cæ-
sar cum Rege Scotiæ suis etiam viribus adesset, quò adempta bello
postea inter se diuiderent, vel nouum illis Regem imponerent.
Quin compertum habeo, noluisse Pontificem, nisi hoc nixum fun-
damento, sententiam proferre. Cùm enim tres ante annos Ferd-
nando Regi significasset quæ meditaretur in Henricum, ob ini-
riam materteræ Cæsaris ac Ferdinandi, vnaque primæ Sedi ab eo
illatam, ^c responsum accepit, videri quidem consilium æquitati cau-
sæ, Regis contumaciæ, & Pontificio Religionis studio consensu-
neum, seque, quod in se foret, peroptare illi præstò futurum ad rem
perficiendam, vt ratio postulabat, non tamen posse fidenter illud
comprobare, nondum perspectâ super eo Cæsaris voluntate. Pon-
tifex verò substitit, dum hic bello Germanico & Gallico distin-
batur: sed cùm postea ab utroque expeditum cerneret, ipsūque
simul cum Regibus Galliæ ac Romanorum ^d benè animatum ad in-
terdicendum cum Britanno commercium, vbi Pontifex sententiam
protulisset, nimis profectò ignauiter audiisset, nisi rem tentasset,
quippe nemo Paulum non incusaret, quasi animus ipsi defuisset ad
curandam igne gangrænâ, ne tam nobile Regnum putresceret.
Enimuerò non ciuili minùs quàm naturali corpori congruit Hippo-
cratis documentum; In extremis malis adhibendam medicinam
dubiam potiùs quàm nullam.

CAPVT VIII.

*Legatio Cardinalis Aleandri in Germaniam ad Religionis
dissidia componenda.*

CÆsar ac Ferdinandus Rex, qui ad id vsque tempus Con-
cilium per summum ardorem efflagitauerant, cùm Pontifex
lentè agere videbantur, vbi iam operi mânus admouebatur,
edocti reipsâ hæreticos Concilio nequaquam acquieturos, intue-
bantur eâ perspicuitate, quam pariunt proxima corpora, verita-

rem oppositarum rationum, quas ipsi expendendas Clemens obiecerat, sed visas eo viuentis minoris ponderis, quasi ab eo profectas qui rem suam ageret. Qua in re plerumque homines peccant, minime intelligentes, huiusmodi Consiliarij non quidem auctoritati fidendum, sed audienda perpendaque argumenta: amor enim propriæ utilitatis, qui ad oppositam sibi veritatem cæcus est, simul etiam ad sibi conducentem Argus est, quare validissima causæ munimenta, quæ Iudici patronus affert, ea sunt, quæ à voce litigatoris rei suæ satagentis accepit.

Itaque cum illi^a futuram prospicerent ex Concilio non reconciliationem hæreticorum, sed proscriptionem futuram, atque ex ea turbulentiores motus pertimescerent, in concordia consilia omnes iere. De illa Cæsar egit Villafraancæ cum Pontifice; vbi conuenit inter vtrumque, b vt Legatus in Germaniam mitteretur Aleander Cardinalis, in quo maior quàm in ceteris ad hæc inerat rerum vsu solertia, magisque Cæsari perspecta. At quoniam si eo nomine legatur vt Lutheranos ad concordiam c reuocaret, meritò timendum erat, ne illorum arrogantia insolesceret, ne Pontificis maiestas abiiceretur, ne eius mercis pretium augesceret, cuius tanta cupiditas ostentabatur; satius Pontifici visum Lucam regresso, tria Legato diplomata tradere: Primum, d quasi secundarium & ex accidente, de Bohemorum conciliatione, ad quam procurandam acceperat à Pontifice ante annum facultatem Moronus Nuntius, & cuius breuissimam abiecerat: Secundum, primum, vnde titulus Legationi inditus, de Pannoniæ rebus; ad pacem videlicet perficiendam, nondum solenniter confirmatam inter Ferdinandum & Ioannem Reges, & ad componendam Ecclesiarum administrationem, quarum Antistites nondum erant Pontificis auctoritate comprobati, atque ad arcendam inde Lutheri pestem Turcarumque tyrannidem: Tertium, de concordia Lutheranorum, quod diploma e tantisper celaretur, dum spes euentus prosperi assurgeret. De hac Legatione, quæ annum expleuit, per supinam negligentiam ne verbum quidem Suauis. Ferdinandus Rex quamuis initio Aleandri electioni plauserit, eumque honorificè ac amanter exceperit; suorum tamen consiliis impulsus, in quorum multis non æquè ac in domino pietas inerat, Romæ per suos Oratores, an etiam Nuntij Moroni operâ; significauit, Aleandrum conflandæ concordia idoneum non videri, quippe Lutheranis odiosum ex præteritis contentionibus, & ob Edictum

Pars I.

Y y

ctum

ij 1538, ad Ioannem Blanchettum, Ministrum Cardinalis Ghinucci, & aliis compluribus, postea ad Pontificem & Card. Farnesium datis. f Epist. Nuntij Moroni ad Card. Aleandrum, 2. Augusti & 3. Septembris, 1538.

1538.

a Epistola Moroni Episcopi Mutinensis, l. 10 Germaniam Nuntij, ad Cardinalem Farnesium, 2. Iulij 1538. & ab eo communicata Card. Aleand. In Archiuo Barberinor. b Ex Literis Caroli V. ad Ferdinandum Regem 12. Septembris, infra citandis.

c In mandatis Hispaniam missis ad Poggium Nuntium à Cardin. Farnesio, 12. Octobr. 1538. & Aleandro communicatis: & mandata data eidem Aleandro sunt, in lib. Instruccioni in Archiu. Vatic. d 14. Iulij ann. 1538. e Ex Epistola Aleandri Vicereti 14. Iu-

oria
y Trid.
1
V

1538. Cum Wormatiense, quasi fulmen in eius officina laboratum, et præterea, quippe ingenio præferuido, ad pugnam quam ad pacem strenuiorem. Quin contigerat, ut in penultimo Purpuratorum lectu, cum Pontifex haberet in animo Aleandrum prouehere, cohibitus fuerit, obtento obstaculo, ne id molestum accideret Ferdinando propter concitatam ab illo inuidiam apud Germanos, hominis impetu exasperatos. Cuius rei factus tunc certior Ferdinandus, grauiter indoluit, admonuitque per literas * Pontificem de re propositæ falsitate, de beneuolentia quâ Præsulem illum eximium prosequeretur, de grata quâ apud Germanos uiuebat commendati nominis memoria, de gaudio quo ipse & vniuersa natio amiceretur, ubi ad primas Ecclesiæ Sedes euectum Aleandrum aspicerent. De hac etiam Regis Germanorumque propensione in auctiorem Aleandri fortunam sæpius in eandem sententiam eidem scripserat Moronus Nuntius. Quare motus huiusmodi quò magis improuisus Legato, eò sanè acerbior accidit; incessitque timor, ne Pontifex Reipublicæ bono magis intentus, quàm priuatæ administri famæ, seipsum altero * suspecto reuocaret. Neque sibi ipse defuit, missis ad Pontificem exemplaribus tam epistolæ Regiæ aliis ad illum scriptæ, quàm iteratæ Nuntij testificationis (à quo hæc aliter sensa, * suum apud animum suspicabatur) de illius nationis erga beneuolentia: unde arguebat, minitantem sibi procellam non aliunde ortam esse, nisi vel à calumniis prauorum Consultorum, quibus religiosissimus ille Rex obsidebatur, vel ab ipso Rege, qui nollet rem agitari à viro dignitate conspicuo, ac literis præcellente, sed ab homine minoris notæ, qui à Pontifice delegatus meram gereret Pontificij nominis speciem, sineretque se duci, quò potius ex humanis rationibus conducibilius existimassent. Illius enim rei tractatio duxerat originem à Ferdinandi desiderio subsidij, sibi * per Germanos conferendi aduersus Turcas; quod cum à Catholicis negabatur, causantibus necessitatem sese contra Lutheranos impetum muniendi; tum ab hæreticis, periculum prætendentibus molestiæ quâ à factione Catholicorum, quâ à Cæsare sibi inferenda. Hinc Brandenburgicus quamdam concordie formam insinuauerat, quâ Lutheranis indulgeretur Eucharistiæ perceptio sub utraque specie, Sacerdotum coniugia, aliaque à legibus Ecclesiasticis laxamenta, veræ Fidei minimè repugnantia.

Citra iactationem significabat Aleander, ex cunctis qui ab Apostolica Sede delegati eam rem curauerant, à nemine præterquam à se fructum decerptum, per opportunam tolerantiam sibi temperante,

* Viennâ
3. Februarii
1537.

* In Literis
tam citatis.

* Ex notis
ab Aleandro
additis ex
emplo citatæ
Epistolæ.

* Apparet
ex citato
exemplo Li-
terarum
Nuntij Mo-
roni ad Car-
din. Farnes-
ium, 2. Iu-
nij 1538.

* Apparet
ex citato
exemplo Li-
terarum
Nuntij Mo-
roni ad Car-
din. Farnes-
ium, 2. Iu-
nij 1538.

rante, & ardentissime rem promouente in Comitibus Wormatiensibus, ubi tot difficultatibus superatis extorserat à manibus omnium Principum Ordinumque Germaniæ validissimum telum, quod simul hæresim percelleret, ac Pontificatum communiret. Se cohibuisse tot annos, ne scriptorum acerbitate Lutheranos irritaret, quibus vti nonnulli Catholicorum, ardore magis concitati, quam prudentiâ circumspècti, bili vulnus exulcerarunt. In Augustano Conuentu, ad quem præpeditus morbo missus haud fuerat, cum propinqua concordie spes euanescere cœpit, Melancthonem suspirasse, *Prinam adesset hic Aleander, quicum sat scio nos conuenturos!* Antistitem doctrinæ & integritate comprobatum excludi à Cœtibus, ubi de Religione agatur, eo solum nomine quod perditis odio sit, haud videri consonum exemplis Ecclesiæ vsu confirmatis: etenim prætextu non absimili agitatum est de excludendo Athanasio à Concilio Sardicensi; & tamen, ne excluderetur eâ constanti Patres obstinuisse, vt septuaginta Episcoporum Arianorum inde secessioni libentiùs tulerint. Atque illius sanè viri præsentia in causa fuit, vt in Occidentis Ecclesia veri Canonès Nicænæ Synodi, doctrinæq; Catholica, vel ipsis schismaticis Græcis consentientibus, perseverent.

Verum hæc Aleandri defensio plus ponderis quam necessitatis habebat: ^a officia quippe Ferdinandi quod ille remoueretur, nec valida nec diuturna fuere. Sub initium rei agitandæ ^b Protestantes Elynachi ad Rhenum coniuncti postularunt à Ferdinando, vt rei transigendæ potestatem Septemuiris Palatino ac Brædeburgico permitteret. Sed vtrique inter Catholicos minùs erat fidendum; alteri tamquam in Pontificem alieniori, ob datam eius fratri repulsam de Eystadensi Ecclesia adiutoris nomine accipienda; tamen si adeo aquis de causis, vt Ferdinandus eam ceu sanctam commendauerit: Alter, vt dictum est, in Fide nutabat; nec modò ipsius frater Luthe- ro palàm adhærebat, sed Septemuir ipse suos populos Lutherana publicè doceri dogmata patiebatur. Dissimulanda tamen ea diffidentia visa est, ne patefacta suspicio tales redderet, quales Catholici suspicabantur. Quare Pontifex per diploma traditum Aleandro de concordia Brandeburgicum laudabat, quasi parentis religiosum studium imitantem in errantibus ad rectam semitam reducendis. Idcirco statutum fuit, à Ferdinando ipsis rescribendum, • haud licere potestatem illis concedere rem conficiendi, donec responsa Caroli rediissent; sed interea curarent Lutheranos ad honestas condiciones adducere. Ipsi quoque Septemuii iam ab ea peritio- ne recesserant, per Lutheranos habita tamquam iniqua & inuidiosa;

Y y 2

solum.

a Epistola
Aleandri ad
Pontificem
Lincio 14.
Septembris
1538.
b Aleandri
Litteræ ad
Pontificem
1. Octobris
& 2. No-
uembris
1538.

• Epistola
communis
Legati ac
Moroni ad
Cardinalem
Farnesium
18. & 20.
Novembr.
1538.

ori
Trid.
1.
V

1538. solumque postularunt, ut plena huiusmodi potestas à Cæsare Ferdinando fratri impertiretur.

* Ex post scripto Literarum Validoletto 21. Septembris 1538. Acceperat hic arcana à Cæsare responsa, nihil se posse illi significatim mandare, nisi prius cognouisset quid demum Lutherani vellent; quid Pontifex indulgeret, cuius & Legati Aleandri consensu & auctoritate cuncta peragenda, coniunctaque pariter Regis Galliarum voluntate, quod causæ fieret propensior. Illud vnum se in præsentia significare generatim, ut per tres gradus ordine procederetur. Primus erat, Ut hæretici ad ritum Catholicorum omnino reuocarentur. Alter, Vbi id assequi non posset, ut illis ea concederentur, quæ neque vel ipsi Fidei obstarent, vel reliquo Christianorum generi offensionem parerent, quod seu in perpetuum, seu ad certum tempus concordarent. Quod si ne id quidem succederet, tertio loco, Ut cum ipsis pacifceretur inducias quàm minimè posset incommodas: rem suapte naturâ haud talem esse, ut conficienda tam breui tempore videretur, quin prius liceret nouam à se responsionem excipere; sed utcumque res foret, esse in potestate Ferdinandi suo nomine spondere.

Creuerat per eos dies inter Pontificem & Austriacos beneuolentia: cum enim è viuis decessisset Mediceus Cardinalis, non sine rumore veneni à Duce Alexandro fratris filio propinati, quod Florentino Principatui ab eo timeret; deinde verò cum interfecto Alexandro fraude Laurentij, illi ex eadem familia coniunctissimi, ad eundem Principatum accitus esset à Senatu Cosmus, ex eodem quidem, sed non ita proximè ortus sanguine; Margarita notha Cæsaris filia, relicta Alexandri vidua, quamquam à Cosmo, quod nouum Principatum firmaret expetita, à parente tamen Octauio Farnesio Pauli nepoti desponsa est, eodemque tempore Romam deducta. Et tamen sui tenax propositi Pontifex, medium se inter partem habendi, in beneuolentia pariter Francisci Regis persistebat; ad quam confirmandam, eo planè tempore quo cœptum erat agi cum Cæsare de nuptiis inter ^a Margaritam & Octauium, nescio quid etiam Carolo consentiente, Francisco Regi propositum de collocanda Victoria Octauij sorore in matrimonium Vandomio è Regis sanguine, qui postea per alias nuptias ad solum Nauarræ confectus, eosque progeniuit Principes, ad quos extinctâ stirpe Valentia Galliarum Regnum deuenit: huic tamen proposito connubio Galliarum frigidius tunc aures dedit. Quin Pontifex adeò se difficilem præbuit in his indulgendis, quæ potestatis erant Ecclesiasticæ, & à Cæsare flagitabantur, ut hic per iocosum aculeum ^b dixerit Farnesio Cardinali,

^a Ex Epistola Legati Farnesij ad Pontif. 9. Febr. 1540. quæ tñ multis alijs extat in Archiuo Barberinorū.
^b Epistola Card. Farnesij ad Pontif. 19. Iunij Tolet. 1539.

dinali, dum posteriori anno in Hispania legationem agebat, Velle suæ se filiæ succensere, vbi melius cum ea quàm secum Pontifex agere videretur. Hic nouus cum Pauli familia nexus, additus vtriusque Austriaci Principis pietati erga Pontificiam dignitatem, eos arctius adstringebat, vt ex animo, ac reipsâ illius auctoritatem gradus sustinere ac fulcire niterentur. At nihil erat conditione temporum iniquius: nam Ioannes Vaiuoda Rex pacis promulgationi obfistebat, nisi prius præstò essent præualida Ferdinandi copiarum Solimannum repulsuræ, qui eâ pace irritatus contra se facturus impetum videbatur; iis autem parandis copiis, assensu Lutheranae factionis opus erat. Hanc verò promulgationem adeò cupiebat Ferdinandus, vt per ardentissimas preces diu Pontificem retinuerit, ne Pannoniæ Præsules confirmaret, vt eo acti stimulo Vaiuodam ad promulgationem pacis stimulant. At Pontifex aliquamdiu moratus, consulendum tandem putauit saluti illius Christianæ nationis, adeoque non modò Episcopos Pannoniæ confirmauit, sed etiam Ioannem, cui adiuuit pecuniâ; tametsi Aleander Legatus aduersaretur, qui pro more administrorum ea præ ceteris spectabat, quæ administrationi suæ prodesse vel obesse poterant. Ferdinandus quidem id acerbè tulit; g non item Carolus, qui de protrahenda promulgatione cum Ioanne conuenerat, h nec de confirmatis Episcopis quidquam i cum Legato Farnesio questus erat.

8 Cum itaque subsidia expeterentur, quò sceptrum Pannoniæ in Austriacorum Principum manibus firmaretur, in præualida offende-
batur obstacula, si Lutheranorum intolerabilibus postulatis ob-
fisteretur: k eorum quippe factio ad peditum triginta, equitum de-
cem millia satis erat, adeoque per Germaniam diffusa, vt l Legatus
cum primò Germaniam adiit, nactus ibi fuerit mille & quingenta
Sacerdotia, curis animarum addicta, Curionibus vacantia ex Ca-
tholicorum Sacerdotum penuria. Serpebat etiam in dies magis ea
lues per summæ auctoritatis capita, quorum spiritu Germaniæ po-
puli, quasi vento frondes, agitabantur. Hæc incrementa non pa-
ram ex eo prouenerant, quòd Ferdinandus, vt per seipsum suum-
que sanguinem sanctissimè Religionem excolebat, seuerèque tunc
interdixerat, m ne quis de Fidei controuersiis cum filiis sermonem
haberet; ita ne Lutheranos à se prorsus abalienaret, Magistratus
ipsis penè prodigus concesserat: n quod sanè impedimento erat, ne

Y y 3

ille

1538.

a Variæ eius-
dem Literarum,
præsertim
19. Iunij
1539.

b Variæ eius-
dem Literarum,
præsertim
15. Martij
& 20. Aprilis
1539.

c Epist. Car-
din. Farnesij
ad Aleandrum
Ostia 1. Maij
1539. quæ
cum reliquis
omnibus ad
ipsum scri-
ptis, & hic
citatur, sunt
cum auto-
graphis in
Archia. Bar-
berinor.

d 30. Maij
1539. in
Act. Consi-
stor.

e Epist. Da-
rantis ad A-
leand. nomi-
ne Pontifi-
cis 9. Iunij
1539.

f Epist. A-
leandri ad
Card. Far-
nes. 23. A-
prilis 1539.

g Epist. A-
leand. 29. Iu-
nij 1539.

h Epist. Nū-
tij Poggij

ad Cardin. Farnesium 13. Decembris 1538. 16. communicata Aleandro. i Epist. Farnesij ad Pontificem Iu-
nio 1538. Tolero. k Epistola Aleandri 28. Decembris 1538. l Epist. Legati ad Pontif. 9. Septemb. 1538.
m Epist. Card. Farnesij Aleandro respondentis Romæ 28. Octobris 1538. n Epist. Aleandri 29. Iunij 1539.

1539.

illecebræ ad amplectendam hæresim, per quas à sensibus & avaritiâ trahebantur, obiectâ supremi Principis offensione coercerentur. Postremò, in Principum animis hæresis inualuerat; etenim eo plene tempore bonorum Ecclesiasticorum cupiditas Septemviroso Palatinum ac Brandenburgicum compulerat ad edicta nouæ sectæ frequentia promulganda.

Accessit ad hæc mors Georgij Saxonie Ducis, qui tamquam præcipuus in Catholice factionis patrocinio, etiam ab hæretica regeneratione obtrinebat. Huius obitus, quem vnici filij mors accesserat, nobilem illum Principatum detulit Henrico fratri Luthe-rano. Itaque credita virium imbecillitas præ tam validis aduer-sariis, animorum imbecillitatem obtegebat, eamque prudentiæ no-mine colorabat. Proinde quæuis opera palam impendebatur, ut hæretici per concordiam ad officium reuocarentur. Ac viri fun-cto Cardinali Tridentino, qui in Regio Consilio ut auctoritate apud Ferdinandum, ita virili studio Religionis ceteris anteibat, ad consilia debiliora aditus liberior patuit.

Ad eam concordiam transigendam Legatus fuit à Cæsare Ioan-nes Vessalius * Episcopus Londensis, & Constantiæ (ut Canonum periti loquuntur) Postulatus, qui Romæ duodecim annos exegerat, & fidus Pontifici censebatur. Hic ineunte vere Germaniam ingres-sus, comperit, à Lutheranis indictum ipsorum Conuentum Fran-cofurti b, ob suspensionem Catholici fœderis, ut dicemus. Sanctum hoc c paulò ante fuerat inter Cæsarem, Ferdinandum Regem, duos Bavarie Duces, Georgium Ducem Saxonie, aliosque Catholicos Principes, indefessâ Mathie Heldi prius à nobis laudati sedulitate, quod Smalcaldico Lutheranorum opponeretur, animaduersâ eo-rum in Cæsarem arrogantia & contumacia. Fuit hoc fœdus in tur-arcæ Noëtice, quâ incolumis perstitit Germanie pars in ea misera-bili eluuiione. Vnde solitus erat Cardinalis Tridentinus dicere, *Hol-landum*, quamuis staturâ breuem, cognomentum illud mereri, quod Germanicè *Heroem* sonat. Dux fœderis constitutus Henricus Brun-suicensis, cuius aliquot literæ ab Hassiæ Lantgrauio interceptæ, sus-picionem armorum contra se Protestantibus iniecit. Et quidem Lantgrauio publicæ rei studium priuatâ iniuriâ referbuit, cum in iis literis se descriptum legeret quasi proximum infanæ caput.

Ad eum igitur Cœtum se contulit Londensis Antistes. Tria Lu-therani postulauerant, * Norimbergicæ pacis continuationem, & securitatem ab omni molestia per mutuam promissionem. Quæ dux conditiones pro temporum iniquitate Legato tolerandæ videban-tur.

a Habetur in fine ultimæ dissertationis Romæ ab Aleandro missæ per suum Secretarium.
b Epist. Aleandri ad Cardin. Farnesium, 6 Februarij 1539.
c Eiusdem ad eundem Epistol. Aug. 1538.

* Literæ Viennæ à Cardin. Aleandro ad Cardin. Farnesium, 24. Ian. 1539.

tur. At verò tertia conditio, suprà quam ferri posset perniciofa erat, nimirum, ita pacem esse declarandam, vt ipsius vi Cæsareum Tribunal supersederet causarum quæstionibus in raptos Ecclesiasticorum bonorum exercitis, vsque ad futurum Concilium. Tam iniusto postulato prætendebatur, Cum ea bona Religionis nomine Deo fuissent donata, dum Religionis veritas adhuc in controuersia pendebat, pendere pariter in controuersia reliquos articulos cum ea connexos. Quàmquam verò id de præterito non plus intulisset damni, quàm iacturam suppellectilis, prædiorumq; haud magni pretij, trahebatur tamen in posterum licentiam occupandi opulentiora Ecclesiasticorum prædia, oppida & vrbes, citra Magistratus metum, ac si rebellium patrimonium foret; & ne spes quidē supererat, ex Concilij sententia illa recuperandi, quandoquidē nomine legitimi Concilij nihil aliud animo cōcipiebant Lutherani, nisi suorum præconū synagogam.

12 Huic conditioni, quæ dum sedasset hæreticos, multò grauius Ecclesiasticos Ordines perturbasset, reluctatus est Londensis. Quare Palatini ac Brandenburgici operâ, consentientibus Cæsaris ac Ferdinandi Legatis, huiusmodi temperamentum 19. Aprilis initum: Quindecim menses concordia Religionis persisteret, causarumque quæstiones, ob inflicta iam damna suspenderentur; ita tamen, vt in posterum cautum esset, ne amplius infligerentur. De reliquo, Londensis eâ ductus ratione, quòd acceptior Principi minister euadat qui pacem ab illo expetitam potius cum incommodo perficiat, quàm abruptat, eas condiciones accepit, quæ Pontifici ac Cæsari, Regique Ferdinando simul officiebant. Ac Pontifici quidem, quia inter alia de articulo quodam conuenerant, vt scilicet primo Augusti haberetur Norimbergæ congressus de Religione, inter senos vtriusque Theologos, cum Cæsaris ac Ferdinandi Oratoribus; quo in articulo narrabatur, duos Septemuiros enixè operam dedisse, vt esset in Cæsaris arbitratu id significare Pontifici, si fortè vellet ad illum Conuentum suos administratos allegare; sed Lutheranos contestatos esse, se illi Christianæ Religionis Principatum minimè deferre, adeoque non assentiri, vt ad eiusmodi Cœtum aduocaretur: Cæsari verò in eo officiebatur, quòd conuentum fuerat (quamquam in articulo seorsim & clanculùm, quò melius eius dignitati consuleretur) ne Cæsari, tametsi quindecim mensibus elapsis, reipsa agere liceret, neque iure, intra illud tempus aduersus Ducem Iuliacensem, Saxonis focerum, & cui Londensis erat subditus, de Gelriæ ditione: Ferdinando denique, ob admissam Saxonis subscriptionem, quâ contestabatur, à se Ferdinandum non agnosci Romanorum Regem.

Ea

* Habetur in dissertationibus Romanæ à legato missis num. 15.

1539.

Ea igitur conciliatio cunctis Catholicis displicuit tum Religionis gratiâ, tum ex politicis rationibus; multoque magis, quia postmodum habito Conuentu Wormatiæ Catholicorum simul ac Protestantium, quo de auxiliis in Turcam decerneretur, statutum est, et non prius esse conferenda, quam controuersiæ Religionis componerentur. Quod palam fecit, Londensem tam incommodis conditionibus voti compotem in eo negotio minimè fuisse; nimirum, ut exoptatæ suppetiæ compararentur, quibus & Germanis defensio, & Austriacis Pannoniæ in tuto forent. Verùm præ ceteris in eam pactionem excanduit Aleander, spe delusus, quam conceperat, & quam fecerat Romæ. Vnde ^b cum altercati diu fuissent, ad mittendine an excludendi essent intereâ noui utrimque cliens ac fœderati, ac postremò conuenissent, ne mutuo admitterentur sex mensium spatium, intra quod Cæsari liberum esset, hunc alioque articulos ratos habere ad integrum præfinitum tempus; Aleander ansam arripuit ad eam concordiam euertendam; studiumque omni conatu, quâ voce apud Ferdinandum, quâ variis dissertationibus apud Pontificem, ^c & efficacius misso ad id hominem qui sibi erat à Secretis, ut Cæsari per eos persuaderetur, ne ipsam ratam haberet, positus ob eius oculos non modò ignominia Sedis Apostolicæ, cuius ipse aduocati ac patroni nomine diu gloriabatur; sed manifesto Religionis periculo in eo congressu, in quo ne minimum quidem spei sublucebat ab hæreticorum factione, quippe hostibus insensissimis; nec fiducia erat habenda ipsis Catholicis, qui colloquio destinarentur, quorum alij hæresim interdum, quam corde prius fouerant, euomebant, alij conscientiam utilitati posthabebant: ex Religionis abiectione imminere pariter cladem Imperij, sicuti Orientis exemplum documento erat, & ipsi nouæ hæresis motus in Germania comprobaauerant; quibus semper aliquid detrimenti vel Cæsaris auctoritas, vel Ferdinandi ditio passæ fuerant. Conabatur Aleander ostendere, Londensem per fraudem egisse, Augustanæ vrbs muneribus, Daniq̃ue promissis corruptum; sibi auctoritatem potentiamque in Pannonia affectare; meditari Ecclesiasticæ vitæ repudium, cui numquam per sacros Ordines sese obstrinxerat: idcirco supra verum exaggerasse robora & arma independentia Lutheranorum, ut quasi adactus formidine maioris in suos Principes cladis, passus fuerit iis incommodis assentiri, quæ priuati lucri spe condita facillè deuorauerat: atque id pluribus eorum firmare Legatus studebat.

Præterea per eundem hominem, qui sibi à Secretis erat, Pontifici significauit.

^a Aleandri
Literæ ad
Farnes. 18.
Maij 1539.
^b Se exculat
in vltima
dissertatione
Romam
missa.

^c Extat in
Archiu. Vati-
cano, in A-
leandri libro,
cui titulus,
*Ex tertia
mea lega-
tione Ger-
manica.*

significauit, Mariam Reginam, Belgij Præsidentem, prauorum hominum consiliis abductam, à fratrum pietate plurimum recessisse; eam Lutheranis per suam administrationem patrocinari; dehortari Septemuirum Treuirenses, & alios, ne in fœdus Catholicorum coirent, perinde quasi voluntati Cæsaris id repugnaret; curare, vt per suum Oratorem retardaretur Orator, à Francisco Rege destinatus ad agendum cum Ferdinando Pontificisq; Legato de rebus quæ Religionis prodesse.

15 Ex altera parte, Londensis Romam scriptis maturè literis, rem actam tuebatur tamquam necessariam arcendis maioribus periculis tunc imminuentibus: idemq; Cæsaris animo imprimere nifus erat, maturato in Hispaniam itinere. Nec prætermittendum censeo quod comperi in literis Contareni Cardinalis, postea, vt à nobis narrabitur, Ratisponam Legati, se ibi Londensis excusationem audisse, quam sibi probabilem videri præ se tulit; tamen non æquè fuerit probata Pontifici, * qui laudauit quidem humanitatem Londensis à Legato exhibitam, non item fidem: censuitq; nullà hominem excusatione purgari posse, seu quòd in eam concordiam Religionis dissonam ultra Cæsaris mandata fuerat progressus; seu certe, quòd in eandem pertraxerat Cæsarem à se perperam de rebus edoctum, cum præsertim duas ante hebdomadas Aleandro Cardinali perscripserit rei postea gestæ prorsus aduersantia.

16 Sed ad res eius temporis redeamus. Credidit Pontifex Aleandro, & ex occasione, quâ post regressum ex Hispania Farnesium Cardinalem nepotem suum eò misit Ioannem à Monte Politiano, vt ob annonæ caritatem frumentum è Sicilia Romæ impetraret, mandata illi tradidit. ex dissertationibus Aleandri propemodum descripta; Dissuaderet Cæsari passionum confirmationem, inculcâtâ Londensis perfidiâ, apertisque de Maria Belgium administrante suspicionibus. Sed cum esset in comperto necessitas aliquid indulgendi Germaniæ, malorum è discordia nascentium intoleranti; duo à Pontifice proposita Cæsari. Alterum, quod Mathias Heltius promouebat, vt Generalia Ordinum Comitia indicerentur, quibus interesset Cæsar, adeoque Norimbergense colloquium euitaretur: Alterum, quod Legatus præoptabat, vt Catholicorum fœdus armis & pecuniâ, aliisque adscitis Principibus roboraretur, eâque ratione Lutheranorum pertinacia coerceretur. Vtrumque Pontifex in mandatis proposuit; & quòd spectabat ad fœdus, omnem opem largè spondit.

17 Indicat Suavis, hæc mandata sibi perspecta: sed dum ea refert,

Pars I.

Z z

bis

Habetur in mandatis infra citandis.

* Literæ Cardinalis Farnesij ad Cardin. Contarenum 24. Maij 1541. in Commentariis Gerulorum.

* Habetur id in mandatis Ioanni datis 9. Aug. & in literis Card. Farn. ad Aleandrum 18. Aprilis 1539.

1539.

bis Pontificem corripit. Primò, & sanè tolerabilius, cum ab eo Paulus inducitur humanarum solum rationum momentis Cæsarem adhortatus, ne pactionibus assentiretur; cum reuera Pontifex tamquam præcipuo validissimoque argumento, studio ipso diuina gloriæ vsus sit; certum apud se habere visus, eam nunquam cumque humano commodo à Cæsare posthabendam. Deinde æli quodam malignitatis abripitur: nisi quatenus morbi vis dici maligna non solet, ubi non latet. Cum Rex Angliæ eâ tempestate sœcerum edictum in hæreticos promulgasset, quò iubebat Sacramentorum usum retineri, Missæ sacrificium ritè perfici, Religiosorum Ordinum vota custodiri, ad summum quidquid Fides Catholica præcepit obseruari, exceptâ erga verum ipsius Caput obedientiâ, de qua nulla in edicto memorato erat mentio; Pontifex Cæsarem cohortatus est, vt eiusmodi edictum imitaretur, quasi ab Henrico octavo sua crimina emendaturo, atque vt hæreticos admoneret, illum Regem tantum abesse ab eorum secta fouenda, vt potius paratum præ se ferret animum ad se cum Ecclesiâ reconciliandum. Hic verò Paulus III. à Suauit tam concinno deluditur epiphonemate: *se propria utilitas efficit, vt idem homo laudetur, ac vituperetur.* Quasi verò Constantiensi Concilio Ecclesia non damnauerit Husli hæreticum, affirmantis omnia hominis probi opera esse bona, & improbi mala: & quasi multa ab Ethnicis gesta, commendata non legantur à sanctis Patribus. At profectò in hoc si erratur, huiusmodi erroris arguere Suauem haud mihi liceret, cum ille semper sibi constet & in cunctis Pontificum rebus gestis vituperandis, & in cunctis hæreticorum comprobandis.

CAPVT IX.

Cæsaris consilium de pactionibus Francofurti habitis. Legatus Farnesij Cardinalis in Hispaniam, eiusque res gestæ. Concilij prorogatio.

BIs modò Suauem ex manifesta fraude peccantem vidimus: nunc sapius atque grauius in eadem narratione hallucinatur videamus. Ait missum Româ ad Cæsarem Episcopum Mœtistis Politiani. In quo aded aberrat à vero, vt nondum quidem Sedes ibi Episcopalis fuerit. Missus verò fuit Ioannes Riccius, à Patria *Politianus* vocitatus, ex aulicis Farnesij Cardinalis: hic postmodum ad præcipua progressus munera sub Paulo; ac deinde sub Iulio,

cui per minorem vtriusque fortunam familiaris fuerat, inter Purpuratos adscriptus. Sed cum sæpè dicta, vti somnia, casus comprobant, contigit postea, vt Pio IV. Pontifice auctus Episcopali Cathedra Mons Politianus Riccium iam Purpuratum sibi Antistitem acceperit. Grauius in aliis labitur. Scribit, post abitum Politiani Concilium prorogatum. Sed ex opposito legitur eius prorogatio constituta in Senatu 30. Maij, eiusque diploma vulgatum 13. Iunij, antequam Farnesius Legatus Toletum perueniret: missio verò Politiani accidit 20. Augusti, post Legati reditum, qui datis die 18. literis, certiorum facit Aleandrum Cardinalem, eam missionem in promptu esse. Fallitur, dum narrat, à Cæsare animi sui sensa neutiquam aperta, consenserit necne colloquio Norimbergæ destinato. Palmare prorsus erratum, cum reperiatur non solum in Pontificio tabulario, sed in pluribus priuatorum manibus, Cæsaris ad Politianum responsio, quæ statim postea fuit à Pontifice * Aleandro transmissa, & clarissimè loquitur: quare vel in hoc Suauis, vt in aliis pluribus, rerum gestarum notitiâ caruit, etsi non abditâ, vel fraude non caret, dum eam lectores celat cum Pontificis exultationi conducit. Præ se tulit quidem ibi Cæsar, acceptam sibi fuisse Londenis operam, commendatq; hominem, quod per eam concordiam opposito quasi aggere cohibuerit præcipitis torrentis impetum, & collocatâ in Cæsaris arbitrio illius confirmatione intra sex mensium spatium, manus Protestantium intra idem tempus reuinxerit, suoque Principi liberas reliquerit. Ita honorificè Londensem in Germaniam remisit, dissimulante idcirco Pontifice iustam animi offensionem: simul etiam ibidem Paulo spondit, se rata minimè habiturum ea pacta Religioni parum consentanea, & profano illi congressui repugnaturum; quæ sanè præstitit. Præterea per obsequio Pontifici verba in eadem responsione dicebat, Cum Pontifex in suo iudicio reponeret vtriusque rei propositæ optionem, repudiare se generalia Comitia, non solum quia in se non esset suam illis præsentiam polliceri, sine qua cuncti consentiebant, Comitia ingens periculum incursum ne in *Nationalem*, vt aiunt, Synodum quasi in abortum degenerarent; sed etiam quia tametsi præsens ipse Comitibus interesset, & sua & Sedis Apostolicæ dignitas plenam discriminis aleam subitura esset. Cœpisse iam Germanos in vnum coalescentes reuerentiam erga se dediscere; vt in Ratisponensi Conuentu fuerat animaduersum, in quo aded violentè sese inuito terplanè fuerat decretum: Vbi ex quocumque impedimento Concilium Oecumenicum à Pontifice non cogeretur intra decem & octo

Z z 2

mensēs,

* Transmissa fuit Roma 18. Octobris 1539. vt habetur in notis manu Legati.

orig
Trid.
1
V

1539.

mensēs, illud confestim à Cæsare pro potestate conuocandum, ut certè illius loco peculiarem Synodum nationis habendam. Vnde postea Generalia huiusmodi Comitia euitata, ne tam perniciosi postulatio referuēsceret. Accommodatius itaque sibi videri, ad cobibendum Lutheranorum impetum, ne tam iniquo tempore ob armu Turcarum præcipites agerentur, & ad arcendam à Catholicis desperationem exoptata quietis, alium indici congressum, quo vtriusque Religionis homines conuenirent, vñ cum Delegatis à Pontifice, cum suis Regisq̃ Romanorum Oratoribus, & Regis pariter Gallorum, qui suam quoque operam concordiaē procurandæ offerebat, ibique per mutuaē charitatis officia res amice ageretur.

Oblatas itidem Catholicæ parti suppetias à Pontifice comprobabat Cæsar, eumq̃ hortabatur, ut ad Catholicorum fœdus accederet, missis in Germaniam quinquaginta scutorum millibus, quibus alia centum millia se additurum pollicebatur; quod à Pontifice in tempore præstitum est compositis pactionibus, dispulsiq̃ à Rege Galliaē suspicionum vmbris, quas inde contraxerat.

Priusquam hæc agerentur, Augustæ mors contigerat: quam ob causam Pontifex, ut quàm honorificentissimè solatij officia exhiberet, Alexandrum Cardinalem Farnesium nepotem suum ad ea peragenda delegauit, qui 19. Maij profectus. Iniunctum illi, ut paucos apud Cæsarem dies moraretur, quâ ne suspicionem induceret, eo officiorum obtentu aliquid profundius delitescere; quâ, ne si fortè Cæsar aliqua difficiliora per Farnesium posceret, repulsa rediret ab Vrbe ante conspectum Farnesij, vnde eius officij gratia defloresceret. Tria tamen de rebus publicis quæ ageret, commisit. Primum erat de pace cum Gallo; ad quam perficiendam opus esse videbatur ut illi concederetur Insubria. Qua in re insinuabat Pontifex, quod suo quidem priuato bono prodesset tum Ecclesiasticæ ditionis ob Parmam ac Placetiā, tum Farnesianæ familie ob contractam nuper affinitatem; placido se oculo spectare Principum illum in Cæsaris potestate; sed præposse apud se communem Christianarum gentium rationem, quibus absque illa pacificatione trotem erigere non licebat aduersus immanem Othomanni potentiam; præsertim ubi Veneti Auræ succensentes, ut increbruerat timor, peculiari nomine cum illo inducias componerent, seque communi fœderi subducerent, in quo perstituri non erant, nisi per validam expeditionem aliquid Turcæ fuisset ademptum, cum amplius obstringi non possent sterilis defensionis nexibus, cum tactum periculo sumptusq̃ continuatione, sine lucri spe; & sine Gallia Regis

^a Literæ Farnesij Card. ad Poggium Nuntium, 29. Octob. 1539. & alia ad Cardin. à Sancta Flóra ad eundem Farnesium, 8. Maij 1540. & alia Card. Ceuini Bruxellis ad Farnesium, 7. Iunij 1540. habetur in Epistola Legati ad Pontificem Toletum, ad finem Iunij. ^b Habetur in mandatis Legato 29. Maij, in Archiuio Burgheliorum, & in duabus Literis Toletum scriptis ad Pontificem à Legato, in Arch. Vatic. alteris 21. Iunij 1539. alteris paulo post: atque ex Literis citandis Card. Farnesij ad Poggium, vsque ad an. 1550. apud Barberinos.

Regis nervis nihil huiusmodi viriliter tentari posse: sed etiam utcumque induciæ cum Othomanno, prout erat in votis, communes sancirentur, adhuc tamen Galli brachio futurum opus, quod Lutherani deprimerentur, adeoque pax Ecclesiæ stabiliretur, atque lætæ Cæsaris auctoritas in Germania restitueretur: proinde à Pontifice proponi vicissim connubia inter Caroli filiam & Aurelianensem Ducem, & inter Francisci filiam & Carolum orbatum coniuge.

4 Cæsar propositæ quidem paci proclivem ostendit animum, non item coniugi: haud Gallum propensum fore filiae nuptum tradendi id ætatis homini; sibi verò, eâ sobole virili ac muliebri circumsepto, cogitandum potius de nuptiis tot filiorum florentis ætatis, quam patris consenscentis. Quod sanè re Carolus comprobavit, per ætatis reliquum cælebs.

5 Alterum quod Legato Paulus imposuit, ad Britanniae Regem spectabat. Ut Cæsar unâ cum Rege Galliae Legatos ad Henricum mitteret, qui denuntiarent, nisi ille in sinum Ecclesiæ regrederetur, utrumque & commercia cum eo abrupturum, & ipsum armis appetiturum. Abnuvit Cæsar, causatus Lutheranos & Anglum eodem tendere, ut scilicet raptis Ecclesiæ bonis crescant, Romanumque iugum exeant: proinde sicut animis coaluerant, ita manibus coaliteros. Iam quatuordecim Germanorum militum millia ad Oceani litus consistere, auxilio Britanniae traiectione. Henricum pecuniâ, non milite abundare; Lutheranos contra pecuniâ, non milite laborare. Idcirco satius esse Lutheranos antea concutere: Henricum enim, molestiam nondum passum, suâ se pecuniâ minimè privaturum, quod Lutheranis opitularetur: contra verò Lutheranos, allectos à Rege armis appetito libenter cum copiis adfuturos: quocumque siquidem magnete, ad ferrum pertrahendum, longè potentius aurum esse. Virgente autem Legato, Pontificiæ dignitatis interesse, ne absque huiusmodi Legatorum denuntiationibus res planè languescere videretur, responsum est, expectandum quid Polus Cardinalis (qui postquam egerat cum Cæsare, Galliam petierat, & insidiarum metu Carpentorati degebat) cum Rege Galliae pariter transgessit.

6 Postremum erat, ut de Concilio loqueretur, de quo certa mandata discedens Farnesius à Pontifice non acceperat, præstolante sententiam Senatus proximè habendi, quam iter facienti Legato significaturus erat, prout evenit. Diu anceps fuerat Paulus, an illud prorogandum, an omnino aperiendum sibi esset, atque ubi Episcopi non confluxissent penitus dissoluendum; cum iam satis exploratum

1539. ploratum cunctis esset, se quod suum erat nihil omisisse, sic enim & sincere se gereret, & famem Christianæ gentis depictis libris minime deluderet. Ad superiendum itaque Concilium adeo Pontifex animum induxerat, ut Aleandrum^a reuocauerit, qui tamquam Legatus Concilio præsideret. Etenim Germanorum Theologi, alique Ecclesiastici, diuinarum magis rationum studiosi quam humanarum periti, à Pontifice, eiusque administris Concilium ingere æfflagitabant, perinde ac si cui auctoritas inerat ad ipsum indendum, adesset quoque facultas ad congregandum, & quasi literarum ipsorum arma quantò validius se gessissent in doctrinarum certaminibus, tantò potentiùs armatas peruicacium seditiones opprimerent fuissent: à qua persuasionem viri illi pij abduci non posse videbatur, adeoque nec animo sincero erga Pontificem affici, nisi experimento fuissent edocti, impotentiam esse, quæ repugnantia credebatur. Sed hic Germanorum error discussus postea rationibus Legati, quem de se Concilij appetentem agnoscebant: atque id mandati quod submiserat Pontifex, postea suspensum. Tandem potior Senatorum pars censuit, quando cuncti Reges improbabant recusabantque iam conuocationem, id excusando Pontifici fati esse, qui potius aperto illis nolentibus Concilio & hæreticis contemptui fuisset, dum sui sibi non obsequerentur, & obrectationi Catholicis, dum quod præuidebatur fieri non posse, tentaret. Quia conquestus prius fuerat Aleander apud Regem, cum Germanorum Præsules adeo Concilium percuperent, ubi illud Vicentiarum indictum est, eorum neminem obtemperasse. Verum eos Ferdinandus excusauit, non ex contumacia substitisse, sed cum re non habendum putarent, noluisse frustra viæ laborem sumptumque profundere. Idem pariter ipsorum Conuentibus euenire, quamuis dignantissimè indictis, nisi Cæsar adesset. Ceterum, se planè contemmare, eam temporis conditionem non esse habendo Concilium accommodatam.

Duo igitur Pontifici consilia supererant. Alterum, ut protraheret Concilium ad alium certum diem, sicuti prius actum fuerat: sed nihil solidi suppetebat, in quo sibi nixo liceret certo tēporis spatio se obstringere, nullà affulgente successus propinqui spe; cum præsertim Galliarum Rex Latino Iuuenali dixisset, Protestantes Synodo in Italia numquam adfuturos, idcirco nihil consultum iri eorum reconciliationi, si Vicentiarum cogeretur; nec armis, neque disputationibus eam esse sperandam, sed solum officiis; se cum illis amicitiam exercere, adeoque omnem operam ad id impensurum. Pro

^a Literæ Farnesij Cardinalis ad Aleandrum, præsertim Officiis 15. Maij 1539.
^b Literæ Aleandri ad Farnesium, 21. Febr. 1539.

^c Aleandri Literæ citata.
^d Literæ Durantis obliuente Farnesio Card. Hispaniarum Legato, ad Aleandrum Cardinalem, 28. Maij 1539.

^e Literæ Aleandri ad Farnesium Cardinalem, ult. Februarij 1539.
^f Literæ Aleandri ad Farnesium Cardinalem, 15. Maij 1539.
^g Extant hinc partim in summa Literarum Iuuenalis, restiqua vero in narratione suæ translationis, missa à Farnesio Card. ad Aleandrum, 15. Maij 1539.

fede Concilij Lugdunum proposuit, à qua vrbe nec haretici ab-
horrere possent, neque adeo Cæsar auerti, iam amicitia secum con-
iunctus. Ita seu Regi amor sui persuadebat, seu studebat ipse Cæ-
sari ac Pontifici periuadere, quò amicitia suæ utilitatem extolleret.

8 Alterum erat, Concilij ad incertum tempus prorogatio, cum
scilicet eius celebrandi opportunitatem nactus esset. Atque id in
Senatu statutum, dato diplomate, in quo commemoratis à Ponti-
fice tam curis impensis, quam difficultatibus obiectis in conuocan-
da Synodo, recensitisque in præsentia Catholicorum Principum
postulationibus nouæ cunctationis, Concilium pro arbitratu pro-
rogabat, omnem conatum ac sollicitudinem pollicitus ad illud re-
ipsa cogendum. Atque ad id suis administratoribus demandauit,
ut hoc ipsum Principibus denuntiarent, eosdem extimulantes ad
abrumpendas moras exposita Pontificis voluntate, cui statutum
erat, nolle diutius rem protrahere.

9 Ad ea Cæsar Legato respondit, res actas in consultationem non
cadere: sed uti sibi videbatur, non esse id temporis idoneum Con-
cilio celebrando; ita se pariter opportunius existimare, ne quæ ma-
lignis hæreticorum calumniis contra Pontificem daretur aditus per
incertam prolationem, certò illud tempore, sicuti prius, destinan-
dum fuisse. Opposuit Legatus, materiam calumniis magis sub-
trahi incertâ dilatione, per quam liberum erat vel intra breuissi-
mum tempus illud conuocari: at verò præscriptus dilationi dies
proculdubio ad eum vsque diem Synodum impediēbat, simulque
nouæ procrastinationis suspensionem ex præteritis exemplis relin-
quebat, quæ Pontifici paritura fuisset infamiam vel minus sinceri
animi falsâ polliciti, vel imprudentis sibi haud verisimilia polli-
centis: nimium decolorari idem, quæ potissimus est Principum
thesaurus, ubi videantur re in eo deficere, quod verbis palam pro-
nuntiauerant.

CAPVT X.

*Altera Farnesij Cardinalis Legatio ad duos Reges, Pacis
ac Religionis gratiâ.*

Romam redierant prius Farnesius Cardinalis ab Hispanica
Legatione, deinde Aleander à Germanica reuocatus à Pon-
tifice, quòd ibi eius opera superuacanea, hic verò con-
ducibilis futura esset, ut de rebus Religionis coram disliceret, cum
Gandauenses tumultuati sunt in Cæsarem, illius vrbs dominum
simul

1539.

* 31. Maij
1539. in
Actis Con-
sistor.

* Literę Du-
ratis, nomi-
ne Pontificis
ad Legatum
Aleandrum,
3. Iunij:
1539.

* Literę Far-
nesij ad A-
leandrum,
28. Octobr.
1539.

orig
y Trid
1
V

1539. simul ac filium. Quapropter ipse & quod eam scintillam extingueret priusquam in incendium se diffunderet, & quod moras amputaret aduersus Iuliacensem Ducem, ad Geltrix Principatum emitem, antequam armis auxiliisque se magis communiret, statuit in Belgium maturare inermi ac modico comitatu. Cum autem illa breuior non duceret via quam per Galliam, se Gallo committere non est veritus, ac simul ab illo transitum petere, quem impetraret. Hæc mutæ benevolentie significatio sancientiæ pacis negotium confirmavit, eiusque tamquam certæ & tantum non vulgatæ morose sparsit, ac nouæ pariter inter eos Principes affinitatis. Eorum uterque Pontificem^a certiores reddidit incepti consilij, missis ad id nobilibus internuntiis. Quare Paulus, cupidus operam suam festinationemque negotio conferre, & admonitus Romanorum Regem adire Belgium ad inuisendum fratrem, alloquendumque de statu Religionis, voluit^b denuo Farnesium Cardinalem eo allegare, qui adolescentiam nondum egressus, animum supra ætatem præ se gerebat. Huic ubi primum Purpuram Paulus derulera, Marcellum Ceruinum Politianum destinauerat, qui à secretis ipse esset, eumque consilio regeret. Hic vir eximia probitatis, literaturæ ac prudentiæ, non modicum huius historiæ argumentum futurus, quippe qui euectus ad Senatoriam dignitatem, inter Legatos Pontificis Concilio præfuit, & cui, quæ ibi acta sunt complures annos, magna ex parte debentur: postea, supremum Ecclesiæ regimen illi commissum, quod post paucos dies morte præcisum tantum valuit ut hominis merita comprobaret, non ut expectatum inde fructum Christiana Respublica decerneret. Quemadmodum itaque Ceruinus Farnesium Cardinalem deduxerat in Hispaniam, officiosæ Legationis comes & dux, ita voluit Pontifex, ut eo impensius illum regeret in hac operosa legatione Galliarum ac Belgij. Et quod ampliori cum dignitate Ceruino liceret & interesse & eloqui vnâ cum Legato in congressibus maioris momenti, opportunum duxit, eum decore vestis reddere Farnesio parem. Itaque cum paucis ante mensibus Neocastrensibus Infulis Ceruinum ornasset, antequam Lutetiam Legatus perueniret, in selectissima Purpuratorum cooptatione illum^d connumeravit.

Moras in itinere nexuit ex industria Legatus, ^e ubi Casarem esse in Gallia nouit, statuitque Lutetiam non prius ingredi, quam ad

^a Legitur hoc totum in Epist. Farnesij Catal. ad Pontif. Lugduno 11. Decembris 1539. & Epist. ad Ceruinum quam Farnesij infra citandæ, præter peculiæres Bibliothecas Barberinorum ac Borghesianarum, ubi sunt exemplaria: scilicet omnes cum aliis Scripturis ab Aleandrio Ceruino traditæ sunt Silesio Vaticanae Celsæ. Partim sunt hæc in Archivio Pontificio.

^a Literæ Farnesij ad Poggium Nuntium apud Casertem, Romæ 24. Nouembris 1539.
^b 24. Nouembris 1539. ut in Disertis Blasij Casertensis.

^c 27. Augusti 1539. in Actis Confessor.
^d 18. Februarii, ut in Act. Confessor.

fuiſſet inde digreſſus. Habebat enim in mandatis, ne ſe per affectionem intermiſceret; quod planè tunc eueniſſet, cum Rex Gallie iam profeſſus eſſet, ſe nihil acturum negotij, quamdiu Cæſarem apud ſe haberet. Et ipſe Cæſar importunitatem tranſigendæ concordie vitaleſet, dum in Franciſci poteſtate degebat, adeoque ſuſpicionem concepiſſet ex Legati conſpectu, quaſi ſeria intempeſtiue ingerentis inter feſtiua vrbaniſatis officia. Habebat igitur in animo Farnēſius præſtolari abſitum Cæſaris in Belgium, & poſtea Regem adire, eiſque ſignificare, ſe miſſum à Pontifice, vt pacem inter vtrumque Principem compositam gratularetur, eiſque promulgationem promoueret: tunc enim abſque vilo ſuſpicionis morſu ex congreſſu Pontificij nepotis cum æmulo, gratum Regi futurum fuiſſet, vt ille ſtimulus ad eam perficiendam Cæſari admoueretur; ſimulque acceptum Carolo, vt Legati apud ſe præſentia argumentò cunctis foret, Pontificem Coronæ ſuæ præſtò eſſe.

Sed cum ex Regis commodo, qui Cæſari progreſſus obuiam, Papiſos eum deducebat, ac lecticà vehabatur, iter adeò lentè hi Principes haberent, vt abſque affectatæ moræ nota nequiret Legatus diutius acceſſum protrahere, ſatius duxit, longè à mente Caroli ſuſpiciones arcere, Nuntio Poggio ad eum præmiſſo, qui hæc exponeret: Se Lutetiæ communia vrbaniſatis officia neutiquam prætergreſſurum, quò ipſi Principes inter ſe liberiùs colloquerentur; in Belgio poſtea, quæ ſibi erant in mandatis pro Chriſtiana Republica, ipſi patefacturum. Inſtitit deinde Rex, vt a Farnēſius Lutetiam ingrederetur pridie quàm eò Cæſar perueniſſet: an fortè vt ſecum de rebus agere Legatus poſſet, quod præſente Cæſare vrbaniſas prohibuiſſet? At Legatus ab eo abſtinuit, vt iam ſtatuerat, ac Cæſari ſignificauerat. Itaque exhibitis ibi ampliffimis officiis, beneuolentia plenè ac negotio vacuis, ad Sanctum Quintinum Cæſar à Franciſco Rege diſceſſit; Legatus verò dies aliquot cum Rege commoratus: Tunc ei, quod præcipua mandatorum pars erat, expoſuit: maturè videlicet curandum, vt pax perennis inter vtrumque Principem ſtabiliretur, quæ per tot argumenta mutue beneuolentie promulgata tandem dici poterat. Simul etiam, vt Rex daret operam, quæ & Orthomannici furor propulſaretur, & Lutherani Angliſque ad Eccleſiæ obſequium adigerentur. Reſponſum à Rege; Certum à ſe redditum Cæſarem, nullum ipſi meliorem præ ſe amicū, fratremque amantiorem fore; atque vbi Carolus noller ad alia tranſigenda progredi, ſed ſolū in meris induciis perſiſtere, iis contentum ſe pariter futurum. Subiunxiſſe tamen; Quò vires

Pars I.

A a a

ſuas

a Ex Literis
Farnēſij ad
Pontificem
è loco S. Ma-
turini, 19.
Decembris
1539.

b Literæ Far-
nēſij ad
Pontificem,
9. Februar,
1540.

1540. suas in communem contra Turcam expeditionem, & aduersus hereticos conuerteret, opus sibi futurum, a multis ex amicis suis se coniungere; neque id recusaturum, si honesta illi detrectassent. Verumtamen huius rei gratiâ opus sibi esse, ut tricis omnibus per intergram reconciliationem tandem compositis, posset suis uti viribus à quauis alia remora expeditis. Addiditque; Placere sibi, ut Legatus Cæsarem in Belgium sequeretur, remque publicam promoueret per mutui connubij, sicuti proposuerat, confectionem. In hac quoque sententiam Ceruinum Cardinalem Momorantius allocutus, apud Regem gratiâ & existimatione facili princeps; admittens etiam Pontificis laudibus, cuius paternæ charitati aiebat acceptum referri, quidquid inter eos Principes concordie vel ad id usque temporis erat, vel in posterum futurum fuisset. Farnesius inde in Belgiuni Cæsarem conuenit, quò mox etiam Ferdinandus Rex accessit.

* Literæ
Farnesij ad
Pontif. Ambia-
niano, 10.
Febr. 1540.

Iniunxerat nepoti Pontifex, ut omni conatu stipulationem pacis inter eos Principes sollicitaret, quæ vulgabatur tamquam certa, à qua pendere videbatur Christiani Orbis incolumitas; præsertim cum per id tempus rumor percrebuisse, Venetos cum Turcapem inituros; quod euentus probauit. Quamobrem magis urgente necessitas communiendi aliunde fœderis, & cuiusvis obicis amouendi à Cæsaris viribus, quibus commune fœdus sustinebatur. Sed gaudia ex fama sancitæ concordie concepta elanguescere cœperunt. Etenim Cæsar à Nuntio acriter sollicitatus respondit, Eiusmodi rem tunc agi, ob quam sibi erat in ancipiti animus super quam vnquam antea fuisset, vel postea dum viueret futurus erat. Ictus inopinatâ Cæsaris fluctuatione Legatus, valde timuit, ne inutilem atque ingloriam legationem suscepisset, euanescente fœderis ac laude firmatæ concordie. Auxitque angorem suspicio, ne Cæsar haberet in animo Legatum apud se retinere, quò tam conspicuum sequestri præsentia spem Francisci Regis lactaret, adeoque per eum annum ab omni bellico apparatu dimoueret; vnde suboriri potest potuisset apud Regem opinio, se Pontifice confcio delusum, ac proinde ab omni in illum fiducia decideret; cui conseruandæ Paulustam accuratè studebat, ut exoptauerit, quemadmodum indicauimus, aliquam cum Gallo affinitatem contrahere, quò compensaretur coniunctio, quâ ex Octauij coniugio Carolus cum Farnesio necebat, atque ita magis idoneus pacificator euaderet.

* Literæ
Farnesij ad
Pontificem.
4. Martij
Gandaui.

* Literæ
Farnesij ad
Pontif. 5. A-
prilis 1540.

* Literæ Legati ad Pontif. Ambiano 10. Febr. 1540.

Nexus hic Gallum inter & Farnesios vincendus etiam Regi Gallicæ cordi erat, prout per Momorantium Legato significauerat. Le- curd

circò Paulus in collocanda in matrimonium Victoria^a nepte sua, Ducis Guisij filium ceteris anteferebat, vt per Ceruinum Cardinalem Cæsari significandum curauit; cui consilium haud improbatum, seu quòd ille id rationi consentaneum putaret, seu quòd dedignaretur, quasi Maiestate inclinatà, poscere à Farnesijs, vt in sua tutela prorsus conuiescerent; præcipuè cùm in eo periculum subeundum esset indecoræ repulsæ. Sed cùm Paulo illæ nuptiæ non processissent, accepit, sicuti mox dicemus, in vxorem Horatij nepotis sui tertio loco geniti Dianam Galliæ Regis notham.

Quò igitur hanc speciem collusionis cum Cæsare Farnesius declinaret, ac ne Regem crederetur deludere, reditum à Pontifice petiit, & impetrauit. Fallitur hinc Suauis, dum Legati abitionem adscribit molestiæ sibi à Cæsare inflictæ, ob indictum conuentum & colloquium de rebus Religionis, sicuti mox exponemus: Pontifici namque, Legati auditâ petitione, placuit illum reuocare, priusquam sibi de eo colloquio perspectum esset. Quin ex iis quæ narrabimus, palàm fiet, ad primos colloquij nuntios necesse habuisse Paulum noua mandata Farnesio imponere, quæ illi iam inde profecto, & per Galliam iter habenti reddita. Porro Legati suspicio, de Cæsaris consilijs in ipso apud se retinendo, vana confestim detecta est. Nam vbi primùm à Nuntio^d reditus Farnesij Carolo propositus est, illum Carolus comprobauit, asserens, actum iam ingravescere, nec posse pacem perfici, nisi prius Ferdinandus Germaniam repeteret, vbi aliquid de Religione firmaret, ac postea ad se regrederetur, quod vt minimùm bimestre spatium postulabat.

Sed alia interim grauior suspicio oborta. Sparsus fuerat rumor, componendam esse pacem, collatâ ditione Mediolanensi Ferdinandi filio, & Belgicâ Francisco Regi; id verò tam arcanè transigi, vt nihil prorsus Legato concederetur. Hinc ille acerrimè vereri, ne duo illi Principes quasi per duumviratum Christianum Orbem inter se partiri vellent, attributâ Cæsari Italiâ Superiorique Germaniâ, ac Regi Galliæ Magnâ Britannîâ ac Germaniâ Inferiori: incredibile siquidem videbatur, posse alioqui Cæsarem adduci ad Imperium Austriacum discindendum, reuulso tam nobili Principatu absque alio emolumento, quàm vt Insubria fratris filio concederetur. Sed ea pariter Legati suspicio statim euauit, euanescente confictæ pacificationis rumore. Vnde licet addiscere, grauioribus subiici erroribus eum qui facile, quàm qui difficulter suspicatur; plerumque enim suspicio, quamuis veri similis, falsa deprehenditur.

1540.

a Epist. Farnesij Card. Romæ ad Ceruinum Card. in Belgium, 27. Iulij 1540.
b Epist. Ceruini ad Farnesium Romanæ, 10. Augusti 1540.

c Ex Literis Ceruini Melunio ad Farnesium Cardin. 31. Maij 1540.

d Ex post scriptis à Farnesio 7. Aprilis 1540. Literis citatis ad Pontificem scriptis die 5.

e Literæ Farnesij Cardin. ad Pontif. Gandauo 10. Aprilis 1540.

1540.

* In Literis
Guilonis
Africanij
Card. Sfor-
tiz ad Cer-
uin. Card.
Romā
15. Maij
& 5. Iunij
1540. aliis-
que suble-
cucis.

Ex argumentis verò solidioribus cœpit Pontifex ipse Carolo di-
fidere. Nondum ille à Cæsaris ministris obtinuerat, concessam
sibi à Carolo * Siciliæ frumentum, quò Romam penuriâ subleua-
ret. Præterea cùm in idem tempus incidisset seditio Perusinorum,
hortatu, sicuti credebatur, Florentini Ducis, & Pontifex à Neapo-
litano Prorege tria peditum millia impetrasset, quò tumultuantes
ad obsequium adigeret, adiectâ conditione, ne Proregi liceret eos
reuocare, nisi ob imminuentem excursionis Turcicæ necessitatem.
Prorex tamen eos hoc ipso nomine reuocauerat, cùm illorum ope-
ra maximè vsui esset, & ij pro tertia persoluti stipendij parte non-
dum militassent, tamen nullus reuera Turcicæ classis ingruisset.
Quod sanè Pontificem acerbè pupugit; quâ propter anxie-
tatem, quòd adspiceret in Ecclesiastica ditione os tam nobile re-
pentè luxatum; quâ ob existimationis iacturam, quasi videretur
placere Cæsari, intestinis ipsū molestiis vexari, atque à subditi
despici.

At supra cetera Pauli animum confodit acerbum apertumque
dissidium inter Octauium nepotem suum eiusque sponfam, operâ
Lopezij Hurtadi à Mendoza, * viri nobilis & Consilio Regio, ad
illam ab Hispania destinati post funus Alexandri, vt eidem adesset.
Hoc verò dissidium eousque processerat, vt negaret Margarita * se
Octauij vxorem esse, propterea quòd consensum minimè verba
pronuntiasset cùm annulum maritalem accepit, adeoque mea
sponsalia inter eos esse, copulâ nondum habitâ, cuius vi eo tempo-
re, ex præsumptione Canonum, sponsalia in perfectum coniugium
transiissent. Iam verò quamquam Pontifex & audentissimis officij
Nuntij, ac Legati, & misso iterum ad id Politiano Cæsarem ex-
mulasset, vt concordiam inter coniuges auctoritate suâ compone-
ret, & Lopezium, quem discordiæ follem rebatur, inde amoueret,
frigidæ sterilesque responsiones ad eam vsque horam reportauerat.
Quapropter * sibi videbatur, se suamque familiam tamquam fabu-
lam in scenam adduci, Romæ Orbisque terrarum irrisuibus ex-
positam. Verebatur etiam, ne Cæsar haberet in animo, illi triennium
iniicere timore dedecoris, quod sibi tam splendidi nexus abrupto
intulisset. Sed tandem patuit, ^d sincero animo in iis Cæsarem age-
re, tamen noller filia vim inferre, ac ministro, quem sibi fidelem
existimabat, notam inurere. Itaque simul Margaritam cohorta-
tus Octauio reconciliauit, simul reuocauit Lopezium, sed per de-
coram speciem, quæsitumque à Pontifice honorificum hominis di-
gressum. Prorex * quoque militem iterum misit, & Perusinorum
dedu-

a Licus in
Vita Cosmi
Medicei
lib. 2.

b Literæ
Cervini ad
Farnesium,
31. Maij
1540.

c Literæ Far-
nesij Romæ
ad Cerui-
num, 9. Iu-
nij 1540.
d Literæ
Cervini ad
Farnesium
Cardin.
10. Augusti
1540.

e Literæ Far-
nesij Card.
ad Cerui-
num Romæ
27. Iunij
1540.

deditio subsecuta est, unde à Pontifice Carolo grates actæ.

1540.

9 Verumtamen nondum Paulo integrè obducta cicatrix, cum sibi ex indicis exploratum videretur, Proregem cum Florentino Principe consentire, simulque offensionem duceret responsum Cæsaris, ex postulationi suæ de Prorege redditum; illum videlicet prius errasse in milite Cæsaris iniussu concedendo, postea verò in eodem reuocando. De hoc responso liberè conquestus est cum Cæsare Pontifex, admonuitque, dum fœdus in Turcas & hæreticos adeo vtrumque coniungeret, debuisse eam Cæsari mentem inesse, ut eius administri tamquam propriam ipsius causam ducerent Ecclesiasticæ dirionis incolumitatem, à qua pendebant suppetiæ, quas posset Pontifex communi causæ submittere, licet de peculiari affinitatis vinculo nulla ratio haberetur: proinde absurdissimum sibi videri, in grauibz euentis, moræque impatientibus, Carolo haud placere, ut eius administri ex quadam Cæsareæ voluntatis interpretatione, quæ ad iustum Pontificis adiumentum essent exquerentur.

10 Dum itaque in Belgio Farnesius moraretur, hæc semina priuatæ offensionis facta, quibus ex causa publica facta est accessio. Nam Cæsar per Granuellanum magnum Cancellarium Legato significauit, videri sibi opus esse, ut Germanis fieret satis; Conuentum Spiræ cogendum 23. Maij, hoc est intra mensem; ac deinde post tres hebdomadas Colloquium inter Catholicos & hæreticos, qui designarentur vtriusque à Principibus numero pares, in quo Pontificis Ministris præsentibus, per aliquam concordiam Religioni consuleretur.

* Literæ Farnesij Card. ad Pontificem, 20. Aprilis 1540.

11 Legato ea denuntiatio haud improuisa, cum aliquod ipsum murmur præoccupasset, id à Cæsare cum Principibus Germaniæ constitutum. Ne tamen iuuentam suam committeret periculo minus cautæ responsionis in re tam graui, generatim subdidit; Abhorre Pontificem ab huiusmodi congressibus, quippe præuisos non nisi maligni fructus fecundos, prout cuncta præterita exempla, & perspecta Lutheranorum studia commonebant: proinde primo mandatorum loco sibi iniunxisse, ut huiusmodi congressibus sese opponeret, & Concilium proueheret: nihilominus permissurum se, ut inopinatæ denuntiationi copiosius Ceruinus Cardinalis, vel vterque Nuntius responderent. Grauellanum tunc percontatus est Ceruinus, eandem Cæsar ac Ferdinandus Farnesio proponant, ut eius sententiam exquirent, an ut solum indicerent id quod fuerat sancitum. Hic verò Granuellanus hære, ac dissimulatâ interrogatione,

* Literæ Farnesij ad Pontificem, 22. Aprilis 1540. in quibus & illis, 20. die scriptis & citatis, habetur quiddam sic narratum.

Aaa 3

gatione,

1540. gatione, sese conuertere ad commonstrandam huiusmodi congressum necessitatem, ad quos visus erat Pontifex propendere in mandatis Politiano præscriptis anno superiore, vt Notimbergensem congressum amoliretur, vnde Pontificij administri arcebant. Sed hoc facile reiectum; cum satis pateret, fuisse tunc à Pontifice quasi aggerem propositum Generalem Conuentum, dummodo celebratio Concilij haberi non posset, quam in præsentia ipsemet ostendebat: necessitati verò non rectè prætendi; postrema siquidem Comitia Ratisponensia non Colloquium, sed Concilium potuisse. Verum de re quam sponderat Cæsar, frustra disceptabatur. Vnde Legatus ne breue quidem spatium ab eo impetrauit, quò per celerem tabellarium id Pontificem edoceret, obtentà virgente necessitate, adiectoque, pro certo habuisse vtrumque Principem, Pontificiæ mentis adeò conscium esse Legatum, vt ad eam cognoscendam neque morâ neque tabellario illi opus foret. His tamen opposebat Legatus; Cum res ageretur opinioni Pontificis inexpectata, ac voluntati contraria; quam rem ad illum vsque diem Granuellanus ipse fuerat detestatus tamquam periculi grauidam, grauissimamque incommodis obnoxiam futuram, haud esse Cæsarianis exilimandum, se paratum aduenisse ad Pontificias partes explendas in tam salebroso negotio. Quæ sanè rationes, quò plus veritatis, eo plus etiam obtinebant ponderis in ea temporis conditione ad vellendum, quàm ad impetrandum.

Molestè supra modum tulit quæ proponebantur Legatus; quippe qui per eam legationem intento oculorum obtutu eiusmodi opinionem studiumque conceperat de rebus Religionis, quæ per iuuenilem ætatem hebeti aurium vsu Romæ concipere non poterat. Vnde à primis vsque diebus eâ sanè libertate scripserat ad Pontificem de Romanæ Curia & Ecclesiasticorum celerrimæ emendationis necessitate, vt ea perlegens graui hæserim admiratione detexus. At ex altera parte, vti iuuenum est ad extrema seu spei seu timoris adduci, facile credidit Farnesius & Heltio, aliisque veræ Fidei studiosis, qui ab huiusmodi congressibus Religionis excidium prænuntiabant; & acerbo suffundebatur pudore, quòd ea legatio, à quâ immensam sibi gloriam promiserat, quasi à Castoris luce re Christianæ tranquillitatem datura, prius ciuili statu, dein etiam Religionis pacatis, vtrique nunc infausta cederet, collapsâ pacis spe, imitoque coram se consilio, quod insanabiliora vulnera Ecclesiæ minabatur.

In alio itaque congressu Granuellanum allocutus, acerbissimum indignumque

a Literæ Farnesij ad Sanctissimam Card. 26. Aprilis 1540.
b Gandauo 26. & 27. Febr. 1540. quæ cum alijs citatis sunt in Archiu. Burghesiorum.
c Hæc de Legato sunt in varijs Literis ad Pontificem Gandauo 20. 22. 24. & 27. April. 1540.
d Ex eius Literis ad Pontificem, 22. Aprilis, sed de rebus vsque ad 26.

indignationem prodidit, ac die post primum colloquium proximo, prævalidum libellum Cæsari tradendum curauerat, per quem incredibili libertate huiusmodi consilium vituperabat, quippe nec Diuinis nec Politicis rationibus consonum.

14 Non quidem Diuinis, cum esset in comperto, Lutheranos superbiam elatos, in arenam descensuros non solum ad expendenda tamquam dubia, sed etiam ad impugnanda tamquam falsa, sacrosancta dogmata iam sancita, & per tot sæcula vnanimi consensu ab Ecclesia confirmata. Quod si de Fidei vnitatem in reliquis conuenirent, exploratum cunctis esse, hoc ipsum sacrilego pretio vendituros, ut nimirum ceteri cum ipsis consentirent in deneganda Christi Vicario summa supra reliquos auctoritate, hoc est, in ea radice prorsus euellenda, unde vitam & unitatem omnes huius plantæ rami sibi trahunt: summam denique spei eò solum progredi posse, ut ij, concessis sibi Rituum Legumque Ecclesiasticarum laxamentis & immunitatibus, acquiescerent, quod sine Concilij auctoritate, ceterarumque nationum consensione permittendum non erat, ut ipsæ postea eam peculiarem in Germanos indulgentiam pacifice tolerarent, nec admotum ægræ parti fomentum in reliqua sani corporis membra tabidum humorem diffunderet.

15 Non Politicis rationibus. Nam tota quæ hinc speranda dicebatur utilitas, in pace Germaniæ, in auxiliis Protestantium aduersus Turcam, in explendis Catholicorum votis, sita erat. Quod spectabat ad Germanorum concordiam; in confesso esse, fracta per summam audaciam ab illis Decreta generalia, prius Wormatiæ, postea Augustæ, deinde pariter Ratisponæ habita, etiam arrogantibus tamquam sibi licita latrocinia prædæque, per Cæsaris ac Imperij contemptum: unde sperari non posse, eos maiori obsequio præstituros id quod per nouum congressum statueretur: nec maiori fiducia suppetias in Turcam eo anno à Lutheranis expectandas, cum adeò prouecta esset anni tempestas, ut post elapsum Colloquij tempus nihil amplius ad id spatij superesset. Postremò, multò melius Catholicis satisfactum iri Oecumenico Concilio, cui Pontifex præstò erat, quodque ipse Pontificio nomine se perfecturum pollicebatur: hanc esse medicinam verè salutarem in huiusmodi turbamentis ab Ecclesia semper vsurpatam, tutam ab errore, cunctis nationibus gratam, vno verbo, esse Lydium lapidem, quo citra periculum erroris sincerum aurum ab adulterino secernitur, tam in doctrinarum integritate quàm in rituum sanctitate, legumque præstantia.

Ea omnia prævalidis intrepidisque dicendi formis exprimebantur,

1540. tur, tamen per hanc leuem clausulam temperata: Caroli ac Ferdinandi prudentiæ cuncta permitti.

Hoc scriptum Cæsari bilem mouit, multoque grauius, cum subauditum est, agitari ut illud in aliorum manus elaberetur, vel in Purpuratorum Senatu recitaretur; adeoque quasi libellum contra se vulgandum esse. Idcirco Legatus auctor Pontifici fuit, ne id faceret: simulque Paulum admonuit, ipsi opus esse; ut e Germaniæ clientes sibi compararet Cæsari minimè addictos: ad id proponebat, & uti peculiares amicitias cum Principibus Catholicis eius gentis iniret; utque in Senatum adscriberet ex Germanis non quos Cæsar exposceret, sed quos ipse sponte sèligeret.

* Curauit autem, ut per Nuntium viuidà linguæ efficacitate apud Cæsarem eadem confirmarentur, quæ scripto porrexerat. • At Cæsar, affirmans à se perlectum libellum, agnitaque rationum momenta, moram Farnesio non concessam, ut de iis Pontificem prius faceret certiores, excusauit, testatus, ante sextum diem nec à se nec à fratre id consilij ceptum, adeoque & in eo capiendo tarditatem, ad id exequendum urgentem celeritatem, impedimento fuisse, tantam decoro erga Pontificem officio fungerentur. De rei summa conatus est necessitatem ostendere, simulque spondit, in eo toto negotio Pontificem primas habiturum. Ita vsuuenit, ut cum respa duriora, & non ad iniuriam exhibentur, tunc verbis mollioribus dispersantur.

C A P V T XI.

Reditus Farnesij Cardinalis Romam: & Ceruini Legati Congressus in Comitibus decretus. Episcopus Fel-trensis Nuntius mittitur.

a Literæ Legati Gandauo ad Pontificem, 14. Aprilis 1540.
b Literæ Sanctæ floræ Cardin. ad Farnesium, 4. Aprilis 1540.

INterea vertente Aprili ^a redeundi Romam facultas Legato perlatam, prout ipse propositis sibi Comitibus & Colloquio flagurauerat. Itaque profectus per Galliam iter habuit; ^b ibique tum demandatum, ut Regi significaret, cum pacis negotium non ita promptu esset, ut prius sperauerat, satius duxisse diu in Belgio persistere. Ab eo verò Rege non solum humanissime fuit exceptus, sed saluberrima in Religionis emolumentum edicta impetrauit, ut Suauis ipse fateretur.

Dum Cardinalis reditum adornabat, ex ipsius nuntiis rescitum est Romæ Cæsaris consilium de Comitibus & congressu. Ipse quoque Cæsareus Orator Aguilarius Marchio ea de re Pontificem ad-

monuit, tradito ad ipsam excusandam libello. Illum Paulus per senilem moderationem accepit, ad remedia potius animo quam ad querelas conuerso. Quamquam autem Farnesius suis in literis prius aneeps nutasset, expedirétne Legatos Spiram destinari, cum exploratum non haberetur, quanta cum dignitate Sedis Apostolicæ essent excipiendi; tamen ex prudentium amicorumque consilio id satius futurum existimauerat, cum consideraret, Spirensibus Comitibus, sicut dicebatur, Lutheranos minimè interfuturos; sed solum colloquio ibi præscribendo, atque ex altera parte, alicuius Legati præsentiam valde profuturam ad salutaria in Cœtu consilia promouenda.

3 Sed angustia temporis haud sinebant, ut Romæ Legatus mitteretur. Hinc de communi Purpuratorum sententia statutum, ut darentur negotium Ceruino Cardinali redeundi ad Cæsarem Legati titulo, eique adherendi, quod b Cæsaris auctoritas Comitiorum sanctiones, prout par erat, moderaretur: quibus tamen interesse prorsus recularet, ad euitandam aleam, ne ibi spectator adesset, si quid minus decorum Ecclesiæ decerneretur; tamen ad maiorem facultatis amplitudinem particula Legationis fuerat appositæ, quæ Comitibus pariter complectebatur. Ceterum ubi ea dubitatio sublata fuisset, ac de re vniuersa Farnesius eò iam retulisset, designatus ei Legationi fuit Contarenus Cardinalis, d Cæsari etiam acceptus. Illius missio, solennisque Crucis traditio postea retardata, e quod Pontifex in suspensionem venerat, pacem postremo compositam inter Venetos & Othomannum, se simul ac Cæsare inuitis, effecturam ne Contarenus ob patriam Carolo minùs placeret: f sed confestim ea suspicio sublata.

4 Interim Nuntio Morono, g qui apud Ferdinandum aderat, eratque Comitibus interfuturus, iniunctum, quamquam Regis tam religiosi præsentia timorem omnem abstergebat, ne quid contra reuerentiam Romanæ Sedis ibi tentaretur; tamen id si fortè accidisset, Nuntius inde statim discederet, sisteretque in aliqua ex propinquis urbibus, ac de singulis subinde Legatū Ceruinum admoneret. Ne in disputationem accederet de Religione: quod si quando inter Catholicos ac Lutheranos disputaretur, Catholicos ritè muniret, & quæ ibi agerentur, accuratè perquireret, nullâ tamen auctoritate commendaret. Si quid temperamenti proponeretur, de eo per tabellarium celeriter Pontificem certiorem faceret, & ab eo responsum præstolaretur. De mittendo illuc Legato promptam Pontificis voluntatem præ se ferret, modò certus esset, ibi pro

Pars I.

B b b

digni

1540.
a Dnæ Epistolæ Sanctissimæ Card. ad Ceruinum, 15. Maij 1540. & alia eiusdem eodem die ad Farnesii Cardinali.
b Literæ Farnesij Card. Romæ ad Ceruinum, 26. Iunij 1540.
c 17. Maij cum clausula, etiam ad Dietam quatenus opus sit, in Actis Consistorialibus.
d Literæ Farnesij Card. Romæ ad Ceruinum Legatum, 5. Iunij 1540.
e Eiusdem ad eundem Literæ 9. Iunij 1540.
f Variæ Literæ Ceruini ad Farnesii, præsertim ex datis Bruxellæ mense Septembri, 15. Maij, in Archivio Burghesiorum.

1540.

a Literæ
Ceruini
Cardin. ad
Pontif. 7. Iu-
nij 1540.
b Literæ
Ceruini ad
Farnesium
Bruxellis.

c Literæ
Ceruini ad
Farnesium,
31. Maij
1540.

dignitate adfuturum. Hæc summam Morono demandata. Verum peste Spiram inuadente, indictus iam conuentus Hag-
noam traductus. Nec vllum officij genus prætermisere. ^a Cæsar
vt eò se conferret Legatus, sed frustra: quantum enim eò se
sponte ferebatur, tantum mandato Pontificis cohibebatur. Er-
ne neque postea Ceruinus probauit, ^b ab illis Comitibus Legatum
Pontificium abfuisse, quod aiebat à Germanis adscribi contem-
ptui Religionis, quasi eius negotium Romæ negligetur; fuitque
auctor, vt Contarenus ad congressum omnino mitteretur, ex Comi-
tiorum decreto Wormatiæ, modò Cæsari placeret, celebrandam
28. Octobris, Pontificis ministris Regumque Legatis præsen-
bus; atque vndecim ex Catholicis Doctoribus, totidemque ex ha-
reticis, Religionis controuersias expensuris, non contentions, sed
concordiæ gratiâ, quò postea cuncta ad noua Comitata referrentur,
& quod expediret statueretur.

Rex Galliæ, dum Ceruinus illac ad Cæsarem Legatus contende-
bat, ^c singulari beneuolentiâ illum exceperat, allocutus de pacifica-
tione nondum confecta inter se ac Cæsarem moderato animi sen-
su; narrauitque, fuisse postremum Carolo propositum, vt si Bel-
gium mallet, cederet non modò Mediolanensi Principatui, sed
cuicumque Italicæ telluris parti, quæ ad ditionem Cisalpinam,
ac Salutorum spectaret: id ab se repudiatum, qui nosset neque huius-
modi concordiam Pontifici placitum. In reliquum præ se tu-
lit animum persistendi in pactionibus induciarum, exercendique
cum Cæsare amicitiam, nullâ prorsus mentione factâ lætæ promissi-
onis (quod confidenter nonnulli scriptores narrant) quali Caro-
lus, cum ab eo transitum per Galliam impetrauit, clam illi Medio-
lanensem ditionem spondidisset. Profectò nulla veri species suade-
re potest, opportunitatem coercendi Gandauenses tumultus,
empturum fuisse Cæsarem tam ampli, tam egregij Principatus ve-
cturâ. Sed quis magis adhuc non admiretur Historicos, identidem
errantes in iis ipsis quæ suis in regionibus visu palam fuerant vi-
sita? vt hic Spondano accidit, qui Ceruino inferioris Præfatus
conditionem tribuit, dum is in Belgio apud Farnesium Cardinalem
morabatur, ponitque pro certo, eundem in Aula Caroli abeunte
Legato perstitisse, acceptâ ibidem postmodum Purpuræ Legatio-
nisque dignitate: & tamen Purpurâ donatus fuerat antequam in
Belgium peruenisset; neque ibi remansit, sed inde discessit, La-
tetiâ reuersus, cum Legatione fungeretur. Verum excusandus
Spondanus ob copiosam rerum Historiam summam contractam,
eorum

eorum more, qui cū plurima in angustum congerunt, quandoque in ipsis tractandis deerrant : sed non item in Suavi, qui tantummodo vni insistit huius argumenti narrationi, notitiamque absolutissimam iactitat, est excusandum silentium, hoc est, ignoratio huiusce Legationis.

7 In ea igitur Legatione, prima Ceruini officia Regi Galliæ sunt impenfa, expositis sui reditus ad Cæsarem causis, commendatoque Religionis patrocinio; inter ea discrimina indictorum Conuentuum. Rex auersum ab illis Comitibus colloquiisque animum præ se tulit: adiecitque, se rogatum à Cæsare ut suum Oratorem mitteret, eā certē lege missurum, ut is Nuntij consiliis concors eodem cum illo tenderet. Atque ut Rex pollicitus est, ^a ita planē ipsius Orator Franciscus Oliuarius re præstitit, habitā in Comitibus summē Catholicā prudentique concione. Cū autem huiusmodi Conuentus euitari non posset, quō sanē periculosior agnoscebatur, eō grauior impendebat Pontifici vituperatio, si durius se gessisset in deneganda Colloquio Pontificiorum præsentia. Ad id duæ potissimum causæ conspirabant. Prima ex Ferdinando Rege, concordia cupientissimo, ^b & ad remissiora huiusmodi consilia Cæsarem stimulante. Etenim animaduertebat, se nondum absque controuersia Regem Romanorum agnosci, neque adhuc Ioanne Rege prius demortuo Pannoniā plenē potitum, simulque Turcico se furori obiectum, & inopiā laborantem. Quare non alio propugnaculo suam vel amplitudinem vel salutem muniri posse rebatur, quā pace Germaniæ: ipsius etiam Consiliarij Lutherani, quibus erat circumseptus, omni studio annitebantur eam necessitatis opinionem in animo Regis altius figere. Proinde si Pontifex, semotis à Colloquio ministris suis, voluntatem ostendisset ab ea pacificatione alienam, visus fuisset Austriacis, eorumque fautoribus, familiam adeo benē de Catholica Religione meritam, ac nationem illam, vnaque Christianam Rempublicam tanto bono fraudasse.

8 Secunda causa erat; Quia Lutherani Haganoæ per summam contentionem obstiterant, ne Pontificij ad Wormatiensē colloquium vocarentur, in iisdem pactationibus Francofurti cum Londensi compositis obdurati: sed tandem conuentum erat, ut liceret Cæsari eos inuitare, obrestantibus tamen Lutheranis, à se non idcirco Romanum Pontificem tamquam Ecclesiæ Caput agnitum iri. Vnde si defuissent, ea ipsa species indicasset Lutheranorum victoriam, illosque non sponte absentes sed exclusos, graui Pontificiæ auctoritatis dedecore.

^a Literæ Ceruini ad Farnes. Cardin. 20. Augusti. 1540. & constat ex eiusdem concione.

^b Ex Literis Moroni Nuntij ad Farnesium Cardin. VVormatiæ 15. Decembris 1540.

^c Literæ Episcopi Feltrēsis VVormatiæ ad Farnesium, 25. Nouembris 1540. d In ultimo Capitulo Haganoæ recessus.

1540.

a Epistola
Farnesij ad
Poggium
Nuntium,
16. Octo-
bris 1540.
b Designa-
tus est in
Senatu, pri-
mo Octo-
bris 1540.
vt in Actis
Consistor.

c In Instru-
ctione mor-
referenda,
data 16. O-
ctobr. 1540.

d Literæ
Meroni
Vormatæ,
13. Decem-
bris 1540.
e In Literis
Farnesij ci-
tatis.
f 17. Se-
ptembris.

g 5. Octo-
bris 1540.
extrat in li-
bro Instru-
ctionum spe-
ctantium ad
Concilium,
in Archivio
Vaticano.

Induxit itaque Pontifex animum ad indulgendum Caroli ac Ferdinandi precibus, suis etiam Internuntiis ad Wormatiensē colloquium missis. Et quoniam Orator Cæsareus exposuerat, optari à Cæsare non Legatum, sed Nuntium notæ inferioris, de Vornenſi Episcopo cogitatum fuit: hic tamen à Cæsarianis reiectus, Gallo propensus. Vnde Pontifex Thomam Campeggium Feltrensem Episcopum eò destinavit. Consueuerat Paulus in eligendis Ministris ad grauiora negotia pertractanda, satis haud acquiescere in quadam eorum quasi speculatrice notitia, & generalia complectente, absque peculiari rerum experientia; quò enim altera leculentiùs mentem attollit ad sciendum, eò tutius altera dirigit ad agendum. Et sanè Campeggio parta experimento notitia plurimarum rerum erat, quippe in huiusmodi negotiis exercito per varias Legationes, in quibus fratrem Purpuratum fuerat comitatus, & alioqui magna cum laude prudentiæ atque doctrinæ multis in Romana Curia muneribus perfuncto. Comites illi addidit quatuor Theologos ex Caroli ac Ferdinandi consilio: ^c hi fuere Thomas Badia, Apostolici Palatii Magister, Gregorius Cortesius, Abbas et Familia Cassinensi, vterque à nobis connumeratus inter emendationis præfectos; Petrus Gerardus, Gallus; doctusque quidam vir natione Scotus, qui Romæ Pontificiæ liberalitatis ope degebat. Plures eò destinasset, sed insigniores Theologi, qui Romæ degebant, erant à Religiosis Ordinibus, sicuti reipsa solus Cœnobita inter hos quatuor, Wormatiæ in primis excelluit, ex Granuellani Moroni que sententia; ^d quorum nomen & habitus inuisa ibi erant, de quo Pontificem Cæsar admonuit. ^e Atque hac planè de causa ^f in eo Ordine quem Ignatius Loyola per eos dies condidit, ac post multa diuturna que consilia Paulus comprobauit, instituto potissime ad pietatem per sacras missiones propagandam & excolendam, habitatio est amouendi ab eo appellationes ac vestes religiosorum fratrum, tametsi alioqui venerabiles ac sanctiores essent, quippe minus tunc accommodatas, ex mortalium nequitia, bono quò querebatur. Scripsit quoque duas epistolas Pontifex, quibus per Nuntium inuitaretur Albertus Pighius, vir libris editis clarus; & Antonius Perenottus, Antistes Atrebatensis, magni Cancellarij filius, ingenij perspicacià literis que præditus, quibus dotibus eximia parentis auctoritas decus addebat: hic postea dum Regij administrum obuiuit, in eius ætatis historiis plurimum claruit.

Hæc porrò Nuntio commissa: ^g Quamquam Pontifex non modo non probaret, sed detestaretur huiusmodi Cætus, in quibus de

Religione disceptandum esset, animaduerneretque pariter, nimium exinde Sedis Apostolicæ dignitatem imminutam iri, absque cuius consensu fuerant indicti, tamen velle se illum imitari, cuius erat immeritus Vicarius, quique Maiestatem suam salutis humanæ causâ ad vilissimam quæque demiserat. Cuicumque rationi, suadente ne suum ibi Ministrum destinaret, præferendam duxisse spem, in Cæsaris id vrgentis probitate ac prudentia sitam: hinc sibi potiori nomine ab eo polliceri Sedis Apostolicæ patrociniū, quandoquidem singulari Cæsaris pietati stimuli addebantur, ne alios poeniteret, quod ipsius iudicio confisi, eiusdemque desiderio cessissent.

Vti Nuntius, eiusque socij, summam tum voluntatis tum sententiarum concordiam seruarent, nec vñquam sinerent ne minimam quidem dissensionis scintillulam erumpere, quæ omnem auctoritatem illius comitatus corruptura fuisset.

Vt reliqui nihil nisi consulto prius Nuntio, atque ex condico aggrederentur.

Vt promptos ad auscultandum, lentos ad loquendum se gèrent: abstinerent à disputationibus, ac potius amicis adhortationibus operam darent; per has animum lucrosieri, per illas mentem ad contendendum cieri. Temperarent se quantumuis laceffiti, ne quid seu per contentionem, seu per aculeos reponerent; sed per eam grauitatem, quâ palàm fieret, id non ex animorum imbecillitate, causarum dissidentia, sed ex charitatis excellentia, animorumque moderatione proficisci. Si concordia proferretur in medium, quæ neque Religionis candori, neque doctrinæ integritati noxia ipsis videretur, eius conditiones confestim Pontifici significarent, factâ propitijs responsi spe.

Studerent potissimum abradendis Lutheranorum calumnijs ex omnium animis, de legibus ritibusque à Romana Curia deprauatis.

Conarentur vti congressus ille, si quidem non prodesset, nihil certe noceret. Verum quocumque tandem res euaderet, ne putarent se meritum operamque perdidisse re infectâ, quemadmodum nec ipsum Pontificem existimaturum nullius pretij operam impendisse, dum suas ipse partes apud Deum expleset, etiam si ex hominum improbitate nullus inde fructus existeret.

1540.

CAPVT XII.

Euenta VVormatiensis congressus. Alia Comitiorum destinatio pro Religionis concordia Ratisponæ.

^a In Concione Granuellani infra citanda.

^b Literæ Moroni Farnesio Card. 18. Decembris 1540.

^c 25. Nouembris; & cæteræ manuscrite in Biblioth. Equitis Christiani Futei, cum Deputatione Cæsaris de eodem Granuellano, & Oratore Nuntij, infra citando.

^d Literæ Nuntij ad Farnesium, 25. Nouembris 1540.

COetus 25. Nouembris inchoatus Wormatiæ: Cæsar veniens caufatus ^a eas res nondum compositas, quibus in Belgio detinebatur, pollicitusque aduentum suum etiam antequam plenè componerentur, eò misit cum potestate Granuellanum, qui Pontificiis clam significauit, Cæsarem Belgio nondum abiisse, quod Legatus à Britannia Rege sibi missus, ^b qui lentius progrediebatur ne ad ipsum nisi Wormatiæ perueniret, voto frustraretur: cum Carolus nollet vel ea in vrbe, vel nuspiam in Germania cum eo colloqui, gnarus, nihil ab illo prætermisum iri ad fouendam discordiam, cuius spinæ tutissimam Anglo sepem prætexebant: præcipue vero lapidem omnem ab eodem motum iri ad auertendum quodque emolumentum Pontificis, quem sui veluti furoris metam spectabat.

Conuentus initio concionem habuit Granuellanus, ^c in qua commemoratâ Cæsaris voluntate erga pacem Germaniæ, & in primis breuiter, sed honorificè, Pontifice eiusque in Religionem studio collaudato, luctuosas calamitates recensuit à dissensionibus exortas, conatus auditorum animos desiderio pacis inflammare. Recitatum ibi pariter diploma Cæsaris, eò Granuellanum cum potestate delegantis; in quo dicebatur: Cum innotuisset Cæsari, sum ibi præsentiam à Germanis expeti, à qua publicam consensionem sperabant, adeò se studuisse eorum votis indulgere, vt huius rei potissimum causâ hereditaria Hispaniæ Regna suosque liberos reliquisset, initis cum Rege Romanorum fratre suo consiliis, quò apertiretur facilius ad id assequendum via: idcirco celebrata fuisse Hagahor Comititia, & nunc Wormatiensem Cœtum indictum, in quo vtriusque partis homines amicis animis, citra omnem obligationis nexum, conferrent inter se de Religionis articulis in controuersiam vocatis, vt concordarent. Cuncta postmodum in futurum Comitibus ad se, ad Pontificis Legatos, atque ad Ordines Imperii referenda, vt de iis vel per Oecumenicum Concilium, vel per aliam rationem decerneretur.

Nuntius Granuellano comprobante Cœtui primâ die non interfuit, ^d quippe præmittendis de more caremoniis destinatâ, ad quod paratam sibi sedem esse satis erat.

Maior deinde suborta dubitatio, an oporteret vt ab eo quocumque

sua concio haberetur, * cū timor esset, ne quid Lutherani insolentius agerent in concione. Et sanè Mutinensis Antistes, qui aderat ut apud Ferdinandum Regem Nuntius, sed non actor primarum partium, existimabat, lucro præponderare periculum; in quo pariter alij tantisper consensere, dum idem sentire visus est Granuellanus, ibidem interesse detrectans: sed ab ea sententia illo prius discedente, adeoque ad nouum consilium quasi vadem se dante, discessum à reliquis. Magno siquidem adiumento alioquin erat, quā ad promouendum exoptatum Cæsarianis exitum, quā ad conciliandam Pontificis communem beneuolentiam, ea publica testificatio, quā in Pontifice studium concordie comprobabatur, eiusque administri ab inuidia purgabantur, vel à suspicione, vel à calumniis illis conflata, quasi ibi rei perturbatores, non fautores adessent.

4 Breuiter itaque Nuntius exposuit, * Profusum à Christo sanguinem non solum eorum gratiā qui tunc in ipsum credebant, sed eorum etiam, qui essent in posterum credituri: similem etiam charitatem reipsā Ethnicis exhibitam, & ab Apostolo Paulo laudibus celebratam. Quod si ea virtus in animis Christianorum omnium vberim affluisset, funesta Religionis dissidia, quæ Germaniam lacerabant, nequaquam eruptura fuisset. Ad ea sedanda nullam prætermittam industriam à Romanis Pontificibus, ac præcipue à Paulo III. indicto Vicentiæ libero Concilio, cuiusque ibi Legatis diu ceteros Præsules ipsius iussu præstolantibus; sed nullis accedentibus, postremò ad prorogandam Synodum Pontificem fuisse coactum. Cū autem ex eadem causā indixisset Cæsar præsentem confessum, in quo agerentur ea, quæ postea Comitibus Ratisponæ celebrandis referenda essent, vel ut illic componerentur, vel ut per Oecumenicum Concilium de iis statueretur, missum se à Pontifice, ut omnem impenderet operam ad rem ex voto conficiendam, eiusdemque nomine polliceretur, quidquid diuinæ gloriæ, sinceræque Religionis studium sibi permitterent.

5 Dum hanc Orationem Suauis commemorat, non modò quidquid inest pietatis, silentio præterit, sed bis etiam labitur. Primò, cū affirmat, Nuntium Pontificis nomine spondidisse Concilium commodiore in vrbe quàm Vicentiæ. At Nuntius solum affirmat, paratum esse Pontificem illi indicendo, quandocumque Cæsari Germaniæque placeret. Iterum labitur, ubi narrat tamquam à Nuntio pronuntiatum, Pontificem permisisse Cæsari huiusmodi colloquium, ceu præludium eorum, quæ in Concilio essent decernenda.

1540.

* In Literis
Moroni, 1. &
13. Decem-
bris.* 8. Decem-
bris 1540.

1540. nenda. Quæ narratio duplici etiam ex capite peccat: nec enim significauit vñquam Nuntius, permissum à Pontifice colloquium, à quo ea quæ Nuntio mandabantur, semper auersum ac reuigilem Pauli animum declarabant: neque affirmavit, illud cœu Concilij præludium futurum, quod tunc Granuellani concioni recognasset, quâ expositum fuerat, ineundam postmodum rationem, seu per Concilium, seu quoquo modo ea concordia perficeretur. Per eandem disiunctionis formulam, sicut iam diximus, locutus est Nuntius, & solum affirmavit, fuisse colloquium indictum à Cæsare tamquam præludium concordie agitandæ in Ratipontensi Conuentu.

* Extrat in eadem Bibliotheca Equitis Pu-
ect.

Impetratum quoque fuit, vt dum ea Oratio haberetur, Lutherani abstinerent à consuetis contestationibus: atque ita communi nomine acta gratiæ Campeggio, eiusque dicta collaudata, nullâ factâ mentione Pontificis.

Hic verò summâ sollicitudine Pontificij laborabant. Ex altera parte, si per colloquium nihil conficeretur, duplici metu infestabantur: Vel ne perpetua pax à Cæsare concederetur Germanicæ nationi; quæ vbi se animaduerneret liberam ab omni timore virgæ Cæsareæ, saltum præcipitem in Lutheranam licentiam meditari videbatur; adeoque se totam in eam voraginem immersura fuisset, & alias quoque Prouincias in partem ruinæ tractura. Vel ne digressus Cæsar, piâ quidem voluntate retentâ, sed abiectâ operis ac remedij spe, adeoque subtractâ manu, rem ferri suo cursu permitteret; unde ipsius leges auctoritate ac viribus exarmatas Germania ex se perfunderet, & in libertatem Religionis prolaberetur.

* Literæ Moroni Nuntij 13. Octobris.

Ex altera verò parte colloquium si rem perfecisset, peiorem euentum minabatur. Etenim vñdecim vtriusque fuerant designati, pro numero Principum Urbiumque præcipuarum inter Protestantis Protestantes verò, vt euenit in quacumque noua atque oppugnata hominum coniunctione, arctissime inter se connectebantur: at huiusmodi nexus inter Catholicos sperandus æquè non erat; nam primis tres ex connumeratis Principibus in hac parte hæresi regebat. Erant hi Septemviri Palatinus ac Brandenburgicus, & Dux Cluiensis: deinde, quod Doctores Catholicos æmulatio inuaserat, cumque inter eos Eckius præcelleret, reliqui tamen etiam si superiorem faterentur, ipsum tamquam ducem sequi dedignabantur; proinde, ne in sententiis dissiderent metuendum erat.

* Literæ Campegij 25. Nouemb.

Huic postremo periculo Cæsar occurrit; * mandauitque per Granuellanum, ne peculiariū suffragiorum ratio haberetur, sed

ut singula partes scripto firmarent quidquid ex vnaquaque partium
plures decreuissent. Atque eâ ratione cautum erat, ne quid perpe-
ram à Catholicis proferretur, cum eorum plurimi recte sentirent.

- 10 Quò verò duobus reliquis periculis occurreretur, scripsit Moro-
nus Farnesio Cardinali, adiumentum efficacius sibi haud suppete-
re, quàm si daretur opera, ut tantisper in Germania Cæsar detine-
retur, dum aliquid consilij certioris cœptum fuisset, adeoque gra-
tificandum illi Legati missione, quam Carolus id temporis postu-
labat. * Etenim Granuellanus, apprimè gnarus non posse Luthera-
norum impetum à se sustineri, & Pontificiam auctoritatem quod-
dam esse telum, cui neruose tractando satis non esset dextera Præ-
sulis quâuis strenui, qualem ipse Campeggium existimabat; do-
luit fuisse à Cæsare rogatum Pontificem, ut huiusmodi notæ Mini-
ster eò mitteretur, cœpitque Legatum deposcere ad Ratisponensia
Comitia, cum egregio Theologorum comitatu, & potestate ac pe-
cuniâ satis instructum. Ita quæ prius suspecta censebatur nimia
Pontificij administri auctoritas, ne speratam concordiam pertur-
baret; nunc è contrario necessarium præsidium videbatur vel ad
pacem obtinendam, vel ad incrementa hæresis impedienda, quæ
non minùs perniciosa Cæsareo quàm Pontificio diademati cer-
nebantur.

- 11 Interfuit illi Conuentui Gallia Regis nomine Vergerius Iustino-
politanus Episcopus, à nobis prius commemoratus, vir ingenio
æquè viuido ac audaci, & ex eorum conditione, qui nec procul
negotiis vitam ducere queunt, nec putant absque se negotium vl-
lum confici posse. Suauis, qui ea narrat quæ ipse comminiscitur,
semperque comminiscitur in Pontificibus callida & fraudulenta
consilia, scribit fidenter, Pauli operâ ibi Vergerium adfuisse, sed
sub Regij administri persona, quò rem opportuniùs promoueret.
Hæc narratio adedò discrepat à vero, ut multò prius Aleander Car-
dinalis arcanis literis * Pontificem admonuerit, Vergerium parum
honorificè de Sede Apostolica loqui, illi fuisse minitatum, & exer-
cere cum Lutheranis amicitiam; quarum rerum testes protulit
Moronum, & apud Venetos Nuntium. Atque huic opinioni, con-
ceptæ de homine, in quo iam tum eorum anguium semina translu-
cebant, quos fouebat in animo, & qui postea per scripta, perque
res ab eo gestas erupere, consonabant Aulæ Romanæ sensa, dum
ille degeret in Germania. Vnde quò ad repetendam Episcopa-
lem Sedem alliceretur, pensionis quâ grauabatur relaxatio fuit
oblata. Hæc omnia per Poggium à Pontifice Carolo renuntia-

1540.

1541.

* In Literis
Moronici-
tatis, & in
alijs 22. De-
cembris.

* Epistola
Aleandri
Card. ad
Cerinum,
12. Martij
1539. quam
accepisse fa-
tetur Cerui-
nus, in Epi-
stola ad A-
leandrum
data 28. e-
iusdem
mensis.

Pars I.

Ccc

ta,

1541.
* Epist. Farnesij Card.
ad Poggium,
vlt. Februarij
1541.

ta, * vt Cæsaris auctoritas, si fieri posset, ab illis prouinciis ac negotiis hominem amoueret.

Per speciem confusionis ac prolixitatis vitanda, numerum delegatorum ad colloquium minuit Granuellanus. Dies aliquot Eekius & Melanchthon de originaria noxa differuere, donec Cæsar, seu rem minimè perficiendam ratus absque suæ auctoritatis impulsu, seu veritus ne quid absõnum se absente oriretur, congressum abruptit, distulitque ad Ratisponensia Comitia, quibus se interfuturum spondit.

Hic itidem Suauis plura mentitur; tribuitque Pontificiorum technis prolatum sine fructu colloquium, Nuntique Poggij officium apud Cæsarem idem abruptum. Ex aduerso constat, Mororum in omnibus literis iam adductis, quas ad Farnesium Cardinalem Wermatiâ misit, conquestum esse, prolixitatem illam tamquam Lutheranorum astum, quò tergiuersarentur vsque dum Hispaniam Cæsar repeteret, ac penes se firma persisteret ea Religionis libertas, & iniusta possessio bonorum Ecclesiasticorum, quam ad breue tempus extorserant, donec potiora consilia caperentur. Enimverò Poggium nullam potuit nauare operam prorogando colloquio, cum ea prerogatio nimis esset molesta Pontifici; quod mox patebit: curabat quidem vt illud prorsus absceinderetur, & vt Cæsar conatum conuerteret, prius ad permouendos hæreticos adhortationum auctoritate, disputationum loco; deinde, si hoc non succederet, ad eodem armorum vi perdomandos. Quæ tamen arma à quouis alio confidentius ad ictum cientur, quàm ab eo cuius manu stringuntur, cum alij fulgorem in iis intuentur, ille debilitatem sentit.

CAPUT XIII.

Legatio Contareni Cardinalis ad Ratisponensia Comitia.

PRIUS indicauimus, Legatum fuisse destinatum ad ea Comitia, si haberentur, Gasparem Cardinalem Contarenum, ab ipso Cæsare vel post contractam à Venetis cum Turca pacem ad id comprobatum: sed postea supersedisit Pontificem illius Wermatiâ missione, quòd Cæsar minoris notæ Præsulem petisset: deinde verò postulatum ab eodem Legatum ad Ratisponensia Comitia, cui abundè esset & potestatis ad componendas dissensiones, & pecuniæ ad animos eo quoque auxilio conciliandos. Verùm potestas non nisi valdè circumscripta Legato concessa, vt iam liquet, & alterum reconciliationis illicium à Pontifice omnino repudiatum.

diatum, quippe, ut Oratori Cæsareo Paulus ostendit, indecorum simul ac plenum periculi. Ceterum libenter Legatum^a expediit, cum ad eum seligendum nouo consilio opus non esset. Elucebat in Contareno prudentia & peritia in ciuilibus negotiis, & doctrina tam in profanis quam in sacris disciplinis, studium Religionis ad Petri causam constanter tuendam, integritas vitæ ad successoris personam cum dignitate ac fructu gerendam. Missus fuerat à Senatu Veneto Legatus ad Cæsarem, ut libertatem Clementis Septimi in arce Romana detenti ab illo impetraret; & usque adeo fuit Carolo acceptus, ut eum postea nominatim ad hæc agitanda Legatum flagitarit. Oratoris pariter apud eundem Clementem munus obiecit in solenni Cæsaris inauguratione Bononiæ. Ibi verò eam sibi laudem peperit, ut illius iam tum semina in animum Pauli III. iacta tam egregium deinde fructum protulerint, nimirum à Senatoria suæ patriæ Purpura, nullis aliis Ecclesiasticæ militiæ consensibus gradibus, ad sacram Vaticanæ Senatûs euectum esse. Quod Aloygium Mocenigum Senatorem compulit ad amicam querelam, quasi Pontifex per eam electionem non tam Venetum Senatum decorasset, quam deflorasset. Eius doctrinæ pietatisque præstantia viuit adhuc in ipsius literariis operibus, ubi dum lectores erudit, cum profunditate claritatem, cum elegantia subtilitatem aptè connectit, nec minus, dum Pontifices admonet, cum sinceritate reuerentiam. In excolenda pietate, S. Ignatij alumnus fuit: atque inter primos

1541.
^a Designatus fuit in Senatu 10. Ian. 1541. ut in Act. Consistor. b Vide eius Vitam scriptam à Ioanne de Casa.

^c Ex Daniele Bartolo lib. 2. Vitæ S. Ignatij, & confirmatur ex Epistola manu S. Ignatij scripta Petro Contareno.

² Arcana Pontifex illi documenta tradidit, iussu nullius ea notitia fidere, ac ne id quidem significare, sibi videlicet aliqua fuisse scripto demandata. Suavis in commemorandis iis quæ illi in mandatis tradita fuere, turpiter in primo gradu offendit. Narrat quippe, à Contareno, quod mandata exequeretur, allatam Cæsari executionem, sibi potestatem à Pontifice minimè traditam ratos habendi Fidei articulos, propterea quod ea potestas à Christi Vicario seiungi nequit, nec ab eo alteri delegari fas est: sed ubi Lutherani conuenissent de Religionis dogmatibus, ab Ecclesia Romana sanctis, polliceri in reliquum se planè satisfacturum Germaniæ. At-

Ccc 2 qui

1541. qui hoc opponitur è regione mandatis Pontificiis, in quibus nulla mentione habità de huiusmodi potestate ad præscribenda dogmata, solum inerat, nullam à Pontifice facultatem illi tribui ad relaxandas leges ritusque ab Ecclesia iam inductos, cum fieri posset, & Lutheranorum postulata ad res inopinabiles progredierentur; & quantum diuinare licebat, eiusmodi futura, ut ne ipse quidem Pontifex si adesset, posset illis indulgere absque offensione, animarumque periculo, saltem nondum prospecto aliarum nationum sensu.

Addebatur: Cum ad Germaniæ turbas componendas valeret plurimum pacificatio Principum, omni conatu ad eam Cæsarem cohortaretur, quemadmodum nec desisteat Pontifex pro virili Regem Christianissimum ad id cohortari.

Non posse Pontificem in animum inducere, Caroli ac Ferdinandi pietati, & Granuellani promissionibus Wormaliæ exhibitis confisum, eos unquam vel indulturos, vel passuros, quod Catholica Fidei candorem, potestatemque Romanæ Sedis læsura esset: quod si quid huiusmodi ageretur, rei omnino Legatus occurreret, oblato in præsentia Concilio. Ad illud repudiandum, locum dari, quali pace nondum initâ haberi non posset; ubi enim ardere in Principum animis studium Religionis debitum, usurpari posse quod aliàs effici solitum, hoc est, fidem publicam Episcopis dandam, quâ liceret per eorum ditionem iter facere: deinde verò Concilij ope sperandam ex præteritis exemplis, non Religionis modo, sed civilem Reipublicæ Christianæ pacem. At si ne id quidem satis foret ad iniquas illas concessiones à Conuentu remouendas, libet simul ac modestè denuntiaret, ne ibi quidem persistere sibi quasi spectatori licere, sed eas nomine Pontificio prohiberet. Quod si iam admittæ fuissent, irritas declararet, & à loco, ubi concessæ fuerant, secederet; sed non ab Aula nec à Cæsare, absque nouis mandatis. Idem exequeretur, quamuis hæc non nisi ad tempus concedenda essent, quasi eorum arbitrio in futurum Concilium reiecto: vel ubi de Concilio in Germania cogendo decerneretur, quod & Pontifici ceterisque populis iniuriosum erat, & hæresi conducibile; quippe quæ ibi sua tamquam in arce se tueretur. Si necessitas harum prohibitionum ac denuntiationum vrgeret, Cæsari significaret, adigi ad ea Pontificem vnus Religionis studio, saluâ in reliquis amicitia, quæ semper inter ipsos persisterat, affinitatis etiam nexibus confirmatâ. Haberet clam apud se legitimum scribam ac testes ea dum ageret, quod dicta factâve legitime perferberentur.

Angebatur præterea Pontifex, cum ipse tantum diligentia laboraret

risque impendisset, ut Concilium & concordia inter Principes statuerentur, tantumque diuturnæ patientiæ, quâ dissimularat in Cæsaris conuentibus agi de Religionis negotio, nixus spe salutaris remedij in Cæsaris præsentia & auctoritate, eâ se fraudatum fiducia ad illam usque diem animaduertit.

Famâ circumferri, Cæsarem confirmaturum prorogaturumque inducias Norimbergenses, quarum vi Protestantes in rem suam detorquebant quidquid ambigui esset in verbis, sibi que omnem licentiam arrogabant: proinde si pariter in hoc intelligeret aliquid Religioni noxium committendum, præscriptâ iam formâ contestaretur.

Impensius verò id ageret, ubi ad conuocandam ex sola Germania Synodum animos adicerent, reuocans in memoriam Cæsari, cum ipsum semper, tum maximè Bononiæ eam detestatum uti perniciosam tam Pontificiæ quàm Cæsareæ auctoritati; ac sæpius confirmasse, nihilo posse melius hæresi obuiam iri, quam Oecumenico Concilio.

Quoniam verò quæsierat à Paulo Contarenus, an quando experientia compertum erat, acerbiora in Lutheranos noxia euasisse, videretur Pontifici leniora adhibenda; responsum est: Hæc sibi minime displicere, dummodò decorâ quadam agendi dignitate sustinerentur, quæ speciem omnem arceret siue timoris in causâ, siue appetentia eos subornandi.

Legatus primus omnium Ratisponam peruenit; ^a deinde aliqui Principum, ac tandem Carolus. Cum eo studuit Contarenus agere, uti sibi demandatum fuerat, de pacificatione; ^b captâque occasione à prolo ad rem aliam Cæsaris verbo, eum percontatus est voce quadam amanti, suspirio admixto, quandonam liceret pacem sperare. Subiecitque, Non posse à Cæsare communia Christianorum vota cumulatius expleri. Expalluit ad improuisam interrogationem Cæsar: sed ita respondit, ut spem præcideret; affirmans more Principum, haud prætermisisse se æquissimas condiciones pacis offerre; contra verò eas à Francisco Rege postulari non pro fratris æqualitate, sed pro domini potestate.

In eo quod potissimè spectabat legatio, visi sunt Contareno quidam ex Principibus Catholicis præ se ferre affectatum Religionis studium, quod eorum utilitati prætendebatur. Etenim cum ipsorum aliqui perspicerent Lantgrauium, dum Protestantium ducem ageret, opulentiam amplitudinemque sibi comparasse per subsidia & clientelas populorum; ad huiusmodi sibi commoda pariter aspi-

Ccc 3 rabant

1541.

^a Recensetur in prima propositione Cæsaris in Conuentu.
^b Literæ Contareni ad Farnesium 5. Aprilis 1541. quæ sunt mentis auctoris.

1541.

rabant apud Catholicos; cupientes per astum ab Ecclesiis ad se conuertere, quod Lutherani per vim præripuerant: adeoque bello quam paci procliuiores, colloquio nauiter aduersabantur, quod tamquam pacis adiumentum formidabant, & rem nomine atque operâ Legati cohonestare ac prouehere annitebantur. At contraria Legato mens erat; nimiaque fortassis de sua opera, ac præstantia causâ conceptâ spe, nedum quidem satis edoctus experimento, rebatur, medicorum vitio, non humorum prauitatem morbum protrahi. Ad hæc, inuidiæ atque ignominie vertendum Sedi Apostolicæ existimabat, si vulgò iactaretur, incepta reconciliationis stamina eius operâ præcisa, præpeditumque congressum dissidentibus, quod simul coalescerent. Itaque Catholici, quos indicauimus, ^a fauore capitis destituti, ab incepto destiterant. Quæ Cæsaris nomine Conuentui proponenda erant, conscripta, ac Legato communicata. Duo hic adicienda postulabat: ^b Primum facilius impetratum; videlicet, vt ibi declararet Cæsar, à se nihil efficaciæ detrahi Augustanis Decretis Religioni plenè fauentibus aduersus quæ Lutherani dum protestarentur, nomen Protestantium, vt suo loco commemoratum est, acceperet. Alterum spectabat auctoritatem ac prærogatiuam Legati, de quo nulla ibi mentio. Silentium excusauit Granuellanus, propterea quod agendum illi erat cum brutis ferisque animantibus; adeoque oportere ipsorum infantiæ indulgere, quod mansuescerent. At repulit excusationem Contareus, opposuitque, Decere quidem humanitate erga illos vt, non tamen proprias arces deferendas, quod aduersario fiat satis. Et animaduerso Ministrorum languore Cæsarem allocutus, scriptum reconcinnandum curauit. In utroque additamento formæ maxime leuinas Cæsariani adiecere, ne Lutheranorum palato nascentem mouerent.

Hæc itaque Cæsaris nomine proponebantur: Cum Germaniæ Religionis dissidiis afflictâ languesceret, ademptâ intestinâ quiete, fractisque viribus aduersus hostem externum, visum fuisse Comitibus Imperij, malis vnice opportunum Concilium Oecumenicum. Huius cogendi gratiâ tot itinerum laborem à Cæsare libenter susceptum, quod de illo cum Romanis Pontificibus coram ageret: sed armis illatis terrâ marique ab hereditario Christiani nominis ac Imperij hoste, se à re perficienda distractum. Hic paucis, sed magnifice, immensam auri vim commemorare, longissimis repetitis itineribus impensam, innumerabiles militum copias consumptas, perpetua incommoda à se numquam defesso tolerata, quod dignita-

^a Literæ
Contareni
ad Farnes-
ium 14. A-
prilis.
^b In Literis
Contareni
ad Farnes-
ium 5. &
14. Aprilis
1541.

Contareus
ad Cæsarem
14. Aprilis
1541.
Granuellanus
ad Cæsarem
14. Aprilis
1541.
Cæsaris
ad Cæsarem
14. Aprilis
1541.

tem Imperij à Turcarum impetu vindicaret. Necessè quoque sibi fuisse, tamquam supremo Domino, magnis sumptibus ac incommodis patrocinari Sabaudo Principi, & clienti Cæsareo aduersus exterorum iniurias, & ab eorumdem violentia Insubriam tueri, Imperij pariter beneficiariam. Postea verò diuturnis induciis inter se Gallumque Nicææ firmatis, inde nauigasse Carolum in Hispaniam, quò hereditarij Regni compositis rebus, per Italiam breuè Germaniam repeteret, ad Concilij negotium perficiendum: verum propter obstacula Concilio interiecta aliquanto amplius commoratum. Postremùm, Gallia Regi humaniter impensæque inuitanti, vt per suam ditionem iter haberet, libentiùs indulgisse, quò & fraternæ inuicem charitatis argumenta præberet, & fidentia in eo Principe. Ita in Germaniam Inferiorem deuenisse, vbi negotia summi ponderis impedimento sibi fuerant, ne ad Conuentum nuper Haganoam se conferret; illi tamen Romanorum Regem fratrem suum adfuisse. Ex tot tantisque sumptibus ac laboribus passim constare, quantæ sibi curæ fuisset Imperij decus, cuius causâ nihil se impossibile operæ laborisque prætermitturum. Id verò comprobari aduentu suo ad ea Comitia, quamuis nondum valetudine confirmatâ. Præ ceteris sibi cordi esse Religionis concordiam, ex prauis Diuinarum Literarum interpretationibus dissidentis. Ad hoc consequendum, vbi breuior expeditiorque via sibi non commostrareretur, apud se statuisset, vt pauci ex honestis ac pijs viris, pacis amicis, & Imperij Nationisque studiosis, vtrimque designarentur (*saluis tamen Augustanis Decretis*) ad Religionis controuersias agitandas, qui facilem aliquam concordia rationem excogitarent, eamque postea ad Cæsarem Comitiaque referrent, quò tandem stabiliri posset, & Pontificio Legato communicari, vt fuerat Haganoæ sancitum. Id consilij libentiùs à se susceptum, quippe quod & Augustæ & Wormatiæ Imperij Ordinibus maximè conducibile visum fuerat; semper tamen integris rebus paulò antè commemoratis.

§ Profitetur Suauis, moueri se ad accuratiùs enarranda huius Cætus euenta duas ob causas: Alteram, quòd in eo videre est, nihil boni perfici posse, vbicumque administri Pontificij in partem negotij venirent: Alteram, quòd res ibi actæ Paulum impulere non ad concedendum vt priùs, sed ad omni ope promouendum Concilium. Et tamen hæc accurata Suauis narratio, quâ voluntatis nequitia, quâ notitiæ penuriâ, mirum quàm manca mutilaque à quocumque deprehenderetur, modò eam cum Historia nostra contulerit.

Præter-

1541. Præterquam quòd ea duo, quæ ille obseruat, perspicuè falsa constabunt.

Quod spectat ad primum; num idem in vniuersa narratione quidquam à Contareno gestum commemorat quod rem confirmet? Præterea scribit, Lutheranos in plerisque grauissimorum dogmatum, vt in Eucharistia, in Confessione, in veracitate Conciliorum falli nescia, à Catholicis dissensisse. Quo pacto igitur Pontificiorum administratorum vitio in concordiam itum non est? Annotatio vertitur ex Suauiana sententia, fidem versatilem non habere, cuiusvis accommodam libidini; perinde ac ab illo genethliaco factum est, cum in amici gratiam natalitium eius systema composuit, amoto ex angulo quadrati Saturni maligno aspectu, infaulta minuantis? Quid porro? Ne illa quidem versatilis ac planè cerea fides concordia satis fuisset, cum ipsi quoque Lutherani^a in eo confesso inter se dissiderent, vt reliquas omittam sectas per Septemtrionem disseminatas: præsertim ibi Ioannes Calvinus interfuit, tanetsi obscuri nominis eà tempestate, ^b cuius operà ex hæresis Lutheranæ sinu noua religio educenda erat, non minùs Lutheranà Germanis accepta, nec magis Lutheranà concors quàm Catholica. Constat verò, Contarenum vsque adedò incubuisse pro virili ad concordiam conficiendam, vt Suauis ipse fateatur, à plerisque fuisse reprehensum.

Nec minùs altera pariter animaduersio dissonat à vero. Nam etiam ante habitum Ratisponæ conuentum, Pontifex per tot Nuntios, tot Legatos, tot preces, tot sumptus, Concilij celebrationem curauit, vt si ea omnia consensus solum dicenda, & non item ledula procuratio, necesse profectò sit vocum significationem peruertere. Præstò mihi sunt literæ arcanissimæ Farnesij in Belgio Legati ad Paulum conscriptæ, in quibus, dum ceteroqui Franciscum Regem collaudat, solum dolet, languidum à se compertum in Concilij negotio, ad quod nouerat quanto Pontifex ardore ferretur. At nulla in re facilius est mentiri, quàm in ea quæ difficilius cognoscitur, hoc est, in alienæ mentis consilio.

^a Literæ Contareni ad Farnesium, 13. Maij 1542.
^b Apparet initio libri Caluini to Albertum Pighium, de libero arbitrio.

Certi homines Ratisspone à Cæsare deliguntur ad componendas Religionis discordias. Liber quidam ibi ad examen prolatus. Catholicorum ac Protestantium congressus.

AD id negotium peragendum deligendi erant homines triplicis conditionis: Theologi videlicet, qui secum vnâ dissenserent, amoto inuidioso disputationis nomine, dedecus inferentis iis qui aliorum postea sententiam amplecterentur, hoc est iis qui concordarent: Præterea qui colloquiis præessent, sui que reuerentiâ animos lingualque moderantes, furorem illum literarium longè arcerent, unde colloquia, ad veritatem indagandam instituta, degenerant in cauillationes, quæ veritatem ipsam ab æmulo adductam fraudulenter falsi specie decolorant: Demum auditores, qui testes simul ac theatrum forent. Horum omnium delectus ^a Cæsari ægrè permissus à Protestantibus; sed ægrius à Catholicis, vt qui maius incommodum timere poterant, cum ipsis minimè liceret quidquam dicere, dictumque reuocare, seque tot in sectas quot in capita diuidere, hæreticorum more, sed vnitatem dictorumque constantiam profiterentur: nihilominus prius liberæ Ciuitates, à proprio emolumento ad pacis studium acrius quàm Principes extimulatae, postea hi quoque consensere.

² Cæsar Conuentui delectum commisit; ^b Conuentus verò, pro eo ac communitas assoleat, cui nomen potentia satis est, & agendi cura molesta, illum reiecit ad Cæsarem. Hic re cum Legato communicata, Theologos ex Catholicorum parte nominauit Ioannem Ekkium & Iulium Flugium, à nobis antè laudatos, & Ioannem Gropperum, Coloniensem Archidiaconum, à quo conscripta prius fuerat Colonienfis Synodus Prouincialis, non minori excepta plausu à Germania, quàm Senonensis à Gallia.

Ex factione Protestantium selecti ceu Theologi, Philippus Melancthon, Martinus Bucerus, hæresis partim Lutheranae partim Zuinglianae Professor, & Ioannes Pistorius. Duo constituti Præsides, alter Cæsaris administer Granuellanus, alter Fredericus Princeps Palatinus, Septemviri frater. Educatus ille apud Cæsarem, eiusdem sororis ac Daniae Regis filiae nupserat: sed iam tum, cum Alexander legationem obiit in Germania, Pontifici significauerat, hominem nutare in studio erga Fidem ac Cæsarem, quod ipsi postmodum

^a Literæ Contarenti ad Farnesium 14. Aprilis 1541. quæ sunt in volumine Literarum Contarenti, infra citandarum, & quarum exemplar subinde traditum est à Secretaria status Romæ Alexandro Card. eiusque manu ac notis signatæ.
^b Literæ Contarenti ad Farnesium 20. Aprilis. c Totum existat in variis Literis Alexandri ad Farnesium Vicennâ, & præsertim datis 20. Ianuar. 1539.

Pars I.

D d d

modum

1541. modum ignominiam ac miseriam intulit. Sex auditores destinati Principum plerique administri.

Existimauit Cæsar, haud in rem fore, si Augustanum congressum iam ante duodecim annos habitum, hinc prosequerentur, ut quidam auctores erant, perinde quasi eo quod tunc de pluribus conuenerant, minuendus hic esset concordia labor, diminutis controuersiarum capitibus. Vna ex rationibus quæ ab eo Cæsarem dimouere, fuit profectò hæreticorum volubilis fides, vnde postea descesserant à plurimis quæ prius Augustæ pronuntiauerant: sed altera super eadem re à Contareno prolata, magis ad eum impellendum idonea, nec minus vera; Protestantes videlicet tam in Augustano Colloquio, quàm per interiectum postea temporis interuallum voluisse obstinatis animis sustinere quidquid ibi dissenserant, atque ad id vtriusque mutuis se libellis concitasse; adeoque pacis negotium felicibus auspiciis inchoari non posse.

Idcirco Cæsar per Granuellanum, arctissimo silentij obstrictum nexu, ne cui rem excepto Nuntio Morono significaret, librum Legato detulit, confectum, sicut ipse affirmabat, à pijs doctisque viris in Belgio, qui, ubi Legato visum foret, partibus proponeretur, si forte in ea doctrina vtrique concordarent. Illuc etiam à Granuellano Gropperus deductus fuerat, ut, iuncta cum ipso opera, Legatus facilius percurreret expenderetque* volumen, quod magna et parte Scripturæ sanctorumque Patrum dictis contextum viginti duo capita complectebatur. Peruoluere librum Legatus ac Nuntius, vnaque Gropperus, ac facile duo priores coniecere ex variis argumentis, librum Gropperi Opus esse; de cuius docilitate, nullo suæ opinionis amore corrupta, Romam Legatus perhonorifice scripsit. Cum enim Contareno in loca supra viginti offendisset, quæ correctionis indigere existimabat, Gropperus ea tam prompto animo correxit, ut amor sui ne verbum quidem explesset vel ad repugnandum, vel ad tuendum. Quod sanè auxit potius hominem quàm minuit apud Legatum & Granuellanum eam existimationem, cuius nimium studium solet plerisque in causa esse, ut opinioni de se apud alios detrahant, vel tamquam docilitatis expertibus, vel tamquam pertinaciâ obduratis. Verumtamen noluit Contareno tanti ponderis responsionem reddere. Dixit itaque Granuellano, sibi ut priuatæ personæ videri quidem volumen sic expolitum ab omni labe alienum; posse tamen fortasse fieri, ut alius perspicacior maculas deprehenderet, idcirco sibi tamquam Legato non licere iudicium proferre de eo, nisi sibi permitteretur cum plur-

* Extat impressum apud Goldastum hæreticum, in Collectione legum consuetudinumque Cæsarearum, in titulo, *Acta Conuentus Ratisbonensis*.

pluribus Theologis librum communicare. Permissum itaque illi fuit, super eo consulere duos etiam Theologos colloquio designatos, & Badiam Apostolici Palatii Magistrum, qui solus inter peculiari- res Legati Theologos doctrinæ famâ eminebat. Id egit Legatus; ac subito Eckius in suspensionem venit, auctorem Operis fuisse Vice- lium sibi infensissimum. Primò librum improbavit, postea sensus aliorum manus dedit; semper tamen indicans, alienâ auctoritate se trahi, non opinione suâ duci.

5 Cum igitur ex Pontificiorum sententia nihil erratum deprehen- deretur in eo libro, iussu Cæsaris designatorum Cœrii fuit propo- situs. * Ac prosperum quidem initium congressus habuit, quippe in articulis de Iustificatione, de Fide, de Operibus, de Episcopis, de Baptismo utrimque consensum. Eorum tamen comprobationem expectandam à Pontifice Legatus censuit, ad quem subinde singula perferrebat. Prudenter etiam voluit, ut * articulus de Auctoritate Pontificis, postremæ trutinæ relinqueretur. Etenim si contigisset, ut in eam Syrtim negotij concordiaque prosperitas impingeret, vi- sum certe fuisset, in eo solum Protestantium doctrinam Romæ dis- plicare; unde ipsorum proscriptioni auctoritas detraheretur, tam- quam utilitatis suæ nimis appetentium: at verò cognitâ Luthera- norum discordiâ in aliis dogmatibus ad speculatricem doctrinam spectantibus, cunctos animaduversuros fuisse, Romanam censuram ab integerrimo Religionis studio solum profectam. Quod si de ce- teris omnibus consensissent, adeoque difficultatem se retractandi perfregissent, & spem pacis prægustassent, facilius inductum iri ad veram Fidei unitatem, in postremo etiam articulo.

6 Sed prima dissensionis labes Eucharistiæ Mysterium Luthera- nis * fuit. Duxerunt siquidem contentionis initium à voce *Trans- substantiationis*, quippe ab antiquis Patribus haud usurpata. Nec rem voluit dissimulare Legatus (prout erat quorundam consi- lium) quasi vocis controuersiam: intelligebat enim vocem reiici, quò res per eam significata negaretur, eâ planè ratione, quâ Ariani secesserant à Catholicis, quòd nollent admittere nouam vocem *quæstionis*, haud ambigè declarantem substantiæ unitatem in Diui- na Triade; unde ea postea vox fidelium tessera nuncupata.

7 Oppugnabant itaque Lutherani huiusmodi vocabulum, in ma- gno Concilio Lateranensi sub Innocentio III. vsitatum (ubi, ut commemorabat Legatus, Episcopi supra octingentos interfuerunt, atque Constantinopolitanus & Alexandrinus Patriarchæ) quia re- pudiabant veram substantiæ panis conuersionem in Corpus Christi;

Ddd 2

atque

* Literæ
Contareni
vlt. Aprilis,
& 3. ac 4.
Maij 1541.

* Literæ
Contareni
9. Maij.

* Extat in
Literis Con-
tareni 9. &
11. Maij.

1541. atque huic alteram hæresim adnectebant, nimirum, Corpus Christi transacto post usum tempore ibi non esse, quod alibi declaramus; adeoque Eucharistiam postea conseruandam adorandam, quæ non esse.

* Extat hoc
planè in Li-
teris Con-
trari Card.
4. Iulij
1541.

* P. 2. qu.
114. art. 1.
in corpore
ad tertium.

Indulgentiùs quidem se gesserat Legatus in exigendis aliis vocibus, quas aduersarij recusabant, cum de ipsa rei veritate conuincerent, solumque eas negarent ob significationem diuersam à Catholicorum intelligentia; quapropter minùs laborauerat, rem admirante Romæ Aleandro Cardinali, quòd nollent honestis iudiciorum operibus *meriti* nomen apponere; quippe *meritum* apud illos sonabat titulum ex iustitia, perinde ac operarius pactam mercedem meretur; in qua pariter significatione S. Thomas explicauit, idcirco inficiatus, dici posse hominem à Deo mereri, nisi quid adiungatur quod vim huiusce vocis attemperet, cum inter Deum & hominem vera non intercedat iustitia, tam ex infinito inter eos discrimine, quàm ex eo quòd homo nihil obtinet patrimonij distincti: sed quidquid possidet, ex sola Dei liberalitate possidet, qui nobis idcirco debitor numquam est, sed solum sibi ipsi, cui planè deberet, si suo promisso deficeret.

Neque similiter institit, ut pronuntiarent, tribui nobis æternam felicitatem ut operum præmium; quandoquidem verum est, ante quodcumque opus, cuius illa præmium sit, infundi nobis à Deo habitum gratiæ, qui nos Diuinæ naturæ participes reddit; cuius excellentiati hæc supra ceteras naturas prærogatiua conuenit, ut absque operum adiumento debeat ipsi extrema suæ perfectionis absolutio; ut liquet in infantibus sacro Baptismo lustratis, qui solius gratiæ vi, absque honestorum operum auxilio, cælo potiuntur. Propter eam, tamen postmodum operibus cum gratia exhibitis sempiterna gaudia debeantur; tamen quia primus titulus, cui ea debentur, non sunt opera, sed gratia nobis à Deo liberaliter collata, fiebat, ut dum Lutherani rei veritatem fatebantur, eos non premeret acrius Legatus ad ipsam vocem extorquendam. Aiebat etiam, Videti hæc haud illis denegandum, quod Græcis indulgetur, qui æternum Patrem Filij *Causam* appellant, quamquam cautius Latini solum *Præcipium* dicant. Sed ubi à dogmatis Fidei alienos comperit, similiter concordia fucum reuinit admittere; qualis ea fuit inter Pelagium & Catholicos in Concilio Palæstino composita; gnarus, minus esse perniciosam pestem, si quando immedicabilis est, occulta non sit. Atque id apertè apud Granuellanum ac Cæsarem est contestatus.

10 At Romæ * formulæ indultæ *Iustificacionis* articulo, ob earum ambiguitatem haud probatæ: quare Pontifex Legatum admonuit, cauere, ne seu publico seu priuato nomine assertionem vllam admitteret, nisi cuius non modo sententia sincerè Catholica esset, sed etiam voces citra periculum ambiguitatis sonarent. Consideraret pariter, quamuis ipsi nulla definiendi esset potestas, idemque fuisset professus, habendum ita colloquium, vt nihil in eo certi statueretur, nisi Pontifice comprobante: ramen, vbi licuisset Protestantibus speciosè in medium proferre Pontificij Legati opinionem, suis doctrinis fauentem, non mediocrem id offensionem Ecclesiæ, sibi ac Pontifici graue pondus, ipsique veritati vmbra noxiam allaturum fuisse. Quapropter, si huiusce rei causâ oportuisset acrius ac disertius cum Cæsare ac alijs loqui, vt in capite de Eucharistia iam egerat, nequaquam parceret verbis, quippe plurimum laudis ex eo à Pontifice consecuturus. Idem præstaret circa duos præcipuos articulos, de *Primatu Romani Pontificis*, & *Conciliorum auctoritate*, ac de vtroque clara voce dissereret: Ex vtroque grauissimas consecutiones deduci, & esse quoddam argumenti genus offensionibus obnoxium, præsertim hoc factioso tempore, non solum hæreticis, sed etiam profanæ potestati: proinde Romæ quasdam formulas, quas Legatus excogitarat, reiectas tamquam varijs interpretationibus expositas. Fidentiùs exigendam in his articulis peripicuitatem, simul ob rationum efficaciam, simul ob certa promissa, ab Cæsare eiusque Ministris confirmata, nihil noxium Sedi Apostolicæ permissum iri: quibus nixus Pontifex, in Cæsaris gratiam ad ea Comitia Purpuratum Patrem allegauerat. Subdidit his Farnesius, in literis ad Contarenum, non displicuisse cautum consilium seponendi duo illa capita ad colloquij finem, quò potius aliunde, quam ex iis dissolutio congressus oriretur: posse nihilominus in eo ipso fraude malâ hæreticos agere, consentiendo in reliquis, præsertim si quid vocibus inesset ambigui, & hac arte ita aucupantes opinionem amantium concordiam, & auctoritati Pontificis obsecundantium, vt deinde hunc articulum in inuidiam traherent tamquam lapidem offensionis. Qua de re fuerat Pontifex admonitus à Bauariæ Ducibus, eademque Legato proponebatur, sed ipsius arbitrio permissa.

11 Hoc pacto, atque hisce instructis mandatis se gerebat Contarenus. Cæsariani ægerrimè ferebant, * rem ad dissidium deduci; unde perquam studiosè nitebantur hæreticos lenire. Nec tandem illorum Theologi, quod ad se spectabat, animos inexpugnabiles præ se

1541.
* Literæ Farnesij Card.
ad Contarenum 29.
Maij 1541.
apud Certuos.

* Literæ
Contarenti
ad Farnesiu
13. Maij
1541.
fere.

D d d 3

1541.

ferebant, præsertim Melanchthon ac Bucerus, seu propria saluti stimulis adducti, seu publicæ calamitatis horrore perterriti. Sed coëcebantur metu, ne videlicet plerique ex Principibus, eorum suasu ad grauiora damna Ecclesiæ inferenda antea commoti, & iam auri vinculis compediti, multò validioribus quàm ferri, ad faciendam tutelam, si modò tamquam seducti suis à magistris destituerentur, atque ita abreptis lucris expoliati, & publico expositi dedecori, in furorem & ultionem erumperent. Nec vñquam huiusmodi terrorem potuit illis abstergere, vt aperte fassi sunt, quæcumque tutelæ pollicitatio, siue Pontificiæ siue Cæsareæ; satis gnaris, plus inesse roboris minori potentix ad vitam auferendam, quàm maiori ad tutandam.

Ceterum nemo non obstupescet, illa tot Prouinciarum oracula, quibus tamquam cæli Legatis habebatur veneratio, eò deuoluisse paupertatis, non quidem voluntariæ, vt olim Apostoli, & nunc Ordines Mendicantium, vt Bucerus abiecerit se ad petendam eleëmofynæ nomine stipem à Legato; quam hic tamen negant, cum sibi liqueret, nosse Pontificem ob rationes iam memoratas, relicto pecuniæ perditos ad frugem reuocare. Ac de ipso Luthero à populis penè adorato in pictis tabulis, scripsit Vergerius, * à se conspectum cum habitu quàm vano, tam detrito; quippe qui nihil præter stipendium suæ Cathedræ ad victum habebat. Sed desinit admirari, quicumque animo recolet, ad eos confluisse assecularum genus, non qui vellent sua largiri, sed qui mallent aliena diripere.

Huius itaque metus rigore constricti Theologi Protestantes haud inflecti potuerunt, cum ad examen peruentum est illorum capitulum, in quibus perspicua & cunctis explorata dissensio fuerat; adeoque nullus dabatur receptui locus per dissimulationem, quasi controuersix sensus haud satis partibus prius innouerit, prout ipsis licuerat in subtilioribus doctrinis, magis quæ communem aciem fugientibus. Quapropter statim atque agitari cœpit, An in Eucharistiæ remaneret, necne, panis substantia: Num post eius usum Christi præsentia perduraret: An confiteri peccata necesse esset: An posset errare Concilium: Vtrum Pontifex Romanus vniuersæ Ecclesiæ præsideret; in quibus quæstionibus peruius erat vnicuique quauis indocto sensus; illi Theologi non sunt ausi terga vertere, ne in filio patrocinantium indignationem incurrerent. Quo Cæsarei comperto, cœperunt spem ex colloquio conceptam deponere. * Contarenus verò cautiùs ab omni austeritate vel impatientia abstinere rei infectæ culpa sibi postea tribueretur.

* In Literis
iam citatis
cap. 28. lib. 3.

* Literæ ar-
canis notis
scriptæ à
Contareno
ad F. rneſiū,
13. M. iiij.
1541.

Capit.

13 Cœpit igitur & ipse ex his paroxysmis longè alia præfagire, sibi-
que persuasit, ne reconciliatis quidem operâ suâ Theologis, idcir-
cò hæresim euulsam iri, cuius radix non certè doctrina erat, sed li-
bido atque auaritia: statimque Pontifici significauit, nullum sibi
consilium aptius * ad illam extirpandam suppetere, quam si Ger-
manix consuleretur per Episcopos, per Concionatores, per Magi-
stros literarum scientiâ idoneos, & vitæ probitate Religionis stu-
diosos, qui Nationem verbo simul ac factò docerent, eamque ope-
ram impenderent ad imbuendos veritate populos, quam hæretici
ad hæresim imprimendam. Etenim id temporis Germaniæ Anti-
stites adeò negligenter se gerebant, vt * dum ageretur in congressu
de articulo Episcoporum, dixerint Protestantium Theologi, à se
quidem Ordinem illum Ecclesiæ vniuersæ commendari, sed non
intelligi, quo pacto Germaniæ Præsules reuerà essent Episcopi, cum
illud nomen ex origine Græca idem valeat quod *Inspector*; quan-
doquidem nulla per ipsos habebatur inspectio: adeoque probos
quidem ac magnos Principes esse, non item Episcopos. Ad hoc ta-
men acutè respondendum curauit Legatus, interrogatis Prote-
stantibus, censerentne eos Præsules omisâ suarum Dioceseon in-
spectione peccare. Ita sanè; cum in eo ipsos reprehenderent: Er-
go, conficiebat, iam illos veros Episcopos constabantur; quippe
non alio nomine id illis vitio verti poterat, nisi Magistratus mune-
re non perfunctis.

14 Hinc itaque tanta Religionis clades in Germania ortum ac vires-
traxit: cuius rei conscius ex diuturna illius gentis consuetudine,
vfuque huiusmodi negotiorum, Moronus, cum Contareno & sen-
sis & beneuolentiâ coniunctissimus, primus auctor aliâ tempestate
fuit, vt Romæ Germanicum Collegium fundaretur, de quo ætate
Iulij III. sermo redibit, quasi tyrocinium præcellentium Pastorum,
quorum custodiâ à Christi grege luporum impetus arceretur.

Iam verò cum huic malo non nisi temporis diurnitas mederi
posset, conuertit animum ad perfugium illud, à quo tamquam à
suspecto sub initium abhorrebat, hoc est, ad fœdus Catholicum
corroborandum, cui se promptum exhibebat Pontifex, * non mo-
dò ad infundendam pecuniam quam deposuerat, sed etiam ad am-
pliora subsidia conferenda, dummodo ea omnia impenderentur ad
bellum, non ad mercaturam Religionis, quam nolebat ab vilo sibi
pretio coëmere; quod neque cum Dei gloria, neque cum Ecclesiæ
dignitate fieri poterat: vnde hæc indecora adiumenta Legato
iterum seuerè interdicta. Præterea iussus est, nullius vniquam tole-
rantix

1541.

* Literæ Co-
tarenæ ad
Faroesium,
23. Maij
& 5. Iunij
1541.

* Literæ mo-
dò citatæ.

* Literæ
Faroesij ad
Contare-
num, 9. Iu-
nij 1541. in
scripturis
Cetuinouis.

1541.

* Literæ
Contareni
ad Farne-
sium, 15. Ju-
nij 1541.

* Literæ
Contareni
ad Farne-
sium, 1. Maij
1541.

rantia conditioni consentire: id enim effecisset, ut altiores falsæ
radices ageret, & cum indiuidua Fides sit, tam in vno quam in
omnibus tolerantiam fugiendam. Verum prius quam hæc manda-
ta Contareno deferrentur, cum de fœdere sermonem habuit, com-
perit, suspiciones, quas ipse passus fuerat, iam in Carolum irrepsisse,
qui pronuntiavit, Nolle se Religionis obtentu à quibusdam Prin-
cipum implicari bellis civilibus, dum Turcico tam grauius vexaba-
tur. Vnicum ac præsens remedium supererat, ipsa scilicet mo-
Cæsaris * in Germania, cuius præpotens Maiestas validissimi rei
vim habuisset ad incutiendum terrorem, quamuis in vagina reco-
diti. Sed Hispania tam ingens erat elementum in vniuersitate sua
dominationis, ut negligi minimè posset ab intelligentia mode-
atrice, adeoque remotum à Germania, ut dum hanc curabat, viti-
tis attackus & operatio eousque protendi nequaquam posset. Vnde
tandem Carolus consilium inuit acutius quam fortunatius, vti-
delicet ipsemet expeditionem in Africam susciperet, quò vtrumque
semotissimum Principatum tueretur, Othomannumque Algem
adoriretur, atque eadem operà simul ab infestanda Pannonia
lum retraheret, vbi tunc non mediocres progressus habebat; simul
Hispaniam ab excursionibus Africanorum piratarum vindicaret.
Sed multa consilia nos produnt, dum specie ingentis utilitatis et
euentu prospero comparandæ, verisimilitudinem obuelant aduer-

CAPVT XV.

*Quæ de Concilio Cæsar cum Legato egerit. Noni libelli ad eum
delati à Catholicis, ab hereticis, & à Legato. Recessus
Cæsareus, & Comitiorum exitus.*

Postquam Cæsar profectionem in Africam apud se statuit, co-
gnitâ subsidiorum indigentia, rationem aliam inire cepit,
quâ Germaniam pacatam relinqueret. Idcirco præterito
gratosque illis populis sermones redorsus est, de Oecuménica Sy-
nodo apud illas regiones procuranda; & vbi nequiret id consilio
de *Nationali*. Præterea, quò ostentaret fructum aliquem à se deco-
ptum, & concordiam, si minus perfectam, saltem ex parte audam,
iussurum se per Edictum Cæsareum proposuit, excipi interim in
Germania eas doctrinas, de quibus partes conuenerant. Subole-
id Contareni sagacitati. Hinc Pontifex in tempore ab eo factus de
re certior, maturè præuenit Cæsaris consilia, quæ Ecclesiæ rebus

& auctoritati noxia, ad Concilium vsque obseruanda erant; ac prior ipse statuit in Senatu, * nulla interiecta mora Concilium Oecumenicum indicere, quod in gratiam Caroli ac Ferdinandi supersederat; ac per certum tabellarium id Legato perscribit. Hic verò accepto nuntio, exposuit Cæsari quæ Pontifex decreuerat, nisi quid opportunius ille suggereret. Doluit Cæsar, eâ nec opinatâ Pontificis maturitate sibi quasi frænum iniectum: responditque, Satius fuisse, si Pontifex Comitiorum postulata de Concilio expectasset: ubi enim suapte sponte illud indixisset, periculum fore, ne Germani vel in patrii sedibus illud exposcerent, vel suâ tantum Natione conflatum. Reposuit è contrario Legatus, maximæ utilitati fore, si cunctis explorata esset Pontificis in Concilium propensio, animaduertentibus ad illud sponte ferri, absque stimulo petitionis alienæ: hoc etiam pacto reliquas Nationes facilius coituras, existimantes non id fieri ex vnius peculiaris gentis voluntate, sed è communis Pastoris electione. Haud sanè licere, ex vna tantum Natione Synodum conuocari ad sancienda dogmata Ecclesiæ vniuersæ communia: & ne congregaretur Oecumenica in Germania, satis esse rationes ab ipso Cæsare per singularem prudentiam expensas expressasque. Ad hæc verò Carolus: In eadem se persistere sententia, & in se recipere, Principes ab ea mente dimouere, si fortè ea res in Comitibus ageretur; adeoque opportunum sibi videri, illorum exitum præstolari. Legatus, animaduerso moras à Cæsare quæri ne vllis interim vinculis necceretur, institit, affirmans, demandatum sibi fuisse, vt remitteret tabellarium cum responsis intra biduum. * Tum verò Cæsar ad consulendum fratrem spatium cepit, eundemque post eâ cum Legato acturum misit, ac tandem Granuellanum cum libello, in quo Concilij celebratio voluntati Pontificis permittebatur, nullâ loci ac temporis habitâ mentione, sed promissâ quacumque Cæsaris operâ ad rem perficiendam. Secundo loco proponebatur, vt alia interim ad Religionis pacem conducentia excogitarentur.

2. Primum itaque conuenere, cum pax nondum perfecta esset, nullam ex rebus agitatâ tamquam ibi compositam ac ratam putandam. Quod prius etiam Cæsari denuntiabat Legatus; * Lutheranos siquidem, nondum sincerum animum in Ecclesiam gerentes, corrupturos fuisse prauis interpretationibus sancitas doctrinas, nouisque cauillis Catholicorum sententiâs oppugnatos: & ex altera parte, huiusmodi sanctiones nihil commodi collaturos Ecclesiæ, tum propter licentiam, quâ utebantur hæretici in suis opinamentis per-

Pars I. Ecc mutandis,

1541.
* Ex Actis
Consistor.
colligitur
fuisse 27.
Maij.

* Literæ
Contarenti
Card. ad
Farnesium,
17. Iunij
1541.

* Literæ
Contarenti
ad Pontifi-
cem, 14. &
19. Iunij
1541.

1541.

mutandis, tum maximè, quia cùm Fides Christiana in indiuidua sita sit, vbi contumaces illi persisterent, parum prodesset, in multis an paucis articulis à Fide recederent. Deinde petiit à Legato Grauellanus, vt Germaniæ Episcopis exacta morum emendatio præscriberetur, atque ad id quantum in se virium esset, exhibuit. Postremò sermones habiti de moderata agendi ratione erga Lutheranos à Pontificiis adhibenda, quantum Religionis candor, cuiusque Capituli decus paterentur, ne saltem asperitas deteriores faceret.

* Omnes
Scripturæ
hic à nobis
relatæ exant
impressæ a-
pud Golda-
stum hære-
ticum, prius
citatam.

Paucos post dies Cæsar * ad Ordines plenè retulit scripto quid quid in congressibus peractum erat, eorumque sententiam rogauit. Ea fuit, vt liber Legato traderetur, qui expenderet, an ibi falsi dogmata continerentur, & num liceret ea certè capita recipi, de quibus Theologi citra omnem obligationem, & ex priuata sententia conuenerant; atque vt in reliquis capitibus concordia tentaretur. Quòd si à Protestantibus ea obtineri non posset, controuersia Concilio Oecumenico committeretur; vel Concilij spe prorsus adempta, vnius tantum nationis Germanicæ Synodo. Vt id consequeretur Cæsar, librum cum adiectis in congressu notis, totiusque rei peractæ narrationem ordine perscriptam ad Legatum misit. Alio pariter scripto Contarenus respondit: Cùm hæretici in quibusdam articulis à communi Ecclesiæ sensu discordarent, in quibus tamen sperabat eos postmodum consensuros, existimare se, nihil in reliquum statuendum, sed rem Pontifici committendam, qui vel per Oecumenicam Synodum maturè celebrandam, vel per alium modum Catholicæ veritati ac Reipublicæ Christianæ, & inclux Germanorum Nationi consentaneum, rerum temporisque habita ratione negotium perficeret.

Hæc responsio à Suauis præ obscuritate antiquis oraculis æquiparatur: & tamen quàm perspicua illa sit, pro se quisque satis intelligit. Quòd si eam Cæsari in suam sententiam, vt mox dicitur, placuit detorquere, voces adeò claras humana locutio non obtinet, quæ non possint alium sonum edere auribus, verum excipere recusantibus. Aduocauit pariter Legatus Antistites, & varias ipsius disciplinæ leges præscripsit, vt Cæsar ipsique Lutherani postulauerant; atque eundem Carolum de iis omnibus scripto certorem reddidit.

Cæsar, expositis coram Septemuiris, iis quæ senserat feceratque Contarenus, dixit, Sibi, nec minùs etiam Legato videri memoratos articulos suscipiendos, donec vel Oecumenica Synodus, quam confestim habendam pollicebatur Legatus, cogeretur; vel vbi spes illius

illius omnino deficeret, aut ubi plus æquo protraheretur, cuius tamen Synodi summa necessitas vrgeret, eos obseruandos vsque ad futura Ordinum Comitia, per quæ aliâ ratione rebus publicis consuleretur.

Miratus est Legatus, sententiam suam de suscipiendis laudatis articulis referri, tam ab eo discrepantem quod ipse toties cum Cæsare & cum Granuellano disseruerat, atque à tenore satis aperto traditi libelli. Statimque aliud scriptum edidit, in quo, Cæsaris omisso nomine, aiebat, delatum sibi esse, proponi Septemuiris tamquam animi sui sensa illos articulos vsque ad Concilium retinendos: proinde palàm se facere, oppositum fuisse sibi probatum, diserteque ipsi Cæsari expositum, vti reuerà tunc sentiebat, illos nec recipiendos neque tolerandos, sed omnia in Pontifice reponenda.

6 Communis Septemuirum responsio ita se habuit: Videri sibi admittenda doctrinæ capita vsque ad Oecumenicam Synodum retinenda, quam dignaretur Cæsar à Pontifice impetrare in opportuno Nationi Germanicæ loco; velle non habito, vsque ad *Nationalem* legitimè congregandam. Adeoque nec postulabat, vt *Nationalis* aduersus Pontificis voluntatem coiret; quippe cum ipsum vt Ecclesiæ Caput agnoscerent, conuocatio Synodi ab eo interdictæ intelligi ab illis non poterat per eam loquendi formulam, *legitimè congregandam*.

7 Peculiarem libellum obtulere Principes Vrbesque Catholicorum; ubi suam in Religione veteri constantiam Cæsari significantes, flagitantesque Edictorum illi fauentium confirmationem, conspirabant in postulanda à Pontifice Oecumenica Synodo; eaque si deficeret, Nationali: sed non item in recipiendis memoratis dogmatibus, causati, ea esse de rebus superuacaneis, & per formulas ambiguas, atque ab usu Ecclesiæ alienas, in quibus nimium hæreticis indultum erat, adeoque correctione & explicatione indigere. Addebant postremò, rem illam dedecori Pontifici, ac Cæsari, Imperioque futuram, præcipuis, simulque maioris ponderis capitibus in controuersia persistentibus: sed in iis repudiandis solum Principes, Proceres & Antistites conuenere. At verò Delegati Catholicarum Urbium, vt quæ aliquam certè concordie guttulam appetebant, conciliata dogmata suscipienda plerumque maluerunt.

8 Legatus perspectâ Septemuirum propensione ad peculiarem Nationis suæ Synodum, de qua publicè loquendi opportunitas ipsi nunquam prius obuenerat, scriptum Ordinibus detulit, per quod & suo & Pontificio nomine ab ijs petebat, vt suis è postulatis particulam
E c c 2 illam

1541.

illam amouerent, cū Fidei controuersia ab vnica solum Natione dirimi haudquaquam possent; proinde per huiusmodi Synodum non finiendas controuersias, sed augendas.

Germani, qui varijs in ipsorum Conuentibus priuatam suæ Nationis Synodum proposuerant, respondere: Pontificis in manu esse, illius necessitatem arcere, Oecumenicam celebrando; nec ab ipsis agnoscī, quænam deterior inde controuersia timenda esset, quæ ea quæ tunc Germania diuexabatur.

Protestantes verò varijs libellis & præscriptam à Legato disciplina restitutionem improbarunt, & edicta Cæsaris in ipsos iterum reuocanda postularunt, & se minimè consensuros Concilio cui præesset Pontifex, eiusve clientes, edixerunt; & articulos iam compositos varijs circumscriptionibus limitarunt. Refellere pariter conati sunt plurimis argumentis ea, quæ Legatus opposuerat solum Nationis Concilio; in quibus recensendis superuacaneus labor esset, cū ab hæreticæ doctrinæ principijs deducta sint. Sed præter hæc aliud adduxerunt quadamtenus speciosum, quod à Suauī sub efficaci ad spectabilemque forma profertur, ad offundendas mentibus tenebras semper intento. Nimirum, multos errores per antea cuncta sæcula damnatos conspici, non ab Oecumenicis, sed à peculiaribus Nationum Concilijs, cuiusmodi erant Donati, Pelagij, aliorumque plurimorum hæreticorum errata. Inane penitus argumentum, & merito illitum fūco: etenim animaduertere oportet, doctrinas ab illis Synodis proscriptas, eo solum nomine in Ecclesia hæreticas haberi, quod vel Pontificum Romanorum auctoritas eorum Cœtuum sententias ratas habet, vel Communis Theologorum sensus illas adeo comprobatur, ut iisdem aduersari temeraria noxa censeatur. Qui Cœtus alioquin erroribus obnoxij esse possunt, & reipsa non semel decurrunt: idcirco diuinum illud organum non sunt, per quod nouimus nullam permeare vocem, nisi Sancto Spiritu afflante. Quare si solius Germanicæ Nationis Synodus fuisset habita, licuisset ceteris Nationibus, quin & ipsis Germanis, illius simul decreta improbare, simul etiam Fidem Catholicam profiteri, adeoque materia discordijs supeditata fuisset, ut rectè præmonebat Legatus. Emolumentum peculiarium huiusmodi Conuentuum in tractandis Religionis rebus, alterum ex his duobus esse solet: Primum, expendere id quod interdu reipsa dixerit aut docuerit aliquis, erroris accusatus, ut vel absolueretur, vel puniatur. Et hoc frustra fuisset circa Lutheranos, quorum sententiæ palam prodierant in libris, & iam proscriptæ legebantur in ipsis Lutheri verbis à Leonis diplomate, * adiectis etiam

* Habita est hæc cautio quæ amouetur omnis dubitatio, ut in Actis Concilij 25. Maij 1540.

iam accuratissimis comprobationibus à me suo loco enarratis, adstante Lutero habitis Wormatiæ. Secundum est, Episcopos tamquam iudices non quidem falli nescios, sed legitimos, conferre simul sententiam de aliqua doctrina, ut eam suis in diocesis aut permittant, aut interdiciant. At neque huic commodo dabatur ibi locus: nam vel agendum fuisset de positionibus, iam per Oecumenica Concilia antea, & per Romanorum Pontificum sanctiones damnatis, & hæc subiiciendæ non erant examini inferioris subsellij: vel de aliis recentioribus, de quibus nulla fuit prolata sententia; & hoc pariter frustrà erat, tam quod ad Germaniæ Catholicos, quàm quod ad hæreticos spectabat. Germani siquidem Catholici suorum Præsulum opinamenta dubitationis capacia minimè requirebant super nondum certis sancitisque sententiis, sed decretorium, & commune iudicium Ecclesiæ, quod à Lutheranorum molestia liberarentur, ac multò minus id quærebant Catholici aliarum Regionum, qui recusassent Germanorum tantummodò Episcoporum opinionibus adherere. Sperandum verò non erat, hæreticos auctoritati huiusmodi Conuentus, si non falsitatis immuni, certè in veneratione habitæ, consensuros, quando assentiri volebant auctoritati & Romani Pontificis, & Vniuersalium Conciliorum, Constantiensis, Florentini, Lateranensis sub Innocentio III. imò abhorrebant à Concilio ex Episcopis Romano Pontifici obtemperantibus, conflato; & eò iam progressi fuerant, quemadmodum indicauimus, ut negarent Germaniæ Præsules reuerà Episcopos esse. Quem igitur fructum ex Lutheranis huiusmodi Synodus pollicebatur, nisi vel despectum, si eos damnaisset; vel inexpugnabilem pertinaciam, si quid fortè ibi erratum fuisset in articulo aliquo postmodum ab Ecclesiâ repudiando?

¹¹ Post commemoratos libellos recessum Cæsar edixit. Satis ipse conficius erat, Germanos acriter conqueri de tam frequenti eius absentia, quod ipse hereditarij sceptri curâ à delati Imperij solitudine distraheretur, relicta intestinis discordiis Germaniâ. Et sanè huius futuræ absentiae suspicio, post Maximilianum extinctum præcipuo illi fuerat obstaculo ad Imperium obtinendum. Eapropter studebat enixè Carolus, quâ voce, quâ scripto eam à se accusationem depellere apud Germanos, ut facile per se quisque cognosceret, si attentè perlegerit quæ ille ad Comitiorum exitum euulgauit.

¹² Tunc itaque, cum se iterum cogi videret, Germaniam inter Religionis dissidia gementem relinquere, vnde non ciuilia solum, sed fraterna quoque bella grassabantur, existimauit, ne deliquium ex

1541.

ictu tam molesto sequeretur, partem læsam peculiari indulgentia leniendam: & quoniam Germanis præsens debitumque ipsorum adimebatur, promittenda saltem esse futura commoda, quamvis nec debita, nec parabilia. Hæc ratio Cæsarem perpulit, ut ea consilia, quæcumque tandem essent, à Generalibus Comitibus propo-
 posita comprobaret: quare in recessu edixit, ut memorata doctrinae capita exciperentur vsque ad Oecumenicum Concilium in Germania celebrandum, à Legato, ut affirmabat, promissum. Quæ certè conditio in Germania celebrandi Concilij, quamquam semper à Contarenis fuisset reiecta, tamen cum idem esset pollicitus generatim Concilium, placuit Carolo illam condire eâ loci gratia, quâ plenius gratificaretur populis quos deserebat. Adiecit, Si Concilium illud non cogeretur, persistendum in iisdem doctrinis vsque ad peculiarem Synodum Germanicæ Nationis, vel ad noua Comititia intra sesquiannum celebranda; seque curaturum, ut ad alterutrum illorum Cœtum Legatum cum potestate Pontifex mitteret. Exposuit morum correctionem, quam Contarenus se petente statuerat, & quæ ipse, ut ea seruaretur, præscripserat. Iussit Augustanum Edictum illibatum manere; sed forensibus quæstionibus ex causa Religionis vsque ad præfinitum tempus supersedendum, nullamque eo nomine inuicem in posterum molestiam inferendam.

Verum nihil ex iis præstitum: nam nec à molestiis cessatum, nec in Germania Oecumenica seu peculiaris Synodus habita, nec ea doctrinae capita ab vlla partium suscepta. Quin Eckius, qui ex se-
 bri postremis à congressibus abfuerat, a acrem libri confutationem scripsit, affirmans, semper à se reiectum. Duos id collegas impulit ad Apologiam edendam, quam duobus Colloquij Præsidibus obtulerunt, narrantes quidquid actum à se fuisset, etiam Eckio comprobante. Quare liber ille, qui concordia quasi vinculum contextus fuerat, euasit implicatio controuersia trica.

Peractis Comitibus, Cæsar in Italiam contendit, & eum comitatus Contarenus. Vbi Tridentum peruentum est, petiit à Cæsare, ut per ipsum sibi liceret ad suam Sedem Episcopalem se conferre: e quippe amplius nihil cum Cæsare transigendum supererat, & inter se non solum in rebus agendis, sed etiam in iam actis referendis discordes fuissent. Non tamen Carolus hominem abire permisit, eidemque mox etiam Pontifex, uti Cæsarem comitaretur, imposuit. Hinc illi comes adfuit solenni pompâ Mediolanum ingre-
 dienti, non solum ob dissensionem præteritam minimè inuisus, sed ob exploratam virtutem in honore singulariter habitus. Verumta-
 men,

a In variis
 Contarenis
 Literis ad
 Farnesium.
 b Extrane
 impressa apud
 Goldastum
 citatum.

c Vide Vi-
 tam Conta-
 reni à Casa
 scriptam.

men, ut accidere illi solet, qui prudenti moderatione causam vnus communitatis aduersus alteram egit, nimirum contrariæ acerbum videri, languidum suæ; ita planè contigit Contareno. Conquesti sunt in suis Commentariis Protestantes, speratum sibi à tanto viro æquius erga verum ac iustum actum iri: simul etiam his oppositas obrectationes Romæ perpeffus est. Multi ceu remissum in Lutheranos arguere; perinde quasi animi feruor expers potentia, & inter populos concordiam sitientes, non euadat contempta leuitas, & odiosa vehementia. Ab aliis carpebatur, non sine acerrimo illius dolore, quasi in dogmatum summa indulisset aliquid aduersariorum erroribus. Sed dolorem mitigauit epistola Poli Cardinalis, cuius autographum penes me; ^a vbi non solum testatur, obiecta illi Romæ, reipsa minora famæ rumoribus fuisse; sed constanter affirmat, à nullo Legato multis antè sæculis tanta cum dignitate Sedis Apostolicæ nomen assertum, non modò quod ad virtutis opera, & charitatis officia cunctis opulancia, sed quod ad doctrinæ soliditatem pertinebat; fracto in Germaniæ conspectu eo Lutheranorum telo, quod vnicum (non autem quidquid calumniarum congerere possent in Aulæ Romanæ mores) si perstitisset integrum, facile valuisset apud eos tueri inceptam defectionem; à Pontificiis videlicet haud probè percipi præcipuum nostræ Fidei dogma, hoc est, habitam à Christo redemptionem, cum illud ipse suis libellis explicuisset egregie. Proinde libenti animo rediret: cum enim illi obiecta ortum ducerent ex eo, quod nonnulli ipsius dicta in sensum alienum traherent, vbi præsens adesset, se nubeculas abstersurum. Atque ita planè contigit. Compertum est, ^b à Pontifice Lucæ peramanter acceptum, etiam nondum eius excusationibus auditis, ^c nec vllum proditum ab eo indicium, ut narrat Suauis, Legationis minus idonee administratæ. Quin eum illic Bononiensi Legatione remuneratus est Paulus. ^d Lucæ hic Cæsarem in Africam transiecturum præstolabatur, ^e quò cum eo colloqueretur; qua de re per certum tabellarium illum Cæsar rogauerat, ^f ut de Religionis & Christianæ Reipublicæ negotiis ageret. Sed visum est in terris, perinde ac in cælo, ex maximorum planetarum coniunctione haud semper ingentia illa prouenire, quæ per vanam coniecturam ibi Astrologi, hic Politici præfagiunt.

1541.

^a Ex Capranica 22. Augusti 1541.

^b Totum extat in citata Vita, à Casa conscripta, qui fuit Venetiis Nuntius, & Status Secretarius Pauli IV. ac proinde verisimile est, veras notitias obtinuisse.
^c Exceptus est in Sena-

^d 7. Septembris, ut in A. G. Consistor. ^e 17. Ianuarij 1541. ut in A. G. Consistor. ^f Eò venit circiter 18. Augusti. ex Adis Consistorial. ^g Ioannes Baptista Adrianus lib. 3. Historiæ.

CAPVT

1541.

CAPVT XVI.

Congressus Lucae Pontificis cum Caesare. Pacis negotium cum Gallo agitatum. Alia cum Rege Romanorum acta. Et Algeritana Caesaris calamitas.

^a Sandoval-
lius lib. 2. §.

Superuenit Lucam post aduentum Pontificis Caesar, uti minorem decebat. ^a Paucos dies vnà commorati quater habuere sermonem. Neque quidquam dissensionis contigit, ut Ratisponae res actae minitari videbantur: cum semper Caesar suam mentem fateretur, per ea quae in recessu affirmarat, de loco Concilij Oecumenici, seu de peculiari Nationis Germanicae Synodo, nihil aliud effectum iri, praeter quaecumque apud Germanos praetis tristitia leuamentum. Quare nullà de hisce rebus habità controuersia, tria postulauit à Pontifice.

^b Narrator
in tertia pe-
titione Ar-
dinghelli ad
Regem Gal-
liae, extrac-
tū in Ar-
chidio Bur-
ghesiorum.
^c In Actis
Consistor.
^d Paruta
primā parte
Historiae
lib. II.

^b Primò de Concilio: pro cuius Sede Vicentiam haud improbat. Pontifex verò 29. Iulij, adeoque postridie Ratisponensis recessus ea de re locutus fuerat in Senatu, ac responsa Francisci Regis tulerat, e rem comprobantis: sed alia de Vrbe cogitandum fuit. ^d Nam Veneti agendum in Concilio rati, uti fama tulerat, ac propositum erat, de fœdere à Christianis gentibus contra Turcam inuendo, nolebant Solimanum sibi nuper reconciliatum ad renouandum bellum concitare, concessâ Vrbe illi Conuentui, qui bellum contra insolescentem eius potentiam moliretur.

Secundò petiit, ut in partem Catholici fœderis veniret Pontifex, sicuti Ratisponae conuentum denuò inter Principes fuerat, nimirum, quarta sumptuum pars ab eo subministraretur, & altera quarta pars à Caesare simul ac Ferdinando Rege.

Tertium postulatum, fuit de Cleri Germanici reparatione, iam praescripta à Legato Contareno.

Pontifex tempus ad deliberandum petiit, ob rei grauitatem Senatorum consilium flagrantis, quorum modicum numerum Luca secum habebat. Idcirco dixit, ea Romae in Senatu proponenda.

^e Habetur
in Literis
Ardinghelli
ex Aula Gal-
lorum ad
Farnesium
Card. i. De-
cembris 1541.

Actum itidem est de Christianae gentis pacificatione; cuius re consilia tunc magis necessaria videbantur, quòd ob nouum facinus timor ingruerat ne induciae soluerentur. Querebatur Rex Galliae, illatam sibi à Caesare iniuriam: nam Antonius Rinconus, perduellis Hispanus, & Caesar Fregosus, quos Gallus ad Solimanum miserat,

^f Vide Historicos illius aetatis, praesertim Adrianum lib. 3.

miserat, dum induciis fisci iter habebant per terras subalpinas Cæsari subiectas, & Eridano vehebantur, capti fuerant iussu, ut Rex affirmabat, Vastij Marchionis; quod ex fama verum censebatur, ut iis captis fœdus abrumperetur, iam à Rincone prius Constantinopolim misso penè transactum inter Solimannum & Franciscum Regem aduersus Carolum: quamquam Cæsar Oratori Regio, & Vastius Galli iteris peracerbis respondissent, nihil ipsorum iussu peractum. Ad quod confirmandum adducebat Vastius, re per Magistratum accuratè indagatà, vtriusque cadauera fuisse reperta in agro sepulta; unde arguebatur, eos à grassatoribus interfectos. At Rex arbitratus, postquam Vastius extorserat per tormenta confessionem arcanorum à Regiis Nuntiis, fuisse illos eiusdem imperio necatos, & de industria in agro sepultos, efflagitabat à Cæsare, ut in hominem acerbè animaduerneret, ni mallet onus subire ruptoris induciarum. De componenda igitur semel constanti pace consilium Pontifex & Cæsar habuere. Vbi ad conditiones ventum est, ostendit Carolus apud se statuisse, Insubriam nequaquam concedere, sed satis habere filiam Belgio dotare, quæ cum Duce Aurelianensi, Francisci secundo loco genito nuberet, modò interim continuatis induciis securus esset.

Ad eam rem Pontifex confestim misit in Galliam Hieronymum Dandinum, sibi tunc à secretis, quem postea Pauli successor Purpurâ decorauit. Ipsum verò Pontificem Romam redeuntem secutus est Granuellanus, tum ut Francisci Regis responsa præstolaretur, vrgeretque negotium, tum quò plura Cæsaris nomine in Hetruria componeret. Responsum retulit à Rege Dandinus, obfirmato ipsum animo persistere, ut sibi plenè fieret satis pro illata, sicuti rebatur, iniuria. Præterea Rex idem Lugduni iussit custodiri Georgium Austriacum, nothum Cæsaris patruum, Valentinum Archiepiscopum, eundemque Leodiensem Episcopum electum, dum per Galliam iter faceret, minitatus par illi redditurum, perinde ac in suos Nuntios Cæsariani seuerant. Ex eo incredibiliter hi commoti: & uti mos est publicis ministris, qui tunc maximè Pontificiam Iurisdictionem extollunt, & in ea violanda sacrilegium detestantur, cum id aptè conducit ad certamen inter Pontificem sui que domini æmulum excitandum, exponebant Paulo, dignitatis suæ munus esse, vel Præsulis liberationem statim obtinere, vel vindictam minitari. Insuper postulabant, ut Rex palàm ediceret, num inducias integras vellet. E diuerso Rex petebat, ut ex Nicæna pactione Pontifex de-

Pars I.

Fff

indu-

1541. induciarum violatione iudicaret, & ubi eas ab aduersario violatas arbitraretur, secum, prout sponderat, in illum fœdus sanciret.

Pontifex itaque Nuntium super ea re ad Regem nominavit Nicolaum Ardinghellum, tum in amœnioribus ac politioribus literis, tum in forensibus ac ciuilibus longè præstantem; tunc quidem scribendis arcanis literis præfectum, postea ad Senatoria subsellia promotum. Iniunxit, vt enixè curaret pacis confectiorem, Antistitis libertatem, & consensum Concilio celebrando: quidquid Lucæ cum Cæsare actum erat, Regi concederet, quò Pontificis beneuolentiam ipsi præferret.

Equidem dum hæc gesta recensco, tam sæpè Historicos illius ætatis lapsos comperio in iis quæ conclauis arcano commissa sunt, nec fori theatro patuere, vt si eorum hîc lapsus referre velim, longior euaderet falsi confutatio, quàm veri narratio.

Ardinghellus ad Regis colloquium primò admissus, prudenti consilio nihil de Præsule captiuo locutus est, ne videretur eius legatio spectare potiùs Cæsaris aut Pontificis quàm Reipublicæ utilitatem. Proinde solum de pace disseruit, eius inter Christianas gentes necessitate proposità; de paterna Pontificis sollicitudine; de ipsius Regis emolumento, eam quippe confecturi factà sibi Belgicarum ditionum accessione, Infubriam longè superantium; de minùs honorifica fama, quæ alioqui gloriosissimum Regis nomen inter Christianas Nationes inumbrasset, ubi apud homines, sæpe ignorantes, semper ambigentes, quænam iura huic an illi Principum belligerantium debeantur, ea solum vigeret persuasio, seu vera seu certe communis ac speciosa, ob illatas à Francisco Primo molestias Carolo V. tot fuisse ademptas Prouincias generi Christiano, in æternæ vitæ negotio ab hæresum propagatione, in huius vitæ bonis à Turcarum tyrannide. Cæsari non nisi vnicam tandem esse virilem prolem; eâ deficiente, tot Regna in possessionem feminæ transitura, quam Carolus Aurelianensi Duci despondebat. Multò longiùs abfuisse ab ineunda eorumdem Regnorum hereditate ipsius Caroli patrem, ob proprium ac paternum connubium; quæ tamen re ipsa in suas manus illam detulerant. At obici hæc omnia in mera spe sita: quid? num bella quidquam porrigere præter incertam spem, certamque rei priuatæ ac publicæ perturbationem, ærarij sumptum, militum stragem, regionumque vastitatem?

At Mediolani cupiditas altè Regis animo infederat; an vt ibi Dominus suspiceretur, ubi captiuus despectus? Idèd respondit, Alias à Carolo Belgium sibi oblatum, sed tot conditionibus, quæ rei præ-

tium superabant: esse quidem egregium Principatum; posse tamen adhiberi similitudinem, quâ Paulus Æmilius usus fuerat, qui obiurgatus ab amicis, quod castam fecundamque coniugem repudiasset, detractum sibi calceum novum atque concinnum amicis ostentans ait, Vni sibi compertum esse, vbinam ille sibi molestiam exhiberet.

Cum iterum Regem adiit Ardinghellus, rediit etiam de pace sermo: ac per eam occasionem ad Induciarum observantiam delapsus est. Tunc Nuntius per speciem inculantis Casarianos, imperio-
7 tius efflagitantes, ut Rex suam omnino patefaceret voluntatem eas vel retinendi, vel abrumpendi, oblique Francisci mentem exploravit. Hic verò primum ad eas rescindendas animum haud præ se tulit: quin ut invidiam à se repelleret, quasi Turcarum emolumentis fauisset, asseruit, abstinuisse se ab inferendis Casari armis, ne Algeritanam illius expeditionem obturbaret. Instabat tamen, ut sibi pro iniuria insigniter satisfaceret. Hinc Ardinghellus opportunitate captâ, de Archiepiscopi dimissione sermonem inferre, ac liberè quidem exponere id quod dissimulatum non quidem idèò clàm fuisset, sed tamquam odiosa fictio nocuisset: sollicitè rogatum Pontificem à Casarianis, ut operam suam pro libertate Præfulis interponeret, sed non propterea Paulum commotum, quippe qui eorum postulata repellere haud verebatur. Ab iisdem omni studio agitatum de nuptiis inter Victoriâ Pontificis neptem, & Ascanium Columnam, sed à Paulo negatas. In Aula Regis Galliarum degere Horatium Farnesium, minorem natu Octavij fratrem, parâ benevolentia testem, quâ Pontifex utrumque Principem tamquam filios complectebatur. At negligere sibi nefas esse Ecclesiasticæ libertatis iura, ad quæ tuenda Pontificio munere cogebatur, præterquam quod magis id Regiæ gloriæ, quam Casaris commodo conducere. Quæ in Rinconem ac Fregosum patrata obtrudebantur, esse vulgò incomperta, opinionibus incerta, ab Hispanis negata: at nec celari nec dissimulari posse, à Rege Christianissimo in custodia retineri Archiepiscopum, illius facinoris minimè participem, & ex ipsâ dignitatis sanctimonia nulli nisi Pontifici subiectum. Per ea igitur Regem non Hispanorum iniurias vlcisci, sed publicis inculpationibus illos subducere, suamque famam longè gravius onerare. Res tandem eò desiit, ut Archiepiscopus multos post menses, nec mihi satis liquet quonam pacto, libertatem receperit.

8 Postremum, in peculiari congressu, de Religionis negotio, ac potissimum de Concilio disputatum est. Aiebat Ardinghellus, Satis patere illius cogendi necessitatem semper à Pontifice cognitam & incul-

1541. inculcatam; frustra ea de re verba profundi apud Regem sapientissimum. Superesse de Sede Concilij dubitationem: cum autem vrbes reliquæ alicui Nationum aut incommodæ aut suspectæ essent, post accuratam consultationem, tres à Purpuratis Patribus comprobatas; Mantuam, Frederico extincto, facilius ab herede concedendam; Ferrariam, cuius Princeps, quamquam benedictius Romano Pontifici, per illustria tamen & recentia exempla constabat, quàm esset suæ dominationis & auctoritatis tenax. Harum utramque & frequentium hospitem capacem esse, & à transmontanis hominibus haud remotam. Sed quoniam Pontifex ex se nulli Vrbi aut Prouinciæ addictus erat, ubicumque foret alioqui Fidelibus accepta & commoda illius celebratio; nolle quidem locum coarctare Italicis vrbus: hinc tertio loco proponere Cameracum ciuitatem liberam (nondum ea in Cæsaris potestatem redacta fuerat, uti post biennium contigit, * & credebatur in Gallos potius propensa) amplam, & in finibus Inferioris Germaniæ & Galliarum sitam. Significauit præterea quæ Lucæ postulauerat Cæsar de Clero Germanico reformando, & de statuendo Catholico fœdere, quæ ratione in Ratisponensi recessu Conuentum erat. Cum verò Paulus enixè studeret, ab animo Regis excutere quodcumque suspitionis semen de constanti sua voluntate, ne cui partium sese inhiæderet, per Nuntium adiecit, conceptam Ratisponæ fœderis formam ex eo quidem placere Pontifici, quod apertius quàm antea soli defensionis suffragabatur, non tamen conferre posse præscriptam sibi, uti diximus, tam grauem sumptuum portionem.

* Belcarius
ann. 1543.
lib. 2. n. 35.

* Literæ Verallij ad Farnesium Cardinalem,
2. Decembris 1541.

* In Senatu
7. Nouemb.
ut in Actis
Consistor.

Nihil his obstitit Galliæ Rex: de quibus sub idem tempus agere solent * apud Ferdinandum Regem Hieronymus Verallius, Rota Romanæ Duodecimuir, ac recenter Casertanus Antistes reuocatus, postea verò inter Pontificios Senatores adscitus. Per eos pluri dies à Nuntij munere apud Venetos ad idem munus in Germania gerendum transierat, vnde Moronum reuocauerat Paulus: quippe cui mos erat, velle identidem coram audire suos peritiores Nuntios, qui proinde eò plenius quàm absentes Principem de negotiis certiores reddunt, quod melius illi homines nos edocent, qui aurem ad audiendum, & mentem ad respondendum obtinent, quàm pagina ad interrogationes excipiendas furda, & ad nouas responsiones reddendas muta. Cumque instaret nouus Conuentus Spirenensis, eò Nuntium destinarat ipsum Moronum, * iis mandatis instructum, quæ distinctiora atque vberiora susciperet ab ore Pontificis.

Quo

10 Quo tempore Verallius Ferdinandum adiit, infausti nuntij peruenierant calamitatis quæ Cæsaream classem oppresserat: hæc enim ad exitum Nouembris ad Algeritanam oram iactata, ac disiecta vi turbulentissimæ procellæ, supra quàm vnquam per mare defæuierit, quâ per integrum Decembrem eam continenter exagitauit. Vnde intellexit Cæsar, sapienti consilio sibi Lucæ improbatam à Paulo eam expeditionem, cum adeò progressa esset anni tempestas. Studebat Ferdinandus infortunium occultare, ne Caroli existimatio minueretur per eos dies, quibus de stabili subsidio suppeditando à Germanis agitabatur: sed ex aduerso vsque adeò fama rem exaggerauit, vt Europam rumor peruasisset, non solum ex ea classe ne vnum quidem asserem seruatum, sed ipsum etiam Cæsarem vel obrutum, vel detritum. Sed breuis rumoris intumescens æstus deferbuit, rei que veritas patuit; modicam nimirum fuisse iacturam nauium, ac minorem etiam capitum, cum ferè omnes ad Hispaniæ litora se recepissent: vnde Cæsaris hostibus animus non est additus ad eius fortunam velut afflictam proculcandam. Quin non defuit qui diceret, casum illum fauisse gloriæ Caroli, patefactâ in eo singulari quâdam animi virtute, ad eam vsque diem obiecta perpetuo felicitatis accessu, qui egregium quidem Principem illum redderet, sed summum Heroem non ostenderet, inuicta inquam in aduersis constantia. Me certè pudet, humano generi tam parum humanitatis inesse, vt heroici quasi animi magnitudo in eo Principe celebretur, maluisse, vt in penuria nauium, quæ prope litus Africæ aderant ad consensionem paratæ, pretiosi asturcones perirent, quàm strenui milites.

11 In his rerum conditionibus cœpit Verallius agere cum Ferdinando: ac primò quidem consuetas querimonias audiuit de Pontifice, quòd in vtramque partium æquè se haberet: quæ certè æqualitas molestior Cæsareis accidebat, Pontifice sibi propensiore tunc maximè indigentibus. Damna, quæ Gallorum culpâ patiebatur Ecclesia, Rex amplificauit: illum hæreticis fauere, Turcas extimulare, Episcopos lædere; & tamen nouis illum tamquam præmiis à Pontifice beneficiis foueri, idque eousque progressum, vt cum Austriaci ne vnam quidem Purpuram possent à Paulo impetrare, Gallis interim ea copia impertiretur, vt si Petri Sedes vacasset, periculum aditura fuisset, ne ab homine Gallo, cum ipsius & rei Christianæ perniciæ, occuparetur. At contrà Verallius disseruit: Pontificem nunquam à medio se flexisse: id ipsum non modò Parentis communis officio deberi, sed opportuni pacificatoris partibus opus esse;

Fff 3 quas

1541-

1541.

quas ille semper indefessus per summum studium expleuerat, præsertim verò per eos menses, missis in Galliam viris præcipuis, qui Regem efficacibus suasionibus ad concordiam cohortarentur. Sed questus est ex opposito Verallius, editam à Carolo Ratisponensis recessus declarationem, quæ Lutheranis fauebat, eorumque fovebat in diripiendis Ecclesiis audaciam; ac Ferdinandum sollicitauit, vt eam reuocandam curaret. At is renuit, Germanorum opis supra modum indigus, affirmavitque, se decreta Cæsaris sui fratris ac Domini tamquam sapientissima venerari; adeoque cum ipso Carolo super hisce rebus agendum. Atque ita inuisam repulsæ faciem speciosa reuerentiæ modestiæque gratiâ respersit.

Percontatus est etiam Nuntius Regem, An in proximo Spirensi conuentu religionis negotium agitandum esset. Is verò respondit: Præcipuum quidem argumentum id non futurum; sed insinuari posse per occasionem responsionis à Pontifice reddendæ de triplici postulato, videlicet, De Concilij celebratione in Germania; De illius Nationis Ecclesiasticorum reparatione; De collatione subsidij contra Turcas: quæ, vel certè duo priora, ad Religionem pertinebant. Hic de loco Concilij disertum. Rex Germanis gratificandi appetentissimus, vt haberetur in Germania contendebat ardentius; tametsi ex literis Granuellani pernosceret, in eo postulando Cæsarem haud firmiter perstitisse. Affirmabatque, Si Pontifex hoc indulgeret, Lutheranorum calumnias disiectum iri. Oportere vt ægrotus à Medico inuisatur, quò rectè curetur; adeoque cum ad curandum Germaniæ morbum Concilio tamquam Medico foret opus, necesse videri vt Concilium Germaniam inuiseret.

Ad hæc Nuntius: Lutheranorum rationem haberi non posse, qui toties apertè repudiauerant Concilium, quod vel à Romano Pontifice penderet, vel conflaretur ex Episcopis eidem Pontifici obtemperantibus. Plerosque ex Catholicis Germanis Concilium extra Germaniam haud recusare; Nationes ceteras in alio non suspecto loco deposcere; atque eas omnes suis quoque pariter laborare morbis, eo balneo curandis. Quando Regi placuerat illà vti similitudine, ne grauaretur eandem à se tunc expensam, rebusque aptam audire. Homines quidem, non parietes ac urbium vias ægrotare: hinc fieri, vt Medici eum inuisant qui ipsis fidat, eosque morbo præpeditus conuenire nequeat: at ægrotos, Concilium in Germania duntaxat cogendum efflagitantes, huiusmodi esse, qui tamquam à veneno abhorrent à medicamentis, quæ Medicus eos aditurus præscriberet, hoc est, à legitima Synodo Oecumenica, simul

simul etiam esse tales, ut dummodò vellent, vis certè illis non deesset eò se conferendi, quò se conferunt agroti, qui reuerà ab hoc Medico curationem exposcunt. Nihil aliud futurum Concilium, quàm consilium, in quod Medicorum plurimi confluentes, quales erant Præsules, vim suffragij obtinentes, vel Theologiæ Canonumque periti Consiliarij, inspecturi ac exploraturi fuissent agrotum, ac de morbo ad alios relaturi, quibus illarum ægitudinum notitia suppetit, nimis etiam remotioribus innotescuntium: sed adiecit, Mox adfuturum Moronum Nuntium, ac certiora de his responsa redditurum: quò simul suæ responsionis austeritatem temperaret, cum per modum dissertationis, non extremæ repulsæ, rem ageret, simul temerarij notæ, & aduersantis inuidiæ se subduceret, ubi Pontifex per alium gratiora indulgeret.

1541.

CAPVT XVII.

Moronus ad Spirensē Conuentum Nuntius mittitur. Quam illi mandata. Statuitur celebrandum Tridenti Concilium, atque indicitur.

Maturauit ad eam Prouinciam proficisci Moronus, acceptis à Pontifice * mandatis de Germaniæ rebus, siue cum Casare Lucæ transactis, siue postmodum expositis à Nugarolo, Ferdinandi apud Pontificem Oratore. Spectabant igitur ea potissimè reformandæ disciplinæ negotium. Ad id traditum ipsi fuerat earum legum exemplar, quas Ratisponæ Legatus digesserat, adiectumque, Haud illi ob angustias temporis, quò ibi moratus est, licuisse rem perficere: proinde eas Nuntius promoueret apud Germaniæ Præsules; sed ita, ut videretur potius adiutorem se illorum Ecclesiasticorum Principum exhibere, quàm exactorem ab eorundem socordia debitæ disciplinæ. Erat enim Pontifex probè gnarus, à nobilioribus plantis fructus vix primis digitis quasi spontè porrectos esse legendos, & solum à filuistris pericà decutiendos, quasi violenter exactos.

Addebat Paulus: Cùm sit naturæ terreæ semper ad ima delabi, oporteatque identidem eam releuare; suæ mentis esse, ut in Italia pariter ceterisque Christianorum regionibus emendatio morum præscriberetur; secus intolerabilem eam futuram Germaniæ Clero, seu tamquam onus peculiare subituro, seu deprauatione peculiari notando.

Aliud

* Habuit mandata 9. Ianuarij 1542. & extat in Archivio Vaticano.

1542.

Aliud mandatorum caput agebat de nouo fœdere, Ratisponæ de-
creto, in cuius societatem Pontifex vocabatur. Responderet in
primis, Inesse in eo libello Ratisponensi voces quasdam Pontificis
dignitati aduersantes; adeoque minimè decere Pontificem eas con-
probare. Huiusmodi voces, quantum conicio ex documentis, * que
Ferdinandus Rex postea tradidit suis Oratoribus, ad fœdus illud
perficiendum Romam missis, erant in Edicto Ratisponensi, per quod
nonnulla præscribebantur ad Pontificis curam potestatemque spe-
ctantia: sed his prospectum fuit per literas à Carolo & Ferdinando
ad Paulum III. datas, quibus testificabantur, * per tenorem illius
decreti nihil intellectum, quod supremam Pontificis Romani di-
gnitatem vlla ex parte violaret.

* In Com-
mentariis
Borghesio-
rum.

* In citatis
Commen-
tariis.

Præterea, æquum non esse, à solo Pontifice tantum pecuniæ fœderi
conferri, ut volebant, quantum Cæsari ac Ferdinando soluendum
imposuerant, qui ditiones ærariumque omni comparatione maiora
quàm ipsè possidebant, atque per illud fœdus sua tuebantur: at verò
Pontificem eò coire tantummodò tamquam Caput Ecclesiæ. Pro-
inde offerre se non quartam totius pecuniæ portionem, prout ipsi
postulabant, sed sextam, hoc est tertiâ parte minorem præscrip-
tâ.

* Belcarius
lib. 2. §. n. 4.

Porro de suppitiis contra Turcam Germaniæ tribuendis respon-
deret: Non posse Pontificem vltra progredi, quàm Granuellano
significauerat, nimirum, * stipendia soluturum quinque milium
millibus, si Cæsar copias duceret, sin verò alius quicumque, bini
millibus & quingentis, dummodò classis Turcica seu superam seu
inferam Italiæ oram haud infestaret, ad quam propulsandam essent
cogendæ Pontifici vires omnes. Atque in eo Paulus quæ sponde-
rat reipsâ superauit. * Etenim, tametsi copiarum ductor haud Cæsar
fuiisset, sed Septemuir Brandeburgicus, eò tamen tria peditum millia
duce Paulo Vitellio misit, & postea sexcentos equites, ductore
Sfortia Pallauicino.

* Belcarius
suprà citat.

Cùm autem ad hoc ipsum Ferdinandus Paulum rogasset, ut ea
lenitas Lutheranis adhiberetur, quâ illecti opem expeditioni suppe-
ditarent, responsum est, Mirari Pontificem, & vix sibi posse in ani-
mum inducere, siue Catholicos siue hæreticos illicitis indigere vti-
luti communi consulerent: nihilominus placere sibi, erga Luthe-
ranos voluntatem non hostilem, sed amicam proferri, modò præsta-
retur integra potestas custodiendi à Christo sibi tradita, neque le-
gum relaxationes indulgerentur instante Concilio, cuius erat eas
concedere vel denegare.

De Concilio hæc in mandatis data. Duas rationes maxime Ger-
manis

manis accommodatas vt illud extra Germaniam haberi vellent, Nuntio suggessit Pontifex: Prima fuit, Habere in animo, se inter- futurum Concilio, vel certe velle, vt vbi vsui esset interesse posset: in praesentia verò ætati suæ tam deuexæ, ac virium habitudini tam imbecillæ, intolerabile futurum vel iter, vel cælum Germanicum. Et quò hæc ratio vim haberet, neque de Cameraco, neque de vllis aliis vrbibus ab Italia remotis, etsi extra Germaniam existentibus, mentionem fecit, à quibus ex se non abhorrebat, vt à nobis comme- moratum est in Ardinghelli congressibus cum Rege Gallorum.

Secunda fuit, Cùm in ea Prouincia mutuis dissidiis arderent ani- mi, rem periculo proximam fore, si controuersiarum momenta ibi- dem expenderentur, & quasi follis admoueretur igni, adeoque faci- lem futurum transitum à linguarum ad gladiatorum certamen. Cordi esse Pontifici, vt quantum fieri posset, commodo Nationis illius prospiceretur; proinde primo sibi loco probari Mantuam, aliàs ac- ceptam Cæsari, quòd Germaniæ situ & clientelâ coniuncta esset. Præter illam, si fortè Mantuani Ducis tutores illius concedendæ auctoritate vti nollent, proponi secundo loco Ferrariam, quæ ampli- tudine loci, soli fertilitate, magnique fluminis propinquitate maxi- mè opportuna videbatur ex cunctis vrbibus inter Alpes & Appen- ninum positis. Verùm cùm ea vrbs suæ ditionis non esset, nec prius ab Hercule illius Domino ipsam ad id petere voluisset, quàm sciret gratam fore Germanis, non aliter sibi licere illam offerre, nisi positâ concessuri Principis conditione. Ex suis proferre Placentiam ac Bononiam, alio tempore propositas.

7 Cum his mandatis ad Spirensē Conuentum peruenit Moronus, ineunte Februario inchoatum, & 14. die mensis eiusdem * ibi ver- ba fecit Gallorum Regis Orator Franciscus Oliuarius, Alençonianus Cancellarius. Exposuit sui Principis animum in Germanos, bene- uolum semper rebus ipsis comprobatum, atque antiquioribus omis- sis, ad id confirmandum asseruit postremò, increbrescente famâ Solimannum meditari bellum in Pannoniam, missos à suo Rege Nuntios, qui Turcam ab eo consilio dimouerent; sed eosdem ca- ptos à Cæsariis, ac fortassis etiam trucidatos: falsò postea vulga- tum, destinatos à Rege, vt his contraria molirentur; id tamen à suo Principe posse redargui variis libellis, eodemque rerum gerenda- rum commentario, à Cæsareis vnà cum captis Nuntiis intercepto. Prauū sibi videri consilium, Turcam id temporis fuscitare specta- tā eius potentiā, rebus à Christianis gentibus infelicitè in illum gestis, & contentioneibus, quibus in praesentia dissidebant. Nec Pan-

Pars I.

G g

nonum

* Sleidanus
ann. 1542.
Belcarus
lib. 2 §. n. 8.
& 9. & tam
Oratio Gal-
li Oratoris,
quàm eundem
gesta huius
Conuentus,
exant in
volumine
Archiniij
Vaticani.

1542. nonum inconstantiam, qui sæpè Germanos in Turcas, nec rari
Turcas in Germanos sollicitassent, mereri, vt ipsorum gratiā pertu-
baretur, ac discrimen subiret vniuersa Germania à nemine lacessita.
Satiùs videri, impendi operam ciuilibus discordiis componendis,
& opportuniora tempora ad inferenda externis arma prætolari.

Oliuarij concio fauentibus auribus haud excepta, cum ob au-
ctoris suspicionem, tum ob manifestam consilij indignitatem, cum
grauis ignominia Germanici nominis videretur, Turcis diripi-
dum deserere Christianorum Regnum Germaniæ finitimum, ac
legitimo iure possessum ab vno suorum Principum, electo iam Im-
perij successore. Vnde Orator Gallus ante Conuentus exitum in-
de decessit.

* Belcarius
& Sleidanus
tam cit.

At Nuntius in Conuentum admissus 23. Martij * gratius peti-
uit. Placuit quippe Germanis subsidium contra Turcas oblatum;
vbi verò de Concilio sermonem habuit, causas protulit, quæ Pon-
tificem à Germanicis vrbibus auerteabant; verum in aliqua alibi di-
genda, necesse fuit illas quatuor in mandatis, vt notauimus, à Paulo
præscriptas præterire. Per priuata enim colloquia compererat, tres
vrbes, seu beneficiario, seu pleno iure subiectas Pontifici, Conuen-
tui suspectas haberi; & Mantuam illis frustra proponi, ratis Tuto-
res Ducis, id quod parens eius negauerat, haud concessuros: præ-
terquam quòd auctoritas Mantuani Purpurati, additi rebus Pon-
tificis, vt aliàs obiectum fuerat, eò tunc maioris ponderis censebo-
tur, quòd illam ampliorem reddebat minor imperantis ætas ex fratre
nepotis. Quamobrem impetrauit à Pontifice Moronus* faculte-
tem duas præterea proponendi, alteram Cameracum, de qua aliquid
insinuauimus, & in ea Pontifex erat prouisor, vtpote remotiorem
à Germania, ceteris Nationibus haud suspectam, adeoque aptio-
rem continuationi Concilij, etiam bello inter eas excitato, & à ti-
more Martis Othomannici remotiorem. Hæc tamen Pauli propo-
sio dissimulanda ipsi erat, quòd narratam à nobis causam sustine-
ret, cur Germanicas vrbes excluderet: & insuper Cameracensis
ciuitas neque prorsus commoda Germanis videbatur, neque cui
plenè confiderent. Altera Tridentum erat, cui nihil ferè deerat vt
esset Germanica, nisi nomen, atque in eam exploratum erat Nun-
tio consensuros Germanos. Proinde connumeratis prius in Con-
uentu quatuor vrbibus, quas Pontifex opportunas existimabat, ac
præterea Cameraco, postremò Tridentum obtulit celebrando
Concilio, in Alpibus situm prope Athezim, vrbem Germaniæ con-
terminam, & Ferdinando beneficiariam.

* Literæ
Farnesij ad
Poggium,
Nuntium a-
pud Cæsa-
rem, 27.
Maij 1542.

Respon-

9. Responsum à Conuentu, Vbi non liceret sibi in Germania Concilium obtinere, placere vt haberetur Tridenti. At Lutherani seorsim per suas contestationes reclamarunt tam Concilij loco in Italia, quam auctoritati Pontificiæ illi præfutura. Decretum Romæ, vt dies 13. Augusti Concilio destinaretur; sed, postea cū nimis angustum temporis interuallum visum esset, post habitam * per tres
 22. Maij statutum diploma atque signatum, promulgatum verò solenni Principis Apostolorum die, cuius supremum Principatum Lutherani oppugnabant, indictumque Concilium Sanctorum omnium sacro die inchoandum, quorum pariter Festo die, & in quorum templo ante vigesimum quartum annum primò Lutheri hæresis eruperat, cui extinguendæ sacer ille Cœtus indicebatur.

1542.

* Die 5. 12.
 & 22. Maij
 vt in Actis
 Consistor.

HISTORIAE CONCILII TRIDENTINI LIBER QUINTVS.

ARGVMENTVM.

LEGATI Tridentum missi, qui Concilium in-
struerent; & quæ illis mandata. Suspici-
untur inter Pontificem ac Caesarem. Eorum congressus
Buxeti. Bellum inter Carolum, & Fran-
ciscum Regem. Tridentum adeunt Caesaris O-
ratores; & quid ibi egerint. Super sedetur Con-
cilio. Altera Farnesij Cardinalis Legatio ad duos Principes pro
concordia; sed infecta re. Comitia Spira habita; eorumque De-
creta Religioni perniciofa. Epistola Pontificis ad Caesarem queri-
monis plena; & quid effecerit. Pacificatio inter Caesarem &
Gallum. Iterum indictum Concilium, & alij Legati Tridentum
missi. Quid iniunxerit Neapolitanus Prorex Praesulibus ipsius
Regni de Concilio adeundo, & suffragio ibi ferendo. Diploma
Pontificium illi oppositum. Iterum Farnesius ad Caesarem Lega-
tus. Demandatum Legatis, ut Concilium inchoarent tertio Ma-
i, cur tamen non inchoatum. Quæ Farnesius transegerit cum Ca-
sare de Concilio, & bello aduersus hereticos: eadem Roma quo-
que agitata. Euenta varia Tridenti. Edictum alterius VVor-
matiensis Conuentus. Aurelianensis Ducis obitus; unde Pax in
incerto nutat. Dies 13. Decembris aperiendo Concilio praestituta.
Difficultates in Gallis Episcopis ibi retinendis. Inchoatio Con-
cilij.

cili, & quo ritu. Habita solenniter ibi Oratio à Cornelio Musso, Episcopo Bituntino, eiusque à Suavis calumniis vindicatio.

CAPVT PRIMVM.

Apologetica Cæsaris ac Regis Gallie contentio, ex occasione Diplomatis promulgati de Concilio. Auctus Cardinalium numerus.

Legati Tridentum præmissi, eisque iniuncta mandata.

DIPLOMA quo Synodus indicebatur, paria honoris & fiducia sensa promebat de Cæsaris ac Francisci Regis pietate. At Rex suorum Nuntiorum necem ulturus, bellum Cæsari palam intulerat, & in Subalpinis, & in Belgij atque Hispaniæ finibus; instigato etiam contra Cælarem Solimanno per Antonium Polinum Constantinopolim allegatum. Noua ac periculosa iniuria Cæsar offensus exarsit; unde hostium quasi loco sui aduersarij studiosos habebat. Præsertim verò sibi offensioni duxerat illam animi æqualitatem in vtrumque significatam à Pontifice, cui magnam Principes auctoritatem tribuere consueuere, adeoque magnam obligationem illius exercenda, ubi causa magis quam robore pollere se putant. Quemadmodum in eiusmodi rerum conditionibus mos est cunctis hominibus, iurisdictionem extollere, ac vim integram postulare in illis Magistratibus, quos, si viribus præpollerent vel uti legitimos non agnoscerent, vel uti violentos vituperarent.

1542.

² Conquestus igitur per literas Cæsar cum Pontifice, de Rege Gallie sibi æquato, cum ipse more obsequentis filij Parenti Christianæ familie seruiuerit, eam aduersus Turcam terrâ marique tutatus infinito planè dispendio, labore, ac vitæ periculo; adhibitoque simul omni conatu ad hæresim in Germania suffocandam: cum interea Franciscus Rex instar filij prodigi, dissipatâ portione sibi aduenientis potentia, per ambitionem & inhonestas cupiditates exciuerit, & vel tunc exciret arma Othomannica ad rem Christianam profligandam; & pecuniâ stimulisque Protestantium pertinationem promoueret; ac postremum, colore quæsito iniuriæ acceptæ in quibusdam ab eo missis non Legatorum sed exploratorum specie, violaret inducias per ipsum Pontificem firmatas, atque in custodia retineret Archiepiscopum, harum rerum minime conscium.

* Vide Bel-
carium lib.
23. à n. 24.
vsque ad 28.

Ggg 3

Hæ

1542.

Hæ Cæsaris ad Paulum literæ vulgatæ, ex auctoris voluntate, & per exemplaria ad Regem Galliarum delatæ, ipsum ad prolixiorē acrioremque apologiam compulserunt. Ac primò quidem per inaniam aiebat, Merito Carolum obsequentis primo loco geniti laudem sibi arrogare, ut qui parentem in carcerem coniecerat, direptis illius ditionibus, nec eum nisi redemptum ingenti pretio dimiserat. Quid illum per iactata in Turcas bella consecutum, nisi stragem perpetuam ac dedecora Christianæ gentis, quibus læsus ac victor hostis irritaretur ad plura occupanda? At verò Franciscum curasse, Pannoniam filio Ioannis Regis, legitimo successori servandam, quæ postea vel incuriâ vel socordia Austriacorum armorum in Solimanni potestatem deuenierat. Suorum officiorum studio IESU CHRISTI sepulchrum, & augustissimæ Hierosolymæ monumenta integra persistere, alioquin Aulæ Turcicæ iussu demolienda, eademque fuisse Franciscanis restituta. Hic verò summam reverentiam erga Pontificem sacrumque Collegium profiteri; purgare carcerariam inclusionem Præsulis, afirmando, cum ipse tunc existimaret suos Nuntios adhuc vivere, speravisse, per eam compensationem inductum iri Cæsarianos, ad eos sibi reddendos. Denique pluribus excusare obiecta cū Solimanno fœdera, & subsidia quæ adversus Ferdinandum Regem Ioanni collata cum Turcis coniuncto, & per anathema Pôntificium à Catholicis seiuncto, submisit. Et quod ad primum spectabat, plurima exempla veteris novique Testamenti producere, quibus ostenderet, fœdera civilia cum infidelibus minimè interdicta: quod verò ad alterum, causam reddere, quod pro Ioanne ratio staret. Sed utrumque sapienti libertate refellitur à Beleario, satis gnaro, scriptorem in suorum Principum laudes semper profusum eos numquam laudare, quippe qui fidem verbis suis abroget, adeoque, si res subtilius expendatur, vim ipsam significandi. Nec minus sapienter se gessit Ludouicus XIII. dum neutiquam postulavit, ut liber, quamvis typis editus in sua ditione à scriptore sibi subdito, suoque dicatus nomini, semper suorum Maiorum causam suis armulis anteferreret: adulterinis siquidem ornari gemmis haud iis placet, qui veris abundant.

Pontifex quò resurgentes discordias exstingeret, primò preces adhibuit, misso statim ad utrumque Principem Ioanne Politiano. Deinde, ut negotio pondus adderet, duos Legatos designavit, quibus nec eloquentia deerat ad persuadendum, nec auctoritas ad promovendum, nec benevolentia ad conciliandum. Itaque destinavit in Galliam Sadoletum, * virum non minùs morum quàm literarum præstantem.

* Adrianus
lib. 3.

* 7. Augusti,
ut in Actis
Consistor.

præstantiâ illustrem, Gallis haud parum addictum, quibuscum illi peculiarem etiam coniunctionem conciliarat Episcopalis Carpentorati Sedes & commoratio. Ad Cæsarem verò Contarenum, ipsi charum ex duplici legatione ibi peractâ: hic rerum ciuiliū, Geographiæ ac Mathematicæ peritiâ Carolum, qui huiusmodi studiis oblectabatur, mirificè alliciebat, vt secum ageret non tamquam cum hospite Legato, sed cum intimo familiari. At ob importunam Contareni mortem Michaël Cardinalis de Sylua Lusitanus illi suffectus est, qui ab Episcopali Sede vulgò Visæus dicebatur, * paulò antè sacrâ Purpurâ insignitus; vir eâ tempestate, ob humanarum literarum, rerumque cognitionem, inter primos habitus.

1542.
* r. r. De-
cembris
1541. in
Actis Con-
sistor.

Hoc in loco Suauis elogium Pontificatus edit, dum satyram in Pontifices molitur. Scribit, eos Legatos à Paulo missos, *ne communis parentis officio deesset, à suis decessoribus semper ostentato*. Amplissimam sanè Principatus Apostolici commendationem hæc paucula verba complectuntur. Quinam paternarum actionum cursus in Christianæ Reipublicæ utilitatem semper profluxere à Romanis Pontificibus, necesse fuit vt in conspectu non paucorum simplicium, sed vniuersi Christiani generis, & tot sagacissimorum Principum, perpetuò paternum hoc officium ostentauerit. Qui semper clementiam ostentat, tamen si crudelem animum gerat, quoties parcat necesse est? Qui semper liberalitatem ostentat, à quot quantisque sordibus oportet abstineat? quot sumptibus, quot donis indulgeat opus est, quamquam intus sibi avaritia dominetur? Si ergo Romani Pontificis & mos & institutio est, charitatem communis parentis ostentare, erit pariter eiusdem mos & institutio, innumera charitatis beneficia Christianis, tamquam filiis, elargiri. Quòd si quis Pontifex auersum ab his animum occultat, eum certe promere non audebit, nisi raro, & vbi speret, perspicacissimis obtutibus innumerabilium lynceorum occultum fore. Vnde perspicue conficitur, plurimum Christianæ Reipublicæ prodesse conseruatam apud se Pontificum auctoritatem, cum in iis conseruetur, quibus vel inuitis necesse sit suam semper operam in commune bonum conferre.

6 Vtinam huiusmodi ostentationi, Principum pro se quisque staderet! Tunc enim uerò cum hominum genere præclare ageretur: perinde ac pariter eueniret, si cunctis hominibus consuetudo ac necessitas adforet, vel vt probi essent, vel certè vt probi viderentur. Nec verum narrat, Adrianum secutus, Suauis, dum ait, missum à Pontifice Visæum, tamen si parum Cæsari acceptum agnosceret.

Trid.

1542.

* Totum
apparet ex
Literis Far-
nesij Card.
ad Poggium
Nuntium in
Hispania,
3. Nouem-
bris 1542.
& omnes
hæ Literæ
ad Poggium
visque ad an-
num 1580.
extant apud
Barberinos.

* 2. Iunij

1542.

* Literæ
Farnesij ad
Poggium
4. Iunij
1542.

sceret. Etenim nihil in ipso Visæo Cæsarem offendebat; sed eius legatio minus illi probata, quod Visæus inuisus esset Lusitano Regi, qui cum Carolo & sanguine & amicitia arctissime nectebatur. Animus autem illius Regis adeo erat à Visæo auersus, ut delatis ad eum quibusdam literis, ex quibus amicitia inter Cardinalem & Episcopum Bergomatem deprehendebatur, Pontifex, qui Episcopum in Lusitaniam miserat, ut prius ibi futurum Concilium indiceret, dein verò Nuntij munere fungeretur, hoc ipsum munus reuocaret, illum ratus hoc solo nomine Regi suspectum. Iam verò quod hæc una ratio legationem Visæi minimè gratam Carolo reddiderit, Carolus ipse disertè Nuntio patefecit, conquestus, velle Pontificem à se amicorum animos abalienare. Proinde Visæus Romanam confestim à legatione reuocatus.

Sed ad ea quæ à Paulo gesta sunt, redeamus. Auxerat ipse per eos dies Purpuratorum Collegium viris idoneis promouendo Concilio; inter Vaticani Patres cooptato Christophoro Madratio, Tridenti Præsule ac Domino, quod & auctoritas & studium adderetur Concilio; ac duobus Theologiæ laude conspicuis, Badiu videlicet & Cortesio, & insuper Morono, doctrinæ varietate prædito, eorumque negotiorum experientissimo; Marcello etiam Crescentio, insigni Iuriconsulto, ut eiusdem celebres Decisiones testantur; aliis etiam, singulari prudentiâ in rebus politicis. Et si ne memoriâ dignum videtur id quod Pontificem retraxerit, ne quemquam tunc euexerit ex Nationibus exteris, & ex Nuntiis apud geminos Principes. Rex Galliæ pronuntiauerat, Purpuratos ex suis nequiquam sibi acceptos fore, nisi eorum numerus Cæsares æquaret; contrà verò Cæsar, nisi suorum numerus Regios superasset. Hinc vnica ratio, ne alter offenderetur fuit, neutri quemquam indulgere. Cum igitur per eas Aulas noui Purpurati suæ Nationis prodire non possent, satius habitum est, ne vllius generis Purpurati noui per easdem conspicerentur, atque idcirco Nuntij tunc exclusi. A causis adeo remotis pendent sapè, vel in sapientium Principum gubernatione, Ministrorum fortuna & amplissima præmia. E selectis ad Purpuram, Morono præcipuè cum duobus aliis Purpuratis legatio Concilij demandata, quasi inter collegas principum; illorum alter fuit Parisius, legum notitiâ commendatus, alter Polus, in Theologia nauiter versatus, & morum sanctitate, splendore sanguinis, & exilij atque ærumnarum gloriâ, quas pro Romana Sede tuenda tolerabat, cunctis venerabilis.

De his Legatis tam probè doctum se gerit Suauis, ut eorum Ro-

ma profectionem assignet 26. Augusti, qui tamen ne designati quidem fuerant ante diem 16. Octobris, vt in actis Senatus habetur. 1542.

8 Statuit iterum Paulus, quod in altera Concilij promulgatione sex ante annos decreuerat: Si nimirum Sedes vacasset, Pontificis electio penes Purpuratos foret, quò schismatis periculis iretur obuiam; quæ forsitan creasset seu lis inter ipsos Concilij Patres, vbi res decisa non esset; seu numerositas, tenuisque electorum notitia, si Patribus electionem addixisset. Idcirco etiam adiecit decreto: Tametsi Pontifex alibi quàm Romæ moreretur, prout dubitandum erat ex animo Pontificis adeundi Concilij, electio tamen Romæ haberetur, quippe in Vrbe ab exterorum violentia supra ceteras tuta.

a In Congregatione Consistoriali, vlt. Octobris 1542. vt in Actis Consistor.

b 29. Maij 1536. vt in Actis Consistor.

Mandata extant in Archivio Vaticano.

In mandatis habuere Legati, statim ac peruenissent, aduentus sui rationem Principibus reddere, eosque adhortari, vt suarum ditionum Præsules ad Synodum mitterent: Præfigere Templi maximi valuis schedam, quâ vniuersæ Synodus indiceretur iis omnibus qui vel ex iure scripto, vel ex legitima consuetudine illi adesse deberent: Ante inchoatum Concilium nullam cum hæreticis disputationemmitterent, sed moderatè cum illis agerent; nec tam aufterè, vt implacabilis indignationis metus ipsis infligeretur; nec tam leniter, vt iidem confidentiam sibi arrogarent remissæ socordiz: Non prius aperiendum Concilium, quàm eò conuenissent frequentes Patres ex quatuor præcipuis Orbis Christiani regionibus, Italia, Germania, Gallia, Hispania: tum verò Pontifice præmonito, eiusque consensu expectato, inchoandum. Omnino ita sollicitè se gererent, vt mora numquam ipsorum procrastinationi tribui posset, sed Præsulum infrequentia.

CAPVT II.

Pontificis cum Cæsare congressus Buxeti; & belli continuatio.

1 **A**D irritum cecidit Legatorum labor de pacificatione inter Gallum ac Cæsarem, vt in æstu iracundiæ solet contingere, prius quàm vel in opus defluat, vel lassitudine langueat. Præcipue verò Visæus non æquis auribus auditus à Carolo, non modò ex indicta causa, sed, vt Cæsar tunc Nuntio patefecit, ex alieno Caroli animo, ab eo quod per Legatum agebatur, & à Principe qui eum legauerat. Par enim in vtrumque Pontificis beneuolentia, videbatur Cæsari in alterum propensio, causæ spectatæ æquitate, quàm à se stare putabat. Et tamen Granuellano Pontifex

Pars I.

H h h

difer-

1542.

^a Literæ
Farnesij ad
S. Georgij
Card. 24.
Decembris
1542. in
Aschju, Bur-
ghesior.
^b Variæ Far-
nesij Literæ
ad Poggium,
præsertim
7. Augusti
1542. &
vlt. Febr.
1543.

disertè dixerat, ^a *Romam pane vesti, & in neutram partium propensionem* atque genus infaniæ sibi videri, expertum se infelicem exitum, & quæ adnexam vituperationem sacrorum armorum, quæ auctoritatem Pontificia in Principem adeò minorem, ex adeò maiori causa extorserat in Britannia iudicio; velle nunc non modò sibi membrum abscindere, sed corpus medium secare, Gallia Rege recuso. Et sanè Pontifex omnem mouebat & lapidem, quò Cæsarem retraheret ab ea voluntate tam obfirmata, vt à Francisco Rege deiungeretur, expendendumque illi proposuit: In primis eam se iuncturam mortalium opinioni haud æquam visum iri, quippe nec Regis confessione, nec manifestis indicis compertum erat, Turcam ad eo sollicitatum ad Christianos diuexandos. Nulli pariter vultui eandem Cæsari futuram, cum absque eo paratus adhuc esset Pontifex ad illi suppeditandum quidquid in se virium foret, aduersum Othomanni conatus: quò præstito, parum interesse, eadem auxilia hoc vel illo nomine obtinere. Præterea Christianæ rei notum id futurum; nam vbi Pontifex se Gallo aduersarium prodidisset, deduciam in ipso auctoritatemque sequestri ad pacem componendam illicò collapsuram: detrimentum denique ipsi Cæsari inflictum, Regem enim obtentu illatæ sibi à Pontifice iniuriæ, eam ultimum deriuatis ad se Ecclesiasticis bonis, ac tam pingui subsidio fortis in Cæsarem arma laturum.

12. Nouem-
bris, vt in A-
ctis Consi-
stor.

Sed cum is Italiam peteret, in Germaniam iturus ad contrahendas armorum vires, inde in Belgium, ad ea sui brachij neruis tractanda, Paulus Senatū consuluit, expedirènt, vt adhortationes suas ad pacem ipse per se Carolo impenderet. Et post longam consultationem in Senatu, ibidem 11. Nouembris statuit, diploma scribendum iisdem ferè verbis ad vtrumque Principum inter se pugnantium: vbi commemoratis conatibus à se constanter adhibitis, quò reconciliarentur, dicebat, Suas fortasse noxas obtulisse, ne quidquam profecerint: ostendebat auctam tunc concordia necessitatem, cum ob bellicos Othomannicæ potentia apparatus, tam ob indicti Concilij celebrationem. Proinde nolle se ipe cadere Diuinæ clementia: vnde statuisse in Insubriam se conferre, vt cum vtroque colloqueretur, confisum, ipsos si non sui, Christi certe, cuius personam gerebat, reuerentiâ ab eo congressu se minime subtrahuros, propinquum aliquem locum adeuntes, atque interim suspensis armis, tutoque transitu præstito cursoribus, aliisque administris, quos ipse ad rem transigendam adhibuisset: ad id Pontificalis muneris officio se stimulari; ex quo enim quocumque tandem

Diuino

Divino consilio collocatus in eo fuerat, numquam partem ullam omiserat seu Patris seu Iudicis, quæ sui muneris interesset. Possè utrumque pro sua prudentia ac probitate sibi persuadere, ad iter illud à se susceptum per eos hiemis algores, & ætate decrepitâ, non nisi à studio communis incolumitatis adduci, quæ ipsorum, quippe potentissimorum Principum, commodis supra ceteros profutura fuisset, perinde ac communis clades ipsis quoque detrimentum maximè esset allatura. Ceterum ex diuturna experientia potuisse satis deprehendi parem in utrumque benevolentia: suæ constantiam, à præcipuo in alterutrum studio semper alienâ. Postremum, ipsos rogare, darent operam, ut Episcopi suorum Regnorum ad Concilium maturarent, prout illorum munus, & iussio Pontificis exigebat.

3 Discessit Româ Pontifex ^a 26. Februarij, & Urbis regimen Rodolpho Pio Cardinali Carpeni tamquam Legato commisit, viro perquam conspicuo. ^b Cumque Bononiam circa Idus Maias pervenisset, Senatui Purpuratorum seriò commonuit, e vt præscriptæ reformatæ disciplinæ leges observarent; quarum exemplar in seipsis exprimerent oportebat, quod postea Synodus minoribus Ecclesiasticis, remotisque Nationibus imitandum proponeret. Genuam appulit Cæsar Vere abeunte, secumque adduxerat Octavium Farnesium, generum suum, qui eum obsequij gratiâ in Hispaniam adierat. Pontifex verò Petrum Aloysium Octavij parentem officij causâ ad eundem misit, & mox etiam Farnesium Cardinalem cum dignitate Legati, qui omni studio atque efficaciâ Carolum ad colloquium secum traherent. At Carolus, quâ ex indignatione in Gallicæ Regem à pacis colloquiis alienus, quâ ex festinatione comparandi in Germania ad bellum copias, omnem averfatus moram, negavit, licere sibi ad huiusmodi congressum Bononiam usque descedere; paratum se tamen ad eum esse, ubi Pontifex locum adiret, quâ sibi iter habendum esset.

4 Narrat Sadoletus, ^d per id temporis à Gallica legatione regressus, Bononiæ, post acceptum Caroli responsum, fuisse deliberatum in Senatu, an deceret Pontificem aliò Cæsarem convenire; communemque fuisse sententiam, ubi certa spes rei conficiendæ non affulgeret, maiori labori exponendam non esse infirmam Pontificis valetudinem, nec maiori demissioni supremam Maiestatem, cum opera Nuntiorum ad negotia pertractanda satis esset: iterum autem re ad Senatum relatâ, quò quid demum agendum statuere-tur, quinque ex Purpuratis, qui ante Sadoletum sententiam dixerat,

H h h 2

in

^a In Literis
Farnesij ad
Verallum
Nuntium
Spoleto, da-
tis 4. Martij
1543.
^b Designa-
tus fuit
9. Februarij
1543.
in Actis
Consistor.
^c 19. Martij
Bononiæ,
vt in Actis
Consistor.

^d In libro
Literarum
ad Paulum
Sadoletum,
in quibus-
dam 16. Ju-
nij 1543.

1543. in iam memorato consilio perstitisse: se verò, reposità in Pauli iudicio suarum virium valetudinisque ratione, de cetero affirmasse, quòd spectaret ad Pontificiam dignitatem, nullam aliam à se concipi dignitatem in rebus à summo Pastore gerendis, quam ut illæ sui gregis utilitati conducant. Proculdubio sperandam potius pacificationem ab officiis, Pontificij oris maiestate prævalidis, quam in priuatorum administrorum voce languentibus: certè congressum illum profuturum ad arcendam opinionem, quàm communem, tam noxiam fidelium exemplo, animorum alienationem inter Pontificem ac Cæsarem obstore pariter corporum propinquitati. Atque in hanc sententiam à reliquis itum: quapropter decretam fuisse^a congressui Parmam vel alium opportunum locum. Placuit ea vrbs Cæsari, & Pontifex eò contendit. Inde suborta controuersia, permittendum necne Cæsari, vt eò cum copiis militum ingrederetur, vt habebat in animo, ex arrogato sibi Parmæ supremo iure, quod iam in celebri ac proluxa responsione declarauerat, à nobis suo loco recensita, ad literas quibus à Clemente incusabatur. ^b Quòd remouerentur obstacula, conuenere, vt Buxeti in oppido Pallauicinorum, prope Padum, pari militum adductà vimque ad custodiam manu, colloquerentur. Eà re in Senatu^c decreta, binis simul selecti Legati, Cæsari obuiam ituri, Parisius, Tridento Bononiam^d à Paulo accersitus vt cum eo de rebus Concilij ageret, & Ceruinus.

Buxetum itaque Pontifex adiit, ac die postero Cæsar isdem iuribus vnà diuertit. Aures hic pacis consiliis haud faciles præbuit, ardens cupiditate iniurias vlciscendi, quas sibi à Francisco Rege querebatur illatas (quippe qui ipsum opprimere conaretur, non ab hominum, sed à ventorum conflictu reuertentem) parantemque Cliuiensis Ducis contumaciam frangere, Gelriam occupantis. Vnde Paulus, gnarus haud parum à Pontifice confici in negotiis à se ad communem utilitatem inductis, si cunctis palàm fiat, suas à se partes ad ea conficienda expletas abundè, petiit, impetrantemque à Cæsare, vt preces & consilia sacri Collegij in Senatu super huius rebus audiret. ^e Ibi Marinus Cardinalis Grimanus facundia prudentique oratione Cæsarem ad pacem est cohortatus. E diuerso Cæsar grauibz efficacibusque responsis studuit causæ suæ æquitatem ob oculos ponere, necessitatemque ne ad conditiones aduersarij se flecteret; qui, aiebat ille, post exclusum secundo loco genitum in Gallia à propria Britonum ditione, quærebat eidem in Imperij Romani Prouinciis Insubiæ Principatum. Hunc tridui congressus

exiit

a 8. Iunij
an. 1543.
vt in Actis
Consistor.

b Iouius
lib. 43.

c Parmæ
18. Iunij,
vt in Actis
Consistor.
d In Congregatione
Consistoria-
li Bononiæ
15. Maij,
vt in Actis
Consistor.

e 14. Iunij
1543. Buxeti, vt in
Actis Con-
sistor.

exitum habuit, Cæsare posthac Germaniam versus digressio, & Pontifice Romam, cui non alius inde fructus extitit, nisi obrectationum depulsio, quasi Paulus labori pepercerit, quem plerique fructuosum fore predicabant.

CAPUT III.

Quam verisimile sit quod narrat Suauis, & cum eo alij Scriptores, in priuatam Pontificis utilitatem fuisse quesitum illum congressum. Et per huiusmodi occasionem expenditur variorum illius ætatis Scriptorum auctoritas.

Sed huius accusationis loco, quam homines, promptiores ad pollicendum sibi felicem ex cunctis futuris industriis exitum, parabant, alteram extruxere temerarij in trahendis deteriore in partem causis operum præteritorum. Affirmat Suauis, Paulum in illo congressu potissimum eò spectasse, vt à Cæsare Mediolanum Octauio impetraret, oblatis vicissim ingenti auri copiâ, plurimis Purpuris, & promisso contra Gallum cœdere; cuius rei nullum ille testem producit. Mihi quidem dissimulare non libet, nonnulla ex his à me comperta apud Ioannem Baptistam Adrianum, scriptorem illorum temporum haud ignobilem, sed infensum Paulo, adeoque Suauis acceptum: in Suauis enim atramento veneni naturaprehenditur, in eo planè sita, quòd humorem nocentem vndique trahat, præter id quod confert de suo. Nec fanè tempus infererem in ea narratione refellenda, nisi alioqui nimiam vero dissimilitudinem præ se ferret; cum operis nostri non sit, culpas Pontificum quantumuis graues abstergere, præsertim in iis, quæ neque ad Concilium, neque ad Religionem pertinent; neque nostri consilij, amorem Pauli procliuiorem in suos obtegere. Sed verè affirmo, perperis omnibus rationum momentis id falsum confici.

Ac primò quidem nullius est ponderis Adriani affirmatio, huiusmodi videlicet hominis, qui nullam habuit seu communicationem, seu notitiam rerum arcanarum præter Hetruscas, sæpiusque hallucinari visus est in iis, quæ passim in comperto fuere. Vt exemplum aliquod in re nostra indicemus: Narrat ipse, Protestantes consensisse Concilio, si cogeretur in Germania; ideoque pertinuisset, ne adigerentur à Cæsare vt Tridentinum acciperent; & tamen per hominum manus ipsorum denuntiationes circumferebantur, à se non modò quamcumque Synodum à Pontifice administratam repudiari;

H h h 3

pudiari;

1543.

pudiari; sed quocumque fieret modo, eam recusari Tridenti, tamquam in vrbe verè Italica, non Germanica. Scribit, Lucæ viliū Pontifici durius se premi à Cæsare ad Concilium celebrandum: sed è contrario ex innumeris Commentariis à me perlectis ac suprà citatis apertissimè constat, & ne Suavis quidem inficiatur, tunc à Pontifice promotum pro virili Concilium. Præterea mirum non est, ab eo historico, cui vnicus erat labor Principem suum Cosmum extollere, tantumdem fuisse depressum Paulum Tertium, cui Princeps ille summopere aduersabatur, & animo & utilitate contrarius: prius, ex vtriusque æmulatione assequendi honorem ac dotem, quas contulissent nuptiæ Margaritæ Austriacæ, Alexandri Medici viduæ; deinde, ex lite propter memoratam dotem circa bona prioris viri, ex veterrimo fideicommisso Medicæ familiæ à Cæsare filiæ adiudicata, Cosmo id ægerimè ferente. Iræ postea exasperatæ per mutuam suspensionem, hinc tumultuantibus Perusinis, hinc Florentinis exulibus nouas res molientibus. Postremò odia si vniquam antea, tunc maximè ardebant ob Senensem ditionem, quam pro se vterque affectabat; idcirco magnam pecuniæ vim offerebat Cæsari, illius perquam indigenti; simulque sperabat, haud illum recusaturum sui dominatus intestina membra communire præfidius, non satis firmata per iacturam, vt sic loquar, aduentitiæ lacinæ illius nouæ, seiunctæque ditionis.

Porro neque quemquam ex eruditis viris mihi obiecturum putem auctoritatem Prudentij Sandouallij, Pampelonensis Antistitis, in Vita Caroli V. Erroribus enim tam palmaribus scatet, vt commiserandus potius sit, quàm refellendus. Exemplum afferam: Refert, Cæsarem, expectum haud posse Pontificem ad suas partes pertrahi per literas à nobis indicatas, quibus æquatum sibi Gallum querebatur, studuisse, postulato Concilio, quasi fræno illum in medio saltem sistere. An oculis non usurpauerat in literis memorati tenorem ipsius diplomatis Concilium indicentis, in Cæsaris gratiam iam promulgati? Præterea Pontificem arguit, quasi non iam illi fuerit, suos ad Parmæ ac Placentiæ Principatū euexisse; sed insuper ad Mediolanensis accessionem tunc aspirasse. Ridicula planè obiurgatio; etenim Farnesij in earum urbium iura non multo post tempore immissi. Profert ille Commentarium quemdam Didaci Mendoza, Cæsarei moderatoris apud Senenses, quo suo Principi suadet, ne vel illius urbis vel Mediolani possessionem deferat. Cuius Commentarij molliorem à se partem adduci profertur, asperiore prætermisâ. Et tamen ea mollicudo mordacissima

vitiâ

virtica est, quæ honorem Cosmi, Mediceique nominis, & vniuersæ Florentinorum nationis, ac demum Pontificis, lacerat per contumeliosum despectum, viro cordato honesteque nato planè indecorum. Ad hæc iactitat, facillimum Cæsari fuisse, qui tamen pecuniâ ac viribus nihil id temporis affluebat, solâ nominis existimatione debellare Gallos, Turcas, vnaque Pontificem; cuius ditiones vt bello petat, Cæsarem hortatur: iactatio enimuerò magis apta glorioso Plauti militi, quàm Cæsaris Consiliario. Quare Commentarium illum existimo quasi nothum planè filium, qui in obscurissimis natalium tenebris aliquid sibi lucis quærat, splendidum parentem ementitus.

4 At neque maiorem hîc fidem asseram Iouio, quamquam is in hoc Mediolanensi negotio, & de re ipsa pauca quædam asserat, & in adiunctis, ac generatim satis honorifice Paulo Terrio faueat; testatus hoc in loco verus & constans illius studium Synodi celebrandæ ad rem Christianam constituendam; tum exactissimam inter duos Principes æqualitatem, insuperabilem Cæsaris tentamentis, cui spes inerat eius despectendæ per filix connubium, aliaque impertita Farnesiis emolumenta. Scriptor hic, alioquin admirabilis Ithyl præstantiâ, & narrationum euentiâ ac venustate, illustrem molem supra caduca fundamenta construxit; non quidem in sinceri animi vitio, vt fama blaterat, cùm illum comperiam satis liberum in quocumque promiscuè vituperando, vbi vituperatione sibi dignus videatur, tamen ex potentioribus sit, & alibi à se collaudatus; sed penuriâ Commentariorum probatæ auctoritatis in iis quæ spectant ad arcana negotia, & exquisitiore curæ in iis quæ palam gesta sunt peruestigandis. Et ne longius progrediar in enumerandis frequentissimis eius erratis, quæ Belcarius, aliique accuratè notarunt, adducam aliqua in hisce Cæsaris itineribus. Suo loco memorauimus, Cæsarem, cùm anno 1536. Neapoli Romam venit, ex Iouij narratione solum in Vrbe quatrimum commoratum, cùm reuerà tredecim ipsos dies ibidem expleuerit: nec veraciùs se gerit in recensendo eius per Insubriam itinere, de quo nunc agimus, & cui se interfuisse commemorat; affirmatque, se compellatum à Cæsare, vt calamum paratum haberet ad ingentes euentus perscribendos, quos motus illi moliebantur. Ait, fuisse Bononiæ statutum Buxeti colloquium; & tamen nemo ex Pontificio famulatu de proposito certus non erat; cùm publicus tunc per Aulam rumor esset, vt liquet ex adducta Sadolerti epistola Bononiæ data, Parmam fuisse destinatam: idque confirmant duo Senatus decreta quæ retulimus, alterum

1543.

a Ex Literis
Ardinghelli
ad Farnes-
ium ex Gal-
lia, quæ
extant apud
Burghesios.
b Lib. 23.
num. 30.

alterum Bononiæ habitum, ut Parmam conuenirent, vel in alium commodiorem locum; alterum Parmæ post multos dies, ubi congressus Buxetum translatus. Omisſis ceteris, pro certo aſſumit hic auctor, gratiſſimum Regi Galliarum futurum fuiſſe, ſi Farnesius Inſubria concederetur: quod adeo veritati repugnat, ^a ut cum paulo ante Regi propoſuiſſet Ardinghellus, permitteret Principatum illum virili proli, quæ ex Aurelianenſi Duce & Ferdinandi filia meſceretur, Franciſcus reſuſcepit; addens, ſibi Mediolanum ereptum, & ſibi velle ut in filij capite in præſentia reſtitueretur. Belcarus denique, ^b uti parum ſtudioſus in narrandis, ita parum ſolicitus in perſcrutandis Italiae rebus, quas veluti ſimbrias ſuæ telæ adſuebat, narrat quidem, noluiſſe Paulum Franciſco Regi, relictis communis parentis partibus, adhærere: de cetero inſinuat ipſe, pariter negotium de Medioloano agitatum: ſed manifeſtè à vero aberrantem in eo Iouium ſequitur, aſſirmando, fuiſſe pro certo habitum à Pontifice Galliarum Regis aſſenſum. Ac ne quid loquar de minutionibus eius mendis in diebus norandis, in grauem etiam Sandouallij erratum labitur, dum ait, Parmam ac Placentiam Petro Aloyſio iam à Paulo beneficiario iure conceſſas, & Cæſaris comprobationem Buxeti quaſitam. Hinc eſt, quod ego horum Scriptorum teſtimonio non utar ad ea quæ narro confirmanda, niſi rarò & in rebus leuioribus, nec in dubium aliunde reuocatis, in quibus ne ipſa quidem lex teſtes repudiat quamuis in aliis errati conuiſtos.

Sed noſtrum argumentum repetamus. Tametiſi Scriptorum, quos nominaui, fides adeo nutet, non tamen ab illis recederem, niſi præualidas rationes haberem. Initium ducam à minùs cogente, quippe quæ ſolùm eleuat aſſirmantium auctoritatem, quæcumque alioquin illa fuerit, ſed aſſirmationis falſitatem in ſeipſa non oſtendit; quo pacto Daniel Suſannæ innocentiam defendit, hoc eſt, adducta teſtium in aſſirmatis rei conditionibus repugnantia. Iouius & Belcarus aſſirmant, de Inſubria Octauio concedenda agitatum eſſe cum Galliarum Regis conſenſu, eumq; hoc pacto pacem inſtitutum. Quod ſi verum eſſet, Pauli in ea re poſtulationem honeſtaret. Suetius & Adrianus oppoſitum ſcribunt; quin volunt, oblatum à Paulo viciffim fœdus cum Cæſare aduerſus Gallum. Sed poſtea ij ipſi inter ſe diſſentiunt: Adrianus ſiquidem reſert, Pontificem, quamquam in Urbis Arce ſupra trecenta ſcutorum millia non aſſerueret, per opulentioreſ theſauri oſtentationem fuiſſe Cæſari pollicitum decies centena ſcutorum millia in pecunia numerata, totidemque in data fide, eidemque in conditionibus permiſſiſſe retentionem Arce
Medio-

Mediolanensis & Cremonensis. Contrà verò Suavis, rem huiusmodi ratus incredibilem, narrat, idcirco negotium haud vltra progressum, quòd Cæsar decies centena scutorum millia, simulque arces postulasset. At Sandouallius imperitiùs comminiscitur adductam à Pontifice secum pecuniam; atque idcirco cum armatis copiis Cæsarem ab eodem haud admissum, quòd ab eo pecuniæ suæ timeret.

6 Animaduerso testium dissidio, probationum pondus expendamus. Si Paulus tam anxie cupiebat cum Cæsare colloqui tam ingentis emolumenti gratiâ, cur in Bononiensi Senatu vocabat in dubium, eundem necne ad colloquium sibi esset? Cur passus est in confesso Purpuratorum, qui plenè ferè omnes ab eo donati Purpurâ ab eiusdem voluntate pendebant, ne iret, decerni? Ad eò ut nisi fortè Sadoletus accessisset, qui in secundo congressu argumentis ipsius pietate animatis rationes quinque antecedentium collegarum diluisset, omnino de profectioe Pontificis actum fuisset.

7 Præterea, si Pontifex eâ siti laborabat, non quidem tunc primò Paulum aggressâ, sed multos ante annos in eo succensâ, ut illi autumant; cur tam ardentè Cæsarem vrgebat, & per iteratam nepotis & per Ceruini legationem, ut deditâ Francisco Insubriâ Reipublicæ Christianæ tranquillitatem daret, cuius flagrantia in id officia tot iam probatis à me commentariis comprobata? Cur Farnesius in suis literis, vel maximè arcanis ad Pontificem scriptis, adeò dolebat Cæsarem obstitisse? Cur inter tot negotia, & illi & aliis ministris apud eos Principes data ad suam familiam euehendâ, atque inter mandata, quæ penes me sunt depromere paratûm legere cupienti, ne natus quidem vspiam deprehenditur, qui huiusmodi Mediolani concessionem respiciat? Cur verò per Gibertum priùs, postea per Ardinghellum Francisco Regi varias componendæ pacis vias aperuit, quæ huic consilio aditum præcludebant?

8 Ad hæc, cur per ea tempora, quæ Cæsaris Ministri petierant, tam liberè, tam consultò cum eorum ægrimonia repellebat; uti priùs Farnesius S. Georgij Cardinali significauerat per epistolam à nobis allatam, atque uti liquet ex acerbis querimoniis Caroli, editisque vltionis argumentis, cum in ipsius beneuolentia vnice inniti posset tam eximij spes beneficij?

9 Perge porò: Obseruemus, quonam pacto in reliquis Paulus se gesserit. Voluit isti montes aureos ab eo inde Cæsari exhibitos, euiscerato Ecclesiæ patrimonio. At paulò antè, cum apud se statuisset,

1543.
Legitur in
Litteris alibi
citatis Far-
nesij ad Pon-
tificem ex
legatione
Hispanica,
& ab alte-
rius eius-
dem, & Cer-
uini Cardi-
nalis, ex Bel-
gica.

set, in iura Camertium Principatus, Varanis à Fisco erepti, Octauium immittere, Cæsari per Farnesium in Hispania Legatum proposuit, ne illi graue esset, vt si Octavius ex trecentis scutorum milibus, quæ secundum pactiones Campeggij cum Margarita in eundem Neapolitanæ ditionis impendenda erant, dimidium in eundem Principatum infunderet, quò Pontificis ærario satisfaceret; quippe tantumdem pecuniæ suppeditauerat bello contra Varanos, & Vrbini Ducem, ad eam ditionem recuperandam. Cum venisset Cæsar agrè ad id animum induceret, veritus, ne forte alius Pontifex Octavium eo Principatu spoliaret, qui filix vadimonio obstringendus erat; passus est Paulus, sibi neque per conscientix legem, neque per famam licere, illius Principatus iura concedere; neque vniquam ad id animum induxit, donec post longum tempus variisque consiliis Farnesij, iterum ad Cæsarem in Belgio Legati, ac postea Ceruini, Caroli consensus in iam propositam conditionem impetratus est.

Postremò, si Paulus egisset Buxeti cum Cæsare, eiusque administris, vt Suauis & Adrianus rem colorant, de huiusmodi Principatus accessione Farnesiorum familia, semet vt confederatum, non vt pacificatorem pollicitus; quâ fronte potuisset ibi statim postea Cæsarem in Senatum vocare, & Patrum vocibus ad pacem cohortari? Quàm ibi confidentiâ fuisset ausus Carolo tam acerbis litteras scribere, quas mox proferemus; tam ingenuè iactare, quam rectè semper se gessisset, si conscientia suggessisset, posse sibi à Cæsare exprobrari tam indecoram audiditatem, tam impudentem simulationem? Libeatne rumoris ortum agnoscere? E consuetis vulgi opinamentis erupit, semper proni ad euidenda in Principibus ingementa, & arcana utilitatum molimina, semper Pontifices auertentis post illa Principatus primordia, quæ satis temporis habeant ad excitandam inuidiam in plerisque cupidis & ambitiosis, inflammandamque communem nouitatis appetentiam. Facem ad id præsertim laudata Sadoleti epistola, quâ scribit, dum adhuc Pontificis perfectio anceps pendeat, & Senatus sententiæ ad eam impediendam inclinabant, communi sermone circumferri, illud iter à Paulo suscipi Suorum utilitatis gratiâ, non publicæ cunctorum quietis. Quare ea scriptorum opinio non à veris rei gestæ narrationibus profecta est, sed ab ipso rumore, rem tamquam futuram vaticinante. Quicumque Principum negotia quandoque penitiùs introspecteris, nonnumquam experimento compereris, quædam illis à populo adseribi, sibi quidem manifestò falsa; ita tamen asseueranter communiterque confirmata, vt iis obistere vel putida assentatio, vel

puerilis inficitia videretur. Ita conditiones hominum inter se compenſantur; cui tributariæ ſeruiunt manus, refractariæ inſultant lingua.

CAPVT IV.

Legatorum Tridentum aduentus, ac Caſaris Oratorum. Quænam ab his agitata. Oratio Atrebatenſis Antiftitis, Caſaris nomine.

IAm verò poſt longam, ſed non alienam digreſſionem, oportet aliquantulum regrediamur, narrationemque argumenti noſtri magis propriam reſumamus; hoc eſt eorum, quæ ad Concilium intrinſecus pertinent. Legati, quos ſuprà nominauimus, acceptâ Romæ Cruce, legationis teſſerâ, 20. Octobris, cum indicto die nequiſſent Tridentum attingere, tum ob temporis inclementiam, tum ob neceſſariam Moroni moram, cui recenſ in Senatum adſcripto multa erat ornanda ſupellex, b eò præmiſſus eſt Pontificis nomine Ioannes Thomas Sanſelicius, Comenſis Epicoſopus, cui de mandatum eſt, vt vnâ cum Tridentino Cardinale aducentes Præſules exciperet, & quæ opus eſſent pararet. Superuenere poſtea c Legati 22. Nouembris, at non niſi pauci Antiftites eò conuenerant, inque vel ex propinquis Germaniæ locis, vel ex Italia, compulſi à Pontifice. Hic verò quò mordax ſit, mendax eſſe patitur variis in rebus ſuauiſ.

2 Primò affirmat, Impoſitum Legatis, ne quid ſui muneris publicè gererent, donec mandata ſuſcepſiſſent, opportuno tempore ad eos deferenda. Nihil à vero diſcrepantiuſ: nam mandata eis Romæ tradita ſunt; tamenſi continebatur in ipſis, quod ex tenore ſuprà recitato patet, ne Concilium inchoarent abſque decenti Præſulum frequentia, & præterea Pontifice priuſ admonito, cuiſque expectatis mandatis: id verò per eam celeritatem conficerent, vt omnem affectatæ procrastinationis ſuſpicionem euitarent; & omnino liqueret, quæcumque moram ab Epicoſpis ex adeundi negligentia oriri.

3 Secundò refert, Illuc à Pontifice eos miſſos, quibus maximè confidebat. Si eorum nomine, quibus maximè confidebat, illos ſignificat, qui Pontifici maximè obtemperabant, verum refert; hos enim ſolos potuit Pontifex accire. Sin verò ſignificat, hos tantummodò datâ operâ ad id ſelectos; impudentis mendaciſ ſe auctorem prodit. Omnes literæ Farnesij Cardinalis ad Nuntios in Hiſpania

1543.

a Episto
Farnesij ad
Poggium in
Hiſpania
Nuntium,
5. Nouem-
bris 1542.
b Fuit indi-
ctus dies
3. Septembris,
vt patet ex
citata Epi-
ſtola Farnesij.
Sed legantur ſi-
gnata diplo-
mata 22. Oc-
tobris, &
miſſa fue-
rant 8. vt
patet ex E-
piſt. Pandini
ad Epicoſo-
pum.
c Episto-
la Farnesij ad
Poggium
Nuntium in
Hiſpania,
9. Decem-
bris 1542.
d Epist. Far-
nesij ad Pog-
gium, 14.
Februarij
1543.

1543.
a Præfatum
ad Poggium
3. Nouem-
bris, 14. Fe-
bruarii, &
13. Martij.

b Epist. Far-
nesij ad Ve-
rallum Nun-
tium in Ger-
mania, 26.
Maij 1543.
c Habetur
in citata E-
pistola ad
Poggium
14. Februa-
rij.

d Literæ
Farnesij ad
Poggium,
3. Nouem-
bris 1542.

e Literæ
Farnesij ad
Poggium,
27. Februa-
rij 1543.

f Ex Epist.
Farnesij ad
Poggium,
13. Martij
1543.

atque Germania iteratis cohortationibus feruent, quibus illarum regionum Antistites sollicitantur, ac ipse Cæsar vrgetur, vt Neapolitani Regni, suarumque ditionum Præsules ad festinandum compellat; atque ad idem hortetur Lusitanæ Regem, quicum eâ tempestate nouam affinitatem contraxerat, illius filiâ in vxorem acceptâ à Philippo Hispaniæ Principe, cum opulentissima dote, quâ bellorum difficultatibus subuentum est. Quin Pontifex æstu sollicitudinis adeo incaluit, vt ad acerbas querimônias cum Cæsare obcundationem progressus fuerit, atque ad hoc vnum opus in Germaniam Truxesium^b miserit, de quo paulo post agemus, cum literis Pontificiis, ad eos Præsules perpellendos: pari etiam ardore Regem Galliæ stimulabat. Præterea cunctis Purpuratis^d indixit, vti Romam conferrent, vt Synodo præstod essent, binis solum vniuersæ Principis arbitrio concessis, quos ad suorum Regnorum procurationem selegissent.

Tertiò scribit, iussos à Pontifice hos quibus maximè fidebat, eò, sed lentè iter facere. At res ipsa contrarium ostendit; ij enim cōfestim peruenere, vt iam vidimus. Sed infrequentia causa erat, quod Itali ac Germani, quippe propinquiore, præstolabantur plerique nuntios, quibus de suscepto à longinquis itinere fierent certiores; post eos enim nuntios satis adhuc supererat temporis, vt eodem cum illis tempore, vel certè post paucos dies conuenirent. Gallis verò & Hispanis nondum ab illis Regibus iter indictum. Franciscus Rex^e à Pontifice ad colloquium secum inuitatus, per certum Oratorem, obtentâ necessitate bello insistendi, aduentum suum excusauerat; & ne suos Præsules mitteret, itinerum pericula cantabatur; adducto exemplo infortunij quod Fregosum & Rinconem oppresserat. Cæsar vicissim^f suorum moræ prætenderat timorem ipsis iniectum ex captiuitate Præsulis Valentini, siue causa vera esset, siue vt Paulum inflammaret ad illius libertatem à Gallo acris reposcendam.

Verumtamen Ministros suos ad Conuentum Norimbergæ indictum missurus, quò noua subsidia bello Pannonico decernerentur, cum ad hoc destinasset Granuellanum, magnum Cancellarium, eiusque filium Episcopum Atrebatensem, illos iussit Tridentum tamquam suos Oratores adire; quibus Collegas adiunxit Ioannem Ferdinandum Mantriquium; Marchionem Aguilarium, suum apud Pontificem Legatum, & Didacum Mendozam, qui Venetis eodem munere fungebatur: iisque potestatem tribuit, vt in Concilio seu simul coniuncti, seu per se quisque seorsim partes agerent ad ipsum

ipsum spectantes, tam uti Cæsarem, quam uti Dominum suarum ex hereditate ditionum. Tridenti adfuerunt duo Granuellani ac Mendoza (Aguilarius quippe à Legatione Romana non abscesserat) 8. Ianuarij anno 1543. statimque Legatos Pontificis inuisere. Cum Polo, quem primum adiit, conquestus est Granuellanus, quòd res Concilij nimis languidas offendisset. Sed audità Poli responsione, quà nihil à Pontifice prætermisum monstrabat quòd Synodus feruisceret, sed solum ex languore Principum frigescere, coram duobus alijs Legatis querela obmutuit.

6 Ab iisdem præterea interrogati Præsides de duobus. Primò, An reliquæ Nationes se Concilio interfuturas suscepissent. Secundò, Quenam ipsorum ibi partes essent futuræ. Responsum ad primum, Italicos Episcopos partim iam adesse, partim se daturos in viam: oblatos Concilio à Polonia ac Romanorum Regibus Oratores suos, & plerosque Germaniæ Præsules vel iam accessisse, vel accessum meditari: de Gallis Episcopis nihil certi haberi, sed ut ipsi Legatis haud præsciis eò conuenerant, itidem de illis sperandum in horas: in Lusitania officia, ut par erat, à Nuntio minimè præteriri cum Rege, cuius Antistites simul cum Hispanis profecturos putandum: de Hispanis verò ceterisque Catholicarum Cæsaris ditionum, superuacaneum loqui.

Ad alteram interrogationem dixerunt, Cæsareos Oratores loco Cæsaris interfuturos, cuius munus erat interesse tamquam defensorum ac primarium Ecclesiæ sanctæ aduocatum: Legatis verò curæ futurum, palam facere in omnibus, quantum Cæsaris eiusque Ministrorum pietati atque integritati confiderent.

7 Enixè dein postulauit à Legatis Granuellanus, sibi liceret in maximo vrbs templo publicè verba facere, ubi Cæsaris absentiam excusaret; eiusque nomine solenniter ibi se sistere, functionemque legitimo testimonio consignare, quòd per ea solennia reliqui Principes imitationis ardorem conciperent.

Responsum à Legatis: Cum ea Synodus tamquam ætatis futuræ magistra celebraretur, nefas esse, à consuetudine præteritarum recedere; in quibus mos fuerat, uti publicæ preces ac ieiunia præmitterentur; postea verò, ut singulorum facultates ac iura in Cæribus perpenderentur, quorum vi ad Concilium accederent. Ceterum, si vellent, publicam fidem, quà de ipsorum accessu ac procuratoris literis legitimè constaret, se libenter daturos.

8 Suavis rem gestam perperam edoctus, dum falsa quæ comminiscitur scribit, vera suppressit; sed profectò ex ignoratione, non ex fraude,

1543.
• Epistola
Legatorum
Tridentini ad
Farnesium,
9. Ianuarij
1543. quæ
cum alijs vi-
cissim citan-
dis, à Legatis
Romanis, &
Romæ ad
Legatos, tra-
dita fuit
ab Alexan-
dro Cernino
Sirleto, cum
alijs scriptu-
ris, ut supra.

ria
Trid.

1543.

fraude: si namque rescisset, suam historiam, lectorumque cognitio-
nem haud iis fraudasset, ut qui certè quouis in dissidio inter Ca-
tholicos Principes ac Pontificem, interque ipsorum administrum
triumphet. Narrat itaque, petentibus Oratoribus solennem ad-
tum in Aedem maximam negarum à Legatis, ne Synodus per tum
modicum Patrum numerum inchoaretur: at Granuellanum con-
trà reposuisse, licere quidem id fieri, ubi à reformandis moribus in-
choaretur. Prorsus aliter se res habuit: etenim neque Legati sibi
persuaserant, ex eo Concilium apertum iri, quod à se ibi solenniter
Oratores exciperentur, ut in epistola memorata ad Karnesium scrip-
serant; neque vir tantæ prudentiæ Granuellanus proposuisset, ut
perpauci Germaniæ atque Italiæ Præsules in se reciperent perdiffi-
cillimum supra cetera humano generi opus, humani generis emen-
dationem. Res igitur hoc pacto contigit.

* In Episto-
la Legato-
rum narra-
tur.

Granuellanus ad improvisam repullam, * contractâ fronte, tur-
batoque animo subiecit; Inde tum suam tum Cæsaris dignitatem
læsūm iri; indignum videri, non modò se, personam publicè ge-
rentem Caroli V. Romanum Imperium, ac tam amplam præterea
terrarum orbis partem possidentis, sed ceterorum Principum admi-
nistros, à publicis Pontificis Legatis, cuiusmodi ipsi erant, acceri
publicè audirentur. Ad minas etiam progressus est, ubi pergeret
tam honesta negare, libello ad templi maximi valvas affixo, iritum
se Concilium denuntiaturum. Legati verò tenaces propositi, per-
benignè tamen responderunt; Se numquam habuisse in animo il-
los publicè non excipere, sed quo deceret modo ac loco audiendos.
Post multa inter ipsos conuenit, ut postridie manè in Aula Palatii
Cardinalis, inter collegas antiquissimi, publicè mandata suæ leg-
tionis exponerent.

Ibi Latine perorauit Atrebatensis Antistes magnâ hominum fre-
quentiâ, quos Oratores adduxerant. Oratio bili amarissimâ redun-
dauit in Galliæ Regem, in quem tunc Cæsaris æmulatio non so-
lùm in iram, sed in acerbum odium degenerauerat. Huius autem
bilis aliqua pariter guttula Pontifici aspersa est, cuius in utrumque
Principem æqualitas, commotis Cæsareorum animis inæqualitas,
planeque iniquitas videbatur. Summa Concionis hæc fuit; Reuo-
care in memoriam officia atque itinera suscepta à Cæsare, quibus
Concilium à Pontificibus impetraret, tamquam vnicum medica-
mentum ad Ecclesiæ vulnera curanda, toties à sacro Imperio implo-
ratum: eius fructum quari potissimum per exactam morum emen-
dationem, à Pontifice sæpius oblatam ac promissam; eâ prætermis-

non modò cladibus præteritis non consuli, sed neque maiores impendentes cuitari posse, vti ex Germaniæ experientia Morono in præsentia Legato iudicare licebat. A Cæsare, ne quid omitteret quod in se erat, eò se destinatos, vt ipsius absentiam excusarent, moramque in suis Episcopis eodem mittendis, atque omnia adiumenta ad Concilij celebrationem ac prosperitatem subministrarent.

- 11 Multis opus non esse ad purgandam absentiam Cæsaris, tunc planè tam atrociter appetiti tot in locis, modisq; tam alienis (ne quid scèdus absque necessitate in eo Conuentu proferretur) ab omni diuino humanoque iure. Credere se, cunctis hominum ordinibus exploratissimum esse, tunc Cæsari bellum illatum, cum planè Concilium indictum. Quare ab ipsa sui tuendi, hostisque inuadentis repellendi necessitate suam causam hrculenter agi, cur ipsemet Concilio non interesset. Etiam tum illum cogi ad communienda sua Regna aduersus armorum conatus, sibi Verè iam proximo minitanti, simul etiam ad cumulandas vires contra communem Christiani nominis hostem. Hanc grauissimam Cæsaris occupationem futuram satis fuisse cuilibet retinendo, ne ipsi molestiam inferret, præter inducias tam solenniter Nicææ firmatas sequestro Pontifice, & præter officia torius Imperij nomine Galliæ Regi adhibita, petentis, vt quando Christianorum populi neruis omnibus conspirabant ad Turcam Pannoniâ deturbandum, vel copias mitteret, aliàs ab illo pro suppetiis oblatas, vel certè in Christianorum locis nihil turbaret; cui petitioni prorsus opposita ab eo præstita.

- 12 Tum Oratorum cunctationem in ipsas iniurias belli reficere, ne tabellariis quidem viam tutam permittentes. Quòd si periculosum erat iter terrestre, multò periculosius esse maritimum, etiam à Turcis obseffum. Haud licuisse Legatis indictæ Synodi auctoritati confidere: etenim cum fuisset vulgatum, eò Granuellanum destinatum, immixtas obuiam à Gallis viginti duas triremes, nouemque biremes Turcicas, vt hominem caperent. Vnde opus fuisse Oratoribus tardiùs iter facere, quò se validiore comitatu tuerentur.

Hinc palàm fieri, quem animum in eam Synodum gererent harum rerum auctores. Reuerà expectata etiam à Cæsare responsa Pontificis de quibusdam rebus, antequam Concilium inciperetur. Sed quamquam nondum fuissent reddita, vti necessarium putabatur, eum tamen noluisse cunctari ampliùs, quò minùs sacrosanctum illud opus per suos Oratores promoueret; qui denuò pollicebantur promissam toties Cæsaris præsentiam, vbi Concilium sic instituere-
ratur

1543.

ratum esse Cæsarem è suis Regnis è Præsules mittere, quandocumque ipsi itinera tuta essent: id non accidisse post fractas inducias, violatis crudeliter armorum legibus, in ipsos, quos à militari violentia intactos seruare ius fasque erat. Denique ab ipsis proditi mandata Cæsaris amplissima, quibus iubebantur quascumque illius partes explere, quàm ut Cæsaris, quàm ut Regis Catholici, quàm ut quouis alio iure ac nomine, ut Diuino afflante Spiritu tot miserum afflictæ Christianæ rei leuamentum daretur.

Post hæc mandatorum facultatumque libelli deprompti. Responsum à Legatis summum tum in Cæsarem reuerentiâ, tum in Oratores humanitate. Mox utrique ad differendum in interius conclauē progressi. Cæsariani promissa confirmarunt; sequē paratū exhibuerunt, vel ibi persistere, vel in Germaniam pergere ad sollicitandos Episcopos, pro eo ac Legatis satius videretur. Retulere pariter, eâ ipsâ nocte per cursorem delata plenissima mandata à Ferdinando Rege, sui loco Tridentinum Cardinalem ibi renuntiant. Institerunt, ut à Pontifice Italorum Præsulum ac Theologorum missio maturaretur, Galli que pariter stimulantur. Postremo querulis precibus efflagitarunt, iterari per Paulum officia pro Archiepiscopi Valentini libertate: nam neque beneuolentiam, neque dignitatem Cæsari permittere, Patruī captiuitatem discernere negligere; neque bellandi rationem consueta Principum humanitate potentiam æmulantium tractari, sed hostili odio iniuriarum acerbitate irritato: proinde nec petendæ gratiæ locum dari absque pudore, neque spem superesse, ut ab æmuli urbanitate vltimum quidquam concederetur.

Suauius, dum de his Oratoribus loquitur, prolabitur, ut iis accedit narratoribus qui Cæsarem ducem sequuntur. Dicit, Appetente anni exitu iussu à Cæsare Granuellanum adire Norimbergensem Conuentum, relicto Tridenti Mendoza. Sed reuera neuter eo perueniat, nisi post annum elapsu. * Refert, Tridentinum Cæcumen à Pontifice solutum, antequam Cæsar in Italiam deuenisset; enim id tamen euenerit post eorum Buxeti congressum: quod satis constat ex diplomate retardati Concilij, subnato 6. Iulij, & ex Senatu Buxeti habito, ubi Cæsar interfuit 24. Iunij, quod ex eius actis patet.

At nostræ narrationis seriē proseguamus. * Deprehendimus Legati, Granuellanum haud sincero animo in Concilij progressu ferri. Resciuire pariter, eundem in hæc verba prolapsu: Vultis rem sibi videri peculiarem Germanicæ Nationis Synodum. Quod tamen arbitror ex arte prolatum, simulato linguæ lapsu, ut eius suscitatus

* 8. Ianuarij, ut habetur in Com-mentariis citatis.

* Literæ Legatorum ad Farnesium 12. Ianuarij.

surtus ad Pontificem serperet, quò is permotus, acceptioribus Cæsari rationibus eius amicitiam quæreretur; cùm ceteroqui peculiaris Nationis Synodus æquè foret periculosa; & æquè iniusta vtrique Principi.

- 16 Granuellani Norimbergam petiere; Mendoza Tridenti perstitit. In Conuentu, Germani à Nuntio ad Concilium inuitati: illi gratis Pontifici actis eum rogarunt, vt inceptis insisteret. Vñ quoque Pontifex est, ad indicendum ibi & in Polonia Concilium, operà Cubicularij sui, ex primaria apud Germanos nobilitate,^a qui proinde gratiorem facilioremque eam functionem redderet. Otho Truxesius is fuit, paulò post ab eo Purpurâ decoratus, cui vicissim splendore virtutum rerumque gestarum decorem addidit; quod suo tempore dicemus.

- 17 Protestantes Concilium seorsim postea repudiarunt,^b adductis consuetis obstaculis; nimirum, Præsidere ibi Pontificem Romanum, & ex Episcopis illi obsequentibus esse constandum, ipsorum sectæ suspectis, tum quòd eam damnassent, tum quòd in iis controuersis iunctam cum suarum partium utilitate auctoritatem Iudicum habituri essent.

Hæc responsio à Rege Romanorum Catholicis communicata, sic ab iisdem reiecta: Præter vrbes merè Italicas, fuisse ad Concilij celebrationem propositas à Pontifice in Spirensi Conuentu Cameracum, aut Tridentum: hoc postremum à cunctis Imperij Ordinibus tunc electum acceptumque; Pontificem eius rei gratiâ illud ibi iam indixisse, eoque misisse Legatos, ac Norimbergensem Cœtum ea de re certiores fecisse, à quo & gratias pro rebus gestis, & preces pro gerendis acceperat. Decreta Concilij non à solo Romano Pontifice profectura, sed simul à cuiusvis Nationis Episcopis: quòd si omnes hi excludendi essent per exceptionem, ne partis simul ac Iudicis munus exercerent, nullum futurum huiusmodi controuersię Iudicem, qui pars etiam aliquo pacto non esset. Præterea Concilio interuenturos omnium Principum Oratores, qui numquam iniustus sanctionibus assensuri erant. Proinde par non esse, à veteri Ecclesiæ more recedere, quo factum est vt à Romano Pontifice Synodus Oecumenica conuocaretur.

Nihil tamen his omnibus Protestantes commoti, quippe rationibus haud intenti vt recta decernerent, sed solùm vt alios deciperent, vel certè vt decepti potiùs quàm iniqui viderentur.

- 18 Pontifex quòd sperare sibi licebat adeptus est, videlicet, vt Germanis Catholicis actionum suarum ratio probaretur. Haud tamen

Pars I.

K k k

obti-

1543.

^a Indictio Concilij à Truxesio habita apud Polonum Cracouiæ 15. Octobris 1541. & in tomo Instructionum ad Concilium Tridentin. in Archiu. Vatic.
^b Literæ Verralli Nuntij in Germania, 4. Martij 1543.

1543. obtinuit, ut res eo tempore conficeretur; sed, quod alibi obseruimus, quantum promptus ad celebrandum Concilium animus Pauli sinceritatem ostendebat, tantum experimento cognita, propter bella inter Christianos, insuperabilis in eo difficultas, decessoris prudentiam commendabat, quod rem ardente bello distulisset, quæ sine pacis commodo expediri non poterat.

Mendoza, gnarus Hispanos Episcopos haud accessuros, & aduersâ pariter ceterarum Nationum absentia; ne ibi frustra tempus tereret, aduersus quàm Legatis sponderat, Tridento confestim relicto, Venetias ad suam legationem regressus est: de quo Pontifex per Nuntium eum Cæsare questus est. * Præsules etiam qui aduenerant, arbitrati se iam satis officio suo fecisse, nec citra emolumentum vniuersalis Ecclesiæ, esse sibi priuata dispendia, suarumque peculiarium sedium detrimenta toleranda, paulatim distabant. Quare Pontifex, cum Bononiam peruenisset, Parisium Legatum, ut dictum est, ad se accersit, ac postea etiam Polum: cum illis in octo Purpuratorum Cœtu ad id conflato * consilium habuit, Satiùsne foret semen illud Concilij Tridenti iactum, ibidem fouere, an illius usum commodiori tempestate reseruare. Visum est vniuersè, ad comprobandum Pontificis studium satis superque fuisse quod hucusque factum erat per tot inuitamenta, tot Nuntios peculiares, atque etiam per tres præclarissimos Legatos, septem ipsos menses Tridenti planè otiosos. Diuturniorem exilis illius Cœtus perseverantiam nihil tandem præstituram, nisi ut per eam apertius patefieret turpior Catholicorum contumacia, viliusque ab hæreticis habita auctoritas Pontificia. Minori proinde detrimento esse, Cœtum dimitti promissâ redintegratione, ubi Christiana membra ad coalescendum aptiora visa fuerint.

Voluit tamen Pontifex coràm ac ipsemet exponere commemoratas causas Cæsari: qui tamen cupientissimus ut Germanorum postulationibus satisfaceret, obtentâ saltem aliquâ Concilij umbrâ, perspicuè tamen cognita rationum efficacitati nihil habuit quod opponeret.

Regressus itaque Bononiam Pontifex, diploma edidit, in quo se-riem recenserebat suorum conatum, curarum, ac laborum, quos ad cogendum Concilium adhibuerat: ea verò singula pariter & vniuersa vni aspectui admota non solum ad satisfaciendum, sed etiam ad excitandam admirationem cuiusque, quamuis seuerò lectorum, plurimum valent: perinde ac experiri licebit cui ea lustrare libuerit, modò aciem intendat purgatam eâ maleuolentiâ, quæ in hoc quo-

* Epist. Farnesij ad Poggium, 14. Februarij 1543.

* 15. Maij 1543. ut in Actis Consistor.

quorundam speculorum pulcherrimas quasque facies in monstra
deformat. 1543.

Narratur postea, Carolum ac Franciscum affirmare, se prohibitos
ne Concilio adessent necessitate ditiones suas defendendi: Varia-
rum Prouinciarum Antistites in excusationem adducere, alios bel-
lorum obstacula, alios suspicionem ac discrimen itinerum: quo-
circa Legatos sextum supra mensem ibi moram inutilem traxisse,
non sine quadam Pontificis indignitate. Hinc à se rogatos senten-
tiam non solum binos Legatos Bononiæ accersitos, sed etiam per
litteras Moronum, qui Tridenti remanserat, atque omnes fere Præ-
sules qui iam conuenerant; atque ab omnibus censer, Cum tot in
locis bellum inter maximos omnium Principes arderet, immine-
retque formidabilis Othomanni impetus tam Pannoniæ quam
Infero Italiæ mari, quæ ad sua tuenda singulos vocabant, præfer-
tim, verò Pontificem ad Christiani generis Regiam custodiendam,
& ad quidquid posset virium opponendum, vt apud se statuerat, ad-
uersus tam immanem potentiam, rem ad aptiora tempora differen-
dam. Proinde ex Purpuratorum consensu tertium Legatum à se
reuocari, Episcopos absolui lege, tum qui aderant, ibi permanen-
di; tum qui aberant, eò veniendi; illumque Cœtum dimitti pro
suo Sediſque Apostolicæ arbitrato: polliceri denique, se statim ac
per temporis opportunitatem liceret, rem instauraturum ac pro-
moturum.

21. Adhuc Paulo apud Insubres degente, * Turcica classis in mare
Tyrrenum traiecit, Polino, quem supra nominauimus, Galliæ Re-
gis ministro eam deducente; illatisque maximis cladibus oræ Nea-
politanae, nullâ tamen loci possessione retentâ, Terracinam urbem
Pontificiam accessit; inde nocte S. Petri celebritatem præeunte ad
ostia Tiberina commeatus causâ descensionem fecit, incredibili
terrore inflicto, non solum ibi degentibus, sed etiam Romanis, qui
nullo muniti militari præsidio fugam meditabantur. Verum Lega-
tus Carpenſis euulgandum curauit, Polinum ad Pontificiam ditio-
nem appulsum misisse litteras ad Terracinæ Præsidem, quibus vni-
uersæ ditioni Ecclesiasticæ securitatem spondebat, prædicabatque,
suum Regem, cuius nutu ea classis agebatur, non detrimento Sedi
Apostolicæ, sed præsidio futurum. Quare Turcæ, comparato ab in-
digenis per iustum pretium commeatu, & loco pretij redditus plu-
rimis captiuis in ora Neapolitana captis, post triduum Massiliam
versus pacificè vela fecerunt. Ex quo suspicionem Cæsariani præ se
tulere, quasi arguentes, eam Turcarum excursionem haud inuito

* Adrianus
lib. 4.
Belcarius
lib. 23. n. 43.

K k k 2

Ponti-

1543.

Pontifice contigisse. At id quidem potest suspicionem fucare, speciosam oculis vulgi, non veram in animum iniicere Cæsarianorum, qui satis intelligebant, nequaquam posse Pontificem non anxie perturbari quacumque tandem sibi datâ fide, dum sua cerneret inter immanes dentes voracis molossi, qui cupiditatis impotens, vel suis promissis, vel sociorum voluntati obsequi designatur.

Verior suspicionis tinea, quæ studiosos Cæsaris ardebat, erat nouum illud argumentum necessitudinis inter Pontificem & Gallum; qui, ut abstergeret aliquid ex ea macula contractâ cum Turca societatis, singulare studium ostendebat & Orthodoxæ Religionis tuendæ, & reuerentiæ in Principem exhibendæ. Atque ita planè per id temporis è suis Regnis per Edicta seuerissima Lutheranam hæresim expulit, curauitque solenniter proscribendam à suis Academicis, ut & Suauis enarrare cogitur. Hac ratione studebat Franciscus Rex hominum oculis nocentiorum obtendere Cæsarem, qui solum de profanis ditionibus cum Turca contendebat, sed in Germania usum hæresis dissimulabat, quod Protestantum vires sibi præstò essent: cum ipse contrâ infenso in illos animo parafacto alienos à se reddere nihil laboraret. Quod si cum Turcis foedus habebat, id ab eo sine detrimento Catholicæ Religionis agi, sed solum illorum armis aduersus suos hostes uti: vnde liquet, quamuis nonnumquam potentia cupiditas Principum adeò mentem seducat, ut ipsa partes agat consiliarij ipsorum conscientia assentantis; tamen hæc ipsa cura sese decipiendi, & quasi ante proborum conspectum se pariter specioso prætextu obtegendi efficit, ut inter ipsa mala etiam ingentia bona intermisceat: sicut è contrario nihil apud mortales nocentius, quàm impudens & effrons nequitia in eo qui Rempublicam moderatur.

Cæsar quoque, quod nemo aliquot ante annos credidisset, fecerit cum Henrico Octauo, qui Cæsaris materteram repudiauerat. Seu id contigerit, quia ut homines; ita iniuriæ suam habent iuuentam ac senectutem; adeoque recentiores, tamen si minores, plus habent virium ad ciendam iram, eamque à veteribus subtrahunt, quamuis maioribus: seu potius, quia timor potentior est animi commotio quàm ira; quippe qui ad propriam sui conseruationem rectè tendit, vnde inter pericula timoris frigore ira congelascit, & qui defensionem studet, negligit vltionem.

Henricus varias vxores duxerat, ac reiecerat, ex quarum vna, cuius Ioannæ Semeræ nomen, filius illi relictus fuerat in cunis, Odoardus dictus. Huic ille Coronam destinabat. Cum autem diem obisset

Iaco-

Iacobus Quintus Scotiæ Rex, Romanæ Religionis fidelissimus propugnator, cui Regni heres supererat Maria, octo ante obitum dies suscepta ex Maria Lotharinga, Claudij Principis Guisij filia, nuptiis inter hanc & Odoardum Henricus^b aspirabat, quibus integra Magnæ Britanniæ dominatio in sua sobole statueretur. Verum obstabat eius votis tum Regina puellæ parens, tum Betonius, à Paulo III. in Iacobi gratiam Purpurâ cohonestatus, tum alij Scotiæ Proceres, addicti Francisco Regi, qui optabat eam nuptui dari Delphino, suos inter liberos primo, uti postea euenit, illi quippe infantulæ à fortuna seruabatur corona in Gallia, securis in Anglia.

15 Henricus itaque Gallo indignatus, quâ ob coniunctionem illius cum Scoto sibi æmulo, contractam ex breui connubio Magdalene Francisci filiæ, sicut alibi significauimus, quâ ob Gallorum auxilia Scoto collata in bellis finium causâ postmodum exortis inter ipsum & Henricum, vehementius exarsit, ob ea officia quibus à Gallo Betonius aliique Scotorum Primarij fouebantur, ut obsisterent ne Regnum illud cum Anglicano coalesceret. Quapropter adiectâ iræ succensâ auaritate recuperandi Caroli viribus antiquum in Gallia dominatum, cuius solum titulum Reges Britanni retinebant, cum eo fœdus iunxit in Galliæ Regem. Honestabatur à Casare hæc armorum societas, quasi ad eam necessariò traheretur, quò se communiret aduersus alteram multò perniciosiorem nomini Christiano, ab aduersario cum Othomanno contractam. Vnde per suum Romæ Oratorem petiit à Pontifice, ut secum contra Gallum arma coniungeret, vtriusque potestatis educto gladio; quandoquidem hic per instructam suppetiis suis Mahumetanorum classem dabat operam, ut Nicæa Sabauda Principi eriperetur, cum summo rei Christianæ discrimine.

16 Quatuor à Paulo responsa. Primum: Illud ipsum à Rege contra Casarem postulatum, quippe cum Britanno confœderatum, quò sibi Gallia adimeretur: proinde quod iam alteri denegauerat, alteri concedi non posse.

Secundum: Si vires suas conuertisset in Gallos, eas subtracturum se fuisse & ab Italico litore, & à Pannonia, vbi reipsâ Turcicis opponebantur cum Austriacorum emolumento.

Tertium: Perinde hoc esse, ac Sedem Apostolicam in discrimen adduci amittendi Galliæ Regem, uti Britannum amiserat.

Postremum: Cum Pontifex mitem omnem operam Parentis sine fructu iam impendisset, velle Iudicis partes exercere, planeque dignoscere, cuius vitio pax distineretur, quæ tamquam vnica Pana-

K k k 3

cea

1543.
a Belcarus
lib. 23.
num. 27.
b Vide Bzo-
uium an-
no 1543.
num. 43.

Belcarus
lib. 23. n. 52.

Totum ex-
stat in Epi-
stola Ducis
Albani ad
Farnesium,
Mediolano-
20. Augusti,
postea refe-
renda; & est
apud Bar-
theleios.

1543. cea cunctis Christianorum malis censebatur; & causâ cognitâ reum censuris animaduertere.

Dux Albanus, Mediolani moderator, compertis hisce responsis longissimam epistolam ad Farnesiũ Cardinalem conscripsit, ubi post commendatum Pauli III. studium, quo nec auro nec labori pepercerat ad Christi ouile custodiendum, hortabatur, ut tanti Pontificatus gloriam eâ postremâ fœderis appendice obsignaret; & quatuor obiecta Pontificis dissoluere nitebatur. Mei non est argumenti, tamen integrum hic recensere. Duo solum considero. Alterum est, ubi obiecta quarto loco diluens, æquitatem Caroli defendit in degredanda Gallis Insubria, nullum ab eo proferri indicium Pontificis eam Farnesiis affectantis: atqui, si res ita fuisset, haud sanè licuisset Paulo post vnum mensem exprobrare Caroli Oratori, obstinatum Cæsaris animum Mediolani retinendi, esse pabulum incendij, æque ob eam rem sacræ potestatis tela minitari. Alterum est, Albanum, dum vtriusque fœderis discrimen ostendit, affirmasse, Cæsarum fœdus cum Britanno solum tendere ad oppugnandos Gallos, adeoque Turcas ipsorum socios, non ad propugnandum hæreticum in Apostolicam Sedem: quin denuntiatur ab Henrico bel-lum Francisco Regi hoc ipso nomine, quod Gallus cum Mahometanis fœdus habuisset, aduersum quos ad Regem Ferdinandum quadraginta scutorum millia miserat. Nuper edicto cautum ab eodem, ne suis in Regnis de Pontifice obloqui liceret: ac sanè sperandum, per amicitiam Cæsaris, eiusque religiosa monita, ad eam mentis sanitatem Regem rediturum, ad quam post huiusmodi vesaniam rediit Henricus Secundus Alexandro Tertio sedente. Non tamen protulit defensionem, à Suauis Cæsari adscriptam; videret, probari Pontifici, Cæsarem in Pannonia vti suppetis Protestantium Henrico deteriorum; hic enim obedientiam Ecclesiæ Capiti detrectabat, illi quamplurimis Fidei dogmatibus reluctabatur. Solum hac in re dixit Albanus, Franciscum Regem fœderatum esse cum Turcis, Britanno in Fide deterioribus, ad perniciem Catholicarum regionum. Ceterum, ea ratio à pari, quâ Pontifex capitur, quasi comprobaret simul improbareturque parem agendi modum pro diuersa voluntatis vtilitatisque conditione, vna est ex rationibus, quas frequenter Suauis affert aduersus Pontificum querelas in fœdera Christianorum cum infidelibus, tamquam adducta ab incusatis: estque homini in more positum, quæ nequiter comminiscitur, in linguas affingere vel spectabilem virorum, vel integri populi, ne fides abrogetur in sua; quemadmodum planè calumniatores,

niatores, cum literas mittunt ab illarum auctore minimè signatas, totius populi subscriptionem illis affingunt. Sed experto aurifice opus non est ad fucum deprehendendum illius bractæ, quâ Suavis inaurare studet huiusmodi fœderum turpitudinem. Haud prohibent (ecquis neget?) Pontifices in aliquo graui rei Christianæ periculo Catholicos opem ab hæreticis accipere; sed cum duplici cautione.

18 Prima est; Ne ipsi polliceantur pacificam libertatem exercendam falsæ religionis, quippe Ecclesiæ perduellibus, cui per Baptismum subiecti fuerant: proinde, uti nefas est, fœdus habere cum alicuius Principis perduellibus, promissâ illis aduersus legitimum dominum defensione; itidem multoque magis nefarium est, fœdus iungere cum Ecclesiæ, ac Christi Principis vicem gerentis, perduellibus. Quapropter si Pontifices consentire Cæsari, auxiliis Protestantium aduersus Turcas uti; semper tamen dissensere, ut ad ea obtinenda securitas illis, ne temporaria quidem, indulgeretur à molestis, Religionis nomine infligendis, prout toties narrauimus.

19 Altera conditio est; Ne idcirco ipsis opitulentur, ut aliquâ Catholicorum regione potiantur: cum impietas, ne dum iniustitia sit, Christi Fideles sub illorum tyrannidem adigere, à quibus cogantur aut à vera Fide desciscere, aut saltem à Christi Vicario. Atque ex huius conditionis defectu Paulus III. fœdus inter Carolum & Henricum detestatus est, quod vires Regi schismatico suppeditaret ad occupandas Galliæ Catholicas vrbes. Verum accuratius consideranti eorum euentuum continuatam seriem, licebit agnoscere, quàm periculosum sit cum anguibz commercium. Rex Galliæ ex ea cum Turca societate nihil aliud sibi lucratus est, præter vituperationem perennem ab ipsis Gallis; & immaturam secundi filij mortem, in quo fortasse, si destinatas ad nuptias peruenisset, antiqua stirps Valesia permansura fuisset, quæ postea in infelici superstitis filij progenie prorsus exaruit. Etenim, uti deinceps nostræ narrationes explicabunt, ex eo Turcicarum virium accitu, præcipitato Cæsare ad fœdus cum Britanno, non modò hi vnâ coniuncti Francisci terras depopulati sunt, sed ipsum ad pacificationem cum Cæsare, alias ab eo repudiatam, adegerunt. Dum verò eius fructum se decerpiturum sperabat ex condito coniugio Caroli ipsius filij, Aurelianensis Ducis, cum Caroli seu filia seu nepte, desponsio dotis gratiâ vel Belgio vel Mediolano; bellum Anglorum, quod adhuc fervebat, induxit in Galliam promiscuam colluionem externæ militiæ, à quâ maior edita per morbum, quàm per ferrum strages, ^{* Adrianus lib. 5.} conta-

1543.

contagiosâ tabe illic diffusâ, quæ non solum innumerabile vulgus popularium absumpsit, sed neque iuuentæ, neque Aula Regiæ parcens, memorato Aurelianensi Duci post vigesimum tertium ætatis annum vitam abripuit, Regi verò tot bellorum emolumenta, & firmiorem stirpis propagandæ spem in duplici posterorum germine.

Ex altera parte, si Carolus satius habuisset Mediolani Principatum Aurelianensi concedere, quàm societatem iungere cum adeo sibi infenso suæ materteræ contemptore; vel ille, vel certe illius successor breuî Principis Italici hauisset spiritus, abiecto Galliarum studio ob vicinæ potentie suspicionem, vt accidit Burgundiæ Ducibus: Cæsar verò Pannoniæ possessionem in sua familia retinisset, perdomitisque Protestantibus solidam Germanici Imperatoris potentiam sibi, suisque posteris asseruisset: ac denique inter se ac Franciscum Regem Britanniam diuisisset. Cum ex aduerso contingeret, vt rebelles Bataui, adiuti Britannorum potentia, sibi sedâ sitique coniunctâ, Austriacorum abrupto iugo, inexpugnabilem formidabilemque libertatem stabiliuerint in tot eximius Prouinciis Inferioris Germaniæ: ac præterea hinc diuturnum minimeque fortunatum bellum ad eas recuperandas, & inde grauissimū ac perarduum, maximeque laboriosum ad Mediolani Principatum tuendum, dux quasi apertæ venæ fuerint in Austriacæ potentie corpore, vnde immensum Indiarum aurum, & Hispaniarum generosior sanguis effluxit. Quodd si fortè nimis est imbecilla hominum ratio ad dignoscenda euenta remota rerum sub conditione futurarum, certè damna reipsâ subsecuta palam sunt; commoda verò ex opposito prouentura verò simillima videntur. Sed ad incepta regrediamur.

CAPVT V.

1544.

Farnesius Cardinalis denuò Legatus duos Principes ad componendam pacem. Conuentus Spirensis; eiusque Decreta de Religione.

EXistimauit Pontifex pacis negotium minimè deferendum, ignarus ei conficiendæ aliquando nihil deesse nisi sequestrum, in cuius gratiam Principes iam bello defessi, simulent gladium sibi è manibus extorqueri. Farnesium itaque ad id peragendum iterum delegauit, vt quanto res conficienda & in pretio & in desiderio esset, patefaceret eo misso, qui & sibi erat charissimus, & in Collegio supra ceteros eminebat.

* 25. Novembris
1543. In
Actis Consistor.

Vigo.

Vigesima septima Nouembris in Senatu Crucem tradidit. Ibi vero Orator Cæsareus adfuit, protulitque exemplar interceptarum literarum ac mandatorum Francisci Regis ad Aurelianensem Ducem ipsius filium, quibus amicitia cum Lantgrauio Hassiæ petebatur, indicata propensione animi ad inducendâ Lutheri sectam in Luxemburgensem ditionem. Ac per ea nitebatur Orator animum Pontificis in Gallum succendere. Paulus in alium Senatum dilato super ea re consilio, iussit à Parisio Cardinali ad eundem confessum referri constitutam à Carolo sanctionem in Hispania, Ecclesiasticæ libertati noxiam, seu quò per eam tacitam exprobrationem Cæsareorum reuonderet iactantiam, sui Principis obsequium in Ecclesiâ cælo extollenti, & tamquam debitam remunerationem exigentium societatem contra Gallum, qui eandem læserat, seu quò saltem Carolus, intentus ad Pontificem, uti postulabat, alienandum à Gallo, sanctionem Ecclesiæ perniciosam facilius expungeret. De Francisci literis, cum earum non autographum, sed exemplar produceretur, statutum est, ut Legatus seu Nuntius iuberetur Regem compellere, eiusque defensiones audire. Cæsaris sanctiones per plures Senatus expensæ, decretum est, ut irritæ declararentur. Sed retulit ad Senatores Pontifex, ad se accessisse Cæsareum Oratorem, professum ut irritas à se huiusmodi constitutiones agnosci; proinde spatium postulari, quosum Principem admoneret, ac sperari, eas per Cæsarem reuocandas. Quapropter spatium ad id concessum, dummodò res diu non protraheretur. Tandem in Senatu die 2. Aprilis diploma Pontificium aduersus illas decretum est.

Interea Legatus in Gallia elicuerat à Rege, quid tandem pacificationi concederet. Sed in Belgio Cæsarem comperit pacis confilia obstinatè reiciientem: unde Pontificem commonuit, nullam pacis spem affulgere. Hic verò, recitatis in Senatu literis 8. Februarii, Purpuratis Patribus demandauit, ut de negotio deliberarent, cum apud se statuisset Iudicis partes assumere, ut indicauimus. Cæsar neruis omnibus bello intentus, fixum habebat in animo, quacumque tandem ratione ad se Germanos vniuersè pertrahere. Ea propter ineunte anno 1544. Comitia Spiræ habuit supra morem frequentia, coeuntibus Septemviris omnibus, & quamplurimis Principibus ac Delegatis; & quò per minorem contentionem, atque offensionem Pontificiorum, indulgentior esset Lutheranorum factioni, Wormatiæ, priusquam Spiram peruenit, Legatum dimisit. Hic caduceator accessit Francisci Regis nomine, tutumque accessum petiit eius Oratoribus ab eo destinatis, ut accusationes refelle-

1544.
* Omnia in
Act. Consult.

* 5. Decembris.

* 7. Ianuarii
1544. ut in
Actis Consultor.

* In Act.
Consultor.
8. Octobris.

* Belcarus
lib. 23. n. 54.

1544.

rent in eo Conuentu, quibus à Cæsare se oneratum iri prænoſcebat. Sed adductus à custodibus caduceator ad Cæsarem & Principes, ac Regiâ epistolâ à Granuellano acceptâ, quadriduum ille custoditus; ac postea cum iisdem custodibus, redditâ prius ipsi epistolâ sicut antea obligatâ, deductus fuit Nanceium, non absque imminenti vitæ discrimine; ibique admonitus, nuntiis Francisci, hostis tunc Imperij (quod Cæsar pro certo ponebat) iure gentium nullum accessum patere. Sed Regis Oratores curauerunt vt audirentur, eâ vñ linguâ quæ custodias & Edicta non timeret, nimirum typis editâ Oratione iam paratâ, quæ tota erat in excusando fœdere cum Orthomanno, quod suo Principi adscribebatur.

Inter Comitia Lutherani tantò se arrogantiores in postulando gerebant, quantò cupidiorum ipsorum conciliationis Cæsarem animaduertebant. Quare in decreto Conuentus ad diem 10. Iunii tandem expugnarunt Augustani Edicti suspensionem vsque ad Concilium Oecumenicum, Christianum ac liberum in Germania celebrandum cum interuentu Cæsaris, nullâ Romani Pontificis habitatione mentione, vel certè vsque ad propriam Synodum Germanicæ Nationis. Quod si hæc haberi non possent, vsque ad nouum Conuentum autumnio proximo, vel hieme congregandum; in quo viri docti vtriusque partis, de Cæsaris auctoritate decernerent quid obseruandum foret, donec Concilium cogeretur. Interim verò imponebatur vtrique partium æqualis Religionis pax, per quam suspenderetur quæstionibus de direptis Ecclesiæ bonis; adiectis etiam multis clausulis, quibus Protestantes reddebantur idonei, vt in iudiciis Cæsareæ Cameræ assiderent, vnde prius arcebantur; Catholici verò adigebantur soluere vetera vectigalia Ecclesiis, tametsi per hæreticos occupatis. Permissum quoque, vt tam ex Catholicis quàm ex hæreticis eligerentur ludimagistri, & concionatores, quibus stipendia præberentur vel ex bonis Ecclesiasticis, vel ex publicorum subsidiiis.

* Belcarius
lib. 23. n. 57.

Ferdinandum hîc Septemuir Saxonie Regem Romanorum agnouit; Cæsar verò pactum dotale inter Saxonem & Cliuientem Principem confirmauit, appositum connubio Septemuari cum Sibylla Cliuientis sorore; quâ pactione statuebatur, soboli virili Septemuari deuenturam ditionem auunculi, vbi absque maribus filiis hunc obire contingeret. Eleonoram præterea, Ferdinandi filiam, primo Saxonis filio sponddit. Sed vtrumque confectum à Carolo sub arcana conditione, quam ipse ac Septemuir Protestantes celauerant, vt prius inter Saxonem & Austriacos de Religione conueniret.

ret. Qua de causa matrimonium irritum cessit; & Eleonora postmodum Mantuano Principi nupsit. Obtinuit insuper Carolus, vti Daniæ Rex ab amicitia Regis Galliæ recederet; vniuersique Imperij Ordines in Conuentu declararent, se contra Gallum stare pro Cæsare. 1544.

Hoc Spirense Decretum ingentem molestiam ac timorem probis Catholicis ingessit, intuentibus non impunitatem solum æqualitatemque cunctis in rebus impertitam hæreticis; sed ipsa femina ex quibus oriturum noscebatur monstrum Religionis in Germania, compactæ ex solo Germanorum arbitratu, minimeque pendentis à sensu communis Ecclesiæ, eiusque Capitis auctoritate. Supra ceteros verò Pontifex commotus est.

Quapropter ratus, nec in Carolo morbum adeò leuem, qui leuioribus remediis curari posset, nec ingenij vim adeò labefactatam, quæ acrioribus non posset erigi, liberis reprehensionibus ac seueris minis vti constituit. Re igitur ad Senatum delatâ, prius 4. Iunii, ac postea 30. Iulij, sancitum fuit, ne paterna officia omitterentur, in vtroque Principe ad pacem cohortando; cum compertum esset, vtrumque necessitatibus belli compulsus ad arripiendum quodcumque nactus esset telum, quamuis à Religione interdictum, & Ecclesiæ infestum. Itaque duo noui Legati decreti, periti, facundi, atque accepti Principibus quibus destinabantur, Moronus ad Cæsarem, & Grimanus ad Galliæ Regem. Præterea perlectum est Diploma ad Cæsarem, postea signatum ac missum à Pontifice 24. Augusti, cuius exemplum libet hîc adscribere, quippe religioso Pauli studio & Caroli pietati iuxta honorificum: studio quidem Pauli, cui tantum animi superesset vel in extrema senectute, erga præcelsum Imperatorem, ac præsertim tantæ in Italia potentiæ, adeoque sibi magis ac Farnesiorum genti formidandum, quorum fortuna in affinitate cum summo illo Principe contracta nitebatur: Caroli verò magnanimæ pietati, reuerenter excipientis, & obsequenter seruantis acerba illa mōnita à Christi Vicario sibi denuntiata. Vnde merito hæretici, ac præsertim Lutherus & Calvinus in furias acti ob tam insigne ac memorabile Pontificiæ potestatis exemplum, aduersus eas literas fellis ac sulfuris eluuiōem in suis diris euomuerunt. Diplomatis autem sententia huiusmodi fuit.

In Actis
Consistor.

Vide Sleida-
num anno
1544. n. 7.
& 8.

CAPVT VI.

Diploma Pauli III. ad Carolum V. cum arguentis ob
Edictum Spirense.

Charissime Fili, salutem & Apostolicam benedictionem. Ex Edicto Maiestatis tue acta Conuentus tui Spirensis cognouimus; de quibus cum nostram sententiam dissimulare paternus noster amor erga te non patitur, tum vero officij & muneris à Deo nobis per Christum commendati ratio in cura Vniuersalis Ecclesie, ut apertis verbis te admonere compellit. Nec vero parum nos ad hoc mouet graue seueritatis Diuina in Heli Sacerdotem exemplum, in quem liberos indulgentius tractantem, & eorum errata conuincentem, extat seuera illa Dei in hac verba sententia: Quia indigna nouerat agere filios suos, nec corripuit eos, idcirco (sicquit Deus) non expietur iniquitas domus eius victimis & muneribus usque in eternum. Hec quidem Dei sententia fuit, quam statim liberorum primum, deinde ipsius Heli repentina & violenta mors consecuta, hinc ipsius sterilitatis à Sacerdotio repulsa verbum Domini verum & ratum fecerunt.

Nos vero, Fili, cum à te indigna quedam decreta in Conuentu Spirensi ex ipsis actis animaduernerimus, indigniora vero designata esse, & talia, quod si propositum exitum, quod Deus auertat, consequantur, non solum in certissimum animæ salutis periculum adductura, sed Ecclesie paci & unitati, cui super omnia studere debemus, maiorem quàm quâ hactenus laborarit, perturbationem sint allatura; nolimus sanè prætermittere, quantum à Deo nobis honore & amore Primogeniti commendatum, his nostris litteris de tanto tuo & Ecclesie periculo admoneremus. Quamquam quidem te non ut Heli filios admonendum duximus, quos deprauata voluntas, & consuetudo peccandi indociles propè ad rectam disciplinam reddiderant: sed ut eum potius, qui multorum annorum cursu non abiit in consilium impiorum, quo maiorem in spem venimus, non frustrà nos admonitione paterni apud te usus. Omnia vero, Fili, in eo sunt, si ab unitate Ecclesie te abduci non sinas, à consuetudine Maiorum tuorum, religiosissimorum Francipum non recedas; sed eundem, ut debes, morem in omnibus, quæ ad Ecclesie disciplinam, ordinem, & instituta pertinent obserues, quem multos annos summa cum pietate animi tui significatione edidisti. Is vero est cunctis modis, ut quoties de his quæ ad Religionem pertinent disceptatur, ad Sedem Apostolicam iudicium referatur, nihil illà inconsultà statuatur. Tu vero nunc, Fili, cum vel de Concilio Generali, tamquam de remedio omnium opportunissimo afflictis Ecclesie rebus, & ipsius in primis Germania, mentem facis; vel de Nationali, cuius etiam meministi, vel de futuro ad præ-

non Autumnum Imperiali Conuentu, in quo de Religione, ceterisq; rebus, quæ ad illam pertinent, tractare promittis, ita agis, ita statuis, ut suppressas eius nomen ubique, cui diuina & humana iura, approbante tot sæculorum consensu, supremam cum cogendi Concilia, tum statuendi de his, & ordinandi quæ ad Ecclesiæ unitatem utilitatemq; spectant, auctoritatem dederunt.

3 At verò neque hæc sola sunt, in quibus conquerimur, Ecclesiæ & Maiorum abs te morem, atque institutiones Diuinas minimè seruatas fuisse; sed alia præterea, & ea quidem non pauca peracti iam Conuentus decreta leguntur, quæ maximè & pietatem ledunt, & omnem legum ordinem confundunt. Nam, quod laicos de rebus spiritualibus iudicare vis posse, neque laicos modo, sed nullo discrimine laicos, & damnatarum hæresum assertores; quod de bonis Ecclesiasticis, & de eorum futuris controuersiis statuis; quod eos, qui extra Ecclesiam sunt, & per Edictum tuum pridem damnati, honoribus pristinis in iudiciis ac tribunalibus restituis, atque hoc pro tua & Imperatoria potestate facis; minimè approbantibus ceteris, qui in antiqua & sancta obedientia perseverant: Quid tandem horum cum Diuinis institutionibus ac legibus, quibus perpetuò Ecclesiæ est gubernata, conuenit; Quæ omnem potius disciplinam, omnem ordinem, sine quo nullus hominum Cætus regi potest, ab Ecclesiâ prorsus tollunt? Hoc verò, quò magis ab omni recta disciplina & consuetudine Maiorum sunt aliena, eo minùs Nobis persuadere possumus, è tuo ipsius sensu illa umquam emanare potuisse; sed eandem pietatem animo tuo suppressam quidem ad tempus malorum consiliis, qui huic sanctæ Sedi sunt rebelles, putamus. Qui si à te impetrare non potuerunt, ut quæ contra eam facere volebant probares, saltem ut eiusmodi Edictis aliquam abalienati animi tui significationem dares, abs te contendisse, facile possumus iudicare. Id verò eos impetrasse tantò magis dolemus, quantò id tibi & Ecclesiæ, nisi citò ad te ipsum redeas, maiori damno & detrimento fore, nobis maximè est persuasum.

4 Quod non possumus non in dies magis magisq; timere, quò attentius consideramus, quibuscumq; amicitiam inieris. Si enim, ut inquit Apostolus, corrumpunt bonos mores colloquia mala: quantò grauius, si quis cum malis coniuncta consilia & fœdera habeat, hoc de eo timendum erit? Quamquam quidem non dubitamus, sub spe pietatis, utilitatis, honoris, ad hæc eos te sollicitasse: sed nullum prorsus est tam malum consilium, quod non specioso aliquo eiusmodi nomine, quasi vestè pretiosâ se ornet. Tu verò, Fili, interroga potius Patrem tuum, & annuntiabit tibi, Maiores tuos, & dicent tibi: hi enim omnes unâ voce te ad unitatem Ecclesiæ, atque honorem & obedientiam huius sanctæ Sedis hortantur, atque iam pridem factis ipsis sunt hortati. Si verò sanctissimum quemque, & in diuinis Legibus peritissimum

1544.

consules, grauiſſimas in eo diuina iræ vindictas proferent, qui quatuor de causa, quacumque pietatis specie adducti, summi Sacerdotis munera assumere voluerunt: est vero ea maxima, quam rebelles adducere solent, cum Principes eius Cathedram ascendunt, atque ut ius & auctoritatem capessendi causas Religionis & iudicandi sibi assumant, hortantur. Sacerdotes enim negligentia pro stimulo ad impellendum eos utuntur, ut Ecclesiam in componendis Religionis controuersis, & in ordinandis Ecclesiis, in se suscipiant. Quis enim hoc factum non dignum summa laude iudicet? Nemo quidem, si factum tantum respiciatur: sed ut ex domo bene constituta, in qua diuisa officia & munera non licet unicuique pro suo arbitrio omnia exercere, etiam si singula in suo genere sint præclara: quod quæstant, quamuis bono id animo faciant, à patre tamen familias merito reprehenduntur; quippe qui suo intempestiuo zelo, quod pulcherrimum est in domo, nempe ipsum ordinem, sine quo nulla domus diutius stare potest, quantum quidem in ipsis est, tollunt, & prudentiæ eius, qui illum instituit, summam iniuriam faciunt. Sic prorsus in Ecclesia Christi, quæ est Domus Dei, in qua omnia munera sunt dispersita, & singula singulis ita distributa, ut inferiores superiorum officiis non fungantur, eo minus licet ordinem perturbare, quo maiori prudentiâ est ordinata Ecclesia, quam de villa domo cogitari possit: estque ea semper grauiſſima in Dei prudentiam ac sapientiam iniuria. At non omnes hæc vident. Sed nec te etiam satis adhuc videre arbitramur, Cæsar, quantum iniuriæ inferas Diuine Prouidentie in hac Domus Dei, in qua supremum munus Sacerdotibus est commendatum, cum horum tibi partes & honorem sumis. Nec verò vidit Oza, cum honoris causa Arcam Dei curru bouum vectam prosequens, illis calcitrantibus manu adiuuata, dum ruinam timeret, sustentare voluit. Quis verò hominum hoc factum improbare ausus esset? Vel quis non potius illud summopere laudaret, quod Sacerdotibus absentibus in præſenti periculo ruine ipsius Arce, quam bos laqueus, ut inquit Scriptura, iam inclinauerat, manum ut eam sustineret adiuuauerit? Nemo quidem hoc non ut piè factum laudasset, nisi ſenerit vindictæ minimè id sibi gratum fuisse Deus ostendisset, cuius quidem vulnere Oza statim à vita sustulit, nullam aliam ob causam (Scripturâ testante) nisi quia temerè quod ad Sacerdotum & Leuitarum officium pertinebat, implere ipse ausus esset. Tantum verò peccatum in hoc facto fuisse quis equam cogitasset? Sed ex hoc exemplo Deus nos admonere voluit, ne in eandem Diuina iræ laqueum incidamus. De qua nunc, Fili, te admonere volumus, ne fallacibus illorum persuasionibus adductus, qui in ore semper habent reformationem Ecclesie, in tanto non bouem, sed Sacerdotum quasi laqueum cætu, quorum illa humeris sustentatur, tu manus temerè admoveas.

6 Est enim hoc Sacerdotum Dei munus atque officium. In eundem verò laqueum inciderunt Dathan & Abiron, atque Core, qui agere ferentes, in sancto populo vnum præ ceteris dignitate summi Sacerdotis fulgere, se tam Moysi quam Aaroni opposuere, cum dicerent: Sufficit vobis quòd omnis multitudo Sanctorum est, & in ipsis est Dominus: quid eleuamini super populum? Licet verò hæc verba contra ambos dicta videantur, tamen Moysè interprete didicimus, omnis eorum indignationis causam summum Sacerdotium Aaronis fuisse: non enim ubi omnis multitudo est sancta, virum aliquem eminere dignitate æquum esse censebant. Quàm verò grauiter hæc res displicuerit Deo, insigne in eos Diuini iudicij & seueritatis exemplum ostendit, quos terra dehiscens vnà cum vniuersa suppellectili & omnibus bonis viuos absorpsit.

Hæc verò vetera nunc recito, quia (vt inquit Apostolus) in figura contingebat illis. Scripta sunt autem ad correptionem nostram, in quos fines sæculorum deuenerunt: vt discant omnes, si in Sacerdotio, quod deseruiebat Tabernaculo & vmbra, quodq; vnà cum Tabernaculo abolendum Diuina Prouidentia statuerat, tantam curam Deus ostenderit, vt ne minimam quidem in eo mutationem ab humano ingenio inultam permiserit; quando maior reuerentia tribuenda sit illis Sacerdotibus, qui non amplius seruiunt typo & vmbre abolendis, sed ipsi vero Tabernaculo, quod numquam transferitur? quantòve minus de mutatione vel minime ordinationis, quæ ad eos pertinet, cogitare debeant? quantò denique grauius, & magis intolerabili superbiam putabimus eos in Diuinam Prouidentiam peccare, qui vel hanc confundere, ad se transferre postulant, vel alio modo de illa statuere volunt, quàm longa Ecclesiæ consuetudo, fundata in testimoniis Scripturarum, promittit & declarat?

7 Quocumque verò modo, quacumque specie pietatis hæc preposita tententur, radicem quidem mali superbiam, Deo semper odiosam esse non est dubium. Id quod maxime declarat Ozia Regis exemplum, in quo simul & radicem huius mali, & grauem illius vindictam Scriptura nobis exprimit. Hic autem Rex alias laudatissimus, idq; testimonio Scripturæ, in hoc tantum superbie arguitur, quòd incensum ad Altare Thymiamatis adolere voluerit. Quis verò hanc voluntatem non piam potius, quàm superbiam iudicasset? Sed Spiritus Dei in Scriptura, cum ad huius facti narrationem peruenit, Eleuatum, inquit, est cor Ozia. In quo verò eleuatum? nempe quòd alieno ministerio fungi voluit, de quo postquam à Sacerdotibus admonitus, nec illis paruisset, statim à Deo leprâ est percussus. Hæc verò nunc, Charissime Fili, recensemus, vt intelligas, si superbum fuit Ozia factum in adolendo incenso super Altare Thymiamatis, quanto superbius sit, hoc tantum adolere incensum super Altare Corporis Christi, ceteraq; quæ Religionem ipsam

ipsam comitantur persequi? Quid autem? an non putas, hoc incensum esse coram Deo, leges de Religione sancire? Est quidem incensum, idq. amaran Deo gratissimum (nullum enim odorem tibi persuade Deum gratius suscipere) sed non est tuum munus illud, Imperator: est Sacerdotum Domini, & nostrum in primis, quibus Deus potestatem ligandi & solvendi dedit. Vnde vero in quam tu partem templi intres, cum hodie tibi ministerium sumis, non quidem in atrium, aut in Sancta, ut Ozias: non enim tantum Sanctum est hoc factum, sed Sanctissimum. Cum ergo prudentiâ tuâ huc tu penetras, in Domum Domini tu penetras, & in Sancta Sanctorum, atque ipsum Corpus Christi penetras, eius officium tibi arrogans. Nec te excusat, quod sanctum sit factum, vel quod non perpetuas, sed ad tempus, hoc est usque ad futurum Concilium duraturas leges laturum te esse dicas: ut enim id proprium sit; tamen in eo, cui Deus hoc ministerium non dedit, maxime est improprium. Sumis enim tibi eam personam, quæ propria est Dei, cui solum de sacerdotibus iudicium relinquitur, quam ne ad tempus quidem cuicumque sumere licet. Dei enim vox est ad malos Sacerdotes: Ego ipse, inquit, super Petros requiram gregem meum de manu illorum: quod ut suo tempore penitus facturus est Deus; ita si quis interim quasi de manu eius præripere tentaverit, is semper pro tali ausu gravissimas pœnas dedit. Veluti contra, nullo unquam seculo intermisit certis quibusdam signis testari, illos muneribus gratiis tum interius tum exterius, & omni genere bonorum dignasse, qui augendo & ornando Sacerdotum genus, Ecclesiæ suæ unitatem, & Principem Sedem auxilio & gratiâ foverunt, ut in Constantino Magno, in Theodosio, in Carolo Magno accidisse videmus, quibus nulli unquam Christiani Imperatores vel divinis gratiis, vel victoriis illustriores fuerunt. Contrà vero Deus eos, qui Sacerdotibus resistere, non solum passus est in omne genus turpitudinis labi, sed sæpe & insignibus quibusdam pœnis in retributionem Divinæ iræ suæ castigavit. Nec vero nunc de illis loquimur, qui Ecclesiam nascentem adhuc extinguere sunt conati, Neronibus, Domitianis, & eiusdem generis reliquis; sed de iis, qui illam persecuti sunt iam adultæ ætate, incipientem in Principes auctoritatem sui muneris exercere, postquam constituta iam & confirmata est Petri Sedes in oculis omnium Principum. Qui vero huius auctoritati resistere, à Deo sic castigatos constat, ut manifeste appareat, quàm grata sit ac semper fuerit Deo huius Sedis obedientia; contra autem, quàm ingrata & odiosa in eandem inobedientia.

In primis cum ex Imperatoribus, qui in apertam defectionem & contemptum huius sanctæ Sedis erupit, legimus fuisse Anastasium Primum; quem à Gelasio Pontifice Romano admonitum, ne Acacii Episcopi Constantinopolitani, à Sede Apostolica damnati, partes foveret; cum nec monitis eius paruisse, & Hormisdæ eiusdem successoris Legatos, ad eum ea de causa missos,

ut a communione cum hæreticis desisteret, contemptim primum auditos, contumeliosius dimisisset, Diuina tandem ira fulmine e vita sustulit. Sequuntur huius impietatis successores, sed per internalla, multi alij Imperatores, quales fuerunt Mauritijs, Constans Secundus, Iustinianus Constantini Pogonati filius, Philippus, Leo. Sed hos numerare longum esset, qui diuerso quidem genere mortis, sed omnes aut violento, aut ignominioso, spoliati antea Imperio & omni dignitate, perierunt; ut manifestè appareat in eis ultrix inobedientia vindicta diuina. Quæ series usque ad Henricum illum perducisset, qui cum grauissimè Sedem Apostolicam vexasset, tandem eum à suo filio captum Leodij ultio diuina in carcere mori fecit: iustissimam quidem inobedientia panam ab ipso repetens, ut à filio castigaretur, qui eum, quem patris loco Diuina ei Prouidentia in Ecclesia constituerat, tot modis vexauerat, eiusq. auctoritatem neglexerat. Id quod & de Frederico Secundo dici potest, nisi quod à infeliciore mortis genere est sublati, qui filio suo, ipso carnis mure fungente, strangulatus interijt. Tametsi Deus non semper hoc modo rebelles castigare soleat, quandoquidem nonnullos sic desiderijs suis sui permittat, ut quod ad externam castigationem attinet, impune peccare, & in magna rerum omnium affluentia quasi felices viuere videantur: id ratione factum à Diuina Prouidentia sancti Patres pie existimarunt, ne si omnes hi impij castigarentur, nullum aliud tribunal Diuina Iustitiæ reliquum esse homines iudicarent. Quosdam ergo hic in aliorum exemplum Deus, ut iustus agnoscat, aperte castigat: quosdam verò dum hic castigare dissimulat, ad Tribunal suum futurum seuerius iudicandos reseruat: nullum verò peccatum impunitum dimittit Diuina Iustitia. Ea autem omnium est grauissima castigatio, cum ij, qui Deum grauissimè offendunt, impune id se facere existimant: omnes enim tales cecitate mentis sunt percussi, & in passionibus, ignominias, ac in reprobum sensum traditi, quæ cetera propria impiorum flagella Apostolus numerat. Cum autem hæc omnibus impijs sint communia, tum verò maxime illorum propria, qui suam impietatem in oppugnanda principe Sede, & in Ecclesiæ unitate scindenda exercere. Hoc quidem in quibusdam animaduertimus, qui quo pluribus, dum sanctam erga illam obedientiam seruauerunt, virtutibus splendere sunt visi, eo magis post impiam ab eo defectionem in prodigiosas animi passionibus, auaritiæ, libidinis, & crudelitatis fuerunt traditi: id quod Anastasio, de quo supra mentionem fecimus, euenisse historie narrant. Similibus verò exemplis in hac nostra aetate vrinam quidem careremus! Nec verò in singulos tantum homines hæc ultio Diuina, castigans eorum inobedientiam erga hanc principem Sedem, est pernegata, sed in Nationes etiam & Prouincias, in quibus videmus, cum grauissimè omnium sint castigati, qui Christum Dominum habere recusant, proximum miserie locum eos sortitos esse, qui Vicarij Christi auctoritati

Pars I.

M m m

tati

1544.

tati resistere. Duae vero Nationes à Deo in primis castigatas atque afflictas videmus, quæ olim florentissima fuere: quarum una pertinax in regando Christo permansit; altera aliquamdiu cum Vicario eius præ ceteris omnibus contendit. Illa est Iudeorum, quæ nulla maiori miseria oppressa est; hæc vero Græcorum, quæ proximè ad miseriam Iudeorum accessit, quæ proximè ad impietatem accesserat. Quare, si Christus ipse in ceteris Imperatoribus, Regibus, Populis & Nationibus numquam inultam tulit Vicarii sui spectatam auctoritatem, eam interim perpetuam successione conservatam; si tam seueris iudiciis eorum inobedientiam castigando, odiosos sibi semper fuisse huiusmodi conatus ostendit: quanto in te, Caesar, si (quod Deus auertat) hæc oppugnares, cum apud Deum tum apud homines hoc odiosius iudicaretur, qui ex illis Imperatoribus originem ducis, qui non plus honoris Sedis Apostolice detulerunt, quam ipsi ab ea receperint? At neque hæc, charissime Fili, scribimus, quasi illo modo nobis persuadere possimus, huiusmodi te consilium in animo rata & confirmata habere: sed ut amans pater salutis filij & honoris, ac de utroque sollicitus, simul atque Edictum ipsius Spirensis Concilii vidimus, te admonendum duximus, eo quidem grauius, quo magis exploratum periculum in quo versaris habemus. Denique, si pluribus discussimus, ne in disceptatione super his, quæ ad Religionem pertinent componendis, tibi vel auctoritatem sumeres, non ob id scripsimus, quod disceptationes componi non maxime optaremus, qui (teste nostra conscientia) ut hoc rite fieret, vitam & sanguinem libenter effunderemus: sed ut exemplis cunctis Diuina Scriptura, tum ex Ecclesiasticis historiis citatis te admoneremus, ut quod ad tuum ministerium non pertinet, ipse tibi arrogares, & pro tua & Imperatoria Maestate iuberet, sed potius Constantini Magni, serui Dei proximi ac felicissimi Imperatoris exemplo te hortaremur: quod tantam facimus, ut eos suo Iudici, & suis Iudicibus indicandos & corrigendos reliquas. Ille vero, cum rogatus esset ab ipsis Sacerdotibus, ut in eorum disceptationibus se Iudicem præberet, prorsus recusauit. Cuius verba in hanc sententiam ab historiarum Scriptoribus, qui adfuerunt, citantur: Deus vos constituit Sacerdotes, & potestatem vobis dedit de nobis quoque iudicandi; & ideo à vobis rectè iudicamur: vos autem non potestis ab hominibus iudicari. Propter quod Dei solius inter vos expectate iudicium, & vestra iurgia, quæcumque sint, ad illud Diuinum referentur examen. Hæc ille Magnus non tam Imperio, quod erat maximum, quam pietate & ceteris virtutibus, dixit: cui te, Caesar, in omnibus persimile esse cupimus, & optamus. Quod vero præ te fers studium & desiderium, ut componantur controversæ in Religione, & ut aliqua disciplina morum in vniuersa Ecclesia reuocetur, te in hoc quidem magnoperè laudamus, & abs te petimus, ut in hoc operum tuam præbeas ei cui Deus curam huius ministerij commisit. Ut enim te tam

quam Caput in rebus huiusmodi tractandis minime ferendum censemus; ita
 tamquam brachij accommodatissimi tuam inprimis opem desideramus. Hoc
 verò nostrum desiderium fecit, ut ad minimam quamque spem cogendi Con-
 cilio oecumenico, non solum nos semper promptos præbuerimus ad illud indi-
 cendum, sed ubi vel minima spei scintilla eluxerit cogi posse, eò statim Le-
 gatos miserimus: quemadmodum ultimo loco etiam fecimus, quamquam
 non cum eo fructu, quem assidue optamus. Sed maluimus sanè omnia tenta-
 re, quam vel minimæ occasione deesse, quam à Divina bonitate semper expe-
 ctamus. Cum autem vniuersalis Ecclesiæ utilitatis causâ Concilium fieri
 summo perè cupimus, tum verò præcipue illius inclytæ nationis Germanicæ,
 quæ iam pridem discordiis in his, quæ ad Religionem pertinent, plurimam
 vexata disidet, cuius salutem (ut tua etiam Maiestas fatetur) commodissi-
 15 me per Generale Concilium opitulari Nos posse semper sperauimus. Horum au-
 tem consilii, qui iam ab hac Sede sunt damnati, te usum esse quòd nunc con-
 querimur; non ob id quidem conquerimur, quòd semper hos remotos à tua
 amicitia esse cupiamus, aut id queramus, quia semel damnati sint, ut sem-
 per damnati maneant. Testis enim Nobis est Deus, quòd nihil magis in vo-
 tis habeamus, quam ut oves perditas ad Dominicum ouile reducamus; & ut
 illam nobilem Prouinciã vniuersam in Fide & Religione, cum Capite &
 reliquo corpore in omni amore atque amicitia coniunctam videamus; idq;
 ob eas quas diximus causas. Sed tu nunc, dum ij in discordiis cum Capite &
 reliquo corpore manent (de iis qui tales sunt loquimur) dum extra Eccle-
 siam sunt per Edictum etiam tuum damnati, eorum amicitiam pluris quàm
 par est facis, dum indulgentius eos tractas; cum hac tua indulgentia, &
 prætorum Edictorum declarationes separatim à te factæ, non solum hac-
 tenus illis non profuerint ut ad sanio rem mentem redirent, sed potius, quod
 re ipsâ compertum est, occasionem dederint, ut insolentiores sint facti, & ad
 occupanda vicinorum bona animosiores, disidium certè ipsum magis hoc mo-
 16 do sonere, quàm tollere videris. Sed hos quia ad meliorem formam non iis
 quidem viis, alienis ab omni more & consuetudine maiorum, atque ab ipso
 iure Diuino, sed per Generale Concilium optimè perducì potuisse semper in
 Domino sperauimus, & nunc etiam speramus; ideo nos plus illius Prouinciæ
 commodis quàm ullius alterius consulentes, ad Germaniæ fores Tridentum
 usque Legatos nostros misimus: sed vocauimus, & non erat qui audiret;
 venimus, & nò erat vir. Verum nec propterea desistimus, sed adhuc vocamus
 & clamamus ad te, & ad ceteros Principes. Clamamus verò cum Propheta Da-
 uide: Venite, ploremus coram Domino. Nec enim aptius principium Con-
 ciliij esse poterit. Et cum Daniele: Oro pro peccatis meis & populi: accu-
 so, confiteor, obsecro: Domine, peccauimus, iniquitatem fecimus, &
 impie egimus, & recessimus: nobis confusio faciei, Regibus nostris,

M m m 2

Prin-

Principibus & patribus nostris, quia peccauimus: tibi autem Domine misericordia est, & propitiatio. Ad tale ergo Conciliū te vocamus, in quo Angelos ipsos assessores habere speramus: qui si super uno peccatore penitentiam agente gaudent; quanto magis super vniuersa Ecclesia, cuius ipsi pars sunt, ad penitentiam congregata gaudebunt? Huc accedit, quod saluti Christiani populi ab imminente potentissimo & perpetuo Christiani nominis hoste, Turcarum tyranno, quo pacto, nisi per Christianorum coniuncta in Fide & charitate auxilia consuli possit, non videmus. Quare sterne viam, dilecti Fili, ad tale Conciliū: hoc enim tui muneris proprium erit. Sterne autem, si vel pacem reddas, quantum in te est, Christiano populo, tantopere omnibus expetitam; vel saltem arma cohibeas, dum Ecclesia in Concilio congregari possit, ubi aequius est quam per vim vestras disceptationes decedi. Hoc verò tu, & ceteri Christiani Principes, quos etiam atque etiam eadem hac re admonebimus, praesertim verò eum quocum bellum geris, facias. Iam Conciliū adest: iam pridem enim indictum est; neque coram abruptum est, etsi bellorum causa in commodius tempus dilatum. Itaque huc, charissime Fili, incumbere, & hanc letitiam primum Populo Christiano, qui iam pridem intestinis bellis est attritus, reddere: deinde verò Nobis, qui te nihil charius in terris nos habere indicamus, qui primogeniti apud nos locum in amore tenes; idque specimen diuinæ in te virtutis praebe, ut non modo Patrem te pie monentem non auerferis, quod faciunt ii quos Deus in regnum abdicationis suis desiderijs tradidit; sed ut eundem ad te tamquam Dei iubente tali tempore missum, qui labantem sustineat, & magno animae salutis periculo liberet, omni pietate amplexeris, eius vocem libenter audias, monitis obtemperes. Satis verò obtemperabis, si cum te à semita sancta, ut appellat Prophetam, quae eadem est regia via Maiorum tuorum religiosissimorum Principum, humana consilia ut hominem deflectere potuere, huiusmodi, de ea qualis sit admonitus, Diuinam indolem proferens redcas, & quae ita in animum inducas, nullum ut in iis, quae ad Religionem pertinent, tuius & auctoritatem vindices: Si Diuinam institutionem, & Ecclesiae consuetudinem sequens, ab ipsis Conuentibus Imperialibus, à quibus absunt quae auctoritatem de eiusmodi rebus cognoscendi habent, omnes de Sacerdotibus atque de Religione disceptationes prorsus excludas, & ad eorum proprium tribunal reicias: Si de bonis Ecclesiasticis, quorum iudicium ab ipso Domino, cui sunt conseruata, Sacerdotibus relinquatur, & commendetur, & ipsi nihil statuas, & sepositis armis aut studeas paci, aut si aliter pax conciliari non potest, Concilio Generali indicandi de iis, quae tam perniciosa bella in Populo Christiano tamdiu alunt, potestatem facias: Si denique ea quae per uiam indulgentiam rebellibus huic sanctae Sedi, & contumacibus concessi, ipse rescindas, ac tollas. Haec enim, charissime Fili, cum ita sint, quae tam

ipsum animam in magnum salutis periculum adducant, & Ecclesie pacem magis magisque perturbent, facile videre potes, nisi per te quamprimum his malis remedium adhibeatur (quod te facturum speramus) in quas angustias sis nos compulsi, ut aut officio & muneri nobis à Deo per eius Filium dato deesse cogamur, cum maximo detrimento; aut iterum seuerius agere, quam vel consuetudo nostra, vel natura, vel voluntas ferant. Quamquam officio quidem deesse in tanto discrimine non debemus prorsus, nec volumus, quantum per eius gratiam, cuius vices licet indigni in terris gerimus, de nobis polliceri possumus. Insidet enim in animo, & ob oculos nobis obuersatur illud idem, de quo principio diximus, Diuina seueritatis in Heli Sacerdotem exemplum: quem non ob id quidem damnatum legimus, quod in filius corripiendis prorsus abstinerit; corripuisse enim eos satis constat ex Scriptura: sed quod in corripiendo, ut inquit D. Hieronymus, lenitate patris, non auctoritate Pontificis agebat. Nos lenitate patris integris propè adhuc rebus vsi sumus, quibus ex Edicti forma transactis (quod Deus auctat) in Heli exemplo satis vides, in quam nos necessitatem sis adducturus. Quare tecum considera, Caesar, quid te magis deceat, quid ad iurum in primis officium erga Deum & Ecclesiam magis pertineat, quid honori & rebus tuis magis expediat: An ut brachium nostra seueritati in iis, quæ ad unitatem Ecclesie pertinent, præbeas; an potius illis faueas, qui hanc semel ruptam in plures adhuc partes scindere miserabiliter laborant & optant. Deus pacis, pro immensa misericordia sua tuam Maiestatem ab iniquorum consiliis liberet, ac pacis consilia in tuo corde confirmet, ut unanimes vno ore honorificemus Deum Patrem per Iesum Christum, cui cum Sancto Spiritu sit honor per aterna secula, Amen. Datum Roma apud S. Marcum, XXIV. Augusti M. D. XLIV.

19 Quamquam Suavis huius Diplomatis summam satis fideliter referat, tamen duo hinc eius errata, quàm plurimis abdita, in aliis argumentis palam faciunt, ab eo sæpè rerum monumenta vsurpata fuisse oculis aliorum, qui partim imperitiâ, partim incuriâ identidem hominem decipere. Primus lapsus spectat ad subscriptionis diem, quam 23. Augusti positam ait, cum 24. fuerit. Alter ad narrationem, quâ dicit, conquestum Pontificem fuisse, à Cæsare idiotis permissum Religionis iudicium: quod neque cogitauit Cæsar, neque Pontifex suspicatus est. Questus fuit, ut supra relatum, ab eo non idiotas, sed laicos admissos.

20 Hoc Diploma non nisi maturo consilio, & accurato examine conscriptum. Legi egomet mandata à Purpuratorum Coetu ei tradita, qui Pontifici ab Epistolis erat, post recitatam in Senatu summam Spirensis Decreti; quibus mandatis continentur singula ca-

* In Bibliotheca Vaticana, in libro, cui titulus, *Varia*.

M m m 3

pita

1544- pita in Diplomate postea exposita; imponiturque, de duobus generatim rationem habendam. Alterum, ut charitas simul ac propensio prae se geratur in expetendo Caroli bono; simul etiam efficacia, & animorum constantia, in offensione Dei Sedisque Apostolicae minimè toleranda. Alterum, ut ea scribendi forma adhiberetur, quae Caesarem in responsione cogeret aperire, quid in animo haberet sibi in futuro Conuentu gerendum. Quin conscriptum comperio alterum literarum exemplar minacius & acerbius, quod postea prudenti consilio temperatum. Quippe animaduersum, ubi Sacerdotes adacti conscientia in summum aliquem Principem accersi inuehantur, cautionem esse vel maximè religiosam, si sese intra fines solius necessitatis cohibeant; ita ut is deprehendere neutiquam possit vel in immodico ardore iram laruatam pietate, vel in modica reuerentia affectatam ostentationem potestatis pro obseruantia ineluctabilis obligationis. Secus enim ea Sacerdotum increpatione haud reuerenter excipitur tamquam religiosa; sed odio habetur tamquam commotio, ac tandem conculcatur tamquam elatio.

CAPUT VII.

Memoratum Diploma breuiter expensum. Pax inter Caesarem & Galliae Regem. Iterumque à Pontifice indictum Concilium.

HOc Diploma perlatum est ad Caesarem à Dauide Oedatio Brixienti, qui Paulo à Cubiculis. Eidem etiam à Caesare responsio reddita per grauem simul ac remissam dicendi formam, negatis generatim accusationibus, sed omisâ molestâ ac lubricâ ipsarum agitatione. Quod non prius nobis compertum, quam per hos postremos menses alterius Davidis eiusdem familiae operi, qui & Commentarios etiam communicauit. Responsio itaque Hispanice scripta huiusmodi fuit: *Caesarem, habitâ ratione maximi gravissimiq; momenti verborum ac rerum, quae in memorato Diplomate continebantur, tantâq; iactura periculi, cui auctoritas dignitasq; Caesarea, ac sui nominis existimatio exponebatur, reponere, se ad omnia responsurum in tempore, opportunitate, ac loco, quò tunc declararet, ostenderet, admodum serio, se nec fuisse, nec praeuisse occasionem ullam incommodis qua contingerant Christianae Reipublicae; quin impendisse semper omnem operam, tam in se quam in ceteris, ut illis occurreret, ac mederetur, prout probris Caesaris munus & auctoritas, ac dignitas Caesarica postulabat, pariterq; Catholicum Principem decebat, eaque ratione quae sibi conueniret in eo quod spectat ad sanctam Sedem. Quod si unusquisque idem pro suo gradu, statu,*

et conditione perfecisset, haud euentura fuisse illa incommoda, in quibus tunc
 Respublica Christiana versabatur: idq. à Casare adeo comprobatum iri, ut
 culpa in eos recideret, qui id merebantur, ac veritas errorem omnem, insi-
 mulationem & calumniam eximeret. Ita Pontificiis literis responsum.
 De reliquo, citra perturbationem animi hoc Diploma Casar excep-
 pit; quippe qui ante Pontificias literas ea quæ iam ipse Protestanti-
 bus indullerat, ex se damnauerat. Illis tamen occultandas curauit;
 & ægrè tulit, eorum exemplaria circumferri. At Pontifex, qui ad
 auertendam à Christiana Republica indignam existimationem de
 tam turpi in eius Capite conuiuentia, Diplomatis vulgationem per-
 miserat, respondit, id Casari potius gratum esse debere, tamquam
 exculationem legitimam reuocandi promissa, sibi ab aliis extorta,
 dum ea cerneret à Christi Vicario damnata. Verumtamen & eius
 administri, æquo animo passi, conscriptas fuisse literas de Spirensi
 decreto, quod solâ necessitate excusabant, conqueri haud postea
 desistere, eas literas ab Episcopo Cauensi delatas in Germaniam
 fuisse ad cunctos Principes Catholicos, quas hæretici cum probro-
 sis commentariis typis impressere; & Casar exposulabat, præci-
 pue de illis vocibus, *vocauimus, & non erat qui audiret; venimus, &*
non erat vir: si ceteri Tridentum non acceperant, eò missum à se
 fuisse Mendozam; neque se, neque Ferdinandum Regem præstola-
 tos vocantem, sed perpetuis postulationibus iam annos plurimos ad
 hoc opus sacrosanctum extimulasse Pontifices. Ad ea responsum,
 Præcedentibus postulatis haud effecta postmodum respondisse: Quæ-
 ratorem vnum satis non esse celebrando Concilio, sed opus esse
 Præsulibus, quorum aduentus eum à Casare ac Ferdinando pende-
 ret, appositas voces satis superque veras esse. Ultra querimonias
 Casar haud progressus, nihil Pontifici rescripsit; ne vel defensione
 reuerentiam offenderet, vel errati confessione, emendationisque
 promissione Protestantium animos haud opportunè commoueret.
 De reliquo nullum edidit argumentum infixi suo animo aculei;
 quippe qui indecorum sibi non ducebat, reprehendi se ab eo, qui
 tanto se minor esset ex humanæ potentie mentione, ut obsequium
 recordiæ verti non posset; tantoque se maior ad mensuram diuini-
 tus collatæ potestatis, ut despectus non magnanimitati, sed impie-
 tati planè tribueretur.

Hæretici spe primò exultare, præfagientes, à Carolo, quò poten-
 tiore, eò magis quam ab Henrico in Pastoris virgâ recalcitrân-
 dum; adeoque sibi polliceri ab eo maiora contumaciæ initia contra
 Paulum, quam ab hoc ad primas castigationes contra Clementem.
 Deinde

1544.

a Ex duobus Epistolis, altera ab Augustano Cardinale Vorma-
 tiæ ad Farnesium, 21. Martij
 1545. ubi refertur discer-
 satio cum Granuellano: altera
 Farnesi, in responso-
 nem ad illum, 5. Aprilis, vnaque infra citan-
 da.
 b Epist. Fabij Mignanelli, Nuntij apud
 Ferdinandum V. Vorma-
 tiæ 9. Aprilis 1545. ad Far-
 nesium; in Commentariis Cerni-
 norum.

1544.

Deinde, ubi cognouere, Cæsarem non modò in Romanæ Sedis uerentia perstitisse, sed eidem obtemperasse, à profanis decretis Syrenibus recedentem, uti exponemus; illa gestientium exultatio in fremitus: agerrimè tolerantes erectum illud Pontificiæ auctoritati trophæum; conati sunt ipsum atrocibus execrationibus, ignominiosisque commentariis deturpare. Nec equidem dissimulabimus, quod Caluinus obiecit, veri specie subdole faciatum, ac mirificè idoneum ad aperiendum sibi aditum in animos etiam Catholicorum; cum alia obiecta vel primo aspectu nequitiam vanitatemque palàm faciant, vel facillè Fidei clypeo retundantur. Quinam Paulus, ait ille, conscientia suæ se aduersari censebat, si vitiosam indulgentiam Heli erga liberos imitaretur erga Cæsarem, cum tantà vteretur indulgentiâ in filios à se verè progenitos? Argumentum enim verò quàm validum vulgi leuitati, tam inane cordatorum hominum intelligentiæ. Quòd ergo Princeps nimia in aliquem propensione se trahi sinat, ex eo perperam ager, si eadem non vtriusque quemlibet, nec libram virgamque Iustitiæ abiciat cum Reipublice clade? Quàm pessimè cum hominibus ageretur, si quilibet Regum, ut in aliqua causa, & cum aliquo ex subditis deficit ab officij mensura, ita in omnibus, & cum omnibus ab eo deficeret? Quicumque Theodosius, euaderet Wencislaus; quæcumque benè constituta Spécia migraret in effrenatam Babiloniam. Numquid eò quòd David adulterium homicidiumque patrauerat, vituperandus esset, nisi quilibet adulteria homicidiaque permitteret? Præterquam quòd quænam collatio esse potest inter hæc duo mala, Nimiùm in suos Famosos affici; & parum de Religione laborare? eos, ut postea factum est, duabus urbibus ditare; & hanc permittere præcipitem agere per vniuersam Germaniam? suis plus æquo blandiri cum aliquo demerito venerationis in Pontificiam sanctitatem, & coniuere Carolo V. Orbis Catholici potioribus Prouinciis imperitanti, præterquam in illius Samsonis casu seruitute dilecti Deo populi sub Philistinæ. Quænam, inquam, collatio erat inter hæc mala, ut imbecillitatem terri succumbendi, horrorem expelleret in alterum præcipitandum. Profectò uti Paulus in altero laudem consecutus non est, ita hoc ipsum illius virtutem in altero illustriorem reddit; cum indeprehendatur, vehementem in suos amorem ab honesto Reipublicæ ac Religionis studio superatum fuisse. Vnde neque vniquam timuit quemcumque Principum ab alienare à se, acius resistendo nec inclinavit animum, eorum ut quempiam in amicitiam traheret, iusto effusius indulgendo, ubi cognouit, eorum gesta seu po-

stulata vel pietati Ecclesiæ noxia, vel Christianæ Reipublicæ indem-
nitati discrepantia. Id verò fateri cogetur, quicumque rerum ab eo
gestarum seriem sincerè dispiciat. 1544.

3 Si longus ordo priorum Pontificum spectetur, nemo fuit illo so-
lertior in Apostolica Sede tuenda; nemo Aulae mores adeò restau-
rauit; nemo Senatui Patribus adeò conspicuis auxit; nemo tot
sumptibus arma promouit in hostes Fidei; nemo constantius sese
abstinuit ab iis bellis suscipiendis, in quibus sanguis Catholicus pro-
funderetur, nisi quando contumaces suæ propriæ ditionis ad obse-
quium cogere necesse habuit: nec tenerrima animi affectio, quâ
duos sibi charissimos nepotes complectebatur, effecit in eo, ne, quam-
uis senio confectus, longè à se alterum diutius variis itineribus obui-
ceret, alterum belli periculis pro Republica ac Religione deuoueret.
Equidem haud affirmauero, expletam idcirco ab eo mensuram per-
fecti Pontificis: sed hoc ipsum summa laus est tam Diuini Principi-
patus, nimirum Principem constitui debitorem cuiusdam adeò
præcelsæ virtutis, ut eius æmulis numquam non supersit accusationi
locus, etiam in eos Pontifices, de quibus cogantur confiteri ea om-
nia egregiè gesta quæ recensui, & quæ profanis Principibus glo-
riam perennem conciliare potuissent eximia probitatis. Sed nos
narrationis series reuocat.

4 Concessa Dei beneficio Catholicis pax planiorem Concilio viam
aperuit. Classis Turcica^a consumpto Vere, per maiora Confœde-
rati incommoda quàm emolumenta libenter in Orientem regressa
est, Etruscâ & Neapolitanâ orâ vexatâ. Franciscus nonnulla in
Belgio adeptus erat, & in Italia Cerasolâ potitus. Inde breuibus in-
ductis initis, tota belli moles citra Alpes persisterat. Cæsar ex altera
parte non modò Cliensi Duci debellato & captiuo Gelriam ade-
merat, eumque adegerat, uti nuptiis partibusque Gallicis renuntia-
ret; sed etiam ope Regis Henrici Galliam inuaserat, & aliquot il-
lius arcibus expugnatis, arma ac trepidationem ad vsque Lutetiæ
mœnia circumtulerat. ^b Tunc amborum animi se vicissim ad pa-
cem flexerunt, satis iam vtrunque ostentatâ per mutuas aliquas vi-
ctorias bellicâ virtute ac potentiâ, & ademptâ per experimentum
vtrique spe plenæ victoriæ.

5 Itaque nullo alio, nisi Eleonorâ sorore Caroli & Francisci con-
iuge interprete, ambo conuenere 17. Septembris Crespini, ^d Vti
Rex magnâ militum vi Cæsari opem ferret in bello Turcico, atque
ut concordibus animis in reliquis Religionis negotiis sese gererent:
Quæ fuerant occupata, vtrimque restituerentur: Vt Aurelianensi
Duci

Pars I.

N n n

Duci

^a Belcarus
in fine lib.
23.

^b Belcarus
in principio
lib. 24.

^c Non 24.
ut dicit Sua-
uis.
^d In his re-
centendis
Capitulis
variant &
erant Hi-
storici.

1544.

Duci desponderet Cæsar vel filiam, Belgio ac Burgundiæ Com-
tatu dotandam, quæ ad Carolum ex auiæ hereditate deueniant,
vel fratris filiam, traditâ per ius beneficium Mediolanensi diti-
ne, sed Mediolani Cremonæque arcibus sibi retentis, usque ad vi-
lem ex eo coniugio sobolem; quo tempore Galliæ Rex sibi que-
que retineret arces eorum locorum, quæ ab ipso per eandem pa-
cem Duci Sabaudie reddendæ erant: & uti paucos intra menses
aperiret Cæsar, utrum ex connubiis mallet. Vtriusque denique pu-
tis amici utrimque in ea pacificatione nominati, ac primo loco Ro-
manus Pontifex.

Has breues narrationes, quamquam ab argumento meo alienas,
interdum infero; cum sic existimem, quemadmodum ut recte
discernantur characteres, recte quoque discerni ipsam paginam in
qua disponuntur oportet; ita non posse luculenter proponi resu-
eræ statum in Orbe Christiano, nisi profana pariter exponatur, qua-
si tabula, in qua pingitur hæc imago. Pontifex acceptis concordie
nuntiis, * & per omnes Christianas Prouincias publicè Deo gratias
agendas curauit, & ipse Romæ solennibus supplicationibus eas re-
giôsè persoluit. Tum gratulaturus utrique Principum, Nuntios mis-
sit, ad Cæsarem quidem Ioannem Franciscum Sfondratum, Archie-
piscopum Amalphitanum, qui paucos post menses in sacra Purpu-
ra eluxit, ac prius in statu coniugali filium genuerat, qui postea in Pe-
tri Sede Gregorius XIV. est appellatus, ut qui peculiaris Nuntij no-
mine proximum Conuentum Spirenses adierat, unde rerum e-
gendarum apprimè peritus, poterat officio urbanitatis negotium
subnectere. Ad Regem verò Galliæ Dandinum misit, qui sibi a le-
cretis erat, & paucis antè annis Nuntij munere functus ad illud ip-
sum perficiendum, quod tunc gratulaturus legabatur.

* Non 24.
in quo Sua-
uis aberrat.

Nouo etiam Diplomate die 19. Nouembris edito Concilium
indixit, inchoandum 15. Martij, quæ dies eo anno in quartam so-
lennis Ieiunij Dominicam, diem lætitiæ nuntiam, incidit. Alterum
etiam eadem die vulgauit, quo declarabatur, quocumque modo Pe-
tri Sedes vacasset, nouam Pontificis electionem à Vaticani Sena-
tibus Romæ habendam, cum aliis quibusdam cautionibus, quæ
hîc referre nihil attinet.

Mira quidem sunt quæ noster historicus hîc narrat, & quæ com-
miniscitur de hac Synodi conuocatione. Affirmat in primis, duos
Principes, cum apud se statuissent veracem Religionem sustinere,
vnâ conuenisse de Concilio postulando, *procurandâq; Romana Curia
emendatione, à qua cuncta dissidia dimanant.*

Huius

Huius rei nihil habetur in eorum pactionibus, & apud probos historicos ne verbum quidem. Quin certum est, cum vterque Principum haberet in animo, suppetias à Pontifice petere, ut reipsa peterunt, alter in Britannum adhuc multa Gallia loca occupantem, alter in Turcas ac Protestantes, non potuisse inter eos convenire, id quod Pontifici foret iniurium.

8 Addit, Pontificem haud perterritum ob huiusmodi pactiones effragitandi Concilij; quippe certum, in Concilio rem eum exitum habituram, ut ipsius auctoritas amplior fieret. Quem sane terrorem potuisset incutere Pontifici Concilij postulatio? cum ipse illo bis indicto, & vrbe ab omnibus comprobata, diu ibi detinuisset Legatos suos, ac postea Synodum non sponte retardasset, sed quod Principes suarum ditionum Praefules non misissent; & cum in euulgatis proximè literis, quibus Caesarem hortabatur, ne Edictum Spirense Ecclesiae noxium exequeretur, nihil aliud nisi Concilium illi proposuisset?

Pergit affirmare, Animaduertas à Paulo temporis angustias à se praestituti, quo Episcopi eò conuenturi erant è longinquis locis; sed eidem placuisse Synodum à paucis inchoandam, qui futuri essent Itali, sibi suaeque Aulae addicti, & ab eo sollicitati, cum *initio agendum esset de modo procedendi, à quo reliqua omnia postea pendeant*. An Indis hic homo scripsit historiam, an nobis, qui probè nouimus, quatuor ex quinque partibus Praefulum Italicorum degere in ditionibus vel Caroli, vel Principum Caesaris clientum, ut in Cisalpina ditione, in Florentina, in Senensi, in Lucensi, ceterisque huiusmodi; at verò Pontificis clientes esse paucissimos? Huc adde, multos ex Germanis Episcopis viciniore esse Tridento, qui non minus quam Itali solliciti vili erant in praeterita Synodi conuocatione. Quid verò? Si Pontifex hac agendi arte uti volebat, cur Legatis primà vice demandauit, ne prius Concilio darent initium, quam Episcopi frequentes adessent? Nónne fuisset satius, huiusce rei gratia certum sibi reddere *procedendi modum, à quo reliqua omnia pendeant*, & illud inchoare *per eos paucos sibi fideles*, quos tunc, ut Suauis affirmat, eò festinè compulerat? Quonam autem consilio Granuellanus (si fides habeatur Suauianae de eo narrationi) Legatos tunc urgebat, ut pauci illi Pontificis studiosi Concilium auspicarentur, agitarentque rem maximè suspectam ac ponderosam, hoc est morum emendationem? Sed certissimum argumentum delibemus, quod experientia depromit. Cur si Pontificis animus eò spectabat, Legatos iussit in sextum adhuc mensem Concilij primordia

N n n 2

differ-

1544.

differre, nimirum vsque ad 13. Decembris, expectatâ Præfatione Transmontanorum condecen- te frequentia, adeò vt in prima illa Sessione, meris cæremoniis destinata, multo quæ magis in subleuatis, vbi opus inceptum, numerarentur longè plures Episcopi, pluresque Theologi, seu familiæ clientelâ, seu Diocesis loco, profanis Principibus quàm Pontifici subiecti?

Insuper ait Suauis, molestum accidisse Cæsari, sponte indicium à Paulo Concilium, cum ipse cuperet tam ad sui nominis famam, quàm ad faciùs excitandos Antistites Germaniæ, vt rem capessere- rent, se potissimum Concilij auctorem agnosci: sed Pontificem præuertisse, propterea quòd vbi ex alterius postulato Synodum conuocasset, id coactus agere videri potuerat, cum existimationis suæ detrimento.

* Epistola
Legatorum
Tridentini ad
Farnesium,
9. Aprilis
1545.

Habuisse Cæsarem in votis, vt à Germanis ipse crederetur auctor tam ingentis boni, adeò verum est, vt in Conuentu postea Wormatiensi eius administri iactauerint, illius operâ non modò Pontificem, sed etiam Galliæ Regem ad id adductum: quamquam ab his discrepent, quæ per suum Oratorem Gallus Pontifici significauerat. At in eo consilium Cæsaris erat, captare sibi illius genis beneuolentiam, non obtinere consensum: siquidem nec opus erat industriâ, vt Germani Catholici Tridenti Synodum amplectereretur, quippe qui iam illi consenserant in penultimo Spirensi Conuentu, ac deinde in Norimbergenfi; nec spes aderat, hæreticos consensuros Concilio cui Pontifex præsideret.

Sed omittamus argumentis eruere falsitatem, animorum arcana, calumniantem; atque ea quæ magis sub sensum cadunt in rebus publicè gestis, manu tangamus. Tantum aberrat à vero Suauis narratio, vt satis constet, tam Gallos quàm Cæsareos, impatientes moræ, Pontifici patefecisse, vt Concilium cogeretur: quòd à hoc Suauem latebat, quando opposito pro certo sumpto suas in eo fabulas extruxit, oportebat memorem esse documenti, quod Poëta tradi solet ad conciliandam sibi fidem, præcipientis, ne quæ recens gesta sunt, sibi desumant suis concinnanda mendaciis; hæc enim in huiusmodi euentis magnum discrimen incurrunt, ne aliquo argumento inopinato fabulatoribus refellantur: contrâ verò in rebus antiquioribus, modò non repugnetur historiæ, multa superaddi possunt citra periculum ne manifestò redarguantur mendaci.

Itaq; cum veritate pugnare Suauis narrationem, patet primò quidem ex Francisci literis, datis 28. Octobris, ad Oratorem suum Romanæ degentem, quibus iubebatur Pontificem rogare, & vt secum fer-

das sanciret in Regem Britannia; & uti sua impenderet hortamenta, quibus Cæsarem in eamdem societatem traheret. Cumque exploratum esset, rem feliciter gestum iri, potissime si à cunctis reliquis Christianis pax iniretur, ad quam plurimum conducturum ambo Principes existimauerant Concilium, ipsis comprobantibus Tridenti celebrandum; idcirco Pontificem à se orari, ut in præsentia suspensione sublatâ ipsum tres intra menses conuocaret. Nec eam Regis petitionem celauit Pontifex, quasi cupidus ostentandi, se illius auctorem minime rogatum haberi: quin eam legendam protulit Senati 7. Nouembris, ut est in Senatus Actis; & post 12. dies suspensionem sustulit. Et vsque adeo nullâ vsus est arte præscribendi temporis Transmontanis angusti, ac suis dumtaxat accomodi, ut vnus mensis moram adiecerit spatio quod Gallus expetierat.

Eadem à Cæsarianis voluntas exposita Pontifici. Et Granuellanus Poggio Nuntio dixerat post aduentum Sfondrati, sapienter acturum Pontificem, si nouis postulationibus haud expectatis Concilij suspensionem amoueret. Poggius verò id ad Farnesium scripsit 8. Nouembris; vnde responsum ab eo, post relata in duplicem Senatum vtriusque Principis sensa, a decretam fuisse eâ die Concilij conuocationem.

11 Progreditur Suauis: Nihil à Cæsare prætermisum, vnde ipse quidem auctor præcipuus, Pontifex verò adiutor videretur; ac proinde missos ab eodem Oratores, qui cunctos Principes inuitarent, perinde ac si opus illud suum extitisset. Quæ iniquior obtreectatio? Si Carolus se remissiùs gessisset, affirmasset illicò Suauis, eum offensum anticipatione Pontificis, declinasse Concilium: nunc cum in eo promouendo ardentem videt, id astu factum affirmat, quò se auctorem, Pontificem adiutorem ostenderet. Quemadmodum cibus omnis in ventre serpentis in venenum abit; ita quodcumque opus in maligni hominis animo in vituperationem migrat. Quò quispiam molossorum custodum caueat morsus, satis est furem non esse; sed à rabidorum canum dentibus nulla innocentia tuta. Postremo, si studebat Cæsar (ut proculdubio studuit) se illius operis auctorem ostentare, adeoque sibi fuisse à Pontifice satisfactum per eam promulgationem, quasi à se efflagitam; quo pacto hic audet Suauis affirmare, Cæsarem ob illius offensionem tribus Hispanis prohibuisse, ne Purpuram susciperent, quam ipso postulante illis Paulus^b impertierat? Perinde quasi prohibitionis illius causa latuerit; videlicet ob prætermisum Petrum Paceco, Giennensem Antistitem, à Cæsare impensissimè commendatum. Verum permissum

a Literæ
Farnesij ad
Poggium,
29. Nouem-
bris 1544.

b 10. Decem-
bris 1544.
ut in Actis
Consistor.
c Adrianus
lib. 5. & in-
dicatur ab
Ephraïm Au-
gustini Car-
din. ad Far-
nesiũ V. Vor-
maria, 21.
Martij 1545

N n n 3

postea

1545.

a Apparet
ex variis lo-
cis Actior.
Consistor.
b 16. De-
cembris
1545. ut
in Actis
Consistor.

postea reliquis, ut insignia Purpuratorum suscipere: nec ut multo post collata Paceo Purpura, ac satisfactum Casari, pro suo tempore narrabitur. Sicut autem ingentis est audacia, calumnianti sua commenta pro veris assumere, ita ingentis est pondus redarguenti, ea commentitia & veritatis inania demonstrare, cum Lydius aliquis lapis haud nobis suppetat, qui, ut aurum, perinde verum dictum à falso distinguat, quod quasi conditionis humanæ felicitatem declamatores ac Poetæ nobis augurantur; sed beneficia parens Natura, quæ nobis illud denegavit, & Philosophi naturæ canorum conscij, futurum fuisse miseriam arbitrantur.

CAPUT VIII

Legatorum electio: eorum accessus Tridentum, & Casarei Oratores.

PAulus senio morbisque confectus, imparem se tolerando frigori Alpini cæli sentiebat: decreuit ergo Legatos eò destinare, non solum solennia Synodi primordia (ut bis aliàs secum statuerat) auspicaturos; sed ad Fidei decreta, emendationisque leges progressuros: habens etiam in animo eò ipse tunc demum accedere, si virginti necessitate cogeretur. Propterea ternos exempli Purpuratorum ordine seligendos putavit, nec suspectos Principibus, & probitate prudentiæque spectabiles. Nominavit ex Episcopis Ioannem Mariam Montanum, Antistitem Prænestinum, qui ad Pontificiam Tiaram creditus est ductu virtutis accedere, donec reipsa non peruenit; Marcellum Ceruinum, cui contigit collegam subsequi in Principatu, sed antecedere in existimatione posterorum; & Reginaldum Polum, qui in iisdem Comitibus, quibus Montanus Pontifex renunciatus est, proximè fuit in pluribus suffragationibus, ut ipse renunciaretur. Vnde liquet, delectos à Paulo Concilij Duces quot Legatos, totidem existimatione quidem, sin matris electione, Pontifices.

b 6. Februarij, in Actis Consistor.
e In prima editione Lōdineusi oppositum dicitur: sed ex contextu apparet, erratum fuisse ab impressore; uti postea correctum est in cunctis reliquis impressionibus.

Neque hinc obliuiscitur Suavis, inter varios laudum flores calumniae vepres implicare. Ait quippe, Montanum fuisse delectum, quod exploratum erat, non potiorē conscientie rationem, quam fidelitatis erga Dominos eum habiturum. Perinde, quasi ubi Pontifex huiusmodi temperaturæ homines ad hoc muneris quæsitisset, duos Montano collegas adiunxisset integritatis tam irreprehensibilis, ut ne ipsius quidem Suavis mordacitas eam ausit impetere. Nesciamus verò legimus, ita Montanum audisse, uti per insidiosam fidelitatem

tatis commendationem comminiscitur hic egregius laudator. *Quin* 1545.
 haud reticero, huius Purpurati amplitudinem acceptam referri
 eius patruo Antonio Montano, quod is Domini sui voluntatem
 conscientiae imperio posthabuerit, ut per aliam opportunitatem li-
 bro primo insinuauimus; dum vehementissimis Iulij II. commen-
 dationibus inflexibilis, ^a commendatum litigatorem sententiâ per-
 culit, statimque primum iracundi Principis impetum veritus, Nea-
 polim aufugit: sed Iulius animo pacatiore integritatem Iudicis ad-
 miratus, eum Purpurâ remuneratus est. Atque ad tam magnanimi
 beneficij memoriam Antonij ex fratre nepos, de quo scribimus, ad
 Pontificatum euectus, Iulij nomen sibi adsciuit.

3 Missus quoque Tridentum à Pontifice Cauensis Antistes, Inter-
 nuntij nomine, ut eodem fungeretur munere, quod in præterita
 conuocatione illi fuerat impositum. Duo Legati eò breuî accessere:
 Polus ^b aliquantò seriùs, ob insidiarum suspicionem, quas illi
 per vias Britanni Regis grassatores intruxerant.

4 Suas hic interferit commentationes Suauis: Maturasse scilicet
 Pontificem Legatos mittere, antequam facultatis Diploma ac man-
 datorum libellum ipsis traderet. Verumque verum est: sed Diplo-
 ma missum ^c ante diem inchoationis indictæ, idque satis erat. *Quin*
 etiam postmodum actum est ^d de quibusdam ex voto Legatorum re-
 concinnandis; quod tamen factum non est. Missa pariter ad eos
 alia Diplomata peculiarium facultatum, uti semper accidit. Man-
 data magna ex parte coram tradita; & quando ex illis nonnulla di-
 lationem patiebantur, maioremque deliberationem petebant, fu-
 sius deinde perscripta, & paulò post ^e superuenere. Nec huiusmodi
 agendi ratio subolere arcanam artem potest, nisi apud homines
 ignaros, quot necessariis curis occupata, adeoque quot moris inevi-
 tabilibus obnoxia sit Aula Romana. Tum verò Legatorum acces-
 sus simul cunctis ostendebat rem seriò agi, simul Præsules ad festi-
 nandum vrgebat; cum in omni conuentu vsu veniat, ut nisi vul-
 gato primorum aduentu reliqui stimulentur, omnes ad iter tor-
 pescant.

5 Dein plurima infarcit mendacia. Affirmat, Pontificem aucu-
 pandæ Caesaris gratiæ cupidum, demandasse Nuntio, ut eam ca-
 pararet opportunis in Turcam ac Protestantes pollicitationibus;
 quod ab illo ex sententia peractum. Omnia planè è contrario.
 Granuellanus Caesaris intimè conscius, & ab eo in Germaniam
 missus, ^f cum amplissima, suprà quàm vmquam aliàs Cæsar con-
 cesserat, potestate, conquestus est cum Othone Truxesio Augusta-

a Cappella-
 nus in suis
 narrationi-
 bus.

b Ex Literis
 duorum Le-
 gatorum ad
 Farnesium:
 & eò perue-
 nit 4. Martij,
 ut in Diarijs.
 Que autem
 ad Ceruinu
 spectat, & ad
 Literas vel
 ad eum, vel
 ab eo scrip-
 tas, seu se-
 orsim, seu si-
 mul cum a-
 liis Legatis,
 & a. alias
 scripturas
 per eius ma-
 nus habitas,
 excerpta
 sunt ex Ar-
 chiuo Cer-
 uinorum, eo-
 rumque he-
 redum, ubi
 asseruantur.
 c In Epist.
 Farnesij
 14. Martij
 1545.

d Duæ Lite-
 ræ Farnesij
 ad Legatos,
 14. Martij
 1545.
 e Missa sunt
 14. Martij,
 ut ex Literis
 Farnesij.
 f Literæ Le-
 gatorum ad
 Farnesium,
 14. Martij
 1545.

NO

1545.

* In Epistola
Augusta-
ni Cardina-
lis ad Farnesum,
& in
responsione
huius, com-
municata
Legatis
12. Aprilis
1545.

no Episcopo, * nuper Purpuratis adiuncto in gratiam Ferdinandi, parcio- rem fuisse Paulum in communicandis Cæsari suis consiliis de Synodo, de Conuentu, ac de subsidio in Turcas, seque oblitis se- questrum ad abstergendum omni offensione Cæsaris animum, tan- tumque effecit, ut idem Otho Pontifici addictus, hominem quo ad secreta utebatur, ad Paulum miserit, qui rem efficaciter transigeret, sicut pariter apud Legatos Tridenti promota est, Oratoris Men- doza ac Ferdinandi Regis officiis. Paulus verò tam grauius in cole- gessit, ut proponentibus sibi Legatis ac Tridentino Cardinali, rem omnino confectum iri, si vnà cum Farnesio literas mitteret, quibus Purpuram sponderet Episcopo Atrebatensi illius cupientissimo, & cuius parens Granuellanus consilia Cæsaris moderabatur, plane abnuerit; ratus indecorum Pontifici, eo pretio quamuis ingenti emolumenta coëmere, quod vilescere videretur, si gratiosi apud Cæsarem ministri cupiditatem sacris honoribus exsaturaret.

Ad hæc, alia Suauis subtexit: Voluisse Pontificem in Germania Legatum habere, qui Cæsari sese opponeret, si quid fortè in eum male affectus ipsi noxium præciperet, seu permetteret in Comitibus, sed veritum, ne quid indignum Legatus Wormatiæ pateretur, si- tius duxisse ad Cæsarem prius, quàm ad Comitibus eum mittere: Cæsar enim haud interfuturus illi Conuentui censebatur, ut per eam occasionem Wormatiæ Legatus transeundo, Pontificis affectis quæ agenda essent præscriberet, atque è propinquo rebus, ut vsus foret, probè consuleret: interea verò missum ad Regem Romanorum Nuntium Fabium Mignanellum, Antistitem Grossetanum.

Postremum illi erratum condonemus, dum Mignanello id tem- poris tribuit Episcopi nomen, quod postea obtinuit. Ei, qui toties innumeros dehonestat falsò, non videtur exprobrandum, si semel honorem vni falsò deferat. Solidiora expendamus. Infortunium huius hominis est, cum enarrat quæ comminiscitur, semper ea com- minisci, quæ & rebus gestis repugnant, & scriptis redarguuntur.

Nihil minus habebat in animo Pontifex, quàm Farnesium Cæ- dinalem destinare Legatum; cum decretum fuerit in Senatu 23. Iu- nuarij, * in quo tres Concilij Legatos constituendos sancitum, ut Legatus ad Cæsarem cum arctissima facultate mitteretur; quæ ne- potem Pontificis, & supremum administrum planè dedecebat. De- inde mutatum consilium mittendi cuiusvis conditionis Legati, quippe satis esse Pontifici videbatur, ad absistendum, si quid Wor- matiæ nequiter tentaretur, mandata Tridentinis Legatis præscripta. Hæc itaque Legati missio non à Pontifice sponte habita, sed flagran-

* In Actis
Consistor.

tissimis Granuellani precibus concessa, cuius nomine ab Augustano ad Pontificem datae sunt literæ. Quin Paulus initio restitit, responditque, Sufficere ibi Mignanellum Romanorum Regi Nuntium designatum, qui per dispositos equos eò celerabat, ne munus illud Nuntij à Verallo relictum, ad Cæsarem in Belgium profecto, plus æquo vacaret, vti Tridentini Legati suggererant. ^a Et sanè in seligendo eo Nuntio consuetà prudentià vsus est Paulus, propterea quòd Mignanellus huiusmodi planè ministerium, & ad huiusmodi negotia se exercuerat, dum ibi Aleander Cardinalis Legatum ageret, ac tam egregiè cum in eo, tum in aliis muneribus se gessit, vti meritò à Pauli successore Senatoriam dignitatem acceperit.

§ At postea eiusdem Augustani, suorumque ^b Legatorum suasu, (quibus mox innotuit, Truxesium & Granuellanum altiori motione impulsos) Farnesium Legatum ad Cæsarem constituit: ^c cum præsertim ea legatio argumentum suscitare non posset antiquis fabellis, quasi tenderet ad impetrandam Insubriam: Carolus enim iam euulgauerat, ac Paulo significauit, ^d se, ad seruandas pacis conditiones, destinasse Ferdinandi fratris filiam Aurelianensi Duci in matrimonium collocare, traditâ in dotem Insubiâ; quod Pontifex ad Senatum retulerat. Hæc tamen legatio liuidas Suauis interpretationes haud euasit: eam enim paulò post indicat ad duo quasi tendentem, simul ad implicandum Cæsarem per Farnesij adhortationes bello aduersus Protestantes, quòd eum à Concilij cura distraheret; simul ad obtinendum assensum, vt Paulus Parmam ac Placentiam suis Farnesiis iure beneficiario traderet. Hæc commenta non eâ sanè mediocri vituperatione satis puniuntur, quæ falsis per emota mentis temeritatem prolatis deberetur. Etenim cum Suauis perlustrasset (vt ipse profitetur atque ostendit) Montani literas Romam missas, haud certè potuit ibi non legere quæ suprà memorauimus de legationis huius origine, aduersantia prorsus duabus illis à se allatis causis. Præterea neque potuit oculis non vsurpare, non modò non iniunctum Legato, vt Cæsaris animum à progressu Concilij remoueret; sed eum certo consilio adiisse, vti Concilium inchoaretur, atque eius continuatio à mente Cæsaris penderet, quem suspicio erat, ægrè ferentibus Pontificiis, non iam amplius eò propendere, vt mox dicemus, & Suauis enarrat, malè cautus mendaciorum textor. Vnde Legatus ad Cæsarem eo accessit animo, vt illum redderet certiore de Synodo inchoanda, tamquam de re iam decreta.

9 Historiam prosequar. Cum Legati Tridentum peruenere,
Pars I. O o o ^a præ-

1545.

^a Literæ ad
Farnesium
13. Martij.

^b Literæ Legatorum ad
S. Floræ
Cardin.

26. Aprilis.

^c Literæ Farnesij ad Legatos, 12 Aprilis 1545. & duæ Literæ Legatorum ad ipsum, 13. & 14. Martij.
^d In Actis Consistor.

1545.
a Literæ Legatorum
13. & 18.
Martij.
b Literæ Legatorum
12. & 16.
Martij.

a præter Cauensem Antistitem, neminem naçti; sed mox accesserunt Thomas Campeggius Feltrensis, & Cornelius Mussus Bituntinus Episcopi. Eò quoque Venetiis regressus est Didacus Mendoza Cæsareus Orator, quicum de ritibus honorariis res facile composita. b Etenim cum is prius expetisset legationem in templo solemniter exponere, contentus est postea, ut in Legatorum ædibus publice audiretur; sicut iam Episcopus Atrebatensis ibidem prius Legatus fuerat auditus. Verba reuerenter fecit. Nec difficultate conuentum pariter est de loco sedendi in actis publicis; quamquam id postea in controuersiam reuocatum, quod suo loco narrabimus. Ut enim in elementis, itidem in litibus, ea quæ inanitate plus habent, difficilius in loco firmantur.

CAPUT IX.

Plurima Suauis falsò dicta refelluntur.

Suauis, ubi commemorat Mendozam, accepto à Legatis responso, contestatum illis verbis, *Quatenus id suo Principi nulli sit detrimento*; amicam de more appendiculam subiicit; æque; Hinc palàm fieri, quàm charitate procederetur ad mutuum illius sacrosancti Cœtus ponenda. Quàm insulsa accusatio! Quæ vel leuiter Aulæ conscius ignoret, à Principum administris usurpari, ad ostentationem seu prudentis animi, sui studiosi, huiusmodi cautiones, tametsi inter virum & uxorem, inter patrem ac filium res agatur?

Operæpretium hîc est, ut Lectorem admoneam, inspectum quidem à Suauis fuisse (ut ipse profitetur, & à me alibi memoratur) literarum volumen Montani, Legatorum Principis, in quo continebantur literæ Romam scriptæ, quæ per eius manus voluebantur, non item illæ, quæ aliquoties ab aliquo è suis Collegis datæ sunt, in eo volumine à Montano minimè insertæ, multoque minus percolari nomine ab illis conscriptæ; nec eæ pariter, quod pluris interest, quæ ad Legatos mittebantur vel ab Vrbe, vel à Pontificis ministris apud Principes degentibus. Hinc est, quòd in rebus quæ satis per priores literas innotescunt, sponte solum peccat, quæ iniquis interpretationibus, quæ fraudulento de iis rebus silentio; quibus omissis, quod veri superest deformatur: ut planè contingeret, si dum vultus expingitur, nec oculi nec nares apponerentur. Sed de iis rebus, quæ vel in aliis literis habentur, vel quòd percipiuntur, opus est harum luce ad declarandas priores, sæpissime per inlicitum labium.

labitur, quod propriis in locis demonstrabimus. Exponam hinc aliquid, quæ sub initium hinc expendit. 1545.

2. Narrat, à Legatis imperitam noxarum Indulgentiam, nondum acceptâ facultate, sed solâ spe Pontificis eam ratam habituri: postea verò Ceruinum enixe flagitasse, ut illam Pontifex ratam haberet, & huiusmodi potestatem concederet, atque vtrumque imperitum. Mox derisâ illius pietate, tamquam rudis & imperiti hominis, subiicit: *Haud animaduersâ difficultate quæ oritur, an is qui obtinet auctoritatem Indulgentias elargiendi, possit validas & efficaces redde-
dere, quas alter absque potestate concesserit.*

Nihil sanè temeritati par sit hinc homo, qui nihil supra mediocre in Scholastica Theologia prætergressus, sibi arrogauit subtilitatem doctrinæ, ignotæ viris præstantissimis, qui tunc & Romæ aderant & Tridenti, ut per ephemeridas liquet, ac de minutissimis quibusque consulebantur. Cuinam hosce nodos obiecit? Quicumque illius disciplinæ expers omnino non est, probè callet celebre discrimen inter actiones iurisdictionis humanæ, & eas, quas ponimus uti Christi procuratores in Sacramentis administrandis; illarum videlicet, non harum actionum vim fructumque posse suspendi; unde priores efficaces ac fructuosæ redduntur accedente illius comprobatione, qui earum potestatem obtinebat, & cuius nomine illas exercere habebat in animo earumdem administrator. Atque id euenit in relaxatione censurarum, & quâuis aliâ concessione, cuius effectus suspendi possit, & à futura conditione pendere; cuiusmodi est Indulgentiarum effectus, nimirum, deleri nobis debitum pœnæ in Purgatorio luendæ: quæ doctrina nititur vniuersali Iurisperitorum regulæ, pro quolibet actu, quem quispiam nomine alterius exerceat nondum suscepto mandato, sed sub concepta spe rati ab eo postmodum habendi. Iam verò, ut hæc doctrina merè probabilis foret, id satis fuisset, ut Legatis liceret absque fraude illam sequi; quin etiam cum laude charitatis, quandoquidem nemini per eam iacturæ periculum, sed lucri spes afferebatur, ac fideles alliciebantur ad opera alioqui salutaria ac Deo grata.

3. Aperit deinde Suavis occultum subdolæ calliditatis delictum; Legatos à Pontifice petiisse arcanas literarum notas, eumque rogasse, ut binas plerumque epistolas scriberet, alteram quæ rerum notitiam Episcopis communicandam contineret, alteram ea completentem, quæ solùm ipsis communicanda. Verùm quis hominum, qui Principum negotiis quandoque manus admouit, in acerbum risum non erumpat aduersus insulam vecordis capitis nequitiam?

1545.

Quasi verò magna molimina celare, putidæ fraudis, non caute prudentiæ consilium sit. Aliter quippe Natura, ea quæ cogitamus non in cordis penetralibus, sed in frontis vestibulo collocasset. Numquid apud hominum genus tunc primò illius occultæ scripturæ usus excogitatus? Fierine potest, ut quispiam virtutem, & non potius stultitiam putet, res solerti custodiâ dignas committere tabulariorum periculis, absque inexpugnabili munimento impenetrabilis scripturæ? An ad exploranda disturbandaque Pontificis consilia, sagacissima hæreticorum industria insidias oscitanter parabat? Quod autem nonnulla Episcoporum notitiæ subducerentur, quoniam Suavis conscientie sinceritate redarguit? Nonne compertum supra ceteros ipsi erat, etiam apud eas Respublicas, in quibus magnum Concilium supremus est rerum arbiter, in more positum esse, non ad ipsum arcana referri, sed prius per peculiare Cœtus, quantum fieri potest, decerni; deinde pleno confessui ea solum communicari, quæ satis sunt ad agnoscendam supremam illius potestatem, & eò usque, ut rei vulgatio plus nocere non possit? *Publicum & arcanum* inuicem opponuntur, & quod multis patet, *publicum* dicitur. At sanè quantò magis necesse erat, de quibusdam ceteris Cœtum illum, constatum non ex ciuibus inter se coniunctis obmutuam ex communi bono vtilitatem, ex longa consuetudine inuicem notis, sibi quæ perniciem & infamiam formidantibus ex arcuorum euulgatione; sed ex Episcopis, qui distinctis in Patriis, ac sæpè discordibus nati, ne de facie quidem se inuicem nouerant, quique, excepto Religionis respectu, validissimis compelli possent, lecebris ad ea quæ agitabantur aperienda, ipsorum notitiam capienti, ut rerum molitiones suo commodo haud conducentes nondum ortas suffocaret? Errata quæ hucusque recensuimus, malignè ratiocinantis sunt.

Sed aliud hîc addit Suavis ex falsa narratione. Afferit, cum Diplomati legationis conditio esset appositâ, ut nimirum Legatus Patrum consensu rem gereret, sublatam postea fuisse Legatis potentibus, qui tamquam noxium Pontifici proposuerunt, si à Prelatum arbitrio res ita penderent. Petiere quidem Legati, ^a ut ea conditio deleteretur, ac prius Romæ responsum, esse delendam: sed posterioribus literis ^b oppositum perscriptum; cum obseruatum fuisset, iis illam conceptam verbis, quibus eorum potestas proponendi dirigendi quæ minimè circumscriberetur, sed solum proferendi sententiam, ac decernendi, quæ proculdubio Episcoporum exgebant consensum.

^a Literæ
Farnesij
19. Martij.
^b Eisdem
Literæ
24. Martij.

Verin

5 Verum hoc Diploma diuersum ab altero, quo generatim illorum legatio statuebatur, & de quo pariter Suauis disserit, haud equidem comperio fuisse ab ipsis productum, vt planè vsuuenit in huiusmodi facultatibus, quæ ne populi obtreccionibus exponantur, haud produntur in medium, nisi vbi cogit necessitas ad potestatem ostendendam, ne alioquin illius effectus impediatur.

6 Indicat præterea, per familiarem sibi vocem *Arcani*, traditum Legatis Diploma cum potestate transferendi aliò Concilij, cum id in rem conducibile censerent. At hîc nihil amplius arcani subest, quàm oportuisse, vt cum ibi Pontifex non adesset, penes Legatos foret, si quid improuisò contingeret, rebus prospicere Pontificis vice; atque ita vbi nec opinatum seu bellum, seu contagio, seu quæuis alia decedendi necessitas ingrueret, opus erat, vti Legatis liceret inter huiusmodi angustias aliò Concilium deducere. An verò cum reipsa Concilium Bononiam translatum est, efficax ratio eos compulerit, in illud tempus vnà cum Suauis expendendum reicio.

7 Denique postquam minuta quædam enarrauit, quorum singula fuisse diligenter discussa comperio in memorato literarum volumine; per contemptum conficit, quanti fierent res tam minimi pretij, & ex quàm minimis riuulis originem traxerit lacus ille, qui Europam inundauit. At exciderat è memoria nostro censori, cuncta semina esse minima; & summi Magistri documentum esse, haud negligenda paruula, ex quibus grandia proueniunt. Etenim æstimare quæ iam orta sunt, & incrementum accepere, etiam rudibus commune est: prouida sagacitas ea præuertit, curatque prius quàm prodeant, ab efficaci tenuitate minutarum causarum: minimorum ignoratio & contemptus, occulta Rerum publicarum caries est. Nulla hominum communitas reperietur adepta felicitatis virtutisque præstantiam, & in ea perseverans, sine exquisitissima illorum cura, quæ negligeret quicumque exquisitissimam perspicaciam non haberet. Ita Natura mundum seruat, dum non minùs atomum quàm montem curat; siquidem mons quilibet reuerà tandem atomorum congeries est. Quin optimus rerum æstimator Deus hoc ipsum exemplo nos docuit, dum in Lege, quam ipse populo suo scripsit, & in ritibus, quos Sacerdotibus suis præscripsit, adeò tenuia commendauit, vt præ ipsis ea quæ minuta Suauis appellat, colossi videantur. Sed à digressionem ad historiam.

1545.

CAPVT X.

*Quid Episcopis Regni Neapolitani à Prorege præscriptum :
quidque agitatum ad inchoandum Concilium.*

Aduenerant quoque Romanorum Regis Oratores, plurimumque ambigebatur de inaugurando Concilio; quod præcipuus rei cardo erat, cuiusque gratiâ mandatorum litteræ protraherentur.

^a Literæ Legatorum ad Farnesium, 10. Martij.

Hinc enim ^a indecorum videbatur, eam iniri solennitatem tam modico Episcoporum numero: hinc eius inauguratio censetur certum apud Christianas Nationes classici non ex ludico signum, adeoque eos commoturum, quorum lentitudo ab incerto tenebatur. Verumtamen hæc ratio haud putabatur satis esse inchoando tam exilibus auspiciis tam ingenti molimini, cum aliquo exultationis detrimento, quæ ad huiusmodi moles sustentandas basia est. Testabatur Mendoza, Hispaniæ Præsules breuiter se daturus in viam: quod etiam confirmabatur literis ^b Nuntij Poggij, significantis, delata iam Regia mandata iis qui essent adituri; ^c Itali vero efficacissimo Pontificis iussu sollicitabantur, ne iis quidem exceptis, qui munia Romanæ Curiae obirent. Non tamen extremus rigor adhibitus, ne fortè seorsim singuli offenderentur, qui coniunctim omnes Ecclesiam erant defensuri, & Christianæ Reipublicæ leges laturi.

^b Vallisoleto ad Farnesium, & ab eo missis ad Legatos, 14. Martij.
^c Literæ Farnesij ad Legatos, 11. Martij.

^d Literæ Legatorum ad Farnesium, 2. Aprilis.
^e Literæ Legatorum ad Farnesium, 9. Aprilis.
^f Literæ Farnesij, 11. Aprilis.

Vt tandem quid agendum statueretur, lucem aliquam de Comitiorum progressu à Mignanello ^d præstolabantur. Sed aliud non illuxit, quàm Cæsarem meditari ^e promissionem alterius Ordinum Conuentus ad Religionis controuersias agitandas, ubi per Concilium minimè componerentur: unde videbatur velle Cæsar tam Pontifici quàm ipsi Concilio quasi frænum iniicere. In ea rerum caligine iniunctum Legatis, ^f vt maiorem in Conuentu frequentiam expectarent, nisi tamen certiores fierent, tentari aliquid in Comitibus quod officeret Religionis integritati. Hoc si contingeret, confestim quocumque modo Concilium auspicarentur, ac Votum denuntiarent, non licere nisi in Synodo iam incepta, de huiusmodi controuersis decerni.

Verum res quædam accidit, cuius causâ postrema pars mandatorum retardata, per adiectam iisdem literis appendicem. Etenim Petrus Toletanus, Neapolitanus Prorex, ad illius Regni Præsules scripsit, exoptare quidem se ad emolumentum Ecclesiæ, vt omnes ad Concilium

Concilium confluere: sed animaduerso illarum Diœcesium detrimento, cunctis Regio nomine imponi, ut literas procuratorias darent quatuor Episcopis à se designandis, qui Regni totius vices in Concilio gererent. Idipsum prius multis Episcopis aperuerat per Sacelli Regij Primarium Administrum (Cappellanum Maiorem vulgò appellant) ad quem Toletani iussu conuenerant. At illi vnâ voce repugnarunt, habere se in animo præsentes interesse Concilio; vbi verò id consequi nequirent, velle per se destinare Procuratores, prout sibi conscientia suaderet. Quæ oppositio eò magis elatum Proregis animum commouit ad eos perpellendos vi iussionis Regio nomine ipsis indictæ.

4 Hæc à Prorege gesta, quàm improuisa Pontifici, tam molestâ accidere. Id enim egregium erat inuentum, quo Principes plurimorum suffragia in paucorum linguas sibi addictas contraherent, atque ita Synodi moderatores imperiosius euaderent, ademptâ libertate, adeoque veneratione ac fructu, qui à libertate pendeat. Itaque rei nouitas repente Pontificem impulit ad imperandam Legatis inchoandæ Synodi moram: postea verò * per Diploma grauibus adiectis pœnis prohibuit, ne quis Episcoporum per Procuratorem adiret Concilium, sed per seipsum accederet. Quod quamquam videretur ita generatim reipsâ præstari non posse (ac tamen præstitum est) & Pontifex paratum gereret animum, ad eam legem postea plerisque relaxandam; imperandum tamen putauit, & inuiolatè seruandum, donec Prorex ab incepto desisteret. Ad eò ut tametsi Moguntinus Septemuir Purpuratus eò Procuratorem miserit, legitimis excusationibus adductis, quòd sibi necesse foret Comitibus interesse partem Catholicam defensuro, opus fuerit Procuratoris admissionem suspendere, ac eidem significare, potiùs per peculiare Diploma illum acceptum iri. Quod si verum est quòd narrat Suauis, nimis seuerum Legatis hoc Diploma visum, adeoque prius promulgationem ab ipsis retardatam, tamquam Episcoporum conscientias permolestam; verum etiam est quòd ille ignorat, cum Romana responsa non legerit; inde nimirum eos fuisse admonitos, cum Diploma de *solis negligentibus* loqueretur (quæ voces culpam sonant, & culpam grauem, vbi agitur de pœna graui) haud sollicitudinem afferri cuiusque per conscientiam probabilem operanti. Idcirco * à Pontifice promulgatum Diploma, typisque editum, ut dicemus, Legatis illius consilio acquiescentibus.

5 Interea Legatorum epistola (qui Polo adhuc absente duo solùm erant) Pontificem impulit, ut aperiri iuberet Concilium die ter-

tiâ

* Literæ
Card. S. Flo-
rae ad Lega-
tos, 21. &
30. Maij.

* Literæ
Card. S. Flo-
rae ad Lega-
tos, 16. Maij.

1545.

* Perner-
ze 4. Maij,
vt in Episto-
la Legato-
rum eadem
die ad Card.
S. Florz.

tiâ Maij, Inuentæ Crucis memoriæ sacrâ. Scripserunt, ea quæ Cæsar Conuentui proponebat, ab illo sibi communicata, huiusmodi esse: ** Cum emendationis negotium diuturnam deliberationem deponere, & bellum Turcicum moram non pateretur, opportunius Cæsarem exquirere, vbi Synodus inchoata iam esset, supersedendum in præsentia emendationis negotio: interim enim compertum fore, quo pacto Concilium sese habere, quidve ab eo de morum emendatione sperandum. Si enim illius nulla spes esset, fulgeret ante incepti Conuentus exitum, alium indictum iri, in quo tam Religionis, tum reformanda discipline consilium omnino haberetur.* Hoc posito considerabant Legati, posse Cæsarem ab armis Turcicis dies singulos adigi ad soluenda ex improviso Comitia, & sancienda illorum decreta, quibus, vbi Concilium nondum esset inceptum, indicerentur futura Comitia de Religionis negotio, per insanabile eiusdem vulnus: nec Germanos amplius destituros ad oblatam indicti denuò Concilij spem toties irritam. Quod si apertâ iam Synodo, Cæsaris officia bello Turcico intenti Pontificem compellerent ad eam retardandam, nullam futuram fuisse iacturam, quin potius duplex lucrum: alterum, dum sisteretur periculosa nocentium hominum concursio imminenti conuentus ad sacras controuersias expendendas: alterum, dum omnibus palam fieret, Pontificem, quod in se esset, velle reipsâ Concilium.

Addebant præterea, Sibi suboluisse, Cæsarem in sinu Concilium, nihil cupere; idque in Mendozae fronte dignosci: celari tamen a Cæsare hæc animi sensa, quippe famæ suæ consulente, simulque verito, ne rursus à Pontifice ea sibi Scripturæ verba exprobrarentur, per Diploma publicum suprà recitatum obiecta, *Vocauimus, & non erat qui audiret; venimus, & non erat vir:* quibus acriter commotus fuerat, vti Mignanello significauerat Granuellanus. Proinde gratum ipsi futurum hoc otium Legatorum, vt in illos culpam regeretur eorum omnium, quæ, tametsi Ecclesiæ noxia, coactum se putaret indulgere Germaniæ ac Protestantibus, nondum inchoato Concilio; seque eo nomine pariter excusaret, quod iam Legatus tempore communicasset, quæ Comitibus fuissent à se proposita.

Tertio loco adducebant, Morales passim nolle sibi persuades, Pontificem ex animo agere de Concilio celebrando: seu illius voluntatem metientes ex eo, quod sibi conducibile arbitrabantur, seu cum discernendo non esset, quid casu, quid ex arte contingat, existimantes nihil vspiam euenire, nisi Principum consilio; adeoque Pontificis technis vertentes iniectas præteritis conuocationibus turbas: seu demum per vulgarem credulitatem malevolentium ce-

lumnati

* Literæ
Mignanelli
ad Cerui-
um, 9. A-
pril. 1545.

lumniis occupatos. Quapropter fieri quidem poterat, vt Concilium à Pontifice iam inchoatum cernerent; haud ita tamen, vt prius crederent inchoandum: quod Mignanelli quoque literis confirmabatur. Itaque cum esset extimescendum, ne Turcarum impetus rerum sacrarum curas ad armorum tractationem violenter conuerteret; si diu Concilij primordia protraherentur, vulgus obtrectaturum, quasi tunc aperiretur, cum prævideretur necessitas eiusdem confestim claudendi.

Ponderabant postremo, plerosque præoccupatos eâ persuasione de auerso à Synodo Pontifice, peruersè interpretaturos Legati missionem, quasi tendentem ad impetrandam Concilij procrastinationem à Cæsare, qui studuerat per omnem conantis speciem non modò vt ipse crederetur Synodum promouisse, sed propemodum procreasse. Contrà verò à Pontifice, vt Apostolicæ Sedis honori consuleretur, omnem adhibitam operam, quâ palàm fieret, à se tamquam primo vltroque mouente principio rem illam agi, cui principio non stimulis præcedentibus opus esset, sed auxilium subsequens: ideoque non sibi prius innotuisse duorum Principum consensum, quàm Synodum à se indictam fuisse, Oratoris Vegæ reditu Romam haud expectato, ne Caput Ecclesiæ à dextera motum, non dextera à Capite videretur. Proinde disputabant Legati: Vel post Farnesij legationem reuerà Synodus cogeretur; & tunc vni Cæsari cunctos eam acceptam relatuos, quasi ille in procurando publico Ecclesiæ bono inuictus obstitisset contrariis precibus eamdem regentis: vel non cogeretur; & tunc præstò futuram Cæsari excusationem, quasi manus dederit illius importunitati, qui harum denique rerum curam gerebat, atque muneris sui vinculis obstrangebatur: ac per euentum vtrumque obtrectante famâ diminutam in reuerentiam atque amorem erga Pontificem; quæ duo maximè necessaria sunt ad fouendam in animis hominum Fidem Catholicam, quippe quæ ab omni & quacumque secta ceterorum Christianorum non aliter discernitur, quàm per coniunctionem cum Pontifice tamquam cum Capite. E conuerso, si Concilio daretur initium: antequam Farnesius Germaniam adiret, ipsum, afflante sibi hac aurâ secundâ, illius Nationis animos propitios experturum.

1545.

CAPVT XI.

*Mandata Pontificis ad Legatos de Concilio tertiâ Maij inchoanda
non tamen ad opus deducta, & quare. Farnesij
Legati transitus Tridento.*

* Literæ
Card. S. Flo-
ræ ad Lega-
tos, 23. A-
prilis 1545.

* Literæ
Card. S. Flo-
ræ ad Lega-
tos eadem
die 23. A-
prilis.

* Literæ Hi-
spani & Pro-
regis ad
Pontificem,
2. Maij
1545.

* Literæ Ar-
celli, 9. Maij
1545.

* Literæ
Farnesij
Vormatiæ
ad Legatos,
22. Maij
1545.

HÆc Epistola Romam delata Farnesio iam profecto, persua-
sit * Pontifici, vt Legatos iuberet statim memoratâ die Con-
cilium inchoare: simulque certiores de iis fecit suos Nun-
tios apud varios Principes; & iam decreuerat solenniter sacris ope-
rari cum publicis supplicationibus, ad operis incepti prosperitatem
implorandam. Quod certè re perfecisset; haud tamen concorditer
cum iis, quæ Tridenti accidebant, nisi Legatorum literæ postulatæ
manè perlata prius consilium haud iterantes, nec tamen pariter re-
uocantes, tenuem aliquam suspicionem inieciissent Pontifici * mu-
tata illorum sententiæ. Vnde solennem illam celebritatem distulit
ad certos vsque nuntios inchoati Concilij.

Eodem tempore Diploma euulgatum (de quo dictum est) vbi
cuncti Episcopi adire Concilium iussi, & negligentibus suæ Eccle-
siæ regimine sacrisque interdictum; & ne quis per Procuratores
adesset omnino cautum, adeoque hi à Synodo exclusi.

Et quamquam ad huius Diplomatis aspectum studeret Neapoli-
tanus Prorex partim explicare sua mandata, partim sustinere scrip-
tis literis ad Pontificem, significantibus, ea solùm edita, quò con-
suleretur Episcopis dumtaxat quæ egestate quâ morbo præpediti,
quibus conducibilis esset Procuratores sufficere certò conuenie-
ros, prudentiâ ac probitate satis idoneos, quam vel prorsus abesse,
vel minùs aptos sui vice delegasse. Quamuis, inquam, ita se purga-
set initio, precatus Pontificem, ne interpretationibus suum deco-
rum calumniantium fidem haberet; tamen Diploma postmodum
ab Arcello Nuntio * ad Metropolitanos omnes, & per eos ad sin-
gulos Episcopos transmissum, indictas procuraciones repressit: ac
paulò post Farnesij Legati suasionem apud Cæsarem efficere, vt eius
iussu Prorex ab incepto * remoueretur.

Huius igitur Diplomatis antidoto præmuniente, Pontifex in-
choationem Concilij Legatis indixit. De qua Suauis, commenta-
riorum inops, & audaciâ diues, dum perquam temerariis coniectu-
ris eos supplet, multa falsa permiscet. Vnum hîc proferam. At
Pontificium mandatum peruenisse Tridentum, antequam eò Far-
nesius

nesius Legatus accessisset, & ab eo illac transeunte fuisse confirmatum. Vnde palàm fit, huic scriptori, vti diximus, non solum epistolas Romæ ad Legatos missas haud innotuisse, sed neque eas omnes, quas Romam Legati scripserant, ex quarum vnâ * mox afferendâ oppositum habetur: hoc totum videlicet Romæ confectum post Farnesij profectiorem, & ad Legatos perscriptum à S. Floræ Cardinali, qui Farnesij partes & curas exceperat in Aula Pontificis.

1545.

* Cardin.
S. Floræ
28. Aprilis
1545.

4 Interea Tridentum Farnesius deuenit, * & 20. Aprilis, dum iter adornaret, inchoationis iussa ad Legatos Româ delata. Re in consilium adductâ, censuere communicanda cum decem Episcopis, qui iam aderant. Mandata solum de inchoanda Synodo, vbi Legatis ita visum esset, & intra perbreue spatium; non verò de præscripta die: quin potius illis dicendum, in literis Pontificiis haberi, ne inchoaretur, donec rem Cæsari Farnesius significasset; quod paucos intra dies futurum erat. Huiusmodi interpretationem Pontificiæ voluntatis persuaferat Legatis tum ipsa iussionis causa, hoc est ipsorum consilium Paulo propositum; tum opinio ac votum nepotis; tum etiam rationum aduersantium, quæ superuenerant, pondus.

* Omnia
exant in Li-
teris Lega-
torum ad
Card. S. Flo-
ræ, 28. Apri-
lis.

5 Erant hæc: Primò, Cæsarem summoperè gaudere visum legatione Farnesij, versâ quacumque amaritie in dulcorem; qui dulcor contaminandus non erat absinthio cuiusdam quasi aspernantis ostentationis, si eo non admonito tanti momenti solennitas haberetur paucis antè diebus quàm ad ipsum Legatus peruenisset, perinde ac si ex industria id fieret, vt ipsi ac planè reliquis omnibus ostentaretur, Cæsarem in eo opere nec participem, nec in pretio habitum. Potissimè verò, quia Tridentinus ac Mendoza, cui mandatum inchoationis, non item diei fuerat expositum, pro certo posuerant, opus esse, id à Legato prius cum Cæsare communicari, nisi maluisset in grauissimam illius offensionem incidere. Ad hæc accedebat, euauisse suspicionem illam, quæ Legatos in eam sententiam traxerat tam celeris festinationis. Iam enim in comperto erat, Cæsarem ante 14. Maij Comitium non aditurum: proinde nihil timendum, ne quid ibi ante inceptam Synodum Religionis noxium statueretur, etiam post aduentum Legati eius initio protrahito. At quod maximi erat ponderis; Comitium, quibus Granuellanus præerat ante Cæsaris interuentum, demum ex se ipsa decreuisse Religionis res in Concilio reponendas. Quare potius oportere nō uos beneuolentiæ nexus texere, ad Cæsarem ac Cæsarianos arctius eum Pontifice colligandos, tamquam illi iam addictos; quàm ba-

Ppp 2 listas

1545: listas contentione instruire, ad eos procul arcendos, tamquam op-

pugnatores.
Præterea Legati animaduvertebant, cum iam euulgata essent mandata proximæ inceptiois, tametsi non affixa diei certo, tractum esse fundamentum interpretationibus legationis, quales eam interturbandam destinata: Farnesium functurum officio non consulenti Cæsarem ut de re dubia, sed eam illi tamquam decretam communicantis; unde optimè cessuram cunctationem: ac autem in Cæsarem obsequij vim plurimam habiturum, ut ipse faceret operi, quod sibi ac Nationibus videretur sui consensus auspiciis inchoatum. De his omnibus per certum & expeditum tabellarium Legati certiores fecere Pontificem. ^a Admonuerunt patres Moronum Bononiæ Legatum, & Ioannem Casam, apud Venetum Nuntium, ne fortè ex acceptis Romæ literis contrarium facto rumore disseminarent. De Germanis haud laborarunt; quod in animum induxerant, ob moræ breuitatem non prius de retardato, quam de aperto Concilio nuntios eò peruenturos.

At Legati, quibus ingenium Pauli probè perspectum, quam libenter suorum consilia excipientis, tam imperij sui omnino tenacis, angebantur incredibili sollicitudine, ne Pontifex indigneretur, ubi rescuisset, ea quæ discretè mandauerat nondum peracta.

^b Et quidem Farnesius tam anxio cruciabatur animo, ut sibi non temperare potuerit, admonente seriò Ferdinando Rege, ne perditionem Wittembergensem, quæ sibi periculum imminabat, personam mentitus transiret, impatiens longioris itineris, tametsi tioris.

Verumtamen ^c rem Pontifex comprobavit: neque solum Diploma cum facultate suspensionis ad Legatos misit, ut ipsi peterant, ^d quod sibi quocumque tempore cautum foret; sed ipsorum prudentiæ commisit inchoationem Concilij absque nouis mandatis, pro eo ac ex Farnesij Legati nuntiis arbitrentur: egregie gnarus, præterquam quod non liceret absenti prænoscere ea omnia, quæ derepentè rem vrgent, in quibus consilium optimum est ipsa celeritas, administratos solertiùs curaturos prosperum rei successum, cum seipsos consiliorum auctores agnoscunt.

^a Literæ ad
S. Floræ
Card. 8. A-
prilis, ho-
ra 12.

^b Literæ Far-
nesij ex Fi-
leogena ad
Legatos,
6. Maij.

^c Literæ
Card. S. Flo-
ræ ad Lega-
tos, 4. Maij.
^d Literæ
Card. S. Flo-
ræ ad Lega-
tos, 21. &
22. Maij.

Obstacula Caesaris Farnesio proposita, ne Concilium aperiretur.

Legatus comiter quidem à Caesare acceptus est: sed in primis congressibus animaduertit, Tridentinorum suspensionem in eorum oculis non ab umbra coniectam, sed à re solida, & reapse Concilium haudquaquam appeti. Etenim ubi primum Legatus illud proposuit, Carolus, qui antea tempore Concilij auctorem se ostentauerat, dum Germanis acceptum credidit, tunc alio vocem deflexit, ratus, inde effertam Protestantium factionem in extremos furores exarsuram. Respondit itaque: Negotium illud à Pontifice tentatum ac inceptum, ad eundem pariter pertinere; se rerum huiusmodi haud satis peritum, praesertim cum diu nulla Synodus Oecumenica extitisset: proinde nihil sibi superesse quod adderet, nisi in iudicio Pontificis rem committere, eiusque egregium animum commendare. Videri sibi quidem opus esse, ut haereticis hisce aliquà ratione consuleretur, cum ex quantavis breui cunctatione timendum esset, ne parum superfuturum sit in iis Provinciis & Pontificiæ & Caesareæ auctoritatis. Ostendit, se non ignorare suos Hispanos Antistites adhuc abesse: sed facile acquieuit Farnesio respondenti, Prima hæc initia solam caeremoniarum esse celebritatem, quæ tamen aduentum Praefulum sollicitaret, quippe tunc nihil ambigentium, se fructuose aduenturos: inter primordia, primamque Sessionem, multoque magis reliquas posteriores, in quibus grauiora perpendenda, haud modicum intercessurum temporis, & quantum satis illis futurum erat. Tum Legatus, animaduerso Caesaris animo nondum certo quid vellet, seu quâ loquendi formâ quod volebat exponeret, quò dubia euitaret responsâ, gnarus ambigua semper ex potentiorum sententia explicari, Caesarem rogauit, ne grauaretur, se prius expensâ, sibi postmodum respondere. Assensus est Carolus, suaque sentia per Granuelanum se illi dixit aperturum. Hic die postero vnâ cum Episcopo Atrebatenfi & Diaquesio, qui Caesari à secretis erat, Legatum conuenit, eumque percontatus de necessitate Concilij, post eadem quæ pridie Caesar audierat, à Farnesio hîc repetita, respondit: Ea sane sibi comprobari: sed Protestantes futuræ damnationis iam certos, ad primam Concilij quasi iam portarum apertionem, ad arma conclamatuos, non modò ne inermes ipsi deprehenderentur, sed quò Catholicos opprimerent, bellumque inferrent in Italiam, Reli-

Dux Episto-
lae Farnesij
ad Legatos,
22. Maij,
cum exem-
plari Episto-
lae quam ad
Pontificem
scribebat.

1545.

gionis arcem sibi execratam, & quam sperabant præsidio destituere se inuasuros. Sibi ea omnia liquidò explorata: proinde se nosse percipere, quibus esset viribus Pontifex hosce motus compressum. Afferuit, nihil à Germaniæ Catholicis sibi pollicendum, quin nervi animique defecissent: Cæsari, tot thesauris in præterita bello profusis, nihil esse reliqui quod offerret, nisi seipsum; adeoque cuncta bello robora à Pontifice suppeditanda.

Hæc nimium morosè dicta Farnesio visa, qui hæc reposuit: Pontificem superioribus cunctis periculis animi sui amplitudinem suæ potentiæ suæ angustias præ se tulisse; idemque nunc pro sua viri parte præstiturum; sed suæ ditionis opes rei vniuersæ molimina satis non esse: Arma sacrosanctæ potestatis sibi à Christo concessis his vsurum intrepidè ad Religionem tuendam: Humanæ potentia tela longè validiora Cæsari aliisque Principibus tributa, quò illi contorquerent in eos, qui priorum insensibilem aciem negligebant. Efflagitatam in variis Germaniæ Comitibus Oecumenicam Synodum, à Pontifice semper exhibitam, indictamque in urbibus, quæ ipsis placuissent: Postremò in Spirensi Conuentu Tridentum ab eodem selectum; ibi postea à Pontifice indictam, per solutus sibi gratia à Norimbergensibus Comitibus. Ideirco nunc omnino par esse, rem illam exequi, non solum ne videretur illud Nationibus Christianis; sed etiam, ut clarissimo Diuini Spiritus lumine Catholicæ doctrinæ candor emicaret, hæresisque maculæ detegerentur; atque vt ex communi consilio & consensu corruptelis mederetur, quibus forsitan Ecclesiastica disciplina debilitata languebat. Plura vniuersæ dicta, & iterati congressus, disserente semper Granueliano quasi ex priuata sententia, non Cæsaris nomine; quicum tamen haud dissimulabat eadem verba fecisse. Sed eò tandem recedens eius oratio, ut, si Pontifici quidem luberet aperire Concilium ac proficui, suo animo satisfaceret: simul etiam significabat, Cæsa rem ab ea cura se subducatum. Nec his dissimilia excepit Farnesius à Rege Romanorum, præsentè Truxesio.

Legatus, ad suspicandum naturâ pronus, ut alibi notauimus, veritus est, ne subtiliori artificio Carolus vteretur: velle scilicet, huius dilato Concilio, exugere à Protestantibus delinitis quàm maximam posset subsidia, ac præcipuè pecuniam anno superiore collatam ad bellum Gallicum, quod postea dissolutum, ac maiori ex parte ipsorum manu seruatum; hinc verò à Pontifice, ad hæreticos armorum robore subigendos inflammato, bonam in præsentia pecuniam extrahere, quæ sibi plurimum conducere ad id, quod, ut dicitur,

mus, intendebat; hoc est, ad continendos in obsequio erga se Protestantibus, cum per eam ipsis formidabilior, adhiberet hoc pacto efficacissimum alexipharmacum, quod conflare solita est timoris acrimonia cum indulgentiæ dulcore permixta. At verò ubi Concilium inchoaretur, timere Cæsarem, ne in Comitibus à Protestantibus per indignationem defereretur, quidquid postulasset denegantibus. Eoque altius ea suspicio Legati animo infigebatur, quod ab ipso Cæsare cognouerat, id temporis nullum à Turcis instare metum; quin Regis Galliarum hortatu hominem Constantinopolim missum, qui de induciis comparandis ageret. Quare non apparebat, cur Cæsar, iam penè liber à periculis ac difficultatibus externi belli, ita sese timidum, ita debilem ostentaret, cum solis Lutheranis decertaturus.

4 Hæc omnia mihi perspecta in literis Farnesij ad Legatos Tridentini, & in exemplo epistolæ ipsis communicatæ de iis, quæ habebat in animo ad Pontificem scribere, egregiæ falsitatis affirmationem Suavianam conuincunt, nimirum, Farnesij missionem eò spectasse, ut Carolum bello in Protestantibus implicaret, adeoque à petitionibus Concilij distraheret. Neque in hoc deliquit solum, affirmando ut verum quod ignorabat, sed quod non esse verum pernoscebat. Et enim etiam si careret literis Farnesij Legati, Suauis prorsus ignotis, ex responsione à Tridentinis illi reddita, * inclusa in volumine literarum, quas lustrauit Suauis, & quam mox afferemus, oppositum huic calumniæ deprehenditur.

* 26. Maij.

5 Igitur intelligentes Legati, Præsules discessum meditari, ubi Synodi primordia longius protraherentur, fidesque abrogaretur nuntiis præteritis, * Pontificem rogarunt, ipsos præsentibus mandatis præmuniret, per quæ sibi esset in promptu rem exequi, statim ac sensa Caroli ex Farnesij nuntiis innotuissent. Atque ad eam rem Pontifici proposuere, Responsum vno ex tribus modis à Cæsare concipi posse: Aut inceptionem Synodi sibi probari: aut eam à se Pontifici permitti: aut denique sibi non probari. Proinde ipsos ab eo se petere, quid sibi in quouis ex tribus responsis agendum. Rescripsit Paulus: Si Cæsar approbaret, * illic Synodum inchoarent: si permitteret Pontifici, idem peragerent, dummodò permissioni non adnecteretur aliqua opposita ratio, maturius expendenda; si enim ita contingeret, aut Cæsar rem improbaret, Româ, quid agendum expectarent.

* Literæ Legatorum ad Card. S. Florentinæ, 22. Maij.

* Literæ Card. S. Florentinæ, 21. Maij. 1545.

6 Tam verò ubi à Farnesio quæ iam memorauimus accepere, vehementer commoti, in hanc sententiam rescribere: * Nec nouum, nec

* 26. Maij.

nec

1545.

nec præter expectationem esse, Protestantes legitimo Concilio refragaturos; unde mirari se, ob eam causam pristinae suae voluntati Cæsarem haud insistere. Sed cum hoc evitari non posset, velle se impensè Legatum admonitum, ut in eo negotio tam apertè se gereret, ut cuilibet mortalium perspectum planeque persuasum foret, exoptari Concilium à Pontifice, & quod in eo esset, promoueri, nec rem ab illo prætermitti, nisi inuiso eo, quod Cæsar non assentiret. Ac sanè tam dilucidà testificatione eò magis opus esse, quod Cæsar Comitibus publicè fuerat pollicitus (ut enarrauimus) se alia Comitia indicturum super Religionis controuersis, ubi Concilium ante Comitiorum, quæ tunc agebantur, exitum nondum esset apertum. Quapropter oportere palàm fieri illi Conuentui, vniuersæque Christianæ Reipublicæ, Concilium, quantum spectaret ad Pontificem, iam expandi, adeoque nullam inde ansam Cæsari porrigi seruandæ promissi, auctoritati Pontificiæ indecori; atque huiusmodi plane verba epistolæ apposuerunt, cuius exemplar Romam ad S. Floræ Cardinalem transmissum eodem die: *Quod in nobis esset, Pontifici quidem proponeremus, ut mallet suam Sedem deferere, Clauesq. Dno Petro restituere, quàm tolerare, ut profana potestas sibi arroget integram auctoritatem in Religionis causis peragendis, eo prætexto colore, quod Ecclesiasticæ maiori suo defuisset in Concilio celebrando.*

* Literæ ad
Card. S. Flo-
ræ, 26. Maij.

Prolixius deinde Pontifici exposuere, * sibi vndique angustari obuersari, cum intelligerent ex vna parte, haud incepto Concilio communiter homines, qui manum potius quàm linguam oblectant, à calumniis in Pontificem minimè destitutos, quasi perfractam omnia præterita iam spondidisset, & mero furo futuræ exco-
rationes obliniret: præterquam quòd in eo rerum statu æque periculofum ac indecens futurum esset, omnino Synodum claudere, ac ita suspensam habere: & verisimile videri, Principes diuersarum suarum vtilitate ductos neuriquam concordaturos. Ex altera parte, si Principibus inuitis aperiretur, perinde futurum, ac celebrare Concilium, quantum ad rem ipsam, haud Oecumenicum; cui liqueret, Episcopos in eo adeundo adherere Principum votis, in quorum ditionibus suas Sedes obtinebant.

* Totū con-
stat ex Epi-
stola Lega-
torum ad
Card. S. Flo-
ræ, 12. Maij,
cum exem-
plari arcana-
rum Litera-
rum, quas
ipsis miserat
Nuntius Mi-
gnanellus,
18. Aprilis.

Hoc postremum eò fortius vrgebat, quòd suspicabantur, Gal-
lorum Regem eodem erga Concilium languore tepescere. Quare non solum ad eum vsque diem neminem è suo Regno illuc miserat, sed Grignanus, ipsius Orator apud Cæsarem, dixerat, * A se laudari. Et, si loco Concilij designarentur ex qualibet Natione docti viri ad discceptandum, agitandamque concordiam cum Lutheranis, & mulque

mulque adiecerat: Quemadmodum hi Tridentum numquam conuenturi erant, ita posse illis fortasse suaderi, ut Metas accederent, quod paratior esset cuiusvis Nationis concursus. Quamquam reuera destinaret Rex ante aliquot hebdomadas suos ad Concilium Oratores: sed vel id ignorabant Legati, vel suspicabantur vocem esse ac speciem inanem. In ea perplexa mentis fluctuatione, noua lucis aliquid à Farnesij Legati reditu expectandum putabant; nec timendum interea, ne quid in Comitibus aduersi decerneretur, cum Turcicorum armorum terror iam sopitus, non amplius illorum exitum sollicitaret.

CAPUT XIII.

Farnesij Cardinalis reditus. De bello Protestantibus inferendo negotium. Varia Tridenti euenta.

1. **S**uspiciones Farnesij de Cæsaris animo euentus diffauit, quo spatium, quæsitam à sincero Principe moram illam Concilij, quod validius aperiretur, dum ipse meditabatur cum sacri armamentarij telis, suorum quoque militum in Lutheranos arma coniungere. Verum, uti Cæsariani supra quam verum esset vires Pontificias opinione attollebant, adeoque pro ea mensura parum in subsidij Pontificem, & languidum in votis existimabant; ita pariter Pontificij apud animum suum potentiam Cæsaris amplificabant, sibi que persuadebant, eum nolle quod posse inficiabatur, cum humani sit ingenij, neminem in aliena domo eas angustias opinari, quas experitur in sua.

2. Neque Concilij retardatio noxia contigit. Ea siquidem Pontificis testificatio per suos in Germania Nuntios elatâ voce vulgata facta fuit, ut cunctis tandem exploratum redderet, nihil ab eo per simulationem agi; animosque Catholicis addidit, uti Spirensis Decreti confirmationi resisterent. Et ex alia parte rei procrastinatio Lutheranos cohibuit, ne acti rabie præcipites ruerent in Catholicos; quod molestissimas turbas excitasset, antequam armorum inducere cum Othomanno perficerentur, ut Tridentinus Cardinalis ad Farnesium scripserat. Interea quâ ut ignobilis otij species vitaretur, quâ uti Patres iucundâ solertiâ, & auctoritatis exercitatione detinerentur, ne per tardium, prout militibus lentæ obsidioni defixis accidere solet, dilaberentur; auctor erat Tridentinus, ut per dies singulos daretur opera iis parandis, ac disponendis, quæ Concilio viui futura erant. Atque ita peractum: nec deerant quotidie tum

Part 1,

299

noua

1545.

* In Fonte Belle Aquæ 30. Maij. 1545. ut in libro Gallici sermonis, ubi multi constant Commentarij ad Concilium spectantes; qui sæpius citabuntur, iuxta factas additiones in Parisiensis impressione anni 1654. apud Craenioium.

* Literæ Nuntij Mignacelli, 30. Maij.

* Literæ Tridentini Cardinalis ad Farnesium, 18. Maij.

1545.

a Variæ Li-
teræ Lega-
torum, præ-
sertim ad
Farnesium,
7. & 8. Ju-
nij.

b Literæ Le-
gatorum ad
Farnesium,
20. Iunii, &
4. Iulij.

c Literæ Le-
gatorum ad
Farnesium,
7. & 12. Ju-
nij.

d Literæ Le-
gatorum ad
Farnesium,
21. & vlti-
mâ Iulij.

noua quibus allicerentur, tum ardua quibus exercerentur. Ad-
nere subinde Præfules ac Theologi magni nominis ex variis Regni-
bus, & inter ceteros quatuor ex Neapolitano, à Prorege designati, qui
tamen nec Romæ apud Pontificem, nec Tridenti apud Legatos
lam fecere mentionem sibi demandatæ ab aliis procuracionis. Fe-
rebat, à Rege Galliarum destinatos aliquot Antistites, ac Doctores
in primis spectabiles, qui breuè adfuere. Nonnullis inopiâ laboran-
tibus Pontificia^b liberalitas præstò fuit.

Cum Procuratoribus Moguntini per magnam industriam
atum: etenim vix audito rumore Diplomatis de Procuratoribus
excludendis, vehementissimè commoti sunt. Unde visum est Le-
gatis eò progredi, vt negarent ad eos excludendos Diploma conte-
ctum: eisq; per speciem oblectamenti suaserunt Venetias petere
tantisper, dum obtinerent à Pontifice potestatem illos admittendi.
Nimis dissona Regis Romanorum Oratoribus superuenire manda-
ta: d Peterent videlicet à Legatis, vt Pontificem extimularent ad
maturanda Concilij primordia, dum Rex ille cum fratre suo Caro-
lo ea retardabant. Et quidem contendebant hi Oratores ea quæ il-
bi mandabantur solenniter exponere, ad solatium Episcoporum, qui
radio affecti ibi detinebantur à Ferdinando. Eos, tamen cohortati
sunt Legati, vt præstolarentur prius reditum Venetiis Oratori
Cæsarei Mendozae, qui valetudinis gratiâ eò se contulerat; ab illo
& clariùs & tutiùs eos deducendos, vt Regis ac Cæsaris voluntatem
obsequerentur. Tridentinus verò à Legatis admonitus, persuasit
Regis Oratoribus, vt prius ad Ferdinandum rescriberent, quam
exequerentur mandata, ne Legatos compellerent ad se purgandos
vero sed acerbo responso.

Hæc dum euoluere, non potui non identidem prosequi con-
miseratione Pontifices, quibus deducenda fuit Petri Naui per li-
num scopulis magis quam aquis oppletum, & inter ventorum fluctu-
inuicem depræliantes, cunctosq; illius cursui aduersantes, præter
vnam Sancti Spiritus auram. Et sanè volutabam animo, Pontificum
conditionem huiusmodi esse, vt si quando nauigium impingeret in
scopulum, vituperationem subirent, quasi ignavi imprudentiq;
gubernatoris; sin prosperè administratum ferretur, quasi callidis &
suis vtilitatibus inhiantis: perinde ac si vel humana solertia Omni-
potentis dextera vim haberet; vel cupiditas mortalium bonorum
non efficacius suaderet, vt nauigatione neglectâ ad piscatum incum-
berent. Certum est, quantumuis Pauli III. laboriosissimum Prin-
cipatum alia curarum moles haud grauasset, quam ea quæ paucis
à nostra

à nostra Historia insinuat, huiusmodi tamen onus visurum fuisse decrepitæ illius ætati prorsus intolerabile. Eum tamen tunc magnopere solatus est acceptus à nepote nuntius, velle reuerà Cæsarem in hæresim ensẽm educere. Vt autem ab arcano impenetrabili spes euentus animabatur, ita ipsi etiam Legatis initio vix per vmbra indicatus in Farnesij epistolis, quibus significabatur, Pontificem ac Cæsarem de Synodi negotio concorditer agere. Eo postea Romam regresso sub initium Iulij, minus latenter cum illis actum; simulque significatum, Cæsarem expeditioni Catholici fœderis intentum, cupere ne quid innouaretur de Synodo; proinde Pontificem nolle Caroli voto aduersari, etiamsi moram illam ægre ferret, quæ tamen brevis futura.

5 WORMATIÆ de bello pressius consultum, & à Paulo opem offerente quam posset, & Carolo quam debuerat haud negante, nec quam Pontifex non poterat flagitante. Curauit Cæsar, ne huiusmodi negotium sub Protestantium aspectum prodiret, ne in rabiẽ præcipitarentur; sed aliqua solum illius species elaberetur, vt metu coërcerentur. Vnde adeo repugnat veritati, quod Suauis comminiscitur, profectum festinanter Legatum WORMATIÆ, quod suspicionem Protestantium de se conceptam dilueret; vt potius Orator Mendoza & mirifice Pontificem laudauerit apud Legatos, quod pro Cæsare bellicum apparatus instruxisset, postea verò supersedisset, vtrumque ex Cæsaris arbitratu: cum reipsa studeret Carolus palam facere Lutheranis, se præualido gladio instructum esse; sed eo nolle vti, nisi ipsorum proteruitas illum è vagina traxisset. Ad eandem rem Romam legauit Andalottum è sua familia, cui plurimum fidebat, alias ad Margaritam Caroli filiam deducendam eò missum.

6 Itineris species præ se ferebat officium inuisentis Margaritam filiam parentis nomine; sed interior veritas moliebatur Concilij fœderisque negotium apud Pontificem. Neque illi displicebat, vt hæc veritas sublustrem quasi per vmbra interluceret; sed ita, vt Protestantes putarent integrum sibi, moderato quodam obsequio rem impedire.

Festinus Farnesij abitus non ex noua causa, sed ex suo pristino consilio à nobis indicato profectus est: vt nempe ante Comitiorum exitum Romam attingeret, communicaturus cum Pontifice ea quæ cognouerat; adeoque posset tempori, vbi rerum conditio postularet, præuerti per apertam Synodum pericula sanctionis, quæ cum Ecclesiæ detrimento in recessu Comitiorum ederetur. Quapropter Belcarius, Scriptor quò veracior eò cautior quam Suauis,

1545.

a Colligitur
ex vna Legatorum ad
Farnesium,
20. Iulij.
b Cardinalis
Farnesij,
13. Iulij.

c Literæ Legatorum ad
Farnesium,
7. Augusti.

1545.
a Lib. 14.
& 15.

solum narrat, a Farnesium Cardinalem peruenisse Wormatum 17. Maij, pridie quam Caesar adueniret, ibique dies paucos commoratum, nullâ causâ seu aduentus seu discessus patefactâ.

Enormius mendacium est id quod Suauis pronuntiat de hac legatione, dum falsitatis quam prius confutauimus tenax, missum scilicet Farnesij eò præcipue collimasse, vt consensum Caesaris obtineret pro destinata concessione iuris beneficiarij in Parmam ac Placentiam; eum inducit vtentem duplici ratione ad Carolum illuc ciendum, quæ ambæ pro certo sumebant continuationem Mediolanensis ditionis penes eundem Carolum. Altera ex his erat, Vt ibi illas minori futuras Casari suspicioni ex propinquitate, minorique obstaculo recuperationi, vbi eam tentaret, si forent in potestate peculiaris Principis, quam Romani Pontificis. Ex quo patet, hunc hominem haud narratoris, sed fabulatoris agere partes. Eâ siquidem tempestate tam longè aberat, vt Mediolanum putaretur deperstiturum in Casaris dominatu, quam certum est, per eos dies Aurelianensem Ducem perrexisse acturum b Casari gratias de promissis sibi nuptiis cum fratris filia, & Mediolani fiduciaria possessione. Iuuenis autem mors, c quâ rerum ordo immutatus, incidit postea in subsecutum Septembrem. Et sanè mandatorum capitula Farnesio tradita, d quæ à me perfecta sunt, duo complectebantur: Ferre nimirum pecuniæ subsidium contra Turcam; & Casarem impellere, vt Synodo faueret, eidemque quodcumque Religionis negotium committeret. Inter hæc primæ magnitudinis errata connumerandum non est aliud quod admittit, supinum potius quam magnum; videlicet, tributum à Paulo impositum nouo Principi, Parmæ ac Placentiæ beneficiario nomine, fuisse octona annua scutorum millia; tamen nîmini ex Aula Romana compertum non sit, esse nouena scutorum millia. Nemo quidem est sapientum, qui quàm plura gesta non ignoret aliis apertissima; sed nemo prudentum, qui se irrisionibus exponat, dum gesta commemorat ignota sibi, & aliis apertissima. At relicto Suauis, ad locum regrediamur summo opere inuisum, hoc est Romam.

b Literæ Legatorum
30. Augusti
ad Beccatellum
ipsis à secretis Romanis missum.
c Literæ Legatorum ad Farnesium,
20. Septembris.
d Ad Farnesium missa post ipsius profectio-
nem, 17. Aprilis.

Quæ nomine Caesaris Andalottus Roma agitauit : & consilia Pontificis cum Legatis de Concilio. Parma & Placentia Petro Aloysio concessa.

Quæ Pontifici Andalottus proposuit, huiusmodi fuere : Per reliquos eius anni menses, * bello gerendo opportunos, videri Carolo, arma Protestantibus inferri non posse; sed suam operam in annum proximum offerre : eum tamen in eo ipso se iudicio ac voluntati Pontificis submittere. Hac admissâ morâ, cupere se interim, ne Synodus inchoaretur, aut, vbi ea morâ Pontifici non probaretur, duo postulare : Alterum, vt antequam aperiretur, Cæsar commonesceret, quò posset illicò Wormatiâ discedere, & molestis Lutheranorum querimoniis se subducere : alterum, vt abstinere eo tempore Synodus à dogmatum decisione, quæ dum hæreticos laceggeret, ad vltionem extimularer, sed tum generalibus quibusdam atque nouis disciplinæ legibus edendis se contineret.

2. Posse nihilominus contingere, vt Protestantes, etiamsi ea de illis haberetur ratio ad Concilij initia, furore perciti, in Catholicos debaccharentur : proinde opus esse, præsidium aliquod, si quid accideret, paratum habere. Quò eos lætaret, se à Pontifice poscere, vt per eum sibi fas esset in exitu Comitiorum ipsis colloquium & alium Conuentum indulgere, per hiemem habendum, in quo spondere se Pontifici, haud quidquam noxium permitturum Orthodoxæ Religionis ac Pontificiæ auctoritati. Opem quoque petiit à Pontifice ad percellendum statim Hermannum Archiepiscopum Coloniensem, qui multis ab hinc annis animum contumacem, ac Religionis contemptorem præ se ferebat; & in eo gradu si persisteret, maximum detrimentum allaturus fuisset.

3. Dum hæc refert Suauis, erga hæreticos suauissimus, præterit silentio præcipuum Hermannii delictum, hoc est, patefactam propensionem animi in Lutheranam doctrinam, * & non modò publicam illius permissionem in sua Diœcesi, sed etiam propagationem per varios à se delectos distributosque præcones. Præterea, perinde ille differit de Cæsaris in Hermannum animaduersione, ac si Carolus rem gessisset nullâ Pontificis & cuiusvis Ecclesiasticæ potestatis habita ratione. Postremò subdidit nomine Cæsaris Andalottus, Cum ineunte Vere arma essent mouenda, oportere condiciones interim stabilire.

* Literæ
Farnesij ad
Nuntium
Verallum,
19. Iulij
1545. com-
municatæ
Legatis.

* Vide Bel-
carium lib.
24. n. 26. &
Spondanum
ann. 1545.
n. 7.

1545.

Respondit Pontifex: Quantum ad se spectaret, belli apparatus præsto esse: sed ubi Cæsar prolationem necessariam duceret, ipsius iudicio rem committere, quippe tam inclyti prudentisquæ Imperatoris, quique rei momenta non auditu, sed visu metiebatur: Concilium amplius otiosi non posse sine dedecore, & Christianorum defensione. Quod si aperiretur, se, prout par erat, curaturum rem moderari gerendam, ut inde potius adiumentum, quam obstaculum Religionis commodo, belloque proposito experiretur. Sed de iis * ad Nuntium datæ literæ (quippe res huiusmodi præ Augusto intelligentem) ut Cæsari aperte demonstraret, haud licet Pontifici à consuetudine præteritarum Synodorum recedere, quæ semper à præcipuo capite initium duxerant, nimirum à declaratione doctrinæ; eamque planè potissimam esse causam, etiam in Diplomate propositam, huius Concilij celebrandi. De reliquo, esse futurum agendi ratione, quæ voto Cæsaris aptissima videretur.

* In Epistola citata.

Ad Catholicos tutandos adversus Lutheranorum impetum, si nullum validius præsidium in mentem venire, quam Cæsarem in Germaniâ commorationem, in aliqua urbium, quam ex loci propinquitate opportunam simul futuri belli apparatibus, simul Concilio ac Pontifici arbitraretur. Vbi verò Cæsar existimaret, sibi opus esse in Belgium contendere, Pontifex quod in se foret spopondisse rerum angustiis pro suis viribus haud defuturum.

De colloquio & Comitibus respondit, Sui muneris nihil esse quod probaret, sed solum ut Cæsarem cohortaretur ad ea servanda, quæ religiosissime promiserat de tuenda illibata veræ Fidei primæque Cathedræ dignitatē; quibus integris, ea Cæsar consilia caperet, quæ sibi potissimum expedire censeret.

Apud se quoque statutum ostendit Pontifex, procedere ad exponendum sacris Infulis Colonensem, tamquam hæresis manifestum, simulque in animo habere, facultatem interea Cæsari tribuere, ut ipsi liceret auctoritate Pontificiâ in illum animadvertere.

Ad faciendas fœderis conditiones paratum se ostendit: vnde ad eas celerius componendas, tabellarius extra ordinem ad Cæsarem missus.

Hæc omnia, ut memoravimus, ad Nuntium Verallum perscripta ac per eam opportunitatem aliud illi consilium communicavit Paulus; Sibi diu fixum in animo, pariterque in animo clausum, tandem dum spes non affulgeret illius aperiendi simul ac perficiendi citra litem & cum laude.

Videbatur illi, Concilium coactum in Austriacâ ditione, ac Germaniâ

maniae aditu, nimium patere violentiae seu illius præpotentis dominationis, seu illius tumultuantis Nationis. Illud ibi concesserat, non quidem ut per se bonum, sed ut minus ex duobus malis. Ex altera parte considerabat, ideo prospexisse Deum melioribus Ecclesiae temporibus, ut ipsius Vicarius ditionem propriam possideret, quod ei largiretur plenam illam agendi libertatem fidenciamque, quæ in alieno frui non liceret. Quapropter, si hæc integra, sui que iuris libertas Ecclesiae Capiti debebatur, non minus eadem opus erat uniuerso Ecclesiae Corpori simul coalito, ubi oporteret, ut in præsentia; doctrinas legesque sancire, aduersus quam Nationes ac Principes propriæ utilitatis gratiâ reclamarent. In eandem quoque sententiam accedebant Legati, * quibus videbatur, se degere tãquam specie Præsides, sed reuera subditi: semper enim si non iure, certè reipsa alteri subest, quisquis in aliena ditione commoratur. Quin verebantur, ne Præsules & Oratores, quæ incommoditate loci compulsi, quæ propensione Aultriacorum Principum, ac reliquorum Germanorum atque clientum, intima Germaniæ loca concorditer peterent, quod Legatos etiam rapi ab impetu necesse foret, ac postmodum in plagas incidere.

* Literæ ar-
canis notis
scriptæ a
Legatis ad
Favonium,
19. Iulij.
1545.

7 Ex altera parte, rerum ac temporis condiciones aliquam illis spem faciebant, posse absque ullius offensione traduci Concilium in vrbes Italicas, seu nulli Regum addictas, uti Ferrariam; seu etiam nulli ex propinquis Principibus, cuiusmodi erant in Ecclesiastica ditione, in quibus eiusdem omnino est sacra Potestas ac profana. Spes hæc rei, nemine reclamante conficiendæ, nitebatur tum iis qui Tridentum conuenerant, tum etiam Principibus. Qui conuenerant, hoc est Episcopi & Oratores, videbantur eam urbem fastidire, perterriti angustias domicilij, loci asperitatem, caliclementiam, soli sterilitatem. Cùm autem corporis incommoda diuturniora sunt, ægerimè tolerantur; quippe vitæ conseruationi per se aduersantia, multo que magis ab hominibus togatis, adeoque delicatioribus. Videbantur ij libenter in commodiorem sedem abitura, præsertim nondum inflammati rerum tractatione, mutuique altercationibus, quæ interdum homines adigunt, alios pietatis studio, alios a mulationis ardore, alios cupiditatis impetu, ad quaecumque corporis molestiam deuorandam.

8 Principes spem abiecerant, hæreticos per hanc Synodum recuperandos. Quod verò spectabat ad Catholicorum ipsis parentum quietem, haud illi dissiluri videbantur urbibus subiectis Pontifici, dum is cum Cæsare conueniret. Regi Galliæ gratius esse non poterat,

1545.

terat, in vrbe Aultriaca quàm Pontificia, siue minoris notæ Principi addicta Concilium cernere. Cæsar alienum se à quocunque Concilio id temporis ostendebat, præter vnum, quod imitaretur tormentum bellicum semper grauidum pilis, numquam explosum, adeoque quod terrorem incuteret, non vulnus infligeret. Atque in hæc sensa nuper cum Montano collocutus fuerat Orator Mendoza. ^a Aiebat enim: Quæ pertinent ad doctrinam, assatum esse librorum, ex quibus quid credendum constaret: quæ ad morum emendationem, cæfancienda Romæ à Pontifice cum Cæsar's voluntate coniuncto, non Tridenti ab Episcopis. Insinuabat, vbi Concilium aperiretur, clausum iri Cæsari fontem vberimum ex Crucisignatorum Priuilegiis, ex dimidiorum fructuum prouentu, aliisque pensionibus, quibus Synodus refragatura esset; vtpote ex Ecclesiasticis conflata, damnum ob ea vectigalia patientibus. Quod si per duos menses adhuc superfederet Pontifex, id maxime conduciturum Cæsari, quod plurima eliceret à Protestantibus parti Catholice opportuna. Hinc transgressus, aiebat; Se Cæsari variis rationibus ostendisse aduersa omnia, quæ vel Pontifici, vel sibi contigissent, remissa inter eos amicitia imputanda, ex languore mutua inter se concordia suborta. Quæ sensa mirum quantum dissideant ab illis quæ typis edidit Sandouallius in commemorata dissertatione, ab ipso Mendoza attributa, in qua Cæsari suaderetur, vt acerbè & per contemptum cum Paulo se gerat.

^b Hæc omnia extant in citatis Literis Legatorum ad Farnesium.

^c In Literis citat. Farnesij Cardinalis.

^d Literæ Farnesij ad Legatos, 11. & 30. Iulij, & 7. Aug. 1545.

^e Extant in libro Institutionum spectantium ad Conciliū in Archiu.

Vatic. 8. Augusti 1545.

^f Data sunt 13. Augusti 1545.

Ceruinus quoque subaudierat, Cæsarem assensurum potius Concilio Romam transferendo, quàm tunc inchoando. ^b Et Antistites meditantur publicam postulationem, vt vel Synodus inciperetur, vel à Pontifice liberarentur. Hæc omnia Paulum permouere, tum vt Verallum ^c iuberet sagaciter odorari, quoniam animo Cæsar translationem sibi propositam acciperet; tum vt vellet, à Legatis distictius explicari suam ipsorum sententiam prius ^d per literas, deinde per ipsam vocem Ludouici Beccatelli, quem & Pontifex illis à Secretis destinarat, & ipsi ad Pontificem ea de causa Romam legarunt.

Literarum ^e ac monitorum summa hæc fuit: In Concilio celebrandis duo esse spectanda: vt populis consuleretur, & Christianis Principibus satisfaceret. Hæc toties processisse coniuncta cum operis facilitate, & ^f euentuum felicitate, quoties in eo Principes alio non spectarant, quàm ad populorum vtilitatem, ac Dei gloriam. Nunc verò in alium statum res delapsas, vnde difficultas ac periculum oriebantur. Munus esse Pontificis, saluti magis populorum, quàm Principum cupiditati prospicere. Proinde par non esse, Orbem

Christiano fucum facere, Concilio dumtaxat ad spectaculum proposito, in gratiam Potentiorum: è contrario, illis inuitis fructuosam Synodum haberi non posse. In huiusmodi anfractibus Legati duo consilia proponebant.

11 Primum erat: Per nouum Diploma exoptatam morum restitutionem perficere, secundum postulata Nationum magis rationi consentanea, & reuerà ipsam exequi, ac deinde Concilium dimittere; cum iam cunctis exploratum esset, nihil illi prosequendo, quod in se erat, defuisse Pontificem. Alterum erat, sub conditione peragendi Concilij; quā posita dicebant: Vel haberi pro certo Cæsarem Synodo aliò transferendæ consensurum; & tunc illam Tridenti aperiendam, perfectisq; vnicâ Sessione caremoniis, relicto Tridento alibi continuandam, quò adeuntes Episcopi intelligerent, non ad speciem eò vocari, vt antea otium ipsis ominari videbatur: Aut certum erat, Cæsarem dissensurum; & tunc retinendam inchoandamq; Tridenti Synodum, pro eo ac Cæsari Germaniæque promissum fuerat; dummodò Germani abstinere à colloquiis & conuentibus de Religionis negotio in conspectu Concilij, ibidem postulantis ipsis coacti, opemque conferrent, vt eò citati Lutherani se sisterent: aliter iniquè succensuros Pontifici, si Tridento illud amoueret, ne Synodus adigeretur ad sua dedecora è propinquo spectanda: at nullo per ipsos obice allato continuandam esse Tridenti, & plurimis scientiâ prudentiâque præclaris viris muniendam, qui possent iis obistere, quos Principes delegassent, potius Aduocatorum studio priuata commoda promoturos, quam ludicum æquitate communi bono prospecturos.

12 Quod si de voluntate Cæsaris haud liqueret, censere se, ab iis quæ tunc rerum conditio ferebat, translationem cohonestandam: ea esse, Antistitum querelas, penuriam & caritatem annonæ ex modico messis prouentu, & ex negata aliunde ob eam causam tritici exportatione; rigorem imminentem Alpinae hiemis; conuentus & colloquia, ad res sacras agitandas in Germania proximè destinata, cunctis Patribus execrantibus; hæreticorum pertinaciam in eo Concilio oppugnando, Catholicorum torporem in confirmando; difficultatem sancientiæ emendationis tam procul à conspectu Pontificis; discrimina turbarum, quæ suboriri possent ex huiusmodi conuentu, nec Pontificis nec Cæsaris præsentiam reuerente.

13 Quartam demum fingeant hypothesim: Assensurum Cæsarem, vt in præsentia inchoaretur, sed moram postulare, vt Synodus tantisper saltem superfederet agitandorum dogmatum negotio, dum

Pars I.

R r r

Anti-

1545. Antistites ex Hispania, ceterisque longinquis Prouinciis frequentiores confluerent, ac dum ipse quaedam apud se statuta in Germania perficeret. Sed hoc ipsum etiam aiebant improbari sibi: quod enim aliud per hæc efficeret, quam deludere tandem speciosâ scelerum Patres ac fideles, quibus promissa fuerat per indictum Concilium Catholica doctrinæ confirmatio: Rebantur tamen, posse hoc honestè indulgeri per duplicem conditionem: alteram, Ne cunctatio longius protraheretur; alteram, Ne Cæsar ægrè ferret Synodum Romam transferri, ubi & Pontificis auctoritas posset arbitrari sui Sessionum interualla producere, & interim Patres exercere cum fructu in expendendis Fidei controuersis, morumque legibus deliberandis per cœtus peculiare.

Hisce publicis rei Christianæ curis intermiscuit Paulus priuata suæ familiæ utilitatem: quem equidem defendere haud contempsit à Suauis inculpationibus, quæ ne veritatem lædam, quæ ne eadem abrogem ceteris laudibus, quibus clarissimum aliqui Pontificem extuli: comprobationi siquidem hominis qui nihil improbat, nulla fides. Adiecit ille animum ad suam stirpem augendam dominatione Parmæ ac Placentiæ, nobilium urbium, à reliqua Ecclesiastica ditione seiunctarum, quas Iulius II. acquisierat, & Leo postea recuperauerat, ut iam narrauimus. Studuit Pontifex honorificâ specie rem obuoluere, perpensis in Senatu * & commendis compensationis, quæ inde sibi traheret Ecclesia, & oneribus, quibus id quod donabat premebatur: accepturam esse illius vix Nepam à Petro Aloysio, & Camerinum ab Octauio, vrbes in Ecclesiasticæ ditionis umbilico sitas, & amplioris eâ tempestate prouentus, quàm qui ex Parma ac Placentia capiebatur. Qua in re nequam mendax, ut non solum constat ex indubitata fide tabellarum Apostolicæ Camera, sed confirmatur ex narratione scripta nobis laudata Oratoris Soriani, ubi in supputatione Pontificiorum reddituum ex Parma & Placentia, deductis consuetis sumptibus, prouentus annuus octo millium scutorum, & non amplius, discrete ponitur. Neque id mirabitur, quicumque nouerit, ex quatuor urbibus florentissimæ ditionis Auenionensis tantum fructuum non decerpere quantum necessarios illi sumptus excedat; & in præsentia etiam non mediocri redditibus facta sit accessio ex Bononiensi ditione, quæ supra ducenta capitum millia connumerat, demptis impensis sex millia scutorum obuenire. Compertum ergo fuit per Pontificiæ Camera codices, ex hisce duabus urbibus, exæquarâ annuorum fructuum varietate, deuenisse septem millia aureorum scutorum, & trecenta.

* 12. & 19.
Augusti, ut
in Actis
Consistor.

trecenta trigintanovem, quæ *Cameralia* nuncupantur : at verò Camerinum ac Nepam decena millia & trecenta octogintatria contulisse. Addebatur tributum, pro clientela imponendum à Pontifice, nouem millium annuorum scutorum. Præterea connumerauit pericula, incommoda, sumptus perpetuos, quæ Apostolicæ Sedi afferebat tutela ditionis illius nouæ, litigiosæ, seiunctæ, ac semper infidiis petita; in quas vrbes sibi ius arrogabat, quicumque in Insubriam arrogabat. Aded vt sub vnico Pauli Pontificatu, tametsi bellis vacuo, repertum fuerit in suspectam illarum custodiam absumpta intra decennium ducenta scutorum millia.

15 Hæc omnia Paulus per publicos rationum libros prius enucleanda curauit apud Camera Tribunal; postea in Senatum distinctè referenda per Camerarium. Vnde cum ex his, tum ex metu à reuerentia profecto, qui cunctos ferè mortales coërcet, ne sententiæ, multoque magis voluntati supremi Principis aduersarentur, vbi apud conscientia suæ forum aliqua speciosa ratio rem excuset, maior Senatorum pars assensu est; non tamen aded promptè, vt cum primùm ea relata, spatium ad deliberandum non quæserit; & cum iterùm proposita sunt, post auditas quas diximus rationes, quidam apertè non repugnauerint. Comperio inter illius ætatis monumenta, constanter obstitisse Cardinalem de Cupis, Senatorum principem, ac Burgensem Cardinalem Hispanum; Bononiensem Cardinalem Gallum contradixisse per silentium precibus impetratum; Pisanum, Carpentem, Sadoletum oblocutos quidem, sed tandem Pontificis prudentia rem permisisse. Triuultium, Carafam, & Arminiacum à Senatu ea die abfuisse, & hoc pacto se extra noxam arbitratos.

16 Inficari planè non possumus, in eo Paulum aliquid indulgisse sanguinis illicio, cum pro se quisque satis intelligat, æstimationem Principatus dimetiendam non esse prouentibus, perinde ac agrorum æstimationem. At verò ex ea Pontificis imbecillitate ingens postea Pontificatui commodum elicit Deus: ea siquidem amplitudinis accessio in Octauij filium, per eos planè dies exortum, postea deuoluta, Alexandrum inquam Farnesium, viam ipsi patefecit ad consequendam ætate iuuenili supremam Catholicorum armorum administrationem; in quorum felicitate recuperauit confirmatq; sacro Pontificis Dominio tantum locorum in Inferiore, quam vocant, Germania, Belgio, & Gallia, vt præ illo penè in nihilum euanescat ea profanæ ditionis iactura. Alioqui verò Diuinâ prouidentia factum est, vt immoderatio illa hominis affectio in Vicario

Rrr 2

suo,

1545.

suo, multata conspiceretur acerbis molestiis, in eo planè genere, in quo infra muneris dignitatem animo suo fuerat obsecutus. Etenim concessa Petro Aloyio urbium possessio, causâ fuit, ut miserabilis illius eadem Paulus spectaret, ac Placentiam ab exterorum armis occupatâ; & insuper tam graues inter ipsum & nepotem Octavianum offensiones attulit, ut ad illum Parmâ spoliandum adductus fuerit.

At libet hîc demum animaduertere, quàm seuerum exerceat iudicium Orbis terrarum in Pontificium Principatum; & ad qualem integritatis necessitatem adigat illius possessores, præter frangam conscientiæ, frænum honoris.

Donauit Paulus duas illas vrbes, cum Ecclesiæ (haud inficiari) iustura, sed factâ illi prouentuum accessione sex penè partibus ampliore, * si connumerentur tam ordinarij & extraordinarij sumptus leuamentum, quàm compensatio minimè contemnenda ex accipitis Camerino ac Nepa. At è diuerso Carolus V. absque vlla compensatione Imperio Mediolanensem Principatum ademit, qui pretio Regnum exæquat, & tam ingenti auri copiâ, tantoque Germanici sanguinis profusione fuerat recuperatus, illumque filio concessit, cuius potentia multis ipsum partibus liberiores reddidit à Cæsarea clientela, quàm mediocris dominatio Farnesiorum à Pontificia. Et nihilominus quæ adducuntur pro Pontifice, reiciuntur, quæ pro Cæsare, excipiuntur: ita ut in Pauli gesta ferocior oblatare fama non desinat, in gesta Cæsaris ne vox quidem submurmure. Sed huc appositè recidit acuta Diui Augustini argumentatio, quæ creaturarum à Deo naturarum bonitatem demonstrat eâ planè ratione, quâ Manichæi malitiam arguebant, hoc est, ex malis quæ in ipsis deprehenduntur: nam qualitibus nomen malarum nequam tribueretur, nisi res cui insunt, & cui disconueniunt, boni foret; quantoque ea melior est, tantò quicumque natus, qui ipsam contaminet, turpior & videtur & est.

CAPUT XV.

Decreta VVormatiensis Conuentus. Aurelianensis obitus. Quæ Dandinus Nuntius, & Marchinus inter se egerint. Susceptum de aperienda Synodo consilium.

Cæsar intereâ ineunte Augusto Comitiorum decreta vulgavit, quo hæreticorum votis haud quidquam concessum, seu in illis subtrahendis à Tridentini Concilij potestate, seu in indulgenda ipsorum dogmatibus perpetua pace, seu in largienda indem-

* Reditus Parmæ ac Placentiæ erant septem millia trecenta triginta nouem scutorum; sumptus pro custodia, erat viginti millia; ex Canone pdebantur nouem milia. Fructus Camerini ac Nepe, decem millia & trecenta octoginta tria: quâ ratione subductâ, conficiunt triginta nouem millia trecenta octoginta tria.

indemnitate, ob erepta Ecclesiae bona etiam post recessum Ratisponensem; sed solum spondebat, colloquium ac conuentum hieme proximam Ratisponae iterum habenda, de rebus Fidei, ac reformandis moribus. Hoc Decreto Patres Tridentini vehementer commoti, quod amplissimam illam auctoritatem laederet, quam eorum plerique, rerum humanarum parum experientes, in animum induxerant, se reipsa pro iuris mensura fruituros, & uti solet multitudo in unum coacta, grandiora meditabatur. Eoque magis, quod ipsos lateret, quid auri sub eo Caesaris consilio lateret, quamvis deformi scoria illius indulgentiae contextum. Quod consilium fuisset Patribus patefactum, nisi consueuisset Pontifex literas peculiares haud ceteris communicandas perscribere, prout Suavis maluisset. At vel ipsi versperilionis oculi satis sunt discernendo, an id tanto negotio conduxisset. Legati arcanorum consilij feruentiorum querimonias comprimebant, animorumque despondentium tristitiam leuabant, generatim adnisi, de recta Caesaris mente securos eos redere, ac spe felicitis exitus animare.

2 Romae Orator Vega Decretum editum à Caesare apud Pontificem excusarat iisdem rationibus, quas Andalottus iam adduxerat, ut edendum excusaret; sed simul petierat, ut clausum adhuc Concilium sileret per integrum Septembrem; postea verò abstineret à sanctionibus Fidei, solamque disciplinam emendandam curaret. Tum verò opportunitatem Pontifex nactus, consilium translationis proposuit. Cum autem negaret Vega, se ad id quidquam in mandatis habere, Nuntium, qui ea de re cum Caesare ageret, mittendum duxit. Itaque Dandinum elegit, Episcopum Casertanum, qui doloris officia ob extinctum Hispaniae Principem praese gereret, sed in sinu hoc de Concilio negotium clauderet. At profectionem Dandini aliquantulum morbi causam retardatam, prauevit Marchinus, qui Caesari à Secretis erat, Romam missus ob Caesaris rem agendam. Verum Carolus propositum sibi consilium illico reiecit, veritus Germanorum indignationem; cum, si consentiret, & promissis suis aduersaretur, & Comitiorum Decretis. Quare hinc & illinc coarctatus vel ad transferendam, vel ad inchoandam Synodum, gnarusque, si secundum eligeret, satisfacturum se vniuersis Catholicis, tamen ob quaedam sua peculiaria consilia res sibi displiceret, noluit inuidiam publicam recusando sustinere: quin per legitimam testificationem à fisci Procuratore scripto editam coram Nuntio assensus est: deditque negotium Oratori suo Mendozæ, ut Venetiis, ubi degebat, Tridentum reuerteretur, quod palam fieret, 10. Octobr.

a Literæ Legatorum ad Verallum, 7. Septembris 1545.

b Literæ Veralli & Dandini ad Legatos, 10. & 30. Octobris 1545. in Commentariis Ceruinorum.
c Literæ Legatorum ad Farnesium, 19. & 24. Octobris, & Dandini ad Ceruinum, 10. Octobr.

1545.

ret, se per suos administratos haud deesse Concilio. Pontifex se de-
positâ transferendi, ut habebat in votis, Concilij, sed simul sol-
tus obligatione, quam ægrè ferebat, supersedendi, decreuit ad illa
initia adeò à Patribus efflagitata, adeò à fidelibus expetita progre-
di: neque cum Cæsare dissimulauit, haud sibi licere dogmatum las-
siones protrahere. Quin, ut paulò antè commemorauimus, impo-
suerat prius Verallo Nuntio, ut id apertissimè denuntiaret.

At Suauis, cuius notitia de his euentis, literarum Montani mo-
moratum volumen non egreditur, cerebri sui commenta sensu
iis quæ ibi non apponuntur: quod ita confidenter præstat, ac si
non tam scripta legerit, quàm gesta viderit. Quare admirabili
ducia percenset varia consilia, quæ Paulus III. animo reuoluens,
perinde atque illius genius Socraticus ipse extitisset, qui intus depi-
ret, eumque regeret. Atque in hoc etiam ipsi liber ab Ecclesiâ dis-
crepare, quæ de latentibus in animo non iudicat. Ego verò historici
partes prosequar, non arioli.

Duorum funera per id tempus contingere, quæ non mediocrem
solicitudinem Pontifici ac Præfibus incusserunt, ne quid grauius
turbaretur. Prius Alberti Cardinalis Moguntini, qui Fidei prin-
cipium columen in Germania meritò habebatur, tum magnitudinis
dignitatis, quippe Septemuirum Princeps, tum Brandenburgicæ
familie potentia, quæ Germanicarum nulli concedit, si demas Aus-
triacam; tum denique sincero Religionis studio, quod ille, tam-
etsi quandoque timidè, semper tamen constanter exercuit. Quo
per ætatem postremam, b deferuescente sanguine, Religionis animam
in eo reuerberat. Casus hic molestiam æquè attulit ex tanti cap-
tis iactura, ac anxietatem ex incerta successoris electione; de qua
non nisi grauius timendum erat, ut quæ ab incerto effrænatoque
vrnæ arbitrio pendebat, & inter Nationem adeò vel in Ecclesiis
corruptam habenda erat. Quapropter pro mensione pondus
ac periculi impena opera, ut Canonici eum promouerent, cum
virtus extincti desiderium sedaret.

Grauiores turbas minitabatur alterius obitus, c Aurelianensis
mirum Ducis, qui dum iter faceret vnà cum parente, & in hospiti-
um diuerteret, cuius in quibusdam lectis homines peste correpti
decubuerant, noluit, quamuis admonitus, sibi cauere, ne illorum
puluillos per iuuenilem lusum cum suis domesticis contrectaret:
d quod non modò mortem illi attulit, sed propè fuit, ut Regem
ipsum ac fratrem natu maiorem absumeret, qui sanguinis adu-
s violentiâ, amantiùs quàm cautiùs cum eo post contractam tabem
egit.

a Ex Literis
Legatorum
ad Farne-
sium, 10. O-
ctobr. 1545.

b Ex Literis
Contareni
Ratisponæ
Legati ad
Farnesium,

c Literæ
Farnesij ad
Legatos,
25. Septem-
bris 1545.
d Literæ
Gallici Nun-
tij ad Farne-
sium Ambia-
no, 18. Se-
ptembris
1545.

egere. Haud immeritò verebantur, ne ille mortis ictus cum vita Principis nexum pacis Christianis populis refecaret. Idcirco Pontifex per celerrimum cursorem, qui Episcopum Casertanum adiret prius quàm ille Cæsaris Aulam attingeret, impensissimè ipsi mandauit, curaret, vt nexus ille iam relaxatus, nouâ aliquâ inter duos Principes affinitate restringeretur: idemque imposuit Hieronymo à Corregio, ad Regem missio, mœroris sui nuntio. ^a Noluit tamen Synodo moras dare, quin, vt omnibus pateret se ne momentum quidem temporis morari initia Concilij post solutas sibi manus, statuit in Senatu 6. Nouembris, inchoandum Concilium 13. Decembris, quo die recurrebat tertia Dominica anniuersaria Christi Aduentus memoria. Ea potius quàm prima selecta, tum quò plus temporis quibusdam Episcopis suppeteret, qui denuntiationi fidem abrogantes, profectionem protrahebant; tum quòd ea Dominica ex prima voce, à qua Missæ sacrificium ducit initium, à gaudio nuncupatur; perinde ac ob similem rationem quarta solennis Ieiunii Dominica Concilij primordiis destinabatur in Diplomate ipsum indicente, quod à lætitia nominaretur. Ea de re peculiare Diploma confectum, ^b quod Legati postulauerant ^c vt in Actis reponeretur, cum ad rei dignitatem, tum ad testificandum, nec priorem moram ipsis vitio verti posse, nec inchoationem casu tunc fieri. Decretum quoque, vt ^d Episcopis Germaniæ, ne ipsi gregem suum obfidentibus lupis defererent, indulgeretur per Procuratores interesset. At quoniam dispar ratio, quantumuis conspicua, ægrè suaderetur, qui per eam aliis posthabentur; iniunctum Legatis, vt quantum liceret, priuilegij vulgationem protraherent, cum prænosceretur, ceteros, qui exemplum huiusmodi adducturi fuissent vt cum ipsis pariter ageretur, facilius sibi moderaturos, vbi iam adessent, quàm coactum iri si adhuc abessent: operi siquidem, siue naturæ sit, siue artis, minus virium infumendum est vt conseruetur, quàm vt efficiatur.

CAPVT XVI.

Mandata Legatis tradita ex inchoationis occasione. Difficultas in Gallis retinendis.

Perscriptum Legatis, breuè ^e nouum Senatorum delectum à Pontifice habendum, vt effectum est, cum in Principum gratiam, ac præcipuè Cæsaris, selecto Episcopo Giennensi, Tridenti tunc commorante, de quo prius posthabito tam acerbè conquestus

1545.

a Literæ Farnesij ad Legatos, 7. Septembris 1545.

b 4. Decembris 1545. de quo in Literis Farnesij ad Legatos, 7. Decembris citatis, in aliis 16. signatis.
c Literæ Legatorum ad Farnesium, 29. Nouembris, & 2. Decembris 1545.
d Literæ Farnesij ad Legatos, vltimæ Nouembris.

e Literæ Farnesij, 3. Octobris.

1545.

a Literæ Legatorum ad Bernardinum Masceium à Secretis Pontifici, 19. Decembris, 1545.
b Literæ Farnesij ad Legatos, ult. die anni 1545.
c In citatis iam Literis.
d Literæ ad Farnesium, 14. Decembris, post die aperti Concilij.

questus Carolus, vt memorauimus; * tum ad abolendam populo-
rum persuasionem Pontificiæ auctoritati parum decoram, nimirum,
haud licere Pontifici existente Concilio Purpuras impertiri.

^b Detractum est Episcopis, qui Concilio adessent, Decimarum
onus, plenusque Ecclesiarum fructus iisdem concessus.

Mandata præterea ^c Legatis missa ad ea quæ percontabantur ^d,
Religionis articulos ante cetera esse agitandos, tametsi alij qui-
cumque oppositum flagitarent.

In illis non auctores, sed sententias damnandas: id autem tum
vt breuitati consuleretur, amputatis iudiciorum ritibus factorum-
que probationibus; tum quò mitius in eo ageretur, relicta lingui-
lis adeundi ac se purgandi facultate.

Proscribendas non solum magis generales, sed peculiare etiam
positiones, quæ per ora tunc & per scripta volitabant, & quibus
nouæ hæreses nitebantur.

De reformandis moribus nec ante dogmata, neque simul cum
ipsis agendum, quippe de minùs præcipua & secundaria illius Syno-
di causa. Id verò per eam circumspectionem curandum, vt nec
illa subterfugi viderentur, nec ad finem detrudi: quin præmone-
rent Legati, manum ipsis disciplinæ legibus admoendam, vbi
Concilium in suo potissimo argumento fuisset progressum.

Audienda libenter, quæ obiectabantur aduersum Aulam Romæ
nam, & Patrum Nationumque consilia; non quòd illis à Synodo
prospiciendum, sed quòd distinctius iisdem Pontifici innotescen-
tibus, aptius quoque consuli ab eo possit, vt apud se statuerat.

Literis, ceterisque commentariis, Concilij nomine conscriben-
dis, præfigendum trium Legatorum tamquam Præsidium nomen,
ac Pontificis, quippe cuius ipsi personam gerebant; adeò vt non
modò conuocati Concilij auctor appareret, sed coacti Caput ac Re-
ctor: cuncta verò scripta trigemino Legatorum sigillo, vel saltem
primi firmarentur. Vbi contraria non superuenirent mandata, res
Concilij celeriter perficiendas, vt suum esset tempori pretium, &
arcerentur obreptationes, quibus tarditas impeteretur.

Facultatem ipsis tribui Indulgentias aliquas largiendi, damno-
dò Synodi nomine haud concederentur, vt ad quam huiusmodi
concessio minimè pertinebat.

Videbitur fortasse cuiuspiam, in his mandatis interlucere nimium
quædam Pontificis politica cura in seruanda confirmandaque sua
supra Concilium prærogatiua. At vulgariū est, ex ambiguitate
vorum in peruersam rerum intelligentiam prolabi; vnde pleraque
sophi-

sophismatum ortum habent, quod * Philosophus adnotat. Hinc fit, ut in hac voce *Politica*, haud satis intelligant, quid intersit inter Politicam sinceram, sapientibusque probatam, quæ moralium virtutum principem locum tenet, cum ipsa bono publico studeat, bonorum omnium præstantissimo; & Politicam adulterinam, sic appellatam sermocinantium abusu, quæ scelestissima est inter vitia, utpote quæ illi bonorum nobilissimo aduersetur: cum ea populorum regimen solâ vtilitate peculiaris vnius capitis metiatur, eosque miseriâ premat, quod in ipsum bona redundant, cuiusmodi est Turcicæ dominationis politica.

Huius detestandæ Politicæ vitio laborarent Pontifices, vbi iura Pontificatus sibi à Christo tradita ad sui gregis vtilitatem, ab ipsis negligenter, quod vel amplitudinem vel quietem suis priuatis familiis compararent. Peccarent pariter, vbi ex ambitione maioris exercendæ potestatis, ad se conuerterent per auctoritatis abusum eam iurisdictionem, quæ peculiaribus Episcopis deberetur, & operæpretium est ut in ipsis persistat, ne Christiani cogantur Romam adire cuiusvis rei vel mediocris causâ, cum præterea quædam sint, quæ melius iudicentur ab homine ea inspectante oculis, in eadem perpaucæ solû intentis, quàm ab audiente auribus, in immensam aliarum curarum varietatem distractis. E diuerso intrepidè vigilant, terque tueri supremum Pontificæ potestatis fastigium, est enim uerò id quod supra cetera commendabile peragi possit à Politica præstantissima. Nullius enim populi commune bonum laudabilius promouetur, quàm populi Deo maxime dilecti, Deoque fidelis. Nihil verò magis illi conducit, ut etiam cuius alij populorum, quàm optima regiminis forma. Cum itaque optima inter Christianos Ecclesiasticæ gubernationis forma sit Monarchia, ut alibi à nobis demonstratum, * nulla procuratio post Diuini cultus propagationem dignior, Religionisque studiosior in Pontifice habenda est, quàm huius Monarchiæ illæsa conseruatio: quæ tandem maiorem sibi spinarum segetem ex labore & contentionibus parit, molestiorumque hereditatem formidabilis maleuolentiæ ipsius confanguineis, quàm voluptatis fructum ex aliqua auctoritatis prærogatiua, per angustum senilis ætatis spatium, quo exacto, eadem prærogatiua relinquenda est alteri, sæpe sui suorumque minus beneuolo. Proculdubio huic sacro Principatui non aliunde grauius imminet periculum, quàm ab ambitione corrupti Concilij, tamquam ab aduersario, in quo armorum tria genera ad ipsius robur coalescerent; Potentia virium, ex auctoritate ac multitudine conspirantium; Speciosus

Pars I.

Sff

1545.
* In Elen-
chorum in-
tio.

* In Cōcio-
ne Aleandri
ad V Vor-
matiensem
Conuentum,
in lib. 4.

1545.

ciosus iuris obtentus, ex colore per quorundam doctorum opinionem inducto; & Popularis fama, ex ambigua potestatis vocabulo, quam Concilia verè obtinent supra Pontifices in iis euentibus quibus quicumque supremus Princeps subdatur oportet mutationi plurimorum; vbi videlicet aut dubitatur cuiusnam è minor Principatus iure in sit; aut ex grauissimi delicti causa (quod in hoc Principe sola hæresis est) de ipsius abdicatione agitur. Quapropter quemadmodum Pontifices persanctè agent, si legitimorum Conciliorum consilia legesque custodierint, cum ea Concilia sint supremus illorum Senatus, cuius operâ ex Apostolorum institutis videntur in difficillimis Ecclesiæ causis; ita haud minùs sanctè curam impendent in munienda Cathedra sibi credita tuendaque ab omni iniuria ac detrimento, quod arrogantia inconciliati Concilij moliri posset.

^a Duæ Legatorum Epistolæ ad Farnesium, 16. Nouembris, & vltimo die.

Redeamus in semitam. Dum cuiusvis Nationis Antistites perfundebantur gaudio, ^a quod non remota amplius, nec ambigua, sed sola spes, sed certa ac ferè præsentia oculis vsurparent primatum Concilij, vbi ceu Ecclesiæ arbitri essent confessuri, quidam ex eo comminum genere, qui intimæ prudentiæ ducunt, semper aliorum dubijs argumentisque propositis abrogare fidem, semperque fraudem operari, constanter putabant, hæc de compacto simulata. Minutius Cæsaris rei veritate compertâ admirationem potius quam lætitiâ concipiebant: etenim Cæsar, cui apertio Synodi opportuna non erat, idcirco solum tam liberaliter consenserat, quod sperauerat simul publicam inuidiam, simul etiam illud incommodum sibi extirpandum; quippe qui inducere suum in animum non poterat, Pontificem præterquam violenter adductum iri ad constituendum Tribunal, à quo dumtaxat æmulationem timere poterat Ecclesiæ suæ potestati.

^b Literæ Legatorum ad Farnesium, 26. Nouembris.
^c Literæ vtriusque Nuntij Antuerpiæ, 1. Decembris 1545.

Sed res accidit, quæ nouam sollicitudinem attulit. Antistites Gallicæ mandato Regis reuocati, cum eorum absentia suis ab Ecclesiâ infructuosa videretur, nec Synodus propinqua præ se ferret iudicia, se ab otio vmbraque pròdituram. Obstitere Legati pro vobus horum abscessui, ostendentes, ex conditionum mutatione non solum ipsis permitti, sed eos compelli ad interpretandam Regis voluntatem in eo pariter commutatam. At nihil valebat apud homines, qui cuncta sibi minùs tuta censebant, ^b quàm obsequium præbere. Hispani pro aduersâ vtriusque gentis indole, Legatos vigebant, alienis stimulis nequaquam indigos, vt secessionem reuocarent. Granuellanus vbi rem nouit, ^c quod eam apud duos Nuntios dante-

naret, tamquam discordem iis, quæ Franciscus Rex in sanctionibus pacis sponponderat, pacificationem ipsam protulit, ubi Cæsarem Rex deuinxerat, ut huiusmodi Concilio consentiret: non animaduertens per eum æstum, id ipsum repugnare Cæsaris assertis in Conuentu, cum ad id adductum Regem suis officiis professus fuerat.

Post multa solerter à Legatis peracta, minasque intentatas, se ad legitimum interdictum progressuros ex diplomate Pontificio, per arctissimum obedientiæ vinculum eos ibi retinente; postremo ex tribus Gallis Episcopis, qui Tridenti aderant, ipsorum antesignanus Rhemensis inde discessit; Aquensis ibidem perstitit; Agdensis verò Tridento exiit, reditu in Galliam simulato, donec per missum ad id tabellarium de Regis mente fieret certior post compertam apertendi Concilij veritatem. Rex vtriusque consilium haud inde abeundi comprobauit. Hic nuntius, antecedente inchoationis die perlatus, cunctos sinceriori lætitiâ perfudit ad eam celebritatem in eundam, in qua concursus honestissimus nobilis, piæ, ac literatæ Nationis desiderandus non erat. Nimirum videtur quædam naturæ præsumptio, cum initium rei quasi fons totius exultat, ex bona seu praua initij conditione futuram operis integri prosperitatem seu infelicitatem, mortales ominari; æquè ac fontis ingenio, riui ingenium responderet.

CAPVT XVII.

*Apertio Concilij. Et quàm plurima in hac narratione
Suauis errata.*

IN huius inchoationis historia Suauis eo planè infausto omine, de quo dictum modò, tam sæpè labitur, etiam ubi nullus ipsi ad assequendum propositum ex lapsu fructus, ut in Suauis fateri necesse sit parem notitiæ inopiam, & animositatis affluentiam, ac summam commentariorum egestatem, dum res sibi latentes enarrat. Adeoque Latinus eius interpret aliqui ipsius errata correxit, alia mitigauit, nonnulla præterit; maluitque minùs esse in interpretatione fidelis, quò auctorem minùs patefaceret in narratione infidelem. Quare cum vnius contradictionis confutatio sit alterius affirmatio, mihi, ut veram facti narrationem contexam, satis erit, quodammodò recensere ac refellere illius errata.

2 Initium ab eo ducamus quod ordine primum, tametsi pondere minimum. Ait, Mandatum aperiendæ Synodi 13. Decembris, fuisse prius Vaticanis Patribus communicatum, eorumque sententiis

Stt 2 stabi

1545.

* Dato 25.
Nouembriis
1545.

1545.

stabilitum, ac postea scriptum ad Legatos à Farnesio Cardine Octobris postremo die. Mihi verò, qui Vaticani Senatus acta petigi, & commemoratam ab illo epistolam, testari licet, primo nullum in ea de hac re verbum; solum ibi affirmari, Pontificem in fixum hære, ut ante festa Natalitia inchoatio celebraretur: hoc cundò, certum illum diem à Purpuratis Patribus decretum esse diem sextum Nouembris; fuisse verò ad Legatos scriptum post die illius diei.

Addit: Cùm apertionis Diploma peruenisset Tridentum 11. Decembris, postea die indictum populo ieiunium, habendum eà ipsà die, quæ destinata solennitate præcedebat. Cùm fuisset ignauia, ad indicendum ieiunium eundem diem expectatum, quo indictum ieiunium agendum erat; nisi forte diuinitus innotuisset, eo die ante promulgationem ieiunij neminem comesturum fuisse, neque plus quàm semel, neque cibos ieiunio discrepantes. Præscripta igitur ieiunio dies 12. promulgata fuit pridie illius diei, hoc est vndecimo, quo Diploma delatum: atque insuper additæ ieiunio publicæ supplicationes ac preces, ad implorandam Diuini Spiritus opem.

Narrat, in generali cœtu habito pridie quàm Concilium perficeret, postulauisse Asturiensem Antistitem, ut eo die legationis Diploma recitaretur: at Legatum Ceruinum, veritum ne si vulgaretur facultas, restrictionibus subiaceret, respondisse, in Concilio vnum corpus ex omnibus constare; proinde si Legatorum potestas erat in medium proferenda, singulorum etiam Episcoporum proferendam potestatem, diploma videlicet, per quod legationis suæ quisque Ecclesiæ præficitur à Sede Apostolica; eamque rem in iis qui aderant, & qui aduenirent, immensum tempus absumentam. Atque ita postulato satisfactum, legationis dignitate recepta, quæ in eo sita erat, quodd nullis limitibus finiretur.

Proh quanta errorum colluies! Qui hoc proposuit, non Asturiensis Antistes, sed Giennensis erat. Haud ille petiit, ut eo die perficeret, sed inter inchoationis solennia. Postulatio haud omnino reiecta; sed ex parte, ut narrabitur, approbata, designato ad solenniter recitanda Diplomata tam legationis, quàm indictæ Synodi, Episcopo Feltrienti. Res itaque sic peracta. Cùm petiisset memoratus Antistes, ut die postero legerentur Diplomata ac literæ Pontificiæ, quò Synodi ac Legatorum auctoritas firmaretur, ab his responsum, rem plerisque comprobantibus, Satis esse Diploma recitatum, quo Purpuratis illis Patribus imponebatur tamquam Legationis.

* Hoc totum quod sequitur, existat in Diario Massarelli, qui fuit à Secretis Concilio, & in Actis in Alia arce asseruatis.

gatis, ut præstituto die Concilium inchoarent: & cum in eam sententiam cœtus iam propenderet, Legati quò superuacaneas alterationes præciderent, subdidere, Id aduersus postulatam se dixisse, propterea quòd legationis literæ ac Diplomata Concilium indigentia numero ac prolixitate plus temporis postulabant, quam per functiones crastinæ solennitatis liceret commodè perlegi: sed quòd aliorum voto fieret satis, legendum videri Diploma postremum conuocationis Tridentum, & literas legationis. Quod & decretum, & postea peractum.

Quod attinet ad occultandas facultates: profectò tam imperitum quis suauem existimet, qui ignoraret, opus non esse, huiusmodi thesaurum in vnicam quasi gemmam planeque indiuiduam contrahi, sed consueuisse potius in plures parti nummos, quorum quilibet, ut vsus postulat, expendatur, aliis in arca reconditis.

Pergit dicere: Eodem solennitatis die decimatertiâ, postquam Antistes Bituntinus eloquentem orationem habuit, lectam fuisse Legatorum iussu prolixam cohortationem; postea Pontificis Diplomata, ac mandatum Cæsaris recitata; ac denique cunctis in genua prouolutis, à Montano primo Præside precationem ex Ecclesiæ ritu prolatam. Cuncta è diuerso peracta. Precatio à Legato non sub finem, sed sub initium functionis recitata ex rituum præscripto, & pro more antecedentium Conciliorum Constantiensis ac Basileensis. Prolixa cohortatio, Patribus Legatorum nomine perlecta, ac deinde typis data, de qua Suauis, ad eum diem non spectat, sed ad septimum subsequenti Ianuarij, quo prima Sessio celebrata. Altera admonitio eo die habita, non prolixam, sed breuissimam, non ab aliis lecta, sed dicta memoriter à Montano Legato.

Hucusque tamen noster narrator rerum notitiâ destitutus labitur. Aliud iam peccat ratiocinationis vitio, dum narrat, post memoratam cohortationem publicè perlecta Diplomata. Quanam ordinis peruersio fuisset, si Purpurati Patres prius Episcopos admonissent pro Legatorum potestate, postea verò Legatorum potestatem comprobassent?

Refert, eo die inchoationis Diploma recitatum. Id eo die minime peractum, uti statuerant, sed posteriore Sessione. Quod, ni fallor, Legatorum studio effectum, cupientium Romæ in eo Diplomate voces eradi, quibus videbantur aperire ac profequi Synodum ex formula quæ fuerat indictum. Nam eodem Diplomate Procuratores Antistitem haud exclusi, ut postmodum Pontifex per subsequetas literas imperauerat: proinde videbatur ipsis, per eam particulam

Sif. 3. conten-

* Literæ Legationis ad Farnesium, 14. Decembris 1545.

1545.

contentionibus aditum patefieri, quasi prior prohibitio reuocata per hæc fuerit, & cuncta in pristinum restituta. Idcirco Montanus, qui in confesso ante inceptionem habito Diploma recitauit, eas voces omisit, quæ non ita facile potuissent præteriri in lectione solenni, per aliorum oculos ac linguas habenda. At Romæ dubitatio tenuis existimata, nec admissa mutatio. Quare accepto responso, Legati in prima Sessione Diploma perlegendum curarunt.

Inde per occasionem narrandi, Oratorem Mendozam Venetius morbo detentum excusasse absentiam suam, iterumque protulisse mandatum Cæsaris per Alphonsum Sorillam, quo à Secretis utebatur; Suauis ineptum responsum Legatis imponit: nimirum, Accipere se quidem excusationem absentiae, sed quod spectaret ad mandatum, se potuisse persistere in redditis, cum primum exhibitum fuit, à se responsionibus: nihilominus placere sibi, amplioris reuerentiae gratia, iterum illud excipere atque expendere, quò postmodum responsa redderent.

Neque verum id fuit, neque ad rem fuisset. Ac primò quidem, quinam maiori reuerentiae verti poterat mandatum iterum expendere, nouamque responsionem dare, quam inherere iam redditæ, nisi prius irreuerenter fuisset responsum? Præterea, si cum aliis mandatum productum, vnicus Tridenti Antistes aderat, ideoque Synodus non existerat; quo pacto Synodus, quam alloquebatur Sorilla, & cuius nomine Præsides respondebant, poterat responsionem comprobare, non modò numquam ab ipsa Synodo redditam, sed reddendam scripto, numquam ab eadem viso? Quamquam autem ex epistola Legatorum ad Farnesium, properanter & per compendium scripta postridie, in qua quod animò meditantur significabant, potuisset Suauis argumentum ducere ad hoc sibi persuadendum; reuera tamen à Legatis accuratius responsum, ut constat ex Actis, * quæ non semper in margine notabo, ut reliqua monumenta: siquidem hîc semel vniuersè profiteor, ibi à me fuisse comperta, quæ de rebus ad ea spectantibus proferam. A Legatis itaque responsum est: Quod ad ipsos spectabat, pristinam à se responsa

* Acta Concilij, ære Pauli III. Tridenti habiti, de quibus hic loquimur, alia sunt authentica, seruata in Arce S. Angeli prius citata,

è quibus trahuntur quàm plurima huius historiæ: alia priuatim scripta ab eodem Massarello, à Secreto Concilio, in quibus multa extant peculiaria, quæ exarare in Cortibus operæpretium non fuit, & vi in Actis publicis extarent. Et hæc apud Ludouicos seruantur: vtrique diligenter ab auctore lustrata, & deo eorum auctoritate fundauit, ex quâ narrabit de cunctis Actis Synodalibus. Volumen quod est in Arce S. Angeli, continet quæ gesta sunt ordine suo vsque ad octauam Sessionem, translationemque Bononiam. Sed præterea hæc eadem copiosius referuntur in duobus aliis voluminibus, etiam authenticis, & in Arce S. Angeli seruatis, in quibus sunt dicta Patrum in Congregationibus. Alterum continet, quæ euenere à tempore quo indictum est Mantuæ, vsque ad integram Sessionem quintam Tridenti: alterum, quicquid postea Tridenti actum ante translationem.

sponsionem iterari: quod verò ad Concilium, expensum iri ex Oratoris postulato mandatum, secuturumque responsum. 1545.

8 Minutè describit Suavis illius celebritatis caeremonias, quò se nauiter edoctum venditet: sed aduersus quàm affectat, illi contingit, cum in his sæpius hallucinetur, seque perperam edoctum prodatur. Exemplum sit. In Euangelij narratione ibi à Diacono decantati, ait desumptam ex S. Matthæo, per ea verba: *Si peccauerit in te frater tuus, corrige inter te & ipsum solum.* Sed verè decantatum est Euangelium S. Lucæ, vbi septuagintaduo Discipuli à Christo eliguntur.

Exputet apud se Lector, an tanta erratorum congeries in tam modica narratione permittat in Suauis, non inquam auctoritatem, sed ne nomen quidem Historici.

Nec ad eam tuendam quidquam prodest, eà errata, quippe quæ nihil conferunt causæ suæ, censenda esse non ex fraude mala compacta, sed à falsis rumoribus profecta: nam Historiæ nomen docent sapientes deduci à voce *ἱστορίαν*, quæ apud Græcos significat hominem scientem, scientiæ verò e regione opponitur inscientia & error.

* Gerardus
Vossius in
Etymologi-
co Latino.

Reiectis Suauianis mendis per contrariam narrationem, parum superest exponendum de ritibus huiusmodi celebritatis. Legati vnâ cum Patribus, amicti prius in Templo Augustissimæ Triadi sacro Pontificalibus vestibus, Hymnoque ibidem decantato ad opem Diuini Spiritus implorandam, agmine composito processere. Præibant Regularium Ordines: succedebant Canonici, ac reliqui Ecclesiæ mancipati; post illos Episcopi, ac demum Legati, quos Regis Romanorum Oratores subsequiebantur. Hoc ordine ad principem Eadem sancto Vigilio dicatam perrexere. Ibi Sacris solenniter operatus est Legatorum Primus, ac deinde Pontificis nomine singulis adstantibus plenam Indulgentiam clargitus, imperatis de more precibus, quibus pacem atque concordiam Ecclesiæ à Deo poscerent. Tum Latine perorauit Cornelius Mussus, Placentinus, e Franciscana familia, Episcopus Bituntinus: postea Legatus varias preces persoluit ex rituum libello, & vniuerso Concilio ter benè apprecatus est: dein Cælitum nomina inuocata, & cetera quæ memorauimus peracta. Post hæc Patres confedere, ac rogati à primo Præsede, An ipsis placeret Concilium legitime inchoatum pronuntiari. Ac rursus: An placeret, vt spectatis occupationibus ex proximis Natalitiis feriis, prima Sessio postridie Epiphaniæ celebraretur, singuli vtrique interrogationi respondere per verbum consuetum, *Placet.* Tunc Hercules Seuerolus, Concilij promotor, petiit

1545. petiit vt ea publicè tabulis committerentur. Postremò, Hymnus SS. Augustino & Ambrosio adscriptus, ad agendas Deo grates decantatus. Quibus peractis, ornatu Pontificali deposito, resumptis quæ vestibus consuetis, Legati suas in aedes regressi sunt, cunctis Patribus comitantibus, & Cruce præcedente. Interfuerunt huic solenniis, præter tres Legatos, Cardinalis Tridentinus, quatuor Archiepiscopi, viginti Episcopi, quinque Religiosorum Ordinum summi Præsides, Sebastianus Priglimus, Romanæ Rotæ Duodecimarius, & Ferdinandi Regis Oratores.

CAPVT XVIII.

Expenduntur quæ Suauis obiicit habitæ à Musso Orationi.

BIs paulò antè Suauis de Musso Episcopo Bituntino locutus, affirmat illum quidem Oratorem fuisse suæ ætatis eloquentissimum, & perorasse ad inchoationem Synodi summæ eloquentiâ: sed post enarratæ functionis solennia subdit, in Germania curiosius expectatum, quid per eam primam celebritatem actum esset; & continuò ex Tridentinis literis ibi simul vulgatas fuisse Legatorum cohortationem, Mussi quæ concionem, quarum ipse summam refert: ac subiicit: *Hæc Christiana, modesta, & digna Cardinalibus habitæ est; sed de Episcopi concione longè diuersum fuit hominum iudicium.* Dicit, *A cunctis appositam illi notam vanitatis & affectatæ facundie: collatasq; inter se à viris rerum peritis, alteram vt sententiam piam, alteram vt impiam; duo inter se repugnantia in Legatorum & Episcopi sermone.* Deinde verò singulatim recenset, quæ obiecta fuerint Bituntini concioni: ac tacite quidem; sed apertè ea completur tamquam suæ mentis prolem vel à se progenitam, vel adoptatam, certè non legitimam.

Instituto meo satis esset laus, quam vel inuitus tribuit Legatorum admonitioni, qui Pontificis nomine Concilio præerant. Nec Bituntini vitium in eos etiam traduci posset, à quibus ad perorandum selectus; cum ille communis famæ suffragio, suæ quæ doctrinæ constantiâ abundè commendaretur, tamen tunc haud satis expectationi fecisset. Atqui, cum à Tullio in libro de Officiis lauderetur, qui pronuntiauerat, ex eo quòd homo esset, haud à se alienum putare bonum malumve cuiusvis hominis; quantò magis mihi, & Christiano & Religioso, & literis addicto, putanda est haud à me aliena bona malæ cuiusvis viri Christiani Religiosi ac literati exaltatio?

Itaque

3 Itaque primum affirmo, mentiri Suauem in huiusmodi hominum opinionibus enarrandis, quas ad primos celebritatis nuntios conceptas comminiscitur. Etenim Legatorum admonitio reipsa post plures hebdomadas habita (in quo perperam edoctum Suauem supra notauimus) non potuit *continuo* post celebritatem, ut ipse narrat, in curiosorum manus deuenire, & ab illis opponi Bituntini homiliae. Secundò loco animaduertendum, dum Suauis memoratam concionem in summam cogit, quâ summâ reprehensiones adductae nituntur, eam tam prauè eius arte distortam, ut quaecumque ex magnificis neruosisque orationibus sanctorum Gregorij Nazianzeni, & Ioannis Chrysostomi, per eam formam exposita, incondita prorsus & elumbis videretur. Præterea eam ipsam corrumpit, nec lecerit, præ cæcutientis animi liuore, manifesta typorum errata à germanis auctoris verbis; ac demum acriter hominem arguit, ubi non plus inest labis, quàm flauis coloris in eo, quod ab oculis multo felle suffusus, ut Suauiani sunt, aspiciatur.

4 Id paucis ostendam, omisâ disputatione, an minoris pompæ concio maiorem sibi laudem meruisset; quod equidem maluissem: haud tamen cuiquam æquum est proprio siue oris siue mentis palato arrogare optimi saporis arbitrium. Compertum cunctis est, esse qui Petri sanctissimi Rauennatis Episcopi stylum minis exultantem dicant; hic tamen vir ex aurei sermonis præstantia communis placiti consensu *Chrysologus* est appellatus. Neque quod S. Ambrosij Opera magna ex parte ^a S. Hieronymo haud satis probantur, ex eo definit Ecclesia illum reuereri inter quatuor summos tam in doctrinâ quàm in eloquio Magistros. Atque inter profanos iidem Plautini sales urbanissimi Ciceroni ^b visi, Horatio ^c inciuiles. Quin eadem argutia à Timeo seu Hægesia (quicumque ille fuerit) prolata in natalem Alexandri diem, quod templum celeberrimum Ephesinæ Dianæ combustum, laudem lepidissimâ à Tullio accepit, ^d & à Plutarcho ^e adeò frigida, ut extinguendis illius incendij flammis satis fuisset. His præmissis, ad falsitatem nequitiamque Suauis accedam: sed præcipua quædam percurram; leuiora prætermittam, quod prolixitas ac molestia deuiteretur.

5 Refert, Mussum, in ostendenda Concilij necessitate, affirmasse, centum iam annos deuolutos à Florentini celebratione ad id usque temporis. Non id ille simpliciter dixit; nec dicere potuisset sine graui seu rerum gestarum ignorantia, seu Pontificum iniuria, quasi nullum Concilium eo tempore intercessisset: sed adiecit, *excepto postremo Lateranensi*; eâ loquendi formulâ vsus propterea, quod ex

Pars I.

T t

vno

^a Vide de Script. Eccles. sed in Epist. ad Eusebium laudat libros de Virgin.
^b In 1. de Officiis.
^c In Poëtica.
^d In 1. de Natura Deorum.
^e In Vita Alexandri.

1545.

vno capite Concilium hoc legitimum fuit & Oecumenicum; et altero, nec formâ nec numero antecedentibus par. Narrat, eodem post recensita ingentia emolumenta in Ecclesiam à Concilio profecta, addidisse, idcirco *Deorum Concilia à Poëtis inducenda; & à Moysi prodictum scripto, voces Concilium agentium fuisse ipsum decretum hominum creandi, ac gigantum linguas confundendi.* Quid insulsius, quid impius posset Oratori tribui, quàm adductum ab eo fuisse tamquam causam Conciliorum, quæ multis antè sæculis Poëtæ committuntur, fructum postea è Sacris Conciliis ab Ecclesia decerptum; atque ab eodem simpliciter pronuntiatum: Verba Dei, vnici atque indiuidui, esse verba Concilij? Non ita differuit Bituntinus, sed et commodis per Concilia præterita Ecclesiæ collatis deduxit utilitatem Conciliorum generatim; quæ perspecta à solerti Poëtarum ingenio, optima quæque mortalium Diis adscribentium, eos contulit, ut vel in Cælo Concilia congregarent. Addidit verò, Moysi in enarranda hominis, qui mundi miraculum est, effectione, tamen Deus indiuiduæ substantiæ sit (quod ille per prima historiarum verba indicauit) usurpasse loquendi rationem, quasi Concilij, eodemque usum, ubi Deum inducit insanos gigantum conatus recudentem. Inter hos ductus, quibus sua sensa Bituntinus delineauit, illos, quos ei Suauis appingit, quis eam dissimilitudinem non denoscat, quæ intercedit inter hominis viuientis vultum aptè conformatum, & difformatum cadaueris?

Ad alia progreditur. Laudauit, inquit, tres Legatos, desumptis à vniuscuiusque ipsorum nomine ac cognomine commendatione. Parum illi referret; sed quò narratoris temeritas agnoscat, ait ille, *Ex vniuscuiusque ipsorum nomine; & ego aio, Ex nullius ipsorum nomine.* Ille dicit: *Ex vniuscuiusque ipsorum cognomine;* ego verò, *ex cuius dumtaxat ipsorum cognomine;* Montani videlicet Legatorum primum, de quo ita planè loquitur: *Cuius sursum diriguntur & corda & uultus ad illum montem qui Christus.* Ceruinum verò à patriæ Latino nomine Politianum nominans, ita commendat: *Qui iam dudum graues seueri animi sui curas conuertit ad emendationem Christiana Politia, cuius labefactati mores aditum nostris hostibus præbuere.* Polo verus de Anglis elogium S. Gregorij adscribit, non tam *Anglum*, quàm *Angelum* appellans.

Inducit præterea Bituntinum ita dicentem: *Cum iam Concilium conuocatum sit, ad id cunctis, tamquam ad equum Troianum, esse conueniendum.* Equi, quos in cælum Poëtæ transtulere, tantum sanè ibi occupant spatij, ex Astronomorum testimonio, ut Christianos omnes possint

possent capere; at non ita quidem equus Troianus, qui paucorum
militum delectum excepit. Hoc pacto Bituntinus locutus: *Quis-*
nam recuset in huius Concilij societatem, velut in equum Troianum, cum
Principibus Imperij ac Religionis includi? At narrat Suauis; *Ex eo quod*
contulerit Concilium cum equo Troiano, insidiosâ machinâ, subit impru-
dentia notam, & irreuerentia reprehensionem. Si arguissent isti hanc
collationem tamquam non vndique loci sanctimoniam accommo-
datam, equidem eorum censuram non repugnarem: at si eo nomine
insimulent, quo Suauis affirmat, respondeo, Multo magis ipsorum
censuram inficitia redarguendam. Secus enim in arte dicendi esset
increpandus, qui lex dicendi merito fuit appellatus, hoc est Marcus
Tullius, cuius verba sunt: ^a *Ex Isocratis ludo, tamquam ex equo Troia-*
no, innumeri Principes exierunt. Et alibi ^b *suspiciatus non est forte se-*
ipsum cum inhonesto militum globo coniungere, dum dixit: In
huius concilij societatem, tamquam in equum Troianum, includi cum Prin-
cipibus non recuso. Ex quo facile deprehenditur, non sententiam
modo, sed penè ipsam etiam dictionem à Tullio mutuatum Bitun-
tinum. Nemo certè negauerit, equum Troianum ad insidias ex-
structum; sed neque inficiabitur, ligneam machinam fuisse: pro-
inde, si hac de causa æquiparandæ illi non sunt nisi machinæ insi-
diosæ, ex eadem pariter causa conferendæ cum ea non sunt nisi ma-
chinæ ligneæ. Quis puer primum Rhetoricæ lac degustauit, qui
non didicerit, *simile non esse idem*, probatæque similitudini satis
esse, ut vna ex parte conueniat, tamen ex aliis discrepet? At enim
^c *Erasmus ait (nomen assero gratum hæreticis, adeoque pariter Sua-*
ui) equum Troianum aptari solitum occultis insidiis. Quis vni-
quam id negat? Leo etiam à S. Petro propter ferociam ac voraci-
tatem malo dæmoni assimilatur; & tamen in veteri Testamento
idem ob robur ac generositatem Victori Christo nomen haud inde-
corum præbuit. Quàm nobis vsitatum, Petra nomine stolidum ho-
minem significare? Num idcirco corporati Verbi sapientia incu-
sanda, quod Vicarium suum Petram nuncupauerit? Num vituperan-
das Gentium Doctor, quod Petre nomen ipsi Christo tribuerit?
Passim resonant Diuini Magistri hortamina, ut imitemur nunc
iniqui villici solertiam, nunc serpentis prudentiam, qui ob suam ne-
quitiam in sacris Literis maligni dæmonis imago est. Quemadmo-
dum ergo in productis exemplis habita ratio est optabilis vnius con-
ditionis, prout ea seorsim à reliquis noxiis consideratur, quâ simili-
tudo virtutis ac laudis iucundiùs exprimitur; ita licuit Marco
Tullio, eiusque ductu licuit Bituntino spectare in militibus equo
Troia-

a In 1. de
Oratore.
b Philippi-
câ 2.

c In Ada-
giis.

1545.

Troiano conclusis varias dotes, quales erant, eos robustiores ac generosiores esse, præcipuos bellatores, paratos incommodis ac periculis pro patria subeundis aduersus hostes iniustos, & Superum lege memorabili supplicio iam deuotos; haud in iisdem spectatib. cultarum insidiarum foeditate: præsertim cum illius ne suspensum quidem cadere posset in Patres, qui tam solenniter in eam Synodum coierant, & aduersos in hæresim animos palam protulerant.

His adnectitur erratum Typographi, quod à Suauis oblique trahitur ad Oratoris insipientiam, dum ait, *illum Madrutio sortem suam gratulatum, quod vagos & palantes Patres in suam urbem congregasset.* Hæc Musli verba sic habent: *O dilecte Deo & hominibus Madruti, in cuius ditione nos, olim vagi desertos, & turbulentis erroribus implicitos, incompensabilis ille Paulus III. diuinâ mente & consilio præditus, Ecclesia uocatus, sui oblitus, per Spiritum Sanctum ad viam veritatis reuocauit.* Quosdam significabat Bituntinus eo pronomine *nos*? Non Patres, ut commentatur Suauis, quibus nullâ ratione congruebant ea nomina, *vagi desertos*; sed genus humanum, cuius ipse pars erat, adeoque primæ personæ pronomine usus est, ut seipsum per modestiam inter imbecillos & calamitosos connumeraret. Haud planè dissimulens, ab aliquo Typographo impressam vocem, *Vos*, pro voce, *Nos*, quæ habetur in Actis legitimis. Sed quis tam crasse Mineruæ est, qui mendum non agnoscat? Si per eam periodum Madrutium Orator alloquitur, qui fieri potest, ut apostrophem alteram interferat, qui se conuertat ad Patres? Quod si voluisset eos alloqui, haud fortè etiam tunc dixisset *vos*, sed potius *nos*, ut se quoque Episcopum vni cum illis coniungeret; nec per vllam vel vrbauitatis vel Rhetoricæ legem licuisset illi seipsum seiungere ab imbecilla conditione, quam ceteris assignabat, & ab obsequio erga Pontificem, qui ad meliorem statum eos reuocabat.

Eidem postea Suauis illudit, quod inuitauerit *filias ac nemines* Tridentina ad personandum; non totâ modo vicinitate, sed per totam rararum Orbem, ut cuncti huic se Concilio submittant: idq. per verba ex *scribis Literis deprompta*. Ludificetur ergo pariter Dauidem Regem, ubi mare percontatur, cur fugerit; Iordanem, cur abierit retrosum; montes & colles, cur sicut arietes, & sicut agni ouium extiterint.

Subiungit, Oratorem postea ita dixisse: *Id quod nisi faciant, tam merito his exprobrandum, Papæ lucem venisse in mundum, homines vero tenebras magis quàm lucem dilexisse.* Hic enim uerò Suauis trinitas.

* In citato
Volumine
in Arce
S. Angeli.

phat, vociferaturque, blasphemiam existimatam fuisse locutionem, quæ lucem Romani Pontificis lucem Fidei appellabat, quæque illi tribuebat ea verba, quæ à sacris Oraculis Dei Filio iam homini tribuuntur.

Enimvero eâ periodo Bituntinus Pontificem ne nominavit quidem; sed vsus est admirantis interiectione, *Pape*, ita planè locutus in eos qui adire Concilium recusabant. *Quis erat tam iniustus estimator, qui non dicat: Pape lux venit in mundum? sed dilexerunt homines magis tenebras, quàm lucem.* Equidem censuerim, per eam ambigui soni vocem voluisse Oratorem ad Pontificem etiam sententiam deflectere: sed aliud est per amphiboliam aliquid alludere, aliud sententiam disertè affirmare. Quod autem Bituntinus vsurpauerit vocem illam non vt nomen, sed vt interiectionem (quod liquet ex legitimis Actorum codicibus, vbi voci accentus imponitur) præstò erat Suauis coniectura in ipsa typis edita oratione, in qua post vocem, *Mundum*, visitur interrogantis interpunctio, quæ potius admirantis esse debuerat; atqui neutra fuisset ad rem, si ea vox ibi nominis vim haberet. Verumtamen quâ ob Typographiorum incuriam, nec accentum imponentium, neque comma, quod appellant virgulam, opponentium; quâ ob rarum huius interiectionis vsum in Latina inscriptione, cuius non admodum peritus erat Suauis, sinistram illius interpretationem excuso.

11 Sed tandem discutiamus quod postremum opponit, & nos primo loco insinuauimus. Testatur Suauis, à *viris rerum peritis collatum fuisse, tamquam pium sanctumque, effatum cum impio, ingenua verisimili, Legatorum verba, frustra nimirum Spiritum Sanctum inuocari absque sincera commissorum agnitione, cum Episcopi dictis prorsus oppositis; nempe, absque illa cognitione à S. Spiritu eorum ora pariter apertum iri, prauo adhuc spiritu corda replente.* Si Troianus equus occultas insidias significat, profectò longè aptius huiusmodi symbolum congruit Concilio, Suauis paginis, quàm Tridenti mœnibus contento. Hæc simulata de Legatis laus, obrecta infamia est, quati de prauaricatoribus causæ Catholicæ, & de consentientibus cum hæreticis in eo dogmate, quo à Romana Fide secernuntur; quale est, non esse in terris adspectabile & falli nescium Fidei Orthodoxæ Tribunal. Si enim expectare non licet afflatum luminis à Diuino Spiritu in hominum Concilio, quos intima sanctimonia non oppleuit; cum hæc sanctitas inaspecta simul & incerta sit, eorum pariter quæcumque auctoritas atque sanctio in incerto natabit.

T t t ;

Gnarus

* In aliquibus Concilij Actis, Antuerpiæ impressis anno 1664. & in Louanensi collatione, anno 1667.

1545.

Gnarus itaque Bituntinus, tabificam hanc doctrinam, quippe rudioribus speciosam, ab hæreticis per summum conatum fuisse disseminatam, prius grauius cohortatus Patres ad exactam emendationem, ostensâ illius necessitate tam ad propriam consequendam salutem, quam ad alienam curandam, adiecit memorata verba; quæ certè non sinebant, vt ex iacto doctrinæ suæ sincero semine, ob alterius fraudem vel inscitiam, suspitionis zizania pullulerent de Concilio tamquam erroribus obnoxio; atque vulgariis exemplis Balaami & Caiphæ, nec minùs etiam ratione confirmauit; nam, si quo tandem modo fallerentur Patres, falleretur Ecclesia. Quo pacto igitur, insurgit Suauis, admonebant Legati, frustra implorari à Patribus Diuinum Spiritum, nisi suas illi noxas lacerent, atque detergerent? Profectò animaduertendum par erat Suauis, quænam esset meta, ad quam per illius cohortationis exordium declarabatur Synodum tendere, nimirum, ad hæreses extirpandas, ad restituendam in integrum disciplinam vitamque Ecclesiasticam, ad externam Ecclesiarum omnium pacem. Hæc planè bona, affirmabat illa adhortatio, nequaquam esse speranda ab Episcoporum opera, quotquot tandem eò confluxissent; sed à Christi patrocinio. Et de hac ipsâ bonorum impetratione, addebat postea; Sine antecedente in semetipsos animaduersione, frustra Petrus inire Concilium, frustra Sancti Spiritus opem implorare: hoc est, frustra eos laborem impendere, frustra à Deo petere Diuinam lucem, quâ efficaces modos excogitarent ad hæreticos conuertendos, ad Ecclesiam reformandam, ad Christianam Rempublicam pacificandam.

Duplex argumentum, ad illudendos vulgi oculos non ineptum, adducitur contra hoc Musi dictum à Suauis, per eam petulantiam, perinde ac si tela essent adamantina, quæ tamen non potuit ipse pro vitreis pugionibus non agnoscere.

Primum est, Alia etiam Concilia, tametsi ex septingentis Episcopis conflata, deerrasse. At ipsum percontor, aliòve ipsius loco, An ea Concilia ab Ecclesiæ Capite directâ & comprobata fuerint, an potius acephala extiterint.

Alterum est, Ex Pontificiorum doctrina solum Romanum Pontificem errare non posse; id ipsum autem Concilio tribuit ex Pontificia dumtaxat confirmatione. Ita planè: hæc est vera & communis Pontificiorum doctrina, non est tamen eiusmodi, quin ab aliquo Doctore Catholico reuocetur in dubium. * At verò si quis definitionibus Concilij Oecumenici, atque à Pontifice Romano com-

* Vide Bel-
sæm. lib. 2.
de Conciliis
cap. 5.

comprobatu repugnet, nemo est ex Catholicis, qui ab aperta hæresi hominem vendicer. Quamobrem non modò verum, sed etiam certum est illius egregij Concionatoris effatum, Si Patres Tridentini, vt qui Oecumenicum Concilium constituebant, aberrassent, futurum quoque fuisse per consecutionem euidentem, vt Ecclesia pariter aberraret.

Hæ sunt labeculæ, quas inuida Suavis acies in ea Concione deprehendit. At verò quanto illa studio ad mores emendandos feratur, quâ pietate ad reconciliandam Ecclesiam, quàm aptè, quàm concinnè opportuna sacrarum Literarum testimonia interserat, quàm modestâ libertate Patres admoneat officij sui, & ne sibi desint obtestetur, nihil Suavi placuit delibare. Quæ ornamenta à quocumque cordato viro eam orationem legente, meritò veniam impetrauerint alicuius luxus, qui difficulter inter lautitiam vti conuiuiorum, ita Concionum euitatur. Solis nimirum prærogatiua est, eius maculas aliud non esse, nisi coagmentatam lucem.

HISTO

HISTORIAE CONCILII TRIDENTINI LIBER SEXTVS.

ARGVMENTVM.

CONCILII munera delegata. Gallorum postulatio, ut sui expectarentur. Disputatio, et Religiosorum Ordinum Praesides, ac Monachorum Abbates ad ius suffragij admittendi. Certamen saepius iteratum de Concilij titulo. Sauius pronuntiata de Unico Ecclesiae veteris Episcopatu, varisque Conciliorum ritibus. Secunda Sessio. Accurata questio Tridenti ac Romae, à doctrinane, an à reformati moribus initium ducendum. Peculiares Coetus praeter generales, et cur inducti. Sessio tertia. Euenta Religionis in Germania. Lutheri mors. Agitata pro comprobatione Canonorum librorum. Observationes de Florentino Concilio. Novi Oratoris Casarei aduentus, et quae in Sessionibus eis data sedes. Vergerij Apostolica Consilia Legatorum ad Pontificem, de morum emendatione. Disputationes de conscribendo decreto ad sacros Codices ac Traditiones comprobanda, et abusus in his tollendos. Sessio quarta. Expenditur quae Suauis obiicit Editioni Vulgatae ac Traditionibus, Legaque, ne sacrae Literae aduersus communem Patrum sententiam explicantur.

CAPVT

CAPVT PRIMVM.

Concilij munera commissa. Gallorum postulata, ac responsa ipsis reddita: & alia in Cœtibus agitata ante primam Sessionem.

NECESSE fuit, vt solennis inchoatio Synodi quasi classici signum præcederet, ad excitandos & Episcoporum plerosque ad iter capeffendum, & Principes ad animum intendendum, & quod admirationi est, aliqua etiam ex parte ipsum Pontificem, ad expedienda mandata, quæ si prius peruenissent, plus efficacitatis minusque contentionis habuissent. At quando res futura ex sua natura incerta sunt, ægrè homines præsentem illarum gratiâ laborem tum corporis tum mentis subire solent: quam quidem segnitiam apud se quisque & apud alios studet cohonestare prudentiæ obtentu, quasi nouus quicumque dies nouus adueniat consiliarius ad melius deliberandum.

Necessaria itaque mandata, quæ se ratione Legati gererent in Concilio, non nisi post apertum Concilium acceperunt. Quod plane ostendit, nullum mortalium opus, quamuis diuturnâ prius meditatione digestum, esse opus artis ductibus integrè designatum. Iteratis ergo postulationibus per easdem literas, quibus de aperta Synodo Paulum monebant, mandata efflagitarunt, multis etiam interrogationibus adiectis. Ad quadam rescriptum est, prout proximo libro à nobis ^b expositum. Reliqua adhuc pendentia, donec responsa redderentur, ipsorum prudentiæ permissa, ubi res tempus negaret explorandæ per literas Pontificiæ voluntatis.

² Inter alia postulabant Legati, vt Romæ designarentur, qui Concilij munera obirent. Siquidem intelligebant, eos à Synodo seligi non posse; quippe iis Patribus conflata, quorum plerique nec nomina nec ora cognoscerent, nedum mores & ingenia eorum, qui huic vel illi ministerio essent idonei: ac proinde par esse, vt à Pontifice destinarentur selecti ex Aula Romana, huiusmodi mercibus prædiuite emporio. Atque vt ignobiliores omittam, minusque dignos qui posteritati commendentur, petiere Legati Concilij Aduocatū, cuius partes essent, iura sustinere tum aduersus Lutheranae sectæ molimina, quantum ad Comitiorum decreta spectaret; tum aduersus ea, quæ sibi profana potestas arrogaret, quantum spectaret ad Principes: hic autem Aduocatus ex Duodecimuiris eligendus

Pars I.

V u u

gendus

a Per Literas Fatnesij, ultimo Decembris.

b Cap. 16. c Literæ Fatnesij ad Legatos, postremâ Decembris 1545.

1545.

gendus erat, qui Romae honore ac auctoritate praeceperunt, & *Adlocuti Consistoriales* nuncupantur. Designabatur ad id muneris Antonius Gabriellus, Romanus, cuius nomen memoriae vivit in scribendis ab eo editis *Variarum opinionum*. At quoniam saepe contingit, mentes doctrinae validiores coniungi corporibus habitudine imbecillioribus, & aetate ac labore magis attritis, ausus hic non est in Concilio Tridentini caeli sese exponere. Suffectus illi, ex familia Cardinalis S. Florae, Achilles Graffius, Bononiensis, in Duodecimviratum postea Romanae Rotae coaptatus, & in suis Decemviris adhuc superstes.

Oportebat adesse pariter Concilio unum ex *Abbreviatoribus Sacellariae*, uti vocant, quibus cura est quoddam Apostolicarum Sacrationum genus conscribere. Ad id nominatus à Pontifice Vgo Boncompagnus, pariter Bononiensis, tametsi in huiusmodi muneris exercitatione nondum veteranus; cum tamen alioquin agnosceretur Iuris Canonici apprime gnarus, adeoque idoneus Concilio negotiis ad eam facultatem spectantibus. Legatis haec electio gratata fuit, * ob eas animi dotes etiam tum in Vgone efflorescentes, quae postea maturiores insignem inter supremos Ecclesiae Praesides reddiderunt.

* Literae Legationum ad Farnesium, 5. Ianuarij 1546. in comply.

Oportebat quoque aliquem constitui Concilio à Secretis, augendi illius ceteris amplitudini parem, qui eius Decreta exararet, literaque communi nomine mittendas perscriberet. Qua in re labitur Sazanum, dum narrat, à Pontifice significatum Legatis, huiusmodi litteras minimè adhibendas, sed eas satis esse, quae scriberentur vel à se ipsi, vel à Legatis proprio ipsorum nomine. Quin Pontifex rationes ipsis perscripsit, quae sibi placebat eas litteras inscribendas atque signandas, ut alibi memoravimus.

Pontifex itaque Concilio proposuit, ad obeundum hoc munus, Marcum Antonium Flaminium, inter Latinos illius aetatis scriptorem illustrem, ut eius carmina testantur. Sed ille onus detrectavit; fortasse quòd iam tum animo foueret earum doctrinarum studium, quibus damnandis sibi necesse fuisset ibi styli exercere; quamquam * idem ad extremos vitae annos, ex Poli Cardinalis consuetudine, Viterbij resipuerit, & Catholicè scripserit atque decesserit.

* In Vita Poli Cardin. à Boccatello scripta.

Nec ea Flaminij detrectatio citra commodum fuit. Etenim, uti communitatis est, anxie sua iura tueri, semperque suspicari, ne potentioris postulatio sit tacita quaedam violentia, quae illis spoliatur, conquesti sunt Patres in coetu, in quo Legati horum qui fuerant

ad munia destinati, proposuerant; à Pontifice potestatem adimi
Concilio suos sibi administratos eligendi. Ad hæc respondit primus
Legatus: Proponere, idem non esse ac imperare; lucem eâ ratio-
ne proferri ad eligendum, eligendi libertatem non auferri. Et qui-
dem constitit, responsionem haud fuisse speciosam vocem ad miti-
gandas querelas, sub qua, veluti sub reuerentia in consilium, lateret
obrecta necessitas parendi mandato; quemadmodum videri pote-
rat in aliis à Pontifice nominatis, quos Episcopi reicere non tenta-
runt: nam cùm electio ad illius munus, recusante Flaminio, inte-
gra esset delata, Legati suasere Pontifici, vt eam Patribus permitte-
ret; & impetrarunt. ^a Cumque prius ad id fuisset designatus in
supplementum Angelus Massarellus, ex Ceruini Cardinalis familia,
quem supra nominauimus, & mox Priulus fuisset electus, qui mu-
nus recusauit; ^b Massarellus, postea luculento experientiae testimo-
nio commendatus, & præcellente exercitationis magisterio edo-
ctus, id muneris constanter obiuit.

7 Sed alij difficiliore nexus nondum explicati supererant: de quo-
rum nonnullis denuò Legati Pontificem interrogauerant. ^c Hi e-
rant: Quinam ordo seruandus in excipiendis Oratoribus: An suf-
fragia ex Capitulo, an ex Nationum numero recensenda; ita vt,
exempli gratiâ, idem valerent centum Italicorum suffragia, quod de-
cem Hispanorum.

Atque in hoc postremo par est vt detegam Suauis mendacium,
qui refert, Legatos, cùm certò crederent, priorem interrogationis
partem, quippe consuetam magis, eligendam, petiisse à Pontifice,
vt eò mitteret quamplures Italicos Episcopos, *sibi fideles atque ob-*
temperantes, qui Transmontanis obliuiscerent: significans per huius-
modi nomina id, quod potissimum eius opus intendit, Romam vi-
delicet optauisse, Tridenti Senatum non ex liberis, sed ex mancipiis
coactum, & illius generis Senatoribus, quos Latini *pedarios* appella-
runt. Et tamen literæ, quas ille à se perlectas proficitur, ^d haud ita
loquuntur; sed Episcopos petunt *estimatione praditos, animiq; affe-*
ctionibus haud seruientes. Quæ dotes nulli sinistra interpretationi sunt
obnoxie, & è regione opposita Concilio serui & adulatorio con-
stituendo.

8 Legati ad ea concoquenda, quæ prima Sessio decretura erat, pe-
culiaries Antistitem conuentus habuere. In eorum primo, 18. De-
cembriis, varia sunt proposita rerum capita, quæ priuatim expen-
derentur, sequentibus postea cœtibus stabilienda. Nos grauiora
referemus: nec operæpretium videtur, dies singulos horum confes-

V u u 2 suum

1545.

^a Literæ
Farnesij
ad Legatos,
31. Ianuar.
1546.
^b Literæ Le-
gatorum ad
Farnesium,
8. Febr.
1546.
^c In Literis
ad Farnes-
ium, 14. &
19. Decem-
bris, 1545.

^d Literæ et-
tate 14. De-
cembriis.

1545. suum adnotare; accuratior enim huiusmodi rerum narratio magis decet exactam ephemeridis diligentiam, quam grauem historiarum dignitatem.

Dissertum primo loco ad Decretum de iis, quæ spectant ad morum integritatem pietatemque, tam in Patribus, quam in ipsorum domesticis. Actum fuit de statuendo ærario, & annona curando quod negotium, quippe molestius, in Pontifice, eiusque Ministris à Patribus repositum. Deliberatum est de Iudice constituendo, eorum lites dirempturo, qui Synodo intererant: & proponentibus quibusdam, demandandum id Tridentinæ urbis Præsidi, opposuisse Legati, Agnoscere se quidem in eo viro integritatem ac doctrinam; sed exerceri ab homine laico iurisdictionem in Ecclesiasticos, fas non esse. Vnde Pighinus, Romanæ Rotæ Duodecimuir, electus, cui simul iniuncta cura excipiendi suffragia.

Statuendus præterea supererat de more Concilij Custos, quod munus alicui Principum Synodo adstantium committi consueverat: sed cum id temporis nullus Principum adesset, electio Cardinali Tridentino concessa, qui postea Sigismundo Comiti ab Arco mandauit id munus.

Haud ita faciliè alia quædam proposita fas erat expedire: nimirum, An tunc de dogmatibus dumtaxat agendum esset, an simul etiam de disciplina: de quo Legati nondum Romæ responsum acceperant; neque poterat ante diem Sessionis non decerni. An Religiosorum Ordinum summi Præsides & Abbates, Iudicis auctoritatem ibi, an solum consultorum munus obtenturi essent. An suffragia pro Capitum, an pro Nationum numero vim essent habitura. Propositum pariter fuerat, ut res examinarentur per cætos priuatos, quod postea in publicas Sessiones extra litem deferrentur; atque ut huius examinis forma præscriberetur.

Ut seligerentur rerum capita in prima Sessione sancienda.

Ut in ea ac reliquis deinceps concio haberetur: adeoque se labori offerrent, qui concionandi facultate præcallebant.

In hoc primo cætu duo contigerunt haud reticenda. Alterum, ab Episcopis Gallis vniuerso conuentui propositum: id quod prius à Legatis, ceterisque priuatim petierant: Cum ipsorum Rex iam suos Oratores eò missurus esset, & Antistites Galliarum conuenturi, usque ad eorum aduentum rerum deliberatio prorogaretur, moram siquidem haud illis vitio tribuendam, quando toties indictum Concilium, sed irritò euentu, eos non temerè in suspensionem addiderat, postremam eiusdem promulgationem eodem euasuram. Atque

* Literæ Legatorum ad Farnesium, 19. Decembris 1545.

que interrogati, quantum spatij petitiæ moræ statuerent, respondebant, Statui non posse ob incerta obstacula, quibus quandoque longa itinera, eaque hominum ex variis locis confluentium, retardantur.

Huic postulato antea humanius quam certius responsum datum, tempusque ad deliberandum quaesitum. In altero deinde coetu, postquam aliquantum sententiæ variarunt, Legati responderant: Patres tam in eo quam in reliquis, Christianissimi Regis rationem habituros, quam maximam Dei ac Synodi honor, rectique ratio ipsis permetteret: se tamen hortari ac rogare Regem, ut Oratorum missionem, & aduentum Præfulum maturaret, gnarus, quantum è Republica foret, nihil protrahi celebrationem illius conuentus, tantâ fidelium alacritate inchoati.

11 Mirum sanè visum, quo pacto Galli, qui tam ardentem id efflagitauerant, ac postulato institerant, ut in angustias redegerint Legatos, quippe & agnoscentes incommoda si consentirent, & pertimescentes dissidia si repugnarent, statim in confesso publico acquieverint tam exiguae inanisque significationis responso. Hoc tamen ex eo ortum, quod cum hinc satis magnifice proposuissent, quanta esset habenda ratio Regis ac Nationis, ex aperta repulsa ignominiam formidabant: hinc verò animaduverterant, Concilium Patrum quâ ne petendi similia ceteris Nationibus pateret exemplum, quâ ne Præfules tanto labore collecti, nouæque cunctationis impatientes, dilaberentur, ad eam interminatam cessationem adduci non posse: præsertim quod interrogati, An Regia ad id mandata scripto detulissent, mussitabant haud allata, subicientes tamen, de Regis voluntate sibi fidem habendam. Quare æqui bonique consuluere eam responsionem, per honorifica quamquam inefficacia verba redditam, quâ ab incepto persequendo non indecorè liberabantur, non tamen remisâ precum contentione, quod reipsâ dilationem impetrarent.

12 Alterum fuit, accessus Hieronymi ab Oleastro, ob egregios in exponendo Pentateucho labores illustris, eò missi à Ioanne Lusitanæ Rege. Religiosissimus hic Princeps Oratores suos Concilio destinaret: sed cum illis morâ opus esset, quod pecuniam ac suppellectilem compararent, ad sustinendam in eo Orbis Christiani theatro Regis Nationisque dignitatem; Rex ut paratum promouendo Concilio animum præmonstraret, tres è Dominicana familia cum suis literis eò præmisit, è quibus cum duo variis per vias difficultatibus adhuc distinerentur, solus tunc Oleaster peruenit, delatisque Regis literis, petiit Oratoris locum. Patres, actis reuerenter gratias

V u u 3

Regiæ

1545. Regiæ pietati, discussioque literarum tenore, demandatam Olistro personam ac potestatem Oratoris, ex verbis Regiis neutiquam eliciuere, adeoque nec illius postularo consensere. Nihilominus, quum ipsis visum est, ut quando vnicus ex Lusitanis adesset à Regem tam pio missus, & tot virtutis suæ dotibus ornatus, præcipuis aliquis honor illi tribueretur, uti factum est, & infra constabit.

CAPUT II.

Varia controuersia, de concedenda aliis præter Episcopos iudicandi facultate; ac præsertim Germanorum Antistitum Procuratoribus. De Concilij titulo: De Legatorum auctoritate: de de Episcopis, aliisque Concilio operam dantibus, Decimarum oneri subtrahendis.

INter ea quæ difficilius decerni poterant, simulque acrius vigeabant ut cõfestim decernerentur, illud erat, sicuti iam notauimus. Quibusnam tribuenda esset ferendi suffragij auctoritas. Quæ dubitatio primo loco in Religiosorum Ordinum Præsides recidebat. Et quidem Legati, ne Synodus, dum portu solueret, vado hæreret, in illud consilium venerant, à cœtu pariter laudatum, ut ad rem adeò grauem statuendam maiorem Patrum frequentiam opperirentur, nullâ tamen à Religiosis per quamecumque functionem factâ sui iuris accessione vel iacturâ: arbitrati, eos interea fruituros possessione quâ diu potiebantur; ipsumque specimen probatæ doctrinæ, quâ Synodum iuuarent, conciliaturos illis Petrum animos, ut, aliis leuius ferentibus, possessionem continuarent. Quod exoptari à se, Legati Pontifici significarunt: præsertim quia reipsâ Theologica doctrina, quâ dogmata definienda erant, in Regularibus residebat; proinde decorum & opportunum videri, ut pluribus inter iudices iudicandarum rerum inesset exquisita cognitio.

At paulò post interpretati sunt multi ex Episcopis id, quod statutum fuerat, quasi interim ius suffragij nulli præter se competere, conquesti sunt de Legatis, quod contraria meditarentur. Ea commotus admurmuratione Montanus, & ut aperti erat animi, dixit, Tantum sibi probari Patrum libertatem, quantum à se optari, ut Patribus pariter eadem in Legatis probaretur. Quapropter eos admonitos se velle, non esse illud Constantiensē, nec Basileensē Concilium, ubi cùm Romanus Pontifex nullâ ratione præesset, Antistites

fitis in alienam iurisdictionem progredi non sunt veriti. Esse eam Synodum à Pontifice conuocatam, & cui Pontifex præerat per suos Legatos, ac si præfens adesset: Legatorum proinde summam rationem habendam; quæ si haberetur, cuncta feliciter processura. Quodnam iniquius postulatum, quam pendente adhuc controuersia, Religiosos viros, eò missos ab Apostolica Sede, spoliari possessione veteri, quæ per Iurisconsultos vel in latronibus, nedum in aliis conseruanda? Huic concertationi se interposuit Giennensis Cardinalis, affirmans, quantum ipse conicere poterat, haud postulari ab Episcopis, omnes omnino ex Ordinibus Religiosis, etiam eorum summos Præsides à iure suffragij excludi; sed solum Abbates, quorum numerus adeò excreuerat. Quod discrimen, tametsi Patrum sententiæ non consonabat, cuncti tamen libenter amplexati; tum ne Regularium omnium in se inuidiam prouocarent, tum quòd animaduersa postulationis iniquitate, ac desperata victoriâ, maluerint nec videri litem à se immeritò intentatam, nec meritò aduersariis adjudicatam.

3 Sed paulò post referbuit dissensio. Cum enim Montanus podagra figeretur, ipsius vice proposuit Ceruinus, vt tres Cassinenses Abbates, eò à Pontifice destinati, admitterentur. In quo valde certatum est; ac denum decretum, eos admittendos hoc solum nomine, quòd viri essent egregij, habereturque Pontificis ratio, cuius insu aduenerant, dummodò nihil ipsis iuris accederet, aut demeretur. At verò cum ageretur postea de præscribenda cuique sede ac ratione, quâ Concilio interesset, Iacobus Naclantus, ex Ordine Dominicano Episcopus Clodiensis, quaesivit, quanam formâ interfuturi essent Synodo nuper nominati Abbates. Respondit Ceruinus, Confessuros eos quidem infularos, suamque sententiam dicturos; sed ipsorum sententiæ eam rationem habendam quæ Patribus videretur. Sed Clodiensis opposuit, Hoc pacto infringi, quod superiori confessu sancitum fuerat, ne illis auctoritas vlla concederetur, nisi quam statuisset Synodus, vbi Patres frequentiores adessent. Cum autem reposuisset contra Ceruinus, Apostolico privilegio mitræ pedique honore ipsos potiri, nec eo reipsa priuandos; in querelas alter prorupit, Huiusmodi privilegiis Episcopos prægrauari, qui prærogatiuas suas iam penè omnes Abbatibus communicatas cernerent; Concilium verò celebrari ad restringendas, non ad ampliandas huiusmodi concessiones. Subiecit tunc aliquantò commotior Ceruinus: Pontifex in suo Diplomate Abbates aduocat, nos verò excludemus? Hinc exorta controuersia, de quibus Abbatibus

1546. batibus loqueretur Diploma; acriter ea de re altercantibus inter se Thomâ Campeggio Episcopo Feltriensi, ac Didaco Abala Episcopo Asturienti. Montanus morbo iam liber, gnarus in astu partium tam esse arduum alteram acquiescere, ubi lis integra alteri adiutur; quàm facile, utramque trahi ad media confilia, quibus vinctur à singulis rubor alterius alteri succumbentis; proposuit, obtinuitque, ut à plerisque Patrum comprobaretur, trium Cassinensium Abbatum concordem sententiam pro vno dumtaxat habendam suffragio, quippe vnus integri Ordinis personam gerentium: eà planè ratione, quâ singuli Religiosorum Ordines per suum quique Generalem Præfectum vnus suffragij iure fruebantur. Pontifex collaudauit Præsides, * quod eam iudicandi potestatem in Religiosis sustinuisent; simul etiam cohortatus est ad eorum causam propugnandam, quippe non modò rerum conditionibus opportunitatem, sed rationi consentaneam.

* Literæ
Farnesij ad
Legatos,
11. Ianuar.
1546.

Quamquam enim ea potestas solis Episcopis ordinario iure donatur; constat tamen, ex priuilegio per veterrimum etiam vniuersis Præsulibus vel minoris notæ fuisse concessum. Vnde non in tribus postremis solum Conciliis, Constantiensi, Florentino, ac Lateranensi, Generales Ordinum Religiosorum Præfecti atque Abbates eà vti; sed in Viennensi in Gallia, in duobus Lugdunensibus, & in aliis quatuor Lateranensibus iuxta ac Episcopi habiti sunt. Cuius etiam moris vestigium satis apparet in septima Orientali Synodo, ubi in secunda Actione Monachi pariter aduocantur ad sententiam proferendam: & in Actione quarta Archimandrita, & Hegumeni, hoc est, *Ductores*, vnus vel plurium Monasteriorum præfecturam gerentes, vnà cum Episcopis sua nomina decretis Fidei subscribunt. Huc accedit, Abbates, cum inaugurantur, obstringere se iureiurando itidem ac Episcopi solent, ut Concilio interint, ubi à Pontifice aduocentur. In Romanæ pariter Ecclesiæ Ritibus connumerantur Abbates inter eos, qui ius suffragij obtinent in Conciliis; additurque, id postea meritò ad Religiosorum summorum Præsides inductum. Ex quibus liquet id quod dicebamus, humilioris modi auctoritatem, ut ad Episcopos ex ordinarij iuris potestate ea pertinet, perinde Abbatibus ex priuilegio veteris consuetudinis tribuendam.

Post hæc à Legatis composita, propè iam erat, ut eadem iudicandi facultas impertiretur Dominico Soto Dominicano. Is magnum Theologiæ lumen eà tempestate habebatur inter eos, qui primi post Franciscum Victoriam, Soti Magistrum, gloriam here-

ditatemque illius scientiæ in Hispanicis Academiis altè fundarunt. 1546.
Accessit ille tamquam suffectus ab Ordinis sui Generali Vicario,
domesticis comitiis alibi detento. Sed Ceruinus admonuit, Di-
ploma Pontificis ob stare, quo cauebatur, ne ad suffragium admit-
teretur quicumque ab alio subrogatus fuisset. Vnde Sotus Consi-
liarij solum munere functus est. ^a Nec verum fuit, quod à Burgen-
si Cardinali vulgatum dicebatur, iudicandi potestatem à Pontifi-
ce illi concessam.

^b Quin, tametsi Legati Diploma Pontificium penes se haberent,
quo indulgebatur Episcopis Germaniæ vsus suffragij per Procu-
ratorem; eo tamen haud promulgato, satius visum est, vt illius
generalis indulgentiæ loco, quæ poterat multos aliarum regionum
Antistites ad æmulationem excitare, ipsorum arbitratui commit-
teret Pontifex, vt illud concederent cui peculiare ob causas con-
cedendum putarent. Sed responsum à Pontifice, ^c Haud sibi op-
portunum videri, eas in salebras ipsos conicere; seu quod rem inui-
diz obnoxiam existimaret, vt sunt cuncta inæqualitatis argumen-
ta, adeoque minimè consentaneam huiusmodi ministris, quibus
communis beneuolentia ac fiducia comparanda erat; seu quod ar-
bitraretur, arario gratiarum solum Principem idoneum esse custo-
dem, cui plus inest animi ad id præcludendum aduersus impetum
cuiuscumque potentiæ.

^d Itaque Præsides, ^e haud operæpretium rati eam vniuersalem
concessionem palam facere, noluerunt suffragij ius impertiri, ne
ipsis quidem Augustani Cardinalis Procuratoribus; quorum alter
eiusdem Ecclesiæ erat Canonicus, alter, Claudius Iaius, ex decem
primis Societatis Iesu Patribus. In eiusdem quoque communis le-
gis obseruantiam, quamquam ægrè, Tridentinum adduxere, qui
eodem planè spiritu quo Augustanus animabatur, adeoque illius
vice poterat assentiri. Pontifex factum comprobauit, & petenti-
bus Legatis, per Farnesium Cardinalem ad eos scribendas curauit
litteras, ^f Tridentino communicandas, per quas ipsis iniungebatur,
vt Augustano Cardinali significarent, Pontificem ipsius studio ac
beneuolentiæ fretum, putare gratum illi futurum, si eius exemplo
aditus ocluderetur reliquis minoribus Episcopis ad huiusmodi
postulata.

^g Secuta est alia contentio, quæ, tametsi ex nomine orta, diu Syn-
odum turbauit, nec vniquam sedata, sed solum identidem conso-
pita, rursusque suscitata, importunas procellas penè vsque ad extre-
ma Concilij tempora conflauit: cum sæpè contingat, voces non

Pars I.

X x x

tam-

^a Literæ Le-
gatorum ad
Farnesium,
14. Ianu. &
Farnesij ad
Legatos,
21. Ianuar.
1546.

^b Literæ Le-
gatorum ad
Farnesium,
14. Decem-
bris 1545.

^c Literæ Far-
nesij ad Le-
gatos, vlti-
mo Decem-
bris 1545.

^d Literæ Le-
gatorum ad
Farnesium,
9. Decem-
bris 1545.

^e Farnesij
Literæ ad
Legatos,
31. Decem-
bris 1545.

1546. tamquam mera signa æstimari, sed quandoque tamquam etiam rerum causas. Ad epigraphen decreti lanciendi de vitæ integritate in iis qui aderant, proposuit Baccius Marcellus, Episcopus Felisianus, ut adderentur ad maiorem Concilij dignitatem hæc verba, *Venerabilem Ecclesiam representans*; qui titulus, aiebat ille, à Synodis Constantiensis ac Basileensis desumptus, prætermittendus non erat in Tridentina, etsi minoris frequentiæ, non tamen minoris æstimationis atque auctoritatis. In eam sententiam multorum aura conspiravit, ex more communis, præsertim recens coalescentis, quæ speciosis nominibus oblectatur. At contra dissentit Augustinus Bonuccijs Aretinus, Ordinis Seruorum Generalis Præfectus, illum titulum esse recens inductum, nec antiquis Conciliis visitum. Adiditque Pighinus, Esse pariter superuacaneum, cum ex tenore Diplomatis Pontificij, & ex Decreto inchoandi Concilij declararetur ea Synodus Vniuersalis & Oecumenica: quæ nomina pariter erant significationis, sed maioris auctoritatis, & propter consuetudinem, minoris inuidiæ. Primus Præsidium utrâque sententiâ humaniter laudatâ, ad posteriorem se dixit accedere; illum titulum, talem quippe validissimum ad hæresim Lutheranam configendam, non esse tam citò promendum, ne illorum auribus vulnus infligeret, adeoque in furorē ageret, quos ad resipiscendum alliciebant. Exemplum peti non posse à Synodo Basileensi, quæ in schismaticam degenerauit, & in quam ea fastuosa inscriptio Eugenij Quarti odium irritauit. A Synodo Constantiensis eam sibi appellationem actam ex peculiari ratione: cum enim diuturno schismate discinderetur Ecclesia, declarandum erat, eam integram à Concilio repositari, adeoque vim habere, quâ per sua Decreta rursus ad unitatem ipsam reduceret. Summum potius Pontificem imitarentur, qui cum sibi liceret per titulorum sublimitatem cælum petere, manu tamen in humili manere, & se abiectiori titulo insignire, *Serui Seruorum Dei*. Primi Legati sententiam collegæ laudibus excepere, & cum iis, quod magni apud Episcopos momenti fuit, Cardinalis Tridentinus, eâ epigraphæ reiectâ, quippe aptâ inflammandis Lutheranorum odiis, adeoque illi tempori nequitiam opportuna.

Qui euere tunc quidem Episcopi; sed breuî, auctâ frequentia, vehementius exarserunt: ut proinde Legati agrè impetum subnere potuerint. Atque illud planè tunc accidebat, quod consiliorum discordias quandoque obdurat; nimirum rationem, quam eorum Præsides adducebant, eam non esse quæ ipsorum animos validius commouebat: unde illos argumentis oppugnare, perinde erat ac

* Variæ Legatorum Litteræ ad Farnesium, 9. & 14. Ianuar. 1546.

vimbram concutere, non solidum corpus. Scripserunt ergo ad Pontificem Legati, ^a Se auersatos eam inscriptionem, ob memoriam verborum, quæ Constantiæ ac Basileæ fuerant illi adiecta, hoc est, *Quæ Synodus à Christo immediate potestatem habet, cui quilibet cuiuscunque status vel dignitatis, etiamsi Papalis existat, obedire tenetur.* Peculiari causâ id Constantiensi tribuendum fuisse, ubi agebatur de ferenda sententia inter plures, de quorum legitimo in Ecclesia Principatu ambigebatur; at Basileensem, quod hunc titulum extra eam Ecclesiæ ambiguitatem sibi arrogauit, in schisma corruisse. Legatorum sententiæ assensus etiam Pontifex est; ^b illisque percontantibus, An ubi Episcopi in re feruiddè postulanda persisterent, ipsis indulgendum; negauit Pontifex: ^c nam superioribus rationibus accedebat, ne longius protraheretur opus, & ne minueretur statutis sanctionibus auctoritas, si facile reuocarentur ob importunitatem aduersantium. Quin subdidit, omitti potuisse appellationem *Vniuersalis & oecumenica*; non quod vera non esset, sed quod minimè oporteret citra necessitatem fouere nonnullorum animos, elatiores ex magnificis huiusmodi vocabulis. Verumtamen animaduertit postea Paulus, præter visitum ab aliis Conciliis loquendi modum, etiam ex eo quod ipse per suum Diploma huiusmodi nomine honestauerat Tridentinum, integrum non fuisse Legatis, ab eodem Patres Tridentinos depellere citra speciem conculcantium.

¹⁰ At si Pontifex præcellentis in Episcopos dignitatis suæ satagebat; longè acrior Episcopos inuaserat sophistica quædam anxietas, suæ potestatis erga Legatos tuendæ. Eò Patres deuenerunt, ut conquererentur, recens admissum ab Legatis absque ipsorum consensu delegatum ab Oratore Mendoza, apertasque eius literas solenni inchoationis die. De quo grauitè expostulauit primus Legatus in generali cœtu, vehementer admiratus, in controuersiam vocari, an Præsidibus liceret literas legationis sive cuiusvis excipere, in Concilio referendas, ac de responsis ex Patrum sententiis deliberare. Cum pariter experimento compertum esset, in ferendis ac postea in enumerandis suffragiis confusius agi: ac propterea cum Legati tribus antiquissimis Episcoporum vnâ cum Pighino Romanæ Rotæ Duodecimuiro negotium dedissent, ut suffragia colligerent; ne tam tenuis quidem functionis administratio præterit absque tam acri Patrum querimonia, ut satius Legati duxerint eam reuocandam.

Leuitati proxima visa est paucorum quorundam arrogantia; ^d qui audito Pontificis Diplomate, Decimas condonante Episcopis in Synodo coactis, mussitabant obmurmurantes, satius futurum fuisse,

Xxx 2

1546.

a Literæ Farnesij ad Legatos, 5. Ianuar. 1546.

b Literæ Farnesij ad Legatos, 14. Ianuar. 1546.

c Literæ Farnesij, 21. Ianuar. 1546.

d Literæ Legatorum ad Farnesium, 5. Ianuar. 1546.

1546.

fuisse, si per seipsam Synodus eo se onere releuasset. Plerisque vero illud beneficium adeo fastidio non fuit, ut actis Pontifici gratias petierint insuper Episcopi quidem, ut eadem oneris cessatio sua etiam domesticis indulgeretur, quippe qui laboris participes, patri quoque leuaminis indigebant: summi vero Religiosorum Ordinum Præsides, ut idem concederetur ipsorum familiis, quod sumptui consuleretur & sibi necessario ibi degentibus, & plurimis ipsorum Theologis, qui eo conuenerant, & iussu Pontificis adhuc accersebantur. Idem denique petiere quotquot Concilio aderant: quin etiam Legati, super prouentibus dispartiri solitis inter Purpuratos qui Romæ adsunt, nemini verò absenti, vel in Apostolica legatione detento, concessis. Quam legem, aiebant, intelligendam de iis legationibus, quibus ea iactura releuatur per alia pecuniaria emolumenta, non de ipsorum legatione, qui tot sudoribus ad communem Ecclesiæ utilitatem profusis, nihil aliud tandem, nisi spirituum segetem demetebant. Verum Pontifex, gnarus, in omni recta administratione, legum relaxationes angustè coarctari oportere, ne ipsarum copia legem omnino perfringat, Episcoporum postulant assensus non est. De Religiosis, quorum petitio æquior videbatur, respondit, Indecorum fore leuamentum commune tum laborem ac sumptum impendentibus, tum hæc onera minimè subeuntibus; at verò de releuandis laborantibus, habiturum se rationem de ipsis Legatis nihil interim decretum. Nulla quippe validior custodia legem tuetur, quàm ipsius aggressorum multitudo, hoc est, plurium relaxationis petitorum: Princeps siquidem præuidet maiorem sibi beneuolentiæ iacturam impendere ex paucis, quàm de cunctis repulsis, ob humanæ corruptionem naturæ, quæ non tantum appetit boni accessionem sibi, quantum se in accessione boni ab aliis non superari.

* Literæ Legatorum Farnesij ad Legatos, 21. Ianuar. 1546.

CAPVT III.

Expenduntur quæ Suauis pro certo sumit, de unico veteris Ecclesiæ Episcopatu; in quo vniuerso, quilibet Episcoporum iurisdictionem obtinuerit.

DE rebus variis atque grauissimis æquè falsò ac confidenter plura præmittit Suauis, gnarus, multis probationis loco frontem esse.

Orditur ab eo, quodd primæuæ Ecclesiæ fuerit maximæ utilitatis Synodo.

Synodorum vsus, à Hierosolymitano Apostolorum Concilio inductus. Cuius, inquit, exemplo Episcopi subsecuti, existimantes cunctas Christianorum Ecclesias vnā esse, Episcopos verò ita pariter in vnum coalescere, vt ex eo quislibet vnā partem obtineret, non veluti propriam, sed vt omnes totum regerent, singulis tamen magis in ea regenda occupatis peculiariter suae curae demandata, sicuti sanctus Cyprianus in aureo libello de vnitae Ecclesiae demonstrat. Hic homo si verba faceret apud Sinas, nostrarum rerum ignaros, posset facile sibi fidem inuenire, & fortasse inueniret apud nonnullum, qui alicuius politicae calliditatis peritus, simulque expers conditionis Ecclesiasticae, legerit Suauis historiam, impulsus rerum politicarum auaritate; sed ex Ecclesiasticis eas, tamquam indubitatas recipiat, quas ibi cernit enarratas ceu manifestas. Quamquam verius quicumque rerum ciuiliū prudens aestimator numquam putabit, posse reipsa constitui huiusmodi Rempublicam ex Platonicis formis, vt sic loquar, expictam; & hanc non in vnica tantum ciuitate, vt Plato constituit ipsius indiuiduum dominatum, sed in totius Ecclesiae amplitudine. De cetero, volebat etiam ille Philosophus, vt peculiare curae inter varios administratores, possessores ac magistratus partirentur, vt fusi⁹ explicat in decem suis de Republica libris. Et tamen huiusmodi Respublica perspicuis planè rationibus refellitur ab Aristotele, qui alioquin in politicis disciplinis magistrum saepe laudat, ac sequitur. Multò magis eadem ab experientia refellitur, cum exploratum sit, in tanta gubernationum varietate, siue rectè, siue perperam instituta fuerit, numquam videri vsurpatum id quod à tam insigni Philosopho non modò commendatum legitur, sed planè delineatum. Ad rem accedamus. Quid, quaeso, agebatur, cum alicui peculiari Dioecesi deerat Episcopalis muneris administrator? Num opus erat exemplò reliquos Episcopos conuocare ex cunctis terrarum Orbis Prouinciis, qui successorem sufficerent? At hoc perinde fuisset, ac ad itinera perpetua Praefules cogere, desertis sibi commissis Ecclesiis. An id muneris in prius occupantem deueniebat, siue idoneum siue ineptum? At quae forma regiminis magis deformis magisque fortuita?

2 Perge porro: Si tota iurisdictio in vnoquoque sita erat, vnicuique igitur licebat, quocumque mallet pergere, & ouilis alieni Pastorem agere, doctrinas tradere, controuersias diiudicare, & moderari subditorum animos pro arbitratu. Animaduertit ex se quisque, designatum in his pauculis verbis turbarum chaos, ad quae euitandas vnaquaeque Respublica varias causarum rationes distribuit

1546. variis Magistratibus, varias oppidorum classes variis moderatibus, varias militum legiones variis Ducibus, numquam admittenda ea potestate singulorum in totum, ut proinde ubi discordia inter illos contingeret, ignorarent subditi, cuius iure obtinendum.

Charitatis feruorem in Ecclesia primæua Suavis obtrudet, contra dissidia longè remouentem. Benè est. Hinc igitur idem concedat, cum Deus noluerit ad posteriora tempora diuinitus deducere hanc excellentiam charitatis consensionisque, supra modum conditionis humanæ, noluisse pariter eam formam Episcopatus indistincti protrahere: adeoque per consecutionem fateatur, Episcopatum distinctionem esse de iure Diuino: cum certè Christus haud præscripserit Ecclesiæ suæ regimen pro eo solum breui statum, naturæ vim superante, sed pro alio naturæ consentaneo, longè, si numerentur sæcula, diuturniore, si cultores, ampliore. Hæc ad confutationem satis, sed non satis ad veritatem. Eam indiuiduam concordiam, & exquisitam sanctimoniam priorum fidelium licet quidem Suauis aniculis persuadere, non item Latinæ linguæ tantum scienti, quantum sacris Ordinibus suscipiendis sufficit. S. Pauli Epistolæ clarâ voce inuehuntur in enormissima scelera, & inter reliqua, in schismata, seditionesque, per ea Reipublicæ Christianæ primordia. Cuius rei certa testimonia voluit Deus in Scripturis a se dictatis nobis relinquere, ne censores sui temporis, ac veteris laudatores, opinionem influunt, quæ credatur vera IESU CHRISTI Spontanea non esse Ecclesia membris tam deformatis compacta, quam ea, quæ in Catholico corpore deprehendimus. Quod si hæc nascenti Ecclesiæ euenire, quid iam dicendum de subsecutis temporibus usque ad ætatem S. Cypriani, qui de Suavis sententia nos edocet, tamquam etiam tum perseverantem eam indiuiduam Episcoporum iurisdictionem? Numquid ille non deslet in eodem aureo libello lamentaria eorum dissidia, qui Ecclesiam administrabant? Nonne scatent historiæ Ecclesiasticæ dissensionibus nocentis exempli, vel inter Christi Athletas, qui in dies singulos carnificinam sui corporis in vinculis præstolabantur?

Hæc rationes conuincenti argumentatione conficiunt, huiusmodi regimen Ecclesiasticum, cuiusmodi nobis obiectat tamquam pro certo ponendum Suavis, & nititur fusè persuadere Salmatius, illi & arrogantia & ignorantia par, monstrum esse ex partibus infociabilibus confectum: sed cum commune sit adagium, Ad euincendum litrem plus valere drachmam vnâ facti, quam multas libras iuris, operæ

operæpretium est, probatis etiam testibus ostendere, quod hi affirmant, vanum esse commentum. Hic non vacat pro eo ac fit in iudiciorum questionibus, plures producere; vnus satis mihi sit antiquissimus inter Patres, qui aliquem ex Apostolorum discipulis novit, sanctus, inquam, Irenæus. Hic eos redarguens, qui docebant aduersus quam habetur ex traditione Apostolica, in Ecclesiis, quibus Episcopos primò constituerunt Apostoli, & alij postea illis suffecti, serie haud interrupta, sic scribit: *Sed quoniam valde longum est in hoc volumine omnium Ecclesiarum numerare successiones, maxima & antiquissime, & omnibus cognite, à gloriosissimis duobus Apostolis Petro & Paulo Romæ fundata & constituta Ecclesiæ, eam quam habet ab Apostolis traditionem, & annuntiatam hominibus Fidem, per successiones Episcoporum peruenientem usque ad nos indicantes, confundimus omnes.* Mox refert, à duobus Apostolis fuisse traditam Romanæ Ecclesiæ administrationem Lino & Anacleto, vel Cleto vt alij legunt, quos ambos dubium pariter est, an intelligat Irenæus fuisse à Petro & Paulo electos, vt futuros Romani Pontificis successores, vbi Sedes vacasset; an vti functionum curatores, dum ipsi abessent. Postea enumerat Clementem, ac deinceps alium ex alio, ad suam vsque ætatem; atque huiusmodi monumenta dicit seruari in aliarum Ecclesiarum tabulariis, nominatim verò in Smirnenli, vbi Polycarpus sibi notus fuit impositus à S. Ioanne.

Idem affirmat Tertullianus, non admodum Irenæo posterior in libro *de Præscriptionibus*. Idem pro certo posuit S. Augustinus Epistolâ 165. & cap. 40. in Epistolam, *Fundamenti*. Idem cuncti reliqui Patres, quos aduersus Salmasium erudite conegessit Dionysius Petavius lib. 1. *de Hierarchia Ecclesiastica*.

Profert contra Suauis testimonium S. Cypriani in laudato libello, quem ipse meritò aureum appellat, *de Vnitate Ecclesiæ*. Equidem miror Suauis confidentiam, audentis ante oculos ponere aurum illud, cui collatum, statim spurium deprehenditur quidquid constet ipsius fornacula. Libellus ille quantus quantus est, totus est in comprobanda vnitatem Fidei apud Ecclesiam, arguendisque sceleratis ac perditis eorum animis, qui ab hac vnitatem secedunt. Hinc, ait, *hæreses & factæ sunt frequenter, & fiunt, dum peruersa mens non habet pacem, dum perfidia discordans vnitatem non tenet.* Et paulò post: *Vnitatem simul ac dilectionem magisterio sui docet, Prophetas omnes, & Legem præceptis duobus inclusit. Quam verò veritatem seruat, quam dilectionem custodit, aut cogitat, qui discordia furore vesanus Ecclesiam scindit, Fidem destruit, pacem turbat?*

Pane-

1546.

* Lib. 3.
cap. 3.

* Cap. 32.

* Cap. 2.

1546.

Panegyrimne, an potius diras hæc verba conficiunt in Lutherum, qui plane heros est Suauianæ epopeiæ, hoc est fictæ narrationis?

Sed his omissis, accedamus ad id, de quo nunc agitur. Quidnam affirmat ibi S. Cyprianus? Ecclesiam vnum existere Episcopatum, & singulis Episcopis esse *in solidum* partem in toto. Quis hoc inficiatur? Inficiantur hæretici, quippe Sacræ Monarchiæ oppugnatores; non verò Pontifex, qui idcirco consuevit se nuncupare *Episcopum Ecclesiæ Catholicæ*; adeoque vniuersam Ecclesiam tamquam vnum Episcopatum agnoscit. Quid hinc Suauis contendit deducere? in hoc vniuersali Episcopatu non inesse plures peculiare Episcopatus? Reticula planè deductio. Quis vnquam, eò quod exercitus vnus sit, & vnus omnium Imperator, quodque pro se quisque ex ducibus in solidum partem obtinet in communis boni omniumque victoriæ procuracione, argumentatus est, equitum magistro in pedites esse potestatem, vel in equites peditum præfecto? eodem pacto de eo qui tormentis præest, vel cataphractos ducit? Vnum etiam Episcopatum esse in Ecclesia vniuersa alio modo significamus; ratione videlicet Ordinis, quo Episcopus redditur idoneus ad illius gradus ministeria in quascumque Orbis partes, & in quemcumque extendenda, si legitime illis adimoueatur. Ita facultas legum Cuiusmodi interpretandarum vnica pariter est, & cuiuscumque illa instructio licet earum magistrum ac interpretem agere in quacumque exedra, & Academia; non tamen ita, vt iure sui possit in quauis exedra, vel in quauis Academia docere. Similiter inter Cassinenses Monachos vnica est Abbatis dignitas, per quam is aptus euadit, vt in quocumque Monasterio præsit; & ex illius vi huic modò, modo alij præest: hinc tamen haud fit, ne vnus Monasterij Abbas distindam obtineat iurisdictionem ab ea, quam alterius Monasterij Abbas obtinet, eique liceat sese immittere in cuiuscumque Monasterij administrationem, nisi ab ipso Ordine illi peculiariter demandatam.

Hic insuper dicit Cyprianus, Cunctos Apostolos accepisse à Christo æqualem potestatem promulgandi Euangelij, postquam rediit eorum missionem habuit. Sed hoc pariter haud negatur: qui affirmatur communiter à Catholicis scriptoribus, atque ab illis censetur vt necessaria conditio Apostolorum muneri, prout illud reliquis inferioribus eminet. Verum in hoc duo declaranda: Primum est, eam vniuersalem potestatem in solo Petro fuisse ordinariam, eiusque muneri affixam; in reliquis Apostolis nec ordinariam, nec per manus ad successores traducendam, sed delegatam, atque ipsis peculiari nomine attributam. Etenim Apostoli, diuinæ gratiæ præ-

praesidio in amicitia cum Deo confirmati, & copiosis supra naturam viribus communiti, nulli discordiae periculo subdebantur: cui cum posteriores Antistites ex humana imbecillitate obnoxij futuri essent, nequaquam expediebat, ut indistincta illa iurisdictio esset in Apostolis ordinaria, adeoque successoribus hereditaria. Exemplo res pateat. Aliud est, in aliqua Republica, ex peculiaribus conditionibus, praestantique virtute vnus administri, a Principe potestatem amplissimam extra ordinem illi concedi; aliud est, in eadem Republica stabile munus constitui, in quo ea potestatis amplitudo sit ut ordinaria continuanda. Quare quod Episcopi Apostolis in ordinaria iurisditione successerint, non ex eo conficitur, illis etiam successisse in hac indifferenti vniuersaliq[ue] delegatione, itidem ac nec illis suffecti sunt in auctoritate scribendi libros Canonicos, aliisque prerogatiuis. Secunda illius S. Cypriani dicti declaratio est, cunctos Apostolos nihilominus fuisse S. Petro subiectos, cui ex ordinario suo Magistratu, & in Successores abituro, caeli Claves concessae sunt, iurisditionisq[ue] Ecclesiasticae plenitudo; quamquam cunctorum Apostolorum virtus ac sapientia ea esset, ut nullus penè fuerit Petro locus huiusmodi iurisditionis exercendae in viros sanctissimi ac prudentia perfectissimos. In reliquum necesse fuit, ut vnus potestas ceteris praepolleret, nisi fuisset instituendum in Ecclesia Polyarchiae regimen, eiusdem Ecclesiae commodis planè aduersum, ut alibi ostensum est.

8 Nec quidem iuuat respondere: Cum concordia inter Apostolos ex afflatu diuino perturbari non posset, in pluribus etiam monarchiam perstituram, quamquam inter se mutuò liberis ac supremis; ut quidam de duobus Apostolis Petro & Paulo recens excogitauit: nam securitas perpetuae concordiae inter omnes collegas, tamen sufficeret ad euitanda incommoda, quae suapte naturam inferret Ecclesiae Polyarchicum regimen; non tamen satis esset Monarchico statuendo, cuiusmodi nouimus ex Scripturis ac Patribus constitutum à Christo fuisse, ut hic auctor fatebatur. Fingamus Venetum Senatorem, cui diuinitus & datum & significatum fuerit, in sententiam suam semper iturum Senatum vniuersum: fingamus insuper, datam illi à Senatu potestatem peragendi, ex auctoritate communi, quidquid ipsi libuerit, nullo prius habito collegarum consensu: non tamen idcirco is euaderet Monarcha, nisi obtineat ius regendi absolutum à quocumque consensu dissensuue collegarum; quemadmodum nec euaderet Monarcha, supremusq[ue] mundi Dominus, quod spectat ad dominium, siue iurisditionis illud sit, siue

Pars I.

Yyy

proprie-

1546. proprietatis, is cui à Deo fuisset promissum, quidquid ipse nomine legitimè gubernantium, seu iure possidentium vniquam fecerit, semper illis ratum fore. Huiusque rei ratio est, quia vtrumque dominium, tam iurisdictionis quàm proprietatis, secum affert auctoritatem ipsam hominibus imperandi, & res ipsas pettrahendi iure suo, aliis etiam dissentientibus.

Iam verò videamus, an huic doctrinæ perspicua, quam hactenus exposuimus, dissonent an concinant S. Cypriani verba, quæ sunt huiusmodi: *Loquitur Dominus ad Petrum: Aedificabo Ecclesiam meam, & porta inferorum non vincent eam; & tibi dabo clauēs regni calorum; & quæ ligaueris super terram, erunt ligata & in calis; & quæcumque fueris super terram, erunt soluta & in calis.* Et iterum eidem post suam Resurrectionem dicit: *Pasce oues meas.* Super illum vnum aedificat Ecclesiam suam, & illi pascendas mandat oues suas. Et quamuis Apostolis omnibus post Resurrectionem suam parem potestatem tribuat, & dicat: *Sicut misi me pater, & ego mitto vos; accipite Spiritum Sanctum: si cui remiseritis peccata, remittentur illi; si cui tenueritis, tenebuntur:* tamen ut unitatem manifestaret, vnam Cathedram constituit, & unitatis eiusdem originem ab vno incipientem suā auctoritate disposuit. Hoc erant utique & ceteri Apostoli, quod fuit Petrus, pari consortio præditi, & honoris & potestatis, sed exordium ab unitate proficiscitur. Primatus Petro datur, & vna Christi Ecclesia, & Cathedra vna monstratur. Et Pastores sunt omnes, sed unus grex ostenditur, qui ab Apostolis omnibus vnanimi consensione pascantur. Et infra: *Hanc Ecclesiam unitatem qui non tenet, tenere se fidem credi qui Ecclesia renititur, & resistit, qui Cathedram Petri, super quam fundata est Ecclesia, deserit, in Ecclesia se esse confidit?*

Num forte per hæc verba relinquitur dubitatio, an ex Cypriani sententia S. Petrus eiusque Sedes summum in Ecclesia Dei Principatum obtineant? An seiunctio ab iis, qui in ea sedent, queat coniungi cum huius communione? Quod si cui fortassis in mentem veniret, Cypriani sententiam esse, supremum Petri Principatum, imperiiue unitatem in ea tantummodò prærogatiua fuisse sita, quod Petrum Christus ante alios nominauerit, quodque ab vno ex rectoribus fuerit incepta numeratio, constitutâ nihilominus postea integrâ æqualitate atque regendi libertate inter ipsos eorumque successores, insipientem profectò differendi rationem ex sapientissimo illius egregij Doctoris ore depromeret: perinde quasi satis sit, ut unitas Principatus constituatur, multorumque gubernatio tollatur, si supremi Rectores atque Collegæ post alium aliusque inceptus, & non omnes vnicâ locutione nominentur.

Polito.

10 Postremò, vbi visus est Suauis sanctus Cyprianus affirmare quod
 ipsemet affirmat, ibi aperte Suauis contradicit. Etenim si à Cypria- 1546.
 no docemur, vnum esse Episcopatum, cuius partem suam quicum-
 que Episcopus obtinet *in solidum*, dum multos Episcopos æquiparat
 multis radiis, qui tandem vnum Solis lumen conficiunt, multisque
 ramis, qui eundem omnes vigorem trahunt ab eodem trunco, hæc
 planè exempla Suauis doctrinam oppugnant. Vnus è Solis radiis
 num fortè ad illuminandum transgreditur locum ab alio illumina-
 tum? Vnus ramus alterius frondes ac folia enutrit? Quid plura?
 Nonne disertis verbis mentem suam explicat Cyprianus? *Vnum*,
 inquit, *est Caput, vna origo, & vna mater*. Hæc est vnitas, quam ille
 affirmat in Ecclesia, vnitas Ordinis in singulis æqualis, & quâ singu-
 li redduntur idonei ad exercenda vbique locorum Episcopi mini-
 steria: vnitas Capituli, hoc est Petri, eiusque Successorum, in quâ
 Christus fundauit Ecclesiam, & cui perstant innixæ omnes huius
 Regiæ columnæ, non verò Dioceseon confusio. Videamus por-
 rò, an Suauis, dum alia pro certis assumit, veracior sit ex lege Poë-
 tarum permiscendi veri cum falso, quasi nummos sinceros cum
 adulterinis, vt æquè omnes accipiantur.

C A P V T IV.

*An verè Suauis affirmet, Primis Oecumenicis Conciliis præfuis-
 se Cæsares, eorumque ministros; & sumque habendi alios con-
 gressus, præter solennes Sessiones, inductum ex eo, quòd illi am-
 plius non præsiderent: vbi etiam de suffragiis, per capita
 an per nationes numerandis.*

Postquam descripsit Suauis ex ingenij sui figmento peculiare
 Synodos, habitas à fidelibus cum insectationibus vexabantur,
 in quo lectores à me detineri operæ non est, Oecumenicas de-
 lineat, inchoatas post susceptam ab Imperatoribus Romanis Fidem,
 & post Ecclesiæ pacem. Has dicit ab Imperatoribus eorumve Præ-
 fectis conuocatas: *Gubernabatur, inquit, actio ab illis Principibus, seu
 Magistratibus, qui Patres congregauerant: ipsi actionibus intererant, eas
 proponentes ac moderantes, obortasq; in modo agendi controuersias interlo-
 cutoris sententiis decernentes, relictâ confessus iudicio definitione capitis
 præcipui, cuius gratiâ Conuentus coaluerat. Pronuntiat id constare de
 his Conciliis, quorum extant Acta, vt de Ephesino, coram Candi-
 diano Comite, & clariùs de Chalcedonensi, coram Marciano, ac de*
 Y y 2 iis,

1546. iis, quorum Acta non extant, ut de Nicæno primo, idem ex Historicorum testimonio comprobari.

A priscis Imperatoribus compulsos ad Concilia ex variis Imperii Provinciis Antistites, sic ab illis Romano Pontifice postulante, verum est; idemque pariter Imperatores recentes aliique Principes Tridentino præstiterunt. Verum itidem est, ea de causa priscos illos interdum *Conuocatores*, per laxiorem quamdam significationem appellatos. Verum præterea est, ab ipsis suarum virium operam Conciliis impensam, eosdemque aut præsentibus illis adfuisse, aut per summos administratos, quod turbas repellerent, insolentiamque compescerent: & ad hanc rem Clemens & Paulus tam enixe petierunt à Carolo V. ut ipsemet adesset Concilio, quod toties narratum est. At vel ex propria auctoritate, & absque iussu Pontificio Concilia ab illis coacta, vel postea illis præfuisse, falsum est. Quam id ipsis facere licuisset, qui nullâ, nisi profanâ iurisdictione fruebantur, quique Cæsari ac Tiberio successerant, non Petro, quem sibi Vicarium Christus constituit? Præterquam, quod si de conuocatione loquamur, cum integrâ totius Christiani Orbis dominatione minimè potirentur, quânam auctoritatis vi cunctos Episcopos accedere potuissent? Quod potissimè locum habet post ad multiplicatam paulatim Regnorum diuisionem in Christiana Republica: ut proinde dici oporteat, à Christi prouidentia demandatum fuisse id muneris alteri cuidam potestati, quæ reliquis Christianis in rebus Religionis præesset. Ea verò sola S. Petri Cathedra est, ob quam Roma, uti obseruauit ^a S. Leo, adeoque illi assensum cecinit ^b S. Prosper, illâ etiam ætate *latius præsidebat Religione Domina, quam dominatione terrenâ*.

^a In Sermone de SS. Apostolis Petro & Paulo.
^b De ingratis.
^c Epist. 95, cap. 27.

Hiscæ verò rationibus effecta respondisse, antiquitatis monumenta testantur. Idem S. Leo in Epistola ad Turbium ^c scribit: *Mittimus literas ad Fratres & Coepiscopos, Tarraconis, Carthagini, Iulianie, & Gallie, & intimamus ipsis Concilium Synodi Generalis*. Et ante ipsum Sixtus Tertius, in Epistola ad Orientales: *Valentinianus Augustus nostrâ auctoritate ordinavit, ut Synodus congregaretur*. Adrianus Secundus in Epistola ad Basilium Imperatorem, quæ fuit recitata in prima Actione octauæ Synodi, sic loquitur: *Volumus industriæ potestatis vestrae numerosum ibi Concilium celebrari*. In quibus verbisprehenditur, quo pacto Concilia à Romano Pontifice, & quo à Cæsare conuocarentur: ab illo tamquam à causâ potissima, & per uoluntatem imperantem, ab hoc tamquam ab instrumento, & per industriam exequentem. Hæc autem loquendi ratio, de Romano Pont-

Pontificis auctoritate, apparet pariter usurpata ab Episcopis illius
 atatis. Refert^a Theodoretus, Patres in primo Concilio Constan-
 tinopolitano congregatos scripsisse ad Damasum Romanum Pon-
 tificem his verbis: *Conueneramus Constantinopoli ad literas vestre Ro-*
missas à Theodosio piissimo Imperatore post Concilium Aquileiense. Et in-
 ter Epistolas, quæ spectant ad Synodum Chalcedonensem, vna
 extat quorundam Episcoporum ad Leonem Imperatorem, quæ ita
 habet: *In ciuitate Chalcedonensi multi sancti Episcopi conuenerunt man-*
dato Leonis Pontificis, qui verè est Caput Episcoporum. Nobis Historias,
 non de Religione controuersias scribentibus, satis sit, Suauis confi-
 dentiam breuî confutatione retudisse, non temerè minùs quàm
 asseueranter contrariam affirmantis. Iam verò cupienti falsitatem
 pernotescere copiosiore dissertatione conuictam, licebit ea lustrare,
 quæ scripserunt de industria complures auctores sapientissimi, ac
 præsertim duo præclari Purpurati,^b Turrecremata, & c^c Bellarminus.

4 Nec sibi deest hominis temeritas in altera parte audacter affir-
 manda, dum ait, veteres Imperatores præfuisse Conciliis. Fuit hoc
 Brentij^d hæretici mendacium, quod ne ipse quidem e^e Calvinus af-
 firmare ausus, qui planè intentus ad excludendos à Præsidum mu-
 nere in Nicæno S. Siluestri Legatos, nec alium nactus quem pos-
 set congruè præficere, satius habuit comminisci, Athanasium ibi
 præfuisse, tametsi id temporis adhuc Diaconum, eoquæ adductum
 ab Episcopo suo Alexandro. Per quod inuentum studuit opinio-
 nem doctrinæ cum iurisdictionis auctoritate confundere, eâ planè
 ratione, quâ quis diceret, Rhemeni Concilio præfuisse Bernardum.

Enimverò Brentij ac Suauis dictum adedò redarguitur mendaci-
 veterum monumentis, vt Basilii Imperator sub finem octauæ Syn-
 odi fateatur, à Constantino post omnium Episcoporum nomina
 suum subscripsisse Nicænæ; cum tamen Legatorum S. Siluestri
 subscriptio primo loco posita legatur. Compertum etiam satis est,
 ab eodem Constantino infra cunctos Episcopos sibi sedem dele-
 ctam, vt^f Theodoretus & g Eusebius narrant. Id ipsum confirma-
 tur per ea quæ^h Rufinus commemorat, illum videlicet Imperato-
 rem professum se minorem Episcopis, atque decere, vt inter illos
 non tamquam iudex, sed tamquam iudicandus degeret. Adeone
 igitur Suauem audere citra vllum examen, citra vllam probatio-
 nem pronuntiare, scriptores illius temporis tribuisse Con-
 stantino hoc præsidendi munus in Nicæno Concilio, perinde at-
 que narraret, eidem contra Maxentium victoriam tribuisse?

At ad ea Concilia descendamus, quorum Acta extant, & in ipsis

Yyy 3

facti

1546.
 a In lib. 5.
 Historiarum
 cap. 9.

b Lib. 3.
 Summa Ec-
 clesie cap. 6.
 c Lib. 1. de
 Concil. cap.
 12. & 13.
 d In Prole-
 gomeno in
 Petrum So-
 tum
 e In lib. 4.
 Institutio-
 num c. 7. sub
 initium.

f Lib. 1. de
 Histor.
 cap. 7.
 g Lib. 3. Vi-
 tæ Constan-
 tini.
 h Lib. 10.
 cap. 1.

1546. facti euidencia, sicut Suauis ait. De duobus prioribus solum lo-
quar, ne huius auctoris fabula ad longius episodium me distrahatur.
Libetne cognoscere, an & quæ in Ephesino fuerit præsidendi ratio
Candidiani Comitis, à Suauis commendata? De Candidiano
Theodosius & Valentinianus, dum eum ad Concilium mittunt, ita
scribunt: *Candidianum præclarissimum &c. ad sacram vestram Synodum
ire iussimus, sed eâ lege & conditione, ut cum questionibus & controue-
rsis, quæ circa Fidei dogmata incidunt, nihil quidquam commune habeat,
nefas est enim, qui sanctissimorum Episcoporum catalogo adscriptus non est,
illum Ecclesiasticis negotiis & consultationibus sese immiscere: verum et
Monachos, & seculares, & ceteros denique omnes, qui huius spectandi cau-
sâ vel eò nunc confluerunt, vel in posterum fortè confluent, ab eadem ra-
ciuitate modis omnibus submoneat.* At verò ibi præfuisse Cælestinum
Pontificem per suum Legatum, concordî voce confirmant omnes
Historici, quos Bellarminus latè recenset in * lib. 1. de Conciliis.

* Cap. 19.

Iam ad Chalcedonenſe gradum faciamus, in quo maiorem re-
claritatem Suauis iactitat. Numquid aliud ibi comperit, quàm so-
pra omnes Episcopos Marcianum confedisse? Idem pariter con-
gissit in Tridentino, si Carolus Quintus adfuiſſet. Ceterum, si
certò scire cupimus, quis ibi fuerit Præſes, ac Iudex Ecclesiastica-
rum omnium caularum, id nos edocebit tum qui præfuit, tum ipſi
Synodus, tum Pulcheria Augusta. S. Leo Magnus, Epistola 40. ad
idem Concilium, de ſuis Legatis hæc habet: *In his, qui à Sede Ap-
ſtolica directi ſunt, me Synodo vestra fraternitas exiſtimet præſidere. Ipſi
verò Legati, qui, ut apparet, omnium primi ſemper & loquuntur
& ſubſcribunt, Actione tertîa in hanc ſententiam verba faciunt:
Sanctiſſimus ac beatiſſimus Archiepiſcopus magnæ & ſenioris Romæ Leo,
per nos, & per præſentem ſanctam Synodum, unâ cum ter beatiſſimo &
omni laude digno beato Petro Apoſtolo, qui eſt Petra & crepido Eccleſiæ
Catholicæ, & ille, qui eſt recta Fidei fundamentum, mudauit Diſſer-
tam Episcopatus dignitate, quàm etiam & ab omni Sacerdotali alienauit mi-
niſterio. Ita illius Concilij Acta pronuntiant, ſcripſiſſe ac dicentem
abſque vlla cuiuſpiam contradictione Pontificem, cuiusque Lega-
tos. Poſteâ Synodus ipſa, in Epistola quam ad Leonem ſcripſit, in
vritur verbis: Tu quidem, ſicut membrîs caput, præcras in iis qui tunc
tenebant ordinem, beneuolentiam præferens; Imperatores verò, ad orn-
dum decentiſſimè præſidebant. Alia igitur præſidendi ratio habebatur
Romano Pontifici, alia Imperatori: illa interior, & tamquam ca-
pitis, membra moderantis; hæc exterior, & tamquam coronæ, frons
tem exornantis. Sed tandem rem totam reponamus in iis, quæ de
hoc*

hoc scribit Pulcheria Augusta, cui omnis auctoritas, totumque regimen innitebatur. Habetur ipsius Epistola ad sanctum Leonem, quæ de mittendis Episcopis hoc pacto loquitur: *Et illic facto Concilio & de Catholica confessione, & de his Episcopis, qui sese ante hoc se-gregauere, sicut Fides & Christiana pietas exigit, te auctore decernant.* Non ergo solum caput præcipuum, cuius causâ coaluerat Con-uentus, definitioni Concilij committebatur, prout Suauis affirmat, sed contumacium Episcoporum damnatio: atque hoc totum à Concilio peragendum erat ex Romani Pontificis auctoritate. No-lo fusiùs hac de re agere, ad aliud librorum descriptionis genus spe-ctante: necesse tamen mihi fuit, commonere minùs peritos lecto-res, quàm tutum sit ipsorum fidei, illius narratoris inniti structu-ræ, cuius fundamenta non cæmentitia, sed commentitia sunt.

6 Pergit porro dicere; Nullum fuisse antiquis Synodis discrimen priuatorum cœtuum, ac Sessionum publicarum; nullam actio-nem cæremoniis impensam; omnia per designatos scribas adnota-ri; omnia esse Concilij Acta, quæ in lucem edebantur, & non sola decreta, vt in Tridentino sancitum est. Cur etiam non dixit, Pri-scis temporibus in more non fuisse Principibus tot diuersa mini-strorum munera, seu qui essent ab epistolis scribendis, seu qui consi-liis ac cœtibus interessent; tot cæremonias, tantam titulorum va-rietatem, cum numerum Oratorum, qui vt ordinariis modò, mo-dò extra ordinem destinantur, quâ negotij quâ officij causâ? At neque tunc per statos tabellarios ex vna in aliam Prouinciã literæ deferebantur. Cum igitur hominum sensa ac ciuile commercium vel magis expolita sint, vel certè mutata, necesse est, vt pro illorum varietate variauerint pariter rationes Ecclesiasticarum rerum agen-darum, quæ tractantur per homines, & propter homines, qui nunc viuunt, & cum animorum propensionibus, moribusque qui nunc in illis vigent, non qui per antiquiores ætates vixerunt. Quapro-pter deridenda meditatio esset, & planè inepta, quæ in opus dedu-ceretur, si quis vellet in præsentia morem seruare veteris simplici-tatis in Ecclesiasticis conuentibus, in quibus & suas partes summi Principes agunt, & agitur de rebus summi momenti, ad felicem Reipublicæ statum. Perinde ac pariter foret, si nostri æui templa architecturæ legibus extruerentur, quadringentis abhinc annis v-surpatæ, similiter illius temporis picturam sacræ Imagines in Al-taribus retinerent, & illius temporis harmoniam sacræ psalmodiæ concentus.

7 Addit Suauis: *Contingebat absque dubio aliquid interdum temerariam*

ex

1546. *ex alicuius imbecillitate; sed charitas, quæ fratris noxas excusat, illud obtegebat. Ita enim uerò: sed hac ætate, quâ homines gignuntur contrariam animorum affectionem gerentes, cuiusmodi Suauis est, qui non modò retegunt Antistitum maculas, sed è sepulchris eruiunt, sed amplificat, sed procreant; opus est, ut aliis cautionibus remur, imitantes in hoc eam formam, in peragendis negotiis dixerim à veterum more, quæ prudenter in ciuilibus negotiis adhibetur. Nec mihi quispiam opponat, magis decere sinceritatem Ecclesiasticam, absque his inuolucris rem agere, à profano artificio petitis: falsissima enim uerò positio, quæ sub specie sinceritatis imprudentiam inducit. Nulla consuetudo tantum prodest, quantum ea, quâ pudor ac verecundia custoditur, ne palàm peccetur. In Christiana Republica huius ruboris ut emeretur uincula, præter sanè cunctas diuendere Phœnicie purpuras. Sileat seu infamia, seu nequitia: non propterea Christianum genus fictione deterius, sed modestiâ melius euasit, si studiosius quàm antea honestatis et decori in functionibus publicis rationem habet: cum certè argumentum sit haud indomitæ animi impotentia, posse illi, cum libuerit, frænum iniicere.*

Hæc itaque huiusce mutationis causa est in habendis priuatis orationibus; non ea quam Suauis adducit, hoc est, arrogata sibi à Romano Pontifice auctoritas præsidendi, profanis Principibus inde prorsus eiectis, quorum timor Episcopos in publicis Sessionibus intra fines officij continebat. Ac primò quidem satis liquet ex dictis, hanc auctoritatem haud recenter à Romano Pontifice quæsitam.

Secundò, longè maior fuit, & absolutius ea exercita in antea Conciliis, præsertim habitis in Occidente, cum in Occidente nulla validior potentia de supremo regimine rerum Ecclesiasticarum cum Pontifice contendeat; neque Principum intererat, quid in Conciliis definiretur: quamquam fuerit postmodum in Tridentino vituperata, cum præualida hæreticæ factionis contentio, variique ad res politicas respectus profanæ potestatis, adigebant Petri Cymbam, ut per fretum angustissimum, ventisque contrariis agitarum nauigaret. Postremò, si recentes Synodi, ob excussum Principum metum, effrenatius se gesserant, ergo quidquid ipsæ auctoritatis ac prerogatiuæ in Romano Pontifice agnoscere, haud certè ab illis per metus violentiam extortum, sed per Concilium spontè delatum. Cum autem hæc necessitas, & hæc consuetudo secretorum confessorum, ne in contentiones indecoras prorumperetur in publicis Sessionibus, Suauis teste, in summum excreuerit in Tridentino; ergo Concilium

cilium hoc seruile non fuit, quale toto suo volumine suadere idem conatur, sed omnium, quæ celebrata vniquam fuerint, maximè liberum.

9 Præter mendacia iam dicta, spargit etiam Suavis aliquid veri, sed valdè fucatum. Vnum adducamus. Scribit, Legatos * per literas, ad mandata, quæ memorauimus, deprecanda missas, petiisse inter cetera, an essent suffragia numeranda pro Nationum, an pro capitum ea ferentium numero. Quod planè verum. Sed addit, eosdem præmonuisse, priorem modum reiiciendum, ne cuiusque peculiaris Nationis Episcopi vnà inter se coalescerent, adeoque irritus cederet maior Italicorum numerus, in Sedem Apostolicam præ ceteris fidelium. Quod totum fimbriæ sunt, in officina Suauiana contextæ: Legatorum siquidem literæ nihil habent præter hæc: *Nescimus, an tentaturi sint computare suffragia per Nationes.* Deinde pariter affingit redditum Romæ responsum, consonans Legatorum sententiæ, hæc etiam ratione à Pontifice confirmatæ, quòd hanc computandi suffragij consuetudinem per Nationes, Synodi Constantiensis ac Basiliensis induxerant, haud certè imitandæ. Illud tamen verum est, in responsionibus * Romæ delatis cùm reliquis capitibus satisfaceret, ne vnum quidem verbum legi de hac re, quippe huiusmodi, de qua Legati scripserint fieri posse vt ea proponeretur, non verò fuisse propositam, imò ne animo quidem destinata; adeoque tam festinà deliberatione minimè indigentem. Quòd si Pontifex responsum super eo reddidisset, haud certè scripsisset, Constantiense Concilium imitandum non esse, relictis potius huiusmodi sensis Luthero, qui in illud rabidis execrationibus debacchabatur. Neque in eo Concilio sancitum est, per Nationes suffragia computanda esse tamquam ex ordinario ritu, cùm id neque per sacros Canones fuerit comprobatum, neque in more positum in Ecclesia, sed tamquam extra ordinem vsurpatum, ob peculiare rerum condiciones.

10 Ex manuscripto fidei haud contemnendæ didici, Venetiis in Bibliotheca S. Marci seruari volumen Bessarionis Cardinalis, in quo Constantiensis illius Concilij Acta continentur, ibique narrari, cum ageretur de componendo dissidio, quisnam legitimus esset Pontifex, dubitationem subortam, ne Antistites Italici, ingenti aucti numero ab intruso Ioanne XXIII. ab eoque tum iureiurando, tum minis, tum etiam donis secum obstricti, quorum plerique inopes & pecuniæ & animi, reliquarum omnium Nationum suffragia multitudine obruerent, Synodumque Ioannis voluntati manciparent. Eapropter Nationes quatuor, quæ tunc aderant, nimirum Ita-

Pars I.

Z z z

lica,

* Ad Farne-
sium, 14. De-
cembris
1545.

* Vltimè
Decembris
1545. &
21. Ianuar.
1546.

1546.

lica, Germanica, Gallica, Britannica, cum abesset Hispanica, seorsim reipsa simul coactæ; ac postremæ tres conuenere, ut ex Nationibus calculi æstimarentur: nec illis postea Italici obstitere. In his leensi, peculiaris habita agendi ratio. Etenim quatuor Patrum cœtus destinati, quos *Deputationes* nominarunt, vnam de Fide, de Patre alteram, tertiam de Reformandis moribus, quartam de Bono communi; adeo ut negotia in suo quolibet cœtu prius digesta, postea in reliquis omnibus expenderentur. Sed consultum fuit, ut singulis cœtibus par ex singulis Nationibus numerus interesset, cautumque ne quid ad generalem conuentum referretur extra grauem necessitatem, nisi prius in proprio cœtu, mox in ceteris omnibus, vel certe in ipsorum tribus comprobatum fuisset. Sed alibi fortasse succurreret opportunitas ad hæc ipsa tractanda. Interim pro se quisque reputet, iudicandi munus hominumne sit, an regionum; & utrum pauci homines in rebus rite intelligendis discernendisque arce habendi sint pluribus, eo quod regio vnde proficiantur, situ sit amplior.

* Præsertim in enarranda legatione Moroni Card. ad Ferdinandum Cæsarem, Oenipontem anno 1562.

CAPVT V.

Quid in secunda Sessione actum.

PRæstituto die 17. Ianuarij secunda Sessio habita. Sollemnis in ea Sacris operatus est Ioannes Fonsæca Stabienfis Antistes: ac Latine concionatus de corruptis moribus, læsæque Religionis, Coriolanus Martirani, S. Marci Episcopus. Inde perfoluit ex more precibus, Angelus Massarellus, qui Ceruino Cardinalis Epistolis erat, & ante biduum a cœtu delectus, uti Synodo à Secretis tantisper esset, dum id muneris alicui firmiter demandaretur, Legatorum nomine illam admonitionem recitauit, quam Summus primo inchoationis die habitam falso dicit. Eam à Polo Cardinali confectam comperio in monumentis Seripandi, qui tunc ibi aderat ut supremus Eremitanorum Præses, & quem alia tempe proponet hæc Historia Purpurâ spectabilem, & inter Concilij Præfides confidentem. Admonitionis summa in eo sita erat, ut ad defendendas ex animo noxas Patres compelleret, moresque ad operum exempli formam restituendos; quæ cum in quibusdam iam tam conspicerentur, sperandum esse dicebat, in eorum animos Spiritum Sanctum illapsum: nec leue pignus Diuinæ miserationis esse illam

* Compleantur initia Concilij vsque ad 5. Februar. ann. 1546. & seruantur apud Barberinos.

Autographum cuiuscumque scripti citandi, est Neapoli

apud Augustinianos, in Conuentu S. Ioannis in Carbonario: hoc verò Auctor, Alexandri VII. auctoritate Romam portandum curauit, & inspexit.

ipsam inchoationem coacti Concilij ad reparandam Ecclesiam. Repeterent memoriâ, quæ peregerint Hebræorum ductores, recensita in libris Esdræ, Nehemiæ, ac Danielis, ut à Deo deposcerent, ac deinde opere perficerent instaurationem Urbis Aedisque Hierosolymitanæ: ea proinde imitarentur, si cuperent Dei Ecclesiam feliciter restaurare. Prænuntiabatur, haud defuturos qui ipsis acerrimè oblectarentur: inculcabatur necessitas animi purgandi à pravis appetitionibus, quæ mentis vim aciemque peruertunt. Admonebantur qui Principum causas sustinebant, ne usque adeò illis essent addicti, ut ab omni eos culpa excusarent: delicta Principum ac subditorum, laicorum ac Sacerdotum, sibi mutuò respondere: Principum utilitatem eâ moderatione defenderent, ut primo loco Dei causam spectarent, nec se Præsules esse obliuiscerentur: sensa ad pacem lenitatemque prona conciperent, cum ea potissimum Synodus celebraretur ad extinguendas discordias, quæ Ecclesiam dilacerabant.

2 Post hæc Episcopus Stabiensis perlegit è suggestu Pontificis Constitutiones, tum de apertionis die, tum de suffragio, Antistitum Procuratoribus interdicto.

Mox à Synodo decretum editum, quod multa pietatis opera, corporisque afflictationes Patribus aliisque præscribebat; atque omnes adhortabatur, præsertim verò literatos, ut rationes quam possent efficacissimas excogitarent ad hæresim profligandam, moresque corrigendos.

Declaratum est, ex qualicumque sedendi, seu ferendi suffragij forma, nihil cuique iuris accessurum, aut detractum iri.

3 Rogati de more Patres, an decretum placeret, fuit communiter comprobatum; sed cum duplici exceptione, quarum alteram Suavis præterit, alteram falsò recenset. Prior fuit, quâ Guillelmus à Prato Claramontanus Episcopus petiit, ut in decreto, quo preces pro Cæsare, ceterisque Principibus generaliter iniungebantur, Rex Galliarum nominatim apponeretur. Fuerat id in antecedente consensu à Gallis propositum; cumque responsum fuisset, Per id excitatum iri æmulationem reliquis Principibus, nisi pariter nominarentur; si verò singuli nominandi, rem in lites molestissimas de nominationis ordine delapsuram; institere tamen Galli, asserentes, Quem admodum Rex Galliarum dumtaxat præter Cæsarem in Pontificis literis de Synodo nominabatur, ita ipsum pariter tantummodò in decreto nominandum. Plerisque tamen supersedendum visum est, habitâ potissimum Regis Romanorum ratione. Plurimum autem

Z z z 2

valuit

1546.

* Literæ
Cervini ad
Farnesium,
9. Ianuar.
1546.

valuit ad Gallos ab incepto dimouendos * communis Ecclesie consuetudo, quæ sacrosancto Parasceues die nullius profani Principis præter Cæsarem in publicis precationibus mentionem facit. Vnde quisque enim facile consuetudini acquiescit, seu quod ipsa ab ea natura sit, unde quidquid ab ea provenit, quasi naturale quiddam ferimus; seu quod nimis apud ceteros inuidiosa illius causa sit, quod dum à consuetudo secedit, tamquam communitatis perturbator odium habetur.

Secundo loco complures Patrum responderunt, Haud sibi placere, prætermisum in decreto titulum Synodi, *Ecclesiam universalem representantis*. Hæc oppositio Gallis generatim ac duntaxat adhibetur à Suavis: & tamen in ea conveniunt plures ex Hispanis & Italis, quàm ex Gallis. Ex his vnus, Antonius Filiolus, Archiepiscopus Aquensis, consensit; at ex Hispanis Franciscus Nauarra Episcopus Pacensis, Ioannes Salazarius Episcopus Lancianensis, Ioannes Fofseca Stabienfis, & Didacus Alaba Asturiensis; & ex Italis Petrus Tagliauia Archiepiscopus Panormitanus, Baccius Martellus Episcopus Fesulanus, Henricus Loffredus Caputaquensis, Iacobus Iacobellus Bellocastrensis, præter Angelum Pasqualinum Mortulanensem Antistitem, qui dixit, simplicem inscriptionem, qualis in præsentia apponebatur, sibi pro ea vice tantum probari; & in eadem sententia fuisse memoratum Asturiensem quidam ferunt. Postea rogati iterum Patres: Placeretne alia Pontificis Diplomata, quæ penes Stabiensem erant, ad evitandam inutilem prolixitatem, pro iam lectis haberi: An vellent eos singulos singula ad munia designare: (& licet eorum nomina recensita, qui in antea cœtu fuerunt comprobati). Denique, Vtrum ipsis videretur futuræ Sessioni destinandus dies quartus Februarij. His omnibus vnanimes assensere.

Labitur adhuc, sed minus grauitè, Suavis. Ait, Decem nobis honorario confesso functioni adfuisse, cum fuerint septemdecim; Theologos verò viginti circiter assistisse, cum fuerint trigintaquatuor: Oleastro siquidem, & alteri ex suis collegis, qui iam advenerat, sedendi honor concessus. Sed minutulis mendis omis, don, quæ liuidè perpendit, prætereunda non sunt. Alterum est, quadraginta tribus capitibus Oecumenicum Concilium esse constatum, nimirum quatuor Cardinalibus, quatuor Archiepiscopis, viginti octo Episcopis, quatuor Religiosorum Ordinum supremis Prædictis, & tribus Abbatibus. At non advertebat, consultò per eos primis confesso moram duci caeremoniarum functionibus, rerumque apparatu, ut ad deliberandum de grauioribus aliis præstolarentur, qui

qui postea conflueret; nec illos ad iter commotos, donec aperta Synodus instar magnetis eorum pedes quasi ferreos attraheret. Hi verò quadraginta tres, virtute doctrinæque conspicui, erant selecti ex variis terrarum Orbis regionibus; unaque cum iis aderat Theologorum præstantium comitatus cuiusvis Nationis; inter quos viuunt adhuc illustres in impressis Operibus Sotus, Oleaster, Catharinus, Castrius, Vega, ea certè nomina, quæ integro sæculo cohonestando, nedum conuentui, satis forent: præter varios excellentes Canonici iuris Consultos. Num insuper ignorabat Suauis, gigantes etiam nasci puellulos, & ex Philosophi documento principium mole quidem quantumuis modicum, vi & efficaciam plus quam dimidium esse?

6 Alterum ab eo nequiter expensum, Pontificem petit. Dicit, eò fuisse missos à Paulo, quò suffragia suis addicta Legatis multiplicarentur, binos titulo tenus Episcopos, quorum neuter Ecclesiam suam aspexerat, Olaum Magnum, Archiepiscopum Vpsalensem in Suecia, & Robertum Venantium (sic ille affirmat) Scorum, Archiepiscopum Armachanum in Hibernia, quos plures annos de suo Pontifex Romæ sustentarat. Eneruem enim uerò calumniam: quasi Paulo deesset par alterum Episcoporum, longè impensius à se dependentium, uel ex Aula sua, uel è sua ditione, quos eò destinarat. Atqui duos illos selegit, ut adessent Concilio omnium Gentium Præsules, tum ad dignitatem, tum ad utilitatem, quippe idoneos ad docendos Patres cuiusque Nationis statum atque indigentiam, præter egregias dotes illis peculiare, ob Fidei constantiam, exilium ac paupertatem tolerantibus; præcipue verò Olaum Magnum: cui enim illius sæculi notitia adeò ieiuna insit, cui eius viri præstantia in literis ac laboribus Apostolicis explorata non sit? De altero, quem deridet Suauis, satis erit dicere, tam exactè fuisse ab ipso cognitum, ut hominis neque cognomen quidem didicerit, Venantiâ illi familiâ attributâ; cum tamen, uti Spondanus obseruat, *Venantius* fuerit alterum ipsius nomen; cognomen verò ac familia *Vaucopia*. At re ipsâ luculentum de illo præconium Suauis profert; si namque, ex Faurini sententiâ, tepidus laudator vehementer vituperat, dum in affluentia laudandi, cupiditate argumenti laudabilis, penuriam præ se fert; frigidus pariter obtrectator, ex pari quadam ratione per honorifice commendare censendus est. Et sanè quæ frigidior obtrectatio exquiri poterat, quàm illum traducere, quòd hebeti esset oculorum acie, & cursor expeditus in equitando? At verò conuenientius illius Antistitis meritis elogium texuit Spondanus, com-

Zzz 3

memo-

* An. 1546.
num 3.* Fauri-
nus apud
Aulum Gel-
lium.* Loco ci-
tato.

1546. memorans eximias illius legationes, Ecclesiæ causâ susceptas apud Cæsarem & Galliæ Regem, & obseruans, Suauis dictæ ex foren-
lento Sleidani fonte hausta fuisse. At vulgaris minusque operosa
virtutis esset indicium, in se impiorum rabiem morsusque non in-
citare.

CAPUT VI.

*Cætus habitus post secundam Sessionem: nouumque in eo
certamen de Concilij titulo.*

NOuus post Sessionem congressus, ad decimum tertium Iana-
rij diem dilatus, quod illi Giennensis interesset, nuper inter
Vaticanos Senatores adscriptus, qui post collatæ Purpure
nuntium se à publicis functionibus abstinerat, donec dignationis
insignia suscepisset.

Suavis sui planè impos in proferendis quas ignorabat rerum
causis, scribit, hoc accidisse, quod nondum Româ peruenerat qu
Purpureum capitis insigne deferret. Res aliter se habuit. Pileus Pa-
ceco^a multos ante dies missus fuerat, ipse verò se habere in animo si-
gnificauerat, illum sacro Epiphaniæ die ritè suscipere, obtenta illi
moræ specie, comparandæ sibi prius Venetiis supellectilis opportu-
næ. Sed vera huius & adhuc longioris cunctationis causa fuit, quod
maluerit prius Giennensis præstolari consensum Cæsaris; qui in-
dignatione ob non impetratam antea illi Purpuram, prohibuerat,
ne reliqui in suam gratiam eâ donati ipsam induerent. Nec Pa-
tribus decora visa est tanta profani Principis ratio à Paceco habita
in sacris ornamentis suscipiendis, ac præsertim à Gallis damnata, ex
more vtriusque Nationis, in huiusmodi rebus sese inuicem & crimi-
nantis & imitantis.

Perlato itaque Caroli consensu, ornatoque Purpurâ Paceco, Ge-
neralis congressus repetitus: vbi primus Legatorum questus est,
cùm in Cœtu diei quintæ statutum fuisset, magnificam illam inscri-
ptionem omittere, *Synodi Vniuersalem Ecclesiam representantis*; quod-
dam tamen parum decorè in solenni Sessione, illius causâ formæ
Decreti propositi contradixisse: ibique denuò rationes plurimæ
perpensæ, huiusmodi titulum improbant. Hæ fuerunt, Ritus ve-
terum Conciliorum: ne in Constantiensi quidem, nisi in quibusdam
maioris momenti tractationibus usurpatum; vt cùm actio intentata
in occupantem haud legitime primam Sedem, vel cùm auctores
nouæ hæresis proscripti: tam magnificam appellationem minime
con-

^a Literæ Le-
gatorum ad
Farnesium,
ultimo De-
cembriis

1545.
^b Literæ
Ceruini ad
Farnesium,
9. Ianuar.
1546.

congruere conuentui Patribus infrequenti, & ab Oratoribus inopi, ne Lutheranorum obtreptionibus exponeretur, vetus prouerbum exprobraturis, Pusillorum esse, sese in pedes erigere. Et ipse Asturienfis Antistes eam sententiam longâ oratione confirmauit. Sed nihil adeo aduersantium animos sedauit, quàm Hieronymi Seripandi, Augustinianæ familiæ summi Præsidis, animaduersio.

Cum ille intelligeret, difficultatem in componendo opinionum certamine esse ipsam hominis repugnantiam in concedenda aduersario ingenij victoria, disseruit: Haud tunc agi, an esset perpetuo excludenda illa inscriptio, sed an seponenda ad commodiora tempora, ad florentiorem Concilij statum, & ad sanctiones adeo præcellas, ut earum frontem illius epigraphæ maiestas deceret. Ita obiectâ dilationis vocabulo cessionis veritate, illi Episcopi à certamine se honestè subduxere. Voluerunt tamen, ut antecedenti Decreto voces alibi narratæ adderentur, *Synodi Oecumenicæ & Vniuersalis*, quippe illi tributæ à Pontifice in conuocationis Diplomate. Atque ex hac vocum accessione facta Decreto iam edito contigit, ut impressa ipsius exemplaria alia iis epithetis clarescant, alia careant. Vnus Fesulanus adeo illius fulgore tituli illectus erat, ut in altero generali cœtu, cum de Symbolo Fidei Decretum conformandum esset, contestatus sit, se religione teneri, ne vniquam Decretum approbaret eo debito ornamento denudatum; negaueritque rem, vti Polus postulabat, remittere sententiæ, in quam plerique Patrum iterum irent. De quo à primo Præside obiurgatus: sed grauissima obiurgatio ipsi fuit suamet pertinacia, ab omnibus destituta, hominis contentione defessis, planeque indignantibus, vnius collegæ dissensu contemni commune iudicium eorum, qui ut legitimi iudices vniuersi Christiani generis confidebant.

CAPVT VII.

Disputatio in Congressu decima octauâ & vigesima secundâ Ianuarij, An à dogmatum, an ab emendationis tractatione inchoandum. Quid ibi statutum, & super ea re Pontificis sensa.

Hæc de qua dictum est, habita in confesso Idibus Ianuarij, quasi velitatio fuit præ grauiori conflictu in * subsequens congressibus. Vnus ex nodis difficillimis in elaborata diu Concilij textura semper fuit, ut sæpius obseruatum est, An inchoandum, imò an persistendum dogmatibus decidendis; an emen-

* 18. & 22.
Iann. 1546.

emendationis leges prius sancienda. Hoc postremum expetebatur à Cæsare, quippe identidem à Germania, & ab ipsis hæreticis postulatum: at si à Decretis Fidei inciperetur, eos damnationibus exulcerari, non cupitis sanctionibus mitigari putabat. Verum Pontificij, quod iam sæpius insinuauimus, contraria semper & sentiant & prædicauerant.

Haud ipsis deerant validissimæ duplicis generis rationes. Aliz ad populi captum, cuius præuisum iudicium plurimi faciendum in deliberationibus Romani Pontificis, qui reuerentiam Patris communis sustinere, & vicem Redemptoris gerere debet: Populus vero, utpote crassioris intelligentiæ, facilius capitur argumentis non tam ex imo solidoque, quam ex extimo spectabilique petitis. Aliz rationes minùs quidem erant ad speciem apertæ, sed quasi tenuiori fila, & tenaces & idoneæ ad subtiliora ingenia constringenda. Primi generis erant: Hanc prioribus Conciliis obseruatam consuetudinem: Primum locum argumentis dignioribus deberi, qualis est Fides collata cum moralibus Virtutibus, ad quas spectat mortuum emendatio: Fidem salutis fundamentum esse, & à fundamento, non à recto ædificium inchoandum. Secundæ classis erant: Dum ab hostibus vrbs obsideretur, hostes prius profigandos, quam ciues corripandos, ne eadem ipsa brachia verberarentur, quorum neruis est dimicandum: Præterea, valde stultum videri, qui patet actoris agit, se reum spontè constituere, ac relictis interim periculis, eorum tamquam Iudicum censuræ se submittere: Quodnam publicæ incolumitatis studium suadere, ut morbis leuioribus curandis intenti, sinant grassari pestem cum immedicabili populorum perniciæ?

Accedebat, hanc adeò efflagitatam emendationem tendere potissimum in Ritus ac Romanæ Curie Tribunalia: nec prudentis esse consilij, à Principe Regiam suam subditi correctioni subditorum. Cunctorum quidem sententiam explorandam, paucorum consilium petendum: ceterum illius esse, familiæ suæ leges ferre, ne gens sibi subiecta illius gesta accusare consuescat, quem venerari debet, ac longè minùs eum dirigere, à quo est regenda. Esse homines plerumque acerbos chirurgos in alienis membris, parum ab his intelligi, minùsque ipsis dolere vulneris acerbiter. Episcopos, alios rerum imperitiâ, alios imprudenti Religionis studio, alios etiam priuata rei commodo, desiderio gratificandi Principi, in cuius ditione nati sunt, irâ atque inuidiâ in supremum Principem, meditari seuerissimas Aulae Romanæ leges, quæ non tam corruptelas

purgarent, quàm imminuerent eiusdem potentiam, maiestatem, ad eum confluentium frequentiam, & quidquid habet præstantissimi succi, quo quasi vitis mystica in Christianarum Ecclesiarum palmis vim & unitatem sustentat ac fouet. Quid porro agendum Pontifici, ubi ea Tridenti statuerentur? Num ignare cedendum, ac plus detrimenti inferendum Petri Solio, per Concilium à se aduersus hæresim coactum, quàm ipsamet hæresis intulisset? An repugnandum, abrogandaque fides illi conuentui, cuius in hæresim arma, non nisi publica veneratio futura erant? Numne Duci cum suo exercitu decertandum, ubi cum hoste congregandum erat? turbæque Basileenses iterum excitandæ, eò certe in præsentia periculosiores, quò materia promptior erat ad incendium concipiendum huiusmodi fauillarum iniectu?

3 Neque hîc discrimen hæsurum. Etenim, quemadmodum Clemens prudenter animaduertenter, veritos forsitan Episcopos, ne Decreta de Romana Curia in irritum caderent, tentaturos prius iudiciariam potestatem sibi stabilire, Basileensem planè cœtum imitantes, conaturosque statuere Concilij supra Pontificem excellentiam: quibus haud liceret Pontifici consentire, dignitate & conscientia reluctantibus; quippe doctrinis perquàm perniciosis, quæ non modò Pontificalem Sedem deiicerent, sed vniuersum Hierarchiæ ordinem peruerterent, ac sub specioso libertatis colore, pacifici Regis Ecclesiam in perennis discordiæ campum conuerterent; dum Antistites, quibus nec à Capite plenè satisfaceret, & in ipsum iurisdictio arrogaretur, ubi loco simul coirent, ita pariter in dies singulos animis inter se coalescerent, vt Capiti vellent superesse potestate, sed ab eodem seiuncti voluntate, & à suis Diocæsesibus loco & curâ: nec ab ineundis hisce frequentibus noxiisque congressibus arceantur, vt vsuuenit subditis profani Principis, seu metu seu robore dominantis. Adeoque perpetuum futurum dissidium inter Christi Vicarium & Episcopos: quin etiam inter sese, vt fert ingenium magnorum cœtum, inter homines indole, natione, & utilitate discrepantes, nec à supremo Principe coërcitos: ac per eum æstum Comitiorum, quem Latini in prouerbij metaphoram transtulere, exprimendæ congregatæ multitudinis gratiâ, irrequieti Ecclesiam agitarent, molientes in ea perpetuam legum nouitatem, quæ à cunctis antiquitatem ac venerationem, hoc est, geminos cardines conuelleret. Ad tam graui arcenda pericula, par esse, vt primo loco Synodus in doctrinis examinandis distineretur; interim verò ab ipso Pontifice pro dignitate ac prudentia leges esse sanciendas

Pars I.

A a a a

Aulæ

1546. Aulae Romanae opportunas; quæ dum seueriores à Concilio sibi pertimesceret, facile inclinaretur ad excipiendas à Pontifice, non per obsequium modò, sed per grati animi sensum, mitiores: quæ pariter salubriores euaderent, cum verum sit Aristotelis essetiam. Quasdam Respublicas instar quorundam corporum, si noxiis cutis humoribus expurgentur, non sanari, sed confici.

Hæ rationes Pontificem impulerant ad mandata, quæ memorauimus, ut opus à Fidei articulis exordium sumeret. Legati vero sentiebant, Patrum sententiam ac voluntatem ab eo vel maxime abhorre: aliorum quidem, quod existimarent, librum, qui præ ceteris hereticos conuinceret, illum esse, in quo Christi lex legeretur, operum characteribus scripta in ipsis Catholicae religionis cultibus: aliorum verò, quod adhererent Germanorum Religionis studentium votis, quibus Ecclesiae bonum promouendum putabant, cum in curationibus potissima habenda sit ratio partis ægotantis: ac ferè omnium, quod optarent suis Infulis aliquod potestatis incrementum, quam à Romanis Tribunalibus ac priuilegiis arasam corrosamque querebantur. Id in causa erat, cur Legati sperare amplius non auderent, absque dissidio Patres adduci posse, ut vtrumque simul argumentum tractaretur. Quare consultus Pignus, an ipsis iure liceret Patribus aduersari, ubi hi vtriusque argumenti coniunctionem exposcerent, negauit; quæ omnia facinoroso ab ipsis communicata sunt. Sed cum dies aliquot fuisset data responsio, stultissimam huius moræ causam Suauis profert; narrat, Pontificem bello in Protestantes intentum, *parum de Concilio laborasse*: perinde quasi ab ultimo Decembris die, quo amplissima Legatis mandata miserat, ab ipso Suauis memorata, usque ad Idus Ianuarias, quo die oportuit huiusce responsionis literas fuisse ob-signatas (quippe quæ ad Legatos peruenire ante confectum vigesima secundæ eiusdem mensis) ingens aliquid contigisset, quo rerum conditionibus perturbatis, Pontificis animus verti potuerat: quasi idem, tamen si parum in Concilio spei fundasset, fuisset pallidus, ut ex prætermissione horum mandatorum, illius initia aliquid detrimenti caperent: quasi earum dubitationum plena solutio paulò post non peruenisset, die 22. Ianuarij signata: ac denique, quid opus sit, altiores causas peruestigare, cur epistolæ de rebus plurimis, et quæ arduis Tridenti conscriptæ, quæ Romæ in peculiari Purpuratorum confessu erant expendendæ, non nisi post tres hebdomadas responsum fuerit. Qui ita scribens etiam ita sentiret, ne prima quidem Aulae Principum elementa delibasset. Præterquam quod

* 6. Ianuar.
ann. 1546.

nus ea de re sollicitus Pontifex erat: cum enim paulò antè certa super his iussa præscripsisset Legatis, numquam in suspensionem venit, uti postea patuit, eos aduersus quam iubebantur consensuros; non expectatà reuocatione mandati. At plerumque contingit consilia turbari, quia euenit quod minimè verisimile credebatur. Atque ita planè tunc necesse fuit Legatis, in primo generali congressu eam quæstionem publicæ trutinæ subducere, quippe in Sessione proxima decernendam, & reipsa postmodum exercendam.

5 Cardinalis Tridentinus, qui Germaniæ suæ utilitati prospiciebat, fuscè disseruit, à disciplinæ restitutione inchoandum. Contra verò Giennensis verba fecit (ex quo liquet hallucinari Suauem, dum primam sententiam generatim Cæsarianis tribuit) & Aqueus Archiepiscopus; quippe ambo studiosi, ne in patrias ipsorum terras hæreticum labes irreperet, adeoque solliciti, ut hæc communi Ecclesiæ decreto confestim profligarentur: sed in morum legibus sancendis procrastinationem amabant, quò interim frequentia suorum augetur, qui decreta promouerent, ipsorum nationibus accommodas. Cum iis pariter Bituntinus consensit. Sed Thomas Campeggius, Feltrienis Episcopus, vir ibi magnæ in Concilio auctoritatis, & quem ob experientiam, prudentiam ac doctrinam plerique secuti, Fidei morumque negotium simul agitandum putauit.

Alia quoque, sed minus digna memoratu proposita sunt; ac diutius protractà disputatione, alius deliberationi statutus conuentus, interim de rerum statu ^b Farnesio per Legatos admonito.

6 In postera congregatione, intra quadriduum habita, exposuit Montanus: Videri sibi, in superiori congressu perpendisse Patres ad coniungendam dogmatum emendationisquæ tractationem; proinde eos rogare, an illi sententiæ adhererent, quò ipsius decretum in prima Sessione conficeretur. Tridentinus, quâ ut prolata à se sententiam tueretur, quâ inflammatus ad eam propugnandam validissimis laudum foliis Caputaquensis & Clodienis Antistitum, disputationem singulari à se studio elaboratam legit, quâ omni conatu confirmare nitebatur hoc argumentum: Reconciliandis nimirum hæreticis, Ecclesiasticorum emendationem esse vnice opportunam. Suauis, qui Acta non legit, sed solum aliquot Legatorum literas ad Farnesium scriptas, ignorat, quisnam is esset, qui memoratam dissertationem protulerit; in iis enim literis omisso nomine, solum nuncupatur *Magnus & opulentus Antistes*.

7 Scriptionis eloquentia, & differentis auctoritas, quæ supra quodcumque rationis pondus ad permouendam multitudinem vires ha-

Aaaa 2 bent,

1546.

a Vide aliqua Seripandi monumenta.

b Literæ Legatorum ad Farnesium, 19. Ianuar. 1546.

c Totum habetur in aliis Literis 21. Ianuar. Congregationis die Legatorum ad Farnesium Cardin.

1546.

* Literæ Lega-
torum ad
F. rochum,
21. Iuniar.
1546.

bent, partem maiorem Patrum ad se pertraxerant. Quare primo Legatus (non verò Ceruinus, sicut narrat Suauis) inspectis animis in singulorum fronte, priusquam eadem audiret ex ore, exquisita prudentia consilium improvisò cepit, non minus opportunum causæ, quam sibi decorum; atque, Se Deo gratias agere, qui afflaret Tridentino eam mentem, viro Ecclesiastico dignam, Christianæ gentis emendationem à semetipsis inchoandam putare se paratum offerre, vti qui gradu præibat, exemplo præiret, se Tarenti Tiaræ abdicaturum, splendorem suppellectilis depositurum, aulæ frequentiam diminuturum; eadem posse à reliquis præstari, ita paucos intra dies morum emendationem elucem in Patribus vniuersis, Christianorum Nationibus incitamento futuram: ac non idcirco declarationem Fidei differendam, nec permittendum, ut plurimi tenebris obvoluti absque luce Concilij, cuius erat eorum mentes illustrare, exitio proximi periclitarentur: Christiani generis emendationem negotium esse magni moliminis, ac temporis diuturni; non indigere morum correctione solam Aulam Romanam, aduersus quam altius exclamabatur; non quòd pluribus scateret vitis, sed quòd acrius obseruatis: abusus per omnes hominum ordines serpere; vestem omnem egere scopulâ, omnem campum rastro; par non esse, vsque ad exitum operis tam prolixis, sed incertis protrahi de vera diuini Magistri doctrina; multosque deferri inter Coeyti glareas, sicut Scripturæ loquuntur, merfos, quile per Iordanis aquas intrare censébant.

Hæc Legati dicta, quasi per incantamentum, omnium vultus animosque morauit. Inualuerat ad eam vsque diem persuasio, ab hominibus Romanæ Aulæ addictis nihil æquè formidari, ac legum quibus ipsi reformarentur: *Fidem & Dogmata*, speciosa quædam esse vocabula, & tunc simulati studij religionis tuendæ. Sed vbi Patres experti sunt in Legatis tam promptos animos ad emendationem ipsam complectendam, stupore simul ac plausu rem excepere: solum Tridentinum pudor incescit, cum se cerneret ex omnium doctrinæ, ac penè iam ante pugnam triumphante, qualis ingressus fuerat repente destitutum, ac peditem, & ex omnium accurato censore ad censuram oblique vocatum, tamquam emendationis indigum, ob Ecclesiasticorum prouentuum opulentiam, ac domesticæ cultus magnificentiam. Animo itaque conturbato subdidit: Sua dicta sinistram in partem esse detorta: suæ non fuisse mentis querquam perstringere; se satis nosse, binos quandoque Episcopos ab vno melius administrari, quam solum vnum ab alio: seve-

10 Brixienfis abdicationem offerre, vbi Concilio ita videretur.

1546.

9 Ceruinus collegæ ſenſis in hærens, adiecit, Rem agi à Patribus in conſpectu Iudicis, cui nequit imponi: ſi ſua quiſque vtilitate poſt- habita, quæ Dei ſunt quæreret, id ſanè totius humani generis reue- rentiam ipsis comparaturum: ad eam mercem coëmendam, verba eſſe ſtipulam, aurum facta. Oſtendit deinde neceſſitatem haud omit- tendi definitiones Fidei, exemplo antecedentium Synodorum, eâ pariter tempeſtate, quâ mundus corruptelis minimè mundus. Ad eandem ſententiam accedebant Polus & Paceus Cardinales, qui adiecit, morum reparationem haud coarctandam ad certam homi- num claſſem, ſed omnibus vniuerſè præſcribendam. Quod etiam Generalis Seruorum Præfectus confirmavit, prolatis hæreticorum teſtimoniis, adſcribentium corruptos Eccleſiaſticorum mores Re- ligionis falſitati; cum vitium neceſſe ſit impietatis eſſe pediſſe- quum: vnde niſi prius Religionis veritas ſtatuſſet, qualicum- que acceſſiſſet diſciplinæ reſtitutio, numquam illos tamquam ho- neſtam comprobaturus eorum vitam, quorum Fidem vti ſacrile- gam damnarent. Adeo igitur inualuit ſententia, inueſtigationem Fidei, diſciplinæ ſanctionibus non eſſe poſthabendam, vt quidam dixerint; Vbi alterutra retardanda eſſet, quò locus alteri tractan- da daretur, ſatiùs eſſe, à ſola Fide exordium ſumere.

10 Verum potiſſima ratio, quæ quaſi neceſſarium perſuaſit vtram- que coniunctim proſequi, illa fuit, quòd in Decreto ſuperioris Con- uentus Wormatienſis dicebatur: Vbi ſcilicet coactis Comitibus, quæ in proximum Ratiſponæ indicta fuerant, ſpes non aſſulgeret opportuni remedij in Concilio, pro vtriuſque rei indigentia, vt per Conuentum Caſareum illi conſulereſſet. Quare neutrum præter- mitti licebat citra periculum, ne profani homines id negotij in ſe ſuſciperent cum Eccleſiæ ignominia & clade, atque hæreticorum triumpho. Alia leuioris momenti in eo Cœtu decreta ſunt: ſed an- tequam ea referam, euentum huius controuerſiæ abſoluendum pu- to; cum hiſtoriæ ſit, rerum potiùs ſeriem, quàm temporum pro- ſequi.

11 Præſides, dum rem geſtam Farnefio per literas exponunt, hanc modò conſlictus diem appellarunt, modò Sedi Apoſtolicæ glorio- ſiſſimam. Significarunt etiam, fuiſſe priùs adhibita præferuida offi- cia, quibus augeretur numerus fauentium emendationi priori loco agitandæ. Quare ſi verum fuit, à Legatis è contrario partem alte- ram promotam, id iuſtæ deſenſionis cauſa factum eſt; præterquam quòd meliori cauſæ patrocinabantur. Oppoſitam ſententiam ſe-

Aaaa 3

cutos

1546. cutos non modò ingens mœror incessit; sed, uti assolet in commo-
ni iactura, ingens inter se dissensio, contra singulos singulis expo-
brantibus infelicem rei exitum; Tridentinus verò angebatur, quòd
ab aliis imprudenter animatus, ab aliis inconstanter desertus esset.
Sed non minor victores quàm victos animi ægritudo peruasit, dum
commendationis loco, obiurgationem à Pontifice reportarunt.

* Literę Far-
nesij Car-
din. & Ma-
sei ad Lega-
tos, & ad
Cerinum,
21. 26. &
27. Ianuar.
1546.

Maturè planè delatum Romà responsum iis quæ Legati signi-
ficarant, priusquam ad exitum peruentum esset; ac per illud, nullo
habito rationum appositarum respectu, iubebantur à prioribus man-
datis nihil recedere: fieri non posse, uti duo tam graui argumenta
simul procederent: & ubi aditus fuerit angustior, digniori præven-
dum, cui ad dexteram locus debetur, cuiusmodi Fides est præ-
tutibus quæ mores regunt: talem deprehendi in superioribus Con-
ciliis consuetudinem. Atque ut ad nouitatem proni erant hærentes,
non minùs proinde religiosam antiquitatis obseruantiam conueni-
re Catholicis: eò certe id esse decentius in eo negotio, quò maiore
instabat metus ex turbidis quorundam ingeniis, quorum obseruan-
da sensa, & detegenda consilia per vnā & alteram Sessionem, quæ
in agitando dogmatibus turò & commodè impenderentur. Quin-
obrem Præsides perperam vnæ arbitrio commisisse, quod ex ses-
sione Pontificis exequi debuissent. Aucta deinde reprehensio, ubi
de re tota Pontifex certior factus. Vnde per æstus iracundiæ ma-
gis intentus ministris castigandis, quàm rerum conditionibus
considerandis, iniunxit Legatis, ut ad sua priora mandata peti-
cienda regrederentur, tametsi Patrum decretum obstaret. Verum
deinde acie minùs obumbratâ animaduertens, id neque fieri posse,
neque, si posset, expedire, iisdem significauit, cum ipsis non esse
amplius integrum sequi absolutè optimum, quod optimum reli-
quum erat rerum statui solerter curarent.

Ad priora Pontificis mandata Præsides vehementer conturbati:
non solum quòd intelligerent, se tamquam reos haberi ob ea ge-
sta, ex quibus benè gestæ Reipublicæ laudem sperabant; sed quòd
iuberentur dicta retractare, facta pervertere, existimationis iactu-
ram facere, & quod fieri non poterat, planè conari. Accedebat inu-
dia ac vituperatio, in quas rescuerant incidisse se apud Aulam Ro-
manam; quæ, ut omnium mos est, suum Principem ubique om-
nipotentem faciliè rata, æquè immoderatè timet, audetque; ipso-
rum imprudentiæ & imbecillitati ducebat, huic flumini cuiusmodi
cursum atque impetum ab illis fuisse permissum, qui pro sperata in
Ecclesiæ campis irrigatione salutari, inundationem minaretur,
peren-

perennemque sollicitudinem incuteret ad aggeres extruendos quibus contineretur. Pontifex verò postea de reliquo Legatis indul-
sit, visusque est probari sibi rationes allatas, plurimum scilicet tri-
buendum huiusmodi virorum auctoritati, operi insistentium; & in
quocumqueuentu offensionem perturbationemque vitandam, ex
retardatione orituram: sed iisdem seuerè interdixit, ne sinerent
Synodum, in iis quæ ad reformandam Romanam Curiam pertine-
rent, quidquam agitare; cùm eam per seipsum breuì compositu-
rum affirmaret. Quamquam pedetentim postea Pontifices, dimi-
nutâ ipsorum dissidentia, auctâque intelligentiâ, quantum id Ec-
clesiæ bono conferret, Concilio permiserunt, vt eas etiam quas sibi
reseruarant leges statueret, quæ proinde maiori Orbis Christiani
reuerentiâ ac voluntate susceptæ sunt, partim eiusdem Pauli ætate,
partim illius Successorum, qui Concilium instaurarunt, & ab-
soluerunt.

- 14 Nec Legati primâ Pontificis obiurgatione percussî destitère
causam suam strenuè tueri. Causati sunt, si Patribus solenniter edi-
xissent firmam Pontificis voluntatem, vt solius Fidei negotium age-
retur, exposituros se fuisse Pontificiam auctoritatem dedecori con-
tumaciæ: etenim ab iis, quibus per priuata colloquia rem ipsi si-
gnificauerant, fuisse mentem suam patefactam, nolle se in ea re
deludi, quemadmodum in Concilio Pisano ab Alexandro V. & in
Constantiensi à Martino Quinto Patres delusi; Qui Pontifices, aie-
bant illi, Fidei dogmatibus confectis Synodum occluserunt, mo-
rum emendatione neglectâ. Buccinari cum suis asseclis à Bucero,
In Concilio ipsorum doctrinas proscriptum, non item proscriben-
tium, & Christianæ gentis vitia correptum iri. Esse insculptam ho-
minum mentibus, atque etiam Antistitum, opinionem, moras om-
nes Concilij celebrationi interiectas, fuisse machinas constructas
à Pontificibus, correctionis terrore agitatîs. Cùm igitur neque pro-
crastinari liceret illius articuli propositiorem, per quem aditus da-
batur ad reliquos, neque sperari melioris conditionis decretum;
quantò conuenientiùs fuisse Pontificiorum Legatorum dignitati,
eosdem apparere auctores potiùs quàm oppugnatores decreti, quod
ineuitabile prænoscebatur? Quàm decorum, quàm conducibile
futurum, palàm omnibus se tecisse, non quæri à Pontifice Fidei
munimentum, quasi ad arcendos Patres ne disciplinam pertinge-
rent; sed ab eodem curari, vt res Christiana in vtraque parte col-
lapsa restitueretur? Sibi positum ob oculos à Pighino, cùm indi-
câ fuisset Synodus per Pontificium diploma, vt ipsa vtramque rem
ageret,

1546.
• Literæ
Farnesij ad
Legatos,
14. Februar.

1546.

ageret, ac tam incerta videretur diuturna Christianorum quies, nihil suppetere pretextum, quem liceret opponi efflagitantibus breuitatis gratiâ vtriusque argumenti tractationem: tum verò fidenter futuros animo Legatos ad resistendum Cæsari, vbi tentaret emendationem sacri Ordinis Cæsareis Comitibus committere, sublatam negligentia titulo ex parte legitimi Legislatoris, vel vbi decisioni dogmatum obstare vellet, ademptâ illi ansâ cauandâ, eam impedimento esse, ne maiori indigentia consulereetur.

Ex eo præterea, quòd illi tam alacriter in eam sententiam deuenissent, e multorum animis disiectas umbras, qui non rectè de Pontifice sentientes, constanter contendebant, omnem initio impendendam esse operam solis morum legibus sancientiis, ut quod periculosius in tuto foret: adeoque Legatos, si omnino repugnarent, non utique eas leges exclusuros, sed ipsis fautores; nec se adigi ob susceptum consilium, ad ea in præsentia tractanda, quæ Pontifici suspecta erant futura. Aliud esse, argumentum emendationis vniuersæ non retardare; aliud, de his potius quàm de illis agere; & ab hisce potius quàm ab aliis exordiri: posse initium duci à potioris partis refectione, quæ Domus Dei est; nimirum Tempia, si eorum cultui consulatur: inde gradum fieri ad Antistitem domos, ac Regularium, ac denique vniuersi Ordinis Ecclesiastici: posse quoque in qualibet Sessione eas disciplinæ leges Fideique dogmata coniungi, quæ sibi mutuò responderent. Atque hoc posito, cum destinaretur inter prima dogmata discutiendum, quod spectat ad originale peccatum, ac Iustificationem; emendationis capita, quæ cum articulis hisce consonant, nihil ad Aulam Pontificiam, ac Romanæ Tribunalia pertinere; commodumque Pontifici spatium dari, ad eas prius leges, quæ sibi visæ fuissent, suæ Curia præscribendas: in his verò, quæ ad ipsum Pontificem, eiusque actiones spectarent, Legatos minime permissuros, uti Synodus ultra procederet, quam ad monita atque consilia: tribuendum aliquid eorum iudicio, qui non ab auribus, sed ab oculis reguntur: tres simul Legatos in eandem sententiam conspirasse: conuenisse pariter Pighinum; certumque sibi esse, Farnesium ipsum, si adfuisset, vna secum consensurum.

* Literæ Legatorum ad Farnesium, 1. Februar.
1546.

Verumtamen * quòd Pontificis voluntati submissius obsequeretur, apud se statuisset, decretum copulanda gemina tractationis in alteram Sessionem differre, vel eandem Sessionem protrahere; causantes apud Patres, velle se prius responsum Pontificis præstolari. Et quamuis postea per nouas Farnesij Cardinalis liti-

ras recreati cognouissent, non esse mentem Pontificis vt sententiam cum existimationis iactura reuocarent, perstitere tamen in curanda decreti prolatione, quod interim comprobatio formæ sibi à Pontifice præscriberetur; polliciti Patribus, nihil de re immutatum iri, & perinde ac si vulgatum fuisset, decretum vim habiturum. Quo non nisi sex repugnantibus obtento, Romam scripserunt, iam inde constare, quantum auctoritatis ac fidei fuissent generatim adepti, postquam se à reformanda disciplina minimè abhorrentes professi fuerant. Inter sex aduersatos, vehementiores visus Asturiensis atque Pacensis Antistites: hic eò impotentia actus, vt exclamarit, Patres à Legatis decipi. Quod quanto mitius à Montano correctum, tantò fortius Tridentinum ac Pacecum impulit, vt iniuriam Præsulum grauiore castigatione increparent. Huiusce denique rei euentus ostendit, non esse optimum administrum, qui magis quod dominus velit, sed qui magis quod domino profit, exequitur.

17 Statim ac innotuit Cæsari Tridentinum Decretum, ad Pacecum scripsit, ac Dandino Nuntio coram affirmavit, Satius esse lentè procedere, nec per anathemata in furorem agere Protestantes. Ad eoque Cæsar, ex accusatore, qualis diutius fuerat, adactus est ad agendum precatorem alienæ cunctationis. At contrà, si ab initio de sola Fide agi decretum fuisset, altiori obstrepuisset voce, & acriora protulisset animi sensa, indecora Pontifici, præpedita per suos clientes operis effectione, eo nomine, quod nationis Christianæ vulnera primo loco indigerent medicinâ morum in Ordine Ecclesiastico. Quo exemplo docemur, cum vis omnipotens nulli hominum, quantumuis præcellentium, insit, summi esse detrimenti consilium, summum emolumentum peruicaciter velle.

CAPVT VIII.

Literæ in eodem Catu Pontifici ac Principibus destinatæ; sed postea prætermisæ, & cur. Trium peculiarium consensuum statuta diuisio. Consensio de recitando Fidei Symbolo in prima Sessione.

1 IN eadem congregatione decretum, vt Concilium Pontifici gratias ageret, ob collatam ad ipsum promouendum operam, eundemque rogaret, vt sibi patrocinari pergeret, præsertim confirmatâ inter Christianos concordia, prius titubante.

Pars I.

Bbbb

Vti

1546.

a 20. Ianu.

& accepta

2. Febr. de

quibus men-

tionem fa-

ciunt in re-

sponsis

4. Febr.

b Narratur

in Literis Le-

gatorum ad

Farnesium,

4 Februar.

& fusiis in

Actis Mal-

fazelli.

c Literæ

Dandini ad

Legatos

Traiecti,

4. Februar.

1546.

1546.

* 19. Ianua-
rij.

Vti pariter ad alios Principes darentur literæ, adhibitis precibus, vt per suos Oratores Synodum cohonestarent, vrgerentque suarum Prouinciarum Episcopos ad eò maturandum. Sed in posterum congressu, expensis epistolarum formulis, quibus consuectis motus tunc fuerat Coriolanus Martiranus, S. Marci Episcopus, nondum firmiter electo qui Concilio à secretis esset, sententia variarunt. Non defuit, qui cum aliquorum risu proponeret, iudicandum pariter Æthiopiarum Principem, vulgò *Preteianem* nominare, Arabes, & Armenos. Ioannes Michaël Saracenus, Archiepiscopus Materanus, qui à Legatorum primo, postea Pontifice Maximo, ad Purpuratorum ordinem euectus est, admonuit, comprobante consensu, in epistola ad Pontificem non esse ab eo tam arcte petendum, quod in Martirani formula habebatur, vt Italicos Episcopos ad Concilium sollicitaret, sed cuiuscumque regionis Antistites; pro eo quòd ad cunctos auctoritas Pontificia protenditur, de qua numquam gustè sentire videbatur illa tam coarctata petitio.

Non ita consensum est Episcopo Stabienfi, qui volebat, huiusmodi literas vel à singulis, vel ab aliquo Episcoporum obligatum mitti; sed contrà reposuit Montanus, Temperaret sibi ab inuicendi Legatis debita ipsorum muneris prerogatiua. Qua in re fortale tum ad Ephesinæ Synodi exempla respexit, in cuius literis sola Presidum nomina subscripta visuntur; tum Constantiensis, in qua plerumque non nisi eorum subscriptio legitur, qui præerant Nationibus, in quas, vt enarrauimus, ea Synodus partita fuerat. Haud equidem dissimulauerim, obseruatum à me, in quibusdam Seripadi narrationibus affirmari, illum Antistitem acerbis in eo increpitum à Legato, sed eius acerbicatem haud fuisse collaudatam, cum ea petitio non tam arrogans censeretur, vt non repudianda solum esset, sed insuper castiganda.

Verum potissima discordiæ materies in eo fuit, quòd vnusquisque postulabat, vt in literis ad suæ Nationis Principem aliquid peculiaris honorificentiae apponeretur. Quin exorta contentio, Num in decreto, Galliarum prius, an Romanorum Regem nominari oporteret, tum in Sessione priusne recitari literas ad hunc, an ad illum conscriptas. Nos verò euoluentes monumenta, quæ apud Fachineros seruantur, è quorum familia Innocentius Nonus, dum esset Neocastrensis Antistes, interfuit postea Concilio, & plurima ex antea in eo legitime signata collegit, comperimus, in eo Cætu diuina ea de re disputatum, Gallis causantibus, ipsorum Regem posse perfectè & absolute Regem esse, primumque locum possidere præ
ceteris,

ceteris, præter Imperatorem: at verò *Romanorum Regem* nihil amplius sonare *quàm Regem in spe*, non item in re præsentis. Ex aduerso Germani disputabant, Regem Romanorum pari cum Imperatore auctoritate pollere; iura beneficiaria & Clientelas largiri; Imperij Principes regalia, ut ipsi vocant, ab eo iuxta ac ab Imperatore suscipere; hoc absente in Imperatorio Solio ipsum confidere; Edicta & iussiones edere, Comitia conuocare, promulgare leges; excipi atque coli ab vniuerso Imperio æquè planè ac Imperatorem. Id ex eo confirmabant, quòd Orator Maximiliani, tunc Romanorum Regis, dum adhuc viueret eius parens Federicus Tertius Imperator, in Sacello Pontificio supra Ludouici Gallie Regis Oratorem astitisset. Hisce dissensionibus effectum est, ut hæeret negotium, dareturque Legatis opportunitas remouendi leniter huiusmodi inuitationes, ubi compertum habuere, haud probari Pontifici, à Synodo sibi munus adscribi, quod ad se tamquam caput & auctorem spectabat.

4 Primos hosce passus, è quibus vel recta vel obliqua progressio illius togatorum exercitus pendeat, sollicitè Paulus obseruaret, summamque curam adhibebat, ne Concilium, more multitudinis recens congregatæ, prius in fastum abiret, mox in audaciam, ac denique in contumaciam, quam ille suspicabatur haud fortasse à Principibus, quantum oporteret reprimendam, & à Protestantibus omni ope fouendam. Equidem haud abstinendum mihi putauerim ab huiusmodi rerum narratione, tametsi satis intelligam, quibusdam imbecillæ mentis hominibus videri, à me per eam arma porrigi Suauis, qui gaudet hæc Pontificis consilia exaggerare, ac deinde damnare, quasi ambitiosæ calliditatis plena, immoderatum imperium affectantis. Atqui existimo, cuicumque hominum, cui lioris tabes rationis aciem non infecerit, satis esse, si repetat animo, quod prius identidem obseruatum à nobis est, ambitionis artem non esse, sedulò tueri supremam potestatem in Romano Pontifice diuinitus constitutam, & Ecclesie incolumitati necessariam. Quòd si liceat huiusmodi solertiam vituperare, quoniam ea est dominanti iucunda; vituperandus etiam erit, quicumque cibo vitam sustentat, quia cibaria gustatui voluptatem afferunt. Atque ob eandem rationem non nisi hebetioris mentis homines à Suauis se decipi patientur, ad vertendum Præsidibus vitio id quod ceu virtus commendari solet in cuiusvis legitimi Principis administris; eos nimirum Domini sui iura ac dignitatis excellentiam facta tecta custodisse. In quo sanè quanto exquisitiore laborarunt industriâ, tantò ampliorem laudem commeriti sunt; cum prudentia virtutum moralium Regina, &

Bbbb 2 laudum

1546.

laudum omnium fons, nihil aliud sit, quàm ars obtinendi ea quæ decent, per ea quæ licent. Qui verò prudentem à vafro non differunt; neque pariter militem fortem, qui decertat pro patria, secernunt ab audente grassatore, qui pro rapina decertat.

Inter has artes etiam illa connumeranda est, quâ Patres in cœtus peculiare, in ædibus trium Legatorum habendos, apte legatos à se viros interessent. Causa præsentata, cur id fuerit à Legatis propositum, & à Patribus in generali congressu statutum, & quòd tribus in locis celerius & vberius de rebus deliberaretur, liceretque singulis disputare citra confusionem, quam semper ingens deliberantium numerus parit, & cum ea libertate, quæ extra theatrum exercetur, loquentibus singulis suo arbitratu seu Latino seu patrio ac familiari sermone. Sed Legatorum mens tria præterea in eo spectabat commoda. Primum erat, Ratio longè facilius moderandæ multitudinis, in tres quasi riuulos attenuata, quàm in ingentem fluuium intumescens. Alterum erat, Per eam partem nem perfringi factiones & fœdera, quibus Patres irretri possent cuiuspiam vel auctoritate vel arte. Postremum, Quòd vitaretur, ne quis ingenio turbulento, sed simul dicendi vehementia & eloquentiâ præditus, vniuersum Conuentum ad aliquid perniciosum decipiente impelleret.

Hi peculiare congressus secundo Februarij haberi cœpi sunt, in quibus singulis relatum, à quibusdam Patribus peti, vt Fidei morumque sanctiones protraherentur, causantibus, multos Antistites Principesque Germaniæ propediem aduenturos, Episcopum Pataviensem Ferdinandi Regis Legatum, se iam in viam dedisse; ex Gallia exspectari Oratorem breuè accessurum, vnà cum duodecim Episcopis, & compluribus Theologis; octo ex Hispania Præsules eo accessuros à Cæsare, qui Mendoza vice, lentâ quartanâ laborantem, Franciscum Toletanum eò destinabat Oratorem; adfuturos in dies plures Italos, & præcipuè ab Aula Romana, vbi Pontifex eos seuerè & generali iussu stimulauerat. Proinde satis rationi consentaneum videri, magnarum rerum deliberationem cum ea tam egregia & tam propinqua virorum frequentia communicandam.

Quid à singulis Episcopis disertè responsum, compertum minime non est, nisi de cœtu habito apud Ceruinum; cuius cœtus A. M. Massarelli diligentia, qui Ceruino à secretis erat, in commentarium relata. Ibi Aquensis Archiepiscopus, qui prius tam impense petierat huiusmodi moram, vbi sibi sensit oblatam, à sententia recessit,

a 22. Janu.
1546.
b Literæ Legatorum ad Farnesium, 11. Februar. 1546.

oppositumque, Indecorum videri, si Sessio omnis decreti vacua celebraretur. Et cum Gallo Hispanus consensus, qui fuit Fonseca, Stabienfis Antistes. Alij satius existimabant praestolari absentes. Petrus Bertanus ex Praedicatorum Ordine Phanensis Episcopus, cuius doctrinae ac virtutis praemium Purpura fuit, postquam Legatorum Princeps Coronam accepit, admonuit, ex antea actarum Synodorum more, in Sessione proxima publice recitandum esse, ac recipiendum Fidei Symbolum, ab Ecclesia in sacrificio legi solitum. Seripandus stupore perfusus, quod vellet Ceruinus supersedere nunc illam sessionem, quam paucis ante diebus tam sollicitè quaesierat, & tam alacriter obtinuerat, ignarus latentis causae, sed gnarus, ab huiusmodi viro eam mutationem haud temerè factam, sententiae Phanensis adhaesit, adducto ad eam confirmandam Toletanarum Synodorum exemplo, apud quas ritus fuit, ut memorati Symboli acceptio reliquas actiones antecederet. Improbabant id ipsum alij, ea potissimum de causa, quod in Articulis Symboli, Catholici à Lutheranis haud discrepant. Alij contra eadem de causa id comprobabant, propterea quod in quacumque doctrina tradenda, à principijs ordiendum certissimis, maximeque receptis. Atque in hanc sententiam conuenire reliqui duo priuati congressus: quare id in generali Conuentu postredie habito propositum, postquam Legati molliora accepere mandata à Pontifice de statuta coniunctione Fidei ac disciplinae.

8. Fuit res efficaciter promota, prius studiis priuatim adhibitis erga singulos, dein in consensu, auctoritate ac rationibus Tridentini ac Giennensis, qui plurimum apud Caesarianos valebant. Vna siquidem inter artes à Legatis adhibitas ea fuit, ut initio duobus hisce Cardinalibus plenissimam facultatem darent sui animi sensa effundendi, quacumque vellent libertate dicendi; postea verò, ubi iam potuissent experimento doceri, se per eam agendi rationem cum promiscua turba misceri, & frequenter subire discrimen abeundi è congressibus exitu sibi parum honorifico; illis insinuarunt Legati, magis è gradus dignitate futurum, si prius ipsi secum consilia communicarent, eaque mutuo inter se composita, Conuentibus postea communi studio exponerent, successus prosperi penè secuti. Id consilium à duobus illis Purpuratis (quippe ipsorum honori consentaneum) libenter susceptum, in Legatorum pariter commodum cessit; tum quod Madrutius & Paceus longè facilius in Praesidium sententiam trahebantur rationibus, quas animo sedato remotis arbitris placidè audiebant, & nondum contrario animi sensu Patribus, seu per priuata colloquia, seu publicis in congressibus patefacto;

B b b 3

1546.

* Monumenta Seripandi supra citata.

* 3. Februarii.

1546.

tesacto; tum quod iam propensiores in eam partem, à qua sibi honor deferrebat, magis etiam afficiebantur ad eandem sententiã operã prosequendam: quemadmodum videre licet, in causis dubiis quemcumque patronum pronius credere pro suo cliente stare. Hinc factum est, ut paucis reclamantibus conuenerit de celebranda die postero Sessione; de recitando complectendoque dei Fidei Symbolo; de indicenda futura ad quintam Feriam post quartam Quadragesimæ Dominicam diem, hoc est, octauã Aprilis, dato absentibus opportuno spatio; de non promulgando decreto, quo mores cum doctrina copularentur; sed de illo postea obsequando in præstituta Sessione, perinde ac si solenniter promulgatum fuisset. Tanti est ad plurimorum intellectum concordiam, si concordia præcedat in ea animi facultate, quæ secundum naturam à mente regitur: sed frequenter ex hominum more intellectum regit.

CAPVT IX.

Tertia Sessio: & quæ sub idem tempus in Germania circa Religionem acciderint.

Sicut Senensis eius discipulus lib. 4. Bibliothecæ sanctæ, in voce, Ambrosius Catharinus.

VT ea perficerentur die quarto Februarij, rem diuinam ritu solenni celebravit Petrus Tagliauina, Archiepiscopus Panormitanus: Latine verba fecit Ambrosius Politus, Senensis, & Dominicana familia, qui antequam religiosam vitam susciperet, Ius Civile professus, primum Legatum discipulum habuerat; postea verò Minoritanus Episcopus, ac deinde Archiepiscopus Compfanus constitutus est: hic ex pietate erga celestissimam virginem ciuem suam, suumque Religiosum Ordinem, Catharini cognomen sibi adoptauit; idemque inter Scholasticos insignis plures ingenij laudatores habet, quam doctrinæ sectatores.

Postea duo Decreta sunt recitata. Dicebatur in altero: Cum agnoscerent Patres rerum ad quas accedebant ingens molimen, ad extirpandas hæreses, moresque reformandos, cumque futura ipsi non esset colluctatio aduersus carnem & sanguinem, sed aduersus spirituum nequitiam in caelestibus; omnes in primis cohortari, ut in Domino, & in potentia virtutis eius corroborati assumerent scutum Fidei, galeam sibi salutis imponderent, & arriperent gladium Spiritus, quod est Verbum Dei. Statuebant deinde, Confessionem Fidei ante omnia præmittendam, veterum Patrum exemplo, qui sacratiora Concilia ab illa inchoare consueverant, eoque interdum

vincto

unico adiumento ethnicos ad Fidem traxerant, hæreticos conuicerant, fideles confirmarant: atque eâ gratiâ Symbolum, quo Romana Ecclesia utitur, recitandum esse. 1546.

Altero Decreto præscribebatur futura Sessioni dies octauus Aprilis, longius quidem distans, sed datâ operâ selectus, quò per eam cunctationem accederet auctoritas dignitasque sanctionibus, quæ parabantur; cum esset compertum, multos iam iter iniisse, vt Concilio interessent, & alios ad ineundum esse paratos. Interim non esse cessandum ab iis argumentis expendendis, quæ digna Synodi Constitutionibus viderentur.

3 Patribus de priori Decreto rogatis respondit primus Præsidum, ac postea reliqui omnes, *Placet, & ita credimus*. Tres tantum Episcopi, vt aliquid adderetur petierunt oblatâ schedulâ, ne vocibus reclamantes offensionem parerent. Fuit vnus ex his Fesulanus, qui in eo scripto affirmabat, sibi comprobari non posse vel illud vel aliud Decretum, absque debita Concilio inscriptione, *representantis Ecclesiam Vniuersalem*. Duo reliqui fuerunt Episcopi, Caputaquensis & Pacensis, qui contestabantur, assentiri se quidem vt in præsentî Decreto ea inscriptio omitteretur; ita tamen, vt integrum esset Concilio eam addere, quocumque tempore visum foret. Idem duo de altero Decreto rogati, nouas schedulas protulere, in quibus affirmabant, haud sibi videri silentio prætereundum, quod iam inter Patres conuenenerat, de copulanda dogmatum morumque tractatione. Fesulanus verò respondit: Quod etiam ad secundum Decretum spectaret, se persistere in porrectâ iam schedulâ sententia, hoc est, in magnifici tituli postulato. Vsque adeò nonnulli abhorrent à defendenda sententia sibi semel probata, quasi à publica errati confessione, vt malint videri semper in hoc ipso non solum aberrantes, sed indociles.

4 Dum hæc Tridenti agebantur, negotium religionis in Germania inquietus erat. * Sub illius anni primordia Protestantes Francofurti, coacti, conspirauerant ad extorquendam omnino licentiam conscientia, liberam cooptationem in Cæsaream Cameram Spirensis, & impunitatem Ecclesias diripiendi: eapropter statuerunt Tridentinæ Synodi euerfionem moliri, foedus Smalcaldicum in Cæsarem, ac defensionem Archiepiscopi Colonienfis Apostatæ aduersus eundem simul & Pontificem. Eodem tempore Palatinus Septemuir, qui diu anceps nutauerat, præceps corruit, abiectâ Catholicâ Religione, ac suis è terris expulsâ.

* Belcarius
lib. 24. c. 19.

Caro-

1546.
 * Belear. loc.
 cit. & Spon-
 dan. an-
 no 1546.
 Relatio Billi-
 ci ab eo ci-
 tata, & Co-
 chlæus de A-
 ctis Lutheri,
 an. 1546.

Carolus, tametsi * animaduerso, Protestantes non mentis caligine sed animi prauitate peccare, adeoque non ad illuminandum, sed ad concremandum facibus opus esse; tamen & vt promissa seruaret, & impotens exuendi spem illius pacificæ reconciliationis, ad quam & religionis & vtilitatis studio votis omnibus ferebatur, colloquium prius indictum haberi iussit Ratisponæ ad exitum Ianuarij: & Præsides illi destinauit Mauritium Huttenum Episcopum Eistettensem, & Federicum Fursterbergium; addiditque his postmodum Iulium Flugium tunc Nauburgensem Antistitem, Protestantibus susceptum, quippe à sua Ecclesia illorum operâ depulsum. Disputatores Catholicis fuere Petrus Maluenda ex Dominicana familia, Emeradus Billicus Carmelita, Ioannes Hoffmeisterus Augustinianus, & Ioannes Cochlæus: ex acatholicis Martinus Bucerus, Ioannes Brennius, Georgius Maior, Erardus Schneppius. Hoc colloquium dicitur Lutheranorum causâ dilatum est, eorumque cauillationibus lenè productum fuit; ab iisdem post mensem tertium præcisum potius quàm solum, Ratisponâ inuito Cæsare, & nondum expectato eius responso profectis.

Nihilominus adhuc Suauis infectam rem vitio vertit (cùm certè Pontifici non possit, non modò illius nihil participi, sed ei pro viribus aduersato) Catholicorum technis, & simulationibus subdolis ipsius Cæsaris. Ex quo liquet, hunc hominem non Pontifici solum fuisse inimicum, sed cuiuscumque hæreticis non amico. Quòd nunc defluxit studium illud obedientiæ erga profanos Principes, quod ille tam magnificè præsefert, ad aucupandam suæ Patriæ gratiam, quando per volumina publicè impressa, Germanorum Cæsaris perduellium patrocinium suscipit, præter laudes cohortationesque per suas priuatas literas, quas Operis initio protulimus, Vgonottis Galliarum Regis perduellibus impensas? Spondanus scriptoresque ab eo adducti adeantur, & in comperto erit, quàm mendax, quàm iniquus extiterit Suauis in huiusce rei narratione. At meo iudicio nequit in eum produci testis luculentior ipso Suauis, à me roces in huiusmodi vitiiis deprehensio, adeò vt concors eius narratio parum absit, vt fidem abrogare possit probatoris fidei scriptoribus.

Martini Lutheri mors, & de eo iudicium.

NObilitavit hoc idem tempus Martini Lutheri mors, quæ Illebij* accidit in Comitum Mansfeldiorum oppido, ubi natales habuerat. Varij ex Catholicis Scriptoribus varia recensent diuinæ vltionis signa, seu certè cognita, seu per famam vulgata, quæ instar Poëtæ narrat quandoque quod conuenit potiùs quam quod euenit. Defecit anno climacterico. Quispiam, cui libet argutiis ludere, diceret, caelestes orbes videri per hoc voluisse, se quoque aliquid benemereri in extinguendo monstro tam noxiè pestilenti.

Fecundo ingenio præditus fuit, sed huiusmodi, vt plurimum acerbi, nihil vniquam maturi protulerit: quippe ne vnam quidem illius meditationem reperias, quæ legentis animum expleat, & quæ non magis imitetur gigantem abortiuum, quàm fetum perfectum. Mens quidem illi robusta, sed vastatori aptior quàm adificatori: atque ita spectamus Catholicam Religionem ab eo pluribus in Rebus euersam, sed eiusdem doctrinam angusta in regione fundatam. Copiosam rerum eruditionem obtinuit, sed quasi plurimæ supellectilis congeriem, siue nummis æneis locuples ærarium, non quasi vestiarium nobilium aulæorum, siue vnionum gemmarumque thesaurum. Et hac ipsa eruditionis affluentia vsus fuerat veluti quâdam imbris æstiuæ procellâ, quæ tellurem vsquequaque obruit, nusquam ad fecunditatem imbuat: nullum enim argumentum, variarum historiæ notitiâ, vel multorum auctorum lectione indigum, ab illo vniquam illustratum. Fuit eloquens lingua & calamo; sed instar turbinis puluerem attollentis ad oculos occæcandos, non placidi fontis pellucidam aquam effluentis ad recreandos; cum in tot eius Operibus ne vnam quidem periodum inuenire liceat, quæ incultum & agreste quiddam non præ se ferat. Audacem se præbuit, non fortem; suetus rixas initio per impetum aggredi, postea per timorem prosequi, veritus ne despiciatui haberetur, neve sibi venia denegaretur. Nemo petulantior in conculcandis ipsis regnantium Sceptris, dumodò à se remotis, lutulento pede, per suas nimirum contumelias veriùs quàm satyras: nemo illo formidolosior, cum propè instabant pericula. Sæpè dolorem prætulit, quod vsque eò progressus fuisset aduersus Pontificem; sed pertinaciter adhuc pugnavit, quod iam præcisum à tergo pontem sibi crederet:

Pars I.

Cccc

deret:

* 18. Febr.
1546. Vide
Spondan.
eodem anno
à num. 12.
ad 15.

deret: atque eâ spurîâ fortitudine vsus est; quam Aristo teles bellum tribuit, quæ acriter pugnant, cûm ad sua spelæa paludesque receptum non habent. Sæpius obtulit silentium, si pariter aduersari tacuissent: in quo palam fecit, se ab honoris humani zelotypia, non à Diuini studio moueri. Rem Christianam peruertit; sed magis aliorum iacturâ quàm suo lucro. Eum Principes sunt secuti, sed ut ipsi ditescerent, non ut illum ditarent: vnde semper in egestate iacuit, eò miseriore, quò ipsius superbix magis inuisa magisque eiusdem intemperantiæ intolerabilis. Multis principibus potius Ecclesiam: sed visum est id ipsum ex Diuino consilio valuisse ad hanc mysticam vitem potiùs putandam, quàm obtruncandam, eam eadem ex causâ & in Fide Catholica vegetiores, & in omni virtutum genere fecundiores euaserint palmites illi, qui viti coniuncti perstiterunt: atque ex hoc ipso visum est non tam diminui, quam perpurgari aurum, ut eius probitas emicaret, collata cum fordibus segregatis; cûm patuerit in atroci illa Christiani generis seditione, quænam esset pars fidelis, quæ sincera Respublica, & non rebellium turba; hoc est, pars maior, nobilior, doctior, moratior, sanctior. Perennis permansit in posterorum memoria; sed perennius infamix verius quàm gloriæ: cûm & numero frequentiores sint, & auctoritate præstantiores ij qui hominem ut hæresiarcham detestantur, quàm qui ut Prophetam venerantur.

A Suauî narratur, Tridentum ac Romam maiori affectu fuisse gaudio ex abrupto Germanico Colloquio, obituque Lutheri, quam mœrore ex Palatini & Palatinatus hæresi: *Sed ea, quæ ad nostram usque ætatem euenire, palam fecisse, Martinum tantummodò aduenisse fuisse, causas verò alias potentiores atque abstrusiores.* Hoc postremo satis superque refellitur per ea quibus consimile sophisma diluuntur in cæde Zuinglij à Suauî conflatum. Ceterà dubitandum non est, Concilio ac Pontifici placuisse Colloquij cessationem. Merito quidem illi formidabant, ne qua ibi concordia cuderetur, singere tati Fidei, & Ecclesiæ auctoritati perniciofa, per summum dedecus Concilij, cuius erat huiusmodi rebus legitime prospicere, quodque ad eas componendas tanto Ecclesiasticorum incommodo coactum erat, ipsâ Germaniâ efflagitante: adeoque lætabantur, spectantes Ecclesiam ab eo subtractam periculo, eâque ratione subtractam, ut inuidia recideret in hæreticos, qui Colloquium præciderant, nihil in eo Pontificiis molientibus, vnde simplici Germanorum multitudini turbatores concordix viderentur. At fuisse Pontificios in spem magnam erectos morte Lutheri, neque verum confiteretur

ex monumentis, quæ videre est, neque simile vero ex rerum conditionibus, quas obseruare licet: nisi fortè Suauis de imperitæ turbæ spe loqueretur; cuius sensa proferre quasi vnius Reipublicæ, vniufque Principatus sensa, pudendum certè Suauis, satis gnaro, nullas esse posse Athenas ad eò doctas, vbi turba ignara non sit; & ne Platonem quidem existimasse, illam in sua commentitia ciuitate futuram fuisse prudentem. Enimuerò homines facti conscij, & rerum civilium intelligentes, nullam super Lutheri cineribus spei molem extruere potuerunt.

3 Scripserat multos ante annos ad Pontificem Contarenus, vt suo loco narratur: Si non Lutherus modò, sed cuncti Doctores hæretici non, inquit, extincti, sed ad Fidem reuocati fuissent, nihil id fuisse permoturum Principes ac populos ad hæresim deferendam, cui non ex opinionis errore, sed ex ingluuie rapinarum, ac licentiæ cupiditate inhærebant defixi. Id ipsum comprobarunt exempla in morte tot veterum hæresiarcharum, nuper in funere Ioannis Hussi, ac postremò Vlrici Zuinglij. Et tamen his extinctis, ipsorum hæreses non tam altas radices egerant quàm eo tempore Lutherana. Lætabantur itaque eo funere cordati Catholici, itidem ac lætatur obfessa ciuitas ruinâ collabentis hostium machinæ; non quasi conuulsa iam mœnia illius casu resurgant, sed quòd ciues metu liberentur stragis nouæ, quam infesta moles minitabatur. Nos verò calamum ad Concilium conuertamus.

CAP V T X I.

Quæ post tertiam Sessionem agitata. Quæ proposita ad sacrarum Literarum libros comprobandos. Vbi etiam expenditur, quousque Florentina Synodus perdurauerit.

1 **M**olestæ Legatis accidit ea quæcumque fuerit trium Episcoporum contradictio in Sessione præterita. Videbatur ipsis probi Senatoris officium esse, in priuatis consultationibus sententiam liberè dicere; ac vbi oppositum maiori sententiarum numero statutum fuisset, hoc ipsum postea tamquam propriam sententiam tueri in Cõuentibus publicis, auctà per eam concordia professionem & auctoritate Decretis, & reuerentiâ Senatui. Quapropter in proximo congressu * singulos Montanus orauit, vt acquiescerent titulo satis amplo ac decoro, quo Synodus appellabatur, prout reuerà erat, *Oecumenica & Generalis*: quæ huic addenda

* 8. Februarij 1546.

Cccc 2

qui-

1546.

quidam putabant, ab antiquioribus Conciliis minimè fuisse vitata: à Constantiensi verò inducta, quòd tunc certus Pontifex non extaret, qui vniuersæ præfideret Ecclesiæ; adeoque nec ab eo Concilio dici, per quamcumque Synodum, vniuersalem Ecclesiam representari, sed nominatim per illam. Compertum esse in duobus legitimis Conciliis, Florentino ac Lateranensi, post Constantiense habitis, eam inscriptionem prætermisissam. Quæ rationes à contraria sententia aliquos retraxere.

* Ex Fac-
netorum
monumen-
tis.

Legatus idem ad aliud argumentum, quod posteriorem oppositionem exciuerat, sermonem conuertit, ad omittendum videlicet Decretum de coniunctione dogmatum ac disciplinæ: Nihil demum passi fuisse sibi videri Synodum, si verbo tacuisset quod reprehendisset: Decretum illud sub ea forma, sub qua vulgandum fuisse, exile ac ieiuum à se semper existimatum, nec honorificum præter tanti Concilij sanctioni solenni: Quidnam aliud in eo dici, nisi quidquid summam indictum fuerat per Pontificium Diploma, quo celebrandæ Synodi causæ exponuntur? Sibi fuisse consilium illius ampliandi, adiectâ denuntiatione Episcopis absentibus, ut ab se conferrent, suamque causam dicerent, aliisque rebus vsui futuris, sed ab eo consilio se dimotum summorum virorum auctoritate aliter sentientium.

Porro Didacus Alaba, Asturiensis Episcopus, acer ingenio, ac libertatis amans, subiicit: Non decertandi, sed addiscendi studio Legatum à se rogari; exponeret; quâ illâ auctoritate habuisset in animo, ut iam dixerat, Decretum consensu Patrum confirmatum immutare? Se quidem interfuisse cum potestate iudicandi variis Hispaniæ tribunalibus, quibus Cæsaris Consiliarij præerant, nec unquam nouisse, ab vlllo Præsidente sibi auctoritatem arrogatam immutandæ vniuersi consensu sanctionis. Tunc Montanus temperatâ loquendi ratione vsus, quæ ictum quouis impetu grauiorem incutit in huiusmodi præliis, ait: Cum tam humaniter id ab Episcopo quaereretur, se libenter illi facturum satis: Sibi videlicet fuisse in animo id agere, quod non solum Legato, sed cuiuslibet etiam Episcoporum liceret, id autem esse, antequam Decretum promulgaretur, illius mutationem proponere, rei arbitrio Patrum suffragis relicto. Quod autem spectabat ad auctoritatem, quam ibi Legatus obtinebant, haud sibi rationem suppetere, per quam illi tam cum satisfaceret, cum ea tam latè pateret, ut nequiret in pauca redigi. Hoc à se generatim dici posse; Effatum esse apud Canonum consultos, Legatis à Latere licere quidquid seu à voce communi, seu

à peculiaribus Pontificis iussionibus eisdem non denegatur. His 1546.
 responsis quantò mitioribus, tantò efficacioribus ad reuerentiam re-
 spondenti conciliandam, & inconsiderantiam in percontante de-
 monstrandam, tacuit Antistes coronâ plaudente.

Deinde quò res per futuram Sessionem statuendâ discuterentur,
 idem Legatus exposuit: Optimum sibi factu videri, vt primo lo-
 co recenserentur ac reciperentur libri Canonici sacrarum Litera-
 rum, quò certò constaret, quibus armis esset in hæreticos dimican-
 dum, & in qua basi fundanda esset Fides Catholicorum; quorum
 aliqui super ea re miserè angebantur, cum cernerent in eodem li-
 bro à plurimis S. Spiritus digitum adorari, alios contrà digitum im-
 postoris execrari. Hoc statuto tria in peculiaribus Cœtibus propo-
 sita sunt. Primum, An omnia vtriusque Testamenti volumina es-
 sent comprobanda: Alterum, An ea comprobatio per nouum exa-
 men peragenda: Tertium à Bertano ac Seripando propositum, An
 expediret sacros libros in duas classes parti: alteram eorum quæ
 ad promouendam populi pietatem pertinent, & illius ergò solum
 ab Ecclesia recepti tamquam boni, cuiusmodi videbantur esse Pro-
 uerborum & Sapientiæ libri, nondum ab Ecclesia probati tam-
 quam Canonici, tametsi frequens eorum mentio haberetur apud
 sanctum Hieronymum & Augustinum, aliosque veteres auctores:
 alteram eorum, quibus etiam Fidei dogmata innituntur. Sed ea
 diuisio, tametsi ab aliquo auctore ^a prius facta, & tunc à Seripando
 promota per libellum eruditissimum ^b eâ gratiâ conscriptum, quò
 cuncti libri Canonici ritè expenderentur, vti reuerà firmam ratio-
 nem non præferebat, ita nec suâ specie Patres allexit, vix nacla lau-
 datorem: quare nihil vltrâ de illa disputabimus.

Ex tribus propositis quæstionibus, in prima fuere citra discor-
 diam, partem affirmantem secuti; pro qua Ceruinus Cardinalis in
 peculiari prius, deinde in generali cœtu disseruit. Aliquot, aie-
 bat ille, sacrarum Literarum libros non ab hæreticis solum, sed ab
 aliquo Catholicorum in dubium vocari: incompertum quidem
 esse, vndenam ea dubitatio exorta fuerit; sed verisimile videri, il-
 lam exhaustam ex hæreseos cloacis, sedulo studentis tamquam fal-
 sa calumniari legitima testimonia, quibus fallitatem suam redargui
 sentit. Ad diserte comprobanda ea volumina quæ Canonica cen-
 serent, inuitari Patres exemplo & Canone postremo Apostolo-
 rum, ac Trullano Concilio, in quo illorum pleraque recensentur, &
 Laodiceno, eadem planè connumerante, ac tertio Carthaginensi,
 quod libros Iudithæ, Tobie & Apocalypsis inter Diuinos agnoscit.

Cccc 3

Consi-

Die 22. Fe-
bruarij.

^a Vide Ca-
 num lib. 1.
 de locis
 Theol. ar-
 gumento 6.
 cap. 10. &
 in eius Solu-
 tione cap. 11.
^b vbi acriter
 arguit Caietanum, quòd
 in fine sui
 Commenta-
 rij de Libris
 historicis
 veteris Te-
 stamenti, af-
 ferat &
 comprobet
 eam diuisio-
 nem inter
 sacra volu-
 mina.
^c Extat inter
 scripturas
 Seripandi.
 c. 22. Febr.

1546.

Consimilem etiam syllabum fuisse confectum à SS. Athanasio & Gregorio Nazianzeno, à quarta Synodo Toletana, ab Innocentio ac Gelasio Romanis Pontificibus, ac denique à Concilio Florentino.

In altera quaestione dissidebant inter se Præsides, & vniuersum Conuentum in duas partes ex æquo ferè diuiserant. Montanus, cui Paceus adhærebat, eiusque consilij verè auctor visus fuerat, cum de superiori capite disputauit, quodcumque nouum examen recitabat. Contrà verò Ceruinus ac Polus, consentiente Tridentino, qui pariter in primi articuli disputatione suam hanc sententiam indicauerat, satius ducebant, nouam impendi operam discutiendis ac diluendis aduersariorum obiectis. Asserebant primi, Hanc esse consuetudinem ac firmitatem Ecclesiæ, veteres Conciliorum ac Patrum Sanctiones in litem minime reuocare. Redigebant in memoriam sapientissimum Gelasij ac Leonis summorum Pontificum documentum: Res semel decisas haud retractandas: hinc à Marciano religiosissimo Imperatore per sua edicta cautum fuisse, ne amplius in disceptationem adducerentur: satis esse habitas in eo à prioribus Conciliis disputationes: hæreticorum cauillos abundè refelli à Fischerio Cardinali, à Cochleæ, à Pighio, ab Eckio, & ab alijs præstantissimis viris. Cuiam vsui hoc nouum examen? Num ut anceps appareret Concilium de auctoritate legitima earum scripturarum, quæ fundant intentionem Ecclesiæ in hæreticos, & nostræ Fidei prima principia constant? An ut Lutheranis liceret gloriari, suis argumentationibus suspectas falsitatis reddidisse Catholicis superiorum Conciliorum definitiones? Disputationem ad id solum institui, ut veritas indagetur: quicumque finis alicuius grati quidquam adhibet, eundem profiteri se adhuc sine carere.

Arguebant ex altera parte, adhibendum examen, non solum quod veritas comperiatur, sed quod etiam confirmetur. Debere Patres non seipsos tantummodò alere cælestis sapientiæ pabulo; sed esse Pastores, quin & Pastorum Pastores: proinde sui esse muneris, illos idoneos reddere, *exhortari in doctrina sana, eosq; qui contradicunt arguere*. Iniunctum Catholicis à postremo Lateranensi Concilio, ut argumenta cuncta dissoluant obiecta Fidei nostræ mysterijs; cum planè necesse sit, omnem huiusmodi argumentationem, quippe veritati oppositam, quoddam esse sophisma, adeoque dissolubile. Docuisse S. Thomam; Quemadmodum Theologi non est Christianæ Fidei principia comprobare; ita ipsius esse partes, eadem aduersus omnes oppugnationes tueri. Id à summo illo Doctore perfectum in

aurea Summa contra Gentes, eique veterum Patrum exempla præfulsisse. Extare disceptationes S. Athanasij cum Ario, S. Hieronymi cum quodam Luciferiano de rebus iam per Concilia confirmatis: disceptationes quidem non verè habitas, sed confictas; at eiusmodi, quæ ostendant, hand disconueniens nec inutile visum sapientissimis illis Patribus susceptum à se patrocinium causæ Catholicæ, etiam post denuntiatum ab Ecclesiâ iudicium. Testificari Concilium Africanum, Donatistas ad disputandum super doctrinis longè prius à Nicæno damnatis, fuisse à Catholicis inuitatos; & S. Augustinum cum iis disceptationem iniisse. Cum Macario Antiocheno Patriarcha, iam à sexta Synodo proscripto, decertasse Bonifacium iussu Benedicti Romani Pontificis; & S. Dominicum cum Albigensibus hæreticis manifestariis. Post Decreta Nicæna quoties vocem *ὁμολογία* in controuersiam reuocatam? Ne ab ipso quidem S. Leone, qui prohibuit in disputationem deduci, quæ Nicææ & Chalcedone à S. Spiritu stabilita fuerant; ingenij sui operam denegetam iis, qui hausto iam simplici definitionum lacte, solidiorem rationum cibum mandere cupiebant. Vel sanctissimos Apostolos Christianæ Fidei fundatores, & à Diuino Spiritu planè veritatem edoctos, vbi de Veteris Legis obligatione decernendum fuit, rem examini subdidisse. Existimationis plurimum Concilij Decretis accessurum, vbi vniuersæ Nationes audierint, hæreticorum rationes ab ea expensas & confutatas. Alioquin eam, quam Patres appellarent venerationem antiquitatis, ab aliis vocitatum iri laboris fastidium, aut responsionis incertitiam.

8 Præpotuit hæc posterior pars, in priuato confesso coram Ceruino eam promouente. In primo^a Generali nihil perfectum: in altero^b tanta fuit in sententiis diuersitas, tanta in sermonibus confusio, vt opus fuerit iubere Promotorem, suam quemque ordinatim rogare sententiam, ac numerare.

a 12. Februarij.
b 15. Februarij.

Re ad eam suffragationis formam redactâ, de cunctis sacræ Scripturæ libris recipiendis concorditer conuenire. In eo discordabant, an affigendum anathema cuicumque eos recusanti, quod audacia comprimeretur quorundam etiam Catholicorum aduersantium, inter quos Caietanus quoque connumeratus. Id contendebat Pæccus, quem Legati ac supra viginti ex Patribus sequebantur. Repudiabat Madruccius, quatuordecim ei fauentibus.

E sacris Literis ad Apostolicas Traditiones progressi sunt; ad ea videlicet documenta, ac mandata Christi Domini, & Apostolorum, quæ non quidem in libris Canonicis scripta continentur, sed ab

ab

1546. ab illis voce communicata, suis alumnis in persuasione, ritibusque communi fidelium perstiterè, atque in Patrum voluminibus, & Ecclesiae historiis recensita comperiuntur. Statutum fuit in cœdibus peculiaribus, ut primò ageretur de his recipiendis; deinde de corruptelis tum sacrarum Literarum, tum etiam Traditionum, tam in prioribus interpretandis, quàm in vtrisque populos edocendis. Fuit qui vellet, ut Ecclesiae Institutiones adicerentur; alij, Concilia & Decreta Romanorum Pontificum. Et sanè tot sententias, quot linguas tunc fuisse comperio. In hisce priuatis congregationibus * bini Patres in singulas ex tribus designati, alter Theologus, alter sacrorum Canonum peritus, qui Decreta perscriberent de Canonicorum voluminum, ac Traditionum comprobatione. Hi fuerunt Saluator Alepius, Archiepiscopus Turritanus, & suprà memoratus Archiepiscopi, Materanus & Armachanus; qui iam patet, an ad graviora censeretur idoneus quàm ad equis cursoribus iter habendum, qualem illum Suauis expingit: & præter hos, Episcopi Pacensis, Bellocastrensis, & Feltrienfis.

Perlectæ sunt insuper Scripturæ; ac sacrorum Doctorum testimonia Traditionibus fauentia. Admonuit opportunè * Claudius Iaius, Societate Iesv, Procurator, ut diximus, Augustani Cardinalis, duo esse genera Traditionum; alterum ad Fidem spectantium, alterum ad mores ac ritus: priores absque exceptione recipiendas videri; ex posterioribus eas dumtaxat, quæ in Ecclesiae consuetudine hodie vigent. Quod Ceruinus S. Basilij auctoritate confirmauit, docentis non nisi eas Traditiones amplectendas, quæ ab Apostolis traditæ ad nostra vsque tempora propagatæ fuissent.

Ea omnia in generalem * conuentum relata; vbi haud modicè dissensum est. Volebant siquidem alij, ut nominatim distinguerentur Traditiones recipiendæ: alij, inter quos Turritanus, è diuerso volebant, ut generatim acciperentur, sed omisâ voce, *Apostolicarum*; ne reiecti viderentur omnes reliquæ de ritibus, ab Apostolis non profectæ. Has postremas nequiquam recipiendas censebat Claudiensis Antistes, quippe numero infinitas, ac nimium graues. At Fesulanus & Asturienfis, in discordia à reliquis semper concordēs, conuesti sunt, cum iam conuenissent de coniungenda Fidei ac disciplina tractatione, nunc solum alteri operam dari, non sine inconstantia nota, & cum temporis in nihil agendo iactura. Quo Thomas Caselius, ex Ordine Dominicano Britonoricensis Episcopus, commotus inquit, Mirum sibi videri, vnum aut alterum hominem arrogasse sibi, ut Synodo vniuersæ perpetuò aduersarentur; nam forte,

* 18. Februar.

* 13. Februar.

* In peculiari cœtu coram Ceruino 13. Febr. ex monumentis Masarelli.

* 16. Februar.

fortè, ait, consensu plenissimo decretum non est, agendum post libros Canonicos de Traditionibus, ac deinde de abusibus utrimque ortis? Vtri igitur æquius conqueri possent, Patrum Vniuersitas de binis dissentientibus, an par dissentientium de communi omnium sententia?

10 Neque Polus Cardinalis, tametsi modestiæ singularis tenax, ac taciturnus, sibi temperare potuit, ne conuerso ad duos illos inquietos obtutu seuerò exclamaret: *Quicumque hoc in Patribus vel instantiam consilij, vel iacturam laboris appellat, ne iste tenuem rerum intelligentiam præ se fert. Lutheri turbo, quo Ecclesiam conuoluit, quonam è specu prorupit, nisi ab audacia oppugnandi tum legitimam auctoritatem, tum versionem sacrorum Voluminum, in quibus doctrinas suas fundat Ecclesia? Et quod attinet ad corruptelas, an non pleraque & grauisima Ordinis Ecclesiastici ad hæc duo capita rediguntur? Nimirum ad rationem concionandi ac docendi, quæ refertur ad sacras Literas; ad Confessionem, ad Dei cultum, ad obseruantiam Rituum, Legumq; Ecclesiasticarum, quæ ad Traditiones spectant? His ritè confectis, sui profectò curriculum plusquam dimidium Synodus feliciter confecerit. Horum verborum pondus auctum grauitate dicentis, amborum confidentiam compressit, atque in pudorem conuertit.*

11 Ac mihi quidem libet has humanas labe in eo sacrosancto Cœtu deprehensas sincerè proferre, cum viderim ab ipso Deo multò fœdiores suo calamo exaratas, vel de iis quos elegerat populi sui Duces, suæque Ecclesiæ fundatores: vna veritas alterius occultatione tuenda non est, cum ipsæ altera alteri numquam aduersentur. Historia instar est pictæ imaginis, quæ tunc præstantior, cum expingitur non quod pulchrius, sed quod exemplari similius. Saltem ex his immoderatis æstibus alicuius Antistitum facile quisque deprehendet, quàm nequiter mentiatur Suauis, dum ab eo Concilio libertatem omnem excludit, quò sibi suisque sociis eam arroget ad doctrinas ibi definitas reiiciendas, legesque ibi sancitas perfringendas.

Inter has minoris pretij altercationes, nouum argumentum proposuit Clodiensis, quod validissimum videbatur: *Iuuatne, inquit, cæco nos impetu Traditiones comprobare, perinde ac sacras Literas recepinus, innixi Decreto quasi à Florentina Synodo confecto, quod nihil ad eam Synodum spectat, cum illi finem imposuerit postrema ipsius Sessio anno 1439. Decretum vero obsignatum comperiat 4. Februarij anni 1441?*

12 Sed obseruarunt Legati, & eorum primus, siue suâ sponte, siue In prima parte Acto-
rum sub
Pars I. Dddd admo-
Paulo III. seruata in Arce S. Angeli: Literæ Ceruini ad Farnesium, 27. Febr. 1546, & Diarium Mallarelli in Cœtu peculiari apud Cœuinum, 13. Martij 1546.

1546. admonitu Ceruini respondit: Falli eos, qui Florentinæ Synodi exitum anno 1439. tribuebant: ibi quidem desinere Latinam revisionem Bartholomæi Abrahami Cretensis, quod solum ad id usque temporis, hoc est, usque ad septimam Sessionem ibi Græci fuerant commorati, & Acta perscripserint, ex quibus modo laudatus interpres desumpsit eam partem, quæ Conciliorum volumini fuit inserta. Reuerà tres insuper annos persistisse Synodum illam Florentinæ, ac inde Romam commigrasse; vti liquet ex constitutionibus, quæ visuntur non modò in Actis Synodi positæ, sed etiam ab Augustino Patrio Canonico Senensi, in Epitomen Basileensis Concilij à se conscriptam relatæ. Ibi extare duo Florentinæ Synodi Decreta, alterum anno 1440. habitum, quo electio Pseudo-Pontificis Felicis Quinti irrita declaratur; alterum 26. Aprilis anno 1441. de transferendo Florentiâ Romam Concilio. Neque dari dubitatio-
ni locum, an Decretum, de quo agebatur, reuerà esset Florentinæ Concilij; nam Ceruinus fuissemet oculis usurpauerat eius autographum in tabulario Arcis Eliæ inter Acta illius Concilij, chirographo Romani Pontificis & Cardinalium signatum, plumbeaque bullâ munitum. Addebat ille: Cùm videret Eugenius, Græcis abentibus adhuc persistere Conciliabulum Basileæ, Florentinum Concilium, velut oppositum illi propugnaculum, ab eo detentum. Iuxta Patrum sententia ab eodem in Ecclesiæ sinu susceptos hæreticos, Armenos nuncupatos, à quodam Iacobo Syro iam seductos, aliisque hæreticos Ægyptios, qui eundem auctorem agnoscetes, *Lebites* speciatim nuncupantur. In quorum reconciliatione, ac Fidei doctrina ipsis tradita continetur memoratus sacrorum Voluminum catalogus. Fuisse pariter ibi agitatum de præstolandis etiam Oratoribus Æthiopiæ, qui dicebantur illius Concilij famâ perterriti ad ipsum adeundum iter aggressi: sed à Pontifice, Romanorum precibus fatigato, Romam fuisse traductum Concilium, constitutâ in Laterano Sessioni die decimaquintâ post reditum. Neque officere veritati omilla in exordio constitutionis verba solennia consuetæ, *sacro approbante Concilio*: illius enim constitutionis procerum meram esse ex accidente prolusionem; sed vbi doctrina traditur, consultò verba prius omilla disertè apponi.

His consonat quod ætate nostrâ contigit: nam operâ Horatii Justiniani, Sacerdotis è Romana Oratorij Congregatione, & Vaticanæ Bibliothecæ Custodis, eiusdemque postea supremi Præfati, cùm dignè fulsit in Purpura, quædam Florentinæ Synodi Acta in lucem prodire, in quibus hæc omnia perleguntur, Synodique

* Vide Baronium an-
no 1555.

Constitutiones vsque ad annum 1445. continentur, vnà cum accessu ad Concilium Æthiopum Legatorum, regressuque Syrorum, Chaldæorum ac Maronitarum ad Romanæ Sedis obedientiam. Sed hæc gestorum notitia, quò per ea tempora, de quibus loquimur, obscurior erat, eò certè illustriorem reddit eruditionem Legati. De his omnibus, itidemque de plurimis aliis rebus gestis, quas paulò antè narrauimus, quæque in Actis visuntur, Suauis nihil mutit: si quoniam ea ignorauerit, nimis temerè historiam Concilij aggressus est; quemadmodum, vt superiori vtamur similitudine, pictor, qui vellet certum hominem expingere, cuius vultum ignoraret: si quoniam de industria illa omiserit, ad occultandam Legatorum eruditionem, & exquisitam Synodi solertiam in rebus expendendis, nimis fraudulenter se gessit cum suis lectoribus, & in vtrovis indignus fide conuincitur.

14. Hoc tamen silentio probrosior est mendax eiusdem narratio, sollicitos fuisse Patres de libro Baruch, qui inter Scripturas sacras nec à Laodiceno Concilio, nec à Carthaginenti, nec à Romanis Pontificibus connumeratur, cuiusque desideratur initium: vnde *omissus fuisse, sed obstat*, inquit ille, *quòd in Ecclesia ex eo Lectiones recitentur; que ratio adeò valida visa est, vt Congregationem adduxerit ad asserendum, à veteribus fuisse habitum Ieremiæ partem, eiꝯ apponendum.* Nihil ex vero. Ceruinus, cum aduertisset librum illum ab aliquo etiam Catholicorum in dubium reuocari, ^a admonuit, nihil ob stare syllabo sacrorum Voluminum à Synodo Florentina confecto, inter ea ibi connumeratum esse Baruch, tametsi à plerisque antiquorum de ipso mentio non sit habita; illorum siquidem mentem fuisse, non hunc librum excludere, sed comprehendere in libro ^b Ieremiæ, cuius amanuensis fuerat Baruch; vti constat ex multis Patribus, agnoscantibus Opus Baruch inter libros Canonicos, & adducentibus tamquam idem ac Ieremiæ Opus: atque huiusmodi sunt ^c Clemens Alexandrinus, Ambrosius, Basilius, Chrysostomus, Augustinus, & cum illis Sixtus Primus, Felix Quartus, ac Pelagius Primus Romani Pontifices; cum tamen asseueret Suauis, hunc librum à Romanis Pontificibus haud fuisse receptum. Ad hæc addi poterat, à SS. Cypriano & Cyrillo ^d eundem citatum sub nomine ipsius Baruch; præter eos Patres, qui nullo apposito Auctoris nomine Opus ipsum nominant atque interpretantur vti diuinam Scripturam. Non igitur sola auctoritas, quæ provenit illi libro ex Ecclesiæ vsu, recitantis desumptas ab eo Lectiones in sacrificio sanctioris Sab-
bati, ac Pentecostes, permouit sapientissimos viros, vt eum tam-

Dddd 2 quam

a Ioannes Driedo lib. 1. de Scripturis & Dogmatis Ecclesiasticis, in ultimo argumento capitis postremi.
b Ieremias cap. 36.
c Vide in Bellarmino lib. 1. de Verbo Dei, cap. 8.
d Lib. 2. in Iudeos, cap. 5.

1546. quam Canonicum per Fidei dogma pronuntiarent; sed auctoritas etiam antecedentis Concilij Oecumenici, & antiquissimorum simul ac sanctissimorum Doctorum, tam ex Græcis, quàm ex Latinis, Romanorumque Pontificum. Ex his mendaciis, quorum hic aperte conuincitur, meritò mihi licet conicere, æque planè conmentitia esse, quæ ille de multorum sententiis colorat, præsertim verò Lunelli Franciscanorum Præfidis, ac Marinari Carmelitarum quarum rerum & in Actis & in literis Legatorum ad Farnesium Cardinalem, & in aliis copiosis monumentis, quæ apud me hactenus vestigium quidem comperio, prout absque dubio comperissem.

* Literæ ad
Farnesium,
27. Febr.
1546.

Dedit* postmodum Ceruinus operam, ut sibi à Farnesio mitteretur ex Arcis Eliæ tabulario legitimum exemplar memoratæ Constitutionis à Concilio Florentino habitæ: narratque, à beato Ioanne de Capistrano, cum is diem obiit, fuisse relicta aliquot Protestantia Diplomata in quodam Minorum Obseruantium Cœnobio apud Samnites, & ab Archiepiscopo Surrentino, quo tempore Aprutina regebat Ecclesiam, missa Romam iussu Pontificis, atque ab ipso Ceruino illud Diploma inter cetera traditum Custodi in Arcis tabulario collocaretur. Farnesius verò confestim postulationem

* Literæ
Farnesij ad
Legatos,
23. Martij
1546.

* satisfecit. Ita contingit difficillima quædam, primaque specie superabilia, antiquis legitimisque Traditionibus aduersantia, hactenus esse ex umbris tenebrarum antiquitatis conflatas. Non tamen, quid nobis claritas desit ad eas dissipandas, deesse debet firmitas ad repudiandas: cum vel ignauia vel superbia sit, veri amplitudinem inter angustias scientiæ nostræ circumscribere, & ex eo putare solent non posse vim argumenti, contententis à veteri ac pacifica possessione depellere communem aliquam persuasionem, quod nobis aliud diluendi ratio non occurrat.

CAPUT XII.

Quid actum de sacrorum Librorum corruptelis.

Interea inter sex Patres delectos breuiter conuenit forma Decretorum de libris Canonicis ac Traditionibus recipiendis. Sed illa Patrum iudicio proposita statim impedit in oppositionem molestam, cunctisque Decretis communem, de Inscriptione, obiectum à Fesulano: qui hinc postulabat eas voces, *representans vniuersalem Ecclesiam*, tametsi antiquitus non usurpatas; hinc improbat illas voces, *presidentibus Sedis Apostolicæ Legatis*, eo nomine, quod apud veteres non essent in usu. Sed Ceruinus ore simul ac sermone per-

cato ostendit denuò, priores voces nec à Constantiensi Synodo ple-
rumque adhibitas, imò ne semel quidem eo tempore, quo certus
Pontifex sedit; sed tantummodò, cum ex certi Pontificis defectu,
& ex Hispanorum absentia dubitari poterat, an ea Synodus Vni-
uersam Ecclesiam repræsenteret. Quod spectabat ad posteriores
voces, Aquisgranensis Archiepiscopus incipiebat Fesulanum reicere;
cum Ceruinus ab eo petiit, vt huiusmodi labori parceret; proba-
uitque vetustiorum Synodorum generalium exemplo, quorum A-
cta perdurant, eam epigraphen fuisse appositam, non quidem cui-
libet Decreto, sed fere semper Sessionum initio. Excepta est ea con-
sentio consensu Patrum æquè admirantium tolerantiam Legati, &
importunitatem Episcopi; qui nec propterea quieuit, sed centies
eamdem litem intentauit, semper gliscente vituperatione perui-
cia damnatus.

Cetera quæ sigillatim fuere apposita formæ Decreti, mox affere-
mus, postquam ea quæ prius disputata sunt de corruptelis, narraue-
rimus. Constitutus fuerat priuatorum Theologorum cœtus, qui
coram Legatis expenderet quæ ad ipsorum doctrinam spectarent,
eaque postea satis digesta referrentur ad Patrum congressus tam pe-
culiariæ quàm generales. Et quidem inter Patres aderant complu-
res et scientiâ præditi; at eorum præstantiores (prout accidit in
omnibus disciplinis) erant priuati homines, quippe per publicas cu-
ras minimè distracti ab assidua meditatione, sine qua sæpè quidem
excellens prudentia, sed rarò excellens doctrina comparatur. In
primo horum congressu sancitum est id quò antea Patres inclina-
uerant; vt nimirum tam sacri Libri quàm Traditiones reciperen-
tur, præmisso non quidem publico examine Actis inferendo, sed
priuato; quò non in dubium adducerentur, sed ratio redderetur.
Deinde vti Decreto insisterent adiungendæ negotio Fidei morum
emendationis, habitus fuit peculiaris Patrum & Consultorum de-
lectus ad obseruandas circa diuina Volumina corruptelas, iisque op-
portunè consulendum. Hi fuere Filholius Archiepiscopus Aquen-
sis, Marcus Vergerius Sinogallienensis Episcopus, & Antistites supra
nominati, Cauensis, Stabienensis, Phanensis, Bituntinus, Asturiensis,
Generalis Augustinianorum Præfectus Seripandus, Alfonsus à Ca-
stro, & Riccardus Cenomanus Franciscani, atque Ambrosius Ca-
tharinus Dominicanus. Præscriptum insuper est, vt his saltem in-
mensis singulos priuatim conuenirent Theologi ac Doctores, in-
uitatis etiam eò Patribus vt frequentes adessent, prout effectum est,
fructum inde sibi decerpaturi, & animum illis addituri; eà tamen
lege,

D d d d 3

lege,

1546.

* 10. Febr.
1546.

* 20. Febr.

1546. lege, vt silerent, quò Theologis fieret coronæ accretio, non temporis libertatisque diminutio.

• 17. Mar-
tij. Hi ad cœtum postremum retulere corruptelas ab ipsis adnotatas, & excogitata remedia; quæ prius ab Aquis Archiepiscopo, seu à digniore, breuiter exposita, postea copiosius à Bituntino, quippe facundiore. Quatuor circa sacras Literas abusus præcipue obseruati.

Primus erat, Tanta versionum varietas, quâ Diuini Verbi veritas reddebatur incerta. Huic malo visum erat occurri posse, vnicuique cunctis versionibus tamquam legitimâ constitutâ; eâ videlicet quæ maximam obtinebat auctoritatem ex Ecclesiæ vsu communi, adque Vulgata nuncupabatur.

Alter fuit, Mendorum copia, quæ Biblia tam Latina quam Græca & Hebraica contaminauerant. His non aliter dicebatur profici posse, quàm si Pontifex ea denuò diligenter correctâ typis edenda curaret, eorumque exemplar singulis Episcoporum Sedibus traderet.

Tertiò loco obseruauerunt, Suo quemque arbitratu diuinas Literas detorquere. Ad hanc licentiam coercendam variæ leges proposuerunt, quibus cauebatur, ne Scriptura declararetur nisi ex antiqua Ecclesiæ ac Patrum sententia, & ne huiusmodi Opera vulgarentur ab Episcopis Ecclesiasticorum Censuram permissu.

Postremus erat, Typographorum vitium, qui sacra Volumina imprimebant, desumpta ex corruptis exemplaribus, simulque præuoluntate interpretationes adiciebant. Huic vitio prospectum putarunt, & illis graui multâ pecuniariâ, aliisque ex arbitrio pœnis interdicere huiusmodi librorum impressio, nisi obtentâ ab Ordinariis facultate, auctorumque nomine libris apposito.

Huiusce generis multam improbarunt Episcopus Asturiensis, & Archiepiscopus Panormitanus, causati, Ecclesiæ non licere laicos pecuniæ multam irrogare; proinde infligendas pœnas animis solum puniendis accomodatas, vt anathemata. Contrâ Barzanius dissentit; Plerosque ex delectis Censuribus alia sentire, agnoscentem in Ecclesia vniuersam illam potestatem, quâ Orbi Christiano rectè administrando opus est; & asserentes, ab experientia cunctos doceri, longè efficaciores esse, ad externa delicta prohibenda, pœnas bonæ corporis adimittentes, quàm solum animum afficientes; propterea quoddam pœna inducta est tamquam frænum improborum: ut verò ad probos coercendos, satis esse ipsam operis prauitatem, legem contrariam, quamuis impunitam; & malos idcirco malos, quod corporis bona animi bonis antefèrant.

• A. G. a. Mas-
sarelli, eius-
que Dia-
conus Cœtus
peculiaris
coram Cer-
uino, 23.
Martij.

Admo-

Admonuit Paceus, * considerandum inter noxia sacris Literis, morem eas vertendi in vulgaria Nationum idiomata, & ita versas ignaræ plebi communicandi. Cui vrbane quidem, sed ardentè Madruccius restitit, asserens Germaniam offensum iri, vbi accepisset, velle Patres populum sacris Oraculis priuare, quæ ex Apostoli monito numquam debent à fidelium ore recedere. Cumque Paceus obiceret, id fuisse in Hispania interdictum, etiam Paulo Secundo comprobante; respondit Madruccius: Paulum II. & alium quemcumque Pontificum in iudicanda lege conducibili vel non conducibili, falli potuisse, non verò Paulum Apostolum in adducto iam documento. Ego, inquit, *memoriâ retineo Dominicam precationem, Fidei, Symbolum Germanicè tradita, & communiter addiscuntur cum pietatis sensu & emolumento à Germania populis. Utinam numquam huc aduenissent literarum Græcarum Hebraicarumque Professores! nimirum his nunc arumnis non diuexaretur Ecclesia.* Nullâ decretâ re dimissus Conuentus est. Verùm Madruccij ratio haud planè satisfecit. Considerabant aliqui, plerisque temporibus & apud Christianos, & etiam apud Hebræos, sacras Literas haud fuisse idiomate populari vulgatas: & positis huiusmodi rerum conditionibus id futurum haud mediocriter perniciosum. Expelli quidem non licere à vulgari sermone Religionis argumenta; id enim perinde fore, ac damnare viros prudentes, ac sanctimoniâ claros, qui ea vtitato communiq; idiomate perscribere. Quinetiam, dum hæretici sua falsa dogmata sermone patrio euulgabant, oportere antidotum affundere iis fluentis, quibus fuerat diffusum venenum; non tamen idcirco permittendum eâ tempestate, vt per linguas populares in plebem effluant saltem omnes Bibliorum partes: in earum quibusdam reperiri loca quàm specie plana, tam re profunda, quæ primâ facie hæreticis fauere viderentur; adeoque posse in hoc nouarum hæresum strepitu imperitorum mentes ab illis perturbari: id autem in aliis libris de Religione differentibus minimè contingere, qui ob doctrinæ subtilitatem vulgi manibus haud terebantur, & vbi, si quis forte nodus offenderetur, solutio præstò erat; quinetiam implicati subdole iisdem linguis, ab hæreticis nodi ad rudiores capiendos afferebantur, sed solutionibus adiectis. Ceterùm cibos, quamuis de se optimos, non esse cunctis corporibus salutare, validiores imbecillioribus præbitos sapissimè cruditatem, sæpè mortem asferre.

CAPVT

1546.
* Ex Actis
& Literis
Cervini ad
Farrethum,
17 Martij.

1546.

C A P V T XIII.

Aduentus Francisci Toletani, Oratoris Cæsarei. Actio in Vergerium. Illata Musso molestia à pensionum creditoribus. Legatorum consilium de reformanda disciplina Pontifici datum.

* 15. Martij.

* Literæ Ceruini ad Farnesium, 20. Martij 1546. & Literæ variæ nuntiantes, missæ Tridento Romanam, inter monumenta Ludouisiorum.

Interea & splendor Concilio, & hinc animus Patribus addebatur. Accesserat Tridentum * paucis ante diebus Franciscus Toletanus Orator Cæsaris, ei que primo ab vrbe lapide obuiam processerant Purpuratorum familiae, ac plures Antistites. Habebat ille in mandatis, ut vel solus ipse loco Mendozæ, vel vnâ cum collega, si confirmatâ valetudine is Concilio interesset, Oratoris munere fungeretur. Quatriduum ibi commoratus, * Patrum ad Mendozam inuisendum se contulit, quem audierat animo commotum ob susceptum sibi Oratorem, à se quidem postulatam, sed cum voto ac spe repulsæ. At cum opus esset Toletano arcana Cæsareæ mentis rerumque agitandarum notiâ, Mendozæ concederet, ad eam obsequij demissionem se flexit, impulsus Tridentini consilio; tamen ad id & suâ sponte difficilis, & dehortante Paceco, qui negabat, præclaræ Toletanorum familiae inclinationem huiusmodi conuenire; seu quod ita sentiret, seu quod (sicut quidem affirmabant) inter ipsum & Mendozam parum intercederet amicitiae, seu tandem quod cuperet, ut à se, tamquam ab vnico fonte, opus esset Toletano rerum cognitionem haurire.

Cum Toletanus Legatos priuatim inuisit, professus est, coniunctionem cum Pontifice appeti summopere à Cæsare: cuius rationibus eam conducibilem existimabat, cuiusque mandatis consentaneam testificabatur, adeoque non alio se nomine aiebat esse destinatum à Carolo, quam quod ipse veteri obsequio Pontifici deuinctus esset. Exposuit deinde, Cæsarem denuntiâsse Protestantibus, coactum esse & continuari ex sua voluntate Concilium.

Per id temporis duo contigere, quæ per Suauis narrationem distorta, dirigi postulant calamo veridici narratoris. Spectat alterum ad Petrum Paulum Vergerium Iustinopolitanum Antistitem, à nobis abundè commemoratum. Quem refert Suauis, cum Romæ à Quæsitore Fidei, apud eius Ecclesiâ degente, fuisset hæretis accusatus, fugeretque suorum populorum indignationem, imputantium ceu poenam ad eius impietatem puniendam, sterilitatem quæ agros ipsorum inuaserat, se Tridentum contulisse, cum alius ipsi locus non

non occurreret, ubi cum dignitate moraretur, seque opportunius purgaret. Verum cum ibi Legati à Synodi functionibus illum excluderent, & hortarentur, uti Romam ad suam causam dicendam adiret, profectum inde fuisse, suam Sedem repetiturum: sed obsistente illi Nuntio, cui demandatum fuerat ut in hominem inquireret; siue indignatione, siue metu correptum, siue alia ex causa, post paucos menses Italiâ decessisse. Adeo accuratè suas habet narrationes Suavis. Iam alibi scripsimus, hæresim in sinu Vergerij coalescentem acutis Aleandri obtutibus traluxisse, qui Pontificem de ea certior fecerat anno 1539. postea anno 1540. eundem Vergerium interfuisse, tamquam à Francisco Rege missum, WORMATIENSIBUS Comitibus, & colloquio: quod cum Cæsareis, magisque Pontifici displiceret, cuius se occultum administrum palam venditabat; hic Cæsari significavit, gratissimum sibi fore, si hominem à Germania remoueret: à se quidem nihil diligentia prætermisissimum, quò suam ad Sedem illum blandè reduceret, oblato etiam pensionis leuamento: ab inferenda vi se abstinere, ne Vergerium præcipitem ageret in apostatis insaniam, cum dedecore Pontificalis Characteris quem ferebat, ac dignitatis Nuntij Pontificij quam gesserat. Ex his redarguitur Sleidani fabula, de destinata à Pontifice Purpura illi à WORMATIENSIBUS Comitibus redeunti; sed quòd postea in suspicionem venerit corruptæ in eo religionis, mutasse consilium. Subsecutis annis occulta Vergerij perfidia magis in dies est patefacta: unde de hæresi postulatus fuit, & in ius Romam vocatus. Tunc ille ad Concilium tamquam ad asylum perrexit, speravitque, fretus Tridentini Cardinalis patrocinio, se dicturum in Synodo sententiam de ea religione, cuius reus agebatur. Inde exclusus, obtinuit tamen à Legatis commendatitias literas adeo efficaces, ut veniam impetraverit se Romæ non sistendi, commissâ eius causâ Nuntio ac Patriarchæ Veneto, prout ipse postulauerat. Denique cum animaduerneret Vergerius, delicto suo nullam excusationem obtendi posse, in Rhætiâ inter hæreticos se recepit; unde in Religionem, in Concilium, & in Pontificem libros edidit, non insulos minùs quàm audaces, eorum dumtaxat placituros palato adeo deprauato, ut in eo fel, sicut olim manna, cuiusvis delicatissimi saporis vicem obtineat. Ac de hoc homine eiusque rebus gestis abundè fuerat legere, præter alia, Vergerianas & Catholicas literas Mutij, eiusdem concilii.

4 Alterum quod suis phaleris Suavis concinnat, est, Episcopum Bituntinum Romam accitum fuisse, ad persoluendas impositas Ecclesiæ suæ pensiones; eumque ea de re conquestum, cum affir-

Pars I.

E e e e

marer,

1546.

ma-
ret, detractis pensionibus haud sibi quidquam reliquum fieri,
præter quadringenta annua scuta; & tamen opus esse ut minimam
sexcentis, quibus se in Concilio sustentaret. Dein subicit, super ea
re graues exortas querimonias in congregatione s. Martij, dan-
nantibus Episcopis, præsertim pauperibus, Romam acciri ad rem
soluendam, intentatâ censurâ poenâ, Præsulem in Synodo degen-
tem; & affirmantibus, Apostolicæ Cameræ Auditorem mereri ex
eo, ut Tridentum ipse citaretur: eosdem deinde ad detestandam
pensionum consuetudinem progressos. Vnde Legatos, ut tumul-
tuantes sedarent, pollicitos fuisse, se strenuè acturos apud Pon-
tificem, ut Bituntino subueniretur. Ita rem Suauis enarrat: verum
& in Actis illius congregationis, & in literis Legatorum, harum
turbarum ne murmur quidem subauditur. Quod sanè iniuriâ ob-
strepuisset: perinde quasi vel qui Synodo intererat, liber esset ab
æris alieni solutione, & non deberent potius Christianæ discipline
restitutores præluere virtutum omnium exemplo, inter quas vel
maximè necessaria iustitia est; vel ipsa Synodus irritas redderet præ-
teritas obligationes, quibus Antistites iureiurando se iam obstrin-
xerant; adeoque haud amplius liceret eos in ius vocari, ex tenore
pactionis iurisquæ iurandi, ad Tribunal Generalis Pontificij Audi-
toris, qui Purpuratorum etiam Iudex est. Verum quidem est, Ma-
sum Romam in ius vocatū, exposuisse per summam moderationem
Legatis suæ rei familiaris angustias, eorumquæ patrociniū imple-
rasse; ipsos verò hominis merita testificatos apud Pontificem. Qui
cū de suo vellet, non de alieno liberalitatem exercere, ^b negant
quidem debiti solutionem ei relaxare, sed centum aureos virgentis
incommodi subsidium est elargitus.

a Literæ Le-
gatorum ad
Farnesium,
6. Martij
1546.

b Literæ
Farnesij ad
Legatos,
23. Martij
1546.

c Literæ Le-
gatorum ad
Farnesium,
17. Martij
1546.

Sub idem tempus Legati, ^c post annum Tridenti exactum mul-
tationem inde petierunt: Ceruinus quidem ac Polus modestiâ du-
cti; at Montanus morbo vexatus, ob Alpini cæli rigorem, podagra
chiragræque doloribus nexibusque conflictatus; quibus per eos
planè dies ne Cœtibz assisteret fuerat præpeditus. Sed plenam
humanitatis repulsam à Pontifice retulere, cum adiecta ipsorum
operâ egregiè nauatæ commendatione. Quippe intelligebat Pon-
tifex, in arduis nodosisque negotiis pertractandis oportere eorum-
dem ministrorum operâ semper uti, nisi ubi vel non ascendendi
tædium, in ipsis ministris rerum fastidium, ac tandem negligen-
tiam pareret, vel in iis, quibuscum res illis est, rerum agendarum ra-
tio, animorum alienationem ingeneret, vnde opus sit novos mibi-
tuere, non uti artifices habiliores, sed ut materiam sibi parationem
habe-

habituos. Et quoniam Paulus cupiebat emendationem Romanæ Curia stabilire, ac palam facere, eam prius à se fuisse perfectam, quam à Concilio designatam; ad Legatos exemplar Diplomatis misit, multos ante annos ea de re confecti, ut suam ipsi sententiam fidenter super eo promerent. 1546.

6 Legati eodem tempore Pontificem disertè iam monuerant, Episcopos in hære defixos vni rei, quam enixè pariter ac iustè cupiebant; ut videlicet integra sibi esset suarum Ecclesiarum administratio. Ad eam rem oportere in ipsorum potestate relinquere collationem sacerdotiorum, præsertim quibus adnectitur animarum cura, & causarum in primo iudicio cognitionem, ac ius in commissum sibi gregem, tot immunitatibus abrogatis. Si hoc fieret, videri sibi nihil pertimescendum, ne Synodus in seditiosam controuersiam prolaberetur, de prærogatiua inter se ac Romanum Pontificem; cum Antistites & obsequium erga ipsum præ se ferrent, & satis intelligerent, ad hæreticos deprimendos haud sanum esse consilium, se abscisso capite ceu truncum reddere: eos ipsos qui petierant importunè Inscriptionem, quâ Synodus Vniuersalem Ecclesiam representare diceretur, id planè non nisi de Synodo intellexisse, Pontificem uti supremum Principem complectente. Ceterum ipsis memorati Diplomatis tenor haud plenè rei sufficere visus est, ut fusiùs mox dicemus. Legatorum monita Paulus probauit; eisque re-

* Literæ Legatorum, 7. Martij 1546.

* Literæ Farnesij ad Legatos, 23. Martij 1546.

CAPVT XIV.

Disputatio & consensus de formando Decreto pro recipiendis sacris Libris ac Traditionibus.

Hæc de reformandis moribus agebantur. At de dogmatibus, huiusmodi à Legatis Decreti forma proposita est: * Recipiendas simul esse cum sacris Voluminibus eas Traditiones, quas Apostoli acceperant vel ab exteriori Christi voce, vel ab interiori Sancti Spiritus afflatu, & quæ ad eam usque ætatem fuerant propagatæ. Fuit qui opposuit, eam ita restrictam acceptionem obnoxiam fore ludibriis hæreticorum, qui iactarent, eas nobis solum

* Cæterus Generalis de hac re habiti, 27. Martij & 1. 3. 5. & 7. Aprilis.

Eccc 2

Tradi-

1546. Traditiones probari quæ placuissent, ceteris per voluntariam delictum delictum deletis: id quoque in Maiorum exprobrationem casurum, qui aliquas excidere passi essent, quamquam à cælesti Legislatore sibi relictas. E contrario Scripandus existimabat, eam receptionem iusto ampliorem: quippe quæ Apostolicos etiam Canones complecteretur, in quorum postremo liber Ecclesiastici, qui ut canonici ab illo Decreto agnoscebatur, connumeratus fuerat inter eos, qui à iunioribus ad alendam pietatem legi possent; atque ita oblique admittebatur ut conducibilis, non ut canonicus.

Hæc tamen obiecta maiorem Patrum partem à sententia minime dimouerunt. Considerabant siquidem contra primum obiectum, Traditiones in eo Decreto connecti cum sacris Literis, eo quod utraque pariter fundamenta Fidei essent, adeoque diuinitus inspiratæ. Inter eas contineri quasdam spectantes ad mores, & à Deo non ceu leges immutabiles Apostolis traditas, sed ut illis temporibus congruentes. Quod ipsum pariter innotuerat ex Ecclesiæ Traditione, falli nesciæ ob Dei eam regentis tutelam, & ex humana iam verisimilitudine, impotentis confingere, posito innumerabili testimonio quibus constat. Non igitur ex incuria, sed omnino cum ratione potuisse posteros omittere huiusmodi leges; proinde nec eas in præsentia cunctas ab Ecclesiâ restituendas. Scripandi dubitationi responsum: Postremum Apostolorum Canonem inter eos aperte recenseri, quos Gelasius apocryphos appellat, propterea quod in eo inter diuinas Scripturas reponantur Constitutiones Clementis, qui liber post ætatem Apostolorum confectus est. Idcirco Canonem illum, neglectâ comprobatione improponi Concilij Trullani, exemplo Carthaginensis ac Florentini, à Tridentino repudiandum.

Habebatur in Decreto, Scripturas sacras ac Traditiones æquæ pietatis ac reuerentiæ affectu recipiendas. Hæc æquatio quibusdam, ac præsertim Bertano haud probabatur. Quamquam enim à Deo ambæ procederent, tamen cuiusque veritati commune est à primo vero proficisci; sed non ideo cuncta quæ vera sint, perinde ac quæ sacre Literæ, veneranda esse: noluisse Deum tantam imperitiam Traditionibus firmitatem, cum aliqua deficerint, adeoque nec tantam pariter venerationem. At Bituntinus, quem pars maior Patrum secuti sunt, respondit, Quamcumque sanè veritatem à primis dimanare; non tamen quodcumque verum, Diuinæ veritatis verbum esse; proinde neque singulis veris parem cultum habendum: at sanè tam Traditiones, quam sacras Literas esse Dei verba, ac

prima Fidei principia; sed solum secundariâ quâdam conditione inter se distincta, quod illæ in codicibus scriptæ permanferint, hæc verò solum in cordibus: Haud illis inesse discrimen quod assumebatur; vtramque veritatem esse immutabilem; sed e conuerso leges esse equè mutabiles in vtrisque, perinde vt apparet in Circumcisione, & in aliis ritibus Veteris Testamenti. Mirum tamen illud fuit, eundem Bituntinum, cum pro se staret causæ probitas, vis rationis, & asselarum frequentia, discessisse in posteriori confessa à sententia feliciter à se propugnata, ac proposuisse, vt pro *æquali*, apponeretur *simili*; quod neutiquam comprobatur.

4 Acerbius in huiusmodi æqualitatem inuectus est Clodiensis. Et enim consideratis ab eo Traditionibus, non tamquam Diuinitus inspiratis, sed tamquam legibus; cum earum pondus intolerabile sibi iudicaret, prout supra enarratum, cum ad eas vniuersè recipiendas deuentum est, exclamauit, Eam inter sacras Literas ac Traditiones æqualitatem impiam sibi videri. Id per horrorem admirationemque Patrum auditum, sed sedatè, donec ab omnibus prolata sententia: postea dictum detestati sunt Antistites, Pacensis ac Bitunoriensis, atque vt puniretur, efflagitatum. Perstibat in sententia Clodiensis: vnde primus Legatorum dixit, Videri sibi aduocandos Theologos, qui audito prius Decreto, ac postea Episcopi rationibus, iudicium ferrent, an emendandum Decretum, an hunc puniendum iudicarent. Is ad huiusmodi classicum cœpit quidem pedem retrahere, sed non terga vertere. *Aduocentur*, inquit, *Theologi: ego impietatis accusaui non integrum Decretum, sed aliquas dumtaxat ipsius voces; & impij nomine haud hereticum intellexi, sed inhumanum, quatenus nimis ponderosum onus nobis imponat.* Denique cum se rationibus pressum animaduertisset, omniumque vocibus obiurgatum, vt qui inter postremos in dicenda sententia, arrogaret sibi cunctos tamquam impios arguere; id præstare potis fuit, * quod multi non præstant ex animi imbecillitate, quam falsò firmitatem existimant. Et antequàm indignatio in Patrum animos altius subiret, professus est angere se, ac pœnitere offensionis, per imprudentiam illatæ Patribus; obtulitque se reuerenter consensurum Decreto, quod tanti Cœtus auctoritas comprobasset. Vnde communi plausu venia illi data. Haud hîc reticuerim, aliquo post tempore suspiciones graues in rebus Religionis de hoc * Episcopo superuenisse; datumque Romæ negotium Angelo Massarello à secretis Concilij, tunc Bononiæ translati, vt in ditione Veneta de Clodiensis causa inquireret. Sed fas est credere, infontem fuisse compertum; propterea quod

Ecce 3

post

1546.

* Literæ Legatorum ad Faciosum, 5 Aprilis 1546.

* Vide Diarium Massarelli in Septembri anno 1548. & in Ianuar.

1549.

1546.

a Vide lib.
17. cap. 8.

post aliquot annos Synodo sub Pio Quarto restituta non modo ille interfuit, sed à Legatis fructuosè admotus arduis grauibque negotiis, quibus admouendi non erant, nisi qui magno in pretio haberentur, non solum ob pietatem studiumque Religionis, sed ob consilium atque prudentiam.

In excipiendis Diuinis libris, vt omittamus minoris momenti animaduersiones, optabant aliqui, b ne Psalmi generatim *Psalmi Davidis* appellarentur, cum ex multorum sententia ille non omnium auctor fuerit. Episcopus Feltriensis, qui Decretum per ea verba conceperat, respondebat, Illa ex Florentino Concilio à se excepta addebatque Bituntinus, Totius appellationem desumi à maiori partis ratione. Plerique tamen censuere, c *Psalterium Davidicum* potius nuncupandum. Sancitum præterea, ne Acta Apostolorum post S. Pauli Epistolas, vt cogitatum erat, sed ante collocarentur.

Maiores altercatio fuit de puniendis anathemate sacrorum Librorum, Apostolicarumque Traditionum violatoribus, vt habebatur in Decreto. Obstabat Seripandus, d illud anathema nec in Laodicæ, nec in Cathaginis, Florentiæque Conciliis, nec in Decreto Innocentij ac Gelasij reperiri; at summum ex sententia Iudicis infligendum anathema, & non ex patrato statim crimine contrahendum: intentari quidem anathema in Decreto septimo Synodi à Gratiano relatæ; tamen ab eo e Canone haud pronuntiari violatores peculiarium librorum, sed omnium Traditionum generatim, seu scripto seu non scripto haberentur. Et quamquam censere aliqui, verba conflati Decreti non significare anathema contrahendum nisi post Iudicis sententiam; obiectum tamen est, contrarium opinionem in eo sacri Iuris Pontificis Consultorum super eodem Canone septimo Synodi, esse communem, aduersus Alexandrinum Cardinalem, quem vulgò Præpositum nominant. Quare visum est, nihil ea in re Decretum immutandum; cum articuli firmitudo, quo Fides vniuersa sustinetur, omnem verborum grauitatem postulet.

Magis placuit postrema Seripandi obseruatio; nomen scilicet violatorum nimis latè patere ac vagari, perinde ac si incurreret idem anathema, quicumque præceptum quodlibet ex Apostolica Traditione ad nos delatum violasset. Et cum subiiceret Materiam, eam vocem contineri pariter in septima Synodo, responsum est à Seripando, Recentiorum munus esse, quæ à veteribus ambigè dicta sunt, reddere explicatiora: consuetudines quandoque cum laude mutari, quanto laudabilius verba? Vnde statutum denique, vt

b In petu-
liari Cœtu
23. Martij,
coram Cer-
uino, vt in
monumentis
Massarelli;
& quæ deli-
berandæ-
rant post
hunc Cœ-
tum, delata
ad Genera-
lem sunt, in
libro monu-
mentorum
Seripandi.
c In Con-
gregatione
1. Aprilis.
d In Con-
gregatione
citata 23.
Martij, vt
in Diario
Massarelli.
e Can. Si
quis omnem
primam
quæst. 7.

violatorum loco reponeretur, in eos qui sacros Libros non acciperent, 1546.
Traditionesq; scienter contemnerent. Quemadmodum ex elementorum
certamine naturâ artifice pulchriora proueniunt, ita è confli-
ctu mentium virtute artifice præstantiora Decreta proficiuntur.

CAPVT XV.

Consultum abusus sacrarum Literarum; variaque de
ipsarum versionibus consilia.

DVM expendebatur Decretum de Scripturis ac Traditionibus diuinis recipiendis, consilia de remouendis abusus neutiquam omittebantur. Communis erat sententia, Vulgatam editionem cunctis reliquis esse anteferendam. Sed in hoc postulabat Paceus, * ceteras repudiandas, præsertim eas quæ ab hæreticis essent confectæ; quod etiam postea ad Septuaginta Interpretum versionem ampliavit. Contra Bertanus disputabat: Versionum varietatem semper apud fideles sanctis Patribus comprobantibus vsitatam. Quisnam ausurus prohibere Septuaginta Interpretum translationem, quâ utimur in Psalmis quos decantat Ecclesia? Antiquitus, cum fraus ac suspicio non adeò inualuerant, ne illas quidem quas hæretici ediderant, uti Theodocion, Symmachus, & Aquila, fuisse reiectas. Proinde haud fas esse, eas nunc proscribere; præsertim cum illarum auctores tamquam hæretici solenniter promulgati non sint, adeoque nec ipsorum nomina hæreticorum pœnis subiaceant. Versionem vnicam uti legitimam agnoscendam quidem esse, reliquas neque comprobandas, neque improbandas. Satis hoc esse ad obstruenda hæreticorum ora, blaterantium, doctrinam Catholicorum legitimam esse non posse, cum libri, quibus ceu fundamentis innitebantur, adulterinis versionibus conflarentur.

* In Congregatione
1. & 3. Aprilis.

2 Per eam occasionem dubitatum est, * An certum exemplar sacrarum Literarum, non modò Latinum, sed Hebraicum & Græcum constituendum, prout quibusdam placebat; quod Madruccius ad reliqua pariter idiomatica deducendum putabat. Potior tamen pars censuit, satis esse id peragi in Latina versione, cuius sermo in regionibus ubi Christiana Religio efflorescit, & quibus per eas sanctiones consulebatur, à cunctis percipitur non idiotis, & ad sacras Literas interpretandas non ineptis; adeoque posse tamquam certam regulam adhiberi, ad discernenda in ceteris linguis sincera exemplaria à deprauatis.

* In Congregatione
3. Aprilis.

Supererat prospiciendum, quo pacto Vulgata editio mendis, quæ scripto-

1546.

* Monente
Belloc-
strensi, in
Cœtu pec-
liari coram
Cœruino
23. Martij,
in monu-
mentis Mas-
sarelli.

scriptorum vitio irreperant in plerosque codices, purgaretur. Sed habita ratio est, * ne ausa præberetur hæreticis cauillandi, perinde quasi dum reciperetur simul Vulgata, simul etiam declararentur ipsius exemplaria tamquam corrupta, liber idem comprobaretur eadem opera, simulque improbaretur. Quare Decretum ita confirmandum putarunt: *Curandum esse, ut in posterum Vulgata editio quam emendatissime imprimeretur.*

* In Con-
gregatione
3. Aprilis.

Quò cautum esset ne prauæ sacrarum Literarum explanationes prodirent, grauissimæ irrogatæ sunt pœnæ cuiusque eas explicanti aliter quam Ecclesia Patresque sentirent. Sed prudenter Cœdientis admonuit, id non de quacumque diuersitate intelligendum, sed de ea quæ illis repugnaret; cum alioqui liceat è quouis Scripturæ loco nouam sententiam elicere, ubi locus ille nec ab Ecclesiæ auctoritate, nec à Patrum concordî consensione certam iam interpretationem obtinuit. Quò huiusmodi incommodo prospiceretur, auctor erat Giennensis, interdicendam omnibus, qui magistrum & laureæ tesseram non obtinuerint, sacrarum Literarum interpretationem: in qua sententia promouenda ardentè constanterque se gessit; sed non minus ardoris & constantiæ offendit in Tridentino sibi aduersante, haud certè opportunum ratio, fructuosum explicandi verbi Diuini laborem ad hominum conditiones coarctandum, ad quas pietas ac doctrina minimè coarctatur. Videri tibi, nihil typis in eo genere edendum sine sacrorum Censorum approbatione: cum hoc admitti posse dignas homine Christiano contemplationes; perinde, ut cuiusque homini Christiano scribitur cæleste Verbum eiusdemque meditatio, studium est cuiusque Christiano animo consentaneum. Aderant vtriusque sententiæ studiosi: sed posterior vicit, quippe & æquior, & acceptior Legibus, & grauentibus, à Paceco quæstiones proponi, quod suum ipsi minus existimabant; ut in præterito Cœtu eum * admonuerant.

* 1. Aprilis.

Euentu feliciori proposuit Madruccius, nullam Scripturæ interpretationem accipiendam, cuius auctor ignoretur. Obiciebant aliqui, Modò probaretur fructus, parum referre, à quam arborē produisset agnoscere. Sed ex opposito perpensum est, auctorem non oculi, nisi metu pœnæ, vel infamiæ ex opere noxio subeunda. Multis dapibus inesse venenum ad certam diem, quod non nisi inflicta lue patesset: qui suspicatur insidias, oblati ab incerto cibus haudquaquam vesci. Dum auctor suum nomen apponit, ipsum quodammodo prælibare, quod propinat, adeoque caput suum obiectare vituperationi ac supplicio, ubi pestilens deprehendatur. De

De Typographis decretum proximæ Synodi Lateranensis confirmatum est, & pœna ibi statuta, si quando absque Ordinarij facultate libros imprimerent. Non tamen defuerunt Patres, * qui curam hanc Ordinariis haud vniuersè demandandam putabant; quorum multis doctrina deesset ad iudicandum, multis animus ad resistendum. Ex altera parte nimis graue visum est, Scriptores adigere ad suos libros Romam mittendos, quò à viris à Pontifice designatis prælegerentur. Vnde ab eo vsque tempore de hoc munere Fidei Quæstitoribus communicando agitatum est. Nullius herbæ feracior est terrestri Orbis, quàm corruptelæ; nulliusque herbæ copiosior messis sit, quàm corruptelæ, ab eo cuius est eam colligere; ob voluptatem, quâ sibi quisque blanditur, dum aliena obseruat menda, agitque suæ communitatis censorem. Quapropter immensus corruptelarum catalogus à designatis Patribus * proferebatur; ac pro se quisque cupiebat, vt ab se obseruata prima Sessio emendaret. Sed cùm totum perfici nequeat, sæpè contingit fieri nihil. Tanta rerum congeries tam angusto tempore digeri haudquaquam poterat; ac proinde integra in aliud tempus * seposita est: iam enim indictus Sessioni dies fores pulsabat; nec par erat eam prorogare, auctâ præsertim Synodo & Oratore Cæsareo, & accessu multorum Antistitum ex Hispania, Græcia, & Italia. Solum itaque additum est, quânam vitanda esset praua consuetudo sacræ Scripturæ minùs reuerenter interpretandæ. Singuli abusus auferri quidem possunt; omnes, plurimique non possunt: & dum mortales rigido vnius interdictione coarctantur, corrupto mortalium ingenio permittendum, vt in alterius exercitatione laxetur. Hominum turba, quæ modò hunc, modò illum diuissim considerat, adeoque singulos ceu medellæ capaces animaduertit, labitur in sophisma, ex ambiguitate sententiæ colligentis ac distribuentis: adeoque vniuersos abusus gubernantium socordia assignat.

CAP V T XVI

Congressus vltimus Generalis. Toletanus excipitur. Sessio quarta: eius exitus.

PRidie Sessionis indictæ iterum conuocatus est generalis Conuentus, quò postrema imponeretur manus Decretis die postero sancendis. Præterea iussus est Synodi Promotor absentium contumaciam accusare; cùm indignum videretur, quosdam adeò propinquos, vt pænè à Tridentinis fenestris prospectarentur, segni-

Pars I.

F f f f

ter

1546.

* In Congregatione, 3. Aprilis.

* In Congregatione, 5. Aprilis.

* In Congregatione, 5. Aprilis.

1546.

ter oscitanterque se gerere ad Pontificis indicentis imperium. Obstitit vehementer Tridentinus, affirmans, Germanos saltem excipiendos, quos meritò excusabant Comitia Ratisponensia, quibus tunc aderant, Religionis causam & ipsius Concilij sustentantes. Aduersus hæc responsum est, Tunc sanè non agi de ferenda in quam sententia, imò nec de vilo nominando: tantummodo Promotorem suo functurum munere generaliter in absentes; nec Concilium postea, nisi per summam æquitatem, maturamque deliberationem ad damnationis sententiam progressurum. Asturienti excepit, non posse absentes legitimè accusari tamquam contumaces, nisi denuò accerserentur: etenim, cum Synodus constituta à Diplomate die aperta non fuerit, eos indictæ celebrationis lege non obstringi. Sed ab Auditore Pighino, & Aduocato Grassio responsum: Indictæ Synodi Diplomate nō obstringi solum ad illius initia celebranda, sed ad eiusdem actiones prosequendas: adeoque qui Synodum apertioni non adfuit, eundem adhuc nouā obligatione teneri ad illam postmodum adeundam; & quò amplius cunctabantur, et grauiorem noxam contrahere: nihil igitur præteritam inceptam moram ob stare imposito per primum Diploma mandato internueniendi Synodo, donec aperta persisteret.

In hoc cœtu decretus est tenor responsionis reddendæ Tolætanæ Cæsaris Oratori, qui iam aderat. Is aliquot antè diebus Patris regressus, Præsides iterum inuiserat, eisque * grates egerat pro designato ab ipsis sibi loco in Sessionibus; qui erat peculiare subbellum supra cunctos Patres, quasi ex aduerso Legatorum, cui adactum erat scabellum, duorum hominum capax, in quo videlicet quæcum futuro collega genua flectere, & inniti posset; de quo prius * cum Tridentino conuentum fuerat. Nec destitit, dum eos muneret, oblatam sui Principis, ac suo nomine amplissimam operam iterum polliceri. Deinde adiecit, Se permolestè audiisse, Præsides aliquos ex Cæsaris ditione non exactà interdum vsos modestiā in congressibus: subdiditque: Si Legatis probaretur, velle se cæteris interesse, quò illos in officio præsens contineret, cunctisq; pateficeret, esse Cæsaris voluntatem, ut qui suæ ditionis aut clientelæ essent, exemplo reuerentiæ erga Pontificem Sedemque Apostolicam cæteris præluerent. Legati gratias humaniter agentes responderunt, Reuerà Patres, Cæsari subiectos, potuisse nonnumquam se consideratiùs gerere; tamen non nisi laude dignos generatim existimandos esse, propter obedientiam quā Legatis Pontificiis obsequebantur: nihilominus si collibitum ipsi foret generalibus cæteris adesse, sibi gratum futurum.

* Literæ Legatorum ad Farnesium, 4. Aprilis 1546.

* Monumenta Massarelli.

3 Placuit itaque Toletano, die 5. Aprilis publicè primùm interuenire confessui. Præstolabatur in conclauibus Legatorum, donec aduocaretur à cœtu. Postquam illi retulerunt ad Patres Oratoris postulatam, à tribus Episcopis eò deductus est. Ibi recitatis Cæsareo mandato, & iis quæ ipse proposuerat, perhonorificè responsum est; sed additum, Ne displiceret, si quemadmodum ipse meditatè & scripto suam Orationem exhibuerat, ita Patres idem agerent respondendo. Fuit in peculiaribus cœtibus die sexta decreta responsio. * Vnde in Conuentum diei septimæ iterùm deductus Orator; fuitque coram eo ac Patribus perlecta responsio, & comprobata, quæ in Sessione crastina solenniter redderetur. Statutum quoque ibi fuit, vt futura postmodum Sessio 17. Iunij celebraretur, hoc est, quinta feria post solennia Pentecostes.

4 Postridie petiit à Legatis Orator, vt Decretum de accusanda absentium contumacia omitteretur, ne fortè Cæsar id sibi offensionem verteret. Hanc petitionem ipsi arbitrati sunt à Tridentini consiliis profectam, dubitantis, ne quid ob eam accusationem sui Germani turbarentur. Verumtamen cupientes Præsides omnem abalienandi Oratoris causam, etsi iustam, leuem etiam amouere; re prius quàm Templum adirent, cum ipso Tridentino & Paceco, ac deinde cum pluribus Episcoporum ipsos comitantium communicatâ, ex plurimorum sententia, & Gallorum præcipuè, Massarello imperarunt, vt in legendis Decretis illud præteriret. Vbi in sacram Ædem conuenire, solenne Sacrificium habuit Archiepiscopus * Turritanus; Generalis Seruorum Præsides Latine perorauit. Tum confecta Decreta paucis reclamantibus comprobata: nam cuncti absolute consenserunt, pauculis exceptis, quos hîc subiicimus. Episcopus Caputaquensis dixit, Placere sibi Decretorum sententiam; oblique significans, titulum non placere: Fesulanus consuetam de Inscriptione schedulam protulit: Pacensis, & Petrus Augustinus Oscanis, qui nuper accesserat, responderunt, Ea sibi probari, modò liberum esset Concilio epigraphen addere, *representantis vniuersalem Ecclesiam*, vbi ipsi videretur. Clodiensis non vsus est voce consuetâ *Placet*, sed, *obediam*, indicans quæ paucis antè diebus dixerat in congressu, cum improbabat æqualem pietatem sacris Literis ac Traditionibus exhibendam: aduersus quam æquabilitatem aliquid etiam significauit Victor Superantius, Bergomensis Episcopi adiutor.

5 Plus murmuris excitauit * silentium Decreti, de absentium contumacia accusanda, multis improuissum. Etenim inter Patres querulus susurrus increbuit, quasi Legati arbitrato suo semel in congressu-

1546.

* Monumenta Massarelli.

* Suauis dicitur Italicè, di Torre; deberet dicere, di Sassari; cui Latinum nomen datum à veteri vrbe Turris, iam dicta.

* In Actis.

Ffff 2

grega-

1546. gregationibus statuta mutarent: quare à Promotore de re admo-
niti. Nec sanè ipsis displicebat, per eam opportunitatem quasi com-
pelli ad promulgandum Decretum, bonà Cæsarianorum pace; ite-
rem illis renuntiari iusserunt: sed Orator cum Paceco ac Madru-
ccio institère, ne legeretur Decretum. Proinde Patribus publicè re-
posuerunt Præsides, viros summæ sapientiæ & auctoritatis, & præ-
cipuè Toletanum Cæsaris nomine, consilio ac precibus sibi suisque
post congressum, ut Decretum illud omitterent, se verò ex Parpu-
ratorum Madruccij ac Paceci, multorumque Patrum sententia
consensisse. His auditis, tumultus simul cum suspitione deferbuit,
& à Patribus laudata est Decreti prætermisio, exceptis paucis, ex-
pientibus ut saltem Italicorum contumacia accusaretur: sed à ple-
risque animaduersum, in communi causâ Nationis discrimen ha-
bendum non esse. Postremò recitata sunt mandatum Cæsareum
legationis, Oratoris postulatio, & Concilij responsio. Ea verò
aperta commotio ex umbra tam tenui, quæ velut argumentum hanc
perfectæ concordie tunc quidem displicuit, pergrata postmodum
euasit, ut perfectæ libertatis comprobatio: quemadmodum paulo
antè contigerat in nigro calculo, apertè collato aduersus electionem
magis cuiusdam cuius in suæ Reipublicæ Principem.

CAPUT XVII.

*Suavis labes in his recensendis. Responsio ad eius obiecta aduer-
sus editionis Vulgatæ Decretum. Quid inter Legatos,
ac Romæ ad hanc rem delectos agitatum.*

EX tot casibus negotiisque memoriâ dignis, quæ per legitimâ
testimonia recensuimus, vix sextam partem apud Suauem re-
peries, eamque mendis plurimis deprauatam. Exemplum
proferam. Iussio Pontificis, quâ Legatos vetabat disputationem de
Pontificia potestate permittere, & eorum ad hoc responsio à nobis
iam adducta, à Suauis profecta dicuntur ex eo, quòd Pontifex me-
morata Sessionis Decreta perlegerit; tamen reuerà multis ante
diebus & iussio Tridentum peruenerit, & responsio Tridento re-
missa fuerit. Pro sua deinde libidine variorum sententiarum Theolo-
gorum recenser, nullo prorsus adducto ad id testimonio: ac mihi
affirmare licet, magna ex parte ne umbram quidem illarum senten-
tiarum à me deprehensam in tanta Commentariorum copia, quæ le-
gi. Sed fabulatorum narrationes hoc planè decet, parum huiusmodi
pluri.

plurimum figmenti. Aliquam fidem mereretur de iis quæ per Germaniam Lutherani dixerunt, cum verisimile sit, suæ cuique factionis res exploratas esse: sed alias per me ostensum est, ingenij alieni gloriæ liberaliter à Suau donari id quod suo Marte procreauerat. Vt res habeat, expendamus ea quæ ipse narrat obiecta vel Tridenti à Catholicis, in sententiis dicendis, vel in Germania ab hæreticis, in probis aduersus memorata Decreta iaciendis.

Oppugnant eorum præcipua Vulgatam interpretationem. Dicit, ab Aloysio Cataneo, ex Prædicatorum Ordine, adductam fuisse sententiam Caietani, cui videtur hîc Suauis, homo nempe religiosus, velle eam laudem restituere, quâ ipsum fraudauerat, vbi ceu imbecillum aduersarium contra Lutherum induxit. Ea erat, Hebraicam locutionem in Veteri Testamento, & Græcam in Nouo intelligere, idem esse, ac Dei verba falli nescia intelligere, at intelligere locutionem Latinam, idem esse ac verba interpretis intelligere, haud falsitatis immunia.

Quod attinet ad Caietanum, qui eum ex editis in sacras Literas Commentariis æstimat, perinde sese habet, ac qui non ex pennis, sed ex pedibus pauonis pulchritudinem æstimat: nempe accidit, vt hominis præcellsa mens, in aliis quidem operibus admirabilis, in his duce secuta, Hebraicæ magis Grammaticæ quàm diuinæ Sapientiæ gnarum, iacuerit in gloria. Quin in eos Caietani Commentarios commotus Gabriel Prateolus Episcopus Claromontanus, ipsum inter hæreticos connumeravit, & quamuis iusto seuerior fuerit ea censura in virum aded pium atque illustrem, certè illius interpretationibus nullus datus est nec ab hæreticis nec à Catholicis plausus. Suauianam argumentationem per seipsam expendamus, quæ gigantis quidem speciem præfert, sed ex eo gigantum genere, qui nubium concursu conflati, viuidâ Solis luce dissolantur. Suauem percontabor.

Voluntne Deus, vt Diuinæ Literæ norma sint certissimæ veritatis paucissimis hominibus, imò nemini, an Ecclesiæ vniuersitati? Præceteris quidem Suauis, suisque Lutheranis necesse est, eas vniuersitatis normam affirmare, quippe quamcumque regulam externam præter sacras Literas recusantibus. Iam verò si res ita est, coarctari non potuit Scriptura legitima ad duo idiomata, quorum coniuncta cognitio, in ea præstantia, quæ ferendæ ritè sententiæ satis esset, à nostræ salutis exordio ad hanc vsque diem constiterit in paucissimis, vel potius in nullo mortalium. Dixi, *vel potius in nullo*: etenim in veteri apud Hebræos ratione scribendi, prout communior

1546.

* Vide post
alios Serra-
rium in pro-
legomenis
Bibliorum,
in quaestio-
nula cap. 3.

* Vide Ser-
rarium cita-
tum, in
quaest. vnica
cap. 13.

fert sententia, puncta non aderant, quæ nostris vocalibus literis tra ambiguitatem definitè respondent; sed solæ literæ, quarum alia per certam minimeque ambiguum significationem solum consonantes sunt; alia per disunctionem variis respondent vocalibus, simulque etiam alicui consonantium. * Habent præterea quædam Hebraicæ consonantes tantam inter se figuræ similitudinem, ut uariari non potuerit, quin scribarum imperitia & incuria per aliam atque aliam ætatem ediderit exemplaria multis mendis corrupta, sententiam vitiantibus. Quapropter tam clara tamque certa est Hebraici exemplaris interpretatio homini illius linguæ perito, quam foret Latini codicis, absque certis definitisque notis, sed ambiguis dumtaxat, ac per disunctionem vocales varias, & quasdam etiam consonantes significantibus, & præterea multis erratis deprauati, linguam Latinam callenti. Quin eò planè minus, quò reuera maior est intelligentia Latini sermonis in quocumque medico Grammaticæ doctore, quam Hebraici in quouis illius peritissimo intelligente. Et si quid amplius quisquam venditat, idèò fidenter venditat, quòd iudices idoneos haud formidet, qui suam venditionem damnent. Quod verò spectat ad Nouum Testamentum, quòd maxima saltem ex parte Græcè conscriptum fuit, Græca exemplaria, quæ nostræ ætate supersunt, mendorum non leuium multum locis reuincuntur ex iis quæ afferunt sancti Patres, desumpta iam ab illis libris, dum magis incorrupti extabant adhuc in exemplaribus minus remotis, minusque discrepantibus à legitimis autographis. Quare nunc illa Græca exemplaria haud idonei testes sunt ad redarguendam versionem tam diuturno tempore ab Ecclesia receptam. Denique quis est in præsentia, qui sibi arroget & exquisitiorem illarum literarum intelligentiam, & acrius iudicium, & emendatores codices iis, quæ S. Hieronymus obtinebat, qui, si non auctor, certè restitutor fuit nostræ Vulgatæ? Itaque si Vulgatam intelligere, idem est ac intelligere non Dei verbum, sed hominis ab errore non immunis; multò magis id eueniet in ea interpretatione, qui pro suo quisque ingenio, quantumuis in Hebraica lingua versatus, Hebraicum codicem explicabit. Præterea si huiusmodi rationi pondus inesset, oporteret credere primo tantummodò autographo sacrarum Literarum, quod à primis auctoribus exaratum fuit, hoc est, à Prophetis, ab Euangelij Scriptoribus, ab Apostolis. Nam qui legeret ab alijs exscripta, non legeret verbum Dei, sed hominis qui exscripsit, ac falli potest & fallere. Quamobrem satis liquet, in hoc vniuerso genere ad Diuinam prouidentiam confugiendum esse, quæ

quæ cum & sapientissima sit & potentissima, ubi finem sibi præscripsit, quidquid ad eum obtinendum necesse erat pariter præstitit. Ita videmus, cum à Deo tamquam rerum naturalium gubernatore curandum esset, ut homines certam obtinerent notitiam eorum quæ ad civilia commercia opus forent, opportuna ad id adiumenta ab ipso esse constituta; atque hinc effectum, ut suus cuique proprius character inesset, & qui difficulter ab alio exactè simulari posset: ut publicorum monumentorum custodes, tametsi non raro pauperes & abiecti, raro ad fraudem agendam inducantur: ut bini testes raro conveniant ad mentiendum: quoniam totum id & necesse simul & satis erat illi generi vitæ ac regiminis, quod Deus in hac Republica destinaverat.

4 Cum igitur ipse voluisset in Fide quamdam firmitudinem non solum moralem, ut vocant, sed absolutissimam, nulliusque falsi capacem; oportuit, ut suâ providentiâ, naturæ ordinem superante, quodcumque erroris periculum amoverit ab iis rebus, quæ huic Fidei fundandæ opus erant, arceretque ab illa quodcumque prudentis dubitationis initium. Et quoniam Fidei cardo verbum Divinum est, quod per ipsam Dei linguam in omnium aures absque interprete immittendum non erat, par fuit, ut suos ipse Nuntios constitueret, qui in eo exercendo munere falli non possent. Sed quando nec his pariter licebat in aures omnium vocem fundere, nec exemplar conscribere omnium oculis exhibendum; opus fuit Divinæ providentiæ, eâ se quasi cautione obstringere, ne in huiusmodi Scripturarum diffusionem menda permitteret, quæ per accuratam collationem humanamque solertiam tolli non possent, in iis saltem mysteriis, quæ Deus voluerat ut innotescerent Ecclesiæ suæ, & ab ea per firmissimam Fidem crederentur. Quod autem id aptè curaret, evitaretque omnem sententiarum ambiguitatem, & quamcumque aliam dubitationem, designandus fuit in terris manifestus Interpretes, qui deberet quidem in hoc eam impendere diligentiam, quam patitur humana conditio, ne Deus ad prodigiosas inspirationes compelleretur; sed simul ita regeretur interius, ut in hoc ipso præstando illis erroribus haud esset obnoxius, quibus in aliis negotiis, adhibita quacumque studiosissimâ industriâ, subiaceret. Is autem interpretes ipsa est Ecclesia, & ipsius Caput.

5 Necessarium quoque fuit, ut cum idiomata mortalium vararent, ac de remotioribus ab usu tenuis superesset notitia, cuiusmodi ea sunt quibus sacrosancta Volumina ut plurimum conscripta fuerant, perpetuò certa quædam versio maneret in sermone plurimis cognito,

1546.

cognito, cunctis mendis purgata, deprauantibus id, quod Deus coloribus suis certo Fidei assensu credendum præciperet. Non est tamen necesse, hanc versionem omni liberam labe, Diuina verba peruertente, vnicam prorsus esse: hinc noluit Concilium cunctas reliquas à Vulgata distinctas improbare; idque prudenti consilio. Etenim antequam Vulgata perficeretur, cum adhuc apud perpercos esset peritia vtriusque linguæ autographa complectentis, oportuit eam expositionem, quâ tunc utebatur Ecclesia, intaminatam pariter esse, puramque corruptionibus memoratis, tametsi de quoquo minus correctam. Quare si etiam nunc ea perstaret, mereretur pariter nomen legitimæ versionis, quamuis alioqui minus perfecta quam Vulgata. His positis, diiudicare, cuiam vel quibus inter varias interpretationes insit ea corruptionum vacuitas Diuina Oracula deprauantium, adeoque nomen legitimæ debeatur, minus pariter est illius Interpretis, Diuinorum verborum erroribus immunis à Deo inter homines constituti. Iam verò Ecclesia primò quidem per vsum diuturnum, seu docendo, seu concionando, adhibita translatione Vulgatâ, cœpit eam tacitè comprobare; postea, quoniam opus erat, vt in sententia ferenda de tot rerum capitibus aduersus pertinaces hæreticos & cauillatores, omnis abstergeretur dubitatio de fundamentis futurarum decisionum, vt rectè loquitur Tridentinum Decretum, de quo nunc agimus, voluit freta ope diuinitus promissâ Sancti Spiritus sibi adfuturi, legitimam & certam declarare Latinam aliquam sacrarum Literarum versionem; cum Latina locutio sola esset vniuersè cognita cunctis hominibus Theologiæ peritis, adeoque idoneis ferendo de dogmatis Fidei iudicio: cumque id per humanam solertiam peragendum esset, existimauit Concilium, per eam sibi non licere tunc aliam ex interpretationibus comprobare, quàm Vulgatam, quippe quæ ceteris auctoritate præstaret: & cum eadem à S. Gregorij ætate ad hæc vsque tempora ab Ecclesia generatim fuisset vsurpata, & vnanimi consensu adhibita à præclarissimis eiusdem luminibus Isidoro, Beda, Remigio Alemano, Fortunato, Rabbano, Anselmo, Bernardo, Haymone, Riccardo, Hugone Victorino, Petro Cluniacensi, Ruperto Abbate, aliisque innumeris Doctoribus; ad supremam Dei prouidentiam pertinebat, illam immunem erroribus in rebus Fidei morumque præstare, quò pariter immunem feruaret Ecclesiam, illius vsuram auctoritate. Animaduertit etiam Synodus, vbi huiusmodi ratio non sufficeret, frustra futuram omnem operam quæ de nouo collocaretur, ad eandem dubitationis incommodum euitandum: positâ præsertim apud homi-

homines tam tenui atque incertâ notitiâ sermonis Hebraici, tum punctorum defectu, qui creditur in originariis exemplaribus fuisse, adeoque penuriâ notarum, per quas vitaretur crebra ambiguitas ac dubitatio, vtrum hæc an illa vocalis esset apponenda; quæ vocales bases dictionum sunt, adeoque sententiarum: posita item characterum Hebraicorum similitudine, quæ pariter origo est significationis ancipitis, deprauationisque in longissima exemplarium serie, aliorum ex aliis exscriptorum, vti iam ponderauimus.

6 Quod si Canon, *Vt veterum*, distinctione nonâ præscribit, vt Hebraicus codex ad Vetus, Græcusque ad Nouum Testamentum intelligendum adhibeatur, cui Canoni, tametsi non desumpto à S. Augustino, vt affirmat Gratianus, sed à S. Hieronymo in Epistola vigesima octaua ad Lucilium Beticum; consentit tamen S. Augustinus lib. 2. de Doctrina Christiana cap. 14. & 15. & lib. 11. contra Faustum cap. 2. idemque Hieronymus confirmat in Epistola ad Iuniam, & Fretelam; quid tandem hoc refert? Prætereo, nondum eo tempore ab Hieronymo Latinam suam Expositionem fuisse digestam: adeoque postmodum in secundo Bibliorum prologo eundem haud ita locutum: quod aptè notat Glossa in laudato Canone, *Vt veterum*. Sed certum est, confugiendum Hieronymo fuisse in elaboranda Latina versione, ad duos illos primæuos codices: nunc verò in eam ætatem deuenimus, quâ interpretatio, si ab Hieronymo non confecta, certè ab eo restituta, per multa sæcula ab Ecclesia recepta est, ac proinde sibi auctoritatem obtinuit à comprobatione Diuina. Sed vt etiam SS. illi Patres idem hodie scriberent, quid inde aduersus Tridentini definitionem conficeretur? Num fortè inficiamur, in editione Vulgata multa esse ambigua, obscura multa, quibus lux affundatur à Bibliis primorum idiomatum? Nónne illorum opè Catholici interpretes passim vtuntur? Non id etiam proximè post Concilij Decretum egerunt, quin & adhuc perdurante Concilio? quod palàm facit, id non opponi sententiæ Patrum Tridentinorum. Aliud est, affirmare, versionem aliquam esse legitimam, hoc est, neque datâ operâ corruptam in quacumque parte, quantumvis minima, & ad præcipuam rei sententiam non spectante, neque vquam planè ex inconsiderantia ab archetypo difformem in iis quæ rem constituunt: aliud verò, affirmare, eidem inesse omnem claritatem, omnem vim, omnes alludendi concinnitates, quæ insunt archetypo. Primum de Vulgata Tridenti definitum est: alterum præstari per nullam translationem potest; cum singula idiomata suis propriis dicendi rationibus & excellant inuicem & deficiant.

Pars I.

G g g g

in

1546.

unde in multarum dilucida explicatione rerum, alterum alteri respondere non valet.

Hinc diuinæ prudentiæ consilium fuit, quò simul verbo suo perennem vitam in Paginis seruaret, simulque diuinitus non impedit mutationem linguarum, quæ suapte naturâ, sicuti reliqua terrestria, variationi subiacent, non quidquid sacræ Literæ complectuntur, constituere tamquam dogma necessarium, vt innotescat Ecclesiæ suæ; cùm ibi multa loca supersint vel maximè dubia, & alia minus obscura, quæ probabile est, ita per omnem mortaliū ætatem permansura. Articuli quoque necessarii non certis significationisque vocibus à Deo restringuntur; sed huiusmodi conditiones sunt, vt vim & præfium habeant, non tam ex numero quam ex pondere, vt ita dicam, pecuniæ: quod numquam variat ex quocumque permutatione; & secundum quod solum ab interprete fidelis expositio requiritur: quod Marcus Tullius in vertendis Latinè duabus Orationibus contrariis Demosthenis & Æschini, à se præstitum gloriatur. Idipsum effecerunt Septuaginta Interpretes sacris Literis Græcè reddendis; * quod patet, si hæc cum Hebræis conferantur, quod & ab explanatoribus obseruatur. Quid plura? Quò nos doceremur, Diuinum consilium in sua Fide sacris Oraculis statuenda, aliud quàm hoc idem non fuisse, ipsi auctores Diuinorum librorum, quos sancto Spiritu dictante scripserunt, non semper eadem facta dictaque commemorant cum iisdem prout conditionibus, certisque omnino verbis, quibuscum euenire, sed interdum satis habuerunt cum præcipua rei summa concordare. Quod in causa est, vt viderentur nonnumquam Euangelij scriptores inter se discrepare in eiusdem rei gesta narrationibus; quod SS. Patres ac recentes interpretes sæpè annotarunt.

Quoniam itaque verbum nullum in illis libris exaratum fuit absque Dei afflatu, adeoque absque significatione alicuius peculiaris veritatis, & absque alicuius altioris magisterij documento, alias veritates & mysteria detegenda, quorum certam distinctamque notitiam in Ecclesia non quaesivit, sed voluit vt in suo verbo latente inexhausta vena, conferre plurimum valet linguarum intelligentiis, quibus primò Diuina verba consignata sunt. Nullam igitur vim habet popularis illa ratio, quam affert Suauis: Si editio Vulgata proba est & legitima, ergo reliquæ malæ sunt, & insipienter eis vtuntur. Mendosa enim uerò collectio! Fac, historia vel quæuis alia Latine scriptio magni momenti Italico sermone mediocriter exponatur; ea Italica expositio fidelis sit, legitima dici poterit, adeoque idonea

* Vide Paginam in Magog cap. 9. 10. & 11. & Hieronymum ibi citatum.

Vide de hac re optimè scribentem Sixtum Senensem, in sua Bibliotheca Sancta.

iis libris diiudicandis, quæ à rebus præcipuis ac momentosis in ea contentis dependent; sed non idcirco elaborari non poterit alia pariter Italica versio magis viuida, magis propria, magis dilucida vel in totum vel ex parte, quæ multa auctoris acumina explicet atque allusiones, in alia versione minimè declaratas.

9 Neque quidquam amplius eo, quod hic dicimus, Decreti Tridentini verbis ex necessaria ipsorum vi Vulgatæ tribuitur. Atque in hanc sententiam illa sunt interpretati, ac declararunt præstantissimi Theologi, etiam ex iis qui Concilio interuenere, & à me mox afferentur; non quodd in animo mihi sit iudicem agere vel patronum huius vel illius interpretationis, sed vt ostendam, quicumque impugnat arctiorem & absolutissimam conformationem expositionis Vulgatæ cum locutione Diuina, impugnari ab eo peculiarem Theologorum classem, non Ecclesiam Catholicam vniuersam, in qua interdictum non est cum altera classe sentire, minùs arctè Decretum interpretante, vtpote nixa ipsius verbis, quæ simpliciter authenticam illam versionem appellant; simulque præcipiunt, ne illa in concionibus, nè in prælectionibus, aut in commentationibus reiciatur. Quod sanè statuit, ipsi errores non inesse ad Fidem moresq̃ue pertinentes; ac præterea in eadem nec fraudem, nec apertam discrepantiam, ne minimam quidem à Diuina scripture, nec vllam secum ipsa repugnantiam contineri, in quibus illa si deficeret, nec authentica esset, nec digna quæ ab Ecclesia reciperetur. Non minoris quoque temeritatis esset, quamcumque è reliquis interpretationibus Vulgatæ ex toto præferre: propterea quodd cum apertis verbis declararet Synodus, à se hanc ceteris anteponi, & inter omnes vnicam à se suscipi tamquam legitimam; vel ipsa omnium optima est, vel imprudenter egit Ecclesia in rei tanti ponderis electione: quod affirmare impium foret.

10 Quod autem Vulgata translatio exemplari primæuo per omnes leuiiores minutasq̃ue particulas conformetur, nec ab illo declinauerit, vel in certa arbore, vel in certa animante, pro aliis alias exponendo, pia est aliquorum sententia, quam quidem qui respuat, non damnatur ab Ecclesia. Etenim, vti dicebam, Decretum minùs arctè intellectum est ab auctoribus compluribus qui Synodo interfuere, vel cum iis qui interfuere sunt collocti. Satis nobis sit aliquot adducere; ac primò quidem doctissimum Andream Vegam, qui aderat eà tempestate in Concilio, quiq̃ue, tametsi inter Theologos Consiliarios, non verò inter Patres suffragium ferentes recenseretur, fuit tamen magna cum opinione sapientiæ auditus. Suum ipse iudicium

G g g g 2

cium

1546.
a De Iustifi-
catione, lib.
15. cap. 9.

b Lib. 2. de
Locis Theo-
logis, cap. 13. con-
clus. 1.

c In defen-
sione Vul-
gatæ lib. 4.
d In præfat.
ad Carolum
Nonum Re-
gem Gallie
ante Opus
Origenis.

e In prole-
gomenis Bi-
blicis cap.
19. quæ-
stionculâ 11.
f In prole-
gomenis in
Pentateu-
chum cap. 5.
sect. 3.

g Michaël
de Elizarda,
de Forma
inquirenda
veræ Reli-
gionis, num.
294. id com-
probans ex
vfu scripto-
rum, proxi-
mè post Co-
cilium ab
Ecclesia per-
missorum.
h Lib. 2. de
locis Theo-
log. cap. 4.
circa finem.

cium protulit per eam planè sententiam, quæ à nobis explicata est & ab ipso Suauis refertur: idemque postea in suis libris testatur Patres id voluisse; & hoc ipsum sibi fuisse à Ceruino Legato significatum; quod eo adhuc viuentè Vega typis vulgauit. Hanc accedunt Melchior Canus, Canariensis Antistes, b qui paucis post annis adfuit Concilio sub Iulio Pontifice, & c Didacus Payua ab Ande- da, qui sub Pio ibidem adfuit; & vtrique licuit seiscitari à compa- ribus, quænam fuisset Patrum mens Decretum illud conficiendum. Nec minùs eruditissimus d Gibertus Genebrardus, qui per eadem vixit tempora, & proculdubio sermonem habuit cum auctoribus Decreti. Ac de hoc post multos sapienter disputarunt e Nicolaus Serrarius, & f Iacobus Bonfrerius, vterque Societatis Iesv, quo- rum prior multos alios adducit, & oppositis testimoniis responder. Eandem quoque præ se tulit opinionem scriptor alius religiosissi- mus, qui per ea tempora vixit, consuetudinemque habuit cum iis qui Concilio interuenere, Sixtus inquam Senensis in admirabili Opere, cui nomen fecit, *Bibliotheca Sancta*: vbi cuique licebit per- noscere quidquid attinet ad accusationem defensionemque Decreti Vulgatam comprobantis, per summam opulentiam ac soliditatem eruditionis ab eo agitatum. Hi profectò, quantum video, haud re- tendunt, licere ab ea legitima versione recedere, in rebus tamen nec ad Fidem nec ad mores spectantibus, effrenatè & pro libidine in quolibet verbo & argumento; sed solum in iis locis, in quibus Catholici Doctores haud omnino concordant, nec ab Ecclesia et interdictum; vt rectè disputat quidam g recentior, quem paulo post nominabimus. Nec leue huic sententiæ momentum accedit et epi- stola Legatorum ad Farnesium Cardinalem, quam mox proferam, vbi indicatur, hanc fuisse Decreti Conciliique sententiam.

Nec opus est, ad lumen illud propheticum, seu quasi propheti- cum confugere, quod Suauis requirit in auctore Vulgatæ, tamquam huiusmodi comprobationis necessarium fundamentum, obvoluit silentio, hanc persuasionem duorum scriptorum, qui fuere Trol- manus & Canus, h ab reliquis haud fuisse receptam; sed eam eam Catholicis communem constringens, vt quantum potest officiarum affundat verisimilitudini Orthodoxæ Catholicorum sententiæ. De primò quidem quis vniquam dixit, Romanos Pontifices Prophetas aut quasi Prophetas esse, tamen in Fidei decisionibus nec fallere nec falli queant? Deinde in Romano Pontifice saltem agnoscimus Diuinam quamdam opem; quæ præpeditur in eo libertas ad hoc de- lictum per voluntatem patrandum, ac periculum ne in huiusmodi

errorem per inscitiam prolatur. Sed auctor Vulgatæ potuit esse obnoxius, per potentiam, quam Theologi *antecedentem* nuncupant, periculo in eas labes incurrendi; dein verò ex Diuina planè gratia, quâ honesta omnis actio pendet, sed absque vlla antecedente promissione, nulloque præcipuo Dei afflatu, consequi potuit, ut suum opus hisce maculis careret. Quo posito, Ecclesia postea luminis cælestis ductu tamquam bonum opus illud suscepit, quemadmodum suscipere posset Italicam Tridentinæ Synodi versionem, quamquam auctor suâ sponte, & absque iam explicata Dei aspiratione illam conscripserit.

12 Narrat Suauius, exteros obstupuisse, quo pacto conuentus quinque Cardinalium, quadraginta octo Episcoporum, qui minorum virbium regebant Ecclesias, in Theologicis disciplinis haud excellentissimi, cum eorum plerique viri nobiles essent & Aulici, tantæ grauitatis dogmata definierit; & hoc potissimum dogma, quo discernitur ut authentica, quædam versio à suo exemplo discrepans. Mirum hominis ingenium! De Sessione præterita dicit, Cunctos obstupefactos, quânam Concilium tantâ solennitate coalitum, eruperit tandem in recitationem Symboli Apostolorum: in hac Sessione idem Concilium, ab eo paulò antè magnificè amplificatum, quò ipsum deprimeret quando modica gerebat, ab eodem angustè contrahitur, quò dupliciter ipsum deprimat, quando grandia conficit. Ceterum quid eo stupore vecordius, quam mirari, quòd Synodus, cum vellet multa Fidei dogmata statuere aduersus hæreses, nixas præcipuè in oppugnatione illius sacri Voluminis, quo mille annos communiter Ecclesia vsa fuerat, tamquam primum ædificij lapidem iaceret ipsam prædicti Voluminis comprobationem? Quâ ratione deueniri tandem poterat ad explicandum Dei verbum in articulis de quibus lis erat, nisi prius decisa fuisset controuersia, quodnam reuera Dei verbum esset? In quocumque iudicio nonne prius vocatur ad trutinam, num productæ tabulæ sint legitimæ?

13 Profectò petulantia liuoris est, illius confessus viros deprimere. Conferantur cum eo conuentus habitus in plerisque præteritis Conciliis, eorumque Acta cum iis, quæ tunc protulere Patres in Cæti-bus Tridentinis, quæ præterquam in Tabulario Pontificio, separatim in Bibliothecis plurimorum illustrium familiarum asseruantur; & quam in partem doctrina præponderet, intelligemus. Duo de quinquaginta tantummodò erant Episcopi, ita planè: sed Ecclesias tenues neutiquam administrabant, ut ille pro certo assumit:

G g g g 3

præter-

1546. præterquam quòd quilibet è Purpuratis Patribus, si Polum excipiamus, illustribus Ecclesiis præsidebat, eorumque plerique non vni, sed pluribus, pro temporis illius consuetudine. Sed quod plurimum facit, erant illi Præsules delectus virorum ex Italia, Sicilia, Sardinia, Gallia, Hispania, qui eò missi fuerant à summis Christianorum Principibus: erantque præter hos ex Dalmatia, Græcia, Suecia, & Scotia. Tres Legati eximiis animi dotibus præfulgebant, & ex iis duo excellenti literatūrā spectabiles, illarum etiam linguarum, quibus commissa fuit ab antiquitate doctrina, & quarum imperitiæ Decreti consilium Suauis adscribit: Ceruinus in primis, qui cum in se scientiam, prudentiam, virtutem ac Pontificis gratiam simul complecteretur, currui veluti auriga assidebat: consulebat singulis diebus super iis, quæ ad intelligentiam Græcæ linguæ spectabant, Guillelmum Sirletum, vnum postea ex Purpuratis, tunc verò Bibliothecæ Vaticanæ Custodem, cuius Præfecturam gerebat idem Legatus. Atque in ea Bibliotheca literarum volumen seruatur, quæ de huiusmodi rebus ab utroque inuicem scribebantur. Præter Legatos, Madruccius & Paceus inter primarios & conspectuos Hispaniæ ac Germaniæ viros habiti sunt. His addebantur tres Abbates, familiæ Cassinensis nomine, & quinque supremi Præbides Ordinum Mendicantium, omnes scientiâ illustres, vt Suauis plurimis in locis imprudens fatetur, in eorum recitandis sententiis, cum eos vel narrat vel fingit aduersantes sanctionibus postea in Synodo constitutis. Quòd si velimus eorum rationem habere, quos illi representabant, num leue quiddam æstimabatur à Suauis, tunc præter alios interesse Concilio summos penè omnium Regularum familiarum Præfectos, quæ adedò conspicua Ecclesiæ pars habebatur, ac denique præcipuum Theologiæ compendium, prout Legatus ad Pontificem scripsere in literis à me laudatis? Si verum esset quod profert Suauis, ab eo Conuentu ne millefimam quidem partem Reipublicæ Christianæ representatam, certè quòd integra representaretur, oportuisset vt eò conuenirent quinquaginta tria millia Episcoporum, iis qui aderant æqualium; & præterea supremi Præbides sex millium Ordinum, haud imparium Cassinensi, quiniſque Mendicantibus; mille summorum Pontificum terni Legati, Oratores missi à ternis millibus Principum, Carolo V. Hungariæ, ac Lusitanix Regibus minimè concedentium. Sed omittis externas conditionibus, regrediamur ad ea lustranda, quæ maioris momenti sunt, virorum scilicet præstantiam, qui de Vulgaræ Decreto conuenere. Fungebantur munere Consultorum tunc in Concilio quidam

drageni planè Theologi, ex doctissimis cunctarum Christiani Orbis Prouinciarum; & quorum non pauci à nobis alibi collaudati sæculum illud suis Commentariis illustrarunt, satisque per se solos essent, citra omnem amplificationem, ad claritatem illi præteritorum longè maximam in Theologiæ laude afferendam.

14 Deerant quidem Germani, quod Suauis miris modis exaggerat: sed quid mirum, si duces illi consilio non adsint, qui tunc in acie pugnare coguntur? Celebrabantur id temporis Comitia, & paulò ante colloquium Ratisponæ. Vbinam in huiusmodi discrimine satius erat adesse Germanos doctrinâ præditos & religionis studiosos, ibine, an in Synodo? Nōne prius obseruauimus, ob eam rem noluisse Madruccium ac Toletanum, ut absentium contumacia accusaretur? At si corpore aberant, aderant certè studio. Cum iis pariter egregiis viris per literas argumenta communicabantur, legébantur eorum commentarij, & si minùs ipsorum linguæ, calami certè Concilio seruiebant. At quæ deinde temeritas est, tam confidenter affirmare, versionem à Concilio comprobata, ab autographo discordare? Vbinam gentium existit hoc autographum incorruptum? Num fortè innotescit Suauis, quod per tot sæcula ignorauit Ecclesiā? Et ubi innotesceret, hæ tam manifestæ discordiæ quo pacto ab eo deprehensæ fuere, quando illas non agnouit tantæ doctrinæ tantæque solertiæ vir sapientissimus Hieronymus, qui si non auctor illius, certè emendator fuit? ex hoc planè vniuersæ antiquitati admirabilis, & cuius opera eo viuente inuidentiæ cauillationibus subtiliter exagitata sunt; sed cum præstantiora in dies semper agnoscerentur, elapso aliquo post eius mortem tempore, adepta sunt possessionem per mille annos communis comprobationis in Ecclesiā vniuersa, in qua viri eruditione præstantes nunquam defuere. Non hîc disputo de sermonis perspicuitate, elegantia, neruositate, quas dotes multi desiderant in Vulgata: solum affirmo, nihil illi deesse, quò minùs nomen fidelis & authenticæ mereatur. Quin rectè nos admonuit Magnus Gregorius: *Indignum, inquit, vehementer existimo, ut verba celestis Oraculi restringam sub regulis Donati.*

*Epistola ad
Leandrum
in Expositione lib. Iob
cap. I.

Post huius euulgationem Historiæ, de hoc argumento egregiè scripsit singularis intelligentiæ vir, non minùs literariâ amicitia, quàm Religiosâ familiâ mihi coniunctus, Michaël Elizarda Societatis Iesv, in libro de Forma quærendæ ac reperiendæ veræ Religionis. Huius quidem libri ut admiratio concipiatur, opus non est ignorance, cuius filiam Aristoteles admirationem agnoscit, quin potius

1546. potius sapientiâ. Ibi auctor haud grauatus commemorare simul se commendare ea de quibus hîc dissertimus, validis de suo rationationibus confirmat. Sed præcipue telum acutissimum tractat vnde
 *Epistola 8. do mentis robore, ab Augustini ingenio elaboratum, * quod est huiusmodi: Scripturæ locutiones, ob quas aduersarij nos ad tribu-
 nal Græci Hebraicæ sermonis vocant, aut perspicuæ sunt, aut obscuræ. Si perspicuæ, desipientia foret, sibi persuadere, tot homines præstantissimos, post tam accuratum examen, ac tam diuturnorum annorum curriculo fuisse hallucinatos: Sin obscuræ, atque obsecrante impenetrabili, huiusmodi admoto tam impensi studij conspectillo, ac tam longo temporis spatio ibi defixis obtutibus, quidam
 vnumquam arrogauerit eas priuatâ suâ doctrinâ ad perspicuitatem adducere? Quæ ratio haud sanè prohibet quasi superuacaneum huiusmodi laborem, in locis dubiis per commentationes amplius explicandis, ad ornamentum incrementumque disciplinarum, quæ intra fines probabilis opinionationis continentur, qualis est Theologia, seu Moralis, seu Scholastica, seu Mystica: sed eadem ratio inexpergnabilis planè est ad ostendendum, quemcumque cuiusvis literati ingenij laborem frustra conaturum, vt in effatis ad hanc vsque diem minimè claris, per suam expositionem certos redderet homines, ita planè in autographis fuisse Spiritum sanctum locutum, adeo vt possit in ea Fidei assensus ab omni suspitione liber fundari, quo quis obstringatur ad mortem pro illius veritate sustinendam. Quare nobis vnice id expectandum est ab eo interprete falsitatis immuni, quem Deus ad sua interpretanda verba constituit inter mortales, & cui ipse præstò est interiori ductu, illum ab omni tutum errore seruante, quod idem est ac dicere, ab Ecclesiâ id expectandum. Ad-
 do: Cum Suauis ea recitasset, quæ Vega in congregationibus dis-
 putauit, nec ea vnumquam repudiata dixisset, adeoque tacite falsus esset, fideles à Decreto ad strictiorem interpretationem non obstrin-
 gi; haud sanè illum potuisse citra manifestam calumniam, memo-
 ratis insimulationibus Decretum prægrauare.

Quinimò id quod insinuat Suauis, fuisse illud Aulicorum incon- sideratum consilium, adeo distat à vero, vt potius Aulici Romæ de-
 gentes, cum per illud breue tempus nondum omnem operam sta-
 diumque nauassent tam amplo argumento perconsensendo, mentem-
 que variis oppositionibus, sæpius auditis seu lectis, aduersus varios
 Vulgatæ versionis locos occupatam gererent, nec Theologorum
 Tridentinorum rationes accepissent, hoc Decretum acriter in-
 tuitio damnauerint, obiicentes, multa Vulgatæ menda nec amanuen-
 sibus

* Literæ Far-
 nesij ad Le-
 gatos, 17. A-
 prilis 1546.

sibus neque Typographis adscribi posse: ac certè debuisset in Decreto denuntiari, eam esse recognoscendam & emendam. Tantumque ea de re obmurmuratum est, ut deliberatum fuerit, ^a de impressione illius Decreti tantisper retardanda, dum nonnullis adiectis reconcinnaretur: quod tamen vociferabantur eleuaturum esse existimationem Synodi, & ansam hæreticorum irrisionibus præbaturum. Hisce literis responsum est & à ^b Ceruino priuatim ad Maffei, & à Legatis communiter ^c ad Farnesium Cardinalem; nihil ab ipsis opponi quod à Concilio non fuisset maturè perpensum, cum ibi adessent Theologi ex omnibus Nationibus selecti, qui tam exquisito examine res ponderabant, ut præsertim ea quæ super libris Canonicis ac Traditionibus obseruauerant, talia essent, quæ vel Wittembergæ proposita plausum ab hostibus extorquerent.

Duas itaque de Vulgata opiniones fuisse: alteram, ^d quæ S. Hieronymo eam tribuebat; alteram, quæ id negabat: sed omnes consensisse, tutissimam versionem esse Vulgatam; quippe cui *tam diuturno tempore*, scribebant illi, *numquam hæreseos nota fuit iniusta, tametsi in aliquo loco videatur ab Hebraica locutione discrepare, humilique serpat stylo, nec extra barbarismum aliquem, aut solacismum. Cum enim satis liqueat, ab Hebrais atque hæreticis multa fuisse loca in sacris Paginis deprauata, haud apparet, quò tutius confugiendum sit, quam ad obseruationem illius Ecclesiæ, quæ præterquam quod Caput est Christianæ Reipublicæ, peculiari Dei privilegio ac beneficio semper perstitit absque hæreseos labe, cum perpetua & numquam interrupta successione Pontificum.*

¹⁶ Addebant postea, Tridenti quoque animaduersa fuisse Vulgatæ menda; se tamen noluisse idcirco illam vniuersè pronuntiare mendosam: arbitratos & honorificentius & conducibilius esse, si reipsa remedium adhiberetur, exemplo, ad exequendum Decretum, mendis purgato in lucem edito, & à Pontifice ac Synodo comprobato.

Huiusce rei rationes esse: Primò, quia alia res est exemplarium deprauatio, alia codicis in seipso: hanc ad speciem, illam ad singula peculiaria pertinere; & in variis exemplaribus esse variam & inæqualem. Deinde, quia utcumque se res haberet, neque necessarium erat, neque conducibile, disertis verbis à Concilio affirmari, inesse quidquam labis, quamuis ex accidente, ac minimum in exemplis omnibus, & vniuersa specie interpretationis Vulgatæ, ne argumentum porrigeretur caulationibus, quas inde deducerent hæretici: quamquam enim reipsa inanes, plurimum tamen apud vulgus valebant, variisque technis ab aduersariis adhibebantur: vnde par non erat, quasi cotem ad eas exacuendas suppeditari. Aiebant postremo,

Pars I.

H h h h

stremò,

a Literæ
Maffei, à se-
cretis Ponti-
fici, ad Cer-
uinum, 17.
Aprilis, &
aliæ arcane
administri-
cuiusdem
Cervini, eo-
dem die.
b 24. Apri-
lis.
c 26. Apri-
lis.

d Prima o-
pinio erat
Soti; vt con-
stat ex Dia-
rio Maffa-
relli 28. A-
prilis 1546.

1546. strendò, cùm satis animaduersum esset illius Decreti pondus, & vnā quidem syllabam in eo fuisse præteritam, quæ examinetur diligenti discussa non fuerit, vt compluribus nimis id religiosum videretur. Hæc Legatorum responsio vituperationem in commendationem apud plerosque Romæ conuertit, & eandem apud alios saltem in epochen, seu sustentationem iudicij, vt idem Massius Ceruino significauit continuatis arcanioris amicitie officiis. Ita tæpe reprehensio laudi seruit, quò extra iactantiæ periculum dari possit opera, vt eluceat meritum in eo, quod primâ specie nota videbatur.

C A P V T XVIII.

Alia, quæ Suauis obiicit aduersus librorum Canoniorum ac Traditionum receptionem; & contra regulam Scripturæ interpretandæ ex sanctorum Patrum sententia.

SVorum Lutheranorum personam agens Suauis, cetera Sessionis illius Decreta sic oppugnat: *Mirum quiddam fuisse visum, auctoritatem Canonicam libris antea incertis & apocryphis tribui. Vnum vellem protulisset librum, quem alias Ecclesia non probauit, ac præsertim Oecumenica Synodus Florentina. Mirum igitur & audax facinus habendum est, si Concilium alterum alterius sanctiones confirmet?*

Eadem ostentatione stuporis admiratur, fuisse præscriptam & iurisdictionem rationem intelligendi Dei verbum: & supra refert, in conspectu occasionem aliter loquendi fuisse datam à Caietani doctrina, quam docuit, factis, pariter ipse comprobauit; hoc est, novos Scripturæ sensus repudandos non esse, vbi cum illius locutione concordant, nec alieni sunt ab alijs Scripturæ sacre, ac Fidei doctrina, tametsi Patrum agmen in aliam sententiam confluat.

Equidem in primis affirmo, Caietanum, quamuis à suis in hoc dicto licentiæ notâ reprehensum, numquam protulisse sensa Tridentino Decreto in hac parte aduersantia. Secundò, Concilium neque præscripsisse, neque coarctasse nouis legibus rationem intelligendi Dei verbum; sed declarasse illicitum & hæreticum, quod suæ naturæ erat huiusmodi, & prout semper habitum ac declaratum fuerat à Patribus, à Pontificibus, à Concilijs. Quod spectat ad primum; legatur inter alios doctissimus Canus* in aureo volumine Theologicorum locorum; quamquam ipse quoque paulò audacior

* Lib. 7.
cap. 3. & 4.

interdum reprehendi meruit, ubi Caietanum tamquam parentem ac magistrum reueritus, eum tamen seuerissime castigat, ob illius assertionis audaciam, quam ille proponit initio suorum in Genesim Commentariorum. Et tamen, sicut indicabam, Caietani dictum Concilij Decreto non obstat. Prohibet quidem Concilium, ne sacris Literis aptetur interpretatio repugnans vnanimi SS. Patrum sententiæ, idque in rebus tum Fidei, tum morum: at Caietanus, vtut rem Canus intelligat, de his minimè loquitur, neque vnamquam declarat, fas esse aduersus communes SS. Patrum sententias obuiam ire; sed fas esse, depromere Scripturæ expositionem prorsus nouam, & ab omnibus eorum expositionibus diuersam. Etenim quemadmodum ipsi discreparunt inter se in illius explicatione sententiæ, adeoque singulæ illorum explanationes per se ipsas dubitationi subiacent; ita, quantum coniicio, visum est Caietano, posse cunctas simul dubitationi subiacere, & quamdam aliam esse veram, quæ ipsis haud in mentem venerit, secundum commemoratam distinctionem, quam Naclantus in Synodo prætulera. Neque quidquam amplius conficit Caietani ratio ibi adducta, & ab ipso Suauis relata: *Non enim, inquit Caietanus, alligauit Deus expositionem Scripturarum sacrarum priscorum Doctorum sensibus, sed Scripturæ ipsi integre, sub Catholice Ecclesiæ censura: alioqui spes nobis & posteris tolleretur exponendi Scripturam sacram, nisi transferendo, ut aiunt, de libro in quinternum.* Certum quidem est, eam spem non adimi; quin amplissimum patere campum ad ingenium exercendum in Scripturæ commentationibus; tametsi in Fidei morumque materia nefas sit, eas interpretationes deferere, quas vniuersa Patrum cohors complexa est. Felix huiusce rei fulget exemplum in tot Catholicis scriptoribus, qui post Concilij Decretum diuinas Literas interpretati, sui nominis gloriam non inuentione minùs quàm eruditione compararunt.

3 Venio ad alterum caput, quod pluris interest; in quo demonstrandum suscepi, non solum à Concilio Decretum audacioris notæ non editum, sicut Suauis amplificat, sed nihil planè noui fuisse decretum. Mentis aciem ad veterem Ecclesiæ consuetudinem cursim conuertamus. Nónne Synodus Ephesina opinionem Nestorij vt hæreticam Patrum auctoritate damnauit? Hæresim Heluidij S. Hieronymus? S. Basilius eadem auctoritate S. Spiritus diuinitatem, vt Fidei dogma, Amphilocho comprobauit? Eadem Augustinus tamquam hæreticos modò Pelagianos, modò Donatistas reiecit? Eadem S. Leo palam fecit apud Leonem Augustum, Eutychetem à Fi-

H h h h 2

de

1546. de deerrasse? Idem fecere Agatho Pontifex Max. in sexta Synodo, Actione quartâ, contra Monothelitas; & postremis temporibus Concilium Florentinum aduersus Græcorum errores. Neque solum hoc tamquam yrgenti argumento vti sunt in hæresi probibenda; sed etiam disertè affirmarunt, illud efficax esse. Ecce verba Ephesini Concilij: *Inuēti sumus in Nestorij sceleratam presumptionem, quod sacram Scripturam se primum & solum intelligere, & omnes ignorasse iactaret, quicumque ante se Magisterij munere pradiis Diuinitate tractauissent; & præterea vniuersam Ecclesiam errasse, quæ ex illius sententia Doctores ignorantes sequebatur.* Maiori perspicuitate idem explicauit S. Augustinus in libro secundo in Iulianum, *Qui Sanctos reuocat, fatetur se vniuersam Christi Ecclesiam reuocare.* In eadem sententiam disserunt S. Hieronymus, ac reliqui Patres; sed iis, ne longum faciam, omisissis, ita scribit decimaquinta Synodus Toletana: *Quidquid creditur contra SS. Patres, intelligitur aberrare à recta regula fidei.*

Ac sanè præter auctoritatem ipsa ratio demonstrat, non posse hæreticum non esse quicumque in credendis dogmatibus aduersatur sententiæ, tamquam certæ in sacris Literis agnitæ à Patrum concordia. In quam potissimum re infidelitatis vitium situm esse opinor, in affirmando Deum esse mendacem. Atque id fit, haud quidem semper affirmando falsa esse eius verba; cum in hoc pauci hæretici delirent: sed fieri solet, negando aliquid à Deo dictum fuisse, cum adeò validæ apparent causæ ad affirmandum atque credendum, id verè dictum à Deo fuisse, vt illas nequaquam Deus permittere potuerit, quin suammet veracitatem contaminaret, vbi illud affirmare non intendisset. Exemplum apponam. Non solum delinqueret in Regiam veracitatem Rex, qui falsum pronuntiaret; sed etiam qui permetteret confingentibus suas literas sigillum Regium, aut lineret à suis administris ea suo nomine pronuntiare, quæ ipse pronuntiare non cogitat: etenim in vtroque euentu liceret subditis conqueri, se fuisse ab illo deceptos, cum is permisisset in eas rerum conditiones ipsos coniici, vt si literis illis dictisve fidem negarent, & contumaces haberentur, & in Regem iniuriosi. Hi proinde, vbi post fidem illis habitam ea falsa comperissent, se deceptos arbitrantur ab ea fiducia, quam in sinceritate & auctoritate Principis collocarant. Id pariter cadit in Deum, qui non solum permittit, sicut ille Princeps permetteret, sed adiuvat eam totam veri speciem, quæ homines inducit, vt credant Deum loqui, & hoc vel illo verborum tenore loqui. Quapropter Richardus Victorinus fidelissimè de Deo pronuntiat: *Domine, si error est, à te ipso decepti sumus.*

Lib. 1. de
Trinit. cap. 1.

sumus: nam ista in nobis tantis signis & prodigiis confirmata sunt, & talibus, quae non nisi per te fieri possunt. His praemissis, meum dictum itaclare conficio: Quo pacto fraudationem huiusmodi a se nobis illam excusaret Deus, si in rebus ad Fidem morēve pertinentibus ita fuisset locutus, ut cuncti sacri Doctores, adeo numero spectabiles, scientia praecellentes, studio accurati, eorum verborum sententiam a veritate alienam intellexissent? Quis hominum vulgaris ingenij nactus Scripturae locum, significationem huiusmodi praeseferentem, simulque cognoscens eandem significationem tamquam dogma Fidei à cunctis Ecclesiae Doctoribus comprobari, non se putabit illius ita credendae obligatione teneri? Quod si tunc illi dubitare fas esset, dubitabile pariter foret, quidnam significet quidquid legitur in Diuinis Oraculis.

Itaque si Deus voluit eo loqui tenore, quo de quibusdam articulis Fidei firmitudo fundetur, oporteret, ne ille tenor potuerit vniuersae sanctorum Patrum sapientiae fucum facere; & uti fideles pernoscant, id nullo modo fieri posse: alioquin ipsis merito liceret ambigere de vero sensu cuiusvis dicti sacrorum Voluminum, quantumvis perspicuum appareret: hoc autem aduersaretur firmitati, quam exigit Fidei assensus, cui necesse non est ut singulos articulos semper Ecclesiae declaratio antecedit: alioquin ad Fidei dogmata cognoscenda nullam haberet vim Diuinæ Scripturae lectio, sed Ecclesiae dumtaxat definitio; & per aliquot saecula, quibus paucula quaedam Ecclesia definiuit, licuisset de reliquis omnibus dubitare. At contra legimus, sanctos Patres etiam ante definitiones Ecclesiae detestatos fuisse tamquam haereticos eos, qui aliquem articulum refellebant, de communi sententia è Scripturae verbis deductum: atque ea de causa Ecclesia postmodum in Conciliis eosdem execrata est, etiam impiorum nomine, & anathemate inflicto; quod sanè iniquum fuisset, nisi per Fidem ad credendum articulum illum obstringerentur, antequam Ecclesia declarasset. Eapropter in rebus ad dogmata morēque spectantibus Patres omnes hallucinari non possunt, quin pariter hallucinetur Ecclesia, quae tandem ex illis constat, & cum illis consentit. Hoc tamen intelligendum est, ut paulò ante notauimus, cum Patres illam Scripturae sententiam tamquam certam affirmant: at verò, tamen si concordarent inter se de aliqua Scripturae interpretatione, sed opinantium modo, iam exemplo suo docerent etiam alios opinari, adeoque pariter dubitare. Quare temeritatis certe notam mereretur, qui absque noue rationis pondere oppositam sententiam ceu meliorem sustineret, sed non idcirco haereticus foret.

H h h h 3

Iam

1546.

Iam verò nostrâ ratiocinatione rem probè confici, nimirum, voluisse Concilium non quidem novâ nos lege coartare, sed solum docere, & nobis in memoriam reuocare legem antiquiorem, quam in ea re nobis suapte naturâ nostra Fides imposuit, ex hisce verbis Concilij palam est: *Decreuit, ut nemo suae prudentiae innixus in rebus Fidei & morum, ad edificationem doctrinae Christianae pertinentium, sacram Scripturam ad suos sensus contorquens, contra eum sensum, quem tenuit & tenet sancta Mater Ecclesia, cuius est iudicare de vero sensu & interpretatione Scripturarum sanctarum, aut etiam contra unanimem consensum Patrum, ipsam Scripturam sacram interpretari audeat; etiam si huiusmodi interpretationes nullo umquam tempore in lucem edenda forent. Qui contraverint, per Ordinarios declarentur, & poenis à iure statutis puniantur.* Cum itaque eodem legis praescripto vetentur fideles sacram Scripturam interpretari seu contra sensum quem tenuit & tenet Ecclesia, seu contra communem Patrum consensum; cumque absque dubio optima legis pars novâ prohibitio non sit, sed solum illius explicatio, quod ex natura Fidei Christianae per se ipsum intrinsecus notum est, conficitur, eiusdem pariter rationis fuisse partem alteram à Concilio existimatur. Sed quid opus pluribus? Dum hic Ordinarius iniungitur, ut poenis à iure statutis fontes puniant, liquidò significatur, id ipsum prius etiam à sacris Constitutionibus interdictum, poenisque multatum; adeoque novam à Concilio legem minime statui, sed addi stimulos ad veterem observandam.

Narrat postremò Suavis, observasse quosdam, in eo Decreto minus quàm videbatur obligationis inesse: atque eorum observationem ab eo comprobari manifestum est, quantum spectat ad Traditiones. Solum, ait ille, statutum erat, Traditiones esse recipiendas, sed absque declaratione quanam ille essent, & absque discerniculo proposito quo designarentur; quandoquidem nullum ad eas recipiendas preceptum urgebat, sed solum veritum erat, ne quis sciens volens, eas aspernaretur. Unde legi minime refragabatur is qui reuerenter eas omnes reiceret. Oblitusne illi fuerat, à Synodo pronuntiari, sacros Libros ac Traditiones à se ipsi pari pietatis ac reuerentiae affectu? Sicut igitur hoc posito nefas apparet, alteros quacumque ratione reiici, ita pariter & alteras. Porro duplici modo possunt Traditiones non recipi: Vel cum quispiam à pravis animi affectionibus, voluptatibus, corporisque commodis ad id impellitur; itidem ac interdum fidelis alioquin & obsequens Principi subditus, illius legibus non obtemperat: Vel si quis illas floccifaciat, nec tales putet quibus ipse parere teneatur, perinde atque Principum leges à perduellibus conculcantur. Noluit Synodus

dus, vt à nobis narratum est, anathema intorquere in quemcum-
 que, leges Diuinas siue scriptas siue non scriptas violentem, ne eos
 etiam complecti videretur, qui ex imbecillitate in eo peccant, ac de
 cetero reuerentur iudicio id quod opere transgrediuntur: sed solum
 contemptores, qui se ad eas seruandas minimè obstringi profiten-
 tur, cuiusmodi sunt hæretici; reliqui violatores minorum pœna-
 rum flagello addicuntur, non tamen anathematis telo. Quod si hoc
 in Decreto Concilium custodiendas Traditiones singularim non
 enumerat, imitatur in eo Decretum septimæ Synodi Oecumenicæ
 supra allatum, à quo penè verba etiam exscripsit: id sanè neque
 tempus patiebatur, neque opportunitas postulabat. Duo per illam
 sanctionem intendit Synodus: Alterum, Palàm facere, Fidei Ca-
 tholicæ fundamenta non modò esse Diuinas Literas, quod recentes
 hæretici pertinaciter contendebant, sed non minùs etiam Tradi-
 tiones, à quibus denique dependet quidquid certi obtinemus de
 legitima ipsarum Scripturarum auctoritate. Alterum, Profite-
 ri, Apostolicos ritus, ad hanc vsque ætatem nobis per manus
 haud interruptè traditos, recipi ab Ecclesia, nec esse varian-
 dos, vt audebant hæretici. Ei verò qui in hisce generalibus arti-
 culis dissentiebat, anathema infligi. Quanam autem essent hæ
 singulæ Traditiones, expendendum ac statuendum deinceps erat,
 prout rerum tractationes in habendis congregationibus exige-
 bant, & in eo videbatur vnusquisque Ecclesiæ iudicio se subii-
 cere.

8 Addit Suauis: Ad repudiandas Traditiones, valuisse Romanæ
 Curia: assecularum exemplum; quia Diaconissas initiari non sinunt,
 electionem Ministrorum populo non concedunt, quod certum est
 esse Apostolicam institutionem, supra octo sæcula continuatam: &
 quod pluris est, concessum laicis vsum Calicis, qui *usus obseruatus*
est (eius verba recito) *ab Ecclesia vniuersa iam ante ducentos annos, &*
nunc ab omnibus nationibus Christianis præter Latinam: quod si hæc tradi-
tio non est, ratio non suppetit ostendendi, quam alta sit. Ingens nimi-
 rum inest homini audendi libido, quâ sibi persuadet, absque vllò
 examine à lectoribus fidem habendam esse, dum audet tam lueu-
 lenta mendacia illis ingerere. Cedo quas Traditiones Decretum
 complectatur? Eas quæ quasi per manus traditæ ad nos vsque peruene-
 runt. Num huiusmodi erat seu sacrorum Ministrorum electio à po-
 pulis habita, seu Diaconissarum ordinatio, seu Calicis vsum laicis
 concessus? Ne à Suauis quidem id affirmatur, cum idem scribat,
 duo priora iam ante octingentos annos omissa fuisse, tertium verò
 ante

1546. ante ducentos. Quo pacto igitur huiusmodi exempla illi faueant, qui Traditiones in continenti obseruatione superstites repudiant? Sed insuper hic in transcurso perpendamus ea, quæ per tantam amositatem audeo pro certis ponere. Et quando nec ipse, nec cum eo hæretici sui multum de Diaconissis laborant, ad alia duo restringam orationem, ob quorum mutationem Ecclesiam Catholicam damnant. Assueuerant dicit Suauis, Ministrorum electionem habitam à populo, fuisse Apostolorum institutionem, & octingentos annos persistisse. Equidem voluissem in memoriam illi redigere verba Pauli Apostoli ad Titum: *Huius rei gratia reliqui te Creta, ut ea quæ desunt corrigas, & constituas Presbyteros per ciuitates, sicut & ego distinxerim tibi*: ac libenter sciscitatus ab eo fuisset: Num primum Laodicæ Concilium celebratum fuerit post octo sæcula ab Ecclesia exorta,

* Cap. 1.

* Canon. 13.

an quarto sæculo; nam vnus inter illius Canones hæc habet: *Turbis non esse permittendam eorum, qui sunt in sacerdotio constituendi, electionem facere*. Eundem exorasse, ut me doceret, an pariter quarto sæculo floruerit S. Hieronymus, & de quanam ætate loquatur ille, ubi in Epistola 85. ad Euagrium ita scribit: *Alexandria à Mura Euangelista vsque ad Heraclam & Dionysium Episcopos, Presbyteri semper vnum ex se electum, in excelsiori gradu collocatum, Episcopum nominabant*. Sed cui libet antiquorum Patrum plurima testimonia lustrare, abeat * Bellarminum in suis Controuersis.

* Lib. 1. de Concil. cap. 7.

Transcamus ad vsum Calicis, laicis hominibus interdictum. Et quoniam à Suauis nobis opponitur ritus vel nunc vsitatus apud Græcos, quo potissimum rem vrget, Græcos mihi proferat, qui vel in Synodo Florentina, vel prius, Latinis vnquam exprobrauerunt Communionem sub vna tantum specie, tamquam erratum, quemadmodum eosdem Latinos insimulare ausi sunt ob cetera plura, quibus Latina & Græca Ecclesia inter se dissident. Hinc apparet, ne Græcorum quidem sententiâ hunc ritum fuisse creditum tamquam à Christo præscriptum, & in quo Ecclesiæ variare non liceat. At qui Suauis significauerat, indistinctam Calicis communionem adhibitam ab vniuersa Ecclesia fuisse vsque ad ducentos abhinc annos? Sanctus Thomas, trecentis annis Tridentinâ Synodo superior, nonne refert^a ac laudat illarum Ecclesiarum consuetudinem, quæ Calicem cum laicis minimè communicabant? Alexander^b Alenis, antiquior Aquinate, nonne id ipsum comprobatur insignis miraculi narratione? Nonne illius diuturnæ consuetudinis in aliquibus Ecclesiis mentionem faciunt Concilium Constantiense in Sessione decimatercia, & Basileense in trigesima? S. Bernardus, qui ante Tridentinum

^a 3. part. quæst. 80. art. 1. 2.
^b 4. parte Summæ Theologiæ qu. 1. moral. 2. cas. 4. §. 3.

dentinum supra quadringentos annos vixit, nōne idem ipse vsur- 1546.
 pabat, vt in illius Vita significat Guillelmus Abbas Bernardo æqua-
 lis, * vbi narrat, à quodam Monacho deglutiri vel post longum spa-
 tium non potuisse Panem Eucharisticum, quòd occultâ noxâ, cuius
 erat confcius, neglexisset absolui? Etenim, si pariter impertitus illi
 fuisset Calix, vel ipse eo hausto Christi Sanguinem ebibisset inex-
 piatâ culpâ non obfistente, vnaque cum illo Diuinum etiam come-
 disse Panem, cui diuersa prodigiosi impedimenti ratio non obsta-
 bat; vel si bibere nequisset, nouum euenisset miraculum, nullo
 pacto ab historico reticendum. Ad hæc, Osius Cardinalis^b nōne
 veterrimum huiusmodi vsum in sua Polonia fuisse demonstrat, &
 de cuius initio nulla extet memoria? Bellarminus tot^c historiarum
 monumentis ac testimoniis nōne apertè confirmat huiusce ritus
 antiquitatem, vel octingentis abhinc annis vsitati? nōne ostendit,
 hunc morem semper existimatum fuisse penes Ecclesiæ arbitratum,
 & absque diuino præcepto quod ipsam obstringeret? Atque vt v-
 num ex Græcis addam, Petrus Arcudius in libro de Concordia^d in-
 ter Occidentis & Orientis Ecclesiam, nōne pariter huius vetustis-
 simæ consuetudinis plurimas confirmationes adducit? Ante du-
 centos annos, hoc est in Concilio Constantiensi id solum effectum
 fuerat, vt vniuersa Latina Ecclesia morem eundem teneret, qui
 prius pro varietate regionum ac temporum variauerat: id verò si
 Traditionibus aduersaretur, quæcumque noua lex ac nouum veti-
 tum Traditionibus repugnaret. At de hoc articulo vberius & ac-
 curatiùs agendum erit ætate Pij Quarti, quâ oportuit, vt exquisi-
 tissimo studio, & impensissimâ deliberatione rem Synodus exagita-
 ret. Quisquis mentem Suavis non probè calleret, suspicari quan-
 doque posset, cum in suis Lutheranis patrocinando præuaricatum,
 cum soleat magis nocere clienti aperta falsitas adductarum pro eo
 probationum, quàm præualida vis intortarum in eum rationum.

a Lib. 1.
c ap. 11

b In Dialo-
go de vira-
que specie.
c Lib. 4. de
Eucharist.
cap. 24.

d Lib. 3.
cap. 3.

HISTORIAE CONCILII TRIDENTINI LIBER SEPTIMVS.

ARGVMENTVM.

PONTIFICIS sententia, quâ Colonienſis Archiepiſcopus deponitur. Legatorum conſiliū de reformanda per Pontificem diſciplina. Itera ſapius à Caſarijanis ſtudia ad retardandū dogmatum ſanctiōem; ſed fruſtrā. Diſputationes ad abuſus à prælectionibus concionibus remouendos; & altercatio de Regularium priuilegiis. Audacter ea de re diſſertatio Episcopi Feſulani; & Concilij in eum commotio. Sententiarum Varietas de concionandi ac reſidendi neceſſitate Episcopis impoſita. Diſceptatio de Originali peccato, ac præſertim de Virginis ab eo immunitate. Impietas ac falſitas Suanis in excellentiam & cultum Virginis. Decreta de articulo Originalis culpæ, & quibus cautionibus habita. Aliæ ſanctiōes de inducendis reſtituendis-ve prælectionibus ſacrarum Literarum in Religioſorum Edeſ, in Tempia, & in Academias: de concionandi munere Episcoporum, eorumque in Concionatores auctoritate. Quinta Seſſio celebrata. Sententiarum in ea diſſidium de propoſitis Decretis, ac præcipuè de accuſanda Præſulum abſentium contumacia. Diſſeritur de emendatione, quam Suanis deſiderat in ſcribi Juris Conſultis, in Theologis, in Concionatoribus.

CAPVT

CAPVT PRIMVM.

1546.

*Hermannus Coloniensis Archiepiscopus à Pontifice in ordinem
reductus. Et de hoc Suauis animaduersiones.*

DVM Synodus per anathemata hæresim in vniuersum concutiebat, Pontifex per pœnas hæreticos insectabatur. Hermannus è nobili Wedensium Comitum familia Coloniensis Archiepiscopus, Lutheranorum fraude seductus, in suam Ecclesiam ac ditionem, sacrilegam eorum tabem admiserat. Vnde Cæsar iam inde ab anno 1543. in Spirensibus Comitibus hominem tam studiosis religiosisque monitis adeò corripuerat, * vt lacrymas ex eius oculis, ex animo pœnitentiam expresse- rit. Adeoque ingressus extemplò ad Carolum Granuellanum, ipsum Carolum audierit affirmantem magno lætitiæ sensu, Etiam si suus in Germaniam aduentus quidquam aliud commodi non attulisset, ad id solum totius laborem itineris optimè impensum iri. Sed quamquam tunc Hermannus opere præstiterit, quod oculis ac linguâ protulerat; tamen, vt qui aggressoris postremi facilis erat præda, in errores pristinos relapsus est; quare & à Cæsare, à quo iure clientelæ Septemviri pendent, in Belgium, & Romam à Pontifice in ius vocatus: nam vterque eorum causam hanc concorditer prosequeretur, sicut alibi dictum est. Porro post consumptam cum eo omnem tolerantis lenitatis operam, Pontifex postulantibus & Ecclesiasticis & Academicis Coloniensibus, & Episcopis præcipuis finitimis, quemadmodum Suauis fatetur, in Senatu die decimosexto Aprilis * Hermannum latâ sententiâ gradu mouit.

* Sandoual.
in Vita Ca-
roli V. an-
no 1543.

* In Actis
Consistor.

Hic tamen haud omittit Suauis, è re gesta pia commenta de more deducere. Considerat primò, post Pontificiam sententiam Cæsarem minimè destitisse illum pro Archiepiscopo habere: aitque, Quamquam id intimè Paulus ægrè ferret, ab eo tamen impotentem remedij iniuriam fuisse dissimulatam, & cum reliquis sibi à Carolo illatis annueratam. Si res ita se haberet, cunctis Principibus commune est, vt eorum iacula interdum irrita decendant; & qui ab altero ceu perduelles è gradu deiectioni sunt, ab altero dignitatis pristinae titulis honestentur: cum effatum Poëtæ experimento comprobetur:

Sæpè premente Deo, fert Deus alter opem.

Ipse etiam Carolus, tametsi potentissimus inter Principes, idem
Iiii 2 non

1546. non semel perpeti necesse habuit, ab hominibus non modò Coloniensi paribus, sed longè etiam inferioribus. Verùm desinat insultare Suavis. In ea causa Paulo ita non accidit: mox enim Hermannus Infulis exutus, ac Septemuirali dignitate, seniumque indecorum agens, inter paternos oppidi lares extinctus est. Quòd si per eos dies Cæsar consuetis honorum titulis Hermannum appellaret, cur Suavis rei causam silentio supprimit? Narrare debuerat, delinquo nato à Carolo in Protestantes bello, * vetitum ab eo per literas Coloniensem, ne transitum auxiliūve illis præberet, iussūque Cæsarianis ducibus obtemperare; ad cuius obsequium mandati, quòd tanto Religioni momento erat, inductum ab Cæsare fuisse honorificā Archiepiscopi inscriptione: vnde in spem venit, illius indignationis per huiusmodi obsequium emolliendæ. Imò aduersus quàm Suavis autumat: equidem sentio, id intimè non admodum displicuisse Pontifici, quamquam pro dignitate prolata sententiæ acriter extrinsecus improbasset. In comperto erat, Protestantes in Conuentu Francofordiensi, à nobis antea memorato, inter cetera conspirasse ad Hermannum aduersus vires Cæsaris sustinendum. Cum igitur illi vnà cum Pontifice bellum esset suscipiendum in vniuersam Protestantium factionem, communem profectò rem ipse promouebat, dum fœderatorum vires hosti subtrahebat; & per honorem tituli breuè duraturi, tamen exemplo non commendabili, Hermannum adigebat ad obfistendum, non ad opitulandum hæreticis.

Affirmat deinde, eam sententiam alterius quoque incommodi causam fuisse; *Inde videlicet à Protestantibus argumentum desumptum ad suam opinionem confirmandam, quòd non alia de causa coactum fuerit Concilium, quàm ut ipsos in fraudem coniceret. Etenim opponebant; Si adducta in controuersiam Fidei doctrina in Concilio expendenda erat, quo pacto iurabat Pontifici ante definitionem Synodi sententiam proferre, & per eum Archiepiscopum hæreseos damnare? Vbinam didicit Suavis, Concilio semel coalito, non dico Romanum Pontificem, sed quempiam legitimum iudicem præpediri, ne suam iurisdictionem exerceat? Id ne incidit quidem vel in eorum mentem, qui præcellere Pontifici Concilium arbitrabantur. Nam si posito superiori Tribunali, inferioris auctoritas & actio impediretur, haud sanè liceret pariter Episcopis iudicare ac damnare sibi subiectos, dum Romanus Pontifex ad clauum sedet; neque clientes Dynastæ, dum supremus Princeps existit. Egregiam enimuero ratiocinationem! Æquum erat, credo, Coloniensi aduersus Pontificiam denuntiationem, in rebus Religio-*

* Belcar.
lib. 14 n. 10.

nis res novas moliri, reclamante vniuerso Ecclesiasticorum ordine, ac periclitante populorum salute; Romano verò Pontifici hominem damnatione reprimere nefas erat? Suauem percontor: Perdurante Concilio licebatne Episcopis, licebat Fidei Quæstitoribus, non admonito Concilio, in hæreticos ferre sententiam? Id si negetur, Synodus per eos annos quamdiu aperta perstitit, Christianum Orbem in asylum planè vertit ad omnem corruptæ disciplinæ doctrinæque effrænatam impunitatem: vbi enim ad Synodum scribere necesse foret, ab eaque decreta responsa in singulis Religionis causis præstolari; quis non intelligit, quàm longum, quàm difficile esset in impios animaduertere, eorumque impietatem coercere? id verò consuetudini Conciliorum omnium præcedentium aduersatur. Neque idcirco Oecumenicæ Synodi tamquam inutiles habitæ sunt; cum earum officium sit, per definitiones à se Diuino afflatu editas certum reddere, & à discrimine falsitatis immune, id quod singuli Antistites humanæ intelligentiæ lumine, quod falli posset, antea iudicassent. Est proinde in potestate Conciliorum, eas sententias, vt aliàs accidit, reuocare: perinde atque superius Tribunal inferioris sententias interdum reuocat; quæ tamen interim vim habent & obligant, nisi quid obsit euidens iniustitia. Quapropter mihi lubet in præsentia quasi certam fingere opinionem, Pontifici magis contrariam; eum scilicet subesse Concilio, nec posse per se solum de rebus Fidei absque falsi suspitione decernere: quæ opinio inter cetera absurda arduam imprimis & incommodam redderet in Ecclesia vniuersa Fidei firmitatem super quacumque noua quæstione; & innumeros ex antiquis hæresum auctoribus absolueret, vtpote qui à Conciliis Oecumenicis damnati non sunt; sed vel à solis Romanis Pontificibus, vel à Prouincialibus Synodis, quas certum est per se ipsas falli posse. Sed hic eam opinionem fac esse veram; nemo tamen ex eius assertoribus negauit, vt obseruat Bellarminus, * posse Pontificem legitime hanc illamve sententiam interdicere, ceu hæreticam declarare, eius sectatores plectere, & inde fideles omnes obstringi ad illi parendum; itidem debere subditos obtemperare decretis ac iussionibus profani Principis, quamuis obnoxij fraudibus, & quamuis aliquoties Comitibus generalibus subiecti. Quare vt maximè ab huiusmodi opinione deduci poterat, licuisse tunc Colonienſi ad Concilium id temporis apertum confugere, ibique suum crimen purgare. At si hoc petiisset, fortasse facile impetrasset à Pontifice, qui vti Concilio stabilienda reliquit quàm plurima ad Pontificiam auctoritatem, ac præcipuè ad concessionum formam, Curiamque

* Lib. 4. de
Rom. Pon-
tificis cap. 2.

1546. Romanam spectantia, ita multò liberius, quod in se erat, illius causæ iudicium ei permisisset. Atqui res ita se habet: Protestantes eam Synodum execrationibus probrisque repudiant; Nuntios Pontificios, qui ipsos inuitant, contumeliis insectantur; Colonienſis, promulgato indicti Concilij diplomate cunctos Episcopos obtrigente, non accedit, neminem mittit, nihil absentiam purgat, accessitus in ius à Pontifice, nec excusationem affert, nec pro se quam legat, neque causam à Concilio cognoscendam postulat. Pontifex post tot annos stimulatus querimoniis Cleri, Academicorum, finitimorum Antistitum, deiicit ab vna ex præcipuis Christiani Orbis Ecclesiis Pastorem, qui gregem suum à Catholicorum sententis abducebat. Ex his omnibus Protestantes concludunt, per consultationem à Suauis comprobata, *Concilium non alterius rei causam, quam ut ipsos in fraudem coniceret.* Fingamus Pontificem hanc litem Concilio diiudicandam commississe: num illa eò vsque protrahenda erat, donec ipsum absolueretur; interea verò permittendum Colonienſi, ut gregem veneno pasceret? Haud sanè. An eo festim ferenda sententia? At non considerabat Suauis, hinc speciosorem colorem obtenturos Protestantes ad recusandum Concilium, quasi iudicem suspectum, quippe quòd mentem suam de ipsorum doctrinis patefecisset, iisdem in Colonienſis damnatione damnatis? Satiùs ergo fuit, ne suspicio in Protestantibus augeretur, ab illius causæ iudicio Synodum abstinere. Sæpè non minùs contra supremi Tribunalis auctoritati, ab eo, ne quid importunè agat, causam amouere, quàm eiusdem potestati quamlibet quæstionem profligandam subiicere: quemadmodum qui gladium obtrinet peractum, non quolibet vsu eum exerceat necesse est, si nauiter exerceat velit in prælio.

CAPVT II.

Pontifex & Legati de morum legibus rursus agunt.

Ceterum, an Concilium ad hæreticos decipiendos indictum fuisset, an ad efficaciter consulendum Christianæ Reipublicæ detrimentis, reliqua Pontificis acta demonstrabant. Nauimus, à Paulo concreditum fuisse Legatis tenorem diplomatis, quod ipse meditabatur ad Ecclesiam reformandam, & Episcopis gratificandum, eorumque iudicium deposci. Hi verò instantibus curis obsessi, responsum super eo non nisi post celebratam Sessionem reddidere. Tunc verò significarunt; * Si quædam Patribus emol-

* Literæ Legatorum ad Patres, 10. Aprilis 1546.

emolumenta ante Concilium, & dum se quisque tamquam peculiarem tantummodò Præsulem agnoscebat, fuissent concessa, illis utique satisfactura fuisse; tunc verò & vota & iura sua metientibus tanti sublimitate Senatus, in quo ipsi considebant, & ubi ipsorum singulis collegarum omnium dignitas ac potentia ex parte communicabatur, opus esse, ad eorum explendos animos, largiori manu diffundere id quod antea constricto pugno leuiter aspergere satis fuisset: nihilominus plerosque Patrum haud videri immodica supra quàm par esset appetentes. Quare si quod ipsos deceret in curanda subditorum salute, obtinuissent, cui rei nec ex diuinis, nec ex humanis rationibus deesse fas erat, votis expletis acquieturos. Et quoniam Pontifex sententiam Legatos rogauerat, præsertim de redigendis in ordinem *Datarie*, quam vocant, facultatibus, auctores ipsi erant, ut ea ab operibus, non à diplomatibus initium caperent: opera & prodesse magis Christiano generi, & minùs obligare Pontificem, & posse per experientiam melius docere, quo pacto conducentia & duratura Diplomata conficienda. Contra verò, si à Diplomatis sumeretur exordium, in obstacula nec opinata offendi posse, quæ ad retrocedendum cogerent, materiamque populorum obreptationibus suppeditarent, quasi promulgata fuissent non ad abusus corrigendos, sed ad Christianos decipientes. Præterea, si aperto Concilio id fieret, sed ipso inconsulto, argumentum id futurum vel dissidentiae, vel contemptus; adeoque minimè sperandum, Episcopos alacri animorum sensu comprobaturus id quod sancitum fuisset, ipsorum comprobatione nequaquam prius quæsità.

Admonebant pariter, ut iis quæ in Pontificio Senatu agebantur, melior forma præscriberetur: curandum proinde, ut Ecclesiæ, in quibus Episcoporum essent Cathedræ, habito pro eo ac par est examine distribuerentur; quæ verò concedebantur iis quos Principes nominabant, viris maturitate, grauitate ac doctrinâ præditis impertirentur, qui residere in illis possent ac vellent. Sed potissimum, ut multæ simul Ecclesiæ nulli concederentur, ne ex ordine quidem Purpuratorum, qui præluere ceteris exemplo deberent. Episcoporum ordinem in residendi constantia præcipuè reformatum, quam omnes uti conuenientem ac necessariam fatebantur: sed opponebant, difficillimum id sibi vsu venire, dum suæ iurisdictionis exercitatio à triplici hominum genere præpediretur, à Regularium familiis, à profanis Principibus, atque à Sede Apostolica. Nimis durum esse, non solum rescire se suo spoliari, sed etiam ad-

spicere;

1546.

spicere, ac per ignauiam atque vilitatem more priuati degere, ut per auctoritatem ac reuerentiam iure Præsidis imperandum foret.

Quod ergo ad Regulares attinebat, cum ibi (aiebant Legati) illorum summi Præsides adessent, posse cum iis aliquid apte componi. Quod spectabat ad Principes profanos, posse renouari, seu grauiores congeri pœnas sacrorum Canonum in sacra Iurisdictionis violatores: sed quod ad Apostolicam Sedem pertinet, à Pontificis æquitate medelam pendere. Querelas Episcoporum in cognere oriri ex nimis pensionum oneribus, ex decimis frequenter imperatis, ex Ecclesiasticis ad sacros Ordines indignè promotis, à se antea reiectis; ex immunitatibus quibus fruebantur Acolyti, Protonotarij, aliique priuilegiis affecti; ex absolutionibus atque inhibitionibus *Romane Penitentiariæ*, ipsorum manus, ne flagitiosos compescerent, innectentibus; sed potissimum ex Sacerdotum animorum procuracionem complectentibus, quæ Aulicis conferebantur, ab ea procuracione longè degentibus, eique obeundæ lepèpius ineptis, & huiusmodi munerum multiplicatione ditatis. Neque huic incommodo satis obuiam iri alternatione in Diplomata designatâ, quâ concedebatur Episcopis, per alternos cum Pontificis menses Sacerdotia conferre, dummodò per eum mensem, quo illa ab Episcopo distribuenda vacabant, nullo die abfuerint ab Ecclesiâ. Cum enim huiusmodi alternatio multis exceptionibus limitaretur, & reliquis sex anni mensibus Sacerdotiorum collatio à Romano Pontifice habenda esset; haud affatim consulebatur huic negotio, nisi ordo collationum, quæ fori Pontifici erant, aptè componeretur: ibi statui, inuiolatè oportere animorum curas hominibus doctrinâ ac probitate dignis demandari, qui ad munus per seipsum administrandum adigi possent; neque adeò præcellentes vel natalium fortunâ, vel munerum dignitate, ut nequirent Episcopi eos habere tamquam sibi subditos, quos sibi siue pares in existimatione, siue superiores agnoscerent.

Seminaria promouenda censebant, quippe sacre militiæ excubendæ palæstras egregias.

Mala exaggerabant, ex eo genere concessionum exorta, quæ expectatiuas nuncupabant; quibus tunc erat locus, cum videlicet Sacerdotium primò vacaturum in certa quapiam Diocesi concedebatur alicui, cum facultate capeßendæ possessionis absque vllò Iudicis mandato, ne concertandum cum Ordinariis esset, sibi ius collationis tribuentibus. Vnde fiebat, à plerisque huic impetrari concessionem, aliis de aliis inficiis, vel suam vnoquoque exhib-

existimante aliquo titulo reliquis præferendam, ac postea ad ineundam possessionem alicuius Sacerdotij conferendi, armorum vi concurrere, more bellorum. Suam postremo liberiores in ea conscribenda epistola rationem excusabant; quod sibi viderentur fidelium administrotum partes esse, cum apud alios de Principis rebus gestis sermonem habent, omnem operam studiosè adhibere excogitandis corroborandisque argumentis ad Principis facta propugnanda; at è diuerso, apud Principem verba facturos, omne in illum studium prorsus exerere, quod sincerè veritatis causam agant, eamque fideliter ipsi proponant.

Significabant denique, cum caeremoniæ, piæque exercitationes sanctioris Hebdomadæ ac Paschatis propius instarent, quindecim dierum spatio Patrum congressus intermittendos, seque eâ ratione adductos indixisse futuram Sessionem die remotiori, quam aliquin indicta fuisset; unde rogare Pontificem, intra Paschatis hebdomadam responsum remitteret, quod ex luce per eam sibi communicata tutius cursum dirigerent ad habendas de abusus questionibus. Hisce communibus Legatorum literis* peculiarem epistolam suam Ceruinus adnexuit, ubi animaduertit, quemadmodum necesse fuerat cogi Synodum, quod ea pars Orbis Catholici quæ supererat, in Religionem contineretur, ita pariter opus esse, accuratam morum ordinationem perfici, ut Episcopi eâ contenti quamprimum illi finem imponerent; quod & vniuersalis & peculiarium Ecclesiarum commoda postulabant.

* 13. Aprilis
1546. ad
Farnesium.

Libuit mihi huius epistolæ summam recensere, quod libertatis historica officio fungerer; simulque palam fieret, agerentne Legati cum Pontifice seu seruiles assentatores, an seu studiosi veritatis assertores: nec minùs etiam quod Ecclesia, quæ in præsentia cernitur collata cum ea quæ describitur antea cto sæculo, non ab iniquis obtreptatoribus, nec ab addictis illi defensoribus, sed à viris ingenuis, peritis atque veridicis, liqueat quantum emolumentum à Concilio acceperit, iis malis omnibus expurgata, quæ sapientes ac religiosi Vaticani Senatores obseruarunt; cum emolumentum seu detrimentum recentium sanctionum aliâ mentione discerni nequeat, quam duorum extremorum collatione; ea verò sunt, rerum status præteritus, ac subsecutus.

Nec obseruare prætermittam, quemadmodum pessimum optimi corruptio esse solet; ita omnes Reipublicæ corruptelas ortum traxisse è gemina maximopere optata in Principibus dote, indulgentia & remuneratione. Quarum prior, dum plerumque derogat

Part I,

K k k

legi,

1546. legi, videlicet normæ, quæ ad rectè gubernandum optima censetur, disciplinam paulatim eneruarat; altera ex penuria paratorum, ut assolet, præmiorum: dum enim præterita merita remuneraturis prouentibus honoribusque, qui ad præsentia in Rempublicam officia rependenda seruari debent, ipsa administris magis necessarius, longèque opportunioribus spoliatur; perinde ac si Princeps stipendia agri sui, colonis destinata, ad suos Aulicos remunerandos distraheret. Hisce autem malis occurrere arduum erat absque ope Concilij, hoc est, absque comprobatione communi. Si namque Romanus Pontifex id per se solus confecisset, in omnium inuidiam obrectationemque impegisset, ceu austerus atque illiberalis. Quod planè tunc patuit: cum enim in Senatu Vaticano 16. Aprilis noluisset Pontifex duas Ecclesias conferre, * in gratiam Galliarum Regis, duobus ab eo nominatis, ad alteram Ferrariensi Cardinali, ad alteram Borbonio, causatus, plures alias ab illis obtineri, & opus esse Episcopatum multiplicationi fines præscribere in viris etiam ita præcellis, tantique Regis gratiâ conspicuis; grauiter conquesti sunt Galliarum ministri, vociferantes, coarctationem à Gallis inchoandam non esse: à qua certè querelâ minimè abstinuisset, quicumque primus idem pariter passus. Sed plausus magnimæ repulsæ * Tridenti datus querelam repressit, quippe damnatam communi Ecclesiæ iudicio, ceu rationi minimè consentaneam.

* Literæ
Maffei ad
Cerinum,
16. Aprilis
1546.

* Responso
Cerinum ad
Maffeum,
24. Aprilis
1546.

Nec Legati satis habuere, semel sua sensa Pontifici aperuisse, sed 7 habito post quintum diem vniuersali Cœtu ante sanctiorem Hebdomadam, ad expendendos abusus, quibus per futuram Sessionem consulendum erat, ad conciones ac prælectiones spectantibus, significarunt Farnesio, Animaduertere se in Patribus concordem voluntatem simul etiam agendi de obstaculis Episcopos prohibentibus, ne suis in Ecclesiis residerent: proinde satis memores adagij, Pannum septies dimetiendum, & semel concidendum, per frequentes maturosque congressus inter se disertiisse de rationibus Synodi continuandæ: sed duas tantum posse in deliberationem venire: alteram, Si post receptionem sacrarum Literarum ac Traditionum ageretur de Conciliis & Apostolicis Constitutionibus recipiendis: alteram, Si ad trutinam vocarentur peculiaria dogmata ad nouas hæreses spectantia, initio ducto ab Originalis peccati dogmate, cui Redemptionis mysterium innititur; nauataque deinde opera argumento *Iustificatiōis*, huic malo medentis, & Sacramentorum, quæ ad eam acquirendam, confirmandam ac recuperandam sunt instrumenta.

Si

8 Si prior iniretur via, perardua quædam obiici. Etenim aut proponeretur hæc receptio vniuersè stabilenda; & non modò eam futuram Patribus minùs gratam, sed minùs etiam opportunam, cum earum Constitutionum plures obsoleuissent, nec possent absque graui animorum motu restitui; plures quoque inter se repugnarent. Aut examini sigillatim subiicerentur; & id longissimi temporis opus, & infinitæ dissensionis fomitem futurum, dum amicis inter se confligendum esset iis telis, quæ ad hostes configendos parauerant. Præterquam, quod ubi aliquorum Conciliorum sanctiones abrogarentur, offendi posset in aliqua turbulentiora ingenia, quæ contentionem suscitarent de excelsiori auctoritate inter Pontificem & Concilium: quam quæstionem Pontifex prudenter iniunxerat, procul à Patribus arcendam, quò schismatis periculum euitaretur. Alteram viam, quâ ingressuri essent in dogmata, Cæsarianis fortasse non placituram: sed ea de re haud multum laborare Legatos, ubi Pontifex aliter non imperaret.

9 Hinc itaque videre licet, quantum discrepet à vero Suauis, dum hic narrat, Legatos, cum intellexissent, in memorato confesso Patres à Cæsareis impulsos iam propendere ad solas morum leges, prætermisissis dogmatibus, constituendas, datâ operâ distulisse rem publicæ deliberationis alex tantisper committere, dum eam Pontifici significarent; ipsum verò per literas illis redditas 2. Maij Legatos iussisse, quamuis ea obstarent, pergere in utroque coniunctum argumento pertractando. Quæ narratio tot erroribus quot verbis constat. Nam Legati, ut dictum est, neque quidquam in hisce literis significarunt de huiusmodi Patrum propensione à se animaduersa; neque eas ad ostendendam Cæsarianorum voluntatem scripserunt, sed ad ineundam rectè rationem emendationis, de qua responsum memoratâ die secundâ Maij accepere. Equidem anceps sum, an id in Suauis penuria notitiæ, an affluentia maleuolentiæ dicenda sit, quò ingenuum religiosumque Legatorum in Pontifice monendo studium obtegeret, nec minorem Pontificis prudentiam ac pietatem, in eorum, ut patebit, suscipiendo consilio.

Adiecerant iisdem literis, Cum in articulo de peccato Originali, & in connexo de *Iustificazione*, corruptelæ non essent, quæ illis peculiariter responderent; ubi ea dogmata discutienda susciperentur, futurum fuisse opportunum, Ecclesiæ correctionem prosequi: & dum agerentur duo iam proposita capita prælectionum & concionum, videri cum iis coniungendam de munere Antistitum tractationem, ad quod vtrique pertinent; ac pariter de residendi

K k k k 2

obli-

1546. obligatione, quippe ad eas exercendas necessaria, adeoque de ob-
cibus illam præpedientibus. Postremò iterum instabant, ut ante
diem octauum post Pascha responsum acciperent.

* Literæ
Farnesi; ad
Legatos,
17 Aprilis
1546.

* Eiusdem
Literæ,
24. Aprilis.

Pontifex * promissam à Legatis emendationis formam aude-
re præstolabatur, ut qui existimaret, nullum pretiosius charumque
vædical Principi conferri posse, quàm quod ex nobilissima posses-
sione prouenit, hoc est, ex ratione intelligentiaque subditorum.
Vnde eà formà acceptà, Legatorum fidem gratiarum actione com-
probauit. Et quoniam maturam deliberationem à Romanis Con-
sultoribus res postulabat, idcirco Paulus, quò Legatis gratifican-
tur responsi celeritate, * per velocissimum cursorem illud intra bi-
duum ad ipsos deferri curauit. Consilij Legatorum summa proba-
batur quidem Pontifici, sed eos de tribus commonebat. Primum,
cùm hanc morum ac iurisdictionis reparationem potissimum inter-
derent Antistites, eà cautione rem Præsides agerent, ut quodcum-
que periculum procul haberent, ne Patres eà constitutà dilaberent-
tur, vel seignius operam darent Fidei tractationi, in eo fortasse vo-
tis Principum obsecundantes; quandoquidem dogmatum Decreta
videbantur Ecclesiæ confirmationi adeò necessaria, ut illorum præ-
cipue gratiâ Concilium fuisset coactum. Secundum, ut dum remo-
uerentur obstacula libero iurisdictionis Episcoporum exercitio, ab
Apostolica Sede eiusque Administris iniecta, vnà pariter consule-
retur iis impedimentis, quæ à profana potestate inferebantur; quò
curatio foret integra, & pars quælibet intra fines officij contineretur.
Tertium, ut quemadmodum Pontifex consenserat, ne illius
partis emendatio, quæ propriè proximeque sui muneris erat; abs-
que Synodi sententia decerneretur; ita similiter Synodus latius ha-
beret, nihil in eo absque consensu Pontificis definire. Ita præiudi-
cium ac gratia populorum minùs potenti fauentium efficit, ut qui
maior est, boni consulat conditionum æqualitatem cum minori.

CAPVT III.

*Toletani studia ad decisiones Dogmatum impediendas: &
Varia super ea re in Cætu generali sententia.*

* Literæ Le-
gatorum ad
Farnesium,
4. Maij.

AT Cæsarianis longè diuersa erant in animo. Toletanum
præualida mandata compellebant ad retardandas pro vili
dogmatum sanctiones, * ne Germanos offenderent, præter-
tim inter Comitia. Vnde per speciem Præsides salutandi, ea de re
sermonem inseruit, & quasi consilium suggereret, exquisitissimas
ratio-

rationes adduxit, quibus peculiare suum votum, tamquam id è Republica foret, ipsis persuaderet. Sed frustra: nam à Legatis responsum, Id perinde futurum, ac Synodum ad solos Catholicos, non ad hæreticos damnandos habere, dum illorum mores per emendationes improbarentur, horum verò errores anathematum essent immunes. Toletanus, animaduerso argumenta sua sine ictu delabi, auctoritatis telum nudauit, denuntians, sibi à Cæsare iniunctum, utrem omni conatu perficiendam curaret, idque se apud Patres solerter acturum; nec par esse, offensionis causam exhibere Principi tam excelso, tamque de Religione benemerito. Hinc Præsides aptum auctoritatis contrariæ clypeum opponere; Consideraret, negotium amplius integrum non esse, cum ita post diligentem deliberationem à Concilio iam fuisset sancitum, & ipsi à Pontifice rem exequi diserte iuberentur. Ad hoc repellendum reposuit Orator, Gnaui ministri partes esse, sui Principis cum ceteris Principibus concordiam conseruare, neque confestim mandata conficere, ubi rerum perturbatio inde prænoscutur, sed Principem admonere, eiusque iterata iussa opperiri.

2 At ne id quidem spondere Legati, quò foret in potestate Pontificis, huius officij notitiam dissimulare, ubi consultius id putaret. Quin inter se alteram responsionem Oratori reddendam meditabantur; Ab articulo videlicet de peccato Originali, in futura Sessione agitando, formidata turbamenta cieri non posse; cum in eo Lutherani à Catholicis non dissiderent, ut constabat ex anteacto colloquio, ubi nulla inter illos de eo certatio fuerat, sed incepta de Iustificatione disputatio. Nihilominus per expeditum tabellarium de re Pontificem certiores fecerunt, testati eadem sensa Cæsaris à Tridentino exposita fuisse Montano. Atque tunc illud planè contigit quod superiori tempestate diuersæque causæ Suauis assignat; scilicet per aliquot dies fuisse Legatorum industriam protractum examen duplicis corruptelæ propositæ, dum tabellarius Romam rediret, qui eos mentem Pontificis edoceret, iam consilij de nouis Cæsarianorum conatibus.

3 Pontifex verò, ac destinati ad id Consiliarij* rescripserunt: Toletani postulatam à se per admirationem acceptam, quippe quòd exultationi Concilij obesset, & in hæreses antidotum impediret. Responderent proinde Legati cuilibet, Non posse à Cæsare rei consilio id postulari, sed perperam edocto, ignaroque malorum, quæ inde pullularent. Quapropter tractationem dogmatum prosequerentur, & ne in controuersiam quidem sinerent id reuocari. Huius-

* Literæ
Farnesij ad
Legatos,
13. Maij
1546.

K k k k 3 modi

1546. modi iussio propensos ad eam exequendam Præsides nacti est; qui Romam scripserant, Vbi responsio cunctaretur, & oportere interim nouum argumentum proponere, articulum de peccato Originali se fidenter proposituros: sibi persuadere non posse, Cælianos contra omne ius falsæ operam impensuros, ut res irrita caderet: sed vtut contigisset, se potius Synodo dissoluendæ consentire; atque idcirco facultatem sibi deprecari ad eam suspendendam. Porro in eo consilio firmiores persistere, quod inaudierant Toletanæ dissertationem de his rebus habitam cum Cauensi Episcopo: nam ex vna parte homini fidebat, utpote suæ familiæ, ac Diocesis causâ Cæsaris potestati subiecto, ex altera, felicitis euentus spem in eo locuerat, ob Legatorum pariter in illo fidentiam, ceu in Pontificio administro. Toletanus itaque Cauensi significarat; Cum vniuersa Germania simul conspiraret, à qua nec Bauariæ Dux dissentiret, opus esse Cæsari rebus suis prospicere in ius Comitum, nisi permitteret Domum Austriacam pessum iri: rem per arma minime processuram; hinc displicituram Carolo dogmatum quæstionem, ac discordiæ exulcerarentur: quod si Patres illam aggredi vellent, nullam Cæsari Concilij curam futuram; id enim argumento esset, alios non confidere. Addebat Toletanus, Optari nihilominus Facultatis Cardinalis in Germaniam accessum: qui si Cæsari fecisset laus, parem vicissim ab eo gratificationem accepturus erat, vnde Concilij res arbitrio Pontificis reponerentur.

Hæc omnia, vt reipsa patuit, ex arte prætendebantur, vt Pontifex ad suppeditanda præualida auxilia traheretur metu concordie inter Catholicos ac Lutheranos, sibi perniciosæ; sed tunc satis fuit, ad præmonstrandum, Cæsareos obiecturos obstacula, ne Synodus ad doctrinæ definitiones progrediretur; atque huiusce rei gratia, quod nimirum Patres in solis disciplinæ legibus statuendis distingerentur, eorumdem Patrum postulata in Sedem Apostolicam promoueros. Quare animati Præsides responsio Pontificis, quo iubebantur constanter agere, ab eaque ratione quam excogitarant abstinere, quod videlicet de peccato Originali controuersia cum hæreticis non esset, cum ea ratio nec re videretur solida, & ne speculandum præter illum articulum valeret, negotium aggredi statuerunt. Et quamquam, aiebant illi, parum timerent, ne Præsules à suscepto iam consilio resilirent; tamen quocumque modo res caderet, iteratis literis suspendendæ Synodi facultatem petiere. Insuper Maffeo ita Ceruinus perscripsit: Si Pontifex citra Principum offensionem posset seu Concilio vsque ad commodiora tempora suspen-

* 19. Maij
1546.

perfedere, seu in interiorem Italiam ipsum transferre, id optimum factu futurum; præsertim cum Aquisgranensis Archiepiscopus affirmaret, expectari à Galliarum Rege, ut Synodus in liberiore tutioremque sedem deportaretur: bello gerendo videri sibi anni tempus nimis adultum, & rerum conditiones parum idoneas; tamen per eam cautionem agendum, ne omitti belli culpa Pontifici tribueretur, quasi postea idcirco ea illi essent incommoda toleranda, quæ Protestantibus ob concordiam Cæsar indulgisset.

Fuerat insumpta opera in peculiaribus communibusque congressibus ad conficienda aduersus corruptelas Decretæ, pœnasque in Episcopos absentes à sua Sede statuendas: quod ab illis expetebatur enixe, quia per honestum nomen ipsorum negligentia corrigenda, agebatur ut iis incommotis prospiceretur, quæ ipsis erant impedimento. Et Toletanus ægrè ferens petitionis suæ repulsam à Legatis reportatam, ab eisdem per Cauensem Antistitem * efflagitabat, ut sibi temporis moram benignius indulgerent ad Cæsaris usque responsum, ad quem rem peractam scripserat; illud verò paucos intra dies sibi reddendum affirmabat. At ne in hoc quidem fidem suam obstrinxere Legati, seu veriti, ne ea cunctatio per alias ex aliis causas protraheretur, ut assolet, adeoque semper pateret aditus nouæ querelæ, quasi bidui spatium Oratori negatum fuisset; seu quod percuperent rem perficere, nondum auctoritate Cæsaris tam aperte aduersante, quæ eò difficilius redderet Cœtui quod agendum erat, eoque iustius Cæsarem impelleret ad suam offensionem conquirendam.

At planè res ita accidit. Etenim Toletanus Legatis aperuit, sibi allatos à Granuellano per certum hominem nuntios, * quibus monebatur de acceptis ipsius à Cæsare literis; nihil tamen ad eas rescriptum, sed promissam intra triduum aut quatrimum responsum. Legati verò, sublatâ omni expectationis morâ, generalem conuentum indixere, ut ad dogmatis trutinam progredierentur; vnum tamen diem cunctati sunt, quò posset Mendoza pariter interesse, iam Patavio regressus, tamen nōdum febri quartanâ liber, quæ die conuentui antea præstituto illum ex consueta periodo inuolutura erat. Sed reipsâ neque Mendoza neque Toletanus adfuere, ne sua ora, quibus ora Cæsaris referebant, exponerent formidato dedecori deiectionis litigatoris. Nec ex vano metus: quamquam enim Toletanus * nihil operæ prætermisisset, acciuissetque suam domum decem Præsules urbium Cæsari subiectarum; tamen hebetiora euaserunt officia; cum exploratum esset, de postrema Cæsaris voluntate haud constare.

Qua-

* Literæ Legatorum ad Farnesium, 22. Maij 1546.

* Literæ Ceruini ad Farnesium, 22. Maij 1546.

* Literæ Legatorum ad Farnesium, 28. Maij 1546.

1546.
a Ex Actis
Massarelli.

Quare coacto cœtu generali die 28. Maij, a Montanus, haud ignarus quibus studiis definitiones de rebus Fidei dissuaderentur, sermonem eiusmodi exorsus est, quo posset malè affectos retinere, ne se aduersarios illi profiterentur; quod facilius animaduertebatur fore, quàm si iam oppositionem iidem professi, ab ea postea essent reuocandi. Sic itaque ille disertuit: Nemini fas esse carpere Concilium, quodd id operis sedulò susciperet: quisquis enim negligit in hæresim obuiam ire, in noxam ac pœnam incidit hæresi fauentium. Statimque articulum de peccato Originario proposuit, de quo aliquid generaliter dictum fuerat in superiore communi conuentu, b fusiùsque postea c in priuatis cœtibus disputatum.

b 21. Maij.
c 24. & 25.
Maij.

Ad hæc Giennensis dixit, Paratum se adesse ad disserendum de argumento præcipuo paulò antè proposito, quod erat, de pœna nimirum Episcopis minimè residentibus infligenda, quodque reliquum omnibus ponderosius videbatur. Ceterum, ubi dogmata morumque leges copulanda essent, & de peccato Originali doctrina stabilienda, videri sibi ducendum initium à decisione celebris controueritiæ de Virginis Conceptu. Hac ratione voto Cæsaris consulebat: inuita se quidem à Patribus quæstione de articulo inter duas Catholicorum Scholas, easque doctrinâ pollentes, strenuè agitato, qui in præteritum diuturnumque certamen abiturus erat, ab intorquendis in Lutheranos anathematis distinerentur. Huic se Bertanus opposuit, cuius religiosus Ordo sententiam communi studio minùs acceptam tuetur; compositæque subiecit: Vtriusque quæstionis huiusce sententiæ viros doctissimos sanctissimosque patrocinari: Ecclesiam eousque professam, rei veritatem nondum sibi innotuisse: neque locum neque tempus postulare, uti curam diesque consumerent in eo quod Fidei commodo haud conducebat: satius esse, silentio controuersiam obuolui, quò parum vtilis, exemploque delictum minùs accommodatas altercationes sedarentur. Et cum Bertano Hispanorum plerique consensere.

Aliam alij viam inierunt, ne dogmata discuterentur. Fuit quædam in fructuosam reiecit propositi à Legato articuli quæstionem, in quo meram esse de nomine controuersiam cum Lutheranis affirmavit; propterea quòd illi post Baptismum dicerent manere quædam culpam Originariam, sed non imputari; cum Catholici contra negarent eam permanere: sed hoc uti minùs fundatum, penitus minùs probatum. Putabant alij, par non esse, ut Patrum animi nondum propriis absterfis fordibus, cælestis doctrinæ mysteria pertærent. Sed his Montanus occurrit; Si Patres Concilij, quibus argumeta

gumenta tam sacrosancta tractanda erant, vellent seipsos reformare, confestim id perfici posse, nemo quippe vetabatur cilicium lumbis ad mouere, capitiq[ue] cinerem inspergere: quod si in animo haberent vniuersum Antistitum ordinem emendare, opus esse præstolari alios, quorum ingens numerus iter meditabatur, ac multorum etiam Principum Delegatos, quò leges communi consensione sancirent, adeoque communem pariter obseruationem consequerentur. Per hæc refellebatur pariter oppositum aliorum consilium, requirerentium maiorem Patrum frequentiam, non ad auctoritatis, sed ad dignitatis incrementum: contra enim disputabatur; Cùm indecorum esset Concilio tunc segniter otiari, magis oportere multorum accessionem opperiri ad leges statuendas, quarum obseruantia in varia Principum ac Nationum obstacula posset offendere, quàm ad speculatiuas Fidei doctrinas, de quibus constabat iam communi iudicio ex censuris omnium Academicarum, ex literis omnium scriptorum, ex Edictis omnium Principum.

10 Stabienſis & Senogallienſis apertè protulere Cæsaris repugnantiam. Prior dixit: Si definitiones doctrinæ Patres aggredierentur inuito Cæsare, id & detrimento causæ futurum, quæ in obices adeò firmos incurreret, & aduersaturum suscepto consilio, quo statutum fuerat, habendam Cæsaris rationem. Considerauit alter: Si dogmata decernerentur, dum Cæsar in Comitibus Religionis dissidia componere adnitebatur, ea quæ ad hoc ipsum sibi conducerent, fortassis obturbatum iri.

Sed oppositam sententiam primo loco eloquenter propugnauit Auenſis Archiepiſcopus, nec minùs etiam Bertanus, ac Seripandus, quos plerique secuti; & ipſe Feſulanus, conſuetus obluſtari Legatis, & paulò antè ipſorum voce caſtigatus, quod opportuniore loco referemus, huic ſententiæ adhæſit: tametſi ob clientelam in Cæsarem Cosmi Medicei, ſuæ patriæ imperitantis, orationem ſuam temperauit quâdam obſequij admixtione erga Cæsaris voluntatem, per hæc verba: Perſuaderi ſibi ita Carolum in hæc ſenſa deueniſſe, vt, ſi aliter edoceret, aliter pariter eſſet iudicaturus. Vnde à Legatis apud * Pontificem laudatus.

11 In hac rerum ſerie deprehenditur, cuiusmodi hiſtoricus ſit Suiſius, dum fingit, Pacecum cohortatum fuiſſe Patres, ne doctrinæ ſanctiones aggredierentur, niſi poſt acceptum Pontificij in Germania Nuntij iudicium: Legatos verò de conſulendo Nuntio conſenſiſſe, aientes tamen, poſſe interea cum temporis lucro rerum capita Theologorum operâ expendi. Cuius narrationis quælibet pars è re-

* In Literis
28. Maij.

Pars I,

LIII

gione

1546. gione opponitur veritati; cum Pacecus numquam Patribus facile rit dogmatum retardationem, nisi obliquis, ut ostendimus, modum eamque semper Legati reiecerint apud Tolertanum non minus libere quam aperte, prout Suavi legere licuisset luculentis characteribus exaratum in literarum volumine à se lustrato: quapropter haud sanè hîc mihi licet inurere homini notam decepti, sed deceptoris.

Decretum itaque fuit, post nec feruidam nec multorum altercationem, ut argumentum peccati Originarij ageretur: relataque sunt capita super eo iam à Theologis expensa in ipsorum congregationibus; quas, ut alibi narrauimus, multò ante institutas, in hoc tempus Suavis turpiter hallucinatus refert. Ea res è sententia Præsidum peracta, non mediocri ipsos affecit gaudio, non solum obvictoriæ fructum, sed multò magis ob suarum virium experimentum ad alia consequenda: cum ingens potentiæ momentum sit, se recipi potentem agnoscere.

CAPUT IV.

De Concionibus ac Prælectionibus reformandis disputationes altercationesque; præsertim de Regularium Privilegiis. Audacior Fesulanæ Oratio: quidque ex ea contigerit.

Dictum est, fuisse peculiariter agitatum in superioribus cælibus duplex argumentum de purgandis corruptelis ad sacrum Literarum usum spectantibus, quod nondum habet Sessionis tempore satis digestum fuerat, hoc est, de Concionibus ac Prælectionibus: sed in scopulum haud insolitum res impexit, unde frequenter vsu venit, ut cupientes clamantesque morum correctionem singuli, quorum est illam statuere, ubi postea simul conuenire, numquam inducant animum ad eam perficiendam: cum enim singuli emendationem generatim velint, in ea conclamanda cuncti conueniunt; at ubi ad ipsam re conficiendam acceditur, quæ necesse est in vna certa specie sit, certisque restricta rationibus, inter se cuncti dissentiant, postulantibus singulis eam emendationis speciem, eosque modos, qui vel priuatis cuiusque commodis, vel peculiaribus animi sensus maximè quadrent: vno verbo, hæc vox, *reformare*, ab vnoquoque intelligitur, commune regimen ad suæ mentis ideam peculiarem conformare.

Idemicuit in cætu habito 15. Aprilis, ubi sententiæ tam inter

se varia, tam oppositæ prolata, vt haud modicam in iis minutatim perlegendis molestiam passus, nolim eâdem in ipsis recitandis meos lectores afficere. Quicumque verò affectus velamine mentis aciem non obtexerat, satis intelligebat, Præsides adesse Concilio, ceu corpori mixto adest forma, quæ oppositarum qualitatuum impetu re-
tuso, elementorum per se discordantium fœdus tuetur, atque ipsa inducit, vt in vnam eandemque simul actionem conspirent. Hinc est, nullam coalescere hominum multitudinem aut probam aut improbam, quæ sibi aliquem, quacumque tandem ratione, non præficiat Principem. Satis mihi fuerit, memoratu digniora in eo cœtu dicta percurrere.

2. Paceus significauit, videri sibi, Patres, quibus ea cura deman-
data, accuratius in recensendis abusibus se gessisse, quàm feliciter in remediis excogitandis: quæ proponebantur, fuisse iam à Latera-
nensi Concilio sub Innocentio Tertio adhibita, sed improspere fru-
ctu. Multos censere, quò Ecclesiastici sacris doctrinis imbueren-
tur, certum statuendum prouentum, quem *Theologalem præbendam*
appellânt, huiusce rei procuratione Episcopis iniectâ; at penè in-
superabilem existimari Decreti executionem, vbi ea executori dele-
gato sit obfutura; & tamen huiusmodi prouentus fundari non pos-
se absque aliquo eorumdem Antistitum dispendio: opportunum
præ cunctis esse, rogare Pontificem, vt in qualibet Diœcesi desti-
naret huic ministerio Sacerdotium primò vacaturum, quodcum-
que illud esset. Innumeras pariter fidelium offensiones oriri ex
Quæstorum concionibus, præsertim ob *præuilegia Cruciatæ*, vt vocant
in Hispania; proinde lege cauendum, ne quis eo munere fungere-
tur, nisi habito examine ab Episcopo ad id comprobatus. Quam
sententiam Antonius à Cruce Canariensis Antistes, aliique com-
muniter collaudarunt.

3. Inter hæc sedata colloquia Fesulanus insurgens scriptum à se
commentarium legit, ardore vehementiori feruentem; sed qui
tepidus postea visus est præ altero eiusdem auctoris, mox à nobis
commemorando. Ibi professus initio, vt perturbatorum mos est,
à Religione se adigi ad ea expromenda, Episcopos confidenter hor-
tatus est, vt sui muneris essent memores; quod si præstitissent, fore
vtique, vt mercenariis ad id non indigerent. Acerbè se angere, quòd
liberum esset Regularibus, neque missis neque vocatis, suis in Cœ-
nobiis per Episcoporum Diœceses concionari. *Quod*, exclamauit,
quidnam est aliud, ô Patres, nisi permittere, vt lupi non per ostium, sed
aliunde ingressi ouile perturbent? Dein eosdem per Deum ac Superos
LIII 2 obse-

1546.

obsecrare non destitit ne id paterentur: si abnuerent, se pro sua virili parte causam sustentaturum, prouocantem ad caeleste Tribunal, apud quod contestabatur se insontem in eo esse, & super illius populorum crimen ac sanguinem abiturum.

Antequam ad Religiosorum Ordinum Præsides ius dicendi perueniret, non defuere, qui magis amore præteriti cuculli perterriti, quam præsentis tiaræ, in eorum patrocinium linguam impendere. Ex his Thomas Caselius Dominicanus, Britinoriensis Antistes, *omnes*, inquit, *reminscamur oportet, Romanum Pontificem vniuersi Christiani gregis Episcopum esse, & vnumquemque nostrum in partem sollicitudinis solum vocari, prout sacri Canones loquuntur. Perinde non minus curam per ostium legitimum ouilis, quicumque in Diocesim aliquam à Pontifice mittitur, quam qui ab eiusdem Diocesis Episcopo peculiari mittatur. Ne conquerantur Antistites id quod ipsorum vitio contigit, non iniuria Regularium usurpatione. Illi, si docendi, si concionandi munus expleuissent, ut in solitaria sua quiete se planè continuissent diuinis occupati laudibus, intentius placando sibi aliisque, Deo per voluntaria corporis animique supplicia. Nostra socordia, ne dicam ignorantia, ab Apostolica Sede privilegia Regularibus impetrant: ipsi totum nostri ministerij pondus sustinent; nos prouentibus, nos illius honoribus fruimur, & tamen conquerimur? Hæc Caselij dictis, quæ penè ex Actis exscripsimus, Senatus communiter assensus est.*

Ad hæc Præsidium primus adiecit, habità de iis quæ Paceus perpenderit ratione: Tametsi in cunctis sanctionibus pars omnium difficillima esset executio, eiusque potissimum difficultatem in illa quæ tunc agebantur, satis intelligeret; tamen sperare se, vel per Antistitem in suis Ecclesiis præsentiam, vel per aliam rationem id effectum iri: interea satius esse, ei tunc negotio operam dari, quod præ manibus versabatur. Deinde ad Fesulanum conuersus hæc addidit: *Qui Diuinum ad iudicium prouocant ob gregem sibi concreditum, cum ab exteris abripitur, cur animo non reputant, à Regularibus illorum partes expleri ab ipsis neglectas? Si verò Pontifex familias adeo de Ecclesiis bene meritas privilegij exueret, ille continuo concionandi laborem deferret cum ingenti fidelium detrimento. Postremo dixit, uti delecti Patres studerent Decreta conficere ex maioris partis sententia.*

Expensis itaque de integro rebus in priuatis congressibus, compositisque plurimorum animis ad media moderataque consilia inuenienda, generalis alius cœtus decimo Maij coactus, quò illi articulo statuendo daretur initium. Ibi lecta sunt à Bituntino Decreta in priuato cœtu digesta coram primo Legato, cui ille à secretis erat.

Tum

Tum à Massarello relatum est id quod conuenerat in aliis duobus coram Ceruino, qui titulo *S. Crucis Cardinalis* vocitabatur, & coram Polo, quem à patria *Angliae Cardinalem* appellabant. De huiusmodi vsitatis appellationibus identidem mentionem habebo, utpote non parum opportunis ad temporum monumenta ac res gestas cognoscenda.

7 Decreti forma eo die proposita hæc continebat: Haud licere Regularibus habere conciones in aliis templis quàm sui Ordinis, absq; concessione non modò suorum Præsidentum, sed etiam Episcoporum; neque in sui Ordinis templis absque facultate, scripto ab illius familiae Præsidente singulis annis accepta, & ante inchoatas conciones ab Episcopo recognoscenda. Quod si cum offensione populi concionarentur, possent ab Episcopo in quocumque suæ Diocesis templo concionibus interdici, nullo priuilegij robore obsistente. Si denique hæreticam doctrinam proferrent, penes solum Episcopum esset eos plectere. Agitabatur postea de inducenda sacrae Scripturae prælectione in cunctas Academies, in Religiosorum cœtus, & etiam in Monachorum familias.

8 In eo generali Conuentu supra modum tumultuati sunt Patres ex duplici causa. Primò, quòd Madruccius retulit, accessisse ad se Dominicanum illum, qui à Rege Lusitaniæ eò missus fuerat, atque à se quæsiisse, an putaret eam Synodum ad frugem, an totam ad speciem continuandam: datoque à Cardinali responso, Nullum à se conspici huiusce dubitationis argumentum, illum adiecisse, Magno sibi ad eam argumento esse, quòd sui Regis literis per tot menses nondum vlla responsio redderetur, tametsi precibus iteratis id à Legatis efflagitasset; quòd Principem illum retracturum erat, ne ad Concilium sui Regni Antistites Oratoresque legaret. Quapropter Madruccius Patres hortabatur, uti moras abrumperent, ac responsa maturarent.

9 Primo Legato sua per ea negligentia peti visà est; eoque acerbior euasit aculeus, quòd pridie vespere obuiam habuerat Tridentinum, dum vterque domo egrederetur, mixtisque inter se variis de rebus familiariter sermonibus, nihil de Lusitani querelis ab eo sibi significatum acceperat, perinde ac sibi videbatur, ex amicitia lege potius tunc insinuandis, quàm postredie ad Concilium referendis. Is itaque aliquanto commotior dixit, Responsa in promptu futura, quòd non semel ipse Dominicano significauerat, ubi tabellarius, qui eas ferret, præstò esset: si verò id homini haud satis erat, licuisse quidem ad se regredi, qui ei aliunde satisfecisset. Postremis hisce verbis

* Literæ Romanæ Tridentino missæ 11. Maij, apud Ludouicos.

1546. se vicissim perstrictum sensit Madruccius, perinde quasi indicaret, alienum sibi munus arrogasse in ea re ad Senatum referenda. Tum verò disputatio est excitata, quodnam esset in ea re Præsidium atque officium, affirmante Tridentino, nequaquam à se assumptam auctoritatem quæstionis alicuius proponendæ, quò suffragari rogarentur, cum id Legatorum esset; sed egisse se, quod Patrum cuilibet licere censuerat, exposito conuentui negotio, ut ille deliberaret quid Concilio potissimum expediret. Idem confirmant Henricus Loffredus, Caputaquensis Episcopus, vir eiusmodi ingenij, quod ipsi liberum, alij turbidum appellabant. Hic Præsidem et percontatus: *Quid mihi agendum, ubi aliquid in mentem venerit, quod in rem videatur Concilio proponere?* Legatis id significandum, respondit alter: quod si ab illis repudietur, idque rationi sibi absconum videatur, licebit tibi primo congressui referre. Inter hæc Asturiensis quoque obstrepuit, quòd literæ iam à Concilio destinatæ retardarentur. Responsum ad hoc, ipsum decipi, siquidem literæ destinatæ non responsa, sed inuitationes continebant; detentas verò fuisse, ob difficultates iam Patribus cognitæ de Principum inter se prærogatiuis. Responsa ad Lusitaniam Regem parata quidem esse; sed nòdum Concilio probata, quòd nondum ea mittendi opportunitas adfuisse.

Quò verò Patres ab ea inuiti contentione Montanus abducentes, sententiam Pacem rogauit de Decretis in Synodo recitatis, & ex arbitratu priuatorum cœtum digestis. Respondit is, Summam emendationis sibi videri sitam in Episcoporum suis in Dicecessibus residentia, docendi & concionandi gratiâ: illud esse onus ipsis impositum: indulgentius ab aliquo pronuntiatum, eos ad concionandum iure Diuino minimè adstringi; aliter Apostolum loqui, tum ubi ait, *Neceſſitas mihi incumbit; vā enim mihi est, si non euangelizauerim*, tum etiam alibi, ubi proficitur, *Apostolos missos ut Doctores & Pastores*, non quidem munus generatim concionandi, sed temporis præscriptionem ab humanis legibus pendere. Itaque de stabili in Dicecesi Antistitum mora veteres Canones instaurandos, eamque denuntiata prouentuum iacturâ, aliisque opportunis remediis firmandam; & ubi tandem contumacia diuturnior foret, illos vel Episcopatum abdicandos. Se cum primùm Pampelonenses Infulas accepisset, audiuisse, illic ab octoginta iam annis illius vrbis Antistitem nunquam aspectum, quòd semper vnus ex Purpuratis eam Sedem habuisset. Quod ad docendum concionandumque spectabat, rogandum esse Pontificem, uti viris doctis Tiaras imponeret, qui ut idonei, perinde quoque ad hæc munia sunt procliuēs. Probari sibi, pro-

ut proposita Decreti tenor habebat, in cœnobiis, ubi commodè posset, sacrarum Literarum prælectionem instituendam; Regulares verò, ut pariter Decretum sanciebat, si quid hæreticum concionibus immiscerent, ab Episcopis puniendos, quantumvis nescio quod Privilegium, à Franciscanis, ut audierat, dictitatum obstarat.

11 Tunc primus Legatorum ait, Hærerere se, & quid in tanta opinionum varietate statuendum nescire, nisi de integro suffragia paucis expressa proferrentur; Decreta verò, pro eo ac plerique sentirent conformata, vniuerso cœtui exponerentur, ipsius iudicio corrigenda & reconcinnanda. At contra Pacecus admonuit, eâ ratione duo commoda præpediri: alterum, Ne vnâ cum opinionibus rationes pariter cognoscerentur, quod perinde erat, ac animata corpora intueri, non emuncta cadauera: alterum, quod pendebat ab altero; Si Patres suam quisque per se sententiam plenè declararent, interdum fieri posse, ut aliorum alij auditâ sententiâ discederent à sua, quod neutiquam euenisset, ubi nuda singulorum placita colligerentur ac referrentur. Verùm Montanus illi considerandum proposuit: Absque dubio quidquid breuitati daretur, aliquam in deliberando utilitatem ablaturum, tempus siquidem prudentium consiliorum parentem esse, & posteriorem diem veluti prioris magistram accedere: sed potissimum inter reliqua commoda celeritatem existimari, in cuius gratiam cum lucro deperdita ea emolumenta putanda, quæ consilium diuturnius secum asferrent: nimium sane Patres conqueri de Præsidum lentitudine, in argumentis earum rerum expediendis, de quibus agendum esset: nec ea tam parcè perpendi tot in congressibus & publicis & priuatis, ut singuli suas quisque rationes non exponerent, & alienas non audirent. Præ se tulit igitur, velle se progredi ad ea quæ in postero conuentu agenda erant. Sed denuò Pacecus opposuit, dilationi quippe intentus, ne dogmata, ut ostensum est, proponerentur; Esse quosdam ex Patribus, qui nondum sua sensa deprompserant, ceu Cauensem, Bituntinum, aliosque fortasse proloqui cupientes. Quare vtrique, & cuiuscumque volenti potestas loquendi facta. Sed hi ambo nihil sibi adiiciendum suppetere responderunt, ut qui cœtibus priuatis interfuissent, ibique abundè sententiam dixerint.

12 At verò Fesulanus esse sibi quod proponeret indicauit, cœpitque prolixam acerbamque orationem recitare. Tunc Pacecus animaduertens, se tumultus auctorem videri, cupiensque vel conuentum molestiâ, vel seipsum eâ notâ liberare, petiit à Legatis, ut ab Episcopo quærerent, An de eodem dicturus esset argumento, de quo

in

1546.

in præterito confesso disputarat. Negavit ille, & orationem profectus, exposulavit, quod per eam tarditatem, adeoque tenuem auctoritatem res in Concilio agerentur: eò Præsules convenisse magni sumptibus, & gravibus incommodis, & tamen ipsorum sententia ne libertatem quidem obtinere, sed violenter priuatos inter ceteros velut inter custodias coartari: expergiscerentur tandem Antistites, spectarent, quàm iniquè secum ageretur, quàm studiòse darentur opera ad minuendam sibi & auctoritatem iniunctis legibus, & rem familiarem impositis sumptibus: per noua semper privilegia subditos attolli, per nouas decimas Episcopos deprimi: quid tandem ipsis reliquum fieri, nisi inane nomen Episcopi? quinam tolerandum, haberi conciones à Cœnobitis in ipsorum Diocœsibus, non petita ab Episcopis facultate, nullâ habitâ honoris declaratione secularum dignitati, sed eâ ratione, quam propositum Decretum præscribebat, ut nihil amplius iuris relinqueretur Episcopis, præterquam ut chirographum signumque religiosorum Præsidium agnoscerent? Confectum esse Decretum plurimis vocibus consultò ambiguit, nihil sub ea implicatione tandem reperiri, quod Antistitem iurisdictionem restauraret: ubi illud à Patribus comprobaretur, perinde fore, ac illos assentiri, ut ipsi deprimerentur, & Regulares audaciores euaderent ad confidentiùs spargendum, ut solebant, venenum inter ipsorum ouilia. Conuocatos à Pontifice Patres ad expurgandam Ecclesiam corruptelis, & tamen in hoc Decreto corruptelarum omnium sentinam contineri: à delectis censoribus fuisse inter gratias corruptelas connumeratum, quod verbum Dei à veris & ordinariis administris, hoc est Episcopis & Curionibus, per conciones & documenta neutiquam exponeretur; huiusmodi tamen abesse non aboleri, sed confirmari à proposito Decreto. Nolle se diutius immorari in enarrandis scandalis, quæ istorum operâ populorum animi frequenter passi fuissent: hoc vnum satis; ab ipsis cunctis Episcoporum munera occupata; solos è suggestis Euangelium explicare; solos è sacræ Confessionis tribunalibus animos fidelium regere, fuisseque omnia peruertere. Igitur hortari se collegas Episcopos, ut in Iesu Christi nomine, cuius vices in terris gerebant, seipsos in pristinam auctoritatem restituerent; ingentem illam rerum perturbationem amolirentur, quæ vnitatem Ecclesiæ commixtus fasque humanum atque diuinum in partes discindebat. Dein ad Legatos conuersus, duos priores admonuit, ipsos quoque meros Episcopos quondam fuisse, & tunc pariter Episcopos esse; proinde eorundem decere sacrosancti Ordinis dignitatem non imminuere, sed augere.

Hæc

¹³ Hæc Fesulani concio à Massarello in suis peculiaribus Actis descripta, & à nobis hîc ferè ad verbum expressa, patefacit, quàm fideliter Suauis affirmet, Fesulanum in id solum sermonem habuisse, vt Patribus suaderet, par esse, sententias extensas, non coarctatas audiri (quod à Paceo veriùs propugnatum est) atque vt maiorem libertatem in Concilio postularet; & idcirco à Legatis eum verbis increpitum, ac pœnarum minis castigatum. Nec à vero minus aberrat, vbi narrat, Clodiensem valetudinis gratiã abitum simulasse, sed reuera propter altercationem cum Polo in Traditionum articulo, recessisse. Etenim Clodienfis haud obtentã valetudine, sed perinde ac multi, facultatem petiit diuertendi ad suam propinquam Ecclesiam per eos sacratiores dies. Neque verò ipse de Traditionibus cum Polo decertauit: sed quòd imprudens de illis verba fecisset, acriter non à solis Legatis modò, verum etiam ab vniuerso Concilio fuit obiurgatus, sicuti memorauimus. Equidem animaduerto, hæc errata ex eo manare, quòd Suauis non nisi commemoratum volumen literarum Montani legerit, vbi hæc res gestæ perstriam. Romam nuntiantur. Is igitur quã dictis ambiguis hallucinatus, quã non dicta per consuetam sibi confidentiam suffarciens, commentationes veriùs conficit, quàm narrationes: saltem vbi narrat scripsisse Legatos, abstinere se ab animaduersione in Fesulanum, ne quam amarulentam disputationem excitarent. Declarasset ille, quanam fuisset hæc ab illis excitanda disputatio, quemadmodum explicat eorundem epistola, & nos pariter explicabimus, quòd suspicionem omnem arceamus, quasi fuisset de Pontificis potestate in Synodo dubitatum. Eam disputationem aiebant Legati ex eo exoriri posse, quòd à Pontifice nulla ipsis iurisdictio tradita fuerat, nisi cum Concilio communis, proinde videri, per seipsum nihil posse. Atque vt hac in re cum Legatorum, tum Pontificis moderatio palàm fiat, libet hîc rescripta ad eos Pauli sensa referre.

De Fesulani petulantia, vestra sententia Pontifici comprobatur, in præsentia satius esse ad alia remedia non progredi, sed hominem verbis tantummodo castigandum, tum ob allatas à nobis rationes, tum ne loquendi libertas adimi Patribus censeatur. Ita expedit quandoque Principi veram irreuerentiam impunitam perferre, ne falsam iniuriæ speciem aliis inferat.

* Literæ Legatorum ad Farnesium, 15. Aprilis 1546.

* Literæ Legatorum ad Farnesium, 11. & 15. Maij.

* Literæ Farnesij ad Legatos, 24. Maij.

¹⁴ Nos verò narrationis seriem repetamus. Montanus, qui per summam impatientiam Martellum audierat, hominis acrius perstringendi cupidus, illum percontatur, Num firmiter persistat in prouocando ad Dei Tribunal, vt in superiori cœtu prouocauerat.

Pars I.

M m m m

Ad

1546. Ad hæc probè Fesulanus respondit; cùm à Legatis fuisset priuatiu admonitus, perinde quasi huiusmodi prouocatio, vbi pertinax foret, hæresim saperet; Se plurimas ipsi gratias profiteri, simulque declarare, se in eam sententiam haud locutum; & vtrumque id esset, secundum eam significationem sua se dicta reuocare, cùm vtrique habuisset in animo, eorum more loqui, qui coram Deo conscientiam suam exonerant ob res ab aliis gestas sibi non probatas. Eum rursus interrogauit Montanus; An existimaret, id quod etiam pronuntiaret, Episcopos Christi vicem in terris gerere. *Ira planè, respondit, existimo, donec mihi oppositum non ostendatur.* Hic verò Archiepiscopus Armacanus ad huiusce dicti defensionem adiecit, Pol. se Episcopos Christi Vicarios in absoluendi munere, aliisque functionibus nuncupari; non tamen Vicarios generales, qualis est solus Romanus Pontifex: illos enim in partem sollicitudinis aduocari. Plurima hinc & illinc dicta, quædam etiam Pacecum perstrinxere, à quo suspicabantur, Fesulanum de compacto ad ea concitatum.

At Polus graui temperatæque dicendi ratione intercessit, affir. mans, multa quidem à Fesulano de munere Episcoporum probè adducta; sed per seditiosam potiùs concitationem, quàm per sedatam orationem, & more hominis, qui acerbius in alium inuehatur, quàm liberè sententiam dicat. Complura eius effata sibi mutuò aduersari; modò illum ad eleuandam Concilij auctoritatem tendere, ab eo tamquam ab iniusto ad Dei Tribunal prouocando; simulque improbando, insigniri Decreta nomine Legatorum, à quibus Concilium potestatis suæ neruos excipiebat: modò eidem extollendo studere, contendendo antiqua Episcoporum iura illius potestate recuperare. Per eam pariter occasionem, dum in Regulares inuehebatur, vt Episcopis auctoritas pristina redderetur, quo pacto eidem ipsi non occurrere, eadem operâ se conniti vt Episcopis pariter administros subtraheret? Vtinam fuisset Deo collibitum, vt Episcopi suo munere per seipsos defungi possent! longè siquidem felicius florere Ecclesia. Desisteret prouide ab huiusmodi declarationibus, non nili ad inflammandas discordias, seditionesque suscitandas opportunis. Hinc palàm fit, quàm veraciter Suauis autumet, Fesulanum eo die à Legatis per affectatam modestiam increpitum.

At hic exclamans Polo respondit: Tacere eum non posse, qui se spoliari agnosceret. At Montanus, quò verba præcideret, dixit, per infirmam secundi Legati valetudinem, qui per eos dies icterici laborabat, haud licere conuentum diutius protrahi. Vnde non defuit,

fuit, qui arguaretur, diffusum in Ceruino fel cohibuisse aliud fel, quod à Martello effundebatur. 1546.

17 Generalis iterum congressus 18. Maij habitus, in quo Montanus conquestus est in primis, negligi quæ fuerant præscripta, & sibi quemque auctoritatem proponendi æquè arrogare, ac si pari cum Legatis esset auctoritate: quod nec ipsos perpeti velle, nec vbi vellet, posse absque Pontificis indignitate, cuius personam referebant. Aberat à confesso eo die Madruccius, accitu Cæsaris iam in Germaniam profectus, quem alioqui suspicari poterant iis querimoniis peti. Sed ingens exorta contentio inter Montanum & Pacecum, quamquam ea postea de verbis potius quam de re lis euaserit, quandoquidem nec nisi Legatis tribueret Pacecus potestatem proponendi, simulque rogandi & colligendi suffragia; nec Montanus licere cuiicumque denegaret, dum suam sententiam expromebat, in medium proferre quid animo occurreret. Quin accidit, ut cum Asturiensis vellet Paceco suffragari, res in vtriusque discordiam indignationemque deuenerit.

18 Quod quidem hoc pacto contigit. Affirmabat Asturiensis ex iuris peritorum doctrina, præsertim Bartoli ac Baldi, cuique ex communitate licere quidquid ipse Reipublicæ conducibile arbitraretur, palam proponere: secus enim nullum dari locum exponendi quod ipsis Legatis aduersari videretur. Contrà verò sententiam oppositam Montanus tuebatur, causatus veterum Senatus consulta sancita fuisse, solis eam Consulibus Senatui proponentibus; sicut & plebis, ita proponentibus populo solis Tribunis; adeoque hinc patere, decreta semper confici eo qui præest proponente. Obiectam verò rationem refellebat ille, quod neque aduersus Legatos, neque aduersus quempiam ex Purpuratis Patribus liceret quidquam Episcopis in Concilium referre: optimum esse discrimen, quod Pacecus attulerat in rebus proponendis, vel per occasionem suæ dicendæ sententiæ, vel ex auctoritate sententiæ Patrum exquirendæ. Cuius quidem discrimini rationi haud acquiescente Asturiensi, Pacecus & sui elatione gradus, & sui commendatione dicti pellectus, ad Episcopum versus, *Satis, inquit, tibi sit tuam significasse sententiam, quæ, ut animaduerti, cæui non probatur.* Quare post aliquam inter eos concertationem subiecit Asturiensis, Ab eo se oppugnari, à quo propugnandus maximè fuisset: sed agere se Deo grates, quod sibi tantum largitus erat, ut posset opinionem suam sine alterius patrocinio sustinere.

19 Acrius verò Legatus disseruit in præteritam Fesulani concionem, cuius exemplar petierat, ac Romam miserat. Illam scilicet redarguit

M m m m 2

darguit

1546. darguit tamquam plenam calumniis, contumeliis, seditionibus, schismatibus. Calumniis quidem, cum in Pontificem, quasi privilegia impericium iuri Diuino repugnancia, omniumque corruptelarum sentinas; tum pariter in Legatos, quasi libertatem Concilio præpedientes, studentesque suo iure Antistites spoliare: contumeliis, in eos Patres, qui Decretum conflagrant, quasi fallax & fraudulentum; multoque amplius in Regulares, dum eos cunctis proborum criminumque sordibus onerabat: seditionibus, Episcopos oblique cohortando, ne sententias in Concilio dicerent, antequam obtinerent id quod ipsis debitum ille rebatur; & oblata vniuerso Religiosorum Ordini ad tumultuandum occasione: denique schismatibus, quod inficiabatur, licere Pontifici Religiosis concedere, uti liberè concionarentur; aliaque hæresi finitima pronuntiabat. Voluisse Legatum ea omnia Patribus exponere, animaduersione culpæ consentaneâ in opportunum tempus seruata, cum eo de argumenta proposita expendenda superessent.

Paulò post Caselius per postremam Fesulani concionem, nescio quo in loco sibi visus appeti, in eo præsertim, quòd ipse in cætera postremum antecedente responderat, dicendi spatium postulauit, & ægrè acquiescebat Paceco, primoque Legatorum, admonentibus, ea de re satis superque disputatum: vrgebatque; Si iam illi patienter audierant hominem Synodo & ipsi Pontifici obloquentem, longè conuenientius id indulgendum homini, qui suam dignitatem tueretur. Petenti Caselio prius Galeatius Floremundus Aquini Antistes, dein alij plurimi assensere, Fesulani concionem tamquam indignam ac turpem criminantes. Inter has obstrepentium voces Fesulanus obortis lacrymis contestatus est, haud suæ fuisse mentis, in Synodum vel Sedem Apostolicam quidquam obloqui; quòd si quæ ambigua verba exciderant, Patres obtestari, ut in saniores significationem acciperent. At Ægidius Falcetta Caprulanus Episcopus vrgebat, Martelli verba in Sedem supremam fuisse perspicua, nec innoxie interpretationis capacia: illius nomen iam apud Lutheranos innotuisse, adeoque oportere, ut inflicta pariter poenâ innotesceret. Tum verò suo malo sensit Martellus, audaciorum in Magistratus mordacitatem suscipi primò breui plausu ardentis coronæ; sed paulò post communi vituperatione discerpi, lætisque Magistratus arbitrio derelinqui. Hinc mœstitiâ ac rubore perfrictus, nitebatur suæ mentis inuocare testem in dictis, antea cæcæ vitæ feriem in rebus gestis. Atque ut indignatio in alterius audaciam succentia facile in commiserationem tepefcit, ubi audacia sese abiicit, Floremundus

mundus ipse, ceterique cum eo affirmarunt, Episcopum ita respicientem veniam planè mereri. Legatus nec annuere voluit (quippe datis super ea re Romam literis, haud integrum ipsi erat) nec abnuere auctoritate suâ causam decidere: sed eâ communibus quibusdam verbis in incerto relicta, progressus est ad sententias de propositis Decretis rogandas. Quod, sicut accidit in mediis consiliis inter partes contrarias, visum est libertatis studiosis rigidum, studiosis modestiæ remissum; sed cum res nulli satis placuisset, nulli vehementer displicuit.

1546.

CAPUT V.

Aduentus Ambrosij Pelargi, ab Archiepiscopo Treuirensi delegati. Sententiarum Varietas de Scripturæ prælectione inter Monachos constituenda; de quæ ceteris prælectionibus antehabenda: ac de obligatione concionandi, quæ tenentur Episcopi.

IN eo præterea confessu auditæ sententiæ de aliis iam propositis argumentis: ac primò quidem, An inter Ordines Monachorum oporteret institui in cœnobii Latina sacrarum Literarum prælectio; & an ea reliquis anteferenda. Vtrumque vniuersè probabatur; sed primùm cum exceptione, *dummodò eorum leges haud obstarent*. Ea tamen exceptio à Bertano reiecta, affirmante, nullam Monachorum legem posse huiusmodi Scholæ repugnare: exempli gratiâ, quamquam Carthusiani seueri silentij lege teneantur, nihil tamen huic silentio, quantumvis Pythagorico, aduersari, quòd à Magistro Diuinæ Paginæ interpretationem audiant; perinde ac nequam eidem obstat, quòd à Concionatore Euangelij expositionem accipiant. Verùm inclinante die Cassinenses Abbates petiere, ne quid ad proximum vsque conuentum decerneretur, in quo sibi quoque dicendi opportunitas fieret.

² Hic intra biduum habitus; * vbi exceptus est Ambrosius Pelargus * 20. Maij. Dominicanus, Treuirensis Archiepiscopi Procurator, & insigni doctrinâ Theologus. Concessum illi suam dicere sententiam tamquam consiliarium, non tamquam Iudicem, ex Pontificio Diplomate; sederetque infra Claudium Iaium, Augustani Cardinalis Procureto-
torem, cui proximè post Episcopos sedes erat, & supra Abbates, summosque Præsides Ordinum Regularium. Audita postmodum cuiusdam Abbatis Cassinensis opinio, mirificè commendantis, cunctis Monachis Diuinæ Scripturæ prælectionem perpetuò iniungen-
dam,

M m m 3

dam,

1546. dam, cui tam assidue tamque fructuose nauarant operam veteres illi sanctissimi Monachi: testificari se, nullam Monachis impostam legem huic repugnare; videri tamen sibi hæc verba Decreto addenda, *Omissis Scholasticorum cauillationibus*; istorum siquidem prelectiones sæpè discordias parere, adeoque à Monasteriis longè amouendas. Fuit qui existimaret, falso argumento veram ab eo confectionem confectam. Etenim considerabat, si Scholasticorum prelectio semen discordiarum foret, æquè pariter arcendam ab ædibus Cœnobarum, ac proinde à cœnobiis vniuersè depellendam, aduersus quàm per tot sæcula consuevit Ecclesia: aliunde igitur rationem petendam, cur Diuinæ Scripturæ studium magis, quàm Scholasticæ doctrinæ, Monachorum familias deceat, magisque inter eas floruerit: quia nimirum alterum meditationibus lectionibusque solum innititur, quibus maxime aptatur Monasteriorum solitudo, alterum haud gnauiter excolitur extra palæstras disputationum acque congressuum; adeoque nusquam numeris omnibus absolui potest intra solitudinem ac silentium.

Quemadmodum verò Abbas ille eruditione quàm scientiâ instructior suas merces euexerat, & alienas abiecerat; ita Dominicus Sotus, à sui Ordinis summo Præsidente delegatus, idque temporis in Scholasticis disciplinis nulli secundus, suæ facultatis excellentiam propugnauit: sed antea primo etiam Abbatis asserto sese opposuit, hortatusque est Patres, ne id oneris communiter Monachis imponerent, quippe qui diuturnis precibus meditationibusque obligati, vel nimium grauarentur, vel à veteri institutione abducerentur, vbi sacrarum Literarum studium eisdem iniunctum foret; quod Carthusianorum exemplo præcipue confirmauit. Potius igitur labor huiusmodi Mendicantibus relinqueretur, quorum est & scholæ & conciones habere. Postea acriter & copiose perorauit, ne sacrarum Scripturarum exedris supremus locus destinaretur: Diuina Oracula non posse penitus sine acumine Scholastico penetrari: hoc appellari canillos aut ab eo qui ex ingenij hebetudine illud percipere non valeat, tenebrasque nominat eam lucem, à qua sentis oculorum imbecillitatem sibi perstringi; aut ab eo qui sinceram adulterina Scholastica non secernit, adeoque disciplinam vniuersam dehonestat nomine partis minus quidem propriæ, sed copiosioris, magisque sibi experimento compertæ: rem quò pretiosior, eò frequentius adulterari. Eadem ratione posse pariter potest haberi inter externas diuitias adamantem sapphiro, & aurum purum, quòd ea sapius simulentur; atque inter animi opes, despiciendas

vnuerſim ſapientiam ac ſanctimoniam, quòd ſæpè earum ſpecie factus & hypocriſis lateant. Quid tandem eſſe Scholaſticam, niſi eam diſciplinam, quæ ſimul coniungit duo lumina homini à Deo indita, Naturæ videlicet ac Fidei, quorum alterum ſæpè cum altero foederatum, numquam certè illi aduerſum ſe habet, & vtroque ſibi aſſulgente, quàm altiffimè poteſt ſubit Diuina myſteria, & praua Diuini verbi interpretamenta diſpellit: Hæreticos in Scholaſticam odium capitale profiteri; ea quippe Sol quidam eſt, qui eorum ſpectra diſſoluit: illi obrectare, perinde eſſe, ac fœdus cum Proteſtantibus inire, & Eccleſiam validiſſimo armamentario ſpoliare. Ad hæc monuit, honore ceu lacte cunctas artes alij, & vbi à Theologis intelligeretur, prima decora tribui ſtudio leuiori meditando ſuauius ſacras Literas, legendique eius interpretes, adeoque paſcendi potiùs ingenij, quam emungendi, eos libenter deſerturos fuiſſe laborioſiſſimas intentiſſimaſq; Scholaſticæ contemplationes. Primaria in militia honeſtamenta, incitamenta pariter eſſe debere, adeoque ſummorum ſummeque conducibilium laborum præmia.

4 Soti diſſertatio communem conſenſum obtinuit, quod ad emolumenta Scholaſticæ pertinebat: at in reliquo alij alia opinati, cum plerisque videretur, Monachorum vita, temporis etiam opportunitatem concedere ſacræ Scripturæ ſtudio, quod precatiōni non erat impedimento, ſed alimento. Cumque alij haud minùs cenſerent, Diuinarum Literarum exedræ præcipuum locum ex argumenti dignitate tribuendum; arbitrabantur nihilominus, ſtimulos minime deſerturos, quàm maioris gloriæ ex ingenij præſtantia, quàm ob præmia ſolidiora atque optabiliora, quàm ſit tenuis ſteriliſque loci prærogatiua, conatuſque ad Scholaſticam incitatuſ. At Montanus controuerſiæ finem dedit, monens, indecorum eſſe tam auguſto conſeſſui, in res adedò exiguas tempus inſumere: quid Germaniam dicturam, vbi cognoſceret, Occumenicum Concilium, ad hæreſis euerſionem, & Chriſtiani generis ſanctitatem coactum, poſt longas diſceptationes concluſiſſe, an in Monachorum ædibus eſſet ſanctæ Scripturæ cathedra ſtatuenda, eaque ceteris anteferenda. In exiſtimatione famæ, poſt magnos apparatus, minus eſſe exilia opera quàm nulla.

5 In Conuentu itaque diei 21. ad alia Decreta progreſſi, ac præſertim ad illud, quo Episcopos obſtringebantur, vt per ſeipſos conſiones haberent. Vbi admonuit Pacecus, Archiepiscopos pariter ac Primates eſſe nominandos, ne ipſi cauſarentur poſtea, ſe in odioſis legibus communi Episcoporum nomine haud comprehendi: præterea

1546.

tereà appositam ibi particulam eradendam, quâ declarabatur, licet Episcopis etiam ex scripto id agere; tam enim disertam cōcessionem, nimis tenuem prae se ferre opinionem de ipsorum peritia. Vtrumque placuit: sed non æquē id quod idem adiecit, de pena in eo Decreto delenda, quæ irrogabatur Episcopis illi haud obtemperantibus, sed Deo vindici permittenda: etenim plerique voluerunt, ut ea retinerentur verba, quæ nunc extant: *Si quis autem hoc adimplere contempserit, districtæ subiaceat ultioni.* Quod, affirmavit Bertanus, usque ad abrogationem Sedis in contemptores extendi posse.

Censebat idem Paceus, Curionibus in Paræcia degentibus concedendum, ut Regularibus concionandi facultatem suis in templis traderent. Cui ardentem obstitit Antistes quidam, de quo Massarelli Acta tam ambigūe loquuntur, ut affirmare non auserim, fueritne Dionysius Zannettinus Chironensis Episcopus, Franciscanus, an Benedictus de Nobilibus Aiacensis Episcopus, Dominicanus. Quicumque istandem fuerit, affirmavit Massarellus, oppositam sententiam fuisse penē cunctis probatam in Cœtu priuato coram Pole, hoc est, instaurandam Adriani Sexti Constitutionem, quā omnes iniussu Ordinarij concionari vetabantur. Hic verò vehementer incaluit in audaciam Regularium: siquidem usu venit, acerbissimos aduersarios certæ alicuius communis eos interdum esse, qui eundem olim membra extitere; cum æquē valeat vitæ coniunctio ad ingenerandam seu contrariam seu propitiam animi affectionem. Pauci ex Patribus illi, plures Paceo assensere: Britinoriensis verò non minori vehementiā reiecit rationes obiectas Regularium privilegiis: Reuoluerent animo, quot Episcopi, & quot Parochi idonei ac propensi forent sanctissimo concionandi muneri: antea quidem facultatem ad id sibi compararent, & postea in deliberationem deferrent, an Regularibus abroganda priuilegia: esse certe pama decora Episcopis restituenda; sed pristina ac vera ipsorum decora fuisse, ut cum sacco pro indumento, & cum baculo lecticæ loco incederent ad Euangelium prædicandum; non ut vestium pompam per opulentiam ostentarent, neque ut pinguescerent, seu potius per otij vecordiam intumescerent. Vt cumque se res haberet, Concilij non esse Priuilegia Romanorum Pontificum abrogare.

Hæc sanè responsi ratio, quæ ultioni exaggeratæ propior quam defensioni opportuna videbatur, aduersarium ad nihilō temperatius repugnandum incendit. Vnde paulatim altercationis ætus ad eò efferbuit, ut Caselius hæreticæ assertionis notam in alterum iniecerit. Et quamquam id fundamento careret, tamen Caselij opinionem

nionem in præcipua quæstione complures amplexati sunt. Et Fabius Mignanellus, Lucerensis Antistes, prius in Germania Nuntius, à nobis sæpius laudatus, ac postea Cardinalis, obseruauit, Adriani Constitutionem vniuersè non loqui, sed ad solam Germaniam coarctari, & ne ibi quidem vsu probatam. Atque vt hoc argumentum prosequamur, de integro eam protulit Zannettinus seu Nobilius, in congressu habito die 10. Iunij, monuitque Patres, magnæ esse dementiae, in suam rem potestate non vti, cum ea iam obtinetur, & aliàs speranda non est: haud semper coactam Oecumenicam Synodum extare, vix singulas singulis sæculis celebrari. Repeterent itaque Episcopi antiqua sua iura dum possent, & dum inerat Pontifici ea reddendi voluntas.

8 Huiusmodi declamationes plurimos trahebant eo validissimo illicio, quod præ se ferunt consilia ad communem vtilitatem adducta, vbi illius per se singuli participes fiunt: tunc enim vtilitatis ratio cum honestate coalescit. Aded vt qui Decretum in priuatis cœtibus digesserant, commoti, vt fieri solet, desiderio vehementius vociferantes sedandi, Decretum reformauerint, demptâ quæ ibi Curionibus concedebatur potestate accersendi Regulares, ad conciones in suis Ecclesiis habendas citra Episcopi veniam, sine qua ne in ipsis quidem sui Ordinis templis liceret Regularibus concionari. Sed eam partem Decreti in cœtu 15. Iunij propositi grauerim improbauit Paceus; Absurdum sibi videri, cum potissimè Regularium opera vti necessarium foret, tunc eos possessione priuilegiorum, & antiquis iuribus spoliari: vereri se, ne per ea, dum Ecclesiam adiuvandam curarent, eandem grauerim læderent, præpeditâ obliquè Diuini Verbi prædicatione, hoc est instrumento ad Religionem seruandam pernecessario: proinde suam esse sententiam, Viennensis Concilij Constitutionem omnino retinendam in Clementina quæ incipit, *Dudum*, titulo *de Sepulturis*: nec sibi placere, vt Parochis iuris possessio innixa Canonibus adimeretur.

9 Hæc dissertatio quatuordecim solum permouit ex quinquaginta, partim Episcopis, partim Archiepiscopis. Reliqui digestum Decretum tamquam optimum euehebant. Et planè postremâ iam comprobatione firmabatur, cum Seripandus, Augustiniani Ordinis summus Præses, Regularium causam egit efficaciore quàm Caselius ad persuadendum oratione, quia remissiore; ac per sedatum dicendi modum, quem minùs prudentes frigidum nuncupant, & tamen eo calore pollet, qui fit ad euincendas lites aptissimus, vbi aduersarius non solum est dignitate maior, sed potestate Iudex. Ac

Pars I.

N n n n

primò

1546.

primò quidem affirmavit, Se in ea causa quacumque animi affectio-
ne ita vacare, vt facile constare poterat eorum Patrum testimonio,
qui ad abusus colligendos fuerant destinati, in quorum cœtu ipse
omnium minimus adlectus. Etenim collegas vsque stimulauerat ad
coercendos seueris legibus perniciosos concionatores; & cum in-
telligeret, longè opportunius eos ab Episcopis, quàm à Religio-
rum Præfectis puniri posse, semper auctor fuerat, eam virgam in
Episcoporum manibus reponendam, vbi & fortior & formidabi-
lior foret: non aded sibi in votis esse sui peculiaris Ordinis com-
moda, quin longè præoptaret vniuersalis Ecclesiæ emolumenta, cui
Religiosorum cuncti Ordines militant, & è cuius felicitate cuncti
Ordines Religiosi dependent. Sed huius vero studio se permoveri,
vt reuerenter Patribus infinuaret, agi in eo Decreto de statuenda re
multò maioris momenti quàm species præ se ferret. Consideran-
dum esse, concionandi munus trecentos iam annos à Regularibus
liberè exercitum: si mallent Episcopi hoc integrum onus in se reci-
pere, veteres Patres imitaturi, id profectò æquissimum fore: dum
enim concionatur Episcopus, ceterorum est non loqui, sed auscul-
tare, non docere, sed discere: perpenderent tamen, quantum on-
eris hoc pacto subirent.

Non Episcoporum, vt iniquus aliquis censor opposuerat, sed
humanæ naturæ vitio tribuendum, si tanto muneri pares illis haud
inessent vires. Temporibus præteritis minorem extitisse fidelium
numerum, eosque rudiores, & quibus quæcumque sermonis me-
diocritas abundè fuisset: Ecclesiasticas functiones haud ita frequen-
tes: Episcopos minùs occupatos in Ecclesiasticorum cura, quorum
numerus in præsentia longè frequentior: vno verbo, aliam tunc fuisse
regiminis, aliam viuendi rationem; & tamen paucos etiam Epi-
scopos huic muneri satis fuisse: hos in hominum memoria viuere;
ineptorum multitudinem in obscura obliuione iacere. At in præ-
sentia opus esse in Episcopis scientiam Iuris Canonici, ad iudican-
dum, neque minus notitiæ rerum ciuiliū, ad pertractanda nego-
tia cum Principibus, cum Dynastis, cum subditis tam variz condi-
tionis, eiusque sæculi, quod omni solertiâ excultum, delicatum, arti-
tisque plenum est: huiusmodi defectum dotium in Episcopo vel
nullo modo, vel multò difficilius, quàm ineptitudinem ad concio-
nandum, alterius operâ posse suppleri: & cum earum dotium
ornamentis agrè coniungi dicendi leporem, peritiā tutamque
intelligentiam diuinarum Literarum, sacræque doctrinæ, sine qui-
bus Euangelij prædicationem non incremento, sed detrimento Reli-
gioni

gioni futuram; cū inde eò magis redderetur Præful obnoxius despiciatui, quàm priuatus Concionator, quò quisque ingenio prior est ad eum qui præstet contemnendum, & quò fortius idem compelliatur, ad alienandam à se multorum beneuolentiam studio iustitiæ ac pietatis, at verò Religiosi Oratoris ineptiam seu imbecillitatem & minùs ab inuidia animaduerti, & minorem offensionem parere. Omnes Episcopos ad propositam ab Apostolo normam absolūtè perfectos piè quidem exoptari posse, sed non prudenter sperari: pauculos singulis sæculis numerari; quin idèò numerari, quia pauculi.

11 Neque id electioni perperam habitæ imputandum. Si enim intento oculorum obtutu Orbis theatrum adspiceretur: si cum hominibus intima iniretur consuetudo, & citra latentem illam inuidiam, quæ nos vrget, vt eos Magistratu digniores existimemus, qui ipsum non consequuntur; profectò palàm fieret, quàm rari his omnibus ornamentis excellent: & tamen ex hominum, non ex Angelorum genere Episcopos seligendos. Sed fac singulos Episcopos singulos esse Chrysostomos in perorando; num auribus totius Dioceseos vnus vox hominis satis foret? Minimè verò. Eamdem porrò dicendi præstantiam in minoribus Parochis vniuersè præsumere, cuiam incidat in mentem? Leuis haud esse negotij, vitæ probitatem in illis, assiduitatem in Ecclesiasticis muneribus exercendis, & in animarum procuracione solertiam vnà connecti. Studia tum ad cognoscendas, tum ad explicandas res præsertim Diuinas, esse longè laboriosissima, nec faciliè coniungi cum solitudine curandi patrimonialia, familias, aliaque plurima, ad quæ humanæ vitæ status animum distrahit. Regulares, quippe liberos ab eorum cura quibus indiget vita, instructos domesticis præceptoribus, exercitationibusque assiduis, iter expeditum habere ad harum disciplinarum excellentiam consequendam: ac proinde tantò illas florentiores in Cœnobiorum quiete reperiri, quàm in externo vrbium suarum negotio, quantò amplius florent legum doctrina civilisque prudentia in arena publici consortij, quàm in vmbra Religionis.

12 Iam verò si ponatur, Ecclesiam in concionibus operâ Regularium vsuram, cuiusnam æquitatis esse consilium, vt onus oneri adiiceretur, & ne in propriis quidem ipsorum templis liceret illis verbum promere, nisi Episcoporum arbitratu? Vbi se ita coarctatos sentirent, suisque benefactis hæc demum rependi, congelaturum profectò in ipsis omnem animi conatum ad studium ac laborem: nam Religiosos tandem homines esse, humanisque affectionibus obno-

Nnnn 2 xios,

4546. xios, & in cœnobio, tamquam in palæstra virtutum, exercitatione perfici, non tamquam in Senatu hominum federe, qui numeris omnibus essent absoluti. Vbi Patres in eo decernendo peristerent, prestolarentur saltem ceteros Regularium Præsides, quorum multi ac præcipui aberant; cuiusmodi erat Prædicatorum supremus Moderator, qui nondum accesserat, & duo ex Minorum Ordine, qui ad generalia Familiæ comitia Tridento discesserant. Se iis inconsultis consentire non posse in causâ communi: quod si assentiretur, neque vocem sibi suppetituram, quâ se purgaret, neque frontem, quâ interueniret proximis Familiæ suæ comitiis. Si ne gleba quidem peruato cuiquam adimitur ipso prius in causâ non audito, multo magis sperandum, à Concilio antiquissimis priuilegiis vniuersos Regularium Ordines minimè spoliatum iri, nisi prius auditos accersitoque ad suam causam agendam.

Seripandi concio mirificè Patrum animos deliniuit, cui preces 13 Andreae Audentis, Præfecti Carmelitarum Generalis, accessere. Contrà verò preces Augustini Bonucci, Generalis Præsidis Serenorum B. Virginis, nouum illum dulcorem panē corrumpere, cum iis parum opportunè amarulenta quædam miscuisset: Haud se mirari, tam raros inueniri, qui priuilegia Religiosorum tuerentur, quando paulò antè, vbi de Episcoporum mansione apud suas Sedes actum erat (quod postea narrabimus, rerum seriem potius quam temporum prosequentes secuti) maiori patrocinantium penuriâ res laborauerat. Quod irreuerenter dictum, grauem indignationem ac tumultum exciuit: sed ea perturbatio, Paceo & Oratoribus Cæleis adnitentibus, breuī reledit.

Adiecit tunc Montanus, tempestatem sibi minùs opportunam 14 videri, ad priuilegia Concionatoribus Religiosis adimenda; dum Episcopi Concilio detenti, minùs quàm vmquam per seiplos possent munus illud explere. Vnde Aloysius Lippomanus, Episcopi Veronensis adiutor (qui postea in eadem consistens, non Purpurati Præsulis conditione, inter Concilij Præsides à subsecuto Pontifice constitutus est) aliique Episcopi institere, vt Decretum leniretur. Sed exacta iam dies rem in proximum conuentum protraxit. Hic 15
*16. Iunij
1546. tus hic est * pridie quàm Sessio celebraretur, ac primò quidem multi ex Theologis Regularibus sic vti petierant, auditi. Omnium nomine Franciscus Pactius ex Ordine Minorum postulauit, ne quid de minuendis Religiosorum priuilegiis statueretur, antequam ipsorum Præsides auditi fuissent, qui tunc generalibus comitiis assistebant, ac breuī erant accessuri. Dimissis Theologis, Montanus sen-
gentias

tentias rogauit. Absurdum plerique censebant, eos Theologos, quorum sudoribus ac vigiliis Synodus aduersum hæresim tunc pugnat, se loco præmij spoliatis cernere priuilegiis, quibus per tot iam sæcula fruebantur. Verumtamen Patres in tres sententias partiti: Alij cum Paceco dilationem laudabant: multi existimabant, Decretum de Concionatoribus mutilum atque inutile futurum, nisi ea res sanciretur; sed assentiebant moderationi Regularibus fauenti: alij denique ad cælum vsque tollebant propositi Decreti formam; planeque admirabantur, esse aliquos qui tam benè contextum opus deformari vellent. Nulla ex tribus hisce classibus numerum obtinuit pro omnium suffragiorum medietate, adeoque stabiliendo Decreto necessarium. Legati in secundam sententiam propendebant, tum quòd & æquiores alterâ, & alterâ neruosiorem putabant; tum quòd vnica videbatur ad eam componendam discordiam, citra vllum vel in præsentia vel in posterum perturbationis discrimen. Proposuit itaque Montanus quamdam reformati Decreti temperationem à se Collegisq; excogitatam, eamque in consensu recitari iussit.

15 Ea erat: Religiosis extra ipsorum templa minimè licere concionari absque Episcoporum facultate, quantumuis à Parocho ad id agendum in sua Ecclesia vocarentur: at verò propriis in templis opus ipsi non esse aliorum, quàm suorum Præsidum facultate; ita tamen, vt ea facultas ab Ordinario agnosceretur, à quo etiam benedictionem susciperent. Cum pacta ad ineundam in litibus concordiam huiusmodi sunt, vt inde litigatorum alteri accedat plurimum, alteri minimum detrahatur, facilis est vtriusque consensus: atque ita planè tunc accidit. Etenim parum intererat Regularium, sibi haud licere absque Episcoporum facultate concionari in Parocho- rum Ecclesiis, quæ plerumque illustria theatra non sunt, nec vllam aliam ob rem optanda ab iis, qui sua intra Cœnobita in propriis templis, hominum frequentia lociq; splendore longè nobilioribus, audirentur; adeoque intelligebant, se ab Episcopis inuitandos potius quàm arcendos, vt in Parocho- rum templis conciones haberent. Nec accipienda Præfulum benedictio, quòd proprios etiam suggestus infunderent, ceu grauis ab illis haberi poterat, absq; nota vanæ superbix, eorumdem instituto aduersantis. Ex altera parte plurimum illis conducebat, peculiarem libertatem domi suæ indem- nem seruare, nec vbiuis locorum facultatem verba faciendi sibi eripi. At quò minor erat Regularium iactura, eò plus auctoritatis Episcopis accedebat. Augebatur in ipsis potestas in cuncta Paræcia-

1546.

rum templa, nouamque aliquam accessionem in ea assequerentur, quæ alioquin ab eorum iurisdictione fuerant immunia: quod adiectum auctoritati memoratæ interdicens ac puniendi, Episcoporum iura in ea re non mediocriter promouebat. Potior itaque pars temperamentum probauit, tamen aliqui, ac præ ceteris Fesulanus, angerentur ob reformatum Decretum; aliique è diuerso, inter quos Episcopi Aquinas & Calaritanus, verba magis fauentia Regularibus flagitarent. Sed hac de re nouum postea Decretum constitutum Pio Quarto sedente, quod suo loco * narrabitur.

* Sess. 24.
cap. 4.

Hæc fuit illius disputationis textura, à me in Actis, Legatorumque literis inspecta, quamquam Suauis telam alteram, araneorum more, de suo contextat. Varia ille comminiscitur proposita, varia responsa super ea re inter Legatos ac Pontificem; politicas Aula Romæ animaduersiones, mandata de his Romæ ad Legatos missa, & multa quæ hi transegerint cum Italicis Episcopis Regularium gratia. Cuius contextæ telæ, in literis mutuis quæ Tridenti quæ Romæ scriptis ac rescriptis, atque in monumentis secretioribus minutioribusque, ne filum quidem: quin opposita textura deprehenditur. Etenim per diploma, quod à me proferetur, concessit Pontifex facultatem abrogandi priuilegia Regularium, pro Synodi arbitrio; Decretum verò secundum formam vel maximè illis incommodat, ut ostendimus, à plerisque in generali consensu fuerat comprobatum, & postea iam pænè manus illi admovebatur; cum intercessit, non opera Legatorum, nec Præfulum Italicorum, Legatis grauantium, sed auctoritas Giennensis, eiusque asseclarum, atque oratio Seripandi; contra verò Martellus, aliique Italici Antistites acerbum finem sunt aduersati.

Patefacit insuper Suauis, quasi obiectum arcanum, causam, cur in Aula Romana Regularibus patrocineretur: nimirum quod illi ex multis antè sæculis per Cōgregationes, Cluniacensem ac Cisterciensem, & postmodum per Ordines Mendicantes, auctoritatem Pontificiam sustinuerant. Haud inficiat, multum inde promeruisse Regulares: & quemadmodum ipsi ea de re gloriantur, tamquam de opere incomparabilis vtilitatis ad Religionem conseruandam; ita neque dissimulant Romani Pontifices, velle se hanc eorum operam inter ceteras largiter remunerari: quod liquet ex diserto tenore innumera bilium Diplomatum, quibus & Ordines integri priuilegiis exornati, & plurimi eorum peculiare alumni Superum cultu decorantur. Non tamen ea sola Religiosorum Ordinum merita, quibus Suauis adscribit, hæc ab Apostolica Sede beneficia obtinuerunt.

perinde quasi operis excellentiæ non debita, sed ob remunerantis commodum reddita. A quadringentis hucusque annis obseruetur, an Regulares, qui tandem, si conferuntur cum vniuersitate generis Christiani, vix modicam particulam conficiunt, decuplo numero supra reliquos ediderint Ecclesiæ & Theologos præstantiores, & viros sanctimoniam illustriores. Superiora pariter sæcula repetantur, quinam disciplinas reuocarunt in lucem, Caroli Magni ætate barbarie prius conscriptas? Quorumnam calamis hæreses confutatae? quibus dominantes Arabum doctrinae deiectæ, quæ Aristotelis armis, per ipsos in philosophiæ folio repositis, in IESVM CHRISTVM ferocissimè debacchabantur? Regionibus, ubi tyrannidem exercet impietas, perlustrentur, quinam ibi Fidem & disseminant & aluit per sudorem ac sanguinem? Minus ieiunè Regulares laudasset Suauis, ubi ipsi collibuisse magistrum suum imitari, à quo in suis dissertationibus, politicæ calliditatis lac exhaustit, Nicolaum, inquam, Macchiauellum, qui faciem Suauis præferre poterat, ut in Regularibus aliquid amplius agnosceret, quod de Fide Orthodoxa egregiè mererentur. Considerat ille, Cum opus sit cuiuscunque Reipublicæ seu Religioni ad sui conseruationem, ut identidem viros habeat, quibus ipsa ad pristinum statum reuocetur, hac ratione potestremis sæculis, nimis per licentiam deprauatis, suffultam fuisse Christianam Religionem nouarum familiarum SS. Dominici ac Francisci operâ saluari, qui & exercitatione virtutis, & IESV CHRISTI sedulâ imitatione Fidem in mortalium mentibus penè extinctam mirificè suscitauerunt, eamque consecuti sunt famam cum in habendis concionibus, tum in confessionibus audiendis, ut eam sartamentam seruari aduersus exempla perniciosissima, quæ per flagitiosa illa tempora vel in magnæ notæ Ecclesiasticis visibantur. Adeo æquior est in Regulares profanus quidam magister impiæ Politicæ, quàm Sacerdos religiosæ disciplinæ professor. Sed hoc intererat, quod alter effrons contemptor erat cuiusvis Religionis, alter præterea insensus hostis Catholicæ.

* Lib. 5. Dissert. in Librum cap. 1.

CAPVT

CAPVT VI.

Disputationes de Decreto super Episcoporum mansione apud suas Ecclesias; & de illius obstaculis.

IN cœtu 21. Maij, per occasionem Decreti propositi, quo adigerentur ad concionandum Episcopi, Pacecus, vt indicauimus, dixerat, id stabiliri non posse, nisi decerneretur simul de ipsorum suas apud Ecclesias mansione, ad hoc ipsum necessaria, ac de auouendis obstaculis eam rem præpedientibus. Sed tunc plerumque opinio fuit, id ab illo propositum, quò Patres distraheret in perplexum veluti labyrinthum, à dogmatum tractatione: eaque propter modica loquentis ratio habita; prout cuilibet communitati mos est, cum in consilio priuatum à consiliario proponi commodum creditur, ipsum negligere, animis non obseruantibus, an illud publico bono conducatur. At institit adhuc Pacecus eidem sententiæ promouendæ, postquam cœtus 28. Maij decreuerat dogmata pariter esse agitanda: nec ab illius sententia longè aberant Præsides, quod patet ex ipsorum literis ea de re Romam scriptis. Iterum igitur id propositum in congressu generali 9. Iunij, ibique Giennensis longâ oratione disseruit de incommodis Ecclesiarum ex Pastorum absentia, ac de pœnæ gravitate, quâ coercendi essent à tam perniciofa sciunctione: eam sibi videri pœnam consentaneam, vt is qui per maiorem anni partem abesset, saluâ conscientia minime liceret prouentus absentia respondentes sibi percipere; qui verò per triennium abesset, Episcopatu priuaretur. Sed totius rei cardinem, agebat ille, in executione verti: quoniam prius etiam constituta fuerant per Canones pœnæ huiusmodi noxis; verum executorum solcordia iam ex desuetudine esse antiquatas. Ad id nihil sibi opportunius in mentem venire, quàm vsum Synodorum Prouincialium restituere, è quibus ingens semper emolumentum Ecclesiæ prouenerat; sed labefactatâ iam Ecclesiasticâ disciplinâ, ne vnâ quidem integro sæculo in Hispania visam. Hic in varias opiniones Episcopi secessere. Alij censebant, antequam obligatio ac mulcta renouarentur, memoratos obices esse tollendos: alij alias pœnas, aliosque earum executores deposcebant.

Materanus auctor erat, nihil Canonum præscriptis addendum: ibi non leues pœnas irrogari Episcopis non residentibus, ibique pariter tamquam residentes haberi nonnullos iustis de causis absentes, quæ sunt, vt intersint Concilio, vt Pontifici obtemperant, vtenti ipso.

ipſorum operâ in legationibus, pacificationis gratiâ, vel alterius publicæ utilitatis: huiusmodi rationes, temporariam abſentiam ex veterum præſcripto Canonum honeſtantes, non eſſe in præſentia à Concilio improbandas: harum autem legum executorem ſibi magis idoneum non videri alium, quàm Romanum Pontificem, cuius Tribunali cauſæ & nomina minorum Pontificum deferuntur: quidquid ab eo iniungeretur, ab illis cuſtodiendum: neque dum Episcoporum manſioni conſulebatur, par eſſe, Pontificem quodammodò in ius vocare, vt priſtina priuilegia reſtitueret; quin potius rogandum, eumque proculdubiò gratificaturum. Idem Armacanus confirmauit: addiditque, Niſi Apoſtoli, quorum Episcopi ſucceſſores ſunt, ſedes ſuas, & in iis conciones deſeruiſſent difficultatibus adacti, haud in tanto decoris faſtigio nunc Eccleſiaſticos Eccleſiam reperturos fuiſſe.

3 Vigerius Senogallienſis hortatus eſt Patres, vt quò laxamentis iretur obuiâ, declararent, ex Iure Diuino teneri Episcopos obligatione perſiſtendi in ſua Sede, quod poſt alios Caietan us docuerat.

Placuit quibuſdam hæc opinatio; ſed à plerisque ſeuerior exiſtimata: & Campeggius Feltriensis Antiſtes cauſas plurimas protulit, quæ Præſulum abſentiam excuſarent; atque inter ceteras, munus aliquod, quo apud Romanum Pontificem deſungantur; vel etiam Purpuræ Vaticanæ dignitatem, quippe quæ Purpuratum addicit ad dandam operam Eccleſiæ vniuerſali.

Auerſabatur Campeggio Feſulanus, affirmans, placere ſibi obligationem commorationis in Sede, ſed quæ cunctos pari iure obſtringeret; adeò vt per eam non magis eſſet conſultum Feſulis quàm Florentiæ. Vnde riſus ſubortus, dum in comperto fuit, ne Rodulfo quidem Cardinali hominem peperciffe, quamuis & conſanguineo & patrono. Expoſuit deinde ſuſius neceſſitatem impedimenta prius amouendi, plurimis in eo conſentientibus.

4 Tunc Iacobus Corteſius Vaſonenſis Episcopus ita diſputauit; Proculdubiò antequam pœnæ ſtatuarentur in Episcopos haud reſidentes, ea quæ ipſis obſtarent amouenda: verùm quæ ipſe expertus fuerat impedimenta in ſua Eccleſia, non ab Apoſtolica Sede, nec ab vſlo Eccleſiaſtico, ſed à profana poteſtate fuiſſe iniecta: ab ea quandoque Episcopum detineri, ne Concionatorem hæreſes euulgantem puniat; ab eadem adigi, vt hæreſeos reum ad profanam Curiam remittat, grauſ ſumptu & incommodo.

5 Ex his anſam Bertanus arripuit ad grauiter prolixèque perorandum. Sibi, dicebat, ſemper fuiſſe perſuaſum, Episcopi manſionem in

Pars I.

O o o o

ſua

1546.

sua Diœcesi vel esse Iuris Diuini, vel illi connexam; ita vt ex absentia lethalis culpa contrahatur; neque quidquam legitimè eam excusare, nisi bonum aliquod maioris momenti. Ei, qui non resideret, nefas esse fructus percipere: nec probari sibi, Antistitum conscientiam ex eo grauari solum (vt aliquis proponebat) seu muneris excitatione, seu ingressu in Ecclesiam interdicto; sed eas pœnas esse infligendas, quæ vel improbos permoueant: probis siquidem pœna opus non est. Videri tamen sibi, eam rem maioris esse temporis ac molis, vtpote quæ vniuersam Ecclesiasticæ disciplinæ reparationem complectebatur: oportere quidem, vti prius obices arcerentur; at quinam obices? Non qui ab Apostolica Sede, sed qui à profanis Sœclis conflantur. Si Romanus Pontifex inepto capiti Sacerdotum elargitur, si ab Episcopi iurisdictione Clericum corruptum subtrahit, nihil esse quod per conscientiam formidet Episcopus; cum ipsi reddenda Deo non sit eorum ratio, quæ auctoritate Superior gerat, nec malorum, quibus curandis legitima sibi potestas non init: vt summum sui esse muneris, de iis admonere Pontificem, ei postea relictâ curâ, penes quem est potestas. Verùm non itidem ipsi licet, in profana potestate malorum curam deponere, quæ ab illa profiscuntur: etenim hæc interdum non alio iure, quàm abusu minus Episcoporum perturbat. Quapropter nisi prius obtentum fuerit, vt à Principibus leges & consuetudines prauæ deleantur, frustra præcipi mansionem, frustra impedimenta leuiora amoueri. Arctente Bertanus auditus, eiusque dicta in futuro cœtu consideranda Patres censuere, cum tempus ad decernendum non suppeteret, exactâ iam die.

Postridie itaque conuentus de more habitus, in quo Francisco Bandino Senensi Archiepiscopo visum est, quidquid ad mansionis negotium pertineret, in Romani Pontificis arbitrio reponendum: ab eius auctoritate pendere, vt & inflictis pœnis ad eam Præfules adigantur, & vt auctâ eorum potestate alliciantur: quæcumque aliam legem in irritum casuram: potentissimam legem esse, efficacem illius voluntatem, qui summam obtinet potestatem.

Cum autem superiore cœtu Campeggius à residendi onere Purpuratos Patres subtraxisset, Hieronymus Bologna Syracusanus Episcopus eam sententiam refellere conatus est, ostendens præcipuum legis esse vt vniuersos complectatur; eâ solum ratione & tolerabilem & inuiolabilem futuram: minores Antistites maiorum licentiâ primùm offendi, deinde officium negligere. At è contrario nihil magis promouendis rebus arduis conducere, quàm pudorem, ne quis

quis maiorem priuari commodi rationem habere velle videatur, 1546.
quàm is qui gradu præcellit. Quod ab vniuersis comprobatum, &
neruosâ concione ab Asturienti confirmatum.

7 Gradus deinde factus ad ea quæ pridie Vigerius dixerat, hoc est,
an Episcoporum mansio lure Diuino præciperetur. Quod à Ioanne
Salazario Antistite Lancianensi affirmatum, corroborauit Bitun-
tinus argumento pro ea sententia validissimo: Nimirum, cum iussi
à Deo fuerint Episcopi concionari, ac pascere, iussos fuisse pariter
residere, eò quòd id ipsum ad illa exercenda necesse sit. Sentiebat
tamen ipse, simulque Episcopi Lucerensis, Asturiensis, & alij, fas esse
Romano Pontifici hanc legem relaxare, æquè ac vota, quorum pa-
riter custodia Diuino Iure præcipitur, sed graui causâ ad id opus
esse. Volebat insuper Asturiensis, vti nefas esse declararetur, Infulas
Episcopi cum Vaticana Purpura cõpulari; simulque vt ediceretur,
mansionem ad bonum vniuersalis Ecclesiæ pertinere, quòd difficilius
illius laxamentum indulgeretur.

8 His auditis sententiis, primus Legatorum dixit, Patrum pruden-
tiam ac pietatem in plerisque ex rebus propositis à se laudari; non
tamen commendandos sibi videri eos, qui vellent agere cum Pon-
tifice, vel quasi more litigantium cum aduersario, vel quasi more
paciscentium cum pari. Si Romano Pontifici proponerent obsta-
cula, quæ ne residerent Episcopos retardabant, illa suâ ipsùm spon-
te sublaturum, non tamen quòd ab aliis ad id obstringeretur. Quod
dictatum fuerat de declarando mansionem esse Iuris Diuini; pu-
tare se, nihil in rem conferre: solum id agi, quòd Pontificia dispen-
sandi potestas coarctaretur: sed hoc perperam. *Etenim, aiebat, inter-*
fui annos plurimos signaturis, (in his siquidem signaturis, vt vocant,
tunc mos erat Pontificum dispensationes vniuersè impertiri) nec
umquam animaduerti, cuiquam Episcoporum huiusmodi priuilegium con-
cessum. Episcopi per seipsos eam sibi libertatem arrogant. Certum sit apud
nos, permansurum in sua Diœcesi quemcumque Episcoporum, cui Pontifex
absentiam non indulgeat, & nullâ opus erit amplius sanctione ad stabilien-
dam ipsorum mansionem. Adiecit ad hæc; Quod spectaret ad Cardi-
nales, Pontificem de se prospecturum: de iis tamen haud parem
reliquis rationem habendam videri; illos plerumque Episcopos non
esse, sed solum quorundam Episcopatum administratores: & pro-
pter maiorem quâ pollebant auctoritatem, multos ex Purpuratis
longè meliùs suas Ecclesias regere absentes, quàm minores Episcopi
præsentem regerent.

9 Hæc Montanus. At Ceruinus subiecit; Cardinem illius delibera-
tionis

1546.

tionis in eo verti, an de mansione Decretum in præsentia consi-
ciendum, an præstolandam obstaculorum remotionem; quod tem-
poris diuturnitatem postulabat, vt compertum erat ex tam multis
grauibusque quæstionibus ad eam rem propositis. Patres itaque ro-
gati sententiam, in id vt de ea re amplius deliberaretur consenser-
ac rationibus quidem accessit vniuscuiusque propensio; cum ple-
risque mortalium placeat, adeoque videatur, ei negotio tamquam
maximè necessario, maximæque celeritatis indigenti consulendum,
quod plurimum ipsis conducit.

CAP V T VII.

*Patrum dissensio de affirmanda ceu magis pia opinione, de Virginis
immunitate ab Originali peccato: & errata Suanis in ea re.*

PRæter disputationes de disciplina, dogmatum Decreta de
noxa Originaria diligenter expensa. Et sanè stimulante in
primis Paceco vt quæstio de sanctissima Dei Parente defini-
retur, creditum est, de industria nodosum illud argumentum ab eo
propositum, vt per propinquam Sessionem enodari non posset: sed
postea compertum est, id ex sincera in Virginem pietate ab eo pro-
fectum. Opportunè verò paulò antè * accesserant duo Theologi
eiusdem Nationis, eò missi à Pontifice, Didacus Lainius, & Alfon-
sus Salmeron; quorum priorem, antiqua nostræ Societatis monu-
menta tradunt, vehementi eloquio perorasse pro sententia cui Pa-
cecus fauebat.

* In Actis in
Arce S. An-
geli, ubi agi-
tur de Con-
greg. habita
25. Maij
1546. in
qua propo-
siti articuli
de peccato
Originali &
numerantur
hi duo
Theologi.

LECTO igitur in generali Congregatione 8. Iunij Decreto de Ori-
ginali culpa, prout digestum fuerat in priuatis cœtibus, Paceco
arbitratus tantæ rei decissionem breuî temporis angustis restringi
non posse, petiit vt vniuersali positioni, quâ communis cunctis
hominibus huiusmodi noxa declarabatur, hæc verba adicerentur:
*De beata Virgine sancta Synodus nihil definire intendit; quamvis piè credi-
tur, ipsam absque peccato Originali conceptam fuisse.* In illius sententiam
plerumque itum. At Episcopi, aliique ex Ordine Dominicano qui
aderant, acriter intercessere, quos nonnulli secuti. Opponebant illi,
Vbi altera opinio pia declararetur, alteram impiam declaratum iri
quod perinde foret, ac tacitè quæstionem decidi. Idcirco suauiter
fuit, vt ea verba excogitarentur, quæ neutri opinionum officerent;
sed vtrique in eo statu persisteret, quem tunc apud Ecclesiam obti-
nebat. Hinc in Theologorum congressibus huiusmodi tenore De-
cretum confectum: *Declarat sancta Synodus, non esse suæ intentionis,*
compre-

comprehendere in hoc Decreto, ubi de peccato Originali agitur, beatam & 1546.
 immaculatam Virginem Mariam, Matrem Iesu Christi; de qua re nihil
 in presentia intendit decernere; sed observandas esse Constitutiones felices
 recordationis Sixti Papæ Quarti.

3 His tamen non acquieuit Pacecus. Causabatur ille, in cœtu superiore supra duas tertias partes in ea verba consensisse, *Quam pie creditur absque peccato Originali fuisse conceptam*. Hanc sententiæ pietatem negari non posse, quando non solum cuncti Regularium Ordines, vno excepto, cunctæque Academiæ huic opinioni adhærebant, ceu magis pia; sed ipsa Ecclesia solemniter Conceptæ Virginis diem celebraret. Legati diuersa opinabantur: Montanus quidem immaculatum Virginis Conceptum probabat; Ceruinus Massarellus refert contrarium sensisse; de Polo nihil mihi compertum est. Verumtamen id inter eos conueniebat, haud committendum, ut dissidij fomes inter partes Catholicas inardesceret; neque ut adhiberentur voces, quibus quidquam earum cuiuslibet detraheretur. Respondit proinde Ceruinus; Si quid in cœtu præterito ea de re Patres pronuntiauerant, id neque Legatis rogantibus peractum, nec legitimo ad decernendum ritu: in anteaçto conuentu 28. Maij statutum fuisse, ut nihil in illa controuersia decideretur, & pars vtræque illibata persisteret. Si cui partium forma proposita quidquam officeret, eam posse mutari; sin minus, par non esse aliam formam induci, per quam obliquâ veluti viâ extorqueretur id, quod Synodus rectâ inconcessum volebat. Tunc proposuit Asturiensis, ut ea particula deleteretur, quâ dicebatur, *Nihil in presentia Synodus intendit decernere*. Quod, quantum arbitrator, eò respiciebat, ut saltem declararetur, in vniuersali affirmatione contracti à cunctis hominibus originalis peccati haud necessariò beatam Virginem comprehendere, adeoque per deductam inde ab aduersariis argumentationem nihilominus probabilem reddi eius immunitatem.

4 Hoc dictum Bertanus aliique Dominicani plausu excepere, ut accidit grauiora periclitantibus: at Paceco ei que additis molestum accidit. Itaque ex integro repetita suffragia, & conuentus vltro morem productus. Eò demum res deuenit, ut quamuis plerique conceptam sine labe Virginem existimarent, plerique tamen satius duxerint, nihil oppositæ sententiæ detrahendum esse. Quare Decreti verba ex Asturiensis dictis comprobata sunt, ægerimè ferente Paceco.

5 Suauis hoc in loco & falsa narrat, & impia depromit. Res gesta sic ab eo narratur, perinde quasi tota Concilij controuersia in eò
 Oooo 3 verte-

1546. veteretur, An admittenda esset diserta exceptio in Decreto, quod declararetur, de Beata Virgine Synodum minimè loqui. Id, nec amplius, à Franciscanis postulatū, id pariter à Dominicanis impugnatum. Et tamen res è diuerso contigit; nam Dominici in id facillè consenserunt; sed certatum est, An adhibenda essent in Decreto verba, quibus plus laudis ac præstantiæ Franciscanorum sententiæ accederet.

Alios tamen minùs tolerabiles errores, de iis quæ ibi sunt gestæ, substernit Suauis, veluti basim impietati suorum dictorum. Colerat ille venerationem Ecclesiæ gradatim assurgentem erga Dei Matrem, quasi ex errore vulgi decepti. Narrat, ad obstandum Nestorianæ hæresi, quæ negabat Christum naturalem esse Dei Filium, adeoque Mariam *Dei Matrem* appellandam negabat, inductas fuisse pictas tabulas, in quibus Virgo proponebatur Christum infantulum vlnis complexa, quò significaretur, illum vel pro ea ætæternæ adoratione colendum. Placet itaque Suaui, hinc profectam errandi occasionem; quippe quòd in illis picturis cultum Matri populus tribueret, & Filium quasi appendicem quamdam arbitraretur.

Enimuerò enormius mendacium mihi numquam obstrepuit. Verum sanè est, post damnatam Nestorij hæresim, inductam fuisse tam in Orientis quàm in Occidentis Ecclesias consuetudinem piūque studium appellandi frequenter plerisque vocibus Virginem augustò nomine *Dei Matrem*; adiectumque etiam illud esse solenni precatiōni, in ipsius honorem compositæ ex verbis Angelicæ salutantis, & Elisabethæ excipientis. Verum quoque est, et æstuassee tunc in omnibus ardorem ac studium eius venerandæ, et que colendæ, in execrationem illius detestabilis hæreseos, quæ Virginem à tanto excellentiæ fastigio deicere conabatur: quemadmodum pariter nouimus increuisse apud fideles aliarum seu diuinarum seu sacrarum rerum reuerentiam, veluti SS. Triadis, Eucharistiæ, Imaginum, ex oppugnationibus, quas identidem aduersus ea hæretici moliti sunt. Ceterum de sanctitate Virginis, eiusque excellentia supra vniuersum Cælitum chorū, tanto cum honore locuti sunt Patres Græci Latiniq; vel ab ipsis Ecclesiæ primordiis, et tam copiosè illorum testificationibus referta sunt volumina, cum Theologicas quæstiones, tum pias dissertationes meditationeq; complectentia, vt perinde sit, vulgi ruditati adscribere tantæ estimationis originem, ac planè sibi persuadere, in cunctis lectionibus vulgi ruditatem inscientiamque repertum iri. Ne sim longiorum ram dilucido argumento, paucos adducam Nestorianam hære-

* Baron.
anno 441.

sim antecedentes. Inter Græcos S. Epiphanius longam in laudes Virginis Orationem contexit; de qua, more attoniti atque obstupescantis, ex reuerentia hæc inter ceteras laudes commemorat: *Gratia S. Virginis est immensa*. Et mox: *Solo Deo excepto, cunctis superior existit. Naturâ formosior est ipsis Cherubim, Seraphim, & omni exercitu Angelico, cui prædicandæ celestis ac terrena lingua minimè sufficit, imò verò nec Angelorum*. Etenim ipsi quidem hymnum, laudem, honorem protulerunt; non tamen eo modo eloqui pro dignitate potuerunt. Et postea: *Conspicio illam ab Angelis adorari*. Et rursus: *Virgo sublimior Angelis facta est, superior ipsis Cherubim & Seraphim*. Non igitur vulgi error fuit hic. Mariæ cultus inter homines, sed imitatio illius venerationis, quâ illam tam præcelsæ mentes colunt, quarum perspicacissima lumina picturæ ambiguitate non illuduntur.

8 Nolo concionem huc adducere, quæ nomen Athanasij præ se fert, Virginis laudibus planè contextam, cùm reuerà nec eius opus, nec alterius eiusdem ætate scriptoris videatur. At sanctus Ioannes Chrysostomus in sua Liturgia sic Ecclesiam bis loquentem inducit: *Sanctissima & intemerata, ac supra cunctos benedictæ Regina nostra, Matris Domini ac semper Virginis Mariæ, cum omnibus Sanctis memoriam celebrando*. Vbi perspicuum est, omnibus calii Ciuium Virginem ab eo anteferri. Et prius quàm ad Latinos accedamus; S. Ephrem Syrus, cuius Opera ex * S. Hieronymo nouimus legi solita publicè in Ecclesiis post Diuinæ Scripturæ lectionem, duas Orationes conscripsit, alteram de Maria, alteram ad Mariam. In priori vocatur ab eo, *Regina omnium, spes desperantium, Domina nostra gloriosissima, sublimior Calitibus, honoratior Cherubim, sanctior Seraphim, & incomparabiliter reliquis omnibus supremis exercitibus gloriosior, omnium Sanctorum Corona, ob immensum fulgorem atque splendorem inaccessa*. Ibi quæ leguntur verba, quibus Ecclesia vtitur, *Sub tuum præsidium confugimus sancta Dei Genitrix: & dein eadem Virgo salutatur virorum patriæ atque mulierum Regina & Patrona, Dei & hominum Mediatrix optima, Regina supernorum Ciuium, & Domina Angelorum*.

* In libro de
Scriptoribus
Ecclesiasti-
cis.

In altera suauissimo quodam sensu eam agnoscit ceu præsidium vnicum suum, omniumque fidelium. Ita de Virgineenserunt SS. Patres Græci & Orientales, antequam imagines, impietatis Nestorianæ causâ depictæ, fidelium prius oculos, deinde animos possent decipere. Audiamus quænam fuerit apud Latinos opinio de Virgine iisdem pariter vetustioribus sæculis.

9 S. Hieronymus in Præfatione super Sophonia, loquens de cunctis mulieribus quæ sanctimonia claruerunt, dixit: *Quarum velut siderum*

rum

1546.
* Cap. 7.

rum igniculos clarum Maria lumen abscondit. S. Ambrosius in libro de Institutione Virginum, illam proponit tamquam cuiusvis excellentissimæ virtutis exemplar; affirmatque, ab ea vel oculorum comestitu castimoniam donum in alios transfusum. Sed mihi libet paulisper insilire in luculentissimo simul & efficacissimo S. Augustini testimonio, utpote quod ad argumentum, de quo agimus, potissime pertinet. Desudabat ille in oppugnanda Pelagianorum hæresi, homines ab Originali peccato eximentium, & multos etiam à non libere contractis, eosdemque in quemdam statum intaminatæ perfectionis, huius vitæ tempore collocantium. Vbi demonstravit Augustinus, omnes quidem utriusque peccatorum generi subiacere, tametsi disputationis æstu feruesceret, se plane hac limitatione temperavit: * *Exceptâ sanctâ Virgine Mariâ, de qua propter honorem Domini nullam prorsus, cum de peccatis agitur, habere volo questionem: inde enim scimus, quod ei plus gratiæ collatum fuerit ad vincendum omni ex parte peccatum, quæ concipere ac parere meruit eum, quem constat nullum habuisse peccatum. Hac ergo Virgine exceptâ, si omnes illos Sanctos, & cum his cohererent congregare possemus, & interrogare, & cetera quæ sequuntur.* Intendatur nunc animus, an tam sublimis existimatio singulari Virginis sanctimonia ex vulgi simplicitate, ac teneritudine pietatis, atque ex ambigua imaginum figura post Nestorianos errores induta ortum traxerit.

* De Natura
& Gratia,
cap. 36.

Sed quando imagines proferuntur; quid ad hæresim Nestorij, Iesum ostentare dignum adoratione etiamnum infantulum? Num forte id inficiabatur Nestorius? nihil minus. Et quâ sanè specie inficiari poterat, cum adeo perspicuis notis Euangelium demonstraret, Christum Dominum infantem in præsepio adoratum fuisse & à Magis prodigiosâ stellâ deductis, & à Pastoribus Angelorum nuntio inuitatis? Præterquam quod, si huiusce rei gratiæ hæc imagines pingebantur, cur non etiam in cunis iacens, seu per aliam quampiam figuram infantis expressus, sed in Matris brachiis? Quis Ecclesiæ consilium non aduertat? Christum esse Deum negabat Nestorius, atque ita Virginem esse Dei Matrem pariter negabat, adeoque cultum omnem illi adimebat, qui ob tam incomparabilem excellentiam ipsi debebatur. Damnatus is fuit in Ephesino Concilio, inductusque mos pingendi Dei Parentis imagines adorandas cum infante Christo inter vlnas, quod significaretur, adorari Mariam tamquam illius Puelluli Matrem, & per id eam esse Dei Parentem: ubi enim qualiscumque alterius filij parens esset, nullus adorationi titulus præferri poterat.

Per

- 11 Per eadem ludibria deridet ipse quasi ex ignoratione populari subortam sententiam, quæ ab Originali peccato Virginem liberat. Non est hic mihi consilium propriam mearum opinionum, sed communem Ecclesiæ causam tueri: quapropter nolo pluribus prosequi testimonia & argumenta, quæ tot Catholicorum Scholæ & Academiæ hac de re congersere. Ea librorum copia pro hac sententia ab aliis edita est, quæ ad instruendam Bibliothecam abundè foret. Solum obseruo, à Suaui, seu fidelitatis seu eruditionis experte, perperam adduci Scoti dicta in hac quæstione; solum enim refert, hæc & non ampliùs ab eo dici: Potuisse nimirum à Deo effici, vt Maria Virgo vel numquam peccatum contraheret, vel vnico solum momento, vel aliquo temporis spatio: Deo solum compertum esse, quid reipsa factum sit: primum ex his esse probabile, vbi non obstat Ecclesiæ, vel Scripturarum auctoritas. Ceterum scire oportet de Scoti sententia (iis etiam prætermittis, quæ ex historia, eiusque Vite scriptoribus habetur) ipsum in tertio Sententiarum libro dist. 3. quæst. 1. tam in scripto Oxonij priùs dictato, quàm in eo quod postea dictauit Parisiis, non solum soluendis argumentis aduersus immunitatem Virginis ab Originaria culpa dedisse operam, sed etiam studuisse præualidis argumentis huiusmodi sententiam confirmare. Præsertim verò, quod Aquinatem impulit, ad opprimendum, Non posse Virginem à Christo redemptam affirmari, nisi priùs peccato fuisset mancipata; retorsit Scotus affirmans; Quinimò non fuisse potiùs Christum perfectum Redemptorem, nisi aliquem perfectè, hoc est, ab omni pœna redemisset: & quoniam Dei gratiâ vel per momentum carere, grauissima pœna est, par fuisse, aliquem à Christo ita redimi, vt ne momento quidem temporis Deo esset inuisus: vnde, vt Christi merita ipsi tribuant nomen ac laudem perfectissimi reconciliatoris, excellentissimi sequestri, & absolutissimi benefici, oportuit, vt aliquem liberaret à culpa, odioque Diuino, quocumque temporis momento, ac demum ab omni labe, quæ animi inquit ex Adami delicto: postremò retortum argumentum his verbis claudit: *Magis igitur indiguit Maria redemptione, quàm quicumque alius; quia tanto magis indiguit redemptione, quantò maius bonum sibi conferebatur post redemptionem. Cum igitur maius bonum sit innocentia perfecta, quàm post lapsum culpa remissa, maius bonum sibi conferebatur præseruando ipsam ab Originali, quàm si postea fuisset purgata.*
- 12 Audire vellem à Suaui, vtrum huiusmodi verba solum tendant ad rem ceu possibilem, an ad effectæ rei veritatem ostendendam. Præterea illa exceptio, nisi cum Ecclesiæ & Scripturæ auctoritate pugnet.

Pars I.

PPPP

repe-

1546.

reperitur quidem in priori Oxoniensi scripto, quo tempore Scotus minori peritiâ præditus, adeoque formidolosior erat, sed non in Parisiensi, postquam potuit pleniori studio rem indagare. Et quamquam in 3. distinct. prius allata in neutro duorum scriptorum quicquam asseueranter concludat, solumque dicat, Potuisse Deum quolibet ex hisce modis se gerere, adeoque differat potius more ad asserendum propendentis, quam affirmantis, tamen in Oxoniensi commentario in distinct. 18. quæst. vnica §. *Hoc visum*, fidentissime hoc affirmat: siquidem ibi distinguit in celo variam Sanctorum conditionem; aliorum qui olim inimicitiam cum Deo contraxerunt ex patrato à se delicto; aliorum ex solo Originali; & alicuius, qui ex neutro illorum fuerit vniquam inuisus Deo, & talem ait fuisse B. Virginem. Haud tamen dissimulauerim Scotum, quemadmodum in Parisiensi scripto dist. 3. timorem abiecerat, quem præ se tulerat in Oxoniensi eadem dist. 3. ob auctoritatem Ecclesiæ, sacræque Scripturæ, quem tamen exuerat in eodem Oxoniensi scripto ad memoratam distinct. 18. ita è contrario cautiorem redditum in eo asseuerando ex rei conuenientia, quod in Diuino solum arbitrio situm erat, addidisse dubitantis particulam *forſitan* illi doctrinæ, quam de perpetua Beatæ Virginis innocentia in Oxoniensibus prælectionibus dist. 18. absolute tradiderat.

* Epist. 174.

Atque hæc de Scoto. Ad defensionem Concilij gradiamur, aduersus quod inductis in suæ fabulæ scenam Germanis, Patrum Senatui obiurgat atque deridet ob memoratam exceptionem, propterea à ratione alienam, ac dubitationi subiicientem cuncta generalia sacrarum Literarum effata, incertumque reddentem in singulis Adam posteris Originale peccatum. Ex eo enim quod Mater Dei fuerit, nullum ait haberi fundamentum, quo ea immunitas innitatur, cum S. Bernardus ad Canonicos Lugdunenses * scribat: Vbi huiusmodi argumentum valeret, fore ut oporteret etiam ab Originaria labe subducere patrem Dei Parentis, atque ita procedere per superiores totius stirpis generationes.

Ab hoc postremo ordiamur. Scire cuperem, quibusnam typis fuerit editus hic Bernardi liber, quo tantum ineptiarum continetur. Quis sanè poterat eximius ille Doctor hoc affirmare, quin vna peruerteret tot singulares dotes, quas in Dei Matre veneratur, non modò supra ipsius proavos, inter quos aliqui scelesti numerantur, sed supra res omnes à Deo procreatas? Quo pacto non improbatè solemne festum Natæ Virginis, quod in eadem epistola comprobatur, & quo nullum eius proauorum natalem diem honestamus? Alia omnia

nia Bernardus. Volebant Lugdunenses Canonici propriâ auctoritate, Romanæ Ecclesiæ iniussu, Conceptæ Virginis celebritatem inducere. Id meritò reprehendit Bernardus, eosque admonet, ut Apostolicæ Sedis iudicium consulant, ac sequantur, cui se & illam & quamcumque aliam suarum opinionum subiicere contestatur. Quâ igitur fronte audet Suauis Bernardum aduersus eiusdem Sedis Decreta producere? Iam verò quoniam illi Canonici sic ratiocinabantur: Celebratur Natæ Virginis dies festus, ergo Conceptæ pariter est celebrandus, cum perspicuum sit, haud orituram fuisse B. Virginem, nisi conceptus præcessisset: ipsis respondet, Si quid argumentum illud probaret, eodem conficeretur, celebrandum esse diem natalem parentis, eiusdemque conceptum, adeoque auorum ac proauorum usque ad Adamum; nam absque illorum ortu & conceptu Maria in lucem edita non fuisset: nullam ergo vim inesse huiusmodi argumentationi, *Honorandus est conceptus, qui honorandum præiuit partum; quoniam si ille non præcessisset, nec iste esset, qui honoratur*: cum in comperto sit, non semper conditionem sine qua res non euenisset, eiusdem esse præstantiæ, eandemque mereri venerationem, quæ ipsi rei debetur: alioqui pari esset habenda cultu nutrix ac rex; nisi enim nutrix regem aluisset, haudquaquam ille vixisset.

15. Ita ratiocinatur Bernardus. In reliquum, vbinam vel ipse, vel alius ex antiquis Patribus vnumquam attribuit, non inquam cunctis B. Virginis progenitoribus, sed Abrahamo (in quo affirmat aduersarius esse solidius fundamentum quàm in Maria) ea ipsa priuilegiorum miracula, quæ vnanimes Virgini deferunt? Et tamen ea detulerunt non ex alio solidiore Scripturæ effato, nisi quoddam ibi Dei Mater appellatur. Cur Suauis, & Suauiani nouatores non irrident pariter Augustinum, qui in producto à nobis testimonio quemcumque Sanctorum peccato asseueranter subiicit, Mariam verò Virginem subdere numquam audet, contestatus, eâ se exceptione uti in honorem Christi? Et tamen Christi honor nihil ipsum permouit, ne subderet peccati dedecori cunctos Christi non proximos genitores. Fac intelligat eo loco Augustinus peccata dumtaxat voluntariè patrata; num fortè tam de his, quàm de Originali non comperiuntur in sacris Literis vniuersalia asserta? Nonne habetur in secundo Paralipomenon cap. 6. *Neque est homo qui non peccet*; & in cap. 3. S. Iacobi: *In multis offendimus omnes*; Sanctus idem Augustinus, tametsi tamquam Fidei sumat dogma, constituens omnem hominem peccare, non idcirco vult eâ communi regulâ beatam Virginem includi. Quid ita? Num quia Scriptura nominatim eam eximat ex

Pppp 2

prædi-

1546. prædictis vniuersalibus effatis? minimè verò: sed solum, quòd ipsa meruit concipere & parere eum, quem constat nullum habuisse peccatum. Quo pacto non occurrit Augustino haud hebetis ingenij viro istorum ratio, nimirum multò magis id Abrahamo debuisse conuenire, cuius è lumbis Christus prodierat, & cui Christus fuerat promissus. Quo pacto non animo peruoluit, si semel generales enuntiationes in vno peculiari agnoscuntur incertæ, incertas in singulis reliquis euasuras?

Hæc si obiecta S. Augustinus acciperet, Suauem, vt arbitror, doceret; Primò, nihil obltare veritati ac firmitudini vniuersalis dicti aliquam exceptionem, quæ illi dicto adhibeatur in iis peculiaribus, qui nominatum exprimi solent, vbi eo dicto comprehendere animus est. Etenim cum eluceat in iis perspicua quædam ac præuidenda ratio, ne ibi comprehendantur, satius fuit, locutores absoluerè obligatione eos nominandi, quoties intendunt eosdem excludere, quod frequenter intendunt; quàm ipsos disertè appellandi, cum volunt includere, quod rarò fit. Ita videmus in generalibus mandatis, concessionibus, aliisque huiusmodi expressionibus, haud contineri ex Iuris Consultorum documento quasdam certas res, nisi nominentur. Cum itaque vni vel pluribus inest conspicuum quoddam discrimen, quò discernantur à reliquis omnibus in ea re de qua fit sermo, eò quòd illa comprehensa non censeatur lege in vniuersum prolata, nihil planè ipsius veritas contaminatur, nec in ceteris incerta red-
ditur.

In promptu est exemplum in hac ipsa materia suppeditatum. Decit Apostolus: *Sicut in Adam omnes moriuntur, ita & in Christo omnes viuificabuntur.* Et tamen certum est, hoc effatum exceptione aliqua limitandum, & quidem huiusmodi, quæ priorem solum partem, non posteriorem restringat; adeoque rationem vtriusque omnino parem non esse: nam Heua in Christo viuificabitur, & tamen non est mortua in Adamo. Sed ea exceptio in huiusmodi rem cadit, tam apertè à reliquis omnibus differentem in hac causa, vt nullam valeat necessitatem inducere ad idem de ceteris affirmandum. Cum itaque satis nobis constet, omnes Adami posteros debitum contraxisse, vt infecti culpà nascerentur, nec ex vi redemptionis esse illi purgandos absque Sacramenti efficacia, seu re, seu voto suscepti; cumque perspicuum sit, primo conceptus momento per neutrum ex his modis suscipi Sacramentum; necessarià consecutione confectum, omnes peccato infectos concipi. Quod tamen generatim affirmatum restringi possit in aliquo, vbi speciatim apparet peculiaris ratio,

ratio, propter quam debuisset Deus, priuilegio illum donare modo quodam extraordinario infusæ sanctitudinis, ob præcedentia Christi merita, suæque gratiæ dono præuerti, absque Sacramentorum opera, primo illo conceptus momento. Similiter cum iam nobis innotescat, ex Adami lapsu nostras facultates inferiores à ratione deiciuisse, furoremque concupiscentis facultatis effrenato impetu ferri ad fugacia oblectamenta; innotescit pariter, neminem diu valere illorum aggressionibus resistere. Et quamquam Diuinâ ope nostra curetur infirmitas, ne diuturno tempore in graues noxas necessariò prolatur; non tamen robustos eadem efficit, ut à leuioribus abstinemus: quod periclitatione quotidianâ docemur, pluribusque Scripturarum oraculis, & vniuersali Christi monitu, nos omnes cohortantis ad petendum à Deo, ut *dimittat nobis debita nostra*; adeoque pro certo ponitur, debitores nos esse. Cumque per Scripturæ verba, ac per exempla id etiam intelligamus extendi ad præclarissimos Sanctorum; haud certe licet nobis ex quacumque sanctimonie præstantia legem hanc coarctare, quin eam reddamus ambiguum, adeoque suspectam falsitatis. Licet nihilominus eandem limitare in certo ac peculiari capite, in quo emineat ratio planè singularis, ob quam debuerit Deus purissimum à quouis naui candorem ipsi elargiri, adeoque à prauis animi affectionibus inuisibilem.

¹⁸ Num id nobis de aliquo singulariter fas est credere? De quo nimirum? De vnica illa Virgine, cui Christus totam hominis naturam referebat acceptam, hoc est de Matre, quæ Christo dedit ut esset, idque & voluntariè & ex animo propensissimo dedit. Christus verò ubi iam conceptus fuit, nullum ab homine reuerà beneficium accepit, cum omnium esset Dominus, suoque arbitrato Diuinâ potentia vteretur. At primo suæ generationis momento ingens accepit beneficium ab ea quæ ipsum concepit; eoque maius quam ceteris filiis conferatur, quò præcelliorè conditione conceptus fuit. Erat itaque peculiaris ratio, ut cum Christus adeo futurus esset obnoxius Parenti suæ, Christi præuisa merita arcerent ab ea tam graue malum, cuiusmodi est Dei offensio & inimicitia. Decebat & pietatem erga Matrem, & gratum animum erga de se benemeritam, ut Christus efficaciter cuperet talem in ea statum perpetuum, in quo, quocumque tempore inspecta, numquam appareret Filio abominanda. Verisimile igitur est, id Christum reipsa expetiisse, cum in eo virtutes omnes omnibus numeris absolutissimæ excelluerint. Quod si expetiit, eius votum ut à Patre præuisum est, sic ab eodem

Pppp 3

exple.

2546. expletum. Hac fortasse ratione disliceret S. Augustinus, ad eundam immunitatem Virginis, quam ipse immunitatem in generalibus Scripturæ locutionibus admittit à peccatis vel cuiusvis generis, prout multi opinantur, vel certè ab iis quæ voluntariè patrantur, pro quibus non minùs quàm pro Originario valet Suavis oppositio.

Quantæ autem admirationis esset, si S. Augustinus, adeo in Divinis Literis versatus, numquam illa Evangelij verba aliqui notissima observasset, à Suavi obruta ad huiusmodi titulum infringendum, per quæ Christus quibusdam beatum appellantibus ventrem qui eum portauerat, & vbera quæ ille suxerat, respondit: *Quoniam beati qui audiunt verbum Dei, & custodiunt illud.* At illa fortassis Augustinus observarat, ac memoriâ retinebat; sed perinde ac Suanis eiusque Lutherani nequaquam intelligebat. Quare arbitror, hæc obiectantibus responsurum illum fuisse, exemplo matris terrena Principis, de qua verè prædicare licet esse illam sublimem atque felicem, non quòd Regem pepererit, sed quia Regis gratiam obtinet: eâ verò si careret, tamen Regis mater, posset in miseriis iacere, quod Agrippinæ contigit, aliisque compluribus. Verumtamen non hæc negatur, eò quòd illa Regem genuerit, non esse validum fundamentum, credendi eius gratiam apud Principem reliquis omnibus supra modum antecellere. Ita sanè certum est, proximam causam, cur Beata Virgo poterat beata prædicari, quantum fas est homini in hac mortalitate viatori, fuisse coniunctionem cum Deo per charitatem, quâ ius beatitudinis, cælestisque gloriæ nitebatur: sed verum pariter est, quòd ipsa Deum genuerit, in causa fuisse, cur merito Deo libuerit eam illi gratiam largiri, quâ omnium exactissime verbum Dei audiret & custodiret, ipsique Deo intimè acutissimeque adhereret.

Quod verò attinet ad huiusmodi immunitatem in Virginis proavos deriuandam, idem Augustinus Suavem doceret allatâ distinctione causarum, quæ Philosophi appellant causas, alias per se, hoc est, quæ *suapte intentione, ac suapte naturâ efficiunt*; alias per accidens, quæ proprium causarum nomen haud merentur: ostenderetque secundum generis causam esse avum, si ad nepotem referatur. Etenim quidquid avus operatur, nihil per se & ex intentione naturæ confert ad generationem nepotis; sed consistit in filij effectione, à quo poterat nepos haud procreari: unde fortuitò contigit, ut ab aui operatione nepotis procreatio per filium procederet. Iam verò quod ex accidente provenit, neque necessitudinem fundat, neque vinculum naturæ. Aliqua tamen inde oritur convenientia, ad utrumque fundandum

dandum pro hominum instituto atque consuetudine, ex suo genere contentis in eo iure, quod *Gentium ius* nuncupamus, & de quo omnes homines conueniunt. Nulla siquidem reperitur Natio, nulla Respublica, quæ peculiare quoddam vinculum non agnoscat etiam cum progenitoribus non proximis, sicuti cum auo, & cum transuersis consanguineis, qualis est frater: verum pro huius necessitudinis ac vinculi ratione vsque ad certum consanguinitatis gradum, & cum quadam mutua debitione præstandi hæc vel illa officia, spectant hæc necessitudines & vincula ad leges ciuiles peculiariarum Reipublicarum; & pro conditionum, temporum, ac regionum varietate variantur.

21 Porro illud animaduertendum est, Ius Gentium, sicuti legum Romanarum scriptores adnotarunt, * fuisse ab ipsis Gentibus constitutum, *vsu & humanis necessitatibus id exigentibus*. Vnde fit, harum legum consuetudinumque vinculis Christum nihil obstrictum fuisse, vtpote quacumque humanâ potestate maiorem, ac talem qui nullius hominis indigens, ideoque immunis erat ab iis nexibus, quibus propter mutuam indigentiam colligantur ceteri homines, & ad ea Iura custodienda coguntur. At idem Christus ex sacrorum Doctorum sententia Naturæ legibus subdebatur, quæ Deum ipsum proximum Legislatorem agnoscunt, & ad quas citra controuersiam pertinet quartum Decalogi præceptum, quo iubemur colere causas secundarias à quibus proximè generamur, quemadmodum tria superiora mandata primæ causæ, quæ itidem proxima est, cultum præcipiunt.

* §. Ius autem Gentium, Inst. de Iur. nat. Gent. & Ciuil.

22 Hisce præmissis conficeret Augustinus, iure optimo SS. Patres, & Ecclesiam ipsam, ex eo quod Scriptura narrat Mariam Christi Parentem fuisse, qui titulus longè superat Abrahami & cuiusvis sanctissimi hominis dignitatem, arguisse in Virgine innocentiam, candorem, virtutis excellentiam, Diuinæque gratiæ immensitatem, ultra mensuram omnem, Veteris Nouique Testamenti homines quacumque sanctitate conspicuos supergressam; tametsi de illis egregiè gestæ perscriptæ fuerint, quæ de Virgine non legantur. Quod si Augustini ea esset ratiocinatio, ex iisdem positionibus Scotus, alique Scriptores, qui Scoto seu priores seu posteriores, Dei Parentem in sui Conceptione Immaculatam affirmauere, Parisiensis Academia, Theologi Basileæ congregati, ac denique Synodus Tridentina, instructa iam tum præstantissimis Doctoribus, vt vidimus, colligeret huiuscemodi exceptionis probabile fundamentum; nihil tamen propterea inde in dubitationem reuocatâ legis.

1546. legis veritate in quibusvis aliis ex Adami semine procreatis. Equidem, si viueret adhuc Suauis, admonitum ipsum vellem; licet qui summæ auctoritatis viros nonnumquam impugnat, notam temerarij non incurrat; qui tamen illos irridet, semper ipsum irrisu- nibus subiacere. Quâ ille confidentiâ ausus est, nullâ tandem scien- tiâ scriptor eximius, nullâque ingenij sui præclarâ commentatione memorabilis, deridiculo habere, quasi inania capitula, cunctos Theologos Concilij, & tot Doctores, qui per tria sæcula veram aut probabilem hanc sententiam existimarunt? Quî fieri poterat, ut in mentem ipsi non caderet, etiamsi Ecclesia Catholica Diuini Præ- dij præsentem opem non haberet, eam certè potiori humane sa- pientiæ parte constare; adeoque posse quidem tunc fieri ut in ali- quo fallatur, adhuc tamen ut planè desperet, fieri non posse? Qui- cumque res tenues admiratur, imperitè sanè, sed reuerenter se ge- rit: qui res maximas deridet, inscitè simul ac petulanter agit.

C A P V T V I I I

Peccatum Originale à Patribus expensum.

E Nimuerò quantum admirationis potius quam irrisionis me- rerentur Patres Concilio operam dantes, liquebit mox in ar- gumento Originariæ noxæ, quod primæ Sessioni, ut narra- uimus, explicandum seponebatur. Expensum illud fuit & priuatum in peculiaribus Theologorum, & publicè in generalibus Patrum congressibus: vbi disciplinas Theologicas haud professi ibant in sententiam peritiorum Patrum in ea scientia; sicuti obseruat Plato, in humanis videlicet negotiis id fieri consueuisse, quod illi placet, summus infimûsve sit, qui iis in rebus sapientissimus habetur. Studet quidem suadere Suauis, in Episcoporum conuentibus, ob Patrum Theologiam callentium infrequentiam, fuisse rerum capita languide delibata, adeoque indiligenter digesta. Nihil profectò veritati repugnantius. Capere coniecturam licebit ex modica quam referam parte subtilium & eruditarum animaduersionum, quas penè innum- merabiles illi protulerunt: at equidem ne molestiam copiæ pariam, eas dumtaxat sèligam, quæ viam aperiunt ad mentem Concilij me- lius introspectendam in definitionibus promulgatis. Nec immora- bor in refellendis iis, quæ Suauis parum edoctus, multumque con- fidens, colorat de variis Theologorum sententiis: abundè sit adin- fringendum falsum, veri narratio.

Examen in quinque capita distributum est: Primum, de Natura peccati

peccati Originalis: Secundum, de Modo, quo in posteros propagatur: Tertium, de Allatis ab eo detrimentis: Quartum, de Iplius remedio: Quintum, Quanam esset huiusmodi remedij efficacia.

1546.

3 Cum igitur à primo ordirentur, * Pelargus, Treuirensis Antistitis Procurator, in priuatis cœtibus pro certo sumpserat, & in confesso vel apud hæreticos in colloquijs Wormatiæ habitis anno 1540. Originale peccatum situm esse in priuatione Iustitiæ Originalis, in qua fuerat Adamus à Deo constitutus. Contra id arguit Antonius à Cruce, Canariensis Antistes, huiusmodi priuationem haud quidem ipsum peccatum esse, sed quamdam ipsius pœnam. Tum Angelus Paschalis Dominicanus, Motulanensis Episcopus, non sententiâ modò, sed verbis S. Thomæ productis ita disseruit: Non aliunde melius declarari posse naturam Originalis noxæ, sicut & cuiusvis defectus, quàm à natura perfectionis opposita; prout, exempli gratiâ, ut intelligatur, quidnam sit cæcitas, opus est intelligas, quid sit videndi facultas: esse peccatum Originale vacuitatem quamdam oppositam illi perfectioni, quæ Adamum innocentem condecorabat, & *Iustitia Originalis* nuncupatur: oportere igitur ex illius notione illius naturam explicari. Iustitia Originalis, aiebat ille, duas obtinebat partes; alteram, quæ præcipua erat, & quasi forma; alteram, quæ ad integritatem spectabat, & quasi materia. Prior erat humani arbitrij subiectio sub legitimo Domino, qui Deus est; posterior erat itidem subiectio interiorum facultatum ipsi arbitrio, quod legitimus illarum princeps est: descisciente hominis arbitrio per Adami peccatum à Deo, descivisse quoque facultates arbitrio subiectas: hæc posterior perturbatio, aliæque hominis damna in rebellantis arbitrij ultionem inflictæ, esse quasi Originariæ culpæ materiam; primam verò perturbationem, quæ non pœna, sed culpa fuit, esse formam, quâ ipsius natura constituitur.

* In Congreg. generali 21. Maij & sequentibus.

4 His communiter assentiebantur, cum Balthasar Eredia Dominicanus, Bossanensis Episcopus, aliam S. Thomæ doctrinam in medium attulit: Tamen si omne peccatum vniuersè consideratum, præcipue & tamquam per suam formam constituatur per destitutionem contrariæ sibi quæ debitæ probitatis, & ex hac parte nequaquam illud effectus sit, sed defectus; tamen id quod huic perinde atque ceteris rerum priuationibus subiicitur, esse veram rem, verèque existentem. Ita pariter, quamquam morbus in vacuitate iustæ temperationis tamquam in sua forma situs sit, illi tamen subistere tamquam materiam, humores corporis, quæ res, non rerum priuationes sunt. Pariter igitur peccati Originalis naturam consilari ex

Pars I.

Q999

memo-

1546. memorata debiti ordinis destitutione; sed quod illi subalternatur, esse facultates animi, huiusmodi ordine carentes, ac potissime concupiscendi vim, quam *concupiscenciam* vocant, hoc est propensionem animi ad fluxa bona: vnde quandoque à Patribus *peccatum* eadem appellatur, eâ ratione quâ humores corporis deprauati *morbus corporis* nuncupantur.

Quod spectat ad secundum Caput ex quinque connumeratis, Ioannes Fonseca Stabienfis Antistes censuit, huiusce noxæ propagationem in posteros, à quibus voluntariè commissa non est, declarari facile posse Regis exemplo, qui oppidum ita concessit alicui subdito, vt illud tam ipse eiusque posteris beneficiario iure possideant, dummodò à fide Principis non desciscat: vbi enim ille desciscuerit, oppidi possessione spoliatur vniuersa ipsius progenies, nec ideo huic conqueri licet pœnam sibi non iustè inflictam; cum potius deberet Principi grates agere, qui ob factam primo parentis liberalem donationem oppidi, posteros omnes illius hereditariæ ditionis capaces reddiderat. Huius beneficiarij dominatus similitudo fuisse decora Iustitiæ Originariæ, quæ Deus liberaliter Adamo contulit, eorumque spoliationem esse maculam originalem. Quo exemplo nonnullis visum est haud planè satisfieri proposito declarationi; quippe quod neutiquam declarabat, transmitti posse culpam genitoris in posteros, sed solum pœnam. Reuerà tamen satis illud erat intentæ à Fonseca explicationi, per quam solum exponere contendebat, quo pacto Deus ob alterius noxam absque iniustitia multare nos posset. Quâ verò ratione huiusmodi noxa nostrum omnium culpa vocetur, alterius est quæstionis; idque appositè explicauit Paschalis, similitudinem à S. Thoma mutuatus. Quemadmodum enim nostra membra, quamuis libertatis ac rationis expertia, dicuntur ex eo delictum patrare, quod ad operis illiciti deformationem mouentur ab imperante animi facultate, quæ in eo peccat non aliter infantes, quamquam nihil voluntariè de se commiserint, vnde in eo statu tot bonis vacuo, & nec hominis fini, nec debite Deo subiectioni consentaneo nasci deberent; dicuntur tamen in Adamo peccasse, quatenus is, qui naturam humanam in sua fecunditate integrè continebat, suæque in electione bonum malumve illius naturæ statum, effecit per voluntarium delictum, vt vniuersa sui generis posteritas cum ea macula eaque peruerfione nasceretur. Atque ad hoc clariùs exprimendum, S. Thomam pariter adduxit, vbi adnotat, in Adamo ab ipsius peccati macula naturam contaminatam; contra verò in nobis à naturæ macula nos ipsos contaminari.

6 Fusiùs quàm alij locutus est Bertanus. Priùs ille considerauit, inter recentes hæreticos in Originali peccato Zuinglium præcipuè aberrasse. Qua in re Suauis non modò peccat, conatus hæresiarcham excusare, & ad communem sententiam pertrahere aduersus ea quæ nos alibi satis explicauimus, & quæ de seipso fatetur Zuinglius; sed etiam studet Tridentinos Theologos laude exornare minimè ipsis expetibili, dum narrat, eorum quosdam, qui Zuinglij scripta perlegerant accuratiùs, id ipsum ceu verum agnouisse. Quod ne in mentem quidem eorum cuiquam venisse reperio.

7 Copiosè postea de tertio Capite Bertanus disseruit, quod allata per eam culpam detrimenta complectebatur. Apud Ecclesiam, aiebat, certum esse, Adamum, præter acceptas naturæ dotes, habuisse ex mera Dei liberalitate rectam animi habitudinem atque iustitiam; quam si custodiuiisset, immortalitatem in se suæque stirpe possedisset, & in ipsam cuncta eadem bona transmisisset. De ceteris prærogatiuis, cuiusmodi foret scientia de stellarum motibus ac virtute, scriptores minimè concordare, an illæ non minùs hereditariæ futuræ fuissent. Deinde certum esse, Adamum peccasse violatâ Numinis obedientiâ, indeque se suamque familiam perdidisse; seu quòd vetitum pomum comederit, seu quidquam aliud pariter vetitum perpetrarit, in delicti pœnam sibi suæque posteritati Diuinam gratiam amisisse. Tum verò quartum articulum leuiter attigit, dixitque, Ab ea pœna, quam Apostolus *mortem* appellat, hominem non nisi Baptismi efficacîâ liberari. Postremò duo hac in re cauenda præmonuit; alterum, Ne sinistra induceretur persuasio de Diuina iustitia, dum in infantibus culpam alienam punit: in quo, quantum arbitror, eorum rationem habuit, qui cum Gregorio Ariminensi hanc pœnam aduersus S. Thomam extendunt ad subtractionem bonorum, non eorum modò quæ gratis impertiuntur, sed quæ naturæ debentur, atque adeò ad sensuum cruciatus. Alterum, Ne pœna eousque attenuaretur, vt citra necessitatem Dei Filius ad nos ab ea redimendos aduenisse videatur: eos fortasse denotans, qui arbitrantur, satis esse virium in corrupta natura ad vniuersam legem obseruandam; & Ambrosium Catharinum, præsentem id temporis in Concilio, qui infantibus in limbo naturalem vitæ felicitatem assignat.

8 In alio cœtu de quarto Capite, nimirum de Remedio, sermo fuit. Quod omnes affirmarunt, confirmaruntque Scripturæ testimoniis, esse Baptismum. Verùm vt varîæ diuersique generis eiusdem effecti, eiusdemque sanationis causæ sunt; ita tamquam causæ nostræ

1546: recuperatae sanitatis connumeratae sunt praeter Baptismum, merita & mors Christi, quae vim ad sanandum ei lauacro impetrarunt; additaque pariter fuit gratia, quae sancti reddimur, quae non esset causa, sed ipsa forma sanitatis est. Syracusanus Antistes optabat, ut Fides causis reliquis adiceretur, cum illam verba Christi conuenient, ubi ei qui crediderit & baptizatus fuerit, salutem pollicetur. Idque à Seripando confirmatum est, usque adeo efficaciam interioris Fidei supra vim exterioris lauacri exaggerante, ut in suspensionem inciderit, parui à se Baptismi virtutem aestimari: à qua suspensione in posteriori congressu se purgavit. Verumtamen plerisque non placuit, ut in Decreto Fides nominaretur, cum illa ad primum peccatum delendum vniuersè non exigatur, quemadmodum aliae memoratae causae, prout constat ex infantium Baptismo.

Hæc Baptismi vis ad delendam abrogandamque totam peccati maculam, aduersus hæreticos recentes fuit ibi comprobata immensis atque dilucidis Scripturæ, Conciliorum ac Patrum dictis. Ostenditque egregiè Materanus, Lutheranorum errorem, quod post Baptismum remaneat quidem peccatum, sed quod non impetatur, aduersari communi Iurisperitorum doctrinæ. Etenim cum in memoratis testimoniis dicatur ipsum remitti, certum est Iuris Doctorum effatum, debitum remissione creditoris extingui. Id Motulanus corroborauit ex altera voce, *regenerationis*, in sacris Litteris visitata: generatio namque viuientium secum fert transiitum à statu rei inanimis ad statum vitæ; ergo ad veritatem huius vocis opus esse, ne in hominibus ablutis Baptismo status mortis permaneat. Atque uti vitæ generationem sequuntur potentiae viresque ad vitales actiones exercendas, incolendaque proprias horum viuientium sedes; ita per Baptismatis regenerationem hominibus infundendi vires ad actus vitæ, quæ supra naturam est, efficiendos, atque ad ascendendum suo tempore ad huiusmodi viuientium sedem, quæ caelestis Regia est.

Quoniam autem Lutherani volunt, ipsam effrænem appetendi voluptates propensionem, quam *concupiscentiam* nominant, esse peccatum Originale, adeoque cum hæc in Adami posteris post susceptum Baptismum permaneat, etiam peccatum remanere; aggressi sunt Patres hanc doctrinam refellere, & præter alia Scripturæ dicta, è quibus deducitur generatim, post Baptismum nullam maculam superesse, duo certa testimonia producta sunt, ad euincendum, concupiscentiam non esse peccatum. Alterum ab Archiepiscopo Turritano, illud scilicet S. Pauli, ubi dicit, Veterem hominem cruci-

crucifigi cum Christo, ut destruat corpus peccati, & ne ultra seruiamus peccato; ac proinde nos hortatur, ne peccatum in nostro mortali corpore regnet, neque eius concupiscentiis seruiamus. Igitur, arguebat Turrrianus, si remanet concupiscentia peccato destructo, quid dici potest, illam idem esse ac peccatum? Alterum ab Antistite Syraculano è S. Iacobi Epistola desumptum, ubi describens Apostolus generationem peccati, *Vnusquisque, inquit, tentatur à concupiscentia sua abstractus, & illectus. Deinde concupiscentia cum conceperit, parit peccatum.* Hinc ille conficiebat, concupiscentiam neminem quidem cum tentat & allicit, peccatum esse, sed postea illud parere: confirmauitque sententiam his Augustini verbis: *Quod si illa concupiscentialis inobedientia, quæ adhuc in membris moribundis habitat, præter nostræ voluntatis legem quasi lege sua mouetur; quanto magis absque culpa est in corpore non consentientis, si absque culpa est in corpore dormientis?* Canariensis quoque ita disputauit; Si homo fuisset procreatus in suæ naturæ statu absque donis gratuitis, negandum non esse, quin è sui corporis temperamento fuissent oborti stimuli concupiscentiæ: cum ergo hæc natura sit, peccatum non esse; quod non natura, sed corruptio est. Adiecit Morulanus: Eum qui peccato tenetur, haud esse proximè expeditum ut cælum adeat: pueros sacro fonte susceptos esse proximè expeditos ut cælum adeant; eos igitur peccato minimè teneri. Vbi ad opposita argumenta diluenda ventum est, obseruauit idem, quo loco S. Augustinus dicit, remitti concupiscentiam in Baptismate, non quod ipsa non sit, sed quod non imputetur; ab hæreticis deprauatum fuisse Codicem Augustini, appositamque pro dictione *concupiscentia* dictionem *peccati*. Quod si quando Apostolus *concupiscentiam* appellat peccatum, palam esse ex perspicuitate adductarum Scripturarum, id per figuram ab eo dici: quemadmodum non quoduis aliud, sed ipsum Christum peccatum nominat, sicut Eucharistia panis dicitur, sicut Adamus à Deo dictus est puluis, sicuti cadauera eorum nuncupantur nomine, quorum ea cadauera prius fuerant corpora; vno verbo, sicuti effectus sæpè causæ suæ nomen obtinet, præsertim verò materiæ ex qua conflatur, vel compositi, cuius ipse materia fuit.

¹¹ Contra hanc communem Patrum sententiam Sanfelicius Cauiensis Antistes, & Bonuccius Seruorum B. Mariæ Præses, tametsi comprobarent extinguere, & non obtegi dumtaxat in nobis post Baptisma id quod præcipue peccatum est, atque in eo Lutheranos damnarent; adhuc visi sunt admittere in ipsa sola per se concupiscentia aliquam rationem peccati, quod tamen post Baptisma non imputetur.

Q9993

Bonuc-

1546.

Bonuccium Ioannes Baptista Campeggius Maioricensis Antistes acriter inculcavit, quasi & prius in concionibus, & postea in congressibus ad hæreticos propinquasset. At Bertanus amorum dictum explicavit, tamquam per laxiorem, minusque propriam significationem prolatus; quod Sanfelicius silentio, Bonuccius accuratâ oratione comprobavit, in qua exponere conatus est in qua re convenirent, in qua dissentirent Catholici & Lutherani de peccato Originali. Adiecit, se in superiori sua disputatione habuisse in animo non hæreticos excusare, sed Patres admonere, ut proscriptionis verba essent eiusmodi, quibus hi solum, non item Catholicorum opiniones castigarentur. Seripandus quoque arbitrabatur, in eorum concupiscentia, qui Baptismum susceperant, aliquam inesse rationem peccati, quatenus eadem animum ad peccandum inclinat: sed eo die communi existimationi acquieuit; sibi que temperavit, ne propugnatorem ageret illius sententiæ, quæ passim oppugnabatur, nisi benè digesto apparatu prius instructus, qui vel ad victoriam, vel ad honestam pugnam satis esset.

CAPUT IX.

Quæ Patres in propositi Decreti forma de peccato Originali observarunt: præsertim, an in renatis supersit aliquid odiosum Deo.

Decretum itaque ex Patrum consensu, de rei summa convenientium, conformatum à selectis ad id viris, fuit generali congressui octavo die Iunii propositum, ut ipsius tenor expenderetur. Dicebatur ibi, Adamum ob transgressionem amisisse sanctitatem, in qua fuerat *creatus*. Hæc postrema vox commutata in *constitutus*, Paceco monente, non esse citra controuersiam, an Adamus interiorem sanctitatem obtinuerit primo quo *creatus* fuit momento: unde patet, quàm infirma deducatur à quibusdam probatio ad id affirmandum ex verbis Concilij, quæ nunc extant.

Habebatur eodem Decreto, totum Adamum ob culpam in deterius secundum corpus & animam fuisse mutatum, *nulla etiam anima parte illa*. Hæc postrema verba deleta sunt, quòd videbatur sensus etiam comprehendi. Cum autem diceretur ibi, id quod tunc legitur, per Baptismum non solum *reatum Originalis peccati remitti*, sed etiam tolli totum id quod *veram & propriam rationem peccati habet*, nihil in priorem partem reclamatum; at posterior visa est nonnullis super.

superuacanea. Seripandus malebat dici, *omnem rationem peccati tolli*: Cauensis, *tollit omnia peccata*; sed ceteris Decretum ita probatum.

2 Grauior exorta disputatio de illa particula, per quam affirmabatur, in renatis nihil Deum odisse. Obiecit Seripandus, Cum *concupiscentia* sit origo peccati, non posse à Deo eam odio non haberi; adeoque vniuersalem illam enuntiationem negantem esse falsam: in quo visus est Polus subsistere. Sed ex altero capite eruditè hîc disseruit, Quamquam ipsa peccati primigenij natura valdè lateret, effecta tamen, ac mala inde transfusa in humanum genus, tam in appetendi peruersitate, quàm in obscuritate intelligendi, etiam Philosophiæ lumini fuisse perspecta: vnde quod ad priorem spectat, Aristoteles, Monarchiæ & Polyarchiæ incommodis inter se collatis, inter Monarchiæ detrimenta connumerat, vnius hominis appetentiam sæpè sui esse impotem ad abstinendum ab iis malis, ad quæ Natura propellit: de altera Socratem pronuntiasse, Se postquam diu fuisset philosophatus, aliud non didicisse, nisi se nihil scire. His incommodis consultum ab humana prouidentia per leges ac documenta; sed nullum illis satis efficax admotum remedium, nisi per eam redemptionem, quam Filij Dei mors obtinuerat. Addidit: Reliquas Decreti partes sibi probari, tantummodò se dubitare in recensitis verbis, quibus dicitur, In renatis nihil superesse odiosum Deo. Etenim S. Paulus haud ita generatim hac in re loquitur, vt Decretum loquebatur; sed restrictiùs affirmat, in renatis, qui sunt in Christo, nihil esse odiosum Deo, adeoque de cunctis renatis id neutiquam ab eo dictum. A sanctis etiam viris quotidie eam petitionem iterandam esse, *dimitte nobis debita nostra*: igitur in ipsis pariter inesse aliquid quod Deo non placeat.

3 Studuit hæc obiecta Bertanus euertere: ac primò quidem considerauit, ab iis qui Decretum confecerant, selectam consultò fuisse vocem *renati*, non autem *baptizati*; cum fieri possit, aliquem post susceptum Baptisma persistere adhuc odiosum Deo, eò quòd Baptisma non suscepit parato vt oportebat animo; at non item, si renatus fuerit: vnumquemque verè renasci qui in fonte Baptismatis sit cum Christo sepultus, prout habet Decretum. Ad propositam dein quæstionem progressus, defensionemque commemoratæ particulae, dixit: Tamen concupiscentia à cælesti Regia excludatur, non idcirco à Deo suis in seruis terras incolentibus eam odio haberi: membrorum quoque imbecillitatem, ceterasque corporis miseria arceri ab eo domicilio perfectæ felicitatis; & tamen eas cum Dei Filio habitasse, in quo certum est, nihil Patris oculis odiosum fuisse.

1546.

fuisse. Bituntinus concedebat quidem, concupiscentiam non esse Deo inuisam; sed restringendum putabat Decretum ad culpam leuiorem, quibus renati quoque asperguntur.

Scripandus, quò suam sententiam simul sustineret, simul perniciæ notam vitaret, opinionem non suo, sed Poli nomine insigniuit, & cum ea epigrapha accuratum commentarium elaborauit. Obseruabat, si Patres ponerent, nihil inesse in renatis odiosum Deo, colligendum hinc esse, nihil in iis relinqui ope Diuinâ pugnandum, nihil reprimendum, nihil contra quod pugnandum: quæ omnia diuinorum Oraculorum dictis aduersabantur. Haud latè quadrare exemplum à corporis miseriis, quæ erant in Christo, petiit: eas ideo cælum non ingredi, quia plenæ felicitati opponuntur; at non propterea digna esse, quæ à Deo habeantur odio; quippe quæ nihil peccato militent: appetitionem verò voluptatum, bellatricem dici posse, quæ victorias omnes peccato parit. Patere ex multis Augustini locis, ipsam Deo displicere: eandem esse malum illud, à quo liberari exflagitant etiam Sancti per precationem, quam nos omnes Christus edocuit, quamquam ab ea appetentia non nisi in perenni vita perfectè liberentur: ex Augustino concupiscentiam non esse naturæ proprietatem, quod multi rebantur, sed corruptionem perduellionemque naturæ: proinde videri sibi eas voces remouendas, *In renatis nullam remanere iniquitatem, sed magnam tamen manere infirmitatem: quæ tamquam Deo displicens, per omnem vitam curanda sit, donec Deus ipse sanet omnes languores nostros, & reducat de corruptione vitam nostram.* Ad infringendam testimoniorum efficaciam, quibus concupiscentia peccatum in Scriptura nominatur, nihil valere aliorum nominum exempla interdum per metaphoram adhibitorum: in illis semper elucere peculiarem rationem, cur Scriptura per significationem propriam non loquatur; hic è diverso; cum Augustinus doceat præterea, concupiscentiam aduersus spiritum decertare, nouum argumentum haberi, ipsum propriè scribere.

His aliisque rationibus vsus est Scripandus; quæ tamen Patribus nequaquam persuasere Decreti mutationem, cum ex ipsius textura liquidò constaret, ibi significari odium illud, quod *inimicitia* vocatur, & quo dicimus hominem ab homine odio haberi: quod odium verè inesse Deo nequit in eum, qui adoptiuus Dei Filius est renatus: non tamen hinc excludi ab illis omnem prorsus labeculam, quæ minùs pulchri coram illo reddantur, & quam auerferet in ipsis eo odio, quod *displicentia* nominatur; quæ labeculæ, aut leuiiores

uiore culpe sunt à Polo ac Bituntino obseruata, aut earum fodina, quæ concupiscentia est: eaque propter utræque à naturali Dei Filio procul fuerunt, etiam inter huiusce vitæ miseras. Atque in eadem pariter significatione post longam disceptationem persistere in Decreto posteriora verba, quibus dicitur, Concupiscentiam haud nocere non consentientibus; intelligendo per vocem *nocere*, æternum damnum, cuiusmodi est Diuinæ gratiæ iactura; & nomine *consensus*, plenum ac deliberatum: tamen cunctis alioquin illa noceat aliquo pacto, ut quæ puluerem leuiorum noxarum inspergat, quamquam omnes ipsis aliquâ ratione consentiant, per imperfectam & quasi surreptitiam consensionem.

Equidem nequeo non admirari insulsos Suauis sales, dum ait, Germanos habuisse summam gratiam Synodo, quod enuntiationem confessa fuerit: quam si negasset, cogebatur vnusquisque eam denegare per Fidei firmitatem sensu reclamante, quo experimur, etiam post Baptisma susceptum in nobis concupiscentiam vigere. Inprimis Concilium non id affirmat definiendo, vel docendo; sed dum argumento Lutheranorum responderet, concedendo eam assumptionem euidentem, & negando prauam consecutionem, ab illis inde deductam, hoc est, Baptismo peccatum haud extinguui. Secundò num latebat Suauem, Stoicos inter Ethnicos Philosophos, & Pelagianos inter hæreticos affirmasse, posse hominem in terra cunctis prauis affectionibus animum suum perpurgare: adeoque haud ineptum futurum fuisse, si hunc errorem damnares, grauiter à SS. Patribus impugnatum, quippe Scripturæ sacræ aduersantem, ubi nos ea docet de corruptione naturæ ab Adami peccato profecta?

Postremò deleta est Decreti periodus, quâ dicebatur, non improbari à Synodo nouam illam positionem Scholasticis visitatam, aientibus, Manere post Baptismum partem *materialem* Originalis peccati, non item *formalem*: seu quod nollent Ecclesiæ auctoritatem intermiscere opinantium doctrinis; seu quod, ubi definitiones concipi possent veterum Patrum vocabulis, ea nollent à Theologis recentibus mutuari: cum venerationi conducatur non modò sententiarum, sed etiam vocum antiquitas; & cum quandoque indumenti mutatio causa interdum sit, ne vnus idemque pro eodem habeatur.

*Decretum de rebus Fidei in Cœtu 16. Iunij stabilitum,
postmodum in Sessione firmandum.*

PRæter ea de quibus disputatum est, duo rerum capita vltimo congressui proposita sunt. Alterum, An absentium Antichristi contumacia accusanda esset: quod ibi comprobatum est. Sed Giennensis cum aliis multis, Germanos excipiendos contendebat: fuit etiam qui locorum distantiam excusauit, petiitque Tolentani exceptionem. Alterum, de statuendo futura Sessionis die, cui vigesima nonus Iulij præstitutus est. Decreta Fidei, prout offerimus, composita sunt.

Post præcœmium quinque Canones confecti sunt, anathemæ inflicto cuiusque definitiones hæc appositæ inficiantur. Si quis an confitetur, primum hominem Adam, cum mandatum Dei in paradiso fuisse transgressus, statim sanctitatem, & iustitiam, in qua constitutus fuerat, perdidisse, incurrisseque per offensam præuaricationis huiusmodi iram & indignationem Dei, atque idcirco mortem, quam ante à illi comminatus fuerat Deus, & cum morte captiuitatem sub eius potestate, qui mortis deinde habitum sortitus, hoc est, diaboli; totumque Adam per illam præuaricationis offensam secundum corpus & animam in deterius commutatum fuisse; anathema sit.

Si quis Adæ præuaricationem sibi soli, & non eius propagini, asserit acceperit, & acceptam à Deo sanctitatem & iustitiam, quam perdidit, sibi soli, & non nobis etiam cum perdidit; aut inquinatum illum per inobedientiam peccatum, mortem & pœnas corporis tantum in omne genus humanum transfudisse, non autem & peccatum, quod mors est anima: anathema sit: cum contradicat Apostolo dicenti: Per unum hominem peccatum intravit in mundum, & per peccatum mors, & ita in omnes homines mors pertransiit, in quo omnes peccauerunt.

Si quis hoc Adæ peccatum, quod origine unum est, & propagatione, non imitatione transfusum omnibus, inest unicuique propriam, vel per hominæ naturæ vires, vel per aliud remedium asserit tolli, quàm per meritum & opus mediatoris Domini nostri Iesu Christi, qui nos Deo reconciliavit in sanguine suo, factus nobis iustitia, sanctificatio & redemptio; aut negat ipsum Christum Iesu meritum per Baptismi Sacramentum in forma Ecclesiæ rite collatum, tam adultis quàm paruulis applicari; anathema sit: quia non est aliud remedium sub cælo datum hominibus, in quo oporteat nos saluos fieri. Fuit illa vox: Ecce Agnus Dei, ecce qui tollit peccata mundi; & illa: Quicumque baptizati estis, Christum induistis.

4 Si quis parulos recentes ab utrisque matrum baptizandos negat, etiam si fuerint à baptizatis parentibus orti: aut dicit in remissionem quidem peccatorum eos baptizari, sed nihil ex Adam trahere Originalis peccati, quod regenerationis lauacro necesse sit expiari ad vitam aeternam consequendam; unde fit consequens, ut in eis forma Baptismatis in remissionem peccatorum non vera, sed falsa intelligatur; anathema sit: quoniam non aliter intelligendum est id quod dixit Apostolus: Per unum hominem peccatum intrauit in mundum, & per peccatum mors; & ita in omnes homines mors pertransiit, in quo omnes peccauerunt: nisi quemadmodum Ecclesia Catholica ubique diffusa semper intellexit; propter hanc enim regulam Fidei ex traditione Apostolorum etiam paruuli, qui nihil peccatorum in semetipsis adhuc committere potuerunt, ideo in remissionem peccatorum veraciter baptizantur, ut in eis regeneratione mundetur, quod generatione contraxerunt. Nisi enim quis renatus fuerit ex aqua, & Spiritu Sancto, non potest introire in Regnum Dei.

5 Si quis per Iesu Christi Domini nostri gratiam, quae in Baptismate confertur, reatum Originalis peccati remitti negat, aut etiam asserit, non tolli totum id, quod veram & propriam peccati rationem habet, sed illud dicit tantum radi, aut non imputari; anathema sit: in renatis enim nihil odit Deus, quia nihil est damnationis iis qui verè consepulti sunt cum Christo per Baptisma in mortem, qui non secundum carnem ambulant, sed veterem hominem exuentes, & nouum, qui secundum Deum creatus est, induentes; innocentes, immaculati, puri, innoxij, ac Deo dilecti effecti sunt, heredes quidem Dei, coheredes autem Christi; ita ut nihil prorsus eos ab ingressu caeli remoretur. Manere autem in baptizatis concupiscentiam vel somitem, haec sancta Synodus fatetur & sentit: quae cum ad agonem relicta sit, nocere non consentientibus, sed viriliter per Christi Iesu gratiam repugnantibus non valet: quinimo, qui legitime certauerit, coronabitur. Hanc concupiscentiam, quam aliquando Apostolus peccatum appellat, sancta Synodus declarat Ecclesiam Catholicam numquam intellexisse peccatum appellari, quod verè & propriè in renatis peccatum sit, sed quia ex peccato est, & ad peccatum inclinatur. Si quis autem contrarium senserit, anathema sit.

Declarat tamen haec ipsa sancta Synodus, non esse suae intentionis, comprehendere in hoc Decreto, ubi de peccato Originali agitur, Beatam & Immaculatam Virginem Mariam Dei Genitricem: sed obseruandas esse Constitutiones felices recordationis Xysti Papae Quarti, sub patris in eis Constitutionibus contentis, quas innouat.

6 Patrum consilium fuit, in recensitis definitionibus se prorsus abstinere à superuacaneis articulis, ab illis nimirum, qui Catholicas inter Scholas in dubitatione versantur: nam vtrilibet parti quis adhaereat, nihil Scripturae, antea Conciliis, perpetuisque Traditionibus

1546. tionibus contradicit : ac proinde ingeniorum libertati permitti possunt absque ullo diuinorum Oraculorum despectu , & absque animarum detrimento. Idcirco semper obstitere Legati , ne quid de Conceptione Virginis sanciretur : hic verò admonuerunt , ne quid certi statuerent de natura ipsa Originalis culpæ , de qua Scholastici discordant : nec enim Synodus collecta fuerat ad decidendas opiniones , sed ad errores recidendos. Quapropter iniuriâ Suauis , vbi per callidam acrimoniam Vigerij ac Seripandirationes attulit , suadentium vt huiusmodi definitione de natura Originalis noxæ statueretur , hæc subdit : *Præsules enim existimabant , præsertim esse Scholasticorum subtilitates , quam vt eas ullo studio possent assequi , & verò ad experiendum non erat satis animi , atque impatientem Legatorum festinationem ad dogmatum sanctiones non permisisse spatium tam operis disceptationi necessarium.* Perinde ac si alia complura capita in ea Sessione sancita , talebrosiora non fuerint , longiorisque temporis impendium non exegerint ad peruoluendos sacros Codices , Concilia , Patres , Scholasticos , ipsosque etiam hæreticos scriptores , quorum errata damnabantur , quam postulasset vnus definitionis disceptatio , ad quam comprobendam solo rationum examine , non itemlectionis labore opus erat. Quicumque iudex experitur , diuturnum studio indigere eas lites , quæ non tam ab vnus articuli subtilitate , quam ab actorum prolixitate dependent. Quin huiusmodi questionem ne aggredierentur , præ ceteris auctores fuisse Præsules in Theologicis præstantiores , & inter alios Bituntinus : quemadmodum ipse quoque , quamuis ex Ordine Franciscano , causæ publicæ quam priuatæ controuersie studiosior , censuit nihil esse decernendum , quod suis faueret , de B. Virginis Conceptu. Et sanè quicumque sincero animo lustraret hinc eruditas lucubrationes , non à minoribus solum Theologis , sed ab ipsis Patribus accuratè susceptas in apparatu ac molimine harum sanctionum , illinc verò Suauis calumnias legeret , conquereretur enimuerò , nullam exquisitam quidem industriam operis egregij satis esse ad arcendam insinuationem ignauitæ.

At quantæ porro leuitatis est , in aciem deducere stramineos quoddam strategos , qui solius vulgi oculis strenui bellatores apparent , cuiusmodi est id quod ait : *Non posse de re quapiam errores reari , nisi prius eiusdem rei cognita veritate : Nullam enuntiationem esse falsam , nisi quia altera vera est : hand sciri posse falsitatem illius , nisi prius veritas agnoscatur.* Quorsum hæc omnia , nisi vt conficiatur , non potuisse hæreses de peccato Originali damnari , nisi veritas aliqua

de ipsas natura prius innotuisset, adeoque ea saltem extrema definitio, quam Aristoteles *nominis definitionem* nuncupat, ac tamquam prænam cunctis argumentationibus notitiam requirit? Sed perspicuum iam erat, quid secundum eum sensum esset primigenia culpa, conveniebatque id ipsum non inter Catholicos modo, sed etiam inter hæreticos. Vbi enim non omnes concordaremus in huius vocis significatione, adeoque in aliquibus peccati Originali proprietatibus per eam indicatis, haud sanèliceret nobis erroris accusare Lutheranos, nisi ad summum in loquendo, quali discreparent à nobis in proferendo, non in sentiendo.

8 Nemo est qui nesciat, peccati Originalis nomine intelligi certum aliquid, quo propter patratam ab Adamo culpam, Deo reddimur odiosi, eiusque tum gratia tum gloria indigni: sicuti eodem pacto certissima est definitio peccati, ut vocant, *personalis*, siue per actum insit homini, siue per habitum; cum alterum sit id quod nos inuisos Deo reddit, cum ipsius legem violamus, alterum id, quod post legis violationem eius causa nos reddit Diuinum odium promerentes. Iam verò quo pacto, posita tamquam indubitata hæc rudi definitione, tamen de personali peccato, siue actuali siue habituali, ut Scholæ loquuntur, plurimæ sunt Theologorum opiniones, in quonam sita sit eorum natura, seu physice seu metaphysice spectata; ita pariter contigit de Originali peccato: cum physica ratio consideratur, quaeritur, An peccatum, quod per actum committitur, in actione solum interiori situm sit, an etiam in exteriori: an includat intrinsecus oppositi mali notitiam; an ea sit tantum exterior illi conditio ad peccandum necessaria. Cum verò metaphysice, dispicitur, An ipsum per operationem constituatur, an per debite probitatis priuationem; num hæc sit priuatio probitatis debite ipsi potentia; an ipsi actui ex suo genere, cui generi melior differentia deberetur. Nec diuersæ minus discrepant opinioniones de natura peccati *personalis habitualis*. Hac planè ratione variant de Originali peccato. Quemadmodum autem necesse non est de prioribus controuersiam decidere, quò refellatur, exempli gratia, error Manichæorum, affirmantium, malum esse substantiam quamdam, atque naturam; ita pariter opus non est enucleare, ac decernere, quænam sit ipsissima ratio noxæ Originariæ, ut certi simus, illam non esse id quod de ipsa docent sectæ dissentientes à sacris Literis, & ab Ecclesiæ Traditionibus. Quis verò nesciat, facilius esse falsas definitiones redarguere, quàm veras excudere; cum longè clariùs falsitas in alteris, quàm in alteris veritas elucescat? & Aristotelem, quo à no-

Rrrr 3 tioribus

rioribus ordiatur, solitum esse antiquorum definitiones euertere, antequam suas construat? Alioqui nemo, qui definit non nocere quidnam sit cælum, posset fidenter negare, ipsum esse lignum conceptum: atque hinc liceret innumeras conficere consecutiones cuculas, quæ Suauem derisui exponerent, non æquius modò sed grauius apud quemlibet legentium, quàm ipsius cauillationes apud imperitam turbam Concilium deridendum traducunt. At Iudices ad irrisiõnem aduersarij diltrahere, artis Rhetoricæ techna est, vbi quis causæ diffidit. Quapropter satius habeo, pugnantibus inter se ipsius dictis hominem irrisiõnis loco retundere.

Hinc ille Synodum vituperat ob omisam peccati Originalis definitionem: hinc Scholasticos carpit, qui modum explicare volunt, quo propagetur; & non potius S. Augustini modestiam imitari, qui percontanti Iuliano, per quam rimam huiusmodi culpa potuisset ingredi in eos, qui à parentibus sacro Fonte ablatis orti fuerant, respondit, Frustrà rimulam quæri, vbi patentissima porta conspicitur in sacris Libris: adeoque ab ea quaestione semper abstinuit. Itaque Suauis iudice, vbi Catholici à solennibus definitionibus rerum abditarum incertarumque abstinent, imbecillitatis, ignauiæ, laborum intolerantiæ sunt arguendi: cum vero iidem in priuatis ipsorum libris illas indagare student subtiliori commentatione, immodesti appellandi; adeoque se inter ceteros immodeste gesserunt sancti Thomas ac Bonauentura. Nec animaduertebat indus homo, hæc conuitia non modò inter se pugnare, sed omnem æquitatem peruertere. Quoties damnantur hæretici, optimum consilium est, magis generalia, quippe magis indubitata complecti; quod à Synodo peractum est. Quoties in eisdem scriptis agitur, prudentis est, nullam ipsis ansam præbere transferendæ disputationis à re ipsa, quæ certa est, ad modum qui est incertus; quod S. Augustinus à Sinaui productus sapienter fecit. At verò vbi vel ad merè philosophandum disputatur, vel ad tuendum, nostræ Fidei dogmata non esse huiusmodi vt explicari non possint, laudem certè merentur, qui probabiliores rationes afferunt, quibus vera esse monstrantur; atque id Scholastici præstiterunt. Hos vniuersè reprehendere, perinde est, ac eos vniuersè reprehendere, qui inter homines excelluere in eo quod in hominibus excellit; hoc est, in subtilitate & excelitate rationis.

Decreta ad Disciplinam spectantia, Sessioni quintæ destinata.

PRæter Decreta Fidei, de iis etiam, quæ Disciplinam emendant statutum est, in Sessione proxima confirmandis. Hæc diuisa in duo capita fuere, sæpius à nobis narrata, ad Literas diuinas spectantia, alterum de Prælectionibus, alterum de Concionibus. De Prælectionibus hæc sancita:

Ne celestis ille sacrorum Librorum thesaurus, quem Spiritus Sanctus summâ liberalitate hominibus tradidit, neglectus iaceat, statuit & decreuit, quod in illis Ecclesiis, in quibus præbenda, aut præstimonium, seu aliud quouis nomine nuncupatum stipendium pro Lectoribus sacre Theologia deputatum reperitur, Episcopi, Archiepiscopi, Primates, & alij locorum Ordinarii, eos qui præbendam aut præstimonium, seu stipendium huiusmodi obtinent, ad ipsius sacre Scriptura expositionem & interpretationem per seipsos, si idonei fuerint, alioqui per idoneum substitutum ab ipsis Episcopis, Archiepiscopis, Primatibus, & alijs locorum Ordinarijs eligendum, etiam per subtractionem fructuum cogant & compellant. De cetero verò præbenda, præstimonium, aut stipendium huiusmodi, non nisi personis idoneis, & quæ per seipsos id munus explicare possint, conferantur; & aliter facta prouisio, nulla sit & inualida.

In Ecclesijs autem Metropolitanis vel Cathedralibus, si ciuitas insignis vel populosa, ac etiam in Collegiatis existentibus in aliquo insigni oppido, etiam nullius Diocesis, si ibi Clerus numerosus fuerit, ubi nulla præbenda, aut præstimonium, seu stipendium huiusmodi deputatum reperitur; præbenda quomodocumque, præterquam ex causa resignationis, primò vacatura, cui aliud onus incompatible iniunctum non sit, ad eum usum ipso facto perpetuò constituta & deputata intelligatur. Atque ad hanc rem diploma Pontificium protulere Legati, quo huiusmodi potestas Synodo tribuebatur, prout Patres ex iis quæ diximus expetierant.

Admonuit Pacetus, aliam vacationis exceptionem Decreto apponendam, quam regressus causam vocabant. Etenim mos pluribus tunc erat, Sacerdotia in alios transferre, cum facultate eadem sibi resumendi, seu mors eius in quem collata fuerant, seu alia ibi apposta causa interuenisset. Sed Ceruinus obiecit, Noluisset Legatos eam exceptionem in Decreto apponere, ne huiusmodi regressuum consuetudinem approbarent; utque in emendationis progressu aboleri ea posset, simulque argumentum Patribus præberetur, quàm prono animo Legati ferrentur ad eorum iurisdictionem redintegrandam.

1546. dam, liberumque ipsius usum, quantum fas esset, ipsis relinquentum. Quæ verba præ gaudio lacrymas Patribus eliciere.

Pergebat Decretum: Et quatenus in ipsis Ecclesiis nulla, vel non sufficiens præbenda foret, Metropolitanus, vel Episcopus ipse, per assignationem fructuum alicuius simplicis beneficii, eiusdem tamen debitis supportatibus, vel per contributionem beneficiariorum suæ Civitatis & Diocesis, vel alias, prout commodius fieri poterit, de Capituli consilio [Consensu, ut antea positum erat, in consilium mutato] ita provideat, ut ipsa sacra Scriptura lectio habeatur; ita tamen, ut quacumque aliæ lectiones, vel consuetudines, vel quavis aliâ ratione instituta, propter id minime prætermittantur.

Ecclesiæ vero, quarum annui proventus tenues fuerint, & ubi tam exigua est Cleri & populi multitudo, ut Theologiæ lectio in eis commode haberi non possit, saltem magistrum habeant, ab Episcopo cum consilio Capituli eligendum, qui Clericos, aliosque Scholares pauperes grammaticam gratis doceat, ut deinceps ad ipsa sacra Scriptura studia annuente Deo transire possint: ideoque illi magistro grammatices, vel alicuius simplicis beneficii fructus, quos tamdiu percipiat, quamdiu in docendo perseveraverit, assignentur; dam tamen beneficium ipsum suo debito non fraudetur obsequio: vel ex Capitulari, vel Episcopali mensa condigna aliqua merces persolvatur: vel alia Episcopus ipse aliquam rationem ineat suæ Ecclesiæ & Diocesi accommodatam, ne pia hæc, utilis atque fructuosa provisio quovis quæsto colore negligatur.

In Monasteriis quoque Monachorum, ubi commode fieri queat, etiam lectio sacra Scriptura habeatur. Quâ in re si Abbates negligentes fuerint, Episcopi locorum, in hoc ut Sedis Apostolicæ Delegati, eos ad id opportunis remediis compellant.

Hanc rationem tribuendi Episcopis perpetuam quamdam iurisdictionem, non homini, sed Infularum dignitati adnexam, tamquam à Pontifice delegatis, exemplo quorundam antiquorum Canonum, amplexi sunt per eam opportunitatem: propterea quod ex una parte volebat Pontifex iurisdictionem Episcopis impetari, quâ plerumque uti possent in homines ab illorum foro per Pontificiam prærogativa subducos; ex altera verò res odij plena, nec citra incommodum evasisset, huiusmodi prærogativa vel ex toto vel ex parte abrogare: Proinde id initum temperamentum, quo iurisdictionem; perinde atque ordinaria foret, Episcopi obtinerent; simul etiam in iis, qui per prærogativa exprimebantur, titulus ac veritas exemptionis intacta persisteret; concessâ cunctis Episcopis facultate, de qua dictum est, generali ac perpetuâ, in certis quibusdam causis iurisdictionis exercendæ, tamquam speciatim à Sede Apostolica delegatis. Id autem efficit in primis, ut in huiusmodi causis ad Metro-

Metropolitanum prouocari non possit, sed solum ad delegantem, qui Romanus Pontifex est: & pariter ut ea potestas sit communis Vicario, sui muneris iure, & absque peculiari Episcopi, ut aiunt, sublegatione. Quin in quibusdam potestas ita delegatur Episcopis à Concilio, ut ipsi vetentur alium sui loco delegationi subrogare; quemadmodum ubi statuit, Episcopo licere per seipsum hunc certum iurisdictionis actum exercere, vel soli Episcopo licere id agere. Præterea seruat titulum ex priuilegio obtentum: quæ vel sola titulorum retentio potest aliquando prudenter conducere subditorum quieti, qui non minus vocibus quam rebus quandoque commouentur. Ac denique in mentem reuocat Episcopis, se in exercenda iurisdictione à suo Capite pendere. Reliquæ leges sic habebant.

⁶ In Conuentibus aliorum Regularium, in quibus studia commodè vigere possunt, sacre Scripturæ lectio similiter habeatur; quæ lectio à Capitulis Generalibus vel Prouincialibus assignetur dignioribus Magistris.

In Gymnasiis etiam publicis, ubi tam honorifica, & ceterorum omnium maximè necessaria lectio hætenus instituta non fuerit, religiosissimorum Principum, ac Rerumpublicarum pietate & charitate ad Catholica Fidei defensionem & incrementum, sanæque doctrine conseruationem & propagationem instituantur; & ubi instituta foret, & negligenter, restituatur.

Ne sub specie pietatis impietas disseminetur, statuit, neminem ad huiusmodi lectionis officium, tam publicè quàm priuatim admittendum esse, qui prius ab Episcopo loci de vita, moribus & scientia examinatus & approbatus non fuerit: quod tamen de lectoribus in claustris Monachorum non intelligatur. Docentes ipsam sacram Scripturam, dum publicè in Scholis docuerint, & Scholares qui in ipsis Scholis student, priuilegiis omnibus de perceptione fructuum, prabendarum, & beneficiorum suorum in absentia, à iure communi concessis, plenè gaudeant & fruuntur.

Alterum Legum caput has alias continebat: Quia Christianæ Reipublicæ non minus necessaria est prædicatio Euangelij, quàm lectio; & hoc est præcipuum Episcoporum munus; statuit & decreuit, omnes Episcopos, Archiepiscopos, Primates, & omnes alios Ecclesiarum Prelatos teneri per seipsos, si legitime impediti non fuerint, ad prædicandum sanctum Iesu Christi Euangelium. Si verò contrigerit Episcopos, & alios prædictos legitimo detineri impedimento, iuxta formam generalis Concilij, viros idoneos assumere teneantur, ad huiusmodi prædicationis officium salubriter exequendum. Si quis autem hoc adimplere contempserit, districta subiaceat ultioni.

Archipresbyteri, Plebani, & quicumque Parochiales, vel alias curam animarum habentes Ecclesias quocumque modo obtinent, per se, vel alios idoneos, si legitime impediti fuerint, diebus saltem Dominicis, & Festis sollemnibus,

Pars I.

S S S S

lennibus,

1546.

lennibus, plebes sibi commissas pro sua & earum capacitate pascant salutaribus verbis; docendo, quæ scire omnibus necessarium est ad salutem, annuntiandoq; eis cum breuitate & facilitate sermonis, vitia quæ eos declinare, & virtutes quas sectari oporteat, ut penam æternam euadere, & celestem gloriam consequi valeant. Id verò si quis eorum præstare negligat, etiam ab Episcopi iurisdictione quauis ratione exemptum se esse prætenderet, etiam Ecclesia quouis modo exempta diceretur, aut alicui Monasterio, etiam extra Diocesim existenti, forsan annexa, vel unita, modo reipsa in Diocesi fuit, prouida Pastoralis Episcoporum sollicitudo non desit, ne illud impleatur: Pauperuli petierunt panem, & non erat qui frangeret eis. Itaque ubi ab Episcopo moniti, triū mensium spatio muneri suo defuerint, per censuras Ecclesiasticas, seu alias, ad ipsius Episcopi arbitrium cogantur; ita ut etiam, si ei sit expedire visum fuerit, ex beneficiorum fructibus alteri, qui id præstet, honesta aliqua merces persoluatur, donec principalis ipse respiciens officium suum impleat. Si quæ verò Parochiales Ecclesie reperiuntur subiectæ Monasteriis in nulla Diocesi existentibus; si Abbates, & Regulares Prælati, in prædictis negligentes fuerint, à Metropolitanis, in quorum Prouinciis Dioceses sitæ sunt, tamquam quoad hoc Sedis Apostolicæ delegatis compellantur: neque huius decreti executionem consuetudo, vel exemptio, aut appellatio, aut reclamatio, siue recursus, impedire valeat, quousque desuper à competenti iudice, qui summariè, & solâ facti veritate inspectâ procedat, cognitum & decisum fuerit.

Regulares cuiuscumque Ordinis, nisi à suis Superioribus de vita, moribus, & scientia examinati & approbati fuerint, ac de eorum licentia, etiam in Ecclesiis suorum Ordinum, prædicare non possint: cum qua licentia personaliter se coram Episcopis præsentare, & ab eis benedictionem petere debeant, antequam prædicare incipiant.

In Ecclesiis verò, quæ suorum Ordinum non sunt, ultra licentiam suorum Superiorum, etiam Episcopi licentiam habere teneantur; sine qua in ipsis Ecclesiis non suorum Ordinum nullo modo prædicare possint: ipsam autem licentiam gratis Episcopi concedant. Si Prædicator errores aut scandala disseminauerit in populum, etiam si in Monasterio sui vel alterius Ordinis prædicet, Episcopus ei prædicationem interdicat. Quòd si hæreses prædicauerit, contra eum secundum iuris dispositionem aut loci consuetudinem procedat, etiam si Prædicator ipse generali vel speciali privilegio exemptionis se esse prætenderet: quo casu Episcopus auctoritate Apostolicâ, & tamquam Sedis Apostolicæ delegatus procedat. Curent autem Episcopi, ne quis Prædicator vel ex falsis informationibus, vel alias calumniose vexetur, iustissime de eis conquerendi occasionem habeat.

Ne aliquem vel eorum, qui cum sint nomine Regulares, extra claustra tamen & obedientiam Religionum suarum viuunt; vel Presbyterorum sacra-

larum, nisi ipsis noti sint, & moribus atque doctrinâ probati, etiam quorumlibet privilegiorum pretextu, in sua Ciuitate vel Diœcesi predicare permittant, donec ab ipsis Episcopis super ea re sancta Sedes Apostolica consulatur; à qua privilegia huiusmodi, nisi tacita veritate, & expresso mendacio ab indignis extorqueri verisimile non est.

1546.

Questores Eleemosynarij, qui etiam Quæstuarij vulgò dicuntur, cuiuscumque conditionis existant, nullo modo nec per se nec per alium predicare præsumant; & contrà facientes ab Episcopis & Ordinariis locorum, priuilegijs quibuscumque non obstantibus, opportunis remedijs omnino arceantur.

Huius Decreti initium erat: *Questores prauum hominum genus.* Sed ea appendix deleta; cum indecorum visum sit, vniuersam eorum hominum conditionem inculcare, qui artem de se non improbam profitentur; & quæcumque hominum communitas nescio quid venerationis præ se ferat, cuius gratiâ nulli prudentium aspernabilis.

CAP V T XII.

*Alia ante Sessionem quintam acta de Vulgata editione,
& Concilij libertate.*

HÆc erant parata Sessioni Decreta. Interea Pontifex iusserat à delectis viris Romæ rationes expendi, quibus Legati Decretum de Vulgata editione sustinebant: & quamquam validæ viderentur, excitatasque prius obrectationes comprimerent; tamen in re tanti ponderis aliquid dubitationis adhuc Romæ subsidit. ^a Quare Farnesius prius scripsit, in præterito congressu aliquantulum homines delectos habuisse, adeoque in sequentem deliberationem negotium fuisse reiectum. Hac dein habitâ, significauit ^b idem Legatis, duos adhuc superesse scrupulos: Alterum, quòd in Decreto appositum fuisset anathema: Alterum, quòd errata quædam difficulter possent verti indiligentiæ scribarum aut typographorum, seu temporum vitio. Quæ cum ita essent, probari quidem, vt sacra Biblia ex ipsorum Decreto de nouo quàm emendatissima typis ederentur, ad quod Pontifex omnem de se opem pollicebatur; sed totum id minimè satis fore censeret. Etenim vel sola menda expurganda erant, quæ scriptionis vitio & iniuriâ temporis irreperant; & quâ ratione possent fideles adigi ad huiusmodi translationem excipiendam iis in locis, vbi ea originariam locutionem, Græcam & Hebraicam, minùs propriè in Latinam transfert? Vel eradenda quoque erant secundi generis menda; & res in immensum

^a Literæ
Farnesij ad
Legatos,
13. Maij.
^b Literæ
Farnesij ad
Legatos,
25. Maij
1546.

S f f f 2

nodo.

1546. nodosumque laborem itura esset: idcirco Legatis iniungi, ut quid expediret, ipsi excogitarent.

Rescripserunt, Consilium Pontificis à se commendari de sacris Voluminibus quamprimum emendatissime imprimendis, & eorum qui Concilio aderant operam atque industriam offerri. Adiecerunt, Ad causam Decreti sustinendam omnino illud omitti non posse, nisi cunctis Patribus inuitis, cunctisque Theologis dissentientibus: ac breui euenturum, ut quanam essent vera Biblia, ignoraretur, tot eorum interpretationes fuisse iam typis impressas, torque in dies imprimi, varias inter se in plurimis rebus grauissimis, aptissimisque ad fouendas nouas hæreses, aliasque pariter excitandas: contra vero Vulgatam numquam hæresis fuisse suspectam, cuius rei potissimum in sacris Libris rationem habendam. Quod spectabat ad errores obiectos, ex Hebraicis seu Græcis exemplaribus, quod illarum emendatio, eò magis comprobata ex iis agnosci versionem Vulgatam. Quod spectabat ad ea, quæ putabantur in Vulgata oblectare, inepte, barbarè ac perplexè dicta, nemini interdictum, quin ea declararet, illustraretque seu per interpretationem, seu per adiectas notas, seu per nouam expositionem. Quod si ij, quibus forma Decreti molestiam exhibebat, loca illa adnotassent sibi plurimum displicentia, natururos fuisse operam Præsides, ut ipsis satisfaceret: quod si minus id succederet, aliâ viâ consulturos. Sic à Legatis responsum.

At cui stomachum non moueat maligna Suauis oppositio, quæ non modò rei veritati in enarrando, sed simul sui sensus explanationi in iudicando repugnat, quod semper sibi conlter in calumniis probis ingreditur? Quod ad rem attinet, inducit hic datum Romæ ad Legatos mandatum, ut eo negotio supersederent. Merum planè commentum. Quod spectat ad animi sui sensa, ubi narrat habitam Tridenti Vulgatæ probationem, seu inconsideratam reprehendit ob tantæ rei grauitatem, obiectorum arduitatem, Patrum & Consultorum infrequentiam. At qui nunc, Pontifice rem pedetentim ac per noua consilia perpendente, aliquam certè à Suauis illius commendationem expectabamus, quasi corrigentis id quod Suauis ipse in Tridentinis Patribus exprobrarat, contra ille in hoc epiphonema prorumpit: *Huiusmodi erat libertas Concilij.* Eorum igitur Decretorum legitimus censor ac iudex Suauis fuit; Pontifex non fuit? Illi ea damnare; huic ne recognoscere quidem licuit? Quidnam sonat Suauis libertas? num potestas conficiendi Decreta ab omni Pontificis directione soluta? An ille ignorat, huiusmodi pote-

potestate apud Catholicos non modò non corroborari, sed perfringi quodcumque Conciliorum Decretum? Potuisset atramento parcere in hoc veluti arcano retegendo, nimirum, non fuisse Tridentino Concilio hanc libertatem: Romanus Pontifex, vniuersa Ecclesia, ipsum Concilium hoc profitentur. At si libertas significat rationem agendi nullà vi coactam, obtemperandi que suo legitimo Principi; quam huiusce libertatis violationem obtrudere potis erat Suauis, exercitam à Pontifice in Concilio Tridenti celebrato, hoc est, in alterius Principis ditione, ab Ecclesiastico dominatu seposita, Germaniæ finitima, absque Pontificis militari praesidio, ac denique eiusmodi, vt Legatis in ampla potius honestaque custodia, quam in libero domicilio degere videretur? Et sanè ex vsitata ratione, quã ibi Patres loquebantur, sententias que dicebant, argui potius licet, haud libertatem quidem Synodo defuisse, sed licentiam abundasse. Quamquam autem hæc Pontificis auctoritas non adhibita armorum robore, sed iurisdictione pacificã spontè ab Episcopis obsequenter que suscepta, Concilio vigorem æstimationem que addat potius quàm demat; tamen quò liqueat, hac ipsã iurisdictione quàm suauiter Pontifex sit vsus, rem gestam subiiciam, quam narrat eadem * epistola Farnesiana ad Legatos, de qua hinc sermo est. Indica-
uerant illi Pontifici, quid statuendum de prælectionibus concioni-
bus que parabatur: cum que id Romanæ trutinæ fuisset commissum,
& varij varia super eo, vti solet, animaduertissent; ea omnia Pon-
tifex Legatis communicauit: sed hac additã declaratione, *id agi
non vt imperaret, sed admoneret, & quò complurium iudicio perspecto possent
quid optimum esset statuere.* Pressius rem vrgebo, Quæro: Potuistine
Suauis per cunctas nequitias suæ technas nancisci, imò comminisci
vnum dogma Tridenti stabilitum, non inquam imperante, sed in-
stante ac persuadente Pontifice? Minimè verò. Igitur quidquid
ibi Fide credendum sancitum est, ita liberè Concilium egit, ac si
nullus existeret Pontifex: quare nihil hinc peti potest coloris, vel
vmbre, quibus Tridentinæ sanctiones inficiantur. At quorumdam
mentes, qui terreni omnino sunt, terrenorum etiam naturam in-
duunt oculorum, qui à summo rerum ad spectabilem candore læ-
duntur & obcæcantur.

* 25. Maij,
quam ipsi
acceptam à
se facient in
prædicta re-
sponzione,
4. Iunij.

Sessio quinta.

FVit itaque 17. Iunij habita Sessio. Quatuor illi Cardinales interfuere, nouem Archiepiscopi, quadraginta octo Episcopi, duo Monachorum Abbates, tres Mendicantium supremi Praefecti, praeter minores Theologos maiori auctos frequentia: quod nomen iis dabatur, qui ius suffragij non obtinentes, generalibus coetibus non aderant. Conuenerant etiam Oratores Caesarei, aliique illustres viri. Solenne Sacrificium celebrauit Alexander Piccolomineus, Pientinus Antistes, tum Marcus Laureus Dominicanus pro Concione dixit.

Decretum de Originali peccato confirmatum est, repugnante: tamen Paceco, iisque Patribus, qui prius in congressu amplio rem exceptionem Conceptae Virginis expetierant. Erant ex his, qui imponendum contraria parti silentium postulabant, vel in vniuersum, ut Aquensis, vel ad publicas Conciones coarctatum, ut Calaguritanus & Canariensis. Censebant aliqui, pro eo ac senserant in congregationibus, oportere ut opinio pro Immunitate absolute declararetur; alij, magis pia. Turritanus dixit, tenorem Decreti vni parti displicere, nec alteri satisfacere; hinc verendum, ne veteres turbæ suscitarentur, ad Sixti Constitutionem à Synodo laudatam exorta. Aliunde quoque Decretum illud non placuit Cauensi Episcopo, propter verba scilicet, quæ à renatis excludebant quidquid esset odiosum Deo, cuiusmodi illi videbatur esse *concupiscentia*. Nec defuere, qui ad antiqua sensa redirent de Concilij titulo; Fesulanus videlicet, Pacensis, & Oscensis, per consuetam ipsis contestationem.

Deinde ad alterum de restituenda disciplina Decretum progressi, fere omnes illi consenserunt. Sed Turritanus petiit, ceteris comprobantibus, ut publicè legeretur, ac postea infereretur inter Acta Concilij Pontificium diploma, quo contrariis privilegiis derogabatur. Suadebat insuper, ut adderetur, non licere Regularibus villo in templo concionem habere inuito Episcopo; quam sententiam complexi Aquinas, Bellunensis, ac Fesulanus: hic etiam porrecto libello denuntiavit, haud sibi probari Decretum, nisi omnis pascendi gregis cura integrè libereque Episcopis restitueretur; idque quoties opus foret, se contestari. Sed è contrario fuit, qui Decretum improbare, ubi Regulares vetabantur in Paræciis concionari.

nari solo Parochorum permisso, cum Episcopus rogatus nollet ipsis facultatem concedere. Claramontanus postulavit, ut in confirmandis studentium privilegiis, per quæ liceret ipsis, causâ studiorum absentibus, Sacerdotiorum proventibus frui, exciperentur ij quibus animarum cura incumberet. Verum hæ omnes sententiæ e consensu paucorum exortæ, sine fructu emarcuere.

4 Reliquum erat, ut ex Turritani postulato, cui Cœtus consenserat, diploma Pontificis recitaretur; atque ita peractum. * Ad Legatos illud datum fuerat; quin ad exemplar ab illis Romam missum, fuerat conformatum, pauculis tantum verbis mutatis, quæ Concilij solius auctoritatem in dubium vocabant; adeoque fomes esse certaminis poterant. Quod tamen Fesulano satis non fuit, ut videbimus: cuius ingenium cuiusdam scœni simile erat, quod ignem per seipsum concipit. Ponebatur in diplomate, quamquam Synodus fuisset legitime conuocata, & ipsi plenâ Legatorum Pontificiorum potestate præsiderent; tamen quò maior esset eorum firmitudo, quæ aduersus ius commune, sanctionesve Apostolicas statuerentur, De traducendis Sacerdotij primò vacaturi fructibus ad sacrarum Literarum Magistros, De Regularibus, De Concionatoribus, De Rectoribus Paræciarum, aliisque per privilegia immunibus, ac de Quæstoribus eleëmofynarum, expetisse consensum auctoritatemq; Pontificis. Idcirco id amplè ab ipso comprobari confirmariq; quidquid in huiusmodi rebus à Concilio decerneretur.

* Datum
7. Iunii an-
no 1546.

Diploma communi silentio exceptum est, sicut * in postremo Cœtu, & cum gratiarum actione commendatum, excepto Fesulano, qui dixit: *Fiat absque præiudicio vniuersalis auctoritatis huius sanctæ Synodi.*

* Literæ Legatorum ad
Farnesium,
18. Iunii
1546.

5 Post hæc Promotor Concilij Seuarolus institit, ut absentium contumacia accusaretur, agereturque in eos per edicta Tridentini templi valvis affigenda. Sed in eo non mediocriter dissensum. Duplex erat sententiarum classis, quibus plures adhæserant: altera Legatorum, id agendum arbitrantium in quemcumque haud legitime præpeditum: altera Giennensis, postulantis, ut exciperentur Germani; quam exceptionem nonnulli ad eos ampliarunt, quorum habendam rationem Cæsariani proximo in conuentu petierant: alij contrà ad eos restrinxerunt, qui Comitibus aderant, solum dum ea celebrarentur. Sed præter duas hæc acceptiores sententias, Phanensis optabat, eorum dumtaxat qui Romæ degebant contumaciam accusandam. Alij adiecere, interdicensum Patribus, ne Tridento discederent, nisi causam discessus cognoscente & comprobante Senatu: alij alia opinati.

Postre-

1546.

Postremò cuncti consensere, ut futura Sessio indiceretur die 29. Iulij; ceterique ritus de more peracti.

Huic narrationi geminam fallitatem, eamque inexcusabilem Suavis pro suo more intermiscet. Narrat enim, Tridentum aduenisse Gallia Regis Oratorem Petrum Danesium, atque in ea Sessione à Massarello Regias literas fidei conciliatrices perlectas, & ab Regis Oratore facundam ad Patres habitam orationem. At reuerentes, non vnus fuerunt Oratores, * quos postea nominabimus. Quin Danesius horum erat postremus; & quod pluris refert, memorat Sessionis die nondum Tridentum peruenierant. Oratio vero non in Sessione solenni, sed in confesso generali, octauo Iulij habita est. Hæc falsa sæpius affusa, quæ nihil conferunt ad Suavis causam promouendam, valde conferunt ad hominis auctoritatem eleuandam. Qui commodo suo mentitur, ostendit suam vtilitatem plaris à se fieri, quam veritatem: qui gratis citra commodum læpe mentitur, ostendit sibi nullo esse in pretio veritatem.

* Constat ex Actis ac Diariis Massarelli, multisque Legatorum Literis.

CAPVT XIV.

Obiecta à Suauis emendationis Legibus in Sessione latæ: ubi agitur de Iuris Canonici Consultis; deque potestate quam Pontifici tribuant: De Scholasticis; deque vtilitate per ipsos, ac præsertim per S. Thomam collata: De Concionatoribus; deque in eos accusationibus, ob nimium gloriolæ & vilitatis studium.

Prosequitur deinde Suavis suorum Teutonum, seu verius suorum cogitationum commenta de reliquis in Sessione statutis. Sed quæ de dogmatum Fidei definitionibus attulit, iam supra lustrauimus, & quod opus fuit discussimus. Quod spectat ad morum correctionem, ait: *In expectatione fuisse, ut prospiceretur Scholasticis, & sacrarum Legum Doctoribus: his quidem, quippe tribuentibus Romano Pontifici Diuinas proprietates, adeoque ipsum Deum vocantibus, ac falli nesciam eiusdem auctoritatem, idemque Dei ac Pontificis Tribunal constituentibus.* Gradus hîc figendus, antequam ad Scholasticorum criminationes pergamus. Quis vîquam è Canonum peritis Romano Pontifici tribuit id quod verè Dei proprium est, adeoque alij communicari non potest? Attribuunt ij quidem prerogatiuas quasdam, quæ solum duobus illis insunt; Deo nimirum tamquam primo fonti; Pontifici tamquam irriguæ materiæ, & pro eo ac dici solæ,

solet, per modum participis. Num hæc blasphemia est? Hac ratione propriæ aliquæ Dei prærogatiuæ in profanis quoque Principibus agnoscuntur. Exemplo sit: Potestas obstringendi per legem, etiam in conscientia foro, cunctos certi cuiuspiam Regni homines, in eo quod spectat ad felicitatem civilem, cuiusdam est auctoritatis, quæ non inest nisi tum Deo, quippe rerum omnium Naturæ Domino; tum eiusdem Regni Principi, quippe memoratæ Diuinæ potestatis participi. Quin eadem ratione nulla omnino inter creatas res versatur adeò bonorum inops, quæ aliquam excellentiam non obtineat, sibi tantum ac Deo, nec alij præterea communem. Ita neque Sol creatorum corporum potentissimus, neque Angeli procreatarum rerum præstantissimi, valent per se solos refrigerare atque humectare, quemadmodum valet aqua; sed ea vis extra aquam vnicè in Deo est: & in hac significatione quædam Dei proprietas est aquæ communis.

2 Imprudenter sanè loquitur, qui Pontificem quemdam Deum appellat: idque Romæ nequitiam permittitur. At quem lateat, quoniam sensu id aliqui ex Canonum consultis dixerint? Non quo sensu Ethnici terrenos Principes Deos nominarunt, celi numina cum iis componentes; sed quo Deus ipse hominibus dixerat, *Vos Dij estis*. Quod dictum productum ac iteratum fuit à Christo aduersus Iudeorum calumnias.

Tum verò, si auctoritas ab erroribus innoxia intelligitur in Fidei morumque decisionibus, ea sanè Romano Pontifici tribuitur non à solis Canonum peritis, sed à Theologis grauiori pleniorique concordia; huius, quem Suavis abusus nuncupat, emendatio ab aliquo Smalcaldico, non à Tridentino Concilio expectari poterat. In aliis rebus, quæ vel ad rem gestam, vel ad Ius humanum pertinent, quinam sunt inter Canonum Interpretes, negantes errori Pontificem subiacere? Quis eorum concessas à Pontifice facultates frequenter irritas non agnoscat *subreptionis & obreptionis* vitio, ut ipsi loquuntur; adeoque reipsa errorem in mente Pontificis non admittat? Nōne ipsi pariter repudiant sententiam, quam in vna è suis Constitutionibus professus est Ioannes XXII. dominium ab usu non secernens in iis quæ usu consumuntur; eoque pacto nōne in articulo Iuris humani Pontificem decessasse pronuntiant?

3 Demum ex vero asseri potest, vnum esse Dei, Romaniq; Pontificis Tribunal in terris: perinde ac si quis diceret, Neapoli vnum atque idem esse Proregis Regisq; Tribunal; non quasi Rex Proregi non præsit, nequeat illius iussiones reuocare, eundemque punire;

Pars I.

T t t

nire;

1546.

nire; sed quia in ea vrbe Rex aliud Tribunal non erexit supra illud, in quo Regia iurisdictio per Proregem administratur. Ita cum Deus noluerit per se proximè potestatem Iudicis apud mortales exercere, oportuit supremum Magistratum humanum constitui, à quo Dei nomine illa exerceretur; adeoque necesse fuit, ut illius supremi Magistratus Tribunal idem esset ac Dei Tribunal in terra. Hoc tamen non efficit, ne Deus tamquam manu Regià, & citra formam iudicij, suà inter homines iurisdictione fungatur modo quodam sublimiori: neque id vmquam Scholæ factorum Canonum inficiantur.

Pergit Suauis, opus fuisse vti Scholasticis consuleretur; *quoniam Christiana doctrina fundamentum in Aristotelis Philosophia collocatur, & sacris Literis prætermis, & cunctis in dubium reuocatis; & quæ ad id, ut etiam in questionem adduxerint, an Deus sit; idq; in utramque partem disputarint.* Profectò vel Suauis quosdam minoris notæ peculatus Scholasticos arguit, vel omnes vniuersè criminatur. Si vitium aliquorum accusat, reminisci debuerat, in omnibus disciplinis, ac potissimum in nobilissimis, adeoque maxime arduis, tolerandos esse professorum plerosque vitiis laborantes: plurimis concedi, vti illis ingenia exerceant, quò doctrinæ præstantia in paucis efflorescat. Quot medici ægrotos conficiunt? Quot chirurgi artus cœuant? Quot gubernatores sunt causa naufragij? Quot architecti ædes breuè ruituras construunt? Quid igitur agendum censet? Nulli datum Reipublicæ est, ut in sua quisque arte præcellat: vel ipsa Natura, quacumque humanà solertià maior, vitiosos partus abortus, monstra præpedire non valet. Vnicum superest remedium, ut videlicet eos artifices adhibeas, quos communis existimatio comprobatur. Id vsuuenit Scholasticæ Theologiæ. Disciplinarum omnium præstantissima simulque difficillima ea est: eius possessionem sibi multi arrogat, pauci obtinent: hos constanter admiratur hominum consensus; alij processu temporis quàm neglecti, quàm ignoti iacent, quàm etiam derisi.

At quoniam, quæ Suauis opponit, omnium Scholasticorum morem vniuersè impetunt, ea breuiter ponderemus. Vbinam Scholastici doctrinæ fundamenta locant in Aristotele, & non in Diuini Oraculis? Nónne illius dicta communiter impugnant de mundi æternitate, de Diuina in agendo necessitate, de negata ab eo creaturæ potentia, ac de alijs grauissimis capitibus, in quibus hallucinantur ex humanæ pupulæ infirmitate, ad lucem Diuinam cæcipientes? S. Thomas Scholasticorum Princeps, nónne toties docet, sacre scientiæ

scientiæ fundamenta naturales rationes non esse, sed Dei reuelantis effata? Esse quidem Theologi, oppositas argumentationes à Philosophia desumptas dissoluere, cum aduersus veritatem nulla possit germana demonstratio militare, adeoque neque vllus insolubilis syllogismus; non autem philosophicas comprobationes adducere? Quin si quis hoc audeat, nã ille periculo, inquit, exponet Religionem Christianam Ethnicorum ludibrio, qui huiusmodi probationum imbecillitate compertâ, sibi persuadent nostræ Fidei fundamenta nutare. At verò Philosophiæ lumen triplici de causa maxime Theologiæ seruit. Primò, quia aliarum sectarum errores impugnat, qui per ipsum reuincuntur: Deinde, quia sophismata diluit Christianæ Fidei obiecta, quasi absurda mysteria complectentis: Tertiò, quia aliarum cognitionum opulentiam comparat, quæ tamquam consecutiones deducuntur, & ex Fidei dogmatis, & ex Naturæ notionibus simul coniunctis. Ad hæc tria commoda illis mirificè vsus est laudatus S. Thomas, præsertim in Summa contra Gentes. Quod si ad hæc emolumenta consequenda sibi suisque ceu ducem selegit Aristotelem, tam puridè, tam iniquè deluditur à Suauis, vt in eo potius incomparabilis ille Doctor de Ecclesia optimè meritis habendus sit. Etenim par est animaduertere, postquam Deus Fidem constituit per homines debiles ac vulgares, sed ab eo sapientiâ ac virtute diuinitus corroboratos, quò in eo opere Auditoris Diuinitas clariùs eluceret; post ea inquam tempora voluisse, vt doctrinæ præstantia in Ecclesia sua tamquam in sede perpetua consideret: idcirco per cunctas ætates viri scientiâ præclarissimi, iidem sacri Doctores fuere. Iam verò contigit, vt sub duodecimum circiter salutis nostræ sæculum Arabum secta magnam sibi doctrinæ laudem adepta fuerit, qui Batiçæ præcipuè imperitantes, Cordubam in Athenas penè conuerterant: atque per Aueirois solertiam Aristotelis Philosophia caput erexerat, quæ diutiùs saltem in Occidentis Prouinciis vel sopita vel sepulta iacuerat. Eam verò & ordinatè & subtiliter explicantes, peripateticis rationibus refellebant irridebantque nostræ Fidei mysteria, quasi falsitatis conuicta, eorumque affectas quasi credulos ex inscientia.

6 His in Ecclesiam aggressionibus opposuit Diuina Prouidentia S. Thomam, qui optimè gnarus, in quacumque regione dominari eam religionem, quæ à viris sapientiâ supra ceteros conspicuis traditur, nullamque inter humanas doctrinas nactus, seu maiori habitam in honore, seu dignam vt haberetur, quàm Aristotelica; in eam impensissimo studio operam dedit, atque illius Philosophi li-

T t t 2

bros

1546. broſ longè luculentiùs explicauit, quàm quicumque Arabum aut Græcorum. Quapropter magnà illius Philoſophiæ notitiâ, nec minori exiſtimatione ſibi comparatâ, viuidi ingenij vi atque acuminis ex iſdem Ariſtotelis principiis ſolutionem deduxit argumentorum, quæ non ab aliis modò, ſed ab ipſo Ariſtotele excuſa fuerant notæ Fidei dogmatis reluſtantia. Abeuntibus poſteà in eius veſtigia pluriſimis Scholaſticorum, effectum, vt quemadmodum priùs perperarum doctrina Chriſtianæ infeſta credebatur, adeò cum ea ſædas coierit, vt recentes hæreticorum anteſignani deſciſcere à Vaticano nequiuertint, quin ſimul deſciuerint à Lyceo, fidemque ſuarum commentationum eleuauerint ex contemptu maximi Philoſophorum, & fortasſe inter ingenia, quæ Natura protulerit, præſtantiffimi. Id enim verò eſt, quod Suauis eiùſque Lutherani in Scholaſticis dolet, quod ſcilicet horum operâ ipſorum temeritatè non modò Fidei, ſed Philoſophiæ lumen aduerſetur; nec Romæ ſolius auctoritas, ſed Stagira.

Quid autem poſteà Suauis audet increpare Scholaſticos, quod omnia in dubitationem adducant? Quiſnam omnia in dubium reuocat, niſi ipſe, & cum eo nouitatis molitores, qui Romani Pontificis & Conciliorum auctoritatem negant, legitimam Canonice voluminum fidem, cõprobatam ipſorum verſionis veracitatem, atque ita omnem certè credendi normam adimenes, Fidem proli-bidine ſibi conſtruunt, eamque per momenta demutant? Contra Scholaſtici cohærent inter ſe, ſibi que omnino conſtant in tenen-dum veteris Catholice Fidei effatis, tum inuiolabili veritate In-bunaliſ ea declarantis. Non in dubium vocant, an Deus ſit, quod ſtulte Suauis autumat: vocant tamen in diſputationem, prout ne- ceſſe eſt vocare eas omnes enuntiationes, quæ nec per ſeipſas, nec ex coniunctione ſubiectæ & affirmatæ rei euidentiam obtineant, qualem exempli cauſâ obtinet hæc: *Omne totum eſt maius ſua parte.* Quin ſanè operæpretium eſt de rebus etiam huiusmodi diſputare, non quò probentur, ſed quò illarum perſpicuitas appareat, & ar-gumenta oppoſita diſſoluantur. Itaque Ariſtoteles in Metaphyſicis diſceptare coactus eſt, ad confirmandam veritatem principij, om-nium quæ noſtræ menti affulgeant, euidentiſſimi, cuiusmodi eſt: *Non poteſt idem ſimul eſſe, & non eſſe:* quod ab aliquo ex veteribus Phi-loſophantibus negabatur. Ac in Phyſicis eidem neceſſe fuit, vt diu-tius inſiſteret in rei veritate demonſtranda, quæ ſenſibus vel maxi-mè patet; corpora videlicet loco moueri, quò Zenonis ſophiſma-ta, & quidem perdifficilia enuclearet.

Præterea

8 Præterea certum quandoque est, quænam quæstionis pars veritati consonet; sed quænam ex adductis rationibus efficaciter illam comprobet, certum non est. Experimento comperimus, dari posse quadratum certo cuidam circulo æquale; sed huiusce rei demonstratio ingeniorum omnium conatibus adhuc incomperta. Horum igitur problematum disputatio non quidem ad amouendam rei dubitationem, sed ad comparandam legitimam probationem utilis est. Mens nostra, nisi hac exercitatione excolatur, quippe lusciosa & pigra, sæpè dictum cum dicti ratione confundit, & illius secura decipitur, dum huic, quamvis imbecillæ, præfidit; ac postmodum alterâ ceu debili patefactâ, de altero incipit dubitare. Quare per summam vtilitatem Scholastici ac S. Thomas huiusmodi quæstiones in primis accuratissimè pertractant; & illam potissimè, quæ Religionis vniuersæ basis est, *An Deus sit*: quæ tamen, utpote ex ipsa rei natura suâ sponte certissima, possit superuacanea videri; tamen ob nostræ phantasie crassitudinem, supra terrestria ægrè assurgens, nostrarumque deprauationem appetentiarum, refugentium vindicem eorum facinorum, à quibus abstinere detrectant, tantopere fortasse necessaria est, quantopere à Suauis deridetur: atque utinam ipsi præcipue necessaria non fuerit.

9 Pergit dicere, oportuisse abusum auferri concionandi de rebus vanis, alijsq; omnibus, præter Christum. Bene est: oportuisset pariter abusum auferri, Diuini Numinis per tot delicta quotidie lædendi: & in promptu erat Decretum edi, ut pro se quisque ex absolutissimæ virtutis norma se gereret, quâ ratione perpetua confecta fuisset Christiani generis emendatio. An Suauis ignorabat, legis solertiam haud in eo sitam, ut illa imperet quæ per se honesta sunt (si namque res ita foret, posset quilibet, quantumvis imbecillæ mentis homo, Legislatorem optimum agere) sed in eo sitam, ut adiumenta quædam præscribat parum facilia, quæ ad honesta deducant: Lex seuerissimi carminis promulgetur, ne quid præter Christum quisquam in Concione prædicet; quid inde? Concionator, quicumque sit ille vanissimus, eius sibi obseruationem arrogabit, & se omnia quæcumque loquitur, eo referre profitebitur: oblectationem dicet attentioni conducere, attentionem persuasioni: vel ea excusatio leniter accipitur, & lex iudificatur; vel seuerè reiicitur, & tum grauis terror incutitur, ut concionandi ministerium planè reddatur intolerabile. Modus ad fructuosè conciones habendas, is omnino fuit, quem adhibuit Synodus: ut nimirum in Concionatoribus probitas ac doctrina ritè explorarentur; & ubi hi deessent, Præ-

1546. fulis etiam externi virgæ subiacerent. Non nisi Christum prædicare, & tamen auditores allicere, optimum eniuero esset; sed quod optimum, semper rarum.

Sunt quibus ad hoc agendum ars deest, cum ea, quantum arbitror, sit ratio concionandi maximè ingeniosa, & supra modum modica: in aliis vis illa pietatis, ac virtus ad hos conatus desideratur. Quidnam igitur optabilius? Interdicere Concionem cuicumque, qui tam sublimem pietatis ac magisterij gradum nondum tenet, adeoque ad perpauca munus illud coarctare; an illud cuicumque permittere, qui mediocriter eo perfunctus sit? Hæc interrogatio illi par est, quâ quis quæreret, an sint excludendi à militia cuncti milites, qui imperterritum haud gerant animum, adeoque nonnumquam terga vertant: à Tribunalibus cuncti Iurisconsulti, qui egregiè docti non sint, sed quandoque perperam iudicent. Ut paucis dicam, à qualibet arte artifices omnes, qui aliquid in ea peccant. In multis bonorum generibus, rerum copia, quamvis imperfectarum, Republicæ conducibilior est, quàm paucitas cum excellentia. Maioris est emolumenti, ut in quolibet oppido, aut quouis in templo populi Conciones excipiant de Deo, de cælesti felicitate, de suppliciis æternis, audiant euectam laudibus pietatem, execrationibus abiecta vitia, tametsi his interferantur inania quædam ornamenta, & quasi fucata sententiarum & eruditionis pompâ; quàm si nonnulli Pauli & Chrysostomi perorarent, sed adeo pauci, ut animi populorum inter solas rerum profanarum nugas omnino siluiscerent, adeoque à paucissimis vel rarissimè semen aliquod exciperetur, quod in cælestium cogitationum florem erumperet.

Censuram suam ita concludit Suauis: *Consulendum fuisse manifeste Concionatorum mercaturæ, sub eleemosynæ nomine.* Equidem si privatæ utilitatis, non æquitatis publicæ studio scriberem, huic sententiæ haud refragarer, quippe quæ singularem præ se ferre laudem videtur legis inuiolabilis, quâ in eo genere Religiosa in qua recenseor Familia tenetur: sed ut ingenue loquamur; nobis quidem facile est ab huiusmodi petenda stipe abstinere, quibus noster Ordo necessaria suppeditat, absque illo sanguinis pretio, quod soluitur per ruborem, ab exteris ea mendicando: eadem verò nobis pariter Christianorum largitio subministrat. At reliqui Concionatores, iis quorum indigent destituti, quonam pacto ministerium exercere possunt, ita graue per corporis animique laborem dicentibus, ita conducibile audientibus, nisi per ipsum liceret, quæ sibi pro suo gradu sunt vsui, comparare? Qui autem illius comparandi modus innotescit,

centior, quàm stipendium capere pià Magistratuum moderatione constitutum; vel etiam sibi semel ab auditoribus eleemosynam petere, voluntariè conferendam? Ceterum Quæstoribus, quibus eleemosynæ corrogandæ munus est, satis nouit Suauis, à Synodo per hæc Decreta Concionem interdictam. Postremò scire cuperem ab iis, quibus Suauis vita comperta fuit, num ipse sacris studiis operam impenderit procul à quacumque mercede; an potius ita copiosam acceperit, vel etiam in patria degens, vt quinta ipsius pars abundè Concionatoribus foret, qui laboriosam exigunt vitam, paucorum dierum quiete ægrè fruantes. Non id affero ad incusandam hominis avaritiam; cum illi fama non eorum vitiorum notam inusserit, quæ cum corpore relinquuntur in terris, sed quæ cum anima deferuntur in tartara. Solum profero; quò insimulationis iniquitas patefiat, cum ipse ab aliis exigit, quod in se præstare non poterat. Quin etiam si præstari posset, optandum id potius, quàm præscribendum. Cogitemus oportet, hominem spiritu ac terrâ concretum: adeoque sicuti humanam velle substantiam ab omni terreno defæcere, haud sanè est eam perpurgare, sed extinguere; ita pariter ab eodem terreo velle humanam virtutem sæpius abstergere, non est eam perficere, sed conficere.

HISTO

HISTORIAE CONCILII TRIDENTINI LIBER OCTAVVS.

ARGVMENTVM.

E OEDVS compositum inter Pontificem ac Caesarem in Protestantes. Aduentus Gallicorum Oratorum Tridentum, ac difficultas de loco ipsis destinando. Eorum publica accessio, & oratio. Varij congressus de argumento Iustificationis. Episcopi ex bello territi; eorumque transferendi vel dimittendi Concilij postulatio à Pontifice reiecta. Grauis rixa inter Cauensem & Chironiensem Antistitem. Exercitus Pontificij, ac Farnesij Cardinalis, in Germaniam profectio. Sessio prorogata. Publica inter Montanum & Madrueccum altercatio. Rursus de Synodi translatione agitur; & ob id Caesaris in Ceruinum indignatio. Difficultas retinendi Praesule Tridenti. Quae à Caesarianis proposita. Disputationes de variis Iustificationis capitibus, & multa suavis errata. Decretum ea de re confectum. Varia observata ex facto de mente Concilij, spectantia ad nonnullas Scholasticorum controuersias. Quae inter Pontificem & Legatos agitata de translatione; & cur hi tantopere illam expeterent. Farnesij reditus in Italiam. Ipsius consilium Tridenti de supersedendo, à Caesarianis Ministris approbatum; sed non à Caesare. Votum Caroli prorogandi de Iustificatione Decreti; & cur. Dies Sessioni, reclamantibus Caesarianis, indictus.

Quae

Quæ de Episcoporum in suis sedibus mansione Decreto proposita, & de amouendis obstaculis. Expensa Suauis dicta de Sacerdotiis, & de Regularium immunitatibus. Sessio concorditer habita de Iustificacionis Decreto; sed per magnam sententiarum varietatem in emendationis Legibus. Redarguta Suauitate in ea Decreta animaduersiones Grammaticæ, Theologicæ, Historica, Politica.

CAPVT PRIMVM.

Noua rerum capita Tridenti perpendi cæpta. Indictum Roma bellum in Protestantes.

INOR Decretorum, & ratio progrediendi in argumento *Iustificacionis*, & Episcoporum in suis Ecclesiis mansionis, atque in eius obstaculis remouendis, tum Pontifici, tum delectis ab eo viris Romæ placuerunt.

Interea Legati responso non expectato sollicitè aggressi sunt opus futuræ Sessioni destinatum; eoque libentiùs huic rei laborem impendebant, quòd ipsis videbatur à *Iustificacionis* articulo cetera dogmata pendere, & ex Decreto mansionis, eiusque obices auferendi, reliquæ morum leges: quare duobus hisce Capitibus constitutis, sperabant & difficultatibus & Concilio finem breuè imponendum; qui vehementer exoptabatur, ob loci conditionem & valetudini noxiam, & intutam libertati. Atque ex altera parte spem omnem abiecerant fore vniquam, vt Cæsar translationi acquiesceret: cum compertum esset, quamquam ille captum consilium progrediendi in articulis Fidei tulisset ægerrimè; tamen ab eius Administris toleranter deuoratum, ne ansam animorum motibus præberent. Romæ verò pari sollicitudine Theologorum adhibebatur doctrina ad dogmata perpendenda, Consultorumque prudentia in emendationis negotio. Quinque præcipuè erant Theologi, Franciscus Romeus, Generalis Prædicatorum Magister, qui duobus aliis sui Ordinis utebatur; Bartholomæus Spina, sacri Palatii Magister; Albertus à Cattaro, etiam Dominicanus, qui exiguæ ætatis spatio haud exiguum nomen sibi comparauerat; Ioannes Iacobus Barba Augustinianus, Pontificio Sacrario Præfectus, iam tum Aprutinis Infulis donatus, & Dominicus nescio quis eiusdem Ordinis Theologiæ Magister.

Verum aliis armis sub eos dies bellum hæreticis parabatur. Tridentinus

1546.

a Literæ
Farnesij ad
Legatos,
30. Iunij

1546.
b Totum
extat in Epi-
stola Lega-
torum ad
Farnesium,
26. Iunij.
c Literæ Le-
gatorum ad
Farnesium,
26. Iunij
1546.

d 26. Maij
1546. vt
in Actis
Consistor.

Pars I.

V u u u

dentinus

1546.

• Errant
omnia in
Actis Con-
sistor.

dentinus in Germaniam, ut narrauimus, accessit à Cæsare, ad Pontificem postea illius iussu perrexerat, fœdus inter vtrumque constitutus ad hæreticos subigendos. Idque tandem 22. Iunii in generali Purpuratorum Cœtu coram Pontifice sancitum, ubi Augustinus Cardinalis Triuulcius pactionis capita recitauit; quæ erant huiusmodi:

Cum tot annos Germania diuexaretur ab hæresi, cum summa rei tum sacræ tum profanæ iactura, nec extra cladis extremæ discrimen; cumque innumeris rationibus illius tranquillitas fuisset quaesita, sed absque fructu, tandem huiusce rei gratiâ Tridenti Synodum coactam: at denuntiassent iam Lutheranos atque Smalcaldicos, nolle se illi subiacere. Quapropter, ut opera memoratæ Synodo celebrandæ nauaretur ad Dei gloriam, & Christianæ Reipublicæ utilitatem, ac potissimum ipsius Germaniæ, Pontifici ac Cæsari visum esse, ut ambo in hisce pactis mutuò conuenirent.

Cæsarem, opitulante Pontifice, bellum mense Iunio suscepturum in Protestantes Smalcaldicos, ceterosque hæreticos; atque omni vi conaturum, ut ad veram veteremque Religionem, absolutamque Sedis Apostolicæ obedientiam eos compellat: ipsi tamen interea licere idem ipsum mitioribus rationibus experiri. Sed quoniam hæc fœderis capita nonnisi exeunte Iunio firmata, ut dictum est, ad eorum calcem adiectum erat, eundem tunc vertentem Iunium intelligi; conditionemque supra recensitam ex eo fuisse positam, quod eius exemplar multò antè à Cæsare Romam perscriptum fuerat.

Haud fas esse Cæsari cum iis hæreticis in concordiam accedere, quæ illius fœderis summæ repugnaret, aut quidquam in Religionis negotio illis concedere, absque diserto Pontificis, seu Pontificij Legati consensu.

Intra mensem à fœderis die, deponenda esse à Pontifice Venetiarum aureorum millia, quæ vnâ cum aliis totidem Augustæ iam numeratis, à Pontificiis Ministris expendere in vsum belli; quo quacumque de causa cessante, integrum esset Pontifici ea sibi resumere.

Obstringi Pontificem ad mittenda, alendaque stipendio suo per sex menses, nisi prius bellum conficeretur, ad expeditionis subsidium, duodecim peditum millia, & quingentos Equites, cum Apostolico Legatò, qui eas copias duceret regeretque eo temporis spatio, præter ordinarios Centuriones ac Duces.

Ut Pontifex Cæsari concederet ad hanc expeditionem, modo

aliàs vſitato, dimidiam partem prouentuum vnus anni ex Hispa-
nicis Eccleſiis: facultatem pariter impertiretur, vendendi quingen-
torum millium ſcutorum pretio beneficiaria oppida ab Hispaniæ
Monasteriis poſſeſſa, quæ in hoc bellum, nec alium in vſum expen-
derentur; ita tamen, vt Carolus iſdem Monasteriis damnum com-
penſaret æquali fructu, vel ex prædiis, vel ex aliis redditibus decer-
pendo, eo ſibi accepto lucro, quo bona iuriſdictione prædita iis
præcellunt, ex quibus ſolus fructus excipitur. At cùm ea con-
ceſſio eſſet inuſitata, per eas cautiones moderationeſque haberetur,
quæ Pontifici viderentur, & per eiſdem curatores perficeretur.
Hoc tamen extremum caput comperio Vaticano Senatui minimè
comprobatum; qui debebat etiam leges fœderis iureiurando fir-
mare, quod mox narrabitur: ſed decretum eſt, vt quapiam aliâ
ratione vtilitati Cæſaris conſuleretur.

Vt bello durante, ac præterea ſex eo abſoluto proximis menſibus
ambo Principes mutuâ ſibi ope præſtò eſſent, aduerſus eos qui alteru-
tri ad hoc bellum obturbandum moleſtiam inferrent. Quam pactio-
nem falſò narrat Suauis ſancitam peculiari arcanoq; ſcripto, quò Re-
gem Galliæ, quem indicabat, celaretur; cùm reuera fuerit in pleno
Cardinaliū Cœtu perleſta, & in Actis Senatus inter ceteras adſcripta.

Fas eſſet cuiſlibet Catholico Principi venire in partem fœderis,
cum ea oneris honorisq; conditione, quam cuiuſque dignitas po-
ſtularet.

Vt denique pacta ſacri Collegij conſenſione probarentur. His
poſtea ſubſcribere Pontifex, & pro Cæſare Madruccius, ac Ioan-
nes Vega ipſius Orator; & ad ea re perficienda designatus eſt in Se-
natu^a Legatus expeditionis Farnēſius Cardinalis.

a 25. Iunij.

Dein 4. Iulij, die Dominico Sacrum coram Pontifice celebratum
in templo Capitolino, S. Mariæ in Ara Cæli dicto, quod in peculia-
ri tutela & Cæſaris & populi Romani eſt: ibique Paulus crucem
ſolenni ritu tradidit Legato, eiſque fratrem Octauium Farnēſium
ſupremum exercitus Pontificij Ducem conſtituit, vexillo ſolenni-
ter conſecrato. Et vterque abeuntium ſpecie iter cœperunt, ac Le-
gatus comitante Cardinalium Collegio vſque ad Portam Flami-
niam perrexit; tametiſ reiſpâ Româ non deceſſerit, niſi poſt mul-
tos dies, ^b derecentium hominum more, quo ſolennitas operis &
opus ipſum coniungi non ſolent.

b 13. Iulij
Romæ de-
gebat, vt pa-
tet ex eius
Epiſtola ad
Legatos
ſcripta.
c Literis
a 3. Iunij.

Certiores de re peracta Legatos Tridenti reddidit Farnēſius, &
copioſius^c Maſſeus, qui Pontifici à Secretiſerat. Conſiderabant hi,
tametiſ plurimum discriminis eſſet in bello, nihil tamen in pace

V q u u 2

ſupera-

1546. superfuisset spei de concilianda Germania; nisi gladius distingere-
tur, febri hectica moriendum: Concilium verò armorum vi con-
firmatum, forti brachio animoque constanti rem peracturum; cum
ipsum Tribunal armatos quasi apparitores prævalidum exercitum
haberet, & suarum quasi executores sanctionum Carolum Quo-
rum.

CAPUT II.

*Congressus Tridenti de Iustificatione, ac Episcoporum
mansione apud suas Sedes.*

HÆc Romæ ad Concilij Præsides perscripta; qui neque men-
tis, neque corporis laboribus in eo promouendo parcebant.

Suavis narrationem exorditur eorum, quæ post quintam
Sessionem ibi sunt agitata, tot mendis refertam, perinde ac si sta-
duisset à vero secedere. Dicit habitum fuisse Coram 18. Iunii pro-
ximè post Sessionem: sed reapse primus Cæterus 21. Iunii coactus.

Ibi Legatorum iussu lectum à Massarello scriptum de Iustificatio-
ne discutienda. Verum nihil ex scripto recitatum; sed Ceruinus, cum
primus Collega ex morbo non adesset, ea de re in congressu locutus.

Cæsarianos Præsules alienum animum ab ea tractatione præ se
gestisse; causatos, Madruccij missione à Cæsare Roman facta, moli-
cari aliquid grandioris moliminis, quod chartæ committerendum
non esset: sed cum alij oppositum sentirent, dixisse Legatos, Præ-
uia rerum examina, earum sanctiones non esse; adeoque non mi-
conducibile videri, temporis compendium facere. Et tamen hæc
omnia merum somnium, in quo somnio ne partes quidem per se
veræ; cum ibi disputatum amplius non fuerit, an dogmatum defi-
nitio continuanda.

In subsequuta Congregatione, proposito à Legatis mansioni
articulo, Vasconensem dixisse, ea de re nihil agi posse, nisi sub-
latis priuilegiis, aliisque obstaculis, Episcoporum administratio-
ni à Romana Curia obiectis; ac proinde Legatos adactos, ut li-
nerent de his etiam agi. Nihil à vero non discrepat. Legati non
in secundo, sed in priori congressu de hoc locuti: neque nudum
mansionis negotium proposuere; sed aiebant, cum ad eam Patres
se paratos ostenderent, oportere potius mentem adiicere ad obices
amouendos: adeoque notarent singuli, quæ in sua quisque Ecclesia
experiretur; quamquam in difficultates res offensura esset, non quæ
parte à Romano Pontifice; sed quæ à profanis Principibus pende-
ret.

* Quæ nar-
rabantur de
rebus in
Concilio di-
ctis aut ge-
stis, usque ad
translationem,
extant præter alia
monumenta
in secunda
parte Acto-
rum Pauli
Tertij; in
qua sunt in
summa Pa-
trum senten-
tiæ, ac mino-
rum Theo-
logorum, di-
ctæ in Cœ-
libus publi-
cis & priua-
tis.

ret. Actam longè abfuit Vafonenfis ab ea fententia, quam ab eo prolata Suauis affirmat, vt potiùs in fuperioribus Cœtibus, quod narrauimus, affirmarit, experimento à fe compertum, obftacula non certè ab Apostolica Sede, fed à profana poteltate proficifci.

2 Sed ad veram rei narrationem accedamus: Ceruinus in hanc fententiam differtit: Iuftificationis articulum, de quo tunc agendum erat, obfcuriorem euafurum, quàm iam fancitus de peccato Originali: etenim, cùm de hoc veteres Scholaftici copiofè difputaffent, de illo per paucos egiffe. Plurimum tamen ei lucis affufum à Catholicis fcriptoribus, qui à vigefimo iam anno Lutheranorum errores redarguerant. Adiecit Polus, Caput hoc fuperiori aptè coniungi, vt cognitâ per illud bonorum iacturâ in primo Adamo factâ, inde intelligerentur per hoc bona in fecundo Adamo recuperata. Quò res erat implicatior, eò frequentioribus precibus opus effe ad Diuinum lumen impetrandum: fe Patres cohortari, vt libros vel aduerfariorum perlegerent, non animo infenfo, fed æquè in vtrumque parato: neque dicerent, *Lutherus hoc fcripfit, igitur falſum*; cùm hæreticorum fit industria, falſo fidem quærere veris admixtis: niſi hac animi æquabilitate ij legerentur, fed pronis ad cuncta refellenda votis, veritas eam quærendo amitteretur: cuius rei exemplum conſpici in Alberto Pighio, qui in articulo de Originaria noxa, dum vniuerſam Lutheranorum doctrinam reicere conabatur, propè in Pelagianorum errorem lapſus eſt.

3 His porro Paceus addidit; Ad Iuftificationem expendendam non modo antiquorum Scholafticorum deeffe ſubſidia, ſed etiam veterum Conciliorum: Tridentinum id primùm eniti. Proinde videri ſibi aliam hîc rationem ineundam, quàm in dogmate iam firmato: eam optimam fore, ſi Theologi per priuatos congreſſus rem enuclearent inter ſe, donec omnia capita ritè cenſerentur expenſa; quæ poſtea ita digeſta, coniunctim ad Patrum Cœtum proferrentur; quo perſpecto omnium inter ſe connexu, poſſet de cunctis pariter ferri iudicium ſimul, ac Decretum conſcribi maiori cum luce, minoriſque temporis impendio: alij interim, quibus negotium erat datum, quæ fuerant obſeruata ad manſionem ſpectantia, ſimul colligerent. Præter hæc dolere ſe dixit ex animo, vbi tam ardua negotia ampliorum Patrum frequentiam flagitabant, non modò eos deſiderari, quorum contumacia inculſabatur; ſed eſſe Patres, qui quotidie Tridento diſcederent. Et quamquam ij abirent, Sæſſionis die poſtea reuerſuri, minimi ſe æſtimare ipſorum interuentum in ea caremonia, in qua voculam *placet*, proferrent. Quin mirum ſibi videri, quo pa-

1546.

cto nonnulli sententiam suam dicerent de iis, quæ prius accuratè non perpenderant. Proinde mandandum, ne quis inde absque difficultate recederet; quam ad decem seu quindecim dies concedere Legatis liceret, ad longius tempus, non nisi Synodus daret.

Ad ea respondit Ceruinus, Legatos ne breuissimum quidem ad eundi tempus ulli indulgisse, cum id Veronensis Antistitis Advocati negassent, octo dierum absentiam postulanti, quod solenni Corporis Christi supplicationi in sua Ecclesia propinqua interesset; et Episcopos hanc veniam sibi ipsis arrogare: unde cogitarent Patres, quid statuendum. Visum est, seruandam eam rationem quam Præsides proposuerant, ac nulli abire fas esse, sicuti Pæccus admonuerat.

ultimo Iu-
nij.

Habito non semel minorum Theologorum congressu coram Legatis, Patribus eò spontè adeuntibus, uti mos erat; rursus generalis Cœtus * conuocatus, in quo Montanus, ex morbo iam confirmatus, dixit, auditis Theologorum placitis, posse rem in tria Capita diuidi.

Primum, Quo pacto Iesu Christi merita ad eos applicentur, qui ipsius Fidem amplexantur; & quam illi postea gratiam mereantur.

Secundum, Quid agendum homini Christiano ad Diuinam in se gratiam custodiendam.

Tertium, Quid illi agendum, qui acceptam à Deo gratiam postmodum amittit: & an vires ad eam recuperandam obtineat, & quo modo: & in quo hæc gratiæ recuperatio primæ susceptioni sit similis aut dissimilis.

In hanc diuisionem assensum ab omnibus, excepto Pelargo Troiirensis Procuratore, cui non satis ea esse videbatur; sed agendum quoque de libero arbitrio: nam ut adultis gratia infunderetur, de quo tunc sermo erat, cum de infantibus in superiore Sessione placitum fuisset, consensus noster exigebatur, qui ex arbitrij libertate provenit.

Propositum insuper est, An post inferiorum Theologorum examen construenda esset à delectis viris forma Decreti ad Patres referenda, à quibus dispiceretur; an potius res ipsa iam à Theologis digesta, exponenda, nec nisi consultis antea Patribus conformandum Decretum. Hoc posterius magis placuit, tum quod indecorum videretur dictari sententiam, antequam quid sentirent Iudices proferrent; tum, quod facilius est telæ texturam exordiri, quam iam contextam refarcire. Quare, quod seriùs minori que mutationis indigentia peraceretur designatio, eò deinde præstantius confectum

opus euaderet. Ad hæc consultum, an de singulis seorsim capitibus ferendæ sententiæ, an simul de omnibus. Re ad Legatos reiectâ, hi seorsim agendum de singulis censuere: quamuis enim id laboriosius, exquisitius tamen futurum. Etenim ut in corporibus, itidem in disputationibus, quod res magis diuiditur, eò magis in lucem trahitur quod aliùs latitabat.

Tanti habeo equidem haud prætermittere, hæc etiam minutiora in deliberationem adducta: quoniam historia non est oblectamentum vitæ, sed palæstra, & cuiusvis artis palæstra; non tam pinacotheca quædam est, speciosis ad voluptatem operibus exornata, quàm officina opportunis ad laborem instrumentis referta: cum præterea mentis oculis adspectabiliore sint tenues rerum causæ, quàm grandia causarum effecta.

7 Nondum ad eam usque diem quisquam ex Episcopis obstaculorum syllabum detulerat, quibus vetabantur suas apud sedes manere: unde Montanus eos monuit, ut moram abrumperent. Turritanus proposuit, satius esse, certos Patres deputari, qui à singulis liberius illa colligerent: & Vigerius auctor erat, eos pro Nationum numero seligendos. At Montanus, veritus ne id occasionem præberet ad peculiaria Patrum conuenticula, & ad agendum per Nationum, non per Capitum sententias, aduersus quàm fuerat constitutum, respondit: Legatos nolle Synodum indiuiduam in partes discindi. Si Nationis vnius Antistites ipsis simul proponerent incommoda, quæ suis in Regionibus experti fuerant, se libenter aures duros: paratos etiam esse fidem suam silentio obstringere, ut ne Pontifici quidem vilius nomen aperirent. Quæ verba, ut ex liberali moderatione prolata, ita cunctis, & Hispanis præsertim, plaudentibus excepta: cum id imperantibus accideret quod Planetis, inter quos qui potentiâ præcellit, uti Sol, cum eam exercet immoderatè, molestissimus; cum eam temperat, gratissimus euadit.

CAPVT

1546.

CAPVT III

Gallicorum Oratorum aduentus. Deliberatio de statuendo ipſis loco. Difficultates inter eos, & Regis Romanorum Legatorum emulatione ſubortæ. Illorum acceſſus, & Oratio in generali Congreſſu.

* 16. Iunij.

PEr eos dies * aduenerant tres Galliarum Regis Oratores, Claudius Durfeus, Iacobus Lignerius, & Petrus Danefius, magni omnes apud Gallos nominis, cum ob munera quibus fungebantur, tum ob virtutes quibus ea promeriti. In memorato igitur Cæ-

* 30. Iunij.

tu * relatum ad Patres de iis excipiendis, designandoque ipſis loco. Paceus, vir quippe cordatus, Regis in Concilium pietatem pluribus commendauit, Legatosque hortatus est, ut in consuetum mandati Regis excipiendi, beneuolentiæ significationem, actionemque gratiarum quam officiosissime præ se ferrent: dubitari non posse, tum ad Sessiones, tum ad Congregationes eos admittendos, sua prudentiâ ac doctrinâ iisdem adiumenta collaturos. Quod spectabat ad locum, sibi tunc minimè videri opus esse illum statuere, arbitranti, cum Cæsareis Oratoribus emulationem haud futuram, nec ullos præterea Regios Oratores adesse Concilio: proinde rem hanc ad conditiones magis cogentes, magisque exagitata consilia referuandam. Quod si demum statuendum id esset, aliud sibi dicendum non suppetere, nisi priorum Conciliorum Sedisque Apostolicæ ritum seruandum de quo ingenuè tunc se fateri, non satis edoctum. Placuit ferè cunctis, uti res aut in Legatorum prudentia reponeretur, aut ex sententia Giennensis, in quam propendebant Præsides, ageretur.

Fuit tamen, qui controuersiam cum Rege Romanorum, quam alibi insinuauimus, importunè suscitauit: ac præcipuè Materanus, qui illius Oratores in Concilio Lateranensi Gallicis antehabitos dixit. Ad hoc respondit Armacanus, Maximilianum id temporis Regem Romanorum vocatum fuisse, quippe nondum Cæsareâ coronâ redimitum, at de cetero iam ab eo possessa iura omnia imperatoria; verum in præsentia Ferdinando merum inesse titulum ad futuram Imperij successionem. Feltrientis affirmavit, Ex veterum exemplis posse duos Imperatores existere; & à se audiri, Ferdinandum priuilegia concedere, ac præcipua Cæsaris munia exercere. At Bituntinus obiecit, Se nec legisse unquam, nec audi-

diuisse, Carolum ac Ferdinandum duos esse Imperatores; ac planè mirari, quòd res dilucida in controuersiam traheretur. Tunc Fabius Mignanellus Lucerensis Antistes, veritus ne quid turbarum cieretur ex tam lubricæ disceptationis progressu, illam abscindere conatus, dixit; Ea de re non in Concilio disputandum, sed illam Legatorum prudentiæ committendam. Quod communiter comprobatum, plerisque in reliquum causæ Gallici Regis fauentibus. In se igitur Legati rem susceperunt; & quò faciliùs perficeretur, Patres publicè monuerunt, in Synodi primordiis per sanctionem fuisse cautum, ne cuiquam ex vlla caremoniarum officiorumque functione quidquam iuris vel accederet vel decederet.

3 At Gallici Oratores * re compertà vehementer commoti, & suspicionibus agitati: ac primò quidem per Agdensè Episcopum denuntiant, exinde verò coram, cum priuatim Legatos inuiserent, velle se, quando res in controuersiam venerat, vt sibi inter Principum Oratores locus destinaretur, alioquin abituros. Studuerunt Legati eos delinire, blandè commonentes, vt potiori loco haberent communem plausum, quàm duorum triumve hæsitacionem in amplissimo confesso, ex tot tamque variis ingeniis animorumque affectionibus conflato, & vbi sua cuique erat dicendi libertas: Oratores Ferdinandi ad nullam vñquam Synodi functionem aduenisse, postquam Caroli Oratores accesserant, qui vtriusque fratris nomine interesse possent; adeoque opus non esse, litem intendere nihil de possessione certanti. Non tamen idcirco Galli conuiescere visi sunt, spatio ad deliberandum postulato. Præsides verò, præsertim Ceruinus, ad suspicionem pronior, suspicati, Gallos Oratores, nactos Concilij statum aliter quàm proficiscentes sibi persuaferant, reditum cupere, coloremque conquirere: at vbi quod ipsi proposuerant, Gallis haud probaretur, nihil amplius occurrebat iisdem futurum satis. Etenim haud fieri posse videbatur, vt res cum Ferdinandi Oratoribus planè componeretur, ob Principum, multoque magis administrorum tenacitatem, in huiusmodi prærogatiuæ argumentis numquam flexibilem. Ac longè minùs ea lris Concilij sententiâ diiudicari poterat, quippe quòd nec de eo scripta lex suppetebat, nec certa semperque constans consuetudo; & etiamsi satis iuris adductum fuisset ad ferendam sententiam, spes non erat partes obsecuturas. Arbitrabantur itaque Legati, vnicè rem componi posse, si & hinc Ferdinandi Oratores abstinere à congressibus; prout ipsis honorificè liceret, quandoquidem, cum post Cæsarianorum aduentum numquam iis interfuissent, nullum

* Literæ Legatorum ad Farnehum, 1. & 2. Iulij 1546.

Pars I.

X x x x

per

1546. per absentiam indicium concessi loci præ se ferrent; & hinc Galli satis haberent, fructus victoriæ citra certamen obtinere. Atque ex Austriacorum parte res haud difficilis animaduersa, cum Ferdinandi Oratores adhuc silerent, & Cæsarei submissâ voce significarent suorum animorum sensa in huiusmodi æmulatione frigentia; sed magis contenderent, Sedem prope se Gallis haud deberi, objectionem quam Cæsaris in Concilio prærogatiua: quam tamen petitionem intelligebant Legati haud tanti futuram Cæsari, ut ea obfirmatè vellet, cum alioqui tam alienus à dissolutione Concilij videretur: siquidem Principes, quantò constantius eminentiam sibi tuentur, tantò facilius propinquitatem aliis indulgent: ea verò singularis prærogatiua neque recentibus exemplis nitebatur, neque spes aderat ut per ea tempora obtineretur.

Postremò, ut vsuuenit iis æmulis, qui concordia summam verimque expetentes, in aliquam honestam officiorum speciem conueniunt; satis fuit Gallis post Cæsareos locum obtinere, absque eo, quod de aliis Oratoribus non accedentibus quidquam sanciretur: cum excitata à Cæsarianis controuersia effecerit, ut Galli sibi viderentur litis victoriam consecuti, eaque contenti quiescerent, neque Cæsarei recusarent proximos sibi Gallos habere, quemadmodum in cunctis aliis functionibus, Aulisque Principum habebant.

Quin in solenni Gallorum accessu singularis vrbauitatis gratia voluit adesse Mendoza, abesse solitus quòd quartanâ laboraret. Apertis ianuis excepti Legati, magnâ populi frequentia, qui de more nouitatis illecebrâ excitus honorem auxit.

Postea Danesius luculentam Orationem habuit. Commemorauit initio Gallorum Regum in Religionem Christianam, Romanamque Ecclesiam merita; sed narrantis potius quàm amplificantis more, adeoque gratius iuxta ac efficacius. Reuocauit in memoriam, à Magno Gregorio suis in literis attributum fuisse Childeberto Regi *Catholici* cognomentum: huic titulo Gallia Reges abunde satisfecisse, quippe qui inter ceteros Christianos Reges præclarè se gesserant in studio Fidei vniuersalis ac veteris sustinenda: Gallia Regnum millenorum annorum spatio nullâ contaminatum hæresi in Fide perstitisse: ut in corporibus naturalibus, perinde in civilibus diuturnam morborum immunitatem puri integrique sanguinis esse argumentum. Cum Reges Gallia probè nossent, Romanam Ecclesiam, in qua Princeps Apostolorum federat, semper Christianis Gentibus præfuisse, & tamquam Caput à cunctis Christianorum Episcopis concorditer ac reuerenter agnitam; ipsos pariter eamdem

* In Coetu generali,
8. Iulij.

dem in illa dignitatem agnoscentes, suarum largitione ditionum præualidam ditionibus reddidisse, suorumque capitum periculo periculis subduxisse. Quapropter mirum non esse, si Romani vicissim Pontifices Gallorum Reges tamquam suos filios Primigenas agnoscentes, sæpius à Canonum nexibus eos absoluerint, priuilegiis munierint, oneribus releuarint, vno verbo, in Ecclesiam quasi peculiarem in ciuitatem receperint. Maiorum pietati Regem tunc imperantem inhæsisse: qui post insignem victoriam in Insùbria reportatam, vt accepit, Leonem X. Bononiam secum collocuturum perrexisse, ipse ad eum salutandum processit, & cum illo amicitiam obstrinxit, quam postea cum Adriano, cum Clemente, & cum Paulo III. tunc viuentem conseruauit.

6 Sex supra viginti annis, quibus ipse regnauerat, agitatum tam turbidis procellis Ecclesiam, vt nemini propemodum exploratum esset, quidnam sibi de Religione credendum; à Francisco Rege, per eam sapientiam ac Religionis studium, quæ ab Apostolis suisque Maioribus doctus fuerat, interdictum, ne priuatus quispiam suam interponeret auctoritatem in controuersis Religionis, cum ad id Ecclesiæ Decreta præstolaretur. Et quamquam animum gereret, quam ad clementiam procliuem, tam à suppliciis ac cædibus abhorrentem; tamen vim sibi ad induendam seueritatem adhibuisse, quò pius foret; atque Edictorum terrore, & executorum rigore id strenuè adeò procurasse, vt dum ea procella tot Prouincias Nationesque vel absorbuerat, vel peruerterat, posset ille tunc offerre Concilio adeò florentem Christiani Orbis partem intaminatam, planeque tranquillam. Decernerent itaque Patres, quod ipsis expedire potissimum videretur Religionis incolumitati, concordiaque Reipublicæ Christianæ; adeò vt Turcæ, Iudæi, & vtrisque deteriores quædam belluæ sub hominum specie, quæ Epicurum sectatæ conabantur ex hominum animis vnà cum Religione humanitatem euellere, in posterum Christi populo insultare non possent. Cum Rex pariter animaduerneret, quantum Christianorum quieti rectæque administrationi prodesset, vt vni supremo communiq; omnium Principi Petri successori fideles obsequium exhiberent, quò Militantis Ecclesiæ eadem ac Triumphantis viua esset effigies, peculiari prouidentia vsum fuisse, vt ne in ea quidem parte suo in Regno haberetur diuisio: vnde neglectis ingentis utilitatis illecebris, quæ à quibusdam proponebantur, spretisque finitimorum exemplis, nullo planè in pretio ipsorum amicitiam habuisse; vt in eo suarum ditionum quietem negligere visus fuerit: sed ab ipso iustum bellum

X x x 2

paci

1546.

paci minùs honorificæ antehabitu. Vbi verò compertum fuerat, à Paulo III. destinari Tridenti Concilium ad huiusmodi incendium restringendum, eoq̃ue præmissos ad rem digerendam Antistites aliquot, paucos quidem numero, sed probitate ac sapientiâ præclaros; à se quoque curarum communium particeps aliquos Regni sui Episcopos eò missos, qui laborum socij tanto operi vires impenderent. Postremò, cùm eius Maiestati delatum esset, scribrem agi, habitasq̃ue iam esse Sessiones aliquot, & nonnulla Decreta sancita; ne quid Rex officio suo deesset in re adeò necessaria, omniumq̃ue bonorum votis expetita, libenter ipsum interuenturum fuisse tam sapienti, tam sacrosancto Conuentui, cuique credendum erat Diuinum Spiritum adfuturum: sed, cùm per Regni curas id sibi non liceret, eò suos Oratores ac Procuratores delegasse cum huiusmodi mandatis:

Tamet si Regi exploratum erat, Patres per seipsos sedulò persequutos quidquid ab eo sanctissimo Senatu Christianorum Nationes expectabant; tamen quò animi sui sensa clariùs exprimeret, illos in primis ab ipso rogari, vt quid esset credendum statuerent, hoc pacto concordiam Ecclesiæ restitutori. Etenim his nulla acerborum animos discindit, Resq̃ue publicas labefactat, quàm dissidia de Religione; nec verendum, ne vlla Christiani hominis mens sanctioribus oblectaretur, quas ibi Patres Sancto afflari Spiritu edidissent.

Deinde cùm plerique censerent, cuncta Ecclesiæ damna ortum trahere ex Ecclesiasticorum hominum corruptione, quia via regum virtutis, veterum vestigiis trita, deerrauerant; studerent ad primam disciplinam eos reuocare, efficerentq̃ue, vt ille Ordo in se quidem exemplar sanctimonix, sed aliquorum sordibus tunc deformatus atque despectus, splendorem pristinum, ac primariam venerationem recuperaret. Restauratà in his probitate, cunctis ad imitationem prælucente, simulq̃ue auctoritate, transfundendam pariter morum correctionem in reliquam Christianæ Gentis partem, quæ Sacerdotes sequitur tamquam duces. Hinc futurum, vt quidquid à Concilio præclare statutum fuerat in ea parte, quæ Clerus dicta est, quasi peculiaris Dei pars, ad cunctos postea Christianos diffunderetur. Ea verò omnia quæ à Patribus Tridentinis seu de doctrina seu de moribus decreta essent, curaturum Regem, vt in Gallia vniuersa opere perficeretur. In id Regem Christianissimum potentissimæ neruos omnes intenturum, gladij quoque vim aciemq̃ue expecturum, quem à Deo sibi porrectum, sicut ait Apostolus, ad malorum vindictam, bonorum verò laudem tenebat.

Poltr.

9 Postremò eos rogare, quoniam Romani Pontifices Gallia Reges amplissimis priuilegijs fuerant remunerati, quibus iam vsque ab ætate Ludouici Pij pacificè poriebantur, ne consentirent quidquam eorum imminui; neque minus seruari Gallicarum Ecclesiarum, quæ sub Regia essent tutela, veteres immunitates ac prærogatiuas. Id si præstitissent, Regem Regnumque eo id repensurum obsequio ac studio, vt Patres officiorum quibus functi essent numquam poeniteret.

10 Legatorum primus respondit: Res à Christianissimis Regibus præclare gestas pro Religione, atque Sede Apostolica, quamuis per se celeberrimas, numquam tamen absque nouo sensu voluptatis commemorari: id verò tunc peculiariter expertos Patres in earum commemoratione, quas opportunè adeò concinneque Gallicus Orator exposuerat. Regium legationis mandatum suscipi prout de iure (sic namque etiam Cæsareum acceptum fuerat) ipsos verò Oratores excipi quo par erat beneuolentiæ studio. Gratias Regi reuerenter persolvere, quòd tam pio tamque parato esset animo, ac præsertim, quòd viros adeò eximios delegerit, qui suâ vice ibi fungerentur: sacrum illum Cœtum sedulò curaturum, cum vt Gallicana priuilegia integra persisterent, quatenus Reipublicæ Christianæ bono congruerent, quod nouerat Religiosissimo illi Principi maximè cordi esse; tum vt quacumque aliâ ratione Regi gratificarentur: vnde suâ tam proni in Concilium & Ecclesiam voluntate in dies magis ac magis ipse gauderet. Hæc adeò honorifica, adeoque beneuola tanti Regis significatio ingenti planè lætitiâ Conuentum perfudit. Etenim quamuis nossent, arborem post flores feliciter editos, non semper fructus abundè reddere; nouerant etiam, nullam fructuum ab ea spem esse, nisi florum vberras præcedat.

CAPVT IV.

*Minorum Theologorum ac Patrum varia de Iustificat-
tione opinamenta.*

1 Multis ante hæc diebus generalis Congressus, die 21. Iunij habitus, articulum de Iustificatione à minoribus Theologis expendendum curauerat, vt de hisce sex Capitibus suam sententiam dicerent:

Quid sit Iustificatio, tum quòd ad nominis significationem, tum quòd ad ipsam rei naturam spectat; & quid intelligatur, cum dicitur, *hominem iustificari.*

Xxxx 3

Quæ-

1546. Quanam sint Iustificationis causæ: nimirum, quid Deus efficiat, quidve ex parte hominis ad id requiratur.

Quo pacto intelligendum Apostoli dictum, hominem *iustificari per Fidem*.

Quid ad Iustificationem pertineant opera, quæ ipsam antecedunt & subsequuntur: & quid ad eandem pertineant Sacramenta.

Quid antecedit, comitetur, ac subsequatur Iustificationem.

Sanciendâ dogmata quânam auctoritate niterentur, seu Divinarum Scripturarum, seu Conciliorum, seu Patrum, seu Apostolicarum Traditionum.

* 28. Iulij. Primum itaque Caput aggressi, * consenserunt omnes denominationis significatione, Iustificationem scilicet esse transitum ab statu inimici, ad statum amici, filiique Dei adoptivi. De rei natura dixere, Causam ipsius formalem esse charitatem, seu gratiam animæ infusam: solus Laurentius Mazocchi, ex Ordine Servorum B. Virginis, secutus est opinionem, quæ Magistro Sententiarum tribuitur, iam à Scholis deserta: affirmatque, Divinam gratiam non esse rem nobis intimam, sed extrinsecam S. Spiritus nobis assistentis præsentiam.

Idem pariter, unâ cum Gregorio Senensi Dominicano, & Gregorio Perfecto Patavino, ex Eremitarum S. Augustini Familia, & quodam alio eiusdem Ordinis, censuit de secundo Capite, liberum arbitrium fungi munere causæ solùm recipientis, non item agentis in opere Iustificationis: quæ sententia minus Catholica habita est.

Vnde Legati * Romam scripserunt, cunctos Theologos, tribus quatuorve exceptis, Catholicè planè locutos.

Neque solùm in hoc à communi sententia hi recesserunt. Reliqui omnes concordabant in eo, quod tertio loco proponebatur, dici hominem iustificari per Fidem, non tamquam per integram ac proximam causam, sed tamquam per primam præparationem, primamque radicem necessariam ad omnes actiones proximè utiles ad consequendam iustitiam: operationes alias vel solùm remote adiuuvare, vel ad sola bona temporaria, non ad æterna: iustum postea hominem reddi, etiam tamquam per causam integram atque proximam, per ipsam Fidem, non tamen solam, sed si sermo sit de causa efficiente, hominem effici iustum per Fidem, prout coniunctam cum Pœnitentia & Baptismate; sin de causa formali, prout ipsa Fides à Charitate sanctitatisque gratia informatur. Id inquam inter cunctos reliquos conveniebat. Sed quatuor quos nominavimus, & cum eis Ioannes Vtinensis Dominicanus, affirmarunt, hominem reddi iustum per Fidem, quatenus ipse fidentissimè

* Literæ Legatorum ad Fœderatum, 28. Iulij 1546.

mè credit à se per Iesu Christi merita peccatorum veniam obtineri. 1546.

4 Præter hæc, ad quartam quæstionem plerique Theologorum responderunt: Opera Iustificationem præparantia ipsam iustitiam promereri, per eam meriti rationem, quod *congruum* appellatur. At operibus post acceptam iustitiam peractis, adeoque Diuinâ gratiâ informatis, redditisque ob merita Christi potentioribus, cuius viuum membrum effectus est is qui ea peragit, omnes concedebant rationem meriti condigni ad conseruandam augendamque eandem gratiam, æternamque felicitatem consequendam. At quatuor paulò antea nominati videbantur meriti vim admodum attenuare, atque in eo ab hæreticorum opinione haud multum abesse.

5 Antequam procederetur, quæstio à Patribus tres in status partita; nimirum, Infidelis adulti, qui primò respiscit, & iustitiam accipit: Hominis, qui acceptam iustitiam in se seruat, & Hominis, qui iam lapsus illam recuperat. Atque variorum hæreticorum errores ad hosce status pertinentes recitati: adeoque non illi dumtaxat viginti quinque ex vno Luthero desumpti, quos Suauis recenset, sed ad primum statum decem, nouem ad secundum, quatuor ad tertium decerpti, non à Lutheranis modò, sed à Pelagianis, à Zuinglianis, & ab aliis hæreticis. Quos errores non afferò, quia lectoris molestia par non esset operæ pretium.

6 Primus itaque status in examen adductus. De quo quærebatur: Quidnam de se infidelis enitatur, cum ad Fidem, ac deinde ad gratiam accedit. In hoc examen præter peculiare Theologorum congressus, octo generales Cœtus impensè, quò Patrum omnium audirentur sententiæ. In primo * suas ex scripto protulere sententiæ * 30. Iulij. Paceus, & nouem Archiepiscopi. Enimuero nouo semper stupore perfundor, cum Suauem comperio tam asseueranter Patrum sententiæ enarrantem; vt quamquam ipse ad eò frequenter hominem in eo peccantem deprehenderim, semper tamen relabar ad habendam illi fidem, antequam ad explorandam narrationis falsitatem accedam, per legitima quæ penes me sunt earum rerum monumenta. Omisissis itaque prolixis narrationibus, quæ non alio emolumento, nisi affectatæ notitiæ ostentatione lectori molestiam exhiberent, eam solùm referam partem illarum disputationum, quæ mihi memoratu digna videtur, siue ad explicanda Decreta inde profecta, siue ad exprimenda alicuius Præsulis sensa peculiariùs obseruata, siue ad commendandum cuiuspiam egregium opinamentum; nimirum ad lectores tam de rebus quàm de hominibus, quod historiæ munus est, exactiùs erudiendos.

Solus

1546.

Solus in eo confesso Senensis Archiepiscopus eundem Christo, nihil nobis attribuit, totam iustitiam acceptionem Fidei adscriptis, reliquis preparationibus nihil; quae sententiae Patribus male audierunt. Contra verò Materanus libenter auditus, disertè enucleavit, quo pacto opera Iustificationi ac saluti conducentia à Divina gratia simul pendeant, simul etiam nostra sint. Perpetuum huiusce rei exemplar agnovit in Zacchæo, qui præveniente Dei gratiâ illustratus, & eam acceptavit, & percipit Christum videre; sed non poterat ob staturam pusillam, cuiusmodi erat statura hominis in humilitate naturæ, & in culpæ profundo iacentis: novæ gratiæ adiutus ope, votoque compulsus inscendit arborem, quâ erectæ mentis celsitas indicatur, Dei bonitatem ac misericordiam, Christi que merita contemplantis. Ibi verò benevolis oculis respectus à Christo, descendere iussus est, quod in illius domo, hoc est in eundem anima, vellet manere. Is novam gratiam agnoscens, ac per suum liberum arbitrium vocationi promissoque Divino consentiens, absque vlla repugnantia aut hæsitazione domi suæ illum excepit: cuiusque compertâ clementiâ, confirmatusque gratiâ, quæ iam ipsum prævenerat adjuveratque, Christum sequitur; ac per eandem gratiam dolore tactus, antea vitæ crimina detestatur, & elemosinas elargitur; quæ opera ad charitatem pertinent: ac postmodum iniuste ablata restituit, suam noxam confessus illis verbis: *Et si quoniam defraudavi, &c.* quod pœnitentiæ opus est.

Luculenter in hac Evangelica figura Materanus ostendit delineatam integram seriem eorum quæ cuiusvis hominis conversio ad Deum complectitur. In progressu verò multa produxit sacrorum Codicum testimonia, quibus liquet, minimè ad salutem sufficere solam Fidem; sed præter eam exigi alios nostræ libertatis conatus, & Baptismatis Sacramentum. Deinde usus quâ pollebat Iurisperitiâ, eius doctrinis explicavit effata multorum Conciliorum, affirmantium Iustificationem esse gratiæ opus, unde Lutherani conficiebant, eam nostri liberi arbitrij opus non esse: attulit autem legem, quæ incipit, *Servi electione*, tit. de *Legati & Fideicom.* & alteram, cuius est initium, *In re communi*, tit. de *Servit. urban. præd.* quæ promittunt, Id quod non est tantummodò meum, sed mihi cum alio commune, meum absolutè dici posse. Sententiam confirmant auctoritate Cælestini Pontificis in celebri Epistola ad Episcopos Galliarum, & Augustini in Psalmum 145. Eadem postea declaravit delegati Iudicis exemplo, qui nihil propriæ iurisdictionis obtinet, verum ab utroque betur lege primâ in paragrapho ultimo. tituli, *De officio eius, cui man-*

data est iurisdictione, cum ea tota in delegante sita sit, at in delegato merum exercitium; ex quo tamen exercitio laus ac meritum illi prouenit. Similiter, aiebat ille, tametsi gratia, quæ facultas honestè agendi est, tota Dei sit; eius tamen vsum obtinet homo, vnde potest meritum commendationemque sibi comparare.

9 Atque vt in eo allatas à Christo similitudines vsurparet, illam proposuit de vite ac palmitē, in cuius explicatione Christus dixerat, Agricolam esse Patrem, se Vitem, nos Palmites: & tamen, animaduertebat Materanus, eodem in loco fructum referri ad ipsum palmitem tamquam ad causam, non ad solam vitem: *Qui manet*, inquit Christus, *in me, & ego in eo, hic fert fructum multum*. Id experimento comprobauit, obieruans, si vix nigræ palmes viti vix candidæ inferatur, vnam inde progeneratam esse nigram; adeoque qualitatem certumque vix genus à palmitē desumi. Obiectari à multis, Quidquid honesti operis humanæ libertati tribueretur, esse Diuinæ gloriæ detractiōem: sed falsò. Docemur enim à S. Basilio in Summa rerum Moralium cap. quarto, quemadmodum ab eo, qui Diuina præcepta negligit, honorem detrahi Deo; ita ab eo qui eadem custodit, Deum honorari: quod Christi verbis apud Ioannem comprobauit: *Ego te glorificaui, opus consummaui*, quippe quod Patris erat gloria, opus à Filio, Patris ope perfectum. Et apud S. Matthæum nobis iniungit, vt lux nostra in hominum conspectu ita refulgeat, vt videant opera nostra bona, & glorificent Patrem nostrum.

10 Nec minùs eruditè in alio Conuentu * Senogallienfis progressum • 6. Iulij. explanauit ab infidelitate ad Fidem, atque à Fide ad gratiam; ostenditque, Fidem esse ianuam, per quam ad Iustificationem aditur: non tamen satis esse ad metam perstringendam, quòd veram ianuam ingrediamur; sed opus esse, vt stadium indefinenter percurratur, quod est Diuinorum mandatorum via. Enucleauit pariter, quo pacto nihil aliud in eo ex nobis est, nisi quòd vel obstacula non iniiciamus, vel præuenienti Dei auxilio non resistamus.

11 Ex aduerso minùs rectè dissertiit Cauensis, qui profusà oratione omnia ipsi Fidei arrogabat; arbitratus, eà posità illicò Iustificationem subsequi, cuius indiuiduæ essent comites Spes & Charitas, sed non causæ, & quasi prodromæ. Hæc sententia Patrum aures offendit, ac pluribus reiecta est ab Episcopis Feltriensi, Minoricensi, ac Vasonensi; & inter omnes fulsissime à Motulano: hic enim non suam modò confirmauit, sed tredecim aduersæ opinionis argumenta dissoluit: quæ postmodum à Stabienfi hæresis notata.

Pars I.

Y y y y

In

1746.

* Isaias
cap. 64.

In eo postea Conuentu, in quem Galli Oratores admissi, idem argumentum expensum. Vbi duas planè horas verba fecit Berranus. Duo ille potissimum obseruauit: Alterum, Dici hominem iustificari per Fidem, non autem à Fide: etenim nostra iustitia non est ipsa Fides, sed eam per Fidem consequimur. Alterum, vbi Prophetæ dixit, * *Quasi pannus menstruatus vniuersæ iustitiæ nostræ*, ipsum minimè locutum de nostris operibus, perinde quasi cuncta essent contaminata & criminosa, quod sentiunt Lutherani; sed deplo-
rauit illius populi nequitiam, apud quem quodcumque honestum opus inspergebatur quamplurimis noxarum maculis ipsum deturpantibus: itidem ac inquinatur pannus, in quo minimæ quædam particulæ mundæ sint, sed vndique plurimæ ac maximæ sordibus fœdè inquinatæ. Hanc autem esse illius dicti reuerà sententiam, ex adiectis verbis satis liquere: *Cecidimus quasi folium vniuersi, & iniquitates nostræ quasi ventus abstulerunt nos: non est, qui inuocet nomen tuum.*

Agathensis & Lancianensis dixere, Hominem agendo ad suam Iustificationem conuerti, quoniam vocationi potis est consentire ac dissentire. Et quantum ex eorum dissertationibus elicere mihi videor, tam ipsi quàm alij pro eodem sumebant *actiue ac libere* conuerti. His adiecere, Negari ab Apostolo Iustificationem haberi ex iis operibus, quæ Fidem antecedunt, & ab ea non pendent; quemadmodum non pendebant obseruationes caeremoniarum legalium, in quibus Hebræi plurimum confidebant, quos ibi Paulus alloquitur.

Biruntinus ita disputauit: Duo interuenire cùm impius iustitiam accipit; liberationem ab iniustitiæ statu, & iustitiæ adeptionem: illam huic antecedere; intelligens, vt arbitror, eam, quam antecessionem Naturæ Scholæ nominant, perinde ac Solis aduentus suæ lucis effusionem antecedit. Is itaque fortasse censuit per huiusmodi, quam dicunt Naturæ antecessionem, prius nobis condonari peccatum per Diuinam extrinsecus remissionem, tum verò, sed eorum temporis momento, cessante in nobis peccati obice, gratiam infundi, quâ Dei filij constituimur. Hinc ipse aiebat, antecedentem huiusmodi iustificationem ex eo haberi, quòd nobis imputetur Christi Iustitia, qui veniam nobis impetrat: at subsequenter obtinet per Iustitiam interiùs nobis infusam, non autem per Christi iustitiam nobis extrinsecus imputatam, quod Lutherani contende-
debant. Etenim nisi Adamus peccasset, eius posterij infusæ Iustitiæ fuissent heredes: cùm igitur plus ad iuuandum valeat Christi meritum, quàm Adami delictum ad nocendum; par esse, vt per gra-
tiam

tiam nobis à Christo impetratam, infusam iustitiam recipiamus. Exin ostendit, peccatores à Deo vocari, sed non cogi: id ex eo patere, quod non omnes vocati vocationi consentiunt. Vnde aduertendum est, nec Bituntinum, nec alios per verbum *cogi* intellexisse, hominem aduersus quàm vellet operari; sicut accidit homini, exempli gratiâ, cuius pugnus per externam vim in ipsius frontem compellitur: sed operari ex iniecta necessitate, & non ex libertate nostri arbitrij, ad vtramlibet partem parati atque expediti. Addit, per primum consensum in vocationem nos tendere in Fidem, quæ Fides iustificationi præuia, non est habitus infusus, sed ipse credendi actus: siquidem, aiebat ille (quod multi Scholasticorum opinantur) habitum Fidei non nisi vnâ cum habitu Spei & Charitatis nobis infundi ipso iustificationis momento. Adscribi tamen iustificationem Fidei, non ceu causæ proximæ totius iustificationis, sed ceu totius iustificationis initio. Denegari ab Apostolo huiusmodi pretium operibus, intelligente opera externa, de quibus plurimum gloriabantur Iudæi, quos ipse erudiebat. Exemplo sit; Abrahamum neutiquam iustificatum per actionem externam, quâ filium immolandum obtulerat, neque per similes actiones; sed per actus interiores Fidei, seu per alios etiam aliarum virtutum, qui tenderent in honestatem à Fide propositam. Iam verò, cum polleteret in Bituntino eloquentiæ neruis instructa eruditio, quæ per eam coniunctionem, quasi magnes chalybe præcinctus atque armatus, vires multis partibus incredibiliter adauget ad pertrahendam sibi auditorum commendationem, si non æquè communem consensum, communem certè concordemque coronæ plausum reportauit.

- 15 At non æquè accidit grata Iulij Contareni, Bellunensis Antistitis oratio, cuncta Fidei ac Iesu Christi meritis adscribentis, & nihil operibus: cum hæc solum Fidei ac iustitiæ signa putaret, in quibus nulla vis inesset ad consequendam conseruandamque iustitiam. Quemadmodum, aiebat ille, vbicumque Sol est, lux itidem est; adeoque solaris lucis aspectus alicubi, indicio nobis est fructuum, quos ibidem Sol procreat; tametsi fructuum procreatio non à luce tamquam à causa proueniat, sed ab aliis qualitatibus, Solis virtute procreatis, lucemque comitantibus. In supremi Iudicij commemoratione mentionem operum à Christo fieri, non quia gloriam promereantur, sed quia Fidem probent; adeoque perinde esse à Christo dici, *Sitini, & dedisti mihi bibere*; ac dici, *Ex huiusmodi opere patuit Fides vestra*. Quidquid nostrorum operum efficacitati con-

Yyyy 2 ceditur,

1546. ceditur, Iesu Christi Sanguinis efficacitati detrahi. Huiusmodi sermo uti Patribus odiosus obstrepuit, ita in quibusdam memoriam refricauit veterum accusationum, quas Gaspar Cardinalis Contarenus Iulij patruus subierat, quod similia opinatus cēsetur.

Prorsus aliter sensit Bernardus Diaz, Calaguritanus Antistes. Ne-
gauit enim ab infideli viam sibi sterni per vllum opus ad promerendam vocationem, sed hanc merum esse donum liberaliter à Deo impertitum. Aiebat, posita vocatione, liberum esse vocato vel obtemperare, vel obistere. Idem, dicebat, obtemperare si velit, credit, sperat, se conuertit ad Deum, quem agnoscit propitium cumque ad ipsum confugienti; detestatur peccata, obfirmat animum ad Diuinam legem obseruandam; ac Baptismum suscipit, in quo gratiam obtinet à Deo, quā infusā, redditur iustus. Duae itaque res à Deo in nobis perfici sine nobis; hoc est, nullā nostri arbitrij efficientiā eas adiuuante, vocationem ad frugem, & Iustitiā illapsam: penes nostram libertatem esse vtrumque suscipere, sed per opem Diuinam: vocationem excipi, si ipsi obtemperemus, Iustitiā verò, si ipsam velimus à Deo recipere, eam nobis offerente, atque ad infundendam parato. In vtriusque huiusce doni vsu non vnā cum Deo agere; adeoque quodcumque nostrum opus honestum, totum esse nostrum, idemque Dei totum esse: Dei quidem, quippe agentis potissimi; nostrum, quippe causæ secundariæ. At ideo dici hominem per Fidem iustificari, quod hæc ex humilitate natiua nos attollit, motusque quosdam supra conditionem naturæ nobis imprimit, efficitque ut à Deo respiciamur ceu iter Iustitiæ iam ingressi.

In sententiam è regione oppositam Cauensi ac Bellunensi visus est ferri Canariensis. Affirmauit quidem cum aliis, opera in statu naturæ, ac per generalem Dei opem peracta, nihil continere meriti seu condigni seu congrui ad gratiam impetrandam; sed existimauit, Deum quandoque ex sua beneficentia moueri ab illis operibus ad eam concedendam: quod Pelagianam sententiam sapere nonnullis visum; * quamquam etiam ex sua misericordia eos vocet interdum Deus, quibus nulla ex naturæ operibus accesserit commendatio, sicut apparet in Paulo.

* Acta Mas-
sarelli.

Ingens omnes incefferat cura explicandi effatum Apostoli, Ho-
minem iustificari per Fidem: quod erat vnicum erroris Lutherani perfugium. Idcirco Claudius Iaius è Societate Iesu, Cardinalis Augustani Procurator, obseruauit, hoc ab Apostolo affirmari ad id quod proposuerat demonstrandum; nimirum, Iustificationem ef-
fici

fieri gratis; propterea quod sola Fides, inter ea quæ ad Iustitiam conducunt, donum est merè gratuitum; reliqua per Fidem à nobis impetrari: adeoque per ipsam Fidem nobis tribui non quod iusti simus, sed quod iusti esse possimus: ceterum de se Fidem haud sufficere, ut liquet ex Augustini dicto ad Bonifacium, expendentis quod in secundo capite S. Ioannis habetur: *Multi crediderunt in nomine eius; ipse autem Iesus non credebatur semetipsum eis, eo quod ipse nosset omnes*: Fidem igitur posse persistere absque probis operibus, atque in eo statu ad Christum sibi trahendum minimè sufficere.

19 Tunc sanè patuit, quemadmodum pro luminum varietate, quæ uni eidemque corpori admouentur, umbra ab illo proiecta variatur, ita pro varia luce, quæ in hominum mentes incurrit, variam ab eodem vero imaginem conformari. Scripandus duas agnouit Iustificationes: Alteram, quæ homo ex impio efficitur pius; atque ad hanc dixit opera non conferre: siquidem ante seu Iustificationem, seu quodcumque aliud peculiare beneficium, quo ad illam nobis via paretur, nihil ex parte hominis exigitur: ideoque dici ab Apostolo, hominem gratis iustificari. Requirit profectò ad hanc Iustificationem præteritarum noxarum poenitentiam, non tamen poenitentia merito Iustitiam concedi: hoc enim Pelagianum. Alteram Iustificationem in eo sitam esse, quod homo rectè progreditur Diuinorum mandatorum viâ; atque ad id per dona S. Spiritus nobis conferri potestatem, ac postea præceptorum operum effectum: & hoc pacto dici opera esse ad Iustitiam necessaria. Hæc de primo Capite dictæ sententiæ memoriâ digniores, ferè omnes & variæ & concordantes: quod vberi voluptate disputationes condit, cum id ipsum & repetendi nimietatem, & contendendi austeritatem amoueat.

C A P V T V.

Patrum terror ex bello coortus. Consilia de Concilio seu dimittendo, seu transferendo; sed Pontifici non probata.

1 P R opositum à Montano in Cœtu generali 13. Iulij, uti de duobus aliis Iustificationis Capitibus coniunctim dissereretur; quandoquidem impensa iam cura in primo discutiendo ad duo proxima magnam lucem afferret, & præstitutus Sessioni dies festinam rerum digestionem postulare. Tum admoniti Patres, ut in futuro Conuentu quatuor designarent, qui Decretum de articulo iam perpenso conficerent: atque arcanis suffragiis ad id sele-

Y y y y ;

Et

1546.

* In Cœtu
dici 15.

di * Armacanus Archiepiscopus, & Acacensis, Bituntinus, & Bellocastrensis Episcopi.

Verum in eodem Conuentu, ubi hæc electio habita, cum rogerentur Patres de duobus aliis articulis sententiam, eamque Paccus pluresque Archiepiscopi tulissent; rogatus etiam suo loco Iacobus Caucus, Corfurensis Archiepiscopus, respondit: Se haud paratum ad eam rem aduenisse; arbitratum, potius agendum de profectu, ne Tridento, ubi tanto cum discrimine versabantur propter imminens bellum, hostiumque propinquitatem: quod in se erat, nolle iterum in crucem agi. In eadem ferme verba Senensis prorupit, simulque periculum amplificauit ex fama virium Wirtembergenfis, qui cum ingenti exercitu captâ iam prope Oenipontem Clusâ,

* Consule
Dionysium
Maffiellum,
23. & 24. Iu-
lij 1546.

* progredi nitentur. Materanus se quidem discriminis conscium, non verò ab eo perterritum esse ostendit; paratumque se dixit ad eandem quam Legati aleam subeundam, mortemque, si opus foret, cum ipsis oppetendam. Nec Legatis vel inopina, vel ingrata hæc discriminis secessionisque meditamenta strepuere: siquidem ad primum Cæsareorum armorum sonitum, & antequam de fœdere Cæsaris cum Pontifice compertum esset, Farnesio scriperant: * Neque decoram, neque tutam ipsis esse eam mansionem, adeò propinquam militum copiis, hostibusque vi armorum intructis ac furore percitis: Tridenti nequaquam vires suppetere ad propulsandum copiarum impetum, ex variis locis minitantium, præsertim Lutheranae Rhætorum factionis; hos audacissime rem aggressuros, quòd noscerent Tridenti, Veronæ, Vicentiæ plurimos eiusdem sectæ versari: ab ipso etiam amico milite cauendum ob annonæ potissimum caritatem, quæ manus extimular argento vacuas, ferro munitas: Militum, iuxta ac locustarum examina, quicumque transeant, cuncta vastare: atque vtut res esset, fieri non posse, vt Ecclesiasticorum imbellium conuentus eâ sollicitudine agitatus, animum adiceret ad assidua intentaque studia, quæ seu dogmatum subtilitas, seu legum arduitas postulabat. Hæc animorum sensa fuisse iam à Legatis Toletano patefacta, de quibus Cæsarem admoneret: cum satis ipsi non intelligerent, quo pacto Carolus meditaretur Sacerdotum Concilium detinere inter militum copias, eiusdem Concilij causâ inter se decertantium.

* 23. Iunij
1546.

Præmonuerant idcirco Farnesium, vt ad primum belli fragorem; cum Tridenti non nisi Præsules peculiariter addicti Carolo persturi essent, per diplomata Pontificis consuleretur, ne iis Patribus liceret

liceret quidquam auctoritate suâ statuere, Legatis ceterisque Episcopis absentibus. His publicis priuatas literas addidere: Eâ se ratione scribere, non solum quod verè ita sentirent; sed non minus etiam, quod liceret Pontifici ipsorum Epistolam Cæsarianis communicare, ac per eam simul palam facere necessitatem in sedem tutiorem intra Italiam deportandi Concilij: quod aliis etiam de causis in rem fore videbatur. Hæc Legatorum sollicitudo Pontifici haudquaquam placuit; qui nec Cæsarem offensum vellet, dum fœdus cum illo componebat, nec Synodum dissolutam, dum ad eam confirmandam bellum moliebatur. Quapropter eos iusserat illinc nullo pacto discedere. Farnesius verò * familiariter Ceruino significauit, à Paulo plus animi in ipsis desideratum; proinde ostendendam potius constantiæ accessionem ex armorum apparatu, quippe quæ ad contumaces Concilio subiiciendos parata essent: præcipue verò perinde esse, militi dissidere Pontificis stipendia facienti, eiusque ducibus obtemperanti, ac fidem virtutemve ductorum eleuare. Aculeum verò temperauit, addendo, credidisse Pontificem commotos Legatos non vili periculi formidine, sed ingenuo translationis studio: eam nihilominus quam honestè tunc expeti, tam importunè tractari. Per hæc literas iussi pariter Legati incepta prosequi.

* 3. Iulij.
1546.

4 Id falsitatis geminæ Suauem redarguit: Altera est, dum narrat, pronum id temporis fuisse Pontificem ad Synodum aliò transferendam, ex Præsidum sententia bello prætenso; sed à Cæsare rei conscio præualidis officiis abductum. Etenim memorata responsio Pontificis ad Legatos peruenit, antequam planè innotesceret Cæsari fœderis stipulatio. Altera, vbi affirmat, Legatos iussu Pontificis procrastinatos, consultoque tergiuersatos. Et tamen in omnibus Actis, in ipsorum literis, in cunctis Pontificis iussionibus, nihil apertius deprehenditur, quam ipsius sollicitudo ad opus promouendum; in quod & publicum bonum, & priuata securitas coalescebant.

5 Inculcata à Paulo Tridenti mansio molesta sanè Legatis acciderat. Et Ceruinus * Maffeo eâ quâ solebat familiaritate significauerat, se quidem obtemperaturos, vt qui non metus impulsu, sed suasu libertatis ea scripserant: suggereret tamen ille considerandum Pontifici, quenam Cæsaris armati partes in posterum future essent; nimirum Concilio leges dare, essetne de dogmatibus disputandum necne, quæue ratione de ea ipsa re agendum: nec posse repulsam reddi; vt actum fuerat, cum Cæsar per Nuntium sua vota patefecerat.

* 6. Iulij.

1546.

* Lucæ
Card. S. Flo-
ræ ad Lega-
tos, 23. Iu-
lij an. 1546.

* Diarium
Maffarelli,
15. Iulij.

rat. Verumtamen ne ob hæc quidem Paulus à proposito destituerat, neque postea comprobavit, ut propter copiarum transitum Sessio retardaretur, quod Legati proposuerant, obiecta Patrum in eo tumultu commotione. Quapropter significandum ipsis curauerat, neuiquam oportere exemplum illud prorogationis inducere, quin potius armorum feruore ad promouendum Concilium incallescere: præsertim verò, quod præscripto Sessioni die iam exercitus traicisset. Tridenti tamen adeò trepidatum fuerat, ut Episcopi fugam meditarentur: quod ægerrime tulit Mendoza. Certior de his factus Farnesius Cardinalis in Castro S. Ioannis, oppido Bononiensis ditionis, quò cum copiis peruenerat, scripsit ad Legatos adiecto aculeo: Excusari nimirum à se eorum hominum formidinem, quippe Togatorum. Sed nulla commotio animi magis detrectat imperium non alienæ modò, sed propriæ voluntatis, quàm metus.

CAPVT VI.

Gravis rixa inter Cauensem & Chironensem Antistites.

IAm verò nec mitior Togati, nec sacra Episcopi professio satis fuere, ne furor loco formidinis succenderetur in Cœtu diei 17. Cauensis Antistes, memor quàm communiter oblocuti fuerant Patres in suam præteritam dissertationem, non tamen ipsam reuocare, ut par erat, sed amplius confirmare studuerat: more hominum, qui ut falsa opinantis nomen effugiant, etiam pertinacis notam postea contrahunt: ac plura sanctorum Patrum volumina secum attulerat, à quibus idem tradi, quod in se fuerat reprehensum, arbitrabatur. Dimisso Conuentu, antequam Patres è conclau confectus abirent, Dionysius Zannettinus, Græcus ex Ordine Minorum Obseruantia, Chironensis Episcopus, cum Britinoriensem ac Reatinum priuatim alloqueretur, dixit, In futuro Cœtu relicturum se quidquid Cauensis affirmauerat, nec posse ab eo suam vel incertiam vel proteruiam excusari. Tum Cauensis, qui Zannettini de se sermonem confusiùs subauscultauerat, propius accedens, percontatus hominem est, quid de se submurmuraret. Tum alter, fortasse ratus, quæ dixerat ab altero integrè audita, sibi que dedecori ducens, ex animi quasi penuria reforescere quæ de illo protulerat imprudenter, haud suspicatus à Cauensi ea percipi, Græcorum more animosè respondit: *Enimuerò mi Prasul, tuam tibi vel incertiam vel proteruiam excusare non licet.* Tum verò Cauensis, ut mos est iracundià percitis, exarsit in ultionem longè perniciosiorem ultori ipsi iniurià,

* Quidquid
accidit, habe-
tur in 2. par-
te Actuum
sub Pau-
lo III. tam
citata & in
Actibus
Maffarelli.

iuriâ, quam ultum ibat. Nam in Chironensis barbam iniectâ manu, multos ex ea pilos euulsit, & confestim abscellit. Pluribus eò confluentibus, Chironensis non aliud indignantis indicium prodidit, quàm iterare elatâ voce quæ dixerat, seque etiam ad ea comprobanda paratum confirmare. Præsides ac Patres deformi spectaculo incredibiliter perturbati: Toletanus verò improvisâ facinoris indignitate commotus exclamauit, Non satis esse Cauensi hereticè loqui, nisi etiam Catholicos Antistites iniuriôsè lacerasset; proinde videri tibi pœnâ multandum, reliquis exemplo futurâ. Responderunt Legati, Grauius etiam Chironensem peccasse, qui alterum irritarat; se verò de correctione pro eo ac opus foret, cogituros.

2. Cum id manè contigisset, accitis iterum post meridiem Patribus, dixit Montanus, eos conuocatos, non quò de nostra Iustificatione, * sed de nostra infirmitate differeret ob Cauensis delictum; indicans, Oratores haud opportunè illi causæ interfuturos. Tum Mendoza, quò fortasse Collegæ dicta in antemeridiano Cœtu corrigeret, ait se conuenisse, non quidem causæ illius quæstioni adfuturos, sed reum commendaturos, non certè indignum clementiâ, quippe & in noxam improvisam incogitanter actum, & ab altero grauius laceratum. His dictis, vnâ cum reliquis Oratoribus abscellit, simulque veniam petiit Venetias paucis diebus nomine Cæsaris adeundi. * Id itineris suscipiebat, cum eo Senatu conquesturus, quòd sollicitus de apparatu bellico in Protestantes, suspicatusque sub Religionis specie consilium vniuersæ subiiciendæ Germaniæ delitescere, Pontificem à fœdere dehortatus fuerat, Legatosque ab hostibus missos blandè ac beneuolè exceperat.

* In Actis
ac Diario
Maffarelli,
17. Iulij;
& in Actis
Arcis S. An-
geli.

* Vide Dia-
rium Maf-
farelli,
18. Iulij.

3. Montanus ad confessum dixit; Delictum cunctis esse comper-
tum: proinde nolle se illud vel minuere vel augere: ferrent Patres
sententiam; ex ea Præsides processuros. Adiecit Ceruinus, Facinus
iam euulgatum, adeoque ad turpis exempli remedium pœnam pa-
riter euulgandum. Pæceus inspectum à se aliisque compluribus fa-
ctum negauit: hinc censere, rem legitimo ritu inquirendam; in-
terim verò Cauensem seu domi suæ, seu honesto in loco retinen-
dum. In eam sententiam plures iuere: sed Oscanis considerauit,
grauiores in Sanfelicio fuisse præbitam à se causam, quàm illatam
ipsi iniuriâ: semel atque iterum ab illo prauam doctrinam affir-
matam aduersus communem Patrum sententiam: proinde vtrum-
que crimen ad Tribunal Pontificis deferendum. Cui alij consense-
re, arbitrati, non inesse Concilio ad eam rem facultatem, siue ex

Pars I.

Zzzz

ipso

1546. ipso genere causæ, non spectantis ad eas, quæ in diplomate conuocationis exponebantur, siue ex hominis prærogatiua, qui à Pontifice cum potestate missus fuerat.

Calaguritanus Patres monuit, cauere, ne reo pœnam irrogarent, quæ in ipsius commodum reuerà cederet. Si domi suæ contereretur, quid aliud esset, nisi otium illi concedi, dum ceteri desiderarent. Sin alicuius Patris in ædibus custodiretur, perinde foret, ac eum hospitio lauius excipi, non carceri durius mancipari. Si leuiora delicta antea non impune abiissent, nequaquam hæc tam grauis noxa nunc Synodum dedecorasset: quod si eadem leniter puniretur, utique longè grauiores expectandas.

Nec tamen deerant, qui hominem miserabantur; ac in primis Martiranus, S. Marci Episcopus: hic adductis excusationibus addidit, Magnam esse diminutionem criminis ipsam criminis confessionem; & dum Cauensis ad omnem sententiæ seueritatem adeo paratum animum præ se gerebat, haud leuem ex eo clementiam demereri. His consentiebant Loffredus, Vigerius, ac supra ceteros Mussus, qui non destitit vberrimo eloquentiæ suæ melle Patrum animos inspergere, quo ipsos erga fontem mitigaret. Inter primos Tridentum acceperat Mussus, non tam ut Synodum ingrederetur, quam ut formaret: postea in eo Christianæ Reipublicæ theatro quasi siparium submouerat, solenni ad eam aperiendam habitâ Oratione: deinde verò grauissimis semper deliberationibus adhibitis, tanti corporis non membrum qualecumque, sed panis dexteram sequebatur; adeo ut illius ac Sarraceni Materani Archiepiscopi amplissimas compererim commendationes, apud Pontificem habitas à Legatis. Hinc sibi videbatur Mussus eam meritis auctoritatem, qui fretus, non modò rationibus persuaderet, sed etiam precibus impetraret. Eapropter se dixit reo veniam à Patribus implorare: per eam remunerationem sibi repensum iri quidquid laboris impenderat in primo lapide illius Concilij iaciendo, quidquid operæ, quidquid animi corporisque insumperat in eodem promouendo: paria, quin potius auctiora inesse Cauensi merita, qui Pontificis ad minister eò missus, diuturnâ ac laboriosâ procuratore domicilium parauerat & instruxerat illi venerando Senatui: par non esse, ut opus sacrosanctum, vnde sibi felicitatem Ecclesia pollicebatur, præcipuo illius opifici infelix euaderet. Vbi vellent crimen vindicare, mutarent hominem; Mussum ipsum adesse, qui caput suum luendæ pœnæ libentiùs obiectaret. Tum Sanfelici ingenium, nobilitatem, solertiam, probitatem extollere; qui certe plurimis aliis mune-

muneribus præclarè gestis virtutem suam commendarat, cum in grauissimis Magistratibus, tum potissimè in Bononia Vmbriaque Prolegati nomine administrandis; sed numquam vlllo alio delicto vitam anteaactam fœdauerat: quin verè ne illud quidem in ipsius vita patratum dici posse, hoc est, in hominis vita quæ compos rationis est; cum iracundia sit brevis infania, brevisque rationis interitus.

1546.

5 Sententiis auditis, Legati aliquatulum inuicem submissâ voce collocuti, dixerunt: Ex plurimorum iudicio ritè habendam de crimine quæstionem; interim verò ipsum reum non domi suæ, nec apud quempiam ex Patribus, ob causas à Calaguritano adductas, nec in publica custodia, ob gradus dignitatem, sed apud Franciscanos Obseruantes in Cœnobio S. Bernardini detinendum. Quòd autem ob Chironensem ab eo publicè violatum esset anathemate irretitus, monuere, ab omnibus eius consuetudinem esse euitandam.

6 Quæstio habita à Massarello, qui Concilio à Secretis erat, testibus partibusque ad examen accitis. Chironensis & iniuriam condonauit, & flexis genibus supplex in generali Conuentu Cauensis pœnam à Patribus est^a deprecatus.

a 28. Iulij.

Interea Pontifex rem edoctus intimè doluit, iussitque Præsides seuerè se gerere. ^b Itaque Synodi sententiâ Sanfelicius Tridento & Concilio eiectus in exilium perpetuum, iussusque adire Pontificem, penes quem erat anathematis expiandi potestas, vt ab eo exoleretur. Sed hic rigorem ^c lenitate temperaturus, facultatem Legatis impertit ibidem hominis priuatim absoluendi, ^d remittendique pro ipsorum arbitratu ad suam Sedem, Iacobo Iacobello, Bellocastrensi Episcopo, communi comprobatione suffecto ad res Concilij procurandas. ^e Profectus inde Sanfelicius diu neglectus vixit, & per aliquod etiam temporis vexatus, vt patebit; quousque post multos annos, quatuorque Pontifices, restaurato Concilio, ad pristinum in eo munus reuocatus, amplissimæ gratiæ dono duxit, quòd in primum gradum tunc rediret, cum in fastigio collocandus fuisset. Demum decrepitâ iam ætate ad mediocrem Venusinum Episcopatum ^f promotus: id verò mercedis loco tot ab eo exantlatis diu laboribus accepit. Vsq̃ue adeò suæ quisque officit existimationi, dum illi immoderatiùs studet.

b Literæ
S. Floræ
ad Legatos,
23. Iulij
1546.
c Eiusdem
Literæ ad
Legatos,
26. Augusti.
d Absolutus
est 3. Sep-
tembris, in
Diario Mas-
sarelli, Actis
que Arcis
S. Angeli.
e Literæ
S. Floræ,
1. Septem-
bris 1546.
f Vide V-
ghellium de
Episcopatu
Cauensi,
an. 1520.

CAPVT VII.

Copiarum, & Legati traiectio. Sessio prorogata. Poli morbus, adeoque dimissa Legatio. Montanum inter ac Madruccium dissidia.

AT quò rerum seriem resumamus, 13. Iulij Tridentinus cum insigni nobilium virorum comitatu obuiam Farnesio Legato processit Roueretur usque, oppidum haud longe politum, vbi Farnesium tertiana febris inuaserat. Interea ad Musarelum pagum, duobus ^a Tridento passuum millibus distantem, & iustratæ Pontificiæ copiar, & traiectæ. ^b Ibi opiparo conuiuio à Madruccio excepti Purpurati omnes, Octavius Farnesius, supremus militum ductor, Ioannes Baptista Sabellus, summus equitum magister, Alexander Vitellius, Præfectus peditum, Iulius Vrinus, Fredericus Sabellus, & Sfortia Pontificis nepos, tribuni militum, alique præterea supra sexcentos, seu manipulorum duces, seu nobilitate clari, qui omnes mensæ assiderunt. Prandium insuper militare vniuersis copiis distributum, quæ duodecim peditum millia, & octingentos Italicos equites complectebantur, præter quingentos voluntarios milites, qui seu studio Religionis, seu gloriæ delirio gratis confluerant. Mox eodem die instructis ordinibus exercitus prope Tridentina mœnia iter fecit, & quinto procul lapide ad Lauisum pagum confedit.

Substitit morbi causâ Farnesius Rouereti, quò illius inuisendi gratiâ Cardinales omnes Tridento se contulerant: & inter eos Ceruinus, vetus Farnesij familiaris, voluit commorari ibi ad curandam amici valetudinem, ratus, in eo grati animi officium vnâ cum publico bono coniungi. Polus ante mensem ex infirma valetudine Patauium ^c abierat, cui communicabantur ibidem à Collegis grauiora negotia, ac præsertim digestum Decretum de Iustificatione; ^d eiusque sententia libenter excipiebatur: cum tamen is minime conualesceret, ^e Legatione solutus est, Romamque reuocatus. Hinc Montanus non primus modò, sed vnicus Concilio præfuit, cui non modicam incusserant sollicitudinem inopinata Pontificis sensa, recentibus literis sibi perscripta, quibus Sessionis prorogationem improbabat. Idcirco in Cœtu diei 28. adeoque pridie prætutæ Sessionis, nondum plenè habitâ suffragatione de Decreto dogmatis, multoque minus enucleato Episcoporum in suis Ecclesiis mansionis negotio, Legatus ipsos Patres prius testes appellauit inde.

^a Quæ sequuntur, exstant in Actis Massarelli, & in 2. parte Actorum in Arce S. Angeli.

^b 26. Iulij, vt in Diario Massarelli.

^c 29. Iulij, vt in Actis Massarelli.

^d Apparet ex Literis.

^e Poli ad Legatos, s. 9. & 18. Octobris anno 1546. inter monumenta Ceruinorum.

^f 27. Octobris 1546. ex Actis in Arce S. Angeli.

indefessi laboris operi assidue impensi, vel per illud triduum, quo supremus militum ductor, ac Pontificis copiae sunt exceptae. Adiecit, Quamquam argumenti difficultas & amplitudo obstitissent, ne omnino per id temporis absolueretur, & quae Sessioni paranda erant perficerentur; tamen posse illam haberi omisâ rituum pompâ, cuiusmodi erant solenne Sacrum & Concio, conuocatisque postridi manè Patribus, quò tandem deliberarent de præparatis Decretis, quae tria capita iam proposita, & per priuatos publicosque conuentus expensâ complectebantur. Duplici ex causâ ad id se prouum ostendit: Primò, quòd per literas excepisset, Pontificem à prorogatione plurimum abhorrire: deinde, quòd Româ pariter à viris probatissimis significaretur, designatam Decretorum formam planissimè ibi probari, vnde eò securius eam stabiliendam esse.

3 At contrâ Pacecus ait: Libenter se in Legati sententiam iturum, vbi per conscientiam liceret: sed plura summopere obstare; potissimum verò, quòd multa quae definienda essent, nondum omnino Patrum trutinâ in conuentibus expensâ fuerant; nec posse vnico matutino cœtu pro dignitate perpendi. Satiùs itaque videri, si Sessio ad propinquum certum diem differretur. Hanc sententiam communiter ferè amplexi Patres. Asturiensis ac Pacensis addidere: Quando statutum fuerat, coniunctim de Fide ac moribus progrediendum, haud se intelligere, quânam Sessio celebrari posset, vbi de moribus vix leuiter actum fuerat.

4 His Montanus reposuit; Ex animi sui consilio manum statim postea impositum iri morum restitutioni, ne Synodi promissis derogaretur: cum tamen animaduerneret, Patrum vota communiter ad prorogationem inclinari, se neutiquam obstiturum. Solum itaque superesse, certone an incerto die Sessio habenda. Incertum sibi probari: nam si certus præfigeretur, vel propinquum eligerent, & res, præsertim ad emendationem spectantes, nondum adeò discussæ forent, vt discrimen vitarent ne fortè ad aliam prolationem cogerentur, auctoritatis constantiaque iacturâ: vel remotiorem statuerent, & interea Patres armorum metu iam nimium commotos inde dilapsuros, indecorâ Concilio Patrum infrequentia relicta, non sine periculo numquam ampliùs eos recuperandi. Conducibilius sibi videri, in arbitrio Patrum reponere, vt quâ liberet die Sessionem indicerent, capturi consilium & ab rerum in cœtibus, & ab armorum in Germaniæ statu.

Sed his pariter Pacecus obstitit: Semper ad id vsque temporis certum diem Sessionibus præscriptum; consuetudinis mutatione

Zzzz 3

gravi-

1546. grauitatem haud præ se ferri; præcipuè verò, vbi peculiaris esset ratio illius retinendæ. Etenim potius quod est incertum quando-
nam futurum sit, concipi ab hominibus quasi incertum an sit futu-
rum: concipi quidem certè ceu remotum, adeoque ante mentis
oculos eam tenuem rei speciem obuerfari, quam remotiora præce-
dunt. Quamobrem, si ad incertum diem Sessio indiceretur, id
planè quod euitabatur effectum iri, Episcopos videlicet dilapsos.

* In Cœtu
17. die ha-
bito.

Idem sensere Aqueus & Turritanus, qui ad timidiore pœnis
seuerissimis coërcendos Synodum cohortabatur. At Corcyrensis,
in iis quæ paulò antè significauerat obfirmatus, iterauit, Sibi oppor-
tunius videri de discessu vel translatione consilium habere, ne dum
ipsi de Iustitia, quæ renascitur impius, agitent, incautè ab impiis
opprimerentur.

Paceus satis gnarus quàm id permolestum Cæsari foret, sibi
temperare non potuit, quin Præfulem obiurgaret, cur de re, quam
à Præsede non rogabatur, sententiam diceret: vnde aliqua inter eos
exorta altercatio.

Post hæc dicturus ex ordine Materanus, Corcyrensis senten-
tiam pluribus comprobauit: Perinde esse ibidem persistere, ac Deum
tentare, & vniuersam Ecclesiam palmari dedecori exponere. Per-
spicuum sibi esse, licere Patribus inde secedere: tanti siquidem deli-
criminis metu absentes absque dubio excusari ne accederent; præ-
sentes igitur, ne persisterent: alioqui peioris fore conditionis obse-
quentes, quàm contumaces. Percipi à se non posse, quo pacto con-
tingeret, aliquos ibi esse, qui Concilium id temporis Tridenti vel-
lent, cuius Concilij auctoritas in Patrum frequentia potissimum si-
ta est, eam verò in dies minui. Dubium sibi non esse, quin Cæsar,
si rempernosset, primus omnium translationem aliò comprobaret,
vbi honestius vtiliusque considerent.

Edò impatientius Materani verba Paceus audierat, quoad per-
suadendum efficaciora metuebat, & quò etiam addictorem Caroli
sensis hominem fore, cum Familiæ tum Ecclesiæ suæ causâ, puta-
bat. Vbi verò Cæsarem ipsum quasi haud contraria cupientem ap-
pellari ab eo sensit, vim sibi amplius adhibere non valuit, quin seue-
rius in Materanum exclamaret: *De propositis rebus loquere, & de Cæ-
sare, quod ignoras, omitte.* Tum ad Præsidem conuersus, significauit,
illius esse, Patres continere, ne extra rem propositam euagarentur.

Suum quisque imperium negligi libenter sinit in eo, quod agro
animo imperat. Montanus itaque, cui querelæ Saraceni minime
displicebant, qui quæ haud grauè tulisset, si ab Episcoporum im-
peru

petu grata quædam violentia Legatis ac Pontifici sic inferretur ad aliò deportandum Concilium, ut Cæsari de ipsis iure conqueri non liceret; inuit tunc cum Paceco litem, quali aduersantem priori inter eos controuersia, de singulorum ad dicendum extra rem propositam libertate. Respondit itaque, Sui non esse consilij, Episcopos impedire, ne quid sentiant liberè promerent; neque pariter à Paceco impediendos: Sarracenum minùs reuerenter de Cæsare haud locutum, ut proinde corrigendus videretur: quod is attigerat, alienum à re proposita omnino non esse: & ubi ratio haberetur communis Patrum incolumitatis, par etiam fuisse, ut externo cuiuspiam aures præberent. Ex aduerso usque adeò Pacecus excanduit, & cum ipso Hispanorum nonnulli, ac præcipuè Stabienſis, ut pænè in tumultuationem res abierit: eà agrè à Legato compressà, rogatæ ordine Patrum sententiæ. Plerique cum Paceco conuenere de certo Sessioni die indicendo, sed inter se seligendo discrepabant in eo.

8 Denique Legatus dixit; Cùm iam serior esset hora, & adeò variarent sententiæ, nihil posse eo die confici, sed re Collegis communicatâ, in alio cœtu postea deliberandum quid expediret: non tamen cuiquam denegandam formidandi libertatem; cùm huiusmodi animorum motus ne ipsis quidem mancipiis prohiberi consueuerint: quin potius agendas gratias cuiusque monenti, quæ ad communem salutem spectarent. Sibi non esse in animo Concilium dimittere: cohortari se potius Patres ad laborum tolerantiam, constantiamque aduersus discrimina: sed cùm humanæ leges neminem ad ea compellant, quæ supra modum ardua existimantur; haud pariter æquum sibi videri, pœnam in eos statui, quibus inter angustias deesset animus ad persistendum paratus.

Obiecit Pacecus; Nisi certus præscriberetur dies, Concilium dissolutum iri Cæsare inuito, qui nolebat Synodum nec interceptè continuari, nec aliò transferri: *Quod, inquit, ex certa notitia confirmo, non ex opinione, ut Materanus.* Tum Legatus, periculum ait dissoluendi Concilij non impendere ex incerto Sessionis die, sed ex armorum circumstrepentium terrore.

9 Post multa dimissus conuentus: sed intra biduum denuò coactus, acerbius certamen habuit. Nam recitato perpenſoque Iustificationis Decreto, quod Bituntinus parauerat, indixit Præses, ut futuro conuentui vnusquisque ad ferendam sententiam paratus adesset de quibusdam articulis in eo contentis: cumque iam Patres dimissurus esset, Pacecus obstitit, affirmans indicendam esse in diem certum Sessionem; numerata siquidem à nonnullis suffragia superioris

1546.

rioris congressus illi sententiæ plura fauere. Contrà Montanus, Oppositam sententiam vno vel altero suffragio duntaxat ab eis fa- perari; atque in tam exigua numeri inæqualitate habendam alim- de rationem ponderis, quod accedebat ex Legati suffragio: præ- fertim vbi res ad agendi ritum spectaret, in quo peculiarem potestatem Præsides obtinebant. Hic nouo se aculeo punctum sensit Po- cecus; iniuriæ quippe sibi ducebat, sententiam quam tuebatur, pa- ui ponderis haberi, ex conditione fautorum: negabatque, inesse iu- risdictionem Legatis ea per se statuendi quæ Patrum iudicio com- misissent.

Ambo vicissim incaluerant, sed intra fines vrbauitatis, cum 11 Madruccius, postquam postremo loco Legatus dixerat, intercessit. Eique planè idem contigit, quod illis qui studentes aliorum litum dirimere, ipsi præcipuè liti succedunt. *Perhorresco*, inquit, *cum inter vos summos Patres aliquid iracundius obstrepit: proinde vos rogo, uti se- datius, magisq; Christianè colloquamini. Me quoque hominem esse noli- tet, & lacepsitum quandoque ea promere, quæ me postmodum dixisse peni- teat.* Quibus verbis quasi diuinare visus est, quod mox planè futu- rum erat.

Hicce monitis commotus Montanus, perinde quasi alienæ cor- rectionis indigus notaretur, vbi communis ipse omnium censor ac norma esse deberet, *Equidem*, respondit, *nullius verbi mihi confisus sum, quod minus piè, minus Christianè protulerim. Sed iam animaduerti, me non tam aliis præesse, quàm magistro subesse. Quod si blandierem loquen- di rationem à me quisquam exigat, eandem pariter ipse mecum adhibeat.*

Neque minus eà responsione perstrictum se Madruccius sensit, qui se obliquè carpi arbitrabatur, quasi plus æquo sibi arrogaret au- ctoritatis, quod in sua vrbe Synodus celebraretur; de quo aliquid fuisse submurmuratum rescuerat. Quapropter fusè copiosèque verba à se dicta purgare institit, à quauis sinistra voluntate Præsidis vellicandi; Illa se locutum non eo sensu, ut patratum aliquid ex- probraret, sed quò longius arceretur, quod ex nimio disputacionis æstu suboriri potuerat, si quid per illum excidisset, quod peniten- tiæ postea causam præberet: id verò sæpius ab eo iteratum. Eius suas ibi res gestas ostendere nisus est, & in Synodum communiter obsequij plenas, & ex animo profectas, cuiusque singulatum gra- tificandi.

Ad hæc Montanus: Quemadmodum, ait, libenter patiebaris 12 à quocumque minoris notæ homine se priuatim corrigi, ita se velle Præsidis dignitatem publicè sustinere: minimè verò se magistri subdi,

subdi, quales se gerebant erga ipsum Pacecus ac Madruccius: illis se tamquam dominis, sed non in eo loco, obsequium fateri. Dum admonebatur, ne quid excideret, cuius postea poeniteret, minarum speciem ab iis monitis præ se ferri: cum igitur ab omnibus communis dicendi libertas in Cœtu optaretur, eâ se quoque vti velle; adeoque diserte pronuntiare, nullum sibi Tridentini minis timorem incuti. Immerito à se alios maiorem comitatem exigere, ut qui eam abundè præstitisset: etenim cum Præsidibus superior sepositusque à ceteris locus deberetur; duos tamen prope se admissos, ut secum & cum suis Collegis non sederent modò, sed præfiderent; proinde se ab illis petere, ut intra suos quisque fines se contineret.

Eo verborum fonitu mirum in modum exarsit Pacecus: Putare se inhi, eam sibi, quippe tamquam Purpurato, sedem deberi; sed absque dubio deberi sibi libertatem loquendi, cuius possessionem tueri statutum apud se esse.

Quò diutius procedebat certamen, eò ferventiùs aestuabat, non absque Senatoriæ dignitatis dedecore, cum opus tandem fuerit, ut concors minorum Patrum vociferatio maiorum rixam veriùs quàm disputationem abrumperet. Siquidem non modò complures per Christi viscera eos obsecrarunt, ut commoti animi sensa sacrosanctæ Synodi gloriæ immolarent; sed Petrus Tagliauia, Archiepiscopus Panormitanus, prouolutus in genua, coniunctis manibus, obortisque lacrymis idem supplex orauit; qui ob illud etiam singulare virtutis specimen meruit, ut à Montano, postea Romanam Sedem tenente, Purpurâ ornaretur.

12. Sedato itaque certamine, Massarellus, qui à Secretis Concilij erat, suffragationem superiori conuentu habitam retulit, in qua vigintiseptem incertum, viginouem certum diem Sessionis volebant. Præsides & ob animi commotionem, & ob explicata liberiùs sensa nimis in controuersiam progressus, adiecit rationibus, aliàs adductis ad suam sententiam propugnandam, tametsi minori assessorum numero suffultam: Cum ij viginouem inter se discordarent de eodem certo die stabiliendo, sicut dictum est, eos certè in vnam eandemque sententiam omnino firmandam non coire; sed in varias diuidi, quarum singulis pauciora fauebant suffragia, quàm quæ sententiam de incerto die complectebantur: atque utcumque res esset, Ceruinum expectandum breuì reuersurum, & cum eo deliberandum. Ita dimisso Cœtu, antequam Patres abirent, voluit Pacecus per Christianæ prudentiæ specimen abstergere si quid Legati animum offenderat dicto, & Patrum aures exemplo: rogauitque

Pars I.

A a a a

Monta-

1546. Montanum, ut sua verba æqui bonique consuleret, sibi quæquid eum læsisset, condonaret. Cui alter solâ capitis inclinatione respondit. Giennensis virtutem Madruccius est imitatus; cui pariter caput leui flexu Legatus inclinavit, nullo adiecto verbo. Tum verò Madruccius, Germani Principis actus spiritu, & huiusmodi supercilij prorsus impatiens, *Mea*, subiecit, *dicta quocumque libere modo accipito: nam meâ nihil refert; ego quippe nobilis tandem sum.* Hic tamen linguæ lapsus excusationem aliquam utique meretur; nulla enim iniuria animum altius ferit, quàm ubi despicitur ab elatiori aduersarij fronte is, qui ex vrbantate se illi submittit. At ignorabat ipse, post paucos annos futurum, ut eundem in Solio adoraret, eiusque pedes deoscularetur, cui tunc oblique ignobilitatem exprobrabat. Quæ sanè exprobratio nimis acerba contingit: quippe quæ tametsi ad interiorem labem, vel à nostra culpa protectam, haud spectet, adeoque apud sapientes viros existimationi nihil derogat, tamen nostram quamdam maculam ostentat; imaginariam quidem, sed quæ nos apud opinionem vulgi contemnendos reddit, quæque in vniuersam progeniem diffunditur, neque deleri potest tanto temporis spatio, quanto nobis vita deletur. Tum verò ictus huiusmodi acerbitas augetur, cum contumelia nec omnino falsa est, adeoque aspernabilis; nec omnino vera, adeoque tolerabilis. Quod in Montano planè accidebat, cui & hinc nobilitas affundebatur à Patris splendore, non Purpurati modò, sed inter Purpuratos sua virtute conspicui; & hinc adeò recens ea nobilitas accesserat, ut cognomen vnà cum origine traxerit à S. Sabini monte, vulgari oppidulo Tusciæ, gentili cognomento *Gioccorum* relicto.

Quapropter improuiso probro intimè exulceratus, respondit: *Si tu es nobilis, haud equidem ignobilis sum: sed illo pergam, ubi nobiles mihi imponere non possint.* Ita inflammata iracundiâ abiectis; variis pro ingeniorum varietate excitatis studiis, in aliis formidandi, in aliis incusandi, in aliis excusandi, in aliis præfagiendi, in cunctis diudicandi.

CAPVT VIII.

Iterum agitur de translatione Concilij: & Caesaris repugnantia.

Hic euentus, in Legatorum animis altius fixit sedis mutandæ consilium; cum ibi non minùs ab exteriori hostium discrimine, quàm ab interiore Domini auctoritate perturbarentur. Quare Ceruinus, qui, utpote extra certamen, purgatoris mentis

tis compos erat, minusque suspecti consilij, utpote ab auctore non
 laeso profecti, re, quam meditabatur, ^a cum Farnesio prius commu-
 nicatâ, adiecit animum ad Cæsaris voluntatem per ipsum Madruc-
 cium expugnandam. In eo usus est operâ Bertani, Madruccio tam
 gratiosi, ut is duos ante menses, cum Capuana Sedes vacasset, post-
 eâ Cardinali à Sermoneta concessa, impetrauerit à Legatis ^b Berta-
 ni commendationem apud Pontificem ad eam impetrandam: si-
 mul etiam mille scutorum annuam pensionem obtulerit, suis Ec-
 clesiis seu Tridentinæ seu Brixinensi imponendam; ac præterea ni-
 hil umquam se repetiturum aut compensationis aut præmij tot
 sumptuum, totque incommodorum, quæ verè Concilij causâ tole-
 rabat, etiam si suum integrum patrimonium in id infundendum
 fuisset. Curauit itaque Ceruinus edocendum Bertanum, quàm in-
 consulte Madruccius litem, quæ suâ nihil intererat, suscepisset, in-
 iustis Legatorum Principi grauius notis, & parum Christiani in dis-
 putatione, & ignobilis in familia. Hinc nimis iustam porrigi cau-
 sam Pontifici amouendæ Synodi ab hominis ditione, qui dignita-
 tem Præsidum adeo conculcabat, cardinum videlicet, in quibus
 publicorum Cœtum recta administratio vertebatur: vbi verò hæc
 deportandi aliò Concilij causa Cæsari adduceretur, illum Madruc-
 cio merito succensurum, eamque translationem, à qua plurimum
 abhorrebat, illius culpæ cum indignatione versurum. Proposuit
 proinde, ^c Satius fore, si pacatè, & quæ Christianos deceat inter se
 concordiam rem agerent, atque vnâ secum suam pariter operam Ma-
 druccius coniungeret ad Cæsarem cohortandum. Eam Sedem ex-
 perimento cognosci Concilio minime opportunam, non solum ob
 inopiam soli tot hominibus alendis imparis, & ob cæli asperitatem
 plerisque noxiam; sed recenter ob strepitus ac pericula militaria,
 atque ob hæresis luem incolas corruptentem, inter quos rustici ne
 in suum quidem Pastorem ac Principem insolescere formidabant.
 Inde fieri non posse, ut ibi diutius violenter detinerentur Episcopi:
 adeoque si amplius translationi obsteretur, perinde futurum, ac
 cuncta præcipitanter in dissolutionem agere: eam Synodum ecti-
 cā laborare lethali, nec nisi per aëris mutationem sanabili. Vbi apud
 Germanos Pontificiæ vrbes suspensionem præ se ferrent, posse de-
 duci Synodum Senas, aut Lucam, Ciuitates liberas, & Carolo ad-
 dictas. Ex qua loci propositi occasione haud præteribo, cum id
 fuisset Pontifici significatum, Senas neuitquam ^d illi placuisse; ea
 quippe vrbs videbatur non minus Tridento esse in Cæsaris
 clientela. Contrà verò gnarum, posse Protestantes Ferrariæ minus
 A a a a a 2 fidere

1546.

^a In Episto-
 la Ceruini
 ad Massiciū,
 3. Augusti.

^b Vide Dia-
 rium Massa-
 relli, 14. Au-
 gusti.

^c Habentur
 hæ rationes
 in Diario
 Massarelli,
 13. Augusti.

^d Literæ
 Card. S. Flo-
 re ad Lega-
 tos, 13. Aug.
 in Volumi-
 ne Archiuij
 Vaticanij, cui
 titulus est:
 Literæ Va-
 riorum Car-
 dinalium &
 Episcoporum.

1546.
a Legato-
rum Literæ
ad Sfortiam,
18. Augusti.

fidere ob clientelam Pontificis, Lucam comprobasse. At Lucenses rem subodoratos, per nobilem Ciuem ^a suum Episcopum Atacen- sem insinuas- se Legatis, sibi in eo non licere obsequi Concilio, liber- tatis discrimine, locique sterilitate prætentis.

b Vide Dia-
rium Mas-
sarelli, 2. Au-
gusti 1546.

At inceptam narrationem prosequamur. Sensit Tridentinus se imprudentis iræ suasu prolapsu, & de Cæsaris gratia sollicitus, Ceruini consilium arripuit, ad quod opere perficiendum Bertanus ipse delectus, ^b qui non Synodi, sed Legatorum, Madruccij ac Pacei nomine hac de re cum Carolo transigeret. Is verò confestim profectus. Sub idem tempus Legati, quò altius rationes suas animo Pontificis imprimerent, ^c Achillem de Grassis, Synodi Aduocatum, Romanam miserunt, familiarem S. Floræ Cardinalis, qui absente Farnesio primi nepotis munia apud Paulum obibat. Verum Bertanus sub itineris initium prope Brissenium obuiam habuit virum, qui Madruccio à Secretis erat, ab Aula Cæsaris redeuntem, ac nuntian- tem: Cùm ex Oratorum literis cognouisset Cæsar transferendæ Synodi consilia, vehementer commotum in minas prorupisse, ubi hoc fieret, absque mora se cum Lutheranis concordaturum, suis- que prospecturum emolumentis. Proinde persuasit ille Bertano, ne progrediretur ad ea postulanda, quæ non nisi sulphur flammæ adie- ctura erant. Biduo itaque postquam discesserat, Tridentum Berta- nus repetiit. Id causæ fuit, ut à Legatis ac Farnesio reuocatus ex ite- nere fuerit Grassius, ac denuò Romanam ^d missus, acceptum de Cæsaris voluntate nuntium allaturus, sed Concilij translationi si- mul institutus. Pariter à Tridentino Romanam allegatus Bertanus, ^e qui apud Pontificem res ab eo gestas purgaret, vnaque insinuaret, ad fouendam Germanicorum armorum alacritatem plurimum conferre, si vnum adhuc vel duos menses Tridenti Concilium reti- neretur. Quo simul Madruccius rebatur obiectum iri futuræ mi- grationis turbas, ab imprudentia sua profectas.

d Iterum
profectus est
6. Aug. ut in
Diaro Mas-
sarelli, & in
Literis Le-
gatorum ad
Pontificem,
6. Augusti.
e Literæ
Ceruini ad
Massarium,
10. Augusti
1546.

Antequam hi Nuntij Romanam attingerent, Pontifex edoctus à Montemorlo, ad ipsum à Legatis misso, siue ob memorati dissi- dij narrationem, siue, quod ex temporis interpositi breuitate verisimi- lius mihi est, ob superiores Legatorum rationes, præsertim verò, quia fieri non posset, ut Episcopi inter pericula, vel certe inter ter- rores armorum per vim detinerentur, ad Synodi translationem animum flexit: misitque ea de re ^f ad Præsides diploma, sed adie- ctâ conditione: Vbi plerique Patrum ita vellent, ac poscerent. Le- gatis pariter iniunxit, ut si id eueniret, Lucam proponerent, quip- pe sitam extra Pontificiam ditionem, & Cæsaris studiosam; adeo- que

f Literæ
S. Floræ ad
Legatos, 3.
& 4. Aug.
1546. inter
Commenta-
rios Cerui-
norum.

que huiusmodi, ut nullam meritis suspicionem præferret. Imperabat simul, ut cuncta prius Cæsari communicarentur: atque hac de causa literas Verallo Nuntio scripsit, quas Legatis deferendas curauit, ut illi à se lectas ad Nuntium mitterent: sed ad calcem epistolæ ad eos scriptæ adici iussit: Vbi periculum ex mora cerneretur, ipsi, qui in arena versabantur, prudentiæ suæ ductu rem gererent, retentis apud se literis Verallo Nuntio destinatis. Optare se quidem, ut antequam locus mutaretur, Iustificationis saltem Decretum stabilirent, & alterum de Episcoporum in sua Sede mansionis obstaculis, ne oriata Tridenti Synodus dici posset: verumtamen in eo quoque Legati non tam quod optabatur, quam quod effici poterat, prosequerentur. At Farnesius nondum Tridento profectus, cum hæc Pontificis mandata peruenire, ea Cæsarianis exposuit; qui quasi tormenti ictum illa exceperunt: tantæque ardoris vehementiâ sunt obluctati, ut moram tandem usque ad noua iussa Pontificis impetrarint: cui Ceruinus pluribus adductis rationibus suadere studuit, ne à proposito consilio dimoueretur; ita Sedis Apostolicæ dignitatem, ita libertatem Concilij, ita Episcoporum securitatem, ita dissolutionis periculum, ita columnem legitimæ auctoritatis postulare. Si Germanica expeditio prosperè cederet, spesque affulgeret, populos qui descuerant Concilium suscepturos, possent tunc Patres & decenter, & cum fructu, & sine periculo Tridentum regredi.

- 4 Cum ita se res haberet, Præsides in generali Cœtu suffragationem parabant, an Patribus translatio probaretur: & ubi placuisset; quænam sedes aptissima censeretur: quod, si mandata Pontifex iteraret, ad abitionem præstò forent. Sed Conuentus immani prius pluuiâ, mox Farnesij iam profecti literis retardatus; quibus Legatos hortabatur, ut tantisper rem protraherent, dum Pontificis responsa perferrentur. Et fortassis ad eam circumspectionem impulit Farnesium Cæsaris voluntas, sibi patefacta ab Hieronymo de Correggio, quem ad Aulam Cæsaream miserat biduo antequam altercatio inter Purpuratos Tridenti contigisset, quod & plurima ad exercitum expeditionemque spectantia cum Cæsare componeret, & aliquid eidem insinueret de translatione, tamen nondum imperatâ à Pontifice, sicuti postmodum per subsequetas literas actum; ostenderetque, quantum laboris ac difficultatis sustinuisset Præsides in retinendis Patribus, ne ad armorum Ducis Wirtembergici motus diffluerent. Postea verò exortâ eâ rixâ, Farnesius iniunxerat per literas Hieronymo, ut nouum hoc Tridentinæ mansionis

* Diarium Massarelli, 12. Aug. cæ Literis Legatorum eodem die ad S. Florentiam.

* Missus est 17. Iulij 1546. & eius mandata, sicut & responsio, est in Bibliotheca Ducis Urbinate.

1546. obstaculum proponeret; curaretque Madruccium saltem Tridento per aliam speciem amoueri, ut ibi maiori cum libertate ac tranquillitate Legati degerent. At Cæsar, quod spectabat ad primum, repulsam ipsam quasi beneficium venditare voluerat; respondit enim: Tametsi à plerisque Concilij cessatio vel translatio seu sibi conducibilis ostentaretur; quod per eam liberum esset cum Protestantibus convenire; cum tamen ipse non aliò spectaret, quàm ad Diuinum obsequium, ac prosperum rei successum, optare se, ne quid novi seu facti seu verbo ageretur. Quod autem ad Madruccium attinebat, dixit, Par esse, ut per eos dies ibi maneret, quò simul ageret cum Farnesio de progressu commodisq; Concilij, ac loci securitati consuleret; postea deliberatum iri de illius manione aut discessu. Hæc itaque tam disertæ Cæsareæ voluntatis explicatio Farnesium permouit ad retinendos Legatos, ne absque certo Pontificis iussu progredierentur.

a Vide Literas citatas ad Sfortiam.
b Vide Diarium, 12. Augusti.

c Literæ Veralli ad Legatos, ultimo Iulij 1546. Etiam ad Sfortiam, 3. 6. & 8. Aug. & ad Legatos, 6. Augusti 1546.

d Literæ Legatorum ad Sfortiam, 13. Augusti 1546.

Cæterum igitur destinatum ad 11. mensis diem retardarunt. Eodem die literæ Veralli Nuntij^a perlata, eadem significantes, quæ die postero Orator Mendoza confirmavit; b voluntatem Cæsaris à proposita translatione usque adeò abhorre, ut minaciter fulminaret in quoscumque de ea mutire ausos: ac potissimum in Ceruinum, quem præcipuum huius concilij auctorem existimabat; iis conuictis contumeliisq; cum perstringens, cuiusmodi numquam aliàs à modesto Caroli ore excidisse ferebatur. Quamquam deinde, cum Farnesius cum eo questus est de huiusmodi comminationibus, quæ Cæsaris nomine in Episcopos ac Præsides iactæ fuerant, negavit illud id suo iussu peractum, ut narrabimus. Neque aliud actum id temporis comperi ex legitimis monumentis, nisi Cæsarem, audito Ceruini consilio abeundi, etiamsi Pontifex aliò Synodum deduci nollet, veritum ne complures illum Episcopi sequerentur, tantam præ se tulisse perturbationem animi, quantam Nuntius in eodem numquam animaduenerat. Ceterum aiebat, Vbi ex obfirmata voluntate Pontificis Synodus transferretur, se in illum reiecturum quidquid inde malorum erumperet; sed in præsentia monere, Pontificiam dignitatem in ea re potissimum agi: vbi verò ex se Episcopum suâ sponte secederent, contestationem se interpositurum, & eos qui suæ ditionis essent, seuerius habiturum.

Legati igitur tam amarum ferculum deglutientes, oris fastidio dissimulato; sed animo non deterriti, & inhaerentes proposito transferendæ Synodi, vbi Pontifex, ut optabant, in eo persisteret, die 13. Cæterum habuere: d ibique Montanus cohortatus est Patres, ne abice-

abscederent, neque formidarent, * quandoquidem fausti nuntij de Cæsareis armis pervenerant. Atque in eam sententiam pluribus discessit Martinus, Episcopus S. Marci: nec quisquam, nisi Caprulanus obstitit, cui statim sermo præcisus.

1546.
* Vide Dia-
rium, 13. Au-
gusti.

7 Non tamen auri Legati Pontificem aperte cohortari ad rem tantæ contentions aggrediendam, * quam ipsi tacitis animis & optabant & comprobabant; sed tantummodò petiere, ut ipsos Tridento amoveret, suspectis aliis, nec suspectis Cæsari, nec inuisis: sic enim ex eventu ea quæ ipsi gesserant, purgatum iri: Non nisi per translationem consuli posse Concilio ne dissolveretur: comperit id esse Cæsarianis, & tamen culpam ab ipsis reperi in Legatos, perinde quasi hi ad impediendum vires haberent, & ut haberent, quasi haud iniquum esset, in tanto discrimine deteriore reddere conditionem Episcoporum, qui obsequentes conuenerant, quàm eorum qui contumaces restiterant.

* Literæ
11. Augusti.

8 Nec obseruare hinc præteream, quàm obnoxia mutationi sit gratia Principum, quàm casuum series admirabilis: Ceruini caput, hinc quasi signum, in quod Cæsar formidabilis iræ suæ tela intorquebat, paucos post annos eodem regnante Cæsare, suorum ope administratorum coronatum præfulsit.

CAPVT IX.

Catharini laus: & Sententia de Iustificacionis articulo.

1 **E**Xamen itaque propositi dogmatis profecuti sunt: cui tum Patres tum minores Theologi strenuè insudauerant. Inter hos singulariter commendatum comperio Catharinum. * Etenim sparso per generalem conuentum rumore, Episcopum quemdam in Athesi submersum, concordia voce conclamat, illi Sedi Catharinum sufficiens, quod & vir tam eximius, & æquè inuisus hæreticis, ac Catholicis charus esset. Et quamquam rumor de alterius interitu ceu falsus euauerit, vox tamen Patrum de alterius dignitate veritatem obtinuit: nam Legati, qui viros de Concilio benemerentes Pontifici sæpius commendabant, communia tunc Patrum vota probationemque Paulo significarunt. Is verò paulò post * Minorem Episcopum Catharinum creauit, simulque ad Aliphonam Sedem Pighinum euegit, retento Romanæ Rotæ Duodecimumuratu.

* Literæ Epi-
scoporum ad
Sforziam,
15. Augusti
1546.

* In Senatu:
22. Aug. ut
in Act. Cons-
istor.

2 Iam verò ut eruditius dicta in disputationibus de doctrina proficquamur, de quinto articulo ex illis sex, ad primum statum spectantibus,

1546.

tibus, nimirum, Quinam actus primam iustitiæ acceptionem antecedant, qui comitentur, quive subsequantur, paucas memorie dignas sententias comperimus, præter eas quas in prioribus quatuor dictas memorauimus. Quod ad sextum attinet, testimonia complectentem, quibus dogma firmandum; à variis varia atque innumera producta sunt. Cum igitur ad secundi simul tertique status trutinam deuentum esset, hoc est, Quinam sit status hominis iusti, quive peccatoris è iustitia delapsi, de tertio Eliseus Theodinus, Soranus Episcopus, laudauit ^a S. Thomæ sententiam, Peccatorem è peccato emergentem non semper quantum amiserat gratiæ, tantundem recuperare; sed pro maiori minorive pœnitentiæ suæ mensura modò minus adipisci, modò prorsus tantundem, modò etiam amplius.

^a In Congregatione,
19. Iulij.

Fusam & eruditam disputationem habuit Ioannes Fonseca, Sacerdos; bientiſ Antistes. Homini iusto, aiebat ille, opus plerumque non esse peculiari Dei ope ad obseruanda præcepta; sed eam generalem illi sufficere, quæ nulli iusto subtrahitur: solum reperiri quamdam peculiarem opem, ubi sit obuiam præcepti solito maior arduitas. Tum quadripartitam operum distinctionem posuit. Primò, Quatenus ea ex solo libero arbitrio procedunt; atque ita considerata, negauit ullam obtinere meriti rationem ad obtinendam salutem. Secundò, Quatenus à gratia præueniente gignantur; & iis sic acceptis, solam meriti congrui vim attribuit. Tertio modo eadem considerabat, prout à libero arbitrio simul & gratia sanctificante profecta; & hoc pacto affirmauit non solum congrui, sed condigni meriti rationem obtinere in quadam laxiore significatione: denique tantamquam originem trahentia à S. Spiritu, qui habitat & operatur in nobis; & secundum hanc rationem ea esse merita propriè condigna, quæ ad gratiam augendam, quæ ad gloriam consequendam: siquidem his affixa præcedit Diuina promissio, à qua dignitatem accipiunt. Ad hæc comprobanda Pauli testimonia adduxit, ubi dicit:

^b In 2. ad Rom.

^c In 2. ad Timotheum

cap. 4.

^d Cap. 5.

^e Cap. 5.

^f Cap. 25.

^g Canon. 18.

^b Non auditores legis iusti sunt apud Deum, sed factores legis iustificantur: & alibi: ^c Reposita est corona mihi iustitiæ: & Ioannis verba: ^d Procedent qui bona fecerunt in resurrectionem vite: & dicta Matthæi: ^e Nisi abundauerit iustitia vestra plusquam Scribarum & Phariseorum: & alibi, ubi Christus Iudex causam asserens, cur electos ad cælum aduocet, ipsis ait: ^f Esuriui, & dedistis mihi manducare, &c. Protulit etiam Symbolum S. Athanasij: Et qui bona egerunt, ibunt in vitam æternam: & secundum Concilium Arausicanum: ^g Debetur merces de bonis operibus: ac demum Parisiensis Academiæ censuram in Erasmi

interpretationem, quā illa Matthæi verba interpretatur: ^a *Si vis ad vitam ingredi, serua mandata.* 1546.
a Cap. 19.

4 Adiecit, cum ad primam, tum ad secundam iustitiæ susceptionem exigi Fidem, sed non eandem. Priori quidem susceptioni actū Fidei opus esse, quia sine actu non infunditur habitus, & sine habitu Fidei numquam homo iustus euadit: posteriorem, actū Fidei non indigere, cum insit eius habitus, quippe qui à peccatore non deperditur. Quod, ut opinor, ille censuit de actu explicito neruoſoque, quem interdum quidem, sed non semper exercere iubemur; & qui præcipue requiritur ut ad Fidem conuertamur, eiusque habitum impetremus. In reliquum inficiari non poterat, aliquam Fidei exercitationem necessariam nobis esse, ut secundo modo iustitiā consequamur.

5 Hoc ipsum confirmavit Iacobellus, Bellocastrensis Episcopus: monuit enim, per eisdem gradus ad primam atque ad secundam Iustificationem ascendi, eosque cum S. Thoma connumeravit: nimirum per actum Fidei, liberum arbitrium excitantis; inde per timorem seruilem, per spem, per timorem filio conuenientem, per poenitentiam, & per Sacramentum seu re seu voto susceptum. Bellunensis Concilij auctoritati subiecit id quod aliā vice dixerat de Fidei efficacia, explicauitque dictum, non de Fide mortua & informi, sed de viua, & quam Charitas informaret.

Isidorus Clarius à Brixia, Cassinensis Abbas, notauit, ^b in sacris Literis iustitiā tribui Fidei, & salutem operibus, ex dicto S. Pauli ad Romanos: ^c *Cordè creditur ad iustitiā, ore autem confessio fit ad salutem.* ^b In Coetu generali, 22. Iulij. c Cap. 10.
Fides namque iustitiæ causa est; honesta opera cum iustitia patrata, sunt causa salutis. Et quantum licet mihi conicere ex longa dissertatione ibi à Seripando recitata, ^d multum pariter Fidei tribuente, non eam Fidem hi Patres intellexere, quæ satis est Christiano nomini profitendo, sed viuīdam Fidem de Christi redemptione; ex qua Fide confestim exurgeret fiducia, quæ spes est, ex ea Psaltæ sententia: *Ecce Deus Saluator meus, fiducialiter agam, & non timebo:* & Apostoli dicto: *In quo habemus fiduciam & accessum in confidentia per Fidem eius.* Et dicebat ille, scriptum esse ab Apostolo, hanc viuam fiduciam, seu spem, non confundere: etenim quemadmodum à sulphure ignis emicat, ita per eam, in nobis charitatem extemplo succendi, quæ præceptorum obseruationem ac salutem secum trahit. Hoc pacto Seripandus philosophatus. Existimem itaque, eos putasse aliquem gradum, & aliquam excellentiam Fidei, esse meritum causamque numquam fallentem totius Iustificationis.

d In Coetu, 13. Iulij.

Pars I.

B b b b

Ioan-

1546.

Ioannes Caluus, Minorum Obseruantium summus Praefes, distinctionem à Mulso propositam secutus, affirmauit; Antequam gratia infunderetur, peccatum remitti iuxta ac Scripandus etiam opinabatur; quod confirmauit Canone incipiente: *Non potest. tit. de penit. distinct. primà, vbi dicitur: Non potest quis gratiam doni celestis accipere, nisi prius purgatus fuerit ab omni sorde peccati per poenitentia confessionem, aut per donum Baptismi salutaris*; quaecumque sit illius testimonij auctoritas. Post remissionem peccati, aiebat Caluus infundi gratiam, ac tandem hominem renouari: haud tamen intellectà temporis antecessione, sed causæ ac rationis.

In conuentu diei 24. exemplum Canonum, quod viri ad id destinati confecerant, relatum. Cuncti, præter quinque, habens nomen gratiæ concesserunt. Cuncti consensere, eam esse rem nobis intrinsecus inhaerentem, non meram S. Spiritus nobis extrinsecus assistentis præsentiam, nec meram Christi iustitiam tantummodò nobis imputatam; eam verò aut charitatem esse, aut non seueritatem à charitate, pro variis Scholasticorum sententiis. Vnde satis constat, nullum posse argumentum deduci à Concilij auctoritate, quòd hanc vel illam partem confirmet sic, vt nonnulli arbitrantur. Vbi affirmabatur, tentationes absque gratia superari non posse, plures addendum putarunt, *omnes tentationes*, ne statueretur, nulli tentationi vincendæ satis esse naturam. Omnes pariter conuenere, posse liberum arbitrium consentire, dissentire, ac Diuinæ vocationi resistere.

* In Cœtu generali, 13. Augusti.

Vbi damnabatur, quicumque affirmaret, Iustificatum certæ Fidei dei firmitate credere suam præsentem iustificationem, censuerunt vniuersalem particulam adiciendam, hoc est, *omnes iustificatos* ita credere, vt Lutherani docebant. Id enim si quis pro quibusdam peculiaribus rerum conditionibus affirmare vellet, ad eas audiendas rationes locum dari. Hanc postmodum opinionem * propugnauit sui Scoti fautor Bonauentura Pius, supremus Franciscanorum Calceatorum Moderator: arguens, si aliter esset, vim quoque Sacramentorum incertam fore. At contra Paceus adduxit postremum Canonem tit. *de purgat. Canonic.* vbi Innocentius III. Romanus Pontifex scribit: Si Vescotionis Archiepiscopus vellet iureiurando affirmare patrata à se delicta per poenitentiam sibi fuisse remissa, huiusmodi iusiurandum valde temerarium fore, dicente Iobo: * *Etiam si simplex fuero, hoc ipsum ignorabit anima mea.*

* Cap. 9.

In postera congregatione concorditer censuere, damnandam esse certam de qua diximus fidem habitæ gratiæ; quam gratiam Lutherani

therani cum Fide Christiana indissolubili nexu coniunctam affirmabant. De reliquo volebant aliqui, hanc Fidei firmitatem haberi posse in aliqua peculiari rerum conditione, & hanc esse Scoti sententiam. Alij, quæcumque foret conditio, eam negabant, præterquam ubi peculiari Dei reuelantis verbo inderetur. Præcipue verò Leccauela Naxiensis Archiepiscopus id fusè confirmauit, confutatâ prius potissimâ aduersariorum ratione. Esse quidem nos certos de Sacramentorum efficacia, sed incertos de conditionibus excipientis: adduxitque postea pro se varia sacrarum Literarum testimonia: dici ab Apostolo, *Nihil sibi conscium esse; verumtamen non in hoc iustificatum esse*: legi in Prouerbiis: ** Quis potest dicere: Mundum est cor meum, purus sum ab omni peccato*: & in Psalmis: *Delicta quis intelligit?* 1546.

10 Vniuersa Decreti forma plerisque displicebat, & quia obscura, & quia rationibus nimis referta, & alias etiam ob causas: vnde reudendam putauerunt. Et quidem comperio, datum fuisse Decreti reformandi negotium præcipue * Scripando, tametsi postea multis in locis eo inuito fuerit immutatum. Quod ad rem ipsam spectabat, primaria opinionum controuersia vertebatur in eo; An damnanda esset ea tantum fidei firmitudo de accepta gratia, quam singulis fidelibus Lutherani tribuebant; an enucleatius perscrutandum, posset necne ea vlli concedi; postea verò conficiendum Decretum. Priorem in partem inclinabant Legati, & festinationis cupidi, & intenti ne vlli ex Catholicis opinionibus officeretur. Partem oppositam Paceus fulciebat, affirmans, esse dogma non contemnendi ponderis aduersus insurgentes errores. Et cum in eo Hispanienses ac Neapolitani Paceo fauerent, creditum est, huiusmodi arte illum studuisse decisiones dogmatum protrahere, quò plus temporis suppeteret Cæsari ad ineundam concordiam cum Lutheranis, nondum damnationis ictu exulceratis. Sed prior sententia suffragiorum numero vicit. Nihilominus dixerunt Legati, conaturos se, ut vtrique partium fieret satis, iussis Theologis operam studiumque ut par erat impendere quæstioni quæsitisque * vocibus, quæ in hoc plenè damnarent quemcumque hæreticorum errorem, nullumque è Scriptoribus Catholicis læderent. Cum egregia sit eorum, qui præfunt Cætibus, prudentia, non solum Decreta conficere ex amplioris partis voluntate, sed eo verborum tenore, cui cunctorum voluntas annuat: omnis quippe inter partes repugnantia, corruptionis origo est. * Monu-
menta Scri-
pandi, &
Diarium
Massarelli.
* Vide Epi-
istolam Le-
gatorum ad
Sfortiam,
18. Augusti.

*Mandata Pontificis de translationis negotio. Difficultas in-
nendis Tridenti Patribus. Caesarianorum postulata.*

* Apparet ex
scripto Mas-
sei ad Cer-
uinum,
21. Augusti
1546. & ex
litteris ad-
ministris
Cervini,
18. 21. 25.
& 28. Au-
gusti, &
1. Septem-
bris.

Interea Romam adierant * Bertanus, & Aurelius qui Madru-
cio à Secretis erat: ille, ut Legatorum nomine Pontifici suade-
ret necessitatem Synodi transferendae; simul etiam ut omnem
animi rubiginem in Tridentinum à Pontifice abstergeret: hic, ut
mentem Caesaris de Concilio significaret, simulque exponeret mi-
naces nuntios, quos ipse Caroli nomine ad Ceruinum attulerat;
quorum tenorem si nactus fuero, lectoribus alicubi referam. Aure-
lio, quod ad primum caput spectabat, graviter respondit Pontifex;
Caesarem per eam inexpugnabilem repugnantiam adversari Conci-
lio non sua sponte, sed eorum suasu, qui affectatum eius obsequij
studium ostentabant: illos verò, qui inter Legatos ac Caesarem of-
fensionum semina recissent, haud impunè abituros. Progressus de-
inde ad minas in Ceruinum intortas, flammis potius quam spiritu
verba conflavit: Nihil nisi suo iussu actum à Ceruino: sed veteriam
quid peccasset, à se, non ab alio puniendum. Compertum iam si-
bi, quisnam id sulphuris in Caesaris animum inieciisset, & quam pra-
ua de causa. Exin vocem extulit adeò plenam indignationis in Tri-
dentinum, ut Aurelius iterum adire Pontificem minime ausus fue-
rit. Verum cum Bertanus omnem operam adhibuisset Tridentino
purgando, mitigandoque exacerbato Pontificis animo, pollicitus
diuersà in posterum ratione Madruccium acturum; hoc retulit
moderatum responsum: Ex operibus se de homine iudicaturum.

Porro studuit Bertanus ostendere necessitatem translationis, tam-
etsi Caesar obfisteret; non tam obacerbas offensiones inter viros do-
minum, & primum Concilij Praesidem, quam ob ineluctabilem
Patrum repugnantiam diutius commorandi inter incommoda ac
pericula Tridentina. Quare Pontifex factam ipsis antea potesta-
tem deducendae Synodi per litteras iteravit, modò maior Episcopo-
rum pars ita censeret. At postridie quam miserat tabellarium, cer-
tior factus expostulationis acerrimae, quā Caesar ea de re & apud
Nuntium voce, & apud Mendozam litteris conquestus fuerat, re-
uocatis mandatis, ad Praesides scripsit: * Peristere se quidem in
proposito; sed quò suavius illud perficeret, cauereque ne Caesar
vel ad concordiam cum Lutheranis, vel ad peculiarem Nationis
Synodum impelleretur, velle ut duos adhuc menses Episcopi Tri-
denti

* Litterae
Sfortiae ad
Legatos,
18. Augusti
1546. &
Massei ad
Ceruinum,
16. 18. 20.
& 25. Aug.

denti degerent, dum Farnesius Legatus cum Caesare ageret: cuius Confessarius Nuntio significauerat, itidem ac Orator Mendoza Legatis Tridenti, & Vega Pontifici, satis esse Carolo, si res ad medium Octobris retardaretur; & interim Synodus dogmatum sanctionibus superfederet. Legatos itaque certiores reddidit Pontifex, se iniunxisse Farnesio, ut rem cum Caesare exploratè stabiliret: illi verò nihil interim noui molirentur, sed discutiendis rebus darent operam, certiusque Patrum voluntatem explorarent, quò integrum esset Pontifici, in tempore rem exequi: adeoque oportere, ut Episcopos iam inde profectos reuocarent, & abeundi cupidos retinerent.

3 Ancipites erant Legati, intelligeretne Pontifex, Patrum voluntatem certius explorandam per rogata in publicis conuentibus suffragia, quod ipsi praeoptabant, & unicam fore cautionis rationem arbitrabantur: sed cum prænoscere, Caesarianos huic suffragationi acerrimè oblectaturos, dilucida Pontificis iussu postulabant, quem plenè rem per literas docuere. Quod ad Episcoporum vel discessum impediendum vel reditum curandum spectabat, proposuerunt, praterquam quod id re consequi perarduum foret, opportunius videri, si permitteretur, ut experientia ipsa Caesari cunctisque mortalibus translationis necessitatem palàm faceret. At Pontifex nec primum admisit, quò omnem offensionem Caesarianorum euitaret, dum ad concorditer cum iis agendum cunctabatur; nec alterum reuocauit, quòd nollet patefactam translationis necessitatem, sibi dissolutionis periculo constitutam. Quapropter Legatos iussit cohortari Patres, & ad moram compellere: cunctos tamen certiores redderent, consilium non esse Pontificis, eos ibi diutius inuitos detineri, sed eam cunctationem expeti, quò res quam maxime posset in Religionis commodum cederet, & ne suscepti labores sumptusque deperderentur.

4 Praesides itaque certos etiam nuntios ad Episcopos per finitima loca dispersos miserunt, qui ad reditum inuitarent: quamobrem nonnulli reuersi. Sed paulò post ex Farnesianis literis compertum est, à Caesare clausis auribus translationem respui. Aiebat, Id si fieret, perditum iri quidquid ipse conatus fuerat in multis Lutheranorum adducendis, ut se Concilio subderent. Vbi etiam in puluerem redigerentur armorum vi Saxo & Langrauius, eorum vrbes, aliorumque plurium Germanorum Principum ac Dynastarum, permansuras haereticis confertas, quibus satisfaciendum supererat. Ipsos Catholicos eo intempestiuo motu perspecto, in suspicionem

a Literæ Legatorum ad Sfortiam, 1. Septemb. 1546.
b Literæ Farnesij ad Pontificem Ingolstadtio, 30. Augustis & aliae Verralli Nuntij ad Legatos, eadem die.

B b b b 3 prola-

1546. prolapsuros, cum ea Synodus tot Comitiorum suffragio Tridentum conuenerit: Germanorum ingenia, vel maxime suspiciosa, existimatura ad actum haud fide sincerâ, sed simulatione conductâ. Sibi animi satis esse ad continendos Tridenti suæ ditionis Episcopos, modò potestas à Pontifice fieret eorum prouentus apud retinendi: proinde sibi persuadere non posse, cur idem cum reliquis agere Pontifici non liceret. Haud se volente Madrucci imperio, suus egisse, nec se mandante Patres Legatosque minaciter oburgatos, quod prius etiam Romæ significatum fuerat; idque sibi duplicere: sed posse imposterum adhiberi remedium, causâ publicâ minimè præcipitatâ. Et quamquam his rationibus valida Legatus opposuisset responsa, tamen irrita defluebant. Etenim Cæsar, tam pio molimini intentis animis, haud sibi persuadere poterat seu absolute conducibile, quod rei sibi propositæ non conduceret. Quamobrem scripsit ad Legatos Farnesius, ut moram aliquam interponerent; & Augustanus Cardinalis cum iisdem acerbè conquestus est, quòd, cum propè adesset opportunitas componendæ Germaniæ, & hæreticos ad obsequium Concilij adducendi, festinarent per eam leuem præcipitemque mutationem cuncta peruerrere.

a Literæ Sfortiæ ad Ceruinum, 4. Octobris 1546.

b Eius Literæ ad Legatos, 31. Augusti 1546.

c Literæ Legatorum ad Sfortiam, 10. Septembris 1546.

d Literæ Legatorum ad Farnesium, 20. Sept.

Tum Legati, ne collatam prius operam perderent, cepere consilium conficiendi Decreti de Iustificatione, simulque de Episcoporum in suis Sedibus mansione, ut postea Sessio haberetur præscripto die ad Octobris dimidium, quo tempore belli euentus clariùs ostenderet, quonam loco futura Sessio indicenda. Etenim Patres Pontifici denuntiauerant, Præoptare se suis Sedibus deturbari, quàm diutiùs Tridenti subsistere cum periculo, ne confecto mox prælio, à Lutheranis abducerentur captiui. Atque ut res cederet, Legati liberè constanterque professi sunt, se iam impares esse ad operam ibi diutiùs nauandam, ob causas sæpiùs iteratas, præsertim verò, ut aiebant, ob conscientia morfus. At Pontifex interea tergiversari, Legatosque admonere, cum Episcopis ita præstò essent, ut in dies liceret capi consilium aliò Synodi deportandæ.

e Literæ Massici ad Ceruinum, 19. Sept. 1546.

Noua tamen de loco difficultas insurgebat. Etenim Franciscus Gallia Rex nulli urbium assensurus erat, quæ penderet à Cæsare, & Auenionem sibi probari indicauerat, spe datâ, eò Lutheranos adductum iri: sed ea spes firmior haud censebatur, quàm quæ de iisdem fiebat à Cæsare, ubi Concilium Tridenti perduraret: mos quippe hominum, ac potissimè Principum est, in agendis negotiis rerum futurarum conditionem pro arbitrato sibi fingere, simulque

pro certo sumere, iis omnia ex voto prosperè casura, qui in præsentia ipsorum votis obsequantur. 1546.

CAPUT XI.

Expenditur Seripandi opinio de Iustificacione, affirmantis, præter infusam iustitiam ac merita Christi, opus esse, homini Christi iustitiam imputari, et apud Dei Tribunal illi salus adiudicetur.

EA de migratione consilia, Legatorum sedulitatem, ut assolet, nihil minuerant in expendendis dogmatum argumentis: cum optimè intelligerent, ad rem benè gerendam, æquè ac ad fabricam nauiter extruendam, opus esse, sibi quodammodo persuadere, ibidem ubi degitur semper commorandum. At mihi quidem, narrationem huiusce temporis apud Suauem legenti, licet citra omnem amplificationem affirmare, videri mihi alterius cuiuspiam Concilij historiam legere, vsque adeò rerum conditiones ab eo asseueranter enarratæ distant ab iis, quæ tunc Tridentino contingere. Ut à patentionibus ac solidioribus ordiar, ne minima quidem ab eo sit mentio de exorto inter Montanum, Pacecum & Madrucium iurgio, in cunctis huius Concilij monumentis luculenter descripto, adeò ut planè ignoret quæ inde postea consecuta & agitata fuerint de Synodo transferenda: hinc est, quòd huiusmodi notitiâ destitutus, semper hic errabundo gradiatur vestigio, & commentitia effutiat.

Dicit præterea, 25. Augusti euulgatum Tridenti Iubileum quatuor ad eius functiones obeundas, Cætus publicos quindecim dierum spatio intermissos. Sed neque Iubileum eo diè promulgatum est, cum prima ad ipsum consequendum supplicatio 19. Augusti habita fuerit; nec unquam eo mense quindecim continentes dies absque generali Conuentu præterierint.

Affirmat, A Legatis de industria Decreti absolutionem protraham, iniectis disputationibus inter aduersantium classium Theologos, ne ad celebrandam Sessionem deueniretur: & quoniam ad agendum per eam simulationem, ineptum videbatur apertum ingenium primi Legati, eam curam à Ceruino in se receptam, quippe animi magis oblecti. Prætermitto mordacitatem in huiusmodi virum, cuius integritas vel ab hæreticis legitur commendata; & nequitiam hominis, quæ per violentiam lioris contendit e gloria vitu-

* In Diario
Maffarelli
in Actis.

1546.

* Literæ
Cecurini,
10. Octob.* 16. Se-
ptembris.

vituperationem elicere, agnoscens ceu causam tam egregie admi-
nistrationis, quâ Ceruinus suum munus expleuit, non doctrinam,
non solertiam, non patientiam, non animi intentionem, sed calli-
ditatem & fraudem. Hæc omnia prætereo. Detur illi id quod mi-
nus etiam est probabile coniectare, vbi hoc magis sit vituperabile:
at concedi nullo pacto poterit, vt res gestas enarret aduersus quam
gestæ sint, prout audacter hîc agit. Si fortuito Suauis ea scripsit, mo-
numentis minime perlustratis, nimis temerarius, si perlectis, mul-
tò nequior habendus est: nam ex cunctis congregationum Actis,
cunctisque literis Legatorum ad Sfortiam Cardinalem, * ad Nun-
tium in Gallia, & ad alios illustres viros, nihil euidentius constar,
quàm illorum sollicita festinatio huiusce Decreti conficiendi, con-
uocandæque Sessionis; & eorundem querela in Casarianos, quod
datâ operâ nouas moras intericerent, vt qui animaduertebant, hu-
iusmodi Decreto perfecto viam sibi obstrui, ne vniquam cum Lu-
theranis Religionis concordiam componerent, nisi doctrinæ suæ
palinodiam isti canerent. Quin adnotatum à Massarello compe-
rio, * semel à se detectam quorundam Episcoporum conspiratio-
nem, ne Decretum confirmaretur, quod Legati sollicitabant.

Iam verò quoniam Iustificationis dogma tessera quodammodo
erat, quâ Catholici ab hæreticis discernebantur, & radix, vnde vel-
uti quidam rami reliqua seu vera seu falsa dogmata pullulabant,
cuiusque gratiâ, vt poret rei grauissimæ, Casariani cunctationem
promouebant, eamque cohonestabant, incredibile placet est, quàm
accuratè, quàm subtiliter, quàm assidue quæuis vocula perpen-
sa ac discussa fuerit in congressibus prius Theologorum qui consi-
lium, ac deinde Patrum qui sententiam proferebant. Vnde si ea
omnia hîc recenserem, peculiare sanè volumen ex ipsis consularum
huius historiæ adicerem. Lutat tamen consuetâ mihi viâ pergere,
quâ neque quidquam memoriâ dignum prætergrediar, attingendæ
metæ impatienter cupidus, neque quidquam minus memorabile
prosequar, ostentandæ notitiæ intemperanter auidus. Atqui in his
solis quæ adducam, tantum intererit inter me ac Suauem, vt de co-
dem Concilio, iisdemque temporibus nos ambos scribere, vix cre-
dibile futurum sit. Sed hæc inter nos discrepantia, mira non acci-
det cuiusque consideranti; illum ex commento liuoris, me ex
vero prototypo pingere, ac ne minimam quidem narratiunculam
proferre, quàm non profitear legitimis monumentis comprobare.

Nec inutile, opinor, nec ingratum erit, cognoscere opiniones
Seripandi, qui postquam hæc insignia Decreta, ad eorum normam
concun-

concinnauerat, post plurimam disputationem adeo illa permutata comperit, vt pro suis non agnosceret. Suprà narrauimus, à Scripando huiusmodi Fidem astrui, cui esset iustificatio tribuenda, non modo tamquam illius principio, sed tamquam causæ certissimæ, affirmante, per talem Fidem in Redemptorem eiusdem Redemptoris merita nobis applicari: tum Caietanum ad eam sententiam fulciendam aduocabat. Duplicem postea iustitiam statuebat. Partem quidem nobis intimam, quam pariter bifariam diuidebat: ex his aiebat alteram ab initio efficere, vt à statu peccatorum gradum faciamus ad statum filiorum Dei; & hanc existimabat ille nobis donari cum gratia per Sacramentum infusa, seu id re seu voto suscipiatur: partem alteram esse, quâ dicitur homo iuste viuere; & hanc collocabat in actibus virtutum ab eadem gratia productis. Secundam iustitiam extra nos sitam volebat; nempe iustitiam ac merita Redemptoris, quæ ex Diuina commiseratione nobis imputentur quasi nostra; non quidem integra, sed secundum eum gradum, & ad ea efficienda, quæ Deo placuissent.

* In sententia quam dixit 3. Iulij, & in suis monumentis.

Primam iustitiam, secundum vtramque partem, absque altera imperfectam aiebat, nec satis esse vt per eam æterna gaudia consequamur; tum quia ceu pannus menstruatus nostris quotidianis labibus fœdatur, tum quia, quantum attinet ad infusam gratiam, nulla creatæ dotis qualitas perfectè dignos Diuinâ visione nos efficit: & quantum ad opera, *Non sunt condigna*, vt ait Apostolus, *passiones huius temporis ad futuram gloriam, quæ reuelabitur in nobis*. Hinc ille deducebat, quo pacto verum esset illud effatum, Iustificationem esse per Fidem, non per opera. Dicebat enim: Si sermo sit de prima Iustificatione, quæ transitus quidam est ex inimicorum conditione ad filiorum Dei statum; eam operum præmium nequaquam esse, sed puram Redemptoris misericordiam, à Fide nobis impetratam, non autem per pœnitentiæ meritum tributam, tamen hæc pœnitentia exigatur: siquidem pœnitentia Iustificationem antecedens, cum sit opus ab inimico Dei profectum, quidquam promereri non valet; ea verò pœnitentia, quæ subsequitur, iam reperit deletum peccatum, adeoque æternum supplicium remissum. Si Iustificatio consideretur secundum alteram significationem, prout ea hominis iusti vita est, verè ad ipsam opera exiguntur; ac proinde dixisse Apostolum, in Christo Iesu valere *Fidem quæ per dilectionem operatur*: tamen huiusmodi iustitiam solis operibus non tribui, sed simul Fidei, quatenus opera, quantumuis necessaria, haud satis forent, nisi per Fidem applicaretur Christi Iustitia, quâ quod nobis desit,

Pars I.

Ccccc

desit,

1546. desit, expletur. Cum autem Catharinus multa tunc errata Lutheranorum collegisset, quibus ea sententia consonare videbatur; professus est Seripandus, errata illa se detestari: nihil cum ipsis opinionem suam consentire: sed par non esse, ex horrore totius Lutheranae doctrinae, damnare simul sententiam, quam pro eo ac ipse rehat, spectatissimi Lutheranorum oppugnatores propugnabant, cuiusmodi erant Caietanus, Pighius, Flugius, & Gropperus.

Hanc dissertationem locupletavit Seripandus doctrinâ plurimâ, è sacris Literis Patribusque decerpit: quod vel per se solum satis esset ad redarguendam Suavis leuitatem, cum scribit, numquam deuentum esse ad rei cardinem, nimirum ad peruestigandum, An prius homo Iustificationem excipiat, ac postea iuste operetur; an post opera iusta ipsa Iustificatio succedat. Præterea, an id Synodus non definit? dum hinc docet, Iustitiam gratis nobis donari, propterea quod nihil eorum quæ prius egimus, illam promeretur, adeoque perfectam iustitiam excludit ab operibus, habitum infusæ gratiæ, quâ iustus homo redditur, antecedentibus: & dum hinc statuit, ante Iustificationem exigi quosdam actus honestos ex parte nostra; adeoque admittit, posse ac debere aliquid honesti ab homine agi ope gratiæ præuenientis ante infusam iustitiam?

Peraccuratum igitur studium huic articulo, operaque diligentissima impensa, An qui ad Dei Tribunal se sistit cum iustitia infusa, & cum meritis vi illius comparatis, satis virium obtineat ad salutem consequendam; an præter hæc necesse sit, vt illi Christi iustitia imputeretur. Equidem quàm plurima inspexi * autographa sententiarum, quas in ea quaestione illi Theologi protulere. Quinque dumtaxat Seripandum secuti: hi fuerunt tres ex eadem S. Augustini Familia, Antonius Solitius Hispanus Doctor, & Laurentius Mazochius ex Ordine Seruorum B. Mariæ. Præter eos Vincentius Legionensis Carmelita contrariam quidem cum plerisque opinionem habuit de iis iustis hominibus, qui post Christi mortem obierunt, sed cum illis quinque consensit de iustis antea demortuis, hoc est, eo tempore, quo satis illis non erat gratia interior ad cælum adeundum, sed oportebat eos nouâ ex Christi cruciatibus opem iuuari.

Multi cum Richardo Cenomano ex Minoribus Obseruantibus considerabant duo causarum genera: Alias, quæ gignunt effectum ipsis postea non indigentem vt conseruetur, qualis est filius à patre iam genitus: alias, quarum effecta non minùs à causa pendunt dum conseruantur, quàm dum generantur; quo pacto radius à So-

* Extant in Bibliotheca Barberinorum.

se dependet. Hac posteriore ratione nos à Deo pendere, tum spectatâ naturâ, quæ nos extrahit è nihilo, tum spectatâ gratiâ, quæ nos regenerat, & extrahit è peccato, quod alterum & deterius nihilum est. Hoc posito, duas in nobis Iustitias non inesse, alteram intrinsecus, alteram extrinsecus, eò quod Christi merita imputentur: sed interiorē nobis iustitiā & à Christi meritis effici, & ab ipsis quouis temporis momento pendere, & nisi eorum vi conservaretur, illicò defecturam. Atque ita nobis Diuinum Tribunal aduentibus, esse confidendum Christi Iustitiæ, non quidem ceteri iustitiæ quæ vacuitatem nostræ iustitiæ interioris suppleat, sed tamquam causæ efficienti, ac neuiquam pendenti à nostra interiori inhaerente iustitiâ, quæ causâ formalis est quâ iusti sumus. Et quamquam existimarent quidam, iustitiā ipsam, actionesque ab ea genitas, si absolute ipsarum natura spectetur, ius nobis ad æternam felicitatem haud impertiri, eamque posse à Deo denegari homini illis dotibus prædito, affirmarunt tamen, id negari non posse posito iam respectu, quo ipsa gratia actusque ab ea profecti connectuntur cum acceptatione ac promissione Diuina nobis exhibita ob meritâ Redemptoris, per quam Deus promisit, habiturum se pro amico filioque adoptiuo hominem huiusmodi donis ornatum. Cum igitur Fides sit, quæ per firmissimam veritatem, intimamque ipsius naturam certos nos reddat huiusce promissionis acceptationisque Diuinæ, ob Christi merita nobis concessæ; idcirco dicebant aliqui, In nostra iustitiâ præter gratiam & opera, Fidem etiam inuolui, quâ posita & intimum & efficacissimum ius nobis inest, vt tamquam iusti accipiamur, & à Deo gloriâ sempiternâ donemur.

Concedebant omnes, gratiam redemptis per Iesu Christi merita impertitam, & huiusce rei causâ debere nos illis plenè confidere; nostram verò iustitiā, Christi Iustitiā esse appellandam. Omnes quoque, præter eos quos diximus, consensiebant, vtrumque res habeat, siue gratia infusa, quæ nobis per Christum donatur, suapte naturâ obtineat vt sit adoptiua Dei filiatio, ac forma iustificans; siue id habeat ob distinctum respectum, quo ipsa respiciat Diuinam acceptationem, ex Redemptoris promerito nobis præbitam; ab ipsa certe nobis perfecte applicari Christi merita: adeoque non esse in nobis duas iustitias, quas Seripandus volebat, alteram imperfectam nobisque inhaerentem, alteram perfectam & exteriorē; sed potius eam, quæ intus inest, esse communicationem quamdam, possessionem atque effectum exterioris. Quemadmodum quamuis esse nostræ naturæ, sit esse Dei, sicut loquitur S. Dionysius, quem se-

2546.

cutus est Aegidius Romanus, illius Scholæ Princeps vnde prodit Seripandus; non idcirco hoc *esse* nostræ naturæ duplex est, alterum nobis intimum & impotens nos à nihilo formaliter, ut loquuntur Scholæ, secernere; alterum exterius, & in Deo situm, quod nobis formaliter communicet id quo nostrum *esse* interius caret: sed *esse* nostrum interius, est quædam communicatio *esse* Diuini, per quamdam eminentiam illud continentis ac procreantis. Inter eos qui studium stylumque huic disputationi adhibuere, Iacobus Lainius excelluit, qui ad refellendam opinionem Seripandi, commentarium verius quam sententiæ summam scripsit, in quo vniuersum de Iustificacione negotium simul perpendit; tantoque in pretio fuit, ut verbatim in Acta legitima relatus sit.

Atque ut hîc mihi liceat tam celebri in sapientissimo confessorum quæstioni aliquid, quod ipse sentiam, interponere in gratiam partis Concilio magis probatæ; & ne in hoc ipso Suauem imiter sua sentia fictis auctorum nominibus personata promentem, ita disputo: Si essent duæ iustitiæ inter se diuersæ, quarum altera nobis intima, per se non sufficeret ad extrahendum hominem à statu peccatoris, eam sanè propriè iustitiam appellari non posse: quâ planè ratione forma, minimè potens id in quo inest calidum reddere, calor nuncupari non posset. Quinam poterat illa nos dealbare quatinus, etsi prius rubri quasi vermiculus fuisset, ut loquuntur Scripturæ, cum pro certo habeamus, nostrum ruborem semper nobis inherere, vbi nullus superueniat candor, quo ille deleatur? Quo pacto sacra Cantica verè concinerent ea quæ legimus de pulchritudine animæ Deo gratæ, ac de cælestis Sponsi amore, ob huiusmodi decorem; vbi semper verum esset, nos, spectatis omnibus quæ nobis insunt, fœdos ac deformes esse; tamen vellet adhuc Deus nos excipere ceu mundos ac formosos, in gratiam Redemptoris, simulque, dum ita nos habet, eas nobis dotes impertiri vellet, quæ tamen ipsæ per se neque dignitatem neque pulchritudinem nobis afferrent, sed in pristina indignitate ac fœditate hominum peccatorum nos relinquerent?

Quod verò spectat ad quotidianas vitæ labeculas, quibus infusa nobis iustitia contaminatur: hæc quidem, ut obseruauit S. Thomas, animæ iustæ pulchritudinem, quæ supra naturam est, haudquaquam deturpant, sed æquiparantur pulueri, quo vultus decorus inspergitur; vnde neque lineamenta neque colores corrumpuntur, sed minus nitidus ille redditur, minusque gratus spectantibus, donec detergatur. Ceterum huiusmodi labeculæ nec in horas singulas

gulas iustos omnes inficiunt, præsertim pueros; neque cum adsunt, merentur suapte naturâ Diuinam auersionem, aliâve pœnam præter temporariam: quam pœnam recipiunt, etiam si Christi iustitia ipsis imputetur. Adeoq; ex Christi iustitia non euadimus melioris cõditionis compotes coram Deo, quàm ex vi illorum donorum intimè inhærentium, quæ ab illa & per illam nobis communicantur.

12 Ad res Tridentinas redeamus. In memorata disputatione duo mihi admirationem pariunt: Alterum, quàm acri studio, accuratisque lucubrationibus hic articulus perpensus fuerit. Ad id Scripandi auctoritas reliquos stimulauit, qui nimis ægrè ferebat, suum huiusmodi inuentum deferere, quasi filium quem vndique oppugnatum videret. Liqueat tamen ex multis eius defensionibus, scripto deinceps editis, ipsum per nouas interpretationes exceptionesque, more militis veterani ab aduersariis pressi, retrocedere quidem, sed fronte semper aduersâ. Alterum quod admiror est, Suauem, qui minutissimam diuersarum sententiarum narrationem ostentat super hoc Iustificationis capite, de tam publica, tam feruida, tam proluxa disceptatione, profundo obuolui silentio. Sed veræ narrationis inopiam compensat, confictis plurimis quæ non euenere.

CAPVT XII.

*Disputatio, quenam certa fiducia haberi possit in hac
vita de suscepta gratia.*

1 **N**on tamen inter confictas ab eo narrationes habenda sunt, quæ narrat exagitata de certa per Fidem susceptæ gratiæ scientia, quæ possit hæc in vita obtineri. Iam ostendimus in Cœtu 17. Augusti habito, cunctos aduersus Lutherum pernegasse, ab huiusmodi certa fiducia Redemptoris merita nobis admoueri, iustosque nos reddi. Negabant pariter, eam esse homini iusto necessariam; quod affirmat Colonienſis quidam libellus, Bucerî afflatu conceptus. Pius tamen, Franciscanorum summus Moderator, affirmabat, auctore, vt ipse rebatur, Scoto, eam fiduciam in quibusdam conditionibus haberi posse. Alij hoc tamquam falsum constanter repudiabant: vnde volebant Legati ad aliarum doctrinarum examen progredi; at Pacecus, & cum eo complures, sicuti memorauimus, institere, vt res subtiliori examini subiceretur.

2 Et initio quidem in minorum Theologorum congressibus plerique cum Pio concordēs disserterunt. Sed veritas imitatur flumina, quæ in progressu semper augeſcunt: & ita sententia sub initium mi-

Ccccc 3 nus

nus accepta, euasit denique & Concilio magis probata, & post Concilium vniuersè suscepta. In eo præcipuè illa nitebatur, quod vnusquisque Christianorum, vbi ætatem rationis compotem attigit, noxam saltem Originalem à se contractam agnoscit: quo posito, nullus ipsi patet aditus ad certò pernosendum, eam sibi fuisse remissam, nisi diuinitus hoc ipsum Deus reuelet. Id ex eo probatur, quod huiusmodi certa cognitio ex naturæ lumine haberi euidenter nequit, vt patet; nec ex manifestis sacrarum Literarum effatis, cum in ipsis nusquam affirmetur, quemquam nostrum nunc Diuinâ gratiâ præditum esse: nec ex Conciliorum, & Ecclesiæ definitionibus, quippe quæ de nullo viuientium id definiuit. Superesse itaque vnicus modus, per eam videlicet certam cognitionem, quæ deducitur ex duabus positionibus, quarum alteram Deus diserte reuelaret, altera naturæ lumine euidenter pateret, exempli causâ, Mihi certum est, me in Adamo peccasse, quia id mihi de cunctis hominibus reuelat Fides; & constat naturæ lumine, me hominem esse: sed ne hac quidem ratione certam hanc nostræ iustitiæ notitiam possumus obtinere; Fides enim tria Iustificationis genera nos docet.

Alia fit per Sacramentum, dicente Christo de Baptismate: *Qui crediderit, & baptizatus fuerit, saluus erit*: & de Pœnitentia: *Quorum remisistis peccata, remittentur eis*. Sed cum ad Baptismi efficacitatem necessaria sit intentio ministri, quæ interior animi actus est; nulli hominum præter ipsum tanta illius actus euidentia inesse potest, quanta satis sit, vt id iuratus affirmet.

Alia per martyrium, ex illo Christi dicto: *Qui me confessus fuerit coram hominibus, confitebor & ego eum coram Patre meo*. At martyrium non nisi morte perficitur; igitur qui viuunt, certus esse non potest gratiæ sibi ex vi martyrij collatæ.

Tertium genus, quod per Fidem etiam scimus, est ex amore Dei super omnia, & perfecto dolore, quem contritionem perfectam nominant, secundum ea effata: *Ego diligentes me diligo: conuertimini ad me, & ego conuertar ad vos*. At in primis, quisnam certò nouerit, à se super omnia Deum diligi? se ex illius amore super omnia male peccatum detestari? Præterea quidam, vt hic amor ac detestatio extra Sacramentum efficaciter operentur, exigunt complures conditiones, ac præcipuè quamdam certam actus intentionem, de qua nemini euidenter constare potest.

Hic Suauis, dum vtriusque partis rationes recenset, conatur de more sic eas proponere, vt illæ præfulgeant, quæ fauent sententiæ hanc

hanc certam notitiam affirmanti, non modò in quibusdam peculiaribus conditionibus, sed communiter in omnibus iustis, quæ sententia sic vniuersè explicata proculdubio Catholica non est: contrarias verò rationes occultat. Quare argumenta à me prolata, & quæ in suis scriptis sententiis adducebantur à Richardo Cenomano, Bartholomæo Miranda, & ab aliis, tacitus prætermittit. Simili silentio itidem obruit sanctorum Patrum testimonia: quin de ipsis ait; Cum eorum effata in vtramque partem inclinarent, satis fuisse compertum, eos ex accidente locutos, nunc vt religiosioribus animos adderent, nunc vt demerent audentioribus. At paulisper sistamus.

5 Fas quidem esse potest, ad timidiore animandos, pronuntiare, homini dubitandum non esse de suarum remissione culparum, post adhibitam à se, quâ opus erat, diligentiam; haud inquam dubitandum eâ dubitatione, quæ animum torqueat, operationemque præpediat: ex quo si quis etiam argumentum fortasse deduceret maioris fiduciæ, quàm ipsa res postulet, parum tandem oriretur incommodi: nefas tamen omnino esset docere, hac in dubitatione perpetuò vitam agendam, vbi è contrario verum esset, semel imò semper ea de re per Fidem nos certos reddi; hinc enim ansa præberetur persuasioni Fidem lædenti, adeoque inter crimina vtique nocentissimæ. Et tamen Patres hanc incertam rei notitiam vniuersè ponunt. Duos ex innumeris hîc producam. S. Augustinus Homil. 35. hæc habet: *Quamdiu viuimus hic, de nobis ipsis iudicare non possumus; non dico quid cras erimus, sed quid hodie simus.* Pleniùs S. Gregorius in responsione ad Gregoriam Augustæ Cubiculariam, cupientem, vt per ipsum diuinitus admonitum, suas sibi condonatas à Deo no-

* Epist. 22.
lib. 6.

xas cognosceret, ita respondet: *Rem & difficilem & inutilem postulas: difficilem quidem, quia ego indignus sum, cui reuelatio fieri debeat: inutilem verò, quia secura de peccatis tuis fieri non debes, nisi cum iam in die vitæ tuæ ultimo plangere eadem peccata minimè valebis: quæ dies quotisque veniat, semper suspecta, semper trepida metuerere debes, atque ea quotidianis fletibus lauare.*

6 Suauis per inductas à se expositæ opinionis assertiones dicit: Quoties in Euangelio legitur remissa à Christo peccata, toties pariter legi, ab eodem dictum: *Confide, quia sunt tibi remissa peccata*, vel aliquid huiusmodi. Igitur, arguit ille, ex eo quòd hæc certa cognitio concedatur, nulla superbix præbetur occasio, vt propterea ad eam amoliendam incertus viuere vnusquisque debeat, vt aduersarij conficiebant. Bellè profectò! Ac primò quidem neuiquam affir-

matur,

1546.

matur, inde argumentum superbiæ nobis per se porrigi: id namque pro portione contingeret in quibusvis a Deo collatis in nos beneficiis; adeoque per huiusmodi rationem colligeretur, eorum omnium ignoratione nobis opus esse: sed affirmatur, per eam fidei firmitudinem nos desides euasuros ac languidos ad honesta penitentiae opera exereenda, quæ nobis adiumento sunt, tum quod futuras noxas euitemus, tum quod nostra merita promoueamus. Præterea num Christo potestas deerat, simul elargiendi solatia huius securitatis iis quibuscum ipse præsens agere dignatus est, simulque huiusce dulcoris condiendi tam valido gratiæ præmunientis antidoto, ut is nec arrogantia nec desidia corrumpetur. Sed Diuinæ prouidentiae pro his rerum conditionibus haud congruum fuit, hæc priuilegia in hominum communitatem profundere: alioquin ea, quæ Christus in Magdalenam, in pium Latronem, & alios huiusmodi diuinitus tribuit, fuissent vniuerso humano generi communicanda.

Pergit arguere: Nos à sacris Literis compelli ad agendas Deo grates ob acceptam veniam: *futurum autem ineptissimum, planè arrogantem auditurum hominem, qui de eo grates persoluat, quod datum sibi necne fuerit ignorat.* Si per eam vocem, *ignorat*, significatur, magnum argumentum ei non suppetere, ut id pro vero habeatur, conceditur assertio; sed rei propositæ non quadrat. Sin autem significatur, non obtineri ab eo notitiam, quæ falli non possit, in qua significatione aptè quadraret; falsa est & risu excipienda. Quid? An fortè gratias Principi non debeam agere, ubi illius administer beneficij ab eo in me collati me admonuerit? & tamen administer ille mentiri poterat; sed non idcirco mea gratiarum actio *ineptissima erit, nec ego arrogans auditurus.* Paterfamilias nōne quotidie Deo grates agit, quod ille suos liberos incolumes seruet, ac rem familiarem sospitet? Et nihilominus quānam ille extra omnem erroris aleam certō scit, eo temporis momento liberos viuere, nec impetu repentinae mortis extinctos esse; & rem familiarem manere sospitem, nec alluuione aliquā, aliōve inopino infortunio esse deperditam? Cum vel acceptæ dignitatis, vel reportatæ victoriæ nuntius cuiquam affertur, an non laudabile, consuetumque pietatis specimen is exhibeat, si extemplō Deo gratias fateatur, tametsi certus omnino de nuntij veracitate non sit, & interdum contingat eum deprehendi mendacem? Quā fieri poterat, ut odium in Concilium exarsuans adeo suauem perstringeret, hominem alioquin ingenio præditum, ut hæc tam manifestō vera non senserit? Quānam in mentem non inci-

incideret, cum hæc mortalium vita non serenum euentuæ cælum, sed caliginosam opinionis vallem imitaretur, inductum fuisse vocabulum in Scholas, *Certitudinis moralis*, hoc est cognitionis haud quidem reuera omnino certæ, sed huiusmodi, quæ, cum humanis in rebus certior haberi nequeat, respectu rationis moralis, hoc est morum, nobis sufficiat ad prudenter agendum, perinde ac si esset omnino & absolutissimè certa. Quicumque verò aliter ageret, nã ille ineptissimus planeque arrogans dicendus esset.

1546.

8 Ad eam notitiæ firmitatem fulciendam varia congerit. Suavis factorum Voluminum effata, variasque responsiones ad testimonia ex aduerso producta; perperam oblitus, quàm illis dilucidè responsum, quàm hæc strenuè impugnata fuerint, non à Polemicis inquam scriptoribus, ac præcipuè à * Bellarmino, sed ab iis qui tunc in Concilio de illis scripserunt, inter quos disputatio Richardi Cenomani, quæcumque obiecta fuerant, eruditâ perspicuitate dissoluit. Nec mihi lubet hîc longius versari in doctrinis adedò notis repetendis: quædam tantummodò Suavis menda factò aduersantia indicabo.

* Lib. 3. de
Iustificatio-
ne cap. 9.

Semper ille ad eleuandam Scholasticorum auctoritatem intentus, quò telorum aciem obtunderet, factionem suam fortius petentium, refert, ab aduersariis conclamatum, Haud laborandum quid Scholastici sentiant, ut qui philosophicis vtantur rationibus ad ferendum de Mysteriis Diuinis iudicium, sed imbecillis. Quo pacto id conclamare illi poterant, cum Suavis ipse affirmarit, Carmelitas ibi eam sententiam secutos ob auctoritatem Ioannis Baconis in illorum schola Principis? Quo pacto, si idem egerat Generalis Franciscanorum Minister ad Scotum tuendum? Quinam, si Catharinus ad suam opinionem comprobendam producebat Alexandrum Alensem, & complures alios è Scholasticis?

* In respon-
sione ad A-
pologiam
Soti.

9 Sed aliud Suavis mendacium risu planè excipiendum, vbi explicat quonam sensu Decretum interpretati sint, & quo pacto pars vtraque illi consenserit. Forma Decreti erat: Nemini posse eam inesse certam fiduciam de suscepta gratia, per eam fidei firmitatem, cui falsum subesse non possit. Refert Suavis, assensum illi fuisse Catharinum, eiusque opinionis assecclas, eò quòd, qui gratiam obtinet, potest eam amittere; adeoque illi fidei potest subesse falsitas, cum possit contingere, ut ea enuntiatio quæ nunc fide creditur, euadat falsa. Quid hoc rei est, ut homo eruditus, cuiusmodi Suavis erat, & qui lectam à se Catharini Apologiam ostentat, in tam pueriles ineptias prolapsus fuerit? Igitur articulo Symboli, per quem credi-

Pars I.

D d d d

mus

1546.

mus Christum ad iudicandos viuos & mortuos venturum, potest subesse falsum; quia cum Christus reipsa ad iudicium veniet, tunc non amplius vere dicetur ipsum venturum. Igitur articulo quo antequi Patres, ac Beatissima Virgo credebant Messiam oriturum, poterat subesse falsum; quia iam tempus aduenit, cum id amplius verum non erat, & cum ipsa Virgo Fide credidit, natum esse Messiam. Ergo iis, quæ affirmavit quicumque est Canonicis Scriptoribus, exempli gratia S. Paulus de se ipso, ac de conditionibus illius ætatis, potest subesse falsitas, quia nunc nihil eorum amplius verum est. Quis adolescens libros Aristotelis de interpretatione leuiter edoctus, nesciat, cum assertio certo tempori adnectitur, non posse ex vera in falsam mutari? quoniam si referatur ad illud idem tempus, verum esse nequit, rem ab ea significatam simul fuisse & non fuisse: quod si enuntiatio referretur ad aliud tempus, iam non esset eadem enuntiatio, quippe quæ rem aliam affirmaret. Nemini itaque venit in mentem significatio tam inepta. Æquiores sane mereretur excusationem suauis, si falsus fuisset, minus à se perceptam subtiliorem interpretationem illius Decreti, allatam à Catharino, utpote sententiæ suæ minimè repugnantis: neque enim ab aliis doctissimis viris fuit intellecta, & ab ipso obscurius indicata. Quod illi cardò constitit, plerisque existimantibus, ipsius opinionem Synodi damnatione comprehensam. Equidem conabor exponere, quæ licebit claritate, ea quæ quantum arbitror Catharinus partim dixit, partim dicere intendit.

Geminam ille Fidem distinguebat; alteram Catholicam, hoc est Vniuersalem, & articulos ab Ecclesia firmatos complectentem: & rebus ab hac Fide creditis dicebat non posse falsum subesse; non quod res illæ suapte naturâ veritatem necessariam traherent, cum ex ipsis quædam potuissent aliter contingere, qualis fuit perditio Iudæ, Petri negatio, & aliæ innumerabiles: nec solum quia fieri non possit ut res quam Deus effatur, posito Diuino effatu falsitati subiaceat, cum & hæc ratio, & immunitas falsitatis, communis sit rebus omnibus, quæ per actus Fidei infusæ credi possunt: sed ob peculiarem rationem; nimirum quia signa à Deo exhibita promissionis suæ, quæ se certò ad futurum Ecclesiæ promittit, huiusmodi sunt, ut suam omnipotentem vim in hæc signa neutiquam potuerit impendere, si hæc promissio verè à se facta non esset, adeoque si posset Ecclesia decipi. Quapropter necessaria planè est minimeque contingens huius assertionis veritas: *Vbi Ecclesia, tam conspicuis signis à Deo legitime comprobata, quidpiam Fide credendum proponit, illud verum est.*

Alte.

11 Alterum verò Fidei genus esse posse censebat Catharinus, non pendens à sola Ecclesiae propositione, sed profecta vel à Deo priuatim reuelante, vel ex vniuersali Ecclesiae pronuntiato, simulque ex peculiari quadam veritate, aliunde cognita à certo quodam homine. Exemplum sit: Docet Ecclesia, hominem quemcumque Baptismo lustratum, Originarià noxà liberum esse: ego experimento certò scio, hunc infantem à me Baptismo lustratum; hinc ad fide credendum adducor, hunc infantem à peccato liberum esse, accommodatà illi peculiariter generali Ecclesiae definitione; tamen nihil illa de hoc vel illo infantulo singulatim explicet. Hæc porrò fides non est Catholica, nimirum cunctis fidelibus communis, quorum plurimi nesciunt, hunc infantem fuisse sacro Fonte susceptum; neque de eo vllum profert Ecclesia testimonium. Ac proinde, quamquam mihi ex euidencia morali, quam habeo suscepti ab illo Baptismatis, liceat ipsum comprehendere sub vniuersali Dei reuelantis dicto, ac velle per fidem credere, eum culpâ expiatum; tamen hoc ipsum naturâ suâ falsitati obnoxium est: quandoquidem contingere potuisset, liquorem illum, quo infantulus abluatur, quamuis aqua videretur, verè tamen succum esse aliunde expressum, Baptismati nequaquam idoneum: quod si ita foret, cum Dei reuelantis assertio hunc infantem haud complecteretur, habitus fidei nullam vim impenderet in illum actum falsæ persuasionis, quem elicio. Idem asseribat Catharinus euenire in iis quæ priuatim reuelantur. Etenim cum angelus tenebrarum in Angelum lucis se interdum transfiguret, accidere potest, vt ea species, quæ ad actum fidei quempiam impellat, mendax sit; adeoque huic generi fidei subesse falsitas possit: non quòd actus idem à fide infusa proueniens possit vniquam falli, neque quòd res per eum credita falsa vniquam esse possit, vbi Deus ipsam reuelauerit; sed quia posito omni eo quo mihi persuadeo esse rem illam à Deo reuelatam, possit adhuc contingere minimè veram esse: quod articulis Fidei Catholicæ accidere numquam potest.

12 Ita sanè videtur Catharinus opinatus: ideoque ipse cum suis fautoribus nolebat, vt exciperetur in Decreto priuata reuelatio, sicut quidam volebant, & sicuti demum excepta est, * vbi damnatur certa prædestinationis notio. Cum enim res priuatim reuelata fundet pariter fidem peculiarem, non verò Catholicam & Vniuersalem; si euentus hic exciperetur, palàm fiebat, ab ea assertione comprehendì de reliquo quodcumque Diuinæ fidei genus, adeoque Catharini sententiam proscribi. Enimuero tametsi hanc opinatio-

* Sess. 6.
cap. 12.

1546. nem falsam putem, parumque tutam ob opposita testimonia ex Scriptura, ex Patribus, ex illustrioribus Scholasticorum antiquioribus, cunctisque recentioribus desumpta; haud tamen arbitror mentem fuisse Concilij, aperte illam damnare, nisi quatenus per veram consecutionem, sed à Catharino negatam, fortasse damnatur.

Ducor ad id prævalidis coniecturis. Ab ea ordiar, quæ tempore postrema. Si ea opinio fuisset proscripita, haud sanè fuisset Catharino permissum, ut eodem persistente Concilio, iisdem Legatis, iisdem Episcopis inspectantibus, ab eo typis edita defenderetur. Præterea in congressu tum 17. Augusti, tum 17. Decembris habito, sanctum fuit, hunc articulum, prout inter Catholicos disputabatur, prætermittendum: & hac de re in secundo cœtu conuenerit triginta tres ex Patribus, sexdecim tantummodò contradicentibus, & sex ambigentibus. Quare verisimile non est, conspirasse paulò post in eam damnandam sententiam, cui eidem in Concilio fauerant plures præclari Theologi & inter Consiliarios & inter Iudices. Tertiò, hæc ipsa sanctio pro certa habita est in quodam Theologorum Præfulum cœtu coram Ceruino 8. Ianuarij, & ad eam conficiendam quædam verborum forma proposita; Patres verò usque ad diem posteram cogitandi spatium petiere; atque ita peractum: quocirca in Conuentu ex iisdem conftrato die 9. Ianuarij Decretum confirmatum. Cumque iam de re ipsa conuenissent, solum dubitatum est, an addendum esset nomen *Catholica* illi fidei, quam vniuersè damnabant in homine de propria Iustificatione: at Ceruinus monuit, stabiliendum hoc Decretum, ut confirmaretur censura Parisiensis Academiæ de Lutheri doctrina; à Luthero autem non affirmari eam fidem esse Catholicam & Vniuersalem, cum inter homines alij non innotescat, quid alius in sinu recondat; vnde per illius adiectionem vocis, errorem minimè proscribi ab ea Academia in Luthero notatum. Hinc factum est, ut loco *Catholica*, memorata verba proponerentur, *certitudine fidei, cui non potest subesse falsum*; quæ ab omnibus & concorditer & alacriter accepta. Iam verò quinam id fieri potuisset, si huiusmodi verborum sententia intenderet alteram ex duabus opinionibus damnare, cui tot Patres tam ardentè patrocinati fuerant, & de qua pridie illius diei pro certo habitum est nihil esse definiendum? Denique in ipsa Sessione, Iustificationis Decreto Patribus exposito, Vigerius Senogalliensis Antistes per schedulam significauit, placere sibi Decretum, dummodò in hoc articulo soli hæretici proferberentur, cunctæque Catholicorum sententiæ illibatae perstarent. Quæ conditio à viro tam erudito appo-

posita nequaquam fuisset, ubi iam exploratum haberet, ex mente Synodi Catharini opinionem damnari; sed tunc Decretum ipsum absolute vel repudiasset, vel comprobasset: atqui cum hinc quid intenderet Synodus, satis sciret; hinc verba sibi viderentur ambigua, & alio facile detorquenda ab hominibus facti ignaris, quod plane accidit, eâ contestatione usus est.

14 Suavis vehementer hic oblatrat in Concilium, quod iis verbis Decreta conceperit, ut ipsius sententia eos ipsos latuerit qui interfuere, ut liquet ex altercationibus illico excitatis inter Sotum & Catharinum de huiusmodi Decreti sententia. Sed is egregie hallucinatur, confundens Decreti sententiam cum consecutionibus ex Decreto deductis. Sententia apud eos qui Concilio aderant, plane patebat; nimirum de propria Iustificatione fidem haberi non posse adeo certam, ut falsitati non sit obnoxia. Hinc Sotus arguebat, nullam de illa infusam fidem haberi posse, cum cuicumque infusæ fidei eadem certi ratio insit. Etenim, differebat ille, si respiciatur vel ipsius actus fidei, vel Divini verbi immunitas à falsitate; quæcumque fides infusa hanc immunitatem obtinet: sin exigatur amplius, ut res credita suapte naturâ falso non sit obnoxia; id certe ne ipsa quidem Fides uniuersalis & Catholica postulat, cum plura etiam contingentia credat.

15 Hæc argumentatio Soto, ac deinde aliis euident videbatur: unde Bellarminus ait, Per illud Decretum Catharini sententiam haud quidem hæreticam esse, sed erroneam; hoc est, per dilucidam consecutionem Concilio repugnantem. E diuerso Catharinus negabat huiusmodi consecutionem, ponebatque peculiari quodam modo adeo certas esse res creditas in articulis Catholicæ Fidei, ut nulli dubitationi seu falsitati subiaceant, dum nos certissimos reddunt, eos articulos à Deo fuisse reuelatos: hanc autem certi rationem à Lutheranis etiam poni in sua priuata fide; cum illi duplicem fidem haud distinguant, nec Ecclesiam aliquam adspectabilem agnoscant, nec aliam fidem nisi priuatam. Adeo certam notitiam fatebatur Catharinus inesse homini non posse de sua Iustificatione. Aduersus hæc nihil confici, ut arbitrabatur Sotus, ex antecedentibus illius Decreti verbis; quæ dicunt, *Quilibet, dum se ipsum, suamque propriam infirmitatem & indispositionem respicit, de sua gratia dubitare ac timere potest.* Etenim per huiusmodi verba solum significari, licere cuiquam dubitare, consideranti fallacias, quibus fucari possunt rationes & argumenta nobis persuadentia, uniuersalem Ecclesiæ definitionem illi peculiari rei accommodari; adeoque Christianum

D d d d 3 homi-

1546. hominem non adigi ad martyrium subeundum, quò veritatem illam tueatur: idque satis esse Concilij proposito, hæc affirmantis ad disertè improbandam Lutheranorum doctrinam, postulantem in quouis homine iusto huiusmodi certæ fidei firmitatem de suscepta iustitia. Minimè tamen inde concludi, non licere pariter, potius iam legitimis rei credendæ argumentis, illi rei nominatim accommodare id quod Ecclesia vniuersè definit, & conari actū fidei infusæ conficere, qui toties progignetur, quoties quod proponitur re ipsa verum erit. Quapropter Concilium per verba studiosè ambigua haud fallax fuit, quemadmodum Suauis deblaterat: sed ambiguitas in eo est, quòd alij per suas consecutiones intendunt inde conficere. Quid in se ipso luce clarius? Quid pariter in philosophantium ingeniis obscurarum incertarumque consecutionum luce fecundius?

CAPVT XIII.

Varia Suauis errata. Decreta composita de Iustificatiōe. Animaduersiones in prima sex eorum capita: ubi de peccato Originali, de Libertate, de Gratia & Charitatis habitus discrimine, ac de actu Charitatis necessario ad Iustitiam, etiam in Sacramento accipiendam.

DE Prædestinationis gratiæque efficacis articulo, varia Suauis certamina hîc comminiscitur. Et quamquam ea quæ memorat, satis ostenderent, meæ meique Ordinis opinioni potiorē Synodi partem adhæsisse; tamen libet mihi sincerè fateri, horum euentuum ne tenue quidem vestigium à me deprehensum. Sed qui rem pro sua narrat libidine, sæpè non modò quod falsum est affirmat, sed quod fieri nequit; eademque operà & infirmitatē suam depromit, & mendacijs redarguitur. Duos hominis lapsus referam, alterum ex eruditionis, alterum ex intelligentiæ inopia. Quod spectat ad primum, narrat Catharinum, quò difficultates in Prædestinationis mysterio componeret, quamdam mediā sententiā excogitasse, quā opinabatur, aliquos (exempli causā, Beatissimā Virginem & Apostolos) electos à Deo fuisse ad æternam felicitatem, haud habitā ratione de futuris ipsorum meritis à Deo præiudicatis: adeoque his, aiebat ille, liberum non fuisse in æternas pœnas incurrere; ac de iis veras esse S. Pauli ac S. Ioannis enuntiationes, totum opus de electis voluntati Diuinæ tribuentium; ceteris colla-

tam gratiam, maiorem aliis, aliis minorem, sed per quam æquè possent seu benè seu prauè agere vsque ad mortem: ex iis verò alios salutem consequi, perire alios, pro ipsorum arbitrio; & hisce omnibus, affirmabat, Diuinas exhortationes admonitionesque accom-
modari.

2 Mirum est, cur Suauis excogitatum à Catharino eam sententiam dicat, cuius doctrinam ante ducentos annos Guillelmus Occamus Scoti discipulus* tradiderat, & Gabriel Biel, studiosus Occami asse-
cla, paulò ante Concilium comprobat, insignis vterque Scholasti-
cus. Dixi, *doctrinam sententiae*, quòd ab illis vnicà solum voce Ca-
tharinus diserepauit, nomen Prædestinatorum adscribens solis prio-
ribus, qui ex horum auctorum opinatu electi sunt absque merito-
rum respectu, & absque potestate damnationis subeundæ; non au-
tem cuiusque salutem adepti.

* In primo
dist. 4. c. 9. p.

Labitur deinde Suauis ex doctrinæ defectu, cum explicat, quo pacto propugnatores gratiæ, quæ sit efficax per se ante præuisum à Deo creatæ libertatis vsum, declararent libertatem, damnarentque Lutheranismi articulum, dicentium, cuncta fieri à nobis ex necessitate absoluta; & quo modo celebrem distinctionem adhiberent, assermantem in nobis necessitatem in sensu composito, sed eam in sensu diuiso negantem. Refert Suauis adductum ab illis exemplum hominis se loco mouentis; qui non potest quiescere in sensu composito, hoc est, cum simul mouetur; sed potest in sensu diuiso, hoc est, alio tempore. Per quam distinctionem dicit Patrum animos caligine offusos, eamque ne ab ipsis quidem assertoribus satis intellectam: etenim motus ita rei mobili accidit, vt ab ea separari possit; vnde qui nunc mouetur, potest alio tempore quiescere: sed actus Diuinæ voluntatis sunt immutabiles; adeoque eum, qui hodie à Deo destinatur ad immortalē gloriam, non posse cras non esse destinatum.

3 Malignam profectò alienæ doctrinæ nutricem agit Suauis, qui Scholasticos perosus, eorumque subtilitates, cum eas pertractat, fœdè mutilat ac deformat. Scholastici, siue vnius siue alterius Scholæ, non dicunt (saltem si paucos excipias, minimeque probatos) illum qui mouetur, eò tunc habere libertatem ad motum, quòd possit alio tempore quiescere; cum id lapidibus etiam commune sit, quos tamen vnusquisque fatetur necessariò moueri: & ex altera parte Deus liber est, quamuis nolle vno tempore nequeat, quòd alio tempore voluit. Libertas est quædam facultas æquè potens idem eodem tempore vel agere, vel non agere: atque ita is
qui

1546.

qui se mouet, dicitur se liberè mouere, quoniam in sensu diuiso, videlicet in se ipso consideratus, & non coniunctim cum motu, est æquè potens vt velit se coniungere, vel non coniungere, & vt re ipsa se coniungat, vel non coniungat cum motu. At lapis dicitur moueri ex necessitate, quia si consideratur etiam in seipso, & non coniunctim cum motu, pondus aliaque conditiones adimunt illi potentiam æquè paratam ad vtrumque. Quà deinde ratione hæc solidissima distinctio adhibeatur ad humanam libertatem indemonstrandam, posita Diuinæ gratiæ efficacitate, variant expositiones pro sententiarum varietate: nec ego moram hîc traham in iis connumerandis, quæ in tot voluminum millibus perleguntur.

Sed à fictis ad facta. Legati repudiata communiter primâ Canonum formâ, datoque negotio alterius rescindendæ, de qua dicemus, oportunius fore censuerunt, breuitatis & claritatis gratiâ, non omnia per Canones & anathemata sancire: hoc enim pacto falsum dumtaxat, quod est infinitum, proscripserunt, verum non explicasset, quod vnum est, & quo vno ritè firmato, cuncta opposita falsa infirmantur. Curarunt itaque rem partiendam, tum in Decreta, quæ doctrinam Catholicam exponerent, tum in Canones, qui hæreticorum errores damnarent. Horum exempla singula singulis Patribus tradita, & Romam etiam missa. Verum tot illa notis operata sunt, vt necesse fuerit ea tertio confici, & ita confecta multis in locis postea reconcinnari. In huiusmodi reformandis exemplis hæc erat ratio: * Vbi plerique Patrum conuenissent de aliqua mutatione, ea omnino perficiebatur: si quidpiam aliquis commutandum postulasset, quod magni esset momenti, per omnium manus delatum, ex plurimorum sententia statuebatur; sin autem parui momenti, delectorum Patrum iudicio, adiectis nonnullorum Theologorum consiliis, mittebatur.

In præmio habetur: *Cum hoc tempore exorta quadam sit de Iustificacione doctrina, Synodum exponere intendisse veram sanamque doctrinam ipsius Iustificacionis, quam Christus Iesus docuit, Apostoli tradiderunt, & Catholica Ecclesia Spiritu Sancto suggerente semper retinuit; districtius inhibendo, ne deinceps audeat quispiam aliter credere, prædicare, ac docere.* Ex quibus verbis, aliisque efficacibus ad capitulum fines adiectis liquet, Synodum voluisse, vt non ea minus quæ Decreta quam quæ Canones continent, per Fidem crederentur.

Primum Decretum pronuntiat: *Omnes homines in præuaricatione Adæ innocentiam perdidisse, factos immundos, & naturâ filios iræ; quemadmodum in Decreto peccati Originalis expositum fuerat: id autem con-*

* Literæ Legatorum ad Sforziam, 13. Octobris 1546.

sultò fuit adiectum, ne iterum de sanctissima Virgine disputatio suscitaretur: *Eosdem seruos esse, ac sub potestate diaboli ac mortis, ut non modo gentes per vim naturæ, sed ne Iudæi quidem per ipsam etiam literam legis Moysi, inde liberari aut surgere possent.* Dicebat prius exemplar, *per legem*; postea reformatum est, uti nunc habetur, *per literam legis.* Refert Suauis, id actum in gratiam Franciscanorum, deriderique eam vocem quasi parum consentaneam; ea verò consultissime adiecta fuit. Sciendum quippe est, proposito cum aliis huiusmodi Decreto 5. Nouembris, Paccum ac Stabiensem auctores fuisse, *ut legi adderetur, nude, vel, soli,* ne decerneretur legem inutilem esse ad salutem, obseruationesque legales (quatenus præstitas tamquam exprimentes Fidem in Redemptorem, quem ipsæ præsignificabant) æternam felicitatem haud promereri. Quapropter ea fuit habita vocum mutatio, non Franciscanorum gratia, quod narrat Suauis; sed quò intacta relinqueretur communis opinio aduersus Magistrum Sententiarum, * negantem Sacramentis Moisaicis vim iustificandi, hoc est, vim conferendæ gratiæ, iustum hominem reddentis, etiamsi ea tamquam honesta opera ex Fide & Charitate exercerentur; cum tamen Apostolus doceat, * *factores legis esse iustificandos.* Quare post multam consultationem adiecta fuit illa vox, *per literam*, quò solum damnaretur quod damnabat S. Paulus in Epistola ad Romanos; qui tantummodò intendit ibi Iudæorum arrogantiam arguere, superbientium in Ethnicos, quòd ipsi legis literam pernoscent, & quæ per eam præscribebantur obseruarent. Atque ut huic Decreto primus Canon concineret, eo interdictum est, *Ne quis dixerit, hominem suis operibus, quæ vel per humanæ naturæ, vel per legis doctrinam fiant, absque diuina per Iesum Christum gratia posse iustificari.*

* In 4. dist. 1.

* In 2. ad Roman.

7 Pergit Decretum: *In eis liberum arbitrium minimè extinctum esse, viribus licet attenuatum & inclinatum.* Dicebatur antea, humanum arbitrium esse *vulneratum*: optabant aliqui ut hoc deleteretur; alij ut adderetur ad rem explicandam, *subtractis donis gratuitis*: nam in reliquum, aiebant illi, naturalem volendi nolendive libertatem æquè ac antea inesse homini: quod si nomine libertatis intelligeretur ea, per quam antea homo liber à peccato fuerat; hanc non esse modò vulneratam, sed extinctam. Verumtamen priori parti à delectis Patribus responsum, docuisse Magistrum Sententiarum, hominem vulneratum esse in dotibus naturæ debitæ, & naturam superantibus spoliatum; & S. Augustinum * inter Originariæ noxæ detrimenta connumerasse difficultatem honestè agendi. Alteram etiam partem falsam esse, quoniam homo suo libero arbitrio aliquid simul

* Lib. 5. de Liber. arbit. cap. 18.

Pars I.

Eeeee

agit

1546. agit cum Deo, cum per ipsius gratiam à peccato resurgit. Postea pro voce, *vulneratum*, reposita sunt ex quas retulimus, *attenuatum & inclinatum*, quaeque hodie leguntur, & aequè cunctis Scholasticorum sententiis aptari possunt: quarum sententiarum altera hanc attenuationem inclinationemque contrahit ad solam donorum gratuitorum iacturam; altera verò eam ampliat ad aliquam in deterius mutationem illius status, qui naturâ suâ homini convenisset.

Capite secundo habetur: *Missum à Deo Christum Iesum Filium suum ad homines, ut & Iudeos qui sub lege erant redimeret, & gentes quae non sectabantur iustitiam, iustitiam apprehenderent, atque omnes adoptionem filiorum Dei reciperent in sanguine ipsius.*

Tertio Cap. addebatur: *Etsi Christus pro omnibus mortuus est, non omnes tamen mortis eius beneficium recipere; sed eos dumtaxat, quibus meritum eius passionis communicatur: nam sicut homines, nisi ex semine Adae propagati nascerentur, non nascerentur iniusti; ita, nisi in Christo renascerentur, numquam iustificarentur.*

Quarto ex Pauli verbis insinuat iustificationis descriptio: *Fit translatio ab eo statu, in quo homo nascitur filius primi Adae, in statum gratiae, & adoptionis per secundum Adam Iesum Christum; & hanc translationem, post Euangelium promulgatum, sine laqueo regenerationis, aut eius voto, fieri non posse.*

Quinto, ipsius iustificationis exordium in adultis à Deo per Christum Iesum praeuinciente gratia sumendum esse, hoc est, ab eius vocatione, quae nullis eorum existentibus meritis vocantur: dum per eius excitantem atque adiuuantem gratiam ad conuertendum se ad suam ipsorum iustificationem, eidem gratiae libere assentiendo & cooperando disponantur: ita ut tangente Deo cor hominis per Spiritus Sancti illuminationem, neque homo ipse nihil omnino agat inspirationem ipsam recipiens, quippe qui illam & abicere potest: neque tamen sine gratia Dei, se mouere ad iustitiam coram illo libera sua voluntate possit.

Petebat summus Franciscanorum Moderator, ut particula ultimam praecedenti adiceretur: *Cum in sua potestate sit eam non recipere.* Sed aptius ita concinnatum: *Quippe qui illam & abicere potest.* Et enim nostrae potestatis non est illam recipere necne; cum ipsam Deus in nobis sine nobis operetur: atqui in nostra est potestate eam dissentiendo abicere, vel consentiendo acceptare.

Huic Decreto quartus Canon respondebat, inflicto anathemate dicenti, *Liberum hominis arbitrium, à Deo motum & excitatum, haud posse dissentire, si velit.* Hic scire oportet, prius in hoc Canone, qui tertio loco ponebatur, non *liberum arbitrium*, sed *hominem simpliciter*

citer nominari: unde Aquensis in sua scripta sententia, & Didacus 1546.
Lainius in suis Notis postulabant, * vt id ad communem vocatio-
nem coarctaretur; cum alia supra ordinariam impertiri possit, cui
homo non possit resistere: quod pariter confirmauit Christopho-
rus Patavinus, Generalis Augustinianorum Procurator, dicens:
Sic existimasse S. Augustinum de ea, quā Paulus Apostolus voca-
tus est, tamen de ceteris communibus oppositum censeat. Patri-
bus tamen ea vox non placuit; sed pro voce *hominem*, apposuisse, *libe-
rum hominis arbitrium*. Et prudenter quidem: nam in euentu pro-
posito extraordinariæ vocationis, necessitatemque afferentis, liber-
tas arbitrij haud remaneret secundum propriam communemque il-
lius significationem: ac proinde Patres cautè locuti, euitatā qua-
stione, an id quod proponebatur, euenire posset in homine; cum
satis esset, id in libero hominis arbitrio fieri non posse.

10 In sexto Capite definitur: *Homines disponi ad ipsam iustitiam,
dum excitati Diuinā gratiā, & adiuti, Fidem ex auditu concipientes, libe-
rè mouentur in Deum, credentes vera esse, quæ diuinitus reuelata & pro-
missa sunt; atque illud in primis, à Deo iustificari impium per gratiam
eius, per redemptionem, quæ est in Christo Iesu: & dum peccatores se
esse intelligentes, à Diuinæ Iustitiæ timore, quo utiliter concutiuntur, ad
considerandam Dei misericordiam se conuertendo in spem eriguntur, fi-
dentes, Deum propter Christum sibi propitium fore.*

11 Hæc particula fuit acriter variis in Cœtibus oppugnata, & ad
diem vsque Sessioni proximam ab Armacano; qui sibi persuaserat,
primam infidelis iustificationem, vsu rationis potiti, à spe, non à ti-
more suum ortum ducere. Sed postquam ipse in postremo generali
Conuentu fusè doctèque perorauit ad suam sententiam confirman-
dam, postridie in Cœtu Patrum Theologorum contraria opinio
antehabita. Etenim Iustificatio trahit originem ex eo, quod agno-
scat homo, ob peccatum se illius indigere; primumque quod efficit
peccati cognitio, pœnæ metus esse solet: qui metus in se, validior
animi affectio est, quàm spes: priusque permouetur animus ab im-
minentis mali periculo; postea verò se conuertit ad illud bonum
sperandum, per quod potest ab eo malo liber euadere.

12 Subditur eodem Capite, homines eiusmodi timore fiduciâque
excitados, *Deum tamquam omnis iustitiæ fontem diligere incipere; ac pro-
pterea moueri aduersus peccata per odium aliquod & detestationem, hoc est,
per eam penitentiam, quam ante Baptismum agi oportet.* Consultò postre-
ma verba sunt apposita, quò discrimen haberetur inter huiusmodi
penitentiam, & illam quæ in peccatore post Baptismum exigitur,

Eeeee 2 & de

1546. & de qua agitur Canone decimoquarto; & quæ spectat ad Penitentiae Sacramentum.

Quod attinet ad id quod dicitur de dilectione Dei, aduertendum est, per tenorem Decreti prius delineati nullam fieri dilectionis mentionem; sed Saluatorem Alepium Archiepiscopum Turanianum, Claudium Iaium Societatis Iesu, Lipomanum Veronensis Adiutorem, & Pium Franciscanorum Præsidem, admonuisse, ut aliquis Charitatis actus infereretur: cumque id ad omnium Patrum iudicium relatum fuerat cum aliis præcipuis notis, ut indicauimus, vigintitres ex ipsis disertè illud comprobasse; adeoque insertum Decreto: sed postea aliis haud probatum; verum à Theologis strenuè propugnatum, & per hæc verba retentum: *Non est sermo ex loco de habitu Charitatis: sed cum in particula, quæ loquitur de penitentia, nulla fiat mentio amoris, visum est cum Fide & Spe iungere aliquem dilectionis actum; quia si penitentia tota esset ex timore, sine amore iustitia, & dolor esset propter penam tantum, & non propter Dei offensam, infructuosa esset. Et in Actis legitimis, seruatis in Alia arce S. Angeli, ubi fit mentio de quodam Cœtu Patrum Theologorum, hæc leguntur: Pariter propositum fuisse, an peccatorum detestatio in præparatione spem præcedat: & post rem exactissime expensam, conclusum fuisse: Quauis aliqua peccatorum detestatio spem præcedat; tamen illam detestationem, quæ ad iustificationem disponit (de qua in sexto Decreti capite dicitur) quoniam non potest fieri sine aliqua spe ac dilectione, postea sequi. Huicmodi fuit illa inconsideratio, cui Suauis tamquam partus abortiuos assignat ea Synodi Decreta: quod longè quidem facilius de Titianæ tabulis persuadere potuisset; cum extra omnem comparisonem minus studij deprehendatur in dispositione ibi colorum, quam hic arramenti. Sed progrediamur.*

CAPUT XIV.

Quæ decem reliquis Capitibus de Iustificatione continentur; variæque animaduersiones, ad ea intelligenda inde decerpit.

Dicitur in septimo: *Hanc dispositionem, seu præparationem, Iustificatio ipsa consequitur: quæ non est sola peccatorum remissio, sed & sanctificatio, & renouatio interioris hominis per voluntariam susceptionem gratiæ: unde homo ex iniusto fit iustus, & ex inimico amicus, ut sit heres secundum spem vitæ æternæ.*

Enumerat deinde causas iustificationis; finalem quidem esse gloriam Dei & Christi, ac vitam æternam; efficientem, Deum; meritoriam, Christi,

sum, qui suâ sanctissimâ Passione in ligno Crucis nobis iustificationem meruit, & pro nobis Deo Patri satisfecit; instrumentalem, Sacramentum Baptismi, quod est Sacramentum Fidei, sine qua nulli umquam contigit Iustificatio: denique unicam formalem causam, Iustitiam Dei, non quâ ipse iustus est, sed quâ nos iustos facit; quâ videlicet ab eo donati, renouamur spiritu mentis nostræ, & non modo reputamur, sed verè iusti nominamur & sumus, iustitiam in nobis recipientes, unusquisque suam, secundum mensuram, quam Spiritus sanctus partitur singulis prout vult, & secundum propriam cuiusque dispositionem & cooperationem. Quamquam enim nemo possit esse iustus, nisi cui merita Passionis Domini nostri Iesu Christi communicantur, id tamen in hac impij iustificatione fieri, dum eiusdem sanctissimæ Passionis merito per Spiritum sanctum Charitas Dei diffunditur in cordibus eorum qui iustificantur, atque ipsis inheret. Unde in ipsa iustificatione cum remissione peccatorum, hæc omnia simul infusa accipit homo per Iesum Christum, cui inseritur, Fidem, Spem, & Charitatem. Nam Fides, nisi ad eam Spes accedat & Charitas, neque unit perfecte cum Christo, neque corporis eius vivum membrum efficit: & hanc Fidem esse, quæ per Charitatem operatur, & hanc petere Cathecumenos ab Ecclesia, dum perunt Fidem, vitam æternam præstantem.

2. Hoc in Decreto mihi prius observandum occurrit, fuisse ibi Lutheri errores damnatos, qui negabat interiorem formam Iustitiæ, veramque peccatorum deletionem: quin volebat, hominem, tametsi numquam iustus evadat, reputari talem, eo quod exterior Christi Iustitia ipsi imputetur: simul etiam ibi refelli memoratam Seripandi sententiam, qui existimabat, exteriorem Christi Iustitiam includi in forma, quâ homo iustus fit. Observandum præterea est, cum à Scholasticis aliqui putarent, hominem reddi iustum per gratiam à Charitate distinctam, alij per ipsam Charitatem, præter quam non insit alia gratia quæ iustum faciat, adhibitam datâ operâ fuisse a Patribus vocem, nunc Gratiæ, nunc Charitatis, & interdum etiam vitamque, velut in Canone vñdecimo, ut se abtinerent ab ea declaratione, duæne, an vna eademque res illæ forent.

3. Quibusdam pariter animadvertentibus, Charitatem superiori capite memoratam, recenseri sub illius initium inter ea quæ præparant animum ad iustitiam suscipiendam, postea verò tamquam ipsius iustitiæ formam poni; responderunt Decreti formatores, In primo loco sermonem esse de quodam actu Charitatis, cum insit aliqua dilectio in homine, non quidem obtinente, sed exoptante iustitiam: at in secundo significari habitum Charitatis. Denique observare par est, mentem Concilij fuisse, statuere speciatim habitum

1746. infusum iustitiæ, & non generatim meram interiorem iusticiam, nihil definiendo, eane sit actus, an habitus, ut placuit Gabrieli Vasquez. Quod exploratum mihi sit, quoniam quibusdam postulantis, ut expressius declararetur, fieri iusticiam per habitum infusum, delecti Patres ad id responderunt, Id satis explicari per vocem *inheret*, quæ stabilitatem significat, & habitibus, non actibus congruit.

In octavo Capite docemur: *Nos per Fidem ideo dici iustificari, quia Fides est humana salutis initium, fundamentum, & radix omnis iustificationis: gratis autem iustificari ideo dici, quia nihil eorum quæ iustificationem præcedunt, siue Fides, siue opera, ipsam iustificationis gratiam promerunt.* Aduerto hic, non haberi sermonem de merito congruo, sed de condigno: etenim petentibus quibusdam Patrum, ut & verba, quæ prius in capite septimo ponebantur, eraderentur, quasi officientia operibus vi Fidei peractis, responsum est, Ne ipsa quidem ita mereri iusticiam ut ipsis omnino debeat. Ex quo liquet, ibi esse locutionem Synodum de merito perfecto, & cui præmium non modo congruat, sed debeat, quod meritum non est meritum congruum, sed tantummodo condignum. Quin cum subtilissime fuisse expensum dictum Apostoli, *Homines gratis iustificari à Deo*, proponebant aliqui, ut id explicaretur à Decreto affirmante, Fidem esse gratuitum Dei donum. Verum id plerisque haud probatum, propterea quod posita quoque Fide in peccatore, verum est, à Deo gratis cum reddi iustum. Placebat aliis, ut particula adiceretur, *absque operibus*: sed hæc à pluribus repudiata, animadvertentibus, præter Fidem esse quædam opera utilia ac necessaria ad habendam iusticiam. Vnde in quodam Cœtu Theologorum Ceruinus verba proposuit, quæ nunc extant, & à plerisque recepta: contestantibus tamen summis Moderatoribus Ordinis S. Francisci, & S. Augustini, per ea minime intelligi, ut meritum recipiendæ iustitiæ congruum, Fidem, actibusque ab ea pendentibus, denegaretur.

Sequitur Caput nonum, de fiducia remissionis propriarum nostrarum: de quo plura iam scripsimus.

Decimum ait: *Iustificatos, per observationem mandatorum Dei & Ecclesiæ, in ipsa iustitia, cooperante Fide, bonis operibus crescere, atque magis iustificari.*

Vndecimum autem: *Neminem, quantumvis iustificatum, liberum se esse ab observatione mandatorum putare debere; neminem temeraria illa, & à Patribus sub anathemate prohibita voce uti, Dei præcepta homini iustificato ad observandum esse impossibilia: nam Deus impossibilia non iubet.*

sed iubendo monet & facere quod possis, & petere quod non possis, & ad-
iuuat ut possis. 1546

Cap. 43.

Hæc assertio est Augustini in libro de Natura & Gratia, excep-
tis verbis postremis, & adiuuat ut possis; quæ ex aliis eiusdem
Doctores locis collecta, cum in prima Decretorum forma, ubi de
hoc Canone quinto in ordine agebatur, non fuissent posita, consul-
to hæc adiecta sunt; ut palam fieret, illum potestatis defectum ad
præcepta adimplenda haud esse in nobis, nisi Diuinam opem im-
plorare nostro vitio negligamus. Et quoniam hæretici huic homi-
nis iusti potentia ad vniuersam legem obseruandam, & huic veræ
iustitiæ, quam homo potis est obtinere, opponebant sacræ Scri-
pturæ dicta, affirmantia, Iustum etiam quotidie labi, ei que opus
esse, ut suorum debitorum remissionem deprecetur; respondet Con-
cilium his quæ tacite obiectabantur, per hæc verba: *Licet enim in
hac mortali vita quantumvis sancti & iusti in leuia saltem & quotidiana
peccata quandoque cadant, non propterea desinunt esse iusti. Quo fit, ut
iusti ipsi eo magis se obligatos ad ambulandum in via iustitiæ sentire de-
beant. Deus namque sua gratia semel iustificatos non deserit, nisi ab eis
prius deferatur.*

6 Qua in re Lectores admonitos volo, hæc Synodum, dum ait, A
Deo nos non deferi, nisi prius ipse deferatur à nobis, non intendit
se solum significare, non prius nos deferi à Deo, ablato gratiæ habi-
tu, fractoque amicitia contractæ vinculo; prout hunc locum scri-
ptor aliquis interpretatur: sed etiam declarare voluit, à Deo, non
nisi prius à nobis offenso, nos deferi, Diuinis auxiliis subtrahitis. Hanc
fuisse Concilij mentem ex eo patet, quod prima horum Decreto-
rum designatio aliis constabat verbis, quibus palam fiebat, hæc agi
de gratia actiosa, hoc est, de Diuino auxilio; non de habitu gratiæ,
id est, de forma iustum hominem per seipsam reddente: cum in
Decreto subiiceretur, ab huiusmodi gratia sæpè effici, ne Deus de-
feratur, & quandoque præstari, ut homo ad Deum regrediatur, post-
quam ipsum deseruit: quæ verba nonnisi de gratia actiosa, nimi-
rum de Diuino auxilio intelligi poterant, & solius breuitatis causâ
reliqua sunt omissa.

7 Damnantur deinde, qui sibi in sola Fide blandiuntur: & qui dicunt,
iustum in omni bono opere saltem venialiter peccare, aut pœnas æternas me-
reri: atque etiam qui statuunt in omnibus operibus iustos peccare, si cum hoc,
ut in primis glorificetur Deus, mercedem quoque intuentur æternam.

In duodecimo dicitur: Prædestinationem, nisi ex speciali Dei reuelatione, fieri non posse.

Capite

1546.

Capite decimotertio præcipitur, *Ut de perseverantia munere nemo sibi certi aliquid absolutâ certitudine polliceatur; tametsi in Dei auxilio firmissimam spem collocare & reponere omnes debent: Deus enim, nisi ipsi illius gratia defuerint, sicut caput opus bonum, ita perficiet, operans velle, & perficere. Ceterum monentur omnes, ut cum timore & tremore salutem suam operentur.*

In decimoquarto docemur, *Eos qui ab accepta iustificationis gratia per peccatum exciderunt, rursus iustificari posse per Penitentia Sacramentum, quod Christus instituit, cum dixit: Accipite Spiritum sanctum: quorum remiseritis peccata, remittuntur eis; & quorum retinueritis, retenta sunt. Hac post Baptismum penitentia contineri etiam peccatorum sacramentalem Confessionem, saltem in voto, & suo tempore faciendam, & Sacerdotalem Absolutionem; itemq; Satisfactionem; non quidem pro pena aeterna, quæ vel Sacramento, vel Sacramenti voto unâ cum culpa remittitur; sed pro temporalis, quæ non tota semper, ut in Baptismo fit, dimittitur illis, qui gratiæ quam acceperant ingrati, Spiritum sanctum contristaverunt.*

In decimoquinto definitur: *Non modo infidelitate, sed etiam aliis quocumque mortali peccato, quamvis non amittatur Fides, acceptam iustificationis gratiam amitti. Volebant aliqui, ut magis propriè nominaretur apostasia, non infidelitas. Sed vox illa adhibita est, ut errori Lutheri opponeretur per eadem verba quibus ille usus est.*

Summa decimiseptimi est: *Iustificatis hominibus, siue acceptam gratiam perpetuò conservarint, siue amissam recuperantibus, atque idè bene operantibus usque in finem, & in Deo sperantibus, proponendam esse vitam aeternam, & tamquam gratiam filiis Dei per Christum misericorditer promissam, & tamquam mercedem ex ipsius Dei promissione bonis ipsorum operibus & meritis fideliter reddendam. Christum tamquam Caput in membra, & tamquam vitis in palmites, in ipsos iustificatos iugiter virtutem infundere; quæ virtus bona eorum opera semper antecedit, & comitatur & subsequitur, & sine qua nullo pacto grata & meritoria esse possent: adeoq; nihil ipsis iustificatis amplius deesse, quò minus plenè Divinæ Legi satisficere, & vitam aeternam, si tamen in gratia decesserint, verè promeruisse censeantur. Eamque iustitia nostra dicitur, quia per eam nobis inherentes iustificamur, illam eandem Dei esse, quia à Deo nobis infunditur per Christi meritum: licet bonis operibus in sacris Literis tantum tribuatur, tamen abesse debere in Christiano homine, ut in seipso vel confidat, vel gloriatur, & non in Domino; cuius tanta est erga homines bonitas, ut eorum velit esse merita, quæ sunt ipsius dona.*

Hæc omnia Decreta confirmantur, imò contextuntur verbis 10 Scripturæ SS. Patrum, ac præsertim Augustini. Deinde ita concluditur:

Trigon

tur: *Post hanc Catholicam de Iustificatione doctrinam, quam nisi quisque fideliter firmiterque receperit, iustificari non poterit, placuit sanctæ Synodo hos Canones subiungere; ut omnes sciant, non solum quid tenere & sequi, sed etiam quid vitare & fugere debeant.* 1546.

Hi Canones summæ Decretorum respondent; adeoque non est operæpretium ea hîc apponere. Solum fuggeram, præter illa quæ definiuntur per Decreta, prohiberi Canone texto, ne quis cum Luthero dicat: *Non esse in potestate hominis, vias suas malas facere; sed mala opera, ita ut bona, Deum operari, non permissive solum, sed etiam proprie, & per se; adeo, ut sit proprium eius opus non minus proditio Iudæ, quam vocatio Pauli.*

- 11 Erant qui contra huius Canonis formam obieciabant: A Deo non solum permitti peccatum, sed tamquam à prima rerum omnium causa, peccantis actiones per veram efficientiam adiuvari. Verum neglecta oppositio. Cuius rei causam arbitror, quod Canon diserte loquitur non de causa physica, sed morali, cui scilicet opus imputetur: intendit enim hæreticos damnare, affirmantes, Quemadmodum homo nequit honestè agere, nisi excitatus atque impulsus à Deo; ita nec esse in hominis potestate malè agere, sed oportere ut à Deo similiter impellatur ad id agendum; proinde tam bonum quam malum, arguebant illi, æquè Dei opus esse. Præter hoc habetur Canone 23. *Neminem posse in tota vita peccata omnia, etiam venialia, vitare, nisi ex speciali Dei privilegio, quemadmodum de Beata Virgine tenet Ecclesia.* Equidem haud me purgandum hîc puto, quod lectores meos harum arduitate doctrinarum fatigauerim: tum quia opus excusatione non esset cuiuspiam scriptori, quod ea exponeret, quæ ad suum præcipuum argumentum pertinent; tum quia si celestis fulgoris aspectus pupulas minùs perspicaces perstringit ac lædit, quid prohibet aliò se flectere, atque interim finire, ut per eum aquilæ suam aciem recreent atque confirment?

CAPUT XV.

*Translatio Synodi inter Pontificem & Legatos agitata;
& cur ab his tam feruide quaesita.*

- 1 Inter hæc subtilis nodosæque Theologicas disputationes, Legati nihil ardoris, nihil studij remittebant, quo loci mutationem virgerent. Mihi latuit aliquamdiu potissima causa, cur illi adeo translationem percuperent: nec sine quadam admiratione Ceruinum spectabam, adeo in ea promouenda sedulum atque constantem,

Pars I.

F f f f

stantem,

1546.

^a Ex amica
epistola ad
Geminum,
9. Octobris,
inter monu-
menta Ger-
minorum.

^b Anno
1546.

^c 5. Augusti
1546. cu-
ius autogra-
phum est a-
pud Caro-
lum de Vee-
chius, qui
à Secretis est
Congrega-
tioni Conci-
lij.

stantem, ut ne atroces quidem minæ, Cæsaris nomine intentatæ, sa-
tis fuerint ad hominem permouendum, non inquam ne eam vo-
luntatem retineret, sed ne certè profiteretur. Huiusmodi minæ in
monumentis, quæ prius lustrari, distinctè non habentur; solum in-
dicatur ab Hispano quodam Cardinali, fuisse Cæsarem excusatum,
^a quasi ea res humanitati Caroli haud conueniret, culpamque reie-
ctam in eum qui nuntiauerat; seu quòd illa commentus esset, seu
quòd ea renuntiaret, quæ Cæsar ad exhalandam animi iracundiam
priuatim protulerat, non ut suo nomine denuntiarentur. Quæ con-
sonant cum eo quod paulò antè narrauimus, à Cæsare significatum
Farnesio Legato.

Adrianus, illius ætatis historicus, ^b scribit, minitatum fuisse Cæ-
sarem Ceruino, si absque Pontificis diplomate ac voluntate transla-
tionem promoueret, illum suo iussu in Athesim proiectum iri. At
Suauis, dum tacito nomine hanc Adriani narrationem refert, bre-
uitatis gratiâ adiectam ab eo conditionem præterit, ut quæ ipsius
gustatui sapidam denuntiationis acrimoniam corrumperebat: sed
magis facti veritas eam corripisset; non solum ex ea quam Suauis
cum veritate generatim exercet inimicitia; sed quia veritas in
præsenti causa plurimum minuit de illecebrosa acerbitate, quæ
multò magis Suauem, quàm obstructas noxiis humoribus feminas
delectat. Vera itaque denuntiatio, Ceruino Cæsaris nomine delata
ab Aurelio, qui Madruccio à Secretis erat, ita se habuit, sicuti post-
eà videre mihi contigit in autographo epistolæ à Ceruino ad Pon-
tificem scriptæ: ^c Si ipsè Pontificis iniussu Concilium soluisset, sub-
ornatis ad id Episcopis, prout Cæsar eum moliri inaudierat, futu-
rum fuisse, ut ipsum facti pœniteret: nam ubi Pontifex illum im-
punem relinqueret, ab ipso Cæsare punitum iri, nec usquam gen-
tium tutum fore. Huic nuntio respondit Ceruinus, Se non modò
extra omnem obiectam culpam; verumetiam optimè meritum,
quòd Synodi dissolutioni semper obstisset, quam insimulabatur
temerè machinari: ubi tamen quid peccasset, nulli se in terris sub-
iacere, à quo legitime puniri posset, nisi Romano Pontifici. Quod
si nihilominus vellet Cæsar sibi vim inferre, cum ille potentissimus
Princeps, ipsè verò imbecillus esset sacrificulus, facili id negotio
perfecturum: se tamen Magistri sui voce doceri, ne terreatur ab
his qui occidunt corpus, & post hæc non habent amplius quod fa-
ciant. Proinde ubi vitâ spoliaretur à Cæsare, amissurum se tandem
quod ex necessitate sibi relinquendum erat: decem annorum seu
iacturam seu lucrum, tenue quiddam esse; daturum se operam, ut
semper

semper paratum ad id animum gereret: Cæsarem pariter breui decessurum è viuis, eoq̃ue deuenturum, vbi æqua omnibus esset conditio, ac rerum à singulis gestarum ratio redderetur vni Iudici, qui personarum acceptor non est, & reddit vnicuique secundum opera sua. Idcirco neque ab hoc metu, nec ab alia ratione se retardandum, quò minus, dum viueret, officio suo fideliter fungeretur. Hac religiosa constantia respondit Ceruinus homini minas Cæsaris denuntianti; tametsi fortasse haud parem postea fortitudinem præ se tulerit, in postulanda memoratis literis à Pontifice legationis dimissione: nisi tamen id prudentiæ potius quàm timoris consilium habendum est, quò expeditiorem suo Principi viam aperiret ad ipsum reuocandum; vbi, quantumuis commendabilem ad eam vsque diem administrum expertus esset, in posterum existimasset inopportunitum ad publicam illius moliminis vtilitatem.

Hac igitur posita tam acri Cæsaris indignatione, nulla mihi occurrebat vel proprii incommodi ratio, quâ possit in Ceruino perfringi tam formidabilis iræ terror; vel publici emolumenti causa, quæ illi persuaderet, vt præpotentem Principem tam acerbè læderet. Comperi tandem, eam in Ceruino impatientiam ortam è quodam Reipublicæ studio; quod par non erat ita clarè significari per literas Paulo communicandas. Huius decrepitam ætatem considerabant Legati, * tam crebris tunc morbis laborantis, vt non breui solum, sed in momenta obiturus videretur. Arbitrabantur, si persistente Concilio eius mors accidisset, Ecclesiam schismatis discrimen subituram. Etenim, etsi diplomate cautum ab eo fuerat, vt in eo etiam euentu penes Vaticanum Senatum foret electio Romani Pontificis, quæ per consuetam quietem ac libertatem haberetur, sicut alibi diximus; tamen Concilium in alterius Domini ditione situm, & fauentibus negotio fortasse profanis Principibus, dubitandum erat, ne litem intenteret, refelleretque quasi irritam eam sanctionem, suo iuri aduersam, præsertim ad id temporis relatum, quo, nullo in Cathedra Petri sedente, obtinebat Concilium absolutam, nullique subiectam iurisdictionem; nec amplius adnectebatur Capiti, quod in ipsum potestatem exerceret, ipsiusque potestatem moderaretur. Quapropter Maffei, qui Pontifici à Secretis erat, * Ceruino scripsit, Vbi Synodus statuisset, ius illud electionis ad Vaticanos Patres pertinere, etiamsi ea existente Concilio habenda esset, non modò continuandæ Synodi difficultates sublaturum iri, sed etiam ipsos Pontifices haud ita difficiles in posterum futuros in huiusmodi conuentibus ad restitutionem Ecclesiasticæ

F f f f f 2

disci-

* Apparet ex epistola memorati Anonymi ad Ceruinum, 6. Ianuarij 1547. & ex duabus Maffei ad eundem 14. & 12. Octobris 1546.

* In literis citatis.

1546. disciplinæ cogendis. Verùm huiusmodi Decretum & arduum erat à Patribus obtineri, & indecorum intutumque tentari; perinde ac si Romanus Pontifex ambigeret de sua auctoritate, adeoque doceret etiam Episcopos de eadem addubitare. Hinc Legati, ac præcipue Ceruinus, rei Christianæ studio flagrantissimus, omnem mouebant lapidem, ut tantæ cladi cautum esset, Synodo vel eò traducta, ubi à vi, adeoque ab auctoritate Principum externorum esset libera, & Romæ Vaticanis Patribus obsequentior; vel tantisper suspensa, dum rerum conditio mutaretur, nouusque Pontifex firmioris valetudinis succederet; vel eadem per paucas Sessiones breuè absolutà.

Haud hîc alienum reor animaduertere: quemadmodum nulla; vniquam veritas veritati alteri aduersatur; ita ex opposito Adrianum ac Suauem, ambos Pontificiis Patribus inensos, hunc ex priuato in Romanos Pontifices odio, illum ex sui Principis cum Paulo Tertio similitate, sibi inuicem in ipsa obrectatione repugnare. Etenim Suauis, quod paulò antè notauimus, narrat, sinceram Montani indolem ineptam fuisse iis simulationibus, quas Ceruinus in se obeundas susceperat, ut per callidas disputationes Concilio moras iniiceret. Mendacissima enimuero narratio, sicut à nobis patefactum est. Adrianus ex aduerso affirmat, Montanum callide à Cesaris odio in translationis negotio se subtraxisse, rei procuratore in Ceruinum reiectà: quod pariter adeò discrepat à vero, ut non modò Montanus suam illi operam impenderit apertissimè per cunctas literas, tractationesque ea de re habitas; sed solus ipse cum Cesarianis Cardinalibus iurgium susceperit ea de causa, quòd Paceus Materanum de translatione dicentem prohibere contenderet.

Concordabant Legatorum ac Pontificis vota procul accendi ab Ecclesia discrimina imminencia ex Concilio, Germanorum manu penè constricto: sed moderatiùs se gerebat Pontifex; seu quòd ipse melius mala prænosceret ex immatura cessione eruptura, seu ex communi mortalium vsu, numquam credendi annorum morborumque monitis, propinquam ipsorum mortem denuntiantium. Quare consensum Cesaris hic expetebat: quem ut consequeretur, Romæ cum Cesarianis administris egerat; qui libellum rationibus refertum obiecerant, & Pontifex alterum, ut eas dilueret, ipsis reddiderat, in hanc sententiam, * vnde licebit lectori obiectas à Cesarianis causas conuicere.

Experientià compertum esse, Tridentum haud opportunam Concilio stationem: dignitatem siquidem Conciliorum frequen-

* Huius libelli, multo antè Mendozæ traditi, fuit missum exemplar ad Verallum, post obitum Mendozæ, ex occasione scribendi ad eum alias rationes in epistola proluxa, post eà citanda, 5. Februarij 1547.

tiā potissimum sustineri; & tamen palam fieri, eam obtineri non posse in ea vrbe, quippe in domicilio adeo Patribus inuiso, ut eo pauci conuenerint, & hi pauci ibi ægre retineri possent. Nec in eo disceptandum, num rationi consentanea necne eorum esset auersatio; satis esse, id experiētiā comprobari, cum detrimento maiestatis quæ Synodo Oecumenicæ debebatur; tametsi & cohortationes & iussa Pontifex, penes quem etiam ad id erat potestas, adhibuisset: quin etiam per vim, ne ipsi quidem Pontifici decoram, Patres compulsi ab aliis, fuissent id ipsum grauius conuesti.

Frustrā obtendi, selectam eam sedem ad Germaniæ commoditatem, adeoque minimè commutandam: in comperto enim esse, non solum à Protestantibus eam recusari, sed ex Germanicis Episcopis ne vnum quidem ibi visum, quin ex eorum Procuratoribus paucissimos: Synodum verò tam Catholicis quàm hæreticis in maiori semper futuram pretio, vbi frequentior esset.

Nec obitare, Comitiorum Decretis non alium extra Germaniam locum probari; etenim Comitiorum non erat has leges præscribere: Romanos verò Pontifices semper illis obstitisse. Præterea Cæsarem etiam, quod in se erat, ipsis abundè gratificatum; quippe qui iam obtinuerat, ut decem & octo menses Synodus Tridenti celebraretur, Germaniā interim officio suo minimè perfunctā. Hæc erat libelli summa. Verum vbi Cæsar his rationibus haud dimoueretur, volebat quidem Pontifex translationis auctor esse, sed adeam à maiori suffragiorum numero Concilium trahi: & exquisierat à Legatis iam inde à decimoquinto Septembris^a quidnam ipsi de suffragiis præfagirent, & de negotio sentirent.

^a Literæ
Sfortiæ ad
Legatos.

^b 20. Septemb. ad
Sfortiam.
^c 21. Novembris
1546.

6 Illi, quod spectabat ad præfagium, schedam ad Pontificem mittere, ^b vbi significarunt quid de singulis Patrum sententiis conicerent: at postea apertius rescribere, ^c Plurimorum capitum suffragia translationi futura, Nationum verò plerasque repugnaturas: in his esse Hispanos, Lusitanos, quorum aliqui appropinquabant, Gothum, Britannos, Germanorum Procuratores, & forsitan etiam Gallos. Hos autem omnes in medium adducturos id quod communiter docent Iurisperiti super Caput primum, in titulo, *De his quæ sunt à maiori parte Capituli*: nimirum, minorem partem antefarendam, vbi ea maiori pietate potiori quæ ratione nitatur; adeoque in præsentia videri persistendum potius Tridenti, ut votis communibus, rei quæ Christianæ commodis fieret satis, quàm fugiendum ob priuata incommoda atque discrimina: quæ discrimina mitigata iam erant, recuperato & communito à Cæsarianis

Fffff 3

rianis

1546.

* Recupera-
tionis nun-
tium perue-
nit 7. Sept.
vt in Diario.

rianis arduo ac propinquo * Clusiae transitu.

Quod spectabat ad ipsorum sententiam; Pendere se animi, reputantes, aptiora ad rem tempora effluxisse, quæ prius aderant, cum de translatione aliàs actum. Tunc animorum commotionem exortam ex Patrum consternatione, qui Pontificem quasi ex necessitate ad communem sententiam pertrahere videbantur: at ipsum nunc rei actorem visum iri: Cæsarem prius id toleraturum, quippe & magis indigentem subsidiis Pontificiis, & minus in repugnantia palàm facta progressum: præterquam quodd tunc etiam causæ fauere recentes offensiones inter Purpuratos Cæsareos, primumque Legatum, quæ titulum honestiorem præferebant liberis Sedis exquirendæ. Dilapsis proinde his opportunis conditionibus, sibi haud tutum videri, quin translatio eruptura esset in schisma, cum præsertim sibi publicarum rerum condiciones non adeò essent exploratæ, quarum exploratiùs conscius Pontificem longè melius posse decernere. In ea rerum obscuritate opinari se, satius esse ab armorum euentu paucos intra dies consilium præstolari; interim verò in promptu habere cum Fidei tum disciplinæ Decreta, quò, quandocumque incideret opportunitas, Sessionem maturarent, quando pernecessarium videbatur vt ea translationem præcederet. Ex alia parte affirmabant, sibi esse compertum, Cæsarianos moliri definitionum retardationem; perinde quasi opus tanti ponderis neque conditioni temporum opportunum, neque Patrum infrequentia consentaneum censèretur. Quapropter, aiebant Legati, se Pontificem rogatum velle, vt & obseruationes de Fidei sanctionibus, & leges de morum emendationibus pro sua parte sollicitaret.

Quicumque hæc Pontificiorum Cæsareorumque vota obserauerit, adhibitosque ab vtraque partium conatus ad suum propositum promouendum; in aliquam fortasse sinistram opinionem incurret; quasi saltem altera suam vtilitatem Ecclesiæ commodis antehaberet, vtraque verò non ex ingenuitate Christiana, sed ex politica calliditate rem gereret. Meminerit quisquis ita secum reputat, quod spectat ad primum caput, insolens non esse, duos viros, quantumuis recti appetentes, inter se concertare, vbi finis, quem vterque intendit, probus est, sibiq; eorum quilibet persuader, bonum quod ipse promouet, anteponendum bono quod promouetur ab altero: quod tunc planè contigit, cum Cæsar conciliandæ Germaniæ, & Pontifex arcendo schismatis periculo, remittendis ad suas Sedes Episcopis, atque integris Christiani Orbis Prouinciis per sancta iam dogmata corroborandis, operam impendebant. Porro vnusquisque

quisque consuevit bonum illud habere pro maximo, cuius peculiaris procuratio ad se spectat. Atque id naturæ fortasse providentiæ effectum est, ut pro sua quisque virili parte studeat illi bono, quod ipse per se moliri possit. Cuius rei aliquod exemplum nobis in sacris Libris protulit Deus, ubi huiusmodi certamina vel inter beatos Angelos enarrat, ne offensionis nobis foret, si ea inter iustos homines conspiciamus. Quod attinet ad alterum caput: animaduvertat lector, inter artem ac fraudem plurimum interesse: illa inest homini, quatenus homo belluis melior; hæc inest homini, quatenus homo belluis deterior est.

9 Pontifex, acceptâ Legatorum sententiâ, tunc quidem statuit uti progredierentur ad res agitas absolueudas, ^a Sessionemque celebrarent; quâ habitâ, Concilium transferretur: idque Legatis significauit per tabellarium, ad Farnesium in Germaniam missum. Hi verò omni studio rem vrgere nitentur, & obstacula Cæsarianorum amoliri: ^b qui ne viderentur ex nimio suarum rerum studio consilij oppositi auctores esse, ad suam opinionem pertraxerant Vigentium Senogalliensem Episcopum, qui primus inter Episcopos sententiam dicebat. Nec ille neglexit ante Patrum oculos ponere, Decretum tam ardui oppugnatique argumenti, ampliori Patrum frequentia opus habere; quâ si caruisset, & auctoritate & fructu pariter cariturum, sed iis qui proferberentur, indignationis irrisio: quæ ansam porrecturum. Legati è conuerso, & cum eis potior pars, respondebant, Veram Conciliorum auctoritatem à frequentia nequaquam pendere, cum Synodi numerosissima quandoque aberrassent, ubi haud legitime sunt celebrata; sed sitam in promissa S. Spiritus assistentis ope: quod verò spectabat ad humanam operam ac solertiam, quæ huiusmodi sanctionibus debentur, adesse ibi eam copiam, eumque præclarissimorum Capitum delectum, ut Cæterus ille, humanis etiam spectatis conditionibus, non posset cuiusque futuræ ætati venerationi non esse.

10 Legati postmodum, ubi senserunt, nimis sibi protrahi optatam lucem ab armorum euentu, ^c pro certo rati, Concilium ibi per hiemem haud permansurum, missâ Romam dissertatione Pontificem hortabantur, ut ipse peractâ Sessione Synodum suspenderet, Romamque interim Patres aduocaret, atque ex eorum consensu, quod reliquum erat de reformanda disciplina sanciret.

Id consilij à Ceruino profectum: qui ut ipsum corroboraret, peculiarem ad Pontificem epistolam dedit, ^d ubi ostendebat, illud & Ecclesiæ conducibile, & Apostolicæ Sedi cautum fore, Cæsariique postu-

^a Ex literis Legatorum ad Farnesium, 26. Septembris 1546.
^b Ex literis Legatorum ad Sfortiam, 2. & 6. Octobris, & ex Actis.

^c Literæ ad Sfortiam, 9. Octobris.

^d 9 Octobris 1546.

1546.

postulatis minimè aduersaturum. Conducere quidem Ecclesiæ: etenim cum ardentissimè sese opponerent Casariani, ne Decretum de Iustificatione promulgaretur; eumque iam Synodus statuisset, coniunctim in rebus Fidei ac morum procedendum, de his nihil quidquam tunc à Concilio stabiliri poterat. Quare expeditissimam simul & aptissimam rationem videri, id Romæ peragi ex eorundem Tridentinorum Patrum sententia ac voluntate. Cautum fore Apostolicæ Sedi: nam relicta Tridenti nomine tenus, sed reipsa Romam deportata Synodo, facile semper fore, ubi opus esset, illam resumere, & in tutiori sede collocare. Denique postulatis Casariis id non aduersaturum, quod ille simul obtineret ut dogmatum sanctio protraheretur, ne Synodus locum mutaret, & communibus votis per reformatæ disciplinæ leges consuleretur: quod omnes præteritas Caroli petitiones complectebatur.

Verum post diuturnam deliberationem haud probatum consilium, nisi Patrum plerique illud Tridenti per seipsos suscepissent. Nulla siquidem apparebat ratio, nisi longè quæsitæ, virisque cordatis haud satis probanda, * cur si ex Episcoporum consensu emendationis leges Romæ confici poterant, eorundem suffragio Tridenti confici non possent: quod etiam rem discrimini subiebat, ne ad id Romam adire Hispani Galli que recusarent. Quapropter Romanorum Consultorum cœtus incusauit potius Legatos, quod per tot menses nondum emendationis consilia maturassent, ut eodem tempore tum Patribus tum reliquis omnibus satisfaceret, utroque Decreto in Synodo promulgato; ac deinde honestius agi posset de Concilio, quidquid Pontifici videretur. At accusatio haud ex merito: etenim numquam ipsi destiterant rogare Pontificem, ut disertè præscriberet, quid variis ea de re Patrum petitionibus indulgendum; nec tamen umquam, siue ob argumenti difficultatem, siue ob consuetam maximis Aulis cunctationem, hanc inde lucem impetrarant: adeoque prolatio in rebus Tridenti decernendis haud ipsorum desidia vertenda erat, sed necessitati, quod ad rem, & prudentiæ, quod ad occulendam causam spectabat. Ipsi verò ex altera parte verebantur Romæ arbitrio rem committere, * animaduertentes, perinde ea fore, ac auctoritatem Synodo impertiri Synodi suspendendæ: quæ auctoritas, itidem ac auctoritas eius conuocandi ac soluendi, à Romano solum Pontifice exercenda erat: insuper nihil quidquam de eo legitimè decerni licebat extra Sessionem, ad quam celebrandam nondum satis digestæ res erant, nec enodandæ difficultates. Verumtamen quod voluntati Pontificis obsecundarent,

* Literæ
Massij ad
Cerinum,
26. Octobr.

* Literæ Le-
gatorum ad
Sportiam,
25. Octobr.

rent, duplicem semitam meditabantur: alteram, si Cæsarianos eò compellerent metu translationis, magis ipsis quàm suspensio inuisa, & ex iteratis Italicorum Episcoporum postulationibus formidatæ; in quo suam exhibebat operam Madruccius apud Mendozam ac Pacecum: alteram, si vehementer vrgerent promulgationem grauiissimi de Iustificatione Decreti: cui vel repugnaturi erant Cæsariani, vel assensuri. Si repugnarent, exclamatueros Præsides, nolle se morari amplius in Concilio quasi depicto, dum S. Petri patrimonium inutiliter infumebant, & Christianum gregem suis Pastoribus diu priuabant: ita hoc honesto nomine Patres ad superse-
1546-
dendum Synodo inclinatum iri. Vbi assentirentur, satis tunc fore, si sinerent Episcopos Italiae, propinquæ hiemis horrore, multoque magis armorum strepitu perterritos, translationem aut intermissione-
nem Synodi efflagitare, plurium fauorem consecuturam, futuram-
que pariter honestam, quippe necessariam vt impendens dissoluen-
dæ Synodi discrimen euitaretur.

12. Quòd prior iniretur via, sollicitatus à Tridentino Mendoza, ^apro-
num ad suspensionem animum, ac spem etiam Cæsarei consensus
præ se tulit. Eum confirmare studuerunt Legati incerto quem di-
ximus metu, ex eo scilicet, quòd nequiret Pontifex diutius Episco-
porum postulationes retundere, loci mutationem efflagitantium;
qui vbi eam non impetrarent, existimantes ab ipsa necessitate satis
excusationis sibi prætendi, Tridento discederent. Huic timori alius
adiectus timor haud minoris momenti: videlicet, si diu Concilium
protraheretur, ararium Pontificium haud satis eodem tempore fu-
turum grauiissimis illius sumptibus, ac Germanici belli voragini;
quare sex ex pactione mensibus elapsis, coactum iri Pontificem ne
amplius auxilia suppeditaret.

13. Verùm hæc spes de Caroli consensu confestim infuscari cœpta:
^betenim rescitum celeriter est, aduentare Oratorem ac Episcopum,
missos à Lusitaniæ Rege, Cæsari coniunctissimo, qui Concilij trans-
lationi cessationique resisterent. Ad hoc Mendoza significauit Le-
gatis, ^c se Oratorem à Cæsare destinatum apud Pontificem; cui
Ioannes Mendoza, supremus Sacelli Cæsarei Præfectus, interim in-
stitutus erat, ne locus Synodi mutaretur, atque vti continuarentur
bello suppetiæ: cum vtrumque opus esset ad Religionis discordias
componendas, simulque purgaturus Cæsarem opinione de ipso per-
peram conceptâ, quasi Decreta Fidei oblique retardaret. Prose-
querentur proinde opus, nullam à Cæsare moram iniectum iri:
suadere se tamen, vt ad maiorem conciliandam auctoritatem illu-

^a Literæ Le-
gatorum ad
Sforziam,
ultimo Oc-
tobris.

^b Literæ Le-
gatorum ad
Sforziam,
6 Nouem-
bris.

^c Literæ Le-
gatorum ad
Sforziam,
16. No-
uembriæ.

Pars I.

G g g g g striores

1546. striores Academiæ, cuiusmodi erant Parisiensis ac Louaniensis, prius sententias rogarentur.

Legati, agnitâ Oratoris arte, per quam, sicut ipsi scripserant, si- 14 mul calcaribus incitabantur, simul reductis habenis inhibebantur; responderunt: Quod ad translationem attinebat, se in Pontificis prudentia rem collocare; sed ingenuè fateri, semper illius auctores se fuisse vel ab ipsis belli primordiis, tamquam vnici adiumenti ne Synodus dissolueretur: multò minus ad se spectare responsa de sub- sidiis continuandis: posse tantummodò affirmare, haud à se tan- tum aquæ Romæ perspicui, quæ duobus simul tam amplis canalibus opplendis satis esset. Ad postremum dicebant, Numquam sibi in animum induxisse, tam generosum Principem acturum quidquam oblique, sed sua sensa libere deprompturum; tametsi Episcopi Cæ- sareæ ditionis, per vsurpatam ab ipsis agendi rationem, aliquem huic suspitioni aditum præbuisent. Memoratas Academiæ consulere, neque consuetum, neque decorum esse Apostolicæ Sedi; nec posse sibi probari, cum præsertim ex earum censuris in Lutherum editis, de ipsarum sententia satis constaret. Et quando Pontifex ac Cæsar tot inter se vinculis colligabantur, adeoque non modò necessaria, sed vix satis erat tot malis Christianam Rempublicam diuexanti- bus, vtriusque concordia, mutuaque beneuolentia, satius esse, si negotia familiarius tractarentur, & tum ipsi, tum ipsorum admini- stri amicius coniunctiusque inter se agerent. Quod si Decreti mo- ra in rem Cæsaris foret, nihil sibi videri aptius, quàm sex menses supersedere Concilio: nolle Patres per tot incommoda ibi degere, tamquam in scena personas agerent, adspectabiles quidem, sed silen- tes. Vt huic rei Pontifex assentiretur, suam se operam ample pol- liceri.

Orator obstructos reliquos omnes tramites conspicatus, id quod afferebatur, admisit; suamque operam vicissim spondit ad assen- sum Cæsaris obtinendum, pro communi hominum consuetudine, industriæ suæ largiter ad eam rem pollicendo, cuius rei frustratio in- expugnabili alterius arbitrio semper imputari potest.

Farnesij reditus. Eius de Concilij suspensione Tridenti tractatio, Caesarianis, sed non Casari probata.

Sub idem tempus arma Catholicorum feliciter processerant, Florentini Principis adiuta subsidio, * à quo Tolertanus, Tridento ad id Florentiam missus, centum quinquaginta scutorum millia acceperat, promissâ vicissim oppidi Plumbini concessionem, atque eiusdem Oratoribus sede in Sacello Casareo supra Ferrariensis aliorumque Ducum Oratores: unde factum est, ne illi postmodum accederent. Expugnauerat Octavius Farnesius suis copiis Donauertam, arcem præualidam, præter alia loca quâ maioris quâ minoris momenti. Eapropter Gallia Rex, seu Casaris victoriis sollicitus, seu cupiens sollicitudinem de se iniicere Casari, ut proinde Galli benevolentiam is magno pretio compararet, passus est Petrum Strozium clientem suum castra Protestantium adire.

Ingrauescebat interim hiemis rigor. Quamobrem Farnesius Legatus, varios ibi morbos mitioribus anni mensibus perpeffus, adeoque ab asperioribus sibi metuens, à Pontifice reditum impetrauit. Aliam Suavis causam huius reditus adducit: Indignatum videlicet Pontificem, quod Casar nolisset ante Legatum in exercitu Crucem præferri, adeoque bellum illud ceu Religionis bellum declarari. Atqui nec in priuatis monumentis id comperio, nec apud historicos, præter Adrianum, tam ieiune de his rebus edoctum, tam parum partis Pontificia studiosum, ut pluribus in locis ostendimus. Contra verò non solum constat, Octauium Farnesium cum Pontificio milite in ope Carolo ferenda perstitisse; sed ex arcanis monumentis perspectum habeo, * & Legatum multò antè hanc abeundi facultatem à Pontifice quaesuisse, à quo in Casaris gratiam est retardata, donec eo anno expeditionis exitus haberetur; & postea, cum rigescente anno eam concessit, fuisse Legatum inde profectum, gratificandi Carolo cupientissimum. Quod ipsum primò Tridenti patefecit, * quò 14. Nouembris peruenit. Ibi nihil habuit antiquius, quàm à Pontificiis Casareis que administris mutuas diffidentia nebulas dispellere: quas, scribebat ille Pontifici, sibi videri nec optimæ, quam in Casare deprehenderat, voluntati conuenire, neque coniunctioni, quam idem cum Pontifice profitebatur. Quæ verba neque sunt animi indignationem fouentis in Casarem, neque eam in Pontificis animo suspicantis. Postea conuentu ha-

G g g g g 2 bito

* Adrianus lib 5.

* Literæ Massesij ad Cerinum, 14. & 22. Octobris 1546.

* Habentur omnia in Epistola Farnesij ad Pontificem, Tridento missam 16. Nouembris.

1546. bito à Farnesio, duobus Legatis, Tridentino, ac Mendoza, tria sunt exagitata.

An rei Christianæ, armisq̃ue Catholicis magis expediret promulgatio Decreti de Iustificatione, quod in promptu erat; an illius ad aliquot menses prorogatio.

Vbi pars posterior eligeretur: An esset Synodo proponendus articulus de Episcoporum mansione in suis Ecclesiis; an illi per diploma prospiciendum, quod, pro eo ac par erat, Episcopis satisfaceret, ut pro dignitate & auctoritate residerent.

Quod si in hoc quoque posteriori parti adhererent: Quidnam de Concilio statuendum, ad cuius translationem numquam poterat Cæsaris animus inclinari.

De cunctis tribus Capitibus convenire. Quod spectabat ad primum: Quando Concilium coactum fuerat Germaniæ causâ, ubi nemo tunc seu Catholicus, seu Lutheranus, ex Germanis aderat; hoc Decretum, quod omnium quæ tunc erant controuersiarum radicem petebat, non posse in huiusmodi rerum conditionibus plenè prodesse: cum bellum fuisset susceptum, ut Lutherani ad obsequendum Concilio impellerentur, satius fore si interim res integra persisteret, bellique exitus quodammodo Concilij esset initium; alioqui præpeditum iri emolumentum illud, quod tanti sanguinis ac discriminis pretio parabatur. Incommoda quidem hæc ex parte animaduerti, quæ spectatâ mortalium famâ, quippe oblatratâ quod Decretum, quasi in illius Conuentus aluo tot menses gestatum, tandem non ederetur in lucem; quæ multò magis spectatâ animarum salute, quæ à prauis Confessariis & Concionatoribus in præsentia deceptæ periclitabantur: verùm hæc incommoda non videri contrariis præualefcere. Quod enim spectaret ad famam, quemcumque rectæ mentis hominem rationibus iam adductis manus daturum: ceterum salutem publicam prodi ab eo magistratu, qui suas deliberationes seu vulgi dementiæ, seu improborum liuori subicit: animarum verò incolumitati consuli posse, si negotium daretur Episcopis ac Regularium Moderatoribus, ut interim curarent eam doctrinam & concionibus inculcandam, & reipsâ exercendam, quæ post diuturnam examen agnita quidem fuerat pro vera, quamquam nondum solenniter promulgata.

In secundo Capite consenserunt omnes, ex vna parte non esse conficiendum Decretum de morum correctione, dum sanctiones dogmatum protrahebantur; ex altera par non esse, ansam præbere calumniæ, perinde quasi dogmatis opus retardaretur correctionis metu:

metu: proinde oportere à Pontifice præferri morum leges per diploma, in Concilio recitandum & comprobandum. 1546.

6 De tertio: Cum Cæsar suspensionem recusaret, & suspensio ad incertum tempus videretur suspensionem iniectura pluribus, quasi tacitæ dimissionis; optimum factu videri, si per sex menses suspenderetur Synodus: idque magis decorum censeretur, quàm eandem retineri claudam & clinguem. Eo pacto releuatum sumptibus Pontificem, bello suppetias continuaturum: Episcopos pauperes, infirmos, ac defatigatos respiraturos: Ecclesias suorum Pastorum aspectu fruituras: & apud cunctos homines in comperto futurum, Pontificem ac Cæsarem bonâ fide agere, suspensâ Synodo, vbi id publico bono conduceret; eademque apertâ, vbi id operæpretium foret.

7 Hæc inter illos ita conuenerant, vt integrum esset & Pontifici & Cæsari ea vel probare vel reiicere; & interea perficerentur, quæ opus essent ad Sessionem celebrandam, vbi eius celebratio expediret. Etenim quamquam à Pontifice disertè potestas facta fuisset Legatis intermittendi Concilij, non modò ^a ad arbitrium, sed ad certum tempus, vt cum Cæsare concorditer sese gererent; tamen repofcentibus Cæsarianis Cæsaris consensum, voluerant ipsi pariter in Pontifice mutandi consilij libertatem; eaque de causa traditam sibi potestatem occultare.

8 Visum est Legatis haud parum profecisse, quòd Cæsarianos adgerant ad amouendum velamen, suumque dilationis desiderium declarandum, & gratiæ loco suspensionem petendam. Suaserunt ergo Pontifici, ^b vt, statim ac Cæsar assentiretur, per diploma suspensionem statueret, veris in eo causis expositis; ab ipsis tamen non prius expromendum, quàm certi essent, plerosque Patrum consensuros: sed aiebant, per illud sublatum iri necessitatem celebrandæ Sessionis, prout celebrari oporteret, si Decretum nomine Concilij conficiendum fuisset: Pontificem etiam initurum pacificam auctoritatis possessionem huiusmodi actus exercendi; atque ex his cuiusque schismati satis prospectum iri. Et quoniam intentis animis toti erant in subducenda ab eo discrimine Ecclesia, si Sedes vacaret, sicuti narrauimus; suadebant præterea Pontifici, vt, captatâ ex emendatione morum opportunitate, diploma ederet ad confirmandam sanctionem Iulij Secundi in electos per simoniam; in quo simul decerneret, electionem à Purpuratorum Senatu habendam, tametsi Concilium extaret: se verò daturus operam, vt huiusmodi diploma vnâ cum altero à Patribus comprobaretur. Mox nouo inito consilio existimarunt, vbi supersedendum esset Concilio, se

G g g g g 3 illâ

^a Literæ Sfortiæ, 20. Octobris, de quibus fit mentio in Epistola Legatorum ad ipsum, 2. Nouembris.

^b Literæ ad Sfortiam, 17. Nouembris 1546.

1546.
* Ad Stor-
tiam, 19.
Novembris.

illâ cautione id temporis opus non habere. Postea re totâ iterum per-
pensâ, Romam * scripserunt: Si Pontifici propositum consilium pro-
baretur, omninò oportere ut illud ipse per diploma præscriberet:
cùm enim Patres adeò se progressos ad dogma sancendum intelli-
gerent, priores præ se gerebant animos ad absolvendam Syno-
dum, quàm ad suspendendam; ac proinde haud amplius huiusmo-
di consilium libenter suscepturos. Addebant, prælagire se, Cæsa-
rem suspensioni numquam assensurum: indicantes in id consilij se
potius deuenisse, tum ut Farnesio obsecundarent, cupienti aliquem
ex opera sua concordie fructum decerpere; tum ne obduratos ad
omne Cæsarianorum postulatam sese ostenderent, quàm quòd pro-
sperum exitum sperarent.

* Epistola
familiaris ad
Cervinum,
Româ missa
27. Nouem-
bris 1546.

Propositum consilium Romano Cœtui visum est quædam po-
tius rerum indigesta implicatio, quàm opus ritè contextum. * Præ-
cipuè verò Moronus Cardinalis, per ingenuam loquendi libertatem,
Collegisq̃ue magis animo quàm linguâ comprobata, assignavit
consilij debilitatem nimis Farnesij propensione ad Cæsari gratifi-
candum. Morono Ardinghellus Cardinalis ardentè obtulit, &
res abiit in certamen: quod antequam Cœtus dimitteretur, silen-
tio, pro eo ac par erat, compositum. At Pontifex quietis cupidus,
quod à Legatis proponebatur amplexus est, diploma pollicitus,
quo honestis Patrum postulationibus satisfaceret; ac Legatos admo-
nuit, ut interim sedulò Decretum digererent, quò maturius, ubi
Cæsar conuenta respuerit, eius sanctio in promptu esset.

Iam verò Suavis harum tractationum prorsus ignarus, paratq̃ue
Pontificis animi Cæsari morem gerere in protrahenda mora, dum-
modò nec à suis Diocæsis abessent inutiliter Episcopi, nec idem
in quodam exilio potius, quàm in Concilio per graves sumptus ac
pericula Sedis Apostolicæ detinerentur: ignarus inquam horum
omnium, non alio ex fonte, quàm ex maligni animi affectu notitias
haurit, confidenterq̃ue affirmat, Paulum omnino iussisse promul-
gari Decretum; quia cùm id Cæsari displiceret, ex hoc ipso tibi
conducibile existimabat, quippe utrisque contraria spectantibus.
Aliud quoque ineptè subdit; nimirum, fuisse veritum Paulum, ne
quid Lutherani turbarent, ut qui cogerentur à Cæsare adire Con-
cilium. Perinde quasi & ipse & ipsius decessores non id semper qua-
sissent per tot officia, tot nuntios, tot inuitamenta; quæ indigniora
videri possent, nisi charitas studiumq̃ue Religionis dignitatem,
Christi Vicario propriam, illis inspersissent: & quasi vberima au-
xilia Cæsari nuper à Pontifice suppeditata huc non spectarent.

Interea

- 11 Interea Tridento discesserat uterque Cæsaris Orator, Mendoza ^{1546.}
 * Venetias, Toletanus Florentiam ac Neapolim, ad varia sui Prin- ^{* Literæ Le-}
 cipis negotia transigenda; demandatâ ipsorum ibi procuratione ^{gatorum ad}
 Madruccio ac Paceco, qui tres præterea Hispanos Iurisperitos con- ^{parnesium,}
 fulerent, si quando illorum peritiam res exegisset. Quare hi duo ^{7. Decemb.}
 Purpurati delatum à Carolo responsum Legatis reddidere. Illius
 summa hæc erat: * Cupere adhuc Cæsarem, uti Decreti promul- ^{* Literæ Le-}
 gatio procrastinaretur ex causis aliâs adductis: ac præterea, quia ali- ^{gatorum ad}
 quod illius exemplum in Germaniam missum, ibique typis editum, ^{Farnefium,}
 haud plenè satisfecerat, proinde consultius adhuc reficiendum vi- ^{10. Decemb.}
 deri: simul etiam suspensionem à se reculari; felices siquidem ar-
 morum euentus spem faciebant, fore ut vniuersa Germania Conci-
 lio se submitteret; hoc certè haud effectum iri, ubi suspensum
 cerneretur, credereturque Concilium specioso nomine persona-
 tum, quod nunc in scenam se proderet, nunc inde subduceret.
- 12 Tunc Præsides, cum intelligerent fieri non posse, ut iam indicatum
 schismatis discrimen seu per translationem seu per suspensionem ef-
 fugerent, nolentque Synodi dissolutionem, quippe indecoram, &
 offensioni publicæ obnoxiam; animum omnes conuerterunt ad
 Synodum sollicitè absoluendam. Vnde Madruccio ac Paceco re-
 sponderunt, se rei propositæ consentisse, non quòd eam expedire
 Sedi Apostolicæ arbitrentur, sed quòd par erat saluâ conscientia
 voluntati Cæsaris obsecundare. Quando iam id Cæsari non place-
 bat, nauaturos se operam, ut & Decretum & Synodus perficeren-
 tur; quod magis proderat Christianæ Reipublicæ: cui vniuersæ,
 & non soli Germaniæ, iam magna ex parte mortali tabe corruptæ,
 prospiciendum erat. Nisi Decretum promulgaretur, Patres am-
 plius detineri non posse, qui tam impatientem promulgationis cu-
 piditatem; tam auersum à Tridento animum præ se ferebant, ut eo-
 rum utriusque compertum erat. Quantum ipsi rei maturandæ stu-
 diuissent, eosdem posse testari perpetuam accuratamque solertiam,
 septem ipsos menses impensam. Quòd si adulterinum aliquod
 exemplar typis in Germania impressum haud omnino placuerat,
 eo magis oportere dignitatem Synodi reparare, partu legitimo in lu-
 cem edito.
- 13 Hoc ipsum promoturi, eodem die retulerunt in generalem con-
 sessum, ut animum adicerent ad alterum Decretum de Episcopo-
 rum in suis sedibus mansione perficiendum; quod magno exceptum
 plausu: & non solum Galli modeste significarunt, se prono animo
 ferri ad Decreti absolutionem, quippe Galliæ optatissimi, sed Cau-

1546. cus Corcyrensis Archiepiscopus tam acriter in eos qui retardabant inuectus est, ut Legati, ne crederetur à se Corcyrensis verba profecta, eius acrimoniam increpauerint, ex illius sapientis effato, Multa laudata puniri.

CAPUT XVII.

Dies Sessioni indictus. Decretum de Episcoporum in suis Ecclesiis mansione propositum. Suavis rationes de Sacerdotiis & immunitatibus expensæ.

* Literæ Legatorum ad Farnesium, 29. Decemb. 1546.

Natalitiiis feriis ineuntibus, nouem dies ad rem propositam considerandam Patribus concessi. * Dein collectis suffragiis, duæ tertiæ partes consensere, uti statueretur Sessioni octauus post Epiphaniam dies, sexdecim tantummodò repugnantibus, hoc est, cunctis Hispanis, aliisque nonnullis, Sedes suas in ditione Cæsaris obtinentibus; quibus accessere Marcus Vigerius, Senogalientis Episcopus, & Richardus Parus Anglus, Wigorniensis Antistes. Tum acri studio de morum ordinatione, ac potissimum de Episcoporum mansione agitatum. Per eam occasionem Suavis ab alto rem exorsus, primam graduum Ecclesiasticorum originem, & subsecutas deinceps varias consuetudines recenset. Cum autem is multa dicat, & nihil probet, qui verò hac de re scripserunt ex professo, innumeri penè sint; haud equidem patiar ad longum diuerticulum trahi ab hac mendaciorum audacia: adeoque euitatis historiarum nimis prolixis tricis, ex iis quæ Suavis obseruauit nonnulla percurram.

Dicit, In Ecclesia primæua gradus Ecclesiasticos fuisse meros labores, haud præmia. Ita planè: atque ita in præsentia rem se habere vellet Suavis, & cum eo cuncti hostes Ecclesiæ vellent. Sed grates Diuino Numini agendæ, quòd ea tempora præterierint. Id tunc ex infectationibus, quibus Ethnici in Christianos debacchabantur, & ex communi odio in nostram Religionem proficiscebatur; vnde illius Ministri in magna rerum omnium penuria, præterquam ærumnarum ac discriminum, versabantur. Non desunt hodie in Ecclesia Catholica inflammata studia cum eisdem ærumnis hæc ipsa munia obeundi. Testantur id Britannia, Turcarum ditio, & immensæ noui Orbis Regionis; in cuius barbarie & incommoda duriora, & acerbiora sunt funera, quàm olim apud Romanos idololatrias. Dixi, nunc haud deesse in Ecclesia Catholica huiusmodi ardentia studia, propter

propterea quod studiosi reformatæ Ecclesiæ nouatores, tot euecti laudibus à Suauis, haud certè conspiciuntur ad huiusmodi calicem hauriendum accurrere. Sed iterum affirmo, agendas Deo gratias, quod ea tempora iam deserint. Infidelium insectationes, iuxta Sanctorum seminaria ac impiorum flagitia sunt; simulque efficiunt, ut multorum sanctimonia, tentationi succumbens, in impietatem degeneret: quare semper Ecclesia suis precibus à Deo petit, ut illas arceret. Cetera non modò in veteri Testamento sacra ministeria honorum ac prouentuum copiâ cumulata sunt; sed post Christi aduentum, vel in Ecclesiâ, ut sic loquar, infantia, & cum fidelium numerus nondum excreuerat, hi tamen sacris Ministris tam amplè, tam splendide & opes & honores largiebantur, ut magnus ille superbusque Romanus tunc dixerit: ** Facite me vestrum Pontificem, & Christianus sium.*

1546.
* S. Hieronymus Epist. 61. & Baron. anno 367. num. 10.

3 Pergit detestari Suauis, tamquam intolerabilem corruptelam, Sacerdotiorum distinctionem, in ea quibus mansio affixa est, & in ea unde licet abesse. Nihil planè miror: qui finem odit, ea præsertim odit, quæ ad finem conducunt. Enimuerò inter ea quæ sacri Ordinis, Regiæque Ecclesiasticæ splendorem sustentant, efficacissima est eorum Sacerdotiorum copia, quæ mansionem non exigunt. Et quò à suis primordiis eorum tum institutio tum utilitas clariùs agnoscatur, oportet in memoriam redigere, ubi quod necessarium homini est non suppetit, de commodo cogitari non posse: eaque propter docere Philosophum, ** prius excogitatas artes vitæ necessitati seruientes*; postea verò conuersa fuisse ingenia ad eas reperendas, quæ vitæ felicitati conferrent. Cum autem id quo in Ecclesiasticis ministeriis necessariò indigent fideles, est ut Sacramentorum administratores, doctrinæ magistros, templorum cultores obtineant, quousque ea deessent, grauissimus foret abusus in alia redditus Ecclesiæ distrahere. Hic equidem Suauem percontatus fuisset, Parciùsne hæc in præsentia habeantur, quàm priscis sæculis, adeò ab ipso commendatis. Proculdubio non æque tunc & cunctis vrbibus Episcopi, & cunctis oppidis Curiones, & cunctis vrbium vicis Parochi præsto erant atque in præsentia. Quantò minor tunc habebatur numerus Templorum Diuinis laudibus assidue resonantium, & Religiosorum vbique concionantium, confessiones fidelium excipientium, Sacris operantium, Psalmodias iugi frequentia celebrantium? Ut proinde potius par fuerit huic ceu ingenti fluuiò, pietatis aggeres obstruere, & Ordinum Regularium numerum coëccere. At verò postquam tam amplè consultum est peculiarium

* Lib. 1. Metaph.

Pars I.

H h h h

loco-

1546. locorum indigentia, num forte operæpretium non erat, prospicere pariter communi cuidam Aulæ ac Regiæ vniuersali, quæ posset alere, præmiisque allicere ingentem virorum multitudinem, scientiâ, nobilitate, meritis præcellentium, qui huic Reipublicæ deserui-
rent. Deoque in hoc vitæ genere se manciparent. Profecto nulla est vel perniciosior, vel insanabilior in hominum communitate penuria, quàm remunerationum inopia, cum has erogare non licet, quin Respublica depauperetur. Quod si æquè præmia ac supplicia in promptu forent, maioris negotij non esset efficere, ut virtutes egregiæ germinarent, quàm ut vitiorum stirpes euellentur. Hoc posito, vnicum in Ecclesiastica Hierarchia ærarium ad hæc alimenta & ad hæc præmia ex iis Sacerdotiis conflatur, mansionis vinculo solutis: horum igitur affluentia, Ecclesiæ opplet vbera ad enutriendam virtutem.

Ita planè futurum, respondebitur, si pro ratione meriti fieret distributio præmiorum. At equidem repono, hic non agi, laudandine, an vituperandi sint distributores, qui alij pro alijs ætatibus sunt, nunc probi, nunc mediocres, nunc etiam improbi, iuxta ac in quavis Republica: in qua tamen præmiorum institutio numquam noxia credita est ex distributione perperam habita. Hoc vitium, utique ab humana conditione magis minùsve insuperabile, quotidie Romæ à Concionatoribus è suggestu, à Theologis in libris editis vituperatur. At interrogo, An, quamuis post optimè institutas leges adhuc in distributione peccetur, expediat Ecclesiæ, huiusmodi præmiorum ærarium apud se habere, an potius, quod veller Suavis, eo carere? Quis ambigat de responso? Si illud habeatur, continget sanè aliquos indignos hinc ditescere, aliquibus dignis parce consuli: sin verò tollatur, eueniet, neminem dignum quidquam consecuturum, nullam fore communem patriam, communem Regiam nullam: cuiuslibet necesse fore, ut si velit Ecclesiæ patrimonio ali, in oppidis degat, quâ peccata confitentes audiendo, quâ Psalmos decantando, remotus à frequentia, hoc est, à præstantissima mortaliū schola, quâ ingenia, & doctrina, & prudentia mirificè excolluntur: & quod pessimum foret, defuturum Ecclesiasticum Principatum, quo Ecclesiæ, vnitas, disciplina ac decus sustinentur, quem admodum sæpius à nobis ostensum.

Neque quisquam inficiabitur, ab Aula Romana, tametsi suis aspersa labeculis, ali atque educari plurimam segetem virorum eruditiorum, præsertim sacræ Literaturæ: cumque in multis aliorum Principum Aulis Aulici plerumque stipendio conducantur, qui ad speciem

speciem ac pompam adsint; Pontificia in suis exigit ac remuneratur eas dotes, quæ naturam rationis compotem propriè condecorant, quæ Christianam Religionem exornant, quæ Rempubicam in terris felicem reddunt, eiusque ciuibus viam parant ad felicitatem in calo. Adde, hanc ipsam immodicam Ecclesiastici prouentus largitionem, vni Capiti quandoque collatam cum aliqua iustitię distribuētis iactura, in plurimorum commodam conuerti: nam coniuncta simul & conscientię & existimationis calcaria, diuites Præsules extimulant ad magnifica pietatis opera, quibus summus honor exhibetur Deo, leuamen pauperibus, laborantibus alimonia, Ecclesiasticę Regiæ ornamentum: adeò vt huiusmodi opera Romæ his duobus sæculis extructa, abundè forent ad excitandam venerationem simul & admirationem in nostram Religionem omnium Mahumetanorum Ethnicorumque Principum. Et tamen ne longo quidem interuallo id vsurpatum cernitur ab aulicis, cuiusuis alterius Aulæ gratiā ditescitibus: id verò quoddam Reipublicę bonum est, existens vel ex immoderata distributione Sacerdotiorum, mansionem minimè deposcitum.

6 Nempe libet pernoſcere, num recta sit Suauis animaduersion? Cunctos Principes Dynastasque Catholicos sententiam rogemus. Fac, Pontifex legem promulget, omnibus Sacerdotiis mansionem adnexam: & palam fier, an quisquam Principum legem illam comprobet, an existimet vnusquisque, rectæ Regnorum administrationi opus esse, vt plurima ex iis Sacerdotiis, ad quæ obtinenda ipsi Principes capita designant, conferri possint homini ibi non degenti, sed in Reipublicæ ministeriis defudanti. Neque in hoc de Principibus nobis quærendum: tunc potiùs iustè conqueremur, cum à Reipublicæ negotiis excluderent Ecclesiasticos, qui plerumque promiores erunt quàm profani ad pia & religiosa consilia. Quamquam autem qui huiusmodi Sacerdotiis fruuntur, mansionis lege non teneantur; ipsis tamen haud leue imponitur onus, quod Suauis deridet, quia fortassis illud excusserat, recitandi scilicet quotidianas preces per sesquihoram, intentatâ lethalis noxæ pœnâ, & prouentuum in conscientię foro iacturâ; ac præterea iniunctâ vitæ cælibis necessitate: quod adeò confert vt animus ad cælestia recolenda seriò adiciatur, vt inhæreat studiorum labori, vt nobilium familiarum splendor retineatur; id autem oneris grauissimum accidit, cum & animus, & honor, & progenies illius inquinetur, qui difficillimum huiusce continentię consilium non obseruat. Studia Germaniæ, Sacerdotum matrimonia assiduè efflagitantis, satis te-

H h h h 2 stantur,

1546. stantur, an sublata etiam mansione, grauiſſima adhuc penſio Sacer-
dotiſ imponitur relinquitur.

Refert inſuper Suauis, Curionibus quoque indulgeri ne reſideant, 7
per eam adiumenti vim, quā cuncta Romæ obtinentur; quibus ver-
bis pecuniam ſignificat. At certum eſt, pecunioſiores eſſe Epiſco-
pos, quam ſubiectiones Curiones, adeoque patientiorem ea de cauſa
huiusmodi relaxationum officinam Epiſcopis eſſe debere: & tamen
licuit Montano fidenter affirmare, ne vnam quidem ætate ſua ab
iſtis impetratam; nec fuit in Concilio, qui poſſet hominem falſe re-
darguere. Quare ſi per nimiam indulgentiam cum iſtis actum erat,
qui minora Sacerdotia obtinebant, non certe omnipotentis auri
vis illud effecerat, ſed hominum propenſio comparandæ ſibi alienæ
beneuolentiæ per conſeſſiones, vbi ſecuturum inde incommodum
tenue videtur: animo non aduertenti perinde fore, multa lapillo-
rum millia ab vrbs mœnibus eruere, ac ea tandem diruere. Verum,
vteumque tam noxia indulgentia tunc irreperit, quānam ille ratio-
ne iactet, Eccleſiam à Concilio in deterius actam? Curionum
quiſpiam in præſentia auri pondera Romam conuehat, experiatur-
que, an valeat abſentiæ facultatem impetrare, niſi grauiſſimam, ma-
ximèque perſpicuam cauſam adduxerit. Profeſſo vix vnum e cen-
tenis nanciſcemur, qui huiusmodi conſeſſionem non inquam per-
petuam, ſed ne temporariam quidem ac perbreuem obtineat.

Quod autem ad controuerſiam decidendam ſpectat, an Epiſco- 8
porum ſuas apud Sedes manſio iure Diuino præciperetur, de quo
multa Suauis per ſatyram intermiſcet: cum idem alibi fateatur, poſt
impenſum ex integro ſtudium ſedato animo, atque ab omni pertur-
bationis nebula defæcato, nihil ſolidi repertum, quo ea ſententia
niteretur; opus non eſt, vt in purgandis Legatis illi contradicenti-
bus immoremur: aliàs de ea copioſe diſſerendum erit.

Per occaſionem enarrandi, quo pacto, vt Epiſcoporum in ſuis 9
Eccleſiis manſio ſtabiliretur, ij petierint veterem ſibi iuriſdictionem
reſtituendam, ſublatis immunitatibus ab iſorum poteſtate, per A-
poſtolicam Sedem cuiumque conſeſſis; hic iterum euagatur Sua-
uis ad mirabilem quamdam chroнологiam variorum in Eccleſia re-
giminum. Primum, per Ariſtocratiam dicit fuiſſe Diœceſes admini-
ſtratas à communi Presbyterorum conſenſu: ab his verò, quo
diſcordiæ facilius euitarentur, ſponte monarchicam adminiſtratio-
nem inductam, cunctis Epiſcopo concorditer ſe ſubdentiſ: Epi-
ſcopos pariter minorum vrbiū, maiorum Epiſcopo ſe ſubieciſſe,
earum præſertim vrbiū, in quibus Cæſaris Præfecti degebant.

Minor

10 Miror equidem hominis frontem, instar oraculi pronuntiantis tot effata tam grauis, nullâ probatione productâ, & ne vno quidem verbo respondentis apertissimis demonstrationibus oppositis, quæ apud tot egregios sacrarum controuersiarum scriptores in ipsam vociferantur. Nolo tamen à mea semita deflectere ad quæstiones tam amplas, tamque agitatâs: satis mihi sit, hac vnâ consecutione Suauem vrgerè Regiminis igitur Monarchici necessitas vsque aded per ipsam periculationem se prodidit, vt in singulis Diocesibus conuenerit Presbyterorum communitas, de sponte abroganda à se possessa iurisdictione, eaque in Episcopis collocanda; tum Episcopi in quavis Prouincia conseruerint in eadem Primatibus conferenda; durissimâ difficultate deuorata, quam experiuntur singuli in seipsum auctoritate spoliandis, & alterius imperio subiiciendis. Quod si id Presbyteri erga Episcopos, & Episcopi erga Primates libenter egere, tametsi & illorum inter se, & horum pariter inter se continua commercia cœtusque facilius ex propinquitate intercederent; censendumne sit, Primates, quippe inter se magis seiunctos, minusque idoneos conuentibus frequentandis, huiusmodi necessitate non compelli, vt se vni Principi submitterent, qui vniuersale regimen Ecclesiæ ad Monarchiam reuocaret? Quod cum ira sit, argumentationem à me aliâ usurpatam resumo, & quemcumque mortalium percontor: Liceatne nobis in animum inducere, à Corporata Dei sapientia huiusmodi regimen in Ecclesiâ constitutum, quod diuturnum non esset, & vbique terrarum de communi consensu breuiter mutandum; an potius quod optimum foret, & quod deberet ac posset perpetuo permanere? Sanè quicumque huic rationi reluctatur, nã ille rationis est expers.

11 Commemorat post hæc Suavis immunitates ab Episcopi iurisdictione, quas Regularium Ordines à Romano Pontifice impetrarunt; illarumque causam assignat Pontificum eas largientium studio tuendæ supremæ suæ auctoritatis per eorum solertiam, qui huiusmodi priuilegiis perfruuntur. Esto: In primis hoc posito, necesse erat vt supremæ huius auctoritatis pacificâ possessione Romani Pontifices iam potirentur; alioquin immunitates ab illis concessæ nec apud Episcopos, nec apud Principes vllò fuissent in pretio. Ad si admittatur, spectabat ad Ecclesiastici Principis prudentiam, eam auctoritatis eminentiam sartamtectam seruare; pro eo ac debet quicumque optimus Princeps suæ legitimæ iurisdictionis satagere. Porro tam iustam auctoritatis suæ tutelam curarunt Summi Pontifices non armorum vi, arciumque præsidio, sed industriâ sanctissimorum

H h h h h 3

morum

1546.

morum Cœtuum, & fluxa omnia despicientium, atque oculos hominum ad se trahentium admirabilitate vitæ, mortalem conditionem transgressæ: ut proinde nemini suspicari liceret, eos unquam consensuros fuisse patrocinio tyrannicæ minimeque legitimæ auctoritatis.

Sed præter hanc aliæ quoque validissimæ causæ huiusmodi immunitatibus fauebant. Quædam ex his Pontifices impulit ad peculiare immunitates, quas huic vel illi Monasterio indulgere ante Alexandri Tertij ætatem, & quæ inceptæ videntur in Cassinatibus, Gregorij Magni, & Primi Lateranensis Concilij temporibus. Ea verò fuit Abbatum virtus, & egregia opera, ab illis ad Dei gloriam, hominumque salutem suscepta. Etenim ad magna molimina, & in remotis à supremo Principe regionibus opus est auctoritate nec finitâ, nec ulli subiectâ, cuiusmodi Romani suis Imperatoribus concedere consueverunt. Hæc tamen causæ, prout variant hominum opinamenta, haud plenè S. Bernardo probata, subverto, hanc Monachorum appetentiam se à sui Episcopi iure subducendi, ex occulta superbæ lue oriri posse.

Alia causæ vniuersales exemptiones integris Ordinibus concedendas persuasit: huiusmodi ab Alexandro Tertio Cisterciensibus concessæ sunt, & ab Innocentio Tertio in Concilio Lateranensi, & ab Honorio Tertio, Prædicatorum ac Minorum Ordinibus. Ea verò fuit, quod hæc familiæ sub vna eademque vitæ disciplina, eiusdemque Præsidis moderatione, per cunctas terrarum Orbis plagas dispergendæ erant: adeoque à vario Episcoporum iudicio arbitrioque regi non poterant, sed solùm à Moderatoribus supremo ipsorum Præsidi ritè subiectis: itidem ac nequeunt plures formæ, nullo inter se ordine colligatæ, vni corpori dominari. Nec alio pacto laudati Ordines sustentandæ Lateranensi Basilicæ collabenti, hoc est Ecclesiæ Catholicæ, opportuni fuissent: vaticinium profectò, quod re comprobatum est, vel ipso Nicolao Machiavello, sic ut alibi monuimus, fatente. Et sanè parum vel nihil actum est id temporis in Concilio de abrogandis Regularium immunitatibus, sed potius maiôrve minôrve tribuenda esset Episcopis auctoritas, Regulares in quibusdam conditionibus puniendi. Actum quidem est, an alij priuari Ecclesiastici, eorumque Collegia, seu Capitula, ut vocant, sub Episcoporum potestatem redigenda; quæ omnia sic ut postea videbimus, composita. Grauis quidem, sed communis est hominum error, à proprio ipsorum amore profectus, per quem libi quisque persuadet, æquum esse recuperare id, quo ipse vel ipsius maiores

iores semel potiti sunt, perinde quasi pro huiusmodi iure spolian-
 dus & ipse non esset: cum certum sit, quidquid vel ille obtinet,
 vel ipsius maiores possidere, aliqua vetustissima tempestate nec
 penes eum, nec penes suos illud fuisse, sed penes alios, qui rem il-
 lam amiserunt.

CAPUT XVIII.

*Congressus ac disceptationes de Concilij titulo, ac de Episco-
 porum in suis Sedibus mansione.*

Mandata Legati acceperant à Paulo, ut in primis curarent,
 ne in Decreto obligationis residendi, Cardinales discretis
 verbis nominarentur, censebat quippe, leges pœnasque
 supremis Principis Senatoribus nonnisi ab ipso Principe statuen-
 das: nec eas ille distulit, sed paucis post habitam Sessionem diebus
 per se edidit, sicuti nostris Lectoribus infra liquebit. Secundo loco,
 uti quæstionem declinarent, An Episcoporum mansio in suis Eccle-
 siis Divini iuris esset: siquidem ad rem præsentem, ubi non de obli-
 gatione ambigebatur, sed quærebatur de pœna infligenda, necessa-
 ria nequaquam erat ea quæstio, quæ, utpote inter partium studia ni-
 mis tactata, poterat contentiones moralesque implicare, & ubi de-
 cerneretur, eam obligationem ad ius Divinum pertinere, ansam
 præbere turbulentis ingeniis, in dubium revocandi, num rata essent
 laxamenta, quamquam ad tempus concessa, rationique consentanea,
 quæ interdum Romani Pontifices indulgenda censerent.

Quapropter Legati proposito memoratæ mansionis Decreto,
 cum de his duobus Capitibus non ab Hispanis modo, sed ab aliis
 compluribus fieri mentionem senserunt, conati sunt ea declinare.
 Et quod ad posterius attinebat, Montanus rationem alias à se ad-
 ductam repetiit: Numquam videlicet à Pontifice mansionem in
 suis Sedibus Episcopis relaxari, adeoque cum per inflictas à Patri-
 bus pœnas ad eam adigerentur, superuacaneum esse, in illius dispu-
 tationis tricas se conicere, quæ nonnisi ad decurtandas Pontifici
 manus valebat, ne quid in eo genere indulgeret. Quod verò specta-
 bat ad Purpuratos, affirmavit, & se & collegam ad residendum pa-
 ratos esse, idemque sibi de reliquis Cardinalibus persuaderi, sed
 pro ea, quæ illius gradus ratio habebatur, haud certè permitti ut
 quasi rei nominarentur: posse tamen adhiberi vocum generalium
 formulas tam amplas, quæ Senatorium illum Ordinem pariter
 complecterentur. At pergentibus quibusdam instare, interdicen-
 dum,

1547.

* Literæ
 Farnesij ad
 Legatos,
 30. Iunij
 1546.

* Literæ
 Farnesij ad
 Legatos,
 30. Iunij
 1546.

* Literæ
 Farnesij ad
 Legatos,
 30. Iunij
 1546.

* Præsertim
 in Cœnibus
 generalibus,
 3. & 4. Ian-
 nuar. 1547.

* Literæ
 Farnesij ad
 Legatos,
 30. Iunij
 1546.

* Literæ
 Farnesij ad
 Legatos,
 30. Iunij
 1546.

1547.
* In Cœtu
generali,
8. Ianuarij
1547.

* Epistola
Maffei ad
Cerinum,
13. Ianuar.
& Ceruini
ad Maf-
feum, 26.
an. 1547.

* In Con-
gregatione
11. Decem-
bris.

dum, ne pluribus Ecclesiis vnus & idem præesset, quemadmodum Cardinalibus concedebatur, vnde necesse erat, vt is ab altera saltem abesset; primus Legatorum adiecit, Non posse vnâ eâdemque op-
erâ rebus omnibus prospici: de eodem argumento in posterum agendum esse; & vbi lex proposita opportuna censeretur, eam à Pontifice sancitum iri: quod re effectum est; & iam Cardinales prom-
ptum ad id animum præ se gerebant, & Farnesius, vt à se caperetur initium, proponebat. Sed quò palàm facerent Legati, morbum haud Româ profectum, addidere, Plures alicui Ecclesias concedi ex peculiaribus causis, Dei gloriam spectantibus; veluti Madru-
cio, qui post susceptas Tridentinas Insulas, Brixienfibus Canonis sedulo efflagitantibus, & Romæ se maturè deliberatâ, alteri simul Ecclesiæ admotus est, vt bono publico consuleretur.

Quæstio quoque in medium reuocata * de Concilij titulo, vti scilicet inscriberetur, *Vniuersalem Ecclesiam representans*; quasi dogmatici Decreti grauitas id exposceret. Ad quod confirmandum, obseruatum est, in volumine Rituum Ecclesiasticorum, typis impresso, & auctoritate Leonis Decimi per diploma comprobato, libro primo capite *De Concilio*, haberi: Cum Romanus Pontifex ad-
est Concilio, conscribi Decreta Pontificis nomine, quibus adicitur, *Sacro Concilio approbante*; at verò cum Pontifex abest, conscribi nomi-
ne Concilij, adiectâ epigraphæ memoratâ. Ad hæc iterarunt Lega-
ti rationes sæpius adductas: & quod spectabat ad Rituum volumen, falsum esse, quod tamquam ibi vtitum affirmabatur, prout ipsi al-
latis exemplis ostenderunt: neque librum illum vilius esse auctori-
tatis; & in Pontificio diplomate solum priuilegium typographo concessum contineri, quò ceteris libri editio interdiceretur. Præ-
sidium autem ad singula capita responsio, multorum quidem ora compressit, sed paucorum animos sedauit.

* In Cœtu
generali,
6. Ianuarij
1547.

* 6. Ianuar.
1547.

Ad amouenda mansionis Episcoporum obstacula, hoc est, ad im-
munitates reuocandas, amplum diploma à Pontifice Legati accep-
ere, quo sibi facultas data præscribendi quæ consentanea videren-
tur, vbi plerique Patrum ita sentirent. Verùm cum rei tractationem
& nimis latè patentem, & parum adhuc maturam animaduertent,
nec posset vnico veluti passu concoqui, satius habuere, in ea Sessio-
ne aliquantò ieiunius præ aliquorum fame procedere. Et post lon-
gas disputationes hæc Decreta composita:

*Synodus, ad restituendam collapsam admodum Ecclesiasticam discipli-
nam, deprauatamq; in Clero & populo Christiano mores emendandos, accu-
gere se volens, ab iis qui maioribus Ecclesiis præsum, initium consue-
tissimum*

sumendum: integritas enim presidentium, salus est subditorum. Confidens itaque per Domini ac Dei nostri misericordiam, prouidamq; ipsius Dei in terris Vicarij solertiam, omnino futurum, ut ad Ecclesiarum regimen, onus quippe Angelicis humeris formidandum, qui maxime digni fuerint, quorumq; prior vita, ac omnis atas, a puerilibus exordiis vsque ad perfectiores annos per disciplina stipendia Ecclesiastica laudabiliter acta, testimonium praebeat, secundum venerabiles beatorum Patrum sanctiones assumantur: omnes Patriarchalibus, Primatialibus, Metropolitanis, & Cathedralibus Ecclesiis quibuscumque, quouis nomine ac titulo, praefectos monet, ac monitos esse vult, ut attendentes sibi, & vniuerso gregi, in quo Spiritus sanctus posuit eos regere Ecclesiam Dei, quam acquisiuit sanguine suo, vigilant, sicut Apostolus precipit, in omnibus laborent, & ministerium suum impleant; implere autem illud se nequaquam posse sciant, si greges sibi commissos mercenariorum more deserant, atque ouium suarum (quarum sanguis de eorum est manibus à supremo Iudice requirendus) custodie minime incumbant: cum certissimum sit, non admitti pastoris excusationem, si lupus oves comedit, & pastor nescit. Ac nihilominus quia nonnulli (quod vehementer dolendum est) hoc tempore reperiuntur, qui propriae etiam salutis immemores, terrenaq; celestibus, ac diuina humanis praeferebant, in diuersis Curis vagantur, aut in negotiorum temporalium sollicitudine, ouili derelicto, atque ouium sibi commissarum cura neglecta, se detinent occupatos; placuit sacrosanctae Synodo, antiquos Canones, qui temporum atque hominum iniuriâ penè in desuetudinem abiierunt, aduersus non residentes promulgatos innouare; quemadmodum virtute praesentis decreti innouat; ac vltèrius pro firmiori eorumdem residentia in hunc, qui sequitur, modum statuere, ac sancire. Si quis à Patriarchali, Primatiali, Metropolitana, seu Cathedrali Ecclesia, sibi quocumque titulo, causâ, nomine seu iure commissa, quacumque ille dignitate, gradu & praecminentia praesulgeat, legitimo impedimento, seu iustis & rationalibus causis cessantibus, sex mensibus continuis extra suam Diocesim morando abfuerit, quartae partis fructuum vnius anni, fabrica Ecclesiae, & pauperibus loci per superiorem Ecclesiasticum applicandorum, penam ipso iure incurrat. Quod si per alios sex menses in huiusmodi absentia perseverauerit, aliam quartam partem fructuum, similiter applicandam, eo ipso amittat. Crescente vero contumacia, ut seueriori sacrorum Canonum censura subiiciatur, Metropolitanus Suffraganeos Episcopos absentes, Metropolitanum vero absentem Suffraganeus Episcopus antiquior residens, penâ interdicti ingressus Ecclesiae eo ipso incurrenda infra tres menses per literas seu Nuntium Romano Pontifici denuntiare teneatur: qui in ipsos absentes, prout cuiusque maior aut minor contumacia exegerit, sua suprema Sedis auctoritate animaduertere, & Ecclesiis ipsis de Pastoribus utilioribus

Pars I.

Iiiii

ribus

1547. ribus providere poterit, sicut in Domino noverit salubriter expedire. Episcopis inferiores, quævis beneficia Ecclesiastica, personalem residentiam de iure sue consuetudine exigentia, in titulum sue commendam obtinentes, ab eorum Ordinariis, quemadmodum eis pro bono Ecclesiarum regimine, & Divini cultus augmento, locorum & personarum qualitate pensata, expediens videbitur, opportunis iuris remediis residere cogantur: nulli privilegia seu indulta perpetua de non residendo, aut de fructibus in absentia percipiendis suffragentur; Indulgentiis vero, & dispensationibus temporalibus, ex veris & rationabilibus causis tantum concessis, & coram Ordinario legitime probandis, in suo robore permansuris. Quibus casibus nihilominus officium sit Episcoporum, tamquam in hac parte à Sede Apostolica delegatorum, providere, ut per deputationem idoneorum Vicariorum, & congrua portionis fructuum assignationem, cura animarum nullatenus negligatur: nemini, quoad hoc, privilegio, seu exemptione quacumque suffragante.

Ecclesiarum Prælati ad corrigendum subditorum excessus prudenter ac diligenter intendant, & nemo secularis Clericus, cuiusvis personalis, vel Regularis extra Monasterium degens, etiam sui Ordinis privilegii prætextu tutus censetur, quò minus, si deliquerit, ab Ordinario loci, tamquam super hoc à Sede Apostolica delegato, secundum Canonicas sanctiones visitari, puniri, & corrigi valeat.

Capitula Cathedralium, & aliarum maiorum Ecclesiarum, illarumque personarum, nullis exemptionibus, consuetudinibus, sententiis, iuramentis, concordis, quæ tantum suos obligent auctores, non etiam successores, tueri se possint, quò minus à suis Episcopis, & aliis maioribus Prælatibus, per se ipsos solos, vel illis, quibus sibi videbitur, adiunctis, iuxta Canonicas sanctiones, toties quoties opus fuerit, visitari, corrigi, & emendari, etiam auctoritate Apostolica possint & valeant.

Nulli Episcopo liceat, cuiusvis privilegii prætextu, Pontificalis in alterius Diœcesi exercere, nisi de Ordinarii loci expressa licentia; & in personas eidem Ordinario subiectas tantum. Si secus factum fuerit, Episcopus ab exercitio Pontificalium, & sic ordinati ab executione Ordinum sint ipso iure suspensi.

Incredibile planè est, quantum in hisce Decretis Patrum sententiarum variaverint. Etenim præter illa tria capita præcipua, quæ iam retulimus, aliqui ex Hispanis unà cum Paceco volebant, * uti cura cogendi Episcopos ad residendum, demandaretur Concilium Provincialibus, vnoquoque biennio celebrandis. Alij cum Lippomano Veronensis adiutore dicebant, Hæc Concilia meritò prætermittenda, quòd plerumque ex profanorum Principum arbitrio habebantur, & quandoque eorum gratiâ, ut Romano Pontifici opponerentur, quod

* In Cætilibus generatibus, 3. & 8. Ianuar.

quod per exempla à recentis postremis annis in comperto erat: & 1547.
quamvis antiquioribus sæculis rectius, & ingenti cum fructu præcessissent, plurimas tamen hæreses inde subortas.

9 Erant qui grauiores pœnas poscerent in absentes Episcopos, quam per antiquos Canones irrogabantur. Erant qui cuperent, vt disertis verbis declararetur, ne à Regibus quidem Episcopos solui posse obligatione residendi, quod suis in Consiliis ipsos detinerent: verum id aliis non probatum, ne Principes læderentur. Alicui displicebat ea limitatio, quâ legitima obstacula excipiebantur: at alij ceu necessariam agnoscebant; nam alioqui nec obseruari lex potuisset, & dictis Canonum aduersaretur. Petebatur à nonnullis, Vt Regulares citra omnem exceptionem, quando extra Cœnobia deliquissent, ab Episcopis plecti possent. Denique alij alia incrementa iurisdictionis Episcopis tribuenda rebantur. Sed moderatiores intelligebant, magnas rerum vel in melius mutationes, omnes multum subire periculi ac violentiæ; nec à Natura artis magistra fuisse medicamenta procreata, quæ morbis ingentibus subitaniâ curatione mederentur.

10 Inter hanc opinionum varietatem sperabant Legati, plerosque, vbi ad rem ventum esset, media consilia suscepturos: sed cum in postremo Cœtu generali suæ quemque sententiæ tenacem cernerent, Patres rogarunt, ne saltem in celebranda Sessione discordiam ostentarent obstrepenti verborum contentione; sed eam obtegerent in luce publica quàm placidissimâ suffragiorum significatione. Porro Sessionem destinato die 13. Ianuarij habuerunt. In ea interuenere quatuor Cardinales, decem Archiepiscopi, & quadragintaquinque Episcopi, * sed nemo ex Regiis Oratoribus: Cæsariani aberant, sicut dictum est: Galli negarunt se adfuturos, causati, nolle se offensionem Cæsaris, cui displicere huiusmodi Decretorum promulgationem aiebant; & huius rei argumento esse illius Oratorum absentiam; Mendozam videlicet facile Venetiis regredi potuisse. Suspicio Romæ fuit, id potius in Protestantium gratiam effectum, quibuscum arcanum fœdus à Francisco Rege agitari mustitabatur: vnde Oratores Galli, vt hanc fortasse inculpationem infringerent, polliciti sunt, vbi Paceus scripto profiteretur (quod ille recusauit) se Cæsaris nomine adfuturum, ipsos quoque non defuturos. Sacris solennibus operatus est Andreas Cornelius Spalatenfis Archiepiscopus, & Thomas Stella Dominicanus, Salpentis Episcopus, concionatus.

* In Añis.

11 Decretum de Iustificatione primo loco propositum, & admirabili

Iiiii 2

bali

1547. bili concordia confirmatum. Quidam dumtaxat datis schedulis toties recantatum titulum Synodi postularunt: sed inter eos Pacensis Antistes, adductis in suo libello ad eam rem plurimis rationibus, ibidem vnà professus est, execrari se quamcumque Synodum schismaticam, ac Romano Pontifici minùs obsequentem, simulque agnoscere in ea Synodo representationem huiusmodi ex vi Pontificiæ auctoritatis, quæ & Synodum conuocauit, & ipsi præerat. De formula Decreti contestatus est Vigerius Senogallienis Antistes, eam videri sibi nimis parcè loqui de Fide ac Diuina misericordia: quod verò spectabat ad negandam certam susceptæ gratiæ notitiam, comprobati sibi Decretum, dummodò hæreticorum opiniones solum reiicerentur, sicuti Synodus constituerat. E contrario Balthasar Eredia Dominicanus, Episcopus Bossensis, petiit, vt verba certam illam notitiam damnantia, in Canone decimoquarto collocarentur, adeoque anathema eam notitiam tuentibus infligerent. Ceteri per summam venerationem ac lætitiā Decretum integrum comprobant.

Verum par huic concordie exorta discordia de memoratis disciplinæ Decretis. De quibus tum variis tum oppositis schedulis adeò certatum est, vt nihil tunc certi stabilire licuerit, easque Legati seposuerint recognoscendas, vt in generali Cœtu ex maioris partis consensu res decerneretur: quod post longam disputationem effectum in Cœtu 25. Februarij, in quo illa sancita, plerisque Patrum assentientibus, quemadmodum exponemus.

Dein futuræ Sessioni dies præstitutus 3. Martij. Mox accusata Patrum absentium contumacia, datumque negotium, vt in eos poenæ denuntiarentur, exceptis Patribus qui legitime impedirentur, quales esse Germanos, de plurium sententia exploratum habebatur. Id verò demandatum Antonio Filolio Aquisgranensi Archiepiscopo, Didaco Abala Episcopo Asturienti, & Ioanni Baptistæ Cicalæ Albergeni Antistiti & Apostolicæ Camere Auditori: cui, itidem ac multis alijs, profuit, egregias animi sui dotes in illis magni ponderis rebus gerendis patefecisse Montano ad consequenda primaria decora, cum eorum distributio penes illum fuit. Postremò Patres omnes vetiti, ante Sessionem Tridento secedere.

Potest sanè Concilium de præcellissimo suorum operum eo die gloriari; quo scilicet primum Ecclesiæ nouæ Diuini Spiritus afflata luce, hominem plene docuit suæ processum originis, suæque conditionem naturæ: non quatenus mortalis hic nascitur, quæ explicatio, summa est physicorum doctrina; nec quatenus inter maiores suos

suos aliquem Principem antiquariorum industria iam extinctum recenseret, quod repertum exquisitissimum est: sed quatenus alia longè abstrusior longeque splendidior ipsius generatio ius illi tribuit ad beatam immortalitatem; ei que agnoscendum proponit, ceu Parentem suum, supremum quemdam Principem, semper viuentem, semper regnantem.

CAPVT XIX.

Quæ Suauis alieno nomine hisce Decretis opponat.

¹ **S**uauis, quò se leuius edoctum detegit eorum quæ ibi contigerunt in his conficiendis Decretis, eò exactius se confcium venditat eorum, quæ de illis iam promulgatis homines opinati sunt: imitatus in eo Bonarrotum, qui voluit, vti simulacrum à se confectum, ad breue saltem tempus veteris alicuius sculptoris opus crederetur; sed cum hoc discrimine, quòd ille suæ artis miracula alteri assignauit, Suauis sui lioris abortus alteri appingit. Dicit, Episcopos in Aula Romana degentes, iamdiu sollicitos de futuro suas apud Sedes mansionis Decreto, post ipsum editum tranquillo fuisse animo, pro certo habentes, nihil amplius inde effectum iri supra antea Pontificum Decreta. Quænam istos sollicitudo prius agitabat, quæ per eum euentum in tranquillitatem abiret? Num prius forte verebantur, ne Deus ob signatis publicè tabulis, suam omnem potentiam vadem faceret ad Episcopos in ipsorum Ecclesiis vinciendos, aut ad eosdem per immixtas Angelorum legiones ibidem carceri mancipandos? Quidnam aliud à Concilio pertimescerent, præter leges, pœnas, pœnarumque exactores; quod totum in Decreto continebatur? Antiqui Canones diu quidem valere, postea, æquè ac cuncta humana, debilitari. Non tamen quòd vetus patries corruerit, frustra nouus erigitur, tametsi processu temporis idem collapsurus, nouæ iterum restorationis indigeret.

² Amplificat deinde deploratam à minoribus Aulicis miseriam, qui coacti degere apud inferiores Ecclesias, Romæ impetratas, post diuturnos labores ærumnosam relegationem pro præmio recipebant. Sed hinc palàm fit, obsequiis præstantioribus auctiora præmia deberi, cuiusmodi sunt Sacerdotia mansionis immunita, quæ Suauis adeò detestatur.

³ Ab Romanorum affectibus, ad Germanorum censuras progreditur. Ac primò quidem refert, Fidei Decreta fuisse visa de rebus subtilissimis & obscurissimis, cum in eo versarentur: An quod primum obici-

1547. obicitur voluntati, operetur in ea, an ipsa in illo, an utrumque simul agat & patiatur. Nam iste vel quantum despiciebat, tantum ignorabat philosophiam; vel studebat, perinde ac ij qui cum cacodemone colligantur, noctem in meridie diffundere. Quis unquam, qui vestigium in Lycæo semel impresserit, ignoret, ab eo, quod cuique obicitur, operationem inchoari in facultate ad appetendum nata, per obiectæ rei notitiam, excitatis ibi quibusdam motibus inefficacibus, & non deliberantis consilij, quos, si secundum physicam rationem loquamur, animus ipse simul efficit ac patitur; quo pacto quælibet res viuens se habet in suis motibus vitalibus, qui omnes & ab ipsa procedunt, & in ea resident, quippe in materia subiecta: sed eorumdem motuum ab anima procedentium absque deliberatione rationis, eadem anima solum est causa patiens, secundum moralem considerationem; quoniam ipsi non imputantur, perinde ac si ab ea non essent profecti, quippe quæ à re obiecta ad eos excitandos compellitur. Quis pariter nesciat, post hos motus, haud libere editos atque inefficaces, sequi voluntatem efficacem ac deliberatam, quæ est in arbitrij potestate: adeoque ab eo, tamquam à causa effetrice, progigni etiam secundum moralem considerationem, eademque laudi aut vituperationi verti ex communi hominum sensu. Quibusnam tenebrosos mysterijs eas pellucas definitiones studet Suavis inficere! Quàm ineptæ similitudines ab excentricis & epicyclis petite: quas hic non recenséo, ne meos erga lectores putidum imiter morem, in Galateo, hoc est, in Italico Ioannis Calæ de Urbanorum moribus tractatu, reprehensum, hominis inurbanum, qui admodum alterius naribus herbâ foetida odiosè vrget: *olfacta sedes tetræ odorem.*

Enumerat postea distinctius ea quæ Grammatici, Theologi, Historiæ Ecclesiasticæ periti, ac Politici opposuere. Satis quidem illi fuisset à Grammaticis castigationibus se abstinere: nec enim pudendum erat, parum se cum Latinam tum Italicam linguam calle-
re, quod ipsius Opera patefaciunt, & ex parte eius Vitæ scriptor, an encomiastes, non dissimulat; cum ipse huiusce peritiæ loco, nobiliori esset præditus literaturâ: at pudendum sanè est, illius, quam ignorabat, sibi iudicium arrogare; in eo quippe ridiculi in scena comica Pædagogi partes agit, audentque læsæ Grammaticæ insimulare viros omni doctrinæ genere excultissimos, qui tunc Romam ac Tridentum conuenerant; in quarum urbium altera Decreta formabantur, in utraque expoliebantur.

Narrat, Grammaticos irrasisse eam Capituli quinti formulam, in qua,

qua, ubi sermo est de voluntate, quâ Divinæ inspirationi homo consensit, dicitur: *Ita ut neque homo ipse nihil omnino agat*: id verò, quia ea formula duas negationes continet, quæ ob interiectam particulam *omnino*, nequeunt in vnam affirmationem resolui. Certè, si res ita se habet, ipse quoque in Grammaticam peccaui, cum eam Italicè ita reddidi: *Tal che ne l'huomo rimanga a fatto senza far nulla*.

6 Enimuerò ab eo quæsierim: Verumne sit Dialecticorum effatum, Cuilibet dicto alterum contradictum opponi posse. Vbi ille in mei gratiam id concesserit, rogarem, ut me doceret, quodnam contradictum opponatur huic dicto, quod volebat Synodus in Luthero damnare, *Homo Divinam inspirationem recipiens, nihil omnino agit*; nisi illud, quo vitur Decretum ex omnibus Dialecticorum legibus; illud inquam, quod particulam negantem Lutheranae affirmationi præponit. Deinde videamus, an huiusce rei exempla suppetant apud scriptorem aliquem, à Grammaticis minimè aspernandum. An fortè huiusmodi Marcus Tullius? Ita quidem putauerim. Hic verò in Dialogo de claris Oratoribus hanc usurpat loquendi formulam: *Neque Sulpitio, neque Cotta dicere possumus, neque cuiquam bono Oratori, rem ullam ex illis quinque partibus planè atque omnino defuisse*. En tibi duas negationes, alteram *neque*, alteram *defuisse*, & pariter *omnino*, imò etiam illi additum *planè*.

7 At quoniam Suavis, ut in Philosophia spernit Aristotelem, perinde posset ad eos accedere, qui Ciceronem in Grammatica criminantur; nolo mihi auctoritas satis sit, nisi rationem in promptu habeam: neque mihi indecorum existimauero ea de arte differere, de qua Philosophorum Princeps haud se duxit indignum duos libros^a conscribere; & ^b maximum inter Patres, accuratum libellum condere. Quam vim obtinet vox illa *omnino*, & vox *planè* prope negationem? Eam sanè vim obtinet, quam ostendemus. Quod minimum est, prout Iurisperiti observant, habetur pro nihilo in communi hominum sermone; ut proinde qui minimum habet, nihil habere dicatur; qui minimum agit, dicatur nihil agere. Nec huiusmodi enuntiationes ceu mendaces, falsæ damnantur. At cum adicitur ea particula *omnino*, declaratur, negationem adiunctam per latiore significationem minimè accipiendam, quasi eius veritas minutius aliquid rei negatæ secum admittat; sed per significationem propriam ac pressam, quæ omnem qualemcumque gradum atque atomum ipsius excludat. Vnde, tametsi id quod in sua iustificatione agit homo, nihil dici posset, præ eo, quod in illa Deus efficit, quâ ratione dixit Psaltes: *Et ego tamquam nihilum ante te*; haud

^a Peri hermenias.
^b S. Augustinus.

tamen

1547.

tamen dici potest, esse *nihil omnino*: quemadmodum homo non est reuera *nihil omnino* coram Deo. Num alicui volupe sit, vt, quò Suauis plenius gratificemur, eam negantem enuntiationem in affirmantem resoluamus; quod ille fieri non posse obiebat? Resolutam accipe: *Homo inspirationem recipiens, rem aliquam saltem minimam efficit.* Parique verborum ambitu memoratum Tullij dictum ad æqualem affirmationem ita redigi potest: Quicumque bonus Orator, obtinuit in aliquo saltem minimo gradu quamlibet ex illis quinque partibus recensitis.

Iam verò ad Theologorum censuras pergamus. Opponebant hi, si Suauis credimus; Positâ definitione, quòd homo possit inspirationi Diuinæ dissentire, haud ampliùs Ecclesiæ licere vsum publicæ veterisque precationis, *Ad te nostras etiam rebelles compelle propius voluntates.* At ego istos interrogassem, Num diues ille Euangelicus, qui fecit cœnam magnam, & acceptâ à prius inuitatis repulsâ, seruuum iussit per vicos & plateas cæcos & claudos querere, & adiecit: *Compelle eos intrare*: num hic, inquam, per ea verba præceperit seruo, vt vim illis inferret, adeò vt nullo pacto dissentire illis integrum esset, suasque res peragere, quantumuis obstinatè id peruellent. Profectò nec ille seruus adeò pollere viribus dicitur, vt ad id tot homines cogeret; nec, quantumuis polleret, id eniti poterat extra metum pœnæ à Magistratu sibi infligendæ. Vox ergo illa, *compelle*, importabat, eos inuites, exhortare, ita impellas, vt ipsi veniant, quamquam nec per se quidquam habeant, quo mereantur ad cœnam ingredi, nec oculis per se vt valeant ad cognoscendam, nec pedibus ad incundam viam. In hanc sententiam vsurpat Ecclesiæ verbum *compelle*. Etenim cùm accedere ad Deum, quædam sit actio voluntaria; cui dubium sit, vocem *compelle* non posse intelligi secundum propriam significationem, quâ inuita ac violenta actio significatur? cùm homo, sicut acutè Augustinus obseruat, cetera omnia possit agere nolens, præterquam velle.

Addit, eos animaduertisse, haud ampliùs nobis licere cum Paulolo dicere: *Ab homine non proficisci id quod vasa iræ à vasis Diuinæ misericordiæ separat; cùm id quod separat, sit illud nonnihil omnino, hoc est, ex parte hominis.* At isti, si Theologi erant, quo pacto non obseruarunt, ante illud *nonnihil omnino*, adesse aliud quod separat? Vt rem vel minùs eruditis explicem, quibus Suauis studet arundines pilorum loco venditare, vtat Euangelij similitudine paulò antè prolatâ. Illi claudi atque cæci ad cœnam accedentes, proculdubio *nonnihil omnino* egerunt; etenim ipsi ingressi sunt, & non aliorum mani.

manibus sublatis: verumtamen id quod eos ab aliis inuitatis secre-
uit, non fuit illud *nonnihil omnino* ab ipsis præstitum, sed effica-
cior ille modus inuitationis à Domino imperatus, & adhibitus
à seruo erga illos. Ita se res habet, de qua agimus. Quis est qui se-
cernit inuitatos ad Dei mensam accedentes, ab iis qui eam re-
spiciunt? Augustinus commonstrat: nimirum est ipse Deus, cum
hominem vocat *quomodo scit ei congruere, ut vocantem non respuat*: quod
per alias voces diceretur, *ut ipse efficiat illud nonnihil omnino*. Et hoc
idem affirmatur ab alio Augustini asserto, quo vitur Concilium:
Voluit esse merita nostra, quæ sunt ipsius dona; nam illud ipsum *non
omnino nihil*, Dei beneficium est. Nec sanè sanctus Paulus, à Sua-
ui nuper obiectus, exclusum voluit illud *non omnino nihil*, quando-
quidem eadem Epistolâ adeò sollicitè cohortatus est ethnicos ad Fi-
dem conuersos, ne superbirent, neque ita se gererent, ut quem-
admodum Deus Hebræos deseruerat, ita pariter nouam hanc sibi
adoptatam familiam desereret; tot illius Epistolæ capitibus im-
penis, ut ipsos ad honesta opera impelleret: & quando etiam ali-
bi * Corinthios monet, *Ne Dei gratiam in vacuum recipiant*. Quæ co-
hortationes ac monita fuissent inepta, nisi ij etiam ad quos habe-
bantur, possent conari illud *non omnino nihil*.

* Epist. 1.
cap. 6.

10 Ex his patet insuper imbecillitas alterius obiecti, quod refert
Suaui, aduersus id quod habetur capite septimo; hoc est, *Vnicui-
que dari iustitiæ mensuram secundum Dei beneplacitum, & propriam cuius-
que recipientis dispositionem*; perinde quasi pars altera vera esse non
possit, nisi falsa sit altera: & non intelligebant isti, vel, quò verius
loquar, iste, posterioris partis veritatem potius cum prioris verita-
te connecti. Etenim ipsa maior minorve hominis præparatio, Dei
gratia est, quæ ex ipsius misericordia ac liberali voluntate distri-
buitur. In quam sententiam Augustinus locutus dixit: * *Ipsa vita* * Epist. 105.
æterna etiam gratia nuncupatur, non ob aliud, nisi quia gratis datur;
nec ideo, quia meritis non datur, sed quia data sunt & ipsa merita, qui-
bus datur.

11 Nec minùs languet alia cauillatio, quòd hîc definierit Synodus,
posse quemlibet hominem iustum Diuina præcepta seruare; & an-
teà è contrario in secundæ Sessionis Decreto fuerit cunctos fideles
cohortata, ut expiatis per confessionem peccatis, sumptoque Eu-
charistiæ Sacramento, Diuina præcepta seruarent, quantum quis-
que possit: quæ limitatio fuisset, inquit, impia, si possunt ab-
solutè seruare. Num Suaui duas hæc voces minime distingue-
bat, *absolutè*, ac *perfectè*? Poterat vnusquisque præcepta abso-

Pars I.

K k k k k

lutè

1547.

lutè seruare, eadem seruare perfectè non poterat, videlicet citra omnem teporem, omnemque lapsum in veniales noxas; quod ne iusti quidem præstare possunt, sicuti Synodus in eodem capite declarat. Ac sanè aliud est dicere, *quantum quisque possit*, aliud esset dicere, *quæ, seu quoties quisque possit*: quo pacto dici oportet, quando vel aliqua ex præceptis, vel aliquoties ea seruari non possent.

Gradum deinde facit Suauis ad Historiæ sacræ peritos, eorumque castigationes ita colorat: A cunctis simul Conciliis tot articulos haud fuisse decretos, quot in hac vnica Sessione sunt definiti. In primis, haud animaduenterant isti, in qualibet disciplina pauca quidem esse principia, consecutiones verò plurimas; cum vnumquodque principium fecundum veluti semen sit innumerabilium deductionum: principia eorum quæ hîc agebantur, hoc est, gratiæ necessitatem, ac arbitrij libertatem, fuisse à veteribus Conciliis stabilita, ceu ab Arausicano, Valentino, ac Mileuitano, Prouincialibus is quidem, sed ab Ecclesia & Apostolica Sede comprobatis; atque eadem principia partim iterum confirmari, partim explicari per ipsorum legitimas consecutiones à Tridentino in ea Sessione, paucis additis articulis, qui non implicite saltem fuerint definiti per Synodos superiores. Præterea tot decisionum causa Luthero eiusque familiæ tribuenda, qui tot hæreses protulere; paria siquidem venenis pharmaca conficiantur oportet.

At quantæ desipientiæ ac vecordiæ est ludibrium illud, Bonam huiusce rei partem Aristoteli referendam; qui nisi studuisset causarum genera solerter distinguere, multa nobis Fidei dogmata defutura? Cur non idem verius affirmaretur de antiquioribus Conciliis, cuiusmodi fuerunt Ephesinum, Chalcedonense, & subsequenta, in quibus tam subtiliter actum, quo pacto inter se discerneret hæ voces *substantia, personæ, seu hypostases*; quod à doctis illis Patribus effici nequitiam potuisset, nisi e Græcæ sapientiæ fontibus Philosophiam hausissent? Lustrentur Orationes celeberrimæ S. Gregorij Nazianzeni aduersus hæreses, de impenetrabili Trinitatis mysterio, quæ Orationes *Theologi* cognomentum in Ecclesia sunt illi promerita; & facile quisque deprehendet, quàm ille sapienter inter Oracula Palæstinæ, documenta Stagiræ Athenarumque miscuerit. Quemadmodum, nisi Grammatica formas vniuersales ad exprimendos mentis conceptus nobis suppeditaret, nesciremus perfectò de rebus sacrosanctis loqui; ita nisi Aristoteles, aut Philosophia notitias vniuersales præberet, cunctis rebus communes, haud

certè

certè possemus, adiectâ nobis Dei reuelantis luce, ipsas vsurpare ad ea quæ naturam superant explicanda. Theologicis doctrinis eo pacto Philosophia prodest, quo auxiliares milites exercitibus; nimirum vt seruiant, non imperent. 1547.

14 Subsequuntur habitæ à Politicis obiurgationes; Quòd Canone vicesimo declaretur, iustum etiam obligari ad explenda Dei Ecclesiæque præcepta; at profanæ potestatis præcepta reticeantur. Vbi suam piam commentationem inducit Suauis, affirmans, id fieri Ecclesiasticorum arte, persuadere studentium, obsequium in profanis Principibus exhibendum, vt tantummodò pœna temporaria vitetur; at obedientiam ipsi Ecclesiasticis exhibitam, esse viam vnicam, quâ ad cælum ascenditur. Vellem equidem, vt ille protulisset huius doctrinæ, vel etiam deterioris auctores. Hi sunt in primis recentes hæretici Trinitarij, ^a Anabaptistæ, ac Lutherus ipse, qui cunctis terrenis Principibus auctoritatem abrogant obligandi quocumque modo fideles. Contrâ verò huiusmodi potestas saltem ad legitimum pœnarum vsum admittitur à cunctis Catholicis, tamquam Fidei dogma: & ad obligandum in conscientia foro affirmatur à Theologis ^b Romæ magis addictis, & magis probatis: opinio verò contraria nec excipitur ceu à censuris libera, neque nunc tradi permetteretur. Verumtamen quoniam eam habuerunt Ioannes Gerson, Cancellarius Parisiensis, & Iacobus Almainus, Parisiensis quoque Theologus; & in eam inclinarunt aliqui ex Iurisperitis, ceu Ludovicus Romanus, & Philippus Decius, scriptores Pontificiæ auctoritati infensi, Synodus, Catholicorum sententias haud assueta proscribere, nihil censuit de ea definiendum; neque profani Principes id postularunt. Huc accedebat, tametsi tutior sit doctrina, posse à profanis Principibus per suas leges subditorum conscientiam obstringi; adhuc tamen superesse aliam inter Doctores magis ancipitem controuersiam, An horum leges reipsâ hanc obligationem afferant; cum id multi negent, quippe existimantes, eam obligationem à Legislatoribus haud intendi, sed solum eos velle metu pœnarum subditos coërceri. Ad quam interpretationem huiusmodi scriptores impellit vniuersalis regula: Sanctiones odiosas esse arctius intelligendas, ac benignius accipiendas. In hac itaque controuersia, cuius vtramque partem docti viri propugnabant, & in qua non de potestate, sed de voluntate certabatur, par non erat, vt quidquam Synodus constitueret.

15 Post hæc pluribus Suauis inuehitur in Decretum de reparanda disciplina, ac mansione Episcoporum suas apud Ecclesias, tamquam

a Vide Practicum, an. 1520. & Bellarm. lib. 3. de Laicis cap. 2.

b Vide Suarium de Leg. lib. 3. cap. 12.

1547. quam in vanum ac infructuosum. Ego verò absque moroso disputationum tædio breui defensione utar, quam me docuit Alexandri medicus, qui calumniæ, quod ægroto Principi venenum in poculo dedisset, respondit, *Tua salus erit mihi pro defensione.* Intendatur animus in Ecclesiæ incrementa post illud Decretum, & post alia deinceps in ea re à Concilio confecta, spectatâ Episcoporum præstantiâ, & assiduitate mansionis in suis Sedibus: atque hinc arguatur, inutilisne fuerit hic Patrum labor, an maxime fructuosus.

Suis censuris alieno nomine personatis alias adiecit Suauius, qui-
bus noluit suum nomen fraudare: & quætionem proponit, itatim
exortam inter Sotum & Catharinum, inde arguens, ne ipsis quidem earum sanctionum auctoribus satis exploratum fuisse ipsarum sententiam. Hac de re iam supra egimus, nec parè: iuuat tamen vniuersale quoddam documentum apponere, non tam ad huiusmodi sophismata diluenda, quàm ad declarandum, cuiusmodi Concilij definitionibus in re quacumque fides firma debeat. Cum verba Concilij clarè patent, articulus plenâ fide credendus est, veramurque vel minimùm dubitare. Cum verò in vna parte, ac peculiari significatione ambigua sunt, sed tamen in altera saltem parte, & in significatione generica clara sunt; cuiusmodi vidimus ea esse, de quarum interpretatione Sotus & Catharinus quætionem inierant; tunc ex parte quâ clarescunt, articulum constituunt, Diuinâ Fide plenè credendum: at quâ parte ambigua sunt, articulum per se quidem Fidei dogma coniciunt; (quicumque enim scit, quænam exactè fuerit Synodi voluntas ac intentio, debet absque vlla dubitatione credere, ac Fide Diuinâ, illam etiam partem ambiguè significatam) non tamen secundum eandem partem est Fidei dogma respectu omnium, nisi sub hac conditione, *vbi Synodus rem ita intellexerit.* Quisquis autem certâ huiusmodi notitiâ caret, illi sanè haud satis proponitur articulus tamquam Fidei dogma.

Interrogat ad hanc rem Suauius: Concilij nomen quidnam sonat? Tum varia responsa comminiscitur, & singula cauillis carpit. Stulta profectò interrogatio! Sonat idem, quod intelligimus nomine *Senatus*, & vulgò nomine *Rota*, *Parlamenti*, *Dieta*: cum inquiritur, quid illorum Decreta ac sententiæ sibi velint; hoc est, intelligimus tantam illius communis partem, quanta satis sit Decretis legitimè faciendis. Et vbi tanta pars non conuenierit in vnam eandemque seu specie seu genere significationem, tunc

tunc reipsâ definitio promulgata vim non habet; non solum ex
accidente, & quia subditi pendent illius incerti, sed ex ipsa rei
natura ac veritate: adeoque nulla posset assensio Fidei ex vi ex-
terioris illius Decreti exerceri. Illud enim reuerà Decretum non
esset, cum in vlla re pronuntianda minimè concordauerint ij,
qui potestatem ad decernendum necessariam constituunt. Atque
eadem natura congruit sententiis ab aliquo Iudicium cœtu pro-
latis, legibusque ab aliquo Senatu conditis. Euenire quidem po-
test, Senatum constari ex pluribus idiotis ciuibus, qui non plene
quandoque percipiant vim alicuius legis, ipsorum nomine promul-
gatæ; sicut fortasse contingebat Romanorum plebiscitis: non ta-
men idcirco ea actio irrita est; quoniam ciues minùs docti velle so-
lent legem latam secundum eam sententiam, quam habent vel de-
lecti ad id homines, vel plerique suorum ciuium peritiores, seu
pauci seu plurimi ij sint. Atque eodem facto, si quis Patrum in
Concilio subtilius aliquid ex Theologicis haud intimè penetra-
ret, verisimile pariter esset, eum voluisse in eo sequi doctrinam
mentemque eorum qui ad Decreta digerenda selecti sunt, vel ce-
terorum Patrum doctrinâ præstantium.

- 18 Concludit censuram suam Suauis argumentatione, quâ ad
aliam rem vsus est Catharinus, ad suam videlicet confirmandam
sententiam de certa susceptæ gratiæ agnitione. Ac per eam argu-
mentationem arbitratur se palàm facere, duo inter se sibi aduer-
santia à Concilio definita. Ratiocinationis robur in hac enuntia-
tione situm est: *Pugnant inter se, ab homine iustitiam voluntariè
suscipi, & ab eodem ignorari, an illa sibi fuerit collata.* Hanc etiam
rationem congestam à Catharino fuisse, quâ numerum, prout
mos est, auget, fieretque verisimilius, noluisse Concilium ip-
sius opinionem damnare, mirum sanè non est. Id enim non mo-
dò causarum patronis, sed disciplinarum magistris vsitatum est,
existimantibus, sub ferrea lorica, bombycino etiam thorace mu-
nimentum pectori adiungi: non tamen ita illum adhibent, vt
ostendant sibi esse pro ferro bombycem. At quam excusationem
mereatur Suauis, dum in aciem deducit, ceu suos Achilles, eas
argumentationes, quæ reuerà Thraiones dixeris? Longè alia pro-
fectò sunt, affirmare, In Baptismo & Confessionis Sacramento iu-
stitiam ab homine non accipi, qui eam suscipere minimè velit:
& affirmare, Idcirco illum esse certum de iustitia reuerà susceptam;
ad quod opus est certâ notitiâ de Ministri voluntate, aliisque ne-
cessariis conditionibus. Numquid in cunctis donationibus id non

K k k k k 3

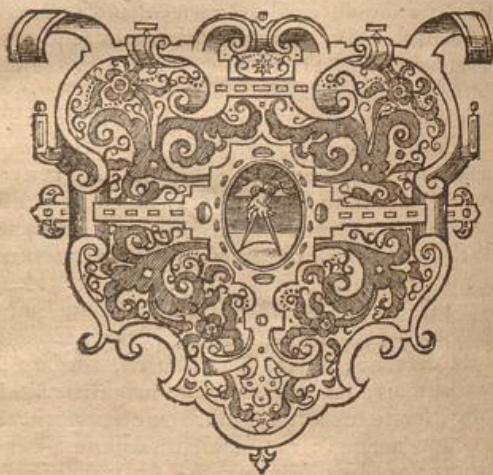
liquet?

1547.

liquet? Quippe neque pariter donationes inter homines rata habentur, nisi accedente donatarij acceptione: proinde huiusmodi argumentatio conficeret, à quocumque imperito rustico, cui quidquam donaretur, ut ea donatio firma peristeret, habendam esse notitiæ constantiam, Fidei parem, quā certus fieret, eam actionem nullā vitiari labe, sed esse plenè legitimam. Enimvero scitè Aristoteles animorum affectus * descripsit, cum ait, eos esse, quibus iudicia inficiuntur: mens enim, alioqui perspicax, qualis Suaviana, in rebus adeò dilucidis haud hallucinata fuisset, nisi fumo excandescens rabie animi obvoluta.

* Lib. 2.
Rhetor.

FINIS PRIMÆ PARTIS.

SYL.

SYLLABVS

*Errorum Historia Suavis, de veritate facti; qui
errores certissimis testimoniis euidenter
hoc Opere conuincuntur.*

1. **A**lt, corrogationem ex Indulgentiis ad ædificationem Basilicæ S. Petri, à Leone X. in supplementum exhaustæ predigentæ quesitam: cum tamen ante illum Iulius II. ob grauissimas iacturas exinanitus pecuniâ, ad id voluntarium subsidium Fidelium ei ædificationi curandæ recurre-
Lib. 1. c. 1.

2. A Leone X. fuisse sorori Mag. la-
lenæ concessam eam pecuniam, quæ
inde in Saxonia & vicino tractu colli-
geretur. Felix Contelorus, harum re-
rum petitiſſimus, fallum id reuincit ex
Vaticanis tabulis. *Lib. 1. c. 3.*

3. Hæresim Lutheranam fuisse ex
eo natam, quod lucra Indulgentiarum
diuendita fuissent. Lutherus ipse &
Sleidanus id reuincunt, qui nunquam
huiusmodi causam inter alias ab iis-
dem adductas numerant. *Lib. 1. c. 3.*
6. 14

4. Ad maiorem ex Indulgentiis pec-
uniam colligendam, fuisse illarum
promulgandarum officium non Angu-
stinianis, vti mos erat, commissum, sed
Dominicanis. Nullus eiusmodi mos
fuerat; nam Iustus hoc munus anreâ
Franciscanis imposuerat, & Leo X.
vnâ cum Archiepiscopo Moguntino
eorumdem Franciscanorum Guardia-
num, vti vocant, in pluribus Germaniæ
locis ad easdem promulgandas delegerat.
Moguntinus verò delegit Ioan-
nem Tetzeliū Dominicanum, qui
cum laude apud Equites Theutonicos
eodem munere functus erat. *Lib. 1. c. 3.*

5. Indulgentias fuisse à Leone X. in

omnibus Catholicis regionibus euul-
gatas. Non in omnibus, sed in cen-
sibus quibusdam regionibus hæ ab eo pro-
mulgatas. *Ibid.*

6. Indulgentias promulgatas fuisse
anno 1517. quo Lutherana hæresis or-
ta. At literæ Apostolicæ de iis exaratas
sunt anno 1514. & sub initium an-
ni 1515. & euulgatæ anno 1516. *Ibid.*

7. In Saxoniæ tractu, ad emolu-
menta Indulgentiarum accipienda,
fuisse designatum Commissarium Epi-
scopum Arcimboldum, adhuc retinen-
tem mercatoris Genuensis mores. Ar-
cimboldus id temporis nec Episcopus
erat, nec Genuensis, nec mercator, sed
Patritius Mediolanensis: nec ille Sax-
oniæ pecuniæ quarendæ impositus.
Ibid.

8. Lutherum primò in Quæsto-
rum abusus, & postea, re diligentius
inspectâ, in Indulgentias generatim
inuectum. Atqui Lutherus primariò
Indulgentias oppugnavit in iis thesi-
bus, quas in primo aduersus Ecclesiam
motu edidit. *Lib. 1. c. 4.*

9. Romanos obieciſſe Luthero te-
stimonia petita ex iis, quæ Ecclesia tra-
dit de Purgatorio, Pœnitentia, pecca-
torumque remissione; vnde de iisdem
ortam disceptationem: Et tamen pluri-
mi de his erroribus iisdem in thesibus ha-
bebantur. *Ibid.*

10. Cardinalem Caietanum iussu
allicere promissis præmiis Lutherum
ad obedientiam. Id nec ex misso ad
Caietanum diplomate apparet; nec à
Luthero, dum congressus simul cū Ca-
ietano habitus narrat, indicatur. *Lib. 1. c. 9.*

11. Caiet-

11. Caietanum & Lutherum foisse bis vnâ congressos. Ex vtriusque literis patet, ter eos simul collocutos. *Ibid.*

12. Lutherum foisse asperis verbis à Caietano è conspectu submotum. Lutherus in sua narratione non modò de hoc non queritur, sed altè commendat humanitatem, quâ à Caietano acceptus habitusque. *Ibid.*

13. A Luthero datas literas ad Legatum, postquam ab ipso prouocarat, & Augustâ discesserat. Ex iisdem literis & ex memorata narratione liquet, à Luthero nondum Augustam id temporis relictam, nec appellationem à Cardinali interpositam. *Lib. 1. c. 10.*

14. Lutherum diplomate per Caietanum promulgato impulsus ad rursus prouocandum. Verum hoc diploma promulgatum 13. Decembris Linzi, & Lutherus iam Wormatiæ 28 Nouembris prouocauerat. *Lib. 1. c. 12.*

15. Hæresim Zuinglianam foisse ortam ex aduentu Tigurini cuiusdam F. Samsonis, Indulgentias promulgantis, adeoque ex auaritia Pontificis, pecuniam aucupantis. Zuingliana tamen hæresis ante Samsonis aduentum orta fuerat; neque primùm, vti Lutherana, versata in Indulgentiis opugnandis, sed in aliis grauioribus & diuersissimis capitibus. *Lib. 1. c. 19.*

16. Ad Wormatiensem Conuentum foisse relatum de morte Luthero inferenda, tamen si Cæsaris fides obstaret. Nulla huius rei mentio est in literis Aleandri, qui & nouit & perscripsit ad Pontificem minima quæque ad huiusmodi negotium pertinentia. *Lib. 1. c. 28.*

17. Sententias Cardinalium de morum reformatione ab Adriano agitata, esse recitatas in quibusdam aduersariis Episcopi Fabrianensis. Fabrianum est oppidum Episcopatu carens, & Fran-

ciscus Cheregarus, quem sæpè Episcopum Fabrianensem vocat, fuit Episcopus Aprutinus. *Lib. 2. c. 4.*

18. Leges in Germania de Ecclesiastica disciplina promulgatas, foisse septem ac triginta; cum fuerint trigintaquinque. *Lib. 2. c. 11.*

19. Carolum Quintum in literis ad Clementem VII. datis, significasse, se quò Pontifici studeret, honestis Germaniæ precibus aures oblituisse. Aditque, parum cauto consilio inductum foisse Cæsarem ad tantum arcanum euulgandum, quo dedit occasionem hominibus credendi, reuerentiam erga Pontificem esse artem politicam, Religionis titulo contectam. Sed vox illa, *honestis*, vti nec illa alia, *necessitas*, quam idem Polanus alibi recitat, haud precibus Germaniæ à Cæsare adiunguntur; quin semel additur, *importantis*. Cæsar nequaquam scribit se adductum voluntate gratificandi Clementi, sed obseruantia erga Sedem Apostolicam. Neque apparet, quale sit arcanum eiusmodi, quod tante omnibus offensionis fuit, cum Cæsar ibi Conuentum Spirensem nominet Conciliabulum, ac abominetur Lutherum vt impium & insanum. *Lib. 2. c. 16. 13.*

20. Clementem, anno antequam Cæsari se adiungeret, hominibus imposuisse, simulatâ pacis cupiditate, patrique cum Carolo & Sfortia amicis. Pontifex ab initio vtrique parti eodem tenore respondit, vti & omnes literæ, & omnia eius aui monumenta testantur. *Lib. 2. c. 16.*

21. Zuinglium & Lutherum abique vlla inter se communicatione, & in diuersa regione positos, omnino consensisse in sententiis eudendis vsque ad annum 1525. quo solum de Eucharistia dissenserint. Sed quamvis hi in multis consenserint, tamen Zuinglius à Luthero dissensit, & ante annum

nam 1525. & in primario capite, de culpa Originali. *Lib. 3. c. 1.*

22. Cæsarem Bononiæ à Pontifice coronatum, quod hic existimaret minime decere, ut Romæ spectarentur, qui biennio ante eam diripuerant. At Pontifex ad Germanicum Nuntium perscripsit, si Cæsar Italianam pacem cogitaret, sibi gratius fore ab eo Romanam peti tum veteris moris seruandi, tum incommodi vitandi gratiâ. Sin Cæsar bellum prosequi vellet, se neglectis incommodis Bononiam accessurum. *Lib. 3. c. 2.*

23. Pontificem hic Cæsari Concilij conuocationem dissuasisse eui infructuosam pariter ac perniciosam. Atqui Pontifex eodem anno post congressum Bononiensem ad Cæsarem scripsit, sese consentaneè ad ea quæ de isto negotio Bononiæ coram egerant, & pro Cæsari satis perspecto suo in commune bonum studio, moram isti rei non interpositurum. *Ibid.*

24. Vanam, parumque religiosam Orationem ab Archiepiscopo Rossanensi ad Augustanum Conuentum habitam in peruiugio festi Corporis Christi. Reuerà hæc alia fuit, multumque distat ab ea quam Suauis fingit, ut patet comparanti. *Lib. 3. c. 3.*

25. Lutheranos leuibus in rebus Augustano in Conuentu consensisse cum Catholicis. Consensere in rebus grauissimis. *Lib. 3. c. 4.*

26. Pontificem parum aut nihil propensum in Concilium, non consensisse ut illud conuocaretur, nisi in vrbe Pontificia, prouidentem fore, ut nunquam Germani eam loci conditionem subirent, prout reipsa contigit. Contra Pontifex Mantuam obrulit, urbem Germanis admodum gratam. *Lib. 3. c. 5.*

27. Multam diffidentiam inter Pontificem ac Cæsarem circa res Concilij versatam. Inter ea tamen rerum capita, *Pars I.*

quæ Pontifex ad Cæsarem per Episcopum Deithorensem misit, hoc erat secundum: Ut Cæsar Concilio interesset, eoque discedente Synodus soluta censeretur. *Ibid.*

28. Pontificem duriores se in sectarios, & natiorem in Cæsarem præbuisse, quod hic Augustæ aliquid indulgentiæ illis se daturum significasset. Clemens autem hoc maxime cupiebat, ut sectarij quocumque tolerabili modo reuocarentur, ut patet ex recitata ipsius ad Cæsarem epistola. *Lib. 3. c. 7.*

29. Pontificem promissionem non seruasse factam Cæsari, se cum alijs Principibus fœdus non initurum; quod fœdus cum Gallis ad Mediolanum occupandum sanxisset. Contrarium tradit non modò Guicciardinus, sed Petrus Superantius Orator Venerus, in exquisita earum rerum narratione. *Lib. 3. c. 12.*

30. Conuentionem nuptiarum neptis, à Pontifice cum Rege Francisco initam, originem duxisse ex ultimis simultatibus, occasione præcipuè Concilij inter Pontificem & Cæsarem exortis. Et tamen hæc nuptiæ ante quadriennium primum, & mox biennio antequam fierent, nullo adhuc inter Pontificem & Cæsarem simultatis vestigio exorto, tractatæ fuerant, & coram ab ipsis, & per Aleandrum Nuntium, Cæsare annuente. Ac postremo Cæsar ipse Bononiæ Pontificem ad eas extimulauit, effecitque ut eadem accelerarentur. *Lib. 3. c. 14.*

31. Clementem harum nuptiarum cupiditate se in Galliam deportasse. Ceterum est ex omnibus monumentis, nihil eo inire à Pontifice questum præter Ecclesiæ commoda, quæ simul Cæsari conducebant. *Ibid.*

32. Sexto post latam à Clemente VII. in Henricum VIII. sententiam die, fuisse huius responsum Romam all-

alla-

allatum. Biduo post allatum fuit. *Lib. 3. c. 15.*

33. Cæsarem auditis his quæ Nuntius Rangonius super Concilio proposuerat, questum cum Pontifice, quod aliter quam Bononiæ conuentum fuerat, ageretur cum Protestantibus, atque ita ut ipsi se delusos arbitrarentur. Has literas fuisse 8. Iunii in Senatu lectas. Atque hoc loco recitat Cardinalium sententias, multa immiscens mendacia. Porro è contrario, ab eo tempore quo Cæsar & Pontifex Bononiæ simul congressi, ab utroque ex composito tradita fuere mandata, duobus Administris in Germaniam Legatis, qui simul coniuncteque egerunt ex formula à Pontifice & Cæsare simul composita. In Actis autem Senatus nulla harum literarum mentio fit. Proinde veritas rei, & veræ Cardinalium sententiæ de hac re referuntur. *Lib. 3. c. 16.*

34. Paulum III. hoc nomen in inauguratione accepisse, cum in electione Honorius V. dici voluisset. Ex Actis Comitiorum & Senatus, ac ex Ephemeride liquet, nullum aliud ab eo nomen quam Pauli optatum. *Ibid.*

35. Cardinales à Paulo fuisse in Senatu designatos ad mores restituendos 12. Nouemb. Fuere designati die 13. *Lib. 3. c. 17.*

36. Cardinales à Paulo disciplinæ restituendæ præfectos fuisse tres. Fuere quinque, ac præterea Episcopi tres. *Lib. 3. c. 17.*

37. Congressum Vergerij cum Luthero Ecclesiæ ignominiam, Luthero autem gloriam peperisse. Contrarium patet ex *lib. 3. c. 18.*

38. Cæsarem in Senatu Romæ locutum die 28. Aprilis; hic tamen fuit dies ab eius Româ discessu decimus. *Lib. 3. c. 19.*

39. Fuisse sex Cardinales ac tres Episcopos designatos, qui agerent de

conuocandi Concilij ratione. Cardinales fuere septem, itemque vnus Episcopus, designati. *Ibid.*

40. Pontifici haud Concilium displicuisse id temporis, quo Gallus armis Italiam conturbabat, speciosam inde occasionem arripienti Concilij munimentum. Polanus ipse post paucas paginas refert, Concilium Mantuæ non habitum, quod Mantuanus Dux vim militum hac de causa cum stipendiis pro munimento veller; Pontifex autem armatam Synodum nollet. *Ibid.*

41. Vel mediocri ingenij hominibus visam importunam Concilij indicationem, exorto inter Cæsarem & Galium bello. At cuncti inculcarunt, Concilium habendum, quamuis omnis obstitarent, alioquin Germaniam perituram. *Lib. 4. c. 1.*

42. Difficultatem quæ interuenit conuocationi Concilij Mantuæ, natam ex certamine inter Pontificem & Ducem, vtrius eorum auspiciis multaturo essent præsidia, quibus vtrius & agri Mantuani, durante Concilio, defensio commendanda erat. Cuius tamen rei nec vola nec vestigium cecegit in literis mutuis Principum ambo: sed in iis exprimitur causa istius difficultatis longè diuersa. *Ibid.*

43. Pontificem permississe, ut exemplar legum super Aula Romana destinatarum, in Germaniam perferretur, ut æmulis ostenderet, Romæ rem serior agi, sed doluisse, illud impressum. Atqui Paulus III. mandatis, quæ Ministris ibi tractaturis dedit, hoc præcepit primum, ne quidquam ab iis scripto proponeretur; fore enim, ut quæ scripto data essent, mox typis per littericos vulgata circumferrentur; capitis indidem occasionibus inculcandæ ac mordaciter perstringendæ Curie Romanæ, prout sub aliis Pontificibus vsu venerat. Quam etiam ob causam

verabat induci ab iis mentionem vitiorum quibus Roma laborabat. *Lib. 4. cap. 5.*

44. Pontificem dum Nicæam se contulit, voluisse non tam Christiani Orbis paci conciliandæ, quàm Mediolanensi dominatui in suam familiam inuehendo studere, oblato tributo utrique Regi. De hac re ne vllum quidem verbum extat in iis monumentis, quibus arcana Pauli pro Farnesia familia tractationes sub commodiori etiam tempore narrantur. Constat autem contrarium, videlicet, Paulum conatum suadere Cæsari, vt boni publici causâ ditionem illam seu Regi Francisco cederet, seu Aurelianensi Duci concederet. *Lib. 4. c. 6.*

45. Postulatâ ab utroque Principe Concilij prorogatione, Pontificem statim non tam vt illis quàm vt sibi satisfaceret, assensisse. Contra liquet ex Tepoli Legati Veneti narratione, inter propositas pacis conditiones hanc fuisse, vt Galliarum Rex Concilij celebrationi adhereret; sed Regem id abnuisse præstare in gratiam Cæsaris, annuisse tamen in gratiam Pontificis. *Ibid.*

46. Pontificem humanis allatis tantum rationibus Cæsari dissuasisse, ne approbaret pactiones in Conuentu Francofordiensi ab hæreticis propositas. Pontifex semper obiecit honoris Diuini causam vt validissimam, ostendens se habere pro certo, eam à Cæsare ob nullas vniquam humanas rationes neglectum iri. *Lib. 4. c. 8.*

47. Episcopum Montis Politiani fuisse in Germaniam à Pontifice missum causâ Conuentus Francofordiensis. Mons Politianus id temporis Episcopali dignitate carebat. Et missus eò fuit Ioannes Riccius, Aulicus Cardinalis Farnesij, vulgo à patria dictus Mons Politianus. *Lib. 4. c. 9.*

48. Concilium post eiusdem Riccij

discessum fuisse prorogatum. Constat Concilium in Senatu prorogatum 30. Ianij, & Ioannem Riccium 20. Aug. missum. *Ibid.*

49. Cæsarem haud professum, assensurum an disseniret colloquio Norimbergæ destinato. Extat in pluribus monumentis, Cæsarem dissensisse. *Ibid.*

50. Legatum Farnesium à Cæsare discessisse ob indictum ab eo super Religionis rebus conuentum & colloquium. Re tamen verâ institit ipse apud Pontificem, vt reuocaretur, ne ob præsentiam isthuc suam particeps esse videretur consiliorum Cæsaris, Franciscum Regem in tractatione pacis cunctatione artificiosâ suspendentis. *Lib. 4. cap. 10.*

51. Episcopum Mutinensem, Pontificium apud Ferdinandum Nuntium, publicè in Wormatiensi colloquio Pontificis nomine promississe Concilij conuocationem in urbem Vicentiâ opportuniorē. Hoc solum dixit, Concilium à Pontifice coactum iri, quandocumque Cæsari & Germaniæ placuisset. *Lib. 4. c. 12.*

52. Nuntium præterea dixisse, à Pontifice Cæsari permissum huiusmodi colloquium, vt præludium rerum in Synodo decernendarum. Nuntius numquam significauit huiusmodi colloquium permissum à Pontifice, qui, vt in mandatis declarauerat, illud semper repudiauērat & detestatus fuerat: neque is potuit dicere, esse colloquium Concilij præludium; in eo enim & orationi & sibi repugnasset; namque vterque testatus fuerat, de rebus omnibus vel in Concilio statutum iri, vel concordiam aliâ ratione ineundam. *Ibid.*

53. Vergerium ad hoc colloquium accessisse Pontificis quidem operâ, sed specie Gallici Administris, vt causæ opportu-

portunijs faueret. Antequam hoc accideret, Cardinalis Aleander ad Pontificem perscripserat, Vergerium obloqui & minari Sedi Apostolicæ, & cum Lutheranis amicitiam fouere. Quare Pontifex significandum Imperatori curauit, vt illi suaderet reditum in suam Ecclesiam, aut certe illum excluderet à conscientia tractationum istarum. *Ibid.*

54. Wormatiensem conuentum arte Pontificiorum fuisse protractum, & irritum redditum. Nuntius Moronus cunctis fere, quæ ad Farnesium mittebat, literis queritur, eam moram iniectam astu Lutheranorum, præstolantium Cæsaris discessum, quò Religionis libertas illis maneret. *Ibid.*

55. Contarenum Legatum in Ratisponensi conuentu apud Cæsarem se excusasse de facultate sibi à Pontifice minimè concessa ad Fidei res statuendas, hanc enim facultatem à Pontifice inseparabilem esse: verùm si in rebus Fidei Lutherani cum Romanâ Ecclesiâ sensissent, se daturum operam, vt in reliquis Germaniæ satisfaceret. Hoc postremum omnino aduersatur primo capiti mandatorum quæ acceperat. *Lib. 4. c. 13.*

56. In conuentu Ratisponensi nihil magnum peragi potuisse, Pontificiis Administris in partem tractationis venientibus. Suauis ipse refert, Contarenum adeò concordiæ conciliandæ se impendisse, vt Romæ multorum obrectationem incurreret. *Ibid.*

57. Rebus in conuentu Ratisponensi actis, Pontificem permotum non modò ad concedendum, sed etiam omni ope procurandum Concilium. Pontifex ante hunc Conuentum per tot Legatos, per tot Nuntios, tot precibus sumptibusque Concilium procurauerat, vt ne leuiter quidem de eius voluntate subdubitari possit. *Ibid.*

58. Contarenum ob legationem, non satis ex voto Pontificis gestam, ab eodem minùs honorificè exceptum, Pontifex antequam Lucæ Contarenum purgationem audiret, eum humanissime accepit, & Bononiensi legatione remuneratus est. *Lib. 4. c. 15.*

59. Concilij Legatos Româ discessisse 26. Augusti. Legati non facere designauit, nisi 16. Octob. *Lib. 5. c. 1.*

60. Viseum Cardinalem fuisse à Pontifice in Germaniam legatum, tamen Cæsari non admodum gratum, Cæsari nullo pacto Viseus ingratum erat, sed eius legatio alias ob causas minùs grata. *Ibid.*

61. Præceptum Legatis à Pontifice, ne quid publicè solenniterque agerent, nisi acceptis Româ mandatis, quæ suo tempore mittenda. At mandata ipsius in præsentia data. *Lib. 5. c. 4.*

62. A Pontifice in illos ad Concilium viros sibi supra alios fideles; sic nominat Italos, Aulæ Romanæ, vixle affitunt, magis addictos. Pontifex promiscuè omnes cuiuscumque Nationis homines eò sollicitauit. *Ibid.*

63. A Pontifice iustos huiusmodi viros fideles lentius ad Concilium ire. Hi citò ad Concilium peruenere. *Ibid.*

64. Legatos abnuisse, publicè in primario templo audire Oratores Cæsareos, ne in tanta Patrum infrequentia Concilium inchoaretur. Sed alia illis ratio huius rei ad Cardinalem Farnesium perscripta est. *Ibid.*

65. Sub anni finem mandatum à Cæsare Granuellano, vt conuentum Norimbergensem peteret, relicto Tridenti Mendoza. Hi post anni finem eò peruenere. *Ibid.*

66. Concilium à Pontifice dissolutum, antequam Cæsar Italiam attingeret. Id accidit post habitum Buxen in Insubria congressum. *Ibid.*

67. A Duce Albano, qui pro Cæsare cum Henrico Octavo Angliæ Rege schismatico sese coniunxerat, fuisse ad Farnesium perscriptum, Pontificem consensisse, ut Cæsar in Pannonia viret auxiliis Protestantium, qui Henrico peiores erant; namque ab hoc sola Pontifici obedientia, ab illis plura Fidei dogmata pernegabantur. Dux Albanus hoc solum obiecit, Franciscum Galliarum Regem fuisse ad Prouinciarum Catholicarum cladem coniunctum Othomanno, qui in Fidei rebus Anglo deterior erat. *Ibid.*

68. Pontificis diploma ad Cæsarem de Edicto Spirensi fuisse datum 25. Augusti: cum tamen datum fuerit 24. Augusti. *Lib. 5. c. 6.*

69. Pontificem conquestum cum Cæsare, quod imperitos ad iudicium de Religionis rebus ferendum admitteret. Pontifex questus fuit, non imperitos, sed laicos admissos. *Ibid.*

70. Pacificationem inter Cæsarem & Gallum fuisse sancitam 24. Septembris: cum sancita fuerit 17. Septembris. *Lib. 5. c. 7.*

71. A Pontifice fuisse Concilij suspensionem sublatam per diploma promulgatum 24. Nouembris. Id contigit 19. eiusdem mensis. *Ibid.*

72. Cæsarem & Gallum in pactio-nibus conspirasse, ad Concilium & emendationem Aulæ Romanæ procurandam, unde omnes turbæ. Inter pactio-nes hæc non legitur. *Ibid.*

73. Pontificem perspexisse angustias temporis, Episcopis distantibus ad Concilium adendum statuti; sed voluisse ut Concilium inchoaretur per paucos Italos, Aulicosque sibi addictos, cum initio tractanda esset agendi ratio, ex qua reliqua penderet. At in prima Sessione, à Pontifice usque ad 13. Decemb. retardata, quod plures exteri Patres interessent, numerati fuere

plures Episcopi & Theologi aliis Principibus quam Pontifici obnoxii. *Ibid.*

74. Pontificem cupientem Cæsari conciliari, mandasse Nuntio, ut id apud Cæsarem efficeret, oblati aduersus Othomannum & Protestantes subsidii; atque hoc feliciter à Nuntio peractum. Hoc prorsus aliter se habuit, ut constat. *Lib. 5. c. 8.*

75. Pontificem, quod se opponeret omnibus incommodis quæ Cæsar subitatus aduersus ipsum in Wormatiensi Conuentu præciperet aut permitteret, statuisse ad hunc legare Cardinalem Farnesium, qui Wormatiâ transiens, quæ illic essent in rem opportuna præciperet amicis, & ex proximo rebus consulere. Id aliter contigit, ut liquet *lib. 5. c. 8.*

76. Pontificem interea misisse ad Ferdinandum cum potestate Nuntij Fabium Mignanellum Grossi Episcopum. Mignanellus hoc tempore hoc Episcopatu non fungebatur. *Ibid.*

77. Farnesium quaidam certas ob causas legatum fuisse. Alia eius legationis causa probatur. *Lib. 5. c. 8. & 12.*

78. Cum diplomati Legatis dato adiectum fuisset, ut res agerentur in Concilio cum Patrum consensu, hanc conditionem fuisse expunctam, in gratiam Legatorum, qui Pontifici exceperunt, noxiam videri talem ex Episcoporum arbitrio dependentiam. Verum id alia ratione contigit, prout apparet ex loco citato.

79. Diploma de Concilio apertiendo fuisse allatum Tridentum ante aduentum Farnesij, & ab ipso Farnesio dum transiret, eo allatam fuisse confirmationem. Id Romæ post eius discessum statutum fuit. *Lib. 5. c. 11.*

80. Farnesium celeriter Wormatiâ recessisse, quo concepta de ipso à Protestantibus suspicio evanesceret. Atqui Cæsar hoc vnum spectabat, ut Protestantes

LIIII 3 stantes

stantes terreret eâ consiliorum bellicorum specie, quæ per Legatum cum Pontifice videbatur agitare. *Lib. 5. c. 13.*

81. Farnesinum Cæsari suasisse, ut Parmæ ac Placentiæ translationi ad gentem Farnesiam consentiret, allatis rationibus, quibus liquebat, Cæsarem in Mediolanensi dominatu permanere debere. Hoc vii falsum aperte reuincitur. *Ibid.*

82. Vestigal pro Parma & Placentia à Paulo III. impositum nouo Duci, octo millibus scutorum constituisse. Constituit nouem millibus ducatorum, vii vocant, Camera. *Ibid.*

83. Consilium de aperienda Synodo 13. Decemb. die fuisse in Senatu vnâ cum Cardinalibus decretum, & postea 30. Octobris ad Legatos perscriptum. Hoc consilium de Concilio eâ die aperiendo capium fuit die 6. Nouemb. & postriedie Legatis significatum. *Lib. 5. c. 17.*

84. Allato diplomate 11. Decembris de Synodo inchoanda, fuisse indictum populo ieiunium eodem die, qui hanc solemnitatem antecedeat. Sed præterquam quod suâ sponte hand verisimile id esse ostenditur, Massarellus in Ephemeride contrarium refert. *Ibid.*

85. In Congregatione generali, habita pridie quam Concilium aperiretur, fuisse ab Episcopo Asturiensi postulatam, ut diploma legationis recitaretur; sed Cardinalem Ceruinum veritum, ne facultates Legatis concessas si vulgarentur, circumscriberentur, dicendo tantum effecisse, ut postulatio reiceretur. Hic non Asturiensis, sed Giennensis fuit; neque vi eadem die, sed illâ, quâ Concilium aperiendum esset, diploma recitaretur: nec postulatio reiecta, sed cum exceptione admissa est. *Ibid.*

86. Die 13. Decembris fuisse Legatorum iussu prolixam cohortationis

formulam perlectam, ac deinde Pontificia diplomata promulgata cum Cæsareis tabulis: ac demum, Patribus in genua prouolutis, à Cardinali Montano primo Legato solemnem precationem pronuntiatam. Montanus ante omnia, non post, protulit verba precationis. Cohortationis formula in secunda Sessione lecta est, & in prima Sessione quædam breuior, non per alios exposita, sed ex ipsius Montani ore est excerpta. *Ibid.*

87. Eâdem die fuisse diploma de aperiendo Concilio audium. In Sessione dumtaxat subsequenti audium fuit. *Ibid.*

88. A Legatis malè responsum illi, qui Oratoris Mendocæ Venetis agrotantis nomine procuratorium libellum rursus publicè exposuerat. Contrarium ex Actis patet. *Ibid.*

89. Tunc fuisse ea ex Matthæi Euangelio verba lecta, *Si frater tuus peccauerit in te, vade, & corripe eum inter te & ipsum solum.* Lecta sunt ea D. Lucæ verba, quibus electio duorum & septuaginta discipulorum narratur. *Ibid.*

90. Episcopum Bituntinum mala peccasse in Oratione, in auspiciis Concilij ab ipso habita. Id quod ex Oratione ipsa falsum euincitur. *Lib. 5. c. 18.*

91. Pontificem significasse Legatis, haud par esse, ut literæ communis nomine alij scriberentur, sed satis esse, illas quas vel Pontifex, vel Legati nomine proprio darent. Pontifex e contrario exposuit illis distinctè rationem, quâ has literas communes censerebat intercedendas ac signandas. *Lib. 6. c. 1.*

92. A Legatis rogatum Pontificem, ut, quod Transmontanis oblatum, plures Italos Episcopos sibi fideles & obediens mitteret. Hoc vnum rogatum, ut mitteret Episcopos alicuius excommunicationis, nec affectibus obnoxios. *Ibid.*

93. Legatos à Pontifice sciscitatos, num ex Nationum, an ex Patrum numero suffragia essent numeranda; ac insinuas, priorem suffragiorum nuncupationem omnino repudiandam, utpote per quam inutilis esset Italorum Episcoporum multitudo. Ne minimum quidem veltigium huius rei in Legatorum literis extat. *Lib. 6. c. 4.*

94. De hoc fuisse Româ responsum ex voto Legatorum. Nullum de hoc responso verbum habetur inter alia quæ rescripta sunt. *Ibid.*

95. Solum Gallos omnes restituisse Decreto secundæ Sessionis, ob omissam inscriptionem, *Representans Ecclesiam universalem*. Hispani & Itali obstitere, & solus ex Gallis Archiepiscopus Aquensis. *Lib. 6. c. 5.*

96. Viros nobiles decem ei Sessioni interfuisse. Fuere decem ac septem. *Ibid.*

97. Interfuisse eidem viginti Theologos. Interfuisse triginta & quinque. *Ibid.*

98. Cardinalem Giennensem post acceptum de purpura sibi impertita nuntium, publicis functionibus abstinuisse, ob pileolum rubrum nondum Româ allatum. Pileolus multò antè allatus erat, sed non ab ipso acceptus, quod Cæsaris consensum prætolaretur. *Lib. 6. c. 6.*

99. Colloquium Ratisponense fuisse solum arte Catholicorum, & Cæsaris simulatione. Solutum fuit operâ dumtaxat Lutheranorum. *Lib. 6. c. 9.*

100. Patres dubitasse de libro Baruch, cum inter sacros libros nec à Conciliis nec à Pontificibus Romanis numeraretur: sed quia ex eo quædam in Ecclesia legebantur, affirmasse, librum huiusmodi apud veteres habitum tamquam partem prophetiæ Ieremiæ. Contrarium omnino contigit, uti fusè videre est *Lib. 6. c. 11.*

101. Vergerium, quem ut innocentem describit, à Fide defecisse ob Pontificiorum asperitatem. Vergerij hæresis multò antè compluribus cæperat innolescere: & actum est cum ipso suavisimè quò ad frugem rediret, sed ex vano. *Lib. 6. c. 13.*

102. In Congregatione 5. Martij habita, Episcopos, præsertim inopes, exposulasse cum tumultu ob Bituntinum Romam accitum ad pensionem soluendam, & Legatos, ad tumultum sedandum, pollicitos se opem ipsi à Pontifice peturos. Nullum verbum de huiusmodi tumultu in eius Congregationis Actis extat. Res verò uti se habuit, narratur. *Ibid.*

103. Indistinctam Calicis communionem servatam in tota Ecclesia ducentis annis ante Tridentinam Synodum. Contrarius eius usus ante quadringentos annos confirmatur. *Lib. 6. c. 18.*

104. Cæsarem nunquam destitisse agere cum Hermanno de Weda tamquam Archiepiscopo, quamvis per Pontificem abdicato: atque ab hoc, remedijs impote, dissimulatam iniuriam. Hermannus & Archiepiscopali & Sepremiurali dignitate motus fuit, atque in paterno Comitatu per dedecus obiit. *Lib. 7. c. 1.*

105. Episcopos, seu Patres Concilij, Cæsareorum studiis permotos propendisse ad solam emendationis negotium conficiendum, prætermittà dogmatum tractatione; atque ideò hoc à Legatis consulto dilatum, donec Pontifex moneretur, & ab hoc responsum, ut iunctim utrumque ageretur, quamvis alia esset Patrum inclinatio. In Legatorum literis nullum verbum fit de huiusmodi Patrum propensione; neque hæc literæ scriptæ fuere ad voluntatem Cæsareorum significandam, sed ad rationem emendationis

nis decemendam. *Lib. 7. cap. 2.*

106. Cardinalem Pacecum suasisse, ne tractatio dogmatum iniretur ante cognitam sententiam Nuntij Pontificij, in Germania agentis; & Legatos consensisse, dummodò interim Theologi res discutere pergerent. Numquam Pacecus dilationem tractationis dogmatum suasisit, nisi ex obliquo, cum eam dilationem semper liberè Legati apud Toleranum Hispanicum Oratorem receissent. *Lib. 7. c. 7.*

107. Fesulanum in suo de emendatione suffragio hoc solum egisse, ut sententiæ non per compendium, sed fusè audirentur, ac maiorem Concilij libertatem petissem, ideoque verbis castigatum à Legatis, qui & penas minati. Sed de his ne vnicum quidem verbum extat in Massarelli Ephemeride, ubi Fesulani suffragium brevius recitatur. *Lib. 7. c. 4.*

108. Episcopum Clodiensem Concilio discessisse obtenta morbi causa, quòd cum Cardinali Polo in capite de Traditionibus contendisset. Clodienensis nullum morbum causatus, petiit cum alijs Episcopis facultatem adeundi suam Ecclesiam, quæ non procul aberat, ad sanctioris hebdomadæ dies ibi celebrandos; neque de Traditionibus cum Polo contendit, sed ob suam in dicendo imprudentiam ab vniuerso Cœtu reprehensus fuit. *Ibid.*

109. Inter Pontificem & Legatos plura vtrò citroque fuisse scripta & rescripta de Regularium rebus: atque pro ipsorum causa multum cum Episcopis Italjs actum. Nihil de hoc apparet in eius temporis monumentis lectionibus & minutionibus, sed contrarium liquet. *Lib. 7. c. 5.*

110. Controuersiam de Deipara super Originali labe in eo solum fuisse versatam: adicienda necne Decreto esset explicita exceptio, quæ declarare-

tur, nullam de Virgine haberi sententiam; atque hoc solum fuisse à Franciscanis postulatum, Dominicani repugnantibus. Dominicani facillè huic consenserunt. Sed quæstio in eo fuit, num Franciscanorum opinio cum Iude, & aliqua meliori formula esset commemoranda. *Lib. 7. c. 7.*

111. Religiosum Deiparæ cultum paulatim inualuisse, quasi deceptione vulgi post Nestorianam hæresim. De Deiparæ sanctimonia cuiusque supra Sanctorum chorum præstantia, alibi niè vel ab ipsis Ecclesiæ canabulis Patres tum Græci tum Latini loquuntur. *Ibid.*

112. Zuinglium non errasse super Originali peccato, atque hoc restat plures Tridentinos Theologos, qui accuratius Zuinglium legerant. Inter recentiores sectarios nemo magis quam Zuinglius hac in re aberrauit. Neque traditur, ne vnum quidem ex his Theologis vel per suspensionem contra sensisse. *Lib. 7. c. 8.*

113. Episcopos ob tenuem eorum scientiam tenuisse eam disputationem de peccati Originarij natura seu quidditate, quam vocant, aggredi. Contra Præsides ipsi monuere, ne eam rem decernerent, de qua Scholastici tantum inter se discrepabant; cum Concilium coactum esset ad errores dammandos, non ad statuendum de opinionibus. *Lib. 7. c. 10.*

114. Romæ allatum mandatum ad Legatos, ut de Vulgata editione approbanda superfederent. Hoc mandatum est fictum. *Lib. 7. c. 12.*

115. Tridentum accessisse Petrum Danesium à Gallo legatum: in Sessione quinta lectas regie fidei literas: ab Oratore Gallo coram Patribus facundè peroratum. Gallici Oratores fuerunt tres, non vnus; atque inter Oratores Danesius postremus fuit: imò ad eum diem

diem quâ prædicta Sessio habita est, Tridentum haud attigerant. Et Oratio habita fuit 8. Iulij in generali Congregatione. *Lib. 7. c. 13.*

116. Inter pacta, quibus Pontifex & Cæsar fœdus in Proteſtantes iniecit, conditionem illam fuisse, quâ mutuum sibi auxilium prædebant, si quis ex ipsis à quocumque offenderetur ad fœdus impediendum; eamque conditionem in peculiari & æcana tabula expressam, ne Gallo id offensionem esset. Hæc conditio recitata fuit in publico Cardinalium conuentu, & cum aliis pactis in Acta Senatus relata. *Lib. 8. c. 1.*

117. Die 17. Iunij statim post Sessionem quintam fuisse habitam Congregationem. Prima post Sessionem Congregatio habita est 21. die eiusdem mensis. *Lib. 8. c. 2.*

118. Ibi fuisse lectum libellum de materia iustificationis tractanda. Sine vilo libello Cerninus legatus, absente per morbum Montano, de ea locutus fuit. *Ibid.*

119. Patres Cæsarianos illi tractationi repugnasse: & commemorat rationes à Legatis temperamenti loco allatas. Hæc omnia falsa; numquam enim disputatum est, vtrum dogmatum tractatio continuanda. *Ibid.*

120. Cum Legati proponerent caput de mansione Episcoporum in suis Sedibus, in frequentibus Conuentibus Episcopum Vasconensem dixisse, illud caput haud posse componi, nisi tollerentur alia obstacula per Ecclesiam Romanam Episcopali functioni obiecta, ideoque Præsides etiam tractationem de his admittere coactos. Contrarium accidit; nam Legati in primo, non in secundo congressu dixerunt, antequam caput de mansione proponeretur, cogitandum de tollendis obstaculis, adeoque ab vnoquoque esse ex scripto promenda ea quæ sua in Ecclesia

Part. I.

experiebatur; & Episcopus Vasconensis affirmavit impedimenta quæ ipse experiebatur, non à Sede Apostolica, sed à laicis Principibus oriri. *Ibid.*

121. Pontificem obtentu Proteſtantium armatorum inclinasse id temporis ad translationem ex Legatorum sententia; sed summo studio per Cæsarem ab eo consilio abductum. Hæc omnia falsa reuincuntur. *Lib. 8. c. 5.*

122. Legatos Pontificis iussu per moram & dissimulationem egisse. In literis quibus Pontifex sua ad Legatos iussa præscribebat, nihil frequentius mandatur, quam vt sollicitè res expedirent tam publicæ causæ, quam priuatae securitatis gratiâ. *Ibid.*

123. Tridenti fuisse Iubileum promulgatum die 25. Aug. atque eius celebrandi causâ, fuisse spatio quindecim dierum Congregationes generales intermissas. Nec Iubilei promulgatio eâ die contigit, cum 19 Augusti prima ob Iubileum Supplicatio habita fuisset, nec eo mente Congregationes intermissæ quindecim dierum spatio. *Ibid.*

124. Super sinceritate fidei quæ in hac vita possit haberi, an homo sit in gratia, fuisse inclamatum, haud esse habendam Scholasticorum rationem, quippe qui rationes ex Philosophia petitas secuti, haud valerent de Diuinis mysteriis iudicare. Contrâ idem Suauis refert, Carmelitas adhaesisse suæ sententiæ ob auctoritatem Ioannis Bachonis, eorum scholæ principis, atque ita reliquos Scholasticos erga suos ipsorum Doctores egisse. *Lib. 8. c. 12.*

125. Catharinum fuisse cuiusdam de Prædestinatione sententiæ auctorem. Hæc sententia reipsâ ducentos ante annos tradita est à Guillelmo Occamo, Scoti discipulo; & à Gabriele Biel, qui propior Synodi temporis fuit, comprobata. *Lib. 8. c. 13.*

126. In gratiam Franciscanorum
M m m m fuisse

fuisse Decreto de Iustificatione adiectum verbum non satis accommodatè. Hoc verbum prudentissimè additum fuit, & nou in gratiam Franciscanorum. *Ibid.*

127. Cardinalem Farnesium abeundi veniam à Cæsare petiisse, quòd non permiserit in castris Crucem ab eo præferri, atque ita illud bellum tamquam ad Religionem attinens declarari. Contrà Farnesius multò antè à Pontifice postularat discedendi facultatem, quæ in gratiam Cæsaris dilata, concessa fuit sub anni iam asperiores

tempestatem. *Lib. 8. cap. 16.*

128. Pontificem voluisse, vt Decretum de suspensione omnino promulgaretur, quippe veritum turbamenta Lutheranorum, quòd cogendi essent à Cæsare Concilium adire. Contrà Pontifex & Legati impensis tot studiis, tot Nuntiis missis, totque invitationibus, nihil vniquam aliud curarant, quàm vt Protestantes ad Concilium accederent, & Pontifex hanc ob causam tam validas vires Cæsari perstiterat, vt eos scilicet ad Concilium petendum adigeret. *Ibid.*

I N D E X RERVM NOTABILIVM,

Quæ his octo Libris continentur.

A.

Abates Cassinenses quod ius suffragij, & quem locum obtinuerint in Concilio, sedente Paulo III. lib. 6. cap. 2. num. 3. & 4. Vnius ex ipsis opinio, ut inter Monachos Scriptura lectio induceretur. l. 7. c. 5. n. 2.

Abbates Claravalenses. Vide Abbates Cassinenses.

Achilles Grassius Bononiensis, Concilij advocatus. l. 6. c. 2. n. 1. Romam venit translationis causâ. l. 8. c. 8. n. 3.

Adrianus VI. eius dotes, & viuendi rationes, quibus ad Pontificatum ascendit. l. 2. c. 2. n. 2. & seq. Error Guicciardini de illius electione. ibid. n. 7. eius aduentus Romam, & obstacula qua nactus est ad Anlam ordinandam. l. 2. c. 3. per tot. Disciplina emendatio inchoata à negotio Indulgentiarum, & errata Suauis. l. 2. c. 4. n. 1. & seq. Misio Francisci Cheregati ad Conuentum Norimbergensem, & diploma ad hunc Conuentum in vniuersum de rebus Lutheri. l. 2. c. 6. n. 9. & c. 7. n. 2. Varia auctoris considerationes de mandatis Nuntio traditis. c. 7. n. 4. & seq. Mors Adriani. l. 2. c. 9. n. 1.

Albertus ex Marchionibus Brandenburgi, Cardinalis Moguntinus, delegatur ad promulgandas Indulgentias in variis Germania locis. l. 1. c. 3. n. 7. & 8. Qua ipsi Lutherus impugnant. ibidem. Epistola & Theses illi à Luthero missæ super eodem argumento. l. 1. c. 4. n. 3. Com-

busio librorum Lutheri Moguntia, & illius affectuum mina. l. 1. c. 23. n. 10. & c. 25. n. 2. Septemviri metus hinc ortus in Comitibus Vormatiensibus. l. 1. c. 25. n. 5. eius obitus cum graui Pontificis & Tridentinorum Legatorum dolore. l. 5. c. 15. num. 4.

Alexander Cardinalis Farnesius Hispaniam Legatus adit, & qua egerit de rebus publicis. l. 4. c. 9. n. 4. & seq. Nona eiusdem legatio ad duos Reges, pacis ac religionis causâ. l. 4. c. 10. per totum. Reditus Romam, & profectio Genuam ad Carolum V. l. 4. c. 11. n. 1. & l. 5. c. 2. n. 3. Alia legatio pacis causâ, & Suauis mendacio. l. 5. c. 5. n. 1. & l. 2. c. 8. n. 6. 7. & 8. & c. 12. n. 4. Transitus Tridento, eiusque consilia de Synodo aperienda. l. 5. c. 11. n. 4. Difficultates super ea re in Casare offensa, ac falsa suspiciones. l. 5. c. 11. n. 4. c. 12. n. 1. & 2. c. 13. n. 1. Reditus Romam, & noua Suauis in hoc mendacio. l. 5. c. 13. n. 4. & seq. Legatio in Germaniam ob bellum in Protestantes. l. 8. c. 1. n. 3. & 4. Eius morbus prope Tridentum. l. 8. c. 7. n. 1. & 2. Traditus cum Praefidis, & cum Casare de suspensione, sed sine fructu. l. 8. c. 16. n. 2. & seq.

Alfonsus Dux Ferraria creditur à Clemente VII. auctor calumnia contra se de rebus Concilij. l. 3. c. 6. n. 4.

Alfonsus Salmeron Societatis Iesu interuenit omnibus tribus conuocationibus Concilij Tridentini. l. 7. c. 7. num. 1.

M m m m 2 Al-

INDEX

Alfonſus Sorilla, qui Oratori Men-
dozæ à Secretis erat, producit man-
datum Caſaris Tridenti, eius do-
mino abſente; & falſa dicta Suan-
nis. l. 5. c. 17. n. 7. *Querela Patrum*
de deſtinato reſponſo. l. 6. c. 2. n. 10.
Ambroſius Catharinus. Vide *Ambro-
ſius Politus*.
Ambroſius Pelargus Dominicanus,
Procurator Archiepiſcopi Treui-
renſis, quem locum & quam facul-
tatem in Synodo habuerit Pau-
lo III. Pontif. l. 7. c. 5. n. 2.
Ambroſius Politus, cui Catharinus no-
men fuit, poſtea Epifcopus Mino-
ritanus, Latine concionatur in Seſ-
ſione tertia Concilij. l. 6. c. 9. n. 1. Eius
opinio de certa notitia, quæ poſit in
hac vita haberi gratia ſuſcepta; &
falſa Suanis dicta. l. 8. c. 12. n. 9. &
ſeq. Errata Suanis de ſententia ab
eo allata in articulo de Prædeſtina-
tione, & de intentione requiſita ad
efficaciam Sacramenti. l. 8. c. 13. n. 1.
& 2.
Anabapitiſte, eorum origo, clades ac-
ceptu in Germania. l. 2. c. 12. n. 2.
iſorum progreſſus, & noua clades
in VVeſtphalia. l. 3. c. 16. n. 5.
Andalottus, Caroli V. miniſter, Romam
venit acturus de Concilio, ac de fœ-
dere aduerſus Proteſtantes. l. 5. c. 13.
n. 5. & 6. quid egerit cum Pontifi-
ce. l. 5. c. 14. n. 1. vſque ad 6.
Andreas Audens, Generalis Modera-
tor Carmelitarum, laborat pro li-
bertate Regularium in concionando.
l. 7. c. 5. n. 13.
Andreas Caroloſtadinus, Archidiaconus
VVeſtembergienſis, negat Chriſti
preſentiam in Sacramento. l. 1. c. 13.
n. 3. Adit cum Luibero Lipſiam,
cum Eckio diſceptaturus. l. 1. c. 15.
n. 1. & ſeq. Renouat veterem hare-
ſim in ſacris imaginibus. l. 2. c. 8.
n. 18.

Andreas Auria; Archithaſſus
Caroli V. congregi cum Anbarbo
recuſat. l. 4. c. 5. n. 1.
Andreas Vega, Theologus in Concilio
Tridenti. quid de Vulgata ſentiat.
l. 6. c. 16. n. 10.
Angelus Maſſarellus deſtinatur Con-
cilij Trid. Secretarius à Paulo III.
Pontifice. l. 6. c. 1. n. 6. recitat cebo-
rationem ad Epifcopos, Præſidam
nomine. l. 6. c. 5. n. 1.
Angelus Paſqualis, Epifcopus Mo-
tulanenſis, diſſertit admodum tra-
ditè de peccato Originali. l. 7. c. 8.
n. 3.
Anglia ſe ſeiuugit ab Eccleſia Romana,
& qua Suanis diſſertit de hoc, expen-
duntur. l. 3. c. 15. n. 4. & ſeq.
Anna Bolena. Vide *Henricum VIII.*
Annata, ut vocant, quas Pontifices ca-
piunt, quo pacto fuerint inpoſita.
l. 2. c. 8. n. 3. 4. & 5.
Antonius Filolius, Archiepiſcopus A-
quenſis, remanet Tridenti poſt diſ-
ceſſum ceterorum Gallorum. l. 5.
c. 16. n. 7.
Antonius Gabriellus Romanus ire Tri-
dentum Concilij Aduocatus recuſat.
l. 6. c. 1. n. 2.
Antonius Perenottus, Epifcopus Atri-
batenſis, ipſius conditiones. l. 4. c. 11.
n. 9. Adeſt pro Caſare in conuentu
Norimbergenſi. l. 5. c. 4. n. 1. & 16.
In tranſitu accedit Tridentum, &
que publicè verba facit. ibid. n. 5. 10.
11. & 12.
Antonius de Monte Purpura ornatur
à Iulio II. in præmium exerciti ſu-
piter iudicij. l. 1. c. 1. n. 3. & l. 5. c. 8.
n. 3.
Archiepiſcopi. Vide *Epifcopi*.
Auguſta. Vide *Confefſio Auguſtana*,
Conuentus.
Auguſtinus Bonuccius, ſummus Pra-
ſes Seruorum Beata Virgini, de-
ſendit Regularium privilegia, Pra-
ſulis

RERVM NOTABILIVM.

fides acerbè perstringens. l. 2. c. 5. n. 13.
Aula Romana quid sit. l. 3. c. 10. n. 10.
an timeret conuocationem Concilij,
sicut ait Suauis. in Appar. c. 10. n. 11.
quid diceret de causa Lutheri. l. 1.
 c. 12. n. 3. *An eius correctio sit op-*
portunus modus ad hereticos conci-
liandos. l. 2. c. 6. n. 8. Vide Roma, &
 Emendatio.

B.

B *Alibasar Castilioncus in Hispania*
Nuntius reddit Casari duo
Clementis diplomata. l. 2. c. 13. n. 9.
instat apud eundem pro liberatione
Pontificis. l. 2. c. 14. n. 12.
Bernardus Clesius, Cardinalis Triden-
tinus, eiusque conditiones. l. 4. c. 1.
 n. 3.
Braccius Martellus, Episcopus Pesu-
lanus, auctor longarum controuer-
siarum ob inducendum Synodo titu-
lum. l. 6. c. 2. n. 8. & 9. *Iterum eam-*
dem rem urget, & ut tollatur par-
ticula, Proponentibus Sedis Apo-
stolicæ Legatis. l. 6. c. 9. n. 3. & c. 12.
 n. 1. *Seditiose eius disputationes*
contra Regularium libertatem in
concionando, & quid inde secutum.
 l. 7. c. 4. n. 3. 4. & 5. *Votum ipsius de*
manfione Episcoporum in suis Ec-
clesiis. l. 6. c. 7. n. 3.
Bucerus. Vide *Martinus.*

C.

C *Esar Ferranuesca missus à Ca-*
rolo V. ad Clementem VIII.
post primò expugnatam Romam. l. 2.
 c. 14. n. 4.
Casertanus. Vide *Marcellus, Thomas.*
Chalcedo. Vide *Concilium.*
Camillus Olinus, à Secretis Cardinali
Mantuanis, primo Legato Concilij.

in Appar. c. 4. n. 3. Suspiciones de eo
in rebus Religionis. ibid. n. 4. *Reti-*
net sua cuncta munera ex Præsidium
voluntate post obitum Domini sui.
 in Appar. c. 4. n. 3.
Canonici. Vide *Capitula.*
Canonum periti quas prerogatiuas
tribuant Pontifici, & Suauis mali-
guitas in eos. l. 7. c. 14. n. 1. 2. & 3.
Capitula Cathedralium, aliarumque
primariarum Ecclesiarum subii-
ciuntur ex parte Antistitis aucto-
ritati. l. 8. c. 18. n. 7.
Cardinalis Accolius. Vide *Petrus.*
Cardinalis Alexander. — *Hieronymus.*
Card. Anconitanus. — *Petrus Accolius.*
Cardinalis Ardinghellus. — *Nicolaus.*
Card. Augustanus. — *Orbo Truxesius.*
Cardinalis Bertanus. — *Petrus.*
Cardinalis Campeggius. — *Laurentius.*
Card. Capiteferreus. — *Hieronymus.*
Cardinalis Carpenfis. — *Rudolfus.*
Cardinalis Ceruinus. — *Marcellus.*
Cardinalis Clesius. — *Bernardus.*
Cardinalis Columna. — *Pompeius.*
Cardinalis Contarenus. — *Gaspar.*
Cardinalis Crescentius. — *Marcellus.*
Cardinalis Dandinus. — *Hieronymus.*
Card. Eboracensis. — *Thomas Vossius.*
Cardinalis Farnesius. — *Alexander.*
Cardinalis Filonardus. — *Ennius.*
Cardinalis Fischerius. — *Ioannes.*
Cardinalis Cuietanus. — *Thomas de Vio.*
Cardinalis Giennensis. — *Petrus Paceus.*
Card. Granuellanus. — *Antonius Pere-*
notius.
Cardinalis Grimanus. — *Marinus.*
Cardinalis Iacobatus. — *Christophorus.*
Card. Madruccius. — *Christophorus.*
Cardinalis Mignanelius. — *Fabius.*
Cardinalis Moguntinus. — *Albertus.*
Card. de Monte. — *Antonius, Ioannes*
Maria, Innocentius.
Cardinalis Moronus. — *Ioannes.*
Cardinalis Parisius. — *Petrus Paulus.*
Cardinalis Perenotius. — *Antonius.*

M m m m m 3 Car-

INDEX

- Cardinalis Poggius* — *Reginaldus*.
Cardinalis Quignonus — *Franciscus*.
Card. Rossensis — *Ioannes Fischerius*.
Card. Sanctaflora — *Guido Ascanius Sfortia*.
Cardinalis Seripandus — *Hieronymus*.
Cardinalis Scombergius — *Nicolaus*.
Cardinalis Sfortia — *Guido Ascanius*.
Card. Sfondratus — *Ioannes Franciscus*.
Cardinalis de Silva — *Michael*.
Cardinalis Simonetta — *Iacobus*.
Cardinalis Toronus — *Franciscus*.
Card. Tridentinus — *Bernardus Clesius*.
Cardinalis Truxesius — *Otho*.
Cardinalis de Vio — *Thomas*.
Cardinalis Visens — *Michael de Silva*.
Cardinalis Volsens — *Thomas*.
Carolus Dux Aurelianensis, secundo loco genitus *Francisci Primi*, destinatur nuptius seu filia, seu neptis *Caroli V.* lib. 5. c. 4. n. 29. & 30. moritur ex contagione, cum periculo noua inimicitia inter duos illos Principes. *ibid.* & c. 15. n. 5.
Carolus Guillelmus Ceuinus gubernator Caroli V. quid fenserit de causa *Lutheri*. l. 1. c. 24. n. 3. 5. & 6. Tumultus eius causa exciti in *Hispania*. l. 2. c. 1. n. 3. Nolens adiuuat ad Pontificatum *Adrianum VI.* l. 2. c. 2. n. 3. & 4.
Carolus Militius, cubicularius Leonis X. mittitur ad *Saxonia* Septemvirum cum *Rosa aurea*, & ut de *Lutheri* causa agat. l. 1. c. 13. n. 4. Difficultates offensa in eo Principe. *ibid.* n. 5. Rationes minimè conuenientes conciliandi *Lutheri*. *ibid.* n. 8. & c. 14. n. 1. Quinque capita scripta ab illo exhibita tamquam illarum turbarum radices, & que habuerit responsa. l. 1. c. 14. n. 2. & 3. Reprehensus ab eo *Tetzelius*. *ibid.* n. 1. Eius in conuiuiis intemperantia, & in loquendo inconsideratio. l. 1. c. 18. n. 1. Noua ipsius studia ad reconciliandum *Lutherum*, sed sui fructu. *ibid.* n. 3.
Carolus Hispania Rex eligitur Imperator, & prima eius studia pro Fide Romana. l. 1. c. 22. n. 2. Dubitatio contra ipsum ab hereticis concepta. l. 1. c. 24. n. 12. Quid obtinuerit à conuentu *Vormatiensi* de rebus publicis. l. 1. c. 28. n. 4. Diligentia adhibita pro conversione *Lutheri*, & Edictum in eum euulgatum. l. 1. c. 27. n. 4. 5. & 7. & c. 28. n. 4. 5. & 6. Eius in *Hispaniam* profectus, & que praeceperit, ut *Germania* infunderet ipsius Edictum, & Pontificum diploma exequeretur. l. 2. c. 1. n. 3. 4. Litera vehementes ab fratre illius Edicti transgressionem, & alia Religionis capita. l. 2. c. 10. n. 28. & 29. Grauisissima dissensionem inter ipsum, & *Clementem VII.* Vide *Clementis* Congressus ab eo imperatus inter Catholicos & *Lutheranos*, Vide *Protestantes*. Eius inauguratio *Bononia*. l. 3. c. 2. n. 2. Conuentum *Augustae* conuocatum adit. l. 3. c. 7. n. 1. in ea urbe Supplicationi in Fello Corporis Domini interuenit. *ibid.* n. 2. Necessitas Concilij ab eo significata Pontifici. l. 3. c. 5. n. 2. & c. 7. per totum. Adit Conuentum *Ratisponensem*, qui prius indistinctus fuerat *Spire*. l. 3. c. 6. n. 2. & c. 9. n. 1. Difficultates offensa intra & extra *Germaniam* de auxilio in *Turcam*, ac de electione *Ferdinandi* in Regem *Romanorum*. l. 3. c. 9. n. 2. & 3. Inducia Religionis agitata, ac firmata cum *Protestantibus* usque ad conuocationem Concilij, & varia quae Conuentus, ac Pontifici opposuerit. *ibid.* n. 4. & seq. quae de his Summi differit. l. 3. c. 10. per totum. Nouum cum Pontifice congressus *Bononiae*, & susceptum de indicenda *Synodo constantinensi*. l. 3. c. 12. per totum. *Vitoria*

RERVM NOTABILIVM.

ex Africa reportata, eiusque Romam
accessus. l. 3. c. 18. n. 5. & c. 19. n. 1.
Quid ibi cum Paulo III. egerit, quò
Synodus induceretur. ibid. n. 2. 3. & 4.
Prolixa oratio ab eo in Senatu ha-
bita, quâ Pontificem laudat, & que-
ritur de Gallia Rege, & quid acci-
derit cum huius Oratoribus. ibid.
n. 8. & 9. Inducia cum eo Rege san-
cita, & amicum inter eos collo-
quium. l. 4. c. 5. n. 2. & c. 6. n. 3. Eius
sensa de concordia Francofurti ha-
bita. l. 4. c. 9. n. 2. & 3. Transitus per
Galliam ad subigendos Gandanen-
ses, & pacis tractatio cum eo Rege.
l. 4. c. 10. n. 1. Conuentus, & Collo-
quium ab eo Spira destinata: quæ
Farnesius Legatus obiecerit. ibid.
n. 10. & seq. Eius interuentus nouo
Conuentui Ratisponensi. l. 4. c. 13.
n. 5. Liber pro Religionis concordia,
quem Legato legendum, & inde Con-
uentus proponendum curat. l. 4. c. 14.
n. 4. & 5. Vide Conuentus Ratispo-
nensis. Varia, quæ de Religionis re-
bus cum Legato agit. l. 4. c. 15. n. 1.
2. 3. 4. & 5. Iter ipsius in Italiam, &
colloquium cum Pontifice Luca.
ibid. n. 14. & c. 16. n. 1. 2. 3. & 4. In-
fortunium expeditionis Algerianæ.
l. 4. c. 16. n. 10. Querela ob Pontificis
indifferentiam. l. 5. c. 1. n. 2. & 3.
Colloquium cum illo Buxeti. l. 5. c. 2.
n. 3. & 5. Illius difficultas ne fœdus
cum Casare in Gallum iungat. l. 5.
c. 4. n. 26. 27. 28. & 29. Eius fœdus
cum Anglo, & incommoda inde ac-
cepta. ibid. n. 23. 25. & 30. Diplo-
ma Pauli III. ipsi scriptum contra
Decretum Spirense. l. 3. c. 6. per to-
tum, & c. 7. n. 1. Pax confecta cum
Rege Gallia. c. 7. n. 4. & 5. Eius re-
pugnancia translationi Synodi. l. 8.
c. 8. n. 3. 5. & 6. c. 10. n. 4. c. 15. n. 4.
& 5. Colloquium Ratispona habi-
tum ad gratificandum Protestanti-

bis, sed frustra. l. 6. c. 9. n. 5. & 6.
Fœdus contra Protestantes initum
cum Pontifice. l. 8. c. 1. n. 2. & seq.
Eius desiderium ut prorogaretur
Decretum Iustificationis, & cur ei
non fuerit satisfactum. lib. 8. c. 16.
n. 11. & seq.
Carolostradius. Vide Andreas.
Catharina Austriaca Regina Anglia.
Vide Henricus VIII.
Christiana Republica in quo statu an-
te Lutheri hæresim fuerit, l. 1. c. 1.
n. 1. Quid significet hoc nomen. l. 3.
c. 10. n. 3.
Christophorus Iacobatius Cardinalis
Legatus pro pace & Concilio ad Ca-
rolum V. l. 4. c. 6. n. 1.
Christophorus Madruccius, Episcopus
ac Princeps Tridentinus, obtinet à
Paulo III. Purpuram. l. 5. c. 1. n. 7.
Existimat Concilium à morum e-
mendatione inchoandum. l. 6. c. 7.
n. 5. 6. & 7. Studet suadere, ut sa-
cra Scriptura in vulgaria idiomata
vertatur. l. 6. c. 12. n. 5. Altercatio
inter eum & Montanum, & se pur-
gat apud Pontificem. l. 7. c. 4. n. 8.
& 9. & l. 8. c. 7. n. 10. & seq. c. 8. n. 3.
Accititur à Casare in Germaniam, &
inde Romam mittitur ad componen-
dum fœdus in hæreticos. l. 7. c. 4.
n. 17. l. 8. c. 1. n. 2. Excipit exercitum
Pontificis, & Legatum Farnesium,
Tridento transeuntes. l. 8. c. 7. n. 1.
Polliceitur Casarem cohortari, ut
translationi Concilii assentiat, &
mittitur cum Mendoza, ne suspen-
sioni repugnet. l. 8. c. 8. n. 1. & c. 15.
n. 12.
Clerici quâ ratione subiiciantur Prae-
sulis. l. 8. c. 18. n. 6. & 7. Ecclesia
an antiquitus esset unicus Episcopa-
tus, in quem totum iurisdictionem
haberent singuli Episcopi, sicut af-
firmat Suanus. l. 6. c. 3. per totum.
Eius corruptela ante Concilium Tri-
dentinum,

- dentium, unde orta fuerint. lib. 7. c. 2. n. 6.
- Claudius Dursau Orator Gallicus in Concilio sub Paulo III. l. 8. c. 3. n. 1.
- Claudius à Guisca Gallus Episcopus Agdensis, ac postea Mirapicensis, abiit, sed redit postea Tridentum Regis iussu. l. 5. c. 16. n. 7.
- Claudius Iauus, Procurator Cardinalis Augustani, quem locum habuit in Concilio. l. 7. c. 5. n. 2. Eius expositio dicti S. Pauli, hominem iustificari per Fidem. l. 8. c. 4. n. 18.
- Clemens VII. eius electio, l. 1. c. 9. n. 2. & 3. qua sensa habuit de conuocatione Synodi, & falsa Suanis dicta. l. 2. c. 10. n. 1. vsque ad 8. Missio eiusdem Legati ad Norimbergensem Conuentum, & dolor Pontificis ob susceptum ibi consilium de rebus ad Religionem spectantibus. ibid. n. 8. & seq. Vide Laurentius Campeggius. Dissidentia gravissima inter ipsum ac Casarem ob res Mediolanenses, & Casaris prouocatio ad Concilium Oecumenicum, l. 2. c. 13. per totum. Bellum inter ipsos, & prima Roma expugnatio. l. 2. c. 14. n. 2. Varia petitiones inuita ad breue tempus, ibid. & n. 3. & 5. Ipse capitur, & Roma diripitur. ibid. n. 6. & seq. In urbem veterem se recipit, ibique postulatio ab Henrico VIII. declarata pro expedito diuortio. l. 2. c. 15. n. 1. 11. 12. 13. & 14. Noua Campeggij legatio ad id. ibid. n. 15. Eam causam ad se auocat. l. 2. c. 17. per totum. Societas eius cum Casare. l. 2. c. 16. per totum. Ipsorum congressus Bononiae, & Suanis malignitas. l. 3. c. 2. per totum. Eiusdem Suanis errata de iis, quae ab illis tractata sunt de conuocatione Concilij. l. 3. c. 5. & c. 7. per totum. Studia Clementis, ut Ferdinandus Romanorum Rex eligeretur. l. 3. c. 9. n. 2. Suppetia misa ad Casarem pro bello in Turcas. l. 3. c. 10. n. 7. Studia Regum Galliae & Angliae, ut illum à Casare suaderent. l. 3. c. 11. n. 3. Nonne cum illa congressus Bononiae, & adhibita officia Principibus Christianis, ut Concilium celebraretur. l. 3. c. 12. & c. 13. per totum. Accessus Massiliam, ibique colloquium cum Rege Galliae, & tractatus de causa Protestantium, & de diuortio Angliano, l. 3. c. 14. per totum. Qua de eo tinere Ferdinando Regi & Cardinalibus communicant. l. 3. c. 16. n. 3. Sententia lata in Henricum VIII. l. 3. c. 15. per totum. Qua deinde de Concilio cogitauerit. l. 3. c. 16. n. 4. 5. 6. & 7. Eius mori, & elogium. ibid. n. 8. & 9.
- Coclaus scribit Alia eiusdem Augustani Conuentum, cui ipse interfuit. l. 3. c. 3. n. 1.
- Colloquium Ratisponense, cuiusque exitus à Suanis maligne relatus. l. 6. c. 9. n. 5. & 6.
- Colloquium VVormatiense habitum à Protestantibus. l. 4. c. 11. n. 1. Sollicitudo in eo Pontificiorum. ibid. n. 7. & 8. Prohibitio Casaris ne per peculiaria suffragia res agatur. ibid. n. 9. Consilia Meroni, ut periculum occurratur. ibid. n. 10. Duratio & interruptio colloquij, & falsa Suanis dicta. ibid. n. 12. & 13.
- Comes ab Arco. Vide Sigismundum.
- Comes Mirandulus. Vide Iouan. Thomas.
- Conceptio B. Virginis an esset immunitas ab Originali peccato, cur non fuerat à Concilio decretum. l. 7. c. 3. n. 8. Varietas opinionum in decretenda tamquam magis pia sententia affirmante, & multi errores Suanis. l. 7. c. 7. per totum. Nonnulla à Patribus obiecta de forma Decreti super hac

R E R V M N O T A B I L I V M.

hac controuersia in eadem Sessione.
l.7.c.13.n.2.
Conciliabulum Pisis coactum à Ludouico XII. Gallie Rege l.1.c.1.n.2. Eius translatio Mediolanum, & quo pacto ibi odiosum fuerit; Concilium Roma illi oppositum à Iulio II. ibid. c.3.n.4. Solutio Conciliabuli, & quoniam exitu. ibidem.
Conciliabulum Spira indictum à Lutheranis, & impeditum à Pontifice, ac Casare. l.2.c.10.n.28. & c.13.n.12.
Concilium Apostolorum an fuerit celebratum à cunctis fidelibus, qui Hierosolyma debeant. in Appar.c.1.n.3. & 4. Vide Apostoli.
Concilium Chalcedonense conuocatum à sancto Leone Magno. l.6.c.4.n.3. Interuentum in eo Martiani Casaris, & quo pacto presederit. ibid.n.5.
Concilium Florentinum quousque durauerit. l.6.c.11.n.11.12. & 13.
Concilium indictum Mantua à Paulo III. l.3.c.19.n.10. Missio Legatorum ac Nuntiorum ad varios Principes, variosque Presules Christianorum, qui ritu publico eam indictionem accipiunt. ibid. & l.4.c.1.n.1.2.3. Difficultates obiectæ, ne Mantua id haberetur, & Suanis errata. l.4.c.3. per totum. Eiusdem prorogatio. l.4.c.4.n.1.
Concilium Nicanum à quoniam conuocatum sit, & quo nomine appellatum. in Appar.c.12.n.6.7. & 8. Errores ibi Suanis. ibid.n.2. & seq. Miraculum, quod accidit in illius Decretis subscribendis. ibid. n.7. Episcopi qui ex Regionibus Romano Imperio non subiectis eo conuenere. ibid.n.9. & 10. Illic adfuit Constantinus Imperator, & in quo gradu. l.6.c.4.n.4.
Concilium Vicentia indictum à Paulo III. l.4.c.5.n.2. Eo missi aliquot Pars I.

Episcopi ad res opportunè parandas. l.4.c.6.n.1. Aduentus trium Legatorum, qui iussi sunt inchoationem prorogare. ibid.n.2. Noua dilationis necessitas, & Suanis mendacium. ibid.n.7. & seq. Prorogatio Concilij ad opportunitate tempora. l.4.c.9.n.9. & seq.
Concilium Tridentinum quàm sit historiâ dignum. in Appar. c.1.n.4. Narratio, quam de eo habet Suanis. Vide Petrus Suanis. Cur eius acta non sunt euulgata. in Appar.c.5.n.6. An auctor huius Historie mereatur fidem, eo quod sit addictus Ecclesie Romana. in Appar. c.6.n.1. & seq. An hoc Concilium eluserit spes piorum hominum de restitutione Ecclesie. in Appar. c.7. per totum. Quid egerit respectu Lutheri, eiusque affectuum. ibid. n.4. & 5. An reformauerit ordinem Ecclesiasticum, & in hoc Suanis calumnia. in Appar. c.8. n.1. & 2. An defraudati ab eo fuerint Episcopi in auctoritate pristina sibi recuperanda. in Appar. c.9. n.1. & seq. An eius conuocationem timuerint Romani Pontifices, in Appar. c.10. n.2. & seq. Diversi fines Catholicorum, & Lutheranorum in eo conuocando. l.3.c.5.n.1. & 2. Concilium Tridentinum indictum à Paulo III. l.4.c.17. n.9. Missi eo Legati. l.5.c.1.n.7. Eorum aduentus, & aliquot Episcoporum, & falsa Suanis dicta. l.5.c.4.n.1.2.3. & 4. Aduentus huc Casaris Orationum. Vide Antonius, & Nicolaus Perennotus. Discessus multorum Patrum, & illius suspensio. l.5.c.4.n.19. & 20. Noua conuocatio, & noua Legatorum missio. l.5.c.7.n.6. & c.8. n.1. Vide Legati. Literæ inter eos & Pontificem de Concilio aperiendo. l.5.c.10. per totum. & c.11.n.1. Dilationis aperiendi, & cur. c.11.n.2. Nnnno & seq.

& seq. & c. 11. per totum. *Quid hac dilatio effecerit, & varia, qua Tridenti accideret.* l. 5. c. 13. n. 2. 3. & 4. *Sensa Principum, Pontificis, & Legatorum de Concilio.* l. 5. c. 14. n. 6. vsque ad 14. *Consilium initum, ut aperiretur tertio Decembris.* l. 5. c. 15. n. 5. c. 16. n. 5. *Difficultas ibi retinendi Gallos Episcopos.* c. 16. n. 6. & 7. *Inauguratio Concilij, eiusque caeremonia, & multa Suae in hoc errata.* l. 5. c. 17. per totum. *Electio Magistratum.* l. 6. c. 1. n. 2. 3. 4. 5. & 6. *Varia agitata in Conuentibus ante primam Sessionem.* ibid. n. 8. & 9. *Postulatio Gallorum, ut expectarentur ipsorum Praefules, & Oratores.* ibid. n. 10. & 11. *Virum suffragia essent numeranda Capitulum, an Nationum numero.* Vide Decisiones. *Diuturna controuersia, aline praeter Episcopos ad ius suffragij admittendi.* l. 6. c. 2. n. 1. vsque ad 8. *De titulo Synodi.* ibid. n. 8. & 9. Vide *Titulus Concilij.* De *Legatorum auctoritate.* ibid. n. 10. De *immunitate a decimis Episcoporum, aliorumque ibi degentium.* ibid. n. 11. *Secunda Sessio, & Suae errata.* l. 6. c. 5. per totum. *Difficultas Romae, & Tridenti, inchoandum ne esset ab emendatione morum, an a dogmatibus.* l. 6. c. 7. per totum. *Littera a Concilio destinata ad varios Principes, & cur onissa.* l. 6. c. 8. n. 1. 2. & 3. *Diuisio stabilita in tres Coetus peculiare.* ibid. n. 5. *Cunctatio exposita a nonnullis Patribus, ne rerum agenda materia sanciretur.* ibid. n. 6. *Decretum de recitando Fidei Symbolo in Sessione futura.* ibid. n. 7. & 8. *Quid per eam actum sit, & varia inter Episcopos & Praefides agitata.* l. 6. c. 9. n. 1. 2. & 3. & c. 11. n. 1. 2. & 3. *Variarum Oratorum aduentus.* Vide *Oratores.*

Dotes praecipuae eorum, qui Concilio interfuerunt. l. 6. c. 17. n. 13. *Sessio quarta.* l. 6. c. 6. n. 4. & 5. *Rationes iuxta ad rem prosequendam.* l. 7. c. 1. n. 7. & seq. *Quanta esset Patrum libertas, & Suae improbitas.* l. 7. c. 11. n. 3. Vide *Libertas.* *Terror Episcoporum propter bellum.* l. 8. c. 5. n. 1. & 5. *Agitur de soluendo seu transferendo Concilio, idque Pontifici non probatur, & per magnam indignationem a Caesare audiatur.* ibid. n. 2. & seq. c. 7. n. 5. vsque ad 9. & c. 8. per totum. *Nonna Pontifici iussa, & qua hac de re a Legatis agitata.* l. 8. c. 10. n. 1. 2. 3. & 5. & c. 15. per totum. *Difficultas retinendi Patris Tridenti, & quae a Caesarianis proposita.* ibid. n. 3. & seq. *Horum in translationem assensus, qui Caesari non probatur.* l. 8. c. 16. n. 6. & seq. *Sessio sexta celebrata.* l. 8. c. 18. n. 10. & seq. *Concilia nam ipsas haereses exinverunt, contra quas fuerunt coacta.* in Appar. c. 7. n. 3. *An in iis habebant dicendi omnes fideles.* ibid. c. 11. n. 3. & 4. *Quid significet nomen Oecumenicum ipsis inditum.* ibid. c. 13. n. 1. *Quibusnam ex illis hoc nomen ab Ecclesia datum fuerit, & erroris in hoc Suae.* ibid. n. 1. & seq. *Expenduntur, quae Suae affirmat, nimirum praefuisse prius Oecumenicis Conciliis Caesares, eorumque Magistratum, ac de usu distinguendi Coetus a Sessionibus, & de ferendo suffragio per Nationum, an per capitulum numerum.* l. 6. c. 4. n. 1. & seq. *Concilia, & Constitutiones Apostolicae an essent excipiendae a Patribus Tridentinis.* l. 7. c. 1. n. 7. & 8. *Confessio Augustana, eiusque origo.* l. 3. c. 3. n. 11. & 12. *Congregationes Pauli III. de reformanda Aula, & Ecclesia Romana.* l. 3.

RERVM NOTABILIVM.

- 1.3.c.17.n.3. & 1.4.c.5.n.3.4. & 5.
De vniuersali Ecclesiasticorum e-
mendatione. 1.4. c. 5. n. 6. & seq. De
rebus ad Concilium spectantibus. 1.6.
c.7.n.4.
Congregationes distinctæ à solemnibus
Sessionibus, unde originem duxerint
in Concilio. 1.6.c.4.n.7.& 8.
Congregationes peculiare præter ge-
nerales cur inductæ à Patribus Tri-
dentinis. 1.6.c.8.n.5. Diuisio Pa-
trum in tres congregationes peculia-
res, & cur. 1.6.c.8.n.5.
Congregationes generales de abusu
Concionum, & prælectionum. 1.7.c.2.
n.7. Congregatio generalis de iusti-
ficatione. 1.8.c.2.n.5. & 6. & c.4.n.1.
& seq. Ratio corrigendi Decreta in
Congregationibus. 1.8.c.13.n.4.
Concionatores à Suanis accusati vam-
patis, & auaritiæ. 1.7.c.14.n.7. &
seq.
Conciones. Decreta sancita ad eas re-
formandas. 1.7. c.4. n. 2. & seq. &
c.11.n.7. & seq.
Constantinus Imperator, in quo gradu
interfuerit in Concilio Nicæno. 1.6.
c.4. n.4. An suâ auctoritate illud
Concilium conuocauit, sicuti Suanis
affirmat. in Appar.c.12.n.2.3.& 6.
Constitutiones Apostolica. Vide Con-
cilia.
Contaremus. Vide Gaspar, & Iulius.
Conuentus Hagana, inde Spiram
translatus. 1.4.c.11.n.5.
Conuentus Augustanus habitus à Ma-
ximiliano Cæsare. 1.1.c.6.n.4.
Conuentus Augustæ habitus à Caro-
lo V. anno 1530. 1.3.c.3. n.1. Vide
Protestantes.
Conuentus Colonienfis, ubi eligitur Fer-
dinandus Romanorum Rex. 1.3. c.5.
n.10.
Conuentus Norimbergenfis anno 1522.
Vbi ad Concilium Tridentinum in-
nitantur Germani. 1.5. c.4. n.5.16.
& 17.
Conuentus Ratisponenſis habitus à Ca-
rolo V. ad bellum in Turcas, & vt
Ferdinandus agnosceretur Romano-
rum Rex. 1.3.c.9.n.2.& 3. Obstacu-
la offensa à Cæsare in Protestantibus.
ibid. n.2. & 3. Inducia Religio-
nis concessa vsque ad nouum Conci-
lium, repugnante conuentu. ibid. n.4.
vsque ad 11. Consilium susceptum
de procurando Concilio apud Ponti-
ficem. ibid. n.10. & 11.
Conuentus Ratisponenſis habitus An-
no 1541. 1.4. c.13. n.1. Recitantur
ibi quæ Cæsar proposuit. ibid. n.7.
Cura Cæsaris, & cæterus delictus ab
eo ad componendas Religionis discor-
dias. 1.4.c.14.n.1.2.3. & 5. & c.15.
n.1.2.3.4.& 5. Concordia inter Ca-
tholicos, & Lutheranos de quibusdam
articulis initio colloquij. c.15. n.5.
Eorum discussio de mysterio Eucha-
ristiæ. ibid. n.6. & 7. Officia Cæsaris
cum Protestantibus, ne concordia
abrumperetur. ibid. n.11. Propensio
Theologorum Lutheranorum ad con-
cordiam, & cur reuocant. ibid. n.12.
Decretum Conuentus promulgatum
à Cæsare, & congressus solutio. 1.4.
c.15. n.11.12. & 13.
Conuentus Spira indictus anno 1524.
sed non habitus. 1.2. c.10. num.16.
& 20.
Conuentus Spirenſis habitus à Caro-
lo V. an. 1529 1.2.c.18.n.1. Adſunt
ibi Zuingliani, & Lutherani, &
Suanis calumnia in Catholicos. ibid.
Decretum fauens Catholicis cum
Pontificis voluptate. ibid. n.2. & 3.
Contestatio idcirco habita à quibus-
dam ciuitatibus, ac Principibus he-
reticis. ibid. n.4. Seuerum Cæsaris
reſponſum ad illorum Oratores. ibid.
n.7. & 8. Fœdus Smalcaldicum in-
de ortum, & origo Protestantium.
ibid. n.6.
Conuentus Spirenſis indictus à Caro-
lo V.

lo V. sed postea stabilitus Ratisspo-
na. l. 3. c. 6. n. 2.
Conuentus Spirensis translatus Haga-
noam ob pestem, & Colloquium
Ratissponense in eo decretum. l. 4.
c. 11. n. 5.
Conuentus Spirensis an. 1544. & eius
Decretum Religioni perniciosum. l. 5.
c. 5. n. 3. Dolor ex eo Pontificis, &
omnium Catholicorum. ibid. n. 5.
Conuentus VVormatiensis anno 1521.
ubi à Carolo V. proponitur Lutheri
causa, & quid actum. l. 1. c. 24. n. 1.
Conuentus VVormatiensis an. 1545. l. 5.
c. 8. n. 7. & 8. Promissum hic habi-
tum à Casare de controuersis Reli-
gionis, & contestationes parata à
Pontificis. l. 5. c. 10. n. 2. & 5. De
bello in Protestantes agitur. l. 5. c. 13.
n. 5. & 6. Decretum Casareum quo
pacto in Concilio acceptum. l. 5. c. 15. n. 1.
Cornelius Musus ex Minoribus Epi-
scopus Bituntinus ante omnes Epi-
scopos venit ad Concilium sub Pau-
lo III. l. 5. c. 8. n. 9. Oratio ab eo
habita in Concilio inchoatione, &
que Suanis obiecit. l. 5. c. 18. n. 2. &
seq. Molestia à creditoribus illi ex-
hibita ob pensiones, & Suanis men-
dacia. l. 6. c. 14. n. 3. Eius sententia
de Traditionibus recipiendis. ibid.
Argumentum ab eo allatum, ut
ostenderet esse Iuris diuini, quod E-
piscopi residerent. l. 7. c. 6. n. 7. Sen-
tentia quam profert cum plausu, de
Iustificatione. l. 8. c. 4. n. 14. Vebe-
menter orat, ut parcat Sanfelicio
Episcopo Cauensi. l. 8. c. 6. n. 4.
Cosmo Mediceo Duci Florentia im-
putatur Perusinarum tumultus sub
Paulo III. l. 4. c. 10. n. 7. Subsidia ab
eo suppeditata Casari in bello contra
Protestantes, & remuneratio, quam
ex eo accipit. l. 8. c. 6. n. 1.

Dandinus. Vide Hieronymum.
Daneshus seu Danes. Vide Petrum.
Dataria (quam vocant) quam esset
arduum ut reformaretur. l. 1. c. 6.
n. 2. Consilia Legatorum Tridenti-
norum de ea reformanda. l. 7. c. 2. n. 1.
Decima concessa à Paulo III. Regi Gal-
lie. l. 4. c. 4. n. 3. Ha condinantur
Episcopis commorantibus in Con-
cilio. l. 6. c. 1. n. 11.
Decisiones an essent habenda in Concilio,
Nationum, an capitum suffragii,
& in hoc Suanis mendacia. l. 6. c. 1.
n. 7. & c. 4. n. 9. & 10.
Decreta quo modo corrigebantur in
Cæteris, cum essent mutanda. l. 8.
c. 13. n. 4. Vide Decisiones.
Diaconissa, earumque ordinatio quo-
usque in Ecclesia durauerit. l. 6. c. 18.
n. 8.
Didacus Alaba Episcopus Aſturienſis
discordat à Paceco Cardinali. l. 7.
c. 4. n. 18. Consilia ab eo proposita de
Decreto Conceptionis B. Virginis.
l. 7. c. 7. n. 3. & 4.
Didacus Lainez Theologus Societ. Ie-
su dissertationem scribit de Iustifi-
catione. l. 8. c. 11. n. 9.
Didacus Mendoza Casari Orator
apud Rempubicam Venetam, &
postea in Concilio Tridentino. l. 5. c. 4.
n. 5. Hinc breuiter reuertitur Venetiam,
& querela ob hoc Pontificis cum Ca-
sare. l. 6. n. 19. Reuersio eiusdem ad
Concilium, & prima cum Legatis
functiones. l. 5. c. 8. n. 9. Quid sentiat
de eo Conuentus. l. 5. c. 14. n. 8. Ma-
data, qua per Secretarium profert
morbi causa, & in hisce rebus erra-
ta Suanis. l. 5. c. 17. n. 7. & c. 9. n. 1.
Tractat de suspensione cum Ma-
druccio, & Legatis. l. 8. c. 15. n. 12.
& seq. Varia eiusdem itinera ad Ven-

RERVM NOTABILIVM.

- Venetos, & cura ab eo demandata quibusdam Cardinalibus in Concilio. l. 5. c. 17. n. 7. l. 7. c. 3. n. 6. l. 8. c. 6. n. 2. c. 16. n. 11.
- Dionysius Laureus, summus Sernorum B. Virginis Praefectus, mittitur Nuntius ad Iacobum Scotia Regem ob Concilij conuocationem. l. 4. c. 1. n. 1.
- Dionysius Zannetinus Episcopus Chironensis graui afficitur iniuriâ in Concilio ab Episcopo Cauensi. l. 8. c. 6. n. 1. & seq.
- Diploma Leonis X. contra sententias Lutheri. l. 1. c. 20. per totum. Opposita qua Suanis refert. l. 1. c. 21. per totum. Promulgatio illius diplomatis in Germania. l. 1. c. 22. n. 1. Cur Wittenberga nihil effecerit. ibid. n. 2. Aliud diploma quo Lutherus ut haereticus absolute damnatur. l. 1. c. 25. n. 1.
- Diploma Leonis X. quo Indulgentia comprobantur.
- Diploma eiusdem, quo datur titulus Ecclesiae Defensor, Henrico VIII. Anglia Regi. l. 2. c. 1. n. 4.
- Diplomata varia Pauli III. ad indicendum, prorogandumque Concilium Mantuae. l. 3. c. 19. n. 10. Ad aliam indicationem, prorogationemque eiusdem Vicentiae. l. 4. c. 5. n. 2. c. 6. n. 2. & c. 9. n. 10. Ad Regem Angliae Regno priuandum. l. 4. c. 7. n. 3. Ad nouas inductiones ac prorogationes Concilij Tridentini. l. 4. c. 17. n. 9. c. 5. n. 2. & l. 5. c. 7. n. 6. Aduersus sanctionem Caroli V. in Hispania. l. 5. c. 5. n. 1. De electione Pontificis Romani Romae habenda; de accessu Tridentum per Procuratores. l. 5. c. 10. n. 3. c. 4. & c. 11. n. 2. Ad reformandam Romanam Curiam. l. 6. c. 13. n. 6.
- Disciplina Ecclesiastica. Vide Emendatio.
- Dogmata cur à Pontifice initio Concilij destinata. l. 6. c. 7. n. 1. 2. & 3. Sententia Patrum Tridentinorum de illorum examine, & Suanis mendacia. l. 7. c. 2. n. 7. & seq. Quae Orator Toletanus agit cum Legatis, ut eorum decisionem impediret. l. 7. c. 3. n. 1. & 2. Mandata opposita à Pontifice. Constantia Legatorum in eo argumento prosequendo. ibid. & n. 4. Varia opiniones super eo in Concilio generali, & decretum ut inchoetur examen à peccato Originali. l. 7. c. 7. n. 2. usque ad 6.
- Dominicus Sotus Dominicanus interuenit Concilio suis Vicarij Generalis loco, & ad quam suffragij rationem fuerit admissus. l. 6. c. 2. n. 5. Eius sententia, ne inducatur inter Monachos Scriptura praefectio, & ne hac Cathedra Theologica praefertur. l. 7. c. 5. n. 3.
- Dux Albanus Gubernator Mediolani studet persuadere Paulo III. ut cum Casare arma coniungat in Gallia Regem, & in hoc Suanis malignitas. l. 5. c. 4. n. 27. 28. & 29.
- Dux Brunsvicensis. Vide Henricus.
- Dux Ferraria. Vide Alphonsus.
- Dux Florentiae. Vide Cesium.
- Dux Mantuae. Vide Fredericus.
- Dux Aurelianensis. Vide Carolus.

E.

Ecclesiastici quo pacto à Concilio Tridentino reformati. in Appar. c. 8. n. 1. & 2. Eorum restitutio digesta à Paulo III. l. 4. c. 5. n. 3. & seq. Errores Suanis de electione ministrorum Ecclesiasticorum antiquitus à populo habita. l. 6. c. 18. n. 8.

Ecclesiastici Germani à Legato Campeggio reformati. l. 2. c. 11. n. 3.

Eckius. Vide Ioannes.

Edictum Casareum promulgatum in Lutherum. l. 1. c. 28. n. 7. Vm amittit

Nnnnn 3

tit

INDEX

in Germania post Caesaris profelionem. l. 2. c. 1. n. 6. & 7.
 Elizalda. Vide Michael.
 Ennius Filonardus, Nuntius Pontificius apud Rempublicam Heluetiorum, creatur Cardinalis à Paulo III. l. 2. c. 12. n. 5.
 Episcopi: an frustrata fuerit eorum spes à Concilio Tridentino recuperanda pristina auctoritatis. in Appat. c. 9. n. 1. & seq. An singuli Episcopi antiquitus iurisdictionem obtinuerunt in Ecclesiam vniuersalem. l. 6. c. 3. n. 3. & seq. *Varia sententia de obligatione Episcoporum ad concionandum.* l. 7. c. 5. n. 5. & seq. *Remedia statuta à Concilio, ut Episcopi residerent.* Vide Residentia. Et quo pacto Praesides eos reformandos censuerint, & quid in eo actum sit. lib. 7. cap. 2. n. 2. & cap. 10. n. 3. 4. & 5.
 Episcopi qui Tridentino Concilio interfuerunt. Eorum terror, ac fuga ob propinques Protestantes tempore Pauli III. lib. 8. cap. 5. num. 2. & 5. & cap. 10. numero 3. 4. & 5.
 Episcopi à Concilio absentes sub Paulo III. Decretum formatum, sed non lectum aduersus eos, & murmur Patrum ea de causa in quarta Sessione. l. 6. c. 16. n. 1. 4. & 5. Excusationes allatae pro Episcopis Germania, & aliis à Giennensi, & Oratore Toletano, & varia super eo sententia. l. 7. c. 10. n. 1. c. 13. n. 5. Consilium susceptum de professione multorum Episcoporum à Concilio. l. 8. cap. 2. num. 3. & 4. Accusantur absentes in Sessione quarta. l. 8. c. 18. num. 13.
 Episcopi Germani facultatem habent à Paulo III. ut per procuratores interfuerint Concilio, sed ea in opus non deducitur. lib. 5. cap. 15. num. 5.

& lib. 6. cap. 17. num. 14.
 Episcopi Gallici, qui ad Synodum venire, in prima conuocatione proposuerunt se abituros ex Regis voluntate, & eos retinendi difficultas. lib. 5. cap. 16. num. 6. & 7. *Instanti vexantur Oratores, & alij Episcopi Gallici.* lib. 6. cap. 1. num. 10. & 11.
 Episcopi Italici. Eos à Paulo III. Legati Concilio effragant. Et suauis malignitas. l. 6. c. 1. n. 7.
 Episcopi Hispanienses praesentis Concilio sub Paulo III. Obijciunt praefectioni Gallorum Tridentino. l. 7. c. 16. n. 6. *Censuram omittendam controuersiam de Conceptione Beatae Virginis.* l. 7. c. 3. n. 8.
 Erasmus Roterodamus, eiusque conditiones. l. 1. c. 13. n. 4. Eius, afflictumque ipsius inimicitia cum Scholasticis. ibid. & n. 5. & 6. Testimonium ab eo dictum pro Luthero. ibid. n. 7. Obstacles inuicta diplomati in ipsum. ibid. n. 8. & 9. *Latera obsequij plena, quas ad Pontificem scribit.* ibid. n. 9. Eius obitum, & quā condicione. ibid. n. 7.

F.

Fabius Mignancellus Nuntius Pontificis apud Regem Romanorum. l. 5. c. 8. n. 7.
 Fagnanus. Vide Profer.
 Fredericus Septemur Saxonia, quam pietatem pra se tulit ante barium. lib. 1. cap. 13. num. 2. Agit cum Caetano de causa Lutheri. lib. 1. cap. 7. num. 3. & cap. 11. num. 3. & 9. Non excipit propria manus auream à Pontifice illi missam. l. 1. c. 13. n. 5. *Vnde moneretur ad Lutheri defensionem.* ibid. n. 6. & 7. & l. 2. c. 2. n. 8. *Quo pacto respondet Academia VVitembergensis.*

RERVM NOTABILIVM.

- gens de exequendo diplomate Pontificis in Lutherum. l. 1. c. 22. n. 2. Illi enim sancti in Conuentu VVormatiensi. l. 1. c. 25. n. 6. Proponit ut eo aduocetur antequam damnetur. l. 1. c. 26. n. 3. Recusat Imperium, curatque ut Regi Hispania deferatur. ibid. Permittit ut VVitemberge tollatur sacrificij vsus. l. 2. c. 8. n. 17. Diplomata ipsissima à Pontifice, & quo pacto se purgat. ibid. num. 19. & 20.
- Fredericus Dux Mantuae discilem se prabet in excipiendo in ea Vrbe Concilio. l. 4. c. 3. n. 1. 2. 3. & 4. Idcirco mittit Abbatum ad Pontificem: & errata Suanis. ibid. n. 5. & 6.
- Fredericus Palatinus Septemviri frater, Lutheri sequax, praefidet Conuentui Ratisponensi. lib. 4. cap. 14. num. 2.
- Ferdinandus Hispania Rex reconciliatur cum Carolo nepote suo. l. 2. c. 2. n. 3.
- Ferdinandus Hungaria Rex agit ut agnoscat Rex Romanorum. l. 3. c. 9. n. 2. & 3. Id tacite consequitur in Conuentu Ratisponensi. ibid. n. 12. Assentitur huic rei Septemviri Saxonia in Conuentu quodam Spirensi. l. 5. c. 5. n. 4. Ipsi studio in Catholicam Religionem. l. 5. c. 9. n. 5. Conquiritur de Pauli III. indiffrentia, & de fœdere Regis Galliae cum Turca. lib. 4. cap. 4. num. 3. Colloquia cum Verillo Nuntio de his rebus, & de loco Concilij. lib. 4. cap. 16. num. 11. 13. & 14. Quae egerit cum Farnesio Cardinali de inchoando Concilio. lib. 5. cap. 12. num. 2.
- Ferramusea. Vide Casar.
- Fides publica à Carolo V. data Luthero accedenti ut ageret cum Caetano. l. 1. c. 9. n. 2. Alia fides eidem concessa, ut VVormatiam accederet. l. 1. c. 26. n. 5.
- Fides publica hereticis concessa, quo pacto coarctata fuerint in Concilio Constantiensi. l. 2. c. 15. n. 8.
- Filonardus. Vide Ennius.
- Flaminus. Vide Marcus Antonius.
- Fœdus Smalcaldicum, eiusque origo. l. 2. c. 18. n. 6.
- Fœdera varia cum Protestantibus. Vide sub nominibus Principum.
- Fonseca. Vide Ioannes.
- Franciscani contendunt, ut in Concilio declaretur Immunitas B. Virginis à peccato Originali, & Suanis mendacium. l. 7. c. 7. n. 3.
- Franciscus Bandinus Archiepiscopus Senensis censet negotium residentiae in Pontifice reponendum. lib. 7. c. 6. num. 6.
- Franciscus Cheregatus Vicentinus, eiusque conditiones. l. 2. c. 6. n. 9.
- Mittitur Nuntius ad Conuentum Norimbergensem. ibid. Mandata quae habuit, ac praesertim de Lutheri causa. l. 2. c. 7. n. 14. & seq. Quid effecerit. l. 2. c. 8. n. 1. vsque ad 14. Eius discessus, & litera illi scriptae nomine Ducis Saxoniae. ibid. n. 15. & 20.
- Franciscus Olinarius Orator Regis Galliae in Conuentu Hagano. l. 4. c. 11. n. 7. Eius oratio, quae displicet Germanis in Conuentu Spirensi. l. 4. c. 17. n. 7.
- Franciscus Primus Gallie Rex fœdus iungit cum Clemente VII. & varij euentus belli inter ipsum, & Casarem. lib. 2. cap. 13. numero 2. 4. 5. & 6. Eius ad Pontificem litera de conuocanda Synodo. lib. 3. cap. 5. num. 16. Repellit Synodum cum iis conditionibus, quas Carolus V. petierat. lib. 3. cap. 7. num. 2.
- Societas ab eo agitata cum Protastansi.

INDEX

stantibus. l. 3. c. 6. n. 1. & c. 18. n. 15.
 Studet alienare Clementem à Ca-
 sare. l. 3. c. 11. n. 3. Congressus cum
 Clemente Massilia. l. 3. c. 14. n. 1.
 Varia inter eos agitata de causa
 Henrici VIII. ibid. n. 3. c. 14. n. 9.
 & c. 15. n. 1. Adhibita diligentia
 cum Lutheranis, ut accipiant con-
 vocationem Synodi in aliqua ex
 Italia Urbibus. l. 3. c. 16. n. 4. Habet
 in animo audire novatores de Reli-
 gione disputantes, & quo pacto men-
 tem mutauerit. l. 3. c. 18. n. 17. Fœ-
 dus inter ipsum, & Hariadenum
 Oenobarbum aduersus Caesarem in
 Italia ditiones. l. 3. c. 19. n. 1. Dam-
 na qua hinc ipse patitur. l. 5. c. 4.
 n. 29. Progressus eius armorum in
 Belgio. l. 4. c. 4. n. 6. Breuis inducia
 inter ipsum & Caesarem. l. 4. c. 5. n. 2.
 Illarum protractio ob officia Pau-
 li III. & inter eos colloquia. l. 4.
 c. 6. n. 3. & 4. Offert Lugdunum pro
 Sede Concilij. l. 4. c. 9. n. 9. Se offen-
 sum putat à Carolo V. ob interfe-
 ctos nonnullos eius nuntios. l. 4. c. 18.
 n. 2. Idcirco retinet in custodia Ar-
 chiepiscopum Valentinum. ibid. n. 3.
 & 9. Sermonem habet cum Nuntio
 Ardinghelio de hoc, & de pace cum
 Cesare. l. 4. c. 16. n. 4. vsque ad 9. Mo-
 uet arma Caesari in Belgio, & in agro
 Pedemontano. l. 5. c. 1. n. 1. Mittit
 Cancellarium Alansonem ad Con-
 uentum Spirensem. l. 4. c. 17. n. 7. De-
 stinat alios Legatos ad alterum in ea
 Vrbe conuentum, sed hi non admit-
 tuntur à Cesare. l. 5. c. 5. n. 2. Quid
 ibi contra ipsum declaratum fuerit.
 ibid. n. 4. Expellit è suis Regnis hæ-
 resum Lutheranam. l. 5. c. 4. n. 22. Pax
 confecta inter eum & Caesarem Cre-
 spini. l. 5. c. 7. n. 4. & 5.
 Franciscus Quignonius supremus Mi-
 norum Moderator mittitur à Caro-
 lo V. ad Clementem VII. post primam

Roma expugnationem. l. 2. c. 14. n. 4.
 Dat operam ut Pontifex iam captus
 liberetur, & subscribit pacis capituli-
 bus ex parte Caesaris. ibid. n. 1. Pro-
 mouetur ad Purpuram. ibidem.
 Franciscus Seledus Vicentinus, Episco-
 pus Vasonensis, mittitur à Clemen-
 te VII. ad Carolum V. ut societate
 cum eo iungat post Romanam dire-
 ptam. l. 2. c. 16. n. 5.
 Franciscus Sfortia Dux Mediolani
 conspirat in Caesarem. l. 2. c. 13. n. 4.
 Detegitur conspiratio, & conuincitur
 in custodiam. ibid. n. 5. Eius mors
 absque heredibus, adeoque Mediola-
 ni Ducatus ad Caesarem deuoluitur.
 l. 3. c. 19. n. 1.
 Franciscus Toletanus Orator Caesari
 in Concilio Tridentino sub Pau-
 lo III. l. 6. c. 13. n. 1. Excipitur in
 Coetu generali. l. 6. c. 16. n. 2. & 3.
 Contendit à Legatis, ut emittatur
 Decretum super absentium contra-
 macia. ibid. n. 4. Studia eius apud
 Legatos, & Episcopum Cautensem,
 ut dogmatum sententia impediatur. l. 7.
 c. 3. n. 1. 2. 3. 5 & 6. Discedit Floren-
 tiam & Neapolim, curâ in Conci-
 lio demandatâ duobus Cardinalibus
 Caesariensis. l. 8. c. 16. n. 11.
 Franciscus Turonensis Cardinalis, Ar-
 chiepiscopus Lugdunensis, quo pacto
 retrahat Franciscum Regem à col-
 loquio cum Caluinistis. l. 3. c. 18. n. 17.
 Franspergius. Vide Georgium.

G.

Gallia: damna qua patitur ob
 fœdus Francisci Primi cum
 Turca. l. 5. c. 4. n. 29.
 Gambara. Vide Vbertus.
 Gaspar Cardinalis Contarenius desti-
 natur ad Spirensem Conuentum, sed
 sine euentu. l. 4. c. 11. n. 3. Accedit ad
 Conuentum Ratisponensem, & qui-
 bus

RERVM NOTABILIVM.

bus cum mandatis. l. 4. c. 13. n. 1. 2. 3.
& 4. Colloquatur ibi cum Casare de
Pace. ibid. n. 5. Agit voce ac scripto
pro Religione & Pontificia auctori-
tate, & de Synodi conuocatione. ibid.
n. 5. & seq. l. 4. c. 15. n. 1. vsque ad 10.
Adit Mediolanum cum Carolo V.
ibid. n. 14. Querela in ipsum Prote-
stantium, & Aula Romana: cum
Polu Cardinalis solatur, & blandè
accipit Pontifex Luca. ibid. Denuò
ad Casarem destinatur, sed ante
professionem obiit. l. 5. c. 1. n. 4.
GATTINARA. Vide Mercurius.
Georgius Austriacus, Patruus No-
thui Caroli V. & Archiepiscopus
Valentinus, Lugduni detineitur in
custodia iussu Regis Gallie. l. 4. c. 16.
n. 3. Cura adhibita à Casarianis
Roma, vt liberaretur, & quo pacto
id perfectum. ibid. & n. 9.
Georgius Franspergius Lutheranus
ducit Casaris copias ad Romam ex-
pugnandam. l. 2. c. 14. n. 16. Ob im-
promissam paralyfim Ferraria susti-
sit. ibid. n. 8.
Georgius, Marchio Brandenburgicus,
Lutheranorum studiosissimus, scri-
bit admodum reuerenter Pontifici.
l. 3. c. 18. n. 4. Eius propensio vt Syn-
odus cogatur. l. 4. c. 1. n. 8.
Georgius Saxonie. Vide Ioannes Ec-
clesius.
Gerius. Vide Philippus.
Ghinuccius. Vide Hieronymus.
Gibertus. Vide Ioannes Matthaeus.
Glapon. Vide Ioannes.
Grannellanus. Vide Antonius, & Ni-
colaus Perenotus.
Gratia. Vide Iustificatio.
Gropperus. Vide Ioannes.
Guido Ascanius Sfortia Cardinalis
Santila-flora exerceat partes primine-
potis, loco Farnesij Cardinalis. l. 8.
c. 8. n. 3.
Guido Fabrus, Orator Gallicus in Con-
Pars I.

cilio sub Pio, habetur pro manifesto
Vgonotto. in Appar. c. 4. n. 7.

H.

Heretici an magis quam infide-
les infestationibus vexandi. l. 3.
c. 10. n. 6. & 7. Suanis consideratio-
nes an hi permittendi, an puniendi.
ibid. n. 8. & 9. Vide Protestantes, &
Vgonotti.
Heluetiorum Tribus Catholica dupli-
ci clade Tribus haereticas affligunt:
falsitas, & impietas Suanis. l. 3. c. 8.
per totum. Legatos ad Concilium
mittunt in postrema conuocatione.
Vide Oratores in 2. tom.
Henricus Dux Brunsvicensis Dux fœ-
deris Catholici in Protestantes. l. 4.
c. 8. n. 8.
Henricus VIII. Anglia Rex offert
Leoni X. librum à se confectum in
errores Lutheri, & contumeliosum
Lutheri responsum. l. 2. c. 1. n. 7. &
10. Titulus quem obtinet à Ponti-
fice, hoc est, Fidei Defensor. ibid.
n. 9. Amor impudicus erga An-
nam Bolenam, & propositum eius
sibi desponsanda. l. 2. c. 15. n. 8. & 9.
Qua adducit, vt ostendat irritum
conjugium cum Catharina Arago-
nia, & Oratores ea de causa missi
ad Pontificem. ibid. n. 1. vsque ad 15.
Cœtus destinati ad eam rem agitan-
dam à Clemente, & missio in An-
gliam Legati Campeggi, ibid. n. 12.
& seq. Causa à Clemente ad se reuo-
catur; suspicio, & indignatio Hen-
rici. l. 2. c. 17. n. 1. vsque ad 7. Polli-
citationes ab illo habita haereticis
Germania ad ipsos innuandos aduer-
sus conuocationem Synodi. l. 3. c. 6.
n. 1. Adhibita ab eo studia, vt à
Casare Pontificem deiungeret, & vt
ipsius causa in Anglia cognoscere-
tur, sed frustra. l. 3. c. 11. n. 3. & c. 14.
O o o o o n. 5.

- n.5. Quodcumque nouum coniu-
gium illi à Pontifice interdicitur.
ibid. c. 14 n. 5. & 6. Occulta, & post-
ea solennes nuptia ipsius cum An-
na Bolena, & Pontificis opposita sen-
tentia, sed aliquamdiu suspensa.
ibid. n. 7. & 8. Contemptus quem in
Sedem Romanam ostendit. l. 3. c. 15.
n. 1. Promulgatio sententia Roma
habita. Mors Catharina, & An-
glia schisma. l. 3. c. 15. per totum.
Oratores ab eo missi ad Protestan-
tes, ut cum illis fœdus ineat. l. 3. c. 8.
n. 15. Frater Anna Bolena capite
plectitur. l. 3. c. 19. n. 10. Res impiè
gesta ab eo ex odio in Ecclesiam, &
censura ac interdicta Pontificis in
illum. l. 4. c. 7. per totum. Fœdus
eius cum Casare in Gallia Regem.
l. 5. c. 4. n. 24 & 25.
- Henricus Loffredus, Episcopus Caput-
aquensis, controuersiam mouet Le-
gatis de libertate proponendi. l. 7.
c. 4. n. 9.
- Hercules Seuerolus Promotor Concilij
Tridentini sub Paulo III. l. 5. c. 17.
n. 9.
- Hermannus VVedensis Archiepiscopus
Colonienfis deprehenditur ha-
reticus. l. 5. c. 14. n. 2. & 3. Abdicat-
ur Archiepiscopatu in Senatu Va-
ticano, & Suanis dicta super hoc
expensa. l. 7. c. 1. n. 2. & 3.
- Hieronymus Aleander Nuntius ad
Carolus V. pro causa Lutheri. l. 1.
c. 23. n. 2. Eius conditioes, eiusque
soleria in eo negotio. ibid. & n. 3. &
c. 25. n. 1. 2. 3. 4. & 5. Qua illi assidue
Lutheri opposuerint. l. 1. c. 23. n. 4.
& c. 25. n. 5 & 6. Curat Edictum in
illum, & quem in Casare animum
nactus sit. l. 1. c. 24. n. 1. & 2. Incom-
moda, ac vita discrimina. ibid. n. 12.
Perorat tres horas in Conuentu
VVormatiensi, & quo exitu. l. 1.
c. 25. n. 7. & seq. & c. 26. n. 1. Recu-
sat cum Lutheranis disputare, &
cur. ibid. Iniuria ab illis illata.
ibid. n. 2. Eius querela, & contesta-
tio, quod Lutherus ad Comitia vo-
catur datâ fide publicâ. ibid. n. 4.
& 5. Dicat contra Lutherum Edi-
ctum, & subscribendum curat à
Casare. l. 1. c. 28. n. 4. & 6. Conqu-
ritur cum Casare, quod Edictum in
Germania languescat. l. 2. c. 1. n. 6.
Mittitur Nuntius à Clemente VII.
ad Conuentum Spirensem. l. 3. c. 6.
n. 2. Reddit Casari Pontificiam
Epistolam. ibid. n. 3. & 4. Colloquia
cum eo habita de coniugio Duci
Aurelianensis, qui postea fuit Ha-
ricus II. cum Catharina, nepte ex
Patruelis Pontificis. ibid. n. 5. & 6.
Simul cum Casare it ad Conuen-
tum Ratisponensem, & quam ani-
morum mutationem per vias compe-
rit in Germania. l. 3. c. 9. n. 1. Dili-
gentia adhibita ad obstruendas in-
ducias Religionis, quas Carolus cum
Protestantibus agitabat. l. 3. c. 9.
n. 7. & 8. Creatur Cardinalis, & le-
gatus Concilio Vicentia inditâ. l. 4.
c. 6. n. 2. Noua eiusdem legatio in
Germaniam de discordiâ religio-
nis. l. 4. c. 8. n. 1. Parum accipit
Ferdinando Regi: postulat à Pon-
tifice ne à susceptio negotio remouea-
tur. ibid. n. 2. & 3. Quos opponit fa-
deri inito cum Protestantibus Fran-
cofurti. l. 3. c. 8. n. 11. & 12. Renoua-
tur Romam ob legationem Vicenti-
nam. l. 4. c. 8. n. 3.
- Hieronymus Bononiensis Episcopus Dy-
racusanus ostendit Cardinales re-
stringendos esse ad residendum, equos
omnes Patres consentiunt. l. 7. c. 6.
num. 6.
- Hieronymus Capiteferrens Episcopus
Nicanus, & alio tempore Cardina-
lis, mittitur Nuntius in Lufitaniam,
ad indicendam Synodum. l. 4. c. 1. n. 1.

RERVM NOTABILIVM.

*Hieronymus à Correggio mittitur Nuntius significandi doloris causâ Francisco Primo. l. 5. c. 15. n. 5. Mit-
titur à Farnesio Cardinali ad Ca-
sarem ad varia negotia. l. 8. c. 8. n. 5.
Hieronymus Dandinus à Secretis
Paulo III. mittitur in Galliam
Nuntius ad conficiendas inducias in-
ter Gallum & Casarem. l. 4. c. 16. n. 3.
Eodem redit Nuntius, gratulaturus
pacem initam. l. 5. c. 6. n. 6. Mittitur
ad Carolum V. ob res Concilij. l. 5.
c. 15. n. 2.
Hieronymus Gbinuccius Episcopus
Asulanus, Nuntius ad Henri-
cum VIII. ob Lutheri causam. l. 2.
c. 1. n. 7.
Hieronymus ab Oleastro venit in Con-
cilium missus à Ioanne Lusitania
Rege. l. 6. c. 1. n. 12.
Hieronymus Rosarius Cubicularius
Clementis VII. mittitur ab eo ad
Conuentum Norimbergensem. l. 2.
c. 10. n. 8.
Hieronymus Seripandus, summus Au-
gustinianorum Praeses, Tridenti com-
ponit discordiam inter Patres de
Concilij titulo. l. 6. c. 6. n. 3. Obstat
ne recipiantur Traditiones, & ne
anathemate puniantur illarum vio-
latores perinde ac sacrorum libro-
rum. l. 6. c. 14. n. 1. 2. 6. & 7. Prolixâ
eius sententia de facultate Regulari-
um concionandi. l. 7. c. 5. n. 9. 10. 11.
& 12. Difficultates quas obicit tum
voce, tum scripto sanctioni de pecca-
to Originali. l. 7. c. 9. n. 2. & 4. Varia
disputat in argumento Iustificatio-
nis. l. 8. c. 4. n. 19. & c. 11. n. 4. & seq.
Hieronymus Verallus Auditor Rota
Romana, Episcopus Casertinus, ex
Nuntio apud Venetos mittitur in
Germaniam Nuntius. l. 4. c. 16. n. 9.
Agit cum Romanorum Rege de in-
differentia Pauli III. inter Princi-
pes. De proximo Conuentu Spiren-*

*si, ac de loco stabiliendo Oecumenica
Synodo. ibid. n. 11 & seq.
Hippolytus Medicus Cardinalis: eius
legatio in Germania cum superius in
Turcam. l. 3. c. 10. n. 3. A Casare of-
fensam patitur. l. 3. c. 11. n. 1. & 2.
Hutenus. Vido Vltricus.*

I.

Iacobus Canus, Archiepiscopus Cor-
cyrensis, proponit translationem
Synodi ob bellum, & à Cardinali
Paceco reprehenditur. l. 8. c. 5. n. 2.
& c. 7. n. 5.
Iacobus Cortesius Episcopus Vasonenfis
affirmat, obstacula quæ à residendo
Episcopos prohibent, prouenire à pro-
fana potestate. l. 7. c. 6. n. 4. Menda-
cium in hoc Suanis. l. 8. c. 2. n. 2.
Iacobus Lignerius Orator Gallie Re-
gis in prima Synodi conuocatione.
l. 8. c. 3. n. 1.
Iacobus Naclantus Dominicanus, Epi-
scopus Clodiensis, suam sententiam de
traditionibus retractat. l. 6. c. 14. n. 4.
Suspiciones de illo habita in rebus Fi-
dei. ibid. Professio illius ad suam
Ecclesiam sacratioribus diebus, &
in hoc error Suanis. l. 7. c. 4. n. 14.
Iacobus Sadoletus adit Galliam Lega-
tus ad pacificationem inter duos
Principes. l. 5. c. 1. n. 4. & c. 2. n. 1.
Persuadet Paulo III. ut ad Collo-
quium Caroli V. veniat. l. 5. c. 2. n. 4.
Iacobus Simonetta Episcopus Pesa-
ricensis, Auditor Rota Romana suffi-
citur Paulo Capisucco in causa Hen-
rici VIII. l. 3. c. 15. n. 2. Mittitur
Praeses Concilij Vicentini, iam Car-
dinalis. l. 4. c. 16. n. 2.
Iesuita. Vide Societas.
Immunitates. Earum origo, & qua
Suanis de his disputat. l. 8. c. 17. n. 9.
& seq. Decreta Concilij de Immu-
nitatibus quorundam Clericorum

Ooooo 2 ab

INDEX

ab Episcopis. l.8.c.18.n.6.& 7.
 Imperatores an praesederint in primis
 Ecclesiae Conciliis. l.6. c.4. n.1. vlti-
 que ad 6.
 Indulgentia à Julio II. promulgata, &
 à Leone X. iis, qui elemosynas con-
 ferrent extruendo templo S. Petri.
 l.1.c.1.n.9. c.2. n.6.& 7. & c.3.n.1.
 Querela Germanorum apud Ma-
 ximilianum Caesarem ob suspensio-
 nem veterum Indulgentiarum. l.1.
 c.2. n.7. Duo huiusmodi concessioni-
 bus opposita, & ad ea responsiones.
 ibid. n.8. & 9. Necessitas vendendi
 incertum lucrum, quod ab Indul-
 gentiis colligitur. l.1.c.3.n.4. An ex
 hoc orta sit haeresis Lutheri. ibid. n.3.
 Errores Suanis de personis, de lo-
 cis, de tempore ad hanc promulga-
 tionem spectantibus. ibid. n.6. & seq.
 Errata eiusdem de origine, & pro-
 cessu Indulgentiarum. l.2. c.5. n.1.
 & seq. Quae fingit expensa à Caie-
 tano super illis. l.2.c.3.n.1. & 2.
 Ioannes Maria Montanus Episcopus
 Praenestinus, & Cardinalis Legatus
 Concilij Tridentini. l.5.c.8.n.1. Ma-
 lignitas Suanis de hac electione. ibid.
 n.2. Veniam petis abundi, sed non
 obtinet. l.6.c.13. n.5. Graviter al-
 tercatur cum Madruccio. l.7. c.4.
 n.8. & 9. & l.8.c.3.n.10. & seq. Lo-
 quitur Conventui de obligatione re-
 sidendi. l.7. c.6. n.8. Remanet solus
 ipse Praefatus in Concilio, & quid sen-
 tiat de Sessione proroganda. l.8. c.7.
 n.2. Eius in eo discordia cum Pace-
 co, & in agendo de translatione. ibid.
 n.7.8. & 9.
 Ioannes Matthaeus Gibertus Episcopus
 Veronensis adiungitur Comes lega-
 tionis in Angliam Cardinali Polo.
 l.4.c.4. n.5. Agit cum Rege Galliae
 Hesluni de pace cum Caesare. ibid.
 num.8. & 9. Destinatur Colloquio
 Vormatiensi, sed absque effectu,

& cur. lib.4 cap.11. num.9.
 Ioannes Michaël Saracenus Archie-
 piscopus Materanus, quae remedia
 opportuna censeat, ut Episcopi resi-
 deant. l.7.c.6.n.2. Proferri valde do-
 ctam sententiam super argumento
 Iustificationis. l.8.c.4.n.7.8. & 9.
 Laudatur à Legatis apud Pontifi-
 cem. l.8.c.6. n.4. Reprehenditur à
 Giennensi, quod translationi Synodi
 adhaereat. l.8.c.7.n.6. & 7.
 Ioannes Petrus Carassa Episcopus
 Theatinus, vocatur Romam ab A-
 drianò VI. ad Aulam Romanam
 reformandam. l.2.c.4.n.1. Eius con-
 silia de vniuersali morum emenda-
 tione relata à Suanis. l.4.c.5.n.4.
 Ioannes Franciscus Sfondratus, Archi-
 episcopus Amalfitanus, & postea
 Cardinalis, Nuntius adit Carolum V.
 gratulaturus pacem cum Gallo. l.5.
 c.7.n.6. Eius legatio ad eundem pro
 Anglia reconciliatione. l.9.c.18.n.5.
 Ioannes Thomas Comes Mirandula-
 nus mittitur à Clemente VII. ad
 Conuentum Spirensem. l.2.c.18.n.1.
 Ioannes Thomas Sanfelicius Episcopus
 Cauensis mittitur à Paulo III. Tri-
 dentum titulo Internuntij, & alius
 praeuertitur, ut domicilium Concilio
 pareat. l.5.c.4.n.1. & c.8.n.3. Suam
 sententiam, quae non placet, de Iusti-
 ficatione profert. l.8.c.4.n.11. Gra-
 uis rixa ob eam rem orta inter eum,
 & Chironensem, & quo exitu. l.8.
 c.6.n.1. & seq.
 Ioannes Bellinus Episcopus Parisiensis
 mittitur Romam à Galliae Rege pro
 causa Henrici VIII. l.3.c.15.n.1.
 Ioannes Bugenagius Pommeranus Sa-
 cerdotes consecrat ex auctoritate Lu-
 theri, & Academia VVitember-
 gensis. l.3.c.18.n.7.
 Ioannes Cocleus vocatur ad congreg-
 sum inter Catholicos & Lutherana-
 nos, in Conuentu Augustano. l.3.
 cap.4.

RERVM NOTABILIVM.

cap. 4. num. 4. Vide Coclaus.
Ioannes Eckius Minister Archiepiscopi Treuirenſis interroget Lutherum in Conuentu VVormatiens. l. 1. c. 26. num. 8.

Ioannes Eckius Vicecancellarius Ingolſtadienſis notas quasdam ſcribit in falſa Lutheri ſcripta. l. 1. c. 6. n. 2. Eum prouocat ad ſolemne diſputationem, qua Lipſia futura decernitur. l. 1. c. 14. n. 8. Obſtacula iniecta ab Episcopo Munſpergenſi, & Fides publica data à Georgio Saxo-nico. ibid. n. 9. Primus articulus ab eo electus in diſputatione cum Caro-loſtadio, & huius debilitas ea in re, ibid. n. 3. & ſeq. Certamen inter Ec-kium & Lutherum de Romani Pon-tificis Primatu, & de alijs capitulis, & quo exitu. l. 1. c. 16. per to-tum. Eius aduentus Romam ob eam cauſam. l. 1. c. 20. n. 1. Eiſdem re-ditus in Germaniam cum diplomate in Lutherum, quod ille in multis locis exequitur. ibid. n. 2. & c. 11. n. 1. Diſſert cum Melanchthone in Col-loquio VVormatiens. l. 4. c. 12. n. 12. Designatur vnus ex Theologis pro parte Catholica in Conuentu Ratiſponenſi. l. 4. c. 14. n. 2. Se opponit cuiſdam libro conuentui proponendo. ibid. n. 4. Aliquot in eum conſuta-tiones ſcribit. l. 4. c. 15. n. 13.

Ioannes Fernandus Manriqueſ, Mar-chio Aguilariuſ, Orator Caſaris Romae, deſignatur Collega Granuella-no ad Concilium Tridentinum. l. 5. c. 4. n. 5.

Ioannes Fiſcheruſ Episcopus Rocoſtri-cenſis creatur Cardinalis à Pau-lo III. l. 3. c. 17. n. 4.

Ioannes Fonſeca Episcopus Stabienſis diſſert valde erudiſe de propaga-tione peccati Originalis. l. 7. c. 8. n. 3. Prolixam diſſertatio de quibus-dam Iuſtificationis articulis. l. 8. c. 9. n. 3. & 4.

Ioannes Glapion Franciſcanuſ, Caro-li V. Conſiſſarius, promouet Edi-ctum Caſareum in Lutherum. l. 1. c. 24. n. 3. & 4.

Ioannes Gropperuſ Archidiaconuſ Co-lonienſis interuenit vnus ex Theo-logis partis Catholica in Conuentu Ratiſponenſi. l. 4. c. 14. n. 2. Librum ſcribit, qui à Carolo V. illi conuen-tui proponitur. ibid. n. 4. & 5.

Ioannes Medicuſ Legatuſ exercituſ Pontificij, Rauenna capitur à Gallis. l. 1. c. 1. n. 2. Pontifex creatur. Vide Leo X.

Ioannes à Monte Politiano mittitur in Hiſpaniam à Paulo III. ob negotia Religionis, & quaedam ad Romanam ſpectantia. l. 4. c. 8. n. 14. Falſa dicta Suaeſ de eo, & de eius mandatis. ibid. n. 15. & c. 9. n. 1. Nouum illius iter ad eam Aulam ad componendas diſcordias inter Ducem Octauium Farnetiſum, & Margaritam Auſtriacam eius coniugem. l. 4. c. 10. n. 8.

Ioannes Moronuſ Episcopus Muti-nenſis, Pauli III. Nuntiuſ apud Regem Romanorum. l. 4. c. 1. num. 4. Mandata ad illum miſſa pro Con-uentu Spirenſi. l. 4. c. 11. n. 4. Eius conſilia ut Roma Collegium Germa-nicum fundetur. l. 4. c. 14. n. 13. In-de reuocatur, & denuò mittitur ad alium Conuentum Spirenſem. l. 4. c. 16. n. 9. Mandata qua ſecum fert pro reſormando Clero Germanico, & reliquis Chriſtianis, & pro ſer-uare Catholico, atque Concilio. l. 4. c. 17. n. 1. 2. 3. 4. 5. & 6. Libenter au-diuſ in Conuentu. ibid. n. 8. Crea-tur Cardinalis, & Legatuſ Synodi in prima conuocatione. l. 5. c. 1. n. 7. Mittitur à Caſare pro pace cum Franciſco Rege. l. 5. c. 5. n. 5.

Ioannes Poggiuſ, Collector Apoſtolice in Hiſpania, indicit illic conuocatio-nem Concilij. l. 4. c. 1. n. 2.

Ooooo 3 Ioan-

INDEX

Ioannes Lusitania Rex destinat tres Dominicanos Concilio sub Paulo III. l. 6. c. 2. n. 12.

Ioannes Sleidanus, eiusque liber de Concilio Tridentino. in Appar. c. 4. n. 1. Quantum se ostendat in eo hereticorum studiosum. ibid. Notitia, quas traxit ex Jacobo Sturmio. ibid. Conuincitur mendacii a multis Scrip-
tioribus. ibid. n. 2.

Ioannes Septemuir Saxonia, Frederici successor, larvam obsequii erga Caesaris & Imperij auctoritatem abiicit. l. 2. c. 18. n. 4. Quod consilium inierit, ut intersit Supplicationi in festo Corporis Domini Augusta, & falsa doctrina hinc deducta a Suanio. l. 3. c. 3. n. 3. 4. 5. & 6. Recusat audire Nuntium Vortium in suis ditionibus. l. 4. c. 1. n. 8. Colloquium cum illo Smalcalda, & quo exitu. l. 4. c. 2. n. 1. & 7. Agnoscit Ferdinandum pro Romanorum Rege, & quid inde sub conditione recipiat. l. 5. c. 5. n. 4.

Ioannes Stupitius, Vicarius Generalis Ordinis Eremitarum in Germania, impellit Lutherum ad impugnandas Indulgentias. l. 1. c. 9. n. 16. Parum se fidelem praeber Caetano. ibid. Eius fuga Augusta. l. 1. c. 10. n. 3.

Ioannes Tetzeli Dominicus destinatus Indulgentiis promulgandis in Germania. l. 1. c. 3. n. 8. Incusatur in eo munere obeundo. l. 1. c. 14. n. 2. Reprehenditur a Militio, & ex more moritur. ibid. n. 1.

Ioannes Scepusius, quo pacto titulum Regis Hungariae sibi acceperit. l. 4. c. 1. n. 4. Adiunatur a Pontifice in bello contra Turcas, & confirmatur Episcopi ab eo praepositi Ecclesiis Hungariae. l. 4. c. 8. n. 6.

Ioannes Vessalius, Episcopus Londensis, mittitur a Carolo V. ad componendas inducias Religionis cum Pro-

testantibus. l. 4. c. 8. n. 10. Separgat ob incommoda ab illis inducias orta Catholicis. ibid. n. 13.

Iulius Contarenus Episcopus Bellunensis sententiam admodum ingratam affert de Iustificatione. l. 8. c. 4. num. 15.

Iulius Medicus Cardinalis mittitur Legatus ad exercitum in Infubria. l. 2. c. 1. n. 2. Venit Romam post obitum Leonis X. & quid egerit in Pontificis Comitibus. l. 2. c. 2. n. 1 & 2. Purgat calumnias sibi illatas apud Adrianum. l. 2. c. 9. num. 2. Pontifex creatur. Vide Clemens VII.

Iulius II. congregat Concilium in Laterano aduersus Pisianum. l. 1. c. 1. n. 3. & 4. Inchoatio ab eo facta nova Basilica S. Petri. l. 1. c. 2. n. 6. Promulgat Indulgentias ad colligendam pecuniam pro adificatione Basilicae. ibid. n. 7. Eius obitus, & conditiones. l. 1. c. 1. n. 5. Qua Suanus opponit. ibid. n. 6. & seq.

Iustificatio: Varii congressus in Concilio super ea. l. 8. c. 1. n. 1. c. 2. n. 2. usque ad 7. c. 4. per totum. c. 9. n. 1. & seq. c. 11. n. 3. Controversia, quo pacto impuatur Christi iustitia homini ad salutem necessaria. l. 8. c. 11. n. 4. & seq. Qua Fidei firmitas haberi possit in hac vita de suscepta gratia, & errata Suanus. l. 8. c. 12. per totum. Eiusdem errorum in articulo Praedestinationis & gratiae. l. 8. c. 13. n. 1. 2. & 3. Decreta sancta de Iustificatione, & varia auctoritatis observationes. l. 8. c. 13. & c. 14. per totum. & c. 18. n. 11. Qua in ea opponat Suanus. l. 8. c. 19. n. 3. & seq.

L.

Lainez. Vide Didacum.
Lanigranius. Vide Philippum.
Laurentius. Vide Dionysium.

Lan-

RERVM NOTABILIVM.

Laurentius Campegius Cardinalis,
eiusque conditiones. l. 2. c. 10. num. 8.
Mittitur Legatus ad Conuentum
Norimbergensem, & mandata, qua
accipit de libello Centum Grauiami-
num, & de executione Edicti in Lu-
theranos. ibid. n. 9. Difficultates, in
quas offendit tam in transitu Augu-
sta, quam in Conuentu. n. 11. vsque
ad 13. & l. 3. c. 18. num. 11. Decreta
Conuentus ipsi scripto communicata,
& quid ille respondeat. l. 2. c. 12. n. 14.
vsque ad 22. Reformatur Clerum Ger-
manicum Ratisbona. Errores & ca-
lumniae Suanis. l. 2. c. 11. per totum.
Legatio eius in Angliam ob dinor-
tium petitiu ab Henrico VIII. &
error Guicciardini de traditis illi
mandatis. l. 2. c. 15. n. 15. vsque ad 18.
Postulat a Pontifice, ut ad se eam
causam auocet. l. 2. c. 17. n. 2. Se con-
fert in Germaniam, eiusque Oratio,
quam habet in Augustano Conuen-
tu. l. 3. c. 3. n. 1. & 10. Eius legatio ad
Concilium Vicentinum. l. 4. c. 6. n. 2.
Legati ad Principes Christianos, ut
Concilium Mantuae conuocaretur.
l. 3. c. 19. n. 10.
Legati designati pro Concilio Vienti-
no, & mandata illis tradita. l. 4. c. 6.
num. 2.
Legati Tridentum missi pro prima
conuocatione. l. 5. c. 1. n. 7. c. 4. n. 1. & 2.
Legati denno venientes ad Concilium
sublati suspensione. l. 5. c. 8. n. 1. 3. & 9.
Malignitas Suanis de quadam In-
dulgentia ab ipsis promulgata, ac de
quibusdam literis Pontificis ab illis
secreto postulatis. l. 5. c. 9. n. 2. Varia
eum Pontifice agunt de aperienda
Synodo. l. 5. c. 10. n. 5. & seq. & c. 11.
n. 7. Vide Concilium. Mandata ipsis
a Pontifice missa. l. 5. c. 16. n. 1. 3. & 4.
Nonae eorum a Pontifice postulata.
l. 6. c. 1. n. 1. vsque ad 7. Controuer-
sia inter Patres de ipsorum auctori-

tate. l. 6. c. 1. n. 10. & c. 12. n. 1. Peti-
ta ab illis discedendi facultas, sed
non imperata. l. 6. c. 13. n. 5. Litera,
ac Nuntius missus ad Pontificem, ut
vel soluatur, vel transferatur Syn-
odus propter bellum. l. 8. c. 5. n. 2. & 3.
l. 8. c. 8. n. 3. Facultas transferenda
Synodi ipsis data. l. 8. c. 8. n. 4. Cur
ad eam acriter postulandam commo-
ti, & varia, qua cum Casarianis, ac
Pontifice hac de re, ac de suspensio-
ne egerunt. ibid. n. 5. & seq. c. 15. per
totum. & c. 16. n. 6. vsque ad 11.
Legati ad Principes missi ad alia nego-
tia. Vide sub nominibus Cardina-
lium, ac Pontificum Romanorum.
Leo X. eius electio. l. 1. c. 2. n. 1. Quibus
studiis animum adiecit. ibid. n. 2.
& 3. Eius animi liberalitas, ac pie-
tas. ibid. n. 4. & 5. c. 18. n. 3. Eius in-
tegritas in sacerdotiis impertiendis,
& beneficiis elargiendis. l. 1. c. 3. n. 1.
Foedus Christianorum Principum,
quod promouet in Turcas. l. 1. c. 7.
n. 2. Indulgentia ab eo concessa tri-
buentibus aliquam elemosynam no-
uae Basilicae S. Petri. l. 1. c. 2. n. 6. An
diderit sorori suae Magdalena qua-
dam ex his prouentibus, & si id ita
fecisset, eam habeat turpitudinem,
quam Suanis figurat. l. 1. c. 3. n. 2.
& 3. Declaratio ab eo habita de In-
dulgentiis. l. 1. c. 12. n. 4. Studet sub-
ducere Lutherum patrocinio Se-
ptemuirum Saxoniae. l. 1. c. 13. n. 1. & 4.
Promulgat in illum diploma, curat-
que ut in opus cedat. l. 1. c. 20. n. 3.
& 4. & c. 22. n. 1. An defuerit suo
muneri, nimisque festine eam cau-
sam egerit. l. 1. c. 6. n. 5. & 6. Dolet
suum diploma in Germania vim non
habere ob Caesaris discessum. l. 2. c. 1.
n. 6. Gaudio perfunditur ob acce-
ptum ab Henrico VIII. librum a se
confectum aduersus Lutherum. ibid.
n. 8. Eius mors. l. 2. c. 2. n. 1.
Liber-

INDEX

Libertas Conciliorum quidnam sit. l. 7. c. 12. n. 3.

Libri Canonici quos acceptat Synodus Tridentina, & qua suavis opponat. l. 6. c. 18. n. 1.

Lignerius. Vide *Iacobus*.

Luca destinatur Sedes Concilio à Paulo III. si habenda sit translatio, sed Senatus ille se excusat. l. 8. c. 8. n. 3. & 4.

Ludovicus XII. Rex Gallia Pisces Conciliabulum conuocat. l. 1. c. 1. n. 2.

Lutherani in quibus articulis dissentiant à Catholicis. l. 3. c. 10. n. 5. Student impedire Edictum Casareum in Lutherum. l. 1. c. 25. n. 5. & 6. & c. 27. n. 5. Renouant consuetos tumultus post abitum Caesaris à Germania. l. 2. c. 1. n. 6. Vide *Protestantes*.

Lutherus. Vide *Martinus*.

M.

Madrucius. Vide *Christophorus*.
Mantua. Vide *Concilium*.

Marcus Antonius de Dominis, Archiepiscopus Spalatensis, post desertam fidem Catholicam dedicat Iacobo Anglia Regi Historiam Concilij Tridentini scriptam à Petro Suauis. in Appar. c. 2. n. 1. Eius sententia de hominis salute. ibid. c. 3. n. 1. Eius mors in vinculis, eiusdemque corporis combustio. ibid.

Marcus Antonius Flaminius, celeberrimus Scriptor Latinus, recusat adire Tridentum, ut Concilio sit à secretis, & suauis mendacium. l. 6. c. 2. n. 4. & 5.

Marcellus Germinus, Episcopus Nicaeensis it Comes Alexandri Cardinalis Farnesij Legatus in Belgium. l. 4. c. 10. num. 1. Per viam ornatur Purpurâ. ibid. Obstat Granuellano, ne Conuentus & Colloquium Spira habeatur. ibid. n. 11. Redit Legatus ad Casarem. l. 4. c. 11. n. 3. Transi-

per Aulam Gallia Regis. ibid. n. 6. & 7. Mittitur obuiam Carolo V. accedenti Genuâ Buxetum. l. 5. c. 2. n. 4. Adit Praeses Concilium. l. 5. c. 3. n. 1. & 3. Ibi d'fferit de comprobando omnibus sacris libris utriusque Testamenti. l. 6. c. 11. n. 5. Agit cum

Madrucio de Synodo transferenda. l. 8. c. 8. n. 1. & 2. Scribit ad Pontificem de restituenda disciplina. l. 7. c. 2. n. 5. Illi minatur Caesar, quod translationem molietur. l. 8. c. 8. n. 6. Quam essent illius mina, & quid ille responderit. ibid. c. 18. n. 1. & 2. Pontificem hortatur, ut suspensionem precipiat. l. 8. c. 15. n. 10.

Marcellus Crescentinus, insignis Iurisperitus, creatur Cardinalis à Paulo III. l. 5. c. 1. n. 7.

Marcellus Caietanus adhibetur ab Adriano VI. in Aula reformanda. l. 2. c. 4. n. 1.

Marchio Aguillarius. Vide *Ioannes Fernandez*.

Marchio Brandeburgicus. Vide *Georgius*.

Marchio Vasti creditur interfecit curasse duos nuntios Gallia Regis, & quo pacto se purget. l. 4. c. 16. num. 2.

Marcus Vigerius Episcopus Senogallienensis profert valde doctum suffragium de Iustificatione. l. 3. c. 4. n. 10.

Margarita Nauarra Regina hortatur fratrem suum Franciscum Regem, ut nouatores disputantes audiat. l. 3. c. 18. n. 17.

Maria, Henrici VIII. filia, Wallia Princeps, tamquam proxima Regni heres. l. 2. c. 15. n. 1.

Maria vidua relicta Ludouici Hungaria Regis, dum administrat Belgium, videtur Lutheranis patrocinari. l. 4. c. 8. n. 12.

Maria Virgo Christi Mater qua fuerit in Veneratione ab initio Ecclesiae,

R E R V M N O T A B I L I V M.

fia, & impietas in hoc Suanis. l. 7. c. 7. n. 5. vsque ad 11. Vide Conceptio.
 Marinus Caracciolus, eiusque conditiones. l. 1. c. 23. num. 1. Destinatur Nuntius ad Casarem ob Lutheri causam. ibidem.
 Marinus Cardinalis Grimanus hortatur Carolum V. ad pacem in Senatu Buxeti. l. 5. c. 2. n. 5. Mittitur ad id Legatus in Galliam. lib. 5. c. 5. n. 5.
 Martinus Bucerus eligitur unus ex Theologis Protestantibus in Conventu Ratisponensi. l. 4. c. 14. n. 2. Eleemosynam petit à Contareno Cardinali, & cur non obtineat. ibid. n. 11.
 Martinus Lutherus, & eius conditiones. l. 1. c. 4. n. 2. Se opponit virtuti Indulgentiarum, & 97. Theses super eo argumento per epistolam mittit ad Septemvium Moguntinum. ibid. n. 3. & seq. Disseminat eas theses per universam Germaniam, & concionem habet de his in templo VVittenbergensi. l. 1. cap. 5. per totum. Quae ipsius doctrina in multis locis opponuntur. l. 1. c. 6. n. 1. vsque ad 5. Accitit in Iudicium Roma intra duos menses. ibid. n. 7. Quid egerit ne Romam accederet. l. 1. c. 7. n. 1. & 2. Nona paradoxa, quae Heidelbergae proponit. ibid. n. 4. & 5. Unde fuerit impulsus ad eas opinionis tradendas, & aliquot inter eas adeo incredibiles, & cur affectus nactus sit. l. 1. c. 8. n. 1. vsque ad 14. Obstacles obiectane progredereetur. ibid. n. 14. & 15. Eius causa committitur in Germania Caetano Cardinali, & quid inter eos actum. l. 1. c. 9. per totum. Ab eo oblata reuocit Caietanus. l. 1. c. 10. n. 1. vsque ad 5. Eius discussus, ac pronocatio, & qua in ea causa Caietanus egit, expenduntur. ibid. n. 5. & seq. Quae egit Lutherus, ut Septemvium Saxoniae ad se traheret, & quo exitu. lib. 1. c. 11. n. 3. & seq. Eius ad futurum Concilium pronocatio, & tria Suanis errata. l. 1. c. 12. n. 1. 5. 6. & 7. Eius cum Miltiis colloquia. l. 1. c. 14. n. 1. 2. 3. & 4. Epistola, quam illius impulsu scribit ad Pontificem. ibid. n. 5. & 6. Negat suam causam, sicuti promiserat, committere Septemviro Treuirense, & quae excusatione. ibid. n. 7. & 8. Idcirco venit Lipsiam cum Carolo studio. l. 1. c. 15. n. 1. Certamen inter ipsum & Eckium de Primatu Romani Pontificis, & de quibusdam aliis articulis, & quo exitu. l. 1. c. 16. per totum. Litera eius misse ad Pontificem, quibus in Romam, Eckium, & Caietanum oblatrac. l. 1. c. 18. n. 1. 2. & 3. Nonas tradit opiniones. l. 1. c. 20. num. 1. Diploma Pontificis in eum promulgatum. ibid. n. 3. & 4. Vide Diploma. Artes, quas adhibet ad animum Caroli V. sibi conciliandum. l. 1. c. 22. n. 2. Eius Opera combusta insu Casaris in variis Germania locis. ibid. c. 23. n. 10. Combustio vicissim diplomatis Pontificis, librorum Canonum, aliarumque Scripturarum ab eo facta VVittenbergae, & ab eius affectis in variis locis. ibid. n. 3. & seq. Num discordia inter Lutherum ac Pontificem esset de quibusdam Capitulis, quae essent in rem Pontificis, prout aliqui pro certo assumunt. l. 1. c. 25. num. 9. vsque ad 12. Quinam Luthero adhaerint, qui obstitent. l. 1. c. 24. n. 7. & seq. Vocatur ad Conuentum VVormatiensem data fide publicâ à Casare. l. 1. c. 26. n. 5. 6. & 7. accedit, his interuenit Conuentui; interrogatur, & quid respondeat. ibid. n. 8. & c. 27. n. 2. & 3. Priuatim admonetur à Treuirense, sed sine fructu.

PPPPP Au.

INDEX

- Eu.* *ibid.* n. 6. 7. & 8. *Eius inde professio*, & *Friburgi Caesaris administrum dimittit.* l. 1. c. 28. n. 1. *Per viam voluntarie rapitur*, & *varie de eo opiniones.* *ibid.* n. 2. & 3. *Editum Caesaris in eum promulgatum*, & *error Guicciardini.* l. 1. c. 28. n. 7. & l. 2. c. 2. n. 8. *Redit VVitembergam.* & *cur.* l. 2. c. 8. n. 16. 17. & 18. *Discordia inter ipsum*, & *Zuinglium de Eucharistia*, eorumque *Marisburgi congressus.* l. 2. c. 12. n. 1. l. 3. c. 1. n. 2. *Novi progressus eius errorum per Christianas provincias*, & *cura Pontificum Adriani & Clementis*, ut eos reprimerent. *ibid.* n. 4. & 5. *Qua cum Vergerio Nuntio VVitemberge locutus sit.* l. 3. c. 18. n. 8. 9. & 10. *Magna eius pauperies.* l. 14. c. 4. n. 11. *Eius mors*, & *elogium.* l. 6. c. 10. per totum.
- Maximilianus Caesar exponit Augustanis Comitibus Lutheri res novas*; & *efficaces literas de hoc ad Pontificem scribit.* l. 1. c. 6. n. 1. *Obit gravissimo Religionis incommodo.* lib. 1. c. 12. n. 10.
- Matthias Helius Vicecancellarius Caroli V.* mittitur ab eo *Smalcaldam*, ut *Lutheranos ad Concilium inducat.* l. 4. c. 1. n. 8. *Quid ab illis responsum sit.* l. 4. c. 2. n. 2. & *seq.* *Agit de fœdere Catholico in illos.* l. 4. c. 8. n. 8.
- Melanchthon dicitur Lutheri professionem brevius*, ac minus invidiose, ut *eam Cesari deferat.* lib. 3. c. 3. n. 10. & 12. *Multa cum Catholicis consentit in congressu.* l. 3. c. 4. n. 4. *Eligitur unus e Lutheranis Theologis in Conventu Ratisponensi.* l. 4. c. 14. n. 2. *Disputat cum Eckio de peccato Originali in Colloquio VVormatiensi.* l. 4. c. 12. n. 12.
- Mendicantes.* Vide *Regulares.*
- Mendoza.* Vide *Didacus.*
- Mercurius Gattinara*, magnus *Cancellarius Caroli V.* & *postea Cardialis*, *quid senserit de causa Lutheri.* l. 1. c. 24. n. 3.
- Michaël de Silva Lustranus*, appellatus *Cardinalis Viseus*, mittitur *Legatus ad Cesarem ob pacem cum Rege Gallia*, sed *sine fructu*, & *falsa Suanis dicta.* l. 5. c. 1. n. 4. & 6. & c. 2. n. 1.
- Michaël Elizarda Societatis Iesu* scripsit *egregium librum de modo repudianda vera Religione*, ubi *translationem Scripturae vulgatae bene tueretur.* l. 6. c. 17. n. 14.
- Mignanellus.* Vide *Fabius.*
- Mediolanum* *denoluitur ad Carolum V.* mortuo *Francisco Sforzia absque liberis.* l. 3. c. 19. n. 1. *Iussit Paulus III.* apud *Cesarem*, ut *eandem Gallis concedat*, & *damos*, qua *ex repulsa sequuntur.* l. 5. c. 4. num. 29. & 30. l. 4. cap. 6. num. 5. & 6.
- Militinus.* Vide *Carolus.*
- Moguntia.* Vide *Albertus*, & *Concilium.*
- Moncada.* Vide *Vgo.*
- Moncero.* Vide *Thomas.*
- Mons Politianus.* Vide *Ioannes.*
- Morus.* Vide *Thomas.*
- N.
- Nacantus.* Vide *Iacobus.*
- Nicolaus Ardinghellus à Secretis Principum Paulo III.* deinde *Cardinalis*, mittitur ab eo in *Galliam pro pace vniuersali*, pro *Synodo cogenda*, & *pro aliis rebus.* l. 4. c. 16. n. 4. & *seq.*
- Nicolaus Perenotus*, *Granvella Dominus*, quodnam haberet *Religionis Catholicae studium.* l. 3. c. 9. n. 5. *Ad VVormatiense Colloquium*, & *qua illic verba fecerit.* l. 4. c. 12. n. 1. & 2. *Vide*

RERVM NOTABILIVM.

Urget Pontificem, ut Legatum ad Comitia Ratisponensia mittat, cui destinatur Praeses. ibid. n. 10. & l. 4. c. 14. n. 2. Lucā venit Romam cum Pontifice. l. 4. c. 16. n. 3. Mittitur ad Conuentum Norimbergensem, & per transitum adit Tridentum tamquam Caesaris Orator. l. 5. c. 4. n. 5. Proficiscitur Norimbergam. ibid. n. 16. Loquitur iterum in Germania cum Farnesio Cardinali de inchoanda Synodo. l. 5. c. 12. n. 1. Aegre fert Gallorum Tridento discessum. l. 5. c. 16. n. 6.

Nicolaus Scombergus Dominicanus, Archiepiscopus Capuanus, creatur Cardinalis à Paulo III. eiusque conditiones. l. 3. c. 17. n. 4. Norimberga. Vide Conuentus, & Pax.

O.

Otavius Farnesius accipit uxorem Margaritam filiam notham Caroli V. l. 4. c. 10. n. 8. Supremus Dux constituitur in exercitu Pontificio ad bellum in Protestantes, eiusque progressus. l. 8. c. 1. n. 4. & c. 16. n. 1.

Oecolampadius minister hereticus Basilea, & eius mors. l. 3. c. 8. n. 1.

Oecumenicum, Error Suanis de origine huius vocis Oecumenicum. in Appar. c. 12. n. 8. An Suanis verum dicat de nomine Oecumenicum attributo Conciliis post diuisionem Imperij celebratis. in Appar. c. 13. per totum. Vide Concilium Nicenum.

Olaus Magnus Archiepiscopus Upsalensis in Suecia mittitur à Paulo III. ad Concilium Tridentinum, & malignitas in hoc Suanis. lib. 6. c. 5. n. 6.

Oleaster. Vide Hieronymus.

Olinarius. Vide Franciscus.

Olinus. Vide Camillus.

Oratores Caroli V. missi ad Concilium in prima conuocatione. Vide Antonius, & Nicolaus Perennotus.

Oratores Caroli V. in prima aperitione Concilij. Vide Didacus Mendoza, & Franciscus Toletanus.

Oratores Caroli V. Roma. Vide Didacus Mendoza, Ferdinandus Manriqueus, & Ioannes Vega.

Oratores Henrici VIII. ad Clementem VII. optati ab eo diuortij causa. l. 2. c. 15. n. 11. 12. 13. & 14. & l. 3. c. 14. n. 9.

Oratores Ferdinandi Romanorum Regis ad Concilium aetate Pauli III. l. 5. c. 10. n. 1. Eorum postulatio, ut inchoaretur Synodus, & Legatorum responsio. l. 5. c. 13. n. 3.

Oratores Galli in prima Concilij conuocatione. l. 8. c. 3. n. 1. Obstatulum sublatum de ipsorum loco. ibid. n. 2. 3. & 4. Solemnis Oratio in generali Cætu, & primi Legati responsio. ibid. n. 5. & seq. Repulsa ab ipsis data aduendi Sessionem sextam, & cur. l. 8. c. 18. n. 10.

Otho Truxesius cubicularius Pauli III. indicit Norimberga ac Polonia Concilium Tridenti destinatum. l. 5. c. 4. n. 16. Creatur Cardinalis. l. 3. c. 17. n. 5.

P.

Paceus. Vide Petrus.

Parma in feudum data Petro Aloysio Farnesio. l. 5. c. 15. n. 14. & seq.

Paulus Capisuccus, Decanus Romanae Rotæ, constituitur index in causa coniugali Henrici VIII. l. 2. c. 17. num. 5.

Paulus III. eiusque electio. l. 3. c. 16. n. 9. Statuit Concilium conuocare, & difficultates offendit. l. 3. c. 17. n. 1. 2. 3. & 4. Varios instituit Cætus ad

PPPPP 2 Au

INDEX

Aulam Romanam, uniuersamque Ecclesiam reformandam. ibid. n. 3. l. 4. c. 5. n. 3. & seq. *Cardinales creat.* ibid. n. 4. & 5. *Mittit Nuntius ac Legatos ad varios Principes, agitque Roma cum Carolo V. de cogenda Mantua Synodo.* l. 3. c. 18. n. 1. 2. 3. & c. 19. n. 5. 6. 7. & 10. l. 4. c. 1. n. 1. 2. & 3. & c. 3. per totum. c. 4. n. 1. & 2. *Medius inter Principes persistit, Casare id agere ferente.* l. 3. c. 19. n. 7. l. 5. c. 2. n. 1. *Init cum Casare & cum Venetis fœdus in Turcas.* l. 4. c. 5. n. 1. *Iudicium Concilium Vicentia, mittit Legatos, & quibuscum mandatis.* l. 4. c. 5. n. 4. c. 6. n. 1. & 2. *Pacem curat inter Principes.* l. 4. c. 6. n. 1. *Ad id Nicæam se confert, & Suauis calumnia.* ibid. n. 2. 3. & seq. *Quid sentiat de concordia Francofurti habita.* l. 4. c. 8. n. 14. & 15. & c. 9. n. 1. & 2. *Concilium prorogat ad certum tempus, & cur.* l. 4. c. 9. n. 9. & seq. *Aufert suspensionem, & Legatos mittit Tridentum.* lib. 4. c. 15. n. 1. l. 5. c. 1. n. 7. & 8. *Cardinales creat, & rationem eligendi successoris declarat.* l. 5. c. 1. n. 7. & 8. *Suos ministros mittit ad Colloquium VVormatiense.* l. 4. c. 11. n. 5. 7. & 8. *Aliqua inter ipsum & Casarem orta dissensio, & Lucam ad Colloquium veniunt.* l. 4. c. 10. n. 7. 8. & 9. c. 15. n. 14. c. 16. n. 1. & 2. *Mittit in Galliam Ardinghellum & Dandinum, & Moronum ad Conuentum Spirensem.* l. 4. c. 16. n. 3. 4. & 9. *Eius studia ut pacem inter Coronas componat, & nouus eius cum Casare congressus Buxeti.* l. 5. c. 1. n. 4. & 5. c. 2. n. 2. 3. & 5. c. 5. n. 1. & 5. *Mendacium Suauis, aliorumque Scriptorum, de fine intento per hoc Colloquium, & expenditur variorum illius temporis auctoritas.* l. 5. c. 3. n. 1. & seq. *Susceptum à Pontifice Con-*

silium Synodi suspendenda, & diploma super hoc promulgatum. l. 5. c. 4. n. 19. & 20. *Egre fert Decretum Spirense, & diploma idcirco ad Casarem scriptum.* l. 5. c. 5. n. 5. c. 6. per totum. c. 7. n. 1. 2. & 3. *Pacem gratulatur Carolo & Francisco inter se initam, & aufert Synodi suspensionem.* l. 5. c. 7. n. 6. c. 8. n. 14. & seq. & c. 9. n. 4. & seq. *Prohibet ne per Procuratores Episcopi Tridentum adeant.* l. 5. c. 10. n. 4. & c. 11. n. 2. *Varia tractat cum Casare de Concilio, ut fœdus concludat in Protestantibus.* l. 5. c. 14. n. 1. & c. 15. n. 2. c. 3. n. 1. vique ad 8. l. 8. c. 1. n. 2. & seq. *Mittit in possessionem Parma ac Placentia Petrum Aloysium Farnesium.* l. 5. c. 14. n. 14. & seq. *Qua sensa habeat in Synodi inebriatione.* l. 6. c. 8. n. 4. *Cardinales creat, & diploma edit ad eos reformandos.* l. 5. c. 16. n. 1. *Pax Norimbergensis, eiusque origo.* l. 3. c. 9. n. 12. *Qua de ea Suauis disputat expenduntur.* l. 3. c. 10. per totum. *Peccatum originale: varij tractatus de eo Patrum Tridentinorum, ac praesertim de remedio illius, & de concupiscentia, qua remanet in baptizatis.* l. 7. c. 3. n. 7. & 12. & c. 8. per totum. *Dubitatio orta an in renatis remaneat aliquid odia sum Deo.* l. 7. c. 9. per totum. *Perusini à Paulo III. desciunt.* l. 4. c. 10. n. 7. *Petrus Accolius, dictus Cardinalis Anconitanus, dictas diploma in Lutherum.* l. 4. c. 20. n. 3. *Petrus Aloysius Farnesius accipit in feudum Parmam & Placentiam.* l. 5. c. 13. n. 7. & c. 14. n. 14. & seq. *Petrus Bertanus, Episcopus Pisanensis, obstat ne definiatur in Concilio Immaculata Conceptio Beata Virginis.*

RERVM NOTABILIVM.

- ginis. l.6.c.3. n.8. Differit de res-
dentia, de peccato Originali, & de
Iustificacione. l.7. c.6. n. 5. & l.8.
c.4. n.12. Virget variis modis & iti-
neribus translationem Synodi. l.8.
c.8. n.1.2. & 3. & c.10. n.1. & 2.
- Petrus Danesius* Orator Gallie Regis
in Concilio sub Paulo III. l.8. c.3.
n.1. Recitat consuetam orationem in
Conuentu generali. ibid. num.5. &
seq.
- Petrus Paccius* Episcopus Giennensis
creatur Cardinalis dum adest Con-
cilio. l.5. c.16. n.1. l.6. c.6. n.1. Eius
sententia & consilium de versione
Scripturae per vulgaria idiomata,
de Conceptione B. Virginis, de re-
formandis concionibus, pralectioni-
bus, de Episcoporum mansione, aliis-
que rebus. l.6. c.12. n.5. l.7. c.3. n.8.
c.4. n.2. l.10. n.1. c.7. n.12. & 3. l.8. c.2.
n.3. c.3. n.1. Varia opponit transla-
tioni Synodi. l.8. c.7. n.5. & seq.
- Petrus Suauis* an illam mereatur fi-
dem in historia sua Concilij Tri-
dentini. in Appar. c.2. n.1. Quo pa-
cto in ea se prodat malignum. ibid.
n.2. & 3. An saltem in hoc se excu-
sare possit apud hereticos. ibid. c.3.
n.1. Unde rerum notitias hausert.
ibid. c.4. per totum. Errata in re-
bus gestis, quorum conuincitur legi-
timis monumentis. ibid. c.6. n.6. Vi-
de deinceps per totum Opus.
- Petrus Strozzius* miles Regis Gallia
in castra Protestantium transiit, &
cur. l.8. c.16. n.1.
- Petrus Tagliantia* Archiepiscopus Pa-
normitanus se interponit in rixa
Cardinalium Montani & Madruc-
cij in Synodo. l.8. c.7. n.11.
- Petrus Toletanus* Prorex Neapolita-
nus imponit illius Regni Episcopis,
vt per Procuratores a se electos ad-
sint Concilio, & obstacula a Pontifice
obiecta. l.5. c.10. n.5. & c.11. n.2.
- Petrus Vorstius* Belga, Episcopus A-
quensis, mittitur Nuntius ad Re-
gem Romanorum, aliosque Germa-
niae Principes in prima Concilij con-
uocatione. l.4. c.1. n.1. vsque ad 7.
Agit cum Protestantibus Smalcal-
da. ibid. n.8. c.2. n.1. & 7.
- Petrus Paulus Parisius* Cardinalis,
& Legatus Concilij Tridentini in
prima indictione. l.5. c.1. n.7. Voca-
tur a Pontifice Bononiam, & inde
mittitur Genuam ad Casarem. l.5.
c.2. n.4.
- Petrus Paulus Vergerius* Nuntius a-
pud Romanorum Regem varia agit
cum illo, aliosque Germania Princi-
pibus de conuocatione Concilij. l.3.
c.18. n.1.4. & 5. Transiit Berlinum,
& transiens VVitembergam ex acci-
dente cum Luthero loquitur. ibid.
n.6. vsque ad 10. Responsum con-
tumeliosum accipit a Lutheranis
Smalcalda. ibid. n.11. vsque ad 14.
Redit Romam, & inde ad Casarem
mittitur Neapolim. l.3. c.19. n.1.
Interuenit Colloquio VVormatiensi
tamquam a Rege Galliae missus, &
in hoc falsitas Suauis. l.4. c.12. n.11.
Recedit a Religione Catholica. l.6.
c.13. n.3.
- Philippus Lantgranus* recipit in se
concordiam inter Lutherum &
Zuinglium. l.2. c.18. n.1. Statuit in-
ter eos colloquium Marpurgi. l.3.
c.1. n.1. Aggreditur Ducatum Wir-
tembergensem. l.3. c.16. n.6.
- Praelectiones*: De iis reformandis agi-
tur in Concilio. l.7. c.4. n.2. & seq.
Decreta & considerationes de illis.
l.7. c.11. n.1. vsque ad 7.
- Pighinus*. Vide *Sebastianus*.
- Pimpinellus*. Vide *Vincentius*.
- Pisa*. Vide *Conciliabulum*.
- Placentia* datur in feudum Petro A-
loysio Farnesio. lib.5. c.14. num.14.
& seq.

Ppppp 3 Poli-

Politica vera in quo à falsa distingua-
tur. l. 5. c. 16. n. 3. & 4.

Pompeius Cardinalis Columna : Gra-
uissima offensiones inter eum, & Cle-
mentem VII. l. 2. c. 4. num. 1. 2. & 3.
Cum eo concordat, eiusque libera-
tionem curat post directam Romam.
ibid. n. 15.

Pontifices Romani, num sua auctori-
tatis diminutionem sibi à Concilio
rimuerint, & an hac ipsis aucta fue-
rit. in Appar. c. 10 n. 2. & seq. Quo
pacto supremum in tota Ecclesia au-
thoritatem obtinuerint, & an expe-
diat eos hac supremâ auctoritate pri-
uare. ibid. n. 15. 16. & 17. Utilitas
ex ipsorum regimine; & necessitas
ut sustineantur collationibus totius
Christiane Reipublice. ibid. n. 18.
vsque ad 24. Student reprimere
Turcarum progressus. l. 3. c. 10. n. 7.
Tituli quos illis tribuunt Canonum
periti. l. 7. c. 14. n. 1. 2. & 3.

Potestas Ecclesiastica. Vide Ecclesia-
stici. Pontifices. Episcopi.

Prædestinatio. Vide Iustificatio.

Primatus Romani Pontificis. Vide
Pontifices.

Procuratores exclusi à Iure suffragij
in Synodo per diploma Pauli III.
l. 5. c. 10. n. 4. c. 11. n. 2.

Procuratores Septemviri Moguntini
in prima conuocatione Concilij per-
turbantur ob diploma eorum facul-
tati detrabens. l. 5. c. 13. n. 3.

Procuratores Episcoporum Germania
quo pacto concessum ipsis fuerit Ius
suffragij in prima Synodi conuoca-
tione. l. 6. c. 2. n. 6. & 7.

Prosper Fagnanus in suis Commenta-
riis Decretalium egregie differit de
origine & equitate Annatarum, ut
vocant, quas Pontifex exigit. lib. 2.
c. 8. n. 5.

Protestantes, & eorum origo. l. 2. c. 18.
n. 6. Nolunt interesse supplicationi

Corporis Domini cum Cesare An-
gusta. l. 3. c. 3. n. 2. Deferunt Cesari
professionem ipsorum fidei in con-
uentu illic habito, & quid in eam
reuerint Catholici. ibid. n. 10. & 11.
Duo congressus inter has partes. Con-
cordia inter eas in quibusdam præ-
cipuis articulis, & irrita Cesari
diligentia pro integra concordia. l. 3.
c. 4. n. 1. vsque ad 6. & c. 5. n. 4. Dif-
ficultas Lutheranorum in acceptan-
do Decreto, & nouum Edictum Ca-
roli V. l. 3. c. 4. n. 7. & 8. Concordia
inter eos Smalcaldæ: agunt cum
Regibus Gallia & Anglia, ac sta-
tuunt non obtemperare Decreto. l. 3.
c. 6. n. 1. & c. 18. n. 16. Responsa ca-
uillis & contumeliis plena, qua
Nuntius Pontificis reddant de con-
uocatione Concilij. l. 3. c. 13. n. 5. &
seq. & c. 14. n. 11. vsque ad 14. l. 5.
c. 4. n. 17. Progressus Lutherana se-
ctæ in Germania, & quid incunt
consilium, ut obstant fœderi Catho-
lico in ipsos. l. 4. c. 8. n. 7. & 8. Eorum
postulata Eysinachi de eis, qua agi-
bantur super induciis Religionis, &
quid stabilitum sit Francofurti. l. 4.
c. 8. n. 4. 5. 9. & 10. Eo iterum con-
sultunt, & cur. l. 6. c. 9. num. 4. Quid
egerint in Colloquio Ratibonensi.
ibid. num. 5. & 6. Fœdus in eis sanc-
tum à Pontifice & Cesare, & me-
morabilis cladis illis illata. lib. 8.
c. 16. n. 1.

Q.

Quæstiones Roma destinati ad præ-
mulgandas Indulgentias in
Germania. l. 1. c. 3. n. 6. & seq.
Quignonius. Vide Franciscum.

R.

R.

Raphaël Urbinas inuitatur Romam à Leone X. ut Architectum agat in fabrica Basilica sancti Petri. l. 1. c. 3. n. 2.

Rangonus. Vido Vgo.

Reformatio. Reformati Ecclesiastici in Concilio Tridentino, & quo pacto. in Appar. c. 8. n. 1. & 2. An Pontifices immuerint ne Aula Romana reformaretur. ibid. c. 10. n. 1. & seq. Difficultas in quam offendit Adrianus VI. in Aula reformanda. l. 2. c. 3. & seq. & c. 4. per totum. Ecclesiastici Germaniae reformati à Campeggio Cardinali. l. 2. c. 11. n. 3. Reformari coepit est Aula, & Ecclesia Romana peculiaris, & vniuersalis à Paulo III. l. 3. c. 17. n. 3. l. 4. c. 5. n. 3. & seq. Inter eos, & Legatos Tridentinos agitur de reformanda disciplina. l. 6. c. 13. n. 6. & l. 7. c. 2. per totum. An deberet Concilium inchoari à reformandis moribus, an à dogmatibus. l. 6. c. 7. per totum. Quid senserint Episcopi de moribus reformandis. l. 7. c. 4. n. 1.

Reginaldus Fererius Orator Regis Gallie in Concilio, est in Religione suspectus. in Appar. c. 4. n. 7.

Reginaldus Polus Cardinalis Anglicanus, eiusque conditiones. l. 4. c. 4. n. 4. & 5. Mittitur à Paulo III. in Angliam ob Religionis negotia. ibid. Negatur accessus à Rege Gallie Hesdini. Moratur in eius Regno, & cur. ibid. n. 6. & 7. Eius vita insidiatur Henricus VIII. ibid. c. 7. n. 1. Bis constituitur Praefes Synodi. l. 5. c. 1. n. 7. & c. 8. n. 1. Vocatur à Pontifice Bononiam. l. 4. c. 4. n. 19. Cur statim Tridentum non adiit. l. 5. c. 8. n. 3. Obstitit ibi Decreto de peccato Originali. l. 7. c. 9. n. 2. Se confert Patrum

uium morbi causam, & solutus legatione Romam redit. l. 8. c. 7. n. 2.

Regulares: quo pacto habeant ius suffragii in Concilio eorum Abbates, seu Praefides Generales. l. 6. c. 2. n. 1. 2. 3. & 4. Vt ipsi reformentur Praefides auctores sunt. l. 7. c. 2. n. 3. Decretum de facultate ipsorum ad concionandum expensum, & firmatum; & quae suavis blaterat de ipsorum immunitatibus. l. 7. c. 4. n. 3. vsque ad 13. c. 5. n. 6. & seq. c. 11. n. 8. l. 8. c. 17. n. 11. & seq.

Religio quid sit. in Appar. c. 1. n. 1. 2. & 3.

Religio quam docent Romani Pontifices, quomodo à ceteris distinguatur. l. 1. c. 25. n. 13.

Residentia Episcoporum, & minorum Curionum. Varia disputationes in Synodo sub Paulo III. de ipsius impedimentis, & quaestio ibi orta an illa sit iuris Diuini. l. 7. c. 6. n. 1. & seq. l. 8. c. 1. n. 1. c. 2. n. 7. c. 17. n. 1. c. 18. n. 1. 2. 8. & 12. c. 19. n. 1. 2. & 15.

Richardus Grieffelau, Archiepiscopus Treurenensis, conatur persuadere priuatim Luthero, ut se retractet, & quo exitu. l. 1. c. 27. n. 6. 7. & 8. Mittitur Procuratorem suum Tridentum, & Bononiam. l. 7. c. 5. n. 2.

Rodolphus Pius Carpenfis, Episcopus Faentinus, & Nuntius in Gallia indicit ibi Concilium nomine Pauli III. l. 4. c. 1. n. 1. Eodem redit iam Cardinalis, alturus de Synodo, & de pace. l. 4. c. 6. n. 1. Remanet Roma Legatus absente Pontifice. l. 5. c. 2. n. 3.

Robertus Vancopus, seu Venantius, Archiepiscopus Armacanus in Hibernia, mittitur à Paulo III. ad Concilium Tridentinum, & suavis malignitas, & de ipsius missione. lib. 6. c. 5. n. 6.

Roma virtutis Regia, & malignitas haeticorum in ipsam. l. 1. c. 25. n. 13. 14. &c.

INDEX

14. & 15. Splendor in eius templis quantum proficit. *ibid.* n. 19. Necessitas, ut in ea dignitates ac prouentus distribuuntur. *ibid.* n. 20. An que Christiani illi conferunt, ad eam sanguinandam colligantur. *ibid.* n. 22. *Rorarius.* Vide *Hieronymus.* *Roterodamus.* Vide *Erasmus.*

S.

Sacerdotia. *Suauis* dissertatio de eorum origine & conditionibus. l. 8. c. 17. n. 2. vsque ad 9. *Sacerdotia simplicia.* *Animaduersiones* *Suauis* expenduntur quo pacto sint inducenda. l. 8. c. 17. n. 3. 4. 5. & 6. *Salmeron.* Vide *Alphonsus.* *Sanfelicius.* Vide *Ioannes Thomas.* *Saracenus.* Vide *Ioannes Michæl.* *Scholastici* quantum boni Ecclesia conuulerint, aduersus qua scribit *Suauis.* l. 7. c. 14. n. 4. vsque ad 9. *Soledus.* Vide *Franciscus.* *Scriptura sacra* quo pacto comprobetur à Synodo Tridentina. l. 6. c. 11. n. 4. vsque ad 8. l. 6. c. 14. n. 4. 5. 6. & 7. *Mendacium Suauis* de difficultate obiecta libro *Baruch.* *ibid.* n. 14. *Susceptum consilium* acceptandi *Scripturas* ac *Traditiones* absque publico examine. l. 6. c. 12. n. 2. *Observationes*, sanctionesque habita de corruptelis *Scripturae.* *ibid.* n. 3. & 4. *Cur Scriptura* vulgari lingua vertenda non sit. *ibid.* n. 5. *Qua* opponit *Suauis* contra normam interpretandi *Scripturam* secundum *Patrum sententiam.* l. 6. c. 18. n. 1. vsque ad 7. *Decretum* inducenda prelectionis sacra *Scriptura* in cunctas *Academias*, in *Regularium* *Conuobia*, & in *familias monasticas.* l. 7. c. 4. n. 7. *Sententiarum* varietas de hoc, & an *Scriptura* prelectio sit ceteris anteponenda. l. 7. c. 5. n. 1. vsque ad 5. c. 11. n. 1. vsque ad 7. *Scriptura* vulgata. Vide *Vulgata.* *Sebastianus Pighinus*, Auditor *Rota Romano*, in *Hispania* *Nuntius*, venit ad *Concilium*, *Paulo III.* *Pamphilio.* l. 5. c. 17. n. 9. *Munera* ipsi à *Præsidibus* commissa. l. 6. c. 1. n. 8. *Promouetur* ad *Ecclesiam* *Alphonsum.* l. 8. c. 9. n. 1. *Deinde* ad alias *Ecclesias.* Vide in *Tom. 2.* *Septemuir Moguntinus.* Vide *Albertus.* *Septemuir Saxonia.* Vide *Fredericus*, & *Ioannes.* *Seminaria:* ad ea instituenda hortantur *Legati Tridentini* *Paulum III.* idque decernitur in *Concilio* suo *Pio.* l. 7. c. 2. n. 4. *Sessio.* Vide *Concilium.* *Seuerolus.* Vide *Hercules.* *Sigismundus Comes ab Arco* constituitur *Custos Concilii Tridentini.* l. 6. c. 1. n. 9. *Societas Iesu* paci *Vgonottorum* contraria, ex affirmatione *Suauis.* in *Appar.* c. 2. n. 3. *Consilium* *Fuodatoris* in imponendo illi nomine, & in vestium usu. l. 4. c. 11. n. 9. *Solimannus Turcarum Imperator* secedit à *Germania.* l. 3. c. 11. n. 1. *Ab eius classe* expugnatur *Tunicum* *Duce Enobarbo.* l. 3. c. 16. *nam.* 6. *Eiusdem classis* transit per mare *Tyrrenum.* l. 5. c. 14. n. 21. *Sorus.* Vide *Dominicus.* *Suauis.* Vide *Petrus.* *Suspensio.* Vide *Concilium.*

T.

Theologi in Concilio Tridentino. *Suauis* malignitas de præstantia ipsorum doctrina. l. 6. c. 12. n. 2. *Terentius Alciatus* *Societatis Iesu* *Historiam Concilii Tridentini* scribendam suscipit, & difficultates quas

RERVM NOTABILIVM.

quas offendit. in Appar. c. 5. num. 6.
Tepolus Orator Venetus Nicæa ob
pacem inter duos Reges, plenissimam
narrationem scribit de rebus ibi
actis. l. 4. c. 6. n. 6. & 8.

Tezelius. Vide Ioannes.

Titulus Concilij Tridentini, repræsen-
tans Ecclesiam vniuersalem, expeti-
tus ab aliquibus Patrum in prima
conuocatione. l. 6. c. 2. n. 8 & 9. c. 6.
n. 2. & 3. c. 12 n. 1. l. 8. c. 18. num. 3.
& 11.

Thomas Aquinas quod mundo bene-
ficium contulerit ex eo, quod Chri-
stianam doctrinam in Aristotelis
Philosophia fundauerit. l. 7. c. 14. n. 5.
vsque ad 9.

Thomas Campeggius, Episcopus Fel-
triensis missus à Paulo III. Nun-
tius ad Wormaticensē Colloquiū, &
quid ibi egerit. l. 4. c. 11. n. 9. & seq.
& c. 12. n. 3. 4. 5. & 6. Inter primos
adit Concilium. l. 5. c. 8. n. 9. Dat Pa-
tribus consilium, ut simul de morum
emendatione & dogmatibus agant.
l. 6. c. 7. n. 5.

Thomas Caselius Dominicanus, Epi-
scopus Britonoriensis, & postea Can-
nensis, defendit Regularium liberta-
tem in concionando, & super eo mul-
tis cum Episcopis altercatur. lib. 7.
c. 4. n. 4. & 20. & c. 20. n. 6. & 7.

Thomas Moncerus dux Anabaptista-
rum in Saxonia flammis traditus
vnā cum plurimis eius afflictis. l. 2.
c. 12. n. 2.

Thomas Morus, & Ioannes Fische-
rus Cardinalis Rossensis, capite
truncati in odium Catholica Religio-
nis. l. 4. c. 7. n. 1.

Thomas de Vio Cardinalis Caietanus
adit Casarem Legatus ob sedus in
Turcam. l. 1. c. 7. n. 2. Illic commit-
titur ipsi causa Lutheri, & tria cum
eo colloquia. l. 1. c. 9. per totum. Scri-
bit in ipsum Septemviro Saxonie, &
Pars I.

quo exitu. l. 1. c. 11. n. 1. 2. & 9. Pro-
mulgat Pontificis diploma de Indul-
gentiis. l. 1. c. 12. n. 8. 9. & 10. Romæ
nuntiat quā oporteat declarare
tamquam hæreticam Lutheri doctri-
nam. l. 1. c. 20. n. 1. Errata Suanis
in his euentis. l. 1. c. 9. n. 4. c. 12 n. 2. 6.
& 7. Commentarij Caietani de sacris
Litteris cuiusmodi sint. l. 6. c. 17. n. 2.
Quo pacto intelligatur eius dictum,
licere interpretari Scripturam aliter
quā sentiant Patres. l. 6. c. 12. n. 2.
Eius opinio de virtute Indulgentia-
rum, & quid ei tribuat Suanis. l. 2.
c. 4 n. 4. & seq.

Thomas Volsæus Cardinalis quid ege-
rit de diuortio Henrici VIII. &
eius vite miserabilis exitus. l. 2. c. 15.
n. 2. vsque ad 8. & c. 17. n. 5. & 6.

Traditiones: modi propositi illas com-
probandi. l. 6. c. 11. n. 8. vsque ad 11.
Susceptum consilium eas comproban-
di absque publico examine. l. 6. c. 12.
n. 2. Earum acceptatio, & quæ Suanis
opponat. l. 6. c. 14. & 18. per to-
tum.

Translationes Scripturæ: variæ in Con-
cilio sententiæ de ipsis comprobandis.
l. 6. c. 15. n. 1. & 2. Vide Vulgata.

Tridentum Vrbs Casarea, delecta Se-
des Oecumenica Synodi à Paulo III.
l. 4. c. 17. n. 8. & 9.

Truxesius. Vide Orho.

V.

Vaiuoda. Vide Ioannes.

Vbaldinus Vbaldini Nuntius
Clementis VII. in Gallia & Anglia
ad componendas Concilij conditiones.
l. 3. c. 13. n. 1.

Vbertus Gambara Episcopus Torro-
nensis Nuntius Clementis VII. ad
Casarem, cum eo agit de Synodo con-
uocanda. l. 3. c. 5. n. 5.

Veneti societatem iungunt cum Pau-
lo III.

Qq q q q

lo III.

INDEX RERVM NOTABILIVM.

- lo III. aduersus Turcam. l. 4 c. 5.
n. 1. Concedunt Pontifici Vicentiam
ad cogendum ibi Concilium. l. 4 c. 5.
n. 2. l. 4 c. 6. n. 1.
Verallus. Vide Hieronymus.
Vergerius. Vide Petrus Paulus.
Vgo Boncompagnus Bononiensis mitti-
tur ad Concilium à Paulo III. cum
munere Abbreniatoris, ut dicunt.
l. 6 c. 1. n. 3.
Vgo Moncada Dux Caroli V. concur-
rit ad primam Romæ expugnationem,
& quid egerit cum Pontifice.
l. 2 c. 14. n. 2. Creatur Prorex Nea-
politani, & subscribit pacificationibus
Clementis post secundam Romæ ex-
pugnationem. *ibid.* c. 13.
Vgo Rangonus Rhegiensis mittitur à
Clemente VII. in Germaniam ad
componendas Concilij conditiones.
l. 3 c. 13. n. 1. & 2. It cum eo comes
Orator Casareus, & qua responsa
ipsis reddantur à Septemuiro Saxo-
nia nomine Principum Protestantium.
ibid. n. 3. & seq. & c. 16. n. 1.
& 2.
Vicentia. Vide Concilium.
Vigerius. Vide Marcus.
Vincetius Pimpinellus, Archiepiscopus
Rossanensis, Clementis VII. Nun-
tius in Germania, Orationem Augu-
ste recitat, in quam multas congerit
calumnias Suanis. l. 3 c. 3. n. 7. 8. & 9.
Vlricus Huttenus nobilis Germanus
varia literatura, Lutheri studiosis-
simus. l. 1 c. 24. n. 1.
Vlricus Zuinglius. Eius conditiones,
initia, & progressus ipsius hæreses.
l. 1 c. 19. n. 1. & 2. l. 2 c. 12. n. 4. & 5.
Discordia inter ipsum & Lutherum
de articulis Eucharistia, eorumque
colloquium Marpurgi. l. 2 c. 12. n. 1.
l. 3 c. 1. n. 2. & seq. Moritur in pra-
lio. l. 3 c. 8. per totum.
Vniuersalis Ecclesia, seu Concilium.
Vide Catholica, & Oecumenicum.
Vulgata. Varia Patrum consilia in
Synodo de ea comprobanda, & qua
Suanis opponat. l. 6 c. 13. n. 1. & 2.
cap. 17. per totum. Discordia inter
Tridentinos Legatos, & Consilia-
rios Roma delatos in hac re, & quo
pacto conuenerint. *ibid.* n. 15. & 16.
& l. 7 c. 12. per totum.
Vorstius. Vide Petrus.
Vformatia. Vide Colloquium, & Con-
uentus.

Z.

Z Annetinus. Vide Dionysius.
Zuinglius. Vide Vlricus.

506 1514 Paderb. 1671

F I N I S.

1400 1401 1402 1403

Historia
Concilij Trid.
Pars I.
STV
5.

Historia
Concilij Trid.
Pars I.
STV
5.

Historia
Concilij Trid.
Pars I.
SIV
S.

